

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ, ΑΡΙΘΜ. 7

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
(ΕΚΛΟΓΗ)

ΤΟΜ. Α΄

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1962

ΦΩΤΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ 2000

ΕΚΛΟΓΗ ΚΑΙ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ*

- 1) ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ υπό Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ
- 2) ΙΣΤΟΡΙΚΑ » » Γ. Α. ΜΕΓΑ **
- 3) ΚΛΕΦΤΙΚΑ » » Δ. Α. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ
- 4) ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ » » Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ-Δ. Α. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

* Είς τὴν ἐργασίαν ταύτην ἠσχολήθησαν προσέτι οἱ συντάκται Γ. Ν. Πολίτης καὶ Μαρία Ἰωαννίδου Μπαρμπάριγυ' (βλ. κατ. εἰσαγ. σ. κζ'-κη').

** Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο προσετέθησαν ἔτι 9 ᾠσματα. Τεσσάρων ἐκ τούτων ἡ ἐκλογή καὶ ἡ ἐπεξεργασία ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη, τῶν δὲ ὑπολοίπων πέντε ὑπὸ τοῦ Δ. Ἀ. Πετροπούλου. Ὑπὸ τοῦ τελευταίου συνετάχθησαν ἔτι εἰσαγωγικά σημειώματα εἰς 17 τραγούδια τῆς ἐκλογῆς Γ. Ἀ. Μέγα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α'. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΩΔΟΥΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΓΕΝΕΣΙΣ ΚΑΙ ΘΕΣΙΣ ΑΥΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ

Ἡ ποίησις, ὡς γνωστόν, μὲ τὴν μελωδίαν, δηλαδὴ τὴν ἔκφρασιν μουσικῶν ἤχων καὶ τὸν χορὸν, εἶναι τὸ πλεον ἔκφραστικὸν μέσον ἐξωτερικεύσεως τῶν ψυχικῶν συναισθημάτων τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἑξαρισιν τῆς χαρᾶς καὶ τῶν ἐλπίδων του, τὴν ἀποκορύφωσιν τοῦ πόνου καὶ τῶν ἀπογοητεύσεών του, πρὸς δὲ καὶ εἰς στιγμὰς στοχασμοῦ καὶ φιλοσοφικῆς ὑπ' αὐτοῦ θεωρήσεως τῆς ζωῆς. Εἶναι, ὅπως ὁ χορὸς, κίνησις πρὸς μίμησιν, δηλαδὴ ἐξεϊκόνισιν διὰ τοῦ λόγου αἰσθητῶν πραγμάτων, ὡς π. χ. τοῦ κάλλους, τῆς ἡμερότητος ἢ τῆς ἀγριότητος τοῦ τοπίου, προσώπου, ζῴου, ἀκόμη δὲ καὶ πρὸς ἀναπαράστασιν γεγονότων ἀπὸ τὸν ἔθνικὸν καὶ καθημερινὸν κοινωνικὸν βίον τοῦ λαοῦ, ἢ ἔκφρασιν συναισθημάτων μὲ σκοπὸν τὴν εὐχαρίστησιν ἢ συμπάθειαν, «ψυχικὴν ἠδονήν», τοῦ ἀκροατοῦ ἀπὸ τὴν προκαλουμένην συγκίνησιν.

Ἡ ποίησις στρέφεται συνήθως γύρω ἀπὸ τὸν ἀνθρώπον, ὅστις καὶ ἀποτελεῖ μόνιμον θέμα αὐτῆς. Παραλλήλως ὅμως καὶ ὁ περὶ αὐτὸν αἰσθητὸς κόσμος, δηλ. ἡ φύσις, ὡς τοπίον καὶ μὲ τὸ ζωικὸν καὶ φυτικὸν περιβάλλον της, δύναται ἐπίσης νὰ ἀποτελέσῃ ποιητικὸν θέμα, ὅταν διάφοροι μορφαὶ του λαμβάνωνται ὡς σύμβολα ψυχικῶν γεγονότων ἢ εἶναι ἐμποτισμέναι μὲ περιεχόμενον ἀπὸ τὴν ζωὴν, τὰς πράξεις, τὰ αἰσθήματα καὶ γενικῶς τὴν μοῖραν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀπὸ τὴν ποίησιν ἡ προσωπικὴ ἔχει χαρακτηριστικὸν της γνώρισμα ὅτι πηγάζει ἀπὸ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα ὀρισμένου ποιητοῦ καὶ ἐκφράζει τὰ συναισθήματα καὶ τὰς ιδέας του, οὕτω δὲ εἶναι αἰσθητὴ εἰς αὐτὴν ἡ παρουσία τοῦ δημιουργοῦ. Ἀντιθέτως ἡ δημώδης ἀποτελεῖ τὴν ἔκφρασιν εἰς ἔρρυθμον λόγον καὶ μελωδίαν συναισθημάτων, τὰ ὁποῖα συγκινοῦν γενικῶς τὴν λαϊκὴν ψυχὴν, χωρὶς νὰ ὑπάρχη εἰς αὐτὴν αἰσθησις τοῦ ποιητοῦ. Οὕτω τὰ δημῶδη ἄσματα ζοῦν ὡς μέροι ἀναπόσπαστον τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ, ὡς ἀπόσωπον καὶ κοινὸν κτῆμα του.

Περιεχόμενον τῆς δημῶδους ποιήσεως εἶναι πάντοτε τὸ συγκεκριμένον. Αἱ ἀφηρημέναι μορφαὶ εἶναι ξένα πρὸς αὐτήν. Ἡ φύσις πᾶσα, ἔμψυχος καὶ ἄψυχος, ὑπάρχει εἰς αὐτὴν ζωντανή. Οὕτω ὅχι οἱ ἄνθρωποι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ζῷα καὶ τὰ πουλιὰ καὶ τὰ βουνὰ παρουσιάζονται νὰ συζητοῦν μεταξὺ των καὶ νὰ ἐκφέρουν κρίσεις διὰ τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, νὰ ἀποκαλύπτουν μυστικὰ καὶ νὰ προλέγουν τὰ μέλλοντα. Αἱ εἰκόνες δὲ εἰς τὸ ἄσμα τόσο ἀπὸ τὸν ἐξωτερικόν, τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν ἐσωτερικόν, τὸν ψυχικόν, ἔχουν ἰδιαίτους πλαστικὴν δύναμιν.

Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ εἶναι τὸ αὐθόρμητον τοῦ αἰσθήματος, ἡ εἰλικρίνεια, ἡ ζωηρότης, ἡ ἀπλότης, τὸ ἀνεπιτήδευτον τῆς ἐκφράσεως καὶ ἡ ἐπιγραμματικὴ συντομία. Εἰς τὴν ποίησιν οὕτω

του λαού, εις τὴν ὁποίαν περικλείεται ὁ ψυχικός του κόσμος ὅλος, διαμορφώνεται ἕνας ἰδιαιτέρος ἰδανικός κόσμος, ποῦ ἐκφράζεται μὲ αὐτὴν καὶ κηρύσσεται ὡς διδαχὴ πρὸς τὴν κοινωνίαν.

Ἡ μελωδία, ἥτις ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸν μέρος τοῦ ἄσματος, ἀσκεῖ μαζὶ μὲ τὸν λόγον μαγικὴν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπίδρασιν εἰς τὸν ἀκροατὴν μὲ τὴν συγκίνησιν, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ εἰς αὐτόν, διὰ τὰ νὰ τὸν θέλξῃ καὶ διεγείρῃ τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ συμπαθείας, ἀγάπης ἢ οἴκτου. Ἡ δύναμις αὕτη τοῦ μέλους εἶναι ἰδιαιτέτως αἰσθητὴ ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὰ νανουρίσματα τῶν μητέρων, μὲ τὰ ὁποῖα ἀποκοιμίζουσι τὰ μικρὰ παιδιὰ των.

Μὲ τὴν μαγικὴν αὐτὴν ἰδιότητά του τὸ δημῶδες ἄσμα εἰς τὴν ἀτελεστέραν του μορφήν, ὡς ἀπλοῦν ἀκόμη ἐπιφώνημα, φαίνεται, ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ὄρχησιν ὡς κυριαρχοῦν μέσον ἐχρησιμοποιεῖτο ἀρχικῶς εἰς τὴν πρωτόγονον κοινωνίαν — τοῦτο παρατηρεῖται καὶ σήμερον εἰς κατὰ φύσιν ζῶντας λαοὺς — εἰς τὸ νὰ ὑποβοηθηθῇ ἡ βλάστησις, νὰ κερδηθῇ ἡ νίκη εἰς πολεμικὰς συγκρούσεις, νὰ διευκολυνθῇ ἡ κίνησις τῶν οὐρανίων σωμάτων κλπ.¹

Ἀπὸ τὰς πρώτας ἀτελεῖς αὐτὰς ποιητικὰς μορφάς, δηλ. τὰς ἐπιφωνήσεις, φαίνεται ὅτι διεμορφώθη καὶ ἀνεπτύχθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς περιεχόμενον καὶ ἔκφρασιν ἡ δημῶδες ποιήσις,² ἡ ὁποία εἶναι οὕτω κατὰ μέγα μέρος δημιουργημα τῆς λαϊκῆς κοινότητος. Ἐξ αὐτῆς παρουσιάζεται ἐκάστοτε ὁ προικισμένος μὲ ποιητικὸν τάλαντον ἀοιδός, ὁ ὁποῖος εἰς στιγμὰς ὕψηλης συγκινήσεως τῆς ψυχῆς του ἀπὸ τὸν γύρω του αἰσθητὸν κόσμον ἢ ἀπὸ γεγονότα τῆς κοινωνίας του, τέλος καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ παθήματά του, ἐκφράζει τὰ συναισθήματά του κατὰ μόνας ἢ κατὰ εἰδικὰς περιστάσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς (γάμος, πανηγυρις, θάνατος) εἰς ἕμμετρον λόγον μετὰ μελωδίας. Τὸ τραγοῦδι του τοῦτο εἰς τὸ ὁποῖον ἐξωτερικεῖ τὴν ἐμπειρίαν του ἀπὸ τὴν ζωὴν, ἐὰν εὕρῃ ἀνταπόκρισιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, δηλ. ἐὰν δι' αὐτοῦ ἀποβῇ οὗτος ἐρμηνευτὴς τῆς ψυχῆς των, θὰ υἱοθετηθῇ καὶ θὰ τραγουδηθῇ, ἐντὸς δ' ὀλίγου θὰ λησμονηθῇ ὁ προσωπικὸς ποιητὴς καὶ θὰ ἀποβῇ κοινὸν ἀγαθὸν ὅλης τῆς κοινότητος. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν τὸ τραγοῦδι ἔχει καταστῆ πλεόν δημοτικὸν καὶ δύναται νὰ τυχῇ διαδόσεως καὶ εἰς ἄλλους τόπους.³ Παρὰ τὰ καθαρῶς λαϊκὰ αὐτὰ δημιουργήματα ἀπαντοῦν ἐνίοτε καὶ προσωπικαὶ ἡμιλόγια συνθέσεις, αἱ ὁποῖαι, ὅταν ἀπὸ ἐπόψεως νοήματος καὶ ἐκφράσεως δύνανται νὰ συγκινήσουν τὸν λαόν, τραγουδοῦνται ὑπ' αὐτοῦ καὶ σὺν τῷ χρόνῳ μὲ τὴν χρῆσιν ὑφίστανται ἐπεξεργασίαν σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἰδέας του καὶ ἀποβαίνουν δημῶδεις.⁴

Διὰ τὴν γένεσιν, ἀνάπτυξιν καὶ τὴν συντήρησιν τῆς δημῶδους ποιήσεως κύριος παράγων εἶναι ἡ κοινωνία μὲ τὴν κλειστὴν οἰκονομίαν, πρὸς δὲ καὶ τὴν περιορισμένην ἀκόμη εἰς αὐτὴν καὶ ὁμοιόμορφον πολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν. Τὸ περιβάλλον τοῦτο εὐνοεῖ ἰδιαιτέτως τὴν παρουσίαν καὶ εὐ-

1) Ἀ. Πηνιάτογλου, Τὸ πρωτεῖον τῆς οἰκογενείας, Δοκίμιον κοινωνικῆς ἀνθρωπολογίας, Ἀθήναι 1939, σ. 91.

2) Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ λαογραφία. Μέρ. Α'. Μνημεῖα τοῦ λόγου. Ἐν Ἀθήναις 1922/23, σ. 21.

3) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, (Γνωστὰ ποιητὰ δημοτικῶν τραγουδιῶν), σ. 214 - 215.

4) Πρὸς καὶ Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 256.

δοκίμησιν ὄχι μόνον τῶν δημιουργῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἄλλων φορέων τοῦ λαϊκοῦ βίου εἰς τομεῖς ὡς ὁ πνευματικὸς βίος, ἡ λαϊκὴ τέχνη, ἡ ἐπαγγελματικὴ ζωὴ, ἐπὶ παραδείγματι τοῦ παραμυθᾶ, τῆς ὕφαντριάς, τῆς κεντητριάς κ. ἄ. Ἀντιθέτως μὲ τὴν εὐρείαν οικονομικὴν ἀνάπτυξιν, τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας, τὴν εὐκολλίαν τῆς ἐπικοινωνίας, τὴν πλατεῖαν διάδοσιν τοῦ ἐντύπου, πρὸς δὲ καὶ τὴν ραγδαίαν πρόοδον τῆς τεχνικῆς εἰς τὸν ὑλικὸν βίον, ὡς σήμερον, μέσα μὲ τὰ ὅποια διασπᾶται ἡ πολιτιστικὴ ὁμοιομορφία καὶ σχηματίζονται διαβαθμίσεις μὲ ἀναδυομένας προσωπικότητας, ἡ ποίησις αὕτη ὑποχωρεῖ, μαραινέται καὶ τείνει πρὸς σιγήν, διότι ὁ κόσμος ποῦ συνεβόλιζαν τὰ δημοτικὰ τραγούδια κατεστράφη, ἡ ἔμπειρία δὲ τῆς ζωῆς, ὡς σήμερον, ἀναζητεῖ ἄλλας μορφὰς μὲ διαφορετικὸν περιεχόμενον. Οὕτω ἄσματα μὲ ἐπικὸν πλάτος δὲν δημιουργοῦνται πλέον. Αἱ συνθέσεις αὗται εἶναι σπάνιαι, ἀπλᾶ μᾶλλον στιχουργήματα, χωρὶς ἔμπνευσιν καὶ εἰς στίχους ὁμοιοκαταληκτοῦς. Εἰς ἀκμὴν εὐρίσκεται ἀκόμη μόνον ἡ σύνθεσις διστίχων μὲ περιεχόμενον ἰδίᾳ ἐρωτικόν, σατιρικόν, γνωμικόν ἢ φιλοσοφικόν κ. ἄ. Πρόκειται περὶ ποιητικοῦ εἴδους, τὸ ὁποῖον ἀνεπτύχθη ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος κυρίως εἰς τὰς νήσους καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κρήτην. Σήμερον ἀκόμη ἀνθεῖ εἰς τὴν νήσον ταύτην ὡς ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν Δωδεκάνησον καὶ τὴν Κύπρον, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα.¹

Παρά τὴν ὑποχώρησιν ταύτην τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, τοῦτο μαζί μὲ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὡς οἱ μῦθοι, τὰ παραμύθια, αἱ παραδόσεις, αἱ παροιμίαι καὶ τὰ γνωμικά, κοινωνικοὶ θεσμοὶ μὲ ποικίλα ἔθιμα καὶ δοξασίας κ. ἄ., ὑπάρχει ἐπὶ χιλιετηρίδας ὡς μέσον παιδείας διὰ τὸν πολὺν λαόν, ὃ ὁποῖος ἐτύγχανε νὰ μὴ ἔχη ἀνωτέραν μόρφωσιν. Ἀπετέλει οὕτω ἡ δημῶδης ποίησις μὲ τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ τὴν ἱστορίαν του, ἥτις διετήρει ζωηράν τὴν ἱστορικὴν του συνείδησιν ὡς ὀλόγητος ἐθνικῆς μὲ συντήρησιν προσέτι εἰς τὴν μνήμην καὶ σπουδαίων γεγονότων τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς φυλῆς καὶ ἐνδόξων ἡρώων αὐτῆς. Ἔτσι εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἀντικατοπτρίζεται ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ εἰς ὅλας τῆς τὰς ἐκδηλώσεις. Σήμερον ἀκόμη τὸ ἄκουσμα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν παρὰ τὴν κατῆχουσιν τῶν ἀστικῶν ἄσμάτων μὲ λαϊκὸν χαρακτῆρα συγκινεῖ τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν, διότι ἡ αἰσθησις ἥτων παραμένει ζωντανή, οὕτω δὲ δύνανται νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἐθνικὴ κληρονομία εἰς γενικώτερον παιδευτικοὺς σκοποὺς διὰ τὸν λαόν ἀλλὰ καὶ διὰ προσωπικὰς ἀκόμη συνθέσεις εἰς τὴν περιοχὴν τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς μουσικῆς

1) Βλ. καὶ S. Baud-Bovy, *La chanson populaire grecque du Dodécanèse*, I, *Les textes*, Paris 1936, σ. 370. *Gustav Soyter*, *Das volkstümliche Distichon bei den Neugriechen*, *Laogr.*, τόμ. 8 (1921 - 25), σ. 391 κ. ἐξ., σ. 404 κ. ἐξ. *Στίλπ. II. Κυριακίδου*, *Ἡ γένεσις τοῦ διστίχου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσομετρίας*, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 4.

Β'. ΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ

ΑΙ ιστορικάι ἀρχαί τῆς δημῶδους σήμερον ἑλληνικῆς ποιήσεως δύνανται ν' ἀναζητηθοῦν κυρίως εἰς τοὺς χρόνους τῆς μεταγενεστέρης ἀρχαιότητος καὶ τῆς ἀρχομένης βυζαντινῆς περιόδου. Ἐπεὶ τούτου ὡς καὶ τῆς ἀδιασπάστου συνεχείας αὐτῆς μέχρι σήμερον μαρτυροῦν ἔτι καὶ αὐταὶ αἱ ἐν χρήσει σήμερον λέξεις *τραγούδι*, *παραλογή* καὶ *κατάλογι*.¹

Ἐκ τούτων ἡ λέξις *τραγούδι* ἔχει τὴν προέλευσιν, ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς ἀρχαίας *τραγωδίας*,² ἣτις ἐσήμαινε καὶ μέλος, ἢ δὲ *παραλογή*, ἐπικολυρικὸν σήμερον ἄσμα, ἐκ τῆς λέξεως *παρακαταλογή*, ἣτις ἐδήλωνε μελοδραματικὴν ἀπαγγελίαν. Ἡ λέξις τέλος *κατάλογι* ἢ ὁποῖα χρησιμοποιεῖται κατὰ τόπους μὲ τὴν σημασίαν: δίστιχον, μοιρολόγι, παροιμία κλπ. ἔχει ἄμεσον ἐπίσης σχέσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν *καταλογή*, ἢ ὁποῖα ἐσήμαινε ἀπαγγελίαν ἄσματος ἄνευ μελωδίας.³ Πρὸς τούτοις ἀκόμη καὶ τὸ κύριον μέτρον τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ὁ λαμβικὸς καταληκτικὸς δεκαπεντασύλλαβος φαίνεται ὅτι εἶναι ἐξέλιξις τοῦ λαμβικοῦ καταληκτικοῦ τετραμέτρου.⁴

Πλὴν τῶν στοιχείων τούτων οὐσιῶδες διὰ τὴν ιστορικὴν αὐτὴν σύνδεσιν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀποτελοῦν προσέτι καὶ αἱ ὑποθέσεις πολλῶν ἐκ τῶν σημερινῶν παραλογῶν, τῶν ὁποίων «ὁ πυρὴν τούλάχιστον», ὡς πιστεύει ὁ Στίλπ. Κυριακίδης, «ὕπενθυμίζει ἀρχαίους καὶ δὴ προσφιλεῖς εἰς τὸ θέατρον μύθους».⁵

Εἰς τὸ θέατρον τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, ἐντὸς τοῦ ἐκτεταμένου τότε ρωμαϊκοῦ κράτους, εἶχε διαμορφωθῆ ἐκ τῆς ἀρχαίας τραγωδίας νέον εἶδος θεάματος, ὁ τραγικὸς παντόμιμος. Οὗτος ἦτο ὄρχηστικὴ τραγωδία, ἢ ὁποῖα συνοδεύετο ὑπὸ ἄσματος ἐπικολυρικοῦ χαρακτήρος, τὸ ὁποῖον ἔχεν ὑπόθεσιν μυθικοῦ ἢ τραγικοῦ περιεχομένου. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως εἶχε τὸσον ἀναπτυχθῆ, ὥστε κατελάμβανε σπουδαίαν θέσιν εἰς τὸ θέατρον κατὰ τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα, τὸσον δὲ ἦτο ἀρεστός ὁ παντόμιμος οὗτος εἰς τὸν λαόν, ὥστε τὰ συνοδεύοντα τὴν ὄρχησιν ἄσματα ἐξεμανθάνοντο ὑπὸ τῶν θεατῶν καὶ ἤδοντο κατόπιν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς κατ' ἴδιαν διασκεδάσεις.⁶

Χαρακτηριστικὴ περὶ τούτου εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (Migne, P.G., 60, 90) ὅτι «ἄπεισιν ἐκεῖθεν (δηλ. ἐκ τοῦ θεάτρου) οἴκαδε ἕκαστος, καθάπερ ἀπὸ τινος λύμης ἀναμαζάμενος πολλὰ τῶν αὐτόθι· καὶ ὁ μὲν νέος ἀπολα-

1) Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ ιστορικάι ἀρχαί τῆς δημῶδους νεοελληνικῆς ποιήσεως. Ἀνατόπωσις μετ' ἐπιμέτρου. Θεσσαλονίκη 1954, σ. 16 κ.ἐξ.

2) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 6 - 7.

3) Βλ. Σπ. Ζαμπελιῶν, Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις *τραγούδι*; Σκέψεις περὶ Ἑλληνικῆς ποιήσεως, Ἀθήναι 1859, σ. 51. Σίμ. Μενάρδου, Ἡ ἱστορία τῶν λέξεων *τραγῶδι* καὶ *τραγωδία*, Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκι, ἐν Ἀθήναις 1921, σ. 25 κ.ἐξ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 6.

4) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 6 - 7.

5) ἔνθ' ἄν., σ. 8. Βλ. καὶ Γερ. Σπαταλά, Ἡ στιχογραφία τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, Ἀθήναι 1960, σ. 15 - 16.

6) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 9 κ.ἐξ. βλ. καὶ σ. 37 - 38, 45.

7) Βλ. πλείονα παρὰ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 17 κ. ἐξ., σ. 44. Πρβλ. Τοῦ αὐτοῦ, Δημῶδης κώϊσις καὶ ἱστορία, Λαογρ., τόμ. 12 (1938 - 48), σ. 473.

βών τινά τῶν σατανικῶν ἡσμάτων μέλη, ὅσα ἴσχυσε τῇ μηνίμῃ καταθέσθαι, συνεχῶς ἐκί τῆς οἰκίας ἔδει ὁ δὲ προσβύτης, ἄτε δὴ σεμνότερος, τοῦτο μὲν οὐ ποιεῖ, τῶν δὲ ἐκεῖσε λεγομένων ρημάτων μένηται πάντων».¹

Πρὸς τὰ ἔξομα αὐτὰ τῶν ὀρχηστικῶν τραγωδιῶν μὲ τὸν ἐπικολυρικόν, ὡς ἐλέχθη, χαρακτηριστῆρα συνάπτει ὁ Στίλπ. Κυριακίδης² τὰς νεοελληνικὰς παραλογάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι διηγηματικά ἔξομα μὲ στοιχεῖα εἰς αὐτὰ λυρικά καὶ δραματικά.

Περὶ τῆς ὑπάρξεως δημῶδων ἔξομάτων εἰς τὸν λαόν κατὰ τὸν 4ον αἰ. μ.Χ., τῶν ὁποίων ἀρκετὰ θὰ εἶχον παραληφθῆ καὶ ἀπὸ τὸ θέατρον, φαίνεται σαφῶς καὶ ἐξ ὄσων ἔτι σχετικῶς μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἰς ἄλλην ὁμιλίαν του μὲ θέμα τὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν (Migne, P. G., 61, 105). Συζητῶν ἐνταῦθα περὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὴν συνοδειαν τῶν νεονύμφων εἰς τὸν νυμφικόν θάλαμον ἐν ὥρᾳ βαθείας νυκτός, οἱ προπέμποντες τὸ ζεῦγος ὑπὸ τὸν ἦχον συρίγγων ἦδον ὥδᾳς «αἱ πάσης γέμουσιν ἀκολασίας, ἔρωτας ἀτόπους καὶ μίξεις παρανόμους καὶ οἰκῶν ἀνατροπὰς καὶ μυρίας ἐπεισάγουσαι τραγωδίας, καὶ πολλὴ τὸ τοῦ φίλου καὶ ἐρῶντος ὄνομα ἔχουσαι, καὶ τὸ τῆς φιλῆς καὶ ἐρωμένης; Καὶ τὸ δὴ χαλεπότερον, ὅτι καὶ παρθέναι παραγίνονται τούτοις, πᾶσαν ἀποδυσάμεναι τὴν αἰδῶν, εἰς τὴν τῆς νυμφευομένης τιμὴν.... καὶ μεταξὺ νέων ἀκολάστον ἀσχημονοῦσαι τοῖς ἀτάκτοις ἔξομοις, τοῖς αἰσχροῖς ῥήμοις, τῇ σατανικῇ συμφωνίᾳ».³

Κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ γάμου, κατὰ τὸν ὁποῖον, λόγῳ τῆς πολυημέρου διαρκείας του, παρείχετο ἡ εὐκαιρία εἰς μουσικὴν ἐκτέλεσιν ἔξομάτων καὶ χορῶν, συνεχίσθησαν, πλὴν καὶ ἄλλων κοινωνικῶν εὐκαιριῶν, π.χ. πανηγύρεων, νὰ παριστῶνται ὀρχηστικαὶ τραγωδίαι μὲ ἐκτέλεσιν καὶ τῶν συνδεδεμένων μὲ αὐτὰς ἔξομάτων, οὕτω δὲ ὑπὸ τὴν μορφήν τραγουδιῶν κατὰ τὸν γάμον περιεσώθησαν ἐκ τούτων τινὰ μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.⁴

Πλὴν ὁμῶς τῶν σημερινῶν παραλογῶν, τῶν ὁποίων οὕτω μέρος προέρχεται ἐκ τῆς πρώτης βυζαντινῆς περιόδου, ἄλλαι δὲ ἐκ τῶν κατόπιν χρόνων, μέχρι καὶ τῶν νεωτέρων, ὑπῆρχον ἔτι παραλλήλως ἐν χρήσει κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον εἰς τὸν λαόν, πλὴν τῶν ἀκριτικῶν, καὶ ἔξομα λυρικοῦ περιεχομένου: ἐρωτικά, μοιρολόγια, προσέτι λατρευτικά, συνδεδεμένα μὲ ἑορτὰς ἢ ἔθιμα, σκωπτικά, γνωμικά κ. ἄ.⁵

1) Βλ. καὶ παρὰ Στίλπ. Π. Κυριακίδη, ἔνθ' ἄν., σ. 24 - 25, σημ. 67.

2) Ἐνθ' ἄνωκ., σ. 16 κ.ἑξ.

3) Βλ. καὶ παρὰ Στίλπ. Π. Κυριακίδη, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὡς λαογράφος, Λαογρ., τόμ. 11 (1934/37), σ. 636 σημ. Βλ. ἔτι καὶ δι' ἄλλα ἔξομα συνδεδεμένα πρὸς ἔθιμα καὶ ἑορτὰς Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ λαογραφία, ἔνθ' ἄν., σ. 32 κ.ἑξ.

4) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαὶ κλπ., ἔνθ' ἄν., σ. 18 - 19.

5) Βλ. κυρίως Ν. Γ. Πολίτου, Δημῶδη βυζαντινὰ ἔξομα, Λαογρ., τόμ. 3 (1911 - 12), σ. 622-652. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Διγενῆς Ἀκριτῆς: Ἀκριτικά ἔπη, Ἀκριτικά τραγοῦδια, Ἀκριτικὴ ζωὴ, [Ἀθῆναι 1926], σ. 62 - 63. Henri Grégoire, Ὁ Διγενῆς Ἀκριτῆς. Ἡ βυζαντινὴ ἐποποιία στὴν ἱστορία καὶ στὴν ποίηση, New York, N. Y. (1942). Φαῖδ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τόμ. Α' Π, Ἀθῆναι 1948, σ. 6 - 41, ἔνθα παρατίθεται καὶ βιβλιογραφία. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Γαμήλιον δημῶδες βυζαντινὸν ἔξομα, (Annuaire de l'Inst. de Philol. et d'Hist. Orient. et Slaves, τόμ. 11 (1951), Παγκάρπεια, Melanges H. Grégoire, 3, σ. 179 - 183). Γ. Κ. Στιροδίκη, Εἰδήσεις περὶ σκωπτικῶν ἔξομάτων ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, Ἑλληνικά, τόμ. 15 (τιμητ. τόμος Σωκρ. Κουφέα), 1956, σ. 275 - 278.

Ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος γνωρίζομεν τὴν παρουσίαν καὶ ἡρωικῶν ἀσμάτων μὲ γεωγραφικὸν ἐπίκεντρον τούτων τὰς ἀνατολικὰς ἄκρας, δηλ. τὰ σύνορα, τοῦ Κράτους εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Πρόκειται περὶ τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, τῶν ὁποίων ἱκανὸς ἀριθμὸς σφάζεται ἀκόμη εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Τῆς ποιήσεως ταύτης συνέχειαν ὑπὸ ἄλλας συνθήκας ἀποτελοῦν μεταγενεστέρως, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, τὰ κλέφτικα τραγούδια.

Ἐκ τῶν διαφόρων εἰδῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν θὰ γίνῃ ἐνταῦθα εἰδικώτερος λόγος μόνον περὶ τῶν ἀκριτικῶν, τῶν ἱστορικῶν, τῶν κλέφτικων καὶ τῶν παραλογῶν, τὰ ὁποῖα καὶ περιλαμβάνονται εἰς τὸν παρόντα τόμον. Περὶ τῶν ὑπολοίπων θὰ διαλάβωμεν εἰς τὸν δεῦτερον τόμον, τοῦ ὁποίου θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ ἔκδοσις.

Γ'. ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ἡ ἀκριτικὴ ποίησις ὀφείλει τὴν γένεσιν καὶ ἀνθησίν της εἰς τὰς εἰδικὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουν εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀπὸ τοῦ 8ου, ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος, ἐξ αἰτίας τῆς ἀκαταπαύστου εἰς τὴν περιόχην ταύτην πάλης τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τὸν ἀραβικὸν Ἰσλαμισμόν.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποκρούσεως τῶν συνεχῶν ἐξ ἀνατολῶν καταστρεπτικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μ. Ἀσίας ἐπέβαλε τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ συστήματος τῆς ἀμύνης τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν Θεμάτων, δηλαδὴ γεωγραφικῶν περιφερειῶν μὲ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν χαρακτῆρα ὑπὸ τὴν διοίκησιν στρατηγοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς εὐχεροῦς καὶ ταχείας στρατιωτικῆς κινητοποιήσεως τῆς περιοχῆς ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης, ἀκόμη δὲ καὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς φρουρήσεως τῶν συνόρων (ἄκραι) μὲ εἰδικὰ στρατιωτικὰ σώματα.

Οἱ φρουροὶ οὗτοι ἔλαβον τὸ ὄνομα ἀκρίται, διότι εἶχον ἔργον τῶν νᾶ φυλάσσουν τὰς ἄκρας, δηλ. τὰ σύνορα ἦσαν «οἱ τὰς ἄκρας προνοοῦμενοι». Οὗτοι εὐρίσκοντο ἐγκατεστημένοι εἰς τὰς παραμεθορίους ὄρεινὰς περιοχὰς πρὸς τὸν Εὐφράτην, τὸν Ταῦρον καὶ Ἀντίταυρον, εἰς γεωργικὰ κτήματα, τὰ λεγόμενα στρατιωτοτόπια ἢ τόπια. Αἱ γαῖαι αὗται, τὰς ὁποίας εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτοὺς τὸ Κράτος, ἦσαν ἀπληλαγμένοι ἀπὸ σχετικὰς φορολογίας τοῦ Δημοσίου μὲ τὴν ὑποχρέωσιν τῶν καλλιεργητῶν, νᾶ εἶναι ἐκγυμνασμένοι καὶ ἐφωδιασμένοι μὲ ὄπλα καὶ πολεμικοὺς ἵππους, ἔτοιμοι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν πρὸς ἀπόκρουσιν ἐχθρικῆς εἰσβολῆς.

Μὲ τὴν στρατιωτικὴν αὐτὴν ὀργάνωσιν αἱ ἀκριτικαὶ (συνοριακαὶ) ἐπαρχίαι παρουσίαζον συνεχῶς μορφήν στρατοπέδου, ὅπου οἱ ἀκρίται διῆγον τὸν βίον ἀνευ διακοπῆς ὑπὸ πολεμικὸν συναγεμὸν, ἄλλοτε ἀποκρούοντες αἰφνιδίαν ἐπιδρομὴν, κούρσον, τῶν Σαρακηνῶν ἢ ἐπιχειροῦντες εἰς ἀντίποινα εἰσβολὰς εἰς τὰ ἐδάφη τῶν ἐπιδρομέων καὶ ἀρπαγὰς, ἄλλοτε δὲ ἐπιτιθέμενοι καὶ κατὰ τῶν ἀπελατῶν, οἱ ὁποῖοι ὡς λησταντάρται ἐλυμαίνοντο τὰς πρὸς τὰ σύνορα περιοχὰς¹

Ἡ συνεχὴς ἀντιμετώπισις ὑπὸ τῶν Ἀκριτῶν τοσοῦτων κινδύνων μὲ ἀγῶνας σκληροὺς ἐσφυρηλάτει εἰς αὐτοὺς τὸ φρόνημα γενναῖον μὲ ψυχὴν ἀτρό-

1) Βλ. καὶ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ἔνθ' ἀν., σ. 59.

μητον. Οὔτοι καὶ ὅτε ἀκόμη δὲν εὐρίσκοντο εἰς πολεμικὴν δρᾶσιν, συνέχιζον κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀναπαύλης τὴν ἀσκησίν των εἰς τὰ ὄπλα, ἐπεδίδοντο συγχρόνως εἰς ἀγωνίσματα, ἐπεχείρουν κυνήγια, ὅπου ἐπεδείκνυον τὴν προσωπικὴν των τόλμην καὶ ἀνδρείαν, τὴν δεξιότητα εἰς τὴν ἵππασίαν, καὶ τὴν σκόπευσιν. Ἐκ τούτων δὲ ἀνεδεικνύοντο οἱ γενναιότεροι καὶ τολμηρότεροι, οἱ ὅποιοι ὡς ἥρωες πλεον ἐπεβάλλοντο εἰς τὴν συνείδησιν τῶν λοιπῶν ὡς ἀρχηγοί, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ λοιποὶ Ἀκρίται ἦσαν πιστῶς ἀφωσιωμένοι.

Τῶν ἀρχόντων τούτων, οἱ ὅποιοι εἶχον καὶ τὴν προσωνυμίαν «ἀνδρειωμένοι», προσωπικαὶ ἀνδραγαθίαι κατὰ τὰς συχνὰς συγκρούσεις των μετὰ τὸν ἐχθρὸν ἀλλὰ καὶ κατορθώματα κατὰ τὰς ἀνταρσίας των κατὰ τῆς νομίμου ἐξουσίας καὶ ἄλλα, ὡς ἀρπαγαὶ γυναικῶν ἢ ὕλικῶν ἀγαθῶν, δαμασμός θηρίων κλπ., ὁμνοῦντο κατόπιν εἰς σχετικὰ τραγούδια κατὰ τὰ συμπόσια καὶ ἄλλας διασκεδάσεις των, ὅπου ἐδέσποζεν ἐπίσης τὸ ἥρωικὸν πνεῦμα, ὁ ἔπαινος τῶν ἀντρειωμένων καὶ ἡ προβολὴ τῶν ἀνδραγαθημάτων των, ὅπου δ' ἀκόμη δὲν ἦσαν σπάνια καὶ συγκρούσεις καὶ ταπεινώσεις ἀλληλοαντιμαχομένων ἀρχόντων. Οὕτως εἰς τὰ ἔπη μετὰ τὸ πνεῦμα τοῦτο κυριαρχεῖ ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία, ἣτις ἐγγίζουσα εἰς τὰ ὅρια τοῦ ὑπερφυσικοῦ, τοῦ θρύλου, ἀποτελεῖ καὶ τὴν κεντρικὴν αὐτῶν ιδέαν.¹

Εἰς τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια,² τῶν ὁποίων ὁ κύκλος θὰ ἦτο πολὺ πλατύτερος ἢ ὅσος διεσώθη εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν τότε χρόνων ἐπὶ χίλια καὶ πλεον μέχρι σήμερον ἔτη, ἀναφέρονται ἥρωες, ὡς ὁ Κωσταντῆς ἢ Κωσταντάς, ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρμούρη, ὁ Ἀρέστης, τὸ Σκληρόπουλο ἢ Συριόπουλο, ὁ Πορφύρης, ὁ Φωκάς (Βάρδας, Πέτρος), ὁ Νικηφόρος, ὁ Θεοφύλακτος, ὁ Παρατράχηλος ἢ Βαρυτράχηλος κ. ἄ., ἐξ ὧν δὲ ὑπέρτερος καὶ ἀκαταμάχητος, πρῶτος τῶν ἀκριτῶν, σύμβολον ὑπερανθρώπου ἀνδρείας, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ὡς ἀληθινὴ τιτανικὴ μορφή. Οὗτος θὰ τολμήσῃ τέλος να συγκροουθῆ καὶ παλαίσῃ καὶ μετὰ αὐτὸν ἀκόμη τὸν Χάρων.³

Ὁ Διγενὴς μετὰ τοὺς ἄλλους του φαίνεται οὕτω συνεχιστὴς τῆς ἀρχαίας παραδόσεως περὶ τοῦ Ἡρακλέους, τὰ περὶ αὐτοῦ δὲ ἔπη κατὰ τὰς τοὺς γονεῖς του, τὸν γάμον του, τὴν ἀρπαγὴν τῆς γυναικὸς του, τὰ ἥρωικά του κατορθώματα καὶ τέλος τὸν θάνατόν του (πάλιν μετὰ τὸν Χάρων), ἀποτελοῦντα ἰδιαίτερον κύκλον, εὐρίσκονται εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς ἀνάλογα ἐπεισόδια εἰς τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, τὸ ὅποion, ὡς γνωστὸν, διεσώθη διὰ τῆς γραπτῆς παραδόσεως εἰς 6 παραλλαγὰς.⁴

1) Βλ. καὶ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 48 κ. ἐξ. 59 κ. ἐξ. Βλ. γενικώτερον περὶ τῶν ἀκριτῶν καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', 1920, σ. 250 κ. ἐξ. καὶ Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας (ἐκδ. Πέτρου Π. Καλονόρου, τόμ. Α', (Ἀθήναι 1941), εἰσαγ., σ. ια' - ιε').

2) Ὁ προορισμὸς «ἀκριτικά», ἐδόθη εἰς τὰ τραγούδια ταῦτα ὑπὸ τῶν μελετητῶν τούτων, ἐκ τοῦ ὅτι τὰ θέματα των ἔχουν σχέσιν μετὰ τοῦ ἀκρίτου. Ἡ διάκρισις τοῦ ποιητικοῦ τούτου κύκλου ἐγένετο τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κωνστ. Ν. Σάθα (Μεσαιων. Βιβλιοθ., τόμ. Β', 1873, εἰσαγ., σ. μθ' σημ. 1), ὅστις διέκρινεν εἰς τὰ ἔπη ταῦτα ἀγοικτικά, ἀπελατικά κ. ἄ. Πολὺ προηγουμένως ὁ Max. Büdinger (Mittelgriechisches Volksepos, Leipzig 1866) ἐξετάσας τὸ τραγούδι τῶν οἴων τοῦ Ἀνδρόνικου ὑπεστήριξεν ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ 12ου αἰ., ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Α' Κομνηνόν.

3) Πρὸβλ. καὶ St. Kyriakides, Zur nougriechichen Ballade, Südost-Forschungen, τόμ. XIX (1960), σ. 329.

4) Βλ. Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας... νέα πλήρης ἐκδόσις..., ὑπὸ Πέτρου Π. Κα-

Ἐκ τῆς ἀντιστοιχίας ταύτης ἁσμάτων πρὸς σκηνάς τοῦ Ἔπους ἐτέθη ἀπὸ πολλοῦ τὸ ζήτημα περὶ τῆς μεταξὺ τούτων σχέσεως καὶ μάλιστα περὶ τοῦ ἂν τὰ σχετικὰ δημώδη ἄσματα εἶναι παλαιότερα, ὅποτε ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ συνθέτου τοῦ ἔπους ἢ ἀπέρρευσαν ἐκ τούτου. Τὸ θέμα τοῦτο συνεζητήθη κατ' ἀρχάς ὑπὸ τῶν πρώτων ἐκδοτῶν τοῦ ἔπους (διασκευῆς Τρα. πεζοῦντος) Κωνστ. Σάθα καὶ Ἐμ. Λεγραῖδ, σήμερον δὲ ὑπάρχει ἔτι ἀσυμφωνία μεταξὺ τῶν εἰδικῶν ἐρευνητῶν, τῶν μὲν δεχομένων τὴν ἄποψιν ὅτι ὁ συνθέτης αὐτοῦ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του καὶ δημώδη ἄσματα καὶ ἐπομένως ὅτι τὰ σφζόμενα τραγούδια εἶναι ἀρχαιότερα τοῦ ἔπους, ἡ τῶν δὲ ὑποστηριζόντων τὴν γνώμην ὅτι τὰ τραγούδια, τὰ ὅποια ἔχουν ὁμοιότητας πρὸς ἐπεισόδια τοῦ ἔπους ἐπήγασαν καὶ διεμορφώθησαν ἐκ τούτου κατὰ τοὺς κατόπιν χρόνους, ὅτε τὸ ἔργον τοῦτο ἀνεγινώσκето εὐρῶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ.²

Τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν ἔχει ἀκόμη λυθῆ, φαίνεται ὅμως ὅτι θὰ ὑπῆρχε παλαιότερα ἐπικὴ ὕλη τὴν ὅποιαν ἐγνώρισεν ὀπωσδήποτε καὶ παρέλαβεν ἐξ αὐτῆς ὁ συνθέτης τοῦ ἔπους περὶ τὸν Διγενή, τοῦ ὁποίου ἡ φήμη τὸν 10ον αἰῶνα εἶχεν ἤδη διαδοθῆ καὶ εἰς τοὺς ἀπέναντι τοῦ Εὐφράτου Ἰσλαμικοὺς πληθυσμοὺς. Εἰς τὸ ἀραβικὸν μυθιστόρημα τοῦ Sayyid Battāl ἀναφέρεται ὁ Ακράτης, δηλαδὴ ὁ Ἀκρίτης, μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ παλληκαριοῦ ὅπως ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας εἰς τὸ ἔπος καὶ τὰ δημώδη ἄσματα.³ Οὕτω τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος βοηθεῖ εἰς τὴν χρονολόγησιν τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν.⁴

Δὲν κατέχομεν μέχρι τοῦδε εἰδήσεις περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τῆς ἀκριτικῆς ποιήσεως. Ἡ γνωστὴ μαρτυρία τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Ἀρέθα (850-925) περὶ Παφλαγόνων ραφωδῶν οἱ ὅποιοι ἀναφέρονται ὑπ' αὐτοῦ ὡς συνθέτοντες «ῥδᾶς, πάθη περιεχούσας ἐνδόξων ἀνδρῶν καὶ πρὸς ὀβολὸν ἄδοντες καθ' ἑκάστην οἰκίαν»,⁵ εἶναι σαφῶς ἐνδεικτικὴ ὅτι ἤδη ἀρχομένου τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἡ ποιήσις αὕτη εὐρίσκετο ἐν ἀκμῇ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ μάλιστα εἰς περιοχὴν αὐτῆς ἐγγὺς πρὸς τὸ θέατρον τῆς ἀκριτικῆς δράσεως.⁶

λονάρου, τόμ. Α', (Ἀθήναι 1941), εἰσαγ., σ. κδ' - λγ'. *St. Kyriakidis*, Forschungsbericht zum Akritas Epos, Bericht zum XI. Internationalen Byzantinisten - Kongress, München 1958, München 1960, σ. 2 κ. ἐξ.

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεκτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 254-256. (Περὶ τοῦ ἔθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων) ἐνεαῦθα καὶ περὶ τῶν ἀντιθέτων μέχρι τότε γνώμων. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, ἔνθ' ἂν., σ. 34. Πρβλ. *Henri Grégoire*, L'épopée byzantine et ses rapports avec l'épopée turque et l'épopée romane, Bull. de la Classe des Lettres et des Sciences Morales et Polit. (Académie Royale de Belgique), 5e Série, tome XVII, Bruxelles 1931, σ. 477.

2) *Ἀντ. Μηλιαράκη*, Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, Ἀθήναι 1920, σ. 11. Βλ. καὶ εἰς ἐκδοσιν ὑπὸ Πέτρου Π. Καλονάρου, ἔνθ' ἂν., εἰσ., σ. λγ' - λδ'.

3) *H. Grégoire*, ἔνθ' ἂν., σ. 477. Πλὴν τοῦ Ακράτης καὶ ἄλλος ἀκριτικὸς ἦρωσ ὡς ὁ Πορφύρης ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πέρσου ἐπικοῦ ποιητοῦ Firdousi μὲ τὸ ὄνομα Farfourius Ἑλλήν ἦρωσ, ὅστις εἰσβάλλει εἰς Περσίαν. Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἂν., σ. 34-35 καὶ *H. Grégoire*, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, ἔνθ' ἂν., σ. 28.

4) Βλ. *Γεωργ. Ἱ. Κουρμούλη*, Ἔπος καὶ ἐπικὴ ὕλη, Ἐπιστ. Ἐπετ. τῆς Φιλοσ. Σχολῆς τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν, Περ. Β', τόμ. Ε' (1954-55), σ. 214.

5) Βλ. Σωκρ. Β. Κουγέα, Αἱ ἐν τοῖς σχολίοις τοῦ Ἀρέθα λαογραφικαὶ εἰδήσεις, Λαογρ., τόμ. 4 (1912/13), σ. 239-340.

6) Περὶ τῆς δημοτικότητος καὶ τῆς διαδόσεως τῶν τραγουδιῶν τούτων ἐπιμαρτυρεῖ ἡ

Οί ήρωες τῶν περισωθέντων τραγουδιῶν τοῦ ποιητικοῦ κύκλου τούτου ἔχει γίνεи μέχρι τοῦδε προσπάθεια νά ταυτισθοῦν πρὸς ἱστορικά πρόσωπα τοῦ 9ου καὶ τοῦ 10ου αἰῶνος,¹ ὡς ὁ Ἀρμούρης πρὸς τὸν ἐξ Ἀμορίου αὐτοκράτορα Μιχαήλ Γ', ἐκδικητὴν τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀμορίου τὸ 838 (βλ. κατωτέρω, σ. 44 - 45), ὁ Ἀρέστης πρὸς τὸν ἐκ Καππαδοκίας ἥρωα Ὀρέστην, στρατηγὸν τοῦ θέματος Μεσοποταμίας περὶ τὸ 913,² ὁ Πορφύρης μὲ τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν (βλ. κατωτ., σ. 54 - 55), ὁ Ἀνδρόνικος πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον Δούκαν περὶ τὸ 906 (βλ. κατωτ., σ. 59), ὁ Σκληρόπουλος πρὸς τὸν Ρωμανὸν Σκληρόν (II αἰ.) (βλ. κατωτ., σ. 81-82), τὸ τραγούδι τῆς ἀλώσεως τοῦ κάστρου τῆς Ὠριαῖς πρὸς τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀμορίου τὸ 838 (βλ. κατωτ., σ. 88 - 89).³ Αὐτὸς δὲ τέλος ὁ Διγενὴς πρὸς τὸν τουρμάρχη τῶν Ἀνατολικῶν Διογενῆ, ὅστις ἔπεσεν ἡρωικῶς τὸ 788 εἰς κλεισοῦραν τοῦ Ταύρου, μαχόμενος κατὰ τῶν Σαρακηνῶν.⁴

Ἐάν δεχθῶμεν τὴν ἀποψιν ὅτι ἡρωικά ἄσματα ἐμπνευσμένα ἀπὸ γεγονότα καὶ πρόσωπα συνδεδεμένα μὲ τὸν ἀγῶνα τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῶν ἀπ' ἀνατολῶν ἐπιτιθεμένων Ἀράβων θὰ ὑπῆρχον καὶ παλαιότερον, ἤδη κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα, πιθανὸν δὲ ὁ τόσον προσφιλὴς εἰς τὰ ἀκριτικά τραγούδια ἥρωας Κωσταντῖνα καὶ Κωσταντῆς νά εἶναι ὁ Κωσταντῖνος ὁ Ε', ὅστις ἐδόξασε τὰ βυζαντινά ὄπλα εἰς τοὺς κατὰ τῶν μωαμεθανῶν ἀγῶνας του,⁵ τότε

παρομοίωσις ὅπο τοῦ Πτωχοπρόδρομου τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς Ἀκρίτην:

τὸν Μανουήλ τὸν Κομνηνόν, τὸν τῆς πορφύρας γόνον
τὸν πολεμάρον τὸν στερρόν, τὸν νέον τὸν Ἀκρίτην,
ἀπάσης τῆς ἀνατολῆς καὶ δύσεως τὸ δόρυ.

Βλ. εἰς *Ἔμ. Legrand*, *Bibl. Gr. Vulgaire*, Paris 1880, σ. 96, στ. 546 κ. ἐξ. Βλ. καὶ εἰς *ἔκδ. ὅπο D. - C. Hesselring et H. Pernot*, σ. 67 III, 400 ν - 400 ζ. Εἰς ἀναφορὰν τοῦ ἔτι ὁ Πτωχοπρόδρομος πρὸς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα διὰ τὴν προκλητικὴν ζωὴν τῶν ἡγουμένων εἰς τὰς μονὰς ἀναφωνεῖ ἐκ τῆς ὀργῆς:

ὦ τίς Ἀκρίτης ἕτερος ἐκεῖ νά εὐρέθη τότες,
καὶ τὰς ποδείας του νά ἐπῆξεν, νά ἐπῆρε τὸ ραβδί του
καὶ νὰ τοὺς ἐοννέτριπεν τοὺς παλαμναίους μίσσους.

Βλ. *ἔκδ. ὅπο D. - C. Hesselring et H. Pernot*, σ. 45, III, στ. 164 - 166 καὶ *Ἔμ. Legrand*, *ἔνθ' ἀν.*, σ. 83, στ. 180 - 184. Εἰς ἀκριτικούς ἐπίσης ἥρωας ἀναφέρονται πιθανώτατα καὶ τὰ «κλέα ἀνδρῶν», τὰ ὅποια ἤδον κατὰ τὸ ἔτος 1326 οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Νικηφόρου Γρηγορά κατὰ τὸ ταξίδιον του εἰς τὴν Σερβίαν (*Νικηφ. Γρηγοράς*, *ἔκδ. Βόννης*, I, 377). Πρὸβλ. καὶ *Στέλκ. II. Κυριακίδην*, ἐν *Λαογρ.*, τόμ. 10 (1929/32), σ. 641. *Τοῦ αὐτοῦ*, *Zur neu-griechischen Ballade*, *ἔνθ' ἀν.*, σ. 332.

1) *Henri Grégoire*, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, New York, N. Y., (1942), σ. 11 κ. ἐξ. 20 - 29, 31 - 36 κ. ἐξ., σ. 200 κ. ἐξ.

2) *H. Grégoire et H. Lüdtke*, *Nouvelles chansons épiques du IXe et Xe siècles*, Byzantion, τόμ. 14 (1939), σ. 240 - 42.

3) Βλ. καὶ *Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη*, Τὸ θημῶδες ἄσμα «τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριαῖς», *Σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἄλυσιν τοῦ Ἀμορίου τῷ 838 ὅπο τῶν Ἀράβων*, *Ἐκστ. Λαογρ. Ἀρχ.*, τόμ. 13/14 (1960 - 61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 3 - 34. Βλ. καὶ *Akten des XI. Internat. Byzantinisten - Kongress 1958*, München 1960, σ. 581 - 585.

4) *H. Grégoire*, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, *ἔνθ' ἀν.*, σ. 36 - 38.

5) Βλ. *H. Grégoire*, *Études sur l'épopée byzantine*, *Revue des Études Grecques*, τόμ. XLVI (1933), σ. 30 - 32.

ή χρονική περίοδος τῆς ἀκμῆς τῆς ποιήσεως ταύτης ἐπιμηκύνεται, ἀρχομένη οὕτω ἀπὸ τοῦ 8ου αἰ. καὶ ἐξικνουμένη μέχρι τοῦ 11ου, ὅτε ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου παρημελήθησαν στρατὸς καὶ ἀκριτικά σώματα καὶ διελύθησαν ταῦτα κατόπιν ἐκ τῆς κατακτῆσεως μετὰ τὸ ἔτος 1071 τῆς Ἀνατολικῆς Μ. Ἀσίας ὑπὸ τῶν Σελτζούκων Τούρκων.

Εἰς τὰ περισωθέντα ἄσματα, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐλέχθη, χρονικῶς τοποθετοῦνται εἰς τὸν 9-11 αἰ. παρατηρήθη ὅτι ἔχει χρησιμοποιηθῆ καὶ ποιητικὴ ὕλη ἀρχαιοτέρα τοῦ 8ου αἰ., ἢτοι παλαιοτέρων τραγουδιῶν.¹

Μὲ τὴν ἀπαροδὸν τοῦ χρόνου οἱ ἀκριτικοὶ ἥρωες ἔνεκα τῆς περιβολῆς αὐτῶν καὶ μὲ μυθικὰ στοιχεῖα ἀπέβησαν ὡς ἱστορικὰ πρόσωπα δυσδιάκριτα, τὰ ἄσματα ὅμως διετήρησαν τὴν ἐπικὴν τῶν μορφήν, ἰδιαιτέρως εἰς τὰς Κυπριακὰς παραλλαγὰς, τὴν ἥρωικὴν πνοήν, τὴν λιτότητα καὶ τὸ ζωηρὸν τῆς ἐκφράσεως, πρὸς δὲ καὶ τοὺς χαρακτήρας τῶν ἡρώων τῶν, ὡς ἡ τιμὰ συμπεριφορὰ τῶν πρὸς τὸν ἀντίπαλον, τὸν ὁποῖον ὁ ἥρωες ἀποφεύγει νὰ κτυπήσῃ ὄπλων ἢ κοιμῶμενον, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὁ Διγενὴς κατὰ τὴν πάλιν τοῦ μὲ τὸν δράκον. Τὰ ἀκριτικά τραγούδια δύνανται οὕτω νὰ χαρακτηρισθοῦν περισσότερο ὡς ἱστορία παρά ὡς τέχνη.

Φορεῖς τῶν ἄσμάτων τούτων ἦσαν κυρίως λαϊκοὶ ραψωδοί, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀρέθα περιεφέροντο εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἐτραγῶδουν ταῦτα ἐπ' ἄμοιβῆ «πρὸς ὀβολόν», ἢ παραδοσὶς δ' αὕτη συνεχίζεται κατόπιν εἰς τὴν κλέφτικὴν ποίησιν ὡς καὶ εἰς ἄλλα τραγούδια.²

Ἐκ τῶν ἀκριτικῶν περιοχῶν διεδόθησαν κατόπιν τὰ ἄσματα ταῦτα καὶ εἰς τὸν λοιπὸν πληθυσμὸν τῆς Μ. Ἀσίας, ὑπὸ τούτου δὲ μετὰ τὴν ἐκείθεν ἐξοδὸν τοῦ ἀπὸ τοῦ 11ου αἰ. ἔνεκα τῆς τουρκικῆς λαίλαπος θὰ μετεφέρθησαν εἰς τοὺς τόπους τῆς νέας ἐγκαταστάσεώς του, τὴν Κύπρον, τὴν Δωδεκάνησον, Κρήτην, Θράκην καὶ λοιπὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἡ ποίησις αὕτη συνετηρήθη εἰς τὸν ἑλληνισμὸν τοῦ Πόντου, εἶτα δὲ τῆς Καππαδοκίας, ἐκτὸς δὲ αὐτῆς πιστότερον καὶ ζῶσα εἰς τὰς νήσους, κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν Κύπρον, ἔπειτα εἰς τὴν Δωδεκάνησον καὶ τὴν Κρήτην,³ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὑπεχώρησεν ἀντικατασταθεῖσα ὑπὸ τῆς νεωτέρας τῶν κλέφτικῶν τραγουδιῶν.

Ἡ μὴ ὑπαρξὶς σήμερον τοῦλάχιστον παραδόσεως περὶ τοῦ Διγενῆ ἢ ἄλλων ἀκριτικῶν ἡρώων εἰς τὸν ἠπειρωτικὸν χῶρον εἶναι ἐνδεικτικὸν σημείον ὅτι τὰ τραγούδια τοῦ κύκλου τούτου ὑπεχώρησαν πολὺ πρῶτως εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ μετωχτεῦθη τὸ ἥρωικὸν πνεῦμα τῆς ἀκριτικῆς ποιητικῆς παραδόσεως.

1) H. Grégoire et H. Lüdecke, ἔνθ' ἀν., σ. 249.

2) Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, Ἀθήναι [1920] σ. 69. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', 1920, σ. 225-26 (Γνωστοὶ ποιηταὶ δημοτικῶν ἄσμάτων).

3) Παλαιότερα μνηστὶ τοῦ Διγενῆ εἰς τὸν λαὸν ἐκ τῆς γραπτῆς παραδόσεως εἶναι α) εἰς δημῶδες ἄσμα εἰς χειρόγραφον ἐκ τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰ. ἐν χειρογράφῳ τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων τοῦ Ἀγ. Ὁρους (βλ. Betr. Bouvier, Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, Ἀθήνα 1960, σ. 11, ἀρ. 4 καὶ σ. 30-33. β) εἰς τὴν Κρητικὴν κωμῆδιαν τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου Φωτσόλου (1868-69) "Φορτουνάτος", Γ', 776. Βλ. καὶ Γ. Κ. Σπυριδάκη, Εἰδήσεις εἰς τὸν Φορτουνάτον περὶ τοῦ Βενετοτουρκικοῦ πολέμου. Ἑλλην. Δημογραφία, τόμ. 12 (1953), σ. 92.

Δ'. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Ἱστορικά τραγούδια θεωροῦνται ὅσα ἔχουν ὡς θέμα γεγονότα, οἷον κατορθώματα ἱστορικῶν προσώπων, μάχας, ναυμαχίας, πολιορκίας, ἀλώσεις καὶ καταστροφάς πόλεων, φρουρῶν καὶ τόπων καὶ ἄλλα ἔτι συμβάντα, ἤτοι σεισμούς, λιμούς κλπ. Ἱστορικά τραγούδια εἶναι ἐπίσης καὶ τὰ κλέφτικα καὶ τὰ ἀκριτικά ἀλλὰ διακρίνονται εἰς ἰδιαιτέρας κατηγορίας ἐκ τοῦ εἰδικοῦ πολιτικοῦ περιβάλλοντος ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ἐδημιουργήθησαν, πρὸς δὲ καὶ τοῦ διαφοροτικοῦ πνεύματος τὸ ὁποῖον ἐπικρατεῖ εἰς τὴν ἐξόμνησιν προσώπων καὶ γεγονότων, πού ἀποτελοῦν τὰ συστατικά τῆς γενέσεώς των.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κλέφτικα εἰς τὰ ἱστορικά ἢ ἀφήγησις τοῦ γεγονότος παρουσιάζεται μετὰ περισσοτέρας λεπτομερείας, ἤτοι ὑπάρχει ἡ μνεία τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου, τῶν προσώπων καὶ τῆς διαδοχῆς τῶν γεγονότων,¹ χωρὶς νὰ λείπουν ἀκόμη καὶ τὰ σχόλια τοῦ ποιητοῦ, ὅστις πληροφορεῖ δι' αὐτῶν τὸν ἀκροατὴν του, εἶναι δὲ συνήθως τὰ τραγούδια ταῦτα ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς συνθέσεώς των σύγχρονα πρὸς τὰ ἱστορούμενα εἰς αὐτὰ γεγονότα.

Ἡ ἐπιζητούμενη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ψυχικὴ συγκίνησις καταπνίγεται εἰς τὴν λεπτομέρειαν τῆς ἐκθέσεως τοῦ γεγονότος, οὕτω δὲ δὲν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἔκφρασις αὐτῆς. Παρὰ ταῦτα ὁμως ὑπάρχουν καὶ ἄσματα τῆς κατηγορίας ταύτης, τὰ ὁποῖα μετὰ συντομίαν εἰς τὴν διατύπωσιν των περιέχουν ἔντονα δραματικά στοιχεῖα καὶ ζωηρὰν λυρικήν ἔκφρασιν, π. χ. τὸ τραγούδι τοῦ κρούσου τῆς Ἀντριανούπολης, οἱ θρῆνοι τῆς Πόλης καὶ τῆς Τραπεζούντος, τὸ τραγούδι τῶν σκλάβων τῶν Μπαρμπαρέσων κ. ἄ.

Τὰ ἀρχαιότερα ἐκ τῶν ἱστορικῶν τραγουδιῶν προέρχονται ἐκ τῶν ὑστέρων βυζαντινῶν χρόνων, ὡς τὸ τραγούδι τοῦ Γαβρᾶ,² οἱ θρῆνοι τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀδριανουπόλεως,³ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Τραπεζούντος,⁴ τὸ ἄσμα τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου⁵ κ. ἄ. Τὰ περισσότερα ὁμως τῶν γνωστῶν ἱστορικῶν τραγουδιῶν ἔχουν τὴν ἀρχὴν εἰς γεγονότα τῶν χρόνων μετὰ τὴν Ἐλῶσιν, ἤτοι τῆς περιόδου τῆς δουλείας τοῦ Ἑθνους, ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦς Τούρκους, μέχρι τῆς κατόπιν ἡρωικοῦ ἀγῶνος πολιτικῆς ἀποκαταστάσεώς του.⁶

Τὰ μεταγενέστερα ἱστορικά τραγούδια, ἰδίᾳ τῶν χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὀλίγον πρὸ αὐτῆς ὁμοιάζουν εἰς τὴν τεχνοτροπίαν καὶ τὸ πνεῦμα των πρὸς τὰ κλέφτικα, τὰ διακρίνομεν δὲ ἐκ τούτων ἐφ' ὅσον ἀναφέρονται εἰς δρᾶσιν προσώπου ἢ γεγονότα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν σχέσιν πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν ἀσυντάκτων ὁμάδων τῶν κλεφτῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ὀργανωμένον ἀγῶνα τὸ πρῶτον τοῦ Σουλίου καὶ κατόπιν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

1) Πρὸς καὶ Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὸ κλέφτικο τραγούδι. Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τέχνη του. Ἐν Ἀθήναις 1950, σ. 67. κ.ἑξ. 108, 109.

2) Βλ. κατωτ., σ. 121. 3) Αὐτόθι, σ. 122. 4) Αὐτόθι, σ. 124 - 131. 5) Αὐτόθι, σ. 123. 6) Αὐτόθι, σ. 131 κ.ἑξ.

Ε'. ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Τὸ ἥρωικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐνέπνευσε τὴν ἀκριτικὴν ποίησιν, ἦτοι τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιστάσεως εἰς τὴν ἀραβικὴν λαίλαπα, αὐτὸ τὸ ἴδιον, συντηρούμενον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ἀπαντᾷ μὲ νέαν ἔκφρασιν ἐντὸς ἄλλου περιβάλλοντος καὶ ὑπὸ διαφορετικὰς συνθήκας εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια. Ἐμπνέονται καὶ αὐτὰ ὁμοίως ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους κατὰ τοῦ ἰσλάμ, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι εἰς τὴν σκληρὰν αὐτὴν πάλην μὲ πρωταγωνιστὴν τὸν κλέφτην ὁ ἐχθρὸς κατέχει τὴν θέσιν τοῦ δυνάστου.

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν δυναμικὴν ἀντιμέτρησίν των μὲ τὸν ἀσιάτην κατακτητὴν καὶ ὅτε πλέον εἶχον παύσει νὰ ἔχουν ἐλπίδας σωτηρίας ἀπὸ ἐνεργὸν ἐπέμβασιν τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης καὶ συνῆλθον ἀπὸ τὴν κατάπληξιν ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς, δηλ. τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἤρχισαν ἀμέσως νὰ αὐτοσυγκεντρῶνται εἰς τὴν σκέψιν τῆς ἐκ νέου πολιτικῆς των ἀνασυγκροτήσεως. Αὐτὸς ὁ θρῆνος τῆς πώσεως τῆς Πόλης μὲ τὸν στίχον «πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιρούς, πάλε δικὰ σου εἶναι» ἐκφράζει τὴν ἐθνικὴν αὐτὴν ἐλπίδα τῶν ὑποδούλων.

Μὲ τὴν προσδοκίαν αὐτὴν τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰς σκληρὰς καταπιέσεις ὑπὸ τοῦ ἀλλοδόξου κυριάρχου, ὅστις ἠπέλπει τὸν πλήρη ἐξαφαιρισμὸν του, δὲν περιέπεσεν εἰς τὴν μοιρολατρίαν. Ἐντὸς ὀλίγου δημιουργεῖται τὸ πνεῦμα τῆς ἐνεργοῦ ἀντιστάσεως κατὰ πρῶτον εἰς ὄρεινὰς περιοχὰς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ὅπου ὑπῆρχε τοῦτο ἀνεπτυγμένον ἐκ παραδόσεως ἐλεύθερον καὶ ἀνυπότακτον καὶ τὸ ὁποῖον οὕτω δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ χωρὶς διάμαρτυρίαν τὰ καθημερινὰ ἐγκλήματα τῶν Τούρκων, ἦτοι τὰς διαρπαγὰς ἀγαθῶν, τὰς ἀτιμώσεις καὶ ἄλλας βιαιοπραγίας. Εἰς τὰ βουνὰ κατέφευγον ἔτι καὶ ὅσοι ἄλλοι καθ' οἰονδήποτε τρόπον κατεδιώκοντο ὑπὸ τοῦ τυράννου ὡς καὶ ἐκεῖνοι, πού ἄλλως δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπομείνουν τὰ ἀφόρητα δεινὰ τῆς δουλείας.

Οὕτως ἐσχηματίσθη ὄρεσιβιος κοινωνία ἐλευθέρων σκλάβων, οἱ ὁποῖοι συγκροτούμενοι εἰς ομάδας διεμόρφωνον ἰδιόρρυθμον βίον. Οὗτοι διαβιούντες ἐν κινδύνῳ, ὡς διακόμενοι, διῆγον πάντοτε ἐν στρατοπέδῳ, ἦσαν δὲ ἠναγκασμένοι πρὸς συντήρησίν των νὰ ἐπιδίδονται εἰς ληστρικὰς ἐνεργείας κατὰ τῶν Τούρκων, πολλάκις δὲ ἐξ ἀνάγκης καὶ κατὰ τῶν ὁμοεθνῶν των. Οὕτω προσέλαβον τὸ ὄνομα κλέφτες.¹

Πρὸς προστασίαν ἐκάστης περιφερείας ἐκ τῆς δράσεως ταύτης τῶν κλεφτῶν ὠργανώθησαν ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ εἰδικὰ σώματα ἤδη ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 16 αἰ.,² εἰς τὰ ὁποῖα ἀνετέθη ἡ περιφρούρησις τῆς τάξεως καὶ ἡ προστασία τῶν συγκοινωνιῶν εἰς ὠρισμένας στενάς διόδους (ντερβένια).³

1) Βλ. *Κ. Παπαρρηγοπούλου*, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔκδ. 6η, 1932, τόμ. 5β, σ. 134, 140 κ.ἐξ. Ἰω. Βασδραβέλη, Ἄρματολοι καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη, 1948, σ. 4 καὶ 22.

2) *Κ. Παπαρρηγοπούλου*, ἔνθ' ἄν., σ. 134 κ. ἐξ.

3) Πολύτιμοι εἶναι αἱ πληροφορίες τοῦ *Cl. Fauriel* (*Chants populaires de la Grèce moderne*, τόμ. I, Paris 1824, σ. XLII - LXXIX καὶ Δημοτικὰ τραγούδια τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, μεταφραστῆς Ἀπ. Δ. Χατζηγεωργαντή, Ἀθήνα 1956, σ. 26 - 47) παρὰ συγχρό-

Οι προσλαμβανόμενοι εις τὰ σώματα ταῦτα ἐκαλοῦντο ἄρματολοί, ἐστρατολογοῦντο δὲ ἐν πολλοῖς ἐκ τῶν τάξεων τῶν κλεφτῶν, οἱ ὅποιοι συν-εθηκολογοῦν μετὰ τὸν κατακτητὴν, δηλ. ἦσαν «προσκυνημένοι» κλέφτες, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀνυποτάκτους, τοὺς «ἀπροσκύνητους». Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὁμάδος τῶν ἄρματολῶν ἀπὸ τὴν περιοχὴν (ἄρματολίκι) τὴν ὁποῖαν ἐφρούρει εἶχεν ὑλικά ὀφέλη, διὸ καὶ κατεβάλλετο πολλάκις φροντίς νὰ περιέλθῃ κληρονομικῶς τὸ ἄρματολίκι εἰς μέλος τῆς οἰκογενείας του. Ἐκ τῶν ἀντι-ζηλιῶν οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν διαδοχὴν τοῦ ἄρματολικίου ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ καπεταναίων ἐπὶρχοντο οὐχὶ σπανίως συγκρούσεις μετὰ ὑλικὰς ζημίας, φόνους, αἰχμαλωσίας καὶ εἰς τὸν περιοικὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν.¹

Πολλοὶ ὅμως τῶν ἄρματολῶν, πρῶην κλεφτῶν ἢ μὴ, περιέπιπτον συχνὰ εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν Τούρκων, ὅποτε οὗτοι κινδυνεύοντες τὴν ζωὴν, ἐὰν συνελαμβάνοντο, κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη ἀναλαμβάνοντες ἐκ νέου ὡς κλέφτες τὸν ἀγῶνα. Ἐκ τούτων καὶ ἀπὸ ἄλλους δυναστευομένους, οἱ ὅποιοι, ὡς ἐλέχθη, δὲν ἠδύναντο νὰ βλέπουν ἀδιαμαρτυρητῶς τὰς πράξεις βίας τῶν Τούρκων ἐσχηματίζοντο πολεμικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα μετὰ ἐνδικοιήματα καὶ ὀρμητήριά των δύσβατα καὶ ἀπρόσιτα ὄρη εἶχον σκοπὸν νὰ ἐκδικήσουν τὰς βίαιοπραγίας τοῦ τυράννου.

Ἀπὸ τὰ ὀρμητήριά των ταῦτα ἐπιπίπτοντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀπετέ-λουν δι' αὐτὸν τὸ ἀντίπαλον δέος.

Οἱ κλέφτες οὗτω εἰς τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰῶνος, ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὸν 18ον καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀπετέλουν τὴν πρωτοπορείαν τῆς ἐνεργητικῆς πο-λεμικῆς δράσεως τοῦ ὑποδούλου ἔθνους.

Ὁ ἀγὼν τῶν κλεφτῶν ἦτο ἀνισος καὶ ἐκ τούτου τραχὺς, πολλάκις δὲ δὲν ἔλειπον καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι τῶν ὁμοεθνῶν, οἵτινες συνειργάζοντο μετὰ τὸν πολέμιον καὶ προέδιδον αὐτοῦς. Ἐνεκα τούτου οἱ κλέφτες ἦσαν ἠναγχα-σμένοι πολλάκις νὰ στρέφονται ὄχι μόνον κατὰ τῶν Τούρκων ἢ τῶν Ἀλ-βανῶν ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν συμπραττόντων μετὰ αὐτοὺς καιροσκόπων χρι-στιανῶν.

Ὁ τραχὺς ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς βίος τῶν κλεφτῶν ἐν μέσῳ καθη-μερινῶν κινδύνων καὶ στερήσεων ἐσφυρηλάτησεν εἰς αὐτοὺς πνεῦμα ἥρωι-κῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν δυσκολιῶν καὶ περιφρονήσεως τῆς ζωῆς, ἅμα δὲ καὶ φιλοσοφικῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς μοίρας. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα δὲ τοῦτο ἔχουν ἐξυμνηθῆ μετὰ τραγούδια αἰ ἀνδραγαθίαι τῶν κλεφτῶν καὶ ἄλλα ἐπεισόδια τῆς ζωῆς των.

Τὰ κλέφτικα τραγούδια αὐτὰ σύμφωνα μετὰ τὴν ὑπόθεσίν των διακρί-νονται εἰς ἐκεῖνα ποὺ περιστρέφονται εἰς γεγονότα (περιστατικά, ἀνδραγα-θήματα, τραγικὸν τέλος, θάνατος) τῆς δράσεως ὀρισμένων κλεφτῶν καὶ εἰς ἄλλα, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὡς καταστάλαγμα ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ κλέφτι-κου βίου καὶ ἔχουν ὡς θέμα των γενικώτερα ἐπεισόδια ἢ ἰδέας ἐκ τῆς κοι-

νων του, οἵτινες ἔζων τότε, τὸ 1824, τὸν κόσμον τῶν κλεφτῶν καὶ ἄρματολῶν καὶ τὰς παρα-δόσεις των, σχετικαὶ πρὸς τοὺς θεσμοὺς καὶ τὴν ὀργάνωσιν τούτων, τὴν στάσιν των ἐναντι τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς, τὰς ἀσχολίας, τὸν τρόπον τῆς ζωῆς, τὸν ψυχικὸν των κόσμον, τὸν χαρακτήρα των, τοὺς ἀγῶνας των κατὰ τῶν Τούρκων κλπ.

1) Βλ. καὶ *Εἰρήνης Σπανδωνίδη*, *Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης* (Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 171 κ. ἐξ.

νονικής ζωής τῶν κλεφτῶν¹ με έντονότερον λυρικόν περιεχόμενον.² Ἐκ τούτων πρωταρχικά εἶναι βεβαίως τὰ πρῶτα, δηλ. τὰ ἀναφερόμενα εἰς ὀρισμένα πρόσωπα καὶ συγκεκριμένα γεγονότα τῆς δράσεως τῶν κλεφτῶν, τὰ δ' ἄλλα με ὑποθέσεις αὐτῶν ἀόριστα περιστατικά καὶ ἰδέας τῆς ζωῆς των, εἶναι ὑστερωτέρας ἐμπνεύσεως.³

Δὲν νομίζω, ὅτι ἔχει δίκαιον ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης ὑποστηρίζων ὅτι τὰ τραγούδια τῆς δευτέρας αὐτῆς κατηγορίας εἶναι νόθα ὡς πρὸς τὴν «γέννηση καὶ τὴν ἀξία» των,⁴ καὶ ὅτι «ἔχουν γεννηθῆ σ' ἐποχὴ ὅπου ἔχει λείψει καὶ ἀπὸ τῆ ζωῆ καὶ ἀπὸ τὸ πνεῦμα ἢ ἄμεση αἰσθησι τοῦ ἥρωισμοῦ κ' εἶναι κατασκευάσματα λογίων, τῶν ἀνθρώπων δηλαδὴ με τὴν ἔτοιμη καρδιά, με τὴν ἔτοιμη γλῶσσα, με τὴν ἔτοιμη φαντασία».⁵ Πιστεύω ἀντιθέτως ὅτι καὶ τὰ ἄξια αὐτὰ εἶναι γνήσια, ὅπως καὶ τὰ ἀναφερόμενα εἰς ὀρισμένα πρόσωπα κλεφτῶν ἢ γεγονότα⁶ καὶ ὅτι ἀποτελοῦν ἀπόσταγμα τῆς ἐμπειρίας τῆς κλέφτικης ζωῆς, ἔκφρασι θυμοσόφου διαθέσεως πρὸ τῆς τραχύτητος τοῦ ὄλου βίου τῶν κλεφτῶν εἰς τοὺς κινδύνους, οἱ ὅποιοι τοὺς περιέβαλλον, τὰς κακουχίας των, τὴν σκληρότητα τῆς μοίρας κ. ἄ.

Εἰς τὸ ὄλον περιεχόμενον των τὰ κλέφτικα τραγούδια ἐκφράζουν τὸ πνεῦμα τῆς ἀπεγνωσμένης ἀντιστάσεως τοῦ ἀτόμου με ἐλευθέραν τὴν ψυχὴν κατὰ τοῦ στραγγαλισμοῦ τῆς ἐλευθερίας του, ἐρμηνεύουν τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν ἀπέναντι τῆς ζωῆς καὶ τὴν πίστιν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὸ ἔθνος. Ἡ ἔκφρασις εἰς αὐτὰ εἶναι ζωηρὰ καὶ μεγαλοπρεπὴς με συμβολικοὺς παραλληλισμούς.⁷ Ἡ μορφή των περιέχει ἐπικόν πλάτος με δραματικόν στοιχεῖον, ὡς δὲ ἐλέγχθη, καὶ ἔντονον λυρισμόν, εἰς τὸν ὅποιον πολλακίς ὑποτάσσεται τὸ ἐπικόν στοιχεῖον. Τὸν ἥρωα παρακολουθεῖ ἀδιαπτῶτως εἰς κάθε βῆμα ὁ θάνατος μέσα εἰς τὰ πανοῦργα τεχνάσματα τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἀκόμη καὶ με τὴν ἀναγκαστικὴν συνεργασίαν τῶν προεστῶν ἐπιζητεῖ τὴν ἐξολόθρευσίν του. Εἰς τὴν ἀγωνιώδη δ' αὐτὴν ζωὴν τῶν κλεφτῶν φαίνεται νὰ συμμετέχη καὶ νὰ συμπάσχη ὅλη ἡ γύρω των φύσις, ἔμψυχος καὶ ἄψυχος, τὰ πουλιά, ὁ ἥλιος, τὸ φεγγάρι, τὰ βουνά, οἱ κάμποι. Με τὰ πουλιά θὰ ἀναγγελη μετὰ τὴν μάχην ὁ θάνατος τοῦ ἥρωος, τὰ βουνά δὲ θὰ πάρουν πένθιμον ὄψιν με τὸ ἀντάριασμά των καὶ οἱ κάμποι με τὴν συννεφιάν, τὸ ἴδιο καὶ τὸ φεγγάρι με μαῦρο ἢ κόκκινο χρῶμα. Οἱ ἥρωες δὲ ἐμφανίζονται ὡς πραγματικά μορφαί, ὀξυθυμοὶ καὶ με σκληρότητα πολλακίς, ἐπιβλητικοὶ πού ἐγγίζουν νὰ καλυφθοῦν ἀπὸ τὸν θρῦλον, ἀκατάβλητοι ἄλλα καὶ ἔτοιμοι πρὸς αὐτοθυσίαν.

Εἰς τὸ κλέφτικο τραγούδι εἴτε πρόκειται περὶ κατορθώματος τοῦ ἥρωος ἢ τοῦ τραγικοῦ τέλους του ἢ καὶ περὶ ἰδέας ἐκ τῆς ἐμπειρίας του, ὁ ποιητὴς ἐπιζητεῖ με τὴν λέξιν καὶ τὴν λυρικὴν ἔκφρασι τοῦ πόθου του, τῶν αἰσθημάτων του, νὰ προκαλέσῃ συγκίνησιν.

1) Βλ. κατωτέρω ἄξια τῆς πρώτης κατηγορίας (σ. 183 - 270) καὶ τῆς δευτέρας (σ. 271 - 291).

2) Βλ. καὶ Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, Τὸ κλέφτικο τραγούδι, ἔνθ' ἄν., σ. 88.

3) Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 43 - 44, 88 - 89.

4) Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 88 - 89.

5) Ἐνθ' ἄν., σ. 89.

6) Βλ. καὶ Mario Vitti, *Canti dei ribelli Greci*, Firenze 1956, σ. 30.

7) Βλ. Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, ἔνθ' ἄν., σ. 96.

Ἐναντιότως πρὸς τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἐνέπνευσαν τὰ τραγούδια δύνανται ταῦτα νὰ διακριθοῦν εἰς ἰδιαιτέρας κατηγορίας, ὅπως ὁ κύκλος τραγουδιῶν περὶ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ὑμνοῦνται ὡς κλέφτες καὶ ἀρματολοὶ (Ἄντρουτσος, Γιώργης Μπαρτζόκας, Γιαννούλας, Γεώργιος Καραϊσκάκης, Ζίδρος, Κοντογιανναῖοι, Νικοτσάρας, Πανουργιάς, Στουρνάρης κ. ἄ.), τραγούδια μόνον διὰ κλέφτες (Δῆμος, Ζαχαριάς, Κατσαντώνης, Θανάσης Καραμπέλας, Λεπενιώτης, Λάπας, Χρῖστος Μιλιόνης κ. ἄ.), τραγούδια τοῦ κύκλου ἀγωνιστῶν κατὰ τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων (Σισμαναῖοι, Κατσαντώνης, Δίπλας, Κώστας Λεπενιώτης, Λαζαῖοι, Θύμιος Βλαχάβας κλπ.) κ. ἄ.

Ἡ κλέφτικὴ ποίησις, τῆς ὁποίας, ὅπως καὶ τῆς ἀκριτικῆς, φορεῖς ἦσαν παλαιότερον τυφλοὶ ραφῶδοι καὶ ἄλλοι ποιητάρηδες¹ ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ κλέφτες μὲ τοὺς καπεταναίους των,² εὐρίσκετο εἰς ἀκμὴν μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ συντεταγμένη τότε καὶ καθολικὴ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων εἰς ἦν ἐνετάχθησαν καὶ ἠγωνίσθησαν καὶ τὰ σώματα τῶν κλεφτῶν, ἢ ἐπακολουθήσασα ἀπελευθέρωσις μεγάλου γεωγραφικοῦ τμήματος τῆς χώρας, τὸ ὁποῖον μέχρι τότε ἦτο πεδῖον δράσεως τῶν κλεφτῶν, πρὸς δὲ καὶ ἡ πνευματικὴ τότε ἀναγέννησις τοῦ λαοῦ ὑπὸ ἐλευθέρου βίον, ἐπέφεραν τὴν παρακμὴν τῆς ποιήσεως ταύτης ἀπὸ ἀπόψεως συνθέσεως νέων τραγουδιῶν.³ Αὕτη συνεχίσθη κατόπιν ἐπὶ τινὰς δεκαετηρίδας εἰς ὅμορα ἀλύτρωτα ἐδάφη τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἡπείρου. Εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑμνήθησαν μὲ ἄσματα συντεθέντα κατὰ τὸ πρότυπον τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν ἤρωες μὲ ληστρικὴν δρᾶσιν, ὡς ὁ Χρῖστος Νταβέλης, ὁ Ντούλας, ὁ Κωσταντέλλος κ. ἄ.⁴

5'. ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ

Αἱ παραλογαὶ εἶναι διηγηματικὰ τραγούδια μὲ ἐπικὸν πλάτος, ἅμα δὲ καὶ μὲ στοιχεῖα δραματικὰ καὶ λυρικά.

Αἱ ὑποθέσεις των προέρχονται ἐκ παλαιῶν παραδόσεων ἢ μύθων, οἷον περὶ Ἄγιον, δράκων, στοιχειῶν, στοιχειώσεως ἀτόμου ἢ ζώου, παραμυθιῶν κ. ἄ. ἢ συνηθέστερον λαμβάνονται ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, δηλαδὴ ἀπὸ κοινωνικὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα προκαλοῦν συγκίνησιν εἰς τὸν λαόν, ὡς αἱ ἔρωτικαὶ ἢ οἰκογενειακά τραγῳδία (ἀδελφικὴ ἀγάπη, πιστὴ σύζυγος, ἀτυχὴς ἔρωσις ἢ γάμος, ἀπιστία συζύγου, κακὴ πεθερά), ἄλλα συμβάντα εἰς τὴν κοινωνίαν (σκάνδαλα ἠθικοῦ περιεχομένου, φόνου, ἐκδικήσεις, ναυάγια πλοίων), ἀκόμη καὶ διηγήσεις ἐκ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς κλπ. Οὕτω προβάλλεται ὡς ποιητικὸν θέμα πράξις τις, ἣτις παρουσιάζεται ὠλοκληρωμένη μὲ λογικὴν ἐνότητα καὶ συγκινεῖ ὡς ἄσμα τὴν λαϊκὴν ψυχὴν, διότι τὸ θέμα του προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν τῆς κοινωνίας καὶ περιλαμβάνει ἐνεργείας καὶ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν μοῖραν του.

1) Βλ. *Cl. Fauriel*, ἔνθ' ἄν., I, σ. XC κ. ἐξ. (μετάφρ. Ἄπ. Χατζηγεμμανοῦ ἡλ., σ. 54-55), *N. Γ. Πολίτου*, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 225 κ.ἐξ. καὶ *Στίλπ. Π. Κυριακίδου*, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, ἐν Ἀθήναις [1920], σ. 69.

2) Βλ. καὶ *N. Γ. Πολίτου*, ἔνθ' ἄν., σ. 226 κ.ἐξ.

3) Βλ. καὶ ἔνθ' ἄν., σ. 234.

4) Βλ. κατωτέρω, σ. 295 κ.ἐξ.

Τὸ δραματικὸν στοιχεῖον εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα προκαλεῖ μὲν τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον τοῦ ἀκροατοῦ διὰ τοὺς ἥρωας τῆς ὑποθέσεως, δὲν ἀποσκοπεῖ ὅμως πρὸς κάθαρσιν ἠθικὴν. Ἀπλῶς μόνον παρουσιάζονται εἰς αὐτὰ μορφαὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου σχετικαὶ πρὸς τὰ ἐπικρατοῦντα ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ γενικώτερον τὴν ἠθικὴν τοῦ λαοῦ ἀντίληψιν περὶ τῆς κοινωνίας.

Εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα μὲ ἐπικολυρικὸν καὶ δραματικὸν χαρακτήρα¹ ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ, ὡς παρετήρησεν ὁ Cl. Faugiel, «ἐκδηλώνεται μὲ περισσὴν ποικιλίαν, ἐλευθερίαν καὶ δύναμιν».

Ἄρκεται τῶν σημερινῶν παραλογῶν (τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας ἢ τῆς Τρίχας, τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τοῦ γυρισμοῦ τοῦ ξενιτεμένου, τοῦ Χαρζανῆ, τοῦ κολυμβητῆ, τῆς μάννας φόνισσας, τῆς πάλης τοῦ πατρὸς (τοῦ Τσαμαδοῦ) πρὸς τὸν υἱὸν του κ.ἀ.),² ὧν τινες εἶναι διαδεδομένοι καὶ ἔξω τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου, δύνανται χρονικῶς νὰ θεωρηθοῦν παλαιότεραι τοῦ 9ου αἰῶνος ἀπὸ τοῦ ὁποῦ καὶ κατόπιν χρονολογοῦνται τὰ σωζόμενα σήμερον ἀκριτικὰ τραγούδια μὲ τὰ ὁποῖα καὶ ἔχουν ὁμοιότητα (βλ. ἄσματα τῆς ἀρπαγῆς, κατωτ., σ. 110 κ.ἐξ.), ἄλλαι δὲ παραλογαί, αἱ περισσότεραι, εἶναι τῶν μετ' αὐτοῦ χρόνων καὶ μέχρι τῶν νεωτέρων.

Ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τῶν ἄσματων τούτων ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Στίλπ. Κυριακίδου,³ ὅτι προέρχονται ἐκ τοῦ θεάτρου τῆς μεταγενεστέρως ἀρχαιότητος (τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων), ειδικώτερον δὲ ἐκ τῆς ἀκμαζούσης τότε ὀρχηστικῆς τραγωδίας, δηλ. τοῦ τραγικοῦ παντομίμου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὁμοίαν ὑπόθεσιν, ὡς αἱ σήμερον παραλογαί, δηλ. μυθικὰς μὲ ἐπικὸν καὶ λυρικὸν εἰς τὰς τραγωδίας ταύτας στοιχεῖον. Πρὸς τὴν σύνδεσιν ταύτην συμφωνεῖ ἔτι καὶ ἡ λέξις σήμερον παραλογή, ἣτις φαίνεται προελθούσα ἐκ τῆς ἀρχαίας παρακαταλογή, ἡ ὁποία ἐσήμαινε πιθανῶς ἀπαγγελίαν μελοδραματικὴν ὑπὸ συνοδείαν ὀρισμένων ὀργάνων.⁴

Μὲ τὴν λέξιν παραλογή ἐδηλώνοντο παλαιότερον εἰς τὴν λαϊκὴν παράδοσιν τῶν Ἀθηνῶν τὰ ἐπικῆς μορφῆς τραγούδια.⁵ Τὸν ὄρον τοῦτον παρέλαβε κατόπιν ὁ Ν. Γ. Πολίτης πρὸς δῆλωσιν τῶν ἄσματων μὲ διηγηματικὴν μορφήν. Μὲ τὴν αὐτὴν περίπου σημασίαν ἀπαντοῦν καὶ αἱ λέξεις: περιλοῆ εἰς ἄσματα παλαιότερα κυπριακά⁶ καὶ ἐπιλογή εἰς τραγούδια τῆς Ἑπείρου.⁷ Ἐλλὰδος.⁸ Εἰς τὴν Κῶ τὰ πολύστιχα γενικῶς ἄσματα ὑπὸ τὰ ὁποῖα νοοῦνται καὶ αἱ παραλογαὶ λέγονται στιχοπλακίεζ. Ἡ λέξις εἶναι ἤδη γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰ. (1336), ὅτε ἀναφέρονται εἰς τὴν Τραπεζοῦντα λαϊκοὶ ποιηταί, οἱ ὁποῖοι συνέθετον «στιχοπλοκίας πρὸς τέρψιν τοῦ λαοῦ»⁹

1) Βλ. καὶ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαί, ἐνθ' ἄν., σ. 16.

2) Βλ. καὶ St. Kyriakides, Zur neugriechischen Ballade, ἐνθ' ἄν., σ. 332.

3) Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαί, ἐνθ' ἄν., σ. 9 κ.ἐξ., σ. 16.

4) Ἐνθ' ἄν., σ. 6 (βλ. καὶ ἄνωτ., σ. 7).

5) Βλ. Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Α', 1889, σ. 289.

6) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, ἐν Ἀθήναις [1920], σ. 38. Τοῦ αὐτοῦ, Ἑλληνικὴ λαογραφία, Ἀθήναι 1922-23, σ. 28.

7) Βλ. Εὐαγγ. Στ. Τζιάτζιου, Τραγούδια τῶν Σαρακατσαναίων, ἐν Ἀθήναις 1928, σ. 66, ἀρ. 126, στ. 2. Πρὸβλ. καὶ Δημ. Α. Πετροπούλου, Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, Α', Ἀθήναι 1958, σ. κε'.

8) Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Ποιηταὶ δημοδῶν ἄσματων εἰς Τραπεζοῦντα κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, Ἀρχεῖον Πόντου, τόμ. 16 (1951), σ. 263 - 266.

Αί παραλογαί, ἄσματα, ὡς ἐλέχθη, μὲ ἐπικὸν πλάτος, φαίνεται ὅτι ἀπηγγέλλοντο ἢ ᾄδοντο κατὰ τὸ ὕφος τῆς μουσικῆς ἀπαγγελίας, ὡς ἐν Κύπρῳ καὶ Κρήτῃ ἀκόμη σήμερον.¹

Ζ'. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ

Ἡ πρώτη συστηματικὴ συλλογὴ ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἣτις εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, εἶναι, ὡς γνωστὸν, ἡ τοῦ γάλλου Cl. Fauriel (*Chants populaires de la Grèce moderne*, tom. I et II, Paris 1824-1825),² διὰ τῆς ὁποίας καὶ ἐγένοντο προσέτι γνωστὰ τὰ δημῶδη ἄσματα τῶν Ἑλλήνων τὸ πρῶτον εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον.

Πρὸ τοῦ Cl. Fauriel περισυναγωγὴν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν εἶχε καταρτίσει δέκα ἔτη προηγουμένως τῷ 1814 ἐν Βιέννῃ ὁ βαρῶνος Werner von Haxthausen, ὅτε δὲ ἔλαβε γνῶσιν τούτων ὁ Γκαίτε ἐξεφράσθη μὲ πολὺν θαυμασμὸν διὰ τὸ κάλλος ἐν γένει τῆς δημῶδους ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων.³ Ἡ συλλογὴ ὅμως αὕτη, ἕνεκα τῆς γενομένης μετ' ὀλίγα ἔτη ἐκδόσεως τοῦ Cl. Fauriel, παρέμεινεν ἀνέκδοτος, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τῶν Karl Schulte Kemminghausen καὶ Gustav Soyter τελευταίως τὸ 1935.⁴

Παλαιότερον τῶν πρώτων συλλογῶν τούτων, πρὸς τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ἄλλας ἐκδηλώσεις τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων (κατοικία, ἔνδυμα, ἔθιμα) εἶχεν ἐλκυσθῆ ἡ προσοχὴ ἰδίᾳ τῶν περιηγητῶν, οἵτινες ἔβλεπον εἰς αὐτάς συνεχιζομένην τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν. Ἐν τούτοις ἐγένοντο ὑπ' αὐτῶν ἀσήμαντοι εἰς ἀριθμὸν καταγραφαὶ τραγουδιῶν.⁵

Ἐξαιρέσει τῆς συλλογῆς ἐκ τοῦ 17ου αἰ. ὑπὸ τοῦ Xaverius a Monte Acuto (père Xavier de Montaigu), Ἰησοῦτου ἱερέως, ἡ ὁποία ὅμως δὲν εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος,⁶ ἀξιόλογος εἶναι ἡ ἐκ τοῦ 17ου αἰ. καταγραφὴ 13 ἄσματων μετὰ τῆς μουσικῆς αὐτῶν, ἣτις εὐρίσκεται εἰς Ἀγιορειτικὸν κώδικα (μονῆς Ἰβήρων). Ἡ συλλογὴ αὕτη, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Σπ. Λάμ-

1) Πρὸλ. καὶ Στίλπ. Κυριακίδου, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, ἐν Ἀθήναις [1920], σ. 38-39.

2) Περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῆς συλλογῆς ταύτης βλ. Σίμ. Μεγάροδου, Περὶ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 16, καὶ Δ. Α. Πετροπούλου, Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Η' (1953-54), ἐν Ἀθήναις 1956/57, σ. 68 κ.έξ.

3) Βλ. Neugriechische Volkslieder gesammelt von Werner von Haxthausen. Urtext und Übersetzung, herausgegeben von Karl Schulte Kemminghausen und Gustav Soyter, Münster i. W. 1935, σ. 24 κ.έξ.

4) Βλ. ἄνωτ. σημ. 3. Περὶ τοῦ ἱστορικοῦ τῆς συλλογῆς ταύτης βλ. Σ. Β. Κουγιάν, εἰς περ. Ἑλληνικά, τόμ. 8 (1935), σ. 376-382, Ἑλλ. Δημιουργία, τόμ. Ε' (1950), σ. 329-334, καὶ Γ. Α. Μέγαν, εἰς περ. Νέα Ἑστία, τόμ. 19 (1936), σ. 460-462.

5) Δ. Α. Πετροπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 58-62.

6) Βλ. Ém. Legrand, Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1874, σ. VIII. Ὁ La Guilletière εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ἔργου του Liacédénone ancienne et nouvelle εἶχεν ὑποδείξῃ τὸ 1676 ἔκδοσιν συλλογῆς δημοτικῶν τραγουδιῶν. Βλ. Cl. Fauriel, ἔνθ' ἄν., τόμ. I, préf. σ. I.

που, ¹ ἐξεδόθη ἐκ νέου τελευταίως μετὰ διαφωτιστικῶν σχολίων ὑπὸ τοῦ ἑλβετοῦ φιλολόγου Bertrand Bouvier. ²

Ἡ ἑλληνικὴ δημῶδης ποίησις ἐγένετο, ὡς ἐλέχθη, γνωστὴ διεθνῶς τὸ πρῶτον διὰ τῆς ὡς ἄνω ἐκδόσεως τοῦ Cl. Fauriel. Ἐκ τῆς ἐντυπώσεως ἣτις προεκλήθη καὶ τῆς ἀμέσου μεταφράσεως καὶ ἐκδόσεως ἄσμάτων ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν ἀγγλικήν, γαλλικὴν, γερμανικὴν, ρωσικὴν, ³ πρὸς δὲ καὶ ἐκ τοῦ φιλελληνικοῦ συγχρόνως πνεύματος τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Εὐρώπην ἐξ αἰτίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν μεγάλων θυσιῶν εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας, ἐκινήθη ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ξένων πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὰ δημοτικὰ των τραγούδια. Οὕτω ἐπεχειρήθησαν νέαι συλλογαὶ καὶ ἐκδόσεις δημοτικῶν τραγουδιῶν διαρκούσης ἔτι τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς ὑπὸ τοῦ Th. Kind τῷ 1827, ⁴ καὶ μετ' αὐτήν. ⁵ Σημαντικώτεραι ἐκ τούτων μέχρι τοῦ 1850 εἶναι ἡ συλλογὴ τοῦ N. Tommaseo ⁶ τὸ 1842, ἡ τοῦ Firmenich, ⁷ τοῦ Γ. Εὐλαμπίου ⁸ καὶ ἀκολούθως τοῦ Κερκυραίου Ἀντωνίου Μανούσου, ⁹ ἣτις κυρίως εἶναι ἡ πρώτη ὑπὸ Ἕλληνας γενομένη συστηματικὴ συλλογὴ ἄσμάτων. ¹⁰

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ πλέον τοῦ 19 αἰ. πυκνώνονται αἱ ἐκδόσεις δημοτικῶν ἄσμάτων εἰς περιοδικὰ (Πανδώρα, Ἐφημερίς Φιλομαθῶν, Χρυσάλλις, Εὐτέρπη, Ζωγράφειος Ἄγων κ.ἄ.) ἢ καὶ αὐτοτελεῶς. ¹¹ Ἐκ τῶν τελευταίων μνημονευτέαι αἱ ἐκδόσεις τῶν: Le Comte M. de Marcellus (Chanis du peuple en Grèce, tome I - II, Paris 1851), Σπ. Ζαμπελίου (Ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος, Κερκύρα 1852), Ἀ. Ἰατροῖδου (Συλλογὴ δημοτικῶν ἄσμάτων παλαιῶν

1) Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. ΙΑ' (1914), σ. 423 - 432.

2) Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, Ἀθήνα 1960, 8ον μέρ., σελ. 78, εἰκ. 8.

3) Βλ. Σίμ. Μενάρδου, ἔνθ' ἄν., σ. 4 - 9 καὶ Δ. Ἀ. Πετροπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 72-78.

4) "Τραγούδια τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, συλλεχθέντα καὶ μεταφρασθέντα εἰς τὰ γερμανικὰ καὶ ἐξηγηθέντα διὰ σημειώσεων ὑπὸ Καρόλου Θεοδώρου Κίνδ. Neugriechische Volkslieder, gesammelt und mit deutscher Übersetzung, nebst Sach- und Wortklärungen, herausgegeben von Karl Theodor Kind, in Leipzig, Grimma, 1827 (Eunomia, Dritter Band) 8ον μ.κρ., σελ. 150+XXXII.

5) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Βραχεῖα σημειώσεις περὶ τῶν προγενεστέρων συλλογῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν ἄσμάτων, Νεοελλ. Ἀνάλεκτα, τόμ. Α' (1870 - 71), σ. 65 κ.ἑξ. Δ. Ἀ. Πετροπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 78 κ.ἑξ.

6) Canti popolari Toscani, Corsi, Illirici, Greci, vol. III, Venezia 1842. Εἰς τὸν καταρτισμὸν καὶ ἐκδοσὶν τῆς συλλογῆς ταύτης ἐπέδρασεν εἰς τὸν Tommaseo τὸ παράδειγμα τοῦ Cl. Fauriel, ὡς καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐπικοινωνία μαζί του. Πρὸς τοῦτο ἐβοηθήθη ἔτι καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων, ὡς ὑπὸ Μάρκου Ρενιέρη, κυρίως δὲ τοῦ Ἀνδρέου Μουστοξόδη κ.ἄ. (Βλ. Γεωργ. Ζώρα, Θωμαζαῖος καὶ Φωριέλ. Ἀνεκδοτὴ ἀλληλογραφία γιὰ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια, Νέα Ἑστία, τόμ. 24 (1938), σ. 1156 - 1160. Ἐμμ. Κριαρᾶ, Ὁ Tommaseo, τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια καὶ τὰ νέα μας γράμματα, Ἀφιέρωμα στὴ μνήμη τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Ἀθήναι 1960, σ. 207, 209 - 214.

7) Τραγούδια ρωμαϊκὰ, Berlin 1840.

8) Ὁ Ἀμάραντος ἦτοι τὰ ρόδα τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, Πετροῦπολις 1843.

9) Τραγούδια ἔθνικα συναγμένα καὶ διασπρηνησμένα ὑπό—, εἰς Κέρκυραν 1850.

10) Βλ. περὶ τοῦ καταρτισμοῦ αὐτῆς εἰς Δ. Ἀ. Πετροπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 102 κ.ἑξ.

11) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 66 - 69.

καί νέων μετά διαφόρων εικονογραφιών, ἐν Ἀθήναις 1859) *Arn. Passow* (Τραγούδια Ρωμαϊκά. *Popularia carmina graeciae recentioris*, Lipsiae 1860), *Theod. Kind* (Anthologie neugriechischer Volkslieder, Leipzig 1861), *I. Χασιώτου* (Συλλογή τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρον δημοτικῶν ᾠμάτων, Ἀθήναι 1866), *M. Δελέκων* (Δημοτικὴ Ἀνθολογία, Ἀθ. 1868 (α' ἔκδ. τῷ 1852), *Émile Legrand* (Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1874) *Ant. Jeannarakis* (Ἀσματα Κρητικά, Λεipzig 1876) κ. ἄ.

Αἱ συλλογαὶ αὗται ἠξήθησαν πολὺ εἰς ἀριθμὸν ἀπὸ τοῦ 1900 καὶ ἐντεῦθεν, ἰδίᾳ μετὰ τὴν ὥθησιν ὑπὸ τοῦ Νικ. Πολίτου πρὸς λαογραφικὰς συλλογὰς διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδ. Λαογραφία καὶ ἀργότερον ἀπὸ τοῦ 1918 τῆς ἰδρύσεως τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, σπουδαίως δ' ἔτι καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Νικ. Πολίτου δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ τὸν τίτλον: *Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Ἀθήναις 1914.*¹

Μέγα εἶναι τὸ πλῆθος τῶν δημοσιευθέντων ἔκτοτε μέχρι σήμερον τραγουδιῶν εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ αὐτοτελεῖς συλλογὰς οὐ μόνον γενικάς, δηλ. μὲ τραγούδια ἐκ διαφόρων περιοχῶν, ἀλλὰ καὶ περιορισμένας τοπικῶς, οἷον τῆς Ἠπείρου, Μακεδονίας (Παγγαίου), Χαλκιδικῆς, Βορείου καὶ Ἀνατολικῆς Θράκης, τῆς Πελοποννήσου, τῆς Εὐβοίας, τῆς Σκύρου, τῆς Σκιάθου, Στερεᾶς Ἑλλάδος (Ἀγύριανης Παρνασσοῦ), Χίου, Δωδεκανήσου (Κάσου, Καρπάθου, Ρόδου, Νισύρου), Κύπρου, Κρήτης, Πόντου, Καππαδοκίας κ.ἄ. Ἐκ τῶν γενικῶν συλλογῶν τούτων σημειώνομεν τὰς νεωτέρας: *Ἐπιβ. Λόντεμπε*, Ἑλληνικά δημοτικὰ τραγούδια, τόμ. Α', Ἑλληνικά κείμενα, Ἀθήναι 1943-1947, σελ. ις' + 367, *Ἀποστ. Μελαζινοῦ*, Δημοτικὰ τραγούδια, Ἀθήνα 1946, σελ. μθ' + 222, *Ἀγ. Θέρου*, Τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, τόμ. Α', Ἀθήνα (1951), ἄρον μέγ., σ. 349, τόμ. Β', Ἀθήνα (1952), ἄρον μέγ., σ. 331, *Δημ. Πητροπούλου*, Ἑλληνικά δημοτικὰ τραγούδια, τόμ. Α', Ἀθήναι 1958, ἄρον μέγ., σελ. λα' + 274, τόμ. Β', Ἀθήναι 1959, ἄρον μέγ., σελ. κζ' + 287.

Εἰς τὸν καταρτισμὸν καὶ ἔκδοσιν τῶν συλλογῶν τούτων οἱ ἐκδόται ἐκινήθησαν ἀπὸ διαφόρου ἑκαστος σκοπιᾶς. Οἱ μὲν ἐκκινούντες ἀπὸ ρωμαντικὴν διάθεσιν, κυρίως κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἐπρόσεξαν εἰς τὰ μνημεῖα ταῦτα τοῦ λόγου τὸ αἰσθητικὸν στοιχεῖον, οὕτω δὲ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης ἐξετάζοντες τὰ τραγούδια προέβαινον εἰς διορθώσεις τῶν δημοσιευμένων κειμένων μὲ μεταβολὰς εἰς τὸν γλωσσικὸν τύπον τῶν λέξεων ἢ ἀντικαταστάσεις φράσεων, τέλος δὲ καὶ εἰς προσθήκας στίχων ἰδίᾳ ἐμπνεύσεως πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀποκτήσῃ τὸ τραγούδι πληρότητα νοήματος καὶ αἰσθητικὴν τελειότητα. Παραλλήλως ὑπῆρχον καὶ συλλογεῖς, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς λογίας γλώσσης ἐπεχείρησαν διορθώσεις, ἰδίᾳ φθογγικάς, εἰς τὰς λέξεις, ἀλλοιώνοντες οὕτω τὸ γνήσιον κείμενον. Τοιαῦται ἐπεμβάσεις παρατηροῦνται ἤδη εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Faugier, ὅστις, ὡς ἐκδότης, ἀντιμετώπισε τὰ κείμενα ταῦτα μὲ ὀρθὸν διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα. Οὗτος ὅμως καίτοι διετύπωσε τὴν ἄποψιν τῆς πιστῆς δημοσιεύσεως τῶν δημοδῶν κειμένων τούτων χωρὶς μεταβολὰς τινάς,² ἐν τούτοις συμφώνως πρὸς τὴν γλωσσικὴν τότε ἄποψιν τοῦ Ἀδαμ. Κοραῆ³ μὲ τὴν συμβουλὴν τῶν Κλωνάρη,

1) Τὸ βιβλίον τοῦτο ἔχει ἐπανεκδοθῆ μὲχρι σήμερον τρεῖς φορές, τὸ 1925 (2α ἔκδ.), τὸ 1932 (3η ἔκδ.) καὶ τὸ 1958 (4η ἔκδ.)

2) Τόμ. II, σ. 308-309 (μετάφρ. ὑπὸ Ἀπ. Χατζηγεωργαντοῦ, ἔνθ' ἄν., σ. 297).

3) Πρβλ. καὶ Σίμ. Μενάρδου, ἔνθ' ἄν., σ. 9.

Μακρῆ, Μαυρομάτη καὶ Τριανταφύλλου (τόμ. I, σ. II-III, V-VI. βλ. καὶ μετάφρ. ὑπὸ Ἀπ. Χατζηγεμμανουήλ, σ. 2-3) προσέθεσε τὸ σύμφωνον ἔως εἰς δνόματα καὶ ῥήματα συμφώνως πρὸς τὴν γραμματικὴν π. χ. τὸν λόγον, τὸν κατακτητὴν, παίρνομεν ἀντὶ τοῦ δημῶδους τύπου, τὸ λόγο, τὸν κατακτητὴ, παίρνομε κ.ά., μετέβαλε φθογγικῶς λέξεις τῆς δημοτικῆς πρὸς τὸν τύπον τῆς λογίας, π. χ. πραγματευτὴς εἰς πραγματευτὴς, Γιαννάκης εἰς Ἰαννάκης, κλάψω εἰς κλαύσω κ. ἄ. Ἐπὶ πλέον καὶ εἰς ἄσματα τὰ ὁποῖα παρουσίαζον χάσματα ἐπιχειρεῖ διορθώσεις, ὡς δηλώνει ὁ ἴδιος, παραλαμβάνων ἐξ ἄλλων παραλλαγῶν αὐτῶν. Διορθώσεις ἴδιαι εἰς τὸν τύπον τῆς λέξεως καὶ τὴν φθογγικὴν μορφήν ἐπιχειροῦν, ὡς ὁ Fauriel, καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν συλλογεῖς.

Αἱ ἐπεμβάσεις ὅμως αὐταὶ πρὸς διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν τραγουδιῶν, τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστὸν, εἰς τὰς κατὰ τόπους παραλλαγὰς τῶν ἔχουν ὑποστῆ εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἐκ ποικίλων λόγων φθορὰς καὶ παραμορφώσεως, ἐσυστηματοποιήθησαν ἀργότερον, ἀρχῆς γενομένης πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Σπυρ. Ζαμπελίου. Οὗτος εἰς τὴν ἔκδοσίν του «Ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκδοθέντα μετὰ μελέτης ἱστορικῆς περὶ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, Κερκύρα 1852» πρὸς συμπλήρωσιν κενῶν εἰς ἄσματα ἐπεχείρησε, πλὴν ἄλλων διορθώσεων, καὶ προσθήκας στίχων ἰδικῆς του συνθέσεως. Μὲ αὐτὸν ὅμως τὸν τρόπον ἐργαζόμενος ἐνόθευσε, ὡς εἶναι φυσικόν, καὶ παρεμόρφωσε τὰ κείμενα, προσγράφων εἰς τὴν δημῶδη ποίησιν προσωπικὰς συνθέσεις του.¹

Τὴν μέθοδον ταύτην ἐκδόσεως δημῶδων ἄσματων ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν, ἐν οἷς κυρίως οἱ: Μιχ. Λελέκος (ἄ') Δημοτικὴ ἀνθολογία, Ἀθήναι 1852 (ἔκδ. β' πληρεστέρα 1868), β') Ἐπιδόρπιον, τόμ. Α', 1888, εἶτα ὁ Π. Ἀραβαντινὸς (Συλλογὴ δημῶδων ἄσματων τῆς Ἡπείρου, ἐν Ἀθήναις 1880),² ὁ Γ. Χασιώτης (Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον δημοτικῶν ἄσματων, ἐν Ἀθήναις 1866) εἰς τὰ τραγούδια ποῦ δημοσιεύονται (σ. 150 κ.ἑξ.) ἐκ τῆς χειρογράφου συλλογῆς τοῦ Παύλου Λάμπρου,³ ἔπειτα καὶ ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης (Ἐθνικὰ ἄσματα 1453-1821, ἔκδοσις δευτέρα (ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας Ἑλληνισμὸς) συλλογῆ καὶ ἐπιμελεῖα καὶ προσθήκη ἱστορικῶν σημειώσεων ὑπὸ Χ. Χρηστοβασίλη, ἐν Ἀθήναις (1903), 16ον, σ. 336)⁴ κ. ἄ.

1) Τόμ. I, σ. II-III (préface), σ. 10 (μετάφρ. ὑπὸ Ἀπ. Χατζηγεμμανουήλ, σ. 89), σ. 36 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 96), 95-96 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 114). Τόμ. II, σ. 173-174 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 253), σ. 200 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 260), σ. 309 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 297) καὶ σ. 347 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 312).

2) Ἐλεγχοι τῆς ἐργασίας του ταύτης ἐπεχείρησεν ὁ Γιάννης Μ. Ἀποστολάκης εἰς τὸ βιβλίον του: Τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Μέρους Α'. Οἱ συλλογές, Ἀθήναι 1929, σ. 12 κ.ἑξ. Πρβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 274.

3) Βλ. Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, Ἡ συλλογὴ τοῦ Ἀραβαντινοῦ (Τὸ κλέφτικο τραγούδι), Ἀθήναι 1941.

4) Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Ἡ συλλογὴ τοῦ Γ. Χασιώτου (1866) καὶ ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν συλλογὴν τοῦ Παύλου Λάμπρου, Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. Η' (1953-54), ἐν Ἀθήναις 1956/57, σ. 118-123.

5) Βλ. κρίσιν ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἂν., σ. 272-286 (Παραχάραξις τῶν ἐθνικῶν ἄσματων) καὶ Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, Μέρ. Α', Οἱ συλλογές, 1929, σ. 10.

Παραλλήλως πρὸς τὴν κίνησιν ταύτην εἰς τοὺς περισσότερους τῶν συλλογῶν ἐπεκράτησεν ἡ ὀρθὴ ἀντίληψις τῆς πιστῆς καταγραφῆς καὶ ἐκδόσεως κατόπιν τῶν ἄσμάτων ὡς φέρονται ταῦτα εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Μὲ τὴν μέθοδον ταύτην ἔχει ἐκδοθῆ σημαντικὸς ἀριθμὸς συλλογῶν μέχρι τοῦ 1909, ὅτε ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Νικ. Γ. Πολίτου καὶ τὴν ὑποδειγματικὴν δημοσίευσιν εἰς τὸ περ. «Λαογραφία» δημῶδων κειμένων αἱ συλλογαὶ τραγουδιῶν καταρτίζονται πλέον συστηματικώτερον καὶ μὲ σεβασμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν τῶν κειμένων.

Τὴν ἔκδοσιν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀντιμετώπισεν ἐπιστημονικῶς πρῶτος ὁ Νικ. Γ. Πολίτης. Εἰς τὰς κατὰ τόπους παραλλαγὰς ἐκάστου ἄσματος, ὡς ἀναφέρει οὗτος, ἐπέρχονται διὰ τοῦ χρόνου φθοραὶ, ἀλλοιώσεις καὶ συμφυρμοὶ ἐξ ἄλλων ἄσμάτων, ὥστε «τὰ δημῶδη ἄσματα σπανιώτατα περιέρχονται εἰς τὸν ἐκδότην ἄρτια καὶ ἀπηλλαγμένα πλημμελειῶν. Ὁ τραγουδιστὴς ἄλλοτε μὲν δὲν τελειώνει ὄλον τὸ ἄσμα ἢ παραλείπει στίχους αὐτοῦ, ἄλλοτε δὲ αὐτοσχεδιάζων ἀντικαθιστᾷ λησμονηθεῖσαν λέξιν ἢ φράσιν καὶ ἄλλοτε πάλιν παραπλανώμενος ἐξ ὁμοίων ἐνοιῶν ἢ λέξεων συμφύρει στίχους διαφόρων ἄσμάτων»,¹ οὕτω δὲ οὐδεμία παραλλαγή ὑπάρχει ἄνευ ἑλλείψεων. Ἐν συνεχείᾳ προσθέτει ὅτι «διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἔκδοσις τῶν κειμένων ὅσον ἔνεστι συμφωνοτάτη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου ὑπῆρχον σπουδαῖαι τινες δυσκολαί, τὰς ὁποίας προσεπάθησα νὰ ὑπερникήσω». Ὅταν δὲ «δὲν ἔχωμεν εἰμὴ ἓν μόνον κείμενον τοῦ ἄσματος, ὀφείλομεν κατ'ἀνάγκην νὰ παραλάβωμεν αὐτὸ κολοβὸν καὶ παρεφθαρμένον. Ἄν δ' ὅμως ὑπάρχουν πλειονες παραλλαγαὶ τοῦ αὐτοῦ ἄσματος, ἢ ἐπανόρθωσις τῶν ἑλλείψεων εἶναι δυνατὴ, διότι αἱ διάφοροι παραλλαγαὶ συμπληρώνουν ἢ διορθώνουν ἀλλήλας».

«Τοιαύτην ἀκολουθῶν μέθοδον κατήρτισα ἐκ πασῶν τῶν παραλλογῶν ἐκάστου τῶν ἐκδιδομένων ἄσμάτων τὸ κείμενον αὐτῶν. Ἡ ἐκλογὴ μιᾶς παραλλαγῆς ἐκάστου δὲν ἤρκει, διότι καὶ ἡ τελειοτάτη παραλλαγή παρουσιάζει ἑλλείψεις, αἵτινες ὅμως εὐκόλως ἐπανορθοῦνται διὰ τῆς βοήθειας ἄλλων παραλλογῶν. Ὅθεν ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν πάσας τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος, παραβάλλων στίχον πρὸς στίχον αὐτάς, ἀποκαθιστῶν τὸ ἄσμα, οὐδὲν τὸ ἴδιον, οὐδὲ λέξιν, οὐδὲ γράμμα κἄν παρεμβάλλων. Ἡ ἐργασία μου εἶναι ὡς ἡ τοῦ ἐκδότου φιλολογικοῦ κειμένου, ὅστις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις γραφῶν τὸ ἐπεξεργάζεται, περιοριζόμενος εἰς μόνην τὴν ἀποκατάστασιν (receptio) καὶ μὴ ἀποτολμῶν διόρθωσιν (emendatio). Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἰς τὰ τραγούδια, τῶν ὁποίων δὲν εἶχον πολλὰς παραλλαγὰς, παρέμειναν ἀτέλειαι, ὡς λ. χ. χασμαδίαι ἡμετρικὰ σφάλματα ἢ ἐπανόρθωσις τούτων ἦτο βεβαίως εὐκολωτάτη, ἀλλ' ὄχι, ὡς νομίζω, καὶ ἐπιτετραμμένη».²

Ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς φιλολογικῆς μεθόδου ταύτης, ἣτις ἀπέβλεπεν, ὡς ἀνωτέρω λέγει ὁ ἴδιος, εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ἐκάστου ἄσματος εἰς τὴν ἀρχικὴν τοῦ σύλληψιν, προέκυψαν τὰ τραγούδια, τὰ ὁποῖα περιέλαβεν εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἀθήναι 1914».

Τὴν μέθοδον ταύτην ἐκδόσεως ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου, ὡς καὶ προηγηθείσας ὑπ' ἄλλων διορθώσεις εἰς τὰ δημῶδη ἄσματα, ἤλεγξεν ὁ Γιάννης

1) Βλ. Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Ἀθήναις 1914, σ. ζ'. Πρὸς τοῦ αὐτοῦ, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Α', 1920, σ. 246, ἔνθα ὁ λόγος περὶ φθορῶν εἰς τὰ κείμενα τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν.

2) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ, ἐνθ' ἀν., σ. ζ' - ζ'.

'Αποστολάκης,' παρατηρήσας ὅτι εἰς τὰ τραγούδια «τὸ σπουδαιότερον δὲν εἶναι τὸ λογικόν, τὸ πραγματικόν, κάτι δηλαδὴ γενικόν, παρὰ — ἄς τὸ ποῦμε ἔτσι — τὸ αἰσθητικὸ νόημα, ἢ ἔκφραση ποῦ εἶναι πάντα κάτι ἀτομικόν»² καὶ ὅτι ὁ Ν. Γ. Πολίτης, συμφώνως πρὸς τὴν ἄποψιν ταύτην, εἰς τὴν ἐργασίαν του πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν τραγουδιῶν δὲν ἐπρόσεξεν ἀντιστοίχως καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἀξίαν τῶν στίχων ἢ τῶν φράσεων, τὰς ὁποίας παρέλαβεν ἐκ τῶν παραλλαγῶν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὕψματος (βλ. ἔ.ἀ., σ. 146-47). Συνεχίζων ὁ 'Αποστολάκης τονίζει ὅτι ἡ αἰσθητικὴ ἐξέτασις εἶναι ἀπαραίτητος μαζί με τὴν ἔρευναν διὰ τὸ λογικὸν νόημα καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀρχὴν τοῦ ὕψματος (βλ. ἔ.ἀ., σ. 147-48), ὅτι δὲ ὁ Ν. Γ. Πολίτης, ἐργασθεὶς ὡς ἀνωτέρω, δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν του «τὰ ἰσότημα μοτίβα, τὴν ἰσοδύναμη ἔκφραση» θέλοντας λοιπὸν νὰ παρουσιάσῃ τὸ τραγούδι ὅσο γίνεται με ἀρτιότερον νόημα δὲν προσέχει καὶ παίρνει πολλὰς φορές ἰσότημα μοτίβα ἀπὸ διάφορες παραλλαγὰς καὶ τὰ βάζει τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο. *Ἐτσι τὸ ἴδιο νόημα, τὸ ἴδιο περιστατικόν, μ' ἓνα λόγο κάτι ποῦ εἰπώθηκε πρῖν, ξαναγυρίζει πάλι, τὸ ἀκούμε τὸ ἴδιο γιὰ δευτέρη φορά χωρὶς καμμιά ἀνάγκη, πρᾶμα ποῦ ἀδυνατίζει τὴν ζωντανίαν τοῦ ταιριασμένου τραγουδιοῦ καὶ ὑψώνει τὴν ἀξίαν τῆς δημοτικῆς παραλλαγῆς» (σ. 150). Συνεπῶς ὁ Ν. Γ. Πολίτης εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἔργον του ἐπροχώρησεν εἰς «ποιητικὴ δημιουργία» (σ. 270), ὅπου τὰ κείμενα, δηλ. «τὰ δημοτικὰ τραγούδια, δὲ μένουσι ἀπείραχτα καὶ στῆ φυσικῆ τους κατάστασι παρὰ παθαίνουσι ἀλλαγὰς, καὶ ἀλλαγὰς ριζικὰς» (σ. 270).

Αἱ παρατηρήσεις αὗται τοῦ Γ. 'Αποστολάκη εἶναι ὀρθαὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεώς του, ὅτι τῶν παραλλαγῶν τῶν δημῶδων ὕψματων — προσθέτομεν ἡμεῖς καὶ ἄλλων μνημείων τοῦ δημῶδου λόγου — πρέπει κατ' ἀρχὴν, ἐφ' ὅσον τὸ ἐξεταζόμενον ὕψμα ζῆ εἰς τὸν λαόν, νὰ ἐρευνηθῆται ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ὡς αὐτοτελὴς δημιουργία με ἰδίαν φυσιογνωμίαν, ἐπομένως δὲ δὲν εἶναι ἐπιτετραμέναι διορθώσεις τοῦ κειμένου κατὰ τὸ δοκοῦν, καὶ μάλιστα συμπληρώσεις τοῦ ὕψματος με στίχους πλασμένους ἀπὸ τὸν ἐκδότην, ὡς ἔτι καὶ ἡ εἰσαγωγή εἰς τὸ ἐκδιδόμενον ὕψμα ἐκφραστικῶν στοιχείων ἐξ ἄλλης παραλλαγῆς, τὰ ὁποία δύνανται νὰ εἶναι αἰσθητικῶς ἰσοδύναμα πρὸς ὑπάρχοντα εἰς τὸ διορθούμενον κείμενον.

Καταδικάζων ὁμοίως με τὴν αὐστηρότητα τὰς ἐπεμβάσεις εἰς τὰ κείμενα τῶν ὕψματων δὲν ἀντιπροτείνει οὗτος τρόπον θεραπείας αὐτῶν εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς, ὡς εἶχεν ἤδη παρατηρήσει ὁ Ν. Γ. Πολίτης, εἰς τὸ στόμα τῶν ἀδόντων πολλάκις ἐκ λησμοσύνης ἢ κακῆς ἀντιλήψεως φράσεων καὶ λέξεων, ὡς καὶ διὰ συμφυρμῶν ἐξ ἄλλων τραγουδιῶν, ἔχουν δημιουργηθῆ ἀλλοιώσεις ὀφθαλμοφανεῖς, αἱ ὁποῖαι παραμορφῶνουν τὰ ὕψματα εἰς διάφορον ἐκάστοτε βαθμὸν τὸ καθένα εἰς τὴν κεντρικὴν ἰδέαν του.

Τὴν ἀρνητικὴν θέσιν αὐτὴν τοῦ Γ. 'Αποστολάκη εἶχε παρατηρήσει ἤδη τὸ 1930 καὶ ὁ 'Ι. Συκουτρῆς³ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ βιβλίου του: «Δημοτικὰ τραγούδια, Μῆρος Α', Συλλογές», σημειῶναι δ' ὁμοίως ὅτι ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ 'Αποστολάκη εἰς τὰς σ. 46, 53, 108, 214 φαίνεται, ὅτι θεωρεῖ οὗτος ἀναγκαίαν τὴν ἐπέμβασιν πρὸς διόρθωσιν τοῦ κειμένου.

1) Βλ. Γιάννη Μ. 'Αποστολάκη, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Μῆρος Α'. Οἱ συλλογές, Ἀθήναι 1929, σ. 134 κ.ἐξ.

2) *Ἐνθ' ἄν., σ. 146.

3) Βλ. ἐν Byzant.-Neugr. Jahrb., τόμ. VII (1930), σ. 506.

Νομίζομεν, ὅτι ὁ ἐκδότης δύναται, ἔχει μᾶλλον χρέος, νὰ προβαίη εἰς σχετικὴν διόρθωσιν εἰς ἄσμα τοῦ χωρίου, τὸ ὅποιον ἔχει ὑποστῆ φθορὰν (λέξεως, φράσεως, στίχου) μὲ πνεῦμα συντηρητικὸν καὶ μὲ χρησιμοποίησιν στοιχείων ἐκ παραλλαγῆς τοῦ ἄσματος τοῦ ἰδίου τύπου, ἢ ὁποῖα νὰ προέρχεται κατὰ προτίμησιν ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς μὲ τὴν διορθουμένην παραλλαγὴν, εἰ δυνατόν δὲ ἢ καταγραφή τῆς νὰ μὴ ἀπέχη αὐτῆς κατὰ πολὺ χρονικῶς. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐφηρμόσαμεν,¹ κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν παρασκευὴν τῆς προκειμένης ἐκλογῆς.²

Η'. ΚΑΤΑΡΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ

Α) ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΛΥΤΗΣ

Εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, τὸ ὅποιον λειτουργεῖ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1918, ἔχει ἀποτελεσθῆ σπουδαιότατον ἀρχεῖον τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἐκ τῆς συλλογῆς ταύτης ἦτις περιλαμβάνει σχεδὸν ὅλον τὸν θησαυρὸν τῶν τραγουδιῶν τοῦ λαοῦ μὲ μέγα πλῆθος παραλλαγῶν αὐτῶν, ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων, πρόκειται ἐν καιρῷ νὰ ἐκδοθοῦν εἰς σῶμα (corpus) τὰ δημοτικὰ τραγούδια μετὰ τῆς μουσικῆς των.

Ὡς πρόδρομος, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἔργου τούτου, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐκτέλεσις θὰ βραδύνη ἔτι ἐκ τοῦ λόγου ὅτι δὲν ἔχει ἀκόμη περισυλλεχθῆ ἀντιπροσωπευτικῶς ἢ σχετικῆ ὕλη καὶ μάλιστα ἡ μουσικῆ, ἐκρίθη σκόπιμος ἡ ἐκδοσις τῆς ἐκλογῆς ταύτης μὲ χρηστικὸν κυρίως χαρακτήρα χάριν τῶν ἐνδιαφερομένων διὰ τὸ δημοτικὸν τραγούδι, ὡς εἶδος τῆς ποιήσεως καὶ ὡς μουσικὴν, μεθ' ὧν οἱ ἐκπαιδευτικοί, οἱ ἀσχολούμενοι ἔτι εἰδικώτερον εἰς τὴν λαογραφίαν καὶ τὴν δημῶδη μουσικὴν καὶ ἄλλοι.

Ἡ ἐργασία πρὸς παρασκευὴν τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1945 κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας.

Πρὸς ἐπιλογὴν τῶν καταλλήλων παραλλαγῶν ἠσχολήθησαν κατ' ἀρχάς: ὁ γράφων εἰς τὰ ἐπύλλια (κατὰ τὸ πλεῖστον παραλογαί), ἡ Μαρία Ἰωαννίδου Μπαρμπαρίγου εἰς τὰ ἱστορικά, ἀκριτικά καὶ εἰς παραλογάς, οἱ δὲ Γεώργ. Ν. Πολίτης (μέχρι τοῦ 1948) καὶ Δημ. Πετρόπουλος εἰς τὰ κλέφτικα.

Ἐπὶ τῆς ἐργασίας ταύτης στηριχθεὶς ὁ Γ. Ἀ. Μέγας, διευθυντῆς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου μέχρι τοῦ 1955, προέβη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν τελικὴν ἐκλογὴν καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν παρατιθεμένων ἱστορικῶν τραγουδιῶν, πλὴν ἐννέα, τῶν ὑπ' ἀρ. Γ', Η', Θ', Ι', ΙΓ', ΙΔ', ΙΗ', ΜΔ', ΝΒ', τὰ ὁποῖα προσετέθησαν ἀργότερον ὑπ' ἐμοῦ καὶ τοῦ Δημ. Πετρόπουλου.³ Ὁ τελευταῖος συνέταξεν ἔτι εἰσαγωγικά σημειώματα, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ὑπογραφῆς, εἰς ἄσματα τῆς ἐκλογῆς ταύτης ὑπὸ Γ. Μέγα.

Τὸ 1956 ὅτε ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἔνεκα τῆς ἀνάγκης ἐκτελέσεως ἐπειγουσῶν ἀρχεϊακῶν ἐργασιῶν καὶ τῆς περισυλλογῆς δι' ἠχογραφῆσεως μουσικῆς ὕλης πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παραθέσεως καὶ μουσικῆς τῶν ἄσμάτων, ἀνέστειλα ἐπὶ ἔν καὶ ἡμῶν ἔτος τὴν ἐργασίαν

1) Διορθώσεις μὲ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐπιχειρεῖ ἐπίσης καὶ ὁ συνεργάτης τοῦ τόμου τούτου Δημ. Πετρόπουλος εἰς τὴν ἔκδοσιν ὑπ' αὐτοῦ τῆς συλλογῆς: "Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια", Α', Ἀθήνη 1958 (Βασικὴ βιβλιοθήκη, ἀρ. 46). Βλ. εἰς εἰσαγ., σ. ιζ'.

2) Βλ. καὶ κατωτ., σ. κθ'.

διά την σύνταξιν τῆς Ἐκλογῆς ταύτης, εἶτα δ' ὁμως, ἀναλαβόντες συντόμως τὸ ἔργον τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον μετέσχον καὶ οἱ συντάκται Δημ. Πετρόπουλος καὶ Μαρία Ἰωαννίδου Μπαρμπαρίγου, ὁ πρῶτος εἰς τὰ κλέφτικα, ἡ δευτέρα εἰς τὰς παραλογάς, ὁ γράφων δὲ εἰς τὰ ἀκριτικά, προωθήσαμεν τὴν ἐκτέλεσίν του, ὥστε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1959 νὰ γίνῃ ἕναρξίς τῆς ἐκτύπωσης τοῦ ἀπανθίσματος μετ' ἐλικῆν ἐπεξεργασίαν τῆς ὕλης ὡς ἐξῆς: τοῦ κεφ. τῶν ἀκριτικῶν ὑπὸ τοῦ γράφοντος, τῶν ἱστορικῶν, ὡς ἐλέχθη, ὑπὸ Γ. Ἀ. Μέγα, διὰ συμβολῆς, ὡς ἀνωτέρω, τοῦ Δημ. Πετροπούλου καὶ ἐμοῦ, τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν ὑπὸ Δ. Α. Πετροπούλου καὶ τῶν παραλογῶν μετὰ τὴν ἀποχώρησιν, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1958, κατόπιν παραιτήσεως ἐκ τῆς ὑπηρεσίας τῆς Μαρίας Ἰωαννίδου Μπαρμπαρίγου, παρ' ἐμοῦ καὶ τοῦ Δημ. Ἀ. Πετροπούλου, τῆς ἐργασίας ἐκάστου διακρινομένης ἐκ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ εἰσαγωγικοῦ σημειώματος τοῦ ἔξματος.¹

Αἰσθητὴ εἶναι ἡ μὴ παράθεσις εἰς τὰ ἔξματα καὶ τῆς ἀντιστοίχου μελωδίας τῶν εἰς μουσικὴν γραφὴν. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀντιμετωπίσθη παρ' ἡμῶν, εἰς τοῦτο δ' ὀφείλεται ἐν μέρει, ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, ἡ ἐπιβράδυνσις τῆς ἐνάρξεως τῆς δημοσιεύσεως τοῦ τόμου. Δὲν κατέστη ὁμως τελικῶς δυνατὴ ἡ δημοσιεύσις καὶ μουσικῆς, διότι ἡ Ἑθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ τοῦ Ἀρχείου, λειτουργοῦσα ἀπὸ δεκαετίας μόλις καὶ μετ' ἀνεπαρκῆς εἰς ἀριθμὸν προσωπικόν, πρὸς δὲ μετ' πενιχρὰ οικονομικὰ μέσα, δὲν ἐπέτυχε μέχρι τοῦ ἔτους 1959 τὴν περισυλλογὴν ἐπαρκῶς καὶ ἀντιπροσωπευτικῆς πρὸς τοῦτο μουσικῆς ὕλης. Εὐχόμεθα νὰ ἐπιτευχθῆ τοῦτο εἰς τὸν Β' τόμον, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ περιληφθοῦν αἱ λοιπαὶ κατηγορίαι τραγουδιῶν, ἦτοι τὰ ἐρωτικὰ (τῆς ἀγάπης), τοῦ γάμου, τὰ μοιρολόγια, τῆς ξενιτειᾶς, τὰ λατρευτικὰ (ἑορτῶν) τὰ γυναικῶν, τὰ σατιρικὰ κ. ἄ., ὁπότε ἐν παραρτήματι δύναται νὰ παρατεθῆ καὶ ἡ μουσικὴ τῶν τραγουδιῶν τοῦ παρόντος τόμου.

Ἐν τῷ μεταξὺ πρὸς πλήρωσιν τῆς ἀνάγκης τῆς προσφορᾶς μουσικῆς δημοδῶν ἁσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους ἤρχισεν ἐκδιδομένη ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου μουσικὴ συλλογὴ, τῆς ὁποίας ἡ ἐκτύπωσις ἐλπίζομεν, ὅτι θὰ ἀχθῆ εἰς πέρασ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος.

Β) ΕΚΛΟΓΗ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΑΥΤΩΝ

Συμφώνως πρὸς τὸν ἐκτεθέντα ἀνωτέρω σκοπὸν ἐθεωρήθη ὀρθὸν ἡ Ἐκλογὴ αὕτη νὰ εἶναι περισσότερον ἀντιπροσωπευτικὴ ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὰ περιεχόμενα ἔξματα κατὰ κατηγορίας (ἀκριτικά, ἱστορικά, κλέφτικα καὶ παραλογές, ὡς εἰς τὸν παρόντα τόμον) ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως τῶν μορφολογικῶν τύπων ἐκάστου ἔξματος καὶ τῆς γεωγραφικῆς διαδόσεώς του. Ἐκ τούτου περιελήφθησαν ἔξματα εἰς πλείονας τῆς μιᾶς παραλλαγῆς, πρὸς δὲ καὶ τοπικῶς ἔτι περιωρισμένα, τὰ ὁποῖα ἐκρίθησαν ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν, ὅτι ἔπρεπε νὰ μὴ ἀγνοηθοῦν, οὕτω δὲ νὰ παρασχεθῆ πληρεστέρα εἰκῶν τοῦ θησαυροῦ τῆς δημόδους ἐλληνικῆς ποιήσεως.

Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς τῶν κειμένων τῶν τραγουδιῶν ση-

1) Εἰς τὸ κεφ. τῶν ἱστορικῶν τραγουδιῶν παρατίθενται ἐνιαχοῦ καὶ εἰσαγωγικά σημειώματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν παραληφθῆ ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ν. Γ. Πολίτου "Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγῳδία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ", Ἀθῆναι 1914 καὶ φέρουν τὴν ἑνδειξίν Ν. Γ. Π.

μειώνομεν ὅτι ἐκ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ παραλλαγῶν ἐκάστου ἄσματος, ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων, ἐπεζητήθη ἡ ἀρτιωτέρα ἀπὸ ἀπόψεως αἰσθητικῆς καὶ λογικοῦ περιεχομένου. Ἐφ' ὅσον δὲ τὸ τραγοῦδι παραδίδεται ὑπὸ περισσοτέρους τύπους παρατίθενται παραλλαγαὶ ἐξ ἐκάστου τῶν τύπων αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι ἐθεωρήθησαν ὅτι ἔπρεπε νὰ περιληφθοῦν εἰς τὴν Ἐκλογὴν.

Ὡς ἐλέχθη ὅμως, τὰ δημῶδη ἄσματα, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ἄλλα μνημεῖα τοῦ λόγου τοῦ λαοῦ, ἔχουν ὑποστῆ διὰ τοῦ χρόνου ποικίλας φθορὰς, τὸ μὲν ἀνεπιγνώστως λόγῳ κακῆς μεταφορᾶς τοῦ ἄσματος διὰ τῆς μνήμης ἔνεκα τῆς παραλείψεως ἐκ λησμοσύνης στίχων, λέξεων καὶ φράσεων ἢ συσκοτίσεως τῆς ἐννοίας, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Ν. Γ. Πολίτης, τὸ δὲ καὶ ἐνσυνειδήτως ἐκ τῆς τάσεως τῶν αἰδῶν πρὸς διασκευὴν τοῦ ἄσματος διὰ προσαρμογὴν αὐτοῦ εἰς ὠρισμένην περίστασιν ἢ σκοπὸν. Διὰ τοῦτο τὰ δημῶδη ἄσματα πολὺ σπανίως ἔχουν περιωθῆ «ἄρτια καὶ ἀπηλλαγμένα πλημμελειῶν».¹

Τῶν βασικωτέρων ἀτελειῶν τούτων, δηλ. παραλείψεων καταφανῶς στίχων ἢ φράσεων δι' ὧν διασπᾶται ἡ συνέχεια τοῦ νοήματος, ἡμιτελῶν στίχων, παρεισφρήσεων λέξεων, αἱ ὁποῖαι δυσχεραίνουν τὴν ἀντίληψιν τοῦ νοήματος ἢ ἀλλοιώνουν τοῦτο, ἐπίσης ἐμφανῶν συμφυρμῶν ἐξ ἄλλων ἄσμάτων, ἐκρίναμεν ὀρθῶς, ὡς λέγομεν καὶ ἀνωτέρω (σ. κζ'), νὰ προβῶμεν περιωρισμένως εἰς διορθώσεις ἀπολύτως ἀναγκαίας ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε ἄλλων παραλλαγῶν τοῦ αὐτοῦ τύπου καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ κατὰ τὸ δυνατόν τόπου. Εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα παρατίθεται εἰς τὸ ὑποσελίδιον ὑπόμνημα τὸ ἀντικαθιστάμενον ἢ διορθούμενον χωρίον (στίχος, φράσις ἢ λέξις), γίνεται δ' ἔτι καὶ μνεῖα τῆς παραλλαγῆς ἀπὸ τὴν ὁποῖαν παρελήφθη ἢ εἰσαγομένη εἰς τὸ κείμενον ὀρθοτέρα γραφή.

Εἰς τὴν γλωσσικὴν μορφήν τῶν κειμένων ἀπεφεύχθησαν μεταβολαὶ καὶ δι' ἄλλους λόγους ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ δύναται τις νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ κείμενα καὶ εἰς ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Οὕτω παρατίθενται ταῦτα ὡς ἔχουν καταγραφῆ γλωσσικῶς ὑπὸ τῶν συλλογῶν. Εἰς τὰ ἄσματα τὰ ὁποῖα παρελήφθησαν ἀπὸ τὰς συλλογὰς τῶν Cl. Fauriel, Werner von Haxthausen, Ἄ. Ἰατρίδου καὶ τινων ἄλλων ἀπηλείφθη σιωπηρῶς τὸ τελικόν ἢ ἀπὸ λέξεις εἰς τὰς ὁποίας ἔχει τεθῆ τοῦτο ὑπὸ τοῦ συλλογῆς καὶ ἐκδότου ἐξ ἐπιδράσεως προφανῶς τοῦ τύπου τῆς λογίας γλώσσης (βλ. καὶ ἀνωτ., σ. κδ').

Ὅπου εἰς τὰ παραληφθέντα κείμενα σημειώνονται οἱ φθόγγοι β, δ, γ, τοὺς μετεγράψαμεν διὰ τῶν συμπλεγμάτων μ-π, ν-τ καὶ γ-κ. Ὁ φθόγγος γ, προφερόμενος οὐρανικῶς, τίθεται μεταξὺ δύο παυλῶν ἢ μιᾶς μὲ τὴν ἀκολουθοῦσαν λέξιν· π. χ. ἡ ὕ-ῥμορφη ἦ ἢ γ-ἰδιτζή.

Διὰ τὰ ποντιακά, καππαδοκικά καὶ κυπριακά ἄσματα εἰδικώτερον ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ κάτωθι φωνητικὰ σημεῖα:

α) Ποντιακά καὶ Καππαδοκικά.

α̣ φθόγγος μεταξὺ ε καὶ α: ἐννά (ἐννεά), δα̣βαίνει (διαβαίνει), ἀδέλφα̣ (ἀδέλφια), ἀγάλα̣ (ἀγάλια), λιθάρα̣ (λιθάρια).

1) Βλ. ἀνωτ., σελ. κε'.

2) Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἐνθ' ἀν., σ. 6-7.

ο φθόγγος μεταξύ ε και ο: Θό (Θεό), νόν (νεόν), άξον (άξιον), άγρον (άγριον), κοράσσον (κοράσιον).

χ̄ δασύ διά τόν φθόγγον χ̄ πρό τῶν ε και ι: χ̄ερομυλίτσι, χ̄έρα (χήρα), χ̄αιρετίσματα, χ̄ίλιοι, ραχίν, ραχία, χ̄όνα (χιόνια).

σ̄ παχύ ἴσον πρός τὸ γαλλ. ει.: τ̄σαρούχα, άχπάσκειται, κάστρο, κυνηγόςκυλα, άσήμι, κόρασσον.

ξ̄ ἴσον πρός καθ.: ξ̄υσμένα, πιδέξον.

ζ̄ ὡς τὸ γαλλ. j: τζοάπ, χαντζάριν.

ψ̄ ὡς ρει: ψ̄ή (ψυχή).

β') Κυπριακά.¹

ξ̄ παχύ ἴσον πρός τὸ γαλλ. j: έξοϋσαν, σιζίνιν.

τζ̄ παχύ, όταν μετά από τὸ κ̄ ακολουθῆ ε, ι: τζερνώ (κερνῶ), τζαί (καί), τζινῶ (κινῶ), εδτζή (εὐκή), άλυτζή (άλυκή).

ντζ̄, όταν μετά γγ ή γκ̄ ακολουθῆ ε ή ι: άντζελος (άγγελος), φέντζει(φέγει), Φράντζοι (Φράγκοι), παραντζέλλει (παραγγέλλει).

σ̄ ὡς τὸ γαλλ. εῑ πρός δήλωσιν τοῦ φθόγγου χ̄, όταν ακολουθῆ ε ή ι: σ̄έρι (χέρι), π̄ῆσου (π̄ήχου), εἶσε (εἶχε), ἔσει (ἔχει), τύση (τύχη), ή τοῦ ἐκ συνιζήσεως τοῦ ῑ μετά τὸ σ: τρακόσα (τρακόσια), φορεσά (φορεσιά).

σ̄σ̄ ἦτοι διπλοῦς φθόγγος, ὡς τὸ γαλλικόν όһ, πρός δήλωσιν τοῦ συμπλέγματος σκ, όταν ακολουθῆται ἀπό ε ή ι: κανῶσιν (κανίσκιν), γινῶσ̄εις (γινώσκεεις), σ̄σ̄ύλα (σκύλλα), ποσσεπάζει (ποσκεπάζει), ἔσσυψε (έσκυψε), σ̄σ̄οινίν (σκοινίν).

Τὰ διπλᾶ σύμφωνα εἰς λέξεις τὰ ὁποῖα προφέρονται κεχωρισμένως εἰς Κύπρον, Κῶ κ. ἄ., π. χ. ἀτυμίζω, καλύτερος, ἄππαρος, οὔλλον, ἀνοιῶ, νιόνυφφη, δέν ἐδηλώθησαν μέ διαχωριστικόν σημεῖον, ἦτοι ἄπ-παρος, καλύτε-ρος, ἀν-νοιῶ, νιόνυ-φφη, οὔλ-λον, διότι ἡ παρούσα ἔκδοσις, ὡς χρηστική, προορίζεται πρός χρησιμοποίησιν τῶν ἄσμάτων ὡς κειμένων γραμματικῶν διὰ διδακτικόν, λαογραφικόν ή και ἄλλον παρεμφερῆ σκοπόν, οὐχί δὲ πρός γλωσσικόν. Ἐλλῶστε ὁ Κύπριος ή ὁ Δωδεκανήσιος ἀναγνώστης, ὡς γνώστης τοῦ ἰδιώματος, δέν ἔχει ἀνάγκην διακριτικῶν σημείων προφοράς. Διὰ τοὺς μὴ γνώστας τῶν διαλέκτων τούτων σημειώνομεν ἔνταῦθα τὰ συνήθη διπλᾶ σύμφωνα, τὰ ὁποῖα ἀκούονται προφερόμενα πράγματι διπλᾶ: θθ, κκ, λλ, μμ, νν, ππ, ρρ, σσ, ττ, φφ. Σημειώνομεν ἔτι, ὅτι ἡ προφορὰ διπλῶν συμφώνων εἰς τὸ μέσον τῆς λέξεως ἀπαντᾷ και εἰς τὰ Καρπαθιακά τραγούδια, ὡς ἐπίσης και εἰδικῆ εἰς αὐτὰ προφορὰ τῶν συμπλεγμάτων: βγ, γδ, νδ, ργ, ρδ και τοῦ κ̄ πρό τοῦ ε και ι.

Τὸ προτασσόμενον εἰς ἕκαστον ἄσμα εἰσαγωγικόν σημεῖωμα λόγῳ τοῦ χαρακτήρος τῆς Ἐκλογῆς κατέχει ἕκτασιν ὅση εἶναι ἀναγκαία, ὥστε νά δύναται τις νά σχηματίσῃ ἰδέαν περὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἄσματος και τῆς ἱστορικῆς του ἀρχῆς ή ἐξελίξεως. Συμφώνως πρός τὸ πνεῦμα τοῦτο και ἡ πα-

1) Βλ. και σημ. εἰς Ἐνθ. Λύνγκε, Ἑλληνικά δημοτικὰ τραγούδια, ἐνθ' ἄν., σ. 327-328.

ρατιθεμένη βιβλιογραφία περιλαμβάνει έκλεκτικῶς σχετικὰ μόνον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δημοσιεύματα.

Ἐντὶ τῆς δηλώσεως βραχυγραφικῶς εἰς κάθε ζῆμα τῆς πηγῆς ἀπὸ τὴν ὁποίαν παρελήφθη, προειμήθη δι' εὐθυγράμμισιν πρὸς τὰς βιβλιογραφικὰς ἐνδείξεις ἐπὶ ἀνεκδότων ζῆμάτων ἀλλὰ καὶ χάριν ἀριότητος τῆς παρουσιάσεως ἐκάστου ζῆματος νὰ παρατίθεται πλήρης ὁ τίτλος τοῦ δημοσιεύματος ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται τὸ παρατιθέμενον ζῆμα καίτοι οὗτος συμβαίνει ἐνίοτε νὰ ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου.

Ἡ ἐκτύπωσις τοῦ τόμου παρετάθη, ὡς μὴ ὦφειλεν, ἐπὶ πολὺ ἔνεκα κυρίως τοῦ βραδέος ρυθμοῦ μὲ τὸν ὁποῖον εἰργάσθη τὸ τυπογραφεῖον.

Εἰς διορθώσεις γενικῶς τῶν τυπογραφικῶν δοκιμῶν καὶ συμπληρώσεις τινὰς ἐρμηνειῶν λέξεων ἰδιωματικῶν ἢ ξένων ἐπεκούρησαν, ἐξ ἀρχῆς ὁ συντάκτης Στέφ. Ἡμελλος, ἀπὸ δὲ τοῦ 22ου τυπογραφικοῦ φύλλου καὶ ὁ συντ. Δημ. Οἰκονομίδης. Οὗτοι ἠσχολήθησαν ἔτι καὶ εἰς τὴν σύνταξιν τῶν εὔρετηρίων, ὁ γραφεὺς δὲ Γρηγ. Δημητρόπουλος ἐπεμελήθη τοῦ τοπωνυμικοῦ χάρτου τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν.

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ

- 1) Γ. Α. Μ.=Γεώργ. 'Α. Μέγας
- 2) Γ. Κ. Σ.=Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης
- 3) Δ. Α. Π.=Δημήτρ. 'Α. Πετρόπουλος
- 4) Ν. Γ. Π.=Ν. Γ. Πολίτης
- 5) Ν. Γ. Π., 'Εκλογαί=Ν. Γ. Πολίτου, 'Εκλογαί από τὰ τραγούδια τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ, 'Αθήναι 1914.
- 6) Λ. Α. ἀρ.=Λαογραφικὸν 'Αρχεῖον, ἀριθμὸς συλλογῆς.
- 7) Λ. Α. Ὕλη=Συλλογὴ κυρίως δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου, κατατεθειμένη εἰς τὸ Λαογραφικὸν 'Αρχεῖον.
- 8) ἔκδ = ἔκδοσις.
- 9) λ. ἀρ.=λέξεις ἀραβικῆ.
- 10) λ. βεν. (ένετ.)=λέξεις ένετικῆ.
- 11) λ. γαλλ.=λέξεις γαλλικῆ.
- 12) λ. Ιτ.=λέξεις Ιταλικῆ.
- 13) λ. λατ.=λέξεις λατινικῆ.
- 14) λ. περσ.=λέξεις περσικῆ.
- 15) λ. σλαβ.=λέξεις σλαβικῆ.
- 16) λ. τ.=λέξεις τουρκικῆ.
- 17) Λαογρ.=περ. Λαογραφία.
- 18) συντ.=συντάκτης.
- 19) χειρ.=χειρόγραφον.

- 10 Κι ὁ Δίπλας ἀποκρίνεται καὶ τοὺς ἀπολογιέται.
 «Ὅσο εἶναι ὁ Δίπλας ζώντανός, τοὺς Τούρκους δὲ φοβάται.
 Ἐχει λεβέντες διαλεχτοὺς καὶ τοὺς Κατσαντωναίους,
 πὺ τρῶν' μπαρούτι γιὰ ψωμί καὶ βόλια γιὰ προσφάι
 καὶ σφάζουν Τούρκους σάν ἀρνιά καὶ σάν παχιά κριάρια».

Πελοπόννησος (Ἀνδρότσιαινα). - Λ. Α. ἄφ. 2213 γ',
 σ. 172 (Δ. Πετρόπουλος, 1934).

ΙΖ'. ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ

Ἵ Κατσαντώνης, διάσημος κλέφτης τῆς Αἰτωλίας, ἸΑκαρνανίας καὶ τῶν ἸΑγράφων, κατήγετο ἐξ οἰκογενείας Σαρακατσαναίων, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1770 εἰς τὸ χωρίον Πετροβούμι ἸΑπειρου. Νέος ἀκόμη ἦλθεν εἰς προστριβὰς πρὸς τὸν ἸΑλῆν πασὰν τῶν Ἰωαννίνων καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ βουνὰ ὡς κλέφτης, γενόμενος ἐντὸς ὀλίγου τὸ φόβητρον τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Ἰδίᾳ τῶν «χαρτζήδων» καὶ «σαπήδων».

Ἵς πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Δίπλα διεκρίθη διὰ τὴν μαχητικότητά του. Κατὰ τὸ 1800, ἀναγνωρισθεὶς καπετάνιος, συνέχισε τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐναντίον τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ προπάντων κατὰ τοῦ ἐμπίστου τοῦ ἸΑλῆ πασᾶ Βεληγκέκα, τὸν ὁποῖον καὶ ἐφόνευσε τὸ 1806. Προσβληθεὶς ὑπὸ ἐξανθηματικοῦ τύφου (βλογιας) κατὰ τὸ 1809 ἀπεσύρθη εἰς σπήλαιον παρὰ τὸ χωρίον Μοναστηράκι ἸΑκαρνανίας· ἐκεῖ συνελήφθη διὰ προδοσίας ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ ἸΑλῆ πασᾶ καὶ ὀδηγηθεὶς εἰς Ἰωάννινα ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.¹

Ἵ Κατσαντώνης εἶναι ἐκ τῶν ἠρωικῶν μορφῶν, τῶν πλέον θρυλικῶν κατὰ τὴν πρό τῆς ἸΑπαναστάσεως τοῦ 1821 χρονικῆν περίοδον, πολλὰ δὲ τραγούδια ἀναφέρονται εἰς τὴν ζῶην καὶ τὴν δρᾶσιν του.

Δ. Α. Π.

Α'.

Αὐτοῦ πὺ πάς, μαῦρο πουλί, μαῦρο μου χελιδόνι,
 χαιρέτα μας τὴν κλεφτουριά κι αὐτὸν τὸν Κατσαντώνη·
 πὲς τον νὰ κάτση φρόνιμα κι ὄλο ταπεινωμένα·
 βγήκεν ἕνας δερβέναγας, αὐτὸς ὁ Βεληγκέκας,
 5 ζητεῖ κεφάλια κλέφτικα, κεφάλια ἀνδρειωμένα.²
 Καὶ τὸ πουλί ἐμίλησε καὶ σιγανά τοῦ λέει.
 -«Ἄντωνη μ', κάτσε φρόνιμα, κάτσε ταπεινωμένα,

1) Βλ. *C. Fauriel*, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 161 κ.ἑξ. *N. Κασομούλη*, ἸΑνθυμήματα στρατιωτικὰ Α', 14, *T. Μπάριτα*, ἸΑναμνήσεις φιλοκἀτριδος, σ. 176 κ.ἑξ. *K. Παπαρηγοπούλου*, Ἰστορία τοῦ ἸΑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. ΕΒ', (1925) σ. 223. *N. Γ. Πολίτου*, ἸΑκλογαί, ἀρ. 65. Πρὸβλ. καὶ σχετικὸν ἄρθρον *K. Γ. Ζηζιίου*, περ. «ἸΑβδομάς», ἔτος 2 (1885) σ. 176. ἸΑισαγωγικὸν σημεῖωμα ἸΑρ. Βαλαωρίτου εἰς τὸ ποίημα «ὁ Κατσαντώνης». (ἸΑρ. Βαλαωρίτου, ἸΑργα, τόμος Α', ποιήματα, πρόλογος καὶ σημεῖώματα *K. Καροφύλα*, ἔν. χρ., σ. 139-140).

2) χειρ. : κι ὄλα ξακουσμένα. ἸΑ διόρθωσις κατὰ τὸν στίχ. 9.

βγῆκεν ἕνας δερβέναγας, αὐτός ὁ Βεληγκέκας,
ζητεῖ κεφάλια κλέφτικα, κεφάλια ἀνδρειωμένα».

- 10 Ὁ Κατσαντώνης τ' ἄκουσε καὶ ξύνει τὸ σπαθί του¹
καὶ πήρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια.

*Δυτ. Μακεδονία. - Λ. Α. ἀρ. 1412,
σ. 10 (Ἄ. Διαμάντης, 1940).*

B'.

Στὲς δεκαπέντε τοῦ Μαΐου, στὲς εἴκοσι τοῦ μῆνα,
ὁ Βεληγκέκας κίνησε νὰ πάη στὸν Κατσαντώνη.

Ἐπάησε κ' ἐκόνεψε σ' ἐνοῦ παπᾶ τὸ σπίτι.

- «Παπᾶ, ψωμί, παπᾶ, κρασί, νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια».

- 5 Κ' ἐκεῖ πού 'τρωγε κ' ἔπινε, ἐκεῖ πού ὠμιλοῦσε,
μαῦρα μαντάτα τοῦ 'ρθανε ἀπὸ τὸν Κατσαντώνη.

Στὰ γόνατα γονάτισε, «Γραμματικέ», φωνάζει,

«τὰ παλληκάρια σύναξε κι ὅλο τὸν ταῖφά² μου.

Ἐγὼ πηγαίνω ἐμπροστά, στὴν Κρύα τῆ βρουσούλα».

- 10 Στὴ στράτα ὅπου πήγαινε, στὴ στράτα πού πηγαίνει,
οἱ κλέφτες τὸν καρτέρεψαν καὶ τὸν γλυκορωτοῦσαν.

- «Ποῦ πᾶς, Βελῆ μπολούκμπαση,³ ρετζάλι⁴ τοῦ Βεζίρη;»

- «Σ' ἐσέν', Ἀντώνη, κερατά, σ' ἐσένα, Κατσαντώνη».

Ὁ Κατσαντώνης φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι.⁵

- 15 - «Δὲν εἶν' ἐδῶ τὰ Γιάννινα,⁶ δὲν εἶναι οἱ ραγιάδες,
γιὰ νὰ τοὺς ψένης σὰν τραγιά, σὰν τὰ παχιά κριάρια⁷

ἐδῶ 'ναι τὰ ψηλά βουνά⁷ καὶ κλέφτικα τουφέκια».

Τρία τουφέκια τῶδωσαν, τὰ τρι' ἀράδ' ἀράδα.

τὸ 'να τὸν πήρε ξώδεσμα καὶ τ' ἄλλο στὸ κεφάλι,

- 20 τὸ τρίτο, τὸ φαρμακερό, τὸν πήρε στὴν καρδιά του.

Τὸ στόμα τ' αἷμα γέμισε, τὰ χεῖλη του φαρμάκι.

*C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce
moderne, tome I, Paris 1824, σ. 172.*

Γ'.

Διψάει Ἀντώνης γιὰ νερὸ κί παιὸς θὰ πάη νὰ φέρη;

Ὁὐ Γιώργου ἀρπαξί τ' ἄσκι, νερὸ νὰ πάη νὰ φέρη.

Στὴ στράταν ὅπου πάγινι, στοῦ δρόμου πού παγαίνει,

1) χειρ.: τὸ σπαθί. 2) τὸ στρατεύμα, τὴν ομάδα (λ. ἀρ. tayfa). 3) ἀρχηγέ, καπε-
τάνι (λ. τ. bdiükbaşı). 4) σὺμβολος (λ. ἀραβ. rical = ἔξοχον πρόσωπον, πρόκριτος).
5) δχῶριμα, πρόχωμα (λ. τ. meteris). 6) ἐκδ. Faur: Ἰάννινα. 7) ἐκδ. Faur: ἐδῶ εἶναι
ἀνδρείος πόλεμος... ἡ ἀντικατάστασις κατὰ τὴν παραλλ. Γ. Χασιώτου (Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν
ἠπειρον δημ. ἀσμάτων, σ. 100).

- βρίσκει ταμπούργια¹ τούρκικα, Τούρκους στοῦ καρσαούλι.²
 5 Μπροστά³ νὰ πάη σκιάζιτι,⁴ πίσου νὰ μὲν' φουβατι.
 Κι τοῦ σταυρό του ἔκαμι κι τοῦ σταυρό του κάνει.

Αἰτωλία. - Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25)
 σ. 45 ἀρ. 17 (Δ. Λουκόπουλος).

Δ'.

- Εἶδα ἀπόψε στὸν ὕπνο μου κ' εἶδα καὶ στ' ὄνειρό μου,
 εἶχα μιὰ γούνα κόκκινη κ' ἓνα πισλι⁵ γαλάζιο.
 - «Ξήγα το, Γιώργη μ', ξήγα το, τί 'ναι τὸ ὄνειρό μου;»
 - «Τί νὰ σοῦ εἰπῶ, 'Αντώνη μου, τί νὰ σοῦ μολοήσω.
 5 Τὸ κόκκινο εἶναι ἀγλήγορο καὶ τὸ πισλι⁵ φαρμάκι!»

Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
 (Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 12, ἀρ. 19.

Δα'.

- Στὸν ὕπνο πού κοιμώμουνα, στὸν ὕπνο πού κοιμᾶμαι,
 βαρὺ ὄνειρο νειριάστηκα κ' ἦταν κακὸ γιὰ μένα.
 Θολὸ ποτάμι πέρναγα καὶ πέρα δὲν ἐβγήκα
 κ' εἶδά 'πεσε τὸ φέσι μου κ' ἡ φούντα τοῦ σπαθιοῦ μου.
 5 - «Ξήγα τ', 'Αντώνη, τ' ὄνειρο, τ' ὄνειρο πού εἶδ' ἀπόψε».
 - «Τὸ φέσι εἶν' τὸ κεφάλι σου κ' ἡ φούντα τὸ κορμί σου
 καὶ τὸ ποτάμι τὸ θολὸ τὸ αἷμα τῆς καρδιάς σου».

Τριφυλία. - Λ. Α. ἀρ. 251, σ. 71
 (Μ. Σωτηρόπουλος, 1919-1920).

Ε'.

- 'Αντώνης ἔκαθούτανε σὲ μιὰ ψηλὴ ραχοῦλα
 καὶ τὸ μουστάκι τ' ἔστριφε, τὰ γένεια του ξεγγλίζει.⁶
 Τὰ παλληκάρια τὸν ρωτᾶν', τὰ παλληκάρια λένε.
 - «'Αντώνη μου, τί σκέφτεσαι, τί 'σαι συλλογισμένος;»
 5 - «Παιδιά μου, μὴ μὲ βιάζετε καὶ θὰ σᾶς μολοήσω.
 'Εψές μοῦ 'ρθαν τὰ γράμματα ἀπὸ τὸ γέρο Δῆμο.
 'Απόξω λέει τὸ ξώγραμμά καὶ μέσα λέει τὸ γράμμα.
 Μοῦ πήραν τὴ γυναῖκα μου, τὸ μοναχὸ παιδί μου.
 Χίλιοι τὴν πᾶν' ἀπὸ μπροστά καὶ πεντακόσιοι πίσω,

1) ὀχυρώματα (λ. τ. tabur). 2) φρουρά (λ. τ. karakol;) 3) ἔκδ. Λουκ.: πίσου.
 4) φοβεῖται. 5) ἔνδυμα, εἶδος γιλέκου. 6) κτενίζει.

- 10 ὁ Βεληγκέκας τὸ σκυλί, τὸ ἄπιστο ζαγάρι.
 Παιδιά μ', χαζίρι γίνετε, ¹ πάρετε τὰ ντουφέκια,
 μέσ' στὸν "Αἶ - Γιάν"² θὰ πάγωμε, τοῦ κάμωμε καρτέρι
 κι ἂν τύχη δὲν προφτάκωμε, στὰ Γιάννινα θὰ μποῦμε».

*Ἡπειρωτικά Χρονικά, ἔτ. Β'
 (1927) σ. 204 (Σ. Μουσελίμης).*

Εα'.

- «Ἀντώνη μου, τί σκέφτεσαι, τί 'σαι συλλοϊσμένος;»
 - «Παιδιά μου, μὴ μὲ βιάζετε νὰ σᾶς τὸ μολοήσω.³
 Προφές μοῦ ῥθαν τὰ γράμματα ἀπὸ τὸ Λεπενιώτη,⁴
 γράμματα κακογράμματα, σὲ τρεῖς μεριές καημένα,
 5 κι ἀπόξω λέει τ' ἀπόγραμμα καὶ μέσα λέει τὸ γράμμα»
 μοῦ ἔκλεψε τὴ γυναῖκα μου καὶ τὸ μικρὸ παιδί μου
 ὁ Βεληγκέκας τὸ σκυλί, ὁ ἄπιστος μουρτάτης.⁵
 Ποῦ 'σαι, ρ' ἀδέρφι Γεωργακλῆ, βαριά γραμματισμένε'
 πιάσε καὶ κάνε γράμματα. στείλ' τα στὸ Λεπενιώτη
 10 φωτιά νὰ βάνη στ' Ἄγραφα, σ' αὐτὸ τὸ Καρπενήσι,
 νὰ κάψη χῶρες καὶ χωριά κι ὄλα τὰ μοναστήρια,
 νὰ κάψη τὸν ἡγούμενον, ποὺ πρόδωκε τοὺς κλέφτες
 κι ἀτήνε τὴ γυναῖκα μου μὲ τὸ μικρὸ παιδί μου».

*Πελοπόννησος. - Δελτ. Ἱστορ. Ἐθν. Ἐταιρ.
 Ἑλλάδος, τόμ. 6 (1903), σ. 241 (Ν. Βέης).*

Ζ'.

- Τρίτη Τετάρτη θλιβερή, Πέφτη φαρμακωμένη,
 Παρασκευὴ ξημέρωσε νὰ μὴ 'χε ξημερώσει.
 Τὸν Κατσαντώνη πιάσανε πέντε χιλιάδες Τοῦρκοι
 χίλιοι τὸν πᾶν' ἀπὸ μπροστὰ καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω.
 5 Ὁ Κατσαντώνης φώναξε, ὁ Κατσαντώνης λέει.
 - «Τοῦρκοι, βαστάτε τ' ἄλογο, λίγο νὰ ξανασάνω,
 νὰ χαιρετήσω τὰ βουνὰ καὶ τίς ψηλές ραχοῦλες,
 ν' ἀφήσω διάτα στὰ παιδιά, στὸν Κώστα Λεπενιώτη⁴
 φωτιά νὰ βάλῃ στ' Ἄγραφα, σ' ὄλα τὰ μοναστήρια,
 10 νὰ κάψη τὸν ἡγούμενο μ' ὄλους τοὺς καλογέρους,
 ποὺ μὲ προδῶσαν ἄτιμα».

*Κυνουρία. - Ἐπετ. τῶν Βουρβούρων, τόμ. Γ'
 (1939) σ. 120, ἀρ. 8 (Κ. Μαντζουράνης).*

1) ἑτοιμασθῆτε (λ. τ. ἡαζιτ). 2) πρόκειται περὶ τοῦ μοναστηρίου τοῦ "Αἶ Γιάννη τῶν Ἄγραφων. 3) ἔκδ. Ν. Βέης: καὶ θὰ 'ς τὸ μολοήσω. 4) ἀδελφὸς τοῦ Κατσαντώνη. 5) ἀρνησιθρησκός, ἄπιστος.

ζα΄

Βαστάτε, Τουρκοί, τ' ἄλογα, λίγου νά ξανασάνου,
νά χαιρετήσου τὰ βουνά, τὰ πρῶτα μου λημέρια,
ν' ἀφήσου διάτα τὰ πιδιγιά, διάτα τούν Λιπινιώτη,
φουτιχιά νά βάλῃ στ' "Αγραφα στοῦ Μέγα μαναστήρι,
5 γιά νά καῖ κ' ἡγούμινους μ' ὄλους τοὺς καλουῖρους,
πού πᾶν' κί μί προυδῶσανι στοὺς Σκυλουαρβανίτις.
Μί πήραν κί μί πᾶιναν, στά Γιάννινα μί πάνουν,
στά Γιάννινα κί στοὺν Πασιά, στή φυλακὴ μί βάνουν.

Θεσσαλία. - Λ. Α. "Υλη, ἀρ. 526
(Κ. Γιαννακόπουλος).

ΙΗ'. ΤΟΥ ΛΕΠΕΝΙΩΤΗ

Ὁ Κώστας Λεπενιώτης, υἱὸς τοῦ Σαρακατσάνου ποιμένος Μακρυγιάννη καὶ ἀδελφὸς τοῦ Κατσαντώνη, ἐγεννήθη περὶ τὸ 1780 εἰς Λεπενούν, ὅθεν ἔλαβε καὶ τὴν προσωνυμίαν. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἀνεμείχθη, ὡς ὑπαρχηγὸς τοῦ σώματος τοῦ Κατσαντώνη, εἰς ἀγῶνας ἐναντίον τῶν Τουρκαλβανῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐξαπολυθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πρὸς ἐξόντως τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν καὶ διεκρίθη διὰ τὴν πολεμικὴν του ἀρετὴν. Τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας του συνέχισε καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κατσαντώνη, ἀναγκασθεὶς εἰς δυσκόλους στιγμὰς νά ζητήσῃ ἄσυλον εἰς Ἐπτάνησα. Ἀργότερον ἐδέχθη τὴν ἀμνηστίαν πού ἐχορηγήθη παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἰς τοὺς καταφυγόντας εἰς Ἰονίους νήσους Ἠπειρώτας καὶ Στερεοελλαδίτας καὶ διωρίσθη ἀρματολὸς τῶν Ἀγράφων. Μετὰ τινα χρόνον ὅμως (κατὰ τὸ 1815) ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Νίκου Θεοῦ, ὄργάνου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὡς ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ ἔξοματα.¹

Δ. Α. Π.

Α΄.

Ἐσεῖς πουλιά ἄγρια κ' ἡμερα, ἄγρια καὶ μερωμένα,
ἐσεῖς δουλειὰ δὲν ἔχετε αὐτοῦ στά Βλαχοχώρια
διαβᾶτ' ἀπάνου στ' "Αγραφα, ψηλά στο Καρπενήσι,
νά ἴδητε τοὺς ἀρματολοὺς καὶ τοὺς Λεπενιωταίους,
5 σὲ τί χωριά νά τρῶν' ψωμί, σὲ τί κεφαλοχώρια.
Ὁ Νίκο Θεός² φώναξε ἔπο μέσ' ἀπὸ ἄν πύργο
- «Βαρεῖτε τοὺς ἀρματολοὺς, βαρεῖτε τους τοὺς κλέφτες!»
Κι ὁ Λεπενιώτης χούγιαξε καὶ λέει τοῦ Νίκου Θεοῦ
- «Νίκο, κί ἂν θέλῃς πόλεμο, γιά στείλε μου χαμπέρι,³

1) Βλ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ Α', σ. 14, καὶ 88. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμ. Εβ' (1925), σ. 223-24. Κ. Γ. Ζησιού, Ἡ δολοφονία τοῦ Λεπενιώτη, περ. "Ἐβδομάς", ἔτος 2 (1885), σ. 135-136.

2) ὁ φωνὴς τοῦ Λεπενιώτου. 3) εἰδῆσιν (λ. τ. haber).

- 10 νά μάσω τὰ μπουλούκια μου, πού τὰ 'χω σκορπισμένα,
τόν Τζόγκα ' άπ' τή Νευρόπολη, Φραγκίστα ' άπ' τή Ρεντίνα
κι αὐτόν τὸ Γιάννη Μπαταριά, ' τ' ἄξιο τὸ παλληκάρι,
νά ἰδῆς ντουφέκια κλέφτικα, πῶς πολεμοῦν οἱ κλέφτες!»

*Ναύπακτος. - Γ'. Βλαχογιάννη, Προπόλαια,
τόμ. Α', Ἀθήνα 1900-1908, σ. 133.*

Β'.

- 'Αντάριασανε τὰ βουνά, συννέφιασαν οἱ κάμποι,
βγήκε κι ὁ ἥλιος κόκκινος καὶ τὸ φεγγάρι μαῦρο,
κ' ἐκεῖο τ' ἀστέρι τὸ λαμπρό, πού πάει νά βασιλέψη
κ' οἱ κλέφτες τὸ καρτέρεσαν καὶ τὸ συχνορωτᾶνε.
- 5 - «Πές μας, πές μας, ἀστέρι μου, κάνα³ καλὸ χαμπέρι;»
- «Τί νά σᾶς πῶ, μαῦρα παιδιά, τί νά σᾶς μολογήσω;
Τὸν Λεπενιώτη βάρεσαν μέσ' στὸ δεξί τὸ χέρι,
δέν μπόρ' νά βγάλη τὸ σπαθί, ν' ἀδειάση τὸ τουφέκι».
Ψιλὴ φωνίτσα ἔσυρεν, ὅσο κι ἂν³ ἔδυνότουν'
- 10 - «Τὸ ποῦ 'σαι, Τσόγκα μ' ἀδελφέ, καὶ σὺ Λάμπρο Σουλιώτη;
Γυρίστε νά μὲ πάρετε, πάρτε μου τὸ κεφάλι,
νά μὴ τὸ πάρῃ ἡ Τουρκιά κι αὐτός ὁ Νίκο Θέος».⁴

*Arn. Passow, Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae
1860, ἀρ. 102 (ἐκ τῆς συλλογῆς H. Ulrich).*

Γ'.

- Συχνολαλοῦνε τὰ πουλιά, τῆς ἀνοιξῆς τ' ἀηδόνια,
κι ὁ Λεπενιώτης ἄρρωστος, στὸ χέρι λαβωμένος.
Τὸν κλαίει ἡ νύχτα κ' ἡ αὐγή, τὸν κλαίει τὸ μεσημέρι,
τὸν κλαῖν' καὶ τρεῖς ἀρχόντισσες ἀπὸ τὸ Μισολόγγι'
- 5 τὸν ἔκλαιγε κ' ἡ μάννα του κι ὅλη ἡ συντροφιά του.
- «Κώστα μου, τάξε τάματα σ' ὅλα τὰ μοναστήρια,
χιλία φλουριά μέσ' στὸ Προυσό³ καὶ χίλια στὴν Τατάρνα».⁶
- «'Αφέντη μ', ἄϊ Δημήτρη μου, ἀπὸ τὴ Βαριτάδα,
ἂν δέ σέ φκειάσω ὀλόχρυσον, ἂν δέ σέ ζωγραφῆσω!
- 10 νά γέρευε τὸ χέρι μου καὶ τὸ δεξί μου πόδι'
κι ἂν δέν τὸν κάψω τὸ Φουρνά,⁷ μὴν ὦρα νά μὴ ζῆσω».

*Γιάννη Βλαχογιάννη, Προπόλαια
τόμ. Α', 1900-1908, σ. 134.*

1) Κατὰ τὸν βιογράφον τοῦ Κατσαντώνη πρόκειται περὶ καλιτζήδων (φρουράρχων) τοῦ Λεπενιώτου· βλ. *Γιάννη Βλαχογιάννη, Προπόλαια, τόμ. Α', 1900-1908, σ. 133, σημ. 1.* 2) *ἔκδ. Pass: κ' ἔνα.* 3) *ἔκδ. Pass: κἂν.* 4) *ἔκδ. Pass: Νακοθέας.* 5) εἰς μονὴν Προυσοῦ Εἰρωτανίας. 6) εἰς μονὴν Τατάρνας, νῶν Τριποτάμου Εἰρωτανίας. 7) εἰς τὴν παραλλαγὴν αὐτῆν τοῦ ἄσματος ὡς καὶ εἰς τὴν δημοσιοθεσίαν ὑπὸ 'Α. Ίατριδοῦ (Συλλογὴ δη-

ΙΘ'. ΤΟΥ ΝΑΣΟΥ

Ὁ κλέφτης Νάσος τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ εἰς μίαν μόνην παραλλαγὴν ἠ' ὀνομαζόμενος Νάσος Κομπόπουλος. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τοῦ Ν. Κασσομούλη (Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ Α', σ. 15), ὅστις ἀναφέρει ὅτι εἰς τὸν Νάσιον Κομπόπουλον, Δίπλαν καὶ Τζιάκαλον κατέφυγεν ὁ Κατσαντώνης ληστής καὶ ὅτι ἔπειτα ἀπὸ ἑξ μηνῶν οἱ τρεῖς πρῶτοι «ἐπροσκύνησαν» εἰς τοὺς Κοντογιανναίους, ἐνῶ ὁ Κατσαντώνης παρέμεινε ληστής. Ἡ μετὰ τοῦ Κατσαντώνη καὶ τοῦ Δίπλα σχέσις τοῦ Νάσου δηλοῦται καὶ εἰς τοὺς στίχους

*Ὁ Δίπας πάει στ' Ἀγραφα καὶ Ἀντώνης πάει σὸ Βάλτο
καὶ ὁ Νάσος πέρα πέρασε κατὰ τὰ Βλαχοχώρια*

οἱ ὁποῖοι ἀπαντοῦν εἰς τὴν κατωτέρω ὡς καὶ εἰς ἄλλας παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ὁ Νάσος ἦτο σύγχρονος τοῦ Δίπλα καὶ τοῦ Κατσαντώνη, ἔπεσε δὲ θύμα ἐνέδρας, καθὼς ἀναφέρεται εἰς τὸ τραγούδι.

Δ. Λ. Π.

Τὸ λέν' οἱ κοῦκκοι στὰ βουνὰ κ' οἱ πέρδικες στὰ πλάγια,
τὸ λέει καὶ ὁ πετροκότζυφας στὰ κλέφτικα λημέρια.

Οἱ κλέφτες ἐσκορπίσανε καὶ γίνηκαν μπουλούκια.²

5 Ὁ Δίπας πάει κατ' τ' Ἀγραφα καὶ Ἀντώνης πάει τὸ Βάλτο
καὶ ὁ Νάσος πέρα πέρασε κατὰ τὰ Βλαχοχώρια,

γιὰ νὰ βαφτίσῃ ἓνα παιδί, νὰ πιᾶσῃ μιὰ κουμπάρα.

Κουμπάρες τὸν καρτέρεσαν μὲ τὸ παιδί στὰ χέρια.

Τὴν μιὰ κερνάει τάληρα,³ τὴν ἄλλη δίδει γρόσια

καὶ τὲς κουμπαροπούλες τοῦ τάληρα καὶ ρουμπιέδες.

10 Κ' ἐκεῖ ἀπιστιά τοῦ γίνηκε, τὸν Νάσον ἐσκοτώσαν.

N. Tommaseo. Canti popolari greci, Venezia 1842, σ. 411.

Κ'. ΤΟΥ ΛΙΑΚΟΥ

Μὲ τὸ ὄνομα Λιάκος φέρονται εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια τρεῖς ἀγωνισταὶ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, ὁ Λιάκος Παναρίτης,⁴ ὁ Λιάκος Γκοντοβᾶς ἢ Κουταβᾶς καὶ ὁ Λιάκος Παλουμπιώτης.

μοτικῶν ἁσμάτων, σ. 80 - 81) τὸ χωρίον Φουρνᾶς ἀναφέρεται ὡς τόπος, ἔπου ἐπληρώθη ὁ Λεπενιώτης.

1) Λ. Α. Ὁ Γλ.η, ἀρ. 2257α, ἐκ Καλαμάτας. Ἐνταῦθα φέρεται πολεμῶν μὲ τὸν Λεπενιώτην, γεγονός ἄγνωστον ἄλλοθεν:

Τὸ τί ντουφέκια νὰ εἶν' αὐτά, τί θλιβερά βροντᾶνε;

Ὁ Λεπενιώτης πολεμᾷ τὸν Νάσο τὸν Κομπόπλο.

Ὁ Νάσος ἐσκοτώθηκεν, ὁ Γιῶργος πάει στὸν τόπο...

2) κοπάδια (λ. τ. böllük). 3) τάληρα: γενικὴ ὀνομασίαν νομισμάτων ἐκ πέντε μονάδων (λ. ἱτ. tallero). 4) μικρὰ χρυσὰ νομίσματα ἀξίας 10 - 12 γροσίων (λ. ἀρ. rubiye).

5) Κατὰ τὸν Ἀ. Ἰατριδῆν (Συλλογὴ δημοτ. ἁσμάτων, σ. 42) ἦτο Ἄλβανὸς ἐκ τοῦ χωρίου Παναρίτι. Βλ. Εἰρ. Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγέριανης (Παρνασοῦ), 1939, σ. 250.

Ὁ πρῶτος τούτων, δράσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ ἀρχομένου τοῦ 19ου αἰῶνος εἶναι ὁ ἐξυμνούμενος εἰς τὰ κατωτέρω τραγούδια, ὡς φαίνεται ἐκ παραλλαγῶν τῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὀνομάζεται Λιάκος Παναρίτης. Κατὰ τὸν Faugier (*Chants populaires*, tome I, 1824, σ. 131 καὶ II, 1825, σ. 313) ἦτο Θεοσσαλὸς τὴν καταγωγὴν, ἐπὶ τρία ἢ τέσσαρα χρόνια πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Τσαχίλα¹ εἰς τὸν Ὀλυμπον, καπετάνιος ὁ ἴδιος ἀργότερον μετὰ τινος ἄλλου καπετάνιου, Καλογέρου ὀνομαζομένου. Μεθ' ὑπερηφανείας ἀπέκρουσε πρότασιν τοῦ Ἄλῃ πασᾶ νὰ ὑποταχθῇ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ διορισθῇ ἀρχηγὸς ἀρματολῶν. Εἰς ἐπίθεσιν ὑπὸ τοῦ Βεληγκέκα, δερβέναγα τοῦ Ἄλῃ πασᾶ, ἐφονεύθη.

Εἰς τὸ πρῶτον ἐκ τῶν δύο ἐπομένων τραγουδιῶν ἐξυμνεῖται ἡ ὑπερήφανος ἀρνησις τοῦ Λιάκου νὰ δεχθῇ τὰς περὶ ὑποταγῆς προτάσεις τοῦ Ἄλῃ πασᾶ καὶ ἡ ἥρωικὴ μάχη μετὰ τὸν Βεληγκέκαν² τὸ δεῦτερον ἀναφέρεται εἰς τὰς τελευταίας στιγμάς τοῦ κλέφτου.

Δ. Α. Π.

Α'.

- «Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασιά, προσκύνα τὸν βεζίρη,
νὰ πάρης τὸν μουρασελέ,³ δερβέναγας⁴ νὰ γένης».
Κι αὐτεῖνος τ' ἀπεκρίθηκε, χαμπέρια⁵ καὶ τοῦ στέλνει.
– «Ὅσο 'ν' ὁ Λιάκος ζωντανός, πασιά δὲν προσκυνάει»
5 πασιά 'χει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ τουφέκι».
Κι Ἄλῃ πασιὰς σάν τό 'μαθε, πολὺ τοῦ κακοφάνη
γράφει χαρτιά καὶ προβοδᾷ⁶ προστάγματα καὶ στέλνει.
– «Σὲ σέν', ἀγά δερβέναγα, σ' ὄλα τὰ τζεφτιλίκια⁷
τὸν Λιάκο νὰ μοῦ πιάσετε, τὸν Λιάκο νὰ σκοτώστε».
10 Βγήκε κι ὁ Γκέγκας παγανιάς⁸ καὶ κυνηγᾷ τοὺς κλέφτες,
κ' ἐπήγε καὶ τοὺς πλάκωσε στὸν λόγγο, στὸ λημέρι
κι ἀρχίσανε τὸν πόλεμο τὰ βροντερά τουφέκια.
Κοντογιακούπης φώναξε ἀπὸ τὸ μετερίζι.⁹
«Παιδιά, γκαριέτι κάμετε,¹⁰ παιδιά, ντὲ πολεμᾶτε,
15 καὶ σύ, Λιάκο μπουλούκμπαση¹⁰, πολέμα σάν λιοντάρη».
Κι ὁ Μουσταφὰς λαβῶθηκε στὸ γόνυ καὶ στὸ χέρι.

Werner von Hawthausen, *Neugriechische Volkslieder*, 1935, σ. 68.

1) Κατὰ τὸν Ν. Κασμοῦλην, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α', σ. 187, σημ. 1, "τὸ ἀρματολικὸ κῆλι τῆς Ραφάνης κατοχῆ τῶν Τζαχλαίων ἀπὸ τὰ παλιά», Βλ. καὶ Π. Ἀραβαντινοῦ, *Χρονογραφία Ἠπείρου* 1, 284 (α).

2) τὸν διορισμὸν (λ. τ. mürasele). 3) ἀρχηγὸς ἐνόπλου ὁμάδος διὰ τὴν φύλαξιν στενῆς διόδου. 4) εἰδήσεις (λ. τ. haber). 5) στέλλει. 6) ἐννοεῖ τοὺς τιμαριούχους (λ. τ. ciftilik = ἀγρόκτημα). 7) ὁ Βεληγκέκας ἔκαμε ἐπιδρομὴν. 8) ὀχύρωμα (λ. τ. metaris). 9) κάμετε ὁκομονήν, προσπαθήσατε (λ. ἀραβ. gayret = ζήλος, φιλοτιμία). 10) ἀρχηγέ, καπετάνιε (λ. τ. bölükbaşı).

Β'.

- «Λιάκο, σὲ κλαίουں τ' Ἄγραφα, οἱ βρύσες καὶ τὰ δέντρα,
σὲ κλαίει ὁ δόλιος ψυχογιός, σὲ κλαῖν' τὰ παλληκάρια.
Δὲν στό εἶπα, Λιάκο, μιὰ φορά, δὲν στό εἶπα τρεῖς καὶ πέντε,
προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασά, προσκύνα τὸ βεζῖρη;»
- 5 - «Ὅσο ἔναι Λιάκος ζωντανός, πασά δὲν προσκυνάει.
Πασά ἔχει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζῖρη τὸ τουφέκι.
Κακὸ καρτέρι¹ τῶκαμαν ἀπὸ τὸ μετερῖζι.²
Διψοῦσ' ὁ Λιάκος κ' ἔρχεται μὲ τὸ σπαθί στό χέρι.
Ἔσκυψε κάτω γιὰ νὰ πιῇ νερὸ καὶ νὰ δροσίση.
- 10 Τρία τουφέκια τοῦ ἔδωκαν, τὰ τρία ἀράδ' ἀράδα·
τὸ ἔνα τὸν παίρνει ξώπλατα καὶ τ' ἄλλο εἰς τὴ μέση,
τὸ τρίτο, τὸ φαρμακερό, τὸν πῆρεν εἰς τ' ἀστήθι.
Τὸ στόμα τ' αἶμα γέμισε, τ' ἀχείλι του φαρμάκι,
κ' ἡ γλῶσσα τ' ἀηδονολαλεῖ καὶ κεληδεῖ καὶ λέγει.
- 15 - «Ποῦ εἴσθε, παλληκάρια μου, ποῦ εἴσαι, ψυχογιέ μου;
Γιὰ πάρτετέ μου τὰ φλωριά, πάρτε μου τὰ τσαπαράζια,³
πάρτε καὶ τὸ σπαθάκι μου, τὸ πολυξακουσμένο·
κόψετε τὸ κεφάλι μου, νὰ μὴ τὸ κόψουν Τοῦρκοι
καὶ τὸ πηγαίνουν στοῦ πασᾶ, ψηλά εἰς τὸ διβάνι.⁴
- 20 τὸ ἴδουν ἐχθροὶ καὶ χαίρουνται, οἱ φίλοι καὶ λυποῦνται,
τὸ ἴδῃ καὶ ἡ μαννούλα μου κι ἀπ' τὸν καημὸν πεθάνῃ».

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome II, 1825, σ. 316.

ΚΑ'. ΤΗΣ ΛΙΑΚΑΙΝΑΣ

Εἰς τὸ τραγοῦδι ἐξυμνεῖται ἡ ὑπερήφανος ἄρνησις αἰχμαλώτου Ἑλληνίδος, τῆς Λιάκαινας, ἢ ἀλλάξῃ τὴν ἐθνικότητά της καὶ νὰ ὑπάνδρευθῇ Τοῦρκον. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ τῆς συζύγου τοῦ Λιάκου τοῦ προηγουμένου τραγοῦδιου. Εἰς παραλλαγάς, διαμορφωθείσας προφανῶς κατ' ἐπίδρασιν τῶν ἀκριτικῶν ἔσμάτων περὶ ἀρπαγῆς γυναικὸς (βλ. ἀνωτ., σ. 110 κ. ἐξ.), καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ἐπιδρομεῖς προσπαθοῦν ν' ἀναγκάσουν τὴν αἰχμάλωτον νὰ γίνῃ «Τούρκα», ἐμφανίζεται πάνοπλος ὁ γενναῖος Λιάκος, ὅστις φονεύων καὶ διασκορπίζων τοὺς ἐχθρούς, ὡς ἄλλος Ἄκρίτας, ἐλευθερώνει ταύτην. Εἰς ἄλλας παραλλαγάς ὁ Λιάκος ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τοῦ ἵππου του (τοῦ μαύρου) πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς συζύγου, ὡς ἀκριβῶς γίνεται καὶ εἰς τὰ ἀκριτικὰ τραγοῦδια. Χαρακτηριστικὸν δεῖγμα τοῦ τοιοῦτου συμφυρμού ἀκριτικῶν καὶ κλέφτικων τραγοῦδιῶν εἶναι αἱ κατωτέρω παραλλαγαὶ Β' καὶ Γ'.

Δ. Λ. Π.

1) ἐνέδραν. 2) ὀχύρωμα (λ. τ. meteris). 3) ἀργυρὰ κοσμήματα ἀνδρικοῦ ἐνδύματος (λ. τ. capraz). 4) εἰς τὴν Κυβέρνησιν (λ. τ. divan).

Α'.

Πῶς λάμπ' ὁ ἥλιος τοῦ Μαγιοῦ, τ' Αὐγούστου τὸ φεγγάρι,
 ἔτσι ἔλαμπε κ' ἡ Λιάκαινα μέσα στοὺς Ἀρβανίτες.
 Πέντ' Ἀρβανίτες τὴν κρατοῦν καὶ δέκα τὴν ξετάζουν
 κ' ἓνα μικρὸ Τουρκόπουλο κρυφὰ τὴν κουβεντιάζει.¹

- 5 - «Λιάκαινα, δὲν παντρεύεσαι, Τοῦρκον ἄντρα νὰ πάρης ;»
 - «Τί λὲς αὐτοῦ, Παλιότουρκε καὶ Παλιοαρβανίτη ;
 Κάλλια νὰ ἰδῶ τὸ αἷμα μου στὴ γῆς νὰ κοκκινίση,
 παρὰ νὰ ἰδοῦν τὰ μάτια μου Τοῦρκος νὰ τὰ φιλήσῃ».

¹ *Ἡπειρος (Λοζέτσι)*. - Λ. Α. ἀρ. 1422,
 σ. 319 (Μαρία Λιουδάκη, 1940).

Β'.

Σάν τί τρομάρα πού εἶδα ἡγὼ στοῦ Λιάκου τὴν γυναῖκα !
 πέντ' Ἀρβανίτες τὴν κρατοῦν καὶ τρεῖς τὴν τυραννοῦσι.
 - «Λιάκαινά μ', Τούρκα γίνεσαι, Τοῦρκον ἄντρα νὰ πάρης ;»
 - «Κάλλιο νὰ ἰδῶ τὸ αἷμα μου στὴν γῆν νὰ πλημμυρίση,
 5 παρὰ νὰ ἴδουν τὰ μάτια μου Τοῦρκος νὰ τὰ φιλήσῃ».
 Τὸν λόγο δὲν ἀπόσωσε κι ἄλλον λόγον δὲν εἶπε
 καὶ νὰ κι ὁ Λιάκος πρόφτασε μὲ τὸ σπαθὶ στὰ χέρια·
 κόφτει κεφάλια τούρκικα, κεφάλια ἀπ' Ἀρβανίτες,
 καὶ παίρνει τὴν γυναῖκα του καὶ στὰ βουναῖ ἐβγαίνει.

¹ *Ἄσματα διαφόρων ποιητῶν...*,
 ἐν Ναυπλίῳ 1835, σ. 63.

Γ'.

Τί ἴν' τὸ κακὸ πού γίνεται στοῦ Λιάκου τὴν γυναῖκα !
 πέντ' Ἀρβανίτες τὴν κρατοῦν καὶ δέκα τὴν ξετάζουν·
 - «Λιάκαινα, δὲν παντρεύεσαι, δὲν παίρνεις Τοῦρκον ἄντρα ;»
 - «Κάλλιο νὰ ἰδῶ τὸ αἷμα μου τὴ γῆ νὰ κοκκινίση,
 5 παρὰ νὰ ἰδῶ τὰ μάτια μου Τοῦρκος νὰ τὰ φιλήσῃ».
 Κι ὁ Λιάκος τὴν ἀγνάντευεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.
 Κοντοκρατεῖ² τὸ μαῦρο του, κρυφὰ τὸν κουβεντιάζει.
 - «Δύνασαι, μαῦρε, δύνασαι νὰ βγάλῃς τὴν κυρά σου ;»
 - «Δύναμ', ἀφέντη, δύναμαι νὰ βγάλω τὴν κυρά μου,

1) Ὁ στίχος ἐλλείπων εἰς τὸ ἄσμα συνεπληρώθη ἐξ ἄλλης παραλλαγῆς (Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25) σ. 47, ἀρ. 23). 2) ἔκθ. Faur: *κοντὰ κρατεῖ*.

- 10 μόν' νά μ' αὐξήσης τή ταγή, νά πάγω πέρα πέρα».
Σάν πήγε καί τήν ἔβγαλε, στοῦ Λιάκου του τήν φέρει.

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, Paris 1824, σ. 138.

ΚΒ'. ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Τίς ἦτο ὁ κλέφτης Χρῖστος, τοῦ ὁποῦ ἡ σύζυγος ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, δέν γνωρίζομεν. Αἱ παραλλαγαὶ τοῦ τραγουδιοῦ προέρχονται μόνον ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καί δὴ ἐξ Ἠπείρου καί Στερεᾶς Ἑλλάδος· ἐκ τούτου ὑποθέτομεν, ὅτι εἰς τινὰ τῶν δύο τούτων περιοχῶν διεδράματίσθη τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς συζύγου τοῦ Χρῖστου.

Τὸ τραγούδι ἔχει συντεθῆ ἐκ τυπικῶν στίχων, γνωστῶν καί εἰς ἄλλα ὅμοια, ὡς τὸ προηγούμενον τραγούδι τῆς Λιάκαινας.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Τι 'ν' τὸ κακὸ ν-άπού εἶδα 'γὼ στοῦ Χρῖστου τῆ γυναῖκα!
Τούρκοι τήν παίρν' ἀπ' τὰ μαλλιά, στή Λάρισα τήν πάνουν.¹
Κι οὐ Χρῖστους τήν ἀγνάντιβι 'πού μιά ψηλὴ ραχοῦλα.
- «Ποῦ πὰς ψηλὴ, ποῦ πὰς λιγνὴ, ποῦ πὰς καγκιλουφρῦδα;»
5 - «Στὴ Λάρσα πάνου,² Χρῖστου μου, πάνουν³ νά μὶ τουρκέψουν'
θὰ γίνου σκλάβα στοῦ πασαῖ, κουπέλα στοῦ βιζιρη».

* *Ἀγραφα*. - Δ. Α. Ὑλη, ἀρ. 1948 (N. Βραχνός).

Β'.

- Μά τήν τρουμάρα πού εἶδα 'γὼ στοῦ Χρῖστου τῆ γυναῖκα!
Τούρκοι τὴμ πιάν'⁴ ἀπ' τὰ μαλλιά, νά πᾶν' νά τήν τουρκέψουν.
Κι οὐ Χρῖστος τήν ἀγνάντιβιν ἀποῦ ψηλὴ ραχοῦλα.
- «Ποῦ πὰς ψηλὴ, ποῦ πὰς λιγνὴ, ποῦ πὰς καγκιλουφρῦδα;»
5 - «Στὴν Ἄρτα πάου, Χρῖστου μου, μέσ' στῶν Τουρκῶν τὰ
χέργια,
κ' ἰγὼ Τούρκα δέ γίνουμι, ντσαμί δέμ προσκυνάου.
Κάλλιου νά ἰδῶ τοῦ αἴμα μου στή γῆς⁵ νά κουκκινήση,
παρὰ νά ἰδῶ τὰ μάτια μου Τούρκους νά τὰ φιλήρη».

Αἰτωλία. - Λαογρ. τόμ. 8 (1921/25)
σ. 48, ἀρ. 24 (Δ. Δουκόπουλος).

1) χεῖρ.: στὴ Λάρσα νά τήν πάνουν. 2) πηγαῖνω. 3) πηγαίνου. 4) ἔξδ. Λοσκ.: τὴμ πᾶν. 5) ἔξδ. Λοσκ.: σιγιμῆς.

ΚΓ'. ΤΟΥ ΝΙΚΟΤΣΑΡΑ

Ὁ Νίκος Τσάρας ἢ Νικοτσάρας, υἱὸς τοῦ Τσάρα, ἀρματολοῦ Ἐλασόνος, ἔδρασε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, εἰς νεαράν ἡλικίαν κατέλαβε τὸ ἀρματολικὸν του, ἐκ τοῦ ὁποῦ ὁμως ἐξεδιώχθη μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὡς κλέφτης μετὰ ταῦτα διεκρίθη εἰς τοὺς ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν ἀγῶνας του. Ὀνομαστὸς ἐγένετο ὡσαύτως διὰ τὴν κατὰ θάλασσαν δρᾶσιν του μετὰ τὸ ἔτος 1795. Μετὰ τοῦ Γιάννη Σταθᾶ καὶ ἄλλων κλεφτῶν ἐξόπλισε στολίσκον καταδρομικῶν καὶ ἔχων ὡς ὀρμητήριον τὰς νήσους Σκίαθον καὶ Σκόπελον ἐπεχείρει ἐπιδρομὰς εἰς τὰ παράλια τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Τὴν δρᾶσιν ταύτην ὑπαινίσσεται καὶ τὸ λαϊκὸν δίστιχον:

*Στὴν Σκυιάθο καὶ στὴ Σκόπελο ποτὲ κατὴς δὲν κρένει,
τί 'ναι λημέρι τοῦ Σταθᾶ, βίγλα τοῦ Νικοτσάρα.*

Πλοῖα τοῦ τουρκικοῦ στόλου κατεδίωξαν τὰ ἑλληνικὰ πειρατικὰ καὶ συνέλαβον ταῦτα, κενὰ ὁμως μαχητῶν, διότι οὗτοι κατώρθωσαν νὰ διαφύγουν καὶ νὰ συνεχίσουν τοὺς ἀγῶνας των κατὰ ξηράν. Ἀργότερον ὁ Νικοτσάρας καὶ οἱ σύντροφοί του ἀνασυνεκρότησαν τὸν πειρατικὸν των στολίσκον καὶ ἐπανάλαβον τὰς ἐπιδρομὰς. Κατόπιν νέας εὐρείας ἐπιχειρήσεως τοῦ τουρκικοῦ ναυτικοῦ, τὸ 1806, ὁ στόλος τῶν κλεφτῶν διελύθη καὶ ὁ Νικοτσάρας ἤλθεν εἰς συνεννόησιν μετ' ἑνὸς ἐν τῷ Αἰγαίῳ ναύαρχον τοῦ ρωσικοῦ στόλου Δημ. Σενιάβιν, ζητήσας τὴν συνδρομὴν του, ἵνα μετ' ἄλλων διαφύγῃ διὰ Μακεδονίας εἰς Μολδοβλαχίαν καὶ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ἐκεῖ ρωσικοῦ στρατοῦ ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἐγκριθέντος τοῦ σχεδίου παρὰ τοῦ Σενιάβιν, ἀνεχώρησαν οἱ Ἕλληνες ἀγωνισταὶ ἐκ Σκοπέλου κατευθυνόμενοι πρὸς βορρᾶν. Τὸ σχέδιόν των ὁμως ἐπροδόθη· στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῶν Τούρκων ἐκινήθησαν πρὸς διώξιν των ἐν Μακεδονίᾳ. Οἱ διακόμενοι ἐτράπησαν πρὸς τὸν Στρυμόνα, ἵνα ἐκεῖθεν διαφύγουν πρὸς τὸν Αἴμον. Ἐμποδισθέντες ὁμως εἰς τὴν πορείαν των, ἠναγκάσθησαν εἰς ὑποχώρησιν πρὸς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας. Εἰς τὴν παρὰ τὸ Πράβι περιοχὴν τοῦ Στρυμόνος συνήντησαν ἰσχυράν δύναμιν Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν. Ἐξαντληθέντων τῶν πολεμεφοδίων μετὰ τριήμερον ἥρωικὴν μάχην, διέσχισαν ξιφῆρεις τὰς ἐχθρικὰς φάλαγγας καὶ κατηθύνθησαν πρὸς τὴν γέφυραν, διὰ νὰ διέλθουν τὸν Στρυμόνα. Ἀπέκοψαν τὴν ἀλύσον δι' ἧς ἦτο φραγμένη ἡ γέφυρα καὶ κατῆλθον εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ὀρφανοῦ· μὴ εὐρόντες δ' ἐκεῖ ρωσικὰ πλοῖα ἵνα ἐπιβιβασθοῦν, ὡς ἀνέμενον, κατέφυγον διὰ ξηρᾶς εἰς Ἄγιον Ὅρος.

Μετὰ τινὰ χρόνον ὁ Νικοτσάρας εὐρέθη εἰς Λιτόχωρον Μακεδονίας καὶ πολεμῶν εἰς τινὰ μάχην ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐφονεύθη τὸν Φεβρουάριον ἢ Μάρτιον τοῦ 1807.¹

Εἰς τὴν παρὰ τὸ Πράβι ἥρωικὴν μάχην τοῦ Νικοτσάρα καὶ τῶν συντρόφων του ἀναφέρονται τὰ ἐπόμενα τραγούδια.

Δ. Α. Π.

1) Ν. Κασομούλη, Ἐνδομήμηττα στρατιωτικά, τόμ. Α', σ. 22, 40, 56 κ.ἐξ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 66. Ἰ. Κ. Βασθαβέλλη, Ἀρματολὸι καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 30 κ.ἐξ.

Α΄.

- Τ' ἔχουν τῆς Ζίχνας τὰ βουνά¹ καὶ στέκουν μαραμμένα²;
 Μῆνα χαλάζι τὰ βαρεῖ, μῆνα βαρὺς χειμῶνας;
 - Οὐδὲ χαλάζι τὰ βαρεῖ, οὐδὲ βαρὺς χειμῶνας,
 ὁ Νικοτσάρας πολεμᾷ μὲ τρία βιλαέτια,³
- 5 τῆ Ζίχνα καὶ τὸ Χάντακα, τὸ ἔρημο τὸ Πράβι.
 Τρεῖς μέρες κάμει πόλεμο, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες.
 Χιόν' ἔτρουγαν, χιόν' ἔπιναν καὶ τῆ φωτιά βαστοῦσαν.
 Τὰ παλληκάρια φώναξε στὲς τέσσιρες ὁ Νίκος.
 - «Ἀκοῦστε, παλληκάρια μου, λίγα κι ἀντρεϊομένα⁴
 10 σίδερο βάλτε στὴν καρδιά καὶ χάλκουμα στὰ στήθια,
 σῦριον πόλεμο κακὸ ἔχουμε μὲ τοὺς Τούρκους,
 αὔριο νὰ πατήσωμε, νὰ πάρωμε τὸ Πράβι».
 Τὸ δρόμο πῆραν σύνταχα καὶ φθάνουν στὸ γιοφύρι⁴
 ὁ Νίκος μὲ τὸ δαμασκί⁴ τὸν ἄλυσό του κόφτει.
- 15 Φεύγουν οἱ Τούρκοι σὰν τραγιά, πίσω τὸ Πράβ' ἀφήνουν.

Μακεδονία. - Λ. Α. Ὑλη, ἀρ. 1413
 (Γερογιάννης).

Β΄.

- Τρία πουλάκια κάθονταν, τὰ τρί' ἀράδ' ἀράδα¹
 τό 'να τηράει τὸν Ὀλυμπο, τ' ἄλλο τὴν Ἄλασσόνα,
 τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, τοῦ Πράβι τὸ γεφύρι.
 Μοιργιολογοῦσε κ' ἔλεγε, μοιργιολογᾷει καὶ λέγει.
- 5 - «Τὸν Νικοτσάραν ἔκλεισαν στοῦ Πράβι τὸ γεφύρι²
 Τρεῖς μέρες κάνει πόλεμο, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες,
 χωρὶς ψωμί, χωρὶς νερό, χωρὶς ὕπνο στὸ μάτι.
 Τὰ παλληκάρια χούγιαξε, τὰ παλληκάρια κράζει.
 Σύρετε τὰ σπαθάκια σας καὶ πάρτε τα στὸ χέρι,
 10 κ' εὐθύς ὀρμῆ νὰ κάνωμε στοῦ Πράβι τὸ γεφύρι».

C. Fauriel, Chants populaires de la
 Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 194.

1) εἰς τὴν περιφέρειαν Σερρών. 2) τραγουδιέται μὲ τὸ ἐξῆς τοῦκιωμα: "Τ' ἔχουν
 τῆς Ζίχνας τὰ βουνά, καημένη Νικοτσάρα μου, καὶ στέκουν μαραμμένα, Νικοτσάρα³ ἀντρεϊο-
 μένη. 3) νομούς, περιφέρειάς (l. t. vilâyet). 4) ἔνν. σπαθί.

ΚΔ'. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΣΤΑΘΑ

Ὁ Γιάννης Σταθάς, ἀρματολὸς ἐκ Βάλτου, εἶναι γνωστὸς κυρίως διὰ τὴν κατὰ θάλασσαν ἐπαναστατικὴν δρᾶσιν του. Μετὰ τὴν ἀνακωχὴν μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων τοῦ ἔτους 1807 καὶ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ρωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Δ. Σενιάβιν ἐκ τῶν παραλίων τοῦ Ἑλλησπόντου, οἱ μετὰ τῶν Ρώσων ἀγωνισθέντες Ἕλληνες ἔμειναν ἔκθετοι εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων. Ὁ Ἀλῆ πασὰς ἐξαπέλυσε στίφη Ἀλβανῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Πρὸ τῆς πίεσεως ταύτης πολλοὶ ἐκ τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν τῆς περὶ τὸν Ὀλυμπον ἰδίᾳ χώρας, ὁ Καζαβέρνης, ὁ Βλαχάβας, οἱ Λαζαῖοι, ὁ Τσαχίλας, ὁ Νικοτσάρας, ὁ Γιάννης Σταθάς κ. ἄ. κατέφυγον εἰς Σκιάθον, ἔνθα συνεκρότησαν στόλον καταδρομικῶν ἐξ 70 περίπου πλοιαρίων, τοῦ ὁποῦ ἀρχηγὸς διωρίσθη ὁ Γιάννης Σταθάς καὶ ὑπαρχηγὸς ὁ Νικοτσάρας. Τὰ πλοῖα ἔφερον τὰ ὀνόματα: Ἐσπερὸς, Ἐσπερὸς, Ὀλυμπος, Μοριάς, Σκιάθος, Βάλτος κ. ἄ. καὶ εἶχον ἀναπεπταμένην κυανὴν σημαίαν μὲ λευκὸν σταυρὸν εἰς τὸ μέσον· εἶχον δὲ βαφὴν κατὰ πάντα μελανὰ, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία «μαῦρο καράβι» εἰς τὸ κατωτέρω τραγοῦδι. Διὰ τῶν ἐπιδρομῶν των οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ κατέστησαν τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου, εὐρεθέντες πρὸ Ἰσχυρᾶς ἐχθρικής ἐπιθέσεως, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποχωρήσουν εἰς τὰ παλαιὰ λημέρια των.¹

Μία τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Σταθά ἐναντίον τουρκικῆς κορβέτας εἰς τὰ παράλια τῆς Χαλκιδικῆς ἐξυμνεῖται εἰς τὸ τραγοῦδι.

Δ. Α. Π.

Μαῦρο καράβ' ἀρμένιζε στὰ μέρη τῆς Κασσάντρας
εἶχε παννιά κατάμαυρα καὶ τ' οὐρανοῦ παντιέρα.²

Ἐμπρὸς κορβέτα μ' ἄλικο μπαῖράκι³ τοῦ ἐβγήκε.

— «Μαῖνα,⁴ φωνάζει, τὰ παννιά, ρίξε τα, λέγει, κάτω».

5 — «Δὲν τὰ μαϊνάρω τὰ παννιά, οὐδὲ τὰ ρίχνω κάτω.

Μὴ μὲ θαρρεῖτε νιόνυφη, νὰ βγῶ νὰ προσκυνήσω·

ἐγὼ μ' αἰ ὁ Γιάννης τοῦ Σταθά, γαμπρὸς τοῦ Μπουκουβάλα.

Τράκο, λεβέντες, ρίξετε στὴν πλώρη τὸ καράβι,

τῶν Τούρκων αἷμα χύσετε, ἄπιστους μὴ ψηφᾶτε».

10 Οἱ Τούρκοι βόλταν ἔρριξαν⁵ κ' ἐγύρισαν τὴν πλώρη.

Πρῶτος ὁ Γιάννης πέταξε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι.

Στὰ μπούνια⁶ τρέχουν αἷματα, τὸ κύμα⁷ κοκκινίζει.

Ἄλλά! Ἄλλά! οἱ ἄπιστοι κράζουν καὶ προσκυνοῦνε.

Κ. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς,
Ἀθήνησι 1869, σ. 586.

1) Βλ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικά, τόμ. Α', 13, 34-35. Κ. Σάθα, Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, σ. 586. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 67. Ἰ. Κ. Βασοραβέλλη, Ἀρματολοί καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 38.

2) σημαίαν μὲ κραινοὺν χρώμα. 3) σημαίαν (λ. τ. bayrak). 4) ὑπόστειλον τὰ παννιά (λ. ἰτ. mainate). 5) ἐκδ. Σάθα: ἔρριψαν. 6) ὅπαι εἰς τὸ τοίχωμα τοῦ πλοίου διὰ τὴν ἀποχέτευσιν τῶν ὑδάτων ἀπὸ τὸ κατὰστρωμα. 7) ἐκδ. Σάθα: ἡ θάλασσα. Ἡ διόρθωσις ἐγένετο διὰ τὸ μέτρον συμφώνως πρὸς τὴν γραφὴν τῆς ἐκδ. Ἀ. Οἰκονομίδου, Τραγοῦδια τοῦ Ὀλόμπου, 1881, σ. 22.

ΚΕ'. ΤΩΝ ΛΑΖΑΙΩΝ

Γενάρχης τῶν Λαζαίων, γνωστῆς οἰκογενείας ἀρματολῶν τῆς περὶ τὸν "Ὀλυμπον περιοχῆς, ὑπῆρξεν ὁ Λάζος, γεννηθεὶς εἰς Βλαχοπτέρην "Ὀλύμπου" περὶ τὸ 1710 καὶ κατοικήσας εἰς Μηλιάν. Οἱ τέσσαρες υἱοὶ τούτου, Γιάννης, Λιόλιος, Δῆμος, Κώστας, κατὰ τὸν Ν. Κασομούλην,² διακρινόμενοι διὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἀνδρείαν των, ἤσκουν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν συγχρόνων των. "Ἐλαβον ἐνεργὸν μέρος εἰς πολλοὺς ἀγῶνας ἐναντίον τῶν Τούρκων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, 18ία κατὰ τὴν περίοδον τῶν ὑπὸ τοῦ "Αλῆ πασᾶ ἐξαπολυθέντων ἀπηνῶν διωγμῶν. Μετέσχον τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1807, ἀλλὰ μετὰ τὴν καταστολὴν ταύτης ὑπετάχθησαν καὶ παρέμενον εἰς Ραψάνην, πλὴν τοῦ Κώστα, κρατηθέντος ὡς ὀμήρου εἰς "Ἰωάννινα. "Ὅτε κατὰ τὸ 1812 ἀνέλαβε τὸ πασαλίκι τῆς Θεσσαλίας ὁ Βελῆ πασᾶς, υἱὸς τοῦ "Αλῆ, κατεδίωξε πάντας τοὺς παλαιοὺς ἀρματολοὺς καὶ κλέφτες" κατὰ τοὺς διωγμοὺς τούτους ἐφονεύθησαν καὶ οἱ διαμένοντες ἐν Ραψάνῃ Λαζαῖοι, πλὴν τοῦ Κώστα, ὀμήρου ἐν "Ἰωαννίνοις, ὅστις ἐφονεύθη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ "Αλῆ πασᾶ."³

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν κατωτέρω τραγουδιῶν τῶν Λαζαίων εἶναι μοιρολόγι ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ γενάρχου Λάζου. Εἰς τὸ δεύτερον ἡ μήτηρ τῶν Λαζαίων θρηνεῖ διὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν τέκνων τῆς εἰς τὰς νήσους μετὰ τὸ ἀποτυχὸν κίνημα τοῦ Λ. Κατσώνη κατὰ τὸ 1790. Τὸ τρίτον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀπαγωγὴν τῶν γυναικῶν τῶν Λαζαίων ὑπὸ τοῦ Βελῆ πασᾶ κατὰ τὸ 1812.

Δ. Α. Π.

Α'.

Τρεῖς περδικοῦλες κάθουνταν εἰς τὴν Μηλιάν ἐπάνω'
εἶχαν τὰ νύχια κόκκινα καὶ τὰ φτερά γραμμένα'
μοιρολογοῦσαν κ' ἔλεγαν, μοιρολογοῦν καὶ λέγουν.

— «Θεέ μου, τί νὰ γίνηκεν ὁ ἔξαρχος⁴ ὁ Λάζος,

5 πού 'ταν στὸν κόσμο ξακουστός, στὸν κόσμο ξακουσμένος :

Λάζε μου, τί δὲν φαίνεσαι τοῦτο τὸ καλοκαίρι,

νά περπατῆς ἀρματολός, στὸ μαῦρο καβαλλάρης'

νά λάμπουν τὰ τσαπράζια⁵ σου, τὰ φλωροκαπνισμένα,

δώδεκ' ἀράδες τὰ κουμπιὰ στὰ ρούχια γελέκια'

10 νὰ ἔχῃς καὶ στὸ σπαθάκι σου χούφτα μαλαματένια,

νά κρούῃ ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν, νὰ κρούῃ τὸ μεσημέρι :»

Marcellus, Chants du peuple en Grèce, τόμ. 1, Paris 1851, σ. 300.

1) Βλ. "Αν. Γούδα, Βίοι παράλληλοι Ε', "Αθήναι 1872, σ. 399. Κατὰ τὸν Ι. Κ. Βασοραβέλην, ("Ἀρματολοί καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, 1948, σ. 26) οἱ Λαζαῖοι κατήγοντο ἀπὸ τὸ Λεϊβᾶδ: τοῦ "Ὀλύμπου, τῆς περιοχῆς Κατερίνης. 2) "Ἐνθυμῆματα στρατιωτικά, τόμ. Α', σ. 29.

3) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, "Ἐκλογαί, ἀρ. 68. Ν. Κασομούλη, "ἔνθ' ἀν. σ. 11, 18, 66 κ. ἄ.

4) ἡ λ. εἰλημμένη ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης, σημαίνει τὸν καπετάναν. ὁ ἀργυρὰ κοσμητὰ ἀνδρικῆς ἐνδυμασίας, φερόμενα ἐπὶ τοῦ στήθους σταυροειδῶς (λ. τ. φαρμα).

Β'.

Κλάματα κι άναστεναγμοί άκούγονται μιá μέρá
 στón Κίσσαβο, στá Γρεβενά, στ' Όλύμπου τά λημέρια.
 Ήταν ή καπετάνισσα,¹ ή μάννα τών Λαζαίων.
 Μοιρολογούσε κ' έλεγε, μοιρολογάει και λέει.

- 5 «Γιά πάψτε λίγο τήν λαλιά, άηδόνια του Όλύμπου,
 και σεΐς πλατάνια φουντωτά, έλατα μυρωδάτα,
 σωπάστε, μη βουΐζετε, μη βγάζετε άνάσα,
 γιά ν' άκουστούν τά λόγια μου στá πέρατα του κόσμου,
 ν' άκούσουν κ' οί άρματολοι και νά μ' άποκριθούνε.
 10 Ποϋ εΐν' τά παλληκάρια μου, οί γιοί μου οί Λαζαίοι;»
 - «Οί γιοί σου, καπετάνισσα, στήν θάλασσα γυρίζουν,
 ψάχνουν νά βρούνε τούρκικα γκεμιά² νά πολεμήσουν».
 - «Τί ζουρλαμάδα, βρέ παιδιά, νά φύγετε σ'ας ήρθε,
 ν' άφήσετε τόν Όλυμπο τό πατρικό σας κόλι³
 15 και στο γιαλό νά τρέχετε μέσ' στá παλιοκαΐκια,
 δίχως νά συλλογίζεστε, χωρίς νά συλλοέστε,
 πώς Τουρκοί θά χαλάσουνε⁴ χωριά και μοναστήρια».

Γ. Δ. Ίατρίδου, Δημοτικά τραγούδια
 Θεσσαλίας, Άθήναι 1938, σ. 15 - 16, 8.

Γ'

Τρία πουλάκια κάθονται στón Έλυμπο στή ράχη
 τό 'να τηράει τήν θάλασσα, τ' άλλο τήν Κατερίνα,
 τό τρίτο, τό καλύτερο, μοιρολογάει και λέγει.

«Τί 'ν' τό κακό που πάθαμε έμεις οί μαυροι κλέφτες!

- 5 Μ'ας χάλασ' ό Βελή πασάς, μ'ας πήρε σέ γαζέπι,⁵
 μ'ας πήρε τές γυναΐκες μας, μ'ας πήρε τά παιδιά μας.
 Στόν Τούρναβο τούς πάγησε, πεσκέσι του βεζΐρη.
 Μπροστά πηγαίν' ή Δήμαινα και πίσ' ή συννυφάδα
 κ' άπό κοντά ή Κώσταινα με τό παιδί στο χέρι,
 10 σάν μηλο, σάν τριαντάφυλλο, σάν μούλα στολισμένη».
 Βελή πασάς άγνάντεψε άπό τό παραθύρι
 - «Ποιές εΐν' αυτές οί κλέφτισσες κ' οί καπεταναραΐτισσες;»
 - «Σκλάβες σου εΐν', άφέντη μου, γυναΐκες τών Λαζαίων».
 - «Γιά πάρτ' αυτές τές μπροστινές και βάλτε τες στή χάψη».⁶

Αντ. Ράσσω, Τραγούδια ρωμαΐκα, Lipsiæ 1860,
 άρ. 122 (έκ ης συλλογής Ulrich).

1) έκδ. Ίατρίδου: κυρά Στάθαινα. 2) καράβια (λ. τ. yem). 3) φρουρά (λ.τ. kol).

4) έκδ. Ίατρίδου: πώς θά χαλάσουνε οί Τυρκοί. 5) ύργή, καταδρομή (λ. άραβ. gazep).

6) φυλακή (λ. τ. hapis).

ΚΣ'. ΤΟΥ ΚΑΖΑΒΕΡΝΗ

Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ Καζαβέρνη δὲν ἔχομεν μαρτυρίας. Ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐξυμνουμένων αὐτὸν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐξήρσε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18οῦ καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19οῦ αἰ., διακριθεὶς διὰ τοὺς ἀγῶνας του ἐναντίον τῶν ὀρδῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.¹ Εἰς τὸ κατωτέρω ζῆμα ὁ Καζαβέρνης φέρεται ὄρων ἐν Μακεδονίᾳ.

Δ. Α. Π.

- Ἐνάμεσα τὴν Χιλιαδοῦ,² ζερβιά μεργιά τῆς Γούρας,³
ὁ Καζαβέρνης πολεμᾷ μὲ δυό, μὲ τρεῖς χιλιάδες,
μὲ Σέρρες⁴ μ' ὄλον τὸν καζά,⁵ μὲ τ' ἔρημο τὸ Πράβι.
Τρεῖς μέρες κάνει πόλεμον, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύκτες,
5 δίχως ψωμί, δίχως νερό, δίχως κανέν' μεντάτι.⁶
Τὰ παλληκάργια ἀρρώστησαν, δὲν θέ νά πολεμήσουν⁷
κι ὁ Καζαβέρνης χούγιαξε ἀπὸ τὸ μετερίζι.⁸
«Παιδιά, καίρετι κάμετε⁹ καρδιά, καὶ πολεμᾶτε,
τί σήμερα εἶναι ὁ θάνατος, τί σήμερα εἶναι ὁ Χάρος,
10 σήμερα γεννηθήκαμε, σήμερα θά χαθοῦμε».¹⁰

N. Tommaseo, Canti popolari greci,
Venezia 1842, σ. 381 - 382.

1) Εἰς τὸ ὑπὸ Γ. Δ. Κ'ορομηλά, ἄρθρον Καζαβέρνης ἐν Μεγάλῃ Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ σημειώνεται ὅτι ὁ κλέφτης ἐγεννήθη εἰς τὰ Χάσια κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18οῦ αἰῶνος καὶ ὅτι συνειργάσθη μὲ τὸν Λάζον, τὸν Νικοτσάραν κ. ἄ. Βλ. καὶ Η. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου 1, σ. 307, σὺμμ. ζ. Ἰ. Κ. Βαοδραβέλλη, Ἀρματοῖοι καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 3δ.

2) τοποθεσία τῆς Λοκρίδος. 3) Γούρα ἢ Γκούρα, κοινὴ ὀνομασία τοῦ ὄρους Ὁ - θροος. Φαίνεται ὅτι ἐδῶ γίνεται σύγχυσις τῶν τόπων ἢ Χιλιαδοῦ εἶναι εἰς πολὺ μακρινὴν ἀπόστασιν τῶν ἐν στίχῳ 3 ἀναφερομένων Σερρῶν καὶ Πραβίου. 4) ἔκδ. Tommaseo: Σέρας. 5) διοικητικὴ περιφέρεια, ὑποδιοίκησις (λ. τ. kaza). 6) βοήθειαν (λ. τ. medet). 7) εἰς τὴν ἔκδοσιν Tommaseo ἀκολουθοῦν οἱ ἐπόμενοι στίχοι προερχόμενοι ἐκ συμφορμῶν:

*Πιάνον καὶ βάνουν τὰ σπαθιά καὶ ἀδράζουν τὰ τουφέκια
καὶ κάμουν τὸν κατήφορον, μέσ' στὰ γεφύργια πάγουν,
βρίσκουν τὲς πόρτες 'κλειδωτες, τοὺς ἄλλοσους ριγμένους.*

8) ὀχρώμα, πρόχωμ (λ. τ. meteris). 9) προσπαθήσατε, βάλτε τὰ δυνατά σας. Καίρετι (λ. ἀραβ. gayret, gayret etmek = κίνω καίρετι). 10) εἰς τὴν ἔκδ. Tommaseo ἀκολουθοῦν οἱ κατωτέρω στίχοι, μὴ προσαρμοζόμενοι εἰς τὸ ὄλον ὕψος τοῦ τραγουδιοῦ:

*Δυὸ παλληκάργια ὡς τρέξουνε, φαγὶ νὰ κυνηγήσουν.
Πιάνον ἀλάφια ψήνουν τα, στὰ παλληκάργια δίνουν.
Σὰν τὰ λιοντάργια πολεμοῦν τὴν μέρα καὶ τὴν νύκτα,
σκοτάνουν Τούρκους ἄμετρος, τοὺς Τούρκους διασκορπίζουν.
Κι ὁ Καζαβέρνης ἔφυγε μ' ὄλα τὰ παλληκάργια.*

ΚΖ'. ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ

Εἰς τὸ κατωτέρω ἔξιστορεῖται, ὡς σημειώνει ὁ Ν. Γ. Πολίτης,¹ ἡ καταβύθισις πειρατικοῦ πλοίου κατὰ τὴν καταδίωξιν τῶν πειρατῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ ὑπὸ τοῦ ρωσικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ 1771 - 1774.

Δ. Α. Π.

- Νὰ ἦμουν πουλί νὰ πέταγα, νὰ ἦμουνε χελιδόνι,
 νὰ ἦμουν χρυσοφάναρο στὸ γκάβο τῆς Καλλιιάκρας,²
 νὰ 'φεγγα καὶ νὰ λόγιαζα τοῦ Ρούσου ν-τὴν ἀρμάδα,
 πῶς κατεβαίνει παίζοντας, στὰ πρίμα βολτατζάρει,³
 5 καὶ εἰς τὰ δευτερόπριμα ὀρτσάρει,⁴ δὲ μαΐνάρει,⁵
 νὰ εὔρη ν-τὸ Τζιτζάερλη, γιὰ νὰ τὸν πολεμήση.
 'Ἐπῆγε καὶ ν-τὸν εὔρηκε 'πὸ κά' πὲ ν-τὴ Καλλιιάκρα.
 «Μπρὲ ψεύτη, μπρὲ Τζιτζάερλη, μπρὲ κλέφτη, μπρὲ κουρσάρη,
 ἔβγα νὰ πολεμήσουμε νὰ διοῦμ' ποιὸς θὰ νικήση».
 10 Μιὰ κανονιά ν-τὸν ἔρριξε, βουλιάζει τὸ καράβι,
 γιομίζ' ἡ θάλασσα παννιά κι ὁ ἄμμος παλληκάρια.

Σωζόπολις. - Λαογρ., τόμ. 1 (1909) σ 586-587, ἀρ. 3 (Κ. Παπαϊωαννίδης).

ΚΗ'. Ο ΜΙΡΙΟΛΗΣ

Περὶ τῆς δράσεως τοῦ Μιριολῆ οὐδὲν θετικὸν γνωρίζομεν. Ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφερομένου ἔξιστορευμένου ὀποθέτομεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπεισοδίου τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας ἢ τουρκοκρατίας. Τὸ ὄνομα Μιριολῆς ἀπαντᾷ καὶ εἰς τραγοῦδι ἀκριτικοῦ τύπου,⁶ τοῦ ὁποίου τὸ θέμα εἶναι ἀσχετον πρὸς τὸ τοῦ ἐπομένου.

Δ. Α. Π.

- Οὐλαν τὰ κάτεργά 'ρχονται κι οὔλα περνοδιαβαίνουν,
 τοῦ Μιριολῆ τὸ κάτεργο μῆδ' ἦρθε, μῆδ' ἐφάνη,
 ἀπού 'χει Κρητικόπουλα, ὄμορφα παλληκάρια,
 π' ὄντε σειστοῦν καὶ λυγιστοῦν καὶ παίξουν τὴν τρουμπέτα,
 5 τρά' μίλια πά' τὸ κάτεργο.

Ant. Jeannarakis, ἄσματα Κρητικά, Leipzig 1876, σ. 170, ἀρ. 217.

1) Βλ. Λαογρ., τόμ. 1 (1909) σ. 587, ἀρ. 3.

2) πιθανώτατα πρόκειται περὶ τῆς μικρᾶς μονῆς Καλλιιάκρας, τῆς ἀνηκούσης εἰς τὴν μονὴν Κουτλουμουσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους. 3) περιφέρεται (λ. ἰτ. voltaggiare). 4) προχωρεῖ (λ. ἰτ. orgare). 5) δὲν κατεβάζει τὰ παννιά, δὲν ὀποχωρεῖ (λ. ἰτ. mainare).

6) Βλ. *Ant. Jeannarakis*, ἔνθ' ἀν., σ. 92, ἀρ. 68.

ΚΘ'. ΘΥΜΙΟΣ ΒΛΑΧΑΒΑΣ

Τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος Θύμιου Βλαχάβα ἢ Παπαθύμιου εἶναι στενῶς συνδεμένον μὲ τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος.

Υἱὸς τοῦ καπετάν Βλαχάβα, κλέφτου τῶν Χασίων, ὁ Παπαθύμιος ἐχειροτονήθη ἱερεὺς κατὰ τὴν νεότητά του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ὁμως ἐγκατέλειψε τὴν ἱερωσύνην, γενόμενος ἀρχηγὸς ἀρματολῶν ἔκτοτε δὲν ἔπαυσε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του νὰ λαμβάνη ἐνεργὸν μέρος εἰς πάσας τὰς ἐπαναστατικὰς ἐκδηλώσεις. Κατὰ συνέδριον τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ρούμελης εἰς τὸ Καρπενήσιον τὸ ἔτος 1805 ἐμφανίζεται ὡς ἡγετιῶν πρόσωπον. Ἀναγκασθεὶς ἐκ τῶν ἀπηνῶν διωγμῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ νὰ καταφύγῃ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Νικοτσάρα, Ρομφή καὶ ἄλλων εἰς Σποράδας, μετέχει εἰς τὰς κατὰ θάλασσαν ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Τὸ ἔτος 1808 ἐν συνεννοήσει μετ' ἄλλων ἀρχηγῶν καὶ ὑποκινούμενος ὑπὸ ἀπεσταλμένων τοῦ Καραγεώργη τῆς Σερβίας, παρασκευάζει ἐπαναστατικὸν κίνημα κατὰ ξηράν, προσεταιρισθεὶς καὶ τοὺς δυσηρεστημένους Τούρκους τῶν Τρικκάλων καὶ τῆς Λαρίσης. Τὸ κίνημα τοῦτο ἐπροδόθη καὶ δυναμεις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ φθάνουν εἰς Θεσσαλίαν ὑπὸ τὸν Μουχτάρ πασάν. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Παπαθύμιου Θεόδωρος Βλαχάβας, ὠχυρωμένος εἰς Καλαμπάκαν μετὰ τῶν ἀνδρῶν του, προσβάλλεται ὑπὸ τοῦ Μουχτάρ πασᾶ καὶ φονεύεται. Πρὸ τῆς ἰσχυρᾶς πιέσεως τῶν Τούρκων ὁ Παπαθύμιος ἀποσύρεται εἰς Κασσάνδραν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βορείους Σποράδας. Πιεζόμενος ὀλονὲν ἰσχυρότερον καὶ δελεασθεὶς ἐξ ὑποσχέσεων περὶ ἀμνηστίας, παραδίδεται. Κατὰ παράβασιν τῶν ὑπεσχημένων ὠδηγήθη εἰς Ἰωάννινα ὅπου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον τὸ 1809.¹

Δ. Α. Π.

Α'.

Ἔνας πασὰς ἐβγήκε στὴν Εὐρύπολη,²

ἀρματολοὺς μαζώνει, κλέφτες κυνηγᾷ

καὶ τὸν παπᾶν γυρεύει, τὸ γραμματικὸ.

- «Ποῦ εἶσαι, παπᾶ μου, κλέφτη καὶ γραμματικέ;

5 ἔλα νὰ προσκυνήσης μὲ τ' ἀδέρφια σου

καὶ μὲ τοὺς ἐδικούς σου, τὰ ξαδέρφια σου.

Σὲ κλαῖν' τὰ μονοπάτια ποὺ περπάταες,

σὲ κλαῖν' οἱ κρουοβρυσσοὺλες μὲ τὸ κρυὸ νερό».

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ 204.

1) Βλ. C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, σ. 199 κ. ἐξ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α', 11, 18, 71, 81. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλλ. ἔθνους, τόμ. Εβ' (1925) σ. 220-221. Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου 1, σ. 301. Τ. Κανδηλώρον, Ὁ ἀρματολισμὸς τῆς Ἠλιοποννήσου, σ. 388 κ. ἐξ. Ἰ. Κ. Βασιλαβέλλη, Ἀρματολοί καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 38, 41, 44.

2) Ἔννοσι πιθανῶς τὴν περιφέρειαν τοῦ πρώην δήμου Νεβροπόλεως τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσας.

Β'.

- Ἄηδόνια μου περήφανα, πεύκια καμαρωμένα,
 φέτο νά μὴ λαλήσετε, φέτο νά μαραθῆτε,
 τὸν Παπαθύμιο πιάσανε, τὸν καπετὰν Μπλαχάβα.
 Στὴ μέση τ' ὁ Μουχτάρ πασάς, πίσω οἱ τσοχανταραῖοι!
 5 κι ἀπὸ κοντὰ οἱ μπέηδες κ' οἱ τουρκοπουλημένοι.
 Κι Ἄλῃ πασάς σάν τό ἔμαθε δὲν πίστευε τὸ θάμα.
 Ἄτός του τὸν προβόδισε, ἄτός του τοῦ μιλάει.
 - «Παπᾶ, βρὲ κερατόπαπα, μοῦ χάλασες τὸν τόπο,
 δὲ σ' ἄρεθ' ὁ Ἄλῃ πασάς, δὲ σ' ἄρεθ' ὁ Σουλτάνος
 10 καὶ μπαῖράκι² σήκωσες, νά γίνης βασιλέας;»
 - «Μὴ βλαστημᾶς, Ἄλῃ πασά, μὴ βλαστημᾶς, βεζίρη,
 σὸφταιξα, σὲ πολέμησα καὶ σὸπεσα στὰ χέρια».
 - «Γίνεσαι Τοῦρκος, βρὲ παπᾶ, καὶ οὔλα σ' τὰ συμπαθάω;»
 - «Ρωμιὸς ἐγὼ γεννήθηκα, Ρωμιὸς θεὸς νά πεθάνω».³

Κ. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς.
 Ἀθήνησι 1869, σ. 595.

Α'. ΜΟΝΗ ΒΑΡΛΑΑΜ

Τὸ τραγούδι εἶναι διαδεδομένον κυρίως εἰς Ἡπειρον, Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν. Πρόκειται περὶ δηώσεως (πατήματος) τῆς Μονῆς Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων. Εἰς παραλλαγὰς ἐκ Χαλκιδικῆς, Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου ἡ Μονὴ ὀνομάζεται «Βαρλάμη τὸ κελλί», εἰς παραλλαγὴν ἐξ Ἠπείρου «μοναστήρι στοὺς Ἁγιοὺς» καὶ εἰς ἄλλην ἐκ Θεσσαλίας «μοναστήρι στοὺς Σταγούς». ⁴ Ἄς σημειωθῆ ὅτι εἰς παραλλαγὰς ἐξ ἄλλων περιφερειῶν τὸ ἐπεισόδιον τοῦ τραγουδιοῦ ἐντοπίζεται εἰς γνωστὰ ἐκεῖ μοναστήρια, τοῦ Προυσοῦ, τοῦ Σταυροῦ κλπ.

Τίς ὅμως ἦτο ὁ Παπαγιώργης τοῦ τραγουδιοῦ καὶ ἐκ ποίων λόγων προήρχετο ἡ ἐχθρότης αὐτοῦ κατὰ τῆς μονῆς Βαρλαάμ δὲν εἶναι γνωστόν. Εἰς τινὰ παραλλαγὰς ἀντὶ τοῦ Παπαγιώργη ἀναφέρεται Παπαθύμιος, ἐκ συγχύσεως προφανῶς πρὸς τὸν διάσημον ἱερέα καὶ ἀρματολὸν Θύμιον Βλαχάβαν (βλ. προηγούμενον ἄσμα) τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἴσως ἐποχὴν ἐξῆσε καὶ ὁ Παπαγιώργης.

Δ. Α. Π.

Ἐκούγω τὸν ἄνεμο κι ἀχάει,⁵ τὸν κούγω καὶ μαλώνει⁶
 μὲ τὰ βουνά ἐμάλωνε μὲ τάϊ βουνά μαλώνει.

1) ἐπιλεκτοὶ σωματοφόλακες (λ. περσ. çuhadar). 2) σημαῖαν (λ. τ. bnyrak). 3) τοὺς στίχους 11-14 ὁ Κ. Σάθας θεωρεῖ ὀρθῶς ὡς μὴ γνησίους, πλασθέντας κατ' ἀπομίμησιν ποιημάτων τοῦ Ἄρ. Βαλαωρίτου.

4) Περὶ τῶν διαφόρων γνησιῶν, τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόμ. Σταγοὶ βλ. Π. Γρίσπον, Ἡ τοπωνυμία «Σταγοὶ» Μαργαριτίου, περιοδ. Ἠπειρωτικῆ Ἑστία, ἔτος Θ', τεύχ. 101, 1960, σ. 732-733. 5) Εἰς τὸ α' ἄμμοστ. ἐκάστου στίχου ἀκολουθεῖ τὸ τσάκισμα: *μωρή παλᾶ, νελεῖ παλᾶ*. 6) Εἰς τὸ β' ἄμμοστ. ἐκάστου στίχου ἀκολουθεῖ τὸ τσάκισμα: *μωρὲ παλᾶ λεβέντη*.

- Ἐσεῖς βουνά τοῦ Γρεβενοῦ καὶ δέντρα τοῦ Μετσόβου,
 ἐσεῖς καλὰ τὸν ξέρετε αὐτὸν τὸν Παπαγιώργη,
 5 πού ἦταν μικρὸς στὰ γράμματα, μικρὸς στὰ πινακίδια
 καὶ τώρα στὰ γεράματα σηκώθ' κε πρῶτος κλέφτης.
 "Ὅλα τὰ κάστρα πάτησε κι ὄλα τὰ μοναστήρια,
 τὸ μοναστήρι στοὺς Ἅγιοὺς δὲν μπόρ' νά¹ ντὸ πατήση.²
 Τρογύρω γύρω τό ἤφερνε³ καὶ σκάλα δὲν τοῦ βρίσκει.²
 10 Τὸν ἴγούμενο ν-έφῶναξε, τὸν ἴγούμενο φωνάζει.
 «Κατέβα κάτω, ἴγούμενε, νά με³ ξεμολογήσης,
 γιὰτ' ἔχω κάμει κρίματα κ' εἶμαι κριματισμένος'
 ἔχω σκοτώσει ἕναν παπᾶ ἐκεῖ πού λειτουργοῦσε».

Βόρειος Ἡπειρος (Ἀργυρόκαστρον). - Λ. Α. ἀρ. 1665 Β'
 σ. 53 - 55 (Δ. Β. Οἰκονομίδης, 1951).

ΛΑ'. ΤΟΥ ΠΛΙΑΤΣΚΑ

Περὶ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως τοῦ Πλιάτσκα δὲν ὑπάρχουν ἀκριβεῖς εἰδήσεις. Κατὰ τὴν περὶ αὐτοῦ κρατοῦσαν φήμην ἦτο ἠπειρωτικῆς καταγωγῆς καὶ ἔδρασε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν συναγωνιστῶν του Λαζαίων, οἵτινες μνημονεύονται εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφερομένου τραγουδιοῦ.³

Κλέφτης κατ' ἀρχὰς ὁ Πλιάτσκα, ἀνεγνωρίσθη κατόπιν ἀρματολὸς Ἐλασσόνος, διὰ τὰ ἐπαναλάβη καὶ πάλιν τὴν δρᾶσιν τοῦ κλέφτου εἰς τὴν περὶ τὸν Ὀλυμπον χώραν. Εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην φέρεται βαρέως πληγῶθεις εἰς τινα συμπλοκὴν καὶ ἀποθανῶν. Αἱ τελευταῖαι στιγμαὶ τοῦ Πλιάτσκα ἀπεικονίζονται μὲ δραματικὸν τόνον καὶ ἐπιγραμματικότητα εἰς τοὺς στίχους τοῦ κατωτέρω τραγουδιοῦ.

Δ. Α. Π.

Κεῖτετ' ὁ Πλιάσκας, κείτεται στὴν ἔρημη τὴ βρῦση,
 μὲ τὰ ποδάρια στὸ νερὸ πάλε νερὸ γυρεῦει.

Μὲ τὰ πουλιά συντύχαινε καὶ μὲ τὰ χελιδόνια.

- «Τάχα, πουλιά, θὰ γιαιτρευθῶ, τάχα, πουλιά, θὰ γιάνω;»

- 5 - «Πλιάσκα μ', ἂν θέλῃς γιάτρεμα, νά γιάνουν οἱ πληγές σου,
 ἔβγα ψηλά στὸν Ὀλυμπο, στὸν εὐμορφο τὸν τόπο,
 ἀνδρεῖται 'κεῖ δὲν ἄρρωστοῦν κ' οἱ ἄρρωστοὶ ἀνδραινούν.
 Ἐκεῖ 'ν' οἱ κλέφτες οἱ πολλοί, τὰ τέσσερα πρωτᾶτα'
 ἐκεῖ μοιράζουσι τὰ φλωριά καὶ τὰ καπετανᾶτα.

1) χειρ.: *ρά*. 2) χειρ.: *πατήσουν ἤφεραν* βρῖσκουν μᾶς. Ἐγένετο ἡ διόρθωσις κατὰ τὴν παραλλ. Λ. Α. "Ἦλη ἀρ. 2381, ἐκ Κονίτσας.

3) Βλ. καὶ *C. Fauriel*, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 29. *N. Κασσομούλη*, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ Α', 11. *N. Tommaseo*, Canti popolari greci, σ. 330. Ἄ. Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ἠμαμάτων, σ. 77. Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου 1, σ. 307(α). *N. Βέη*, Νέα παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Πλιάτσκα, Παναθήναια ἔτ. Ζ' (1907), σ. 19 - 20.

- 10 Τοῦ Νίκου πέφτ' ἡ Ποταμιά, τοῦ Χρίστ' ἡ 'Αλασσόνα,
ὁ Τόλιος καπετάνεψε φέτος στήν Κατερίνη
καί τὸ μικρὸ Λαζόπουλο πῆρε τὴν Πλαταμῶνα».
Κι ὁ Πλιάσκας ὁ κακόμοιρος, ὁ κακομοιριασμένος
στον Τούρβανο κατέβαινε, στὸν "Όλυμπο νὰ πάη¹
- 15 καί οἱ ἐχθροὶ κατόπι του τοῦ πῆραν τὸ κεφάλι.

C. Fauriel, Chants populaires de la
Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 32.

ΛΒ'. ΤΟΥ ΓΙΩΤΗ ΜΠΑΡΤΖΟΚΑ

Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ Γιώτη Μπαρτζόκα ὁ Π. 'Αραβαντινός² λέγει ὅτι «ἀγνοεῖται θετικῶς εἰς ποῖον μέρος τῆς Θεσσαλίας ἐχρημάτισε πρότερον ἀρματολὸς καὶ μετέπειτα κλέπτης ὁ Γιώτης οὗτος». Ἐκ τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἐξυμνουμένου αὐτὸν τραγουδιοῦ, ἔνθα ἀναφέρεται ὅτι εἶναι δύσκολοι οἱ καιροὶ διὰ τοὺς κλέφτας καὶ ἀρματολοῦς, διότι «τὰ δερβένια τούρκεψαν, τὰ πῆραν 'Αρβανίτες,» εἰκάζομεν ὅτι ὁ Μπαρτζόκας ἔδρασε κατὰ τοὺς μετὰ τὸ 1783 χρόνους, ὅτε ὁ 'Αλῆ πασάς εἶχεν ὀργανώσει ἀπηνεῖς διωγμοὺς ἐναντίον τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν.³

Δ. Α. Π.

Α'.

- Τρία πουλάκια κάθονταν στῆς Παναγιάς τὸν πύργο,
τὰ τρι' ἀράδα ἔκλαιαν, πικρὰ μοιριολογοῦσαν.
- «Τί συλλογιέσαι, Γιώτη μου, τί βάνεις μὲ τὸ νοῦ σου;
καιρὸς δὲν εἶν' ἀρματολὸς ἢ κλέφτης φέτος νὰ 'βγῆς,
5 τί τὰ δερβένια⁴ τούρκεψαν, τὰ πῆραν 'Αρβανίτες».
- «Κι ἂν τὰ δερβένια τούρκεψαν, τὰ πῆραν 'Αρβανίτες,
παρακαλέστε τὸν Θεὸ καὶ ὄλους τοὺς ἀγίους,
νὰ γιατρευθῆ τὸ χέρι μου, νὰ πιάσω τὸ σπαθὶ μου,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
10 νὰ πιάσ' ἀγάδες ζωντανούς καὶ Τούρκους κι 'Αρβανίτες,
νὰ φέρουν τ' ἄσπρα στήν ποδιά καὶ τὰ φλωριά στὸν κόρφο».

C. Fauriel, Chants populaires de la
Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 126.

1) Εἰς τὴν ἔκδ. Fauriel... ἐκεῖ νὰ σεριανίσῃ. Ἡ διόρθωσις: στὸν "Όλυμπο νὰ πάη γίνετο ἐκ παραλλαγῆς ἀπὸ τὴν Γουριάν Μεσολογγίου (Λ. Α. ἀρ. 1595, σ. 93).

2) Χρονογραφία Ἠπείρου, I (1856), σ. 257 (γ). 3) Ὁ Β. Σκουβαρᾶς (Τὸ παλαιότερον ἀρματολὸς τοῦ Πηλίου καὶ οἱ 'Αρβανίτες στῆ Θεσσαλομαγνησία, 1750-1790, Βόλος 1960, σ. 34-35) ὑποθέτει ὅτι γίνεται σύγχυσις μὲ τὸν Μπασοντέκη, δηλαδὴ ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἀρματολοῦ τῆς Θεσσαλομαγνησίας Μπασοντέκη, δράσαντος κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰ.

4) αἱ κλεισιώρειαι, αἱ διαβάσεις τῶν στεγῶν (λ. τ. derbent).

Β'.

- Σηκώνομαι πολύ ταχιά, δυό ὄρες ὅσο νά φέξη,
παίρνω νερό καί νίβομαι, νερό νά ξαγρυπνήσω,
'κούγω τὰ πεῦκα καί βροντοῦν καί τές ὄξυες νά τρίζου
καί τὰ γιατάκια τῶν κλεφτῶν κλαίγουν γιά τὸν Μπαρτζόκη.¹
- 5 - «Γιά σήκ' ἀπάνου,² Γιώτη μου, καί μὴ βαριά κοιμάσαι,
τ' ἢ παγανιά³ μᾶς πλάκωσε καί θέλει μᾶς βαρέσει».
- «Γιά πιάστε με νά σηκωθῶ καί βάλτε με νά κάτσω,
καί φέρτε μου γλυκὸ κρασί νά πιῶ, γιά νά μεθύσω,
νά εἰπῶ τραγούδια θλιβερά, τραγούδια λυπημένα.
- 10 Τί νά σᾶς 'πῶ, μωρὲ παιδιά, τί νά σᾶς 'μολογήσω,
φαρμακερὸ τὸ λάβωμα, πικρὸ καί τὸ μολύβι!»

Werner von Haxthausen, Neugriechische
Volkslieder, Münster i. W. 1935, σ. 48.

ΛΓ'. ΤΟΥ ΚΟΣΚΙΝΑ

Κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινόν⁴ ὁ Κοσκινᾶς κατήγετο ἐξ Ἀγρινίου (Βρα-
χωρίου) καί ἔδρασε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος.

Εἰς τὸ ἐπόμενον ἄσμα φέρεται ὡς ἀντίπαλος τοῦ Γιάννη Δυοβουνιώ-
του, φονευθεὶς εἰς τινα σύγκρουσιν πρὸς αὐτὸν παρὰ τὸ χωρίον Μακρυκάμπι
Παρνασσίδος.

- Βουνά μ', γιά δὲ μαραΐνεστε, λημέρια μου, δὲν κλαίτε!
Τὸν Κοσκινᾶ βαρέσανε μέσα στὸ Μακρυκάμπι.
Ψιλὴ φωνίτσαν ἔβγαλεν, ὅσο κι ἂν ἐδυνάστη.
- «Ποῦ εἶσαι, Βασίλη μ' ἀδελφέ, Μπανούση ἀγαπημένε,⁵
5 νά πᾶτε ἀπάνω στὸ βουνό, ψηλά στὸ κορφοβούνι,
νά πάρετε τὸ αἷμα μου ν-ἀπὸ τὸ Δυοβουνιώτη».⁶

Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόμενης
(Παρνασσῶ), Ἀθήνα 1939, σ. 17, ἀρ. 28.

ΛΔ'. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ

Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ καθεστώτος τοῦ ἀρματολισμοῦ ἀπὸ τοῦ
16ου αἰῶνος καί ἐντεῦθεν οἱ κατὰ τόπους ἀρματολοὶ διωρίζοντο ὑπὸ τῆς
τουρκικῆς διοικήσεως ἐν συνεργασίᾳ μὲ τοὺς προεστοὺς τῶν χωρίων. Τοιοῦ-

1) ἔκδ. Haxth. : Βαρτζόγη. 2) ἔκδ. Haxth. : ἀπ' αὐτοῦ. 3) ἢ περίπολος.

4) Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου 1, 1856, σ. 284, σὴμ. (γ). Βλ. καὶ Εἰρ. Σπανδωνίδη,
ἔνθ' ἄν., σ. 271-272. 5) κατ' ἄλλην παραλλ. : ποῦ εἶσαι, Μπανούση μ' ἀδελφέ, φίλε μ'
ἀγαπημένε. 6) κατ' ἄλλην παραλλ. : τὸ αἷμα μου νά πάρετε ν-ἀπὸ τὸ γέρο - Γιάννη.

του είδους διορισμόν, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω ἄσματος, ζητεῖ καὶ ὁ Γιαννούλας παρὰ τῶν «γερόντων καὶ κοτζαμπάσηδων» τῶν Ἀγράφων. Πότε ἀκριβῶς καὶ ποῦ ἔδρασεν ὁ ἀρματολὸς οὗτος δὲν γνωρίζομεν. Εὐρίσκομεν μόνον τὸ ὄνομα Γιαννούλας μεταξὺ ἄλλων εἰς καταλόγους κλεφταρματολῶν τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἐκεῖ ὁμως σημειώνεται ὡς ἀρματολὸς Λιδωρικίου¹ καὶ οὐχὶ Ἀγράφων, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸ τραγούδι. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου.

Δ. Α. Π.

Γράφ' ὁ Γιαννούλας μιά γραφή κ' ἓνα καημένο γράμμα.²

- «Σέ σὰς, γερόντ' ἀπ' τ' Ἄγραφα, σέ σὰς κοτζαμπασήδες, γλήγορα τὸ μορασιλές,³ γλήγορα τὸ χαράτσι,⁴

γιατ' ἄλλαξεν ὁ βόιβοντας καὶ πῆρ' ἄλλος μουσούλι.⁵

5 Βαρεῖ, τσακίζει κόκκαλα, κρεμάει τὰ παλληκάρια!»⁶

- «Κάνε, Γιαννούλα μ', πομονή, γιὰ βάστα, γιὰ νταγιάντα!»⁷

- «Τί ἀπομονή νά κάνω ἐγὼ καὶ τί νά νταγιαντήσω;

ὁ ψυχογιός μ' ἀρματολὸς κ' ἐγὼ ὁ Γιαννούλας κλέφτης».

Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης (Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 3, ἀρ. 2.

ΛΕ'. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΙΟΙ

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1783 κατόπιν διαταγῆς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ὁ Ἀλῆ πασὰς ἀναλαμβάνει σφοδρὰς ἐπιθέσεις πρὸς ἐξόντωσιν τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν. Ὁ διορισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ δερβέναγας (δόδοφύλαξ) Γιουσοῦφ Ἀράπης μὲ τακτικὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ἐκ 3000 περιποῦ Ἀλβανῶν, ἐξορμᾷ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Φθιώτιδα καὶ τὴν Φωκίδα καὶ ἐνσπεῖρει παντοῦ τὴν καταστροφὴν. Εἰς τοὺς δυσκόλους ἐκείνους καιροὺς, ἄλλοι ἐκ τῶν καπετανίων ὑποχωροῦν καὶ ἄλλοι ἀποσύρονται προσωρινῶς εἰς τὰ ὄρη τῆς τῆς τῶν. Οἱ Κοντογιανναῖοι, οἰκογένεια ἀρματολῶν ἐκ Βάλτου, κατέχοντες τὸ ἀρματολικὸν τοῦ Πατρατζικίου (Υπάτης),⁸ προβάλλουν ἀντίστασιν καὶ συγκεν-

1) Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου 1, 1856, σ. 285, ὑποσημ. Ν. Τοιμασεο, *Canti popolari greci, Venezia 1842, σ. 359, σημ. 6* καὶ σχόλια *Εἰρήνης Σπανδωνίδη, ἔνθ' ἂν, σ. 170* κ. ἐξ.

2) Κατὰ παλαιὰν συνήθειαν ἔκαιον εἰς ἓν ἢ περισσότερα ἄκρα ἐπιστολῶν ἀπειλητικῆν ἢ προσβλητικῆν. Τὸ αὐτὸ ἐγένετο καὶ εἰς ἐπιστολὰς δι' ὧν ἀνηγγέλλετο συμφορὰ ἢ πένθος.

3) διορισμόν (λ. τ. mürasale). 4) τὴν πληρωμὴν, τὸν φόρον (λ. τ. haras). 5) τὴν ἀρχηγίαν, ἀρμοδιότητα (λ. τ. mes'ul). 6) οἱ τίλοι 4 καὶ 5 εἰς ἄλλην παραλλαγὴν (λ. Α. Ἔπη ἀρ. 1244 ἐκ Λιδωρικίου) φέρονται ὡς ἐξῆς.

γιατὶ θὰ μοῦμε στ' Ἄγραφα, φωτιά γιὰ νὰ τὰ κάμω,

σπαθὶ θὰ βάλω σὰ χωριά, νὰ κόρω τοὺς ραγιαδες.

7) κάμε ὀπομονήν (λ. τ. dayanmak).

8) Κατὰ τὸν C. Fauriel (*Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, σ. 87-*

88) ἡ οἰκογένεια τῶν Κοντογιανναίων κατεῖχε κληρονομικῶς τὸ ἀρματολικὸν, ὅπερ μεταβιβά-

τρώσαντες τὰς δυνάμεις των εἰς τὸ χωρίον τῆς Φθιώτιδος Μαυρίλλον, συνάπτουν μάχην κατὰ τὸ 1806 μὲ τούς διώκοντας αὐτούς Τουρκαλβανούς. Πρὸ τῆς ὀρμητικῆς ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως οἱ Κοντογιανναῖοι σκορπίζονται. Ἐξ αὐτῶν ὁ Κωνσταντῖνος ὑποχωρήσας πρὸς τὸν Βάλτον μὲ 30 μαχητὰς καὶ θελήσας ν' ἀντισταθῆ εἰς τὴν γέφυραν τῆς Τατάρνας παρὰ τὸ χωρίον Τριπόταμος τῆς Αἰτωλίας φονεύεται. Τὸ κεφάλι του ἀποκόπτεται καὶ ἀποστέλλεται εἰς Ἰωάννινα. Ὁ ἀδελφός του Μήτσιοις κατέφυγεν εἰς Βόνιτσαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Λευκάδα.

Σφαγὴ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τῶν Κοντογιανναίων ἐπηκολούθησε μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς μαχητικῆς των δυνάμεως.¹

Δ. Α. Π.

Α'.

Τί ἔχουν τῆς Γούρας τὰ βουνά καὶ στέκουν μαραμμένα ;
 μῆνα χαλάζι τὰ χτυπᾷ, μῆνα βαρὺς χειμῶνας ;
 κι οὐδὲ χαλάζι τὰ χτυπᾷ, κι οὐδὲ βαρὺς χειμῶνας,
 ὁ Κοντογιάννης πολεμᾷ χειμῶνα, καλοκαίρι.

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 92.

Β'.

Κοιμᾷτ' ἡ καπετάνισσα, νύφη τοῦ Κοντογιάννη,
 μέσ' στὰ χρυσὰ παπλώματα, μέσ' στοὺς χρυσοὺς σελτέδες.²
 Νὰ τὴν ξυπνήσω σκιάζομαι,³ νὰ τῆς τὸ 'πῶ φοβοῦμαι
 νὰ μάσω⁴ μοσκοκάρυδα νὰ τὴν πετροβολήσω,
 5 ἴσως τὴν πάρ' ἡ μυρωδιά, ἴσως τὴν ἐξυπνήσω.

Ζετο ἀπὸ πατρός εἰς βίον δι' ἑνὸς σπαθίου, τὸ ὅποιον ἦτο τὸ ἔπλον, τὸ διακριτικὸν σημεῖον τῆς οἰκογενείας καὶ τὸ ἐγγενέστερον ἀντικείμενον τῆς πατρικῆς κληρονομίας. Ἐπὶ τοῦ σπαθίου τούτου ὑπῆρχεν ἡ ἐπιγραφή :

Ὅποιος τυράννος δὲν ἠρπᾷ
 κ' ἐλεύθερος στὸν κόσμῳ ζῆ,
 δόξα, τιμὴ, ζωὴ του
 εἶν' ἄλλοτ' ὁ σπαθί του.

Σημειωτέον δεῖ οἱ ἴδιοι σχεδὸν στίχοι ἀποτελοῦν τὴν 32αν στροφὴν τοῦ "Ἰμνου πατριωτικοῦ" τοῦ Ρήγα Φεραίου (βλ. Α. Ἰ. Βρανούση, Ὁ "Πατριωτικὸς Ἰμνος" τοῦ Ρήγα καὶ ἡ ἑλληνικὴ "Καρμανόλα", εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου, Ἀθήναι 1960, σ. 332). 1) βλ. C. Fauriel, ἔνθ' ἄν., I, σ. 87-88. Ν. Κασομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α', σ. 30 κ.ε. II. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπειροῦ 1, 1856, 258 (γ'). Γιάννη Βλαχογιάννη, Κλέφτες τοῦ Μοριά, Ἀθήνα 1935, σ. 181-182. Ἰ. Κ. Βασθραβέλλη, Ἀρματολοί καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 21 καὶ 97.

2) μαξιλιάρια (λ. τ. šille) 3) φοβοῦμαι. 4) νὰ μαζέψω.

- Κι ἀπό τὸν μόνον τὸν πολὺν κι ἀπ' τὰ πολλὰ καρῦδια
σηκῶθ' ἢ καπετάνισσα καὶ μὲ γλυκορωτάει.
- «Τί νά' μαντᾶτα μοῦ 'φερεις ἀπὸ τοὺς καπετάνιους;»
- «Πικρά μαντᾶτα σοῦ 'φερα ἀπὸ τοὺς καπετάνιους»
10 τὸ Νικολάκη ἔπιασαν, τὸν Κωσταντῆ βαρέσαν». —
- «Ποῦ εἶσαι, μαννούλα, πρόφθασε, πιάσε μου τὸ κεφάλι
καὶ δέσ' το μου σφιχτά-σφιχτά, γιὰ νά μοιριολογήσω.
Καὶ ποιὸν νά κλάψω ἀπ' τοὺς δυό, ποιὸν νά μοιριολογήσω ;
νά κλάψω γιὰ τὸν Κωσταντῆ, τὸν δόλιο Νικολάκη»
15 ἦταν μπαιράκια ² στὰ βουνά καὶ φλάμπουρα ³ στοὺς κάμπους».

C. Fauriel, Chants populaires de la
Grèce moderne, tome II, 1825, σ. 334.

ΛΣ'. ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΑΚΗ

Πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Κοντογιάννη καὶ ὕστερον ὄπλαρχηγὸς τῆς Ὑπά-
της ὁ Ζαχαράκης, κατὰ τὸν Ν. Πολίτην (Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγ. ἑλλήν. λαοῦ,
ἀρ. 62) εἶναι γνωστὸς κυρίως διὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐναντίον τοῦ Γιουσούφ
'Αράπη, ὅστις τὸ 1806 κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἄλῃ πασᾶ διέτρεχε τὴν Αἰτωλίαν
καὶ Φθιώτιδα, ἵνα καταπολεμήσῃ τοὺς ἀρματολοὺς καὶ κλέφτες.⁴

Ἡ ἥρωικὴ ἀντίστασις τοῦ Ζαχαράκη, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Γιουσούφ εἶχεν
ἐνσπεῖρει τὸν τρόμον, ἐξυμνεῖται εἰς τὸ ἐπόμενον ᾄσμα.

Δ. Α. Π.

- Τ' ἔχουν τοῦ Σούλιου ⁵ τὰ βουνά καὶ στέκουν μαραμμένα
μῆνα χαλάζι τὰ βαρεῖ, μῆνα βαρὺς χειμῶνας;
Κι οὐδὲ χαλάζι τὰ βαρεῖ, κι οὐδὲ βαρὺς χειμῶνας,
ἀχ τῶν κλεφτῶν τὰ κλιάματα κι ἀπὸ τὰ μοιρολόγια.
5 Σίντας ⁶ βῆκεν ὁ Σοῦφ ἀγάς, κι αὐτὸς ὁ Σοῦφ ἀράπη,
ὅσοι κλέφτες κι ἂν τ' ἄκουσαν ὄλοι ἐπροσκυνήσαν,
κι ὁ Ζαχαράκης τὸ σκυλί δὲ θέλ' νά προσκυνήσῃ.
- «Δὲν σὲ φοβοῦμαι, Σοῦφ ἀγά, κ' ἐσένα, Σοῦφ ἀράπη»
χίλιους ἔχω στὸ Σκάλωμα, χίλιους στὸ Καρπενήσι,
10 καὶ πεντακόσιους δυὸ κοντά, κ' εἶμαι κ' ἐγὼ ἀτός μου».

Γ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρὸν
δημοτικῶν ᾄσμάτων, Ἀθ. 1866, σ. 101-102, ἀρ. 18.

1) Τί νά 'ναι τὰ μαντᾶτα ποῦ. 2) σημαῖαι (λ. τ. bayrak). 3) σημαῖαι, λάβαρα.

4) Βλ. καὶ Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου, 1, 1856, σ. 282.

5) Εἰς τὰς περισσότερας τῶν παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος ἀναφέρονται: τῆς Πάτρας
(Ἰπάτης) τὰ βουνά ἢ Γούρας τὰ βουνά. 6) ὄταν.

ΛΖ'. ΤΟΥ ΚΑΤΣΟΥΔΑ

Ἄρματολὸς τοῦ Καρπενησίου καὶ τῶν Ἀγράφων ὁ Κατσούδας ἐξῆσε περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰ. Ἐπειδὴ ὁ Ἀλῆ πασάς ἀφῆρεσεν ἀπ' αὐτὸν τὸ ἀρματολίκι καὶ τὸ ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἀντίπαλόν του Κοντογιάννην, ἦλθεν εἰς Ἰωάννινα, ἵνα ἐνεργήσῃ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ὀπλαρχηγίας· ἐκεῖ ὁμως ἐθα-
νατώθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασά, ὡς ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ περὶ αὐτοῦ ζῆμα.

Κύριε μου, τί νὰ γίνηκαν οἱ μαυρ' οἱ Κατσουδαῖοι
κι οὐδὲ στὴν Πάτρα² φαίνονται κι οὐδὲ στὸν Ἅγι Σώστη,
ὁ Φλῶρος³ ὁ περήφανος, ὁ κάλεισιος⁴ Κατσούδας,
πού 'ταν στοὺς κάμπους φλάμπουρα⁵ καὶ στάβουνα μπαϊράκια⁶
5 Κατσούδας πάει στὰ Γιάννενα, πάει νὰ προσκυνήσῃ.
- «Πολλὰ τὰ ἔτη, ντουβλετή». ⁷ - «Καλῶς τον τὸν Κατσούδα.
Κατσούδα, κάτσε καταγῆς, κάτσε νὰ σὲ ρωτήσω.
Πολλὰ σκιαέτγια⁸ μοῦ ῥθανε, π' ὄλα τὰ βιλαέτια,
ἀπ' Ἄγραφα καὶ Πατρινὸ² κι ἀπὸ τὸ Καρπενήσι».
10 - «Ἀλήθεια, ἀφέντη μ', σοῦ ῥθανε καὶ νὰ μὲ συμπαθήσῃς'
χίλια φλωριά καζάντισα,⁹ τώρα νὰ τὰ μετρήσω,
νὰ διώξωμε τοὺς Βαλιτιανούς καὶ τοὺς Κοντογιανναίους».
Κι Ἀλῆ Πασάς δὲν ἄκουσε, τοῦ ῥκοψε τὸ κεφάλι.

¹ Ἄντ. Μανούσου, Τραγοῦδια ἔθνικά.
Μέγ. Α', Κέρκυρα 1850, σ. 121-122.

ΛΗ'. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΖΑΡΝΙΚΙΩΤΗ

Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ Γιάννη Ζαρνικιώτη δὲν ἔχομεν ἱστορικὰς εἰδήσεις. Αἱ παραλλαγὰι τοῦ ἐξυμνουμένου αὐτὸν ζῆματος προέρχονται μόνον ἐξ Ἠπειροῦ κατὰ ταύτας ἀπὸ πουλί προερχόμενον ἀπὸ τὸν Βάλτον καὶ τὰ Ἄγραφα ζητοῦνται πληροφοροίαι περὶ τῆς τύχης τοῦ Ζαρνικιώτη. Ἐκ τούτου ὑποθέτομεν ὅτι εἰς τὴν ὀρεινὴν ταύτην περιφέρειαν τῆς βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος ἔδρασε κυρίως ὁ κλέφτης.

Δ. Α. Π.

Πουλί μου, ποῦθεν ἔρχεσαι καὶ ποῦθε κατεβαίνεις;
μὴν ἔρχεσ' ἀπὸ τ' Ἄγραφα καὶ τὸν καημένο Βάλτο;

1) Βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπειροῦ 1, 1856. σ. 259, σημ. δ'.
2) Πάτρα = Ἰπάτη (Πατρατζίκι). 3) εἰς τὴν ἐκδ. Μαν.: Γλῶρος. 4) κάλεισιος =
φραῖος, ἄμορφος ἄνθρωπος. Βλ. Εἰρ. Σπανδωνίδου, Τραγοῦδια τῆς Ἀγόριανης (Παρνασσῶ),
1939, σ. 414. 5) λάβαρα. 6) σημαῖαι. Ὁ στίχος ἔχει τὸ νόημα ὅτι οἱ Κατσουδαῖοι ἦσαν
τὸ καμάρι τῶν κάμπων καὶ τῶν βουνῶν. 7) κυβερνήτα, ἄρχον (λ. τ. devlet). 8) παρά-
πونا, κατηγοροίαι (λ. τ. sikkayet). 9) ἐκέρδισα (λ. τ. kazanmak).

μηνά είδες κλέφτες πουθενά, μηνά είδες χαραμίδες, ¹
 μηνά είδες τὰ Κομπόπουλα, ² τὸν Γιάννη Ζαρνικιώτη;
 5 - «Ἐψές, προψές τὸν εἶδαμε στοῦ Ράικου τὸ γιουφύρι,
 τοὺς Βλάχους ἐκουρμέκιαζε, ³ τοὺς βλάχους κουρμεκιάζει,
 τοὺς πήρε πέντε πρόβατα, πέντε καλὰ κριάργια,
 πήρε τὴ στέρφη ⁴ κάλεσια ⁵ μὲ τὸ λαμπρό κουδούνι».

Γ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον δημοτικῶν ᾠμάτων, Ἀθήναι 1866, σ. 110, ἀρ. 32.

ΛΘ'. ΤΟΥ ΓΙΑΚΩΒΑΚΗ

Οὐδεμία ἱστορικὴ εἰδησις μᾶς εἶναι γνωστὴ περὶ τοῦ ἥρωος. Ἐκ τῶν παραλλαγῶν τοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφερομένου τραγουδιοῦ φαίνεται ὅτι ἔδρασεν εἰς Ἡπειρον.

Δ. Α. Π.

Σ' ὄλο τὸν κόσμο ξαστεργιά, σ' ὄλο τὸν τόπο ἥλιος,
 στὴν ἔρημη τὴν Πράμαντη ⁶ ἓνα βαρὺ σκουτάδι·
 μήνα ὁ ἥλιος χάθηκε, μήνα καὶ τὸ φεγγάρι;
 Ν-οὐδὲ ὁ ἥλιος χάθηκε, ν-οὐδὲ καὶ τὸ φεγγάρι,
 5 τὸν Γιακωβάκη σκότωσαν στὴ Πράμαντ' ἀπὸ κάτω·
 τρία ντουφέκια τῶδωκαν, τὰ τρί' ἀράδ'-ἀράδα,
 τὸ 'να τὸν πήρε ξώδεσμα καὶ τ' ἄλλο μέσ' στὴ μέση,
 τὸ τρίτο, τὸ φαρμακερό, τὸν πήρε στὸ κεφάλι·
 τὸ στόμα τ' αἶμα γιόμουσε, τ' ἀχείλι του φαρμάκι,
 10 κ' ἡ γλῶσσα τ' ἀηδονολαλεῖ, ἀηδονολαλεῖ καὶ λέγει·
 «Τὸ ποῦ εἶστε, παλληκάρια μου, λίγα κι ἀντρειωμένα,
 πάρτε μου τὸ κεφάλι μου, νά μὴ τὸ πάρουν ἄλλοι».

Γ. Χασιώτου, ἔνθ' ἀν., σ. 105, ἀρ. 25.

Μ'. ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑ

Ὁ Ζαχαρίας Μπαρμπιτσιώτης, εἰς ἓκ τῶν διασημοτέρων κλεφτῶν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸ δευτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος, κατέστη πολυθρύλητος διὰ τὴν σωματικὴν του ἀντοχήν, τὴν ὠκυποδιάν καὶ τὸ ἀτίθασον τοῦ χαρακτῆρος.

1) ληστὰς (λ. ἀρ. λησάνη). 2) γνωστοὶ κλέφτες ἀράσαντες κατὰ τὴν αὐτὴν ὡς καὶ ὁ Ζαρνικιώτης περίσδον. 3) ἐφορολόγει, ἐλεηλάτει. 4) στεῖρον πρόβατον. 5) ὄνομ. προδάτου λευκοῦ ποδ ἔχει μελανὰς γραμμὰς περὶ τοὺς ρύθθωνας καὶ τοὺς ὀφθαλμούς.

6) ἔκδ. Χασ.: Πράμαντη. Πράκειται περὶ τοῦ ἡπειρωτικοῦ χωρίου Πράμαντα.

Ἐγεννήθη τὸ 1759¹ εἰς τὸ χωρίον Μπαρμπίτσα παρὰ τὰς δυτικές ὑπώρειας τοῦ Πάρωνος ἐξ οἰκογενείας προερχομένης ἀπὸ τὸ ἀρκαδικὸν χωρίον Ἀρκουδόρεμα, ὁπότεν κατήγετο καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν Κολοκοτρωναίων. Κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ὑπηρετήσεν εἰς τὸν φοροεισπράκτορα (σπαχήν) τοῦ Ἁγίου Πέτρου Κυνουρίας Καρὰ Χαλὶλ ἀγάν. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του διὰ προδοσίας τοῦ ἀντιζήλου προεστοῦ Τσίμπου, κατέφυγεν εἰς Γαστούνην τῆς Ἡλείας, ἐνθα εἰργάσθη εἰς κτήματα ταφλικούχων Τούρκων. Ἀργότερον ἐπὶ ἀνῆλθε κρυφίως εἰς τὴν γενέτειραν, ἐνθα ἐξεδικήθη τὸν θάνατον τῶν συγγενῶν του, φονεύσας τὸν προδότην, καὶ προσεκολλήθη εἰς τὸ σῶμα τῶν γνωστῶν κλεφτῶν Νικολοπουλαίων ἐκ τοῦ χωρίου Λογγάστρα. Φύσει ἀνυπότακτος καὶ αὐταρχικός, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς Νικολοπουλαίους· διὸ ἀπεχώρησεν ἐκ τοῦ σώματός των καὶ κατήρτισεν ἰδίαν ὀμάδα ἐκ 40 παλληκαριῶν καὶ ὡς ἀνεξάρτητος πλέον ἀρχηγὸς σώματος κλεφτῶν ἐνήργησε πολλὰς ἐπιθέσεις ἐναντίον Τούρκων καὶ τουρκιζόντων Ἑλλήνων, σκληρῶς τιμωρῶν καὶ ἐκδικούμενος πάντοτε τοὺς ἀνθισταμένους εἰς τὰ σχέδια καὶ τὰς ἀξιώσεις του καὶ πανταχοῦ ἐμπνέων τρόμον.

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Πόρτο Κάγιο τοῦ 1792, ὅτε οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Κατσώνην καὶ Ἀνδρουτσοῦν ἠττηθέντες διεσκορπίσθησαν, ὁ Ζαχαριάς ἐβόηθησε τοὺς ὑπὸ τὸν Ἀνδρουτσοῦν ὑποχωροῦντας νὰ διασωθοῦν. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ἀνδρουτσοῦν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ συμπράξουν, ἀποδεχόμενοι καὶ τὴν παρά τῶν Γάλλων προσφερομένην βοήθειαν. Ἡ τουρκικὴ διοίκησις, λαβούσα γνῶσιν τῶν κινήσεων τοῦ Ζαχαριά, ἔστειλεν ἐναντίον του στρατιωτικὰς δυνάμεις, διὰ νὰ τὸν ἐξοντώσουν.

Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ζαχαριά ὑπάρχουν διάφοροι παραδόσεις. Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέρην γνώμην οὗτος ἐφονεύθη διὰ προδοσίας ὑπὸ τοῦ κουμπάρου του Κουκέα τὸ 1804 ἢ 1805, ἢ δὲ κεφαλὴ του ἀποκοπεῖσα ἐστάλη εἰς Τρίπολιν, ὅπου ἐξετέθη πρὸς θεῶν κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς.²

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν δύο κατωτέρω τραγουδιῶν ἀναφέρεται εἰς τὸν πόλεμον τοῦ Ζαχαριά ἐναντίον τῶν Νικολοπουλαίων. Εἰς τὸ δεῦτερον ὁ Ζαχαριάς ὁμιλεῖ μὲ σαρκασμὸν καὶ πικρὰν εἰρωνεῖαν διὰ τὴν ἐκδίκησίν του ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ του παπᾶ τοῦ Ἁγίου Πέτρου.

Δ. Α. Π.

Α'.

Βγήκαν τὰ Νικολόπουλα καὶ κυνηγᾶν τὸς κλέφτες,
καὶ κυνηγᾶν τὸ Ζαχαριά, τὸ Βλαχομπαρμπιτσιώτη.

1) Κατὰ τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἀντ. Κοντάκη (Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 11, Ἀθῆναι 1957, σ. 14, ἐκδ. "Βιβλιοθήκης") ἐγεννήθη τὸ 1766. 2) Ἐκ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας βλ. κυρίως C. Faurel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 63. Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους Ε' β', σ. 141. Φ. Κουκουλέ, Οἰνογονιὰς, σ. 44-46 καὶ 70-72. Δ. Καμπούρογλου, Ἀρματωλοὶ καὶ κλέφτες, σ. 84 κ.ἑξ. Φ. Ζαννέτου, Ζαχαριάς Μπαρμπιτσιώτης 1759-1803, περιοδ. Λαωνικά Α' (1932) σ. 83-166. Τ. Κανδηλώρου, Ὁ ἀρματωλισμὸς τῆς Πελοποννήσου, σ. 97 κ.ἑξ. Γιάννη Βλαχογιάννη, Κλέφτες τοῦ Μοριᾶ, σ. 61 κ.ἑξ. Πρβλ. καὶ Κανέλλου Δελγηγιάννη, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Α', σ. 34. (Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 16, ἐκδ. "Βιβλιοθήκης").

Κι ὁ Ζαχαριάς ἐκλείστηκε μέσ' στῆς Ὁριᾶς τὸ Κάστρο.¹

Τὸν ἔξωσαν οἱ παγανιές,² οἱ Τούρκοι κ' οἱ Ρωμαῖοι.

5 «Γυρίστε πίσω, ρέ Τουρκιά, ρέ παλιοπαροραῖοι,³

τ' ἐμέ με λένε Ζαχαριά, με λένε Μπαρμπιτσιώτη.

Ἔχω ντουφέκι σιουσάνε,⁴ μπιστόλα καριοφίλι,

ἔχω καὶ τὸ σπαθάκι μου στ' ἀσήμι βουτημένο».

*Ἀρχαδία. - Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16)
σ. 146 (Μ. Τρανός).*

Β'.

Τι 'ν' τὸ κακὸ ποὺ γίνεται τοῦτο τὸ καλοκαίρι;

Τρία χωριά μᾶς κλαίονται, τρία κεφαλοχώρια,

μᾶς κλαίγεται κ' ἓνας παπᾶς ἀπὸ τὸν Ἅγιον Πέτρο.⁵

Τι τῶκαμα τοῦ κερατᾶ καὶ κλαίγεται ἀπὸ μένα;

5 μῆτε τὰ βόδια τ' ἔσφαξα, μῆτε τὰ πρόβατά του

τῆ μιά του νύφη φίλησα, τίς δυὸ του θυγατέρες,

τό 'να παιδί του σκότωσα, τ' ἄλλο τὸ πῆρα σκλάβο

καὶ πεντακόσια δυὸ φλουριά γιὰ ξαγορά τοῦ πῆρα

οὐλα λουφὲ⁶ τὰ μοίρασα, λουφὲ στὰ παλληκάρια,

10 κι ἀτός μου δὲν ἐκράτησα τίποτα γιὰ τ' ἐμένα.

*Πελοπόννησος (Διγιάλεια). - Λ.Α. Ὑλη,
ἀρ. 1984α (Ν. Βραχνός).*

ΜΑ'. ΤΟΥ ΘΑΝΑΣΗ ΚΑΡΑΜΠΕΛΑ

Ὁ κλέφτης Θανάσης Καραμπέλας ἐκ Βερβαίνων Κυνουρίας, κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ λαϊκὰς παραδόσεις καὶ τὰ τραγούδια, ἔδρασε τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος.

Κατὰ τὸ κατωτέρω ἄσμα, ὁ Καραμπέλας, εὐρισκόμενος εἰς τὸ χάνι τοῦ Μεσσηνιακοῦ χωρίου Βελανιδιά, ἔλαβε γνῶσιν τῆς λεηλασίας τῆς μονῆς Μαλεβοῦ ἐν Κυνουρία, ἣτις ἐγένετο τὴν 8 Μαΐου 1876, ὡς εἰκάζεται ἐκ σημειώματος ἐν παραφύλλῳ Εὐαγγελίου τῆς μονῆς Θεοτόκου ἐν Σεπετῷ Ἀλιφείρας. Εἰς ἄλλο ἄσμα, τοῦ ὁποίου διεσώθησαν παραλλαγαὶ μετὰ συμφορμῶν καὶ πλατυασμῶν, ὁ κλέφτης φέρεται πολεμῶν μετὰ τοῦ Μπουκουβάλα. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται, ὅτι κατὰ τινὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ διωγμῶν τῶν κλεφτῶν, πιθανῶς τὸν τοῦ 1805 - 1806, ὁ Καραμπέλας κατέφυγεν εἰς Στερεὰν Ἑλλάδα, ἔνθα ἡ γνωστὴ οἰκογένεια τῶν Μπουκουβαλαίων κατεῖχε τὸ ἄρματολίκι Ἀγράφων.⁷

Δ. Α. Π.

1) προσωνημία κάστρου ἐπὶ τῶν ὑπαιρειῶν τοῦ Πάργωνος' (βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις. Μέρ. Β', 1904, σ. 728, ἀρ. 88). 2) τὰ στρατ. ἀποσπάσματα. 3) κάτοικοι τοῦ χωρίου Παράρι παρὰ τὴν Σπάρτην. 4) ἐμπροσθογεμὲς τοφέκιον μετ' ἐξάγωνον κόνιον (λ. τ. zišipe). 5) κοινὸς τῆς Κυνουρίας. 6) μισθόν, φιλοδώρημα (λ. τ. ulufe). 7) Ν. Α. Βέη, Ἀρχαϊκὰ γλωσσικὰ μνημεῖα, Δελτ. Ἱστορ. Ἑθνολ. Ἑταιρ. Ἑλλάδος,

- «Ποιὸς εἶδε ἥλιο ἀπὸ βραδυοῦ κι ἄστρι τὸ μεσημέρι,
ποιὸς εἶδε τὸν Καράμπελα, τὸν καπετὰν Θανάση;»
– «Ἐγὼ εἶδα ἥλιο ἀπὸ βραδυοῦ κι ἄστρι τὸ μεσημέρι,
ἐγὼ εἶδα τὸν Καράμπελα, τὸν καπετὰν Θανάση
- 5 στό χάνι στῆ Βελανιδιά,¹ στό χάνι στό Δερβέني.²
Πέντε χαντζῆδες τὸν κερνᾶν καὶ τρεῖς τὸν κουβεντιάζουν·
μά 'νας χαντζῆς, καλὸς χαντζῆς, κρυφὰ τὸν κουβεντιάζει·
Ποῦ ἦσουν ἐψές, Καράμπελα, ποῦ ἦσουν προψές Θανάση;»
- 10 – «Ἐψές ἤμουν στὰ Βέρβαινα, προψές στὸν Ἅγιον Πέτρο,³
κι ἀπόψε μοῦ ῥθαν γράμματα, πικρά, φαρμακωμένα·
πατήσανε τῆ Μαλεβή, τὸ μέγα μοναστήρι·
πῆραν ἄσπρα, πῆραν φλωργιά, πῆραν μαργαριτάργια,
πῆραν τ' ἀσημοκάντηλα ἀπὸ τὴμ Παναγία,
πιάσαν τὸ διάκο τὸ μικρό, τὸμ Παπακωσταντάκη.
- 15 Τοὺς πῆρανε, τοὺς πῆγανε σὲ μιά ψηλὴ ραχοῦλα,
τοὺς βάλανε τ' ἀπίστομα⁴ καὶ τοὺς τουρκοπαιδεύουν».·
– «Μαρτύρα, διάκο, τὰ φλωργιά, κ' ἐσύ, παπαῖ, τὰ γρόσια».·
– «Στὸμ πέρα πύργο εἶν' τὰ φλωργιά, στὸ δῶθε 'ναι τὰ γρόσια,
στὸν ἄλλο τὸν παράπυργο εἶν' τὰ μαργαριτάργια».

*Πελοπόννησος (Κυνοῦρια). – Λυοφ., τόμ. 5
(1915/16) σ. 166 – 67 (Θ. Ἀθανασόπουλος).*

ΜΒ'. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΙΑ

Ἄκλεφτης Γιαννιάς, πατὴρ τοῦ ἐν τῷ κατωτέρῳ ΜΓ' ἄσματι ὑμνουμένου
Γιώργη τοῦ Γιαννιά ἢ Δεληγιώργη, ἦτο υἱὸς ἱερέως ἐκ Προσοβίτισης Πα-
τρῶν. Συνεργάτης καὶ φίλος τοῦ Ζαχαριᾶ, ἔδρασε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ
τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος.

Δ. Α. Π.

- Κάτου στό βάλτο, στό πηγάδι⁵
κλέφτες ρίχουν τὸ λιθάρι.
Τὸ πετᾶν' οἱ Ἀρβανῖτες
καὶ περνᾶν' τοὺς Μοραῖτες.
- 5 Τοῦ Γιαννιά τοῦ κακοφάνη
καὶ τὸν Καραχάλιο⁶ κράζει.

τόμ. 6, σ. 209 κ.ἐξ. *Τ. Κανδηλώρου*, Ὁ ἀρματωλισμὸς τῆς Πελοποννήσου, Ἀθήνα: 1924,
σ. 159. Πρὸς *Θ. Βαγενᾶ*, Θανάσης Καράμπελας, ὁ πολυτραγουδημένος κλέφτης, Ἀθήνα: 1939.

1) Χωρίον τοῦ δήμου Ἀμφείας Μεσσηνίας· ἐνταῦθα καὶ ἡ μονὴ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ζωο-
δόχου πηγῆς. 2) ὀνομασία τῆς στενῆς διαβάσεως μεταξὺ Ἀρκαδίας καὶ Μεσσηνίας. 3)
κωμόπολις τῆς ἐπαρχίας Κυνοῦριας. 4) μὲ τὸ στόμα πρὸς τὴν γῆν, πρηνηθόν.

5) Εἰς παραλλαγὰς: στό λιβάδι. 6) σηματοφόρον καὶ πρωτοκαλλήταρον.

- «Καραχάλιο παλληκάρι,
 σήκω, πέτα τὸ λιθάρι
 κι ἂν περάσης ἔν' ἀχνάρι,
 10 μιὰ ἀσημένια¹ στὸ ζουνάρι,
 κι ἂν περάσης στὴν πιλάλα
 χάρισμά σου καὶ τὴν πάλα».²

Πελοπόννησος. - Ἑλληνισμός, περ. Β, τόμ. ΙΘ' (1928), σ. 339.

ΜΓ'. ΤΟΥ ΔΕΛΗΓΙΩΡΓΗ (Γιώργη Γιαννιά)

Ὁ Γιώργης Γιαννιάς ἢ Δεληγιώργης, υἱὸς τοῦ κλέφτου Γιαννιά (βλ. προηγούμενον ἄσμα), εἶναι γνωστὸς διὰ τὴν τόλμην καὶ γενναιοῦτητα τὴν ὁποῖαν ἐπέδειξεν εἰς διαφόρους μάχας. Κατὰ τὸν Φ. Φωτάκον (Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν, σ. 8) «ἐξάλισε τοὺς Λαλαίους Τούρκους μαχόμενος κατ' αὐτῶν». Εὐθὺς μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἔλαβε μέρος εἰς μάχας ὡς ὑπαρχηγὸς τοῦ σώματος Χαραλάμπη Βιλαέτη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βιλαέτη κατὰ Μάιον 1821 συνέχισε τὸν ἀγῶνα του καὶ κυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τῶν ὁπαδῶν του εἰς τὸ χωρίον Κάψα Ἡλείας ἐφονεύθη.³ Ὁ ἥρωισμὸς τοῦ Δεληγιώργη ἐξυμνεῖται εἰς τὸ Α' ἀπὸ τὰ ἐπόμενα ἄσματα. Εἰς τὸ Β' ὁ Δεληγιώργης φέρεται ἀποκαμῶν ἐκ τοῦ ἀγῶνος.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Σ' οὐλον τὸν κόσμον ξαστεριά σ' οὐλον τὸν κόσμον ἥλιος,
 στά ριζοβούνια τοῦ Λοῖνοῦ⁴ πολὺ σκοτιδιασμένα,
 κἂν ὄχ τὰ χιόνια τὰ πολλὰ κἂν ὄχ τὰ κοκοσάλια.⁵
 Μῆτ' ὄχ τὰ χιόνια τὰ πολλὰ μῆτ' ὄχ τὰ κοκοσάλια,
 5 τὸν Δεληγιώργη ἐκλείσανε πέντε χιλιάδες Τούρκοι.
 Κι ὁ Δεληγιώργης μοναχὸς μετὰ δώδεκα νομάτους,
 κι ὁ Χαντζηαράρης τοῦ μιλάει ἀπὸ τὸ μετερίζι.⁶
 - «Ἐβγα, Γιώργη, προσκύνᾳ μας καὶ δώσε τ' ἄρματα σου».
 - «Μουρτάτη,⁷ πῶς μετέρασε, νὰ βγῶ νὰ προσκυνήσω;
 10 Ἐγὼ δὲν εἶμαι νιόνουφη, νὰ βγῶ νὰ προσκυνήσω,
 ἐγὼ εἶμαι⁸ ὁ Γιώργης τοῦ Γιαννιά τοῦ πρώτου καπετάνιου,

1) ἔνν. πιστόλα. 2) ξίφος κυρτόν.

3) Βλ. *Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ*, Ἀπομνημονεύματα, σ. 107 (Ἀπομν. Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 3, ἐκδ. «Βιβλιοθήκη» ἐν Ἀθήναις 1957). Βλ. καὶ *Κανέλλου Δεληγιάννη*, Ἀπομνημονεύματα τ. Α', σ. 221 (Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 16, ἐκδ. «Βιβλιοθήκη»). Κατὰ τὸν *Φωτάκον* (Χρυσανθόπουλον), Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἐκδ. Γ' (1955), σ. 144, ὁ Γ. Γιαννιάς ἐφονεύθη παρὰ τὴν θῆσιν Καταραῶν.

4) Ὀλιανοῦ κοινὴ ὀνομασία τοῦ ὄρους Ἐρωμάνθου. 5) χαλάζια. 6) ὄχόρωμα (λ. τ. meteris). 7) ἀλλόθρησκε, βέβηλε (λ. ἀρ. murtedd). 8) χεῖρ. γιατί' εἶμαι.

πού θά βαστήσω πόλεμο δύο καί τρεῖς ἡμέρες,
ὥστε νά μῶρθῃ ἡ συντροφιά, νά ρθῇ καί τὸ μεντάτι!».

*Πελοπόννησος (Λαγκάδια Γορτυνίας). - Λ.Α.
"Υψηλ. ἀφ. 1017 (Κ. Κασσιμάτης, 1894).*

B'.

Πολλές μαννοῦλες θλίβονται κι ὅλες παρηγοιοῦνται,
τοῦ Γιώργ' ἡ μάννα θλίβεται, παρηγοριά δὲν ἔχει.

Στὸ παραθύρι κάθεται, τοὺς κάμπους ἀγναντεύει·
τὰ ριζοβούνια τοῦ Λουνοῦ² βλέπει σκοτιδισμένα.

5 Μὴν ἀπ' τὰ χιόνια τὰ πολλὰ, εἶτ' ἀπὸ τὸ χειμῶνα ;

Μήτ' ἀπ' τὰ χιόνια τὰ πολλὰ, μήτ' ἀπὸ τὸ χειμῶνα,

τὸν μαυρο Γιώργῃ κλείσανε οἱ ἄπιστοι Λαλαῖτοι,

αὐτοὶ δὲν ἦταν λιγοστοί, ἦτον δυὸ τρεῖς χιλιάδες

κι ὁ Γιώργῃς ἦτον μοναχὸς μὲ δώδεκα νομάτους.

10 Ντερβίς Ἀράπῃς φώναξε ἀπὸ τὸ μετερίζι.³

- «Ἐβγα, Γιώργῃ, προσκύνησε, καί δῶσε τ' ἄρματά σου».

- «Ἐγὼ ἔμαι Γιώργῃς τοῦ Γιαννιά, τοῦ πρώτου καπετάνιου·
καί θά βαστάξω πόλεμο μὲ δώδεκα νομάτους».

Μακρὺ-Πανάγος φώναξε ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.

15 - «Βάστα, Γιώργῃ, τὸν πόλεμο, βάστα καί τὸ τουφέκι

κ' ἐγὼ μεντάτι⁴ σ' ἔρχομαι μὲ δυὸ, μὲ τρεῖς χιλιάδες».

- «Τί νά βαστάξω, θεῖτε μου, τρεῖς μέρες καί τρεῖς νύχτες

δίχως ψωμί, δίχως νερό, δίχως καμμιά κουβέντα ;

Ποιὸς εἶν' ἀξιὸς καί γλήγορος στὰ Τρίκορφα νά πάγῃ,

20 γιὰ νά τὸ πῆ τῆς Γιώργαινας τῆς νεοπαντρεμένης,

νά μὴν ἀλλάξῃ τὴ Λαμπρῆ, φλωριά νά μὴν κρεμάσῃ ;

Τὸν Γιώργῃ τὸν ἐσκοτώσαν».

Voutier, Lettres sur la Grèce, Paris 1826, σ. 194.

ΜΔ'. ΤΟΥ ΜΟΥΣΑΜΠΑΡΔΟΥΝΙΑ

Ἰδιαιτερον γνῶρισμα τοῦ κατωτέρω ἄσματος εἶναι ὅτι δὲν ἀναφέρεται
εἰς κλέφτην τινὰ ἢ ἄρματολόν, ἀλλ' εἰς τὸν Μωαμεθανὸν Μουσαμπαρδού-
νιαν ἢ Ζαμπαρδούνιαν, τὸν ἄλλως καλούμενον Μουσάγαν.

Παρά τὸν Ταῦγετον εἶναι τὸ φρούριον *Μπαρδούνια*, μνημονευόμενον ἤδη
ὕπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔλαβον τὴν ὀνομασίαν τὰ
παρὰ τὰς ὑπῤωρείας τοῦ ὄρους μεταξύ Μυστρᾶ καὶ Γυθείου *Μπαρδουνοχώρια*.

1) βοήθεια (λ. τ. medet). 2) Ὀλωνοῦ κοινὴ ὀνομασία τοῦ ὄρους Ἐρμάνθου. 3)
ὀχρόωμα (λ. τ. meteris). 4) βοήθεια (λ. τ. medet.)

Τὰ χωρία ταῦτα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας κατ'ἄκρῃθησαν ἀπὸ τοὺς περιφήμους διὰ τὴν γενναϊότητά των Μπαρδουνιάτας, Μωαμεθανοὺς ἄλβανικῆς καταγωγῆς.¹ Ἀρχηγὸς τούτων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἦτο ὁ Μουσαγάς, ὁ ἐπικληθεὶς Μουσαμπαρδούνιας (Ζαμπαρδούνιας), ὅστις, κατὰ τὸ 1806 ὑπέστη ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τουρκικῶν στρατευμάτων, ἕνεκα τῆς φιλικῆς στάσεώς του πρὸς σῶμα Ἀρβανιτῶν, οἵτινες, ἐνῶ εἶχον σταλῆ πρὸς καταδίωξιν τῶν κλεφτῶν, ἀπεστάτησαν καὶ κατέφυγον πρὸς αὐτόν. Κατὰ τὸ εἰς τὸν Μουσαμπαρδούνιαν ἀναφερόμενον ἄσμα, οὗτος ἐφονεύθη εἰς Σόφιαν, ὅπου πιθανώτατα εἶχε σταλῆ πρὸς καταστολὴν ἀνταρτικῆς κινήσεως.²

Δ. Α. Π.

Ἔσεῖς, πουλιὰ τῆς Ρούμελης κι ἀηδόνια τῆς Μπαρδούνιας,
τὸ Μάη νὰ μὴν λαλήσετε μὴδ' ἀνοιξὴ νὰ φέρτε,
τὶ ὁ Ζαμπαρδούνιας πέθανε στῆς Σόφιας τὸ σεφέρι³
κ' ἦρθαν τὰ παλληκάρια του κ' ἔφεραν τ' ἄρματα του·
5 φέραν καὶ μιὰν πικρὴ⁴ γραφὴ, σὲ τρεῖς μεριῆς καημένη·
κι ἀπόξω λέει τ' ἀπόγραμμά καὶ μέσα λέει τὸ γράμμα:
«Σὲ σέ, Μπραϊμὴ μου ἀδελφέ, φίλε μου ἀγαπημένε,
νὰ μῶχης ἔγνοια τὸ παιδί, τὸν πύργο τῆς Μπαρδούνιας,
τὶ μένα μ' ἔστειλε ὁ πασάς στῆς Σόφιας τὸ σεφέρι,
10 στοὺς ἀποθαμένους μπίμπαση⁵ νὰ 'μαι νὰ τοὺς φυλάγω.
Μ' ἂν κάμη ὁ Θεὸς κι ἀνοιξὴ ἡ γῆς, νὰ βγῶ στὸν ὄξω κόσμο,
νὰ 'λθουν τὰ μπαϊράκια μου,⁶ νὰ πάω νὰ πολεμήσω».⁷

Werner von Haxthausen, Neugriechische
Volkslieder, Münster 1935, σ. 110, ἀρ. 9.

ΜΕ'. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

Ἡ Αἴγλη τῶν Κολοκοτρωναίων ὡς ἄρματολῶν καὶ κλεφτῶν καὶ οἱ περὶ αὐτῶν θρυλοὶ εἶδρον ἀπήχησιν καὶ εἰς τὴν λαϊκὴν μουσάν. Ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι τύποι δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀναφερομένων εἰς ἐπεισόδια τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τῶν Κολοκοτρωναίων κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν καὶ ἐπαναστατικὴν περίοδον συνετέθησαν καὶ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Πρέπει ὅμως νὰ ση-

1) Ἰ. Φιλήμονος, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τόμ. Γ', σ. 40 κ.ἑξ. Κ. Π. Παπαμιχαλοπούλου, Πολιορκία καὶ ἔλωσις τῆς Μονιμβασίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆ 1821, ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 63 κ.ἑξ. Δ. Ἀλεξανδράκου, Ἱστορία τῆς Μάνης, ἐν Ἀθήναις 1892, σ. 69 κ.ἑξ. 2) Γιάννη Βλαχογιάννη, Κλέφτες τοῦ Μοριά, Ἀθήναι 1935, σ. 171. Πρβλ. Α. Πετροπούλου, Ἀνέκδοτα κείμενα ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ C. Fauriel, Λαογρ. τόμ. 16 (1956/57) σ. 202-3. Γεω. Καραλή, Ἡ Βαρδούνια καὶ οἱ Τουρκοβαρδουνιώτες, Πελοποννησιακά, τόμ. Β' (1957), σ. 114.

3) ἐστρατεία (λ. τ. sefer). 4) ἔκδ. Haxt.: πικριά. 5) στρατιωτικὸν ἀξίωμα τῶν Τούρκων, ἀντισυνταγματάρχης (λ. τ. binbasi). 6) αἱ σημαῖαι, αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις (λ. τ. bayrak). 7) ἔκδ. Haxt.: ἄλλθουν τὰ μπαϊράκια μου, γιὰ νὰ πολεμήσω. Ἡ διόρθωσις κατὰ παραλλ. παρὰ Passow, ἀρ. 181.

μειώσωμεν, ὅτι μερικά ἀπὸ τὰ τραγούδια αὐτὰ δὲν εἶναι προϊόντα αὐθορμήτου ποιητικῆς συγκινήσεως, ἀλλὰ συνθέσεις λογίων ἢ ἡμιλογίων, συγχρόνων τῶν Κολοκοτρωναίων ἢ νεωτέρων στιχουργῶν, θαυμαστῶν τῆς δόξης των καὶ ἐμπνεομένων μᾶλλον ἐξ ἀφηγήσεων καὶ οὐχὶ ἀμέσως ἐξ ἰσχυρῶν ἐντυπώσεων, τὰς ὁποίας προκαλοῦν ἡ δρᾶσις τῶν προσώπων καὶ τὰ γεγονότα.

Κατωτέρω παραθέτομεν παραλλαγὰς ἐκ τῶν ᾄσμάτων τοῦ Κολοκοτρωναίου κύκλου, αἵτινες φαίνονται ἔχουσαι γνησίαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ποιητικὴν ἐμπνευσιν.

Δ. Α. Π.

1. ΤΟ ΚΑΜΑΡΙ ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

Ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐμφάνισις καὶ ὑπερφήνεια τῶν Κολοκοτρωναίων ἐξαιρεται εἰς τὸ ἐπόμενο τραγούδι, τὸ ὁποῖον παρὰ τὰ λεχθέντα περὶ ξένων ἐπιδράσεων εἰς τὴν σύνθεσίν του, ἔχει εὐρείαν διάδοσιν καὶ συχνότατα ἀκούεται καὶ σήμερον ζῶδον.

Λάμπουν τὰ χιόνια στὰ βουνά κι ὁ ἥλιος στὰ λαγκάδια
ἔτσι λάμπει κ' ἡ κλεφτουργιά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
πῶχουν τ' ἀσήμια τὰ πολλά, τὲς ἀσημένιες πάλες
καὶ στὰ σελάχια τὰ χρυσὰ μπιστόλες καπνισμένες.²

- 5 Καβάλλα πᾶν' στήν ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυᾶνε,
καβάλλα παίρνουν λειτουργιά ἀπ' τοῦ παπαῦ τὸ χέρι.

*Πελοπόννησος. - Ἑλληνομίμος, τόμ. 10^ο
(1928), σ. 338 (Χ. Κορούλλος).*

2. Ο ΦΟΝΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΖ ΑΡΑΠΗ

Τὸ ἐπόμενο τραγούδι ἀναφέρεται εἰς τὸν φόνον τοῦ Ἀρβανίτου Μέτζ Ἀράπη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντ. Κολοκοτρώνη.³

- «Καλὰ ἦσουν, Μέτζο μ', στὰ βουνά, καλὰ καὶ στήν Ἀκράτα,
τί χάλευες,⁴ τί ἐγύρευες στὸν κάτου Ἀγι-Γιώργη,
νά σέ σκοτώσουν ἄξαφνα οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
μαζὶ μὲ τοὺς συντρόφους σου καὶ μὲ τὰ παλληκάρια;»

- 5 - «Ἐγὼ κλέφτες δὲ σκιάζομαι καὶ κλέφτες πάγω νά ἴβρω». Μιά μπαταριά τοῦ δώσανε μ' ἐξηνταδυὸ κομμάτια,
κ' ἐκεῖνος τὸ σπαθ' ἔβγαλε κι ἀπάνου τους ἐχύθη.

*Ἄ. Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης
Ἑλλάδος, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1839, σ. 25.*

1) Κατὰ τὸν Γιάννη Βλαχογιάννη (Κλέφτες τοῦ Μοριά, 1935, σ. 248 κ.ἐξ.) τὸ τραγούδι εἶναι πλαστόν, συντεθέν ἐκ στίχων ἄλλου τραγουδοῦ :

*Ἡ Λάμια τοῦ γιαιοῦ ποὺ τρώει τὰ παλληκάρια,
γυναίκεια πάει στήν ἐκκλησιά, γυναίκεια προσκυᾶνε.*

2) = ἐπιχρόσους.

3) Βλ. Ἄ. Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, τόμ. Α', σ. 25 κ.ἐξ. Γιάννη Βλαχογιάννη, ἐνθ' ἄν., σ. 65. 4) ἐζήτεις.

3. ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΥΡΓΟΝ ΤΗΣ ΚΑΣΤΑΝΙΑΣ

Ὁ Κωνστ. Κολοκοτρώνης, πατήρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ἀφοῦ συνέπραξε μετὰ τοὺς Τούρκους κατὰ τὸ 1779 διὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν ἐπὶ μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1769 δρῶντων τὴν Πελοπόννησον ἀλβανικῶν σιφῶν, ἐκλήθη ἔπειτα ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης νὰ δηλώσῃ ὑποταγὴν (νὰ προσκυνήσῃ). Οὗτος ὁμως δὲν ὑπήκουσε καὶ παραλαβὼν πολλοὺς συγγενεῖς μετὰ τὰς οἰκογενεῖας τῶν ἐκ Γορτυνίας κατέφυγεν εἰς Καστάνισσαν τοῦ δήμου Μελιτίνης Λακεδαιμόνος, ὅπου διέμενεν εἰς ὄχυροὺς πύργους ὁ φίλος του καπετάνιος Παναγιώταρος Βενετσανάκης.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1780 ὁ Καπετὰν πασάς κατέπλευσε μετὰ τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς Γύθειον καὶ ἐκάλεσε τὸν Κολοκοτρώνη καὶ Παναγιώταρον νὰ παραδοθοῦν. Οὗτοι ἠρνήθησαν καὶ ὠχυρώθησαν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν τῶν καὶ ἄλλων πολεμιστῶν εἰς τοὺς πύργους, ἐλπίζοντες εἰς βοήθειαν ἄλλων καπεταναίων τῆς Μάνης, οἵτινες ὁμως ἠμποδίσθησαν ὑπὸ τοῦ μπέη Μιχαήλ Τρουπάκη. Πολιορκούμενοι ἐντὸς τῶν πύργων ἐπὶ δώδεκα ἡμέρας, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιχειρήσουν ἔξοδον διασχιζόντες τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Κατὰ τὴν ἔξοδον ταύτην ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἄλλοι ἐφονεύθησαν, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Παναγιώταρος, ὁ Κ. Κολοκοτρώνης καὶ δύο ἀδελφοὶ του, ὁ Ἀποστόλης καὶ ὁ Γιώργης. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦσαν καὶ τέσσαρα τέκνα τοῦ Κ. Κολοκοτρώνη πλὴν τοῦ Θεοδώρου, τοῦ κατὰ τὸν Ἄγωνά τοῦ 1821 «Γέρου τοῦ Μοριᾶ».

Εἰς τὴν περιόδον ταύτην τῆς δράσεως τῶν Κολοκοτρωναίων ἀναφέρεται τὸ ἐπόμενον τραγούδι.¹

Δ. Α. Π.

Πολὺ σκοτίδιασ' ὁ οὐρανός, πάλι νὰ βρέξῃ θέλει.

Σκοτίδιασε ἡ Μαυρομηλιά² καὶ τῆς Μηλιάς ὁ κάμπος³

ἔσύρανε τὰ ρέματα, ἔσύραν τὰ λαγκάδια,

κ' ἐκόπηκε τὸ πέρασμα κ' ἐκόπη τὸ γιοφύρι,

5 πὺ καὶ περνάει ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,

μετὰ τὰ μπαϊράκια τὰ χρυσά, τίς ἀσημομιστόλες.

Κινᾶν' καὶ πᾶν' στὴν ἐκκλησιά, γιὰ νὰ λειτουργηθοῦνε⁴

Φοροβὸν τὰ πόσια⁴ τὰ χρυσά, τίς ἀσημομπαλάσκες.

Σίντας⁴ ξελειτρουγήσανε καὶ βγῆκαν στὴν κουβέντα,

10 πετάχθηκε ὁ Κωσταντῆς καὶ λέει τοῦ Παναγιώτη.

«Τούτη ἡ χαρὰ ὀπῶχουμε σὲ λύπη θὰ μᾶς φέρῃ».

Πετάχθη ὁ Παναγιώταρος τοῦ Κωσταντῆ καὶ λέει.

«Τί λές, κουμπάρε Κωσταντῆ, τί λές, τί κουβεντιάζεις;

1) Κατὰ τὸ εἰσαγωγικὸν σημείωμα Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγ. τοῦ ἔλλη. λαοῦ, ἀρ. 53. Βλ. καὶ Ὁ Γέρων Κολοκοτρώνης, Διήγησις συμβάντων τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, ῥητὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, τραγούδια τῶν Κολοκοτρωναίων, Α', ἐν Ἀθήναις 1889, σ. 6 κ.εξ. Πρὸς Γεω. Καψάλη, Ἡ Καστάνια. Οἱ μάχες τῆς. Τὰ κλέφτικα τραγούδια τῆς Πελοποννησιακᾶ Α', σ. 134-136.

2) Μηλέα, χωρίον τῆς Δυτ. Μάνης. 3) κεντητὰ καλύμματα τῆς κεφαλῆς. 4) δταν.

- ποτέ δὲν ἐπατήθηκε τῆς Καστανιάς ὁ πύργος.
 15 Οὐδὲ ὁ Τοῦρκος πάτησε, μαῖδέ καὶ ὁ Ἄλαμάνος»,¹
 Κι ἀκόμα λόγος ἔστεκε καὶ οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐζῶσαν,
 καὶ τὰ σπαθιά τραυήξανε οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
 μέσα γιουρούσι² κάνανε καὶ τῶν Τουρκῶν ἐφύγαν.

Πελοπόννησος. - Ὁ Γέρον Κολοκοτρώνης, τόμ. Β',
 ἐν Ἀθήναις 1889, σ. 109, ἀρ. 1.

4 ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ ΤΟΥ 1806

Τὸ 1805-1806 εἶναι ἔτος μεγάλων δυσχερειῶν διὰ τοὺς κλέφτες τῆς Πελοποννήσου καὶ δὴ τοὺς Κολοκοτρωναῖους. Ὁ Πατριάρχης, πιεσθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἐκδίδει συνοδικόν, μὲ τὸ ὅποιον προτρέπει τὸν λαόν νὰ ἐξεγερθῇ κατὰ τῶν κλεφτῶν³ συγχρόνως στέλλονται διαταγαὶ πρὸς τὰς τουρκικὰς στρατιωτικὰς μονάδας νὰ κινηθῶν εἰς καταδίωξιν των. Πιεζόμενοι ἐκ τῶν διωγμῶν τούτων οἱ Κολοκοτρωναῖοι, ἀναγκάζονται νὰ καταφύγουν εἰς διαφόρους τόπους, εἰς μοναστήρια, εἰς χωρία, ἄλλοτε ἀμυνόμενοι καὶ ἄλλοτε ἐπιτιθέμενοι.⁴ Τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς περιπετείας τῶν Κολοκοτρωναίων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀπηχοῦν τὰ ἐπόμενα τραγούδια.

Δ. Α. Π.

Α'.

ΤΟ ΦΕΡΜΑΝΙ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ

- Οἱ γέροντες καὶ οἱ προεστοὶ καὶ οἱ πρῶχοντες τοῦ τόπου
 πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφὴ στὸ βασιλιά στὴν Πόλη:
 «Σὲ σέν', ἀφέντη βασιλιά, σὲ σένανε βεζίρη'
 οἱ κλέφτες ποὺ εἶναι στὸ Μοριά εἶναι καὶ βασιλιάδες.
 5 Ὁ Θεοδώρης εἶν' βασιλιάς κι ὁ Γιάννης εἶν' βεζίρης
 κι ὁ Γεώργιος ἀπὸ τὸν Ἄιτὸ εἶναι κατῆς⁵ καὶ κρένει». Ὁ βασιλιάς σάν τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ κακοφάνη
 Εὐθύς φερμάνι⁶ ἔβγαλε καὶ στὸ Μοριά τὸ στέλνει,
 τοὺς κλέφτες νὰ σκοτώσουνε, τοὺς Κολοκοτρωναίους.

Πελοπόννησος. - Ἐνθ' ἄν. σ. 119, ἀρ. 9.

1) ὁ Γερμανός. Ἐνταῦθα ἐννοεῖ τοὺς Φράγκους, τοὺς Δυτικούς γενικώτερον. 2) ἔφρον (λ. τ. yūfūyūs).

3) Βλ. Τ. Κανδηλώρου. Ὁ ἀφορισμὸς των Ἀρματωλῶν κατὰ τὸ 1805 [=Μαλεβός 4 (1924) 227, 238 καὶ 253]. Σχετικὴ βιβλιογραφία καὶ παρατηρήσεις εἰς Μιχ. Σακελλαρίου, Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821), Ἀθήναι 1939, σ. 239.

4) Γέρον Κολοκοτρώνης Α', 1889, σ. 16 κ.ἑξ.

5) Τοῦρκος δικαστής. 6) διαταγὴ τοῦ σουλτάνου.

Β'.

ΟΙ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΟΙ ΕΙΣ ΤΑ ΒΕΡΒΑΙΝΑ

- Θέ μου, καί τί νά γένηκαν οί Κολοκοτρωναῖοι,
 μήτε σέ γάμους φαίνονται μήτε σέ πανηγύρια·
 Μᾶς εἶπαν πέρα πέρασαν, στά Βέρβαινα πηγαίνουν·
 Στέλνουν τόν Πάλιο πάει μπροστά νά πιάσῃ τά κονάκια.¹
- 5 Στόν ὄχτο βγήκε κ' ἔκατσε καί ρίχνει δυό τουφέκια.
 «Ἀκοῦστε, Βερβαινωτίτισσες καί Βερβαινωτοπούλες,
 στρώστε κονάκια τῶν κλεφτῶν, τῶν Κολοκοτρωναίων,
 κ' ἕνα κονάκι¹ ξέχωρο, ξεχωριστό ἀπό τ' ἄλλα
 νά 'ναι κονάκι ἤσυχο καί νά μὴν ἔχη ἀντάρες,²
- 10 τί θά κονέψῃ³ ὁ Θεοδωρῆς, ὁ κύρ Κολοκοτρώνης».

Πελοπόννησος. - "Ἐνθ" ἀν., σ. 140, ἀρ. 27.

5. Ο Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΖΑΚΥΝΘΟΝ

Οἱ Κολοκοτρωναῖοι, καθὼς καί οἱ ἄλλοι κλέφτες, κατὰ τὰς δυσκόλους στιγμὰς εὕρισκον συνήθως ἄσυλον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ὁ Θεόδ. Κολοκοτρώνης ἐπανειλημμένως εἶχε καταφύγει εἰς Ζάκυνθον. Ἐκεῖ εὕρισκόμενος μετὰ τοὺς διωγμοὺς τοῦ 1806, θρηνεῖ ἐκ νοσταλγίας, ὡς φαίνεται εἰς τὸ ἐπόμενον τραγούδι.

- Κολοκοτρώνης κάθετοι στή Ζάκυνθο στό κάστρο,
 βάνει τὸ κιάλι καί τηράει καί τὸ Μοριά 'γναντεύει.
 Βλέπει τὸ πέλαγο πλατὺ καί τὴν στεριά μεγάλη,
 βλέπει τὴν Ἀλωνίσταινα, βλέπει τὸ Λιμποβίσι,
- 5 καί τοῦ 'ρθε σάν παράπονο καί κάθετοι καί κλαίει.
 Καί τοῦ Γιαννάκη μίλησε καί τοῦ Γιαννάκη λέει:
 - «Γιαννάκη, ποῦ 'ν' τ' ἀδέρφια μας ὁ Γιάννης κι ὁ Κουτάνης
 κι ὁ Γιώργος ἀπὸ τὸν Ἄιτὸ τὸ πρῶτο παλληκάρι ;»

Πελοπόννησος (Γορτυνία). - Δ. Α. Ὑλη, ἀρ. 2057 (Κ. Κασσιμάτης, 1888).

6. ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΚΑΛΟΓΕΡΟΥ

Ἡμέραν τινὰ τοῦ 1806 ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη Γιάννης Ζορμπᾶς, ὁ ἐξάδελφός του Γιώργης καί ἄλλοι συγγενεῖς ἐζήτησαν καταφύγιον εἰς τὴν παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴν τῆς Αἰμυαλοῦς. Καλόγερος κλαδεύων εἰς τὸ ἀμπέλι εἶδε τοὺς ἐρχομένους καί σπεύσας εἰς Δημητσάναν ἐπρόδωσε τούτους εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς. Κατὰ τὴν γενομένην συμπλοκὴν μεταξὺ ἄλλων ἐφονεύθη καί ὁ προδότης καλόγερος.³

1) οἰκία (λ. τ. κοπακ). 2) φορῶδες, ἀνησυχίας. 3) θά ἐγκατασταθῇ.
 2) Ὁ Γέρων Κολοκοτρώνης, Α', 1889, σ. 22 καί 2, σ. 151. Πρβλ. Δ. Α. Πετροπούλου, Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, τόμ. Α' (1958), σ. 205.

Καλόγερος ἐκλάδευε στοῦ Αἱμυαλοῦ¹ τ' ἀμπέλια,
βλέπει δυὸ κλέφτες κ' ἔρχονται, δυὸ λεροφορεμένους,
κι ἀπὸ μακριὰ τὸν χαιρετοῦν κι ἀπὸ κοντὰ τοῦ λένε.
«Ὡρα καλή, καλόγερε». – «Καλῶς τὰ παλληκάρια».

- 5 – «Καλόγερε, φέρε ψωμί, νὰ φᾶν' τὰ παλληκάρια.
– «Ψωμί δὲν ἔχω 'δῶ, παιδιὰ, νὰ φᾶν' τὰ παλληκάρια.
Καθῆστε λίγο, βρὲ παιδιὰ, νὰ πάγω νὰ σᾶς φέρω».
– «Τήρα καλά, καλόγερε, νὰ μὴ μᾶς μαρτυρήσης!
Σοῦ κόβει ὁ Γιῶργος τὰ μαλλιά κι ὁ 'Αντώνης τὸ κεφάλι».
- 10 Μὰ κείνος δὲν τ' ἀγροίκησε τὰ λόγια ποῦ τοῦ λένε,
ἐπῆγε καὶ τοὺς πρόδωκε, πάει τοὺς μαρτυράει.

Καὶ ἡ παγανιά,² τοὺς ἔκλεισε μέσ' στοὺς ληνοὺς, στ' ἀμπέλια.
Πελοπόννησος. – 'Ο Γέμων Κολοκοτρώνης
τόμ. Β', σ. 155, ἀρ. 39.

7. ΜΑΧΗ ΕΙΣ ΤΑ ΤΡΙΚΟΡΦΑ

Τὸ ἐπόμενον ἄσμα ἀναφέρεται εἰς μάχην παρὰ τὰ Τρίκορφα Τριπόλεως.
Εἶναι ἀμφίβολον ὅμως, ἂν πρόκειται περὶ τῆς πρώτης πόλιορκίας τῆς Τριπό-
λεως ἢ περὶ ἄλλης τινὸς ἀποπειράς πρὸς κατάληψιν αὐτῆς.

Τί ἔχεις, καημένε κόρακα, ποῦ σκούζεις καὶ φωνάζεις;
Νὰ μὴ διψᾷς γιὰ αἵματα, νὰ μὴ πεινᾷς γιὰ λέσια;³
Ροβόλα κά'⁴ στὰ Τρίκορφα κι ἀγνάντια στὸ Βαλτέτσι,
ἐκεῖ θὰ ἰδῆς τὰ αἵματα καὶ ἐκεῖ θὰ ἰδῆς τὰ λέσια,
5 πῶς πολεμᾶν' οἱ Ἕλληνες μὲ τοὺς Στραβαραπάδες.
Κολοκοτρώνης φώναζε τοῦ Κόλια τοῦ Πλαπούτα.
«Κόλια γιὰ σύχνα⁵ τὸν στρατὸ κι οὐλα τὰ παλληκάρια
νὰ πάρουμ' τὴν Τρομπολιτσά τὴν ξακουσμένη χώρα».

Πελοπόννησος. – *Ἐνθ' ἄν., σ. 174, ἀρ. 56.

ΜΣ'. ΤΩΝ ΧΟΝΤΡΟΓΙΑΝΝΑΙΩΝ

Οἱ Χοντρογιανναῖοι κατήγοντο ἐκ τῆς περιφερείας Καλαβρύτων. Ὁ πα-
τὴρ Χοντρογιάννης ἔδρασεν ὡς κλέφτης μετὰ τοῦ Γιαννιά (βλ. ἄν. σ. 230)
κατὰ τοὺς πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως χρόνους. Ὅλιγον πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς
Ἐπαναστάσεως, τὴν 16ην Μαρτίου 1821, εἶχεν ἐπιτεθῆ μετὰ τῶν υἱῶν του
καὶ ἄλλων συντρόφων, τοῦ Γ. Δημοπούλου, τοῦ Σταμάτη καὶ Λαμπρού-
λια, κατὰ τοῦ φοροεισπράκτορος (σπαῆ) Σειντή Χαμουτσᾶ Λαλιώτη, ὅστις,

1) ἔκδ.: Δαμνιανῶ. Ἡ διόρθωσις ἐκ τῆς παραλλ. ἐν σελ. 154, σ. 38 τῆς αὐτῆς
ἐκδόσεως. 2) ἐχθρικά ἀποσπάσματα στρατοῦ.

3) ψοφίμια, πτώματα (λ. τ. les). 4) κάτω. 5) σάναζε, συγκέντρωνε.

κατά τὴν ἀφήγησιν τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη, ¹ «ἦτον εἰς τὴν πρωτεύουσαν μετὰ τοῦ Νικολῆ Ταμπακοπούλου, διὰ νὰ λάβουν χρήματα ἀπὸ τὸν βοεβόδαν Ἰμπραήμαγαν Ἀρναούτ Ὀγλούν, ἅτινα ἐχρεώσται εἰς τὸν Ταμπακόπουλον». Ὁ Σεῖντης Χαμουτῆς μετὰ τοῦ Ταμπακοπούλου διέφυγαν ἔφιπποι καὶ κατώρθωσαν νὰ διασωθοῦν. Διὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐκείνην ὁ Χοντρογιάννης κατηγορήθη ὑπὸ τῶν κληρονόμων τοῦ Ταμπακοπούλου μετὰ τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν, τὸ ἔτος 1830. Γενομένης δίκης ἐφυλακίσθη καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακὰς Μπούρτζι τοῦ Ναυπλίου. Οἱ υἱοὶ του κατήντησαν λησταὶ καὶ διαπράξαντες κακουργήματα ἐφονεύθησαν. Ἐκ τῶν κατωτέρω ἄσμάτων τὸ Α' ἀναφέρεται εἰς ἐπίθεσιν καὶ διαρπαγὴν διαπραχθεῖσαν ὑπὸ τῶν Χοντρογιανναίων, τὰ δὲ Β' καὶ Γ' εἰς τὴν θανάτωσίν των. Τὰ ὀνόματα τῶν φονευθέντων διαφέρουν ἀπὸ τῆς μιᾶς παραλλαγῆς εἰς τὴν ἄλλην, ὡς συμβαίνει συνήθως εἰς τὰ τραγούδια.

Δ. Α. Π.

Α'.

Δὲν κλαῖτε δένδρα καὶ κλαριά καὶ σεῖς κοντοραχοῦλες,
δὲν κλαῖτε γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς Χοντρογιανναίους;
Μάιδε στοῦ Μάζη ² φαίνονται μάιδε καὶ στὰ Καλύβια, ³
μάιδε καὶ στὰ Καλάβρυτα, ποὺ ἦταν τὸ γύρισμά τους.

- 5 Μᾶς εἶπαν πῶς ἐπέρασαν καὶ πᾶνε στὴ Βοστίτζα. ⁴
Στοῦ Μεσσηνέζη πήγανε, στὸν ἔμπορο τῆς Πάτρας.
Πῆραν ἄσπρα, πῆραν φλωριά, πῆραν μαργαριτάρια,
κι ὁ Γιώργος ὁ περίμορφος πῆρε τὴν κυρὰ Ζώϊκος.
Στὸν πασιοντά ⁵ τὴν ἔμπασε γιὰ νὰ τήνε προσβάλη
10 κι ὁ μοίραρχος ἐπλάκωσε μὲ τοὺς χωροφυλάκους,
τὸ σπίτι ἐπεριώρισε κ' ἐπιάσανε τοὺς κλέφτες.

Πελοπόννησος (Δημητόα). - Λ. Α.
*Υλη, ἀρ. 1164 (Χ. Μελετόπουλος).

Β'.

Στ' Ἀνάπλι σφάζουν πρόβρατα, στ' Ἀνάπλι σφάζουν γίδια
κι ἀπ' ὄξω ἀπ' τὴν Πρόνοια ¹ σφάζονται παλληκάργια,
τοῦ Χοντρογιάννη τὰ παιδιὰ, τὰ τρία στὴν ἀράδα.

- Τὸ Γιώργη σφάζουε μπροστά καὶ τὸ Σωτήρη πίσω
5 καὶ παραδευτερώτερα σφάζουν τὸν κύρ-Ἀνδρουτίζο.

Κορινθία (Καμάραι Ἐρεινῶν). - Λ. Α.
*Υλη, ἀρ. 1831 (Ν. Βραχνός, 1890-91).

1) Ἀπομνημονεῖματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21, (ἔκδ. "Βιβλιοθήκη"), σ. 142. Κωνστ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. Ε'β, 1925, σ. 576. Πρβλ. καὶ Φωτάκου (Χρυσανθοπούλου), Ἀπομνημονεῖματα περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τόμ. 1ος, ἔκδ. Γ' (1955), σ. 66-67. Διον. Κοκκίνου, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τόμ. Α', σ. 289.
6) Κατριβάνου, Χοντρογιανναῖοι. Πελοπον. Πρωτοχρονιά ἔτ. 1959, σ. 246-247.

2) χωρία τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων. 3) Αἴγιον.

4) τὸ κύριον δωμάτιον τοῦ σπιτιοῦ (λ. τ. βασιδα). 5) προάστιον τοῦ Ναυπλίου.

Γ'.

Χαμανταριάζουν¹ τὰ βουνά, ἀντάριασαν κ' οἱ κάμποι,²
κ' ἐσύ, Λιάκου μ', δὲ φαίνεσαι, κλέφτης νὰ γκεζερίσης!³
— «Τὰ τί καλὸ ἔχω νὰ φανῶ, κλέφτης νὰ γκεζερίσω;
σκοτώσανε τ' ἀδέρφια μου, τὸ Μῆτσο καὶ τὸν Τάσιο».

5 Μπροστὰ τὸ Μῆτσο σκότωσαν καὶ δεύτερα τὸν Τάσιο».

Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασσού), Ἀθήνα 1939, σ. 21, ἀρ. 33.

ΜΖ'. ΤΟΥ ΧΡΟΝΗ

Τὰ παιδιά ἀγωνιστοῦ τινος Χρόνη συλλαμβάνονται καὶ φονεύονται ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Τσεκούρα. Ἀπανθρώπως σαρκάζων ὁ φονεὺς διατάσσει νὰ ἐπιδείξουν εἰς τὸν δυστυχῆ πατέρα τὰς κεφαλὰς τῶν τέκνων τοῦ ἐναποτεθειμένης εἰς σάκκον. Ἐκμανεῖς ὁ πατήρ, ἐπιτίθεται καὶ ἐκδικεῖται.

Ποῖος ὁ πατήρ Χρόνης δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Κατὰ τινες παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ, κυρίως ἐκ Πελοποννήσου, ὁ Χρόνης κατήγετο ἐξ Ἀγραπιδωχωρίου Ἡλείας, ὁ δὲ φονεὺς Ἀλῆ Τσεκούρας, ὡς φέρεται εἰς τὰς αὐτάς παραλλαγὰς, πρέπει νὰ ἦτο ὁ γνωστός διὰ τὴν ὠμότητα καὶ ἀσέλγειαν τοῦ πλοῦσιος Ὀθωμανοῦ τῆς Τριπόλεως, ὅστις, διαθέτων στρατιωτικὴν δύναμιν ἐξ Ἀλβανῶν τοῦ χωρίου Λάλα κυρίως, σκληρῶς κατεπίεζε τοὺς χριστιανούς, προπάντων κατὰ τοὺς διωγμούς τῶν κλεφτῶν τοῦ 1806.⁴

Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς, ὡς ἡ Α' ἐκ τῶν κατωτέρω, ἀναφέρεται ἀορίστως τὸ ὄνομα Χρόνης καὶ πιθανώτατα πρόκειται, ὡς λέγει ὁ Νικόλαος Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 56), περὶ ἀρματολοῦ ἐκ Δωρίδος, ζήσαντος κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος, τοῦ ὁποίου τὰ τέκνα ἐφονεύθησαν ὑπὸ τινος δερβέναγα Ἀλῆ Τσεκούρα.

Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ υποθέσωμεν, ἢ ὅτι πρόκειται περὶ δύο χωριστῶν ὁμοίων ἐπεισοδίων διαδραματισθέντων εἰς Ρούμελην καὶ Πελοπόννησον, διὰ τὰ ὁποῖα συνετέθησαν τὰ τραγούδια, ἀνεξεζητήτως τὸ ἓν τοῦ ἄλλου, ἢ ὅτι κατὰ τὸν τύπον τοῦ παλαιότερου ἐκ τῶν ᾄσμάτων διὰ τὰ παιδιά τοῦ Χρόνη ἐκ Δωρίδος συνετέθη κατὰ συμφυρμὸν τὸ τραγούδι τῆς Πελοποννήσου, ἀφορμῆς δοθείσης ἴσως ἐκ παρομοίου ἐπεισοδίου.

Δ. Α. Π.

Α'.

Πολλὰ τουφέκια πέφτουνε μιλιόνια καριοφίλια·
Μῆνα σὲ γάμον πέφτουνε, μῆνα σὲ πανηγύρι;

1) ἀρχίζουν νὰ συννεφιάζουν, νὰ καλύπτονται ὑπὸ ὁμίχλης. 2) ἄζεται μὲ τσακίσματα ὡς ἐξῆς:

Χαμανταριάζουν τὰ βουνά, μωρὲ Χοντρογιαννόπουλε,
ἀντάριασαν κ' οἱ κάμποι, μωρὲ Λιάκο Χοντρογιάννη

3) νὰ τρέξῃς, νὰ γυρίσῃς (λ. τ. gezmek).

4) Βλ. Ν. Βέη, Ἀρχαϊκὰ γλωσσικὰ μνημεῖα, Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἑταιρ. 6 (1902) σ. 229 κ.ἑξ.

- κι οὐδὲ σὲ γάμο πέφτουνε, οὐδὲ σὲ πανηγύρι·
 Ἄλῃ Τζικούρας χαίρεται καὶ ρίχνει στὸ σημάδι.
- 5 Πάγει κι ὁ Χρόνης γιὰ νὰ ἰδῆ, σεργιάνι¹ γιὰ νὰ κάμη.
 -«Πολλὰ τὰ ἔτη, μπουλούμπαση».²-«Καλῶς τὸν Χρόνη πού 'ρθε».
 -«Πῶς τὰ 'χεις, Χρόνη μ', τὰ παιδιά, τὰ μαῦρα παλληκάρια ;»
 -«Σὲ προσκυνοῦν, μπουλούμπαση, καὶ σοῦ φιλοῦν τὸ χέρι.
 Δώδεκα μέρες ἔχω 'γώ, στὰ μάτια δὲν τὰ εἶδα».
- 10 -«Σάν θέλεις, Χρόνη μ', νὰ τὰ ἰδῆς, νὰ ἰδῆς καὶ γιὰ νὰ μάθης,
 τήρα 'δῶ μέσα στὸν τορβά,³ νὰ ἰδῆς κεφάλια π' ἔχω».
 Ἐπάγει ὁ Χρόνης, κοίταξε μέσ' στὸν τορβά³ καὶ βλέπει·
 βλέπει τὸ πρῶτο του παιδί καὶ πρῶτο παλληκάρι·
 κι ὁ νοῦς του ἔσκοτείνιασε, ὡσάν θεργιὸ μουγκρίζει·
- 15 χύνεται μὲ γυμνὸ σπαθί στῶν ἄπιστων τ' ἀσκέρια·⁴
 σφάζ' Ἀρβανῖτες δώδεκα καὶ δυὸ μπουλουμπασάδες,
 χύνει τὸ αἷμα σάν νερὸ καὶ χορτασμὸ δὲν ἔχει.⁵

N. Tommaseo, Canti popolari Greci,
 Venezia 1842, σ. 201.

B'.

- Ἐψές, προψές πού πέρναγα μέσ' στ' Ἀγραπιδохώρια,
 ἀκῶ νταούλια νὰ βαροῦν καὶ παταριές νὰ πέφτουν.
 Κᾶν Ἀγγελῆς ἐγλένταγε, κᾶν Ἀναστάσης πίνει.
 Εἶτε Ἀγγελῆς ἐγλένταγε, εἶτ' Ἀναστάσης πίνει,
- 5 Ντελῆ Τσεκούρας ροβολάει ἀπὸ τὸ Μακρὸ πλάι.
 Ἐβγήκε Χρόνης γιὰ νὰ ἰδῆ, ν' ἀκούση καὶ νὰ μάθῃ,
 τὸν ἔπιασε τ' ἀπόσπασμα, τὸν πάει στὸν καπετάνιο.
 -«Γειά σου, χαρά, μπουλούμπαση».²-«Καλῶς τὸν καπετάνιο».
 -«Χρόνη γιὰ πιάσε τ' ἄλογο καὶ τήρα στὸ δισάκκι,
 10 ἔχει δυὸ κιτρολέϊμονα, δυὸ κίτρα ἀπὸ τὴν Πάτρα,
 νὰ ἰδῆς τὰ φρύδια τ' Ἀγγελῆ, τὰ μάτια τ' Ἀναστάση».
 -«Κακό 'καμες, μπουλούμπαση, σὲ τέτοια παλληκάρια,

1) νὰ διασκεδάσῃ (λ. τ. seyran). 2) ὁμαδάρχα (λ. τ. bölükbasi). 3) κοίταξε
 εἰδῶ μέσα εἰς τὸν σάκκον (τορβάς· λ. τ. torba). 4) στρατός, πλῆθος. 5) οἱ τέσσαρες τε-
 λυταῖοι στίχοι προέρχονται ἐκ τῆς προσθήκης ὑπὸ Π. Μαζαράκη, ὡς αὕτη παρατίθεται ὑπὸ
 Tommaseo, ἔνθ' ἂν., σ. 201, σημ. 1. Οἱ ἀντίστοιχοι στίχοι εἰς τὸ κείμενον Tomm., ὡς κατω-
 τέρω, εἶναι ποιητικῶς κατώτεροι, ὡς χαλαροῦντες τὸν δραματικὸν τόνον τοῦ τραγουδιοῦ:

Καὶ μὲ τὸ νοῦν του ἔβαλε καὶ μὲ τὸ νοῦν του βάζει
 καὶ τὸ σπαθί του ἔβγαλε καὶ τὸ σπαθί του βγάγει,
 κόβ' Ἀρβανῖτες δώδεκα καὶ δυὸ μπουλουμπασάδες.

πού πήρες τὰ κεφάλια τους κι ἄφηκες τὰ κορμιά τους.
Μιά παταριά τοῦ ἔδωσε μὲ τρία ἀσημένια βόλια.

- 15 Τό 'να τὸν πήρε στὴν καρδιά καὶ τ' ἄλλο στά πλεμόνια,
τὸ τρίτο τὸ φαρμακερό, τὸν πήρε στοῦ κεφάλι.

Πελοπόννησος (Γορτυνία). - Δ. Α. ἀρ. 926 Δ',
σ. 19 - 20 ἀρ. 21 (Χ. Σακελλαριάδης, 1928).

ΜΗ'. ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ

Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ κλέφτου Δήμου δὲν ἔχομεν θετικὰς ἱστορικὰς εἰδήσεις. Ἐξ ἐνδείξεων τινων, τὰς ὁποίας ἐσημείωσεν ὁ Τ. Γριτσόπουλος εἰς σχετικὴν μελέτην του¹ φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ κλέφτου ὁ ὁποῖος ἔδρασεν εἰς Γορτυνίαν. Τὸ τοπωνύμιον «Πέντ' Ἀλώνια», τὸ ἀναφερόμενον εἰς πάσας τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἔξοματος, εἶναι γνωστὴ περίοπος θέσις ἐν Γορτυνίᾳ παρὰ τὴν Ἀράχοβαν. Τοπικὴ ἐξ ἄλλου παράδοσις ἀναφέρει ὅτι κλέφτης Δήμος, ἔχων ὀρμητήριον τὴν Ἀράχοβαν, κατήγετο ἐκ τοῦ χωριῦ Ἀράπηδες, τὸ ὁποῖον εἶναι πλήρως θεατὸν ἐκ τῆς θέσεως Πέντε Ἀλώνια.

¹ Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἔξομα εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς Πελοπόννησον ἔνθα ἔχουν καταγραφῆ παραλλαγαὶ του.²

Δ. Α. Π.

Μαράθηκαν τὰ δέν-τρα κι ὄλα τὰ κλαδιά,
μαράθηκε κι ὁ Δήμος ὄχ τὰ κλάηματα,
βγαίνει στά Πέντ' Ἀλώνια, ἀγνάν-τιο στοῦ χωριό³
βλέπει φωτιὲς καὶ καῖνε μέσ' στά σπίτια του

- 5 κ' ἓνα κακὸ μεγάλο μέσ' στά πράματα.³
Κ' ἡ μάννα του τοῦ λέει καὶ τὸ μ-παρηγοῦ.
- «Σώπα, καημένε Δήμο, καὶ μὴ μ' πικραίνεσαι,
κ' ἐγὼ σοῦ κάνω σπίτια, πύργους γυάλινους,
κ' ἐγὼ σοῦ παίρνω γίδια, στάνες δώδεκα».

- 10 Κι ὁ Δήμος ἀποκριέται, δίνει ἀποκρισιά.
- «Καὶ σάν τί λές, μωρ' μάννα, σάν τί μοῦ μολοῦξ,
δὲ γ-κλαίω 'γὼ τὰ σπίτια μ', μαῖδέ τὰ πράματα³ μ',
μὰ κλαίω τῆ γυναῖκα μου, πού τῆ μ-πήρανε
στὴν Ἀραπιά τῆ μ-πάνε σκλάβα νά γενῆ».

Πελοπόννησος (Ἀρκαδία). - Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ.
Ἐταιρείας, τόμ. 6 (1902/6), σ. 251 - 252.

1) Ἀράχοβα ἢ Γορτυνιακὴ καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς δημῶδες ἄσμα τοῦ κλέφτου Δήμου, Ἀθῆ-
ναι 1943. 2) Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐνοίας τοῦ ἔξοματος ἐν συγκρίσει πρὸς ὅμοιον βουλ-
γαρικὸν βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Βούλγαροι κλέφτες κατὰ τὰ δημῶδη βουλγαρικὰ ἄσματα, Ἐστία
τ. Κ' (1885), σ. 755 - 58 (= Τοῦ αὐτοῦ, Λαογρ. σύμμεικτα, τόμ. Α', 1920, σ. 287 - 296).
Πρβλ. Ν. Α. Βέη, Ἀρκαδικὰ γλωσσικὰ μνημεῖα, Δ.Ι.Ε.Ε.Ε., τόμ. 6 (1902/6) σ. 251 κ. ἑξ.
3) αἰγοπρόβατα.

ΜΘ'. ΤΟΥ ΣΚΥΛΟΔΗΜΟΥ

Τὸ ἔθνος εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ συμφύρεται συνήθως μὲ τὸ τοῦ Σκαλτσοδήμου (βλ. κατωτέρω) λόγῳ τῆς ὁμοιότητος τοῦ θέματος. Ὁ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενος Σκυλοδημος ἀνήκεν εἰς ἀρματολικὴν οἰκογένειαν τῆς Ἀκαρνανίας. Κατὰ παλαιότεραν εἰδησιν, τὴν ὁποίαν μᾶς παρέχει ὁ C. Faugier,¹ ὁ νεώτερος ἐκ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν Σκυλοδημαίων, ὀνομαζόμενος Σπύρος, συλληφθεὶς κατὰ τὸ 1806, μετεφέρθη εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐφυλακίσθη. Μετὰ τάλαιπωρίαν πολλῶν μηνῶν κατάρθωσε νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῶν φυλακῶν καὶ ἐγένετο ἀργότερον πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου. Οὗτος εἶναι πιθανώτατα καὶ ὁ ἥρωϊς τοῦ τραγουδιοῦ.

Δ. Α. Π.

Ὁ Σκυλοδημος ἔτρωγε στὰ ἔλατ' ἀπὸ κάτω,
καὶ τὴν Εἰρήνην στὸ πλευρὸ εἶχε νὰ τὸν κεράσῃ.
- «Κέρνα μ', Εἰρήνη μ' ἔμορφη, κέρνα μ' ὅσο νὰ φέξῃ,
ὅσο νὰ ἔβγ' αὐγερινός, νὰ πάῃ ἢ πούλια γιόμα»²

5 κι ἀπὲ σὲ στέλνω σπίτι σου μὲ δέκα παλληκάρια».

- «Δῆμο, δὲν εἶμαι δούλα σου, κρασί νὰ σὲ κεράσω,
ἐγὼ εἶμαι νύφη προεστῶν κι ἀρχόντων θυγατέρα».

Κωνσ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. Ε'β, ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 140 - 41.

Ν'. ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΚΑΛΤΣΑ

Ἀρπαγὴ γυναικῶν ὑπὸ κλεφτῶν ἀναφέρεται συνήθως εἰς τραγούδια, ἀποδιδομένη εἰς διαφόρους κλέφτας. Γνωστότερον ὅμως τραγούδι μὲ τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι τὸ ἐπόμενον μὲ ἥρωα τὸν Δῆμον Σκαλτσᾶν ἢ Σκαλτσοδήμον. Οὗτος ἐγεννήθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς Ἀρτοτίναν Δωριδος καὶ διεκρίθη ὡς πολεμιστῆς κυρίως κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε ὑψωσε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα περὶ τὰ τέλη Μαρτίου 1821. Μετ' ἄλλων ἀγωνιστῶν μετέσχεν εἰς διαφόρους μάχας ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πλέον ἀξιόλογος εἶναι ἡ παρὰ τὴν Ἀμπλιανην, μεταξὺ Ἀμφίσσης καὶ Γραβιάς, κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1824. Ὁ Δ. Σκαλτσᾶς ἀπεβίωσε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1826, ἐνῶ εὕρισκετο εἰς Αἴγιον.³

Δ. Α. Π.

Α'.

Στὴν ρίζ' ἀπ' ἓνα ἔλατο κάθετ' ὁ Καλτσοδήμος
μὲ τὴν Κρουστάλλω στὸ πλευρὸ, μὲ τὴν παπαδοπούλα.⁴

1) Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 147 - 148. Βλ. καὶ Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου 1, σ. 303, σημ. 1(β).

2) Ἐκδ. Παπαρρ. : γέμμα.

3) Βλ. Ν. Κασσοῦλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α' σ. 371, 387, Β' σ. 295, 333, 371. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ ἑλλ. ἔθνους, τόμ. ΣΤ'α, ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 61, 109.

4) Κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινόν (Συλλογὴ δημοτ. ἠσμάτων, ἐν Ἀθήναις 1880, σ. 69) κατήγετο ἐκ τῆς οἰκογενείας Παπαδαίων.

Ὁ Γούλας ἀπ' τὴν μιὰ μεριά κι ὁ Δῆμος ἀπ' τὴν ἄλλῃ
κι ὁ Διάκος¹ ὁ σταυραδελφὸς στὰ μάτια τὴν κοιτάζει.

- 5 «Τί μὲ τηρᾶς, σταυραδελφέ, τί μὲ τηρᾶς, μπρὲ Διάκο;
Πιάσε καὶ φτειάσε μιὰ γραφή καὶ στείλε τ' Ἀναγνώστη²
φωτιά νὰ κάψῃ τ' ἄσπρα του καὶ φλόγα τὰ φλωριά του,
ποὺ ἔγώ κοιμοῦμαι μοναχὴ στὰ κλέφτικα λημέρια
μὲ τὸ σπαθὶ προσκέφαλο καὶ τὸ τουφέκι στρῶμα».

*Αρν. Ράσσω, Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae
1860, σ. 193, ἀρ. 260 (σὺλλ. Ulrich).*

Β'.

Ἐμένα τὸ ἔχει ἡ τύχη μου, τὸ ἔχει τὸ ριζικό μου,
νὰ γένω στρῶμα τοῦ Σκαλτσᾶ, προσκέφαλο τοῦ Διάκου.
Στὴ ρίζα ἀπὸ ἄναν ἔλατο κάθετ' ὁ Σκαλτσοδημος,
μὲ τὴ Ρηνούλα στὸ πλευρό, μὲ τὴ Μπαμπαλοπούλα.³

- 5 - «Κέρνα μας, Ρήνη μ', κέρνα μας, κέρνα ὡς ποὺ νὰ φέξῃ,
ὡς ποὺ νὰ σκάσῃ ὁ αὐγερινός, νὰ πάῃ ἡ πούλια γιόμα,
ὡς ποὺ νὰ ῥθῆ κι ἀφέντης μας, τὴν ξαγορὰ νὰ φέρῃ.
Κέρνα τὸ Γούλα μιὰ φορά, τὸ Σκαλτσοδημο πέντε,
τὸ Διάκο τὸν περήφανο μὴν τὸν κερνᾶς καμμίνια!»
- 10 Κι ὁ Διάκος περνοδιάβαινε τὸν ταμπουρά βαρῶντα,
στὰ μάτια τὴν ἐτήραγε, στὰ μάτια τὴν τηράει.
- «Τί μὲ τηρᾶς, σταυραδελφέ, τί μὲ τηρᾶς, βρὲ Διάκο;
Πᾶρε τὸ καλαμάρι σου, τὸ φλουροκαπνισμένο,
πᾶρε καὶ κάνε μιὰ γραφή κ' ἕνα καημένο γράμμα
- 15 καὶ στείλ 'το στὸν πατέρα μου, τὸ γέρο Ἀναγνώστη.
«Φωτιά νὰ κάψῃ τ' ἄσπρα του κ' ἡ λαύρα τὰ φλουριά του
κ' ἔγώ κοιμάμαι στὰ βουνά, στοὺς πάγους καὶ στὰ χιόνια...
καὶ τ' ἄσημένα χαϊμαλιά⁴ τὰ ἔχω προσκεφαλάδες».

*Ειρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 18, ἀρ. 30.*

ΝΑ'. ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΑΓΡΑΦΙΩΤΗ

Μεταξὺ τοῦ Κώστα Ἀγραφιῶτη, ἀνδρὸς διακρινομένου διὰ τὴν ἐπίδο-
σίν του εἰς τὰ πολεμικά, καὶ τοῦ γνωστοῦ ἄρματολοῦ ἐκ Λοκρίδος Ἰωάννου
Δυοβουνιώτου (1763 - 1831) ὑπῆρχον ἀντιζηλίαι καὶ διαμάχαι, αἵτινες κατέλη-
ξαν εἰς τὴν ἐξόντωσιν τοῦ πρώτου.

1) Ὁ Διάκος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1806 διετέλει πλησίον τοῦ Γούλα καὶ τοῦ Σκαλτσᾶ, ἡ δ' ἀπα-
γωγὴ τῆς γυναικὸς ἐπὶ ἔλθε χώραν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1807 καὶ 1814. Βλ. *Εἰρ. Σπανδωνίδη*,
ἐνθ' ἄν., σ. 277-78. 2) Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν (ἐνθ' ἄν., σ. 69) ὁ Ἀναγνώστης, σὺζογος τῆς
Κρουστάλλως, ἦτο εὐνοούμενος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. 3) Εἰς ἀρκετὰς παραλλαγὰς λέγεται Παπα-
δοποβία, δηλ. ἐκ τῆς οἰκογενείας Παπαδοβίων. 4) φυλακτὰ (λ. ἀρβ. hamaiili).

Εἰς τὸ ἐπόμενον τραγούδι φέρεται ὁ Ἀγραφιώτης ἐπικαλούμενος τὴν μεσολάβησιν ἄλλων προσώπων παρὰ τῷ Δυοβουνιώτῃ πρὸς διάσωσίν του. Τοῦτο συνέβη πιθανώτατα πρὸ τοῦ ἔτους 1820, ὅτε ὁ υἱὸς τοῦ Δυοβουνιώτου Γεώργιος πρὸς τὸν ὁποῖον θέλει ἀπευθυνθῆ παράκλησις περὶ μεσολαβήσεως εἰς τὸν πατέρα, καθὼς λέγεται εἰς τὸ τραγούδι, ἐστάλη ὡς ὄμηρος εἰς τὸν ἄλλῃ πασάν τῶν Ἰωαννίνων.¹

Δ. Α. Π.

"Ὅσοι εἴστε φίλοι μπιστικοί, φίλοι μ' ἀγαπημένοι,
οὔλοι ριντζά νά πέσετε² στὸ γιὸ τοῦ Δυοβουνιώτη,
κ' ἐκεῖνος στὸν πατέρα του, τὸν καπετὰν Γιαννάκη,
νά μοῦ χάριση τὴ ζωὴ ἀκόμα πέντε μέρες,
5 νά πάω νά μάσω τ' ἄσπρα μου, πού τὰ ἔχω δανεισμένα.
Χίλια φλουριά ἔχω στὸ Δαδί, χίλια στὸ Παλιοχώρι
κι ἄλλα χίλια στὴ Παύλιανη σ' ἑνοῦ παπαῦ τὸ σπίτι.

Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 18, ἀρ. 29.

ΝΒ'. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΓΚΟΥΡΑ

Ὁ Γιάννης Γκούρας ἐγεννήθη εἰς τὴν Παρνασσίδα τὸ 1791. Διεκρίνετο διὰ τὴν γενναιότητα καὶ πολεμικὴν ἐμπειρίαν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πανουργίαν, σκληρότητα καὶ φιλοχρηματίαν του.

Πρὸ τοῦ 1821 ὑπῆρξε μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρουτσοῦ ὡς ἀρματολὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Εὐθὺς ὡς ἐκπρύχθη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις κατέλαβε μὲ 700 περίπου πολεμιστὰς τὸ φρούριον τῆς Ἀμφίσσης τὴν 27 Μαρτίου 1821 καὶ μετέσχεν εἰς διαφόρους μάχας, εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς (8 Μαΐου 1821), εἰς τὰ Βασιλικὰ (26 Αὐγούστου 1821) κ. ἀ.

Διορισθεὶς φρούραρχος τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν τὸν Αὐγούστον τοῦ 1822, διέμεινε ἐκεῖ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, συντελέσας, ὡς γνωστὸν, εἰς τὸν θάνατον τοῦ φυλακισμένου εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει βενετικὸν πύργον Ὀδυσσεῶς Ἀνδρουτσοῦ, τὴν νύκτα 4-5 Ἰουνίου 1825.

Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ὁ Γκούρας, περιφερόμενος τὴν νύκτα τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1826 εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ ὄχυράματα παρὰ τὸ θέατρον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ διὰ νὰ προλάβῃ τὴν δραπέτευσιν ὀπλιτῶν, ἐφονεύθη ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας.³

Τὸ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενον τραγούδι εἶναι γνωστὸν εἰς ὀλίγας παραλλαγὰς αἱ ὁποῖαι προέρχονται κυρίως ἐκ Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Δ. Α. Π.

1) Βλ. καὶ *Ν. Κασομούλη*, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α', σ. 14 βλ. καὶ τὸ ἄρθρον Δυοβουνιώτης Ἰωάννης ἐν Μεγ. Ἑλλ. γλ. Ἐγκυκλοπ. καὶ *Εἰρήνης Σπανδωνίδη*, ἔνθ' ἀν., σ. 273-274.

2) Ὅλοι νά παρακαλέσετε (ριντζά ἐκ τοῦ ἀρβ. ricih).

3) Βλ. καὶ *Μακρυγιάννη*, Ἀπομνημονεῖματα, ἔκδ. Γ', 1957 σ. 239.

- Δέν κλαῖτι δέντρα κί κλαριά κί σεις κουντουραχοῦλις,
 δέν κλαῖτι γιά τ'ς ἀρματολούς, γιά τοὺς καπιταναίους,
 ποὺ πῆγαν κί τοὺς κλείσανι στοῦ κάστρου τῆς Ἀθήνας.
 Μιριά τοὺς δέρν' οὐ θάνατους, μιριά τοὺς δέρν' οὐ Χάρους,
 5 κί ἀπού μιριά οὐ Κιουταῆς μί μπόμπις, μί κανόνια.
 – «Ν-ἔβγα, Γκούρα μ', προσκύνησι τὸν Κιουταῆ βιζίρη».
 – «Ν-ῶσου 'ν' οὐ Γκούρας ζουντανός, πασιά δέ προσκυνάει'
 πασιά 'χ' οὐ Γκούρας τοῦ σπαθί, βιζίρη τοῦ ντουφέκι».
 Μόν' φώναζι κί ἔλιγι, μόν' φώναζι κί λέει:
 10 – «Ν-ἔβγα μί δικατέσαιρους κί 'γὼ μί τὸν Ἀράπη,¹
 νά ἰδῆς τοῦ Γκούρα τοῦ σπαθί, τ' Ἀράπη τοῦ ντουφέκι».

Παρνασσός (Καλοσκοπή). – Λαογρ., τόμ. 12
 (1938/48), σ. 356-57 (Γ. Τ. Κόλιας).

ΝΓ'. ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΗ ΛΙΑΚΑΤΑ

Ὁ Γρηγόρης Λιακατᾶς, υἱὸς κτηνοτρόφου ἐκ Κλεινοβοῦ Καλαμπάκας, ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος. Νέος ἀκόμη ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀρματολὸς εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, συμπράξας πολλάκις μετὰ τοῦ πενθεροῦ του Ν. Στουρνάρη, ἀρματολοῦ Ἀσπροποτάμου.

Μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως κατὰ Ἰούλιον 1821, ὁ Λιακατᾶς ὑψώνει τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν μετὰ τῶν κλεφταρματολῶν Ν. Στουρνάρη, Χατζηπέτρου καὶ Μάνταλου εἰς περιφερείας τῆς Ἠπείρου, Θεσσαλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κατὰ τὰ ἔτη 1823-1824 ἠγωνίσθη ἥρωικῶς εἰς διαφόρους μάχας ἐναντίον τῶν Τούρκων. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου τὸ 1825, ὅτε ὁ Ν. Στουρνάρης διωρίσθη φρούραρχος τῆς πόλεως ταύτης, ὁ Λιακατᾶς ἀνέλαβε νὰ ὑπερασπισθῆ τὸ φρούριον Ντολμάς ἐπὶ τῆς ὀμωνύμου νηίδος πρὸς τὸ Αἰτωλικόν. Τραυματισθεὶς εἰς τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἐξ ἀποκόμματος ὀβίδος, ἀπεσῦρθη ἐκεῖθεν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1825. Μετὰ τὴν ἀφίξιν τουρκικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν Ἰμβραῖμ πασάν καὶ τὴν στενὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Λιακατᾶς εὐρίσκεται καὶ πάλιν εἰς τὸ φρούριον Ντολμάς, ἔνθα, ἥρωικῶς μαχόμενος, ἔπεσε τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1826.²

Ἡ λαϊκὴ μοῦσα ὕμνησε τὸν Λιακατᾶν διὰ τῶν ἐπομένων ἐξόχως ποιητικῶν στίχων.

Δ. Α. Π.

1) Ἐνωσὶ πιθανῶς τὸν ἐκ Γρανίτσας ἀγωνιστὴν Γεώργιον Ἀράπην, διακρίθεντα εἰς διαφόρους μάχας.

2) Βλ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικᾶ Α'. σ. 90 κέξ., 278, 295 κ.ά., Ἀρτεμίου Μίχου, Ἀπομνημονεύματα, Ἀθήναι 1956, σ. 69-70, (Ἀπομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21 ἄρ. 5, ἔκδ. «Βιβλιοθήκης»). Κανέλλου Δεληγιάννη, Ἀπομνημονεύματα, Ἀθήναι 1957, (Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21 ἄρ. 18, ἔκδ. «Βιβλιοθήκης»). Ἄρθρον: Λιακατᾶς ὑπὸ Γ. Δ. Κ(ορομηλᾶ) ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπ. καὶ Β. Σκαφιδᾶ, Γρηγόρης Λιακατᾶς, Ἠπειρ. Ἔστια, ἔτ. Ζ' (1958) σ. 91-100.

Χρυσός αἰτός τριγύριζεν ἔξ' ἀπ' τὸ Μισολόγγι·
 Ρωτᾷ στήν τάμπια¹ τοῦ Μακρῆ, στήν τάμπια¹ τοῦ Δεσπότη²
 - «Μὴν εἶδατε τὸ Λιακατᾶ, τὸν καπετὰν Γρηγόρη;»

- «Σὺρε, πουλί μ', στ' Ἄντολικό³ καὶ κοίταξε τριγύρω,
 5 κι ἀγνάντεψε πρὸς τὸν Ντουλμά⁴ κι ἀντίκρυ ἀπὸ τὸν Πόρο·
 κ' ἐκεῖ θὰ ᾽ῤῥῃς ἄσπρα κορμιά πού κείτονται στήν ἄμμο,
 κι ἂν ἤμπορέσης διάλεξε τὸν καπετὰν Γρηγόρη».

N. Tommaseo, *Canti popolari
 Greci, Venezia, 1842, σ. 428.*

ΝΔ'. ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης, ἐκ τῶν μεγαλύτερων στρατιωτικῶν φυσιο-
 γνομίων τοῦ ἑλληνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, διεκρίνετο διὰ τὸ ἀτ(α)-
 σὸν τοῦ χαρακτήρος, τὸ φιλόπρωτον, τὴν μαχητικότητα καὶ τὴν στρατηγικὴν
 ἰδιοφυΐαν του. Ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Μαυρομάτι Ἀγρᾶφων τὸ 1780. Κατὰ
 τοὺς πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως χρόνους ἔζησε βίον πολυτάραχον,
 ἄλλοτε ὑπηρετῶν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἄλλοτε πολεμῶν τοὺς
 Τούρκους ὡς ἀρματολὸς καὶ κλέφτης. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως
 λαμβάνει ἐνεργὸν μέρος εἰς διαφόρους μάχας, ἀλλὰ πολλάκις διαφωνῶν
 καὶ οὐχὶ σπανίως ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν πρὸς ἄλλους ἀρχηγούς.

Ἡ κυριώτερα δρᾶσις τοῦ Καραϊσκάκη, ἡ ἀποφασιστικῶς βαρύνουσα
 εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ὄλου ἀγῶνος, σημειοῦται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς
 ζωῆς του, 1826 - 1827, ὅτε κατήγαγε καὶ τὰς περιφανεῖς νίκας του εἰς Ἀρά-
 χοβαν καὶ Δίστομον. Τὸ πολεμικόν του ἔργον ἐπισφραγίζει ὁ ἥρωϊκὸς του
 θάνατος εἰς τὸ Φαληρικὸν πεδῖον τὴν 23 Ἀπριλίου 1827, ὁ ὁποῖος ἐπῆλθε
 μετὰ βαρὺν τραυματισμὸν του κατὰ τὴν γενναίαν ἐξόρμησιν ἐκ Κεραταινίου
 ἐναντίον τῶν πολιορκούντων τὰς Ἀθήνας τουρκικῶν σιτιφῶν.⁵

Εἰς τὴν τελευταίαν ἥρωϊκὴν μάχην τοῦ Καραϊσκάκη, τὸν θάνατόν του
 καὶ τὴν ἐκ τούτου προκληθεῖσαν θλίψιν, ἀναφέρονται τὰ ἐπόμενα τρα-
 γούδια.

Δ. Α. Π.

Α'.

Νησιῶτες κάνουν τὴ βουλή, νὰ πᾶν' νὰ πολεμήσουν,
 Καραϊσκάκης⁶ τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ βαρυφάνη

1) τάφρον τοῦ φρουρίου, χαράκιμα (λ. τ. tabya). 2) πρόκειται περὶ τοῦ ἐπισκόπου
 Ρωγῶν ὅστις ἀπέβησε κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. 3) Αἰτωλικόν. 4) τὸ ὄχυρόν
 ἐνθα ἔπεισεν ὁ Λιακατᾶς.

5) Βλ. καὶ *Μακρυγιάννη, Ἀπομνημονεύματα*, ἔκδ. Γ', 1957, σ. 270. Δ. Αἰνιάνος, Ἡ
 βιογραφία τοῦ στρατηγοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη (1955) ἰδίᾳ σ. 110 κ.ἑξ. (Ἀπομνημονεύματα
 ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀριθ. 7, ἔκδ. «Βιβλιοθήκης»).

6) χειρ.: δ *Καραϊσκάκης*.

καὶ τὸν τσαούσην¹ ἔκραξε καὶ τοῦ σεῖζη² λέγει.
 - «Σεῖζη, στῶσε τ' ἄλογο, θὰ πὰ' νὰ πολεμήσω».

- 5 Καὶ τὸ σπαθὶ του ἔβγαλε καὶ πάει νὰ πολεμήση.
 Πικρὴ³ βολιὰ τὸν χτύπησε, πικρὴ,³ φαρμακωμένη
 κι ὄλο τ' ἀσκέρι γκιοῖτεψε⁴ κι ὄλα τὰ παλληκάρια⁵
 κι αὐτὸς τ' ἀσκέρι φώναξε, στέκει καὶ διατάζει.
 «Παιδιά μ', νὰ μὴ σκορπίσετε κι ἀφήστε τὰ ταμπούργια,⁶
 10 κ' ἐγὼ θὰ πὰ' στὴν Κούλουρη,⁶ νὰ γιάνω τὴν πληγὴ μου⁷
 σὲ πέντε ἡμέρες εἶμαι ἐδῶ, σὲ δέκα θὰ γυρίσω».
 Καὶ οἱ στρατηγοὶ σὰν τ' ἄκουσαν, πῆγαν νὰ πολεμήσουν
 καὶ ὁ Κιουταχῆς τοὺς πλάκωσε μὲ εἴκοσι χιλιάδες...⁷

Πελοπόννησος (*Ρουσβάναγα Μεγαλοπόλεως*). - Λ. Α.
 *Υλῆ, ἀρ. 363 (Κ. Κασσιμάτης, 1895).

Β'.

- Τρίτη, Τετάρτη θλιβερὴ, Πέφτη φαρμακωμένη,
 Παρασκευὴ ξημέρωνε, νὰ μὴ 'χε ξημερώσει,
 π' ἀνοίξανε τὸν πόλεμο στὸν κάμπο τῆς Ἀθήνας,
 π' ὁ Καραϊσκόκος κίνησε νὰ πάη νὰ πολεμήση.
 5 Πρῶτο γιουρούσι⁸ πῶκανε στὸν πόλεμο ποὺ πῆγε,
 μιὰ κανονιά τοῦ δώσανε οἱ Τοῦρκοι μέσ' στὰ στήθη.
 Τὸ στόμα του αἶμα γιόμισε κ' ἡ μύτη του φαρμάκι
 κ' ἡ γλῶσσα ἀηδονολάλαε σὰν τὸ χελιδονάκι.
 «Παιδιά μου, νὰ μ' ἀκούσετε, παιδιά μου, νὰ μ' ἀκούστε.
 10 Νὰ πολεμήσετε τὴν Τουρκιά, ὅσο κι ἂν δυναστήτε,
 κ' ἐγὼ θὰ πὰ' στὴ Κούλουρη,⁶ μέσ' στὸ νοσοκομεῖο.
 Ἐγὼ θὰ πὰ' νὰ γιαιτρευτῶ, ἐγὼ θὰ πὰ' νὰ γιάνω,
 σὲ πέντε μέρες θέλ' 'ὰ 'ρθῶ, σὲ πέντε θὰ γυρίσω».
 Μάιδε σὲ πέντε γύρισε, μάιδε σὲ δέκα πέντε,
 15 καὶ τ' ἄλογό του, Γιῶργο μου, ἀκόμα χλιμιντράει.

**Λακωνία (Μάναρι)*. - Λαογρ., τόμ. 10 (1929/32)
 σ. 103 - 104 ἀρ. 181 (Δημ. Τσίριμπος).

1) λοχίαν (λ. τ. canus). 2) ἱπποκόμον (λ. τ. seyis). 3) χειρ.: μικρὴ. 4) ἐδιείλασε (λ. τ. kōtā). 5) ὀχυρώματα (λ. τ. tabur). 6) τὴν Σαλαμίνα. 7) εἰς τὸ χειρόγρ. ἀκο-λουθοῦν οἱ κατωτέρω τρεῖς στίχοι, οἱ ὅποιοι παραλείπονται ὡς πλαστοὶ καὶ ἕμετροι.

*Ἐμπρὸς τοὺς πῆγαν σὰν κρόβατα, σκοτώνει καὶ τοὺς κόβει.

Χίλια κεφάλια ἐπῆραν ἀντῶν καὶ ζωτανούς τριακόσιους
 καὶ ἔτσι χάθησαν τ' ἀνδρεία παλληκάρια.

8) ἔφοδον (λ. τ. yūriyūs).

ΝΕ΄. Ο ΒΕΪΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΔΡΑΚΟΣ

Καταγόμενος ἐκ σουλιώτικης οἰκογενείας ὁ Λάμπρος Βείκος, μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου, τὸ 1803, ἀπεσύρθη εἰς Κέρκυραν. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἀνεδείχθη εἰς ἓκ τῶν γενναίων μαχητῶν εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα, λαβὼν ἐνεργὸν μέρος εἰς μάχας, ὡς καὶ εἰς τὰς πολιορκίας ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου (4 Ἀπρίλ. 1826), ταχθεὶς ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην, ἐπόλεμυσεν εἰς τὸ Δίστομον, Ἀράχοβαν καὶ Φάληρον. Τὴν ἐπομένην τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ἐν Φαλήρῳ τὴν 23 Ἀπρίλ. 1827, ἐξορμήσας μετ' ἄλλων ὀπλαρχηγῶν πρὸς κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ἐξ ἐφόδου, ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀναλάτου ἐν τῷ Φαληρικῷ πεδίῳ.

Εἰς τὴν αὐτὴν μάχην ἐτραυματίσθη βαρῶς καὶ ὁ Γεώργιος Δράκος, Σουλιώτης ἐπίσης, ὁ ὁποῖος, συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον τῆς Χαλκίδος, ὅπου τέλος ἠτύοκτόνησε.¹

Δ. Α. Π.

Τὸ λέν' τ' ἀηδόνια φλιβερά κ' οἱ κοῦκκοι λυπημένα
κι αὐτοὶ οἱ Ρωμοῖοι τῆς Ρούμελης στά μαῦρα εἶν' ντυμένοι.
Πολλὴ μαυρίλα ν-ἔρχεται, πεζούρα καὶ καβάλλα·
Γεωργάκη Δράκος χούγιαξεν ἀπὸ τὸ καρσούλι.²

- 5 - «Λάμπρο, δὲν εἴμεστε καλά, νὰ πᾶμε παραπέρα».
Κι ὁ Λάμπρο Βείκος χούγιαξε 'πὸ μέσ' ἀπὸ τὴν κούλια.³
- «Ν-ὄπο 'ν' ὁ Λάμπρος ζωντανός, νταμπούρι⁴ δὲν ἀλλάζει».
Καὶ τὴν ἡμέραν τ' Ἀγι-Γιωργιοῦ ποῦ κάνουν πανηγύρι
κ' ἕνα γερούσι⁵ ν-ἔκαναν οἱ Τοῦρκοι στοὺς Ρωμαίους.
- 10 Πιάνουν τὸ Δράκο ζωντανό, τὸ Λάμπρο σκοτωμένο,
στὸ Ρούμελι⁶ τὸν πάησαν, στὸ Ρούμελι τὸν πάνουν.
- «Καλ' μέρ', ἀφέντη Ρούμελι»,—«Καλῶς τὸ Δράκο ποῦ 'ρθε.
Ν-ἔσὺ 'σαι ὁ Δράκος ὁ κακὸς ν-ὄπου σκοτώνεις Τούρκους;»
- «Ν-ἔγώ εἶμαι, ἀφέντη Ρούμελι, ν-ὄπου σκοτώνω Τούρκους».
- 15 - «Γιὰ πάρτε τον καὶ σύρτε τον καὶ κάν'τε τον σοργούι».⁷

¹ *Ἡπειρος (Ζαγόρι)*. - Δ. Α. ἀρ. 36, σ. 363.
(Δ. Μ. Σάρως, 1888.92).

1) Βλ. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλλήν. Ἔθνους, τ. ΣΤ'α, ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 178. Ν. Κασομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Β', σελ. 97, 158, 161· πρβλ. καὶ τὰ ἄρθρα: Βείκος Λάμπρος ὑπὸ Τ. Χ. Κανδηλώρου καὶ Δράκος Γεώργιος ὑπὸ Γ. Δ. Κορομηλά ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλιον.

2) φυλακεῖον (ἔως λ. τ. karakol). 3) πόργον (λ. τ. kuie). 4) προμαχῶνα (λ. τ. tabur). 5) ἐξόρμησιν, ἐπίθεσιν (λ. τ. yūgūyūs). 6) ἔννοεὶ τὸν Κισοταχὴν Μεχμέτ Ρεσίτ πασάν, ὅστις εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρούμελι βαλεσῆ. 7) κάν'τε τον σοργούι = νὰ τὸν διαπομπέωσθε, νὰ τὸν ἐξοτελιώσθε (λ. τ. dūrgūn = ἐξορία).

ΝΣ'. ΤΟΥ ΚΑΡΑΜΗΤΣΟΥ

Κατὰ τὸν Παν. Ἀραβαντινὸν¹ ὁ ἥρωσ τοῦ ἐπομένου ἄσματος Καραμητσοῦ, ὄπλαρχηγὸς ἐκ Βερροίας, ἔδρασε κατὰ τῶν Τούρκων ὡς ληστοπειρατῆς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν παραλιακὴν περιοχὴν μεταξὺ Θεσσαλονίκης καὶ Ἄθω.

Δ. Α. Π.

Ἄνάμεσα σ' τρεῖς θάλασσεσ, Χασάντρα κι Ἄγιον Ὄρος
βγήκαν τρία ἀστέρια λαμπερά² καὶ τρία θαμπουμένα
καὶ τὸ φεγγάρι τὸ λαμπρό, πολὺ σκοτιδισσμένο.
- «Ξήγα το, Μήτσου μ', ξήγα το, νὰ ἴδοῦμε τί θὰ δεῖξη».
5 - «Εἶναι σημάδια τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν καπεταναίων
πὼς θὲ νὰ τοὺς βαρέσουνε, πὼς θὲ νὰ τοὺς χαλάσουν».
Πολλὴ Τουρκιὰ σηκώθηκεν ἀπὸ τὴ Σαλονίκη
κι ὁ Καραμητσοσ φώναζε, τὰ παλληκάρια λέγει.
Παιδιά μου, μὴν κιωτέβετε,³ παιδιά μου, μὴ φοβεῖσθε
10 βάλτε τζιλίκι⁴ στὴν καρδιά καὶ σίδερο στὰ πόδια
βαρεῖτε Τούρκουσ δυνατά, ὅσο καὶ ἂν ἤμπορητε».

¹ Α. Οἰκονομίδου, Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου,
ἐν Ἀθήναισ 1881, σ. 18, ἀρ. 15.

ΝΖ'. ΤΟΥ ΚΟΜΝΑ ΤΡΑΚΑ

Ὁ Κομνάσ Τράκασ ἐξ οἰκογενείασ κλεφτῶν τῆσ Ἀμφίσσης (Σαλώνων) ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆσ ἑλληνικῆσ ἀνεξαρτησίασ ἀγῶνα τοῦ 1821 καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ Διάκου καὶ ἄλλων ἀρχηγῶν εἰς τὸ Χάνι τῆσ Γραβιάσ, τὴν Ἀμπλιανην, τὰ Βασιλικά κ. ἄ.⁵ Εἰς τὴν γενναιότητα, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξεν εἰς τινὰ μάχην ἀναφέρεται τὸ κατωτέρω τραγοῦδι.

Δ. Α. Π.

Ὁ Δίπλασ⁶ πέρα πέρασε, πέρα κατ' τὴ Μαγούλα
νὰ καρτερέση ἕναν πασά, μὲ δυὸ μὲ τρεῖσ χιλιάδεσ.⁷
Σὰν πήγε κι ἀποκλείστηκε μέσα εἰς τ' Ἀλισάκου

1) Συλλογὴ δημοτῶν ἄσμάτων τῆσ Ἠπείρου, ἐν Ἀθήναισ 1880, σ. 74, ἀρ. 84.

2) ἔκδ. Οἰκονομ.: λαμπερά 3) μὴ δευιάζετε (λ. τ. κῶτῦ). 4) ἀτσάλι (λ. τ. çelik).

5) Βλ. Μακρογιάννη, Ἀπομνημονεύματα, ἔκδ. Γ'. 1957, σ. 79-80, 92, 95. Ν. Κασομούλη, Ἐνθιμήματα στρατιωτικὰ Β', σ. 333, 587, Γ', σ. 283. Κωνστ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνουσ, ἔκδ. Β, ἐν Ἀθήναισ 1925, τόμ. ΕΒ', σ. 195, 197· βλ. καὶ τὸ ἄρθρον: Κομνάσ Θ. Τράκασ ὑπὸ Γ. Θ. Δραβίλλια) ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοσ.

6) ὅτω προσωνομάζετο ὁ Κομνάσ Τράκασ, ὡσ ὁμοιάζων πρὸσ τὸν Δίπλαν κατὰ τὴν γενναιότητα. 7) ἄδεται μὲ τσακίσματα ὡσ ἐξῆσ.

Ὁ Δίπλασ πέρα πέρασε, Κομνά Τράκο, μωρὲ Τρακόπουλε, πέρα κατ' τὴ Μαγούλα,
νὰ καρτερέση, Κομνά μ', ἕνα πατὰ-παιδιά τοῦ Πα-Κομνά μ', τοῦ Παρνασοῦ,
μὲ δυὸ μὲ τρεῖσ χιλιάδεσ.

Τὸ γόρισμα ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τοὺσ ἐπομένουσ στίχοουσ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον.

- φέρνουν τόπια ἀπ' τὴν Ἐγριπο, ¹ κανόνια ἀπ' τὸ Ζητούνι, ²
 5 νὰ ρίξουν νὰ χαλάσουνε αὐτὸ τὸ γιὸ τοῦ Τράκα.
 Καὶ μιὰ φωνὴ ἀκούστηκε καὶ μιὰ φωνὴ τοῦ λέγει.
 - «Μὴν εἶσαι σὺ ὁ Πανουργιάς, μὴν εἶσαι κι ὁ Λυσσέας;» ³
 - «Δὲν εἶμ' ἐγὼ ὁ Πανουργιάς, δὲν εἶμαι κι ὁ Λυσσέας,
 μόν' εἶμ' ἀπ' τὴν Ἀγόργιανη, τῆς Φούρκας τὸ ξεφτέρι, ⁴
 10 ποὺ θέλω χίλιους στὸ σπαθί. . . .»

Παρασσίς. - Περιοδ. Ἑλλην. Φιλολ. Συλλ.
 Κωνσταντοπόλεως, τόμ. Η' (1873-74), σ. 496.

ΝΗ'. ΤΟΥ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑ

Ὁ Πανουργιάς (1759 - 1834), καπετάνιος τῆς Παρνασσίδος, εἶχε σημαντικὴν δρᾶσιν ὡς ἀρματολὸς καὶ κλέφτης. Ἐπὶ Ἀλῆ πασᾶ ἀνέλαβε τὸ ἀρματολίκι Σαλώνων (Ἀμφίσσης) ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξεδιώχθη βραδύτερον, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου του Λάμπρου Κοσμᾶ ἢ Σουλιώτου, ὁπότε ἐγένετο κλέφτης. Καταδιωκόμενος συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη εἰς Ἰωάννινα, ὅπου διεσώθη ἐκ βεβαίου θανάτου τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου, ὁ ὁποῖος πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 εὐρίσκετο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὁ Πανουργιάς ἐγκατέλειπε τὰ Ἰωάννινα καὶ ἔσπευσε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων τὸ πρῶτον παρὰ τὴν Ἀμφισσαν καὶ κατόπιν εἰς τὸν Σπερχειὸν ποταμὸν μετὰ τοῦ Δυοβουνιώτου καὶ τοῦ Ἄθαν. Διάκου. Ἐνεργὸν μέρος ἔλαβεν ἐπίσης καὶ εἰς μάχας ἐναντίον τοῦ Δράμαλη καὶ ἄλλων Τούρκων κατὰ τὰ ἔτη 1822 - 1824. Ἐπειτα ἀπεσύρθη ἐκ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀνεμείχθη εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος καὶ κατόπιν ἐπὶ Καποδιστρίου καὶ Ὁθωνος.⁵

Τὸ κατωτέρω ἄσμα ἀναφέρεται εἰς τὰς διενέξεις τοῦ Πανουργιά μετὰ τὸν Λάμπρον Κοσμᾶν ἢ Σουλιώτην.

Δ. Α. Π.

- «Τὸ⁶ ποῦ βροντοῦν, *μωρὲ Πανουργιά*, τὸ⁶ ποῦ βροντοῦν τὰ χαίμαλιά,
μωρὲ Λάμπρο Σουλιώτη, τὸ⁶ ποῦ βροντοῦν τ' ἀλύσια;»
 - «Στοῦ Πανουργιά τὰ γόνατα, στοῦ Πανουργιά τὴ μέση
 ἐκεῖ βροντοῦν τὰ χαίμαλιά, ν-ἐκεῖ βροντοῦν τ' ἀλύσια.
 Τὸ Γαλαξειδί εἶναι πολὺ, κανεὶς δὲν τὸ πατάει
 5 κι ὁ Πανουργιάς τὸ πάτησε μὲ πέντε παλληκάρια. . .
 κ' ἡ παγανιά τοὺς πλάκωσε, τὸ φύλλο, τὸ χορτάρι.

Εἰρήνης Σπανδωνίδου, Τραγοῦδια τῆς Ἀγόργιανης
 (Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 15, ἀρ. 23

1) τηλεβόλα ἀπὸ τὴν Εὐβοίαν (λ. τ. τορ). 2) Λαμίαν. 4) ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος.
 4) γράνι· ἐνταῦθα μετὰ τὴν σημ.: παλληκάρια.
 5) Βλ. Ν. Κασσομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α', 14, 247, Β', 333, Γ', 110. Τὸ ἄρθρον: Πανουργιάς ὑπὸ Τρούφ. Εὐαγγελίδου ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ. καὶ Εἰρ. Σπανδωνίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 248.
 6) ἔκδ. Σπανδ.: τὰ

ΝΘ'. ΤΟΥ ΤΣΕΛΙΟΥ

Ὁ Δήμος Τσέλιος (ἢ Τζέλιος) κατήγето ἐξ ἀρματολικῆς οἰκογενείας τῆς Ἀκαρνανίας, ἐγεννήθη δὲ περὶ τὸ 1780. Διεκρίθη διὰ τοὺς ἐθνικοὺς τοῦ ἀγῶνα πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετὰ τὴν ἔκρηξιν ταύτης. Κατὰ τὸ 1812, ὅτε ἔνεκα τῶν διωγμῶν ἐπεκράτει μεγάλη ἀπογοήτευσις μεταξὺ τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν καὶ πολλοὶ τούτων ἠναγκάσθησαν νὰ δηλώσουν ὑποταγὴν, «νὰ προσκυνήσουν», ὁ Τσέλιος μὲ τὰ παλληκάρια του, 300 περίπου Ἕλληνας καὶ Τουρκαλβανούς, δὲν ὑπέκυψεν, ἀλλ' ἐξηκολούθησε νὰ ἀγωνίζεται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Εὐθύς ὡς ἐκηρύχθη ἡ Ἐπανάστασις, μετέσχεν αὐτῆς ἐνεργῶς, διακριθεὶς κυρίως εἰς τὴν μάχην τοῦ Πέτα (1822) καὶ τὰς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τὴν ἀποκράτασιν τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἐπειδὴ ἀναιμιχθὴ εἰς τὰς ἐναντίον τοῦ Ὄθωνος ταραχὰς τοῦ 1836, διεγράφη ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἀξιωματικῶν.¹

Διὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ Τσέλιου συνετέθησαν δημοτικὰ ἔσματα, ἐν ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι τὸ κατωτέρω, ἀναφερόμενον εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς του.

Δ. Α. Π.

Βουνά μ' ἀπ' τ' Ἀσπροπόταμο μὲ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια
τὰ χιόνια μὴν τὰ λειώσετε ὅσο νὰ ῥθοῦν καὶ τ' ἄλλα,
γιατὶ 'ν' ὁ Τσέλιος ἄρρωστος βαριά γιὰ νὰ πεθάνη
καὶ τοὺς γιατροὺς ἐκάλεσε νὰ τὸν ἀποφασίσουν.

- 5 Κ' ἕνας γιατρός βασιλικός, μωρ', πάει καὶ τοῦ' λέει,
Τσέλιο μου, δὲ γιατρεύεσαι...

Μέλπος Μερλιέ, Τραγούδια τῆς Ρούμελης, Ἀθῆναι 1931, σ. 22.

Ξ'. ΤΟΥ ΛΙΑΚΟΥ ΓΚΟΝΤΟΒΑ

Κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινὸν (Συλλογὴ δημῶδων ᾠμάτων τῆς Ἠπείρου, ἐν Ἀθῆναις 1880, σ. 100, ἀρ. 115) ὁ Λιάκος Γκοντοβάς² ἔδρασεν ὡς ὀπλαρχηγὸς εἰς τὴν περιφέρειαν Ἐλασσόνας. Ἐκδιωχθεὶς ἐκεῖθεν περιήρχετο εἰς διάφορα μέρη μετὰ τῶν συντρόφων του.

Εἰς συμπλοκὴν μὲ τὸν δερβέναγαν τῆς Θεσσαλίας Σουλεϊμάν Ταχίρ Ἀμπάζην ἐτραυματίσθη βαρέως, κατώρθωσε δὲ νὰ διαφύγῃ τὴν σύλληψιν, ἀποσυρθεὶς εἰς κρυφῶνα ἐντὸς δάσους· ἐκεῖ ὁμως ἀνεκαλύφθη καὶ συλληφθεὶς ὠδηγήθη εἰς Λάρισα, ἐνθα ἀπηγχονίσθη τὸ 1839.

Τὰς δραματικὰς στιγμὰς τοῦ πληγωμένου κλέφτου ἐξεικονίζει τὸ κατωτέρω ᾄσμα.

Δ. Α. Π.

Πολλὰ τὰ χιόνια στὰ βουνά, πολλοὶ δερβεναγάδες,⁴
κι ὁ Λιάκος ἔμειν' μοναχὸς καὶ βαριά λαβωμένος.
Σάν ποῦ νὰ κάμη ὁ ἔρημος, σάν ποῦ νὰ κάμη ὁ μαῦρος!

1 Βλ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ Α', 15, 75, 78. Β', 88 καὶ τὸ ἄρθρον: Τσέλιος Δήμος ὑπὸ Χ. Γ. Εὐαγγελάτου ἐν Μεγ. Ἑλλ. γ. Ἐγκυκλοπ.

2) ἔκδ. Μερλιέ: τό.

3) Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς φέρεται καὶ μὲ τὰ ὀνόματα: Γκουντοβάς, Κουταβάς.

4) ὀδοφόλακις (λ. τ. derhent agasi).

5 νά πάη κατά τόν Ὀλυμπον εἶναι πολλὰ τὰ χιόνια,
 νά πάη κατά τόν Κίτσαβον εἶναι πολλοί οἱ Κονιάροι,
 νά πάη κατά τὰ Γρεβενά πολλοί¹ οἱ δερβεναγάδες,
 νά πάη κατά τὸ Μέτσοβο, νά σμίξη τοὺς Τζαπαίους;
 ἔμαθε πῶς προσκύνησαν καὶ γίνηκαν ραγιαδες!

Μακεδονία. - Δ.Α. Ὑλη, ἀρ. 136 (Ν. Μπίτσιος).

ΞΑ'. ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΥ ΜΠΟΤΑΪΤΗ

Ὁ ἐν τῷ ἄσματι ἀναφερόμενος Μῆτρος Μποταΐτης, ἐκ τοῦ χωρίου Μποτιᾶ Μαντινείας, εἶναι γνωστός διὰ τὴν γενναίαν πολεμικὴν δρᾶσιν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάμιξιν του εἰς ἐσωτερικὰς ἔριδας καὶ διαμάχας εἰς Τρίπολιν κατὰ τὸ 1824. Κατ' ἀρχὰς εἶχε συνδεθῆ φιλικῶς πρὸς τὸν Μπεκίρ πασάν, θείον τοῦ γνωστοῦ Κιαμὶλ-μπεη τῆς Κορίνθου. Ὅτε ὁ Μπεκίρ πασάς, ἔκπτωτος τοῦ ἀξιώματός του, κατέφυγεν εἰς Αἴγυπτον, ὁ Μποταΐτης, ὑποβλεπόμενος ὑπὸ πολλῶν ἐχθρῶν του, τὸν ἠκολούθησε. Κατὰ τὸ 1824 ἐπανῆλθεν εἰς Τρίπολιν ἔνθα ἀνεμίχθη ἐνεργῶς εἰς τὴν ἀντικολοκοτρωναϊκὴν φατρίαν, ὡς μέλος τῆς ἑταιρείας «Ἀδελφότης». Μετὰ τὰς ἐμφυλίους ἔριδας τοῦ ἔτους ἐκείνου ἄνομάσθη ἀντιστράτηγος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Κουντουριώτου καὶ διωρίσθη φρούραρχος Τριπόλεως. Ἐπειδὴ κατηγορήθη ὑπὸ τινων ὡς σφετεριστῆς ξένων δικαιωμάτων, ἡ κυβέρνησις τοῦ ἀφῆρεσε τὴν φρουραρχίαν καὶ τὸν διέταξε νά ἐκστρατεύσῃ ὑπὸ τὸν Σκούρτην ἐναντίον τοῦ Ἰμβραῖμ. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔπεσε μαχόμενος παρὰ τὸ χωρίον Λάκκοι Μεσσηνίας.²

Θέμα τοῦ ἀναφερομένου εἰς αὐτὸν ἄσματος εἶναι ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου του εἰς τὴν χήραν γυναῖκα του, «τὴν μικροπαντρεμένην». Ἡ Β' ἐκ τῶν κατωτέρω παραλλαγῶν εἶναι ἐπηυξημένη διὰ τῆς προσθήκης στίχων οἱ ὅποιοι ἀπαντοῦν κοινοὶ εἰς τὰ ἀναφερόμενα εἰς φονευθέντα πολεμιστὴν τραγούδια.

Δ. Α. Π.

Α'.

Ποιὸς εἶν' ἄξιος κι ὀγλήγορος, ποιὸς εἶναι παλληκάρι,
 νά πάη νά πῆ τῆς Μῆτραινας, τῆς μικροπαντρεμένης,
 νά μὴν ἀλλάξῃ τὴ Λαμπρῆ, φλουριά νά μὴ φορέσῃ
 τὸ Μῆτρο τὸν σκοτώσανε.

Μεσολόγγιον. - Δ. Α. ἀρ. 1768,
 σ. 125 (Δ. Πετρόπουλος, 1952).

1) χειρ.: πολλ' εἶν'.

2) Βλ. Ἰ. Φιλήμονος, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 178. Φ. Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου, Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν, ἐν Ἀθήναις 1888, σ. 208. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Γ', ἐκδ. Γ', 1955, σ. 395, 399. Ν. Α. Βέη, Ἀρκαδικὰ γλωσσικὰ μνημεῖα, Δελτ. Ἰστορ. Ἐθνολ. Ἑταιρ. Ἑλλάδος, τόμ. 6 (1902/6) σ. 216 - 217.

Β'.

- Ποιός εἶν' ἄξιος κι ὀγλήγορος, ἄξιος καὶ παλληκάρι,
 νὰ πάη, νὰ εἰπῆ τῆς Μῆτραινας, τοῦ δόλιου Μποταῖτη,
 νὰ μὴν ἀλλάξῃ τὴ Λαμπρῆ, φλωργιά νὰ μὴ φορέσῃ,
 τ' τὸ Μῆτρο τὸν σκοτώσανε, τὸ δόλιο τῆς τὸν ἄν-τρα.
- 5 Κάτου στοὺς Λάκκουσ κείτεται, κορμὶ δίχως κεφάλι'
 μαῦρα πουλιά τὸ ν-τρογουρᾶν' κι ἄσπρα τὸν παραστέκου
 κ' ἓνα πουλί, καλὸ πουλί, κάθετα στὸ κεφάλι.
 Τ' ἄλλα πουλιά τοῦ λέγανε, τ' ἄλλα πουλιά τοῦ λένε.
 Δὲ ν-τρῶς καὶ σύ, καλὸ πουλί, ἀπ' ἄν-τρειωμένου πλάτες,
 10 νὰ κάνῃς πῆχῃ τὸ φτεροὶ καὶ πιθαμὴ τὸ νύχι.

Πελοπόννησος (Ἀρχαδία). - Δελτ. Ἰστ. Ἐθνολ. Ἐταιρείας
 Ἑλλάδος, τόμ. 6 (1902/6) σ. 216 (Ν. Βέης).

ΞΒ'. ΤΟΥ ΑΓΡΙΟΓΙΑΝΝΗ

Ὁ κλέφτης Ἀγριόγιαννης τοῦ κατωτέρω ἔψαματος κατήγετο ἀπὸ τὸ χωρίον Μάτεσι Ὀλυμπίας. Κατὰ τὴν λαϊκὴν παράδοσιν ὑπῆρξε γενναῖος πολεμιστῆς καὶ ἀντέστη ἥρωικῶς κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τῶν ὀρδῶν τοῦ Ἰμπραῖμ πασᾶ τὸ 1826, ὅτε πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ὀρεινῆς Ὀλυμπίας ἐκ φόβου ἐδήλωναν ὑποταγὴν (ἐπροσκυνοῦσαν).¹ Εἰς ἀπόπειραν γενομένην ὑπὸ τοῦ «τουρκοπροσκυνημένου» ἔλληνος Φίλιου πρὸς ἐξόντωσίν του, ὁ Ἀγριόγιαννης, παρὰ τὴν ἀσθένειάν του, ἐπιτίθεται γενναίως, ὡς λέγει καὶ τὸ τραγούδι, καὶ τὸν φονεύει.

Δ. Α. Π.

- Τρίτη, Τετάρτη θλιβερῆ, Πέφτη φαρμακωμένη
 Παρασκευὴ ξημέρωνε, πού 'χε μὴ ξημερώσει,
 πού κίνησε Μπραῖμ πασιάς στοῦ Μάτεσι νὰ πάη.
 Μὰ πῆγε καὶ ξεπέζεψε στοῦ Μάτεσι τ' ἀμπέλια,
 5 βρῖσκει γυναῖκες μὲ παιδιά, γυναῖκες μὲ τοὺς ἄντρες.
 - «Γυναῖκες μαρτυρήσετε τῶν κλέφτων τὰ γιατάκια,²
 γιατί σᾶς κόβω τὰ παιδιά, σᾶς παίρνω καὶ τοὺς ἄντρες.»
 - «Τὸ βλέπεις κείνο τὸ βουνό, πού 'ναι καψαλισμένο,
 ἐκεῖ κοιμᾶται Ἀγριόγιαννος μὲ δεκοχτῶ νομάτους.»
- 10 Βάνει τὸ Φίλιο ὄλουμπροστά, τὰ παλληκάρια πίσω,
 μὰ πῆγαν καὶ τὸν ἠῦρανε στὸν ἥλιο καὶ λιαζόταν
 κι ἀπὸ μακριὰ τὸν χαιρετᾶν' κι ἀπὸ κοντὰ τοῦ κρένου.
 - «Δὲν προσκυνᾶς, βρ' Ἀγριόγιαννη, σάν τ' ἄλλα παλληκάρια,

1) Βλ. Ν. Βέη. Ἀρχαδικὰ γλωσσικὰ μνημεῖα, Δελτ. Ἰστορ. Ἐθνολ. Ἐταιρείας Ἑλλάδος, τόμ. 6 (1902/6) σ. 265 - 66.

2) θῆσις διανυκτερεύσεως (λ. τ. yatak).

μόν' περπατεῖς ἀρματολός, μόν' περπατεῖς καὶ κλέφτης!»
 15 - «Δὲ σ'τό 'χω, βρὲ Μπραῖμ πασιά, πού 'ρθες μὲ πεντακόσιους
 μόν' τό 'χω τῆς κολιάνιτσας, ' πού μ' ἔχει λαβωμένο.»
 Βγάνει ὁ Φίλιος τὸ σπαθὶ κι ἀπάνου του πηγαίνει.
 Μιά πιστολιά τοῦ ἔδωσε τοῦ Φίλιου στὸ κεφάλι,
 γέμισ' τό στόμα τ' αἷματα, ἡ γλώσσα του φαρμάκι.

*Πελοπόννησος ('Ὀλυμπία). - Δ.Α. ἀρ. 2200,
 σ. 17 ('Αγ. Τσέλλαης, 1936).*

ΞΓ'. ΘΟΔΩΡΑΚΗΣ ΓΡΙΒΑΣ

Ὁ Θεόδωρος Γρίβας (1797 - 1862) κατήγετο ἐκ τῆς γνωστῆς ἀρματολικῆς οἰκογενείας τῶν Γριβαίων, ἡ ὁποία προήρχετο ἀπὸ τὸ χωριὸν Τόσκιζι τοῦ Σουλίου. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἀνemieίχθη εἰς ἔθνικούς ἀγῶνας, κατ' ἀρχάς ὑπὸ τὸν Μπουκουβάλαν, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τὸν Πανουργιάν. Κατόπιν, ἀφοῦ ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν ὑπὸ τοῦ Ἀλέξη Νούτσου, εἰργάσθη πρὸς στρατολογίαν ἀγωνιστῶν μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐργάζεται ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας, διωρίσθη χιλίαρχος ὑπὸ τῆς Γερουσίας τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος. Τὸ ὄνομά του εἶναι συνδεδεμένον μὲ ἔθνικούς ἀγῶνας, ἢ καὶ προπάντων μὲ τὴν μάχην τοῦ Πέτα (1822) καὶ τὰς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.

Φύσις ζωηρὰ καὶ ἀνυπότακτος ὁ Θ. Γρίβας ἀνemieγνύετο εἰς πολιτικὰς διαμάχας, ἐντασσόμενος μετὰ φανατισμοῦ εἰς διάφορα πολιτικὰ κόμματα καὶ μετ' ἀπιστεύτου ὀμότητος καὶ βαρβαρισμοῦ ἐνεργῶν ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων.¹

Τὸ 1836, ἀναλαβὼν τὴν καταστολὴν κινήματος ἐκραγέντος εἰς Στερεάν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Δ. Τσέλιον καὶ Ν. Στράτον, κατηγορήθη δι' αὐθαϊρείας, γενομένης ὁμῶς δίκης ἠθωώθη. Ἐκτοτε χρονολογεῖται ἡ μῆνις του κατὰ τῆς δυναστείας τοῦ Ὄθωνος, διὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ ὁποίου ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος. Ἀξιόλογος εἶναι ἡ δρᾶσις τοῦ Γρίβα κατὰ τὸ κίνημα τοῦ 1843 ὑπὲρ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος, ὡς καὶ κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὀργανωθεῖσαν ἐπαναστατικὴν κίνησιν ἐν Ἠπειρῷ τὸ 1854. Μὲ τὴν πολυτάραχον ζωὴν του, τὸν φιλελεύθερον καὶ ἀτίθασον χαρακτήρα του ἐπεβάλλετο ὡς ἰσχυρὰ φυσιογνωμία κατὰ τὴν ἐποχὴν του, ἡ δὲ λαϊκὴ μουσα ἐξύμνησε δι' ἄσμάτων διάφορους φάσεις τῆς δράσεώς του.

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν κατωτέρω ἄσμάτων ἀναφέρεται εἰς τὸν κατὰ τὸ ἔτος 1823 ἀποκλεισμόν τοῦ Γρίβα εἰς Κατοχὴν Μεσολογγίου ὑπὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν Τζόγκα, Μακρῆ κ. ἄ. Ἔνεκα διχονοιῶν αἱ ὁποῖαι προήλθον ἐξ αἰτίας τῆς ἐξουτώσεως ὑπ' αὐτοῦ τῶν ἀδελφῶν Χασαπαίων. Ὁ Α. Passow (Τραγούδια Ρωμαίικα, σ. 184, ἀρ. 248) δημοσιεύει παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος τούτου, ἡ ὁποία ἐγράφη ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Γρίβαν καὶ ἐδόθη εἰς χειρόγραφον εἰς τὸν Ulrich.²

1) παράσις τῶν ποδῶν.

2) Βλ. καὶ Κ. Μεταξᾶ, Ἱστορικὰ ἀπομνημονεῖματα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι 1956, σ. 40 (Ἀπομνημονεῖματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 6, ἐκδ. «Βιβλιοθήκη»).
 3) Βλ. Φωτάκου Φ. Χρυσανθοπούλου Ἀπομνημονεῖματα περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως (ἐκδ. 3η, Ἀθήναι 1955), σ. 580 κ.ἐξ. καὶ 715 - 722. 4) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου. Ἴνιστοι ποιηταὶ δημοτικῶν ἄσμάτων, Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16) σ. 512 καὶ Γιάννη Βλαχογιάννη, Προβόλαια Α' (1900 - 1901), σ. 61.

Ἀπὸ τὰ ἐπόμενα ἄσματα τὰ δύο (Α', Β') ἀναφέρονται εἰς συγκρούσεις τοῦ Γρίβα μὲ τοὺς Τούρκους τῶν Ἰωαννίνων, τὸ τρίτον (Γ') εἰς τὴν ὀξείαν ἀντίθεσιν τοῦ πρὸς τὸν βασιλέα Ὀθωνα τὸ τέταρτον (Δ') εἶναι θρήνος ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ.

Δ. Α. Π.

Α'.

Κεῖν' τὸ κακὸ ποὺ γίνεται καὶ ταραχὴ μεγάλη,¹
τὸ Θεωράκη κλείσανε τέσσερα βιλαέτια.²

Ἦρθ' ὁ Μακρῆς ἀπ' τὸ Ζυγὸ κι ὁ Κώστας ἀπ' τὴν Κάζα·
ἦρθαν ἀπὸ τὰ Γιάννενα κι ἀπ' τὴν Καινούργια χώρα.

- 5 - «Ἐβγα, Γρίβα, προσκύνησε³ σάν τ' ἄλλα παλληκάρια.
- «Ὅσο ἔναι ὁ Γρίβας ζωντανός, πασὰ δὲν προσκυνάει·
πασὰ ἔχει ὁ Γρίβας τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ ντουφέκι».

Πελοπόννησος (Βυτίνα). - Λ. Α. 2214, σ. 172-173
(Σπυρ. Περιστέρης - Γρ. Δημητρόπουλος, 1956).

Β'.

Ὁ Ντελὴ Γρίβας κλείστηκε στοῦ Κουτσουλιοῦ⁴ τὸν τόπο·
εἶχε κοντὰ του διαλεχτοὺς πενήντα τρεῖς νομάτους.

Ἄβδη πασὰς τὸν κύκλωσε μὲ δυό, μὲ τρεῖς χιλιάδες.
Στήνει κανόνια δώδεκα στοῦ Κουτσουλιοῦ τὴ ράχη.

- 5 «Ἄϊ-Θόδωρος ξημέρωνε, ἦταν καὶ τ' ὄνομά του,
ποὺ πιάστηκεν ὁ πόλεμος τὴ νύχτα μὲ σκοτάδι.
Πολὺ γερούσι⁵ ἔκανε τὸν Γρίβα γιὰ νὰ πιάση.
Ἄνάρια ἀνάρια ἔπεφταν τοῦ Γρίβα τὰ ντουφέκια
κι ὄσα ντουφέκια ἔπεφταν στὰ τούρκικα κεφάλια.
- 10 Μπροστά ἀπ' τὰ ξημερώματα προτοῦ νὰ βγῆ ὁ ἥλιος
ὁ Λαμπροθύμιος φώναξε ἀπὸ τὴν Πέρα ράχη.
- «Βάστα, Γρίβα, τὸν πόλεμο, βάστα καὶ τὸ ντουφέκι
κ' ἐγὼ μεντάτι⁶ ἔρχομαι, μεντάτι⁶ νὰ σὰς φέρω·
φέρνω λεβέντες διαλεχτοὺς, Λακκιῶτες πεντακόσιους».
- 15 Ἄβδη πασὰς σάν τ' αἴκουσε τ' ἀσκέρι του⁷ μαζεύει,
στὰ Γιάννενα ἐγύρισε μὲ τὸ μισὸ τ' ἀσκέρι.

Ἡπειρος. - Λ. Α. ἀφ. 1370, σ. 398 (Π. Στάρας, 1939).

1) Τὸ ἄσμα ἄδεται ὡς ἐξῆς.

Κεῖν' τὸ κακὸ, Γρίβα, ποὺ γίνεται καὶ ταραχὴ, Γρίβα, μεγάλη,
τὸ Θεωρά-τὸ Θεωράκη, τὸ Γρίβα, κλείσανε τὸ Θεωράκη, τὸ Γρίβα, κλείσανε τέσσερα
βι-, μωρέ, βιλαέτια

ν- ἦρθε ὁ Μακρῆς, ν-ἦρθ' ὁ Μακρῆς, παιδιά μ', ἀπ' τὸ Ζυγὸ.

2) περιφέρεται, νομοὶ (λ. τ. vilayet). 3) δήλωσε ὀποταγῆν. 4) Κουταελιό χωρίον
τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων. 5) ἐφοδον (λ. τ. yüğüyüs). 6) βοήθεια (λ.τ. medet). 7)
στρατὸν (λ. ἄρβ. asker).

Β'α.

“Ἦμουν μικρός κ' ἐγέρασα ἄρματολὸς καὶ κλέφτης
κι ὄσους πολέμους ἔκαμα μὲ Τούρκους, μὲ Ρωμαίους,
ποτέ μου δὲ ντροπιάστηκα ἐγὼ καὶ τ' ἄρματά μου,
καὶ τώρα στὰ γεράματα θέλουν νὰ μ' ἀντροπιάσουν.

- 5 Στὸ ἔρημο τὸ Κουτσουλιό,¹ στὸν κάμπο τοῦ Γιαννίνου,
ἐκεῖ ῥθαν καὶ μὲ κλείσανε μὲ προδοσιά, μὲ δόλο.

**Ἠπειρος. - Δ. Α. ἀρ. 1365, σ. 35
(Σπ. Μουσελίμης, 1938).*

Γ'.

Μᾶς ἦρθ' ἡ ἀνοιξη πικρή, τοῦ καλοκαιρίου μαύρου·
μᾶς ἦρθι κι οὐ φθινόπουρους πικρός, φαρμακουμένους.
Μᾶς ἦρθι Φράγκους βασιλιάς, μᾶς ἦρθι Βαρβαρέας,²
μαζώνει στὴν Ἀρβανιτιά τρακόσοι δυὸ νουμάτοι,

- 5 βάνει τιφτίσι³ στὰ χουργιά, σ' ὄλα ν-τά βιλαέτια,
τοῦ Γρίβα γιὰ νὰ πιάσιτι, τοῦ μπάμπαραου,⁴ τοὺν κλέφτη.
- «Γρίβα μ', νὰ δώσης τ' ἄρματα, τὴν μπάλα 'ποῦ τοῦ χέρι».
- «ν-ἰγὼ τ' ἄρματα τὰ ἴδουσα, τὴν μπάλα δὲν τὴν δίνου·
τὴν μπάλα ἔχου συνουδιά, τὴν μπάλα ἔχου θάρρους».

*Δυτικὴ Μακεδονία. - Δ. Α. ἀρ. 1429,
σ. 15 (Ἐλένη Ψωμᾶ, 1939).*

Δ'.

Δὲν κλαῖτε χῶρες καὶ χωριά, χωριά καὶ βελαέτια,
δὲν κλαῖτε γιὰ τὸ στρατηγό, τὸ Θεωδωράκη Γρίβα.
Μηδὲ στὴν Πάτρα φαίνεται, μηδὲ καὶ στὴν Ἀθήνα.
Μᾶς εἶπαν κάτι ψέματα, μᾶς εἶπαν κάτ' ἀλήθεια,

- 5 μᾶς εἶπαν πὼς ἀπέθανε κάτω στὸ Μεσολόγγι·
τὸν κλαῖνε τὰ στρατεύματα καὶ ὄλα τὰ βελαέτια.

**Υπάτη. - Δ. Α. "Υλη, ἀρ. 3042
(Σ. Ματσούκας, 1888).*

ΞΔ'. ΤΟΥ ΖΙΑΚΑ

Ὁ Θεόδωρος Ζιάκας, ἐκ τῆς περιφήμου οικογενείας τῶν ἄρματολῶν
Ζιακαίων ἐκ Μακρυνόρους Γρεβενῶν, ἔδρασε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Γιαν-
νούλα ὡς ὑπαρχηγός του κατὰ τοὺς ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀγῶνας. Μετὰ
τὸν θάνατον ἐκείνου, τὸ 1827, συνέχισε τὸν ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα εἰς Μακε-

1) βλ. ἀνωτ., σ. 256, σημ. 4.

2) ἀπὸ τὴν Βασαριάν· ἐνν. ὁ βασιλεὺς *Οθων. 3) εἰδοποιήσιν (λ. τ. teftis). 4)
τὸν βάρβαρον.

δονίαν, Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετὰ τὴν ἱδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ὁ Ζιάκας ἔδρασεν ὡς λησταρματολὸς μέχρι τοῦ 1854, ὅποτε, λαβὼν μέρος εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τοῦ Χατζηπέτρου, ἐφονεύθη μαχόμενος εἰς τὸ χωρίον Σπήλιο τῶν Γρεβενῶν.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκδουλεύσεων ἀνεγνώρισε τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Ζιάκα καὶ τὸν κατέταξεν εἰς τοὺς ἀξιοματικούς Ε' τάξεως.¹

Δ. Α. Π.

Α'.

Ἔσεῖς, βουνά μ', Ζιάκα μ'², τῶν Γρεβενῶν καὶ πεῦκα τοῦ Με-
τόσβου

λίγο γιὰ χαμηλώσιτε, δυὸ ντουφεκοῦλες τόπο,
γιὰ νὰ φανοῦν τὰ Γρεβενά κι αὐτὸ τὸ Μέγα Σπήλιο,
πῶς πολεμοῦν τὰ Γρεβενά μετὰ τὸ νιζάμ ἀσκέρι³.

- 5 πέφτουν τὰ τόπια⁴ σὰ βροχή, τὰ βόλια σὰ χαλάζι,
κι αὐτὰ τὰ λιανοντούφεκα σάν τὴν ψιλὴ βροχούλα.⁵
— «Βάστα, Ζιάκα μ', τὸ πόλεμο, βάστα καὶ τὰ ταμπούρια!»⁶
— «Τὶ νὰ βαστάξ' ὁ ἔρημος καὶ τί νὰ νταγιαντήσω;⁷
Δὲν εἶν' ἕνας, δὲν εἶναι δυό, δὲν εἶναι τρεῖς καὶ πέντε,
10 μόν' εἶν' ἀσκέρι⁸ ἀμέτρητο, λογαριασμὸ δὲν ἔχει.

Δυτικὴ Μακεδονία. — Δ. Α. ἀφ. 1412
σ. 15 (Ἀν. Διαμάντης).

Β'.

— «Ἔσεῖς πουλιὰ πετούμενα, ποῦ πᾶτε στὸν ἀέρα,
αὐτοῦ ποῦ πᾶτε κ' ἔρχεστε καὶ πίσω δὲν γυρνᾶτε,
μὴν εἶδατε τὸ Θόδωρο, τὸ Θόδωρο τὸ Ζιάκα;»
— «Ἐφές, προφές τὸν εἶδαμε μέσ' στ' Ἄσπρο τὸ ποτάμι,⁹

- 5 παλληκαράκια μάζωνε ὄλα τῶν εἰκοσιένα.
Παίρνει τὸν Νάσιο Μάνταλο καὶ τὸ Σωτήρη Στράτο.
Τριῶν μερῶν περπάτημα τὸ παίρνει σὲ μιὰ μέρα,
στὰ Γρεβενά ξημέρωσε, στὸν ὄμορφο τὸν τόπο.
Ἦταν ἡμέρα τοῦ Βαΐου, ἡμέρα τοῦ Λαζάρου.
10 πάνουν ἀρχόντ' στὴν ἐκκλησιά, πάνουν νὰ προσκυνήσουν».

Μακεδον. Ἡμερολ., ἔτ. 1940, σ. 182
(Μιλτ. Παπαϊωάννου).

1) Βλ. *L. Heuzey*, Excursion dans la Thessalie turque en 1858, Paris 1927, σ. 48.
Κ. Δ. Κρυστάλλη, *Οἱ Ζακαῖοι*. Ἐβδομάς, τόμ. 7 (1890), φ. 42, σ. 6 καὶ τὸ ἄρθρ. *Ζιάκας*,
ἐν *Μεγ. Ἑλλ. γλ.* Ἐγκυκλιον. ὑπὸ Γ. Δ. Κ(ορομηλά).

2) Ἡ αὐτὴ ἐπίκλησις καὶ εἰς τοὺς ἐπομένους στίχους, ὅταν ἄζεται τὸ τραγοῦδι. 3) τα-
κτικὸς στρατός (λ. ἀρθ. καὶ τ. nizam askeri). 4) τὰ τηλεβόλα, κανόνια (λ. τ. top). 5)
χειρ.: σάν τὴ ψιλὴ δροσοῦλα. Ἡ διόρθ. κατὰ τὴν παραλλ. ἐν *Δυστ. Μακεδονίας*. (Ἡμερολ.
Δυστ. Μακεδ., τόμ. Β' (1933) σ. 96). 6) τοὺς προμαχῶνας (λ. τ. tubur). 7) ὑπομείνω (λ.
τ. dayanmak). 8) στρατός (λ. τ. asker). 9) τὸν Ἀχελῷον.

ΞΕ'. ΤΟΥ ΣΜΑΗΛ ΑΓΑ

Εἰς τὸν κύκλον τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν ἀνήκουν καὶ ᾠσματα μὲ ἥρωα οὐχὶ κλέφτην ἢ ἄρματολὸν ἀλλὰ σημαίνοντα Τοῦρκον, τοῦ ὁποῦ ἡ δράσις ἦ τὰ παθήματα εἶχον εὐρυτέραν τινὰ ἀπήχησιν εἰς τὸν λαόν. Διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ᾠσμάτων τούτων χρησιμοποιοῦνται τυπικοὶ κατὰ παράδοσιν στίχοι τῶν ἀναλόγου περιεχομένου κλέφτικων τραγουδιῶν. Οὕτως ἐκ κοινῶν στίχων, γνωστῶν εἰς κλέφτικα τραγούδια, εἰς τὰ ὁποῖα θρηνεῖται ὁ σκοτωμὸς κλέφτου, ἔχει συντεθῆ τὸ ἐπόμενον τραγούδι, ἀναφερόμενον εἰς τὸν Σμαῆλ ἀγάν, Ἀλβανὸν φοροεισπράκτορα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅστις ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν κλεφτῶν παρὰ τὴν Σαμαρίναν τῆς Δυτ. Μακεδονίας.¹

Δ. Α. Π.

Δὲ σ' ἄρεζε, Σμαῆλ ἀγά, Φούρκα² κί Σαμαρίνα,
μού³ γύρευες καὶ τὸ Νιουτσ'κό² νά πάρ'ς τ' ἄρματολίκι,
κ' οἱ κλέφτες σὲ καρτέρησαν ψηλά στήν Πέτρα πάνω.

– «Σμαήλη, ρίξε τ' ἄρματα, Σμαήλη, ξαρματώσου!»

- 5 – «Τὸ πῶς νά ρίξω τ' ἄρματα, τὸ πῶς νά ξαρματώσω;
'Εγὼ 'μ' ἕνας Σμαῆλ ἀγὰς στή Πόλη ξακουσμένος'
μὴ γάρ 'μι νύφ' νά προσκυνῶ καὶ χέρια νά φιλήσω;»

Μακεδονία. – Λαογρ., τόμ. 6 (1917/18)
σ. 166 – 167 (Δ. Λουκόπουλος).

ΞΣ'. ΤΟΥ ΚΩΣΤΑΡΕΛΛΟΥ

Περὶ τοῦ ἥρωος Κωσταρέλλου γνωρίζομεν μόνον ἐξ ὅσων ἀναφέρει τὸ τραγούδι. Οἱ μνημονευόμενοι εἰς τοῦτο τόποι ὡς καὶ τὸ ὄλον θέμα τῆς προδοσίας ἄγουν ἡμᾶς εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπεισοδίων τῶν χρόνων τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, δηλαδὴ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος.

Δ. Α. Π.

ν' Ἰσεῖς, πουλιά μ', τοῦ Κόζιακα, βρὲ Κουσταρέλλια, πουλιά καὶ
χελιδόνια,⁴

φέτου νά μὴ λαλήσιτι, φέτου τοῦ καλοκαίρι·
τοὺν Κουσταρέλλα βάρισαν τ' ἄξιου τοῦ παλληκάρι,
ποῦ ἦταν ἄξιους στοὺν πόλεμον, ἄξιους καὶ στοῦ ντουφέκι·

- 5 τοὺν γέλασαν, τοὺν πλάνιψαν οἱ σκύλ' οἱ Κουνταϊκιώτις.⁵
«Νά 'ρθῆς, βρὲ Κουσταρέλλα μου, νά 'ρθῆς στοὺν Κούνταϊκόν μας
νά χαρατσώσης τοῦ χωριὸ καὶ τοὺς κουτσαμπασῆδες».⁶

1) Βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 6 (1917/18), σ. 167.

2) χωρίον τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. 3) μόνον. 4) Ὁ στίχος οὐχὶ πλήρης, συνεπιηρώθη κατὰ τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον ἐκ παραλλ. τοῦ ᾠσματος ἐξ Ἐλασσόνας (Δ. Α. ἀρ. 981α, σ. 165). 5) οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Κουνταϊκοῦ (Γαλατινῆς) πλησίον τῆς Σιατίστης. 6) προύχοντας (λ. τ. κοσα-basi).

- Γιλάστηκι ού Κουσταρέλλας στούν Κουντσικό νά πάνη
 κι ού Βλαχουγιώργους χούϊαζι κι ού Βλαχουγιώργους λιέει:
 10 - «Πίσου, βρέ Κουσταρέλλα μου, γιατί θά σέ βαρέσουν».
 Κι αὐτός δέν ἀφηκράστηκι τὰ λόγια πού τοῦ λιέουν.
 Τρία ντουφέκια τούν βαροῦν, τὰ τρία ἀράδα ἀράδα.
 Ψιλή φωνίτσα¹ ἔβγαλι, ψιλή φωνίτσα¹ βγάζει:
 - «Ἔλα μπρατίμ², ἀπάρτι μι καί σεῖς καλά ξαδέρφια!»

Μακεδ. Ἡμερολ., ἔτ. 1939,
 σ. 302 (Δ. Α. Πετρόπουλος).

1) ἑκδ. Περ.: *λειανίτσα*. 2) ἀδελφοποιτοί (λ. βουλγ. *bratim*).

II. ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΕΚ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ

Α'. ΑΠΕΙΛΗ ΥΠΟ ΚΛΕΦΤΩΝ

Δέν είναι ιστορικῶς ἐξηκριβωμένον ὑπό τίνων καί τότε ἔλαβε χώραν ἡ ἐν τῷ κατωτέρῳ ἔσματι ἀναφερομένη ἀπειλή κατά τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν τῆς Ἄρτης. Ἐκ τοῦ αἰτήματος ὅμως περί ἀποδόσεως τοῦ ἀρματολικίου φαίνεται ὅτι πρόκειται περί ἀρματολῶν, οἵτινες, ἐκδιωχθέντες ἐκ τῆς περιφέρειας τῶν, ἐγένοντο κλέφτες.

Τοιαῦται μεταλλαγαί ἦσαν συχναί κατά τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τοῦ ἀρματολισμοῦ, ἰδίᾳ περί τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος, εἰς οὓς χρόνους ἀνάγεται πιθανῶς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ τραγουδιοῦ.

Δ. Α. Π.

- Κάτω στο Βάλτο, στά χωριά,
"Αγραφα καί Ξηρόμερο,
γιέ μ', στά πέντε βιλαέτια, ¹
φᾶτε, πιέτε, μωρ' ἀδέρφια.
5 ν-Ἐκεῖ 'ν' οἱ κλέφτες οἱ πολλοί,
ν-ὄλοι ντυμένοι στό φλουρί
κάθονται καί τρῶν' καί πίνουν
καί τὴν Ἄρτα φοβερίζουν.
Πιάνουν καί γράφουν μιά γραφή,
10 βρίζουν τὰ γένεια τοῦ κατῆ·²
γράφουνε καί στό Κομπότι, ³
προσκυνοῦν καί τὸ Δεσπότη.
'Αγάδες, κάνετε καλά,
γιατί σᾶς καῖμε τὰ χωριά·
15 γρήγορα τ' ἀρματολίκι,
γιατ' ἐρχόμαστε σά λύκοι.

Μίλκως Μερλιέ, Τραγούδια τῆς
Ρούμελης, Ἀθήναι 1931, σ. 3-4.

Β'. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ

Τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ περί τῆς ἐνέδρας πρὸς ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλώτων, ὡς παρετήρησεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 29) προέρχεται ἐκ τραγουδιοῦ περί τοῦ Κάτω Κόσμου, ἔνθα γίνεται λόγος περί ἐνέδρας γενομένης εἰς τὸν Χάρον, ἐνῶ διέβαινε μὲ τοὺς πεθαμένους «τῆς Τρίχας τὸ γεφύρι». Τὸν Χάρον εἰς τὸ νεώτερον τραγούδι ἀντικαθιστᾷ ὁ βόιβοντας, ὁ πα-

1) διοικητικῆς περιφέρειας (λ. τ. vilayet). 2) τοῦ δικαστοῦ (λ. τ. kadi). 3) χωρίον τῆς περιοχῆς Ἄρτης.

σάς, ἡ Κονιαριά κ.ά., τοὺς δὲ πεθαμένους οἱ ἀλυσωμένοι καὶ οἱ σκλαβωμένοι. Κατὰ τινὰ διήγησιν, προερχομένην ἐκ τοῦ Γ. Τερτσέτη, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Θ. Ν. Φιλαδελφῆως (ἐφημ. «Ἄστυ» τῆς 25 Μαρτίου 1905), τὸ τραγούδι συνέδεσεν ὁ Θεόδ. Κολοκοτρώνης πρὸς ἀνδραγάθημά του. Ἐπὶ τὴν ἡμέραν τῆς Λαμπρῆς, συμφώνως πρὸς τὴν διήγησιν τοῦ Τερτσέτη, ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς τὸ μεγαλύτερον βουνὸν τῆς Πελοποννήσου σύντροφοι τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη (Γέρου τοῦ Μοριᾶ). Ἐπειδὴ εἶχον τὴν εἰδήσιν ὅτι θὰ μεταφέρουν οἱ Τούρκοι ἑκατὸν πενήντα ἀλυσόδεμένα ἄτομα, ὁ Κολοκοτρώνης πρόετρεψε τοὺς συντρόφους του νὰ κινηθοῦν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν αἰχμαλώτων, στήνοντες ἐνέδραν εἰς τοὺς διερχομένους. Ἐδῶσε τὴν συμβουλήν ταύτην ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἐτραγούδησε καὶ τὸ τραγούδι,

Καλὰ τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγουδάμε...

Ἡ ἐνέδρα ἐπέτυχε καὶ οἱ σκλαβωμένοι ἀπλευθερώθησαν.

Ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης (Κλέφτες τοῦ Μοριᾶ, σ. 242 κ.έξ.) ὑποστηρίζει ὅτι ἡ διήγησις αὕτη εἶναι πλαστὸν κατασκευάσμα τοῦ Γ. Τερτσέτη. Εἶναι γνωστὸν ὅμως ὅτι ὁ διακρινόμενος διὰ τὴν δέξνοιάν του Γέρος τοῦ Μοριᾶ ἐχρησιμοποιοῦν πολλὰκις λαϊκὰς ρήσεις καὶ ἀνέκδοτα ὡς καὶ ἰδίας ἐπινοήσεως διηγῆσαι διὰ νὰ διεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συμπολεμιστῶν του καὶ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνῃ. Ὅθεν παρὰ τὰ ὑποπτα σημεῖα τῆς ἐκ τοῦ Τερτσέτη προερχομένης διηγῆσεως ταύτης, τὰ ὁποῖα σημειώνει ὁ Βλαχογιάννης, δὲν δυνάμεθα κατηγορηματικῶς νὰ ἀποκλείσωμεν ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης προσήρμωσε τοὺς στίχους τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Χάρου εἰς τινὰ περίστασιν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ πολεμικοῦ του σκοποῦ, οὕτω δὲ διεπλάσθη νεωτέρα παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ.

Δ. Α. Π.

Καλὰ τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ ψιλοτραγουδάμε

δὲν κάνουμε κ' ἓνα καλό, καλό γιὰ τὴν ψυχὴ μας;

Ὁ κόσμος φκειάνουν ἐκκλησιές, φκειάνουν καὶ μοναστήρια

νὰ πᾶμε νὰ φυλάξουμε στῆς Τρίχας τὸ γεφύρι,

5 πὺ θὰ περάσῃ ὁ βόιβοντας μὲ τοὺς ἀλυσωμένους,

νὰ κόψουμε τοὺς ἄλυσους νὰ βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι.

Νὰ βγῆ τῆς χήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδί δὲν ἔχει

π' αὐτὴ τὸ ἔχει μονάκριβο, στὸν κόσμον ξακουσμένο.

Γουριὰ ἐπαρχ. Μεσολογγίου. - Λ. Α. ἀμ. 1595,
σ. 70 (Κ. Κώνστας, 1949).

Γ'. Ο ΜΑΡΑΜΜΕΝΟΣ ΠΛΑΤΑΝΟΣ

Ὁ πλάτανος, κατ' ἐξοχὴν μακρόβιον δένδρον καὶ ἐπιβλητικόν, ἔχει συνδεθῆ ἤδη ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος μὲ θρύλους καὶ παραδόσεις τοῦ λαοῦ. Ὡς συμβολικόν δένδρον ἔχει ὡσαύτως τὴν θέσιν του καὶ εἰς τὰ νεώτερα δημοτικὰ τραγούδια.

Εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια ὑπὸ τὸ βαθύσκιον τοῦτο δένδρον συγκεν-

1) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Γνωστοὶ ποιηταὶ δημοτικῶν ἀμάτων, Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16), σ. 509 - 510.

τρώνονται συνήθως οί κλέφτες, αναπαύονται και διασκεδάζουν. Είς τήν επομένη όμως παραλλαγήν, γνωστήν κυρίως εἰς τήν περιοχήν τοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ (Πελοπόννησον, Στερεάν Ἑλλάδα, Ἡπειρον, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν), ὁ πλάτανος εἶναι μαραμμένος, διότι ἐδέχθη εἰς τήν καρδίαν του ἐχθρικήν σφαίραν. Εἶναι ἄγνωστον ἐκ ποίας συγκεκριμένης ἀφορμῆς συνετέθη τὸ πρῶτον τὸ ᾄσμα. Εἰς τὰς παραλλαγὰς του ὡς ἐπιδρομεῖς φέρονται ὁ Ἄλῃ πασάς, ὁ Ἱμπρατὶμ πασάς (κυρίως εἰς τὰς ἐκ Πελοποννήσου), ὁ Ἐτέμ πασάς κλπ. Πιθανὸν εἶναι ὅτι εἰς τήν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ τραγουδιοῦ ὡς ἐπιδρομῆς ἀνεφέρετο ὁ πρῶτος ἐκ τούτων, ὁ καὶ διασημότερος ἐπὶ κακουργίᾳ Ἄλῃ πασάς, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται καὶ λόγος εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν παραλλαγῶν.

Δ. Α. Π.

- Τί ἔχεις, καημένη πλάτανε, καὶ στέκεις μαραμμένος,
 μὲ τίς ριζοῦλες στὸ νερό, μὲ τῆ δροσιά στὰ φύλλα;
 Νὰ μὴ σέ βάρεσε ὁ βοριάς, κάνας¹ κακὸς ἀγέρας;
 - «Μουῖδὲ βοριάς μ' ἐβάρεσε, μουῖδὲ κακὸς ἀγέρας»
 5 ὁ Ἄλῃ πασιὰς ἐπέρασε μὲ δικοχτῶ χιλιάδες.
 Μουῖδὲ στὸν ἥσκιο μ' ἔκατσε, μουῖδὲ καὶ στῆ δροσιά μου,
 παρὰ σημάδι μ' ἔβαλαν οὔλοι μὲ τὴν ἀράδα.
 Ἄλλοι βαροῦν τοὺς κλώνους μου κι ἄλλοι βαροῦν τὰ φύλλα,
 κι ὁ σκύλος ὁ Ἄλῃ πασιὰς βαρεῖ μέσ' στῆ καρδιά μου.
 10 Μαράθηκαν τὰ φύλλα μου, μαράθηκε ἡ καρδιά μου».

*Ελεήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
 (Πιρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 10, ἀρ. 13.*

Δ'. Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Τὸ κατωτέρω ᾄσμα, διαδεδομένον μόνον εἰς δυτικὴν Κρήτην, ἀναφέρειται προφανῶς εἰς πολεμιστὴν, περὶ τῆς δράσεως τοῦ ὁποίου δὲν ἔχομεν ἄλλοθεν εἰδήσεις. Τὸ ᾄσμα φαίνεται ἐκ τοῦ περιεχομένου του τῶν χρόνων τῆς Βενετοκρατίας ἐν τῇ νήσῳ.

Δ. Α. Π.

- «Γιάννη, γιὰ ἔντα ὄ ἀράθυμος,² Γιάννη, γιὰ ἔντα μαλώνεις;»
 - «Πῶς νὰ μὴν εἶμ' ἀράθυμος καὶ πῶς νὰ μὴ μαλώνω;
 οὐλημερνὶς στὸν πόλεμο καὶ κάθ' ἀργὰ στῆ βίγλα»³
 κι οὔλες οἱ βίγλες βλέπουνε⁴ κ' ἐσεῖς κοιμᾶστε μόνο.
 5 - Παιδιά, δὲν κράζου οἱ πετεινοί, παιδιά δὲν ξημερώνει,
 νὰ κατεβῶ στὸν πόλεμο, νὰ πολεμήσω πάλι,
 νὰ κάμω μάννες δίχως γιούς, γυναῖκες δίχως ἄντρες;»⁵

*Ant. Jeannarakis, Ἔσματα Κρητικά,
 Λεipzig 1876, σ. 170, ἀρ. 216.*

1) κανένας, κάποιος. 2) διατὶ εἶσαι δειλὸθυμος. 3) εἰς τὴν σκοπιάν. 4) εἰται αἱ φρουραὶ ἀγρυπνοῦν καὶ φυλάσσου. 5) Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι κατ' ἐπίδρασιν τοῦ γνωστοῦ εἰς τὴν δυτ. Κρήτην ᾄσματος: Πότε θὰ κάμῃ ἑαυτεριά, πότε θὰ φιλεθάρισχ (βλ. κατωτ., σ. 273).

Ε'. Ο ΒΑΡΛΑΜΗΣ

Τὴν ἐν τῷ κατωτέρῳ ᾄσματι εἰκόνα τοῦ Βαρλάμη ἐξηπλωμένου ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ πλατάνου ὁ Ν. Γ. Πολίτης ('Ἐκλογαί, ἀρ. 34) χαρακτηρίζει πλαστικῆν. Ἐξετάζων τὴν σύνθεσιν τοῦ ᾄσματος ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης (Τὸ κλέφτικο τραγούδι, 1950, σ. 114), θεωρεῖ τοῦτο ὑπόπτον, ἂν δὲν εἶναι ἀπόσπασμα, διότι ἔχει περιγραφικὴν μορφήν, ἥτις εἶναι ἀσυνήθης εἰς τὰ γνήσια κλέφτικα τραγούδια.

Περὶ τοῦ ἥρωος τοῦ ᾄσματος δὲν ἔχομεν ἄλλοθεν εἰδήσεις.

Δ. Α. Π.

Τρία πλάτανα, τὰ τρία ἀράδ' ἀράδα
 κ' ἕνας πλάτανος παχὺν ἤσκιον ὀπῶχει.
 Στὰ κλωνάρια του σπαθιά 'ναι κρεμασμένα
 καὶ στὴ ρίζα του τουφέκια ἀκουμπισμένα
 5 κι ἀποκάτω του Βαρλάμη ξαπλωμένος.

Arn. Passow, Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae
 1860, σ. 89, ἀρ. 110α (συλλ. Ulrich).

Σ'. ΠΛΗΓΩΜΕΝΟΣ ΚΛΕΦΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΙΠΠΟΣ ΤΟΥ

Μοναδικὸν εἶναι τὸ τραγούδι τοῦτο ὡς πρὸς τὸ θέμα του. Ἴππος ὀμιλεῖ πρὸς τὸν κατακεῖμενον εἰς τὸ ἔδαφος κύριόν του, καλῶν τοῦτον νὰ ἱπεύσῃ ἀλλ' ἐκεῖνος ἀδυνατεῖ.

Ὁ πληγωμένος Ἴππεὺς φέρεται μὲ διάφορα ὀνόματα εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ, ὡς: Βέβρος, Γιαννάκης, Δήμος, Τζέλιος, Σεῖδάγας, μπέης, λεβέντης, ξένος· ἐπίσης ποικίλλουν καὶ οἱ τόποι εἰς τοὺς ὁποίους διαδραματίζεται τὸ γεγονός: στὸ Βαρδάρι, στοῦ Βαρδαριοῦ τὸν κάμπο, στῆς Δρόμπουλης, στῆς Βουλγαριᾶς ἢ στῆς Λειβαδιᾶς τὸν κάμπο, στοῦ Πασιά ἢ τοῦ Φονιά τὸν κάμπο, στοῦ Πύργου τὰ σεράγια, στὸν ἤσκιο τοῦ πλατάνου κλπ. Ἐκ τούτου φαίνεται, ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης ('Ἐκλογαί, ἀρ. 44), ὅτι τὸ κύριον μέρος τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ἡ συνομιλία Ἴππου καὶ ἀνθρώπου, θέμα μυθολογικόν, ἐκ παλαιῶν χρόνων γνωστὸν εἰς τὸν ἑλληνικὸν καὶ ἄλλους λαούς. Εἰς τὴν Ἰλιάδα ὁ Ἀχιλλεὺς συνομιλεῖ μὲ τοὺς Ἴππους Ξάνθον καὶ Βαλίον. Παρόμοιοι μῦθοι εἶναι γνωστοὶ ἀργότερον διὰ τοὺς Ἴππους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἰουλοῦ Καίσαρος. Ἴπποι ὀμιλοῦντες ἀναφέρονται καὶ εἰς τὸ νεώτερον Ἰνδικὸν ἔπος, τὴν Ραμαϊάναν, ὁ Ἴππος τοῦ Ρουστέμ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Πέρσου ποιητοῦ Φιρδούση, ὡς καὶ ἄλλοι ὅμοιοι Ἴπποι εἰς τὴν Ἐδδαν τῶν Σκανδιναβῶν, εἰς ᾄσματα σουηδικά, δανικά, μεσαιωνικά γερμανικά, γαλλικά, ρωσικά, σερβικά κλπ. Τὸ θέμα εἶναι ἐπίσης γνωστὸν καὶ εἰς τὰ ἀκριτικά τραγούδια,¹ εἰς τὸν κύκλον τῶν ὁποίων ἔχει πιθανώτατα τὴν ἀρχὴν του καὶ τὸ κατωτέρω ᾄσμα, τὸ ὅποιον, διαπλασθὲν διὰ τῆς παρεμβολῆς τοπωνυμίων καὶ ὀνομάτων τοῦ ἥρωος, προσέλαβε τὸν χαρακτήρα νεωτέρου ἠρωικοῦ ᾄσματος.

Δ. Α. Π.

1) Βλ. ἀνωτ., σ. 95 κ.εξ. πρῶ. καὶ σ. 111 κ.εξ.

Α΄.

- Στὸ Βαρδάρι, στὸ Βαρδάρι
καὶ στοῦ Βαρδαριοῦ τὸν κάμπο,
Βέβρος ἦτον ξαπλωμένος
καὶ ὁ μαῦρος¹ του τὸν λέγει.
- 5 - «Σήκ', ἀφέντη μου, νὰ πᾶμε,
ὅτι πάγ' ἡ συντροφιά μας».
- «Δὲν μπορῶ, μαῦρε, νὰ πάγω,
ὅτι θέλω νὰ πεθάνω.
Σῶρε, σκάψε μὲ τὰ νύχια,
10 μὲ τ' ἀργυροπέταλά σου
κ' ἔπαρέ με μὲ τὰ δόντια,
ρῖξε με μέσα στὸ χῶμα.
Ἔπαρε καὶ τ' ἄρματά μου,
νὰ τὰ πάγης τῶν δικῶν μου·
15 ἔπαρε καὶ τὸ μαντήλι,
νὰ τὸ πάγης τῆς καλῆς μου,
νὰ μὲ κλαί' ὅταν τὸ βλέπη».

C. Fauriel, Chants populaires de la
Grèce moderne, tome II, 1825, σ. 134.

Β΄.

- Μέσ' στοῦ Βαρδαριοῦ τὸν κάμπο
δένδρος ἦταν φυτευμένος
καὶ στή ρίζα ἔπὸ τὸ δένδρο,
μπέης ἦταν ξαπλωμένος.
- 5 Στὰ κλωνάρια ἔπὸ τοῦ δένδρου
τ' ἄρματά του κρεμασμένα,
τὰ ντουφέκι' ἀκουμπισμένα·
καὶ στή ρίζα πὸ τοῦ δένδρου,
στέκει ὁ μαῦρος¹ του δεμένος,
10 στέκει ὁ μαῦρος καὶ τὸν λέγει:
- «Σήκω, μπέη, καβαλλίκα».
- «Σῶπα, μαῦρε, μὴ μοῦ κρένης,
μ' ἔχουν μαῦρο λαβωμένο,
στήν καρδιά μου πληγωμένο».
15 - «Σήκω, μπέη μ', σήκω πάνω²
νὰ σὲ πᾶω στήν κυρά σου».

Δυτ. Μακεδονία (Βλάστη). - Λ. Α. ἀφ. 1451
σ. 1 (Ἄντ. Κεραμόπουλος, 1940).

1) ὁ ἵππος. 2) χειρ.: σήκω, μπέη μ', σήκω.

Ζ'. Η ΚΟΡΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΛΕΦΤΕΣ

Κόρη μετημφιεσμένη εις άνδρα ζή ἐπὶ μακρὸν μὲ τοὺς κλέφτες μετέχουσα εις τοὺς πολεμικοὺς τῶν ἀγῶνας. Ἡμέραν τινὰ ὄμως ἑορτάσιμον, καθ' ἣν λαμβάνει μέρος εις ἀθλητικὰς παιδιὰς μεταξύ τῶν κλεφτῶν, διανοίγεται ἔνεκα ἀποτόμου κινήσεως τὸ ἔνδυμά της καὶ ἡ κόρη ἀναγνωρίζεται ὑπὸ νέου κλέφτου· τότε παρακαλεῖ τὸ κλεφτόπουλο νὰ μὴ τὴν προδώσῃ, ὅπως σχετὰ δὲ νὰ παραδώσῃ εις αὐτὸ τὰ ἄρματα της νὰ γίνῃ σύζυγός του κλπ.

Τὸ τραγούδι κατὰ τὸ θέμα του ὁμοιάζει πρὸς ἄλλο ἀκριτικὸν (βλ. ἄνωτ., σ. 3 κ.έξ.), κατὰ τὸ ὁποῖον ἀντρειωμένη κόρη, ἐνδεδυμένη ἀνδρικὰ, μάχεται κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Διωκομένη ὑπὸ Σαρακηνοῦ καταφεύγει εις ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου ὁμως προδίδεται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου εις τὸν διώκτην της. Φαίνεται ἐκ τούτου ὅτι τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ τραγουδιοῦ, δηλ. τῆς μετημφιεσμένης εις άνδρα κόρης ἢ ὁποία συναγωνίζεται μετ' ἀνδρῶν, ἔχει μακρὰν παράδοσιν εις τὴν δημῶδη ποιήσιν.

Δ. Α. Π.

Α'.

Ποιὸς εἶδε ἥλιο τὸ βραδὺ κι ἄστρον τὸ μεσημέρι ;
ποιὸς εἶδε κόρ' ἀνύπαντρη νὰ πάνη μὲ τοὺς κλέφτες ;
Δώδεκα χρόνους ἔκανε ἄρματολὸς καὶ κλέφτης,
κανέννας δὲν τὴ γνῶριζε, κανέννας δὲν τὴν ξέρει.

- 5 Μιὰ Κυριακὴ, μιὰ Πασκαλιά, μιὰ πῖσημη ἡμέρα
πάησαν νὰ παίξουν τὰ σπαθιά, νὰ ρίξουν τὸ λιθάρι·
κ' ἡ κόρη ἀπὸ τὴ σφίξη της καὶ ἀπὸ τὴν ἀντρεία της
ἔκοψε τὸ θηλύκι της¹ κ' ἐφάν'καν τὰ βυζιά της·
κι ἄλλοι τὸ λένε μάλαμα, κι ἄλλοι τὸ λέν' ἀσήμι,
- 10 κ' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο, μικρὸ διαβολεμένο :
«Αὐτὸ δὲν εἶναι μάλσμα, δὲν εἶναι κι οὐδ' ἀσήμι,
μούν' εἶναι κόρ' ἀνύπαντρη, π' ἀκολουθαίε μαζί μας».

¹ *Ἡπειρος.* - Λ.Α ἀρ. 322, σ. 11 (Ἄ. Γόνιος, 1881).

Β'.

Ποιὸς εἶδε ψάρι σὲ βουνὸ κι ἀλάφι σὲ λιμάνι ;
ποιὸς εἶδε κόρ' ἀνύπαντρη μέσα στὰ παλληκάρια ;
Δώδεκα χρόνους ἔκαμεν ἄρματολὸς καὶ κλέφτης,
κανεὶς δὲν τὴν ἐγνώρισε ἀπὸ τὴν συντροφιά της·
5 καὶ μιὰ Λαμπρὴ, μιὰ Κυριακὴ, μιὰ πῖσημον ἡμέρα
βγήκαν νὰ παίξουν τὰ σπαθιά, νὰ ρίψουν τὸ λιθάρι.
Τὸ ρίχν' ἡ Χάιδω μιὰ φορά, τὰ παλληκάρια δέκα·
κ' ἡ κόρ' ἀπὸ τὴ σφίξη της κι ἀπὸ τὴν ἐντροπή της

1) τὴν κομβισδόχην της.

ἐκόπη τὸ γελέκι τῆς κ' ἐφάνη τὸ βυζί τῆς.

- 10 "Ἄλλος τὸ λέγει μάλαγμα, ἄλλος τὸ λέγ' ἀσήμι'
κ' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο ἐκεῖνο τῆ γνωρίζει:
«Κεῖνο δὲν εἶναι μάλαγμα, κεῖνο δὲν εἶν' ἀσήμι,
κεῖνο 'ν' τῆς Χάϊδως τὸ βυζί, τῆς Χάϊδως, χαΐδεμένης».
- «Σώπα, σώπα, κλεφτόπουλο, καὶ μὴ μὲ μαρτυρήσης,
15 νὰ σοῦ χάρισω τῆ ζωῆ κι ὄλα τὰ ἄρματα μου».

Arn. Passow, Τραγούδια ῥωμαίικα, Lipsiae
1860, σ. 152, ἀρ. 205 (σουλ. Ulrich).

Η'. ΚΛΕΦΤΕΣ ΦΙΛΟΝΙΚΟΥΝ ΠΕΡΙ ΓΥΝΑΙΚΟΣ

Παρὰ τὸν τραχὺν πολεμικὸν βίον τῶν κλεφτῶν δὲν ἔλειπαν καὶ αἱ δια-
μάχαι περὶ γυναικῶν. Τοιαύτη τις διένεξις, τῆς ὁποίας τὰς λεπτομερείας
ἀγνοοῦμεν, ἔδωσε τὴν ἀφορμὴν διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ κατωτέρω ᾄσματος.

Δ. Α. Π.

Πέντε παιδιὰ μαλώνανε¹ γιὰ μιὰ Ἀρβανιτοπούλα'
κι ὁ καπετάνιος ἔλεγε κι ὁ καπετάνιος λέει.

- «Παιδιὰ μου, μὴ μαλώνετε, παιδιὰ, μὴν ὀχτρευόσθε'
ν-έμεῖς ταχιά θὰ φύγουμε, στὸν τόπο μας νὰ πάμε
5 κ' ἐκεῖ θὰν τίς διαλέξουμε καθένας τῆ δική του».
Καὶ τὴν Ἀγγέλω τοῦ παπα τὴν παίρν' ὁ καπετάνιος.

Παλοπόννησος (Ἀίγιον). - Δ. Α. Ὑλη
ἀρ. 1629 (N. Βραχνός, 1890).

Θ'. ΚΛΕΦΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΑ

Οἱ διάγοντες τραχὺν βίον κλέφτες ἠναγκάζοντο πολλακίς νὰ καταφεύ-
γουν εἰς τοὺς εὐπορωτέρους τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου, τοὺς προεστούς καὶ
κληρικούς, πρὸς ἐξασφάλισιν στέγης καὶ προμήθειαν εἰς αὐτοὺς τροφίμων.
Ἐνίοτε εἰς περιπτώσεις ἰδίᾳ ἀπροθυμίας πρὸς παροχὴν συνδρομῆς προέβαι-
νον εἰς ἐκβιασμούς, λεηλασίας, ἀρπαγὰς γυναικῶν κ.τ. ὅ. Τοιαῦται δὲ ἐπι-
δρομαὶ ἀπετέλεσαν θέματα τραγουδιῶν. Οὕτω συνετέθησαν στίχοι, οἱ ὅποιοι
ἐχρησιμοποίηθησαν ὡς κοινοὶ τόποι εἰς πολλὰ ᾄσματα μὲ παρόμοιον θέμα.
Τὸ κατ' ἐξοχὴν πρόσωπον τῶν τραγουδιῶν τούτων, τὸ φερόμενον ὡς θῦμα
τῶν ἐπιδρομῶν, εἶναι ἡ κόρη τοῦ παπα (ἢ παπαδοπούλα), τῆς ὁποίας ἡ
ἀρπαγὴ ἀποδίδεται εἰς διαφόρους κλέφτας, ὡς τὸν Νάνον, τὸν Σύρον, τὸν
Κέντρον, τὸν Λάπαν, Γιάννην κλπ.

Κατωτέρω παραθέτομεν τρεῖς παραλλαγὰς τῶν τραγουδιῶν τούτων.

Δ. Α. Π.

1) Μετὰ τὸ πρῶτον ἤμισυ τοῦ στίχου ᾄδεται τὸ τσάνισμα: *παιδιὰ μαλώνανε, ἄντε
μορὲ, γιὰ μου*. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τὸ τέλος τῶν ἐπομένων στίχων, ἀντικαθιστα-
μένο τοῦ ῥήματος *μαλώνανε* διὰ τοῦ ῥήματος ἐκάστου πρῶτου ἡμισιχίου' π. χ. *ἔλεγε' μα-
λώνετε κλπ.*

Α'.

Στοῦ παπᾶ Λάμπρου τὴν αὐλὴ μαυρίζουν καλιοντσηδες¹
μαυρίζουν τὰ τουφέκια τους καὶ λάμπουν τὰ σπαθιά τους.
Θαρρῶ καὶ οἱ κλέφτες ἤρθανε, θαρρῶ 'ναί' ὁ Κλεφτογιάννος.

– «Παπᾶ, ψωμί, παπᾶ, κρασί, νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια»
5 παπᾶ, ποῦ 'ν' τὸ κορίτσι σου, κρασί νὰ μᾶς κεράσῃ».

– «Ἡ κόρη μου δὲν εἶν' ἐδῶ, πῆγε στὸ μοναστήρι'
πῆγε νὰ γένη καλογριά, τὰ ράσα νὰ φορέσῃ».

– «Σῦρε, παπᾶ, καὶ φέρ' τηνε, σοῦ κόβω τὸ κεφάλι».

Κ' ἡ παπαδιά εἶναι φρόνιμη καὶ πάγει καὶ τὴν φέρει.

*Werner von Haxthausen, Neugriechische Volkslieder,
Münster i. W. 1935, σ. 114, ἀρ. 13.*

Β'.

– «Ποῦ πάς, ποῦ πάς, μπρὲ Σύρο μου, Σύρο καὶ καπετάνε;»

– «Στὴ Μακρυνίτσα, μπρὲ παιδιά, σ' ἐνοῦ παπᾶ τὸ σπίτι».

– «Παπᾶ, ψωμί, παπᾶ, φαί, παπᾶ, δῶσ' μας τὴν κόρη».

– «Ἔσεῖς καλὰ τὸ ξέρετε καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι,

5 τὴν κόρη τὴν ἐπάντρεψα, τὴν πῆρε ὁ Γερογιάννης,
ποῦ ἔχει τὰ πολλὰ παιδιά καὶ τὲς πολλὲς νυφάδες».

– «Γιὰ πιάστε, δέστε τὸν παπᾶ ἀπὸ χέρια, ἀπὸ ποδάρια».

Καὶ πῆγε καὶ τὴν ἔφερε, σὰ μῆλο στολισμένο.

'Αγνάντια τοὺς προσκύνησε, ἀγνάντια τοὺς προσκ'νάει.

10 "Ὅλοι τὴν κέρασαν φλωριά, φλωριά καὶ караγρόσια
κι ὁ Σύρος τὴν ἐκέρασε ἀσ'μένιον ἀρραβῶνα.

*"Ἡπειρος (Πάπυγκον Ζαγορίου). – Δ.Α.
ἀρ. 1370α, σ. 77 (Π. Στάρας, 1939).*

Γ'.

– «Τσαί ποῦ μᾶς πάς, μπρὲ Σύρο μου, μπρὲ Σύρο καπετάνε;»

– «Στὴ Μακρυνίτσα, μπρὲ παιδιά, σ' ἐνοῦ παπᾶ τὸ σπίτι».

– «Παπᾶ, ψωμί, παπᾶ, κρασί, νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια,
παπᾶ, φέρε τὴν κόρη σου, τὴ θέλει ὁ καπετάνος».

5 – «Ἔσεῖς καλὰ τὸ ξέρετε καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι,
ν-ἡ κόρη δὲν εἶναι ἰδῶ, πάησε στὸ μοναστήρι'
πάησε νὰ γένη καλογριά, νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴ της».

1) ἄνδρες τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ (λ. τ. kalyoncu): ἔκδ. Haxt: *καλαντοῖδες*. Ἡ δὲ ἰδὴ ἔκδ. ἐκ τῆς παραλλ. παρὰ *Arn. Passow*, *Τραγοῦδια ρωμαίικα*, 1860, ἀρ. 142, σ. 1. 2) ἔκδ. Haxth.: κί. Ἡ δὲ ἰδὴ ἔκδ. ἐκ τῆς παραλλ. παρὰ *Arn. Passow*, ἔνθ' ἂν, σ. 3.

- «Παπᾶ, σοῦ βγάζω τὰ μαλλιά, σοῦ κόφτω καὶ τὰ γένεια·
 τώρα νά πάς, τώρα νά ῥθῆς, τώρα νά μοῦ τῆ φέρῃς».
- 10 Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε, τῆ συντυχιά ἴ βαστούσε·
 νά την ἢ κόρη πῶρχειται σὰ μῆλο μαραμμένο·
 πέντε μετάνοιες ἔκανε μπροστά στὸν καπετάνο·
 ἄλλοι κερνούσανε φλωριά κι ἄλλοι κερνοῦνε γρόσια.

Ἦπειρος (Παραμυθία). - Δ. Α. ἀρ. 36, σ. 372,
 ἀρ. 100 (Δ. Μ. Σάρρος, 1888 - 93).

Ι'. Η ΑΙΧΜΑΛΩΤΗ ΝΙΟΥΦΗ

Πολλὰ καὶ ἐκ διαφόρων τόπων εἶναι τὰ τραγούδια μὲ θέμα τὴν λεη-
 λασίαν χωρίου ἢ πόλεως ὑπὸ Τούρκων, Ἀλβανῶν ἢ ἄλλων ἐπιδρομέων καὶ
 τὴν αἰχμαλωσίαν γυναικῶν. Εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ἔξομα αὐτὰ τυπικὸι εἶναι
 οἱ στίχοι περὶ τῆς σκλαβωμένης νιούφυης, ἢ ὁποῖα «κοντοστέκει» καὶ δὲν
 προχωρεῖ μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας αἰχμαλώτους, ὄχι διότι τὴν βαραίνουν τ'
 ἄσπρα ἢ τὰ φλωριά, ἀλλὰ διότι τὴν βασανίζει ἢ σκέψις τοῦ ἐγκαταλειφθέν-
 τος νηπίου τέκνου ἢ τοῦ φονευθέντος συζύγου.

Εἰς τινὰ ἐκ τῶν ἔξομάτων τούτων ὀρίζεται ὡς λεηλατηθεὶς τόπος ἢ
 Ναυπάκτος, τὰ Βέρβαινα κ. ἄ. Ἐκ τῶν κατωτέρω ἔξομάτων τὸ πρῶτον (Α)
 ἀναφέρεται εἰς λεηλασίαν τῆς Ναυπάκτου ὑπὸ τῶν ληστῶν Ρουπακιά καὶ
 Χοσάδα κατὰ τὸ 1843 καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Νόβαινας, συζύγου τοῦ προ-
 κρίτου Νόβα.² Τὸ δεύτερον (Β) λέγει περὶ τῆς λεηλασίας τῶν Βερβαίνων³ εἰς
 τὸ τρίτον (Γ) γίνεται ἀορίστως λόγος περὶ ἐπιδρομῆς τουρκικῶν караβιῶν
 καὶ ἀρπαγῆς γυναικῶν.

Δ. Α. Π·

Α'.

- Κανένας δὲν τὸ πάτησε τὸ κάστρο τῆς Ἐπάχτου,³
 κι ὁ Ρουπακιάς τὸ πάτησε μὲ τὸν Γέρο-Χουσιάδα.
 Πῆραν ἄσπρα, πῆραν φλουριά, πῆραν μαργαριτάρι,
 πῆραν τοῦ Νόβα τὰ παιδιά, τοῦ Νόβα τῆ γυναῖκα.
- 5 Τὸ καρσούλι⁴ φοῦίαξε,⁵ τὸ καρσούλι σκούζει.
 - «Δασιοπερπάτα, Νόβαινα, καὶ μὴν κοντανεμένης·
 μὴ σὲ βαραίνουν τὰ φλουριά, μὴ σὲ βαραίνουν τ' ἄσπρα;»
 - «Δὲ μὲ βαραίνουν τὰ φλουριά, δὲ μὲ βαραίνουν τ' ἄσπρα,
 μόν' μὲ βαραίνει ὁ γιούλης μου, τὸν ἔχω μέσ' στὴν κούνια.
- 10 Κούνια μου, κούνια τὸ παιδί, μάννα μου, βύζασέ το·
 μένα μὲ πῆραν τὰ παιδιά καὶ πάω μὲ τοὺς κλέφτες...»
 Βγῆκαν στῆς Γκούρας τὰ βουνά⁶ καὶ στὰ παλιά λημέρια.

Εἰρ. Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
 (Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 38, ἀρ. 63.

1) τὴν συζήτησιν.

2) Βλ. σχόλια εἰς *Εἰρήνης Σπανδωνίδη*, ἔνθ' ἄν., σ. 319 - 321.

3) Ναυπάκτου. 4) ἢ φρουρὰ (λ. τ. karakol). 5) χούγιαξε, ἐφάναξε δυνατά. 6)
 τὸ μέσον τμήμα τοῦ ὄρους Ὄθρου.

Β'.

- Πατήσανε τὰ Βέρβαινα,¹ τὰ κάμανε μπεργιάνι²
 πήραν ἄσπρα, πήραν φλωριά, πήραν μαργαριτάρια,
 πήραν χίλια πουκάμισα καὶ πεντακόσια ράσα³
 πήραν τὸ χῆρο Διαμαντή καὶ τὸν Κοντανανγώστη⁴
 5 πήρανε καὶ μιὰ νιόνυφη ἀπὸ τὸ νυφοστόλι.⁵
 Μπροστά τὴν πᾶν' δὲν περπατεῖ καὶ πίσω κοντοστέκει.
 – «Περπάτει αὐγὴ, περπάτει ἀστρί, περπάτει, νιονυφούλα⁶
 μὴ σὲ βαραίνουν τὰ φλωριά, μὴ σὲ βαραίνει ἡ γούνα;»
 – «Δὲν μὲ βαραίνουν τὰ φλωριά, δὲν μὲ βαραίνει ἡ γούνα,
 10 μού'⁴ μὲ βαραίνει τὸ παιδί πού τ' ἄφηκα στὴν κούνια».

Πελοπόννησος (Κυνουρία). – Λαογρ., τόμ. 5
 (1915/16) σ. 562 ('Επαμ. Παπαμιχαήλ).

Γ'.

- Κάτω στὲς ἄσπρες θάλασσες, *λεβέντω*, στὲς πράσινες λεμιῶνες,⁵
λειμόνια μὲ τὰ λειμόνια,
 βγήκαν καράβια τούρκικα κ' ἐπήραν τὰ ρωμαϊκά⁶
 πήραν μαννάδες μὲ παιδιὰ καὶ πεθερὲς μὲ νύφες,
 πήραν μιὰ ἀρχοντοπεθερά μὲ δώδεκα νυφάδες.
 5 "Όλες οἱ νύφες περπατοῦν καὶ πᾶν' κοντὰ τὲς ἄλλες,
 μὰ μιὰ νύφη, μικρότερη, δὲν πάει κοντὰ τὲς ἄλλες.
 – «Γιατί, νύφη μ', δὲν περβατεῖς, δὲν πᾶς κοντὰ τὲς ἄλλες;
 μήνα τὰ ρούχα σὲ βαροῦν, μήνα τὰ σικιανδρίκια;»⁵
 – «Οὐδὲ τὰ ρούχα μοῦ βαροῦν, οὐδὲ τὰ σικιανδρίκια,
 10 τοῦ γιοῦ σου οἱ πόνοι μοῦ βαροῦν, τοῦ γιοῦ σου, τοῦ λεβέντη.
 Μοῦ σκότωσαν τὸν ἄντρα μου, μοῦ πήραν τὸ παιδί μου!»⁷

Θεσσαλία (Μεσθάνι Τρικάλων). – 'Εστία,
 τόμ. ΙΘ' (1885) σ. 80.

1) μετὰ τὸ πρῶτον ἤμιστίχιον ἐκάστου στίχου ἄδεται τὸ γόρισμα: *Μωρ' σήμερα, τραυά, λεβέντη μ', τραυά.* 2) ἐρείπιον' ἐπροξένησαν μεγάλην καταστροφὴν (λ. τ. *virane*). 3) καθ' ἣν στιγμὴν τὴν ἐιστάλιζαν. 4) μόνον, ἀλλά. 5) μετὰ τὸ πρῶτον ἤμιστίχιον ἄδεται τὸ τσάκισμα: *λεβέντω*, εἰς τὸ τέλος δὲ ἐκάστου στίχου τὸ γόρισμα: *λειμόνια μὲ τὰ λειμόνια.* 6) μήπως αἱ στενοχωρίαί, αἱ πικρίαί (πιθανῶς ἐκ τῆς τ. λέξ. *sikinti*). 7) ἔχδ.: τὰ παιδιὰ μου.

III. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ

Α'. ΕΠΙΘΥΜΙΑΙ ΚΛΕΦΤΩΝ

Εἰς πολλά ὄσματα ἐκφράζεται ζωηρά ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀγωνιστῶν νὰ πολεμήσουν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Τὰ τραγούδια αὐτὰ δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν εἰς τοὺς τέσσαρας ἐπομένους τύπους: Α'.) Οἱ κλέφτες περιμένουν τὴν ἀνοιξιν, ἵνα ἐπαναλάβουν τὴν ἐπὶ τῶν ὀρέων πολεμικὴν τῶν ζωῆν. Μὲ τὸν ἐρχομὸν τοῦ ἔαρος, ποὺ τὸν προαγγέλλουν ἡ ἀναβλάστησις τῶν δένδρων καὶ ἡ ἀνοδος τῶν ποιμένων μετὰ τὰ κοπάδια τῶν ἀπὸ τὰ χειμαδιὰ εἰς ὀρεινότερα μέρη, ὁ κλέφτης ἐγκαταλείπει τὰ χειμερινὰ καταφύγια του καὶ ἀναζητεῖ τὰ παλαιὰ λημέρια καὶ τοὺς συντρόφους του. Εἰς τινὰς παραλλαγὰς τραγουδιῶν δὲν γίνεται λόγος περὶ κλεφτῶν ἀλλ' ἐκφράζεται ἡ φυσιολατρικὴ διάθεσις τῶν τραγουδιστῶν εἰς ρωμαντικὸν τόνον, μετὰ τὴν ἀποστροφὴν τῶν πρὸς τὰ καλότυχα βουνὰ ποὺ περιμένουν τὴν ἀνοιξιν, τοὺς ποιμένας καὶ τὰ κοπάδια. Β'.) Φιλοπόλεμος Κρήσις παρίσταται ἔτοιμος νὰ ἀναλάβῃ τὰ ὄπλα καὶ ν' ἀγωνισθῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν εὐθύς μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἀνοιξέως καὶ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ καιροῦ. Τὸ τραγούδι τοῦτο, ποὺ διακρίνεται διὰ τὴν ἐπιγραμματικὴν του λιτότητα, εἶναι ἐκ τῶν πλέον διαδεδομένων καὶ γνωστῶν εἰς τὴν δυτικὴν Κρήτην. Γ'.) Φυλακισμένος διακατέχεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ τὴν φυλακὴν καὶ δυνηθῇ ν' ἀναλάβῃ πολεμικὸν ἀγῶνα.¹ Τὸ ὄσμα τοῦτο ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὴν Κρήτην. Δ'.) Εἰς ἄλλα τραγούδια ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐκφράζεται ἐμμέσως κατὰ τρόπον συμβολικόν. Διὰ τῆς μάχης τῶν ὀρνέων, τῆς ὁποίας ἐπιθυμεῖ τις νὰ γίνῃ θεατὴς, ἀναβαίνων ἐπὶ τῆς κορυφῆς δένδρου, συμβολίζεται πιθανῶς ἡ μάχη πρὸς τοὺς ἐχθρούς.

Δ. Α. Π.

Α'.

Ἄκομη τοῦτ' τὴν ἀνοιξιν, τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
θέλω νὰ πάω ἀρματολός, ἀρματολός καὶ κλέφτης,
νὰ βγῶ στῆς Γκούρας τὰ βουνά,² στῆς Γκούρας τὰ λημέρια,
νὰ σμίξω τοὺς συντρόφους μου τὸ Λιάμο Φαναρίσιο³

5 σέ τί λημέρια βρίσκεται, σέ τί κρύες βρυσσοῦλες.

¹ *Ἡπειρος (Πάτριον Ζαγορίον)*. - Δ. Α.
ἀρ. 1370, σ. 383 (Π. Στάρας, 1939).

1) Βλ. κατωτέρω καὶ τραγούδια τῆς φυλακῆς (σ. 302 κ.εξ.).

2) τοῦ ὄρους Ὀθρυός. 3) πρόκειται πιθανῶς περὶ τοῦ κλέφτου Λιάκου Παναρίτη (βλ. ἀνωτ., σ. 206, ἀρ. Κ').

Α'α.

Θέλετε δένδρα άνθίσετε, θέλετε μαραθήτε
 στὸν ἥσκιο σας δὲν κάθουμαι, οὐδὲ καὶ στὸ δροσιό σας,
 μούν' καρτερώ τὴν ἀνοιξη, τ' ὄμορφο καλοκαίρι,
 ν' ἀνοίξ' ὁ γράβος¹ κ' ἡ ὄξυά, νά ἥσκιώσουν τὰ λημέρια,
 5 νά βγοῦν οἱ Βλάχοι στάι βουνά, νά βγοῦν κ' οἱ Βλαχοπούλες,
 νά βγοῦν τὰ λάγια² πρόβρατα μὲ τὰ χονδρὰ κουδούνια,
 νά βγοῦν καὶ τὰ κλεφτόπουλα νά ρίξουν στὸ σημάδι.

"Ηπειρος (Πάπιγκον Ζαγορίου). - Λ. Α. ἀρ. 1370, σ. 74 (Π. Στάρας, 1939).

Α'β.

Καλότυχά 'ναι τὰ βουνά, ποτέ τους δὲ γερνᾶνε'
 τὸ καλοκαίρι πράσινα καὶ τὸ χειμῶνα χιόνια
 καὶ καρτεροῦν τὴν ἀνοιξη, τ' ὄμορφο καλοκαίρι,
 νά μπουμπουκιάσουν τὰ κλαριά, ν' ἀνοίξουνε τὰ δέντρα,
 5 νά βγοῦν οἱ στάνες³ στά βουνά, νά βγοῦν οἱ Βλαχοπούλες,
 νά βγοῦν καὶ τὰ Βλαχόπουλα λαλώντας τίς φλογέρες.

Πελοπόννησος ('Ανδρίτσαινα). - Λ. Α. ἀρ. 2213γ', σ. 93 (Α. Πετρόπουλος, 1934).

Α'γ.

Βελούχι⁴ μου παράμορφο κι 'Οξυά⁵ ζωγραφισμένη'
 λειώστε τὰ χιόνια γλήγορα νά χορταριάσ' ὁ τόπος,
 νά βγοῦν οἱ Βλάχοι στά βουνά, νά βγοῦν κ' οἱ Βλαχοπούλες,
 νά βγῆ κ' ἡ Παναγιώταινα, ἡ πρώτη τσιλιγκέρα,⁶
 5 μὲ τὰ κατσίκια στὴν ποδιά καὶ μὲ τ' ἄρνιά στά χέρια.

Κωνστ. Σταυροπούλου, 'Ο κεκρυμμένος θησαυρὸς τῶν λαϊκῶν παραδόσεων, 'Αθήναι 1953, σ. 23-24.

1) δασικὸν δένδρον. 2) χρώματος μελανοῦ. 3) Οἱ μάνδρες, δηλ. οἱ ποιμένες μὲ τὸ ποίμνόν των καὶ τὰ χρειώδη διὰ τὴν τυροκομίαν. 4) δημιῶδες ὄνομα τοῦ ὄρους Τυμφρηστοῦ. 5) ὄρος μεταξὺ Τυμφρηστοῦ καὶ Κόρακος. 6) ποιμενίς (λ. σλαβ. tselinik).

Β'.

- Πότε θά κάμη ξεστεργιά, πότε θά φλεβαρίση,¹
 νά πάρω τὸ τουφέκι μου, τὴν ὄμορφη πατρόνα²,
 νά κατεβῶ στὸν Ὀμαλό,³ στὴ στράτα τῶ Μουσοῦρω,⁴
 νά κάμω μάννες δίχως γιούς, γυναῖκες δίχως ἄντρες,
 5 νά κάμω καὶ μωρὰ παιδιὰ νά 'ναι δίχως μαννάδες'
 νά κλαῖν' τὴ νύχτα γιὰ βυζι καὶ τὴν αὐγὴ γιὰ γάλα
 καὶ τ' ἀποδιαφωτίσματα⁵ γιὰ τὴν καημένη μάννα.

*Δημ. Σ. Βουτετάκη, Τραγοῦδια
 Κρητικά, Χανιά 1904, σ. 25.*

Β'α.

- Χριστέ, νά ζώνουμουν σπαθὶ καὶ νά 'πιανα κοντάρι,
 νά πρόβαινα στὸν Ὀμαλό, στὴ στράτα τῶ Μουσοῦρω,
 νά σύρω τ' ἀργυρὸ σπαθὶ καὶ τὸ χρουσό κοντάρι,
 νά κάμω μάννες δίχως γιούς, γυναῖκες δίχως ἄντρες,
 5 νά κάμω καὶ μωρὰ παιδιὰ μὲ δίχως τσοὶ μαννάδες.

*Ant. Jeannavalis, "Ἄσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 173, ἀρ. 225.*

Β'β.

Εἰς τὸ ἐπόμενον τραγοῦδι οἱ στίχοι τοῦ ἀνωτέρω ἔξματος ἔχουν διαπλασθῆ πρὸς ἔκφρασιν γεγονότων τοῦ τελευταίου πολέμου (1941 - 44).

- Πότε νά κάμη ἔαστεριά, πότες νά φλεβαρίση,
 νά πάρω τὸ ντουφέκι μου, τὴν ὄμορφη πατρόνα,²
 νά κατεβῶ στὸ Μάλεμε, στὴν ἀεροκαθίστρα,³
 γιὰ νά σκοτώσω Γερμανοὺς καὶ νά αἰχμαλωτίσω.

*Κρήτη. - Λ. Α. ἀρ. 1841 Α', σ. 79
 (Δ. Α. Πετρόπουλος, 1953).*

1) θά ἔλθῃ Φεβρουάριος, ν' ἀνοίξῃ ὁ καιρὸς. 2) φουσιγγιοθήκη (βλ. *J. A. Νωτοπούλου, Τὸ κρητικὸ τραγοῦδι τοῦ Ὀμαλοῦ καὶ ἡ "πατρόνα"*, Κρητ. Χρον., τόμ. ΙΒ' (1958), σ. 171 - 175). Πιθανῶς πρόκειται περὶ προσωπικοῦ ὀνόματος τοῦ ὄπλου. 3) ὄροπέδιον ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τῶν Λευκῶν Ὀρέων Κρήτης πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς ἐπαρχίας Ξελίνου. 4) ἐκ τῶν βυζαντινῶν ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖα κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς Κρήτην τὸν 12ον μ. Χ. αἰῶνα. 5) πρωὶ-πρωὶ, τὰ χαράματα. 6) εἰς τὸ δυτικῶς τῶν Χανίων ἀεροδρόμιον.

Γ'.

Χριστέ, νά σπούσαν οί φ'λακές νά φύγω άπ' τὸ Κάστρο·¹
 νά πάρω δίπλα τὰ βουνά, νά βγῶ στὸν Ψηλορείτη,
 νά μοῦ βγορίσουν² τὰ Σφακιά, τὸ 'Ανώπολης³ ὁ κάμπος,
 ν' ἀκούσ' ἀρμάτων ταραχὴ καὶ φάλκο⁴ νά λαλήση,
 5 ν' ἀκούσω τὴ Βαρδήναινα πῶς ἔκλαιγε τσοὶ γιούς τση.

Κρήτη. - Λ. Α. ἀφ. 1841 Α', σ. 136
 (Δ. Α. Πετρόπουλος, 1953).

Γ'α.

Εἰς τὴν ἐπομένην παραλλαγὴν οἱ στίχοι τοῦ ἔσματος ἔχουν προσαρ-
 μοσθῆ εἰς γεγονότα τοῦ τελευταίου πολέμου (1941 - 44).

Θέ μου, νά σπούσαν οἱ φ'λακές νά φύου οἱ φ'λακωμένοι·
 νά πάρου δίπλα τὰ βουνά, νά βγοῦν στ' 'Αποπηγάδι,⁵
 νά κάμου κύκλο σὸ βουνό, νά ζώσου τὸν 'Αἶ Ζήνα⁶
 κι ἀπόκειδά⁷ νά κατεβοῦ στῆς Σπίνας⁸ τὰ φαράγγια,
 5 νά κατεβοῦ στὴν Κάντανο, 'στοῖ Κάντανος τὸν κάμπο,
 νά ζώσουνε τὴν Κάντανο, νά ζώσουν τὸ σεράγιο,
 νά σφάξουνε τσοὶ Γερμανούς, τσοὶ σκύλους 'Αλαμάνους,⁹
 νά σώσουνε τσοὶ χριστιανούς.

*Ενθ' ἄνωτ., σ. 35.

Δ'.

Συντράμετέ¹⁰ με, φίλοι μου, κ' ἔσεῖς οἱ γι'έδικοί μου,
 νά τὸ συγκλίνω¹¹ τὸ δεντρί, ν' ἀνέβω στὴν κορφὴ του,
 ν' ἀκούσω γερακιοῦ φωνὴ καὶ φάλκο⁴ νά λαλήση,
 ν' ἀκούσω καὶ τὴν πέρδικα νά συχνοκακαρίση.

Κρήτη (Σελλιὰ Ρεθύμνης). - Λαογρ., τόμ. 9
 (1926/28), σ. 213, ἀφ. 11. (Γ. 'Ι. Κουρμούλης).

1) τὸ 'Ηράκλειον Κρήτης. Τὸ ὄνομα Κάστρο καὶ μάλιστα Μεγάλον Κάστρο, εἶναι τὸ κοινὸν ὄνομα τῆς πόλεως ἤδη ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Ἡ ὀνομασία 'Ηράκλειον εἶναι τῶν νεωτέρων χρόνων καθιερωθεῖσα ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως (τῷ 1822). (Βλ. Στέφ. Σανθουδίδην εἰς 'Ἐστ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδ., τ. 3 (1926) σ. 61 - 62). 2) νά φανοῦν ἀπέναντί μου, νά ἰδῶ. 3) χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σφακιῶν. 4) ἱέρακα (λ. ἰτ. falco). 5) ὄψηλόν ὄρος εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς ἐπαρχίας Σελίνου. 6) ἐκκλησία εἰς 'Αποπηγάδι. 7) χεῖρ· ἀπόκει. 8) χωρίον παρὰ τὴν Κάντανο Σελίνου. 9) κυλαῖόν γερμανικὸν φύλον. Ἐνταῦθα ἔγνωσι τοῖς Γερμανοῖς ἐν γένει. 10) βοηθήσατε. 11) νά τὸ λυγίσω.

Β'. ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ ΚΛΕΦΤΩΝ

Σημαντικὸν γεγονός εἰς τὴν ζωὴν τῶν κλεφτῶν ἀπετέλουν αἱ συναντήσεις τῶν μετὰ ἀπὸ μακροχρόνιον χωρισμὸν, πού ὤφειλετο εἰς τὰς περιπετείας τῆς πολεμικῆς τῶν ζωῆς. Κατὰ τὰς συναντήσεις ταύτας διεσκέδαζον εἰς ἀτμόσφαιραν ἀδελφικῆς ἐγκαρδιότητος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν συγκίνησιν καὶ καρτερικότητα ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ διέτρεχε πολλοὺς κινδύνους ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν. Τὰς ἐξαιρετικὰς ταύτας περιστάσεις ἀπεικονίζει τὸ ἐπόμενον ᾄσμα, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ εἰς διαφόρους παραλλαγὰς καθ' ὅλην τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα.

Δ. Α. Π.

Καλῶς ἀνταμωθήκαμαν ἐμεῖς οἱ ντριτιλῆδεις,¹
 νὰ κλάψωμε τὰ ντέρτια μας καὶ τὰ παράπονά μας.
 Τοῦτον τὸν χρόνο τὸν καλὸ, τὸν ἄλλο ποιὸς τὸ ξέρει,
 γιὰ ζοῦμε γιὰ πεθαίνουμε, γιὰ σ' ἄλλον κόσμον πᾶμε.

- 5 Πάλι καλὲς ἀντάμωσες, πάλι ν' ἀνταμωθοῦμε
 στοὺν "Αἶ Λιά στοὺν πλάτανου, πού 'ναι μιὰ κρύα βρῦση,
 πῶχουν ἀρνιά πού ψένουντι, κριάρια σουβλισμένα,
 πῶχουν κ' ἓνα γλυκὸ κρασί ὅπου κερνοῦν καὶ πίνουν.²

¹ *Ἠπειρος*. - Δ. Α. ἀρ. 1370, σ. 359
 (Π. Γ. Στάρας, 1937).

Γ'. ΟΙ ΚΛΕΦΤΕΣ ΜΠΑΡΜΠΕΡΙΖΟΝΤΑΙ

Εἰς τὴν σκληρὰν ἀγωνιστικὴν ζωὴν τῶν κλεφτῶν ὑπῆρχαν καὶ στιγμαὶ ἀναπαύσεως, καθ' ἃς ἠδύνατο οὗτοι νὰ εὐπρεπίζωνται λουόμενοι καὶ περιποιούμενοι τὴν κόμην καὶ τὸ γένειον. Φυσικὸν ἦτο κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τῆς ψυχικῆς ἠρεμίας ν' ἀναλογίζωνται τὸ ἀβέβαιον τῆς ζωῆς τῆς αὐρίου καὶ μετὰ σαρκασμὸν ἢ παράπονον νὰ ἐκφράζωνται διὰ τὴν μοῖραν τῶν. Τὴν ψυχολογικὴν ταύτην κατάστασιν τῶν πολεμιστῶν θέλει ν' ἀποδώσῃ ὁ λαϊκὸς ποιητὴς διὰ τῶν ἐπομένων στίχων, οἵτινες, γενόμενοι τυπικοὶ, προσαρμύζονται εἰς διαφόρους παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος.

Δ. Α. Π.

Α'.

Σὰν κίνησαν καὶ πήγαιναν τὰ τέσσερ' ἀδερφάκια
 καὶ πᾶν' πέρα καὶ πέρασαν, πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι
 καὶ βρίσκουν μιὰ κρυόβρυση, κρύα καὶ παγωμένη
 καὶ κάτσαν καὶ ξυρίζονταν ὄλοι μετὰ τὴν ἀράδα,

- 5 μ' ἓνα γυαλί γυαλιζόνταν, τὰ κάλλη τῶν τηροῦσαν.
 - «Μουστάκι μου καρσμπουγιὰ³ καὶ φρύδια μου γραμμένα,
 δὲν πρέπει γιὰ κρέμασμα κι οὐδὲ γιὰ ἄλυσιδα,
 μόν' πρέπει γιὰ τὰ βουνά, γιὰ τίς ψηλὲς ραχοὺλες».

Δυτ. Μακεδονία. - Δ. Α. ἀρ. 1412, σ. 62 (Ἄν. Διαμάντης).

1) ἄνθρωποι μετὰ πολλὰς πιρτίας (λ. τ. dertli). 2) ὁ στίχος ἐλλιπὴς κατὰ τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον συνεπληρώθη ἐκ τῆς παραλλαγῆς παρὰ Γ. Χασιώτη (Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρὸν δημοτ. ᾄσμάτων, 1866, σ. 51, ἀρ. 39 στ. 6). Ὡς ἐπιφθὸς (γόρισμα) λέγεται :

ἄι ντουλιά μου, ἄι ντουλιά μου,
 δὲ σὲ χόρτασ' ἢ καρδιά μου.

3) μετὰ μαύρην βαφήν, μαῦρο.

Β'.

Οί κλέφτες μπαρμπερίζονται και στρίβουν τὸ μουστάκι
κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεε, κ' ἕνας τὸν ἄλλο λέει!

– «Μόρφα κεφάλια πῶχουμε και μαύρα 'ν' τὰ μαλλιά μας
και δὲν μᾶς πρέπει κόψιμο, μουϊδὲ και χαρμαγκιόλα,¹

5 μόνο μᾶς πρέπει ἄρματα, σοφίλια² και ντουκάδες». ³

*Ειρήνης Σπανδωνίδου, Τραγούδια τῆς Ἀγούριανης
(Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 35, ἀρ. 59.*

Γ'.

Οί κλέφτες μπαρμπερίζονταν και κόβουν τὰ μαλλιά τους
κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν, κ' ἕνας τὸν ἄλλον λέει.

– «Ἀσπρους λαιμούς πὸ ἔχομεν, τὰ τσιγγελιά⁴ μουστάκια
δὲν πρέπει για τὰ Γιάννενα, πεσκέσι⁵ για τὴ Λάρ'σα». ⁶

*Εὐαγ. Τζιάτζιον, Τραγούδια τῶν Σαρακατσανῶν,
Ἀθήνα 1928, σ. 12, ἀρ. 28.*

Δ'. ΟΙ ΚΛΕΦΤΕΣ ΣΚΟΡΠΙΖΟΥΝ

Κατὰ διαφόρους χρονικὰς περιόδους τῆς μακρᾶς ἐπαναστατικῆς δράσεως τῶν κλεφτῶν ἐσημειώθη ἔντασις τῶν διωγμῶν κατ' αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων· σκληρότεραι τῶν καταδιώξεων τούτων ὑπῆρξαν αἱ τῶν ἐτῶν 1779-1780 και 1805-1806. Οἱ διωκόμενοι περιήρχοντο τότε εἰς δεινὴν θέσιν και μάλιστα κατὰ τὸν χειμῶνα, ὅτε διεσκορπίζοντο κατὰ μικρὰς ομάδας ἢ κατ' ἄτομον, διὰ νὰ ζητήσουν ἄσυλον εἰς τὰ σπίτια φίλων ἢ κουμπάρων των. Τὰ δεινοπαθήματα ταῦτα διεκτραγωδοῦνται εἰς δημοτικὰ τραγούδια ὡς τὰ κατωτέρω.

Δ. Α. Π.

Α'.

Δώδικα χρόνους ἔκανα ἄρματουλὸς κί κλέφτης,
πουτὲς δὲν ἀντρουπιάστηκα κ' ἰγὼ κί τ' ἄρματα μου,
σάν τούτ' τὴ φετεῖνὴ χρονιά πουτὲς νὰ μὴν ξανάρθῃ
βγήκαν οἱ Τούρκοι στά χουριά κί δέρνουν κί ἀρπάζουν.

5 – «Πιδιά μου, νὰ σκουρπίσουμε, νὰ γένουμε πουλουκία.⁷

Ἰγὼ θὰ πάνου στ' Ἀγραφα, κ' ἰσεῖς στοῦ Μισολόγγι,
πῶχ'τι⁸ τοὺς φίλους τοὺς παλιούς κί τοὺς παλιούς κουμπάρους».

*Θεσσαλία (Καρατσὸλ Τρινάβου) – Δ. Α. Ὑλη,
ἀρ. 668 (Κ. Β. Γιαννακόπουλος, 1902).*

1) καρμανιόλα, λαμπερόμοσ (λ. ἱτ. carmagnoia). 2) εἶδος νομίσματος. 3) μετὰ-
λιναι πόρπαι, κομμήματα (λ. τ. toka). 4) κορτά ὡς ἄγκιστρον (λ. τ. cengel). 5) δῶρον
(λ. τ. peskes). 6) Τὸ νόημα τοῦ στίχου εἶναι ὅτι δὲν πρέπει νὰ πέσουν θύματα τῶν Τούρκων πα-
σάδων τῶν Ἰωαννίνων και τῆς Λαρίσης. 7) ομάδες, κοπάδια (λ. τ. bölük). 8) πὸ ἔχετε.

Β΄

Παιδιά μ', ἦρθε χινόπωρος, παιδιά, ν-ἦρθε ὁ χειμῶνας·
πέσαν τὰ φύλλα ἀπ' τὰ κλαριά, γδυθῆκαν τὰ λημέρια.¹
Παιδιά μου, νά χωρίσουμε, μπουλούκια² νά γινοῦμε.
Πιάστε τοὺς φίλους τοὺς μπιστοὺς καὶ τοὺς παλιούς κουμπάρους,
5 ὥστε νά πάρῃ ἡ ἀνοιξη, νά 'ρθῇ τὸ καλοκαίρι,
ν' ἀνοίξῃ ὁ γάβρος³ κ' ἡ ὀξυά, ν' ἀνθίσῃ τὸ σφεντάμι,⁴
νά βγοῦν οἱ Βλάχοι στὰ βουνά, νά βγοῦν οἱ Βλαχοποῦλες,
νά βγοῦν καὶ τὰ Βλαχόπουλα βαρώντας τίς φλογέρες.

¹ *Arkadia (Torontia)*. - Λ. Α. ἀρ. 926 ε',
σ. 11 - 12 (X. Σακελλαριάδης, 1928).

Ε΄. ΚΛΕΦΤΕΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΟΣΚΥΝΟΥΝ

Ἔνας ἐκ τῶν πλέον ἀπηνῶν διωγμῶν τῶν κλεφτῶν, ὡς καὶ ἐναντίον τῶν ἀνυποτάκτων Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ληστῶν καὶ ἀνταρτῶν, ὑπῆρξεν, ὡς ἐσημείωσεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 61) ὁ ὑπὸ τοῦ Ἁλῆ πασᾶ ὀργανῶθεις ἐν ἔτει 1804, ὅτε διορισθεὶς οὗτος ἀρχιστράτηγος τῆς Ρούμελης (Ρούμελη βαλεσιῆ) διέβη ἐξ Ἰωαννίνων εἰς Μακεδονίαν.⁵ Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον, ὡς καὶ κατ' ἄλλους ὁμοίους, πολλοὶ τῶν κλεφτῶν, πιεζόμενοι ἰσχυρῶς καὶ δεινοπαθοῦντες, ἠναγκάζοντο νά δηλώσουν ὑποταγήν, «νά προσκυνήσουν». Ἡ ἥρωικὴ ἀντίστασις, ἡ εὐψυχία καὶ ἡ μὴ ὑποταγὴ τινῶν ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ θέμα δημοτικῶν τραγουδιῶν ὡς τὰ κατωτέρω.

Δ. Α. Π.

Α΄

Τοῦτο τὸ καλοκαίρι καὶ τὴν ἀνοιξη,
ἄσπρα χαρτιά μᾶς γράφουν, μαύρα γράμματα.
«Ὅσοι κι ἂν εἴστε κλέφτες στὰ ψηλά βουνά,
ὄλοι νά κατεβῆτε ἀπ' τὸν Ὀλυμπο,
5 νά προσκυνήσῃτ' ὄλοι τὸν Ἁλῆ πασά».
Δυὸ παλληκάρια μόνον δὲν προσκύνησαν·
ἐπῆραν τὰ τουφέκια, τὰ λαμπρά σπαθιά
καὶ στὰ βουνά ἀνεβαίνουν, τρέχουν στὴν κλεφτιά.

C. Fauriel, *Chants populaires de la Grèce moderne*, tome I, Paris 1824, σ. 124.

1) καταφύγια τῶν κλεφτῶν. 2) βλ. ἀνωτ., σ. 276, σημ. 7. 3) βασικὸν δένδρον.

4) ὁ σπένδαμος.

5) Βλ. καὶ Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐκδ. 5η, ἐν Ἀθήναις 1925, τόμ. Ε΄β, σ. 219 - 221.

Β'.

Οι κλέφτες έπροσκύνησαν και γίνηκαν ραγιάδες,
 κ' ένα μικρό κλεφτόπουλο δέν θέλ' νά προσκυνήση·
 ψηλά σέ πέτρα κάθονταν, τόν ταμπουρά¹ λαλούσε:
 «'Εγώ ραγιάς² δέν γίνομαι, χαράτσι³ δέν πλερώνω».

Ν. Κασομούλη, Ένθυμήματα στρατιωτικά,
 τόμ. 1, 'Αθήνα 1939, σ. 3.

Γ'. Ο ΚΛΕΦΤΗΣ ΠΟΥ ΠΕΘΑΙΝΕΙ

Αί τελευταίαι στιγμαί τής ζωής του κλέφτου απέτέλεσαν θέμα διαφόρων τραγουδιών. 'Ο έτοιμοθάνατος αγωνιστής, ένεκα τραυματισμού ή γήρατος, έκφράζει τήν ύστατήν αυτού έπιθυμίαν και αφήνει παραγγελίας, αι όποίαι άνταποκρίνονται εις τόν ήρωικόν τόνον του βίου του και τας δοξασίας του περι τής πέρας του τάφου ζωής. Κατά κανόνα παρίσταται άντιμετωπίζων με καρτερικότητα τόν θάνατον· παρακαλεί τούς συντρόφους του να φέρουν κρασί δια να πλήνη τας πληγάς του ή να του στρώσουν στρώματα από κλαδιά και να του προσκομίσουν τó μουσικόν του όργανον (τόν ταμπουράν), να παίξη και τραγουδήση τó τελευταίον τραγούδι. Εις άλλας παραλλαγάς διατυπώνει τήν έπιθυμίαν να έλθη ό «πνευματικός», δια να τόν κοινωνήση τών άχράντων μυστηρίων ή συμβουλευεί περι του τρόπου τής άγγελίας του θανάτου του εις τούς ίδιούς του.⁴ Διακατεχόμενος υπό του φόβου μήπως έγκαταλειπόμενος έρημος και άταφος γίνη βορά τών όρνέων και θηρίων, παραγγέλλει εις τούς φίλους να φροντίσουν δια τήν ταφήν του.

Με τήν πίστιν ότι και μετά θάνατον θά ήμπορη να συνεχίση τούς άγώνας του, έκφράζει τήν έπιθυμίαν να γίνη ό τάφος του ευρύχωρος, δια να πολεμή εκείθεν τούς έχθρούς· να έχη παράθυρα, δια να είναι δυνατή ή έπικοινωνία με τόν έξωτερικόν κόσμον, μάλιστα τήν φύσιν με τήν όποιαν τοσοῦτον ήτο έξοικειωμένος κατά τόν βίον του.

Τό θέμα περι τής κατασκευής τάφου υπό του μελλοθανάτου είναι γνωστόν ήδη έκ τής άκριτικής ποιήσεως, ως παρετήρησεν ό Ν. Γ. Πολίτης ('Εκλογαί, άρ. 43). 'Ο Διγενής 'Ακρίτας, προαισθανόμενος τόν θάνατον, κτίζει ό ίδιος παρά τόν Ευφράτην πανώριον τάφον, κιβούρι του θανάτου, έκ λευκού μαρμάρου. Εις τά μοιρολόγια ώσαύτως δίδονται παραγγελίαι υπό του νεκρού πλέον άνδρός, γυναικός, νέου ή νέας, προς κατασκευήν του τάφου, ό όποιος θά περιλάβη τó σωμα των.⁵

1) μουσ. όργανον (λ. τ. tambura). 2) όποτελής τών Τούρκων (λ. άραβ. raga). 3) κεφαλικάς φόρος (λ. τ. haras).

4) ή άγγελία του θανάτου να γίνη εις αυτούς άλληγορικώς:

*Μην πητε πώς λαβώθηκα, πώς είμαι σκοτωμένος,
 μόν' πητε πώς παντρεύτηκα κι άλλη γυναίκα πήρα
 πήρα τήν πλάκα πεθερά, τή μαύρη γής γυναίκα...*

Πρόκειται περι στίχων μοιρολογίου, οι όποιοι μετεφέρθησαν εις τó κλέφτικο τραγούδι. Βλ. και Γιάννη 'Αποστολάκη, Τό κλέφτικο τραγούδι, 'Αθήναι 1950, σ. 36 κ.έξ. D. A. Pétroussis, La comparaison dans la chanson populaire grecque, Athènes 1954, σ. 14 - 15. 5) Βλ. και σχετικώς παρατηρήσεις: C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, I, 1824, σ. 54. Γιάννη 'Αποστολάκη, Τά δημοτικά τραγούδια, Μέρος Α', Οι σωλογίες, 'Αθήναι 1929, σ. 94 και 132 - 133. Του αυτού, Τό κλέφτικο τραγούδι, σ. 44 κ.έξ.

Ὁ μετὰ τοσαύτης ἀδρότητας ὅμως προσδιορισμός τοῦ εἴδους τοῦ κει-
βουριοῦ, συμφώνως πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τοῦ προσώπου τὸ ὅποιον θὰ ἐναπο-
τεθῆ ἔκει, ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια.

Δ. Α. Π.

Α΄.

- Σηκώνομαι πολὺ ταχιά, δυὸ ὄρες ὕσο νὰ φέξη,
παίρνω νερὸ καὶ νίβομαι, νερὸ νὰ ξαγρυπνήσω·
τὰ πεύκια ἀκούω καὶ βροντοῦν καὶ τὲς ὀξυές καὶ τρίζουν
καὶ τὰ γιατάκια¹ τῶν κλεφτῶν κλαίγουν τὸν καπετάνον.
- 5 - «Γιὰ σὴκ' ἀπάνω, Γιώτη μου, καὶ μὴ βαριά κοιμᾶσαι·
μᾶς πλάκωσε ἡ παγανιά,² θέλουν νὰ μᾶς βαρέσουν».
- «Τί νὰ σᾶς πῶ, μωρὲ παιδιά, καημένα παλληκάρια;
φαρμακερό 'ν' τὸ λάβωμα, πικρὸ καὶ τὸ μολύβι.³
Τραυᾶτε με νὰ σηκωθῶ, βάλτε με νὰ καθήσω,
- 10 καὶ φέρτε μου γλυκὸ κρασί, νὰ πιῶ καὶ νὰ μεθύσω,
νὰ πῶ τραγούδια θλιβερά καὶ παραπονεμένα.
Νὰ ἤμουν στὰ ψηλά βουνά καὶ τοὺς πυκνοὺς⁴ τοὺς ἥσκιους,
πού 'ναι τὰ στεῖρα πρόβατα καὶ τὰ παχιά κριάρια!»

C. Fauriel, Chants populaires de la
Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 62.

Β΄.

- Σὰ νύχτωσε καὶ βράδιασε, πάει καὶ τούτ' ἡ μέρα,
πάει καὶ τούτ' ἡ συντροφιά, πού εἴμαστε οὕλη μέρα.
Σύρτε, παιδιά μου, γιὰ ψωμί, ψωμί νὰ φάτε βράδυ,
καὶ φέρτε τὸ παλιὸ κρασί τὸ δωδεκαχρονήσιο,
- 5 νὰ πλύνω τίς λαβωματιές, νὰ πλύνω τίς γιεράδες.⁵
Πικρὸ, παιδιά μ', τὸ λάβωμα, φαρμάκι τὸ μολύβι.⁶
Καὶ πάρτε με καὶ σύρτε-με σὲ μιὰ ψηλὴ ραχούλα,
καὶ κόψτε μπάτσες⁶ στρώματα κι οὐξυές προσκεφαλάδες,
καὶ βάν'τε με νὰ ξαπλωθῶ καὶ βάν'τε με νὰ κάτσω,
- 10 καὶ φέρτε καὶ τὸν ταμπουρά,⁷ νὰ τὸν βαρῶ γιομᾶτα.⁸
Φέρτε μου τὸ κιμέρι⁹ μου, γιὰ νὰ σᾶς τὸ μοιράσω·
φέρτε καὶ τὸν πνεματικό, νὰ μέ ξεμολόγησῃ
καὶ πάρτε με καὶ χῶστε με σὲ ριζιμιὸ λιθάρι.
Κόψτε κλαράκι δροσερό, λελούδια σκέπασ'τέ με.

Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 8, ἀρ. 10Α΄.

1) καταφόγια (λ. τ. yatak). 2) ἡ ἐχθρική ἐφοδος. 3) ἐνοσεὶ τὰ βλήματα, τῶν
ἐχθρῶν. 4) ἐκδ. Faur.: χονδροῦς. 5) κληγᾶς (λ. τ. yaga). 6) ἀκροκλώναρα· βλ. Εἰρ.
Σπανδωνίδη, ἔνθ' ἄν., σ. 404 ἐν λ. 7) βλ. ἄνωτ., σ. 278, σημ. 1. 8) εἰς τὴν ἐκδ. Σπαν-
δωνίδη ἀκολουθεῖ ὁ στίχος: Κατακαημένε τάμπουρα, γιὰ δὲ βαρεῖς γιομᾶτα;... 9) κιμέρι,
ἡ θερματίνη ζώνη εἰς τὴν ὁποίαν ἐφολάττοντο τὰ χρήματα, βυλάντιον (λ. τ. kemer).

Γ'.

- «Γιὰ σήκω, καπετάνιε μου, καὶ μὴ βαρικοιμᾶσαι».
 - «Μὲ τί καρδιὰ νὰ σηκωθῶ καὶ χέρια ν' ἀκουμπήσω ;
 μῶχουν τὰ χέρια τρίμματα, τὴν πλάτη τσακισμένη,
 παιδιὰ μου, μόνον σύρτε με πάνου ψηλά στὴ ράχη,
 5 πού 'ναι τὰ πεῦκα τὰ ψηλά, τὰ δέντρα τὰ μεγάλα
 καὶ κόψετε χλωρὰ κλαδιὰ καὶ βάλτε με νὰ πέσω·
 δώστε τὸ καριοφίλι μου, τὸ δόλιο μου ντουφέκι,
 γιὰ νὰ τὸ ρίξω τρεῖς φορές κι ἀπὲ νὰ ξεψυχῆσω».

Πελοπόννησος ('Ανδριτσαινα). - Λ. Α. ἀρ. 2213γ',
 σ. 137 (Δ. Πετρόπουλος, 1934).

Δ'.

- Ροβόλα κάτω στὸν γιαλόν, κάτω στὸ περιγιάλι,
 βάλε τὰ χέρια σου κουπιά, τὰ στήθη σου τιμόνι,
 καὶ τὸ λιγνόν σου τὸ κορμί βάλε το σὰν καράβι.
 Καὶ ἂν κάμ' ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγιά, νὰ πλέξης' νὰ περάσης,
 5 νὰ πᾶς πρὸς τὰ λημέρια² μας, ὀπᾶχομεν καβούλι,³
 πού ψήσαμεν τὰ δυὸ τραγιά, τὸν Φλώραν καὶ τὸν Τόμπραν.
 "Ἄν σ' ἐρωτήσ' ἡ συντροφιά τίποτε γιὰ ἐμένα,
 νὰ μὴν εἰπῆς, πὼς χάθηκα, πὼς πέθαν' ὁ καημένος,
 μόνον εἰπέ πανδρεύθηκα στὰ ἔρημα τὰ ξένα·
 10 πῆρα τὴν πλάκα πεθεράν, τὴν μαύρην γῆν γυναῖκα,
 κι αὐτὰ τὰ λιανολίθαρα ὄλα γυναικαδέλφια.

Χειρόγραφο. Βιβλιοθ. Βουλῆς, ἀρ. 28 (19 α.), σ. 131.

Δ'α.

- 'Ἐσεῖς, παιδιὰ κλεφτόπουλα κ' ἐσεῖς Ρουμελιωτάκια·
 μὰ τὸ ψωμί πού φάγαμε, μὰ τὴν ἀδερφοσύνη,
 γλέπω νὰ 'ρδινιαζώσαστε⁴ στὸν τόπο μας νὰ πᾶτε
 κ' ἐμένα ποῦ μ' ἀφήνετε στὸν ἔλατ' ἀπουκάτου ;
 5 Σὰν πᾶτε στὴν πατρίδα μας, στὸ τόπο μας, ἂν φτάσ'τε,
 ντουφέκια νὰ μὴ ρίξετε, τραγούδια μὴν εἰπῆτε·
 κι ἂν σᾶς ρωτήσ' ἡ μάννα μου κ' ἡ δόλια ἡ ἀδερφή μου,
 κι ἂν σᾶς ρωτήσῃ καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μου,
 μὴν πῆτε πὼς λαβώθηκα καὶ εἶμαι πληγωμένος.
 10 Πέστε τους πὼς παντρεύτηκα, ἄλλη γυναῖκα πῆρα·
 πῆρα τὴν πλάκα πεθερά, τὴ μαύρη γῆς γυναῖκα
 κι αὐτὰ τὰ λιανολίθαρα⁵ ὄλα γυναικαδέλφια.

'Αρκαδία. - Λ. Α. ἀρ. 2255, σ. 344-345 (Γρ. Δημητρόπουλος, 1956).

1) νὰ πλεύσης. 2) βλ. ἄνωτ., σ. 277 σημ. 1. 3) ὡς ἔχομεν συμφωνίαν (λ. ἀρ. κανί). 4) ἐτοιμάζεσθε. 5) χειρ.: κι ὄλα τὰ λιανολίθαρα. Ἡ διόρθωσις κατὰ τὸν στίχον 11 τοῦ ἀνωτέρω Δ' ἄσματος.

Ε΄.

- Σαράντα κλέφτες ἤμασταν, σαράντα δυὸ νομάτοι
 ὄλ' ἕναν ὄρκο κάναμαν μέσ' στ' ἅγιο τὸ Βαγγέλιο·
 «Ἄν ἀρρωστήσ' ὁ σύντροφος νὰ τὸν φυλᾶν οἱ ἄλλοι».
 Ἦρθε καιρὸς κι ἀρρώστησεν ὁ δόλιος μας ὁ πρῶτος·
 5 σαράντα μέρες κάναμαν, σαράντα μερονύχτια,
 σὺν' δυὸ, σὺν' τρεῖς κουβέντιαζαν, σὺν' πέντε κουβεντιάζουν.
 – «Παιδιά, νὰ τὸν ἀφήκουμε τὸ δόλιο μας τὸν πρῶτο».
 Κι αὐτὸς δόλιος τοὺς ἄκουσε, τοὺς κράζει καὶ τοὺς λέει.
 – «Παιδιά μ', νὰ μὴ μ' ἀφήκετε στὸν ἔρημο τὸν τόπο·
 10 βγαίνουν τ' ἀρκούδια καὶ μὲ σκιοῦν,² οἱ λύκοι καὶ μὲ τρώγουν,
 μούν' πάρτε με καὶ σύρτε με ψηλὰ σ' ἐκεῖν' τῆ ράχη,
 πού 'ναι τὰ πεύκια τὰ ψηλὰ κ' οἱ μαρμαρένιες βρύσες·
 σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ἴσια γιὰ δυὸ νομάτους³
 καὶ στῆ δεξιὰ μου τῆ μεργιὰ ἀφήστε παραθύρι,
 15 νὰ στέκ' ὀρθὸς νὰ πολεμῶ καὶ δίπλα νὰ γιομίζω,
 νὰ ῥχονται τὰ κλεφτόπουλα νὰ μὲ καλημερᾶνε·
 νὰ μπαίν', νὰ βγαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἀνοιξῆς τ' ἀηδόνια,
 νὰ λέω πὼς ἦρθ' ἡ ἀνοιξη, ἦρθε τὸ καλοκαίρι».

*Γ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἑπειρον
 δημοτικῶν ᾠμάτων, Ἀθήναι 1866, σ. 94-95.*

Σ΄.

- Νὰ ἔξερα καὶ νὰ κάτεχα⁴ τί μῆνα θὰ πεθάνω,
 σὲ τί ἐκκλησιά θὲ νὰ θαφτῶ, σὲ τί μνήμα μὲ βάνουν,
 νὰ πάρω τὰ πελέκια μου, νὰ μπῶ σὲ περιβόλι,
 νὰ βρῶ τ' ἀφρᾶτο μάρμαρο, νὰ κάμ' ὠριὸ κιβούρι,⁵
 5 νὰ 'ναι πλατὺ γιὰ τ' ἄρματα, μακρὺ γιὰ τὸ κοντάρι·
 καὶ στῆ δεξιὰ μου τῆ μεριά νὰ κάμω παραθύρι,
 νὰ παίρν' ἀγέρα τὴν αὐγὴ, ὄροσιὰ τὸ μεσημέρι,
 νὰ μπαينوβγαίνουν τὰ πουλιά, νὰ φέρνουν τὰ μαντᾶτα,
 μαντᾶτα ἀπὸ τὸ σπίτι μου, μαντᾶτα ἀπ' τὰ παιδιά μου.

*Γ. Εὐλαμπίου, Ἀμάραντος, ἦτοι ρόδα τῆς ἀναγεννηθείσης
 Ἑλλάδος, Πετρούπολις 1843, σ. 22.*

1) ἔκδ. Χασ.: σέ. Ἡ διόρθωσις ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Ἰσομέρων (Λαογρ., τόμ. 5 (1915)/
 16), σ. 69, ἀρ. 34, στ. 5). 2) μὲ τρομάζουν. 3) ἄτομα. 4) νὰ ἐγνώριζα. 5) τάφοι.

Ζ'.

Ὁ ἥλιος ἐβασίλευε κι ὁ Δῆμος διατάζει :

«Σύρτε, παιδιά μου, στὸ νερό, ψωμί νά φᾶτ' ἀπόψε·
κ' ἐσύ, Λαμπράκη μ' ἀνιψιέ, κάθου ἐδῶ κοντά μου·
νά! τ' ἄρματά μου φόρεσε, νά εἶσαι καπετάνος·

- 5 κ' ἐσεῖς, παιδιά μου, πάρετε τὸ ἔρημο σπαθί μου·
πράσινα κόψετε κλαδιά, στρώστε μου νά καθήσω,
καὶ φέρτε τὸν πνευματικό νά μὲ ξομολογήση,
νά τὸν εἰπῶ τὰ κρίματα, ὅσα ἔχω καμωμένα.
Τριάντα χρόνι' ἄρματολὸς ἰ κ' εἴκοσι ἔχω κλέφτης
10 καὶ τώρα μ' ἤρθε θάνατος καὶ θέλω νά πεθάνω.
Κάμετε τὸ κιβούρι μου, πλατύ, ψηλὸ νά γένη,
νά στέκ' ὀρθὸς νά πολεμῶ καὶ δίπλα νά γεμίζω,
κι ἀπὸ τὸ μέρος τὸ δεξι ἀφήστε παραθύρι,
τὰ χελιδόνια νά ῥχωνται, τὴν ἀνοιξη νά φέρουν,
15 καὶ τὰ ἀηδόνια τὸν καλὸ Μάη νά μὲ μαθαίνουν».

C. Fauriel, Chants populaires de la
Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 56.

Ζ'. ΤΑ ΟΠΛΑ ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ

Κατ' ἀρχέγονον δοξασίαν ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκεται εἰς στενωτάτον ἐσω-
τερικὸν δεσμόν πρὸς τὰ ἐνδύματά του, τὰ ὄπλα, ἐργαλεῖα κλπ., ἔχει μετ'
αὐτῶν μυστικιστικὴν τινα συμβίωσιν, ἥ ὅποια ἐξακολουθεῖ ὑπάρχουσα καὶ μετὰ
τὸν διὰ τοῦ θανάτου ἀποχωρισμόν. Ἐκ τούτου οἱ ἐπιζῶντες αἰσθάνονται φόβον
καὶ εὐλάβειαν διὰ τὰ ἀντικείμενα τῶν ἀποθανόντων καὶ ἀποφεύγουν νά με-
ταχειρίζωνται ταῦτα. Οὕτως εἰς μοιρολόγιον λέγεται ὅτι τῶν «πεθαμένων τὰ
σκουτιὰ δὲν πρέπει νά φοριῶνται», ἀλλὰ νά κρέμωνται εἰς πύργον «νά τὰ λε-
ρώνη ὁ κορνιαχτὸς καὶ νά τὰ λειώνη ὁ ἥλιος». Ἡ δοξασία αὕτη, καθὼς πα-
ρητήρησεν ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης,¹ ἀποτελεῖ τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τοῦ ἔσμα-
τος, καθ' ὃ τὰ ἄρματα ὀρισμένων πολεμιστῶν, ὡς τοῦ Ραγκαβάνη, τοῦ Πε-
τροπέτσα κλπ., ἢ τῶν ἀντρωμένων γενικώτερον, δὲν πρέπει νά πωλῶνται
ἢ νά φέρωνται ὑπὸ ἄλλων ἐπιζώντων, ἀλλὰ νά ἀναρτῶνται εἰς πύργον, δέν-
δρον, ἐκκλησίαν.

Εἰς παραλλαγὰς τινὰς, ὡς ἡ Γ' ἐκ τῶν κατωτέρω, διατυπώνεται ἡ
ὑπόθεσις, ὅπως τὰ ὄπλα ἀποθανόντων ἀνδρειωμένων περιέρχωνται εἰς γεν-
ναίους, ἵνα καὶ ἐκεῖνοι ἐπιτελέσουν ἥρωικὰς πράξεις ὡς καὶ οἱ ἐκλιπόντες.
Τὸ ἔσμα ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην συνετέθη προφανῶς ὑπὸ νεωτέρων τρα-
γουδιστῶν, οἵτινες δὲν εἶχον πλέον σαφὴ ἔννοιαν τῆς παλαιᾶς δοξασίας
περὶ τοῦ στενοῦ δεσμοῦ τοῦ ἀτόμου πρὸς τὰ ὄπλα του.

Δ. Α. Π.

1) ἔκδ. Faur. : ἀμαρτωλός.

2) Δελτ. Ἰστ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρ. Ἑλλάδος, τόμ. Β' (1885-89) σ. 141, ἀρ. 1. ³⁾
Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, Μέρ. Δ', Οἱ συλλογές, Ἀθήναι 1929, σ. 13.

Α'.

Τοῦ Ραγκαβάνη τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ φοριῶνται,
μόν' πρέπει γιὰ νὰ κρέμονται μέσα στὰ σταυροδρόμια,
κι ὄσοι διαβάτες κι ἂν περνᾶν' οὐλοὶ νὰ τὰ ρωτᾶνε:

-«Ἄρματα, ποῦ εἶναι ὁ ἀφέντης σας, ποῦ ἴσατε μοναχά σας;»

5 - «Ἄφέντη μας ἐμίσειψε¹ καὶ πάει βαρὺ ταξιδί».

Ἄρκαθία, - Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16),
σ. 150 (Μ. Τρανός).

Α' α.

Τοῦ Ραγκαβάνη τ' ἄρματα, τοῦ Προύσια τὸ τουφέκι
δὲν πρέπει νὰ φοραῖνται σὲ ὄτινους μεσοῦλα,
μὰ πρέπει γιὰ νὰ κρέμονται σὲ ἕνα δενδρὶ ἀποκάτω,
νὰ τὰ βαρῆ μαῦρος βοριάς, τετράζινο χαλάζι,

5 γιὰ νὰ περνᾶ ἡ κλεφτουριά, νὰ τὰ ξαναρωτᾶ:

-«Ἄρματα, ποῦ εἶναι ὁ ἀφέντης σας καὶ ποῦ εἶναι ὁ ἀφεν-
τικὸς σας;»

-«Ὁ ἀφέντης μας ἐμίσεισε ν-ἀπὸ τὰ ψὲς τὸ βράδυ».

Πελοπόννησος (Κορινθία), - Λ. Α. "Υλη, ἀρ. 3055
(Κ. Μαλαχάτης, 1888).

Β'.

Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιῶνται·
πρέπει νὰ κρέμονται ψηλά σ' ἀραχνιασμένον πύργο·
ἢ σκουργιά νὰ τρώη τ' ἄρματα κ' ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

Λ. Α. "Υλη, ἀρ. 2570 (Παῦλ. Λάμπρος).

Γ'.

Τῶν ἀντρειωμένω τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιοῦνται,
μὰ πρέπει νὰ γυαλίζουε καὶ τσ' ἄντρες νὰ τιμοῦνε.

Νὰ τὰ θωροῦν οἱ γι' ἄλλοι νιοὶ νὰ τ' ἀποκαμαρώνουν,
κι αὐτοὶ νὰ κάμουν ἄρματα, νὰ παίζουε στὸ σημάδι,

5 στὰ καθιστά, στὰ πεταχτά, στὰ ἴσια, κ' εἰς τὸ γλάκι,²

λαγούς, τρυγόνια, πέρδικες νὰ μὴ ξεζευγαρώνουν,

μόνο στὰ κρέτα³ τῶν ἐχθρῶ ὄντε τσ' ἀποζυγώνουν.⁴

Παῦλον Γ. Βλαστοῦ, Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ,
ἐν Ἀθήναις 1893, σ. 101.

1) ἀνεχώρησε· ἐκθ. Τρανός: ἐνίσσειρε. 2) τρέξιμον, εἰς τὴν ἀγῶνα δρόμου. 3) κρέ-
ατα, σάρκας. 4) ὅταν τοὺς καταδιώκουν.

Η΄. Ο ΚΟΡΑΚΑΣ ΔΙΨΑ ΓΙΑ ΑΙΜΑΤΑ

Διὰ νὰ ἐξαρθῆ ἡ τραγικότης πολυνέκρου τινὸς μάχης προτρέπεται ὁ κρῶζων ἐκ πεινῆς κόραξ νὰ πετάξῃ εἰς τὸν τόπον τοῦ πολεμικοῦ δράματος, ὅπου καὶ θὰ ἔχῃ ὡς βορὰν τὰ αἵματα καὶ τὰς σάρκας τῶν φονευθέντων.

Οἱ στίχοι οὗτοι εἶναι τυπικοί, χρησιμοποιούμενοι οὕτω διὰ πολεμικὰ γεγονότα διαδραματισθέντα εἰς διαφόρους τόπους, Βαλτέτσι, Τρίκορφα, *Αγραφα, Κόζιακα, Καλαμπάκαν κ. ἄ. *

Διὰ τῶν ἰδίων στίχων εἰς παραλλαγὰς τινὰς ἐκφράζεται κατόπιν καὶ νόημα μὲ ἠθικὸν περιεχόμενον. Οὕτως ὁ κόραξ θὰ ἔχῃ ὡς βορὰν τὰ αἵματα καὶ τὴν σάρκα οὐχὶ τῶν ἡρώων, οἱ ὅποιοι ἔπεσαν εἰς μάχην, ἀλλὰ τοῦ ἀδίκησαντος βόιβοντα ἢ κατῆ κ. ἄ.

Δ. Λ. Π.

Α΄.

Τ΄ ἔχεις, καημένε κόρακα, πού σκούζεις καὶ φωνάζεις;
Νὰ μὴ διψᾷς γιὰ αἵματα, γιὰ τούρκικα κεφάλια;
Πέρασε ἀπὸ τὰ Τρίκορφα¹ καὶ σῦρε στὸ Ντερβένη,²
ἐκεῖ νὰ πιῆς ἐσὺ αἵματα, νὰ φᾶς Τούρκων κεφάλια.

Πελοπόννησος (Μανιάκι). - Λ. Α. ἀρ. 1474,
σ. 139 (Μαγδαληνῆ Τσάκωνα, 1938).

Β΄.

Τ΄ ἔχεις, καημένε κόρακα, κὶ σκούζεις κὶ φωνάζεις;
Νὰ μὴ διψᾷς γιὰ αἵματα, νὰ μὴ διψᾷς γιὰ λέσια;³
*Ἐβγα ψηλά στοὺν Κόζιακα,⁴ δίπλα στὴν Καλιαμπάκα
κι ἀγνάντιψι τὴν Πουταμιὰ κι αὐτὴν τὴν Κρύα βρύση,
5 νὰ ἰδῆς κουρμιὰ πού κείτουντι, κουρμιὰ δίχους κιφάλια.

Αἰτωλία. - Λ. Α. ἀρ. 869, σ. 49 (Δημ. Λουκόπουλος, 1902).

Γ΄.

Τ΄ ἔχεις, καημένε κόρακα, καὶ σκούζεις καὶ φωνάζεις;
Μήνα διψᾷς γιὰ αἵματα, γιὰ τούρκικα κεφάλια;
Πέτα ψηλά κατ' τ' *Αγραφα, στοῦ *Ασπρου τὸ γεφύρι⁵
νὰ φᾶς κρέας ἀπὸ κατῆ⁶ καὶ πλάτ' ἀπὸ βοΐβοντα.⁷

Θεσσαλία. - *Α. Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠσμάτων,
παλαιῶν καὶ νέων, ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 9.

1) ὄρος τρικόροφον τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας, ἀποτελοῦν διακλάδωσιν τοῦ ὄρους Μανιάλου. 2) τὰ Δερβενάκια. 3) πτώματα ἐν ἀποσονθένσει (λ.τ. les). 4) ὄρος τῆς Θεσσαλίας. 5) γέφυρα ἐπὶ τοῦ Ἀγελῶου. 6) Τούρκον δικαστήν. 7) στρατηγὸν ἄρχοντα (λ. σλαβ. voivoda). Εἰς τὸ κείμενον τῆς συλλογῆς Ἰατρίδου συνεχίζεται τὸ ᾠσμα μὲ στίχους ἀπὸ τῆ τραγούδι τοῦ Μπουκουβάλα: τί 'ν' ὁ ἀχὸς π' ἀκούεται κ' ἡ ταραχὴ μεγάλη;

*Ο Μπουκουβάλας πολέμῃ...

Δ'.

Ἡ παραλλαγή αὕτη ἔχει διαμορφωθῆ ἐκ τῶν γεγονότων τοῦ Ἑλληνο-ταλικοῦ πολέμου τοῦ 1940.

Τ' ἔχεις, καημένε κόρακα, καὶ σκούζεις καὶ φωνάζεις;
Μήπως διψᾷς γιὰ αἷματα, μήπως πεινᾷς γιὰ σάρκα;
Σῶρε, πουλί μ', στὸ Λάμποβο,¹ ψηλὰ κατ' τὴ Χιμάρα,
νὰ ἰδῆς κορμιὰ πού κείτονται, τσολιάδες τοῦ σαράντα²

5 εὐζώνους τοῦ τριανταεννιά.³

Δὲν ἔχουν μάννα νὰ τοὺς δῆ, μάννα γιὰ νὰ τοὺς κλάψη.

Μεσολόγγιον. - Δ. Α. ἀρ. 2258, σ. 127
(Σπ. Περιστέρης, 1957).

Θ'. ΓΕΡΑΛΑΦΟΣ ΚΑΙ ΖΑΡΚΑΔΟΣ

Εἰς τὸ κατωτέρω ᾄσμα δὲν ἀναφέρεται ἡρωικὴ πράξις, ἣτις χαρακτηρίζει, κατὰ κανόνα, τὸ κλέφτικο τραγούδι τῆς ἀκμῆς. Εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφήν πιθανώτατα ἦτο τοῦτο ἐπύλλιον συντεθὲν ὑπὸ τινος στιχουργοῦ, ὅστις ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς ἐν τῇ φύσει ζωῆς. Ἀργότερον συνεδυάσθη τοῦτο πρὸς τὴν ζωὴν τῶν κλεφτῶν καὶ ἀπέβη συμβολικόν. Ὁ «γεράλαφος» συμβολίζει τὸν ὑποδουλωμένον Ἕλληνα, τὸν «ραγιάν», ὅστις θρηνεῖ διὰ τὴν συμφορὰν του καὶ ἀνέχεται παθητικῶς τὴν μοῖραν του. Τοῦτο φαίνεται εἰς τὴν παραλλαγὴν Β', ἐνθα γίνεται λόγος περὶ ἐπιδρομῆς Τούρκων.

Δ. Α. Π.

Α'.

Στὴν κουρφή στὸν Ἑλυμπο
βόσκ' ἕνας γεράλαφος
κι ὄλο κλαῖν' τὰ μάτια του.

Ζάρκαδος ἐδιάβηκε

5 καὶ τὸν καλημέρισε:

- «Καλὴ μέρα σ', ἔλαφε!»

- «Βρέ, καλῶς τὸ ζάρκαδο».

- «Ἄλαφε, γεράλαφε,

τ' ἔχ'ν' τὰ μάτια σου κὶ κλαῖν',

10 χύνουν δάκρυ κόκκινα,

κόκκινα καὶ πράσινα

κι ὄλο νιρουγάλαζα:»

- «Τώρα πού μὲ ρώτησις,

θά σὶ πῶ, βρέ ζάρκαδι.

15 Κυνηγοὶ μὲ κυνηγοῦν,

ποῦ νὰ πάου ἄγῳ πικρός,

χιλιοὶ δυὸ καρβαλλαροὶ

μ' ἑκατὸ λαγουνικά».

Μακεδονία (Πιερίαι). - Δ. Α. ἀρ. 383, σ. 8, ἀρ. 8 (Χρ. Γουγούσης, 1911).

1) χωρὶον τῆς Βορείου Ἠπείρου. 2) εὐζώνους τῆς στρατολογικῆς κλάσεως τοῦ ἔτους 1940. 3) τῆς στρατολογικῆς κλάσεως τοῦ ἔτους 1939.

Β'.

- Πέρα 'κεῖ στὸν Ὀλυμπον
καὶ στὰ χαμοκέρασα
βόσκ' ἕνας γερόλαφος,
κι ὄλο κλαῖν' τὰ μάτια του'
5 χύνει δάκρυα κόκκινα,
κόκκινα καὶ πράσινα,
κι ὄλο καταμέλινα.
Ζάρκαδος ἐδιάβαινε
καὶ τὸν καλημέραε,
10 'στάθη καὶ τὸν ρώταε :
- «Τ' ἔχεις, βρέ γερόλαφε,
κι ὄλο κλαῖν' τὰ μάτια σου ;
χύνεις δάκρυα κόκκινα,
κόκκινα καὶ πράσινα
15 κι ὄλο καταμέλινα ;»
- «Τί νά 'χω, βρέ ζάρκαδε ;
βγήκαν Τοῦρκοι παγανιά'
μὲ χίλια λαγωνικά,
κι ἄλλα τόσα ζαγαριά».²
20 - «Σιώπα, βρέ γερόλαφε,
μὴν παραπικραίνεσαι'
μέσ' στ' Ὀλύμπου τὲς κορφές
δὲν πατοῦν λαγωνικά,
κι οὐδ' αὐτὰ τὰ ζαγαριά».³

*Τ. Μπάργα, Ἐναμνήσεις φιλοπάτριδος,
ἐν Παρισίοις 1861, σ. 147 - 148.*

Γ'. ΒΟΥΝΑ ΜΑΛΩΝΟΥΝ

Τὸ «μάλωμα βουνῶν» ἔχει πολὺ παλαιὰν παράδοσιν. Ποίημα τῆς Κορίνθου (τοῦ 5ου αἰ. π. Χ.), ἐν παπύρῳ τοῦ 2ου αἰ. μ. Χ., ἀναφέρεται εἰς ἔριν μεταξὺ τῶν ὀρέων Κιθαιρώνας καὶ Ἐλικῶνος, τὰ ὅποια παρουσιάζονται εἰς τὸ ἄσμα διαγωνιζόμενα μὲ κριτὴν τὸν Ἑρμῆν.⁴ Τὸ θέμα ἀπαντᾷ καὶ εἰς νεωτέρας λαϊκὰς παραδόσεις, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι δὲν μαλώνουν τὰ ἴδια τὰ

1) ὡς κυνηγοί. 2) κυνηγετικοῦς κόνος (λ. ἄρθ. sakar). 3) Τὸ ἄσμα συνεχίζεται μὲ τοὺς κάτωθι στίχους, οἵτινες προφανῶς εἶναι νεωτέρα προσθήκη :

*Βλάχε, βρέ Βλαχόπουλε,
λάλα τὴν φλοέρα σου,
νὰ χορεύσω, νὰ πηδῶ
μέσ' στ' Ὀλύμπου τὴν δροσιά.*

4) Βλ. Ν. Α. Βέη, *Τὰ μαλώματα βουνῶν στὰ νεοελληνικὰ γράμματα καὶ ὁ Βεροῦ-ναῖος πάπαρος* 284, Νέα Ἑστία, τόμ. 35 (1944) σ. 242 κ.ἑξ. καὶ 335 κ.ἑξ.

βουνά αλλά τὰ στοιχειά ἢ οἱ ἀντρειωμένοι τῶν βουνῶν.¹ Ἀντιθέτως εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἔχομεν μάλωμα βουνῶν, ὡς τοῦ Ὀλύμπου καὶ Καλολίμνου ἐν Καρπάθῳ,² τοῦ Κέντρου, τοῦ Σφακιανοῦ καὶ τοῦ Ψηλορείτη ἐν Κρήτῃ.³ Πανελληνίον διάδοσιν ἔχει τὸ σχετικὸν τραγούδι τοῦ Ὀλύμπου καὶ Κισσάβου (Ἔοσης), τὸ ὁποῖον ἀνάγεται χρονικῶς εἰς τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς κλεφτουριάς. Ὁ Ὀλυμπος ἀνταγωνιζόμενος πρὸς τὸν Κίτσαβον ὑπερηφανεύεται ὄχι μόνον διὰ τὸ ψῆλωμα καὶ «τίς πολλὰς κορφάς», ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς πολυαριθμοὺς ἡρωικοὺς ἀγωνιστάς τῆς ἐλευθερίας, οἵτινες εὐρίσκουν ἐκεῖ καταφύγιον. Τὸ ἄσμα τοῦτο συχνὰ συνδέεται μὲ τὸ ἄσμα «αἰτὸς κρατεῖ στὰ νύχια τοῦ ἀνθρώπινου κεφάλι», οὕτω δὲ προκύπτει νέα παραλλαγή νόθος μὲν, ἀλλὰ μὲ εὐρείαν διάδοσιν.⁴ Κείμενον τῆς παραλλαγῆς ταύτης παραθέτομεν κατωτέρω (Α'α).

Δ. Α. Π.

Α'.

ο

Ἄ Ὀλυμπος κι ὁ Κίτσαβος τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν.

Γυρίζει ὁ γέρο-Ἄλυμπος καὶ λέει τοῦ Κισσάβου.

- «Μὴ μὲ μαλώνης, Κίτσαβε, κονιαροπατημένε.⁵

Ἐγὼ ἔμαι ὁ γέρο-Ἄλυμπος στὸν κόσμον ξακουσμένος.

- 5 Ἐχω ἐξήντα δυὸ κορφὰς καὶ τριάντα δυὸ βρυσουλες, κάθε κορφὴ καὶ φλάμπουρο,⁶ κάθε βρύση καὶ κλέφτης».

Πελοπόννησος (Γορτυνία). - Δ. Α. ἀρ. 968ε', σ. 374-375 (Χ. Σακελλαριάδης, 1929).

Α'α.

Ἄ Ἐλυμπος κι ὁ Κίτσαβος τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν,

ποιοὶ νὰ ἔναι τὸ ψηλότερο, ψηλότερ' ἀπὸ τ' ἄλλο.

Γυρίζει ὁ γέρο-Ἄλυμπος τοῦ Κισσάβου καὶ λέει.

- «Τί λές, βρέ παλιο-Κίτσαβε, βρέ τουρκοπατημένε,

- 5 πὺ σὲ πατᾶνε τ' ἄλογα, σὲ βόσκουν τὰ γελάδια;

Ἐγὼ εἶμαι ὁ γέρο-Ἄλυμπος, ὁ γεροπαινεμένος,

ἔχω ν-ἐξηνταδυὸ κορφὰς, κ' ἐξηνταδυὸ ρίζες,

πᾶσα κορφὴ καὶ φλάμπουρο,⁶ πᾶσα ρίζα καὶ βρύση.

Στὴ μεγαλύτερη κορφὴ ἕνας αἰτὸς καθόταν

- 10 καὶ κράτηγε στὰ νύχια τοῦ ἀνθρώπινου κεφάλι.

1) Ν. Γ. Πολίτου, *Παραδόσεις*, τόμ. 1 (1904) σ. 59, 278, 285. 2) Μ. Γ. Μιχαηλίδου *Νονάρου, Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου*, 1928, σ. 156, ἀρ. 16α καὶ σ. 158, ἀρ. 16 β. 3) *Ant. Jeannarakis, Ἔθνη Κρητικά, Λεϊρζιγ* 1876, σ. 107-8. Ἄρ. *Κριάση*, Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν δημοτικῶν ζυμάτων, ἐκδ. Β' (1920/21) σ. 339. 4) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Ἐθνολόγος ἀπὸ τὰ τραγ. τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, 1914, ἀρ. 23.

5) πατημένε ἀπὸ τοὺς Κονιάρους, Ἰούρκους τοῦ Ἰονίου. 6) πολεμικὴ σημαία.

πολλές βολές τὸ τσίμπαγε, πολλές βολές τοῦ λέει:
 - «Κεφάλι, τί κακό 'καμες καί σέ τραυᾶν' τὰ ὄρνια;»
 - «'Εγὼ μ' ὁ πρῶτος τοῦ χωριοῦ καί μοίραζα τὸ χρέϊ·
 15 στή φτώχεια ἔρριχνα ἑκατὸ καί στοὺς ἀρχόντους δέκα,
 μιὰ χήρα μὲ πολλὰ ὄρφανά βαρὺ χρέϊ τῆς ρίχνω».

*Γεωργίας Ταρσοῦλη, Μωραΐτικα τραγούδια Κορώνης
 καί Μεθώνης, Ἀθήναι 1944, σ. 29, ἀρ. 25.*

B'.

"Ἐλυμπος κι ὁ Καλόλιμος¹ τὰ 'ὐὸ 'ουινιά² μαλλώνου
 ἔχου ρεκαβαρίσματα³ κ' ἔχου κακιά κι ἀμάχη.
 Τὸ 'να μαλλώνει γιὰ νερὸ καί τ' ἄλλο γιὰ τὸ χιόνι.
 Κι ὁ "Ἐλυμπος ἐρκίνεψε Καλόλιμο νὰ 'βρίση,
 5 μὲ καταφρόνεσες πολλές νὰ τὸν ἀποτιμήση.
 - «Βρὲ "Ἐλυμπε μισόουνε, ἀσσαλλοπατημένε,⁴
 ποὺ σὲ πατοῦ τὰ πέταλα, τὰ ζούμπερα⁵ τοῦ κάμπου
 καί τὰ μουλαροόρδανα⁶ κι ἀγριονικά⁷ τῆς χώρας.
 Μ' εἰώ 'μ' ὁ ὦριο· Καλόλιμος ὁ πενταξακουσμένος,
 10 ποὺ 'χω σεράντα 'ὐὸ κορφές καί δέκα πέντε βρύσες·
 ὅπου κορφή καί φλάμουρο⁸ κι ὅπου φλάμουρο βρύση,
 κι ὅπου βρύση καί κρυὸ νερὸ περδικολαλημένον».⁹

*Ἐμμ. Μανωλακάκη, Καρπαθιακά,
 ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 242, ἀρ. 48.*

1) "Ἐλυμπος, κώμη εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς Καρπάθου. Εἰς τὸ ἔθμα θεωρεῖται ὡς ὄρος κατ' ἐπίδρασιν τοῦ γνωστοῦ ἄσματος, ὡς ἀνωτέρω (Α'). Καλόλιμος, τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Καρπάθου (βλ. Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημ. τραγούδια Καρπάθου, 1928, σ. 157 σημ.). 2) δὸδ βουνά. 3) φιλονικίας (λ. ἰτ. *ricciavate*). 4) μισόουνο, τσαλαπατημένε, ποδοπατημένε. 5) ζούμπερον = μικρόσωμον ζῖον, ἄγριον. 6) μουλαροόρδανον = ὁ ταχύπους ἡμίονος. 7) ἀγριονικόν = ὁ ὄναγρος. 8) πολεμικὴ σημαία. 9) τὸ ἔθμα συμφορόμενον, ὡς καὶ ἡ ἀνωτέρω παραλλαγὴ, μὲ τὸ "Αἰτὸς κρατεῖ στὰ νόγια του ἀνθρώπινον κεφάλι», συνεχίζεται μὲ τοὺς ἐξῆς στίχους:

*Κι ἀπάνω στὴ Θερόπολιν μάρη 'ισίλλα (=βιτσιλά, γυπαετὸς) στέκει.
 Σφιζικοκραεῖ στὰ νόγια τῆς ἀθθρωπινὸ κεφάλι.*

Κάπου καὶ κάπου τὸ τοιμῆ κι ἀρσαινιὰ τοῦ λέει:

- «Κεφάλι κακοκέφαλο καὶ τί 'χεις καωμῆνα;»

- 'Εγὼ μὲ πρῶτος τῶ πρῶτων ὁ προϊτότος τῆς χώρας,

ποὺ μοίραζα τὸ ὄσιμο κ' ἤκοβγα τ' ἀνεζούλι,

τις πλοσίους ἤβαλα 'κατὸ καὶ τοὺς φτωχοὺς 'ιακόσια.

Μιὰ χήρα μὲ τὰ τριά παιδιὰ ἤλλα πεντακόσια,

γιατ' εἶχε σπῖδια τρέπατα κι αὐλὲς μαρμαρωμένες.

Κι ὁ 'ασιλιάς ἐρέετο, 'λιμπίζετο τὴ χήρα

κ' ἐκείνη μ' ἑκατάκιεν κ' ἑκαταμίτωσέ με

κ' ἔκοβα τὸ κεφάλι μου στὸν ποταμὸ τὸ 'ρίξαν».

Γ'.

Τρία βουνά μαλώνουνε κ' εἶναι νά σκοτωθοῦνε,
 τὸ Κέντρος¹ καὶ τὸ Σφακιανό² καὶ τ' ἄλλ' ὁ Ψηλορείτης
 κ' ἐμήνυσε τὸ Σφακιανό κ' εἶπε στὸν Ψηλορείτη:
 - «Σταθῆτ' ἐσεῖς τὰ δυὸ βουνά μὰ γ'ὼ 'μαὶ τὸ θεριό σας».

Δ. Σ. Βουτετάκη, Τραγούδια Κρητικά,
 Χανιά 1904, σ. 83.

ΙΑ'. Αἴτος

Εἰς πολλὰ κλέφτικα τραγούδια ὁ ἥρωϊκὸς καὶ ἀτίθασος κλέφτης συμβολίζεται μὲ τὸν ἀετὸν. Οὕτως εἰς τὸ πρῶτον (Α') τῶν κατωτέρω τραγουδιῶν ὡς ἀετοὶ παρίστανται δύο ἀγωνισταὶ ὁμιλοῦντες περὶ πολεμικῶν πραγμάτων ἐκ τούτων ὁ εἰς ἦτο ἀρχηγὸς εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ποταμοῦ Λούρου ἐν Ἡπείρῳ.

Εἰς τὸ δεύτερον (Β') τραγούδι ὁ κλέφτης παρίσταται ὡς ἀετὸς ὑπερήφανος, ὅστις δὲν ἐγκαταλείπει τὰ ὄρεινά κρησφύγετα παρὰ τὰς ἐκ τοῦ χειμῶνος κακουχίας. Κλέφτες φαίνεται ἐπίσης ὅτι συμβολίζουν καὶ οἱ ἀετοὶ τοῦ τρίτου (Γ') ἄσματος τοῦ «κλαίγανε τὰ ντέρτια τους καὶ τὰ παράπονά τους».

Δ. Α. Π.

Α'.

- Χρυσὸς ἀετὸς ἐκάθονταν στὸν ἔρημο τὸ Λούρο³
 πᾶσα μερούλα κυνηγᾷ ἀηδόνια καὶ περδίκια,
 στὲς δεκαπέντε τοῦ Μαγιοῦ κυνήγι δὲ γυρεύει,
 μόν' μαραμμένος κάθεται, χαλνᾷ καὶ τὴ φωλιά του.
- 5 "Ἄλλος ἀετὸς ἐδιάβαινε καὶ τὸν καλημεροῦσε.
 - «Καλημέρα σου, σταυραετέ». - «Καλῶς τον τὸν σαῖνη».⁴
 - «Τ' ἔχεις, καμμένε σταυραετέ, χαλνᾷς καὶ τὴ φωλιά σου;»
 - «Σαῖνη,⁴ κι ἂν μ' ἐρώτησες νά σοῦ τὸ μολογήσω.
 Ἄπόψ' εἶδα στὸν ὕπνο μου, στὸν ὕπνο τοῦ κοιμούμουν,
- 10 σάματ'⁵ ἐπῆγα στὸν πασά στὸν Κούρτη στὸ Μπεράτι,⁶
 κι ἄκουσα τὸν μουσαβερέ,⁷ τοῦ Γιάχου τὴν κουβέντα.
 Ὁ Γιάχος ἐπροβόδαε⁸ στὸν βασιλιά στὴν Πόλη:
 - «Φλωριά ὅσα κι ἂν θέλετε, διπλὰ νά σᾶς τὰ δώσω,
 μόνον νά γένω βόιβοδας ἐγὼ στὸ μουλαρί,⁹
- 15 νά διώξω τοὺς Μπερατινοὺς, τὸν σκύλον χασνατάρη».¹⁰

C. Fauriel, Chants populaires de la
 Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 26.

1) Κέντρος: ὄρος ὄρεικῶς τῆς Ἰδης εἰς τὴν ἐπαρχ. Ἄγ. Βασιλείου Ρεθύμνης. 2) Σφακιανό: τὰ Λεοκά ὄρη. 3) ποταμὸς τῆς Ἡπείρου. 4) εἶδος ἰρακοῦ (λ. ἀρβ. sa-hin). 5) ὡσὰν νά. 6) Βεράτι: πόλις τῆς νοτίου Ἀθλῆναιας. 7) συζήτησεν, σύσκεψεν (λ. ἀρβ. müsaverere). 8) προέπεμπε. 9) διοικητικὴ περιφέρεια. 10) θησαυραφύλακα (λ. περσ. haznedar).

Β'.

- ν·Ένας αϊτός περήφανος, Ένας αϊτός λεβέντης,
δέν πάει στὰ κατώμερα νὰ καλοξεχειμάση,
μόν' μένει άπάνου στὰ βουνά, στὰ κρύσταλλα, στους πάγους.
Μαρμάρωσαν τὰ νύχια του κ' έπέσαν' τὰ φτερά του.
- 5 'Αγνάντιο βγήκε κ' έκατσε σ' Ένα ψηλό λιθάρι
καί με τόν ήλιο μάλωνε καί με τόν ήλιο λέει:
- «'Ηλιε, γιά δέ βαρείς κ' έδω σέ τούτ' τήν άπογειούρα,¹
νὰ λειώσουνε τὰ κρύσταλλα, νὰ λειώσουνε τὰ χιόνια,
νὰ ζεσταθοϋν τὰ νύχια μου, νὰ γίνουν τὰ φτερά μου.
- 10 νὰ 'ρθοϋνε τ' άλλα τὰ πουλιά καί τ' άλλα μου τ' άδέρφια;»

*Πελοπόννησος (Άνδρίτσιαινα). - Λ. Α. άρ 2213γ,
σ. 34 (Δ. Πετρόπουλος, 1934).*

Β'α.

- Ένας αϊτός περήφανος κ' Ένας καλός λεβέντης
δέν πάει στὰ ξεχειμαδιά, νὰ καλοξεχειμάση,
μά μένει άπάνω στὰ βουνά, ψηλά στὰ κορφοβούνια.
Έπεσαν χιόνια καί νερά, χιόνια καί κορκοσιάλια,²
- 5 έμάργωσαν³ τὰ νύχια του κ' έπέσαν τὰ φτερά του.
Παρακαλιέται στο Θεό, τήν Παναγιά δοξάζει,
νὰ πάρη ό ήλιος στὰ βουνά καί στίς κοντορραχοϋλες,
νὰ ζεσταθοϋν τὰ νύχια του, νὰ γιάνουν τὰ φτερά του.

*Πελοπόννησος (Δημησιάννα). - Λ. Α.
Υλη, άρ. 854 (Κ. Κασσιμάτης, 1894).

Β'β.

- Σέ ψηλό βουνό, σέ ριζιμιό χαράκι⁴
κάθετον αϊτός, βρεμένος, χιονισμένος
καί παρακαλεί τόν ήλιο ν' άνατείλη.
«'Ηλιε, άνάτειλε, ήλιε, λάψε καί δώσε,⁵
- 5 γιά νὰ λειώσουνε χιόνια 'πού τὰ φτερά μου
καί τὰ κρούσταλλα άπού τ' άκράνυχά μου».

*Κρήτη (Βιοσαγή 'Αμαρίου). - Λ. Α. άρ. 428,
σ. 220 (Στ. Φραγάκης, 1905).*

1) μέρος άνήλιον καί ψυχρόν. 2) γάλαζα. 3) επάγωσαν, εφόχθησαν. 4) εις ρι-
ζιμαϊον βράχον. 5) κάμτε λιανάδα.

Γ'.

Τρεῖς ἀετοὶ καθόντανε σὲ τρία μαῦρα λιθάρια
καὶ κλαίγανε τὰ ντέρτια¹ τους καὶ τὰ παράπονά τους.
'Ο ἕνας κλαίει πού μέθυσσε κι ὁ ἄλλος πού 'ναι χήρος.
Γυρίζει ὁ τρίτος καὶ τοὺς λέει, γυρίζει τοὺς μαλώνει:
5 - «Μὴν κλαίς, ἐσὺ πού μέθυσσες, γιατί θὰ ξεμεθύσης,
οὔτε κ' ἐσὺ πού χήρεψες' ἄλλη γυναῖκα παίρνεις.
Νὰ κλαίω ἐγὼ πού γέρασα καὶ δὲν μπορ' νὰ πετάξω,
νὰ πάω σὲ κλαρί κορφῆ, ψηλὰ σὲ κορφοβούνη
καὶ νὰ σφυρίξω κλέφτικα στὶς ράχες, στὰ λαγκάδια».

Πελοπόννησος (Πυλία). - Λ. Α. ἀρ. 111, σ. 10 - 11,
ἀρ. 9 (Ἀριάδνη Νικολοπούλου, 1918).

Γ'α.

Τρεῖς σταυραῖτοι καθόσαντε σὲ τρία μαῦρα λιθάρια
καὶ κλαίγανε, βρ' αἰτοί, τὰ ντέρτια¹ τους καὶ τὰ παράπονά τους.
ν' ἕνας κλαίγει 'πὸ μέθυσσε καὶ δὲ θὰ ξεμεθύση,
ὁ ἄλλος κλαίγει 'πὸ χήρεψε, δὲ θὰ 'βρη ἄλλη γυναῖκα,²
5 ὁ τρίτος ὁ καλύτερος γυρίζει καὶ τοὺς λέει:
- «Ἐσύ, βρ' αἰτέ, 'πὸ μέθυσσες πάλι θὰ ξεμεθύσης
καὶ σύ, βρ' αἰτέ, 'πὸ χήρεψες ἄλλη γυναῖκα παίρνεις'
νὰ κλαίγω 'γὼ, 'πὸ γέρασα καὶ δὲ μπορ' 'ὰ πετάξω».

*Πελοπόννησος (*Ἀνδρίτσαινα).* - Λ. Α. ἀρ. 2213γ,
σ. 65 (Λ. Πετρόπουλος, 1934).

1) τὰς στενοχωρίας, τὴν λύπην (λ. τ. *derft*). 2) χειρ.: καὶ δὲ μπορὰ βρη ἄλλη γυναῖκα εἰς τὸ δεύτερον ἰμμοστίχιον Διωρθώθη πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ μέτρου συμφώνως πρὸς τὴν παραλλ. ἐξ Ἄετος Μεσοσηνίας (Λ. Α. ἀρ. 2195, σ. 147, ἀρ. 203, στ. 5).

IV. ΠΕΙΡΑΤΙΚΑ

Ὁ κατὰ ξηρὰν ἀγὼν τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἐνισχύετο οὐχὶ σπανίως καὶ μὲ τὴν δρᾶσιν τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὁμῶς ὅτι διὰ τὴν ἐξύμνησιν τῆς δρᾶσεως ταύτης δὲν ἔχομεν τραγουδία ἀνάλογα πρὸς τὰ κλέφτικα κατὰ τὸ ποιὸν καὶ ποσόν. Μόνον ἀφηγηματικά τινα ἕσματα συνετέθησαν, σύμφωνα μὲ τὸν τύπον ποῦ ἐπικρατεῖ εἰς τὰς νήσους καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Κρήτην. Ἐκ τούτων παραθέτομεν τρία, τῶν ὁποίων οἱ ἥρωες εἶναι ἄλλοθεν ἄγνωστοι.

Δ. Α. Π.

Α'. ΤΟΥ ΓΙΛΑΝΤΕΛΗ

Κλαῖε, καμένη Μπαρμπάριά, κλαῖε καμένη Μάρτα,
ποῦ πιάσατ τὸν Γιλαντελῆ οἱ δυόδεκα φρεγάες,
ἔνου¹ καὶ ξαγκωνίζουτ τοκ κ' εἰς τ' ἄρμπουρο² κρεμμοῦτ το.
– «Πέ μας, μωρὲ Γιλαντελῆ, πόσους λεβέντες εἶχες,
5 πόσους λεβέντες στὸ κουπί καὶ πόσους στὸ τουφέκι;»
– «Εἶχα διακόσιους στὸ κουπί, τρακόσιους στὸ τουφέκι,
εἶχα καὶ μέσ' στ' ἀμπάρμ³ μου χίλιους καὶ πεντακόσιους.
'Μμ' ἀπ πέψ' ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ ὦ⁴ τὴλ λευτεριάμ μου,
χῶρες θὰ κάμω νὰ θλιοῦ⁵ καὶ κάστρα νὰ μαυρίσου·
10 μάννες νὰ κλάψου γιὰ παιδιὰ, ἕναῖκες γιὰ τίς ἄνδρες».

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάουου, Δημοτικά τραγοῦδια
Καεράθου, Ἀθήναι 1928, σ. 136 - 137, ἀρ. 14.*

Β'. Ο ΔΑΡΕΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΤΕΦΑΝΟΣ

Σαράντα κάτεργά ἄμεστα σὲ πόρτον⁶ ἀραμένα,
μὰ τσ' Ἀγγελάκαινας ὁ γιὸς ὁ Δάρειος κιντυνεύγει
στὸ γραῖο⁷ κ' εἰς τὸν ἄνεμο κ' εἰς τὴ βαρειὰ φουρτίνα.
Τὸ Δάρειο τὸν ἐπιάσανε καὶ πᾶν' νὰ τὸν χαλάσουν·
5 χίλιοι τὸν σέρνουν ἀπ' ὀμπρὸς καὶ χίλιοι ἀπ' ὀπίσω
κι ὁ Δάρειος εἰς τὴ μέσην τῶν θλιφτός καὶ μαραμμένος.
– «Δάρειο, ποῦ εἶν' ὁ κύρης σου καὶ ποῦ ἄνι' οἱ γι ἀδερφοί σου;»
– «Στὴν Κρήτη εἶν' ὁ κύρης μου, ἐκεῖ ν' κ' οἱ γι ἀδερφοί μου,
κι ἂν πάης, μπέη, θὰ σοῖ βρῆς κι ἀπόλαρέ⁸ μ' ἐμένα».
10 – «Ἄ σ' ἀπολάρω, Δάρειο μου, θὰ βγῆς παλιὸς κρουσάρης».

1) δένου. 2) εἰς τὸν ἰστόν, τὸ κατάρτι τοῦ πλοίου (λ. βεν. alboro). 3) τὸ κότος τοῦ πλοίου (λ. τ. amibar). 4) ἰδῶ. 5) νὰ θλιοῦν. 6) λιμένα (λ. ἰτ. porto). 7) βορειοανατολικὸν ἄνεμον (λ. βεν. greco). 8) ἀπόλασε, ἐλευθέρωσε.

- «Α μὲ χαλάσης,¹ μπέη μου, θὲ νὰ τὸ μεταγνώσης·
 ἔχ' ἀδερφὸ τὸ Στέφανο πού 'ναι παλιὸς κρουσάρης». Μ' ὁ μπέης τὸν ἐχάλασε, τὸ Στέφανο ξετρέχει,²
 ζητᾶ νὰ βρῆ τὸ Στέφανο σὲ πόρτον³ ἀραμένο,
 15 νὰ 'χη τὴ σκόντρα⁴ ντου στὴ γῆς νὰ τήνε παλαμίζη⁵.
 Κι ὁ Στέφανος ὡς τ' ἄκουσε ζητᾶ νὰ βρῆ τὸ μπέη.
 Καράβι βγάν' ἀποὺ τὴ Χιὸ καρσι⁶ στὴ Μυτιλήνη
 κ' ἔχει Ἀλεξαντρινὰ παννιά κι ἀντένες⁷ ἀτσαλένιες
 καὶ παλληκάρια Κρητικά μὲ σίδερα ζωσμένα.
 20 Καὶ βγάνει βάρδια⁸ στὸ βουνὸ καὶ βάρδια στὸ κατάρτι,
 σκούζιεν⁹ ἢ βάρδια στὸ βουνὸ, σκούζιεται στὸ κατάρτι,
 σκούζιεται στὴν ἀκρογιαλιά, δάσκαλε Στεφανάκη,
 καὶ τραγουδεῖ ὁ σαλιεριστῆς¹⁰ καὶ χαίρουνται οἱ ναῦτες.
 Ὁ μπέης εἰς τὸ πέλαγος ἔδειξε μὲ τσ' ἀρμάδες.
 25 Καὶ τοτεσὰς ὁ Στεφανιὸς φωνιάζει τῶ ναυτῶ ν-του:
 -«Ὀρδινιαστήτε,¹¹ ναῦτες μου, πιάσετε τ' ἄρματά σας,
 νὰ ἰδῆ ὁ μπέης πόλεμο τὸν κάνουν οἱ κρουσάροι».

*Ant. Jeannarakis, Ἔσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 236 - 237, ἀρ. 299.*

Γ'. Ο ΤΖΩΡΤΖΑΚΗΣ ΚΙ Ο ΖΑΦΕΡΑΣ

- Ὁ καπετάν Τζωρτζάκης ἦτον πλούσιος,
 καράβιν ἀρματώνει γιὰ τὸ κροῦσος·
 στά δώδεκα νησιά πὰ' νὰ μαλώνη,
 Τούρκους καὶ Τουρκοπούλες νὰ σκλαβώνη.
 5 Κ' ἔχει μιὰ Μηλιοπούλα καὶ κερνᾶ τον,
 μηδὲ Θεὸν ἢ σκύλα ἐφοβάτον.
 Κι ὁ καπετάν Ζαφέρας τὸ μαθαίνει,
 νὰ πιάση τὸ Τζωρτζάκη ὁ νοῦς του θέλει.
 Τὸ Θιὸ παρακαλεῖ καὶ τὸ φεγγάρι,
 10 τὸν ἥλιο, νὰ τοῦ δώσουσι τὴ χάρη,
 τὸν καπετάν Τζωρτζάκη γιὰ νὰ πιάση,
 καδένα¹² στὸ λαιμὸ νὰ τοῦ περάση.
 Μιὰν Κυριακὴν ἡμέρα, μεσημέρι,
 θωροῦνε μιὰ φριγάδα καὶ προβαίνει.
 15 Δὲν εἶναι ἢ φριγάδα μοναχὴν τση,

1) ἂν μὲ θανατώσης. 2) ἀναζητεῖ πρὸς καταδίωξιν. 3) λιμένα. 4) εἶδος πλοίου (λ. ἱτ. scottra). 5) ν' ἀλείψῃ τὸ πλοῖον διὰ μείγματος ἐκ λίπους, πίσης καὶ θεῖου. 6) ἀντίκρυ (λ. τ. karši). 7) κεραίας (λ. βεν. antenna). 8) φρουράν. 9) σκούζει, φωνιάζει. 10) τραγουδιστῆς. 11) ἐτοιμασθῆτε. 12) ἀλυσίδα (λ. βεν. cadena).

- μόνο 'ν' κι άλλες φριγάδες στη βουλήν τση.
 Θωροῦνε μιὰ φριγάδα, κατεβαίνει,
 τὸν καπετὰν Ζαφέρα καὶ προβαίνει.
 Φωνιάζει ὁ Ζαφέρας τοῦ Τζωρτζάκη,
- 20 ἄ θὰ παραδοθῆ μὲ διχως μάχη.
 -«Δὲ μαϊνάρω,¹ Τούρκους δὲ φοβοῦμαι,
 μηδὲ καὶ τὸ σταυρὸ δὲν ἀπαρνοῦμαι.
 Ἐλᾶστε, παλληκάρια μ', ἀντρειωμένα,
 ἀπού 'στε τοῦ πολέμου μαθημένα.
- 25 Τὸν καπετὰν Ζαφέρα νὰ σκλαβώσω,
 κασσέλες τὰ φλουριά νὰ σᾶσε δώσω».
 Φωθιά τότε ὁ Ζαφέρας διατάσσει
 καὶ δυὸ χιλιάδες πέφτουν τοῦ Τζωρτζάκη.
 Σηκώνει κι ὁ Τζωρτζάκης τὰ πορτέλα²
- 30 κ' ἐννιά χιλιάδες πέφτουν τοῦ Ζαφέρα.
 -«Μάινα ἔδα³ Ζαφέρα, τὰ παννιά σου,
 γιατί σοῦ τήνε καίω τὴν καρδιά σου».
 -«Δὲ μαϊνάρω, Τζώρτζη, τὰ παννιά μου
 μηδὲ δὲν τήνε καίεις τὴν καρδιά μου».
- 35 Μιὰν κανονιά τοῦ παίζει στὸ τιμόνι
 κι άλλες ἐννιά χιλιάδες τοῦ σκοτώνει.
 -«Μάινα ἔδα,³ Ζαφέρα, τὰ παννιά σου,
 κ' ἐδά³ τὰ ὄρφανεύγω τὰ παιδιὰ σου».
 -«Δὲ μαϊνάρω,¹ Τζώρτζη, τὰ παννιά μου
 μηδὲ δὲν ὄρφανεύγεις τὰ παιδιὰ μου».
- 40 Καὶ κανονιά τοῦ παίζει στὴν πρυμίτσα
 καὶ κάνει τὴ φριγάδαν του μιὰν πλύστρα.⁴
 -«Ἀφῆσ' με ἔδα, Τζωρτζάκη, νὰ γλυτώσω,
 καὶ τ' ἄρματά μ' ὡς εἶναι νὰ σοῦ δώσω».
- 45 -«Πῶς μοῦ τὸ λές, μωρέ, γιὰ τ' ἄρματά σου,
 ἀπού 'χουν οἱ λεβέντες μου καλλιὰ σου;»
 -«Ἀφῆσ' με ἔδα, Τζωρτζάκη, νὰ γλυτώσω,
 καὶ τούτην τὴ φριγάδα νὰ σοῦ δώσω».
 -«Πῶς μοῦ τὸ λές, μωρέ, γιὰ τὴ Μαλτέζα,
 5 ἀπού 'ναι τῶ λεβέντω μου ἢ πρέζα;»⁵

Ant. Jeannarakis, "Ἄσματα Κρητικά, I, Leipzig 1876, σ. 13 - 15, ἀρ. 16.

1) δὲν καταβιάζω τὰ παννιά. 2) τὰς μικρὰς θύρας, θυρίδας, τοῦ πλοίου (λ. ἰτ. portelo).
 3) τώρα. 4) ἡ ἐπίπεδος ἐπιπέδου ἐπ' ἧς τρέβονται τὰ πλυνόμενα ρούχα. Ἐνταῦθα ἐνοεῖται
 ἡ ἀποκοπὴ τῶν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐξαρτημάτων τοῦ πλοίου. 5) λεία (λ. ἰτ. presa).

V. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΛΗΣΤΡΙΚΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

Μετά την άπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους ἐκ τῆς τουρκικῆς δουλείας καὶ τὴν Ἰδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τινὲς ἐκ τῶν παλαιῶν καπεταναίων καὶ κλέφτῶν, εἴτε διότι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προσαρμοσθοῦν πρὸς τὰς νέας πολιτικὰς συνθήκας, εἴτε διότι ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἀδικουμένους ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε κυβερνήσεων, ἐξηκολούθησαν συνεχῶς ἢ κατὰ διαλείμματα τὸν ἐπαναστατικὸν τῶν βίον ὡς κλέφτες, ἀλλὰ καὶ ὡς λησταὶ πλέον, μὴ ὑπακούοντες εἰς τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας. Τὸν αὐτὸν ἄτακτον καὶ ληστικὸν βίον διῆγον καὶ ἄλλοι ἀργότερον, πιεζόμενοι ἐκ τῶν στερήσεων τῆς ζωῆς ἢ ὀρμώμενοι ἀπὸ ἄλλα διάφορα ἑλατήρια. Πράξεις τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἠθικοῦ τῶν περιεχομένου, ἔγιναν θέμα δημοτικῶν τραγουδιῶν.

Ποιητικοὶ τρόποι καὶ κοινοὶ τόποι τῶν κλέφτικων καὶ ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, οἰκτεροὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν προφορικὴν παράδοσιν, χρησιμοποιοῦνται, ἄλλοτε ἐπιδειξίως καὶ ἄλλοτε κακοτέχνως, εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν νέων τούτων τραγουδιῶν διὰ νὰ ἐξυμνήσουν τὴν δρᾶσιν τῶν ληστῶν ἢ νὰ ἐκφράσουν τὴν θλίψιν διὰ τὴν σύλληψιν των καὶ τὰ δεινοπαθήματά των εἰς τὰς φυλακάς.

Ἐκ τῶν πολλῶν ληστικῶν τραγουδιῶν παρατίθενται κατωτέρω μερικὰ μόνον, ἀναφερόμενα εἰς τοὺς γνωστοτέρους τῶν ληστῶν.

Δ. Α. Π.

Α'. ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΗ

Οἱ δύο ἀδελφοὶ ὁ Ἀγγελῆς καὶ ὁ Γεωργάκης, σκοπεύοντες νὰ διαρπάσουν τὸν πλοῦτον καραβιοῦ, ἐγκαταλείπονται τεχνήντως ὑπὸ τοῦ καπετάνιου εἰς ἐρημονήσι, ὅπου καὶ ταλαιπωροῦνται.¹

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν μόνον ἀπὸ τὸ τραγούδι, διεδραματίσθη πιθανῶς περὶ τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα εἶναι γνωστὴ ἡ παροιμιώδης ἔκφρασις «σὰν τὸν Ἀγγελῆ στό πέλαγο» ἢ «μαίτ' Ἀγγελῆς στό πέλαγο», ἢ ὁποῖα προφανῶς ἔχει σχέσηιν μὲ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ ἔσμα γεγονόσ.

Δ. Α. Π.

Τὸ κακὸ πῶπαθ' Ἀγγελῆς, ἄλλος νὰ μὴν τὸ πάθη,
μαῖδέ Τούρκος, μαῖδέ Ρωμιός, μαῖδέ κανεῖς στὸν κόσμον!

Σ' ἓνα παπόρι ἐμπήκανε μιὰ 'κοσαριά νομάτοι,
ἐλέγαν τ' ὄρβανίτικα, νὰ γδύσουν τὸ καράβι.

5 Καραβοκύρης πονηρός, πολὺ διαβολεμένος,
ἐπῆε καὶ τοὺς ἄραξε σ' ἓνα ξερὸ νησάκι.

- «Καραβοκύρη μ', ἀδερφέ, γύρισε νὰ μᾶς πάρης».

- «Σ' ἐξήντα ἡμέρες θέλ' ἄ 'ρθῶ νὰ πάρω τ' ἄρματά σας».

Σ' ἐξήντα ἡμέρες γύρισε νὰ πάρη τ' ἄρματά τους

10 βρῖσκει τὸν μαῦρο Ἀγγελῆ καὶ τρώει ὄχ τὸ Γεωργάκη.

¹ *Ἀρχαῖα*. - Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16), σ. 151 - 152, ἀρ. 27 (Μιχ. Τρανός).

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτην, ἐν Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16), σ. 152, ἀρ. 27 σημ.

Β'. ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΝΤΑΒΕΛΗ

Ὁ ληστής καὶ κλέφτης Χρῖστος Νταβέλης ἔδρασε κατὰ τὴν μετὰ τὸ 1850 περίοδον εἰς Στερεάν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν, Ἡπειρον καὶ Μακεδονίαν, ἔνθα εἶναι κυρίως γνωστὰ καὶ τὰ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενα τραγοῦδια. Εἰς τὸ Α' ἐκ τῶν κατωτέρω παρατιθεμένων ἄσμάτων δίδεται γενικὴ εἰκὼν τῆς ληστικῆς ζωῆς τοῦ Νταβέλη. Εἰς τὸ Β' περιγράφεται ἡ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1856 συμπλοκὴ τῆς συμμορίας Νταβέλη μὲ στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Ἰ. Μέγα, εἰς Ζεμενόν, τὴν παλαιάν Σχιστὴν ὁδόν, λεγομένην σήμερον Σταυροδρόμι τοῦ Μέγα, κοντὰ εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Λεβαδείας - Διστόμου.¹ Εἰς τὸ Γ' τραγοῦδι παρουσιάζεται ἡ ἀνησυχία τῆς μάννας τοῦ ληστοῦ διὰ τὸν υἱὸν τῆς.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Μὰς πῆρε ἡ μέρα καὶ ἡ αὐγή,
 γειά σου, Νταβέλη ἀρχιληστή,
 μὰς πῆρε τὸ μεσημέρι,
 γειά σ' Ἀράπη² καὶ Νταβέλη.
- 5 Τὸ ποῦ θὰ λημεριάσουμε,
 Νταβέλη, θὰ μὰς πιάσουνε,
 ποῦ θὰ κάνουμε λημέρι,
 γειά σ' Ἀράπη καὶ Νταβέλη.
- Κάτου στὸ ρέμα τὸ βαθύ,
 10 γειά σου Νταβέλη, ἀρχιληστή,
 'κεῖ θὰ κάνουμε λημέρι,
 γειά σ' Ἀράπη καὶ Νταβέλη.
- Θὰ φέρνη ἡ Ρήνα τὸ ψωμί,
 γειά σου Νταβέλη, ἀρχιληστή
- 15 καὶ ἡ Χαίδω τὸ προσφαί,
 γειά σ' Ἀράπη, παλληκάρι.

Πελοπόννησος (Ἀνθολογία). - Λ.Α. ἀρ. 1552,
 σ. 5 (Δ. Πετρόπουλος, 1931).

1) Τὸ ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τῆς Εἰρήνης Σπανθωίδου (Τραγοῦδια τῆς Ἀγόριας (Παρνασοῦ), 1939, σ. 330), ὅτι κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἐπρονόθη ὁ Νταβέλης δὲν εἶναι ἀκριβεῖς, διότι ὁ λήσταρχος φέρεται θρῶν καὶ κατὰ τοὺς μετὰ τὸ 1880 χρόνους. Βλ. Α. J. D. Wace - M. S. Thompson, *The Nomads of the Balkans*, London 1914, σ. 166, 197, 200. Περί συμμορίας τοῦ Νταβέλη βλ. καὶ Σπ. Λάμπρου, *Μικταὶ σελίδες* (1905), σ. 344 κ.εξ.

2) Ἀράπης ἢ Κακαράπης, πρωτοπαλληκάρου τοῦ Νταβέλη.

Β'.

- «Κατακαημένη 'Αράχοβα,

*Νταβέλη, Νταβέλη,*¹

καί Δίστομο καί Δαύλεια,

*ἄχ μωρὲ Χριστο Νταβέλη,*¹

τοὺς κλέφτες τί τοὺς κάμετε καί τοὺς Κακαραπαίους».

- «'Αχ, στὸ Ζεμενὸ τοὺς ἔχουμε, τοὺς πολεμάει ὁ Μέγας,
ὁ Μέγας ἀπ' τὴ 'Ράχοβα κι ὁ Λούκας² ἀπ' τὴ Δαύλεια».*'Αράχοβα Παρνασσίδος.* - Λ. Α. ἀρ. 1153 Β'
σ. 41 (Μαρία Ἰωαννίδου, 1938).

Γ'.

Μιά Βλάχα, μιὰ παλιόβλαχα καί τοῦ Νταβέλ' ἡ μάννα
'πό πέτρα πέτρα περπατεῖ, 'πό πέτρα σὲ λιθάρι,
γιὰ νὰ 'βρη πέτρα σταυρωτὴ, νὰ σταυρωθῆ νὰ κάτση,
νὰ γράψη γράμμα καί γραφή, νὰ στείλῃ τοῦ Νταβέλη.*Λυτικὴ Μακεδονία.* - Λ. Α. ἀρ. 2217,
σ. 317 (Στ. Μάνεσης, 1955).

Γ'. ΤΟΥ ΛΕΩΝΙΔΑ ΣΑΜΑΡΙΝΙΩΤΟΥ

Ὁ ἥρωας τοῦ ἄσματος εἶχε τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Χατζημπίρος, προσονομασθεὶς Σαμαρινιώτης ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος Σαμαρίνας. Ληστής ὡς ὑπαρχηγὸς τοῦ Τζούρκα κατὰ τὸ 1875 καὶ ὡς ἀνεξάρτητος βραδύτερον ἀνεμείχθη καὶ εἰς ἐθνικοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνας καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐξέγερσιν τοῦ 1878 εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, οἵτινες ἔδρων ὡς λησταί.

Ὁ Σαμαρινιώτης, φονεύων καὶ λεηλατῶν, ἐνέπνεεν οὕτως ἐπὶ τινὰ ἔτη τρόμον εἰς τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς του, εἰς τινὰς δὲ περιστάσεις ἔδρασε καὶ μετὰ τοῦ λησιάρχου Νταβέλη, ἀδελφοποιητοῦ (βλάμη) του, ὡς ἀποκαλεῖται εἰς παραλλαγὰς δημοτικῶν ἄσμάτων.

Κατὰ τὸ 1880 οἱ Τοῦρκοι ἀπήγαγον εἰς Γρεβενὰ τὴν μητέρα καὶ ἀδελφὴν τοῦ Σαμαρινιώτου ὡς ὁμήρους, τὸν ἴδιον δέ, ἀφοῦ τὸν κατεδίωξαν μετὰ τῶν συντρόφων του καὶ τὸν ἐνέκλεισαν εἰς στενόν, παρὰ τὸ Βογατσικόν, τέλος τὸν ἐφόνευσαν. Εἶτα ἀπέκοψαν τὴν κεφαλὴν του καὶ τὴν ἐξέθεσαν εἰς τὴν πλατεῖαν τῶν Γρεβενῶν κατὰ τὴν συνθήειαν τῆς τότε ἐποχῆς.³

Τὰ ἐπόμενα τραγοῦδια ἀναφέρονται εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ Σαμαρινιώτου.

Δ. Α. Π.

1) Τὸ γόρισμα ἐπαναλαμβάνεται ὁμοίως εἰς τὸ τέλος ἐκάστου πρώτου ἡμιστιχίου καὶ στίχου. 2) εἰς ἐκ τῶν συμπολεμιστῶν τοῦ Ἰ. Μέγα.

3) A. J. D. Wose - M. Thompson, *The Nomads of the Balkans*, London 1914, σ. 160 κ.εξ. Ἑλληγισμός, τόμ. Δ' (1901), σ. 498.

Α΄.

- Ποιός θέλ' 'ν' άκούση κλάματα,¹ *μπρὲ Λιωνίδα μου,*
 δάκρα κι μοιρολόγια,
 διαβητ' από τά Γρέβενα, τοῦ Μίσια τ' άργαστήρια,
 ν' άκούσ'τι δυὸ άρχόντισσις, μάννα κι δυχατέρα,
 πῶς κλαίγουν κι μοιρολογοῦν, πῶς χύνουν μαῦρα δάκρα.
 5 «Δέν σοῦ 'πα, γιέ μου, μιὰ βολά, δέν σοῦ 'πα τρεῖς κι πέντι,
 στὰ Γριβινά μην κατεβῆς, στή Σιάτ'στα μῆμ πιράσης!
 Δέν εἶν' οὐ περαινός κιρός, προυπέρσινη άντάρα'
 φέτου κατέβ'κε 'Αλῆ-μπεης μαζί μι τ'ς 'Αρβανίτις,
 ν-ἔχει τὸν Τρέμη άμπρουστά μι τιτρακόσ' νομάτοι,
 10 πῶχουν τὰ δόντια μιὰ π'θαμῆ κι τὸ μουστάκι πῆχου.
 Πιάνουν τὸν τόπον δυνατά, πιάνουν τίς κρύις βρούσις,
 πιάνουν τοῦ Λιουνίδα ζουντανόν μαζί μι τ' συντρουφιά του».

Μακεδονία (Χάσια). - Λαογρ., τόμ 6 (1917 1918),
 σ. 154 (Δ. Λουκόπουλος).

Β΄.

- Ούξυές, νά μην άνθίσιτι, κλαδιά, νά ξιραθητι
 κ' ίσεις λουλούδια τοῦ Μαίιοῦ οὔλα νά μαραθητι,
 τὸν Λιωνίδα βάρισαν τὸν ἄξιου καπιτάνου,
 πὸ ἦταν μπαίρακι² στὰι βουνά κι φλάμπουρου³ στοῦν κάμπου
 5 κι τώρα πῶς βαρέθηκι στοῦ Μπουγατσ'κό⁴ στή ράχη.
 Τὰ παλληκάρια ἔκραζι, τὸν ψυχουγιό του λέει:
 - «Γύρνα, Δαβέλη ψυχουγιέ, πᾶρι μι τοῦ κιφάλι,
 νά μην τοῦ πάρη ἡ Τουρκιά, οἱ Σκυλουαρβανίτις
 κι θά τοῦ πᾶν' στὰ Γιάννινα⁵ κι στή μιγάλη χώρα,
 10 γιά νά τοὺς δώσουν ξαγορά. . .

Θεσσαλία (Καρατσὸλ Τιρνάβου) - Δ. Α. "Υλη, άρ. 628
 (Κ. Β. Γιαννακόπουλος, 1902).

Δ΄. ΤΟΥ ΒΕΛΟΥΛΑ

Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ ληστής Βελούλας ἔδρασεν εἰς τὴν περὶ τὸν
 Παρνασσὸν περιοχὴν καὶ εἰς Θεσσαλίαν κατὰ τὴν μετὰ τὸ 1850 χρονικὴν
 περίοδον.⁶

1) Ἐκδ. Λουκ.: *κλαύματα*. 2) *σημαία* καὶ μετφ. *καμάρι* (λ. τ. bayrak). 3) *σημαία* (λ. λατ. flammulum, τὸ μον. φλάμπουρον). 4) *χωρίον* τῆς ἐπαρχίας Καστορίας. 5) τὸ ἠρθότερον Γρεβενά.

6) Βλ. *Εἰρήνης Σπανθωνίδη*, *Τραγούδια τῆς 'Αγόριανης* (Παρνασοῦ), 1939, σ. 338.

- Οἱ κλέφτες ἐσουνάζουντο στοῦ κάστρο τῆς Λαμίας,
 κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγε κ' ἕνας τὸν ἄλλο λέει:
 - «Ποιὸς ἔχει ἀράδα σήμερα, νὰ βγῆ στοῦ καρασούλι;»¹
 - «Βιλούλας εἶναι σήμερα νὰ βγῆ στοῦ καρασούλι».
- 5 - «Βιλούλα μ', πρόσεξε καλά ν-αὐτοῦ ψηλά πού βγαίνεις,
 ὁ φίλος πού ἤφερνε ψωμί μᾶς ἔχει προδομένους».
 - «Ὅσο εἶν' Βιλούλας ζωντανός, τ' ἄρματα δὲν τὰ δίνει
 στά δόντια σέρνει τὸ σπαθί, ἴστά χέρια τὸ τουφέκι».
- Βιλούλας βγαίνει τὸ σπαθί καὶ ρίνει δυὸ τουφέκια:²
- 10 - «Ὁμπρός, παιδιά μ', νὰ φύβουμε, στὸν Ἄλμυρὸ νὰ πᾶμε,
 ἐκεῖ θὰ βροῦμ' τοὺς φίλους μας καὶ τοὺς παλιούς κουμπάρους».

*Εἰρήνης Σπανδωνίδου, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
 (Παρνασσῶ), Ἀθήνα 1939, σ. 49, ἀρ. 77.*

Ε'. ΤΟΥ ΝΤΟΥΛΑ

Περὶ τοῦ Ντούλα δὲν ἔχομεν ἄλλας εἰδήσεις πλὴν τῶν ἐν τῷ ᾄσματι ἀναφερομένων. Κατὰ τὴν λαϊκὴν παράδοσιν οὗτος ἦτο ληστής, ὅστις συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ἐθανατώθη.³

Τὸ τραγούδι ἔχει συντεθῆ κατὰ μίμησιν παλαιότερου κλέφτικου, τὸ ὁποῖον ἀνεφέρετο εἰς κλέφτην Δῆμον, ἔγκλειστον εἰς τὰς φυλακὰς Ἰωαννίνων.
 Δ. Λ. Π.

- «Σήμερα, Ντούλα μ', Πασχαλιά, σήμερα πανηγύρι
 στολίζουν μάννες τὰ παιδιά καὶ πεθερὲς τὶς νύφες,
 κ' ἐσύ, Ντούλα μ', στὴ φυλακὴ, μέσ' στά βαθιά μπουντρούμια.⁴
 Ντούλα μ', γιὰ' δὲν ἀντρειεύεσαι, τὴ φυλακὴ νὰ σπάσης,
- 5 νὰ πάρης δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 νὰ πάρης σκλάβους δικαστές, σκλάβους καὶ τοὺς ἐνόρκους;»
 -«Μάννα τρελλή, μάννα ζουρλή, μάννα ξεμουαλισμένη!
 Σῦρε, μάννα μ', στοῦ βασιλιά, στοὺς ὑπουργούς μας, μάννα,
 νὰ μοῦ χάρισουν τὰ δεσμά, τὰ σίδερα ἀπ' τὰ χέρια,
- 10 τότε, μάννα μ', ν' ἀντρειωθῶ, τὴ φυλακὴ νὰ σπάσω,
 νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 νὰ πάρω σκλάβους δικαστές, σκλάβους καὶ τοὺς ἐνόρκους,
 πού δὲ δικάζουν ἑξάμηνο, πού δὲ δικάζουν χρόνο,
 παρὰ δικάζουν ἑσόβια, ὅση ζωὴ κι ἂν ἔχω.
- 15 Μάννα μ', δὲ φταῖν' οἱ δικαστές, μουῖδὲ καὶ οἱ γι' ἐνόρκοι,
 μόν' φταῖν' οἱ ψευτομάρτυρες, πού ψευτομαρτυρᾶνε».

Εἰρήνης Σπανδωνίδου, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 50, ἀρ. 80.

1) εἰς τὸ παρατηρητήριον ὡς φρουρὸς (λ. τ. karakol); 2) ρίπτει δύο βολὰς μὲ τὸ ὄπλον.

3) Βλ. *Εἰρήνης Σπανδωνίδου, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 339.*

4) σκοτεινὰ διαμερίσματα (λ. τ. hodrum).

Γ'. ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΛΟΥ

Τὸ κατωτέρω ὄσμη ἀναφέρεται εἰς τὸν ληστήν Κωνσταντέλλου, ὅστις ἐδολοφονήθη μετὰ τῶν συντρόφων του Θανασοῦλα καὶ Σπαθιά εἰς τὴν οἰκίαν τῶν Σισμαναίων εἰς τὴν Ἀράχοβαν Ναυπακτίας περὶ τὸ 1870.¹

Α'.

- Πολλὰ ντουφέκια πέφτουνε καὶ φοβερὰ βροντοῦνε,²
μαῖδὲ σὲ γάμο πέφτουνε μαῖδὲ σὲ πανηγύρι,
μόν' πέφτουν στὴν Ἀράχοβα, στὰ Σουσιμαναϊκά σπῖτια·
τὸν Κωσταντέλλο βάρεσαν, Σπαθιά καὶ Θανασοῦλα.
- 5 Μωρὴ κουμπάρα Γιώργινα, κουμπάρα δημαρχίνα,
μωρὴ, γιατί μᾶς πρόδωσες.

Ναυπακτία. - Λ. Α. ἀρ. 2258, σ. 8
(Σπυρ. Περιστερῆς, 1957).

Β'.

- ν. Ἔσεῖς κουμπάρες Βλάχισσες, κουμπάρες Βλαχοπούλες,
τὸ Μάη νὰ μὴν ἀλλάξετε, μὴ λαμπροφορεθῆτε
τὸν Κωσταντέλλο λάβωσαν, Σπαθιά³ καὶ Θανασοῦλα⁴
κι ὁ Κωσταντέλλος φώναξε κι ὁ Κωσταντέλλος λέει:
- 5 «Σύρτε, παιδιά, καὶ φέρτε μου, φέρτε ἐδῶ σιμά μου
τὴ μάννα μου καὶ τὸ γιατρό καὶ τὰ πέντε παιδιά μου·
πέστε καὶ τῆς γυναίκα μου, τῆς δόλιας μου γυναίκα,
πὲς τῆς νὰ μὴ με καρτερῆ, νὰ μὴ με παντηχαῖνη,
ὅτι ἐγὼ λαβῶθηκα καὶ μέλλω ν' ἀποθάνω».

Πελοπόννησος (Κορινθία). - Λ. Α. Ὑλη,
ἀρ. 1985 (Ν. Βραχνός, 1890).

Ζ'. ΤΟΥ ΚΑΓΚΑΛΟΥ

Κατὰ τὸν Γιάννην Βλαχογιάννην⁵ ὁ ἐκ τοῦ κατωτέρω τραγουδιοῦ γνω-
στός ληστής Κάγκκαλος ἐξῆσε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμίσιον τοῦ παρέλθοντος αἰῶνος.

Τὰ μάθατε τί γίνηκε πέρα στὸ Λιμποβίσι,⁶
τὸν Κάγκκαλο τὸν πιάσανε καὶ πᾶν' νὰ τὸν κρεμάσουν.

1) Βλ. Ἀ. Καρκαβίτσου, ἐν Ἑστία, ἔτ. 1890, σ. 343. Εἰρήνης Σπανδοῦνη, Τραγούδια τῆς Ἀγύριανης (Παρνασοῦ), 1939, σ. 336. Πρβλ. καὶ σημειώσεις ὑπὸ Δημ. Λουκοπούλου ἐν Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25) σ. 49, ἀρ. 28.

2) χειρ.: πολλὰ ντουφέκια πέφτουνε στὰ Σουσιμαναϊκά σπῖτια. Διωρθώθη τὸ β' ἡμιστίγιον κατὰ τὴν παραλλαγὴν ἐξ Αἰτωλίας (Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25) σ. 49 στ. 1). 3) χειρ.: Σπαθιάς. 4) χειρ.: Θανασοῦλας.

5) Κλίφτες τοῦ Μοριά, 1935, σ. 262.

6) χωρίον τῆς Ἀρκαδίας παρὰ τὰς ὁπείρας τοῦ ὄρους Μαινάλου.

Χίλιοι τὸν πᾶν' ἀπὸ μπροστά καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω,
 στὴ μέση πάει ὁ Κάγκκαλος σὰ μῆλο μαραμμένος,
 5 σὰ μῆλο, σὰν τριαντάφυλλο, σὰν Πατρινὸ λεμόνι.
 - «Παιδιά μου, σᾶς περικαλῶ, σᾶς πέφτω καὶ μινέτι,¹
 μὴ μὲ περᾶστε ἀπὸ χωριά κι ἀπὸ τὸ Λιμποβίσι,
 γιὰτ' ἔχω ὄχτροὺς καὶ χαίρουνται καὶ φίλους καὶ λυποῦνται,
 γιὰτ' ἔχω μιὰ ἀγαπητικιά, μὲ βλέπει καὶ μ' ἀφήνει».

Πελοπόννησος (Καρούταινα Γορτυνίας). - Λ. Α. ἀρ. 968, σ. 468-469 (Χ. Σακελλαριάδης, 1929).

Η'. ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΒΟΥ ΚΑΙ ΓΥΦΤΟΓΙΑΝΝΗ

Εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ γίνεται λόγος περὶ ἀπαγωγῆς δη-
 μάρχου τινὸς ὑπὸ τοῦ Κατσαβοῦ καὶ Γυφτογιάννη ἢ Γιάννη Μπουζιώτη. Ἐκ
 τούτου εἰκάζομεν, ὅτι πρόκειται περὶ ἀνταρτῶν ἢ ληστῶν ἐξ ἐκείνων, οἵτινες
 ἔδρασαν μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Ποῖοι ὅμως ἦσαν ἀκριβῶς οἱ δρᾶσαι οὗτοι τῆς ἀπαγωγῆς δὲν εἶναι
 γνωστὸν. Τὸ ἐπεισόδιον ἐκτυλίσσεται πιθανώτατα εἰς Πελοπόννησον, ὡς φαί-
 νεται ἐκ τῶν ἐνδείξεων ὅτι παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ ἔχομεν κυρίως ἐκ
 Πελοποννήσου καὶ ὅτι εἰς τινὰς τούτων ὁ ἀπαχθεὶς δήμαρχος φέρεται καταγό-
 μενος ἐκ Βυτινῆς (Βυτινιώτης). Εἰς τὴν Πελοπόννησον (Κορινθίαν καὶ Τριφυ-
 λίαν) ὑπάρχουν ἔτι δύο χωρία φέροντα τὸ ὄνομα Μπούζι, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔλαβε
 πιθανώτατα τὴν προσωνυμίαν ὁ εἰς ἐκ τῶν δύο ἀπαγωγέων, Γιάννης Μπου-
 ζιώτης, ὡς ὀνομάζεται εἰς τὸ ἄσμα. Ἐνδεικτικὰ τῆς πελοποννησιακῆς προε-
 λεύσεως τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι καὶ τὰ τοπωνύμια Χρυστοβίτσι, Πετροβούνη
 (παρὰ τὰ Μαγούλιανα Γορτυνίας), ἅτινα ἀπαντοῦν εἰς ἀνεκδότους παραλλαγὰς.

Δ. Α. Π.

-«Πουλάκια μ' ἄγρια κ' ἡμερα, ἄγρια κ' ἡμερωμένα·
 αὐτοῦ ψηλά πού πέτεστε² καὶ χαμπηλά τηρᾶτε,
 μὴν εἶδετε τὸν Κατσαβὸ καὶ τὸ Γυφτογιαννάκη;»
 -«Ἰπέ, προυπέ τοὺς εἶδαμε μέσ' στ' Ἅγιο μοναστήρι·
 5 εἶχαν ἀρνιά καὶ ψένανε κριγιάργια σουβλισμένα,
 εἶχανε σκλάβο δήμαρχο καὶ τοὺς κερνᾷ καὶ πίναν'.
 Κέρνα μας, μωρὲ δήμαρχε, κέρνα καὶ πιέ κι ἀτός σου
 καὶ πὲς νὰ ζήσ' ὁ Κατσαβὸς μὲ τὸ Γυφτογιαννάκη».

Ἀράχοβα Παρνασσίδος. - Λ. Α. ἀρ. 1153Α',
 σ. 103 (Μαρία Ἰωαννίδου, 1938).

1) παράκλησις μὲ δόσιν συγχωρήσεως ἢ ὑποταγῆς (λ. τ. minnet). 2) χειρ.: πέφτετε.

Θ'. Η ΒΑΣΙΛΩ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ ΤΩΝ ΛΗΣΤΩΝ

Τὸ ζῆμα, ἀναφερόμενον εἰς ἀπαγωγὴν πλουσίας νέας ἐκ Μετσόβου, ἀπαντᾷ διαδεδομένον εἰς ὄλην σχεδὸν τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα.

Οἱ παλαιότεροι ἐκ τῶν σημερινῶν κατοίκων διατηροῦν εἰς τὴν μνήμη των λεπτομερείας ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1884 εἰς ἐκ τῶν νέων τοῦ Μετσόβου, ὁ Φλέγκας, διήρχετο ἔμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου ὅπου ἐκάθητο οἱ προεστῶτες. Ἐγέρθει εἰς ἐκ τῶν ἀρχόντων, ὁ Ν. Ἀβέρωφ, ἔρράπισε τὸν νέον, διότι παρὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν ἐτόλμησε νὰ διέλθῃ ἔμπροσθεν τῶν εὐπατριδῶν, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ λοξοδρομήσῃ. Μένεα πνέων ὁ νέος ἠνώθη μετὰ τῆς συμμορίας τοῦ ληστάρχου Θύμιου Γάκη καὶ ἀπήγαγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ν. Ἀβέρωφ Εὐδοκίαν, ἡ ὁποία ἀργότερον ἠλευθερώθη διὰ καταβολῆς λύτρων.

Ἡ ἀπαχθεῖσα φέρεται μὲ τὸ ὄνομα Βασίλω, διότι, καθὼς λέγουν οἱ ἀφηγοῦμενοι τὰ τοῦ ἐπεισοδίου, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐταίριαζε καλύτερον εἰς τὸ τραγούδι.¹

Δ. Α. Π.

Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, δὲν εἶναι κι ἄμαρτία,
νὰ εἶν' ἡ Βασίλω σ' ἔρημιά, σὲ κλέφτικα λημέρια,
νὰ στρώνῃ πεῦκα στρώματα κι ὄξυές προσκεφαλάδες·
κι ὁ Θύμιος Γάκης² φώναξε κι ὁ Θύμιος Γάκης λέει:
5 «Σήκω, Βασίλω μ', κ' ἔφεξε, σήκω καὶ πήρε γιόμα,
σήκω ν' ἀνάψῃς τὴ φωτιά, νὰ πάρῃς τὸν καφέ σου».

Ναυπακία. - Δ. Α. ἀρ. 2258, σ. 66 - 67
(Σ. Περιστέρης, 1957).

Ι'. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

Αἱ πικρίαὶ καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐγκαθειρξεως δεινοπαθήματα τῶν φυλακισμένων διεκτραγωδοῦνται εἰς διαφόρους τύπους τραγουδιῶν. α') Ἡ μάνα τοῦ ἐν φυλακῇ εὐρισκομένου θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται διὰ τὴν τύχην τοῦ υἱοῦ της (Α'). β') Σύζυγος ἐγκαθειρκτοῦ ἐπικαλεῖται τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ἁγίων διὰ ν' ἀνοίξουν αἱ φυλακαὶ καὶ ἀπολυτρωθοῦν οἱ φυλακισμένοι (Β'). γ') Ὁ ἴδιος ὁ κατάδικος ἐκφράζει τὴν θλίψιν καὶ τὸν πόνον του ἐκ τῶν δεσμῶν (Γ'). Εἰς ἄλλην τέλος παραλλαγὴν ἀδελφῆ θανατωθέντων ἐν Ναυπλίῳ καταδίκων παρίσταται θρηνοῦσα ἐπὶ τῶν τάφων των.

Δ. Α. Π.

Α'.

Τοῦ Γιάννη ἡ μάνα κάθεται στῆς φυλακῆς τὴμ πόρτα
καὶ λέει τραγούδι θλιβερό καὶ παραπονεμένο:
- «Γιάννη μου, πῶκανες Λαμπρῆ καὶ ποῦ «Χριστὸς Ἀνέστη»;»

1) Πληροφορίας περὶ τοῦ γεγονότος τούτου ἐδημοσίωσεν ὁ Ἡλ. Βενέζης εἰς ἔφημ. «τὸ Βῆμα», τῆς 22ας Σεπτ. 1959.

2) ὁ ἀρχηγὸς τῆς συμμορίας ποῦ ἀπήγαγε τὴν Βασίλω.

- «Στή φυλακή έκαμα Λαμπρή και τὸ Χριστὸς 'Ανέστη».¹
 5 - «Γιάννη μου, σὲ θαμιάζουμαι μὲ τὴν ἀντρείοτη πῶχεις,
 πῶς δὲν τρυπᾶς τίς φυλακές, δὲ σπᾶς καὶ τὰ μεντέμια ;»²
 - «Μάννα ζουρλή, μάννα τρελλή, μάννα ξεμουαλισμένη'
 τὸ πῶς τρυποῦν τίς φυλακές, πῶς σπᾶνε τὰ μεντέμια,
 ποὺ οἱ φυλακές 'χουν σίδερα καὶ πόρτες σιδερένιες ; »

Πελοπόννησος ('Ανθόλοιοινα). - Λ. Α. ἀρ. 1552,
 σ. 9 (Δ. Α. Πετρόπουλος, 1931).

Α'α.

- Τοῦ Χριστοῦ ἡ μάννα κάθεται μέσ' στὴ Μουρτζιά τὴν ράχη
 και μὲ τὰ³ σύγνεφα μιλάει και γλυκοκουβεντιάζει:
 - «Παρακαλῶ σε, οὐρανέ, σήκω τὴν κατσηφάρα,⁴
 γιά νά τηράξω ξέκαμπα, ποῦ κάνουν τὰ ζευγάρια,
 5 νά ἰδῶ τὸν Χρῖστο πουθενά μὲ τὸ γουργὸ ζευγάρι.
 'Ο Χρῖστος δὲν ἐφάνηκε, ὁ Χρῖστος δὲν ἀκούσθη,
 ὁ Χρῖστος εἶναι φυλακή κάτου στὴν Καλαμάτα.
 Τί γάρ τὸν ἔχουν 'ξάμηνο, τί γάρ τὸν ἔχουν χρόνο,
 ἐκεῖνος εἶναι ἀπόδικος, δὲν ξέρει τί θά γένη».

Πελοπόννησος (Καρόιαινα Γ'ορυνίας). - Λ. Α.
 "Υλη, ἀρ. 918 (Κ. Κασιμάτης, 1894).

Α'β.

- Φωνές και κλάματά 'κουσα στῆς φυλακῆς τὴπ πόρτα'
 ἤλεα κ' εἶν' ἡ ἀσπῶ κ' ἐχάρηκα λιάκι.
 Τοῦ Κωσταντῆ ἡ μάννα 'τονε κ' ἤκλαιε τὸν υἱότ της.
 - «Υιέ μου, γιέ μου, Κωσταντῆ, ὡς ἦσουπ παλληκάρι,
 5 πῶς δὲ ραῖτζεις φυλακή νά 'εἶρης⁵ τὸπ πορτάρη ; »
 - «Θαρρεῖς, μάννα, κ' ἡ φυλακή πῶς εἶναι περιόλι,
 νά σύρης τ' ἀμπελόκλαο νά μπῆς νά σιργιανίσης ;
 ἡ φυλακή 'χει σίερα και πόρτες σιερένες,
 ἔχει και βάρδιες⁶ δυόεκα και δέκα τρεῖς πορτάρους».

Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικὰ τραγοῦδια
 Καρπάθου, 'Αθῆναι 1928, σ. 168.

1) ὁ στίχος ἑλλείπων ἐκ τοῦ χειρ. ἐτέθη πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ νοήματος. 2) ὀρ-
 θότερον *μπεντέμια* = ἐπάλξεις κάστρου (λ. τ. *beden*). 3) ἡ λ. ἑλλείπει ἐκ τοῦ χειρογράφου.
 4) ὀμίγλη (ἐκ τῆς λ. *κατσηφός* ἀρχ. *κατσηφής*). 5) νά ἀπωθῆσῃς, 6) φρουράς.

Β'.

Οὔλοι γλεντίζου τσοί έορτές κι οὔλοι διασκεδάζου,
 μὰ μιὰ ξαθή στό σπίτι τζη κάθεται μοναχή τζη,
 κάθεται καί περικαλεῖ Χριστό καί Παναγία:

- 5 «Χριστέ, νά σποῦσαν οἱ φ'λακές, νά βγοῦν οἱ φ'λακιασμένοι,
 νά βγοῦνε κ' οἱ γι ἀδίκαστοι κ' οἱ βαροδικασμένοι,
 νά βγῆ κ' έμένα ὁ ἄντρας μου».¹

*Ειρήνης Σπανδωνίδη, Κρητικά τραγούδια,
 Ἀθήνα 1935, σ. 66, ἀρ. 69.*

Γ'.

Γιάντα² τσοί κάνουν τσοί φ'λακές, γιάντα τσοί 'νοματίζου,
 γιάντα σφαλίζου πρῶρα κι ἀργούσι νά τσ' ἀνοίξου;
 Γιατ' ἔχου μέσα δυ' ἀδερφούς, κ' οἱ δυὸ καλ' ἀντρειωμένοι,
 κ' ἡ μάννα-των στό γυρον-των κλιτή³ καί χολιασμένη.

- 5 - «Γιέ μου, καί ποῦ λαμπράζεσαι⁴ καί ποῦ λαμπροσκολάζεις;»
 - «Εἰς τῆ φ'λακή λαμπράζομαι κ' ἐκεῖ λαμπροσκολάζω».
 - «Θαμάζομαι σε, Κωστα τῆ, ὡς εἶσαι παλληκάρι,
 πῶς δέ ραῖζεις τσοί φ'λακές νά 'ρθης ἐδᾶ⁵ τσοί σκόλες».
 - «Θαρρεῖς, μάννα μου, οἱ φ'λακές πῶς περιβόλιν εἶναι,
 10 νά 'χη μηλιές καί κυδωνιές, πορτοκαλιές καί ρόδα;
 Σίδερα ἔχου, οἱ φ'λακές καί πόρτες ἀτσαλένιες,
 κι ὄντεν ἀκούσω τὰ κλειδιά κι ἀνεβοκατεβαίνουν,
 μέσ' ἡ καρδιά μ' κουφοβροντᾶ καί βαρاناστενάζει».

*Ant. Jeannarakis, Ἄσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 138, ἀρ. 138.*

Δ'.

Ἔβγα, μαννούλα, νά με ἰδῆς καί νά με καμαρώσης.
 Μὲ πᾶν' οἱ χωροφύλακες τὰ χέρια σταυρωμένα,
 μῶχου ἀλύσουσς δῶδεκα, λινάρια δεκαπέντε.

1) Παράλλαγή τοῦ ἔθους τούτου εἶναι ἡ κατωτέρω ἐκ χειρογράφου τῆς μονῆς Ἰεήρων τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τοῦ 17ου αἰ.

Ἔοιοι τὰ σίδερα βαστοῦν κι ὅλοι στήν φυλακή εἶναι
 κι ὁ ταπεινός ὁ Κωσ - ὁροσιά μου ὁ Κωσ - τατῆς δὲν ἡμπορεῖ, πομένει,
 γιατί εἶν' τὰ σίδερα βαριά κ' ἡ φυλακή κλεισμένη.

5 «Χριστέ, νά 'ρράγη ἡ φυλακή, νά τσακιστοῦν οἱ θύρες,
 νά 'πεφταν καί τὰ σίδερα, νά ἔβγαίνε ὁ καλός μου,
 νά ἔβγαίνε ὁ Κωσταντῆς ὁ πολυγαμημένος,
 πῶχω καιρὸν νά τὸν ἰδῶ, χρόνους νά τὸν μιλήσω».

Βλ. Β. Βουσιέρ, Δημοτικά τραγούδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς μονῆς τῶν Ἰεήρων, Ἀθήνα 1960,
 σ. 11, ἀρ. 3.

2) πρὸς ποῖον σκοπὸν. 3) κατηψῆς, λοιπημένη. 4) ποῦ περνᾶς, ποῦ ἐορτάζεις τῆν
 Λαμπρήν, τὸ Πάσχα. 5) τώρα.

Μὲ πᾶν' νὰ μὲ σκοτώσουνε στῆς Λάρ'σας τὰ μπουντρούμια·¹
5 δὲ θὰ μὲ ἰδῆς, μαννούλα μου, θὰ σκοτωθῶ ὁ καημένος!

Πελοπόννησος ('Ανδροίτσαίνα). - Λ. Α. ἀρ. 2213γ',
σ. 96 (Δ. 'Α. Πετρόπουλος, 1934).

Δ'α.

'Εγέρασα, μαννούλα μου, πρωτύτερα ἀπὸ σένα.
Δὲ μὲ γερνᾶν' τὰ γέρατα, δὲ μὲ γερνᾶν' τὰ χρόνια,
μ' ἐγέρασαν ἡ φυλακὴ, τῆς Πύλου τὰ μπουντρούμια.
Νύχτα καὶ μέρα καταγῆς στὸν τοῖχο ἀκουμπισμένος,
5 ἔλειωσε τὸ κορμάκι μου καὶ τὸ δεξί μου χέρι.
Περικαλῶ τὴν Παναγιά, τὸ χέρι νὰ μοῦ γιάνη.

Πελοπόννησος (Στεμνίτσα Γορτυνίας). - Λ. Α.
ἀρ. 968, σ. 295 (Χ. Σακελλαριάδης, 1929).

Δ'β.

Στὸ 'Ανάπλι, στὸ Βουλευτικό,² στὴ φυλακὴ καημένος,
ἔλειωσε τὸ κορμάκι μου καὶ τὸ δεξί μου χέρι.
'Ἐδωσα λόγῳ στὸν Θεό, στὴν Παναγιά Παρθένο,
νὰ γιάνη τὸ κορμάκι μου καὶ τὸ δεξί μου χέρι,
5 νὰ πάρω τ' ἄλαφρὸ σπαθί καὶ τὸ βαρὺ ντιουφέκι,
γιὰ νὰ γυρίζω τὰ βουνά, οὔλα τὰ καταράχια,
μήπως κ' ἐγὼ ἀνταμωθῶ μὲ τὰ καπετανᾶτα,
νὰ πᾶμε γιὰ νὰ φέρωμε φλωριά, μαργαριτάρια.

Πελοπόννησος (Λαγκάδια Γορτυνίας). - Λ. Α. "Υλη,
ἀρ. 828 (Κ. Κασμάτης, 1894).

Ε'.

-«Μαριώ μου, τί ἤθελες ἐδῶ, στ' 'Ανάπλι, ἔξω στὴν Πρόνοια,³
ποὺ πέφτουν τὰ κανόνια».

1) σκοτεινὰ διημερίσματα τῆς φυλακῆς· χεῖρ.: στῆς Λάρισας τὰ ὄρη. Ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ στίχου 3 τοῦ ἀμέσως κατωτέρω (Δ'α) ἄσματος.

2) Πρόκειται περὶ τοῦ κτηρίου ἐν Ναυπλίῳ, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ συνεδριάσεις ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ, τοῦ ἐτέρου ἐκ τῶν δύο σωμάτων τὰ ὁποῖα συνεστήθησαν ὑπὸ τῆς Α' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐν Ἐπιδαύρῳ τὸ 1827· βλ. Θ. Σ. Δημόπουλον ἐν Μεγ. Ἑλλ. γλ. Ἐγκυκλ., τόμ. 7, σ. 690.

3) Τὸ τραγούδι εἶναι χορευτικὸν καὶ τραγουδιέται μὲ τὰ ἐξῆς τρακίσματα καὶ γυρίσματα:

-«Μαριώ μου, τί - μωρὴ Μαριώ, Μαριώ μου, τί - ἤθελες ἐδῶ

στ' 'Ανάπλι, ἔξω στὴν Πρόνοια, ποὺ πέφτουν τὰ κανόνια».

-«Ἦρθα νὰ ἰδῶ - μωρὴ Μαριώ, ἦρθα νὰ ἰδῶ - τ' ἀδέρριτα μου,

τ' ἀδέρριτα τὰ δικά μου, τὰ χαιρέται ἢ καρδιά μου» κλπ..

- «Ἦρθα νὰ ἰδῶ τ' ἀδέρφια μου, τ' ἀδέρφια τὰ δικά μου,
τὰ χαίρεται ἡ καρδιά μου».
- «Τ' ἀδέρφια σου τὰ κόψανε στ' Ἀνάπλι, ἔξω στὴν Πρόνοια,
ποὺ πέφτουν τὰ κανόνια».
- Παίρνει καὶ πάει στὰ μνήματα καὶ κάθεται καὶ κλαίει,
τὰ δέντρα τὰ μαραίνει.
- 5 Καὶ ἡ μάννα της τῆς ἔλεγε καὶ ἡ μάννα της τῆς λέει,
καὶ κάθεται καὶ κλαίει.
- «Ἄιντε, Μαριῶ, νὰ φύγουμε, στὸ σπίτι μας νὰ πᾶμε
κ' ἐκεῖ τοὺς τραγουδάμε».

Πελοπόννησος (Ἄετὸς Τριφυλίας). - Δ. Α. ὑφ. 2195,
σ. 187 - 188 (Δήμητρα Πουλίτση, 1940).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ

Ι. ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑΙ ΠΡΟΣ ΛΑΪΚΑΣ ΔΟΞΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΑΣ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

Α΄. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Υπόθεσις τοῦ ἔξοματος εἶναι ὁ γάμος κόρης τινός, τῆς Ἀρετῆς ἢ τῆς Εὐδοκίας, εἰς ξένην χώραν (Βαβυλῶνα, Σαλονίκην, Ρωμανίαν).

Διὰ τὸν γάμον τοῦτον καὶ ξενιτεμὸν οὕτω τῆς κόρης δὲν συμφωνοῦν ἡ μήτέρα της καὶ ἐκ τῶν ἐννέα υἱῶν της οἱ ὀκτώ. Μόνον ὁ τελευταῖος, ὁ Κωσταντῖνος (Κωσταντής, Κωσταντάς, Κώστας) ἐπιμένει, ὅστις τέλος πείθει τὴν μητέρα του νὰ συγκατατεθῆ εἰς τοῦτον, τῆς ὑπόσχεται δὲ δι' ὄρκου, εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης, νὰ τῆς φέρῃ ὀπίσω τὴν ἀδελφὴν του.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου ἀπὸ τοῦ γάμου ἀπέθανον καὶ οἱ ἐννέα υἱοί. Ἡ μήτηρ, πού εἶχεν οὕτω μείνει μόνη καὶ ἔρημος, θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται, ζητοῦσα μὲ κατάρας ἀπὸ τὸν ἀποθανόντα υἱὸν της, τὸν Κωσταντῖνον, νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του καὶ νὰ φέρῃ πλησίον αὐτῆς τὴν κόρην της. Ἐκ τῶν θρήνων καὶ τῶν γογγυσμῶν τῆς μητρὸς ὁ νεκρὸς ἐγείρεται ἐκ τοῦ τάφου καὶ ἐπαναφέρει τὴν ἀδελφὴν εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν. Ἡ συνάντησις τῆς κόρης μὲ τὴν μητέρα της, ἡ ὁποία πληροφορεῖται ὅτι τὴν ἐπανάφερον ἀπὸ τὴν ξενιτεῖάν ὁ νεκρὸς υἱὸς της, καταλήγει μὲ τὸν θάνατον ἀμφοτέρων ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ψυχικῆς συγκινήσεως.

Εἰς τινὰς παραλλαγὰς, κυρίως εἰς Πελοπόννησον καὶ Δυτ. Κρήτην (Β'), ἀποθνήσκει μόνον ἡ μήτηρ, ἡ δὲ κόρη, ὑπὸ ἀφάτου λύπης κατεχομένη, παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ τὴν μεταμορφώσῃ εἰς πουλὶ (κουκουβάγια).

Τὸ ἔξομα μὲ τὸ ἐπικὸν τοῦτο καὶ δραματικὸν περιεχόμενον εἶναι ἀπὸ τὰ περισσότερα διαδεδομένα εἰς ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν, ἀκόμη δὲ καὶ ἔξω τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου εἰς τοὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου (Ἀλβανούς, Βουλγάρους, Ρουμάνους καὶ Γιουγκοσλάβους) καὶ πέρα τούτων ὡς δημῶδες παράδοσις εἰς ἄλλας περιοχὰς κυρίως τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης.

Ἐνεκα τῆς διαδόσεως ταύτης τοῦ τραγουδιοῦ, τῆς ἀριότητος τῆς ὑποθέσεως καὶ τοῦ δραματικοῦ χαρακτήρος του, ἡσχολήθησαν πολλοὶ ἐρευνηταὶ μέχρι τοῦδε πρὸς καθορισμὸν τοῦ ἀρχικοῦ ἔξοματος ἀπὸ τὸ ὁποῖον προήλθον αἱ παραλλαγαὶ του εἰς τὸν ἑλληνικὸν καὶ τοὺς ἄλλους λαοὺς, ὡς καὶ τοῦ μύθου, ὁ ὁποῖος ὑπόκειται εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔξοματος.¹

1) *Κριτικὴ βιβλιογραφία.*

α) Ν. Γ. Πολίτου, Τὸ δημοτικὸν ἔξομα περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Δελτ. Ἰστ. Ἐθνολ. Ἑταιρ., τόμ. 2 (1885), σ. 193-261 καὶ 552-557 (ἐνθα καὶ ἡ προγενεστέρα βιβλιογραφία).

β) Ivan Schischmanov, Der Lenorenstoff in der bulgarischen Volkspoesie, Strassburg 1894, σ. 38 (ἀνατόπ. ἐκ τοῦ περιοδ. Indogerm. Forschungen, Bd. IV, σ. 412-448). Τῶν ἰδίων, Τὸ ἔξομα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ εἰς τὴν δημῶδη ποίησιν τῶν βαλκανικῶν λαῶν (βουλγαριστί), Sbornik za narodni umotvoreniija, Nauka i Kniznina, Sofia, τόμ. XIII (1896) καὶ τόμ. XV (1898).

Παλαιότερον εἶχον διατυπωθῆ γνῶμαι περί σλαβικοῦ (σερβικοῦ) ἀρχετύπου ἀπὸ τὸ ὅποιον προήλθε τὸ ἑλληνικὸν ἄσμα. Ἀργότερον ὁμοίως, τὸ 1885, ὑπεστήριξεν ὁ Νικ. Πολίτης, τὴν γνώμην του δὲ ἐδέχθη καὶ ὁ ἐξετάσας εἰδικῶς τὸ ἄσμα βούλγαρος Ivan Schischmanov, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἄσμα εἶναι τὸ ἀρχαιότερον καὶ ὅτι ἐκ τῶν Ἑλλήνων διεδόθη κατόπιν εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ ἐκ τούτων εἰς τοὺς Γιουγκοσλάβους.

Ὁ Ν. Πολίτης ὑποστηρίζων τὴν ἑλληνικότητα τοῦ ἀρχικοῦ ἄσματος παρετήρησεν ὅτι ἡ πρώτη ἔννοια εἰς τοῦτο εὐρίσκεται «ἐν τῇ ἐπανόδῳ νεκροῦ ἔραστοῦ εἰς τὴν ἐρωμένην», οὕτω δὲ πιστεύει ὅτι ὑπάρχει ἐνταῦθα ὡς ὑπόθεσις ὁ ἀρχαῖος μῦθος τοῦ Ἀδωνίδος. Κατὰ τοῦτον, ὡς γνωστὸν, ὁ πρόωρος ἀποθανὼν Ἀδωνίς, κατεχόμενος ὑπὸ σφοδροῦ ἔρωτος πρὸς τὴν Ἀφροδίτην, ἐπανήρχετο ἀπὸ τὸν Κάτω κόσμον κατ' ἔτος κατὰ τὴν ἄνοιξιν καὶ ἔμενεν ὠρισμένον χρόνον πλησίον της.

Ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης κατόπιν καὶ ὁ Ἰταλὸς Br. Lavagnini ὑπεστήριξαν, ὅτι εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἄσματος ὑπέκειται ἡ ἀγιολογικὴ διήγησις περί θαύματος εἰς Ἑδεσσαν τῆς Μεσοποταμίας ὑπὸ τῶν Ἁγίων Γουρίου, Σαμωνᾶ καὶ Ἀβίβου, οἵτινες ἐπανάφεραν εἰς τὴν μητέρα της ἀπὸ τὴν ξενιτειάν τὴν ὑπανδρευμένην καὶ δυστυχοῦσαν ἐκεῖ κόρην της.

Τελευταίως ὁ Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὸ ἄσμα διασφύζεται ὁ ἀρχαῖος ἑλευσινιακὸς μῦθος τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης (τῆς Περσεφόνης) μετὰ τὴν ἀρπαγὴν της ὑπὸ τοῦ Πλοῦτωνος καὶ τὴν ἐπαναφορὰν της πλησίον τῆς μητρὸς ἕξ τοῦ Ἑρμοῦ. Ὁ μῦθος οὗτος θὰ διεσκευάσθῃ κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους εἰς δραματικὸν ἔργον διὰ τὸ θέατρον, θὰ συνετέθῃ δὲ ἀντιστοίχως καὶ συνοδευτικὸν ἄσμα κατὰ τὴν παράστασιν τῆς τραγωδίας ταύτης, τὸ ὅποιον ἐκ τοῦ θεάτρου διεδόθη κατόπιν εἰς τὸν λαὸν καὶ διεσώθη εἰς αὐτὸν μέχρι σήμερον εἰς τὸ κατωτέρω δημῶδες ἄσμα.

Γ. Κ. Σ.

γ) *Karl Dieterich*, Die Volksdichtung der Balkanländer in ihren gemeinsamen Elementen, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, τόμ. 12 (1902), σ. 147-150.
δ) *S. Baud - Bovy*, La chanson populaire grecque du Dodécanèse, I Textes, Paris 1936, σ. 163 - 168.

ε) *S. Impellizzeri*, Il motivo del «revenant» nella superstizione e nei canti popolari greci. (Ἀνάτ. ἐκ τῶν Ἀκτῶν della Accademia... di Palermo, Serie IV, vol. IV, parte II (1944), σ. 1-43).

ς) *Γ. Βλαχογιάννη*, Τὸ τραγῶδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Νέα Ἑστία, τόμ. 34 (1944), σ. 1271 - 1279. - *B. Lavagnini*, La ballata neogreca del fratello morto e il miracolo dei Santi Confessori μετὰ τὴν Ἑδεσσα, Προσφορά εἰς Στίλπωνα Π. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 399 - 404.

ζ) *Γ. Κ. Σπυριδάκη*, Τὸ ζήτημα τῆς προελεύσεως τοῦ ἄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Ἀρχ. τοῦ Ἑρακ. Λαογρ. καὶ Γλωσσ. Θεσσαροῦ, τόμ. 1Α' (1944-45), σ. 193 - 208.

η) *Λίνου Πολίτη*, Τὸ θέμα τῶν ποσειῶν στὸ δημοτικὸν τραγῶδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Ἐπιστ. Ἐκστ. Φίλοσ. Σχολῆς Πανεπ. Θεσ/νίκης, τόμ. Ζ' (1956), σ. 271 - 280.

θ) *Gh. Vrabie*, Calatoria fratelui mort sau motivul Lenore în folclorul sud-est european. (Extras din culegereea «Limba și Literatura», vol. III, editata de Societatea de Stiinte Istorice și Filologice din R. P. R. [București] 1957, σ. 257 - 294 + 5 πίν. καὶ 2 χάρτ.). [Βιβλιοκρισία ὑπὸ Δημ. Β. Οἰκονομίδου, ἐν Λαογρ., τόμ. 17 (1957/58), σ. 333 - 342].

Α΄.

- Καλόμοιρη, καλότυχη, τῆς Εὐδουκίᾳς ἡ μάννα,¹
 ὀπᾶχει τοὺς ἰνιά ὑγιούς, τὴν Εὐδουκία δέκα.
 Προυξινιτάδης ἦρθαν ἀπὸ τῆ Βαβυλῶνα,
 νὰ πάρουν τὴν Εὐδουκία πουλὺ μακριὰ στὰ ξένα.
- 5 Μάννα κ' ὑγιοὶ δὲ θέλανι κ' ἡ Κώστας τὴ σπουδάξει.
 - «Μάννα μ', νὰ τήνι δώκουμι τὴν Εὐδουκία στὰ ξένα,
 γιὰ νὰ τὴν ἔχου γύρισμα,² 'φόντ' ἔρθουμαι στὰ ξένα».³
 - «Κώστα μ', σάν ἔρθη ἀρρουσιτιά, ποιὸς πάει νὰ τήνι φέρη;»
 - «Μάννα μ', σάν ἔρθη ἀρρουσιτιά 'γὼ πάου κι τήνι φέρνου».
- 10 Ἔρθι ἀνάγκη κι ἀρρουσιτιά, πιθαίνουν οὐλ³ οἱ γιοὶ τῆς,
 πιθαίν' κ' ἡ Κώστας ἡ τρανὸς κ' ἡ μάννα καταριῶτι.
 - «Οὐλοὶ οἱ γιοὶ μ' πιθάνανι κι οὐλοὶ τοῦ χῶμα τσ' ἔφραε,
 τοὺν Κώστα μ' τοὺν τρανύτιρουν ἡ γῆς νὰ μὴν τοὺν φάη,
 ἀπ' ἔδουκε τὴν Εὐδουκία πουλὺ μακριὰ στὰ ξένα».
- 15 Ἄπ' τοῦ πουλὺ τ' ἀνάθιμα κι ἀπ' τοῦ βαρὺ ἀναλέτι,⁴
 ἡ Κώστας ἀναστήθηκι πίσου ἀπ' τ' αἶ Δῆμα,⁵
 κι κίνησι κι πάινι τὴν Εὐδουκία νὰ φέρη.
 Στὴ στράτα ὅπου πάινι, στὴ στράτ' ὅπου πααίνει,
 παρακαλοῦσι κ' ἔλι,⁶ παρακαλεῖ κι λέει.
- 20 - «Θέ μου, νὰ βρῶ τὴν Εὐδουκία στὴ βρύση νὰ γιουμίζη».
 Καθὼς τοὺν παρακάλισι ἔτσ' πάει κι τὴν ἠύρηκι.
 - «Γειά σου, χαρά σου, Εὐδουκιά».-«Καλῶς τουνι τοὺν Κώστα».
 - «Ἄιντ', Εὐδουκία μ', στὴ μάννα μας, αἶντ', Εὐδουκία μ',
 στοῦ σπιτί».
 - «Κώστα μ', ἂν ἦρθις γιὰ καλό, ν' ἀλλάξου κι νὰ ἔρθου.
- 25 Κώστα μ', ἂν ἦρθις γιὰ κακό, νὰ βάνου μαῦρα νὰ ῥθου».
 - «Ἄιντι, αἶντ', Εὐδουκούλα μου, καθὼς σὶ πῆρ' ἡ ὠρα».
 Στὴ στράτα ὅπου πάιναν, στὴ στράτ' ὅπου πααῖναν,
 ἕνα πουλάκι κάθουνταν διξιά ἀπ' τ' αἶ Δῆμα⁵
 κι δὲ λαλοῦσι σάν πουλί, καθὼς τὰ χιλιδόνια,
- 30 μούν' ἰλαλοῦσι κ' ἔλι⁶ ἀνθρουπινὴ κουβέντα.
 - «Τί εἶν' αὐτὸ πού γένιτι φέτου τοῦ καλουκαίρι,
 νὰ πιρπατῆ ἡ Εὐδουκία μαζί μὶ τ'ς πιθαμένοι;»
 - «Κώστα μ', τί λέει τοῦ πουλί, τί λέει τοῦ χιλιδόνι;»
 - «Ἄιντι, αἶντ', Εὐδουκούλα μου, πουλάκι 'νι κι ἄς λέη».

1) χειρ.: καλόμοιρο' εἶν' ἡ μάννα. Ἡ διόρθωσις τοῦ β' ἡμιστιχίου κατὰ τὴν παραλλ. ἐξ Ἀγρινίου· Λ. Α. Ἰλη, ἀρ. 2124 (συλλ. τὸ 1887). 2) στήριγμα. 3) ὅταν μεταβαίνο εἰς τὰ ξένα. χειρ.: ἔρθουμ' ἀπ' τὰ ξένα. 4) θρηῆρον, κλάμα (λ. τ. pale). 5) ἄγιον Βῆμα. 6) ἔλεγε.

- 35 - «Κώστα μ', πῶς εἶσι κίτρινους, πῶς εἶσι μαραμμένους;
 Κώστα μ', ποῦ 'νι τὰ κάλλη σου κί ποῦ 'νι ἡ 'μουρφιά σου,
 Κώστα μ', ποῦ 'νι τὰ δόντια σου, τὰ πυκνουφυτιμένα,
 Κώστα μ', ποῦ 'ν' τοῦ μουστάκι σου κ' ἡ φούντα ἡ μανουσάτη;»¹
 - «'Αρρώστησ', Εὐδουκούλα μου, τώρα δώδικα χρόνια,
 40 κί χάθηκαν τὰ κάλλη μου κί χάθηκ' ἡ 'μουρφιά μου,
 κί πέσανι τὰ δόντια μου, τὰ πυκνουφυτιμένα,
 κ' ἔπισι τοῦ μουστάκι μου κ' ἡ φούντ' ἡ μανουσάτη.¹
 "Αἰντ', Εὐδουκιά μ', στή μάννα σου, σῶρ', Εὐδουκιά μ', στοῦ σπίτι
 κ' ἰγῶ θά πάου ἀπού 'δῶ, ἀπού τοῦ αἰ Δημα'
 45 μῶπισ' ἡ ἀρριβῶνα μου κί πάου νά τήν εὔρου».
 'Η Εὐδουκούλα ἔφτασι στής μάννας της τοῦ σπίτι.
 - «'Ωρα καλή σου, μάννα μου». - «Καλῶς τήν Εὐδουκούλα.
 Κόρη μου, ποιὸς σὶ ἔφιρι, κόρη μ', μὶ ποιόνι ἦρθις;»
 - «Μάννα μ', ἡ Κώστας μ' ἔφιρι κί μὶ τοὺν Κώστα ἦρθα».
 50 Κόρη μ', ἡ Κώστας πέθανι κί οὔλα σου τ' ἀδέρφια».
 Κί σφιχταγκαλιασθήκανι κί ἡ ψυχὴ τους βγῆκι.

Λ.Α. Ὑλη, ἀρ. 179 (ἐκ Σαρακατσαναίων. Π. Βογιατζῆς, 1888).

Α'α.

- Οὔλλες οἱ θῆρες θαίρονται ² τσ' οὔλλες χαραθκαβάζου³
 τζαί σάν τήν θῆραν τήν ὠρκάν⁴ μῆτε νά πά' τζαί νά 'ρη.
 'Οπού 'θεν τοὺς ἐννιά γιοῦδες τζαί ⁵ μιά 'τον θυγατέρα,
 τζ' ὀπού τήν ἔλουνε στά σκοτεινά τζαί πάντα ἦτον μέρα.
 5 'Εσύραν τζ' ἐπαντρέψαν τήν τήν 'Αρετὴν 'ς τὰ ξένα,
 'ς τὰ ξένα τζαί 'ς τήν ξενοιθκειάν, μακράν 'ς τήν 'Εγγλιτέραν.⁶
 Τζ' οὔλλα τ' ἀδέρκια δέθ θέλαν, μὰ ὁ Κωσταντῆς ἐθέλεν.
 -«Μάννα, νά τήν παντρέψουμεν τήν 'Αρετὴν 'ς τὰ ξένα».
 -«Γιέ μου, νά τήν παντρέψουμεν τήν 'Αρετὴν 'ς τὰ ξένα»
 10 τζ' ἂν ἔρητῃ πλήξη γιὰ χαρά, πκοιὸς ἔν' νά μοῦ τήν φέρη;»
 - «Μάννα, νά τήν παντρέψουμεν τήν 'Αρετὴν 'ς τὰ ξένα.
 τζ' ἂν ἔρητῃ πλήξη γιὰ χαρά, πάω τζαί φέρνω σοῦ την».
 'Εσύραν τζ' ἐπαντρέψαν τήν τήν 'Αρετὴν 'ς τὰ ξένα,
 'ς τὰ ξένα τζαί 'ς τήν ξενοιθκειάν, μακράν 'ς τήν 'Εγγλιτέραν.

1) ὡς τὸ ἄνθος τοῦ μανουσιῶ. 2) αἱ χῆραι χαίρονται. 3) χαρὰν διαβάζουσι, διέρ-
 χονται τὴν χηρείαν των μὲ χαρὰν. 4) τὴν χῆραν τὴν ὠραίαν. 5) ἔκδ. 'Αναγνωστ.: τσ' ἡ'
 6) εἰς τὴν 'Αγγλίαν.

- 15 Τζ' ἦρτεν ὁ χρόνος δίσεκτος, τὰ 'ννιά 'δέρκια¹ πεθάναν,
 τζαί τούς ὀχτώ τὸ μνήμαν τους χτίζει το μὲ τ' ἀσήμιν,
 τζαί τὸ μνήμαν τοῦ Κωσταντᾶ χτίζει το μαναστήριν.
 'Σ οὔλλα τ' ἀδέρκια τζ' ἄν ἔκλαιε, 'ς οὔλλα τζ' ἄν ἀνεκα-
 λειέτουν,²
 'ς τὸ μνήμαν τοῦ Κωσταντᾶ τρία μονοπάθκια κάμνει'
 20 τὸ 'νά πῆαιννεν ποὺ τὸ πωρνόν,³ τ' ἄλλο τὸ μεσουμέριν,
 τὸ τρίτον τὸ καλύτερον ἦτο ποὺ ἔν' νά πέεση.⁴
 Τζ' ἀπὸ τὸ κλάμαν τὸ πολλὸ ὁ τάφος ἐβαρέθη.
 "Ἐγινεν ἡ πέτρα ἄλογον, τὸ χῶμαχ χαλινάριν
 τζαί νά σου τζαί τὸν Κωσταντᾶ 'ποπάνω καβαλλάρην.
 25 'Ἐννιά ὄρες τῆς ἡμεροῦς ἔπκισσέν τους καπάλε.⁵
 Τὲς τρεῖς νά πά', τὲς τρεῖς νά 'ρτῆ, τὲς τρεῖς νά μπῆ 'ς τὸν "Ἄην.⁶
 Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου⁷ του κόφκει ἐξήντα μίλλια.
 Πάλε ξαναἰπλάζει⁸ τὴν, ἄλλα 'κατὸν πενήντα.
 Πάλε ξαναἰπλάζει το 'ς τὴν 'Ἀρετοῦσαν πάει.
 30 Τζαί ἠῶρεν τὴν τζ' ἐκάθετουν 'ς τὴν σοῦσαν⁹ τζ' ἔτραοῦαν.
 - «Καλῶς ἦρτες, ἄ Κωσταντᾶ, νά φάς, νά πκῆς μιτά μας,
 νά φάης ἄγριν τοῦ λαοῦ,¹⁰ νά φάς ὀφτόν περτίτζιν,
 νά φάς ἀρκοτζεράμιον,¹¹ ποὺ τρῶν' ἀντρειωμένοι,
 νά πκῆς γλυκόποτον κρασίν, ποὺ πίννουχ χουμισμένοι».¹²
 35 - «'Ανοῦ¹³ νά πᾶμεν, 'Ἀρετῆ, τζ' ἡ μάννα σου σέ θέλει».

 - «Τζ' εἶντα¹⁴ μὲ θέλ' ἡ μάννα μου τζ' εἶντᾶ 'ν' τὸ μυστικόν της;»
 Τζ' ἄν ἔν' ἡ μάννα μου καλά, νά πάω μὲ τὰ καλά¹⁵ μου,
 τζ' ἄν ἔν' ἡ μάννα μου κακά, νά πάω μὲ τὰ λινά μου».

 - «'Ανοῦ¹⁵ νά πᾶμεν, 'Ἀρετῆ, τζ' ὅ,τι τζ' ἄθ θέλης βάλλε».
 40 Σηκώστητζεν τζ' ἐφόρησεν ροῦχα τῆς φορεθᾶς της,
 οὔτε μακριά, οὔτε κοντά, ὅσον τῆς ἐλιτθᾶς της.¹⁶
 'Πουπάνω φόρησε γρουσά,¹⁷ πουκάτω κρουσταλλένα,
 τέλια¹⁸ 'πουπάνω φόρησε τὰ μαρκαριταρένα
 τζαί καζακάν¹⁹ ὀλόγρουσον τζ' ἐθθέπασέν²⁰ τα οὔλλα
 45 γρουσόμηλον²¹ 'ς τὸ θέριν της τζαί παίζει το τζαί πάει.
 'Ἐκρόκατσεν τὸμ μαῦρον²² του, πίσω του τὴν καθίσκει'

1) τὰ ἑννέα ἀδελφια. 2) ἐμοιρολόγει. 3) τὴν πρῶταν. 4) τὸ ἐσπέρας, ὅταν ἐπρό-
 κειτο νά κατακληθῆ πρὸς ὄπνον. 5) συνεχῶς. 6) "Ἄθην. 7) μὲ ἓνα κτύπημα εἰς τὸν ἵππον
 τοῦ διὰ τοῦ πτερνιστήρος. 8) ἐπαναλαμβάνει ἐκ δευτέρου. 9) αἰῶραν, κούναν. 10) βλ. ἄνωτ.
 σ. 12, σὺμ. 5. 11) βλ. ἄνωτ., σ. 12, σὺμ. 6. 12) φημισμένοι. 13) σῆκω ἐπάνω. 14)
 καί τί. 15) μὲ τὸ ἐπίσημον φόρεμα. 16) τῆς ἡλικίας της. 17) χρυσά. 18) λεπτά
 μεταλλίνα σύρματα. 19) γυναικίον ἐπενδύτην. 20) ἐσκήπασε. 21) χρυσόμηλον. 22)
 ἐγονάτισε τὸν ἵππον.

- φτερνιστηράν τοῦ μαύρου του, κόφκει ἐξήντα μίλλια,
πάλε ξαναϊπλάζει την ἄλλα 'κατόν πενήντα,
πάλε ξαναϊπλάζει την 'ς τόν "Αι Γεώρκην πάει.
- 50 Τζ' ἤυρεν ἐλιάν πλατύφυλλην, 'πουκάτω τζ' ἐκονέψαν.¹
'Εγειρεν τζ' ἐτζοιμήθηκεν 'ς τὰ γόνατά της πάνω.
Τζ' ἀνέφανεν ἔναπ πουλλίν τῆς Βενετογιαλούσας,
τζαί δὲν τζελάαν² νά λαλή σάν οὔλλα τὰ πουλάτζια,
μόνον τζελάαν τζ' ἔλεεν ἀντζελιτζήφ φωνούλλαν.
- 55 - «Κρίμα 'ς τούτην τῆλ λυερήν, κρίμα 'ς τούτην τὴν κόρην,
πού περπατεῖ τζαί θαίρεται μὲ τοὺς νεκρούς 'ς τὰ ὄρη».
- «Ξύπνα, ξύπνα, Κωσταντά, εἴντα μυσῆρκον³ πρᾶμαν,
μυσῆρκον τζαί παράουλον⁴ τζαί παραουλεμένον.
'Ανέφανεν ἔναπ πουλλίν τῆς Βενετογιαλούσας
- 60 τζαί δὲν τζελάαν νά-λαλή σάν οὔλλα τὰ πουλάτζια,
μόνον τζελάαν τζ' ἔλεεν ἀντζελιτζήφ φωνούλλαν.
- «Μὴν κλάψης, μὴχ-χολιαστῆς, μὴ πονεσιτῆ ἢ χολά σου,
τζαί τὰ πουλλιά τοῦ τόπου μας ἔτζ' ἔν' πού τζελαδοῦσιν».
- «Θαμάζουμαί σε, Κωσταντά, τὰ λόια, πού μοῦ λέεις'
- 65 τζ' ἐσέναν τὸ πικάρσις σου εἴντά 'θει τζ' ἔν' καμένον;⁵
- «Σαράντα μέρες πόλεμος, κορινιαχτός⁶ τὰ πῆρεν».
- «Θαμάζουμαί σε, Κωσταντά, τὰ λόια πού μοῦ λέεις'
τὰ ρούχα σου εἴντά 'χουσιν τζαί λιβανιές μυρίζουν;⁷
- «Γεναίτζες πού ἐπήραμεν, ἔτσι μυρουθκὲς⁸ μᾶς βάζουν.
- 70 Θωρεῖς ἐτζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν;
Τὸ μονοπάτιν βκάλλει⁹ μας 'ς τῆς μάννας σου τὸ σπίτιν».
- «'Ανου νά πᾶμεν, Κωσταντά, τῆς μάννας μου νά πᾶμε
τζ' ἔθει τζαιρόν πού 'έν ἤρτα τζ' ἐξήχασα τίς στρατέες.¹⁰
- «Χρωστώ τζερκά τ' "Αι Γεωρκού τζαί πάω νά τὰ ἄψω».
- 75 Τζαί πκιάννει τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν'
τὸ μονοπάτιν βκάλλει την 'ς τῆς μάννας της τὸ σπίτιν.
Τζ' ὄσον τζ' ἐπαραστράτησεν τζαί πάε 'ς καμπόσον τόπον,
ἐφάνην της τζαί ἄκουσεν ἀναῦρμόν¹¹ κοκκάλων.
Τζαί πκιάννει τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν'
- 80 τὸ μονοπάτιν βκάλλει την 'ς τῆς μάννας της τὴμ πόρταν.
- «'Ανοιξέ μου, μανούλλα μου, τζ' ἐώ εἴμ' ἢ 'Αρετῆ σου».
- «Τζ' ἄν ἔν' δκιαβάτης νά δκιαβῆ, περάτης νά περάση,

1) ἐσπᾶθμεσαν. 2) δὲν ἐκελάδει. 3) τί μοστήριον, παράξενον. 4) παράδοξον. 5) τὸ ὑποκάμισόν σου τί ἔχει καὶ εἶναι καμένον; 6) κορινιαχτός. 7) Ὁ στίχος ἀρχίζει μὲ τὰς λέξεις: τζ' ἐσέναν, αἰτίνες παρελείφθησαν ὡς προσθήκη τοῦ ὑπαγορευμένου τὸ ἄσμα. 8) τέτοιες μυρωδιές. 9) ὀδηγεῖ. 10) οἱ στίχοι 72-73, ἔλλιπεις, συνεπληρώθησαν ἐκ τῆς παραλλ. ἀπὸ τὴν Βασιλείαν (Α.Α. ἀρ. 1122, σ. 318, στ. 80-81). 11) ἀναυρμόν.

- τῆς ἂν ἔν' ὁ Πικροχάρωντας, παιδικιά ἔν' τῆς ἔχω νὰ μοῦ πικιάσῃ.¹
 Ἔχω μιὰ κόρην Ἀρετὴν τῆς ἔτζειν ἔν' εἰς τὰ ξένα».
 85 - «Ἄνοιξέ μου, μανούλλα μου, τῆς ἔω εἴμ' ἢ Ἀρετὴ σου».
 Ἡ μάννα πορομάνιζεν² τῆς ἢ κόρη ψυχομάθεν.
 Ἐσφιχταγκαλιαστήκασιν τῆς ἔβκηκεν ἢ ψυθὴ τους.
Κύπρος (Λευκωσία). - Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16)
σ. 371 - 73 (Γ. Π. Ἀναγνωστόπουλος).

B'.

- Μιά μάννα εἶχε ἔννιὰ τσοὶ γιούσ καὶ μιὰ τῆς ἢ θυγατέρα·
 στὰ σκοτεινά τὴν ἔλουγε, στὸ φέγγος τὴ χτενίζει,
 στὸ φεγγαράκι τ' ἀργυρὸ τὴνε σουραδοπλέκει.³
 Κ' ἢ γειτονιά δὲν τό ἔξερε πὼς εἶχε θυγατέρα.
 5 Καὶ προξενεὶα τῆ μπέψανε ἀποῦ τό Σαλονίκι.
 Οἱ γιὺ ὀκτώ ἀδερφοὶ δὲ θέλανε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 - «Δῶσ' τῆνε, μάννα, δῶσ' τῆνε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 νὰ ἔχω κ' ἐγὼ παρηγοριά στὰ ξένα νὰ γυρίζω».
 - «Κι ἂν τύχη ὁ χρόνος βίσεχτος,⁴ ποιὸς πὰ' νὰ τὴνε φέρῃ;»
 10 - «Δῶσ' τῆνε, μάννα, δῶσ' τῆνε, τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα»
 κι ἂν τύχη ὁ χρόνος βίσεχτος,⁴ ἐγὼ πὰ' νὰ τὴ φέρω».
 - «Δὲν τὴνε δούδω, Κωσταντῆ, τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 κι ἂν τύχη ὁ χρόνος βίσεχτος ποιὸς πὰ' νὰ μοῦ τὴ φέρῃ;»
 - «Δῶσ' τῆνε, μάννα, δῶσ' τῆνε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα»
 15 μ' ἂν τύχη χρόνος βίσεχτος, ἐγὼ πὰ' νὰ τὴ φέρω».
 Καὶ δούδει τὴν ἢ μάννα τῆς τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα.
 Τυχαίνει ὁ χρόνος βίσεχτος,⁴ οἱ γιὺ ἔννιὰ ἀδερφοὶ ἴποθαίνουν.
 Κ' εἰς τῶν ὀχτῶ τὰ μνήματα βιόλες⁵ καὶ μαντζιοράνες⁶
 κ' εἰς τοῦ καημένου Κωσταντῆ στράτες καὶ μονοπάθια.
 20 Κ' ἐπέρασε κ' ἢ μάννα ντου κι ἀναθεμάτισέν τον·
 - «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, κ' ἐσὲ καὶ τὸ καλὸ σου,
 ἀποῦ μοῦ τὴν ἐξώρισες τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα».
 Καὶ πάλι ξαναπέρασε κι ἀναθεμάτισέν τον.
 - «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντῆ, κ' ἐσὲ καὶ τὸ καλὸ σου
 25 ἀποῦ μοῦ τὴν ἐξώρισες τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα».
 Τὸ τόσο μυριανάθεμα ὁ Κωσταντῆς ἴβαρέθη.
 Κάνει τὸ μνήμα ντ' ἄλογο καὶ τὸ λαζάρι⁷ σέλλα⁸
 καὶ τὰ κιβουροχάλικα σκάλες καὶ χαλινάρια·
 παίζει τοῦ μαύρου ντου βιτσιὰ στὸ Σαλονίκι φτάνει.

1) δὲν ἔχω παιδιὰ νὰ μοῦ ἀρπάσῃ. 2) ἴνοιγε τὴν θύραν. 3) σχηματίζει τὴν κόμην εἰς πλεξίδας. 4) βίσεχτος, κακότυχος. 5) εἶδος λουλουδιοῦ, ἢ βιολετὰ. 6) εἶδος λουλουδιοῦ (λ. βεν. μαζογαρα). 7) τὸ σάβανον. 8) σάγμα, ἐπίπιον.

- 30 Βρίσκει τὴν κόρη στὸ χορὸ μὲ τρεῖς παπαδοπούλες.
 – «Καλῶς τονε τὸν Κωσταντή, πού φέρνει τὸ μαντάτο.
 Ἄν εἶναι θλίψη, νὰ θλιφτῶ κι ἂν εἶν' χαρά, ν' ἀλλάξω
 κι ἂν εἶναι γιὰ τὸ γάμο σου, ὀλόχρουσα νὰ βάλω».
 – «Δὲν εἶναι θλίψη νὰ θλιφτῆς μηδὲ χαρά ν' ἀλλάξης»
- 35 μηδὲ καὶ γιὰ τὸ γάμο μου, ὀλόχρουσα νὰ βάλῃς¹
 ἢ μάννα σου σ' ἐζήτηξε καὶ θέλει σε νὰ πάῃς.
 Ἄποὺ τὴ χέρα τὴν ἀρπᾶ, στὸ μαῦρο² τὴν καθίζει·
 παίζει βιτσιὰ τ' ἀλόγου ντου, σὰν τὸν ἀέρα πάει.
 Καὶ ὄντεν ἐπερνούσανε κοντὰ στὸν Ἄϊ Γιώργη,
- 40 γροικᾶ³ ἢ κόρη μὰ μιλιὰ παράξενη καὶ λέει:
 – «Γιὰ ἰδὲ κοράσιον ὄμορφο, τὸ σέρνει ἀποθαμένος!»
 – «Γροικᾶς το, Κωσταντῖνο μου, τ' ἀηδόني εἶντα⁴ λέει;»
 – «Γροικῶ το, Ἄρετοῦσα μου, καὶ τὸ γνωρίζω κιόλας».⁴
 Καὶ ὄντεν ἐπερνούσανε στὰ μνήματ' ἀποπάνω:
- 45 – «Κατές⁵ τῶρ', Ἄρετοῦσα μου, στὸ σπίτι μας νὰ πάῃς,
 γιὰτι χρωστῶ τ' Ἁγιοῦ κερὶ, τοῦ μᾶκρους μου ἰ λαμπάδα».
 – «Κατέχω, Κωσταντῖνο μου, στὸ σπίτι μας νὰ πάω·
 μὰ γιάντα,⁷ ἀδερφάκι μου, μ' ἀφήνεις εἰς τὸ δρόμο;»
 Ἡ κόρη δὲν ἐπρόφταξε νὰ πῆ ἄλλο λόγο
- 50 κι ὁ Κωσταντῆς ἐχάθηκε στὴ μέση τῶ μνημάτων.
 Παίρνει τὴν παραπόνεση, στὸ σπίτι τζη καὶ πάει,
 βρίσκει τσοὶ πόρτες σφαλιχτές καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα
 καὶ τὰ πορτοπαράθυρα σφιχτὰ περατωμένα.⁸
 Φωνιάζει τση μαννούλας τση ὀγιά νὰ τῆς ἀνοίξη.
- 55 – «Ἄν εἶσαι ἀέρας, πήγαινε, κι ἂν εἶσαι ὁ Χάρος, διάβα·
 ἂν εἶσαι ὁ Πρικοχάροντας, δὲν ἔχω μπλιό⁹ παιδάκια,
 ὄξω¹⁰ τὴν Ἄρετοῦσα μου κ' εἶναι μακριὰ στὰ ξένα».
 – «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, μὰ ἢ γι Ἄρετοῦσα σου ἄμαι».
 – «Ἄν εἶσαι ἀέρας, πήγαινε, ἂν εἶσαι ὁ Χάρος, διάβα,
- 60 ἂν εἶσαι ὁ Πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιό⁹ παιδάκια,
 ὄξω¹⁰ τὴν Ἄρετοῦσα μου κ' εἶναι μακριὰ στὰ ξένα».
 – «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε μὰ ἢ γι Ἄρετοῦσα σου ἄμαι».
 – «Ἄν εἶσ' ἀέρας πήγαινε κι ἂν εἶσ' ὁ Χάρος διάβα,
 ἂν εἶσ' ὁ Πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιό παιδάκια
- 65 ὄξω τὴν Ἄρετοῦσα μου κ' εἶναι μακριὰ στὰ ξένα».
 – «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, μὰ ἄγῳ ἄμ' ἢ γι Ἄρετοῦσα».
 – «Δεῖξε τὸν ἀρραβῶνα σου ἀπὸ τὴν κλειδωνιάστρα,¹¹

1) ἵππον. 2) ἀκούει. 3) τί. 4) μέλισσα. 5) γνωρίζεις. 6) τοῦ ἔθους τοῦ σώματός μου. 7) διατί. 8) μανδλωμένα. 9) πλέον. 10) ἐκτός. 11) ἀπὸ τὴν ὀπὴν τῆς κλειδαριάς

- κι ἂν εἶσαι ἢ γι' Ἀρετοῦσα μου, ἐγὼ θὰ σὲ γνωρίσω». ¹
 Βάνει τὸν ἀρραβῶναν τῆ κ' ἐτότες τῆς ἀνοίγει,
 70 μὰ ὥστε νὰ καλογνωριστοῦν ἀπόθανεν ἢ μάννα
 κι ἀπόμεινεν ἢ γι' Ἀρετὴ ἔρημη καὶ παντέρμη.
 -- «Θέ μου, καὶ κάμε με πουλί, πουλί καὶ λωλοπούλι, ²
 γιὰ νὰ γυρίζω στὰ στενά νὰ κλαίω τσ' ἀδερφούς μου».
 Κι ὁ Θιὸς τὴν ἐλυπήθηκε, σὺν ἀστραπὴ τὴν κάνει.

*'Αριστ. Κράρη, Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν δημοδῶν
 ἰσμάτων... ἔκδ. Β', ἐν Ἀθήναις 1920 - 21, σ. 221 - 24.*

Γ'.

- Βάι τὴν μάνναν, βάι τὴν μάνναν, βάι τὴν καλὴν τὴν μάνναν,
 π' εἶχεν ³ τσοὶ ὀκτώ τσοὶ υἱοὺς καὶ τὴν Ἐρὴν τὴν κόρην.
 Τὴν κυρ' Ἐρὴν προξέναναν βαριά-μακρὰ 'ς σὰ ξένα,
 'ς σὰ ξένα, 'ς σ' ἀνεγνώριμα, 'ς σὸ μεγάλ' τὴν Ρωμανίαν. ⁴
 5 καὶ οἱ ἑφτά 'κ' ἐθέλεσαν ⁵ καὶ ὁ Κωσταντῖνον θέλει.
 -- «Ἄγωμ', ἀδελφή μ', ἄγωμεν 'ς σὴν καλορριζικίαν».
 Ἐρὴν κλαίει καὶ θλίφκεται: «Ἐγὼ μακρὰ 'κὶ πάγω» ⁶
 Νὲ φῆ μ', ⁷ ἔμορφε μ' Κωσταντῆ, ἄσθεμα συντυχαίνεις
 Ἄν ποίγ'ν' τ' ἀδέλφω μου χαρὰν ἐμέν τσι στιχαράζ' με; ⁸
 10 κι ἂν ἀποθάν' ἢ μάννα μου, ἐμέν ποῖος καλεῖ με;»
 Ὁ Κωσταντῖνον ὤμοσεν 'ς σ' ἄϊα ⁹ καὶ 'ς σὰ Βαγγέλια:
 -- «Ἄν κάμ' τ' ἀδέλφω μου χαρὰ, ἐγὼ ἐσὲν στιχαράζω
 ἂν ἀποθάν' ἢ μάννα μου, ἐγὼ ἐσὲν λαλῶ σε».
 Ἐρθεν ὁ χρόνον δισεχτον, τὰ μῆνας ὠργισμένα
 15 ὄλ' ἐντάμαν ἐπέθαναν, ὄλ' ἐντάμαν ἐθάφαν. ¹⁰
 Κλαίει ἢ μάννα τοὺς ἑφτά, κλαίει καὶ τὸν Κωσταντῖνον,
 π' ἐπαῖρεν ὄρκον κι ὄμνυσμαν κ' ἐπῆγεν ὄμνυσμένος. ¹¹
 Ὁ Κωσταντῖνον ὁ καλὸν ἀφκά γῆς 'κ' ἐνεπέμεν, ¹²
 ἀτόν ἢ γῆ 'κ' ἐδέχθηκεν, οὐδὲ καὶ τὰ θερία.

1) Τὸ ἄσμα καταλήγει καὶ ἄλλως, ὡς ἐξῆς.

*Δείχνει τὸν ἀρραβῶνα τῆ ἀπὸ τὴν κλειδωνιάστρα,
 κ' ἢ μάννα τς' ὥστε νὰ τὸν ἰδῆ ἀνοίξ' εὐτὺς τὴν πόρτα
 κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε κ' εὐτὺς ἐξεψυχῆσαν.*

Μὴ τὸ τέλος τοῦτο, δηλ. τοῦ θανάτου μητρὸς καὶ θυγατρὸς, εἶναι περισσότερο γνωστὸν τὸ
 ἄσμα εἰς τὴν Κρήτην. 2) κουκουβάγια. 3) ἔκδ. Ἰωανν.: ποίχ'σεν. 4) βλ. ἀνωτ.,
 σ. 180, σημ. 13. 5) δὲν ἤθελον. 6) δὲν πηγαίω. 7) ψυχὴ μου. 8) ἂν κάμουν τ'
 ἀδέλφια μου γάμον, ποῖος θὰ μὲ εἰδοποιήσῃ; 9) ὁ Κωνσταντῆς ὠρκίσθη εἰς τὰ Ἄγια.
 10) ἐτάφησαν. 11) καὶ ἀπέθανεν ὠρκισμένος. 12) ὑποκάτω τῆς γῆς, δηλ. ἐν τῇ τάφῳ, δὲν
 εἶρεν ἀνάπαυσιν.

- 20 'Αγιώρτς δί' άτον¹ ἄλογον καί ἡ Παναγία σέλλαν,
 ό Ποιητής δί' άτον² πνοήν, καί άτός λαγκεύ' καί σ'κούται.³
 'Επήγεν κ' έπεκούμπιε 'ς σῆ κυρ' 'Ερήν'ς τήν πόρταν
 καί άτ' ἔλουζεν τό νήπιον καί 'ς σῆν κλίνην έβάλλ'νεν.
 - «Καλώς, καλώς τόν άδελφό μ', καλώς κι άπόθεν έρθες ;
- 25 ἄν ἔν' κ' έρθες για χαράν, χρυσά ἄς άνελλάξω⁴
 καί ἄν κ' έρθες για πίκρεμαν, ἄς έμπαίνω σέ μαυρα».
 - «Γιά ἄφ'σ', για ἄφ'σ', καλε άδελφή μ', σίτ' στέκεις, ἄιτ' ἄς πᾶμε».⁵
 - «Καί ντ' έπαθες. νε άδελφέ μ', κ' έκούφαναν τ' όμμάτα σ'»;⁶
 - «Τ' όμμάτα μου έκούφαναν άπέ τήν άγρυπνίαν».
- 30 - «Καί ντ' έπαθες, νε άδελφέ μ', κ' έζάγκωσαν⁷ τά δόντα σ'»;
 - «Τά δόντα μου έζάγκωσαν άσ' τήν άναφαγίαν».
 - «Καί ντ' έπαθες, ξάν' άδελφέ μ', καί ν-έλλαξεν τό χρώμα σ'»;
 - «'Ατό 'δέν 'κ' ἔν', έλέρωσα άσ' σῆν άναπλυθάδαν».⁸
 - «'Ελα, άδελφέ μ', καλ' άδελφέ μ', καί καλε Κωσταντά μου»⁹
 ἄς τρώουμε κι ἄς πίνουμε, ἄς κείμες καί κοιμουμες,
 ἄς πλύσκουμες καί άνθίσκουμες κι άέτοσ' σ'κούμες καί πᾶμε».¹⁰
 - «Γιά σούς, για σούς, καλ' άδελφή μ', σίτ' είμες, ἄιτ' ἄς πᾶμε».
 'Απ' έμπρου πάει τό κόραθον καί άπουπίσ' τό βλεμίριν.¹¹
 - «'Ακούς, άκούς, νε άδελφέ μ', ντό λέγ'νε τά πουλόπα ;¹²
- 40 άπ' έμπρου πάει τό κόραθον κι άποπίσ' τό βλεμίριν».¹¹
 - «Γιά ἄφες, σούς, καλ' άδελφή μ', άτ' είνταν θέλ'νε ἄς λέγ'νε».¹³
 'Ατά είναι μαρτόπουλα, νά κελαηδοун 'κ' έξέρ'νε».¹⁴
 'Επαίρεν άτεν¹⁵ κ' έφερεν άτοϋ 'ς σά γονικά τες.
 - «'Ανοιξον, μάννα, άνοιξον, έρθεν ἡ κυρ' 'Ερή¹⁶ σου».
- 45 - «'Αμε, Χάρε, νε ἄχαρε, ἄλλο πουλόπα 'κ' έχω».¹⁷
 "Αρ' ένοιξεν τήν πόρταν άτς, τήν κόρ'ν άτς έγκαλάστεν,
 κι ό Κωσταντίνον ἄχαρον 'ς σ' 'Αγιώργι τήν πόρταν εύρέθεν.

1) ό "Αγιός Γεώργιος δίδει εις αυτόν. 2) εκδ. Σ. 'Ιωανν.: δί' ά. 3) κι' άτός πηδή
 καί έγείρεται εκ τοϋ τάφου. 4) χρυσά ενδύματα ἄς φορέσω. 5) όπως στέκεις, έτσι ἄς πη
 γαίνωμεν. 6) κ' έκοιλάνθησαν τά μάτια σου. εκδ. Σ. 'Ιωανν.: τ' έμμάτα σ'. 7) ισχυρία-
 σαν. 8) αυτό δέν είναι τίποτε, εἶμαι λερωμένος από τήν άπλοσίαν. 9) ό στίχος προσετέθη
 εκ τῆς παραλλ. εν Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25) σ. 551, στ. 34 πρὸς συμπλήρωσιν τοϋ νοήματος
 τοϋ επομένου στίχου. 10) ἄς πλυθῶμεν καί καλλωπισθῶμεν καί έτσι: ἄς σηκωθῶμεν νά πη-
 γαίνωμεν. 11) ό νεκρός, ό βρικόλακας. 12) αυτό ποϋ λέγουν τά μικρά πουλιά. 13)
 αυτά δ,τι θέλουν ἄς λέγουν. 'Ακολουθοϋν οί στίχοι :

είναι μικρά καί παλαλά πορνάτ' καί ἄιντ' ἄς πᾶμε.

'Επήγαν καί 'νταμώθανε σ' 'Αγ'ωργῆ τήν πόρταν.

14) δέν ξεύρουν. Οί στίχοι ενταϋθα 42 - 47 παρελήφθησαν εκ τῆς παραλλ. εν Λαογρ., τόμ.
 8 (1921 25) σ. 551 πρὸς συμπλήρωσιν τοϋ ἄσματος. 15) επήρεν αὐτήν. 16) εκδ. εν Λαογρ.,
 ἔνθ' ἄν.: 'Ελήγῃ. 17) δέν έχω πιά πουλάκια' ενταϋθα μεταφ. : τένα.

Δί' τὸν Ἀγιώργιν¹ τ' ἄλογον, τὴν Παναϊάν τὴν σέλλαν,
καὶ τὸν Ποιητὴν τὴν πνοὴν² κ' ἐκεῖνος ἐξεπνόισεν.³

Σάβ. Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ Στατιστικὴ Τραπεζοῦντος... ἐν Κων/πόλει, 1870, σ. 283, ἀρ. 15.

Β'. ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ

Τοῦ ἄσματος ὑπάρχουν παραλλαγαὶ ἐξ ὄλων τῶν ἐλληνικῶν τόπων. Εἰς τὰς περισσοτέρας τούτων τὸ δυσκόλως θεμελιούμενον γεφύρι εἶναι τῆς Ἄρτας εἰς ἄλλας ὁμῶς, ὀλιγώτερον διαδεδομένης, τὸ γεφύρι εἶναι τῆς Τρίχας, τῆς Μπαρμπαριάς, τῆς Ἀλεξάνδρας, τῆς Ἑλλάδας κλπ., κατὰ δὲ τὴν συνήθη εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια τεχνοτροπίαν, οἱ τραγουδισταί, προσαρμόζοντες τὸ ἄσμα εἰς τὸν τόπον των, ἀντικαθιστοῦν τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας μὲ γνωστὰ ἰδικὰ των, τῆς Λάρισας, τῶν Ἀδάνων, τοῦ Ρεθύμνου κ.ἄ.δ. Ἡ αὐτὴ τοπικὴ προσαρμογὴ παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς ἄλλους βαλκανικοὺς λαοὺς, Ἀλβανούς, Βουλγάρους, Γιουγκοσλάβους, Ρωμοῦνους, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι ἐπίσης γνωστὸν τὸ τραγούδι.⁴

Τὸ μήνυμα τοῦ πρωτομάστορα πρὸς τὴν γυναῖκα του, νὰ προσέλθῃ εἰς τὸ γεφύρι, ὅπου καὶ ἐντειχίζεται, κατὰ τὰς περισσοτέρας τῶν παραλλαγῶν, διαβιβάζεται μὲ τὸ πουλί· κατ' ἄλλας ὁμῶς ἔρχεται ὁ ἴδιος ὁ πρωτομάστορας εἰς τὴν γυναῖκα του ἢ στέλλει τὴν εἶδησιν μὲ κάποιο μαστορόπουλό του.

Πηγὴ τοῦ ἄσματος, καθὼς ἔχει ἤδη παρατηρήσει ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 89), εἶναι ἡ παλαιὰ καὶ εἰς πολλοὺς λαοὺς γνωστὴ δοξασία, ὅτι διὰ νὰ στερεωθῇ οἰκοδόμημά τι καὶ νὰ προφυλάσσεται ἐκ κινδύνων, πρέπει νὰ ἐγκλεισθῇ ζῶον εἰς τὰ θεμέλια ἢ τοὺς τοίχους του.⁵ Μορφὰς τῆς δοξασίας ταύτης ἀποτελοῦν τὰ ἀναφερόμενα εἰς ἀρχαίους ἐλληνικοὺς μύθους καὶ βυζαντινὰς παραδόσεις περὶ ἀνθρωποθυσιῶν κατὰ τὴν θεμελίωσιν μεγάλων οἰκοδομημάτων. Ἡ ψυχὴ τοῦ θύματος, ἔχουσα ὑπερφυσικὴν δύναμιν, ὡς ὄλαι αἱ ἀπολυτρωθεῖσαι τοῦ σώματος ψυχαί, γίνεται «στοιχεῖο», προφυλάσσει τὸ οἰκοδόμημα ἐκ κινδύνων καὶ τιμωροῦν τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ βλάψουν αὐτό. Ὑπολείμματα τῶν τοιούτων δοξασιῶν διασφύζονται εἰσέτι κατὰ τόπους. Καρφώνουν π. χ. τὴν σκιάν ἀνθρώπου διερχομένου ἐκ κτιζομένης γεφύρας καὶ πιστεύουν οὕτω, ὅτι ὁ καρφωθεὶς θά ἀποθάνῃ ἀλλὰ θά στερεωθῇ τὸ κτίσμα.⁶

Ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τοῦ τραγουδιοῦ ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 89) παρετήρησεν ὅτι ἡ ὑπόθεσις του στηρίζεται ἐπὶ ἐλληνικῆς παραδόσεως, ὅτι δὲ τὴν ἐλληνικὴν ταύτην παράδοσιν παρέλαβον, προσαρμόσαντες εἰς ἐπι-

1) ἔκδ. Σ. Ἰωανν. : Ἀγ' ὄρω. 2) ἔκδ. Σ. Ἰωανν. : τὸ πνοή. 3) ἔκδ. Σ. Ἰωανν. : ἐξ-πνοῖσεν ἔγαγε τὴν πνοήν του, ἐγένετο νεκρός.

4) Βλ. K. Dieterich, Die Volksdichtung der Balkanländer in ihren gemeinsamen Elementen, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, τόμ. 12 (1902), σ. 105 κ. ἐξ. 5) Περὶ τῶν δοξασιῶν τούτων βλ. L. Sainéan, Les rites de la construction d'après la poésie populaire de l'Europe orientale, Revue de l'histoire des religions, tome 45 (1902), σ. 359-396. Giuseppe Cocchiara, Il ponte di Arta e i sacrifici di costruzione, Annali del Museo Pitagorico, 1 (1950), σ. 38-81. Βλ. καὶ S. Baud-Bovy, La chanson populaire grecque du Dodécacanèse, I les textes, 1936, σ. 168 κ. ἐξ. 6) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Μέρ. Α', σ. 268 καὶ Β', σ. 1087. Φ. Κουκουλέ, Μεσαιωνικοὶ καὶ νεοελληνικοὶ κατάδημοι, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 326.

χώρια οικοδομήματα, και οι άλλοι λαοί της ελληνικής χερσονήσου (Ρωμοῦνοι, Ἄλβανοί, Σέρβοι, Βούλγαροι). Ἐκ τῶν ξένων ἐρευνητῶν, ἄλλοι μὲν ἀποδέχονται τὴν γνώμην τοῦ Ν. Πολίτου, ἄλλοι δὲ ὑποστηρίζουν τὴν ἐκ γειτορικῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς προέλευσιν τοῦ ἄσματος. Ἐξετάζων πάσας τὰς προηγουμένας ἐργασίας ὁ Ἰταλὸς Giuseppe Cocchiara εἰς διεξοδικὴν μελέτην του, τάσσειται μὲ τὴν γνώμην τοῦ Πολίτου, ὅτι τὸ τραγούδι ἔχει ἑλληνικὴν τὴν προέλευσιν. Εἰς πρόσφατον ἐρευνᾶν ἐπὶ τούτου ὁ οὐγγρος Lajos Vargyas, ἰδιὰ τῆς ἐξετάσεως νέων παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος καὶ τῆς ὅλης αὐτοῦ συνθέσεως, ὑποστηρίζει νέαν ἄποψιν, ὅτι ἀρχικὴ τούτου πατρις εἶναι ὁ Καύκασος, ὅπθθεν διὰ τῶν περὶ τὸν μέσον ροῦν τοῦ Βόλγα κατοικούντων Μορντβίνων, λαοῦ φιννοουγγρικῆς καταγωγῆς, μετεφέρθη εἰς Οὐγγαρίαν. Ἡ γνώμη ὁμῶς τοῦ Vargyas, στηριζομένη εἰς ἀτελεῖ γνῶσιν τῆς ἐκτάσεως τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς δίδουσα τὴν ὀριστικὴν λύσιν εἰς τὸ θέμα τοῦτο.*

Δ. Α. Π.

Α΄.

Σαρανταπέντε μάστοροι κ' ἐξήντα μαθητάδες
γεφύρι θεμελιώνανε στῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι.

Ὅλημερίς ἐχτίζανε, τὸ βράδου γκρεμιζόταν.

Μοιρολογοῦνε μάστοροι καὶ κλαῖνε μαθητάδες.

- 5 - «Ἀλίμονο στοὺς κόπους μας, κρῖμα στὴ δούλεψή μας,
ὄλημερίς νὰ χτίζωμε, τὸ βράδου νὰ γκρεμιέται!»

Καὶ τὸ στοιχειὸ ἴποκρίθηκε ἀπ' τὴ δεξιὰ καμάρα:

- «Ἄ δὲ στοιχειώσεται ἄθρωπο, τοῖχος δὲ θεμελιώνει.

Καὶ μὴ στοιχειώσ' τε ὄρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,

- 10 παρά τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὁμορφὴ γυναῖκα».

Τ' ἀκούει ὁ πρωτομάστορας, ραγίζει ἡ καρδιά του.

Μὲ τὸ πουλὶ παρήγγειλε, μὲ τὸ πουλὶ τ' ἀηδόνι·

ἀργὰ ντυθῆ, ἀργὰ ἄλλαχτῆ, ἀργὰ νὰ πά' τὸ γιόμα,

ἀργὰ νὰ πά' καὶ νὰ διαβῆ τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι.

- 15 Καὶ τὸ πουλὶ παράκουσε κι ἄλλιῶς ἐπῆγε κ' εἶπε:

- «Γοργὰ ντυθῆς, γοργὰ ἄλλαχτῆς, γοργὰ νὰ πὰς τὸ γιόμα,

γοργὰ νὰ πὰς καὶ νὰ διαβῆς τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι».

Νὰ τὴν καὶ ἐξεφάνηκε ἀπὸ τὴν ἄσπρη στράτα.

Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ραγίζεται ἡ καρδιά του.

- 20 - «Ὡρα καλὴ σας, μάστορες κ' ἐσεῖς οἱ μαθητάδες·

μὰ τί ἔχει ὁ πρωτομάστορας κ' εἶν' ἔτσι χολιασμένος;»

- «Τὸ δαχτυλίδι τοῦ ἴπεσε στὴν πρώτη τὴν καμάρα

1) Forschungen zur Geschichte der Volksballade im Mittelalter. III. Die Herkunft der ungarischen Ballade von der eingemauerten Frau. (Acta ethnographica Academiae scientiarum Hungaricae, tomus IX, fasciculi 1-2, Budapest 1960, separatim, σ. 1-88). Βλ. ἐκτενὴ βιβλιοκρισίαν τῆς μελέτης ὑπὸ Γ. Ἀ. Μέγα ἐν Λαογρ., τόμ. 18 (1960), σ. 561-577. 2) Βλ. καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, ἐνθ' ἂν.

- καί ποιός νά μπῆ καί ποιός νά βγῆ τὸ δαχτυλίδι νά 'βρῆ ;»
 - «'Εγὼ νά μπῶ, ἐγὼ νά βγῶ, τὸ δαχτυλίδι νά 'βρῶ».
- 25 Μηδὲ καλὰ κατέβηκε, μηδὲ στή μέση μπῆκε.
 - «Τραύα, καλέ, τὴν ἄλυσσο, τραύα τὴν ἀλυσίδα,
 ὄλο τὸν κόσμο γύρισα καί τίποτα δὲν ἤῤα».
 'Ενας πιχάει' μὲ τὸ μυστρί κι ἄλλος μὲ τὸν ἀσβέστη,
 πιάνει κι ὁ πρωτομάστορας καί ρίχτει μέγα λίθο.
- 30 - «Τρεῖς ἀδερφάδες ἤμαστε κ' οἱ τρεῖς κακογραμμένες.
 'Η μιὰ 'χτισε τὸ Δούναβι κ' ἡ ἄλλη τὸν Αὐλῶνα
 κ' ἐγὼ ἡ πιὸ μικρότερη τῆς "Αρτας τὸ γεφύρι.
 'Ὡς τρέμει ἡ καρδούλα μου, ἄς τρέμη τὸ γεφύρι'
 ὡς πέφτουν τὰ μαλλάκια μου, νά πέφτουν οἱ διαβάτες».
- 35 - «Κόρη, τὸν λόγον ἄλλαξε κι ἄλλη κατάρα δῶσε
 κ' ἔεις ἀδερφὸ στὴν ξενιτειά, μὴ λάχη καί περάση».
 - «Σίδερο ἡ καρδούλα μου, σίδερο τὸ γεφύρι'
 σίδερο τὰ μαλλάκια μου, σίδερο κ' οἱ διαβάτες».

Αἶσθος (Ἀγιάσος). - 'Επιβ. Ἀντίεκε, 'Ελληνικά δημοτικά τραγούδια, Μέρος Α', Ἀθῆναι 1943 - 47, σ. 183 - 84.

B'.

'Η κατωτέρω παραλλαγή, καίτοι ἀτελής, εἶναι ἐνδιαφέρουσα διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἀναφερομένην γέφυραν τοῦ Μανόλη ἐν Ἀγραῖδι Εὐρυτανίας, ἧτις, κατὰ τινὰ ἐπιγραφὴν, ἐκτίσθη τὸ 1659.³

- Χίλιοι τρακόσιοι μάστοροι κ' ἐξήντα μαθητούδια
 καμάραν ἐστεριώνανε, γεφύρι στὴν Ἑλλάδα³
 Ὀλημερίς ἐκτίζανε, τὴν νύκτα κρεμιζόταν.
 Πουλὰκ' ἐπῆγ', ἐκάθησεν ἐπάνω στὴν καμάρα'
 5 δὲν ἐκελάηδει σὰν πουλί, δὲν ἔλαλει σὰν ἀηδόνη,
 μόνο λαλοῦσε κ' ἔλεγε ἀνθρώπιν' ὀμιλία.
 - «'Αν δὲν στοιχειώσεται' ἄνθρωπο, καμάρα δὲν στεριώνει.
 Νὰ μὴ στοιχειώσεται' ὄρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
 μόνο τοῦ πρωτομάστορα, τοῦ πρώτου τῆ γυναῖκα».
- 10 Δύο καλφάδες ἔστειλε κ' εἰς τὴν κυρά τους 'πάγουν.

1) ἐπιχέει. 2) ὁ 'Α. Ἰατριδῆς (Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠμάτων, ἐν Ἀθῆναις 1859, σ. 30) σημειώνει τὰ ἐξῆς: Γέφυρα ἐν Ἀγραῖδι, τοξοειδῆς καὶ πελωρία τῷ ὕψει, καὶ 6 πόδας ὡς ἔγγιστα τῷ πλάτει' ἢ ἐπὶ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἀριστεροῦ μέρους αὐτῆς ἐντεταχισμένη ἀναγραφὴ μέχρι τοῦδε σφῆς ἀμυδρῶς τὰς ἀκολουθούσους λέξεις.

ΕΚΤΙΣΘΗ ΤΟ 1659.

ΟΙ ΚΤΙΤΟΡΕΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.....

ΚΑΙ ΜΑΝΩΛΗΣ.....

3) Μεσαιωνικὴ ὀνομασία τοῦ Σπερχειοῦ, ποταμοῦ τῆς Φθιώτιδος, ὁστις ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας φέρει τὸ ὄνομα Ἀλαμάννα.

- «Σήκω, κυρά μαστόρισσα, σέ θέλ' ὁ μάστοράς μας».
 – «Πέτ', ἂν με θέλη γιὰ καλό, νά στολισθῶ νά πάγω·
 πέτ', ἂν με θέλη γιὰ κακό, νά ἔρθω καθῶς εἶμαι».
 – «Μηδὲ καλό, μηδὲ κακό, μόν' ἔλα καθῶς εἶσαι».
- 15 – «Ἐγὼ τὸ ξέρ' ἢ ἄμοιρη, ἐγὼ τὸ ξεύρ' ἢ δόλια.
 Τρεῖς ἀδερφοῦλες ἤμασταν, τὲς τρεῖς στοιχειὰ μᾶς 'βάλαν'
 τὴν μιὰ 'βαλαν στὸν Τούρναβο, τὴν ἄλλη στοῦ Μανόλη,
 κ' ἐμένα τὴ βαριόμοιρη στὴ γυριστὴ καμάρ».
- 20 Καθῶς τρέμ' ἢ καρδούλα μου, νά τρέμη τὸ γεφύρι·
 καθῶς τρέχουν τὰ δάκρυα μου, νά πέφτουν οἱ διαβάτες¹».
- 'Α. 'Ιατροῖδου, ἐνθ' ἄν., σ. 28-30.

Γ'.

- 'Η γέφυρα, ἢ γέφυρα, τῆ Τρίχας τὸ γεφύρι,
 σεράντα μαστόρ' ἔχτιζαν κ' ἐξήντα μαθητάδα·
 ὄλον τὴν μέραν ἔχτιζαν κι ἀποβραδὶς χαλάουν.
 Μοιρολογοῦνε οἱ μαστόρ', κλαίγ'νε τὰ μαθητάδα
- 5 κι ἀτὸς ὁ πρωτομάστορας βαρὺν καρδίαν ἔχει.
 "Ἐρθεν φωνὴν ἀπὸ βαθῆς 'ς σοῦ γεφυρι' τὸ σκοῦλος.²
 – «Ντὸ δεῖς με,³ πρωτομάστορα, καὶ στένω τὸ γεφύρι;»
 – «"Ἄν δίγω σε τὸν κύρη μου, ἄλλον κύρην πάλ' 'κ' ἔχω,
 ἂν δίγω σε τὴν μάννα μου, ἄλλεν μάνναν πάλ' 'κ' ἔχω,
 10 ἂν δίγω σε τὸν ἀδελφὸ μ', ἄλλ' ἀδελφὸν πάλ' 'κ' ἔχω,
 ἂν δίγω σε τὴν κάλην μου, καλύτερην εὐρίκω».
- 'Κόμαν 'ς σὸ σπίτιν 'κ' ἔφτασεν, 'ς σὸ μεσοχάμ' 'κ' ἐκάσεν,⁵
 τὴν κάλην ἀτ' ἐπέντεσεν ἠ' ἀπάν' 'ς σὸ σταυροδρόμιν.
 – «Καλῶς τὸν πρωτομάστοραν καὶ ντ' ἔεις κ' εἶσαι φλιμμένος;»
- 15 – «Ἐροῦξα⁷ τὸ τθακούτθι⁸ μου 'ς σὸ μέγαν τὴν καμάραν·
 τσ' ἔμπαιν'⁹ κ' ἐβγαίν' καὶ φέρ' μ' ἄτο, νά στένω τὸ γεφύρι;»
 – «'Κόμαν τὸν Γιάννην 'κ' ἔλουσα καὶ 'ς σὸ κουνίν'¹⁰ 'κ' ἐθέκα¹¹
 'κόμαν τὰ χτήνα 'κ' ἔλμεξα καὶ 'ς σὸ μαντρίν 'κ' ἐφέκα,¹²
 'κόμαν τὸ ζ'μάριν 'κ' ἔζ'μωσα καὶ τὸ φουρνίν 'κ' ἐποῖκα,¹³
- 20 'κόμαν τὴν αὐλᾶν 'κ' ἔπλωσα καὶ 'ς σὸ νερόν 'κ' ἐπήγα.
 Κι ἂν' ἔν' καὶ ντὸ ἀλληγορεῖς¹⁴ περμέσον,¹⁵ χάιτ', ἄς πᾶμε

1) ἔκθ. 'Ιατρ.: διαβάται. 2) σκέλος. 3) τί μοῦ δίδεις; 4) οὐλί, δέν. 5) ἔκθ. Παρχαρ.: μεσοχάν' ἀκόμη δὲν εἶχε φθάσει εἰς τὸ σπίτι, εἰς τὸ προστώον δὲν εἶχε καθίσει. 6) τὴν καλήν (σύζυγον) τοῦ ἀπῆντησεν. 7) ἔρριψα, μοῦ ἔπεσε. 8) ἡ σφύρα. 9) ποῖος μπαίνει. 10) ἔκθ. Παρχαρ.: κούνιαν. 11) ἀκόμη τὸν Γιάννην δὲν ἔλουσα, δὲν τὸν ἔβαλα εἰς τὴν κούνιαν. 12) τὰ ζῶα δὲν ἤμελξα καὶ εἰς τὸ μαντρί δὲν τὰ ἔβαλα. 13) ἀκόμη τὸ ζυμᾶρι δὲν ἐζύμωσα καὶ δὲν ἔκαμα (δὲν ἤναιψα) τὸν φουρνόν. 14) βιάζεσαι. 15) περίμενε.

- ἔγώ μπαίνω, ἔγώ βγαίνω καὶ παίρνω τὸ τθακούτθι σ'».
 'Εφόρεσεν κ' ἐνέλλαξεν κ' ἐχπάσταν κ' ἐχ' καὶ πάει. '
 'Εχάρανε ὄλ' οἱ μαστόρ' κι ὄλα τὰ μαθετάδα.
 25 Σεράντα πήχες κατηβαίν' μὲ καρδᾶν χαρεμένην,
 κι ἄλλα σεράντα κατηβαίν' καὶ σίτᾶ³ κλαίει καὶ λέει·
 - «'Αμον ντὸ³ τρέμ' ἢ καρδᾶ μου, νὰ τρέμη τὸ γεφύρι,
 καὶ ἄμον ντὸ τρέμ' τὰ γόνατά μ', νὰ τρέμ'νε καὶ οἱ δαβᾶτοι».
 - «Εὐχέθ', κόρη, εὐχέθ', κόρη, εὐχέθ', μὴ καταρᾶσαι.
 30 "Εεις ἀδελφὸν 'ς σὴν ξενιτᾶν καὶ ἔρχεται δαβαίνει».
 - «'Αμον ντὸ³ στέκ' ἢ καρδᾶ μου, νὰ στέκη τὸ γεφύρι,
 κι ἄμον ντὸ στέκ'ν' τὰ γόνατά μ', νὰ στέκ'νε κ' οἱ δαβᾶτοι,
 κ' ἔχω ἀδελφὸν 'ς σὴν ξενιτᾶν καὶ ἔρχεται δαβαίνει».

Πόντος. - Λαογρ., τόμ. 9 (1926/28),
 σ. 602 - 603 ('Αθ. 'Ι. Παπαριδης).

Δ'.

'Η κατωτέρω Κυπριακὴ παραλλαγή, διαμορφωθείσα προφανῶς ὑπὸ ποιητάρη, ἔχει ἐπικὸν πλάτος.

- Κάτω 'ς τοὺς πέντε ποταμούς, κάτω 'ς τοὺς πέντε δρόμους
 γιοφύριν ἔμ' ⁴ πού χτίζετον μὲ δώδεκα καμάρες.
 'Ολημερίς ἐχτίζαν το τσ' ὄλονυχτὶς ἐχάλαν.
 'Ηρτεν βουλή πού τὸν Θεὸν τζαί πού τοὺς ἀρχαντζέλους,
 5 μὲν βάλῃ πού τὸ γένος του, ⁵ γιοφύριν 'έν κρατίζει. ⁶
 'Επῆεν εἰς τὴν μάνναν του τσ' ἦταν πολλὰ γλιμμένος, ⁷
 γλιμμένος τζαί βαρύκαρτος τζαί παραπονημένος.
 - «Εἶντά 'θεις, ⁸ γιέ μου, μονογιέ, τζ' εἶσαι πολλὰ γλιμμένος,
 γλιμμένος τζαί βαρύκαρτος τζαί παραπονημένος;»
 10 -«Μάννα, 'ρτεν βουλή πού τὸν Θεὸν τζαί πού τοὺς ἀρχαντζέλους
 μὲν βάλω πού τὸ γένος μου γιοφύριν 'έν κρατίζει».
 - «Νὰ βάλῃς τὴν μαννίτσαν σου, μαννίτσαν 'έν ηῦρίσκεις,
 νὰ βάλῃς τὸν τζυρούλλην σου, ⁹ τζυρούλλην 'έν¹⁰ ηῦρίσκεις,
 νὰ βάλῃς τὴν ἀρφούλλην σου, ¹¹ ἀρφούλλην 'έν ηῦρίσκεις,
 15 νὰ βάλῃς τὸν ἀρφούλλην σου, ¹² ἀρφούλλην 'έν ηῦρίσκεις,
 νὰ βάλῃς τὴν καλίτσαν σου, ¹³ καλλύττερην ηῦρίσκεις».
 Μηνᾶ, μηνᾶ μηνύματα 'ς τὴν Μαρουλλοὺν τζαί πάσι.

1) ἐξεκίνησε καὶ πηγαίνει. 2) ἐνῶ. 3) καθὼς, δεῖν. 4) εἶναι. 5) εἰάν μὴ βάλῃ (μὴ ἐντειχίσῃ) ἀπὸ τὴν οἰκογενεῖάν του. 6) δεῖν στερεώνεται. 7) θλιμμένος. 8) τί ἔχεις. 9) τὸν πατέρα σου. 10) δεῖν. 11) τὴν ἀδελφούλλην σου. 12) τὸν ἀδελφούλλην σου. 13) τὴν καλήν σου, τὴν σύζυγον.

- «Έλα νά πᾶμεν, Μαρουλλοῦ, τζ' ὁ μάστορας σέ θέλει».
 - «Ἐψές ἤμουν 'ς τὸν μάστορα, σήμερον εἶντα με θέλει»;
 20 Ἐάν με θέλῃ γιὰ χορόν, νά πκιάω τὰ κουτάλια,¹
 ἂν με θέλῃ γιὰ παρπερκόν,² νά πκιάω τὰ ξουράφκια».
 - «Έλα νά πᾶμεν, Μαρουλλοῦ, τζ' ὅ,τι τζ' ἂν θέλῃς πκιάσῃ».
 - «Σαρώννω σας, αὐλάες μου,³ μείνετε σαρωμένες,
 25 ζυμώννω σας, ψουμάτζια μου, μείνετε κλειδωμένα,
 κλειδώννω σας, σεντούτζια μου, μείνετε κλειδωμένα,
 τζοιμίζω σε, μωράτζι μου, τζαί μείνε τζοιμισμένον».
 Ἐμπέηκεν τζ' ἐφόρησεν ροῦχα τῆς φορηθᾶς τῆς,
 με μακρυὰ μηέ κοντὰ ἴθα τῆς ἐλιτθᾶς τῆς.⁴
 Πουπάνω χόρησεν⁵ χρυσά, πουκάτω χρυσταλλένα,
 30 τέλια τὰ πουπανώττερα,⁶ χρυσά, μαλαματένια,
 χρυσὸν μῆλον ἔμ πού ἔπκισεν τζαί παίζει το τζαί πάει.
 Τζαί σάν ἐβκέην τοῦ σκαλιοῦ,⁷ ἔσειστην τζ' ἐλυῖστην,
 σάν ἐκατέην τοῦ σκαλιοῦ, ἐψιλοκανατζίστην.⁸
 Πού τὸν χωρεῖ⁹ τὸν μάστοραν, ἐπκιάστην ἠ φωνή τῆς.
 35 - «Εἶντα με θέλεις, μάστορα, τζ' ἐμήνυσές μου νά ῥτω ;»
 - «Ἡ ἄρραβῶνα μου ἔπεσεν ἄ μέσσα 'ς τὸ γιοφύριν».
 - «Τζαί κόψε τὰ μαλλάτζια μου τὰ ἔηνηταπηχαμάτα
 κάμε ἕναν θθοινὶν μιτζόν¹⁰ τζ' ἕναν θθοινὶν μεγάλον,
 τζαί μάσκαλα¹¹ νά δήσης με τζαί νά με κατεβάσης».
 40 Τζαί κόφκει τὰ μαλλάτζια τῆς τὰ ἔηνηταπηχαμάτα
 κάμνει ἕναν θθοινὶν μιτζιν τζ' ἕναν θθοινὶν μεγάλον
 τζαί μάσκαλα τὴν ἔδησεν κάτω τὴν κατεβάζει,
 τζαί τρεῖς γύρους ἔμ πού ἔδωσε, τίποτες ἔν ηῦρίσκει.
 - «Ταύρα με πάνω, μάστορα, τζαί τίποτες ἔν ηῦρα».
 45 - «Ξαναδίπρασ' του ἄλλο τρεῖς, πέρκιμου¹² τῆ συμπλάσης».¹³
 Ξαναδιπλάζει ἄλλο τρεῖς, θέριν τοῦ δράκου πκιάννει.
 - «Ταύρα με πάνω, μάστορα, τζαί τίποτες ἔν ηῦρα».
 - «Γιὰ τζεῖνον σ' ἐκατέβασα τζαί ὄι¹⁴ νά σέ βκάλω.
 Φέρτε χαλλίτζια τζαί πηλὸν τὴν Μαρουλλοῦν νά χτίσω».
 50 - «Τζαί πόμεινέ μου, μάστορα, νά σοῦ ξανασουντύχω.¹⁵
 Ταύρα με πάνω, μάστορα, τζ' ἔχω ψουμίν 'ς τὴν σκάφην».
 - «Ἐσοῦ ἔμ' πού τὰ ζύμωσες, ἄλλη ἄς τὰ φουρνίσῃ».

1) τὰ κρόταλα. 2) διὰ τὸ μαρμπεριό, κουρεῖον. 3) ἀλλάϊ μου. 4) τοῦ ἀναστή-
 ματός τῆς. 5) ἐφόρησεν. 6) λεπτά μετάλλινα σῦρματα τὰ πιὸ ἐπάνω. 7) ἀπὸ τὴν σκάλα
 τοῦ σπυτιοῦ. 8) ἐκαμάρωνεν ἐαυτήν. 9) θεωρεῖ, βλέπει. 10) μικρόν. 11) ἀπὸ τὴν μασχά-
 λην. 12) ἴσως. 13) νά τὴν συναντήσης· ἕκδ. Παντ.: τῆς ἡμιπλάσης. 14) ὄχι. 15) νά
 σοῦ ξαναμύήσω.

- Φέρτε χαλλίτζια τζαί πηλόν την Μαρουλλοῦν νά χτίσω.
 - «Τζαί πόμεινέ μου, μάστορα, νά σοῦ ξανασουντύχω.
 55 Ταῦρα με πάνω, μάστορα, τζ' ἔχω μωρὸν 'ς τὴν σκάφην».
 - «'Εσὺ ἔμ πού τὸ γέννησες, ἄλλη ἄς τὸ νεώση.
 Φέρτε χαλλίτζια τζαί πηλόν την Μαρουλλοῦν νά χτίσω».
 - «Τζαί πόμεινέ μου, μάστορα, νά σοῦ ξανασουντύχω.
 Τρεῖς ἀερφάες ἤμαστιν τζ' οἱ τρεῖς γιοφύριν χτίσαν'
 60 ἢ μιὰ χτίζει τὸν Γαλατᾶν, ἢ ἄλλη τὸν 'Αφρίτην, '
 τζ' ἢ τρίτη ἢ μιὰλλύτερη τῆς Τρίχας τὸ γιοφύριν.
 Νά ράσσουν² πού τὸ γένος μου, νά ράσσουν, νά περνοῦσιν,
 νά ράσσουν πού τὸ γένος σου, νά γύρνουν, νά κρεμνοῦσιν».
 Τζαί μιὰν 'Αγίαν Τζερκατζήν, χριστιανὴν ἡμέραν,
 65 ἐράσσαν² πού τὸ γένος της, ἐράσσαν τζ' ἐπερνοῦσαν,
 ἐράσσαν πού τὸ γένος του τζ' ἐγύρναν τζ' ἐκρεμνοῦσαν.

Κύπρος (Αἰγυαλοῦσα). - Λαογρ., τόμ. 6 (1917/18)
 σ. 600-602 (Χρ. Γ. Παντελίδης).

Γ'. Ο ΚΡΙΜΑΤΙΣΜΕΝΟΣ

Ἐπὶ τῇ προσελύσει εἰς τὴν ἐκκλησίαν νέου τινὸς μετὰ τῆς μητρὸς, του ἀκούεται φωνὴ ἄρας ἐκ τοῦ Ἁγίου Βήματος, ἀποπέμπουσα τὸν «κριματισμένον». Ὁ ἀποπεμπόμενος ἀποκαλύπτει εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκ τῆς ἀκουσθεῖσης φωνῆς μητέρα του, ὅτι κατὰ τινὰ ἐκστρατεῖαν ἢ ταξίδιον ἡμάρτησε συνελθὼν μετὰ νεκρᾶς νέας, τὴν ὁποῖαν ἀπεκάλυψε τὸ δεμένον εἰς κλάδον δένδρου ἄλογόν του, ἀνασκάψαν τὸ ἔδαφος διὰ τῆς ὀπλῆς του.

Τὸ θέμα τοῦτο τῆς νεκροφιλίας, ὡς ὀνομάζεται, εἶναι γνωστὸν ἤδη ἀπὸ τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, ὅτε, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας φιλολογικὰς μαρτυρίας, διεμορφώθη ὁ μῦθος περὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς τὴν Πενθεσίλειαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐκτορος ἐν Τροίᾳ ἦλθεν ἐκ Θράκης πρὸς βοήθειαν τοῦ Πριάμου ἡ Πενθεσίλεια, βασίλισσα τῶν Ἀμαζόνων. Πολεμήσασα κατ' ἀρχὰς νικηφόρως, ἐφονεύθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως, ὁ ὁποῖος, ἰδὼν αὐτὴν νεκράν, κατελήφθη ὑπὸ ἔρωτος, μετανοήσας, διότι τὴν εἶχε φονεύσει. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀναφέρονται καὶ ἄλλαι ὁμοίαι μυθολογικαὶ διηγήσεις, δὲν εἶναι δὲ ἄγνωστοὶ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς.³ Ὅθεν δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι παλαιότατον, διαπλασθὲν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν χριστιανικῶν ἀντιλήψεων. Πότε ἀκριβῶς συνετέθη τὸ τραγοῦδι εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφήν δὲν εἶναι γνωστὸν τὴν παλαιότεραν δὲμως γραπτὴν περὶ τούτου παράδοσιν ἔχομεν ἐκ κώδικος τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων ἐν Ἁγίῳ Ὁρει, τοῦ 17ου αἰῶνος.⁴

1) Ἐκδ. Παντελ.: τὸν Ποσοῦρκαν. Ἡ διόρθωσις συμφωνῶς πρὸς τὰς περισσοτέρας τῶν Κυπριακῶν παραλλαγῶν: Ἀφρίτην, Ἀδρίτην, Ἀδράτην. 2) ράσσω = συνωθῶμαι.

3) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *Παραδόσεις*, Μέρ. Β', 1904, σ. 1202, σημ. 4. Πρὸς *Joh. Bolte*, Die Sage von der erweckten Scheintoten, *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, τόμ. 20 (1910), σ. 367 κ.εἰς. *Betr. Bouvier*, *Δημοτικὰ τραγοῦδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων*, Ἀθήνα 1960, σ. 36 κ.εἰς. 4) Βλ. εἰς Νέον Ἑλληνομν., τόμ. 11 (1914), σ. 430, ἀρ. 6. Πρὸς καὶ *B. Bouvier*, *ἔνθ' ἀν.*, σ. 12, ἀρ. 6.

Εἰς παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ ὁ «κριματισμένος» εἶναι «ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος». Πρόκειται πιθανώτατα περὶ συμφυρμῶν τῶν μυθικῶν παραδόσεων περὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ Ἀχιλλέως μετὰ τῆς νεκρᾶς Πενθεσιλείας πρὸς τὰς διηγήσεις περὶ τῆς ἐν τῇ Ἰνδικῇ συναντήσεως τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετὰ τῶν Ἀμαζόνων καὶ τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὴν βασιλισσάν των Θαλήστριαν.

Δ. Α. Π.

Α΄.

Ἡ μάννα νιὸν ἐστόλιτζε νὰ πᾶ' νὰ μεταλάβῃ
 γόμους τοῦ ἄλλει τὰ λινά, γόμους τὰ βελουένα¹
 καὶ γόμους τὰ μεταξωτὰ καὶ τὰ καμπουχαένα.²
 Ὅμπρὸς ὑπά' ἡ μάννα του κι ὀπίσω ἡ ἀερφή του.
 5 κι ἀπήτις ἐσιμώσασι κοντὰ στὸ μοναστήρι,
 τὸ μοναστήρι σείστηκε, τὸ Βῆμα πῆε κ' ἦρτε.
 – «Ποῦ πᾶς, μωρὲ ἀμαρτωλέ, μωρὲ κριματισμένε;»
 – «Μάννα μου, φέρε μου παπᾶ, φέρε μ' ἀξαοράρη,³
 γιὰ νὰ τοῦ πῶ τὰ κρίματα ἀπού' χω καωμένα». ⁴
 10 – «Γιέ μου, ἐγὼ ἔμα κι ὁ παπᾶς κι ὁ ξομολογητῆς σου,
 καὶ πέ μου τα τὰ κρίματα πού' καμες στὴ τζωῆσ σου». ⁵
 – «Θυμᾶσαι σὰν ἐπήαμε στὸ π πόλεμον ἐμαί⁶
 μὲ τ' Ἀνδρονίκου τὸν υἱὸ καὶ μὲ τίς Γιανιτσάρους,
 ποῦ ἔσασι τίς μαύρους τω⁷ σὲ κύωνιᾶς⁸ κλωνάρι
 15 κ' ἐγὼ ἔσα τόμ μαυρομ μου σὲ κιουριοῦ κρουκέλλι.⁹
 Τὴ πλάκαν ἐξεσκέπασε κ' ἦννοιζε τὸ κιοῦρι
 καὶ κόρη μέσα κέλετο τριῶμ μερῶ θαμμένη
 κ' ἐρέχτηκα¹⁰ κ' ἐφίλησα κ' ἐμάρτεψα μετὲ της».¹⁰

Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικά τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 197, ἀρ. 12.

Β΄.

Σήμερα ψάλλουν ἐκκλησιές, ψάλλουν τὰ μοναστήρια,
 ψάλλει καὶ ἡ Ἁγιά Σοφιά μὲ δεκαοχτῶ καμπάνες.
 Κι ὁ βασιλιάς Ἀλέξαντρος βαριά ἀποκοιμήθη
 κ' ἡ μάννα του τὸν ἔλεγε καὶ τὸν παρακαλοῦσε.
 5 – «Σῆκω, ψηλέ μ', σῆκω, λιγνέ μ', σῆκω καὶ βασιλιά μου,
 σῆκω νὰ πᾶς στὴν ἐκκλησιὰ καὶ στὸν καλὸ τὸ λόγος».¹¹

1) τὸν φορτῶναι μὲ λινά, τὸν φορτῶναι μὲ βελουένια. 2) ἀπὸ καμουγᾶν (ὑφασμα μεταξωτῶν). 3) ἐξομολογητῆν. 4) ὁμάδι, μαζί. 5) ἔδισαν τοῖς ἵππους των. 6) κωλωνιάς. 7) κ' ἐγὼ ἔδισα τὸν ἵππον μου ἀπὸ κρέικον κυδουριοῦ, μνήματος. 8) ἐπιθόμωρα. 9) ἠμάρτεψα μαζί της. 10) εἰς τὴν ἐκφώνησιν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς τελευτῆς τῆς Ἀναστάσιως τοῦ τροπαρίου «τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστὲ Σωτήερ» κλπ.

- Σηκώθηκε, ταραχτήκε, σηκώθηκε, πηγαίνει.
Μπροστά πηγαίν' ή μάμμα του, κατόπ' ή άδερφή του,
μέσα στη μέση ό βασιλιάς σά μηλο μαραμμένο.
- 10 "Όταν τόν είδε ή έκκλησιά, σέ τρεις μεριές ραγίσ'κε,
κ' έκει παπάδες πδψελναν, διάκοι κανοναρχούσαν,
άκούστηκε ψιλή φωνή 'πό μέσα άπ' τ' "Άγιο Βήμα.
- «Έξω όργή μ', έξω σκυλί μ', έξω και βασιλιά μου».
Κ' ή μάμμα του τόν έλεγε και τόν παρακαλούσε.
- 15 - «Τί ήταν, ύγιέ μου, πού 'καμες, ύγιέ μ' και βασιλιά μου,
και δέ σέ θέλ' ή έκκλησιά και ή 'Αγιά Σοφία;»
- «Μάμμα μου, βρέ πνευματικό, νά πώ τά κρίματά μου».
- «Έγώ, παιδί μ', πνευματικός, πέ μου τά κρίματά σου,
πέ μου τις άμαρτίες σου νά σού τις συγχωρήσω».
- 20 - «Θυμάσαι, όταν μ' έστειλες τό πρώτο τό ταξίδι;
τό πλήθος ήτανε πολύ κι ό τόπος ήταν λίγος.
"Όλ' έδεσαν τούς μαύρους τους σέ δάφνες, σέ κλαδάκια,
κ' έγώ 'δεσα τό μαύρο μου σέ μνημυριάς κρικέλλια.
Κι ό μαύρος ήτανε μικρός, ήταν και παιγνιδιάρης
- 25 και παίζοντας και ρίχνοντας έσήκωσε τήν πλάκα
και μέσα κόρη κείτονταν τριώ μερών θαμμένη
και φάνηκαν σγουρά μαλλιά και μακριές πλεξίδες,
έλαμπε και τό πρόσωπο καλύτερ' άπ' τόν ήλιο
κ' έσκυφα και τήν φίλησα στά μάτια και τά φρύδια,
- 30 στά σταυρωμένα χέρια της, τά κόκκινα χειλάκια».
- «Έσύ, παιδί μ', τό κρίμα σου συχώριο δέ θά 'χη,
μόνο νά πάς στην έρημιά, νά πάς στο μοναστήρι
και νά νηστεύης πάντα σου και προσευχές νά κάνης».¹
Θράκη (Άδριανούπολις). - Θρακικά,
τόμ. 1 (1928), σ. 199-200 ('Α. Ζήκος).

Δ'. ΦΩΝΗ ΝΕΚΡΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΜΝΗΜΑ

Τό κύριον θέμα του ήσματος «φωνή από τό μνήμα» συνδέεται πρός παλαιοτάτας δοξασίας περί έξοργισμού τής έντός ή περί τόν τάφον εύρισκομένης ψυχής άποθανόντος εις περιπτώσιν διαταράξεως τής γαλήνης της υπό τινος εκείθεν διερχομένου.² Του ήσματος ύπάρχουν πολλai παραλλα-

1) Τό ήσμα συνεχίζεται και τελειώνει με τούς κάτωθι στίχους, όστινες άποτελουν προσθήκην εις έτέροο ήσματος.

Κ' εκείνος άποκρίνεται σάν παραπονεμένος.

- «Σκάψτε βαθιά, σκάψτε πλατιά, ίσα για δυό νομάτοι,
νά πιάσ' ό νιός με τ' άρματα κ' ή νιά με τά στολίδια».

2) Εδρωτέραν ανάπτυξιν του θέματος βλ. εις Δ. 'Α. Πετροπούλου, Τό δημοτικό τραγούδι "Φωνή από τό μνήμα", Λαογρ., τόμ. 16 (1956/57) σ. 513 - 529.

γαί ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς καὶ νησιωτικῆς Ἑλλάδος, αἵτινες διακρίνονται εἰς δύο τύπους, πού διαφέρουν μόνον κατὰ τοὺς ἀρχικοὺς στίχους.

Αἱ παραλλαγαὶ τοῦ Α' τύπου ἔχουν ἐρωτικὸν ἀλληγορικὸν προοίμιον. Ἐπιθυμῶν τις τὰ μῆλα μηλέας, πού εὐρίσκεται εἰς κρημνόν, ἀκολουθεῖ μονοπάτι διὰ τοῦ ὁποίου ἔρχεται εἰς ἐρημοκκλήσι, ὅπου ὑπάρχουν τάφοι. Ἐκεῖ, ἐνῶ πατεῖ ἐπὶ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, ἀκούει φωνὴν διαμαρτυρίας. Οἱ ἀρχικοὶ στίχοι περὶ τῆς μηλέας ἠλείπουν εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ Β' τύπου, εἰς τινὰς δ' ἐξ αὐτῶν ὁ διερχόμενος ἐκ τοῦ ἐρημοκκλησιοῦ, ἔνθα οἱ τάφοι εἶναι ἀπεσταλμένος ὑπὸ καπετάνιου πρὸς προμήθειαν οἴνου.

Κατὰ ποίαν ἐποχὴν διεμορφώθησαν τὰ ἄσματα ταῦτα δὲν γνωρίζομεν, οὔτε δὲ ἔχει ἀκόμη προσδιορισθῆ ποῖος ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύο τύπων εἶναι ὁ παλαιότερος. Ὁ δευτέρος τούτων πιθανώτατα ἔχει διαμορφωθῆ κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, ὡς φαίνεται ἐξ ἐνδείξεων τινῶν εἰς παραλλαγὰς, καθ' ἃς ὁ πατήσας ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ νεκροῦ εἶναι νέος ἀπεσταλμένος ὑπὸ καπετάνιου πρὸς προμήθειαν οἴνου «νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια», ὁ δὲ ἐκ τοῦ τάφου ὀμιλῶν καὶ διαμαρτυρούμενος εἶναι νέος φονευθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Δ. Α. Π.

Α'.

«Μηλίτσα, πού εἶσαι στοῦ γκρεμοῦ τὰ μῆλα φορτωμένη,¹
τὰ μῆλα σου λιμπίστηκα² καὶ τὸν γκρεμοῦ φοβᾶμαι».

– «Κι ἂν τὸν φοβᾶσαι τὸν γκρεμοῦ, ἔλ' ἀπ' τὸ μονοπάτι».

Τὸ μονοπάτι μ' ἔβγαλε σ' ἕνα ρημοκκλησάκι,

5 πού ἐκεῖ εἶν' τὰ μνήματα δασιά, ἀδέρφια κι ἀξαδέρφια.

Κ' ἕνα μνήμα, παράμνημα, ἦτανε μοναχό του.

Δὲν τὸ εἶδα καὶ τὸ πάτησα ἀπάνου στοῦ κεφάλι.

Ἄκω τὸ μνήμα καὶ βογγαεὶ καὶ βαριαναστενάζει.

– «Τί ἔχεις, μνήμα μου, καὶ βογγᾷς καὶ βαριαναστενάξεις;

10 Μὴν εἶν' τὸ χῶμα σου βαρὺ κ' ἡ πλάκα σου μεγάλη;»

– «Δὲν εἶν' τὸ χῶμα μου βαρὺ κ' ἡ πλάκα μου μεγάλη,

μόν' ἦρθες καὶ μ' ἐπάτησες ἀπάνου στοῦ κεφάλι».

Πελοπόννησος (ῥ. *Ἀετὸς Τριφυλίας*). – Δ. Α. Π. ἀρ. 2195,
σ. 100 (Δήμητρα Πουλίτση, 1940).

Α'α.

«Μηλίτσα, πού 'σαι στοῦ γκρεμοῦ³ τὰ μῆλα φορτωμένη,
τὰ μῆλα σου λιμπίζομαι μὰ τὸ γκρεμοῦ³ φοβοῦμαι».

– «Σὰν τὸ φοβᾶσαι τὸ γκρεμοῦ,³ πᾶρε τὸ μονοπάτι».

1) Διὰ τῆς παρεμβολῆς τοῦ ἐπιφωνήματος βᾶι μετὰ τὰς δύο πρώτας σλλαβὰς ἐκὰς τοῦ στίχου γίνεται γόρισμα καὶ τὸ ἄσμα ἄδεται ὡς ἐξῆς.

Μηλί - βᾶι - μηλίτσα, πού εἶσαι στοῦ γκρεμοῦ,

μηλίτσα, πού εἶσαι στοῦ γκρεμοῦ, τὰ μῆλα φορτωμένη.

2) ἐπιθύμημα. 3) χειρ. : βοννό. Ἡ διόρθωσις συμφώνως πρὸς τὰς πλείστας τῶν Κυκλαδικῶν παραλλαγῶν βλ. παρὰλλ. εἰς *Ἐναγγ. Μονογυιῶ, Τὰ Μυκονιάτικα* (Λαογραφία τῆς Μυκόνου), 1927, σ. 40, στ. 1 - 3.

- Τὸ μονοπάτι μ' ἔβγαλε σ' ἓνα ρημοκκλησάκι·
 5 βρίσκω σαράντα μνήματα ἀδέρφια κι ἀξαδέρφια.
 Ἔνα μνήμα, παράμνημα, ἦτο μακρὰ 'πὸ τ' ἄλλα,
 δὲν τὸ 'δα καὶ τὸ πάτησα ἀπάνω στὸ κεφάλι.
 'Κούω τὸ μνήμα καὶ βογγᾶ, τὸ νιὸ κι ἀνεστενάζει.
 - «Τί ἔχεις, μνήμα, καὶ βογγᾶς καὶ νιὲ κι ἀνεστενάξεις·
 10 μὴν εἶν' τὸ χῶμα σου βαρὺ κ' ἡ πλάκα σου μεγάλη;»
 - «Δὲν εἶν' τὸ χῶμα μου βαρὺ κ' ἡ πλάκα μου μεγάλη,
 μόνου ἦρθες καὶ μ' ἐπάτησες ἀπάνω στὸ κεφάλι.
 Τάχα δὲν ἦμουν ἐγὼ νιός, δὲν ἦμουν παλληκάρι,
 τάχα δὲν ἐπορπάτηξα τὴ νύχτα μὲ φεγγάρι;»

Νάξος (Φιλώτιον), - Λ. Α. ἀρ. 2303,
 σ. 78 (Στέφ. Δ. Ἡμέλλος, 1959).

Β'.

- Ἐφῆς προφῆς ἐδιάβαινα ἀπ' ἓν' ἐρημοκκλησί,
 κ' ἐκεῖ ἦσαν μνήματα πολλὰ, ἀδέρφια καὶ ἑξαδέρφια·
 κ' ἐπάνω περιπάτησα σ' ἓν' ἀνδρειωμένο μνήμα.
 Ἀκούω τὸ μνήμα καὶ βογγᾶ καὶ βαριαναστενάζει.
 5 - «Τί ἔχεις, μνήμα, καὶ βογγᾶς καὶ βαριαναστενάξεις;
 μὴν εἶν' τὸ χῶμα σου βαρὺ, μὴν εἶν' κ' ἡ μαύρη πέτρα;»
 - «Μῆτε τὸ χῶμα μ' εἶν' βαρὺ, μῆτε κ' ἡ μαύρη πέτρα,
 μόν' τὸ 'χω σὲ παράπονο καὶ σὲ μεγάλη πίκρα,
 ὅπ' ἦρθες καὶ μ' ἐπάτησες ἐπάνω στὸ κεφάλι.
 10 Τάχα δὲν ἦμουν κ' ἐγὼ νιός, δὲν ἦμουν παλληκάρι,
 τάχα δὲν ἐπερπάτησα τὴ νύχτα μὲ φεγγάρι;»¹⁾

¹⁾ *Ἱατρίδου*, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠμάτων, πα-
 λαιῶν καὶ νέων, ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 40.

Ε'. Ο ΒΟΣΚΟΣ ΚΑΙ Η ΝΕΡΑΪΔΑ (Ἡ ΛΑΜΙΑ)

Εἰς τὸν λαὸν ὑπάρχει ἡ δοξασία, ὅτι κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἢ κατὰ τὴν ὥραν τῆς μεσημβρίας, εἰδικῶς κατὰ τὸ θέρος, ἐπιφαίνονται εἰς τὴν ὑπαιθρον (εἰς σταυροδρόμια, πλησίον πηγῶν κ. ἄ.) δαιμονικὰ ὄντα (Νεραΐδες, Λάμιες, Στοιχειά, Μεσημεριάτες), τὰ ὅποια δύνανται νὰ βλάψουν τοὺς συχνάζοντας εἰς τοὺς τόπους τῆς παρουσίας των, ἂν οὗτοι δὲν προφυλαχθοῦν ἀπ' αὐτῶν.
 Ἡ πίστις αὕτη, ἥτις συνεχίζεται εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἦδη ἀπὸ τῆς

1) Ὁ στίχος ἐλλείπων ἐκ τῆς ἐκδ. Ἱατρίδου ἐλήφθη ἐκ παραλλ. ἐξ Ἀραχόβης Παρ-
 νασιίδος (Λ. Α. ἀρ. 1153Α', σ. 13-14, Μ. Ἰωαννίδου, 1938).

Ἄρχαιότητος καὶ τῶν κατοπιν Βυζαντινῶν χρόνων μέχρι σήμερον,¹ ἀπαντᾷ ἔτι καὶ εἰς ἄλλους λαούς.²

Εἰς τὸ εἰδύλλιον τοῦ Θεοκρίτου Ἰ' «Θύραις ἢ φῶδη» στ. 15 - 17 εὐρίσκεται ἤδη διαμορφωμένη ἡ δοξασία αὕτη. Ἐνταῦθα γίνεται σύστασις ὑπὸ βοσκοῦ (αἰπόλου) πρὸς τὸν Θύραιν νὰ μὴ σφυρίζῃ ἐν ὥρᾳ μεσημβρίας, διότι τὴν ὥραν αὐτὴν ἡσυχάζει ὁ θεὸς Πᾶν καὶ ἐκ τοῦ σφυρίγματος θά προκληθῇ διαταραχὴ τῆς ἡσυχίας του.

*Οὐ θέμις, ᾧ ποιμὴν, τὸ μεσομβρινόν, οὐ θέμις ἄμμιν
ονηροῖεν. τὸν Πᾶνα δεδοίκαμες· ἢ γὰρ ἀπ' ἄγρας
τανίκα κεκμακῶς ἀμπαύεται . . .*

Ὅμοίως καὶ εἰς τὸ κατωτέρω δημῶδες ζῆσμα, τοῦ ὁποῦοι ἡ ὑπόθεσις προέρχεται ἐκ τῆς λαϊκῆς μυθολογικῆς παραδόσεως ταύτης, ἡ μάννα συμβουλεύει τὸν υἱὸν τῆς, τὸν Γιάννην, ὅστις ἐφύλασσε τὰ πρόβατα κατὰ τὴν μεσημβριαν, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον ἐκ τῆς Λάμιας νὰ μὴ διαβῇ κάτω ἀπὸ μονοδένδρι οὔτε νὰ παίξῃ τὴν φλογέραν του. Ὁ βοσκὸς ὅμως παρήκουσε τὴν ἐντολὴν ταύτην, οὕτω δὲ ἐκ τοῦ ἤχου τοῦ ὄργανου του παρουσιάσθησαν αἱ Νεραίδες ἢ ἡ Λάμια τοῦ αἰγιαλοῦ. Οἱ δαίμονες οὗτοι, συμφωνῶν καὶ πρὸς τὰς σχετικὰς λαϊκὰς δοξασίας, τὸν ἠνάγκασαν νὰ παίξῃ τὸ ὄργανον, διὰ νὰ χορεύου, τέλος ὅμως ὁ ὄργανοπαίκτης ἀρπάζει τὸ μανδῆλι τῆς Λάμιας, οὕτω δὲ τὴν νικᾷ. Κατ' ἄλλας παραλλαγὰς οὗτος ἠτᾶται καὶ καθίσταται σκλάβος τῆς.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Πέντε χιλιάδες πρόβατα καὶ τρεῖς χιλιάδες γίδια,
τρία ἀδερφάκια τὰ φυλᾶν', τὰ τρία ἀγαπημένα.

Τὸ 'να ἀγαπάει τὴν κλεψιά, τ' ἄλλο τὰ μαῦρα μάτια,
καὶ μένει ὁ Γιάννης μοναχὸς στὰ γιδοπρόβατά του.

5 Κ' ἡ μάννα του τοῦ ἔλεγε κ' ἡ μάννα του τοῦ λέει.

— «Φύλα, Γιάννη μ', τὰ πρόβατα, φύλα, Γιάννη μ', τὰ γίδια·
σὲ μονοδέντρι μὴ σταθῆς, σὲ πευκο μὴ σταλίσῃς³
κι ἀπάνω σὲ ξερὴ κορφὴ φλουέρα μὴ λαλήσῃς».

Κι ὁ Γιάννης ἐπαράηκουσε τῆς μάννας του τὰ λόγια.

10 Σὲ μονοδέντρι στάθηκε, σὲ πευκο πάει, σταλίζει
κι ἀπάνω σὲ ξερὴ κορφὴ λαλάει τὴ φλουέρα.

1) Βλ. *Bernhard Schmidt*, Das Volksleben der Neugriechen und das hellenische Altertum, Theil I, Leipzig 1871, σ. 93 κ. ἐξ. *N. Γ. Πολίτου*, Νεοελληνικὴ Μυθολογία, τόμ. Α', Μέρ. Α', ἐν Ἀθ-ῆναις 1871, σ. 106 κ. ἐξ. *Τοῦ αὐτοῦ*, Παραδόσεις, Μέρ. Α', ἐν Ἀθ-ῆναις 1904, σ. 491 - 493, ἀρ. 806 καὶ 807. Μέρ. Β', ἐν Ἀθ-ῆναις 1904, σ. 1153 κ. ἐξ. (Ἐνταῦθα καὶ βιβλιογραφία). Βλ. καὶ *Δημ. Πετροπούλου*, Θεοκρίτου εἰδύλλια ὑπὸ λαογραφικῆν ἔκδοσιν ἐξεταζόμενα, Λαογρ., τόμ. 18 (1959), σ. 33 κ. ἐξ. 2) Βλ. *N. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις, Μέρ. Β', σ. 1157 κ. ἐξ. *Jungbauer*, Mittag, Handwört. d. deutsch. Aberglaub., τόμ. VI, 1934/35, σ. 396 κ. ἐξ.

3) σταλίζω = ὁδηγῶ τὰ αἰγοπρόβατα κατὰ τὴν μεσημβριαν ὑπὸ σιάν πρὸς ἀνάκασιν.

Καί βγαίν' ἡ Λάμια τοῦ γιαλοῦ κ' ἡ Λάμια τοῦ πελάου:
 - «Λάλα το, Γιάννη μ', λάλα το, τ' ὠριο¹ σου τὸ τραγοῦδι,
 κι ἂν σ' ἀποστάσω λάλημα, ν-έγώ θὲ νὰ σὲ φάω»

- 15 κι ἂν μ' ἀποστάσης στὸ χορό, Γιάννη μου, νὰ μὲ πάρης». Σαράντα μέρες λάλαγε, πέσαν τὰ δάχτυλά του, κι ἀπάνω στὶς σαράντα δυὸ τῆς παίρνει τὸ μαντήλι.

Ειρήνης Σπανδωνίδου, Τραγοῦδια τῆς Ἀγόριανης (Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 56, ἀρ. 86B.

Β'.

Τρία ἀδερφάκια ν-ἤμασταν καὶ τρία ἀγαπημένα:
 ν-ἔνας πάγει γιὰ τὸ φιλί, ἄλλος γιὰ μαῦρα μάτια,
 τὸ Γιάννη ἀφήνουν μοναχόν, τὸ Γιάννη ζυγουριάρη.²

- 5 Καὶ ἡ μάννα του τοῦ ἔλεγε καὶ ἡ μάννα του τοῦ λέει.
 - «Γιάννο, σὰν θέλῃς τὴν εὐκὴ, σὰν θέλῃς τὴν κατάρρα, σὲ μονοδέντρι μὴν διαβῆς, σὲ λεύκα μὴ σταλίσῃς,³ οὔτε στὴν ἀκροπελαγιά φλογέρα μὴ βαρέσῃς καὶ βγῆ ἡ Λάμια τοῦ γιαλοῦ κ' ἡ Λάμια τοῦ πελάου».
- 10 Ὁ Γιάννης δὲν ἀγροίκησε⁴ τῆς μάννας του τὰ λόγια: σὲ μονοδέντρι διάβηκε, σὲ λεύκα εἶχε σταλίσει καὶ μέσο⁵ στὴν ἀκροπελαγιά τζαμάρα⁵ ἔβαρουσε καὶ βγῆκε ἡ Λάμια τοῦ γιαλοῦ κ' ἡ Λάμια τοῦ πελάου.
 - «Λάλαγε, ὦ Γιάννη μ', λάλαγε τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες
- 15 κι ἂν μ' ἀποστάσης στὸ χορό, γυναῖκα θὰ μὲ πάρης: κι ἂν σ' ἀποστάσω στὴ λαλιά, σκλάβο μου θὰ σὲ πάρω». Λάλαγε ὁ Γιάννης λάλαγε τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες: σαπίσαν τὰ νυχάκια του, πέσαν τὰ δάχτυλά του κ' ἡ Λάμια τὸν ἐνίκησε καὶ σκλάβο τὸν ἐπῆρε.

Ἀγριὰ Μυθολογία. - Δ. Α. ἀρ. 1768, σ. 144 - 145 (Δημ. Πετρόπουλος, 1952).

Γ. ΤΟΥ ΚΟΛΥΜΒΗΤΗ

Τὸ ἄσμα ἀπαντᾷ εὐρέως διαδεδομένον ὑπὸ δύο τύπους. Κατὰ τὸν πρῶτον (Α') βασιλεὺς στοιχηματίζει μὲ νέον, ἐὰν κατορθώσῃ κολυμβῶν νὰ διαπεράσῃ τὴν θάλασσαν, νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν κόρην του ἢ τὴν ἀδελφὴν του.

Κατὰ τὴν δευτέραν (Β') μορφήν ἡ Λάμια τοῦ γιαλοῦ ἢ τὸ στοιχεῖο (καὶ

1) τὸ ὠριόν. ἔκδ. Σπανδ.: τᾶρηο. 2) φύλακα τῶν ζυγουριῶν, διετῶν ἀρνιῶν.
 3) βλ. ἀνωτ., σ. 330, σημ. 3. 4) ἤκουσε, ὑπήκουσε. 5) ὀνομασία τῆς φλογέρας. 6) παῖζε τὸ ὄργανον.

θεριό), μεταμορφωθὲν εἰς ὥραϊάν κόρην, κάθηται εἰς τὴν ὄχθην τῆς λίμνης ἢ εἰς τὸ χεῖλος τοῦ πηγαδιοῦ καὶ θρηνεῖ. Ἐκεῖθεν διέρχεται νέος (υἱὸς ρήγα ἢ χήρας, κυνηγὸς κλπ.), ὅστις, ἐρωτήσας περὶ τοῦ αἰτίου τοῦ θρήνου τῆς, πληροφορεῖται ὅτι τῆς ἔπεσον εἰς τὴν λίμνην ἢ εἰς τὸ πηγάδι τὸ δακτυλίδι τῆς.

Οὗτος δελεασθεὶς ἐκ τῆς ὑποσχέσεώς τῆς ὅτι, ἐὰν ἀνασύρῃ τὸ δακτυλίδι, θὰ τὸν ὑπανδρευθῆ, κατέρχεται ἐντὸς τοῦ ὕδατος, γενόμενος θῦμα τοῦ στοιχειοῦ.

Τὸ θέμα τοῦτο παρετήρησεν ἤδη ὁ Νικ. Γ. Πολίτης ὅτι ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν. Οὗτος σημειώνει σχετικῶς τὰ ἑξῆς. «Ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης Μίνως, ὀργισθεὶς διὰ τὴν τόλμην μεθ' ἧς ὁ Θησεὺς ἤλεγξεν αὐθαίρετον καὶ ἀδικον βουλὴν αὐτοῦ, ἐκφράσας πῶς καὶ ἀμφιβολίαν διὰ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς γέννησίν του, ὅπως τὸν τιμωρήσῃ ἐξωθῶν εἰς ὄλεθρον, πύχθη μὲν εἰς τὸν Δία διὰ σημείου νὰ δείξῃ, ὅτι εἶναι υἱὸς αὐτοῦ γνήσιος, διέταξε δὲ τὸν Θησεῖα, πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν, διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Ποσειδῶνος, ἂν ἦτο ἀληθῶς πατήρ του, νὰ ἀνεύρῃ καὶ κομίσῃ τὸν δακτύλιον, ὃν ἐξαγαγὼν τῆς χειρὸς ἔρριψεν εἰς τὰ κύματα. Καὶ ἤστραψε μὲν ὁ Ζεὺς, τιμῶν διὰ σημείου τὸν φίλον υἱόν, ὁ δὲ Θησεὺς δὲν ἐδίστασε νὰ πέσῃ ἀπὸ τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν· δελφίνες τὸν ἔφερον εἰς τὸ ὑποβρύχιον μέγαρον τοῦ Ποσειδῶνος, ὅπου δεξιωθεῖσα αὐτὸν ἡ Ἀμφιτρίτη τῷ ἔδωκε καὶ στέφανον χρυσοῦν, καὶ ἀβλαβῆ ἀνήγαγε πάλιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Τὸν δὲ στέφανον ἔδωκεν ὁ Θησεὺς εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Μίνως Ἀριάδνην, τὴν ὁποίαν κατ' ἄλλον μῦθον ἀπήγαγεν ἐκ Κρήτης. Παρόμοιος ἑλληνικὸς μῦθος φαίνεται ὅτι ἐφέρετο καὶ περὶ τοῦ Τάραντος, τοῦ ἐπωνύμου ἥρωος τῆς ἰταλικῆς πόλεως. Ἄλλοι τύποι τοῦ μύθου εἶναι ὁ μιλησιακὸς περὶ τοῦ Φοβίου, ὅστις κατελθὼν εἰς βαθὺ φρέαρ, ὅπως ἀνασύρῃ σκεῦος χρυσοῦν τῆς Κλεοβοίας ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῆς καὶ ὁ περὶ τοῦ ὄρμου (περιδεραιού) τῆς Ἀρμονίας· οὗτος ἐρρίφθη εἰς πηγὴν, καὶ ἂν τις ἐπειρᾷτο ν' ἀνεγκύσῃ αὐτόν, ἠγείρετο καταγίς.

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀνευρέσεως τοῦ ἐπίτηδες εἰς τὴν θάλασσαν ριφθέντος δακτυλιδίου ὑπὸ τολμηροῦ κολυμβητοῦ, λαμβάνοντος συνήθως ὡς γέρας τὴν θυγατέρα τοῦ ρίψαντος ἢ αὐτὴν τὴν ρίψασαν τὸ δακτυλίδιον, εἶναι κοινότατον εἰς ἄσματα, παραδόσεις ἢ παραμῦθια εὐρωπαϊκῶν λαῶν, τῶν ὁποίων πρώτη πηγὴ πρέπει νὰ θεωρηθῆ εὐλόγως ὁ ἑλληνικὸς μῦθος. Τῶν τοιούτων παραδόσεων ὀνομαστὴ εἶναι ἡ σικελικὴ περὶ τοῦ Cola Pesce (= Ψαρονικόλα) διὰ τὴν ποιητικὴν διασκευὴν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Schiiller. Εἰς τὸ ποίημα τοῦ Schiiller, τὸν *Boutteux* (Gaucher), ἀφοῦ ὁ τολμηρὸς νεανίας κολυμβητῆς ἐπανέφερον ἐκ τῶν βυθῶν τῆς θαλάσσης τὸ ριφθὲν χρυσοῦν ποτήριον εἰς τὸν βασιλέα, οὗτος τὸ ρίπτει καὶ πάλιν ὑποσχόμενος νὰ δώσῃ εἰς αὐτόν γυναῖκα τὴν βασιλοπούλαν, ἂν ἐπαναλάβῃ τὸν ἄθλον. Ἀλλὰ πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν ὁ νεανίας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπανέλθῃ».¹

Φαίνεται ὅτι τόσοσιν εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ ἄσματα μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἑλληνικόν, ὑπάρχει ἐπιβίωσις τοῦ παλαιοῦ τοῦτου ἑλληνικοῦ μύθου.

Γ. Κ. Σ.

1) Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Ἀθήναις 1914, σ. 132-33, ἀρ. 90.

Α'.

Ὁ Κωσταντῆς, οἱ ἄρχοντες κι ὁ βασιλὲς ἀντάμα
κάθονται τρῶν' καὶ πίνουνε καὶ γλυκοχαιρετιοῦνται
κ' ἐκεῖ ποὺ τρώγαν' κ' ἔπιναν καὶ διπλοχαιρετιοῦνταν,
ὁ Κωσταντῆς καυκήστηκε μπροστὰ εἰς τὸν ἀφέντη.

5 - «Ἀφέντη μου, ν-τῆ θάλασσα πλεχτὸς θὰ ν-τῆ μ-περάσω».¹
Κι ὁ βασιλὲς σάν τ' ἄκουσε στὸν Κωσταντῆνο λέγει.

- «Σάν ν-τὴν περάσης, Κωσταντῆ, γαμπρὸ θὲ νὰ σὲ κάνω
θέλεις ν-τῆμ πρώτη μ' ἀδρεφή, θέλεις ν-τὴν ὑστερνὴ μου,
θέλεις ν-τῆ θεγατέρα μου, ν-τῆ λαμπρογεννημένη,

10 ὅπου γεννήθ'κε ν-τῆ Λαμπρῆ κ' ἐλάμψαν² τὰ παλάτια
κ' ἔλαμψε καὶ τὸ πέλαγος μὲ ὄλα τὰ καράβια».³

Σάν τ' ἄκουσεν ὁ Κωσταντῆς στὴ θάλασσαν-ε πέφτει.

Δώδεκα μίλια πήγαινε μὲ γέλια μὲ τραβούδια
κι ἄλλα δώδεκα πήγαινε μὲ κλαῖτα μοιρολόγια

15 κι ἀνάμεσα στὸ πέλαγος ψιλὴ φωνίτσα βγάζει :

- «Θάλασσα, πικροθάλασσα καὶ πικροκυματοῦσα,⁴

τόσες φορές σὲ πέρασα μὲ γέλια μὲ τραβούδια

καὶ τώρα γιὰ 'να στοίχημα βουλήθ'κες νὰ μὲ πνίξης».⁵

Θράκη (Σωζόπολις). - Λαογρ., τόμ. 1 (1909/10),
σ. 612, ἀρ. 29 (Κωνστ. Δ. Παπαῖωαννίδης).

1) ὁ στίχ. 4 τῆς ἐκδ. Παπαῖωανν.: «ὁ Κωσταντῆς καυκήστηκε ν-τῆ θάλασσα πλεχτὸς
θὲ νὰ περάσω» ἀντικατεστάθη διὰ τῶν στίχων 4-5 ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Μεσομηδρίας (Λ. Α.
ἀρ. 1104 Α', σ. 143, στ. 1-2). 2) ἐκδ. Παπαῖωανν.: ἀνάψαν' ἢ διόρθωσις ἐκ τῆς παραλλ.
ἐκ Μεσομηδρίας, ἔνθ' ἄν., στ. 6-7. 3) ὁ στίχος ἐλήφθη ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Μεσομηδρίας,
ἔνθ' ἄνωτ., πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ ἔσματος κειμένου στίχου: καὶ ἀναγεν ἢ
θάλασσα τραγούρου μὲ ν-τὸν ἄμμο. 4) εἰς τὸ ἔσμα ἀκολουθεῖ ὁ στίχ. «ὄλοι σὲ λένε θά-
λασσα κ' ἐγὼ σ' ἔλεγ' ἀδοῦσα», ὅστις προφανῶς εἶναι παρεμβλητός ἐκ διστίχου. 5) οἱ στί-
χοι 16-18 εἰσῆχθησαν ἐξ ἐτέρως διατοπώσεως τοῦ ἔσματος ἀπὸ τοῦ στ. 15 κ. ἐξ. (βλ.
Λαογρ., ἔνθ' ἄν., σ. 612). Τὸ παρατιθέμενον ἀνωτέρω τραγοῦδι ἀπὸ τοῦ στίχ. 16 κ. ἐξ. (ἐκδ.
ἐν Λαογρ., ἔνθ' ἄν., στ. 15 κ. ἐξ.) συνεχίζεται ὡς κάτωθι.

- «Πάρτε τὰ ρουχάκια μου, τὰ λινομέταξά μου,
καὶ πάν'τε τα ν-τῆ μάννα μου, ν-τῆ κικροκαταροῦσα,
ποὺ καταροῦσε κ' ἔλεγε Παρασκευὴ ν-τῆ μέρα.

- Παιδί μ', τὰ ψάρια νὰ σὲ φᾶν', παιδί μ', τὰ σαφριδιάκια,
κ' ἔφτασεν ἢ κατὰρα ν-τῆς καὶ θὴ μὲ φᾶν' τὰ ψάρια».

Κ' ἐκεῖ ποὺ πνίγ'κ' ὁ Κωσταντῆς παλάτ' ἐθεμελιώθη,
μὲ τὸ γναλί, μὲ τὸ ψηφὶ καὶ μὲ τὸ μαργατάρι,
καὶ πάνου κόρη κά'ντανε ξανθιά καὶ μαυρομμάτα,
ν-τῆ θάλασσα ἐμάλωνε καὶ ν-τὴν ἐκαταροῦσε.

- «Θάλασσα σὺ ν-τὸν ἐπνίξης ν-τὸν ἀγαπητικὸ μου».

Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ τραγοῦδιου παραλείπεται ὡς συμφορμὸς ἐξ ἄλλων ἔσμάτων.

Β'.

- Σύρκεται τὸ δράκοντικόν, σύρκεται τὸ θερίον,
 σύρκεται, ἐβγαίν' ἀσ'¹ τὸ λιμνὴν ἀσ' τὸ βαθὺν τὸν πόρον,
 χρυσέσσα κόρη γίνεται, ἀπάν' ἔς τῆ στράτα στέκει,
 τὰ δάκρυα τς ἐκατέβαιναν, Καλομηνέθ' χαλάζιν.²
- 5 Κανεῖς, κανεῖς 'κ' ἐρώτεσεν, ἀπηλογιάν 'κ' ἐδώκεν·³
 χέρας⁴ υἱὸς ἐρώτεσεν, ἀπηλογιάν ἐδώκεν.
 - «Ντὸ ἔπαθες,⁵ χρυσὲ κόρη, τὰ δάκρυα σ' κατεβαίν'νε».
 - «'Ακεῖ ἔς τὸ μαῦρον τὸ λιμνὴν καὶ ἔς τὸ βαθὺν τὸν πόρον,
 ῥοῦξεν⁶ τοῦ κυροῦ μ' τὸ πουγγίν, τῆ μάννα μ' τὸ λογάδι·⁷
- 10 ὅποιος βουτᾶ καὶ παίρει ἀτά,⁸ θὰ παίρ' κ' ἐμέν κ' ἐκεῖνα».
 - «'Εγὼ βουτῶ καὶ παίρ' ἀτά, παίρω ἐσὲν κ' ἐκεῖνα».
 Σεράντα ὄργυιās ἐβούτεσεν καὶ μὲ τὴν τραγωδίαν,⁹
 κι ἄλλα σεράντα ἐβούτεσεν μὲ τὴν μοιρολογίαν.
 - «Κόρη, καὶ ἂν εἶσαι χριστιανὴ κ' ἐλαδοβαπτισμέντσα,
- 15 σεράντα ὄργυιās τὸ λητάριν¹⁰ ἀπάν' ἔς τὸ μαῦρο¹¹ μ' κέιται·
 τ' ἔναν τὴν ἄκραν δῶσ' ἐμέν, τ' ἄλλο δέσον ἔς τὸ μαῦρο μ',
 ἀτὸν ραβδοκουπᾶν ἄτον,¹² ἐμέν ἄς σύρ' καὶ παίρ' με».
 - «'Εγὼ, ἂν ἔμουν χριστιανὴ κ' ἐλαδοβαπτισμέντσα,
 ἀτοῦ ἔς τὸ μαῦρον τὸ λιμνὴν ἐγὼ ἐσὲν 'κ' ἐρροῦζ'να».¹³
- 20 - «Μεγάλ' 'Αγέρ'¹⁴ μεγάλ' 'Αγέρ', ποῦ ἔσ' κι ἀδά κ' εὐρέθες;¹⁵
 'Σ σ' ἐσὸν¹⁶ τὸ πρωτοφώναγμαν κόρη ἐλευτερέεν!»
 - «Μεγάλ' 'Αγέρ', μεγάλ' 'Αγέρ',¹⁴ ποῦ ἔσ' κι ἀδά κ' εὐρέθες;¹⁵
 'Σ σ' ἐσὸν¹⁶ τὸ διπλοφώναγμα σ' καράβιν ἐβυθίστεν».
 - «Μεγάλ' 'Αγέρ', μεγάλ' 'Αγέρ', ποῦ ἔσ' κι ἀδά¹⁷ κ' εὐρέθες;¹⁵
- 25 - «'Εγὼ ἔς τὸ τριπλοφώναγμα σ', ἐγὼ ἀδά¹⁷ εὐρέθα».
 Τὸ κοντάρ'ν ατ' ἐπέρπαξεν. ἀτὸν ἀπάν' ἐξέγκεν.¹⁸
 - «Γυναικωτὲ καὶ παλαλέ, πομπὴν τῆ συμπαιδίων,
 γυναικοῦ λόγον μὴ κρατῆς, μυστήριον μὴ βαστάζης».

Πόντος. - Ποντ. Ἑστία, τόμ. 1 (1950) σ. 357.

1) ἀπό. 2) ὅπως τὸ χαλάζι τοῦ Μαΐου. 3) κανεῖς, κανεῖς δὲν ἠρώτησε, κανεῖς ἀπάντησιν δὲν ἔδωκε. 4) χήρας. 5) τί ἔπαθες. 6) ἔπεσε. 7) τῆς μητέρας μου ὁ θ-η-σαυρός. 8) καὶ παίρνει ἀτά. 9) μὲ τὸ τραγοῦδι. 10) τὸ σχοινίον. 11) εἰς τὸν ἵππον. 12) αὐτὸν κτύπησε τὸν μὲ τὴν ράβδον. 13) δὲν σὲ ἔρριχνε. 14) Μεγάλε Ἄγιε Γεώργιε. 15) ποῦ ἦσο κ' ἐδῶ δὲν εὐρίθης. 16) ἐν Ποντ. Ἑστ.: ἐγὼ ὁ τό. ζωρθ. Σ' σ' ἐσὸν τὸ πρὸς εὐδῶσαι τοῦ νοήματος. 17) ἐδῶ. 18) αὐτὸν ἐπάνω ἀνέσυρε.

Ζ'. ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΟΝΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΝ ΔΡΑΚΟΝΤΑ

Δράκων έμφωλεύων εις πηγήν κατέχει τὸ ὕδωρ ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὕδρευεται ἡ πόλις. Οἱ κάτοικοι ὑποφέροντες πολὺ ἐκ τῆς δίψης ἀπέστειλλον πρὸς βορὰν εἰς τὸ θηρίον καθημερινῶς διὰ κλήρου ἕνα παιδί, ὥστε νὰ ἀφήνη τὸ ὕδωρ ἐλεύθερον.

Τέλος ἔπεσεν ὁ κληρὸς εἰς τὴν βασιλοπούλαν, ἣτις καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν πηγήν. Ἐνῶ ἦτο ἐκεῖ ἐκτεθειμένη, ἀναμένουσα τὸ μοιραῖον, παρουσιάσθη αἰφνης ἔφιππος νέος, ὁ Ἅγιος Γεώργιος, ὅστις ἐφόνευσε τὸν δράκοντα καὶ ἤλευθέρωσε τὴν κόρην.

Τὸ θέμα τῆς κατοχῆς ἢ φυλάξεως ὕδατος ὑπὸ δράκοντος ἢ στοιχειοῦ καὶ τοῦ φόνου τοῦ ὑπὸ τινος ἥρωος εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος μέχρι τῆς σήμερον ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς.¹

Ἡ διήγησις εἰς τὸ δημῶδες ἔξσμα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι γνωστὴ ἐπίσης καὶ ἐκ τοῦ συναξαρίου τοῦ Ἁγίου ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος.²

Ὁ Νικ. Γ. Πολίτης παρετήρησεν ὅτι τὸ δημῶδες ἔξσμα καὶ ἡ θρησκευτικὴ διήγησις περὶ τοῦ φόνου τοῦ δράκοντος ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου παρουσιάζουν ὁμοιότητα πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν μῦθον περὶ τῆς διασώσεως ὑπὸ τοῦ Περσεύς τῆς Ἀνδρομέδας, ἣτις εἶχεν ἐκτεθῆ εἰς κῆτος, ὅπως καταποθῆ ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ μῦθος οὗτος, σωζόμενος ὡς δημῶδες παράδοσις εἰς τὴν Καππαδοκίαν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποίηθη ἐνταῦθα εἰς χρόνους παλαιότερους τοῦ 12ου αἰ.³ εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς σχετικῆς ταύτης διηγῆσεως καὶ τοῦ ἔξσματος περὶ τοῦ φόνου τοῦ δράκοντος ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.⁴

Εἰς τὴν κυρίαν διήγησιν τοῦ ἔξσματος, δηλαδὴ τῆς ἐκθέσεως τῆς βασιλοπούλας, ἵνα κατασπαραχθῆ ὑπὸ τοῦ δράκοντος καὶ τῆς διασώσεώς της ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, παρενείρονται εἰς παραλλαγὰς αὐτοῦ τὰ ἐπεισόδια: α) τῆς ἐμφανίσεως περιστερᾶς, ὅτε ὁ Ἅγιος ἐκοιμᾶτο ἐπάνω εἰς τὰ γόνατα τῆς βασιλοπούλας (ἔξσμα Β') καὶ β) τῆς μεταφορᾶς τοῦ δράκοντος εἰς τὴν πόλιν, ἵνα πιστεύσῃ ὁ λαὸς καὶ βαπτισθῆ (ἔξσμα Γ').

Τὸ ὅλον ἔξσμα τοῦτο ἀποτελεῖ ἐγκώμιον πρὸς τὸν Ἅγιον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐψάλλετο ἴσως κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης του, ὁ συνθέτης δὲ τούτου θὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν του σχετικὴν εἰκόνα τοῦ δρακοντοκτόνου Ἁγίου.⁵

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Ἄι Γιώργη μ', ἀφέντη μου κι ἀφέντη καβαλλάρη,
ἀρματωμένος με σπαθί καὶ με χρυσὸ κοντάρι·
ἄγγελος εἶσαι στὴ θωριά κι ἄγιος στὴ θεότη.

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *Τὰ δημῶδη ἑλληνικὰ ἔξσματα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, Λαογρ., τόμ. 4 (1912-13), σ. 207 κ.ἑξ.* 2) Ν. Γ. Πολίτου, *ἔνθ' ἄν., σ. 196 κ.ἑξ. 215' ἐν σ. 185 σημ. 1 καὶ 2 σημειώνεται ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.* 3) Βλ. *Georges K. Spyridakis, Saint Georges dans la vie populaire, L'Hell. Contemp. 6ème année, 1952, σ. 131.* 4) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *ἔνθ' ἄν., σ. 219 κ.ἑξ.* 5) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *ἔνθ' ἄν., σ. 196-197 καὶ G. K. Spyridakis, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 192.*

- περικαλῶ, βοήθει με, ἄγιε στρατιώτη,
- 5 ἀπὸ τὸ ἄγριο θεριὸ καὶ δράκοντα μεγάλο,
 ὅπου τὸν πῆγαν ἄνθρωπο κάθε πρωτὶ καὶ ἄλλο.
 Κι ἂν δὲν τὸν πῆγαν ἄνθρωπο κάθε πρωτὶ στὴν ὥρα
 κανένανε δὲν ἄφηνε νερὸ νὰ πιῆ στὴ χώρα.
 Τὰ πολιτσιαῖ¹ ἔρριξανε τίνος τὸ θέλει τύχει
- 10 κ' ἐπέσανε τὰ πολιτσιαῖ εἰς τὴ βασιλοπούλα,
 ὅπου τὴν εἶχε ἡ μάνα της μία κι ἀκριβοπούλα.
 Σὰν τ' ἄκουσεν ὁ βασιλιάς, πολὺ βαρὺ τὸν ἤρθεν.
 - «Τὸ βιὸ μ' ὄλο ἀπάρ'τε² το καὶ τὸ παιδί μ' ἀφήστε».
 Λαὸς σηκοῦτ' ἀρίθμητος στὸν βασιλιά πηγαίνει.
- 15 - «Γιὰ δῶσ' μας τὸ παιδάκι σου, γιὰ παίρνομε κ' ἐσένα».
 - «'Απάρ'τε² καὶ στολίστε την καὶ κάμετέ τη νύφη
 κι ἀμέτε την τοῦ δράκοντα νὰ τὴ γλυκομασῆση».
 Στὰ μάρμαρα τοῦ πηγαδιοῦ 'δέσαν' τὴν ἀλυσίδα
 κ' ἐδέσανε τὴν ὁμορφη κι ἄτυχη κορασίδα.
- 20 "Αἰ Γιώργης ἐβουλήθηκε διὰ νὰ τήνε σώση
 κι ἀπὸ τὸ ἄγριο θεριὸ νὰ τὴν ἐλευθερώση³
 τὸν γρίβαν³ του καβάλλησε καὶ τότε διποδίζει⁴
 στὸ χεῖλος μέσ' στοῦ πηγαδιοῦ πηγαίνει καὶ καθίζει.
 - «"Αφισ' με, κόρη, ἄφισ' με, λίγο ὕπνο νὰ πάρω
 κ' ἐγὼ φονεύω τὸ θεριὸ καὶ ἀπὸ 'δῶ σὲ βγάλω».
- 25 "Αἰ Γιώργης κοιμήθηκε καὶ τὸ θεριὸ ἀνεβαίνει,
 τὰ ὄρη ὄλα σείονται καὶ τὰ κλαδιά σαλεύουν,
 τῆς κόρης τὰ ματάκια της ὡσὰν τὴ βρύση τρέχουν.
 - «Σήκου, σήκου, ἀφέντη μου, καὶ τὸ νερὸ ἀφρίζει
- 30 κι ὁ δράκοντας τὰ δόντια του γιὰ μένα τ' ἀκονίζει.
 Σήκου, σήκου, ἀφέντη μου, μήπως φάη κ' ἐσένα
 τοῦτο τὸ ἄγριο θεριὸ ὅπου θὰ φάη ἐμένα».
 "Αἰ Γιώργης σηκώθηκε σὰν παραλογιασμένος⁵
 καὶ τὸ κοντάρι τ' ἄρπαξε σὰν πού 'ταν μαθημένος.
- 35 Μιὰν κονταριά τὸ ἔδωσε, τὸ κτύπησε στὸ στόμα
 καὶ παρευθὺς τὸ ζάλισε κάτω στὴ γῆς τὸ χῶμα.
 - «"Ατε, κόρη μ', ἄμ', πάαινε καὶ πά'νε⁶ στοὺς γονεῖς σου
 καὶ πές τους ποιὸς σὲ ἔσωσε σήμερα τὴ ζωὴ σου».
 'Ο βασιλιάς τὸν προσκαλεῖ, ὁ βασιλιάς τὸν λέει.

1) τὸν κληρον. 2) πάρτε ὄλα τὰ ὑπάρχοντά μου. 3) τὸν ἔπικον. χειρ.: τὴν ὄγγαν.
 'Η διόρθ. ἐκ τῆς παραλλ. ἐξ 'Αγιάσου Λέσβου (Λ.Α. ἀρ. 1446 Γ', σ. 91, στ. 22). 4) χειρ.:
 ὀδοποδίζει. 'Η διόρθ. συμφώνως πρὸς τὴν ἐξ 'Αγιάσου παραλλ. (βλ. ἀνωτ., σημ. 3, στ. 22).
 5) ζαλισμένος. 6) πῆγαινε.

- 40 - «Χάρη σου 'ναι ή χάρη μου, χάρη σου τὸ παιδί μου,
 χάρου καὶ τὴν κορώννα μου, πῶχω στὴν κεφαλὴ μου».
 - «Χάρου το, βασιλέα μου, χάρου το τὸ παιδί σου,
 χάρου καὶ τὴν κορώννα σου, πῶχεις στὴν κεφαλὴ σου».
 - «Γιὰ πές μου, ἐνδοξότατε, τί εἶναι τ' ὄνομά σου,
 45 γιὰ νὰ σοῦ κάμω χάρισμα, νὰ 'ναι τῆς ἀρεσκειδῆς σου».
 - «Γεώργιον μὲ λέγουσι ἀπ' τὴν Καππαδοκίᾳ
 θέλεις νὰ κάμης χάρισμα, κάμε μιὰν ἐκκλησίᾳ
 καὶ βάλε καὶ ζωγράφισε Χριστὸν καὶ Παναγίᾳ
 καὶ στὴ δεξὴ τῆς τὴν πλευρὰ βάλ' ἕναν καβαλλάρη,
 50 ἀρματωμένο μὲ σπαθί καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι».

Μικρὰ Ἀσία (Σινώπη). - Λ. Α. ἀρ. 1151,
 σ. 91-93 (Μαρία Λιουδάκη, 1938).

Β'.

- Ἄι μου Γιώρκη, ἀφέντη μου, καὶ 'μορφοκαβαλλάρη,
 ἀρματωμένος μὲ σπαθί καὶ μ' ἄρκυρὸ κοντάρι,
 στὴ δόξα καὶ στὴ δύναμη θέλω νὰ σὲ θιβάλλω¹
 γιὰ τὸ θερκιό, ποὺ σκότωσης, τὸ δράκο τὸ μεγάλο,
 5 ἀπού 'χαμε στὸν τόπο μας σ' ἕνα βαθὺ πηᾶδι²
 ἄθθρωπους τὸ ταίζαμε κάθε πωρνὸ καὶ βράυ³
 κι ἂν δὲν τοῦ παίρναν ἄθθρωπο τὸ βράυ νὰ δειπνήση,
 νερό σταλιά δὲν ἔφηνε τὸν κόσμον νὰ δροσίση.
 Ἐπαίξασι τὸ μπουλετι⁴ καὶ σ' ὅποιο θεὸ νὰ πέση,
 10 ἐστέλλαν τὸ παιάκιν του τοῦ λιονταρκιοῦ πεσκέσι.⁵
 Ἐξέπεσε τὸ μπουλετι⁴ σὲ μιὰν βασιλοπούλα,
 ὅπου τὴν εἶχ' ὁ βασιλιάς μοναχορησπούλα.
 Ὁ βασιλιάς σάν τό 'κουσε ἐπηλοήθη⁶ κ' εἶπεν.
 - «Οὐλλο τὸ βιός⁶ μου πάρτε το καὶ τὸ παιδὶν μ' ἀφήστε».
 15 Κόσμος, λαὸς σηκώστηκε κ' εἶπαν στὸ βασιλέα⁷
 - «Γιὰ στείλε τὸ παιάκι σου, γιὰ στέλλομεν ἐσένα».
 - «Στολίσετε τὴν κόρην μου μ' ἀτίμητα⁷ πετράδια,
 μ' ἀτίμητα, μ' ὀλόχρουσα καὶ μὲ μαρκαριτάρκια.
 Στολίσετε τὴν κόρην μου καὶ κάματέ τη νύφη
 20 καὶ πάρτε τὴν τοῦ λιονταρκιοῦ πεσκέσι νὰ δειπνήση».
 Κόσμος, λαὸς τὴ λάλησε⁸ καὶ πᾶν' τὴν εἰς τὴ βρύση,
 ἄθαργειεν⁹ ἢ κακορρίζικη καὶ πᾶν' τὴ νὰ σεργιανίση.¹⁰

1) νὰ σὲ μνημονεύσω. 2) κληρον (λ. ἱ. billetino). 3) δῶρον (λ. τ. peskes). 4) ἔπεσαν ὁ κληρος. 5) ἀπεκρίθη. 6) τὴν περιουσίαν, τὰ ὑπάρχοντά μου. 7) πολῦτιμα. 8) τὴν ὠδήγησε. 9) ἐνόμιζεν. 10) νὰ κάμη περίπατον (λ. τ. seyran).

- “Ονταν τή 'φήκα μοναχή, ἐπηλοήθην κ' εἶπε.
 - «"Όχου! ἡ κακορρίζικη καὶ βαριομοίρα πού 'μαι
 25 αὐτοῦ τοῦ ἄγριου θερκιοῦ φαῖν ἐμελετοῦμου». Ἡ κόρη 'κεῖ πού κάθουνταν θωρεῖ 'να στρατιώτη,
 ἀρματωμένο μέ σπαθί καὶ μ' ἀρκυρὸ κοντάρι.
 Δίνει βιτσιὰ¹ τ' ἀλόδου του, στήν κόρη πάνω πάει.
 - «"Ωρα καλή σου, κόρη μου». - «Καλῶς τὸ στρατιώτη».
 30 - «'Νέσυρε, ² κόρη μου, νά ζῆς, νερό νά πιῶ λιάκι». Κ' ἐπηλοήθην³ κ' εἶπεν το μέ τὰ καμένα χεῖλη.
 - «Πάαιννε, στρατιώτη μου, νά μὴν σέ φάη κ' ἐσένα
 αὐτὸ τὸ ἄγριο θερκιό, πού θε νά φάη κ' ἐμένα».
 - «Λιάκι θέλω νά κοιμηθῶ στὰ γόνατά σου πάνω
 35 καὶ τὸ θερκιό σκοτώννω το κ' ἐγὼ πού 'δῶ σέ βκάλλω». Ἐπηλοήθην κ' εἶπεν το μέ τὰ καμένα χεῖλη.
 - «"Ετσι τὸ λές, στρατιώτη μου, νά μέ παρηγορήσης,
 ὄντες θε νά 'βγκη τὸ θερκιό, θά φύης νά μέ 'φήσης».
 “Ονταν ἐβγαῖνη τὸ θερκιό, τὰ ὄρη σιοτρέμουν,
 40 κ' ἡ κόρη πού τὸ φόνος της εἶπε: «"Αι μου Γιώρκη,
 δὲν ἦσουν σύ, πού μοῦ 'λεες θερκιὸν πῶς δὲν φοᾶσαι,
 καὶ τώρα τρώει μας καὶ τοὺς δκυὸ καὶ σὺ βαρκιοκοιμᾶσαι;»
 Κεῖνος τ' ὄνομαν τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ βαροφάνη.
 - «Ποῦ τό 'βρες, κόρη, τ' ὄνομα καὶ τὸ ἀνεθιβάλλεις;»⁴
 45 - «"Ενα πουλλὶν ἐπέτασε, ἔν' ἄσπρο πελιστέρι,
 κ' ἐβάσταν τίμο σταυρὸ κ' ἔγραφε: «ἐβίβα, "Αι Γιώρκη,
 κι ὅποιος ἀμόνει⁵ στ' ὄνομα ποτές δὲν μετανοιώνει». Σηκώνεται ἀνατολικά καὶ κάμνει τὸ σταυρὸν του,
 βκάλλει τὸ χαντζαράκιν του⁶ καὶ κόβκει τὸ λαιμόν του.
 50 καὶ ξαναδευτερώνει του τὸ κοντάρι στὸ στόμα,
 δαρμούς, ταραχισμούς 'καμε στές πέτρες καὶ στὸ χῶμα.
 Τὴν κόρην ἐκαλλίκεψε⁷ στὸ βασιλιά τὴν παίρνει.
 - «"Ορισε, ἀφέντ', ἡ κόρη σου, ὄρισε τὸ παιδί σου,
 ὄρισε κ' ἡ κορώνα σου, πού 'χεις στήν κεφαλὴ σου».
 55 - «Χαλάλι σου τὸ βίος μου κ' ἔχε καὶ τὸ παιδί μου,
 χαίρου καὶ τὴν κορώνα μου, πού 'χω στήν κεφαλὴ μου».
 - «Χαίρου το καὶ τὸ βίος σου, χαίρου καὶ τὸ παιδί σου,
 χαίρου καὶ τὴν κορώνα σου, πού 'χεις στήν κεφαλὴ σου».
 - «Γιὰ πές με, στρατιγιώτη μου, πῶς λέσιν τ' ὄνομά σου;»

1) ραβδισμόν. 2) ἀνελησε. 3) ἀπεκρίθη. 4) ἀναφέρεις. 5) ὀμόνει, ὀρκίζεται.
 6) τὸ μαχαίρι του. 7) ἔβαλε νά καταλλικέψη.

- 60 - «Ἐμένα Γιώρκη λέουν με, ἴπου τῆ Καππαδοκία·
ὄντες θά κάμης χάρισμα, χτίσε μιάν ἐκκλησία,
ἀριστερά νά ἔν ὁ Χριστός, δεξιά ἡ Παναγία,
στή μέση τοῦ μοναστηριοῦ κάμ' ἕνα καβαλλάρη,
ἀρματωμένο με σπαθί καί μ' ἀρκυρό κοντάρι».

Ρόδος. - Λαογρ., τόμ. 11 (1934-37),
σ. 222, ἀρ. 3 (Ἄναστ. Γ. Βρόντης).

Γ'.

- Δευτέραν ἴτου τῆς Καθαρῆς πού κάμουν τὴν νομάδα,¹
ἐξέβην Ἄι Γιώρκιος τὴν πρώτην ἑβδομάδα.
Χαρτὶν βαστᾷ ἔς τὸ θέριν του νά πάη σ' ἄλλον κάστρο
τζαί τ' ἄλοόν του πού βαστᾷ ἦταν ἀπάριν² ἄσπρο.
- 5 Τζαίν τρεῖς ἡμέρες ἔκαμε νά πάη στὸ Βερούτι,
οὔτε ψουμί, οὔτε νερόν νά ἴρη ἔς τὴν χώραν τούτη.
Κάχα³ Παρασκευὴν ὁ δράκοντας ἕναν παῖν νά φάη,
γιὰ νά χαμνίση⁴ τὸ νερὸ ἔς τὴν πόλιν μας νά πάη.
Ἦρτε γυρὶν⁵ τ' ἀφέντη τῆς, τοῦ μέγα βασιλέα.
- 10 Κόρην τὴν εἶθε μοναθὴ τζ' εἶθεν νά τὴν παντρέψη,
ἀλλάσσει τὴν, ξηλλάσσει τὴν, τοῦ δράκου νά τὴν πέψη.
Ἐπκίασε τζεῖνον τὸ στρατί, στρατὶν τζαί μονοπάτι,
τὸ μονοπάτι βκάλλει τὴν ἔς τοῦ δράκοντα τὴ βρύση.
Ἡῦρεν μιάν πέτραν ριζιμιάν τζ' ἔβκην τζ' ἐστάθην πάνω.
- 15 - «Ἀφέντη μου, ἔς τοὺς οὐρανοὺς τζ' ἐσὺ πῶς τὰ βαστάγνεις
τζαί σὰν ἑμέναν τρυφερὴ ὁ δράκος νά με φάη;»
Νά σου τὸν Ἄι Γιώρκιο ἴπου πάνω τζ' ἀνεφαίνει.
Τζαί τρέθει, πάει πάνω τῆς, νά τὴν καταρωτήση.
- «Εἶντα γυρεύεις, λυερὴ, ἔς τοῦ δράκοντα τὴ βρύση;»
- 20 - «Ἐτσι τὸ ἔθ' ἡ χώρα μας, ἔτσ' ἔν' συνηθισμός μας,
ὁ δράκος κάχα Παρασκευὴν ἕναν παῖν νά φάη,
γιὰ νά χαμνίση⁴ τὸ νερόν ἔς τὴν πόλιν μας νά πάη».Ἦρτεν
γυρὶν⁵ τ' ἀφέντη τῆς, τοῦ μέγα βασιλέα,
κόρην τὴν εἶθεν μοναθὴ τζ' εἶθεν νά τὴν παντρέψη,
- 25 ἀλλάσσει τὴν, ξηλλάσσει τὴν ἔς τοῦ δράκου νά τὴν πέψη.
Τζαί νά σου τζαί τὸ δράκοντα ἴπουπάνω τζ' ἀνεφαίνει.
- «Τρώω τὸν παίδικιον μπουκκωμα,⁶ τὴν κόρην μισομέρι,
ἐτζά τζαί ἔς τ' ἀποδειλίνα⁷ τρώω τὸ ἄλοόν τους»

1) εἶδος παιδιᾶς. 2) ἵππος. 3) κάθε. 4) ν' ἀφήσῃ. 5) ἡ ἀστρά. 6) ὡς πρό-
γευμα. 7) τὸ δελιδόν.

- τζαί κάμνω τζαί τόν 'πόυπνο, ' κάμνω τὰ κόκκαλά τους».
- 30 Τζ' έπολοήθην² τζ' είπεν του τζαί λέει τζαί λαλει του.
- «Τήν χαντζιαρκάν τρώς μπούκκωμα³ τζ' άλυσίιν μισομέρι».
Τζ' έπολοήθην τζ' είπεν του τζαί λέει τζαί λαλει του.
- «Τίνος παιίν λοάσαι σου⁴ τζαί μ' άντιπολοάσαι;»⁵
- «Τζαί τής 'στραπής παιίν είμαι τζαί τής βροντής άγγόνι,
35 γιατ' άν ήστράψω, κρούζω σε, τζ' άν ήβροντώ, χαλώ σε,
ρίψω χαμηλομπουμπουρκά,⁶ χαμαί 'ς τή γή σκορπώ σε».
Τζ' έπολοήθ⁷ ή λυερή τζαί λέει τζαί λαλει του.
- «'Ανου πάνου,⁷ 'Αι Γιώρκιε, τζαί βάλε τὸ σταυρό σου
τζαί γύρισε τζαί κάθησε πάνω 'ς τὸ άλλοό σου,
40 γιατ' είσαι τρυφερόν παιί περίττου⁸ 'πού τὸ κλήμα,
μέσ' 'ς τήν τζοιλιά τοῦ δράκοντα, μέ⁹ μās γινῆ τὸ μνημα».
Σηκώθη 'Αι Γιώρκιος τζ' έβαλεν τὸν σταυρόν του
τζ' έγύρισην τζ' έκάθησην πάνω 'ς τὸ άλλογόν του.
Μιάν χαντζιαρκάν τοῦ έδωσεν τζ' 'θ' άποκούπισέν το¹⁰.
- 45 Ταυρῶ¹¹ τὸν Ισακκούλιν του τζαί πκιάννει τ' άλυσίδιν
τζαί πκιάννει τον τζαί δίννει¹² τον 'πού τ' άποκάτω θείλι.
- «Τραύα τον, κόρη, τραύα τον, 'ς τήν πόλιν σας νά μποῦμε
τζαί νά τὸν 'δοῦν οί άνομοι τζ' οῦλοι νά πιστευτοῦσιν,
'πό τοῦν' τὸ γρόνον¹³ τζαί νά πά' οῦλοι νά βαφτιστοῦσιν».
- 50 'Οσον τζαί κοντοφτάννουσιν 'ς τήν πόλιν τους νά μποῦσιν,
μνιάν μουγκαρκάν έμ¹⁴ πῶδωσεν τζ' ή χώρα άνευρτη¹⁵
τζαί τὸ σκαμνίν τοῦ βασιλιᾶ έγειρεν τζ' έτσακίστη.
Τζαί νά σου τζαί τὸν βασιλιά γερμένος, σκοτωμένος,
δκυὸ πέτρες εις τὰ θέρκα¹⁶ του τζαί τριχογενειασμένος¹⁷
55 νά σου τζαί τήν βασιλισσαν γερμένη, σκοτωμένη,
δκυὸ πέτρες εις τὰ θέρκα της τζαί τριχομαλλισμένη.
Τζ' έπολοήθηκεν ὁ βασιλιάς τζαί λέει τζαί λαλει της.
- «Νά 'ξερα πκοιὸς μου έκαμεν τούτην τήν καλωσύνην,
έχάριζά του τὸ βασίλειο μου έτσι με τὸ σκαμνί μου,
60 έδίουν του τ' άννοιχτάρκα¹⁷ μου τζ' έκαμνά τον γαμπρό μου».
'Επολοήθην τζ' είπεν του ή κόρη τζαί λαλει του.
- «Σώπα, σώπα, άφέντη μου, τζ' έγιώ νά σ' ὀμιλήσω.
Τούρος έν¹⁸ 'Αις Γιώρκιος 'πού τήν Καππαδοκίαν».

1) απόδειπνον. 2) απεκριθη. 3) μαχαιριαν τρώγεις ως πρόγευμα. 4) λογαριάζε-
σαι, θεωρείσαι σό. 5) αντιμλεϊς. 6) χαμηλήν, βπόκωφον βροντήν. 7) σήνω επάνω.
8) περισσότερον. 9) μή. 10) και τὸ άνέτρεψε. 11) τραυᾶ. 12) δένει. 13) από τοῦ-
τον τὸν χρόνον. 14) ένα μοκρηθμόν είναι. 15) εταράχθη. 16) εις τὰ χέρια. 17) τὰ
κλειδιά. 18) τούτος είναι.

- 65 - «'Αν εἶναι "Αἰς Γιώρκιος, νά τὸν ἤζωγραφίσω,
νά κάμω τὰ 'σσω' του γρουσά, τὰ 'ξω του' γρουσταλλένα,
νά κουβαλῶ 'ς τὴν χάριν του πολὺν τζιερὶν τζαὶ λάδιν
τζαὶ μὲ τὰ βορτολόμουλα' κάπνισμα τζαὶ λιβάνι».
Ζωὴ τζαὶ γρόνια νά 'θετε ὅσοι τζ' ἂν τὸ γροικᾶτε '
τζ' ἐτζεῖνου πρέπ' ἢ δόξαση τζ' ἐμένα τὸ σπολλατε. »

Κύπρος. - Δ.Α. ἀρ. 1116, σ. 1-2
(Hedw. Lüdeke, 1937).

Η'. ΔΡΑΚΟΣ ΕΜΠΟΔΙΖΕΙ ΤΗΝ ΥΔΡΕΥΣΙΝ ΤΟΠΟΥ

Ὁ δράκος ἀποτελεῖ τὸ θέμα διαφόρων τραγουδιῶν, ὡς π.χ. τὸ περὶ τοῦ Γιάννη ποῦ ἐξυπνᾷ τὸν δράκοντα καὶ παλαίει πρὸς αὐτόν. Οὗτος εἶναι ἀκόμη καὶ φύλαξ πηγῆς ἀποστερωῶν τὸ ὕδωρ ἀπὸ τοὺς κατοίκους κώμης ἢ, ὅπως εἰς τὸ κατωτέρω ἄσμα, ἀπὸ τοὺς πανηγυριστὰς κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου, τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ ἄλλας ἑορτὰς.

Τὸ θέμα τοῦτο τῆς παρακωλύσεως ὑπὸ δράκοντος τῆς ὑδρεύσεως ἐκ πηγῆς εἶναι παλαιόν, γνωστὸν καὶ ἐκ λαϊκῶν παραδόσεων, ἰδίᾳ ὅμως ἐκ τοῦ γνωστοῦ τραγουδιοῦ τοῦ φόνου τοῦ δράκοντος ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου.⁴ Ἐκ τοῦ τραγουδιοῦ τούτου φαίνεται ὅτι διεμορφώθη καὶ τὸ κατωτέρω, τὸ ὁποῖον ἄδεται εἰς τὸν χορὸν κατὰ διαφόρους πανηγύρεις, ὡς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου (Ἀράχοβα Παρνασσίδος), τῆς Ἁγίας Τριάδος (Δαυλεία Λεβαδείας), τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος (Βλάστη Κοζάνης) κ.ἄ.

Τὸ ἄσμα τοῦτο ἀπαντᾷ διαδεδομένον εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν καὶ Δυτικὴν Μακεδονίαν, ἐπεκταθὲν εἴτα ἐκ τῶν περιοχῶν τούτων εἰς ὠρισμένους τόπους καὶ τῆς Θράκης.

Γ. Κ. Σ.

Πανηγυράκι γίνεται εἰς τὴν Ἁγιά Τριάδα,¹
τὸ πανηγύρ' εἶναι πολὺ κι ὁ τόπος εἶναι λίγος.²
κράτησ' ὁ Δράκος τὸ νερό, διψάγει τὸ πανηγύρι.

Τρεῖς λυγρὲς κινήσανε, νά πᾶν' νά ποῦν τοῦ δράκου.

- 5 - «'Απόλα, δράκου μ', τὸ νερό, κ' ἐσύ, βρὲ νιέ, τὴ βρῦση,
νά πιοῦν οἱ εὐμορφες νερό, νά πιοῦν οἱ διψασμένοι,
νά πάρουν κ' οἱ γραμματικοὶ νερό στὸ καλαμάρι».

Λεβάθεια (Δαυλεία). - Δ.Α. Ὑλη, ἀρ. 303
(Ν. Καλλιγιακάκης, 1888).

1) τὴν ἐπιφάνειαν τῆς εἰκόνος. 2) τὸ πλαίσιον τῆς εἰκόνος. 3) μὲ τοὺς ἡμίονους.
4) ἀκούετε. 5) τὸ «εἰς πολλὰ ἔτη».

6) Βλ. ἀνωτ., σ. 335 κ.ἑξ.

7) Τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἀλλάσσει εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος. Ἐνταῦθα ἀναφέρεται ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Τριάδος, διότι πρόκειται περὶ πανηγύρεως ἐν Δαυλείᾳ, κατὰ τὴν ὁμώνυμον ἑορτὴν (τοῦ ἁγίου Πνεύματος). 8) χειρ. : ὀλίγος.

Θ'. ΦΟΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ (ΕΡΡΙΚΟΥ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ)
ΥΠΟ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΑΣ

Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἢ Ἐρρικας καὶ Ἐρρικος (ἀλλὰ καὶ Ἐρωτας κλπ.), ἐκ τῆς Φλάντρας ἢ τῆς Ἀλεξάντρας, ἐζήτησεν εἰς γάμον τὴν βασιλοπούλαν Ἐλένην, ἥτις ὅμως τὸν ἀπέκρουσεν. Εἰς ἀντίποινα προέβη τότε μὲ τὸν στρατὸν του εἰς ἀποκοπὴν τοῦ ὕδατος διὰ τὴν ὕδρευσιν τῆς πόλεως τῆς βασιλοπούλας, οὕτω δὲ ὁ λαὸς ὑπέφερε πολὺ ἐκ τῆς δίψης.

Ἡ κόρη, ἵνα ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα τῆς ἀπὸ τὴν δοκιμασίαν ταύτην, στολιζέται καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ πολιορκητοῦ, ὅπου κατορθώνει κατὰ τὴν νύκτα νὰ τὸν δολοφονήσῃ καὶ ἐπιστρέψῃ, ὡς παρθένος, ἄθικτος εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον.

Τὸ θέμα τοῦτο τοῦ ἔξοματος, ὡς ὑποστηρίζει ὁ Μαν. Μανούσασκας¹ εἰς εἰδικὴν μελέτην του, ὁμοιάζει πρὸς τὸ τῆς ἱστορίας τῆς ἑβραϊκῆς κόρης Ἰουδήθ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἥτις καθ' ὅμοιον τρόπον ἐπέτυχεν τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς χώρας τῆς ἀπὸ τὸν Ὀλοφέρνην, ὅστις εἶχεν ὁμοίως ἐμποδίζει τὴν ὕδρευσιν αὐτῆς (Ἰουδήθ, κεφ. VII - XVI).

Ἐκ τῶν κυρίων προσώπων τοῦ ἔξοματος, δηλ. τοῦ Ἐρρικας καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὑπεστηρίχθη ὅτι τὸ ἀρχαιότερον, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἀπὸ ἀρχικὸν ἔξομα, εἶναι ὁ Ἐρρικας καὶ ὅτι τὸ τραγοῦδι ἀναφέρεται εἰς τὸν λατῖνον αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐρρικὸν τῆς Φλάντρας (Henri de Flandre) (1207 - 1216).²

Ἐκ τοῦ παραδεδομένου προώρου θανάτου τούτου, κατόπιν δολοφονίας αὐτοῦ ὑπὸ τῆς βουλγαρίδος συζύγου του, πιστεύει ὁ Μ. Μανούσασκας³ ὅτι διεμορφώθη θρῶλος ἐκ τοῦ ὁποῖου συνετέθη τὸ ἔξομα μὲ ἐπίδρασιν εἰς τὴν σύνθεσίν του τῆς βιβλικῆς ἱστορίας τῆς Ἰουδήθ.

Γ. Κ. Σ.

Ὁ Ἐρρικας ὁ βασιλιάς, τ' ἄξιο τὸ παλληκάρι,
ποὺ πέτουνε στὴν ἀντρεία, σὰν δράκος, σὰν λιοντάρι,
ἠθέλησε καὶ ἀγάπησε μίαν βασιλοπούλα'
ἦταν ὠραία καὶ ὁμορφὴ καὶ παινεμένη σ' οὐλα.

5 Ὅσο αὐτὸς τὴν ἤθελε καὶ ἀνάδραμ' ἡ καρδιά του,
τόσο κι αὐτὴ δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ τ' ὄνομά του.

Ὁ βασιλιάς ἐβάρθηκε δεσπέτο⁴ νὰ τσῆ κάμη
καὶ κλεῖ τὴ βρύση ἀπ' τὸ νερὸ τὸν κόσμον νὰ πεθάνῃ.

Ὁ κύρης τῆς τῆς ἔλεγε καὶ ὁ κύρης τῆς τῆς λέει.

10 - «Λένη μου, ἡ χώρα χάνεται, γιὰ σένα βλέπω ὡς τόσο».

- «Μὰ γὼ μπορῶ καὶ δύναιμι τὴ χώρα νὰ γλυτώσω».

Στὴν κάμαρά της κλείστηκε, ἐντύθηκε, ἐστολιστῆ

1) Τὸ ἑλληνικὸ δημοτικὸ τραγοῦδι γιὰ τὸ βασιλεὺς Ἐρρικό τῆς Φλάντρας, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 18 κ.εξ. καὶ Λαογρ., τόμ. 15 (1953) σ. 335 κ.εξ. 2) Βλ. ἔνθ' ἄν., σ. 29 κ.εξ. 37 κ.εξ. Ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀ. Ρωμαιοῦ ὑπεστηρίχθη ἀντιθέτως ἡ ἄποψις (βλ. εἰς Ἀρχαῖον Θρακ. Γλωσσ. καὶ Λαογρ. Θησ., τόμ. 18 (1953) σ. 311 - 365) καὶ τόμ. 19 (1954) σ. 225 - 274) ὅτι εἰς τὸ ἀρχικὸν ἔξομα τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος ἦτο Ἀλέξανδρος, ἦτοι ὁ Μίγας Ἀλέξανδρος. 3) Βλ. ἔνθ' ἄν., ἐν Λαογρ., τόμ. 14 (1952) σ. 49. 4) κείσμα (λ. βεν. despeto).

- καί ἀπ' ὅ,τι ὠραία ἦτανε, πάλι ξαναμορφίστη'
καί βάνει καί στὸν κόρφο της ἓνα χρυσοῦ λεῖμόνι,¹
15 γιὰ νὰ ρεβάρη μὲ τὲς μωσκιές² στοῦ Ἑρρίκου τὸ παβιόνι.³
Στὸ φόρον⁴ ἐκατέβαινε μόνο μὲ μιὰ βαίτσα
καί ἐκράτουνε στὸ χέρι της μιὰν ἀσημένια βίτσα.
Ἦντας τὴν εἶδε ὁ Ἑρρικας, ὀρθὸς ἐματαστάθη
κι ἀπὸ τὸν τόνο τσ' ὁμορφιάς ὁ λογισμὸς του ἐχάθη.
20 - «Καλῶς τὴν Ἑλενίτσα μου, καλῶς τὴν Ἑλενά μου,
σάν ποιὸς τὴν ἐπροβόδησε,⁵ γιὰ νὰ ῥθῃ ἐδῶ κοντά μου;»
- «Ἦρθα νὰ πάψης τὸ θυμὸ καί τὴ βοή τσῆ στρατάς»
παρακαλῶ σε, ρήγα μου, πάψε τα τὰ φουσαῖτα.⁶
- «Μετὰ χαρᾶς σου, Ἑλένη μου, καί ὅ,τι θωρεῖ τὸ φῶς σου
25 καί πρᾶμα μεγαλύτερο νὰ ἴναι στὸν ὄρισμό σου».
Ἐκάτσαν' κ' ἐδειπνήσανε μὲ μιὰ χαρὰ μεγάλη
κι ὁ Ἑρρικας καμάρωνε τσῆ Ἑλενας τὰ κάλλη.
- «Χάρη σοῦ χάρισα, Ἑρρικε, χάρη θὰ μοῦ χάρισης»
ἀπόψε κι ἄλλες δυὸ βραδιές θὲ νὰ μοῦ τὲς χάρισης».
30 - «Μετὰ χαρᾶς σου, Ἑλένη μου, καί ὅ,τι θωρεῖ τὸ φῶς σου
καί πρᾶμα μεγαλύτερο νὰ ἴναι στὸν ὄρισμό σου».
Ἐπέσαν, κοιμηθῆκανε χωρὶς καμμιὰν αἰτία
καί μέσ' στὰ ξημερώματα ἔκαμε σάν ἡ σκύλα.
Χρυσὸ μαχαίρι ἐβγαλεν ἀπὸ ἀργυρὸ φηκᾶρι,
35 στὸν οὐρανὸ τ' ἀπέλυσε καί εἰς τὴν καρδιά του πάει.
Ἦντας ὁ γ-ἥλιος ἔβγαине μὲ τὲς λαμπρὲς ἀχτίδες,
ἢ Ἑλενα ἐκατέβαινε μ' ὅλες τὲς κορασιδες.
Ἦλοιοι οἱ ἄρχοντες τὸ ἴμαθάνε, πολὺ θάμα τὸ πῆραν.
- «Ἄν τὸ ἴκαμες, ὦ Ἑλενα, σοῦ πρέπεται κορώνα
40 ποὺ κέρδιξες τὸ πόπολο⁷ κι ὅλη τὴ Βαβυλῶνα».

Κέρκυρα. - Α.Α. ἀρ. 96, σ. 7-9 (Σπ. Κόκλας, 1914).

Γ'. ΑΣΚΗΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΒΟΛΟΣ (ΓΥΝΑΙΚΑ)

Εἰς πλῆθος βίων τῶν Ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας ἀπαντᾷ τὸ θέμα τῆς συνεχοῦς προσπάθειάς τοῦ Σατανᾶ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς ἀγωνιζομένους πρὸς αὐστηρὸν βίον ἐγκρατείας ὁσίου καὶ ἀναχωρητάς καὶ παρασύρῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἁμαρτίαν.⁸

1) χειρ.: ἔβαλε καί στὸ πέτο της ἓνα χρυσοῦ κνδῶνι. Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ στίχου ἐκ τῆς παραλλ. ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας (Λαογρ., τόμ. 9 (1926 28), σ. 181, στ. 14). 2) χειρ.: τὸ μωσκιές' νὰ ἔλθῃ μὲ ἰθαδίαις, ἀρωματισμένη. 3) τὴν σκηνὴν (λ. γαλλ. pavillon). 4) ἀγοράν. 5) προέπεμψε. 6) σταμάτησε τὰ στρατεύματα. 7) τὸν λαόν. 8) Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Τὸ ἄσμα τοῦ ἀσκητοῦ καὶ τοῦ διαβόλου, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 6 (1950-51), ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 62 κ.ἑξ.

Μεταξύ τῶν μέσων τὰ ὅποια μετέρχεται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ διάβολος ἀναφέρεται καὶ ἡ μεταμόρφωσις αὐτοῦ εἰς περικαλλῆ νεάνιδα, ὑπὸ τὴν μορφήν δὲ ταύτην παρουσιαζόμενος εἰς τὸν ἀσκητὴν προσπαθεῖ νὰ τὸν ἐλκύσῃ πρὸς τὸν σαρκικὸν πειρασμὸν καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς ψυχικὸν ὄλεθρον.

Τὸ θέμα τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ κατωτέρω δημῶδες ᾄσμα, τὸ ὁποῖον φέρεται διαδεδομένον εἰς περιοχὰς τῆς Θεσσαλίας, Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας.

Τὸ τραγούδι τοῦτο φαίνεται ὅτι ἀρχικῶς θὰ συντετέθῃ εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Μετεώρων μὲ πρότυπον πιθανῶς σχετικὴν διήγησιν εἰς τὸν βίον τοῦ ὁσίου Μακαρίου τοῦ Ρωμαίου.¹

Γ. Κ. Σ.

- Σαράντα χρόνους ἀσκητής, πενήντα χρόνους ἅγιος,
 ἴπῃγε καὶ τὸν ἀπάτησε μιὰ ν-ἔμορφη κοπέλα.
 Κι αὐτὴ ἴτανε διαβόλισσα, ἴπῃγε νὰ τὸν κολάσῃ.
 Κι ὁ ἀσκητὴς ἐκλείστηκε στὸ ἔρημο κελλί του
- 5 κ' ἡ κόρη ν-ἔξω ν-ἔκλαιε καὶ τὸν παρακαλοῦσε.
 - «Ἄνοιξέ μου, πλεματικέ, νὰ μὲ ξομολοήσῃς».
 - «Κόρη μου, φύγε ν-ἀπ' ἐδῶ, μὴ θέλ'ς νὰ μὲ κολάσῃς».
 - «Ἄνοιξε μ', ἅγιε δέσποτα, νὰ σ' ἴπῳ τὰ κρίματά μου».
 Κι ὁ ἀσκητὴς τῆς ἄνοιξε κ' ἡ κόρη ἴπῃῃκε μέσα.
- 10 - «Πλεματικέ μου κι ἀσκητή, ἐξομολόγησέ με,
 γιατί εἶμαι μιὰ ν-ἀμαρτωλὴ, τοῦ κόσμου κολασμένη'
 ἔρθα νὰ γέν' ἀσκήτρια σιμὰ στ' ἀσκηταριὸ σου,
 νὰ περβατῶ ξυπόλητη στοὺς λόγγους καὶ στὰ ὄρη,
 καὶ νὰ κοιμοῦμαι ξέγυμνη στὰ χιόνια καὶ στοὺς πάγους».
- 15 Λυπήσ', ἀφέντη μ' ἀσκητή, νὰ σώσω τὴ ψυχὴ μου».
 Κι ὁ ἀσκητὴς γελάστηκε, τὴν πῆρε στὸ κελλί του
 καὶ τὸ κελλί του ἔλαμψε ἀπὸ τὴν ἔμορφιά της.
 Μιὰ νύχτα δὲν ὑπόφερε νὰ μείνῃ στὰ δικά του,
 κ' ἡ κόρη τὸν ἐχάιδευε, γιὰ νὰ τὴν εὐλοήσῃ,
- 20 κι ὁ ἀσκητὴς ἐξέχασε σταυροὺς καὶ κομπολόγια.
 - «Σύρτε, σταυροί, στίς ἐκκλησιᾶς καὶ ράσα στ' Ἄγιον Ὅρος
 κ' ἐσύ, ψυχὴ μ' ἀμαρτωλὴ, σῦρε στοὺς κολασμένους».

¹ *Ἡπειρος*. - Ζωγράφ. Ἄγών, τόμ. 1 (1891) σ. 85-86.

ΙΑ'. ΠΛΟΥΣΙΑ ΓΕΝΝΑ ΦΙΔΙ ΚΑΙ ΠΤΩΧΗ ΠΑΙΔΙ

Ἐκ δύο γυναικῶν, νόμφης καὶ ἀνδραδέλφης ἢ ἀδελφῶν, πτωχῆς καὶ πλουσίας, γεννᾶται ὑπὸ μὲν τῆς πρώτης παιδί, ὑπὸ δὲ τῆς δευτέρας φίδι. Ἄπὸ τὴν νόμφην ἢ τὴν πτωχὴν ἀδελφὴν ἀρπάζουν κρυφίως τὸ τέκνον τῆς καὶ τοποθετοῦν εἰς τὸ λίκνον, τὴν κούνιαν, τὸ φίδι ποῦ ἐγέννησεν ἢ πλουσία. Τὸ

1) Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, ἔνθ' ἄν., σ. 64 κ.εξ.

παιδί όμως μετ' ὀλίγον ὠμίλησε καὶ ζητεῖ τὴν πραγματικὴν τοῦ μητέρα νὰ τὸ θηλάσῃ.

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη τοῦ ἔξματος, δηλαδή τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ γεννηθέντος παιδιοῦ διὰ ζῶου (ἄφωος), ἀπαντᾷ ὡς θεματικὸν στοιχεῖον καὶ εἰς παραμῦθι. ¹ Κατ' αὐτὸ βασιλεὺς τις ἐπῆρε γυναῖκα τοῦ κόρη, ἣ ὁποία τοῦ ὑπεσχέθη νὰ γεννήσῃ δύο παιδιά, τὸν ἥλιον καὶ τὸ φεγγάρι. Ἐνῶ αὕτη ἦτο ἔγκυος ὁ σύζυγος ἀνεχώρησεν εἰς πολεμικὴν ἐκστρατείαν. Ἡ μητέρα τότε τοῦ βασιλέως, φθονοῦσα τὴν νύφην τῆς, ὅταν αὕτη ἐγέννησε τὸ παιδί, ποῦ ἔλαμπεν ὡς ὁ ἥλιος, διέταξε τὴν μαίαν νὰ τῆς τὸ ἀντικαταστήσῃ τοποθετοῦσα εἰς τὸ λίκνον ὅφιν ἢ γάταν ὡς παιδί τῆς. ² Κατόπιν, ὅπως εἰς τὸ ἔξμα οὕτω καὶ εἰς τὸ παραμῦθι, λαμβάνει χώραν ἡ ἀναγνώρισις ὑπὸ τοῦ παιδιοῦ τῆς πραγματικῆς μητρὸς τοῦ.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Πέρα στὴν πέρα γειτονιά, πέρα στὴν πέρα ρούγα
κοιλοπονοῦν δυὸ λυγερὲς κ' οἱ δυὸ 'ταν ἀδερφάδες.
Ἡ μιά 'τον πλούσια κι ἄσκημη ἢ γι' ἄλλη καλὴ καὶ φτώχια·
τῆ πλούσιας πᾶνε κ' ἔρχονται ἑκατὸ δυὸ μαμμῆδες
5 καὶ τῆ καμμένης τῆ φτωχιάς ἢ Παναγιά κι ὁ γιὸς τῆ.
Ἐκαμ' ἢ φτώχια τὸ παιδί κ' ἢ πλούσια κάνει φίδι. ³
Παίρνουν τζῆ φτώχιας τὸ παιδί καὶ πᾶνε ντο τῆ πλούσιας
καὶ τῆ καμμένης τῆ φτωχιάς ἐπήγανε τὸ φίδι.
Τοσοὶ τρεῖς ἡμέρες τὸ παιδί τῶνε μιλεῖ καὶ λέει.
10 - «Ἀμέτε με τῆ μάννας μου, γάλα γλυκὸ νὰ φάω,
γιατὶ τῆ θειᾶς μου 'ναι πρικὺ καὶ δὲ μπορῶ νὰ φάω».

Κρήτη (Παπαδιανὰ Κισσάμου). - Λ. Α. ἀρ. 1161Δ,
σ. 55 - 56 (Μαρία Λιουδάκη, 1938).

Β'.

- Ἡ νύφε κ' ἢ ἀντραδέλφισσα σὺν δύοσ βαρᾶσμέν' ⁴ εἶν'
ἀμνοὺς, ⁵ ἀμνοὺς ἐθέριζαν κι ἀμνοὺς ἀπάν' κ' ⁶ ἐβγάλ'ναν.
Ἡ νύφε κ' ἢ ἀντραδέλφισσα οἱ δὺ' κοιλοπονοῦνε.
Τὴν ἀντραδέλφισσαν ⁷ κρατοῦν χίλιοι, μύριοι μαμμῆδες,
5 τὴν νύφε τὴν ξενίτσικον Ἀγέρτς ⁸ κ' ἢ Παναγία.
Ντ' ἔποικεν ⁹ ἀντραδέλφισσα; τρικέφαλον ὄφιδι!
Ντ' ἔποικεν ἢ ξενίτσικος; ὀλόχρυσον ἀγούρι. ¹⁰

1) A. Aarne's-St. Thompson, The types of the Folk-tale. A classification and bibliography, Helsinki 1961, ἀρ. 707 (F. P. Communications N° 184). 2) Βλ. παραλλ. τοῦ παραμυθιοῦ εἰς Νεοελλ. Ἀνάλ., τόμ. 1 (1870) σ. 19 - 20. Δημ. Λουκάτου, Νεοελληνικά λαογραφικὰ κείμενα, Ἀθῆναι 1957, σ. 132 - 33.

3) χειρ.: Ἐκαμ' ἢ πλούσια τὸ παιδί κ' ἢ φτώχια κάνει φίδι. 4) ἔγκυοι. 5) ἀμνός = τομὸς ἀγροῦ παραλλ. ἡλόγραμματος πλάτους περίπου ὀργουῆς. 6) δὲν. 7) ἔκδ. Μελαν.: ἀντραδέλφισσαν. 8) Ἅγιος Γεώργιος. 9) τί ἐγέννησε. 10) ἀγούρι.

- Κ' ἡ πεθερά τς ἔν' μάγισσα κ' ἡ μάννα τς ἔν' ἀνούας,¹
 κοιμίζ'ν' τὰ λαμπαδόφωτα² κι ἀλλάζ'νε τὰ γουντάχα.³
 10 Τρέν ἡμερῶν ἐγέντονε κ' ἔφαγεν τὸ φουντάρι.⁴
 - «'Εγὼ νύφες υἱὸς εἶμαι, θείας γάλαν 'κι⁵ βυζάνω,⁶
 καὶ τ' ὀφιδί' πα τὸ γάλαν ἔκαφε τὸ στομόπο μ'⁷
 καὶ τ' ὀφιδί' πα τ' ἐγκούνα ἔκαφαν τὰ μεσόπα μ',⁸»

Παντ. Μελανοφφούδου, Ἡ ἐν Πόντῳ ἐλληνική
 γλῶσσα, Βατούμ 1910, σ. 44.

ΙΒ'. Ο ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΚΑΛΕΣΜΕΝΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΓΑΜΟΝ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΓΓΑΡΙΟΥ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ τραγουδιοῦ, γάμος ἡλίου καὶ φεγγαριοῦ, φαίνεται ὅτι
 ἔχει ληφθῆ ἀπὸ τὰς σχετικὰς δημῳδαίς παραδόσεις. Κατ' ἄλλας ἐκ τούτων
 ὁ ἥλιος καὶ τὸ φεγγάρι εἶναι ἀδελφία, κατ' ἄλλας δὲ ὁ ἥλιος εἶναι ἄνδρας
 καὶ τὸ φεγγάρι γυναῖκα. Οἱ μῦθοι περὶ γάμου τούτων εἶναι πολὺ παλαιοί.⁹
 Τὸ ἔξομα, γνωστὸν μόνον ἐξ Ἡπίρου, φαίνεται ὅτι ἦτο ἀρχικῶς ἡμι-
 λόγιον στιχοῦργημα διαδοθὲν εἰς τὸν λαόν, θὰ ἦτο δὲ τοῦτο γαμήλιον ἔξομα,¹⁰
 εἰς τὸ ὁποῖον ἐννοεῖται μεταφορικῶς τὸ ζεῦγος τῶν νεονύμφων, ὡς ἥλιος ὁ
 γαμπρὸς καὶ ὡς φεγγάρι ἡ νύμφη.¹¹

Γ. Κ. Σ.

- Ἄ ἥλιος ἐπαντρεύτηκε κ' ἐπήρε τὸ φεγγάρι,
 ἐκάλεσε καὶ στῆ χαρὰ¹² συμπεθεροῦς τ' ἀστέρια·
 τὰ σύγνεφα τοὺς ἔστρωσε στρώματα, γιὰ νὰ κάτσουν·
 τοὺς ἔβαλε προσκέφαλα τῆς ράχες ν' ἀκουμπήσουν·
 5 τοὺς ἔβαλε καὶ τράπεζα στοὺς κάμπους τὰ λουλουδία,
 τοὺς ἔβαλε φαί νὰ φᾶν τὸ μόσκο καὶ τὰ ἄνθια.
 Κρασί τοὺς ἔδωκε νὰ πιοῦν θάλασσεσ καὶ ποτάμια·
 κι ἀπ' ὄλα τ' ἄστρια τ' οὐρανοῦ Αὐγερινὸς δὲν ἔρθε·
 κι αὐτοῦ πρὸς τὸ ξημέρωμα Αὐγερινὸς ἐφάνη,
 10 φέρνει τὸν ὕπνο ζωντανὸ στά νιόγαμπρα πεσκέσι,¹³
 φέρνει καὶ στοὺς συμπεθεροῦς λυχνάρι νὰ τοὺς φέξη,
 νὰ φύγ'ν' νὰ πᾶν' στά σπίτια τους, τὰ νιόγαμπρα νυστάζουν.

Ἡαίρωσ. - Ζωγράφ. Ἄγων, τόμ. 1
 (1891) σ. 168, ἀρ. 316.

1) ἀφελής. 2) τὸ δειλιόν. 3) βρέφη. 4) φουντάρι=ἄρτος φουσκωτός. 5) ἀγί, δὲν. 6) ἔκδ. Μελαν.: γάλα βυζάνω. Προσετέθη τὸ ἄρητ. μόρτον 'κι πρὸς εὐδῶσαν τοῦ νοήματος. 7) καὶ τοῦ φιδιῶ τὸ γάλα ἔκαψε τὸ στοματάκι μου. 8) καὶ τοῦ φιδιῶ τὰ σπάρματα (πικρὰ μυροῦ) ἔκαψαν τὴν μίσην μου.

9) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμματα, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1921, σ. 126 κ.ἑξ., σ. 129. 10) Αἰτόθι, σ. 127-128. 11) Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 128.

12) τὸν γάμον. 13) δῶρον (λ. τ. ρεζκες).

II. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ

Α'. Η ΚΑΚΗ ΠΕΘΕΡΑ

Ἡ ἀντίθεσις τῆς πενθερᾶς πρὸς τὴν νόμφην τῆς, γυναῖκα τοῦ υἱοῦ τῆς, εἶναι θέμα τὸ ὁποῖον ἔχει τύχει ἰδιαιτέρας προσοχῆς πλὴν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ εἰς ἄλλους λαούς. Ἡ ἀσυμφωνία αὕτη, ἥτις ταρασσει, ὡς εἶναι φυσικόν, τὴν οἰκογενειακὴν γαλήνην, ἐκφράζεται χαρακτηριστικῶς εἰς λαϊκὰς παροιμίας καὶ γνῶμας, τραγούδια, παραμύθια καὶ ἄλλας διηγήσεις.¹

Εἰς τὸν κύκλον τῶν ᾄσμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εὐρίσκονται δύο σχετικὰ τραγούδια, εὐρέως διαδεδομένα εἰς πολλοὺς τόπους,² ἀπαντοῦν δὲ καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης.³ Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν τούτων τραγουδιῶν εἰς τὸ πρῶτον (Α'), ὡς παρατίθεται κατωτέρω, ἡ πενθερὰ ζηλοτυποῦσα σφοδρῶς τὴν νέαν τῆς νόμφην, ἡ ὁποία ὀδηγεῖται ἐν πομπῇ μετὰ τὴν τέλειαν τοῦ γάμου εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν τοῦ συζύγου τῆς, παραγγέλλει εἰς τοὺς μαγεῖρους νὰ προσφέρουν εἰς τὴν νεόνυμφον (κατὰ διαφόρους παραλλαγὰς : ὄρφανούλαν, πτωχοπούλαν, βασιλοπούλαν, ρήγα θυγατέρα, δημοφὴν τοῦ κόσμου κλπ.) δηλητηριασμένην τροφήν (κεφάλια ὄφειων, μαῦρο σικώτι).

Ἡ ἀνύποπτος κόρη λαμβάνει τὴν τροφήν. Μετ' ὀλίγον, αἰσθανομένη αὕτη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ δηλητηρίου μὲ δίψαν, ζητεῖ ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ τὸν πενθερὸν καὶ τὴν πενθεράν τῆς βοήθειαν, τὴν ὁποῖαν τῆς ἀρνοῦνται. Οὕτως ἡ νεόνυμφος ἀποθνήσκει, προτοῦ ὁ σύζυγός τῆς προφθάσῃ νὰ τῆς φέρῃ νερό, διὰ νὰ κατασβέσῃ τὴν δίψαν τῆς.

Κατὰ τὸ δεύτερον (Β') ᾄσμα ὁ σύζυγος Κωσταντῆς (Κωνσταντῖνος, Μικροκωνσταντῖνος καὶ Κωσταντάς), κατὰ τινὰς δὲ παραλλαγὰς Γιάννης ἢ Γιαννακῆς, λαμβάνει μήνυμα νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς πολεμικὴν ἐκστρατεῖαν καὶ ἐμπιστεύεται, ἐκκινῶν, τὴν γυναῖκα τοῦ εἰς τὴν μητέρα του.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ συζύγου ἡ πενθερὰ ἀποστέλλει τὴν νόμφην τῆς ὡς βοσκὸν εἰς τὸ βουνό, ὅπου κατόπιν ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ συζύγου τῆς κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἐκ τῆς στρατιωτικῆς του ὑπηρεσίας. Ἐπακολουθεῖ ὑπὸ τούτου ἡ τιμωρία τῆς μητρὸς διὰ τὴν σκληρὰν συμπεριφορὰν τῆς πρὸς τὴν νόμφην τῆς.

Τὸ θέμα τοῦτο τῆς κακῆς μεταχειρίσεως τῆς νόμφης ὑπὸ τῆς πενθερᾶς ἀπαντᾷ ἔτι καὶ εἰς παραμύθι ὑπὸ διαφόρους μορφάς.⁴

Γ. Κ. Σ.

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *Λαογραφικὰ σύμμεικτα*, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 105 κ.εξ. (Ἡ πενθερὰ παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς). Deutsche Volkslieder. Balladen, Teil IV, ὑπὸ Er. Seemann καὶ Waller Wiora, Berlin 1959, σ. 137. Stith Thompson, *Motif-Index of Folk-Literature*, vol. 5, Copenhagen (1957), σ. 301 (S 51). 2) Βλ. Sam. Baud-Bovy, *La chanson populaire grecque du Dodécanèse*, I. Les textes, 1936, σ. 236 κ.εξ. (ὡς πρὸς τὸν κατωτέρω Β' τύπον τοῦ ᾄσματος). 3) Βλ. Deutsche Volkslieder, ἐνθ' ἄν., σ. 137 κ.εξ. 4) Βλ. Δημ. Λουκάτου, *Νεοελληνικὰ λαογραφικὰ κείμενα*, Ἀθήναι (1957) σ. 132-36 (παρατίθεται καὶ βιβλιογραφία).

Α΄.

- Θωρείς την 'κείνη την κορφή, την πράσινη μαδάρα :¹
 'Εκεῖ ἀπὸ πίσω κάνουνε μιὰς ὄρφανούλας γάμο.
 Χίλιοι τσῆ πήγαν τὰ προυκιά, χίλιοι τ' ἄπανωπρούκια
 καὶ τοῦ γαμπροῦ τὸ κάλεσμα ἦσαν ἑννιά χιλιάδες,
 5 τσῆ νύφης δεκατέσσερεις σαφίς² μεγαλαρχόντοι·
 στῆ μέση τσῆ συνεπαρσαῶς³ ἡ νύφη στολισμένη.
 Χίλιοι κρατοῦν τῆ σκέπη τζη, τρακόσοι τὴν ποδιά τζη,
 καὶ κάθεταὶ στὸ μαῦρο τζη ὡσάν βασιλιοπούλα·
 ἡ σέλλα τοῦ 'τονε χρυσή, τὰ χαλινάρια ἀσήμι,
 10 στὰ χέρια τζη ἐκράθεινε ἓνα χρυσὸ πουλάκι·
 δὲν ἐκίλαηδευε τὸ πουλί ὡς κιλαηδοῦνε τ' ἄλλα,
 μόνο ἐκίλαηδευε κ' ἔλεγε τσῆ νύφης μοιρολόγια.
 – «Κόρη μ', ἐκεῖ ποὺ πάς ἐδᾶ,⁴ καλλιὰ 'ναι νὰ γυρίσης,
 κ' ἔχεις κακὰ πεθερικά καὶ θὰ σὲ καταλύσουν».⁵
 15 Κ' ἡ πρώτη κοῦ τσῆ 'ζήλεψεν ἦτον ἡ πεθερά τζη
 κ' ἐπρόβαλεν εἰς τ' ὄβγορο,⁶ θωρεῖ τσοι καὶ προβαίνου·⁷
 διακόσ' εἶν' οἱ μαγέροι τζη κ' ἐξήντα οἱ σερβιτόροι.
 – «Μαγέροι, μαγερεύετε λαγούδια καὶ περδίκια
 καὶ ψήσετε τσῆ νύφης μου τρικέφαλο τὸν ὄφι
 20 κι ὁ ὄφης νὰ 'ν' ἀπὸ βουνό, νὰ 'ναι φαρμακωμένος».
 Πρώτη μπουκιά ὀπού 'φαι ἦτο φιδιοῦ κεφάλι
 κ' ἡ παραδευτερώτερη ἦτονε τ' ὀραδάκι⁸
 κ' ἡ τρίτ' ἡ πλιά φαρμακερὴ ἦτον ἀποῦ τῆ μέση.
 'Ἡ πρώτη ἄφτει⁹ τὴν καρδιά κ' ἡ δεύτερη τὸ σ'κῶτι
 25 κ' ἡ τρίτ' ἡ πλιά φαρμακερὴ τήνε καταμαραίνει.
 Παίρνει τὴν τὸ παράπονο στοῆ πεθερᾶς τσῆ πάει.
 – «Δῶσε μου, κερά πεθερά, νερὸ δῶσ' μου τσῆ ξένης,
 νερὸ μοῦ δῶσε τσ' ὄρφανῆς καὶ τσῆ φαρμακωμένης».
 – «Δὲν ἔχομ' ἐδεπά¹⁰ νερὸ κι ἄμε στῶν κουνιαδῶ¹¹ σου».
 30 Δένει τὰ χέρια τζη σταυρὸ πάει στῶν κουνιαδῶ τζη.
 – «Κουνιάδες κι ἀδερφάδες μου, δῶστε νερὸ τσῆ ξένης,
 δῶστε νερὸ τσῆ ὄρφανῆς καὶ τσῆ φαρμακωμένης».
 – «Δὲν ἔχομ' ἐδεπά¹¹ νερὸ κι ἄμε στοῦ κύρ Γιαννάκη».
 Δένει τὰ χέρια τσῆ σταυρὸ πάει στοῦ κύρ Γιαννάκη.

1) μαδάρα = ὄρενὸς τύπος ἄλγυδρος. 2) καθ' ὀλοκληρίαν, ἄνευ ἐξαίρεσεως (λ. τ. safy). 3) τῆς συνοδείας. 4) τῶρα. 5) σκοτώσουν. 6) ἀνοικτὸν μέρος, ἄγναντον. 7) καὶ προβάλλου, παρουσιάζονται. 8) μικρὰ οὐρά. 9) ἀνάπτει. 10) ἐδῶ. 11) ἀντραδέλφων.

- 35 - «'Αντρα, πού μ' εὐλόγηθες,¹ δῶσ' μου νερό τῆ ξένης' δῶσ' μου νερό τῆ ὀρφανῆς καὶ τῆ φαρμακωμένης». Πέμπει τρακόσους σισοὶ γιατροὺς καὶ χίλιους στὸ πηγάδι καὶ ὥστε νὰ φτάξουν οἱ γιατροὶ ἦτον ἀποθαμένη!

Παύλ. Βλαστοῦ, Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ, ἐν Ἀθήναις 1893, σ. 59 - 60.

Α'α.

- Βλέπεις ἐκεῖνο τὸ βουνό, τὸ πέρα καὶ τὸ δῶθε;
'Εκεῖ παντρεύουν τὴν καλή, τὴν ὁμορφὴ τοῦ κόσμου,
μ' ἐξήντα πέντε ἄρχοντες κ' ἐξήντα συμπεθέρους.
Μά ἄνας κακὸς συμπέθερος ἀπὸ τοὺς συμπεθέρους
5 τὸ μαῦρο του καβάλλησε, στὴν πεθερὰ πηγαίνει.
- «Καὶ ποῦ ἴσαι, μάννα τοῦ γαμπροῦ καὶ δόλια συμπεθέρα;
ἡ νύφη ποῦ σοῦ φέρνουνε εὐρέθη γγαστρωμένη,
κἂν δυὸ μηνῶ, κἂν τριῶ μηνῶ, κἂν τέσσερω, κἂν πέντε».
'Ἡ πεθερὰ σάν τ' ἄκουσε πολὺ τῆς κακοφάνῃ
10 τσαπί² καὶ φτυᾶρι ἔπηρε καὶ στίς ὀχιές³ πηγαίνει
κόβει κεφάλι τῆς ὀχιᾶς, κεφάλι ἀπὸ ἀστρίτη,⁴
στὸ μάγερα τὰ ἔστειλε, τσορβά⁵ νὰ τῆς τὰ κάνη,
νὰ φάη ἡ νύφη ποῦ ῥχεται ἀπὸ τὸν ξένο τόπο
κ' ἡ νύφη καθῶς τὰ ἴφαγε εὐτὺς ἐφαρμακῶθη.
15 Σταυρὸ δένει τὰ χέρια τῆς στὴν πεθερὰ πηγαίνει.
- «Καὶ ποῦ ἴσαι, μάννα τοῦ γαμπροῦ καὶ πεθερὰ δική μου,
λίγο νερό γιὰτ' ἔσκασα καὶ κάηκε ἡ καρδιά μου».
- «Ποῦ ἴν' το, νυφούλα μ', τὸ νερό στὸν ἔρημο τὸν τόπο;»
Σταυρὸ δένει τὰ χέρια τῆς στὸν ἄντρα τῆς πηγαίνει.
20 - «Καὶ ποῦ ἴσ' ἐσύ, δόλιε γαμπρὲ καὶ δόλιε νοικοκύρη'
λίγο νερό γιὰτ' ἔσκασα καὶ κάηκε ἡ καρδιά μου».
Χρυσὸ λαήνι ἄρπαξε στὴ βρύση νὰ γεμίση,
κι ὥς νὰ γυρίση ἀπ' τὸ νερό τὴν βρῆκε πλαντασμένη.⁶
Τὸ μαχαιράκι τοῦ ἔβγαλε ἀπ' ἀργυρὸ φηκάρι,⁷
25 στὸν οὐρανὸ τὸ ἔσυρε καὶ στὴν καρδιά του ἴφανε.
- «Σάν ἤθελες, μαννούλα μου, νὰ ἴχης ὕγιό καὶ νύφη,
ὅταν σοῦ γύρεψε νερό, νὰ ἴφερνες ἀπ' τὴ βρύση».

*Ἀζύνα. - Λαογρ., τόμ. 4 (1913/14), σ. 79
(Π. Σφερολῆς).*

1) ἐσταφανώθης. 2) ἀξίνην. 3) εἰς ἐγίδνας. 4) εἶδος ὄφραως. 5) σοῦπα (λ. τ. софа). 6) σκασμένη, ἀποπνιγμένην. 7) θηκάρι.

B'.

- Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς κι ὁ μικροπαντρεμένος,
 τὸν Μάη φυτεῖαν ἐφύτεψε, τὸν Μάη γυναῖκα ἔπηρε,
 τὸν Μάη τοῦ ῥθε μήνυμα νὰ πάη στὸ σεφέρι.¹
 Καὶ τὸ σεφέρι του μακρὺ κ' ἡ ρόγα² του εἶναι λίγη.
- 5 - «Μισεύεις, Κωνσταντῖνε μου, κ' ἐμένα ποῦ μ' ἀφήνεις;»
 - «Πρῶτα σ' ἀφήνω στὸν Θεὸν καὶ δεύτερα 'ς τ'ς ἄγιους
 καὶ τρίτον στὴν μαννούλα μου, στὰ δυὸ γλυκά μ' ἀδέλφια».
 Μήτ' ἕνα μίλι λείπει ὁ νιός, μήτ' ἕνα μήτε δύο,
 στὸ σκάνιο³ τὴν ἐβάλανε νὰ τὴν γλυκοκουρέψουν.
- 10 Κι ἀφόντας τὴν κουρέψανε κι ἀφόντας τὴν κουρεύουν,
 τῆς δίνουνε καὶ δυὸ ἀρνιά κ' ἐκεῖνα ψωριασμένα,
 τῆς δίνουνε καὶ τριά σκυλιά κ' ἐκεῖνα λυσσασμένα,
 τῆς δίνουνε καὶ τριά ψωμιά κ' ἐκεῖνα μουχλιασμένα
 καὶ λένε τότε τ'ς ὀρφανῆς καὶ τ'ς ἄμοιρης κοπέλας.
- 15 - «Θωρεῖς ἐκεῖνο τὸ βουνό, τὸ βαρυχιονισμένο;
 ἐκεῖ νὰ πὰς τὰ πρόβατα, ἐκεῖ νὰ πὰς τὰ γίδια,
 κι ἂν δὲν τὰ σώσης ἑκατὸ καὶ νὰ τὰ φθάσης χίλια,
 στοὺς κάμπους νὰ μὴν κατεβῆς, νὰ τὰ περιβοσκῆς».
 Ἡθέλησε ν-ἡ μοῖρα της, τὸ κάλλιο ριζικό της,
- 20 ἀρνί, ἀρνί τῆς γέννουνε⁴ κ' ἡ προβατίνα πέντε.
 Σὰν ἔσωσε στὰ ἑκατὸ καὶ ἔφθασε στὰ χίλια,
 στοὺς κάμπους ἐκατέβηκε νὰ τὰ περιβοσκῆ.
 Νά σου⁵ κι ὁ Κώστας πῶρχεται στοὺς κάμπους καβαλλάρης.
 - «Γεῖά σου, χαρά σου, πιστικέ». - «Καλῶς τὸ παλληκάρι».⁶
- 25 - «Ποιανοῦ εἶν' αὐτὰ τὰ πρόβατα, ποιανοῦ εἶν' αὐτὰ τὰ γίδια;»
 - «Τῆς βροντῆς εἶναι τὰ πρόβατα, τῆς ξακληριάς⁷ τὰ γίδια
 κι ὁ πιστικός, ποῦ τὰ βοσκᾷ, τοῦ Κωνσταντῆ ἢ γυναῖκα».
 Βιτζιά βαρεῖ τ' ἀλόγου του στὸ σπίτι του πηγαίνει.
 - «Γεῖά σου, χαρά σου, μάννα μου». - «Καλῶς το τὸ παιδί μου».
- 30 - «Σὰν ποῦ ἔναι ἐμὲ ἢ γυναῖκα μου, τὸ δόλιο μου στεφάνι;»
 - «Ἀπέθαν' ἢ γυναῖκα σου ἐδῶ καὶ πέντε χρόνους».
 - «Πές μου ποῦ εἶν' τὸ μνημα της νὰ πάω νὰ τὸ συγκλάψω».⁸
 - «Τὸ μνημα της ἐχόρτιασε καὶ γνωρισμοὺς δὲν ἔχει».
 - «Κι ἂν φέρω τὴ γυναῖκα μου, σὰν τί θέλω σοῦ κάμει;»
- 35 - «Κι ἂν φέρῃς τὴν γυναῖκα σου, κόψε μου τὸ κεφάλι».

1) ἐκστρατεῖαν (λ. τ. sefer). 2) μισθός. 3) σκαμνίον, κάθισμα. 4) ἐγγέννα. 5) ἰδοῦ. 6) Ὁ στίχος προσετέθη ἐκ τῆς παραλλ. ἐξ Ἡπειροῦ (Ζωγράφ. Ἀγών, τόμ. 1 (1891), σ. 145-46, ἀρ. 253, στ. 37). 7) τῆς ἀκληρίας, τῆς δουτοχίας. 8) κλάψω ἐντόνως.

- «Μάνν', ἄξια εἶν' ἡ κρίση σου κ' ἐσὺ νὰ τὰ πατίρης». ¹
 Βιτζιά βαρεῖ τ' ἀλόγου του, στοὺς κάμπους κατεβαίνει.
 - «Γειά σου, χαρά σου, πιστικέ».- «Καλῶς τὸν καρβαλλάρη».
 - «Ποιανοῦ εἶν' αὐτὰ τὰ πρόβατα, ποιανοῦ εἶν' αὐτὰ τὰ γίδια;»
 40 - «Τῆς βροντῆς εἶναι τὰ πρόβατα, τῆς ξακληριᾶς τὰ γίδια,
 κι ὁ πιστικός, ποὺ τὰ βοσκᾷ, τοῦ Κωσταντῆ ἢ γυναικα».
 Βιτζιά βαρεῖ τ' ἀλόγου του κ' ἡ κόρη ἀπάνου εὐρέθη. ²
 Πάλι βιτσιὰ τοῦ βάρεσε στὸ σπίτι του γυρίζει.
 - «Μάννα μ', νὰ τ' ἢ γυναικα μου, μάννα μ', νὰ τ' ἢ καλή μου».
 45 - «Κώστα μου, σάν τὴν εὕρηκες, κόψε μου τὸ κεφάλι». ³
"Ἡπειρος. - Λ. Α. "Υλη, ἀρ. 2665 (Π. Λάμπρος).

Β'α.

- Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ Μικροκωσταντῖνος,
 ἀγνά τρώει, ἀγνά πίνει, ἀγνήν καλίτσαν παίρνει.
 Εἰς τὲς ἑνιά τοῦ γάμου του, 'ς τὲς δέκα τῆς χαρᾶς του
 ἦρτεν τοῦ μαυροχάππαρο τζ' ἦρτεν ἄρκον ⁴ ταξίδι.
 5 Τζ' ἡ κόρη, παὺ τὸν ἀγαπᾷ τζαὶ τὸ καλόν του θέλει,
 κρατεῖ τζερὶν τζαὶ φέντζει του, ποτήριν τζαὶ τζερνᾷ του.
 - «Τζαὶ ποῦ νὰ πᾶς, Κωσταντίνε, τζ' ἐμέναν νὰ μ' ἀφήσης;»
 - «Φήννω σε πρῶτα 'ς τὸ Θεό, δεύτερα 'ς τὴν Παρθένο,
 τέλεια τὸ κατωθκιώττερο ⁵ 'ς τὴν ἔλεεινή μου μάννα.
 10 "Α μὲ σ' ἀρέσ' ἡ μάννα μου, λάμνε ⁶ 'ς τὴν ἐδιτζή σου'
 ἄ μὲ σ' ἀρέσ' ἡ γ-ιδιτζή, μεῖνε τζαὶ μανισθ' ⁷ σου».
 Γονάτισεν ὁ μαῦρος του, πίσω του τὴν καθίσκει
 τζ' ἐπῆρεν τὴν τῆς μάννας του ἕναν μικρόν κανίθδιν. ⁸
 - «Μάννα, 'φήννω τὴν κάλην μου, 'φήννω σε τὴν τζυρά μου.
 15 Μαεῖρευκέ τῆς ἀνωρίς τζαὶ στρῶννε τῆς νὰ πέφετη,
 σήκωννέ τὴν τσιμπίν ⁹ πωρνό, μὲν τὴν μαράνη ὁ ὕπνος».
 - «Τζαὶ λάμνε, ¹⁰ γιέ μου, 'ς τὸ καλό, τὴν ἔννοϊαν τῆς μὲν ἔδης. ¹⁰
 Ποττέ ἡ μάννα τοῦ παιδικιοῦ παραντζελιά δὲν θέλει».
 "Οσον τζαὶ 'φήννει τὸν τζαὶ πᾶ' δκυό μίλια τῆς θαλάσσης,
 20 σηκώννεται 'ποῦ τζαχαμαί ¹¹ τζ' ἐπῆεν εἰς τὴν χώρα.
 Παίρνει τὴν εἰς τὸ παρπερκόν ¹² τζαὶ κόβκει τὰ μαλλιά τῆς.

1) νὰ δομοίνης (λ. ἱτ. patire). 2) ἀκολουθεῖ τελευταῖος ὁ στίχος: «*χρυσὸ μαχαίρι ἔβγαλε καὶ ἀγγυρὸ φηκάρη*», ὅστις παραλείπεται ὡς μὴ παρέχων νόημα. 3) τὸ ἄσμα, ἀτε-
 λές, συνεπληρωθῆ με τοὺς στίχους 43-45 ἐκ τῆς ἀνωτέρω (βλ. σ. 350, σημ. 6) ἐξ
 Ἡπείρου παραλαγῆς (στ. 56-58). 4) ἄγγιον, δύσκολον. 5) εἰς τὸ τέλος. 6) πῆγγαινε.
 7) μοναχῆ. 8) κανίσι, δῶρον. 9) ὀλίγον. 10) μὴν ἔχης τὴν σκέψιν σου δι' αὐτήν.
 11) ἀπὸ ἐκεῖ. 12) κουρεῖον.

- παίρνει την εἰς τὸ ρασσαρκὸν ¹ τζ' ἐόρασέ της ράσσα,
 παίρνει την εἰς τὸ καλοηρκὸ τζ' ὀράζει καλοήραν,²
 παίρνει την εἰς τὸ τσαγγαρκὸν, ὀράζει της ποδίνης». ³
- 25 Σηκώννουνται ἴπου τζαχαμαί τζαί στό χωρκὸν της πάσιν.
 Δικιᾶ ⁴ της πέντε πρόβατα, δικιᾶ της πέντε ἴδικια, ⁵
 δικιᾶ της πέντε καυκαλιές ⁶ τζαί δεκαχτώ κρομμύδκια,
 τὴν δθύλλαν τὴν λαωνιτζήν πέμπει τὴν τ' ἀπισὼν της.
 - «Ἄ μὲ θιλιάσης τὰ σφαχτά, μυριάσης τὰ κουλούτζα,⁷
- 30 θιλιάσης τὰ λαωνικά, ἔς τὸν κάμπον μὲν τὰ φέρης».
 Σφυρκάν πάνω, σφυρκάν κάτω, στὰ ὄρη τζ' ἀνεβαίνει
 τζ' ἠῦρεν μίαν πέτραν ριζιμιάν τζαί γείρνει τζαί κουμπίζει.
 τζ' ἄνοιξεν τὲς ἀγκάλες της τζαί τὸν Θεὸν δοξάζει.
 - «Θεγέ, τζ' ἂν εἶμαι πλάσμα σου, Χριστέ μου, ἴποκουσέ μου»
- 35 τ' ἄρνι ἄρνούτζιν νὰ γεννᾶ τζ' οἱ μάννες ἀποὺ πέντε
 τζ' ἢ θθύλλα ἢ λαωνιτζή κάθα τζοιλιά ἴκοσπέντε».
 Μαντέ ⁸ τζ' ἢ κόρη ἄγιος ἦτουν, Θεὸς ἐπόκουσέν της.
 τ' ἄρνι ἄρνούτζιν νὰ γεννᾶ τζ' οἱ μάννες ἀποὺ πέντε
 τζ' ἢ θθύλλα ἢ λαωνιτζή κάθα τζοιλιά ἴκοσπέντε.
- 40 Μονογρονου τὰ θίλιασε, ἔς τοὺς κάμπους κατεβαίνει.
 Τζαί νὰ σου τζαί τὸν Κωσταντά τζ' ἦρτεν ἴπου τὸ ταξίδι.
 - «Σῦρε νερόν, καλόηρε, νὰ πκιῶ τζ' ἐγιῶ τζ' ὁ μαῦρος,⁹
 νὰ πκιῶ τζ' ἐγιῶ τζ' ὁ μαῦρος μου τζαί τὰ λαωνικά μου».
 Σαράντα κάους ¹⁰ ἔσυρε τζαί πάνω δὲν ψηλώννει.
- 45 - «Σῦρε νερόν, καλόηρε, νὰ πκιῶ τζ' ἐγιῶ τζ' ὁ μαῦρος,
 νὰ πκιῶ τζ' ἐγιῶ τζ' ὁ μαῦρος μου τζαί τὰ λαωνικά μου».
 - «Λάμνε¹¹ νὰ πάης, Κωσταντά, νὰ πάης τὸν ὁδόν σου
 τζαί βάλλω τὰ ζαρία μου τζαί θθίζουν¹² τὸ πλευρόν σου».
 - «Τίνος ἔν' τοῦτα τὰ σφαχτά, τίνος ἔν' τὰ κουλούτζα».
- 50 - «Δικά σου ἔναι τὰ σφαχτά, δικά σου τὰ κουλούτζα».
 Σηκώννεται ἴπου δαχαμαί ἔς τὴν μάνναν του τζαί πάει.
 - «Μάννα, φέρ' μου τὴν κάλην μου τζαί φέρ' μου τὴν τζυρά μου,
 νὰ τὴν φιλήσω μίαν τζαί δκυό, νὰ γείρω νὰ πεζέψω».
 - «Τζαί πέζα, πέζα, γιούλλη μου, γιὰ ν' ἀποκαματίσης» ¹¹
- 55 τζαί τὸ νερόν μου λείφτηκα τζ' ἔφηεν νὰ μᾶς φέρη».

1) κατάσταση εἰς τὸ ὅποῖον πωλοῦν ράσα, ἐνδύματα ἱερέως. 2) ἔνδυμα καλοῦ ἡρώου.
 3) ὑποδήματα. 4) δίδει. 5) γίδια, αἰγας. 6) καυκαλιά = μισὸ ψωμί. 7) ἂν δὲν γιν
 λιάσης τὰ πρὸς σφαγὴν ζῆσα, δὲν πολλαπλασιάζης πολὺ τὰ μικρὰ σκυλιά. 8) σάν. 9) ὁ
 ἴππος. 10) κάους. 11) κίνησε. 12) καὶ βάλλω τοὺς κονηγετικὸς κόννας μου καὶ σχί-
 ζουν. 13) νὰ ξεκουρασθῆς.

- Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του ¹ στή βρύση τζαί πααίννει.
 Βρίσκει τες οὔλλες λυερές, τές κοῦζες ² φορτωμένες.
 - «Πό οὔλλες τουν τές λυερές, 'πό οὔλλες τουν τές κόρες,
 'πό οὔλλες τουν τές ὁμορφες, πκοιά ἔν' ἡ ἰδική μου;»
- 60 'Πολοήθην μιὰ ἀπ' τή μέση τους πολλά διαστρεμμένη. ³
 - «Θαμμάζουμαι, βρέ Κωσταντά, τὰ λόγια πού μοῦ λείεις.
 'Ποφῆς ἐπῆες, ⁴ Κωσταντά, τὴν κάλη σὸν ⁵ τὴν εἶδα».
 Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του 'ς τὴν μάνναν του τζαί πάει.
 - «Μάννα, φέρ' μου τὴν κάλην μου τζαί φέρ' μου τὴν τζυρά μου,
 νὰ τὴν φιλήσω μιὰν τζαί δκυό, νὰ γείρω νὰ πεζέψω».
- 65 - «Τζαί πέζα, πέζα, γιούλλη μου, γιὰ ν' ἀποκαματίσης ⁶
 τζαί τὰ ψουμιὰ ἐλείφτηκα τζ' ἐπῆεν νὰ μᾶς φέρη».
 Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του 'ς τὸν μάντζιπαν ⁷ ἐπῆεν.
 Βρίσκει τες οὔλλες λυερές, ψουμιὰ 'ταν φορτωμένες.
 70 - «Πό οὔλλες τουν τές λυερές, 'πό οὔλλες τουν τές κόρες,
 'πό οὔλλες τουν τές ὁμορφες, πκοιά ἔν' ἡ ἰδική μου;»
 'Πολοήθην μιὰ ἀπ' τή μέση τους πολλά διαστρεμμένη.
 - «Θαμμάζουμαί σε, Κωσταντά, τὰ λόγια πού μοῦ λείεις.
 'Ποφῆς ἐπῆες, Κωσταντά, τὴν κάλη σὸν ⁸ τὴν εἶδα».
- 75 Σηκώννεται 'πού τζαχαμαί 'ς τὴν μάνναν του τζαί πάει.
 - «Μάννα, φέρ' μου τὴν κάλη μου τζαί φέρ' μου τὴν τζυρά μου,
 νὰ τὴν φιλήσω μιὰν τζαί δκυό, νὰ γείρω νὰ πεζέψω».
 - «Τζαί πέζα, πέζα, γιούλλη μου, γιὰ ν' ἀποκαματίσης ⁶
 ἡ κάλη σου ἐπέθανεν τζ' ἔκαμα τές ἐννιά της
- 80 τζ' ἄ μὲν ⁸ πιστεύκης, Κωσταντά, ἔθε τὰ κόλλυφά της».
 Τζαί ἔγειρεν τζ' ἐπέζεψεν ἀπὸ τὸν μαῦρον κάτω,
 πκιάννει τον 'πού τὰ ρέτινα, ⁹ τῆς μάννας του δικιῶ ¹⁰ τον.
 Σηκώννεται 'πού δαχαμαί 'ς τὴν ἐκκλησιάν τζαί πάει.
 - «Πό οὔλλα τουν τὰ μνήματα, 'πό οὔλλους τουν τοὺς τάφους,
 85 'πό οὔλλα τουν τὰ μνήματα πκοιὸν ἔν' τὸ ἰδικό μου;»
 Τζ' ἐπολοήθην ὁ παπᾶς τοῦ Κωσταντᾶ τζαί λέει:
 - «Θαμμάζουμαί σε, Κωσταντά, τὰ λόγια πού μοῦ λείεις.
 'Ποφῆς ἐπῆες, ⁴ Κωσταντά, κανέννας 'ἐν ἐτάφη.
 Τζαί 'πόμεινέ μου, Κωσταντά, τζαί νὰ σοῦ παραντζεῖλω.
- 90 Τζαί κάμε μιὰν ἑορτὴ μικρὴ καί μιὰν ἑορτὴ μιᾶλη.
 κάλεσε οὔλλους τοὺς φτωχοὺς τζ' οὔλλον τ' ἄρκοντολόιν
 τζαί κάλεσε τὸ καλοηρίν, πού γλέπει τὸ κουπάδι,

1) κτύπημα τοῦ ἀλόγου διὰ τοῦ πτερνιστήρος. 2) στάμνες. 3) πολὺ κακοῦ χαρα-
 κτήρος. 4) ἀφ' ἑαυτοῦ ἀνεχώρησις. 5) σοῦ θέν. 6) νὰ συνελθῆς ἀπὸ τὸν κάματον, νὰ
 ἀναπαυθῆς. 7) ἀρτοποιόν. 8) καὶ ἂν θέν. 9) χαλινοὺς (λ. ἰτ. redine). 10) δίδει.

- τῆ' ἐτζεῖνον τὸ καλοηρὶν ἔν' νά σοῦ τὰ ξηγήση».
- 95 Ἔκαμνε μιάν ἑορτὴ μικρὴ τῆζαι μιάν ἑορτὴ μιάλη
 τῆ' ἐκάλεσ' οὐλλους τοὺς φτωχοὺς τῆ' οὐλλον τ' ἄρκοντολόιν,
 τῆ' ἐκάλεσε τὸ καλοηρὶν, πού γλέπει τὸ κουπάδι,
 ἐτζεῖνον τὸ καλοηρὶν, γιὰ νά τοῦ τὰ ξηγήση.
 Εἶπεν τους τὸ καλοηρὶν, γιὰ νά τοὺς τραουδήση.
 - «Τραούδα, βρέ καλοηρὶν, γιὰ τὸ Θεὸ νά ζήσης».
- 100 Φωνάζει του ἡ μάννα του: «Γιέ μου, ἄησ' τον νά πάη!
 Πσαίννει εἰς τὸν μάστρον του, θβίζει του τὸ τομάρι».¹
 - «Τραούδα, βρέ καλοηρὶν, τῆ' ἐγιώ τὰ ἴδικια γλέπω».
 - «Ὁ Κωσταντίνος ὁ μικρός, ὁ Μικροκωσταντίνος,
 ἀγνά τρώει, ἀγνά πίννει, ἀγνήν καλίτσαν παίρνει.
- 105 Εἰς τὲς ἔννια τὸῦ γάμου του, ἔς τὲς δέκα τῆς χαρᾶς του
 ἦρτεν του μαυροχάππαρο τῆ' ἦρτεν ἄρκον ταξίδι.
 Τῆ' ἡ κόρη, πού τὸν ἀγαπᾷ τῆζαι τὸ καλόν του θέλει,
 κρατεῖ τῆζερὶν τῆζαι φέντζει του, ποτήριν τῆζαι τῆζερνᾶ του.
 - Τῆζαι πού νά πάς, Κωσταντίνε, τῆ' ἐμέναν νά μ' ἀφήσης:
- 110 -Ἐφῆνω σε πρῶτα ἔς τὸ Θεό, δεύτερα ἔς τὴν Παρθένο,
 τέλεια τὸ κατωθκιώττερο στήν ἔλεεινή μου μάννα.
 Ἄ μὲ² σ' ἀρέσ' ἡ μάννα μου, λάμνε ἔς τὴν ἐδιτζή σου,
 ἄ μὲ σ' ἀρέσ' ἡ γ-ἰδιτζή, μείνε τῆζαι μανιθῆ σου.
 Γονάτισεν ὁ μαῦρος του, πίσω του τὴν καθίσκει
- 115 τῆ' ἐπήρεν τὴν τῆς μάννας του ἕναν μικρόν κανίθθιν.
 - Μάννα, ἔφῆνω τὴν κάλην μου, ἔφῆνω σε τὴν τζυρά μου
 μαίρευκέ τῆς ἀνωρίς τῆζαι στρώννε τῆς νά ππέφτη,
 σῆκωννέ τὴν τοιμπὶν παρνώ, μὲν' τὴν μαράν' ὁ ὕπνος.
 - Τῆζαι λάμνε, γιέ μου, ἔς τὸ καλό, τὴν ἔννοια τῆς μὲν' ἔθης,
- 120 ποτὲ ἡ μάννα τοῦ παιδικιοῦ παρατζεζαλιὰ δὲν θέλει.
 Ὅσον τῆζαι ἔφῆννε τον τῆζαι πὰ δκυὸ μίλια τῆς θαλάσσης,
 σηκῶννεται ἔπου τῆζαχαμαί τῆ' ἐπήεν εἰς τὴν χώρα.
 Παίρνει τὴν εἰς τὸ παρπερκόν τῆζαι κόβκει τὰ μαλλιά τῆς,
 παίρνει τὴν εἰς τὸ ρασσαρκόν τῆ' ἐόρασέ τῆς ράσσα,
- 125 παίρνει τὴν εἰς τὸ καλοηρκόν, τῆ' ὀράζει καλοῆραν,
 παίρνει τὴν εἰς τὸ τσαγγαρκόν, ὀράζει τῆς ποδιῖνες.
 Σηκῶννουνται ἔπου τῆζαχαμαί τῆζαι ἔς τὸ χωρκόν τῆς πάσιν.
 Δκιᾶ τῆς πέντε πρόβατα, δικιᾶ τῆς πέντε ἴδικια,
 δικιᾶ τῆς πέντε καυκαλιῆς³ τῆζαι δεκαχτώ κρομμύδικια,

1) θὰ πάη εἰς τὸν ἀφεντικόν του καὶ θὰ τὸν τιμωρήσῃ, ἐκδέρων αὐτόν. 2) τὰ γίδια, τὰς αἴγας, ἐπιλέπω. 3) ἄν δέν. 4) νά μή. 5) καυκαλιὰ = τὸ ἦμισυ στογγύλου ἄρτου κομμένου ἐκ τοῦ πλάγιου καὶ ἀπεξηραμμένου εἰς τὸν φούρνον.

- 130 τὴν θθύλλαν τὴν λαωνιτζὴν πέμπει τὴν τ' ἀπισῶν της.
 - "Α μὲ θιλιάσης¹ τὰ σφαχτά, μυριάσης τὰ κουλούτζα,²
 θιλιάσης τὰ λαωνικά, 'ς τὸν κάμπον μὲν τὰ φέρης.
 Σφυρκάν πάνω, σφυρκάν κάτω, 'ς τὰ ὄρη τζ' ἀνεβαίνει
 τζ' ἤυρεν μιὰν πέτραν ριζιμιὰν τζαὶ γέλρνει τζαὶ κουμπίζει.
- 135 Τζ' ἀνοιξεν τὲς ἀγκάλες της τζαὶ τὸν Θεὸν δοξάζει.
 - Θεγέ, τζ' ἂν εἶμαι πλάσμα σου, Χριστέ μου, 'πόκουσέ μου.
 Τ' ἀρνὶ ἀρνούτζιν νὰ γεννᾷ τζ' οἱ μάννες ἀπὸ πέντε
 τζ' ἢ θθύλλα ἢ λαωνιτζὴ κάθα τζοιλιά 'κοσπέντε.
 Μαντέ³ τζ' ἢ κόρ' ἅγιος ἦτουν, Θεὸς τζ' ἐπόκουσέν της.
- 140 Τ' ἀρνὶ ἀρνούτζιν νὰ γεννᾷ τζ' οἱ μάννες ἀπὸ πέντε
 τζ' ἢ θθύλλα ἢ λαωνιτζὴ κάθα τζοιλιά 'κοσπέντε.
 Μονογρονοῦ τὰ θίλιασε, 'ς τοὺς κάμπους κατεβαίνει
 τζαὶ νὰ σου τζαὶ τὸν Κωσταντά τζ' ἦρτεν 'πού τὸ ταξίδι.
 - Σῦρε νερόν, καλόηρε, νὰ πκιῶ τζ' ἐγιῶ τζ' ὁ μαῦρος,
 145 νὰ πκιῶ τζ' ἐγιῶ τζ' ὁ μαῦρος μου τζαὶ τὰ λαωνικά μου.
 Σαράντα κάους⁴ ἔσυρε τζαὶ πάνω δὲν ψηλώννει.
 - Σῦρε νερόν, καλόηρε, νὰ πκιῶ τζ' ἐγιῶ τζ' ὁ μαῦρος,
 νὰ πκιῶ τζ' ἐγιῶ τζ' ὁ μαῦρος μου τζαὶ τὰ λαωνικά μου.
 - Λάμνε νὰ πάης, Κωσταντά, νὰ πάης τὸν ὁδόν σου,
 150 τζαὶ βάλλω τὰ ζαρία⁵ μου τζαὶ θθίζουν τὸ πλευρόν σου.
 - Τίνος ἔν' τοῦτα τὰ σφαχτά, τίνος ἔν' τὰ κουλούτζα;²
 - Δικά σου ἔναι τὰ σφαχτά, δικά σου τὰ κουλούτζα».
-
 - «Θέλεις, μάννα μου, ἄππαρον,⁶ νὰ σεῖζης, νὰ λυῖζης;
 ἄππαρον θέλεις ἢ σπαθί, σπαθί 'ς τὴν τζεφαλή σου;»
- 155 - «Ἄππαρον θέλω, γιούλλη μου, νὰ σεῖζω, νὰ λυῖζω».
 Ἔφεραν δύο ἄππαρους τζαὶ ἔβαλάν τὴν πάνων.

Κύπρος (Κυθραία). - Ἐπιβ. Λύντεκε, Ἑλληνικά Δημοτικά
 Τραγούδια, Μέρος Α', Ἀθήναι 1943-47, σ. 139-143, ἀρ. 88.

Β'. Η ΝΥΦΗ ΠΟΥ ΚΑΚΟΤΥΧΗΣΕ

Πλουσία κόρη ἔλθοῦσα εἰς γάμον μετὰ εὐπόρου ὡσαύτως ἀνδρὸς ζῆ
 ἔν πάση εὐμαρεῖα. Ἐρχεται ὁμως δύσκολος ἐποχὴ (χρόνος δίσεκτος, χρόνος
 ποντισμένος), τὰ πλοῦτη σπαταλῶνται καὶ οἱ ἔν εὐμαρεῖα ζῶντες περιπίπτουν
 εἰς ἐσχάτην πενίαν. Ὁ σύζυγος γίνεται βοσκὸς καὶ ἡ νέα ἀσχολεῖται εἰς
 χειρωνακτικὰ ἔργασίας (κατεργάζεται λινάρι, ὑφαίνει, ξενοδολεῖται κλπ.).
 Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν σκληρῶν βιοτικῶν συνθηκῶν ἀποφασίζει νὰ ἐπι-
 στρέψῃ εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον. Ἐμφανίζεται ὡς ἐπαίτις ζητοῦσα ἐργασίαν

1) ἔάν δὲν χιλιάσης. 2) μικροὶ κόνες. 3) ὡσάν. 4) κάδους. 5) κυνηγετικοὶ
 κόνες. 6) ἴππον.

καὶ ἀναθέτουν εἰς αὐτὴν νὰ ὑφαίνει. Ἐκ τῆς ἐξαιρετικῆς ἐπιδόσεως εἰς τὴν ἐργασίαν ἢ ἐκ τοῦ ἔσματος τῆς ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς μητρὸς τῆς.

Τὸ ἔσμα ἔχει εὐρείαν διάδοσιν εἰς τὴν νησιωτικὴν καὶ ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ δὲ τοῦ ποιητοῦ Σ. Ν. Βασιλειάδου διεσκευάσθη εἰς δράμα, τὸν «Θάνον Καλλιस्थένην».

Κατὰ τινὰς παραλλαγὰς τὸ συμπεθεριὸ γίνεται μεταξὺ τοῦ ρήγα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Δύσης ἢ τοῦ ἀρχοντα τῆς Πόλης κ.τ.τ. Κατ' ἄλλας ἢ κόρη ἀναφέρεται ὡς ἡ κυρὰ Ρήνη τοῦ Κριτῆ, τοῦ Δούκα ἢ θυγατέρα. Διὰ τῶν γνωρισμάτων τούτων, καθὼς καὶ διὰ τοῦ ὅλου ὕφους του, τὸ ἔσμα φαίνεται ἔχον συνάφειαν πρὸς τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια.

Δ. Α. Π.

Ἄποῦ τὴν ἄκρη τῶν ἀκρῶ, ὥστε νὰ πᾶ' στὴν ἄλλη,
δυὸ βασιλιάδες πολεμοῦν, συμπεθεριὸ νὰ κάμου.

Τρεῖς χρόνους γράφουν τὰ προυκιά καὶ δυὸ τὰ πανωπροῦκια
καὶ τὰ χωστὰ' τῆ μάννας τῆ χρόνο καὶ πέντε μῆνες.

- 5 Ἐγράψαν καὶ τῆ λυγερῆς ποτὲ δουλειὰ μὴν κάνη,
μόνο νὰ κάθ' ἢ λυγερῆ σὲ μιά χροῦσῆ καθέκλα,
νὰ παίξῃ μῆλο κόκκινο, νὰ παίξ' ὦριο κυδῶνι.

Γυρίζ' ὁ χρόνος βίσεχτος,² πολλὰ κακὸς γιὰ κείνη,
καὶ μπαίνει ὁ ἄντρας τῆ βοσκὸς κ' ἢ κόρη ξενοκλώστρα

- 10 κ' ἢ πεθερά τῆ φουρναροῦ κι ὁ πεθερὸς τῆ χτίστης.
Κ' ἢ κόρη ἔκλωθε μαλλιά, ἔκλωθε καὶ λινάρια.

Στὸν καμπανὸ ἐσύρανε,³ λείπεται τρᾶ σκουλούδια⁴
καὶ κόβγει τὰ ξαθὰ μαλλιά καὶ σώνει τὰ σκουλούδια.

– «Προσερινέ⁵ μου πεθερέ, ἄμε μ' ἐκεῖ ποῦ μ' ἠῦρες».

- 15 – «Ὀντε σ' ἐπῆρα, λυγερῆ, ποῦρι⁶ καὶ κόκκιν' ἦσουν,
ἐδά⁷ 'σαι μαύρη καὶ χλομή, ντρέπομαι, δὲ σὲ πάω.

Μὰ πάλι γιὰ παρηγοριά μπορῶ νὰ σ' ὀρμηνέψω.

Θωρεῖς ἐκείνην τὴν κορφῆ, τὴν ἄλλη τὴν παρέκει;
ἐκεῖ ἀπ' ὀπίσω 'ν' ἄντρας σου στειράρης⁸ στεῖρα βλέπει».

- 20 Χτυπᾶ τὸ πασουμάκι⁹ τῆ, τ' ἀνιτερί¹⁰ τῆ τρίξει,
τὸ καμαροφρουδάκι τῆ ἀντρόνο χωρίζει.

– «Προσερινέ⁵ μου ἄντρα μου, ἄμε μ' ἐκεῖ ποῦ μ' ἠῦρες».

– «Ὀντε σ' ἐπῆρα, κόρη μου, ἄσπρη καὶ κόκκιν' ἦσουν,
ἐδά⁷ 'σαι μαύρη καὶ χλομή, ντρέπομαι, δὲ σὲ πάω.

- 25 Μὰ πάλι γιὰ παρηγοριά μπορῶ νὰ σ' ὀρμηνέψω.

Θωρεῖς ἐκείνην τὴν κορφῆ, τὴν ἀποπίσω μάλιστα;
ἐκειδὰ ἴδια¹¹ κάνουε ζευγάρια τοῦ κυροῦ σου».

1) τὰ κρυφά. 2) δίσεχτος, δεσμενῆς. 3) εἰς τὸν ζυγὸν ἐζύγισαν. 4) τρεῖς τολύπαι. 5) προσωρινέ. 6) βεβαίως (λ. ἱ. pure). 7) τώρα. 8) βοσκὸς στεῖρων αἰγοπροβάτων. 9) γυναικίσον ὑπόδημα (λ. τ. pasmak). 10) χιτών, ἱμάτιον (λ. τ. entiri). 11) ἐκεῖ ἀκριβῶς.

- Χτυπᾷ τὸ πασουμάκι τζη, τ' ἀνιτερί τζη τρίζει,
τὸ καμαροφρουδάκι τζη ἀντρόυνο χωρίζει.
- 30 - «Φελί ψωμί,¹ κουπιάν κρασί, νά πιῆ τὸ διψασμένο».
- «Ἐδὰ μόνο² τὸ φάγαμε καὶ κόπιασε³ στὸ σπίτι».
Χτυπᾷ τὸ πασουμάκι τζη τ' ἀνιτερί τζη τρίζει,
τὸ καμαροφρουδάκι τζη ἀντρόυνο χωρίζει.
- «Φελί ψωμί,¹ κουπιάν κρασί νά πιῆ τὸ διψασμένο».
- 35 - «Ξέρεις νά ράφτης τὰ χρουσά, νά ράφτης βελουδένια,
νά ράφτης χρουσοπράσινα κι ὄλο μαλαματένια;»
- «Ξέρω νά ράφτω τὰ χρουσά, νά ράφτω βελουδένια,
νά ράφτω χρουσοπράσινα κι ὄλο μαλαματένια».
Καὶ δούδει τζη ἡ μάνναν τζη παννί για νά τση ράψη.
- 40 - «Κόττα⁴ μου, χρουσοκόττα μου καὶ χρουσοκοτταράκι,
έμένα ἀνημένανε νά σ' ἀποντεστινάρω».⁵
- «Ἐσὺ εἶς⁶ ἡ θυγατέρα μου, ἡ βαροπρουκισμένη,
ἀπού σοῦ γράφαν στὸ χαρτί ποτὲ δουλειά μὴν κάνης;»

*Ant. Jeannarakis, "Ἄσματα Κρητικά,
Leipzig 1876, σ. 210-11.*

Γ'. ΝΕΑ ΧΑΡΙΖΕΙ ΕΤΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΝΗΣΤΗΡΑ ΤΗΣ

Εἰς τὸν Γιάννην τὸν μονογενῆ, μοναχογιόν, ἐνῶ ἐτοιμάζεται διὰ τὴν τέλει τοῦ γάμου τοῦ παρουσιάζεται ὁ Χάρος, διὰ νά παραλάβῃ τὴν ψυχὴν τοῦ. Ὁ Γιάννης παρακαλεῖ τὸν Χάρον νά τὸν ἀφήσῃ νά τελέσῃ τὸν γάμον τοῦ ἀλλὰ μένει ἀμετάπειστος. Τότε καταφεύγει μὲ παρακλήσεις πρὸς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, διὰ νά μεσολαβήσῃ σχετικῶς πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ Θεὸς εἰσακούει τὴν παράκλησίν του καὶ δίδει εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νά ζητήσῃ ἀπὸ τοῦς γονεῖς του, ποῦ θὰ ζήσουν ἀκόμη 30 ἔτη, νά τοῦ παραχωρήσῃ εἰς ἀπὸ αὐτοῦς τὸ ἥμισυ τῶν χρόνων τούτων.

Ὁ νέος ἀποτείνεται διαδοχικῶς εἰς τοῦς γονεῖς του, ἀλλ' οὔτοι ἀρνοῦνται· μόνον ἡ νεαρά κόρη, μέλλουσα σύζυγός του, δέχεται προθύμως, νά τοῦ διαθέσῃ ἀπὸ χρόνια τῆς ζωῆς της, οὕτω δὲ ἀνεστάλη τὸ μοιραῖον καὶ ἐτελέσθη ὁ γάμος.

Τὸ ἄσμα τοῦτο, τοῦ ὁποῖου ἡ ὑπόθεσις ἀπαντᾷ ἔτι καὶ εἰς παραμῦθια τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἄλλων λαῶν,⁶ εἶναι διαδεδομένον μόνον μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐκ Πόντου,⁷ εἶναι δὲ ἔτι γνωστὸν ὑπὸ διάφορον διατύπων καὶ εἰς τὴν Ἀνασελίτσαν τῆς Δυτ. Μακεδονίας.

1) τεμάχιον ἄρτου. 2) τώρα μόλις. 3) ἔλα. 4) γυναικεῖος χιτῶν (λ. ἰτ. cotta).

5) ἐπερίμεναν νά σὲ ἀποκαταστήσω.

6) Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Die Sage von Alkestis, Archiv für Religionswiss., τόμ. XXX, σ. 1 κ. ἐξ. Μ. Gastel, Zur Alkestis - Sage, Byz. - Neugr. Jahrb., Bd. 15 (1939), σ. 66 κ. ἐξ. 7) Βλ. καὶ Νικ. Ἀνδριώτη, Ὁ μῦθος τῆς Ἀλκμηστῆς στὴ δημοτικὴ ποίησις τοῦ Πόντου, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλ., ἔτ. 1930, σ. 452-457.

Εἰς τὸ ἐνταῦθα ἄσμα καὶ τὰ ὁμοίως ὑποθέσεως παραμύθια παρατηρεῖται ὅτι συνεχίζεται εἰς τὸν λαὸν ὁ ἀρχαῖος μῦθος τοῦ Ἀδμήτου, βασιλέως τῶν Φερῶν τῆς Θεσσαλίας.¹

Ὁ προστατεύων τὸν Ἄδμητον θεὸς Ἀπόλλων εἶχεν ἐπιτύχει ἀπὸ τὰς Μοῖρας, ὅταν θὰ ἤρχετο ἡ ὥρα τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδμήτου, νὰ ἐκφύγη ὁδὸς τὸ πεπρωμένον, οὕτω δὲ νὰ παραταθῇ ἡ ζωὴ του, ἐάν εἰς τῶν γονέων του ἢ ἡ σύζυγός του ἐδέχετο νὰ ἀποθάνῃ εἰς τὴν θέσιν του. Τὴν μοιραῖαν στιγμὴν ταύτην ἐζήτησεν ὁ Ἄδμητος ἀπὸ τοὺς γέροντας γονεῖς του, τὸν πατέρα πρῶτον καὶ τὴν μητέρα ὕστερον, νὰ θυσιασθοῦν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας του, ἀλλ' ὁμως ἠρνήθησαν, μόνον δὲ ἡ νεαρὰ σύζυγός του, ἡ Ἀλκηστis, ἐδέχθη ἄνευ δισταγμοῦ τὴν αὐτοθυσίαν ταύτην.

Τὸν μῦθον τοῦτον, ὡς γνωστόν, ἐχρησιμοποίησεν ὡς ὑπόθεσιν ὁ Εὐριπίδης εἰς τὸ ὁμώνυμον δράμα του «Ἀλκηστis».

Τὸ στοιχεῖον εἰς τὸ δημῶδες ἄσμα, ὡς κατωτέρω, τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἥρωος πρὸς τὸν Χάρον καὶ τῆς προσκλήσεως πρὸς αὐτὸν νὰ παλαίσουν «στὸ χάλκινον ἄλῶνι» ἔχει παραληφθῆ προφανῶς ἀπὸ τὰ ἀκριτικά ἄσματα καὶ εἰδικώτερον ἀπὸ τὸ τραγούδι τῆς πάλης τοῦ Διγενῆ ἢ τῶν ἀνδρειωμένων μὲ τὸν Χάρον.²

Γ. Κ. Σ.

Α΄.

Ὁ Γιάννης, ὁ Μονόγιαννης, ὁ μοναχὸν ὁ Γιάννης,
ὁ Γιάννης ἐτοιμάσκειται νὰ φτάγ' χαρὰν καὶ γάμους.

Χάρος 'ς τὴν πόρταν ἔστεκεν κι ἀτόναν φοβερίζει.

- «Χάρε μ', κι ἀπόθεν ἔρχεσαι, πῶς εἶσαι χαρεμένος;»

5 - «Ἐρθα νὰ παίρω τὴν ψυχὴ σ', νὰ πάγω χαρεμένα».

- «Χάρε μ', ἔλ' ἄς παλεύωμεν 'ς τὸ χάλκινον τ' ἄλῶνιν.

Χάρε μ', καὶ ἂν νικᾷς μ' ἐσύ, νὰ παίρης τὴν ψυχὴν μου.

Χάρε μ', καὶ ἂν νικῶ σ' ἐγώ, νὰ φτάγω 'γὼ τὸν γάμο μ'».

- «Ἐμὲν ἀδὰ³ πού ἔστειλεν πὰς κ' εἶπεν φά' καὶ πία,

10 πὰς κ' εἶπεν ἄμε πάλεψον 'ς τὸ χάλκινον τ' ἄλῶνιν;

ἔμην π' ἔστειλεν εἶπε με, ψυχὴν ἔπαρ' καὶ ἔλα».

- «Παρακαλῶ σε, Χάρε μου, Θεοῦ παρακαλίας,

ἔχω καιρὸν νὰ χαίρωμαι, μουράτῃ νὰ πληρώνω⁴.

ἔμην ζωὴν γιὰ χάρισον, ἄς φτάγω 'γὼ τὸν γάμο μ'».

15 - «Ἐμὲν ἀδὰ⁵ πού ἔστειλεν πὰς κ' εἶπεν φά' καὶ πία,

πὰς κ' εἶπεν κάθ' κὰ πέρμεσον, πότε θὰ φτάς τὸν γάμο σ'»⁵.

ἔμην π' ἔστειλεν εἶπε με, ψυχὴν ἔπαρ' καὶ ἔλα».

- «Ἄγ' Γιώρη μ', πρόφτα 'ς τὸ Θεόν, τὸν Γιάννην κι ἄλλα χρόνα».

1) Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σ. 1 καὶ 18 κ. ἐξ. 2) Βλ. ἄνωτ., σ. 43 - 44 τοῦ παρόντος τόμου καὶ Ν. Γ. Πολίτην, ἐν Λαογρ., τόμ. 1 (1909) σ. 202 - 203. Πρὸβλ. καὶ Γ. Ἀ. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σελ. 4 - 5.

3) ἐδῶ. 4) ἐπιθυμίας νὰ ἐκπληρώσω. 5) μήπως εἶπε κάθησε καὶ περίμενε πότε θὰ κάμῃς τὸν γάμον σου;

- 20 "Αγ' Γιώρ'ς εὐθὺς ἐπρόφτασεν 'ς τὰ ἐπουράν' ἐξέβεν,
 παρακαλεῖ τὸν ποιητὴν, τὸν Γιάννεν κι ἄλλα χρόνα.
 - «"Ατι ἄμε πὲ τὸν κύρην ἀτ',¹ θά ζῆ τριάντα χρόνα,
 ἄς δι' τ' ἐμ'σά² τὸν Γιάννεν ἀτ' κι ἄς πάγ' νά στεφανοῦται».
 - «Κέρδε μ', ἀφέντη μ', κέρδε με, ὁ Χάρον μὴ κερδαίν' με».
 - «Υιέ μ', πῶς νά κερδαίνω σε, Χάρος νά μὴ κερδαίν' σε ;»
- 25 - «Δῶσ' μ' ἄσ'³ τὰ χρόνα σ' τὰ πολλά, Χάρος νά μὴ κερδαίν' με».
 - «Εγ' ἄσ' τὰ χρόνα μ' τὰ πολλά ἡμέραν 'κι⁴ δανεῖζω».
 - «Παρακαλῶ σ', "Αγ' Γιώρη μου, Θεοῦ παρακαλίας.
 "Αγ' Γιώρη μ', πρόφτα 'ς τὸ Θεόν, τὸ Γιάννεν κι ἄλλα χρόνα.
 Εἶπα το καὶ τὸν κύρην μου, ἐμέν χρόνα 'κ'⁵ ἐδῶκεν».
- 30 "Αγ' Γιώρ'ς ὀπίσ' ἐγύρισεν, 'ς τὰ ἐπουράν' ἐξέβεν,
 παρακαλεῖ τὸν ποιητὴν, τὸν Γιάννεν κι ἄλλα χρόνα.
 - «"Αμε νά λὲς τὴν μάνναν ἀτ',⁶ θά ζῆ τριάντα χρόνα,
 ἄς δι' τ' ἐμ'σά² τὸν Γιάννε ἀτ'ς, ἄς πάγ' νά στεφανοῦται».
 - «Κέρδε με, μάννα μ', κέρδε με, ὁ Χάρον μὴ κερδαίν' με».
- 35 - «Υιέ μ', πῶς νά κερδαίνω σε, Χάρος νά μὴ κερδαίν' σε ;»
 - «Δῶσ' μ' ἄσ' τὰ χρόνα σ' τὰ πολλά, Χάρος νά μὴ κερδαίν' με».
 - «'Εγ' ἄσ' τὰ χρόνα μ' τὰ πολλά τριχάριν 'κι⁸ δανεῖζω».
 - «Παρακαλῶ σ', "Αγ' Γιώρη μου, Θεοῦ παρακαλίας,
 "Αγ' Γιώρη μ', πρόφτα 'ς τὸν Θεόν, τὸν Γιάννεν κι ἄλλα χρόνα,
 40 εἶπα το 'γὼ τὴν μάννα μου, ἀτὲ χρόνα 'κ' ἐδῶκεν ».⁷
 "Αγ' Γιώρ'ς ὀπίσω ἐγύρισεν 'ς τὰ ἐπουράν' ἐξέβεν,
 παρακαλεῖ τὸν ποιητὴν, τὸν Γιάννεν κι ἄλλα χρόνα.
 - «'Αμέτε, πὲ τὴν κάλην ἀτ', θά ζῆ τριάντα χρόνα,
 ἄς δι' ἀτόν τ' ἐμ'σά⁸ νά ζῆ, νά πάγ' νά στεφανοῦται».
- 45 - «Κέρδε με, κάλη μ', κέρδε με, κι ὁ Χάρον μὴ κερδαίν' με,
 δῶσ' ἄσ' τὰ χρόνα σ' τὰ καλά, Χάρος νά μὴ κερδαίν' με».
 - «Τ' ἐμά τὰ χρόνα τὰ καλά ἐμέν κ' ἐσὲν 'κανεῖνταν».⁹
 'Ο Γιάννες κάμει τὴν χαράν, ὁ Γιάννες κάμν' τὸν γάμον.

Πόντος. - Π. Ἱ Τριανταφυλλίδου, Οἱ φυγάδες, ἐν Ἀθήναις 1870, σ. 174 - 175.

Β'.

Χίλιοι κίνησαν, τὴ νύφ' νά πᾶν' νά πάρουν.

"Ολοι πέρασαν πέρα 'πὸ τὸ ποτάμι,

μόν' ὁ νιόγαμπρος δὲν μπορεῖ νά περάσῃ.

Πίσω γύρισε, στὴ μάννα του παγαίνει.

1) ἔλα, πήγαινε νά πῆς εἰς τὸν πατέρα σου. 2) ἄς διδῆ τὰ μισά. 3) του. 4) ἀπό. 5) οὐχί, δὲν. 6) τρίχα δὲν. 7) αὐτὴ χρόνια δὲν ἔδωκε. 8) ἄς διδῆ εἰς αὐτὸν τὰ μισά. 9) εἶναι ἀρκετά.

- 5 - «Στρώσε, μάννα μου, νά πέσω νά πεθάνω».
 - «Βάστα, γιέ μ' καλέ, ὅσο νά 'ρθῆ κ' ἡ νύφη».
 - «Στρώσε, ν-άδερφή μ', νά πέσω νά πεθάνω».
 - «Βάστα, ν-άδερφέ μ', ὅσου νά 'ρθῆ κ' ἡ νύφη».
 Για κ' ἡ νιόνυφη, σάν πέρδικα γραμμένη.¹
- 10 - «Στρώσε, νιόνυφη, νά πέσω γά πεθάνω».
 - «Βάστα, νιούτσικέ μ', ὅσου νά στεφανώσουν».
 Κεῖ π' στεφάνωναν τὸν Θεὸ παρακαλοῦσε
 - «Θέ μ' καὶ Κύριέ μ', ὁ νιόγαμπρος νά ζήση».
 Τ' μάννα τ' ρώτησαν, νά δώσῃ πέντε χρόνια
- 15 καὶ δὲν θέλησε, νά δώσῃ πέντε μέρες.
 Τ' νιόνυφ' ρώτησαν, γά δώσῃ πέντε χρόνια.
 - «Δίνω τὰ μισά μ' κ' ἓνα παραπάνω».

Δυτ. Μακεδονία (Ἀνασελίτσα). - Λ. Α.
 ἀρ. 59, σ. 29 (Δημ. Λουκόπουλος, 1914).

Δ'. ΠΙΣΤΗ ΣΥΖΥΓΟΣ (ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ)

Εὐρεῖαν διάδοσιν εἰς ὄλους τοὺς ἑλληνικοὺς τόπους ἔχει τὸ ἄσμα τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ξενιτεμένου μετὰ μακροχρόνιον ἀπουσίαν ἐκ τῆς πατρίδος του καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως ὑπὸ τῆς γυναικὸς του. Ἡ ἀναγνώρισις γίνεται εἰς τὴν βρύσιν, εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας, εἰς τοὺς ἀγρούς ἢ καθ' ὁδόν. Κατὰ τὰς περισσοτέρας τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος ὁ ξενιτεμένος σύζυγος ἐπιστρέφει καθαλλάρης, συνοδευόμενος συνήθως ἀπὸ τὰ «λαγωνικά του», εἰς ἐλαχίστας δὲ μόνον φέρεται ἐπιστρέφων διὰ πλοίου ἐκ θαλασσινοῦ ταξιδίου.

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 84), ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν εὐρυτάτην διάδοσιν τοῦ θέματος τοῦ ἄσματος εἰς τὴν ποίησιν πολλῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν,² παρατηρεῖ ὅτι παλαιότατον καὶ ἀνυπερβλήτου κάλλους πρότυπὸν του εἶναι τὸ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐ ἐπεισόδιον τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Ὀδυσσεύς ὑπὸ τῆς Πηνελόπης προσθέτει ὅμως ὅτι αἱ πρὸς τὸ ὁμηρικὸν πρότυπον ὁμοιότητες τοῦ νεοελληνικοῦ δημοτικοῦ ἄσματος εἶναι μᾶλλον ἐξωτερικαί, πλείονες δὲ οἱ πρὸς τὰ ἀνάλογα ἄσματα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ἐρευνήσας διεξοδικῶς τὸ θέμα τῆς ἀναγνωρίσεως εἰς τὸ ὁμηρικὸν ἔπος καὶ εἰς τὸ νεοελληνικὸν δημοτικὸν ἄσμα ὁ Ἱ. Θ. Κακριδῆς,³ καταλγεί εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τοῦτο εἶναι θέμα λαϊκὸν παλαιότατον, προομηρικόν. Ἐκ τῆς δημόδους παραδόσεως τῆς ἐποχῆς του παρέλαβε τοῦτο ὁ Ὅμηρος καὶ τὸ ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὸ ἔπος του. Ἐκτὸς τῆς θέσεώς του εἰς τὸ ἔπος τὸ θέμα ἐπέζησε καὶ εἰς τὴν προφορικὴν λαϊκὴν παράδοσιν καὶ, παραδιδόμενον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γε-

1) χειρ.: *Γιὰ κ' ἡ νιόνυφη, γιὰ τὴν ἔρχεται, σάν πέρδικα γραμμένη.*

2) Βλ. W. Splettdöcker, *Der heimkehrende Gatt und sein Weib in der Weltliteratur*, Berlin 1898. Πρὸλλ. *Boete*, *Zum deutschen Volksliede*, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, τόμ. 28, σ. 65-67, *R. Ortiz*, *Sul motivo folklorico del ritorno del marito*, Cluj 1931. Βλ. καὶ *Deutsche Volkslieder, Balladen*, herausgegeben von *John Meier*, τόμ. I, Berlin und Leipzig 1935, σ. 102. 3) Ὀδυσσεύς ἀναγνωριστός, Ἐπιστῆμ. Ἐπετ. Πανεπιστ. Θεσσαλονίκης, ἔτ. 1956, σ. 251 κ. ἐξ.

νεάν, ἔφθασε μέχρις ἡμῶν. Μετὰ τοῦ θέματος διετηρήθησαν καὶ ἐκφραστικοὶ τρόποι, ἐνῶ ἡ γλῶσσα οὐσιωδῶς μετεβλήθη.

Ἐκ τῆς συχνότητος τῶν παραλλαγῶν καὶ τῆς πλοκῆς τοῦ θέματος (συνάντησις εἰς τὴν αὐλήν τοῦ σπιτιοῦ, ἐρωτήσεις γυναικός, συνάντησις εἰς βρύσιν, δοκιμαστικαὶ ἐρωτήσεις τοῦ ξενιτεμένου), ὁ S. Baud-Bovy ἐπεχειρήσε νὰ χρονολογήσῃ τὸ ἄσμα, διακρίνων δύο τύπους τούτου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς διεμορφώθη εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἢ Καππαδοκίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τοῦ Βυζαντίου, ὁ δὲ ἕτερος εἰς νοτίους Σποράδας κατὰ τὴν φραγκοκρατίαν.¹ Αἱ περὶ τῆς χρονολογήσεως ὅμως ταύτης διατυπωθεῖσαι ἀπόψεις παρετηρήθη ὅτι δὲν εἶναι πειστικά.²

Δ. Α. Π.

Α'.

- Ἐχάραξ' ἡ ἀνατολὴ καὶ ρόιδισεν ἡ δύση,
 πᾶν' τὰ πουλάκια στὲς βοσκὲς κ' οἱ εὐμορφες νὰ πλύνουν.
 Πῆρα κ' ἐγὼ τὸ γρίβα μου νὰ πάω νὰ τὸν ποτίσω.
 Βρίσκω μία κόρη ὅπ' ἔπλυνε σὲ μιὰ κρύα βρυσούλα·
- 5 κ' ἐγὼ νερὸ τῆς γύρεψα κι ἄπλωσε νὰ μοῦ δώση.
 Δώδεκα κοῦπες μ' ἔδωσε, στὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα·
 καὶ εἰς τὲς δεκατέσσαρες τὴν εἶδα δακρυσμένη.
- «Τί ἔχεις, κόρη μ', καὶ θλίβεσαι καὶ βαριαναστενάζεις;»
 - «Ἐγὼ ἄνδρα στὴν ξενιτεῖά τώρα δώδεκα χρόνους,
- 10 κι οὐδὲ χαρτί δὲν μ' ἔστειλε οὐδὲ ἀτός του ἦλθε·
 κι ἀκόμα δυὸ τὸν κατερῶ ὡς τρεῖς τὸν παντοχαίνω,
 κι ἀπὲ θὰ γένω καλογριά, τὰ ράσα νὰ φορέσω».
- «Ὁ ἄνδρας σ' ἦταν ἄρρωστος βαριά γιὰ νὰ πεθάνη,
 καὶ τὸν ἐδάνεισα παννί, μοῦ εἶπε νὰ μὲ τὸ δώσης».
- 15 - «Ἄν τὸν ἐδάνεισες παννί, ἐγὼ νὰ σοῦ τὸ δώσω».
 - «Ἐγὼ τὸν ἐδάνεισα κερί καὶ μοῦ εἶπε, νὰ μ' τὸ δώσης».
 - «Ἄν τὸν ἐδάνεισες κερί, ἐγὼ νὰ σοῦ τὸ δώσω».
 - «Ἐγὼ τὸν ἐδάνεισα φιλί, μοῦ εἶπε νὰ μὲ τὸ δώσης».
 - «Ἄν τὸν ἐδάνεισες φιλί, νὰ πάγης νὰ τὸ πάρης».
- 20 - «Κόρη μ', ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄνδρας σου, ἐγὼ ἔμαι ὁ καλός σου».
 - «Ἄν εἶσ' ἐσὺ ὁ ἄνδρας μου, ἂν εἶσαι ὁ καλός μου,
 πές μου σημάδια τοῦ σπιτιοῦ, τότε νὰ σὲ γνωρίσω».
 - «Ἐχεις μηλιά στὴν πόρταν³ σου καὶ κλημὰ στὴν αὐλήν σου,
 κάμνει σταφύλια ραζακιὰ καὶ τὸ κρασί μοσχάτο».
- 25 - «Ἐγὼ ἔμουν κρασοπούλισσα καὶ διάβηκες καὶ τὰ ἴδες.
 Ἄν εἶσ' ἐσὺ ὁ ἄνδρας μου, ἂν εἶσαι ὁ καλός μου,

1) La chanson populaire grecque du Dodécanèse, 1, Les textes, 1936, σ. 232-33.

2) Βλ. Στίλ. Κυριακίδου, ἐν Λαογρ., τόμ. 12 (1938-48), σ. 324. 3) ἔκδ. Τομμ., ἰδιόγραφ.

- πές μου σημάδια τοῦ κορμιοῦ, τότε νά σέ γνωρίσω»,
 - «Ἐχεις ἐλιά στό στήθος σου κ' ἐλιά στήν ἀμασχάλη»,
 - «Καλέ μ', ἐσύ 'σαι ὁ ἄνδρας μου, ἐσύ 'σαι ὁ καλός μου».

*N. Tommaseo, Canti popolari Greci,
 Venezia 1842, σ. 148-149.*

B'.

- Μαλαγματένιος ἀργαλειός κ' ἐλεφαντένιον κτένι,
 κ' ἓνα κορμί ἀγγελικόν κάθεται καί ὑφαίνει,
 μ' ἐξήντα δυὸ πατήματα, σαράντα δυὸ καρούλια
 κι ὁ βρόντος κι ὁ ἦχος πολὺς ἀπ' τὰ ψηλά τραγούδια.
- 5 Πραγματευτής¹ ἐπέρασε στό μαῦρον καβαλλάρης
 κοντοκρατεῖ τὸ μαῦρον του καί τὴν καλημεράει.
 - «Καλὴ ἡμέρα σου, κόρη μου». - «Καλῶς τὸν ξένο, π' ἦλθε». -
 - «Κόρη, πῶς δὲν παντρεύεσαι, νά πάρης παλληκάρη ;»
 - «Κάλιο νά σκάσ' ὁ μαῦρος σου, παρά τὸ λόγο π' εἶπες !
- 10 Ἐχῶ ἄνδρα στήν ξενιτειά τώρα δώδεκα χρόνους
 κι ἀκόμη τρεῖς τὸν καρτερῶ καί τρεῖς τὸν ἀπανδέχω
 κι ἂν δὲν ἔλθῃ κι ἂν δὲν φανῆ, καλόγρια θεὸ νά γένω,
 κ' εἰς τὸ κελλί θά σφαιλιστῶ, τὰ μαῦρα θεὸ νά βάλω». -
 - «Κόρη μ', ἄνδρας σου πέθανε, κόρη μ', ἄνδρας σου χάθη.
- 15 Τὰ χέρια μου τὸν κράτησαν, τὰ χέρια μου τὸν ἔθαψαν
 ψωμί, κερὶ² τοῦ μοίρασα κ' εἶπε νά μὲ τὸ δώσης». -
 - «Τὸν ἔκράτησες, τὸν ἔθαψες ; Θεὸς σοῦ τὸ πληρώσῃ,
 ψωμί, κερὶ³ τὸν μοίρασες ; ἐγὼ σοῦ τὸ πληρώνω». -
 - «Ἐγὼ φιλὶ τὸν ἔδανεισα κ' εἶπε νά μὲ τὸ δώσης».
- 20 - «Φιλὶ κι ἂν τὸν ἐδάνεισες, τρέχα καί γύρευέ το». -
 - «Κόρη μ', ἐγὼ ἔμαι ὁ ἄνδρας σου, ἐγὼ ἔμαι ὁ καλός σου». -
 - «Ἄν εἶσ' ἐσύ ὁ ἄνδρας μου, ἂν εἶσαι ὁ καλός μου,
 δεῖξε σημάδια τοῦ σπιτιοῦ κ' ἀπέκει⁴ νά σ' ἀνοίξω». -
 - «Μηλιάν ἔχεις στήν πόρταν σου καί κληῖμα στήν αὐλήν σου,
- 25 κάμνει σταφύλια ραζακιὰ καί τὸ κρασί του μέλι,
 τὸ πίνει ἢ Γιανιτζαριά⁵ καί πᾶ' νά πολεμήσῃ,
 τὸ πίνει κ' ἢ φτωχολογιά⁵ καί λησμονᾶ τὰ χρέη». -
 - «Αὐτὰ τὰ ξεύρει ἢ γειτονιά, τὰ ξεύρει ὁ κόσμος ὅλος»

1) ἔκθ. Kind: *πραγματευτής*. 2) ἔκθ. Kind: *κηρί*. 3) *καὶ κατόπιν*. 4) οἱ Γενί-
 τσαροί. 5) ἔκθ. Kind: *πτωχολογιά*.

- δείξε σημάδια τοῦ κορμιοῦ κι ἀπέκει νὰ σ' ἀνοίξω».
- 30 - «Ἐλίαν ἔχεις στό μάγουλο, ἐλίαν εἰς τήν μασχάλην, κ' εἰς τὸ δεξί σου τὸ βυζί μικρὴ δαγκωματίτσα».
- «Βάγιες, τρεχᾶτ', ἀνοίξατε' αὐτός εἶν' ὁ καλός μου!»

*Th. Kina, Τραγῳδία τῆς Νέας Ἑλλάδος,
Leipzig 1833, σ. 4, ἀρ. 3.*

Ε'. Η ΑΠΙΣΤΗ ΣΥΖΥΓΟΣ

Περὶ τὸ θέμα τῆς παραβιάσεως ὑπὸ γυναικὸς τῆς συζυγικῆς πίστεως μὲ τὰ ἐκ ταύτης ἐπακόλουθα γεγονότα, ὅταν ἀνακαλυφθοῦν ὑπὸ τοῦ συζύγου αἱ παράνομοι σχέσεις της, ὑπάρχουν εἰς τὸν λαὸν διάφορα ἄσματα. Εἰς τὸ πρῶτον (Α') τῶν κατωτέρω τραγουδιῶν ὁ Μαυριανός, ἐνῶ διεσκέδαζε μαζί μὲ ἄλλους ἄρχοντας καὶ εὐθυμῶν ἐκαυχῆθη διὰ τὴν τιμιότητα τῆς γυναικὸς του, μανθάνει ὅτι τὸν ἀπατᾷ ὡς σύζυγον καὶ τοῦ ὑποδεικνύεται νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστιν της, μεταμφιεζόμενος καὶ παρουσιαζόμενος εἰς αὐτὴν ὡς ἑραστής. Τὸ τέχνασμα τοῦτο ἐπιτυγχάνεται καὶ ὁ Μαυριανός ἐκδικούμενος κατασφάζει τὴν ἀπίστον ἐπὶ τῆς κλίνης του.

Τὸ τραγούδι ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον, μὲ πλατεῖαν διάδοσιν εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον, φαίνεται ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἥρωος Μαυριανός (Μαβιανός, Μαδιανός, Μάργιανος, Μαυραειδής, Μαυροηλῆς κλπ.), γνωστοῦ ἀπὸ τὸν ἀκριτικὸν κύκλον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὄλου ὕφους του πολὺ παλαιόν, προερχόμενον ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καὶ εὑρισκόμενον εἰς συνάφειαν πρὸς τὰ ἀκριτικά τραγούδια.¹

Εἰς τὸ ἄσμα (Β') στρατιώτης, ἀπουσιάζων ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπὸ τὸν οἶκον του, πληροφορεῖται ἀπὸ τὸ τραγούδι πραγματευτοῦ πού συνοδοιπορεῖ μαζί του ὅτι ἡ σύζυγός του Μάγδα (Μαίδω, Μάρθω ἢ Μαροῦλα) ἔχει παρασυρθῆ εἰς ἔρωτα ὑπ' αὐτοῦ.

Δρομαῖος ἐπιστρέφει ἀμέσως πρὸς τὴν γυναῖκα του, ἥτις χωρὶς συστολῆν διὰ τὸ παράπτωμά της ἐλέγχει τὸν σύζυγον ὡς μηδὲλως φροντίσαντα δι' αὐτὴν κατὰ τὴν ἐπὶ 12 ἔτη ἀπουσίαν του καὶ τὸν καλεῖ ν' ἀνεχθῆ τὴν δημιουργηθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς κατάστασιν. Εἰς τινὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος ὁ σύζυγος ἀντιδρᾷ εἰς τὴν πρόκλησιν ταύτην τῆς γυναικὸς του διὰ τοῦ φόνου αὐτῆς.

Τὸ ἄσμα ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς παραλιακοὺς τόπους τοῦ Αἰγαίου, συνετέθη δέ, κατὰ τὸν Sam. Baud-Bovy,² εἰς Κρήτην κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑνετοκρατίας ἐνταῦθα, πιθανῶς τὸν 15ον ἢ 16ον αἰῶνα.

Εἰς τὸ ἄσμα (Γ'), τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἡ σύζυγος, ἀγρυπνοῦσα, ἐξυπνᾷ τὸν ἄνδρα της καὶ τονίζει εἰς αὐτὸν ζωηρῶς ὅτι πρέπει νὰ ἐγερθῆ καὶ ἐτοιμασθῆ διὰ τὸ ταξίδιον μετὰ τῶν ἀναχωρούντων συντρόφων του.

¹ Ὁ σύζυγος ὑποπτεύεται διὰ τὸν ζῆλον αὐτὸν τῆς γυναικὸς του πρὸς

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκκριτικά ἄσματα. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, Λοσγρ., τόμ. 1 (1909) σ. 195 - 196, καὶ Γεωργ. Ἰ. Κουρμούλη, Ἔπος καὶ ἐπικὴ βλ.η, Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλ. Σχολῆς Πανεπ. Ἀθηνῶν, τόμ. 5 (1954/55) σ. 219. Gar. Morgan, Cretan Poetry. Sources and Inspiration, Κρητ. Χρον., τόμ. 14 (1960), σ. 13, σημ. 8. 2) Ἐνθ' ἂν., σ. 250.

αναχώρησίν του. Καθ' ὁδὸν ἐνθυμεῖται ὅτι ἔχει λησμονήσει τὸ καλαμάρι του, κατ' ἄλλας παραλλαγὰς τὸ φυλακτὸν του (χαϊμαλί), καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν οἰκίαν του νὰ τὸ πάρῃ, ὅπου καταλαμβάνει τὴν γυναῖκα του μὲ τὸν ἔραστήν της καὶ τὴν φονεύει.

Εἰς τὸν τέταρτον τύπον (Δ') τοῦ τραγουδιοῦ ἡ σύζυγος (Μάρω, Μάγδα, Μάιδω), ἀπουσιάζοντος τοῦ ἀνδρός της, τοῦ Γιάννη, εἰς κунήγιον, προσκαλεῖ ἐντὸς τῆς οἰκίας της τὸν ἔραστήν της Κωστατῆνον (Κώσταν).

Ὁ Γιάννης ἐπιστρέφει αἰφνιδίως ἐκ τοῦ κунηγίου κομίζων μαζί του πλοῦσιον θήραμα εἰς ἐλάφια καὶ ἀρκούδια. Ἡ σύζυγός του, προσποιουμένη φόβον ἐκ τῶν θηρίων, τὸν προτρέπει νὰ φέρῃ ταῦτα εἰς τὴν μητέρα του. Πληροφορηθεὶς ὁ κунηγός παρ' αὐτῆς τὰς παρανόμους σχέσεις τῆς γυναίκας του, ἐπιστρέφει ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου συλλαμβάνει τὴν ἀπιστον γυναῖκα του μετὰ τοῦ ἔραστοῦ της καὶ τὴν κατασφάζει.

Μὲ τὸ στοιχεῖον τοῦ κунηγίου ἐλάφων καὶ ἀρκτων, τὰ ὀνόματα τοῦ δραματικοῦ ἐπεισοδίου Γιάννης καὶ Κώστας, ὡς καὶ τὸ ὅλον πνεῦμα τοῦ ἔσματος, φαίνεται ὅτι προέρχεται τοῦτο ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρόνων καὶ δὴ τοῦ ἀκριτικοῦ ποιητικοῦ κύκλου.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Τρεῖς ἄρχοντες κι ὁ Μαυργιαννῆς ἀντάμα τρών' καὶ πίνουν
κι ἄλλος δηᾶται¹ τὸ σπαθὶ κι ὁ ἄλλος τὸ μαχαίρι
κι ἄρχοντας ὁ κύρ Μαυργιαννῆς δηᾶται¹ τὴν καλή του,
δηᾶται τὴ γενναῖκα του, τὴν εὐλοητικὴ του.

5 Κανεις δὲν ἴηλοθήηκε μόνον ὁ σύγαμπρός του.

– «Ὅμορφ' εἶν' ἡ γενναῖκα σου, μόνον ὅπου δανεῖζει».

– «Ἀρχόντισσά ἔναι κι ἄς τὸ δῖ²,³ πλοῦσια κι ἄς τὰ δηᾶται!»⁴

Καὶ πάλι ξαναλέει του καὶ καίει τὴ καρδιά του.

– «Μαγάρ' ἄς δάνειζε φλουριά κι ἄσπρα ἴπο τὸ πουγγί³ σου,

10 μόνον δανεῖζει τὸ φιλι³ κ' εἶναι ντροπὴ³ δικὴ σου³
κι ἂν ἀγαπᾶς, κύρ Μαυργιαννῆ, νὰ δῆς καὶ νὰ πιστεύῃς,
μετάλλαξε τὸ μαῦρο σου, βάλε κι ἄσπρα χιονᾶτα
κι ἀπ' ἔξ' ἀπὸ τὴ πόρτα της πάαινε νὰ περάσης³
νερό, φαγὶ τῆς γύρεψε, νὰ δῆς κι ἂν δὲν σοῦ δώση».

15 Ἀποσπερίς³ τοῦ τὸ ἴλεε καὶ τὸ πρῶι τὸ κάμνει
κι ἀπ' ἔξ' ἀπὸ τὴ πόρτα της πάει γιὰ νὰ περάση
κ' ἐκεῖ ἤῤορε καὶ τὴ μάννα της, στὸ πλάι περιπάτει.

– «Γειά σου, κυράτσα Ἀρετῆ, γειά σου, κυράτσα μάννα³
ἔχει φαγὶ γιὰ μὲν' ἐδῶ, ἔχει φαγὶ τοῦ μαύρου;»

20 – «Κ' ἐδῶ φαγὶ, κ' ἐδῶ νερό, κ' ἐδῶ φαγὶ τοῦ μαύρου,
κ' ἐδῶ καὶ κόρη ὁμορφὴ νὰ κοιμηθῆς κι ἀντάμα».

Τὸ βράδου ἐπλαγιάσασιν ὡσάν καλὰ ἀδελφάκια

1) διηγῆται, περιγράφει, ἐξομνεῖ. 2) ἄς τὸ δῖδη. 3) χειρ. : πουκί. 4) χειρ. : τροπή. ὠ) χειρ. : ἀφ' εὐαερείς.

- καὶ ἐκεῖα¹ τὰ μεσάνυκτα ἢ κόρ' ἐποδιοντράπη.
 - «Δὲν εἶδα ἄλλο νιούτσικο μῆτ' ἄλλο παλληκάρι,
 25 μῆτε φιλᾶ, μῆτε τσιμπᾶ, μῆτε περιλαμπάζει». ²
 - «Τὸ κεφαλάκι μου πονῶ καὶ δὲν ἤξεύρ' εἶντά 'χει
 κι ἄς τῆ πονῆ ὁ Μαυργιαννῆς καὶ μὴ κακό σου σένα».
 'Κούει ὁ μαῦρος Μαυργιαννῆ καὶ στροπαλεῖ ³ ἀπ' ἔξω.
 - «Ν' ἄκου ὁ μαῦρος Μαυργιαννῆ, πού στροπαλεῖ ἀπ' ἔξω».
 30 - «Μωρῆ, τὸ μαῦρ' ἐγνώρισες κ' ἐμένα δὲ γνωρίζεις;»
 Βγάλλει τὸ μαχαιράκι του 'πὸ τ' ἀργυρὸ φεκάρι
 καὶ παίρει τὸ κεφάλι της σάν τρυφερὸ ἀγγούρι'
 μέσα στὸ μύλο τὸ 'ρριξε ⁴ καὶ 'λέθει καὶ ξελέθει.
 Κ' ἡ μάννα της μπαινόβγαινε μὲ τὰ μαλλιά στὸ χέρι.
 35 - «Γαμπρέ, κακό μοῦ τὸ 'καμες στὴν ἀκριβὴ μου κόρη,
 πού τὴν ἐσαββατόλουνα πρῶι καὶ μεσημέρι».

Νιουρος. - Λ.Α. "Υλη, ἀρ. 609 (Νικ. Χ. 'Ανδριωτάκης).

Β'.

- Στρατιώτης τσαὶπραματευτῆς μιὰ στράταν πουρπατοῦσιν.
 - «Τραούδησε,πραματευτῆ,τραούδι νά μ' ἀρέση».
 - «Ἔντα ⁵ τραούδι νά σέ 'πῶ,στρατιώτη, νά σ' ἀρέση;
 ἐβῶ πολλές ἐφίλησα τσουράδες τσαὶμαννάδες,
 5 μὰ σάν τῆς Μάγδας τὸ φιλί, γλυκόφ φιλίδ δὲν εἶδα».
 - «Πέ με νά ζῆς,πραματευτῆ,ποιὰ 'ναι ἐτούτ' ⁶ ἡ Μάγδα;»
 - «Ἐ ⁷ Μάγδα πῶσει 'νιὰ ἀδερφοὺς τσ' ἓνα στρατιώτην ἄντρα».
 - «Πέ με, νά ζῆς,πραματευτῆ,πολλὰ φλουριά σ' ἐπῆρε;»
 - «Μ' ἐπῆρε σίλια στὸ 'μπασμα,τσαὶ στὸ 'βγα δυὸ σιλιάδες
 10 τσ' ὡς τὰ 'πουξημερώματα ὡς δώδεκα σιλιάδες».
 Βιτσιὰδ δίει τοῦ μαύρου του,στῆς πεθθεράς του πάει.
 - «Ὠρα καλή σου,πεθθερά, ἔντα ⁸ 'ν' 'πού κάμνει ἡ Μάγδα;»
 - «Νὰ ζῆς ἐσὺ τσ' ἔ ⁹ μαῦρος σου,ἀρρωσταριά 'ν' ἔ ⁷ Μάγδα».
 - «Ἄν εἶν' βασιλιτσά ἀρρωστιά,γιατρὸν νά πά' νά φέρω'
 15 μ' ἄν εἶναι κρυφοφίλημαν,τὴν τσεφαλὴν της θέλω».
 - «Πασσούμια ⁹ μου στά πόδια μου,φέσι στὴν τσεφαλὴν μου,
 σκλάβες μ' ἄνσαστᾶτε με νά 'βγω νά τὸμ μιλήσω.
 Δώδεκα χρόνους ἔλειπες,ποῦ 'ναι ντὰ διάφορά σου; ¹⁰

1) ἐκεῖ. 2) ἀγαλιάζει. 3) χρηματίζει: κτοπᾶν καὶ τοὺς πόδας. 4) χειρ.: δεῖξε.

5) τί. 6) ἔκθ. Διαμαντ.: ἐδτη. Ἡ διόρθ. ἐκ τῆς παραλλ. Λ.Α. "Υλη, ἀρ. 2220, στ. 6. 7) ἡ.

8) ὁ. 9) παπούτσι. 10) Τὸ τραγούδι εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην συνεχίζεται μὲ τοὺς παρατιθεμένους κατωτέρω στίχους, ὅτινες παρελείφθησαν ὡς μὴ παρέχοντες ὀρθὸν νόημα.

Τσ' αὐτὴ μὲ μιᾶς ἀγῆς φιλί, μὲ μιᾶς ἀγῆς κανάτσι,
 ἔκαμεν τὸ 'μπα της χρουσό, τὸ 'βγα της ἀσημένιο,

- 20 Κ' ἐγὼ μὲ μιὰς αὐγῆς φιλί, μὲ μιὰς αὐγῆς κανάκι,
 ἔκαμα τό 'μπα μου χρυσό καὶ τό 'βγα μ' ἀσημένιο,
 ἔκαμα τὰ φελλούτσια μου ἀπὸ μαργαριτάρι
 κι ἂν δὲ σ' ἀρέση, κερατᾶ. ¹ κι ἂν δὲν σ' ἀρέση, τρέλλη,
 ἀνάβα πάνω στὸν σαφάν ² καὶ κούνειε τὸ κοπέλι».

Καστελλορίζον. - Φιλ. Σύλλ. ΚΠ., τόμ. ΚΑ' (1887-89), 1892, σ. 355, ἀρ. 12 (Ἀχ. Διαμαντάρας).

Γ'.

- Κόρη ξανθὴ ἐπλάγιασεν στ' ἀνδρὸς της τίς ἀγκάλες ³
 κι ὁ ὕπνος δὲν τὴν ἐπιανεν, ὕπνος δὲν τήνε πιάνει
 κι ὄλο τ' ἀνδρὸς της ἔλεγε, κι ὄλο τ' ἀνδρὸς της λέγει.
 - «Βαριά κοιμᾶσαι, Κώστα μου, βαρὺν ὕπνο πού κάμνεις!
 5 Σήκω, καλέ μου, πῆγαινε, σήκω, καλέ μου, κίνα,
 τί τὸ καράβ' εἶν' στὰ παννιά κ' ἡ συντροφιά πηγαίνει
 κ' ἐσύ, λεβέντη μ', ἄργησες, ἄργησες νὰ κινήσης».
 - «Πολὺ μὲ βιάζεις, λυγιρή, σέ τοῦτο τὸ ταξίδι
 κ' ἴσως θὰ μᾶς σκοτώσουνε ἢ ἴσως θὰ πνιγοῦμε'
 10 κᾶν ἄλλον ἄνδρα ἀγαπᾶς κ' ἐμένα δὲν μὲ θέλεις».
 - «Σιώπα, λεβέντη, μὴν τὸ λές καὶ μὴν τὸ ἀναφέρης!
 Ἄνίσως κι ἄλλον ἀγαπῶ κ' ἐσένα δὲν σὲ θέλω,
 σπαθί βαστᾶς στή μέση σου, κόψε μου τὸ κεφάλι».
 Κι ὁ Κωσταντῆς ἐμίσευσε, γλυκὰ τὴν χαιρετάει.
 15 Κι ἀκόμα δὲν ἐμάκρυνε δυὸ μίλια τοῦ πελάγου,
 τὸ καλαμάρι τ' ἄφησε, γύρισε νὰ τὸ πάρη.
 Βρίσκει τὲς πόρτες του κλειστές, σφικτὰ μανταλωμένες
 κ' εἰς τὰ παραθυράκια του τὰ σίδερα ⁴ ριμμένα.
 Κάθησε κι ἀκουρμάσθηκε ⁵ μιὰν ὥρα μὲ τὴν ὥρα.
 20 Ἄκουει τὸν Γιάννον καὶ μιλεῖ τῆς Λουλουδιάς καὶ λέγει.
 - «Θὰ σ' ἐρωτήσω, Λουλουδιά, ποιὸς εἶν' καλύτερός σου;»
 - «Στὰ κάλλη κάλλιός εἶσ' ἐσύ, στὴν εὐμορφιά εἶσ' ἀτός σου,

ἔκαμεν τὰ πασοῦμια της ἀπὸ μαργαριτάρι.

*¹ Ἐντα τὴν κάμω τὴ ζωὴ χωρὶς τιμὴ στὸν κόσμον;
 Κλωτσιὸν τῆς πόρτας ἔδωτο, στὴν κάμαρῆν της πάει,
 μιάμ μαδαιριὰν τὴν ἔδωτσεν το' ἐξῆβγεν ἐ ψυδὴ της
 τσαὶ τὸ μαδαιριν ἔστρεψε, στὸ στήθος του τὸ μπῆγει.*

¹ Ἀντὶ τῶν στίχων τούτων συνεπληρώθη τὸ ἄσμα διὰ τῶν στίχων 19-23 ἐκ τῆς παραλλαγῆς ἐπίσης ἐκ Καστελλορίζου (Λ. Α. Ἔγλ., ἀρ. 2220, στ. 6).

1) χειρ.: *στρατηγέ*. Ἡ διόρθ. ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Κρήτης (Αντ. Jeannarakis, Ἄσματὰ Κρητικὰ, 1876, σ. 208, ἀρ. 270, στ. 15). 2) σοφάν (λ. τ. sofa). 3) ἐκδ. Ἰατρ.: τὰς ἀγκάλας 4) ἐκδ. Ἰατρ.: *αἰδηρα*. 5) ἐκροφάκουε.

στὸν πόλεμο κ' εἰς τὸ σπαθί εἶναι ὁ Κωσταντάκης».

Κλωτσιὰ δίνει τῆς πόρτας του καὶ μέσα τήνε μπάζει

25 καὶ τὸ σπαθί του ἔβγαλε λιανὰ λιανὰ τὴν κάμνει!

*Α. Ἰατροῖδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ἑσμάτων
παλαιῶν καὶ νέων, ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 44-45.

Δ'.

Κάθιται ἡ Μάιδα κάθετα στοῦ Γιάννη τὸ σαράγι,
γυαλί κρατεῖ στά χέργια ν-της, τὰ' κάλλη ν-της λογιάζει.

- «Καθρέφτη μου βενέτικε, τί ἔμορφη μέ κάμεις,

μηδ' ἔμορφη, μηδ' ἄσκημη, μηδὲ ἡλιουκαμένη.

5 Νά'χα τὸν Κώστα μιὰ βραδιά, ἄντρα νά τόνε κάμω!»

Νά καὶ ἡ Κώστας ποῦ περνᾷ ἀπὸ τὸ παραθύρι.

- «Μ-πρὲ Κώστα, μ-πρὲ καλὸ παιδί, γιὰ σύρε κ' ἔλα πάνω».

- «Σκιαζοῦμαι, Μάιδα, σκιαζοῦμαι ν-τὸ Γιάννη ν-τὸ φοβοῦμαι».

- «Γιάννης, μ-πρὲ Κώστα, δέν 'ναι 'δῶ, μόν' πάει στὸ κυνήγι».

10 Ν-τὸ λόγο τ' δέν ἀπόσωσε, νά κι ὁ Γιάννης ποῦ ἦρτε.

- «Κατέβα, Μάιδα μ', ἄνοιξε, νά πάρης τὸ κυνήγι».

- «Σκιαζοῦμι, Γιάννη μ', σκιαζοῦμι, τὸ κυνήγι τὸ φοβοῦμι.

Πά' το,² Γιάννη μ', ν-τὴ μάννα σου, ποῦ τὸ 'χει μαθημένο».

Βιτσιὰ χτυπάει ν-τὸ μαῦρο του στὴ μάννα του πηγαίνει.

15 - «Κατέβα, μάννε μ', ἄνοιξε νά πάρης τὸ κυνήγι».

- «Σκιαζοῦμι, Γιάννη μ', σκιαζοῦμι, τὸ κυνήγι τὸ φοβοῦμι.

Πά' τα, Γιάννη μ', ν-τὴ Μάιδα σου, ποῦ τὰ 'χει μαθημένα».

- «Μάννε μ', ἡ Μάιδα σκιαζετι, τὸ κυνήγιο τὸ φοβάτι».

- «Γιάννη μ', ἡ Μάιδα σ' παντρεύτηκι, τὸν Κώστα ἄντρα πήρε».

20 Βιτσιὰ χτυπάει ν-τὸ μαῦρο του, στὸ σπίτι του παγαίνει

βιτσιὰ χτυπάει ν-τὴ μ-πόρτα του κι ἀπάνω ἀνεβαίνει

καὶ τὸ σπαθί του ἄρπαξε ν-τὴ κεφαλὴ ν-της παίρνει

καὶ στὸ δισάκκι τὴν ἔβαλε στοῦ μύλου τὴν παγαίνει.

- «Ἄλεσε, μύλου μ', ἄλεσε τῆς κούρβας τὸ κεφάλι

25 κάμε τὰ κόκκαλα ἀσπράδ', τὴν κεφαλὴ κουκκ'νάδ',

γιὰ νά περνοῦν μελαχροινὲς νά βάνουνε ἀσπράδ',

γιὰ νά περνοῦν οἱ γ-ἔμορφες, νά βάνουν κουκκινάδ'».

Θράκη (Ραβδᾶς Μεσημβρίας). - Λ. Α.

ἄρ. 1104Γ', σ. 73 (Γ. Ἀ. Μέγας).

1) γερ.: τό. 2) πήγαίνε το.

5'. ΜΑΝΝΑ ΦΟΝΙΣΣΑ

Μικρός μαθητής, ἐπιστρέφων ἐκ τοῦ σχολείου εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, εὐρίσκει τὴν μητέρα μὲ τὸν ἑραστήν της καὶ ἀπειλεῖ ὅτι θὰ καταγγείλῃ εἰς τὸν πατέρα του τὰς ἀνόμους σχέσεις αὐτῆς. Φοβηθεῖσα τὴν ἀπειλὴν ἡ μάννα σφάζει τὸν υἱόν· τὸ σῶμα του παραδίδει νὰ τὸ μαγειρεύσουν καὶ παρασκευάζει ἐκ τούτου δεῖπνον. Ὅταν ἐπανῆλθεν ὁ πατὴρ ἀπὸ τὸ κυνήγιον, ἀναζητεῖ ματαίως τὸν υἱόν του. Ἡ παιδοκτόνος μήτηρ ψευδολογοῦσα προσπαθεῖ νὰ τὸν καθησυχάσῃ καὶ παραθέτει εἰς τὴν τράπεζαν τὸ ψημένον σικώτι τοῦ τέκνου της.

Εὐθὺς ὡς ἤρχισε νὰ τρώγῃ ὁ ἀτυχὴς πατὴρ ἀκούει τὴν φωνὴν τοῦ υἱοῦ· κατανοεῖ ἐκ τούτου, ὅτι πρόκειται περὶ ἐγκλήματος παιδοκτονίας. Ἐκμανεῖς φονεύει τὴν παιδοκτόνον καὶ τὸ σῶμα της φέρει εἰς τὸν μύλον πρὸς ἄλλειν.

Ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 91), ἡ μυθολογικὰ στοιχεῖα, γνωστὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ὡς καὶ εἰς ἄσματα καὶ παραμύθια διαφόρων λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας, ἀποτελοῦν τὸ θέμα τοῦ ἄσματος. Κατ' ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους γυναικες παραθέτουσαν εἰς τοὺς συζύγους ψημένα κρέατα τέκνων των (Πρόκνη· Τηρεύς, Ἀηδῶν· Πολύτεχνος), ἀδελφὴ εἰς τὸν πατέρα τὰ κρέατα τοῦ ἀδελφοῦ της (Ἀρπαλύκη· Κλύμενος), ἀδελφὸς εἰς ἀδελφὸν τὰ τῶν τέκνων του (Ἄτρευς· Θυέστης), πάππος τὰ κρέατα τοῦ ἐγγόνου του εἰς τὸν πατέρα του (Λυκάων· Ζεύς). Ὡς αἰτία τῶν κακουργημάτων εἰς τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις ἀναφέρεται ἡ ἐκδίκησις.

Εἰς τὸ κατωτέρω δημοτικὸν ἄσμα ὁμοίως ἡ παιδοκτόνος προβαίνει εἰς τὸ ἐγκλημα ἐκ φόβου μήπως ἀποκαλυφθοῦν αἱ ἔνοχοι σχέσεις αὐτῆς μὲ τὸν ἑραστήν της· δὲν ἀρκεῖται δὲ εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ υἱοῦ της, ἀλλὰ παραθέτει καὶ τὸ ἥπαρ του κατὰ τὸν δεῖπνον τοῦ πατρός. Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ, κατὰ τὸν Ν. Πολίτην, ἐκ τῆς λαϊκῆς δοξασίας, ὅτι τὸ ἥπαρ, ἕδρα τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι καὶ μαγικὸν φάρμακον.

Τὸ ἄσμα τοῦτο ἔχει εὐρείαν διάδοσιν εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν καὶ νησιωτικὴν Ἑλλάδα. Παραλλαγή δὲ τούτου ὑπάρχει εἰς χειρόγραφον τοῦ 16ου ἢ 17ου αἰῶνος.¹ Τὰ εἰς τινὰς παραλλαγὰς ἀπαντῶντα ὀνόματα Ἀνδρόνικος, Ἀντρουλιός, Ἀλέξαντρος ὁ βασιλιάς, Κωσταντίνος, Γιάννης, ἀποτελοῦν ἐνδειξιν, ὅτι τὸ ἄσμα ἔχει μακρὰν παράδοσιν, διὰ τῶν ὀνομάτων δὲ τούτων συνδέεται πρὸς τὰ ἄσματα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, πρὸς τὰ ὁποῖα ἔχει καὶ ὁμοιότητα ὕφους.

Δ. Α. Π.

1) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτην, ἐν *Λαογρ. τόμ. 2* (1910), σ. 149-151. Ν. Γ. Πολίτην, *Παραδόσεις, Μέρ. Β'* (1904), σ. 949, ἀρ. 362. 2) Ν. Βέη, *Νεοελληνικά θημιώδη ἄσματα ἐν χειρογράφων κωδίκων, Παναθήναια, τόμ. 19* (1910), σ. 211-212. Πρβλ. καὶ S. Baud-Bovy, ἐνθ' ἄν., σ. 258.

Α΄.

- Κίνησ' ἡ Γιάννης, κίνησι νά πάη νά κυνηγήσῃ
κίνησι κι ἡ Κουστάντης στοῦ δάσκαλου νά πάη.
Κ' ἡ δάσκαλους τὸν σκόλασι νά πάη νά γιουματίση.
Βρίσκει τὴ μάννα τ' πῶπιζι μί ἕνα παλληκάρι.
- 5 - «Ἄς εἶν', ἄς εἶνι, μάννα μου, ἴγῳ θά τὰ πῶ τ' ἀφέντη μ'».
- «Τί εἶδισ, Κώστα μ', τί θά πῆς κι τί θά μαρτυρήσης;»
- «Καλὸ εἶδα, καλὸ θά πῶ, καλὸ θά μαρτυρήσου·
κακὸ εἶδα, κακὸ θά πῶ, κακὸ θά μαρτυρήσου».
Κ' ἡ μάννα του τὸν γέλασι μί σῦκα, μί καρύδια
- 10 κ' εἰς τὸν οὐντά' τὸν ἔβανι κι σάν ἀρνί τὸν σφάζει.
Τοῦ κιφαλάκι τ' ἔκουσι σάν τὸν παλιὸ χασάπη,
κ' ἰνιὰ νιρά τοῦ ἔπλυσι, τοῦ αἷμα του δὲν παύει·
κ' εἰς τοῦ ταψί τοῦ ἔβανι στοὺν μάειρα τοῦ πάει,
νά μαιρέψ' ἡ μάειρας ἰνιὰ λουγιῶ φαγάκι.
- 15 Νά τους κ' ἡ Γιάννης πῶρθουνταν ἀπ' τοῦ πικρὸ κυνήγι.
Φέρνει ἀλάφια ζουντανά, λαφῖνις λαβουμένις,
φέρνει κ' ἕνα λαφόπουλου νά παίζ' ἡ Κουστάντινους.
- «Ὠρα καλὴ σου, Λέγκου μου». - «Καλῶς τουν τὸν Γιαννάκη».
- «Λέγκου μ', ποῦ εἶνι τοῦ πιδί, ποῦ εἶν' ἡ Κουστάντινους;»
- 20 - «Κάτσι νά φάς, κάτσι νά πιῆς, κάτσι νά γιουματίσης,
τώρα θά ἔρθη τοῦ πιδί, θά ἔρθ' ἡ Κουστάντινους».
Τοῦ μαύρου τ' καβαλλίκισι στοῦ δάσκαλου πααίνει.
- «Δάσκαλι, ποῦ ἴνι τοῦ πιδί μ', ποῦ ἴνι ἡ Κουστάντινους;»
- «Τοῦ γιόμα τὸν ἰσκόλασα νά πάη νά γιουματίση,
κι ἀποῦ τοῦ γιόμα κ' ὕσιρα εἰς τοῦ σκουλειὸ δὲν ἦρθι».
- 25 Τὸν μαύρου του ἐχτύπησι κ' εἰς τὰ πιδιὰ πααίνει.
- «Πιδιά, μὴν εἶδιτι τοῦ γιό μ', τοῦ Μικρουκουστάντινου;»
- «Τοῦ γιόμα ποῦ σκουλάσαμι, πῆγε νά γιουματίση,
κι ἀποῦ τὸ γιόμα κ' ὕσιρα στοῦ δάσκαλου δὲν ἦρθι».
- 30 Τὸν μαύρου του ἐχτύπησι, στοῦ σπίτι του πααίνει.
- «Μαρή, ποῦ εἶνι τοῦ πιδί, ποῦ εἶν' ἡ Κουστάντινους;»
- «Κάτσι νά φάς, κάτσι νά πιῆς, κάτσι νά γιουματίσης·
τώρα θά ἔρθη τοῦ πιδί, θά ἔρθ' ἡ Κουστάντινους».
Κι τοῦ σταυρό του ἔκανι κι ἀρχίνησι νά τρώη.
- 35 Πῆρι τὴν πρώτη κουμπουσιά,¹ τοῦ δεύτερου κουψίδι,
κι τοῦ τραπέζι σύντυχι κι τοῦ τραπέζι λέει:
- «Ἄν εἶσι Τούρκους, φαί μι, Οὐβριὸς κατάλυσέ με,

1) ὀντάς· ζωμάτιον (λ. τ. οδα). 2) κομποσιά, μικρὸν τεμάχιον, χαψιά.

- κι ἂν εἶσι ἢ ἀφέντης μου, σκῶσι κί φίλησέ με».
 – «Μαρή, τί λέει ἢ σουφράς, ἴ τί λέει τοῦ τραπέζι ;»
 40 Ἄπ' τὰ μαλλιά τὴν ἄδραξι, λιανά - λιανά τὴ φκειάνει
 κ' εἰς τοῦ σακκί τὴν ἔβανι, στοῦ μύλου τὴν πααίνει.
 – «Ἄλισι, μύλου μ', ἄλισι τῆς Λέγκους τοῦ κουρμάκι
 κί βγάν' ἀλεύρι κόκκινου κί τὴν πασπάλη² μαύρη,
 γιὰ νὰ πιρνοῦν γραμματικοὶ νὰ παίρνουν τοῦ μιλάνι,
 45 γιὰ νὰ περνοῦν οἱ ὄμορφες νὰ παίρνουν κοκκινάδι».

Θεσσαλία (Ἱ. Ἁγίος Γεώργιος Νηλείας). - Λ. Α.
 Ὑλη, ἀφ. 189 (Π. Βογιατζῆς, 1888).

Β'.

- Ἵγιόν εἶχα στοῦ δάσκαλο κ' ὕγιό εἶχα στοῦ σκολεῖο,
 κί ὁ δάσκαλος τὸ σκόλασε, στοῦ σπίτι του τὸ στέλνει.
 Βρίσκει τὴ μάννα κ' ἔπαιζε μαζί με τὸν Ὀβραῖο.
 – «Παῖξε τα, μάννα, παῖξε τα μαζί με τὸν Ὀβραῖο,
 5 καί σάν ἐρῆθῃ ὁ πατέρας μου, ἴ γῶ θὰν τὸ μαρτυρήσω».
 Τὸ γέλασε, τὸ πλάνεψε με σῦκα, με καρῦδία,
 στὴν κάμαρά του τὸ ἔβαλε καί τοῦ Ὀβραίου λέει:
 – «Ἐλα νὰ σφάξης ἕνα ἀρνί, ἴνα τρυφερό κατσίκι».
 Καί σάν ἀρνί τὸ ἔσφαξε καί σάν τραγί τὸ γδέρνει.
 10 Παίρνει τὰ συκωτάκια του στοῦ μάγειρα πηγαίνει.
 Νάν τος κί ὁ Γιάννος πῶρχεται με τ' ἄλογο καρβάλλα.
 Φέρνει τ' ἀρκούδια ζωντανά, τὰ λάφια μερωμένα,
 κ' ἕνα μικρὸ λαφόπουλο γιὰ τὸν ἀκριβογιό του.
 – «Ἐλένη, ποῦ ἴναι τὸ παιδί καί ποῦ ἴναι ὁ Κωσταντῖνος ;»
 15 – «Τὸν ἄλλαξα, τὸν χτένισα καί στοῦ σκολεῖο τὸν πῆγα».
 Βιτσιὰ βαρεῖ τὸ μαῦρο του στοῦ δάσκαλο πηγαίνει.
 – «Δάσκαλε, ποῦ ἴναι τὸ παιδί καί ποῦ ἴναι ὁ Κωσταντῖνος ;»
 – «Ἐχω δυὸ μέρες νάν τὸ ἰδῶ καί τρεῖς νάν τὸ διαβάσω,
 καί σήμερις ἂν δὲν τὸ ἰδῶ, τὸν κόσμον θὰ χαλάσω».
 20 Βιτσιὰ βαρεῖ τὸ μαῦρο του στοῦ σπίτι του πηγαίνει.
 – «Ἐλένη, φέρε μου ψωμί, νὰ φάω καί νὰ φύγω».
 Τὰ συκωτάκια τοῦ ἔβαλε νὰ φάη ὁ πατέρας.
 Τὸ συκωτάκι μίλησε, τὸ συκωτάκι λέει:
 – «Ἄν εἶσαι Τοῦρκος, φάε με, Ρωμιός, κατάλυσέ με»
 25 ἂν εἶσαι καί πατέρας μου, σκῶψε καί φίλησέ με».
 Καί τὸ σπαθί του τραύηξε, τῆς πῆρε τὸ κεφάλι,

1) σουφράς: χαμηλὸν τραπέζι (λ. τ. sofra). 2) τὴν κραιπάλην.

μέσ' στο τσουβάλι τό 'βαλε, στο μύλο τὸ πηγαίνει.

- «'Άλεσε, μύλε μ', ἄλεσε, τῆς λυγερῆς κεφάλι,

γιὰ νὰν τ' ἀκοῦν' οἱ λυγερές, νὰ μὴν τὸ κἀνη ἄλλη».

Πελοπόννησος (Λιγουριό). - Λαογρ., τόμ. 4,
(1912/14), σ. 177 (Δ. Εὐαγγελίδης).

Ζ'. ΤΑ ΑΓΑΠΗΜΕΝΑ ΑΔΕΛΦΙΑ ΚΑΙ Η ΑΠΙΣΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ

Πανελλήνιον εἶναι τὸ ἄσμα κατὰ τὸ ὁποῖον ἀπιστος γυνὴ ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ ἀνδραδέλφου καὶ τὸν προτρέπει νὰ εὕρῃ ὡς ἀφορμὴν τὴν διανομὴν τῆς πατρικῆς περιουσίας καὶ νὰ φονεύσῃ τὸν ἀδελφὸν τοῦ οὕτω δὲ ἀκωλύτως πλέον νὰ ἐνωθοῦν διὰ τοῦ γάμου. Ὑπακούσας εἰς τὴν προτροπὴν ἐκεῖνος, ζητεῖ ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ διανομὴν τῶν κτημάτων κατὰ τὴν ὁποῖαν χωρίζει διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὴν ἐκλεκτὴν μερίδα, ἀφῆλων τὰ κατωτέρας ἀξίας κτήματα εἰς τὸν ἀδελφόν. Ὁ ἀδικούμενος μεγαλοψύχως τηρεῖ ἀνοχὴν, κρίνων τὸ ἀδικεῖσθαι προτιμότερον τῆς θανασίμου διαμάχης μὲ τὸν ἀδελφόν τοῦ. Πρὸ τῆς μεγαλοψυχίας ταύτης ὁ ἀδικῶν συνέρχεται καὶ κατανοεῖ τὴν ἐγκληματικὴν τοῦ σκέψιν. Βαθῶς συγκεκνημένος ἀπέρχεται καὶ φονεῖ τὴν μηχανευθεῖσαν τὴν ἀδελφοκτονίαν ἀπιστον γυναῖκα. Κατὰ τινὰς παραλλαγὰς, πιθανῶς μεταγενεστέρας καὶ διαμορφωθείσας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἠθικῶν ἀντιλήψεων, ὁ ἀγαπήσας τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ τὴν φονεῖ ἀμέσως μετὰ τὴν προτροπὴν τῆς νὰ φονεύσῃ τὸν ἀδελφόν τοῦ.

Τὸ ἄσμα ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ εἶναι βραχὺ δραματικὸν ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον δίκην ἀρχαίας τραγωδίας γεννᾷ ἰσχυρὸν τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον καὶ περαίνεται διὰ καθάρσεως.

Δ. Α. Π.

Α'.

"Άλλο κανέν' δὲ μ' ἄρεσε μέσ' στὸν ἀπάνω κόσμο,

σάν τ' ἄλογο τὸ γλήγορο καὶ τ' ἄξιο παλληκάρι,

σάν τὴ γυναῖκα τὴν καλὴ, ὅπου τιμᾶει τὸν ἄντρα.

Ἦταν δυὸ ἀδέρφια γκαρδικὰ καὶ πολλαγαπημένα

5 κι ὁ πειρασμὸς ἐβάλτηκε, γιὰ νὰ τὰ ξεχωρίσῃ,

κι ἀγάπησ' ὁ μικρότερος τοῦ πρώτου τὴ γυναῖκα.

Μιὰ Κυριακὴ καὶ μιὰ γιορτὴ, μιὰ πῖσημη ἡμέρα,

βγῆκε ἡ νιά ν-ἀπ' τὸ λουτρό κι ὁ νιὸς ἀπ' τὸ μπαρμπέρη

κ' ἐκεῖ συναντηθῆκανε σὲ ξέχωρο σοκάκι.

10 - «Νύφη μου, σάμπως σ' ἀγαπῶ, νύφη, σάμπως σὲ θέλω».

- «Τί λές, καημέν' ἀντράδερφε καὶ μαῦρε νοικοκύρη;

ἂν μ' ἀγαπᾷς 'πως σ' ἀγαπῶ, θέλῃς μὲ 'πως σὲ θέλω.

τὸν ἀδερφό σου σκότωσε, γυναῖκα νὰ μὲ πάρῃς».

- «Καὶ σάν τί δίκιο νὰ τοῦ βρῶ, γιὰ νὰ τότε σκοτώσω;»

15 - «Ἐσᾶς Θεὸς σᾶς ἔδωκε ἀμπέλια καὶ χωράφια»

- σύρτε νά τά μοιράσετε τ' ἀμπελοχώραφά σας.
 'Από τές ἄκρες δώσε του κι ἀπ' τούς παλιούς τούς ὄχτους
 κι ὄθε καλά καί καρπερά, στό μέρος τό δικό σου,
 κι ὄθ' ἄκρη καί παλιοοχτιές, ¹ στό μέρος τό δικό του».
- 20 Τό μαῦρο καβαλλίκεψε καί στό χωράφι πάνει.
 – «Καιρός ἦρθε, μπρὲ ἀδερφέ, ² καιρός νά χωριστοῦμε
 ἔλα γιά νά μοιράσωμε τ' ἀμπελοχώραφά μας.
 'Από τές ἄκρες πᾶρ' ἐσύ κι ἀπ' τούς παλιούς τούς ὄχτους,
 κι ὄθε καλά καί καρπερά στό μέρος τό δικό μου».
- 25 – «Γιατί, γιατί, ἀδερφούλη μου, νά πάρ' ἀπό τίς ἄκρες;
 γιατί νά μὴ μοιράσουμε, καθὼς μοιράζουν ὄλοι;»
 – «Πᾶρ' ἀπ' τίς ἄκρες, ἀδερφέ, ² γιατί θά σκοτωθοῦμε».
 – «Χαλάλι σ', ἀδερφάκι μου, κι ὄλα δικά σου νά 'ναι'
 παρά νά ξεχωρίσουμε, πᾶρε καί τό δικό μου».
- 30 Τὸν πήρε τό παράπονο τ' εἶχ' ἄδικο μεγάλο,
 τραυίεται σὲ παράμερο καί κάθεται καί κλαίει.
 Τό μαῦρο καβαλλίκεψε καί στό χωριὸ γυρίζει,
 τῆ νόφη του ν-ἐφώνασε, τῆ νόφη του φωνάζει.
 – «Νύφη, γιά βγάλε μου νερό, νά πλύνω τό σπαθί μου
- 35 ἀπὸ τό αἷμα τό πολύ, τό αἷμα τ' ἀδερφοῦ μου».
 Κ' ἐκεῖν' ἀπ' τὴν πολλή της βιά κι ἀπ' τὴν πολλή χαρά της
 τό μαστραπά 'φτύς ἄρπαξε, κρασί 'τανε γεμάτος,
 στή σκάλαν ἐκατέβηκε, νερὸ γιά νά τοῦ χύση.
 'Οχ τὰ μαλλιὰ τὴν ἄρπαξε, λιανὰ-λιανὰ τὴν κόφτει,
 40 τὴν ἔλιασε, τὴν ξέλιασε, στό μύλο τὴν πααίνει:
 – «'Αλεσε, μύλε μ', ἄλεσε τῆς κούρβας ³ τό κεφάλι'
 κάνε τ' ἀλεύρι κόκκινο καί τὴν πασπάλη ⁴ μαύρη,
 νά 'χουν φκειασίδ' οἱ ἔμορφες, φκειασίδι τιμημένο,
 νά 'χουν καί οἱ γραμματικοὶ μελάνι γιά νά γράφουν».

¹ *Ηπειρος*. – Ζωγορ. Ἀγών, τόμ. 1, Κων/πολις
 1891, σ. 154–55, ἀρ. 278.

Β'.

''Άλλο πρᾶμα δὲ χαίρομαι εἰς τὸν Ἄπάνω κόσμο,
 σάν τ' ἄλογ' ὄντιεν πορπατῆ, τὸ κάτερυ'⁵ ὄντε τρέχη,

1) ἔδαφος τοῦ ὁποίου τὸ χῶμα ἔχει παρασυρθῆ ὑπὸ ὀμβρίων ὑδάτων οὕτω δι
 ἀνώμαλον καὶ ἄγονον. 2) ἔκδ.: μπρὲ Κωσταντή. Ἡ διόρθωσις κατὰ τὰς πλείστας
 τῶν παραλλαγῶν εἰς ἃς δὲν ἀναφέρεται ὄνομα βλ. καὶ σχετικὰς παρατηρήσεις τοῦ Γιάννη
 Ἄποστολάκη. Τὰ δημοτικὰ τραγοῦδι, Μέρος Α'. Οἱ συλλογές, Ἀθήναι 1929, σ. 123.
 3) τῆς πόρνης. 4) παιπάλην. 5) πλοῖον εἰς τὸ ὁποῖον εἰργάζοντο κατάδικοι.

- σάν τ' ἀδερφάκια τὰ καλά ὄντε συμπαρπατοῦνε.
 Δυ' ἀδέρφια ἦσαν μπιστικά καί πολυαγαπημένα
 5 κ' ἔμονοπορπατούσανε χρόνους δεκατεσσάρους.
 Πάνω 'ς τσοί δεκατέσσερεις, μέσα 'ς τσοί δεκαπέντε,
 ἐβάρθηκεν ὁ Πειρασμός γιά νά τσοί ξεχωρίση,
 κι ἀγάπησ' ὁ μικρότερος τοῦ πρώτου τῆ γυναῖκα,
 μὰ ντρέπεται νά τση τὸ πῆ, νά τση τὸ μολοῆση.
 10 Μὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κυριακή, μιὰν ἑορτὴ μεγάλη,
 ἔβγαιν' ἡ κόρ' ἀπὸ λουτρό κι ὁ νιὸς ἀπὸ μπαρμπέρη
 κ' ἔμονοπαντηχτήκανε' σὲ ξεκοφτὸ σοκάκι.
 Κι ἀποκοτᾶ καί λέει τση. -«Κουριάδα μ', ἀγαπῶ σε».
 - «Σὰ μ' ἀγαπᾶς, κουριάδο, 'μέ, σφάξε τὸν ἀδερφό σου».
 15 - «Κ' εἶντ' ἄφορμὴ θεὸ νά τοῦ βρῶ νά τότε καταλύσω».
 - «Μὰ ποῦρ'³ ὁ Θεὸς σᾶς ἔδωκεν ἀμπέλια καὶ περβόλια,
 κ' ἔμπᾶστε νά μοιράζετε τ' ἀμπελοπέρβολά σας
 κ' ἐκεῖ ἀφορμὴ θεὸ νά τοῦ βρῆς νά τότε καταλύσης».
 Μὰ 'θελ' ὁ Θεὸς κ' ἡ μοῖρα ντου καὶ πάλι ἀπιλοῆθη.
 20 - «Σὰ χάσω 'γὼ τὸν ἀδερφό, μπλιό μ' ἀδερφό δέν κάνω,
 σὰ χάσω τὴν κουριάδα μου, πάλι κουριάδα κάνω».
 Καὶ τὸ μαχαίριν τοῦ 'συρεν ἀπ' ἀργυρὸ φουκάρι,⁴
 ψηλά - ψηλά τὸ πέταξε, μπήχνει το στὴν καρδιά τζη.

*Ani, Jeannarakis, ᾠδματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 205 - 6, ἀρ. 267.*

Η'. ΖΗΛΟΥΠΟΣ ΣΥΖΥΓΟΣ ΦΟΝΕΥΕΙ ΤΗΝ ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ

Τὸ ἔσση ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον τῶν ἐχόντων ὡς θέμα τὴν συζήτησιν μεταξὺ ἀνδρῶν περὶ τῆς τιμιότητος καὶ τοῦ ἐν γένει ἐναρέτου βίου τῆς συζύγου ἢ τῆς ἀδελφῆς.⁵

Ὁ ἥρωσ τοῦ δράματος εἰς τὰς πλείστας τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἔσσητος ὀνομάζεται Μανόλης, πλὴν τῶν Ἑπειρωτικῶν (Β') εἰς τὰς ὁποίας ἔχει οὗτος ἀντικατασταθῆ διὰ τοῦ Μενούσαγα.⁶ Ἐνδεικτικὸν στοιχεῖον τῆς ἀρχαιότητος τοῦ τραγουδιοῦ ἀποτελεῖ ἡ παράβασις ὑπὸ τῆς γυναικὸς τοῦ κρατοῦντος κανόνος κοινωνικῆς ἠθικῆς, ἥτοι τῆς μὴ ἐξόδου αὐτῆς ἐκ τοῦ οἴκου εἰς θέαν τῶν ἀνδρῶν.

Γ. Κ. Σ.

1) συνητηθῆσαν μόνου. 2) ποίαν. 3) μὰ βεβαίως (λ. ἰτ. pure). 4) ψηκάρι, θηκάρι.
 5) Βλ. καὶ κάτωτ., σ. 378, ἀρ. Γ'. 6) οἱ δύο σύντροφοί του, ὁ Μπριμπίλης καὶ ὁ Ρισούλης, ἀναφέρονται ὡς λήσταρχοι, καταγόμενοι ἐξ Ἀλβανίας. Οὗτοι συνελήφθησαν καὶ ἀπηγχονίσθησαν εἰς Ἰωάννα' (βλ. Σ. Μουσελίμη, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ἑπείρου, Ἑπειρωτ. Χρον., ἔτ. 2 (1927), σ. 202, σημ. 1, καὶ Π. Κατσέλη, Ὁ Μενούσαγας, Νεοελλ. Γράμματα, ἔτ. Α' (1935), ἀρ. φ. 36, σ. 8 - 9).

Α'.

Παλληκάρια τρωγοπίναν μέσ' στο καπηλειό,
 πρώτον είχαν τὸ Μανόλη, τὸν ὁμορφονιό.
 Τίς γυναῖκες τους παινοῦσαν, ποιά 'ναι ὁμορφη
 κ' ἕνας ἄλλος 'πηλογήθη καὶ τὸν πείραξε:

- 5 - «Ἔ, μπρ' ἐσύ, κυρίτσο' Μανόλη, καπετάνιο μας,
 τί ἔμορφη γυναῖκα πῶχεις, τί ἔμορφη καὶ νιά».
 - «Ποῦ τὴν εἶδες, ποῦ τὴν ξέρεις, ποῦ τὴν κοίταξες;»
 - «Μέσ' στο γκιούλμπαξε' τὴν εἶδα καὶ σιριάνιζε». ²
 - «Σὰν τὴν εἶδες, παλληκάρι, πές μου τί φορεῖ».
 10 - «Πράσινο τσεμπέρι ἐφόρει κι ἄσπρο καμπουχά, ³
 μπελετζίκια ' εἶχε στὰ χέρια πῶλαμπαν φωτιά».
 Κι ὁ Μανόλης μεθυσμένος καὶ τὸ πίστεψε,
 πῆγε σπίτι καὶ τὴ βρῆκε καὶ τὴ σκότωσε.
 Τὸ πουρνὸ ξενησικώθη, τὸ μετάνοιωσε.
 15 Πῆγ' ἐκεῖ ποῦ τὴν ἐθάψαν' καὶ τὴν ἐκλαιγε.
 - «Σήκω, Χάιδω μ', σήκω, ἄστρο μ', σήκω κι ἄλλαξε'
 βάλε τὰ χρυσά σου ρούχα κ' ἔβγα στο χορὸ,
 νὰ σέ διοῦνε τὰ κορίτσια, νὰ μαραίνωνται,
 νὰ σέ διοῦν τὰ παλληκάρια, νὰ ζουλεύουνε,
 20 νὰ σέ διῶ κ' ἐγὼ ὁ καημένος καὶ νὰ χαίρωμαι». ⁵

M. 'Asía (Κύζικος). - Λ. Α. ἀρ. 189,
 σ. 202, ἀρ. 25 (M. Φιλανθίδης, 1894).

Β'.

Ὁ Μπιρμπίλης, ὁ Ρισιούλης κι ὁ Μενούσσαγας
 σέ κρασοπουλειὸ πηγαίνουν, γιὰ νὰ φᾶν', νὰ πιοῦν.
 'Κεῖ ποῦ τρώγαν, 'κεῖ ποῦ πίναν, 'κεῖ ποῦ γλένταγαν,
 κάτι πέσαν σέ κουβέντα γιὰ τίς ἔμορφες,

- 5 γιὰ τίς ἄσπρες, γιὰ τίς ρουσσες, γιὰ τίς γαλανές.
 - «Ὁμορφη γυναῖκα πῶχεις, βρέ Μενούσσαγα».
 - «Ποῦ τὴν εἶδες, ποῦ τὴν ξεύρεις καὶ τὴ μολογᾷς;»
 - «Ψές τὴν εἶδα στο πηγάδι πῶπαρνε νερὸ

1) εἰς τὸν κῆπον μὲ τριαντάφυλλα (λ. τ. gül bahçesi). 2) ἔκανε περίπατον (λ. τ. seyran).
 3) χονδρὸν μεταξωτῶν ὄφρασμα φέρον πολὺχρωμα ποικίλματα κλάδων καὶ ἀνθέων. 4) ἀργυρὰ
 βραχιόλια (λ. τ. bilezik). 5) τὸ τραγοῦδι συνεχίζεται καὶ τελειώνει μὲ τοὺς ἐπομένους
 δύο στίχους:

*Μὰ ἡ Χάιδω σκοτωμένη δὲν τὸν ἀκογγε
 κι αὐτὸς βγάξει τὸ σπαθί του καὶ σκοτώνεται,
 οἱ ὅποιοι φαίνεται ὅτι δὲν ἀνέγκουν εἰς τὴν ἀρχικὴν σὺνθεσίον του.*

- Ἐφήνει ἄν'αν παπᾶ ἄπιτροπικόν του,
 10 γιά νά ἄναι μέσ' στό σπίτι τό ἰδικόν του.
 Πέρ'σα φλουριά τ' ἄφήνει γιά νά ξεοδιάζη
 καί σάν πά' νά γυρίσ' τὰ λοαριάζει.
 Δέν ἦτανε τρεῖς ἄμέρες πού ἄλλαργάρεϊ ²
 κ' ἐκίνησ' ὁ τουρκόπαπας νά τήν πειράζη.
 15 Ἐκείνη καί τοῦ ἄμίλειε μπιστεμένα.
 - «Ἐἶπα σου, παπᾶ μου, λειψ' ἀπό ἄμένα,
 μὴ βάλω νά σοῦ κόψουνε τὰ γένεια.
 Ἐἶπα σου, παπᾶ μου, ἄμε στή δουλειά σου,
 μὴ βάλω νά σοῦ κόψουνε τή λουτρουγιά σου».
 20 Ἐκεῖνος ὁ τουρκόπαπας νά ἄῤῥις τί κάνει:
 Παίρνει χαρτί καί μπέννα καί καλαμάρι ³
 καί γράφει τοῦ Μανέτα ⁴ γραφή γραμμένη
 καί μέ τή μαύρη βούλλα ἄταν βουλωμένη.
 - «Ἄν θέλῃς, γιά νά μάθῃς γιά τήν κερά σου,
 25 βουλιέται γιά ν' ἄφήσῃ τήν ἄφεδιά σου.
 Ἄν θέλῃς, γιά νά μάθῃς τό πῶς εὔρεθη,
 μέ ἄλλον καπετάνιον ἐξεδόθη». ⁵
 Στό κάσσαρον ⁶ του στέκει καί τήν διαβάζει
 κ' εὔθῤῥος καί τοῦ λοστρόμου ⁷ ντου τοῦ φωνάζει.
 30 - «Ἐλα νά πάς στή Μῆλο ἐπινομή μου ⁸
 νά φέρῃς τήν γυναῖκα μου καί τό παιδί μου.
 Ἐπαρ' ἐννιά νομάτοι γιά συντροφία
 νά τσ' ἔχῃς μέσ' στή βάρκα ὄ,τ' εἶν' τσῆ χρείας».
 Εὔτῤῥς ἄρμα ἠ φελούκα ⁹ καί βορβεντζάρεϊ, ¹⁰
 35 στοῦ Μῆλος τό μπουάζι ¹¹ πάει κι ἄράσσει.
 - «Πέτε ¹² τοῦ Μανέτα ⁴ τσῆ γυναίκα
 πῶς ἄντρας τσῆ πολλά τήνε χαιρετᾶ.
 Πέτε τσῆ νά μπροβάλη νά τήνε δοῦμε,
 εἶμεστα καραντίνα ¹³ καί δέν μποροῦμε».
 40 Στήν κάμαράν τσῆ στέκει ἠ καημένη,
 ὠσάν πού ἦταν πρῶτα μαθημένη.
 Ἄνοίει τήν κασσέλαν τσῆ, γιά ν' ἄλλάξη,

1) ἔκδ.: τσ. 2) ἀπομακρύνεται. 3) μελανοδοχεῖον. 4) ἔκδ.: Μανέτου. 5) παρεδόθη, ζῆ βίον ἀκόλαστον. 6) τὸ ἐστειγασμένον μέρος εἰς τήν πρόμνην τοῦ πλοίου (λ. ἐνετ. cassaro). 7) τοῦ πρῶτος τοῦ πλοίου (λ. ἱτ. postroimo). 8) ἔκδ.: σου' ἐπ' ὀνόματί μου. 9) ἔκδ.: ἄρμα φιλούκα' φιλούκα = εἶδος μικροῦ πλοιαρίου. 10) κάμνει: στροφάς (λ. ἱτ. volteggiate). 11) εἰς τὸν διάυλον (λ. τ. boguz). 12) ἔκδ.: πῆτε. 13) εἰς ἀπομόνωνων ἐνεκα λογιώδους νόσου (λ. ἱτ. quarantina).

- νά βάλη κι άλλα ρούχα ἀπ' τὰ χρυσάν τση.
 - «Πήγτε τση Γοργόνας¹ νά μή ξαργήση,
 45 μὴ φύγη ἢ φελούκα καὶ τὴν ἀφήση».
 Ὅντας τὴν κατεβάζαν ἀπὸ τὴ σκάλα,
 κερά καὶ κορονέτα² τὴν ἐφωνάζα.
 Μπαίνει μέσ' στὴ φελούκα μὲ τὸ καμάρι.
 Θαρρεῖ θὰ τὴν πᾶν' στ' ἀνδρούς τση καράβι.
 50 Καὶ ὅσον ἔλλαργάρα, ἔσκανταλιάρρα,³
 ποῦ 'ν' πιὰ τὰ βαθιὰ νερά νά τὴ φουντάρου.⁴
 Ἀπέκει ὁ λοστρόμος τση τὴν ἐλυπήθη,
 ἀπὸ τὴν ἄλλη μπάντα τὸ Θεὸ 'φοβήθη.
 - «'Ελᾶτε, νά τὴν πᾶμε εἰς τὸ καράβι,
 55 ἐκεῖ ὅπου εἶν' ὁ ἄντρας τση καὶ κουμαντάρει».⁵
 Στὸν κάσσαρόν του στέκει καὶ τὴν κιαλάρει,⁶
 στὴν κάμαρὴν του καὶ ἀναστενάζει.
 Εὐτύς φαῖ 'τοιμάζει νά τήνε γέψη
 κι αὐτὸς στὸ νοῦ του βάνει τὴ φαρμακέψη.
 60 Καὶ βάνει τὸ φαρμάκι μέσ' στὸ ποτήρι,
 κρῖμα στὸ λαμπερὸ διαμάντι καὶ ζαφεῖρι.
 Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὴν ἀδικιάν τση,
 καὶ πέφτει τὸ φαρμάκι μέσ' στὴν ποδιάν τση.
 - «᾽Ωχου ἢ καημένη, εἶμαι ζαλισμένη».
 65 - «'Απὸ τὴ θάλασσά 'σαι ἀνακατωμένη».
 - «'Ελᾶτε νά τὴν πᾶτε νά σεργιανίσῃ⁷
 κι ὄλα μας τὰ περιβόλια νά τὰ γυρίση».
 Κι αὐτοὶ τὴν κατεβάζουν σ' ἓν' βαθὺ λαγκάδι.
 Τσῆ δώνουν μιὰ στοσοὶ πλάτες,
 70 στο' ἄσπρες, παχειές, χιονᾶτες'
 τση ξαναδευτερώνουν στὸ κεφάλι.
 Τότες ἢ καημένη στὸν νοῦν τση βάνει.
 - «Μὰ εἶντά 'καμα⁸ τ' ἀντρούς μου καὶ μὲ σκοτώνει,
 ἄδικα τὴν καημένη μὲ θανατώνει.
 75 Δὲν τό 'χω στὴ ζωὴ μου μό' στὸ παιδί μου,
 μισεύγω καὶ τ' ἀφήνω μικρὸ πουλί μου.
 Δὲν ἔχ' ἀφέντη μήτε καὶ μάννα,
 γιατί εἶναι ἕξη χρόνια ποῦ ἀπεθάνα.

1) ἐν μεταφ. ἐνν.: τῆς ἡραιίας ὡς ἡ Γοργόνα. 2) ἡ λέξ. πιθανῶς ἀντὶ κολονέλα ἐκ τοῦ τίτλου κολονέλος τοῦ Μανίτα· βλ. Ἄντ. Κατσουρόν, ἔνθ' ἀν., σ. 455 κ. ἐξ. 3) ἐβρυθομέτρουν. 4) νά τὴν ρίψουν. 5) διευθύνει (λ. ἰτ. comandare). 6) βλέπει διὰ τηλεσκοπίου (λ. ἰτ. occhiale). 7) νά περιπατήσῃ (λ. τ. seyran). 8) μὰ τί ἔκαμα.

- Δὲν ἔχ' ἀδέρφια, μῆτ' ἀξαδέρφια,
 80 νὰ κάμουν τοῦ Μανέτα ὅ,τι τοῦ πρέπει
 μὰ στοῦ Θεοῦ τ' ἀφήνω κι ἄς τόνε κρίνη». ¹
 Καί φεύγει ὁ λοστρόμος του ζαλισμένος.
 - «Ἄδικα πού τὴν σκότωσες τὴν καημένη,
 μὰ στοῦ Θεοῦ σὲ 'φήνει, θεὲ νὰ σὲ κρίνη». ²
- 85 Δὲν τό'χει στὴν ζωὴν τση μὸ' στοῦ παιδὶν τση,
 μισεύγει καί τ' ἀφήνει μικρὸ πουλὶν τση.
 Δὲν ἔχ' ἀφέντη μῆτε καὶ μάννα,
 γιὰτ' εἶναι ἔξε χρόνια πού ἀπεθάνα.
 Δὲν ἔχ' ἀδέρφια μῆτ' ἀξαδέρφια,
 90 μὰ 'θελε νὰ σοῦ κάμη ὅ,τι σοῦ 'πρέπα».
 -«Μπρέ, ἐλάτε νὰ μὲ πᾶτε νὰ ἰδῶ τὸ μνημα,
 νὰ πάω νὰ τὴν κλάψω τὴν κακομοῖρα.
 Ζύπνα ψηλὴ, λιγνὴ μου λείμονιά, φιορε δ' ἀμόρε, ³
 πού σὺ ἤμοιαζες τοῦ ἡλιοῦ τὸ κολόρε. ⁴
- 95 Ζύπνα ψηλὴ, λιγνὴ μου λείμονιά, φιορε διαμάντε,
 ὅπου δὲν ἦταν ἄλλη μέσ' στοῦ Λεβάντε. ⁵
 Γιὰ ζύπνα, λούσου, ζύπνα, χτενίσου,
 ζύπνα, πού σὲ γυρεύγει τὸ παιδί σου».
 Καί βγάζει τὸ στελέτον ⁶ του ἀπατός του, ⁷
- 100 κ' ἐσφάη σὰ γουρούνι ἀμοναχός του.

Θήρα. - Νεοελλ. Ἐνάλεκτα, τόμ. Β' (1871) σ. 426-429.

Γ'. ΤΟΥ ΜΑΥΡΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΗΣ ΤΟΥ

Ὡς παρετήρησεν ὁ Νικ. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 81), τὸ θέμα τῆς δοκιμασίας τῆς ἀρετῆς δυσφημηθείσης συζύγου εὐρίσκεται εἰς παραμῦθια καὶ ἄσματα πολλῶν λαῶν, διασκευασθὲν λογοτεχνικῶς ὑπὸ συγγραφέων, ὡς ὁ Βοκάκιος (Δεκαήμερον) καὶ ὁ Σαίξπηρ (Cymbeline). ² Εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὁμοῦ ἄσμα τοῦ Μαυριανοῦ, ὡς καὶ εἰς Σικελικὰ παραμῦθια, πρόκειται περὶ δοκιμασίας ἀρετῆς ἀγάμου ἀδελφῆς καὶ οὐχὶ περὶ συζύγου. Κατὰ τὴν ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν γερμανικῶν παραλογῶν ⁸ διατυπωθεῖσαν γνώμην, ἡ ἑλληνικὴ πα-

1) ἔκθ.: καὶ ὁ Θεὸς ἄς τόνε κρίνη. Παρλειφθῆ ἡ λέξις ὁ Θεὸς χάριν τοῦ μέτρου.
 2) ἔκθ.: μὰ στοῦ Θεοῦ σὲ θέτει καὶ ὁ Θεὸς θεὲ νὰ σὲ κρίνη. 3) λουλούδι τῆς ἀγάπης (λ. ἰτ. fiore d'amore). 4) εἰς τὸ χρώμα (λ. ἰτ. colore). 5) Ἄνατλή. 6) εἶδος μαχαριῶδ (λ. ἰτ. stiletto). 7) μόνος του.

8) Περὶ τοῦ θέματος εἰς τὰς διηγήσεις καὶ τὰ ἄσματα ἄλλων λαῶν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν ἀγγλικὴν παραλογίαν· Redesdale and Wise William· βλ. P. C. Brewster and G. Turbull, Two English Ballads and the Greek Counterparts, Journal of American Folklore, vol. 69, Philadelphia 1956, σ. 41-46. Πρὸς καὶ Gareth Morgan, Cretan Poetry. Sources and Inspiration, Κρητ. Χρονικά, ἔτ. ΙΔ' (1960), σ. 13. 8) Deutsche Volkslieder. Herausgegeben vom Deutschen Volksliedarchiv, II, Berlin-Leipzig.

ραλλαγή τοῦ ἔσματος ἔχει τὴν ἀφετηρίαν εἰς τὴν ἀνάλογον γερμανικὴν, μετεφέρθη δὲ ἀρχικῶς εἰς Κρήτην διὰ τῶν Ἑνετῶν κατακτητῶν κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα.¹ Τὴν γνώμην ταύτην ἀντικρούει ἡ Ph. P. Vouhoulis,² εὐρίσκουσα εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔσματος στοιχεῖα ἐκ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, ἥτις εἶναι γνωστὴ ἐκ τοῦ Τίτου Λιβίου καὶ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσέως περὶ τῆς αὐτοκτονίας τῆς Ρωμαίας Λουκρητίας.

Τὸ ἔσμα διὰ τοῦ ὄλου ποιητικοῦ ὕφους καὶ δὴ διὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἀναφερομένων κυρίων ὀνομάτων, Μαυριανός, Ἀλέξιος, παρουσιάζει συνάφειάν τινα πρὸς τὰ ἀκριτικά, ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης. Ἐκ τῶν πολλῶν παραλλαγῶν του, γνωστῶν κυρίως εἰς τὴν νησιωτικὴν Ἑλλάδα, παραθέτομεν κατωτέρω μίαν ἐκ Κρήτης.

Δ. Α. Π.

- Ὁ βασιλιάς κι ὁ Μαυριανός σὲ περιβόλι τρώγουν
 ἀθιβολές³ δὲν εἴχανε κι ἀθιβολές ἐφέραν,
 γιὰ το' ἄμορφες, γιὰ το' ἄσκημες ἐκείνην τὴν ἡμέρα.
 - «Ὡσάν τὸ ρόδο τ' ἀνοιχτό, τὸ λουλουδάκι τ' ἄσπρο,
 5 ἔχω κ' ἐγὼ μίαν ἀδερφή, μ' ἀλήθεια δὲν πλανᾶται».
 - «Ἄν τὴν πλανέσω, Μαυριανέ, εἶντα 'ν' τὸ στοιχημά σου ;»
 - «Ἄν τὴν πλανέσης, βασιλιά, πᾶρε τὴν κεφαλὴ μου.
 Πάλι καὶ ἃ δὲν πλανεθῆ, εἶντα 'ναι' τὸ δικό σου ;»
 - «Πᾶρε τὸ βασιλίκι μου καὶ τὴ χρουσὴ κορώνα».
 10 Παίρνει τὸ βιτσαλάκιν⁴ του στὸ φόρος⁵ κατεβαίνει,
 βρίσκει ρουφιάνες⁶ δεκοχτώ, μαγεῦτρες δεκαπέντε,
 καὶ πᾶνε καὶ τὴ βρίστουνε σ' ὀλόχρουσες καθέκλες.
 - «Καλῶς σ' εὐρήκαμε, ροδιά, βιόλα⁷ ξεφουντωμένη,
 νεραντζοπούλα φουντωτὴ καὶ ἀσπροχιονισμένη».
 15 - «Δὲ θέλω 'γὼ παινέματα κι ὁ Μαυριανός μανίζει,⁸
 κι ἀνιβουλῆς⁹ τοῦ Μαυριανοῦ πρᾶμα νὰ μὴν-ε γίνῃ».
 - «Χιλιάδες προσκυνίσματα ἀπὸ τὸ βασιλέα,
 κι ἂν εἶναι μὲ τὸ θέλημα νὰ μείνη μετὰ σένα».
 - «Τὰ παραθύρια ξέρει τα, τοσοὶ πόρτες μας κατέχει,¹¹
 20 οὔλα θὰ τὰ 'χωμ' ἀνοιχτὰ κι ὄντεν ὀρίζ' ἄς ἔρθῃ».
 Ἄπῃς τοσοὶ συναπόβγαλε στὸ μαγερειό τζη μπαίνει,
 τὰ κούρταλα καταχτυπᾷ τοσοὶ βάγιες τση μαζώνει.¹²
 - «Βάγιες ἀπὸ τοσοὶ βάγιες μου, ποιά θὰ μὲ ξεμιστέψῃ,¹³
 νὰ βάλω 'γὼ τὰ ροῦχα τζη κ' ἐκείνη τὰ δικά μου ;»

1939, τ. 45 κέξ. 1) ὁ S. Baud-Bovy, ἔνθ' ἄν., σ. 247, τοποθετεῖ τὸ τραγοῦδι εἰς τὸν 14 ἢ 15 αἰῶνα. 2) Studies in the History of modern Greek Motives. Thessalonike 1953 (β' μέρος: The legend of Lucretia and its survivals in modern greek poetry).

3) συζήτησις. 4) τί εἶναι. 5) μικρὰν βέργαν. 6) εἰς τὴν ἀγοράν. 7) προαγωγὸς (λ. ἰτ. ruffiana). 8) ἄνθος (λ. ἰτ. viola). 9) ἐξοργίζεται. 10) χωρὶς τὴν θέλησιν. 11) γνωρίζει. 12) τὰς ἡπηρετίας συγκεντρώνει. 13) θὰ μὲ σώσῃ, ἀπολυτρώσῃ.

- 25 'Ποῦ τσοὶ σαράντα βάγιες τση κιαμμιά δὲν ἀποκρίθη,
μόνο ἡ πλιὸ ' μικρότερη κ' ἤλεγαν τὴν Μαρία.
- «'Εγὼ 'μ' ἀποῦ τσοὶ σκλάβες σου, ποῦ θὰ σὲ ξεμιστέψω,
νὰ βάλω 'γὼ τὰ ρουχα σου, νὰ βάλῃς τὰ δικά μου». Μπαίνει καὶ τὴν ἐστόλιζε ἀπ' τὸ ταχὺ ὡς τὸ βράδου.
- 30 τέσσερεις τὴν ἐστόλιζε κι ὀχτῶ τση παραγγέρνει.
- «Βλέπουσαι¹, Μαριγάκι μου, νὰ μὴ μὲ μαντατέψῃς,²
κι ἄ σὲ ταιμπήση, τσίμπα τον, κι ἄ σὲ φιλήση, φίλειε
κι ἄν κόψη καὶ κομμάτι σου, μιλιὰ νὰ μὴν τοῦ βγάλλῃς». Καθὼς τὴν ἀποχτένιζεν ὁ βασιλιάς προβαίνει,
- 35 μὲ σείσμα καὶ μὲ λύγισμα τὴ σκάλα τζ' ἀνεβαίνει.
'Αποῦ τὴ χέρα τὴν ἀρπᾶ, στὴν κάμερα τὴ βάνει
κι ἀποῦ τὸ βράδ' ὡς τὸ ταχὺ τὴν τσίμπα καὶ τὴ 'φίλειε.
Τὴ νύχτα τὰ μεσάνυχτα τση 'κοψε τὸ δαχτύλι,
τση 'κοψε τὸ δαχτύλι τζη μὲ κοφτερὸ ξυράφι
- 40 καὶ τ' ἀποξημερώματα τση 'κοψε τὴν πλεξοῦδα,
ἀποῦ 'τον ὁμορφόδετη μ' ὀλόχρωση κορδέλα.
Καὶ τὸ ταχὺ κατέβαινε τὴ σκάλα τζη μὲ γέλια
κ' ἐβάστα καὶ τοῦ Μαυριανοῦ δαχτύλια καὶ πλεξοῦδες.
- «'Ελα νὰ ἰδῆς 'δά,⁴ Μαυριανέ, σημάδια τσ' ἀδερφῆς σου».
- 45 - «Δὲν εἶναι τοῦτα τση σγουρῆς, δὲν εἶναι τση ξαθῆς μου,
ἔξω καὶ νὰ μ' ἐγέλασε ἡ σκύλα ἡ γι ἀδερφή μου.
Σ' οὔλον τὸν κόσμ' ἀμέτε με, σ' οὔλο γυρίσετέ με,
κ' εἰς τσ' ἀδερφῆς μου τὴν αὐλὴ ἀμέτε σφάξετέ με».
Κ' ἡ γι ἀδερφή ντ' ὡς τ' ἄκουσε πολλὰ τση βαροφάνη,
- 50 κ' ἐμπῆκε κ' ἐστόλιζεντο μὲ τὴ μεγάλη βίαση.
Βάνει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρ' ἀστήτη
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάνει καμαροφρούδι.
Κι ἀπῆς ἀποστολίστηκε κ' ἐγίνε σάν τὴ βιόλα,
ξεπόρτισεν ἡ λυγερὴ στοῦ βασιλιᾶ νὰ φτάξη.
- 55 Τὴ σκάλα τζη κατέβαινε μόνο μὲ μιὰ βαγίτσα⁵
κ' ἐβάστα κ' εἰς τὴ χέρα τζη μαλαματένια βίτσα.
- «Στὴν μπάντα⁶ 'σεῖς οἱ γι ἄρχοντες, στὴν μπάντα κ' οἱ γι ἀγάδες
νὰ πά' νὰ ἰδῶ τὸ Μαυριανό, γιάντα⁷ θὰ τότε πνίξουν».
- «Τὴν ἀδερφή ντου πλάνεσα καὶ θὰ τότε φουρκίσω».⁸
- 60 - «Μὰ σὺ κι ἄν τὴν ἐπλάνεσες, δεῖξε μου τὰ σημάδια».
- «Τὴ νύχτα τὰ μεσάνυχτα τση 'κοψα τὸ δαχτύλι,
τση 'κοψα τὸ δαχτύλι νῆς μὲ κοφτερὸ ξυράφι,

1) ἔκδ. Jeann.: λιά. 2) πρόσωχε. 3) ἀναφέρῃς, καταγγεῖλῃς. 4) τσίρα. 5) θε-
ραπαινίδα. 6) ἐνν.: κάμπετε μέρος (λ. it. banda). 7) διὰ ποῖον λόγον. 8) κρεμάσω.

- καὶ τ' ἀποξημερώμετα τσῆ 'κοψα τὴν πλεξούδα,
ἀπού 'τον ὁμορφόδετη μ' ὀλόχρουση κορδέλα».
- 65 'Απλώνει τὰ χεράκια τζη, κάτασπρα σάν τὸ γάλα.
- «Γιὰ ἰδέτ', ἀγάδες κι ἄρχοντες, λείπει μου 'μέ δαχτύλι;»
Ρίχνει καὶ τὰ σγουρά μαλλιά, γεμίζ' ἡ γῆς λουλούδια.
- «Γιὰ ἰδέτ', ἀγάδες κι ἄρχοντες, λείπει μου 'μέ πλεξούδα;
ἂν λείπη τὸ δαχτύλι μου καὶ τὰ σγουρά μαλλιά μου,
- 70 ἐτότες νὰ τοῦ βάλετε τρίδιπλη τὴν καδένα».¹
- «Μὰ σένα δὲ σοῦ πρέπει μπλιό νὰ 'χης τὸ βασιλίκι,
σὰ χοῖρος, σὰ χοιροβοσκός νὰ κάθεσαι στὴν Κρήτη.
Σάν νὰ 'σουνε φαμέγιος' μας, σάν νὰ 'σουν δουλευτής μας,
ἔτσα σ' ἔμπεγεντίσαμε' μέ τὴν ἀναθρεφτὴ μας.
- 75 Καὶ πᾶρε τὸ μουλάρι μας, νὰ πάης εἰς τὰ ξύλα,
νὰ ψήσωμε τὸ φαγητὸ νὰ πάρης τὴ Μαρία».

*Anl. Jeannarakis, "Ἄσματα Κρητικά,
Λεipzig, 1876, σ. 231, ἀρ. 294.*

ΙΑ'. ΦΟΝΟΣ ΚΟΡΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ ΤΗΣ

Θέμα τοῦ ἔξσηματος εἶναι ὁ φόνος παρεκτραπέισης νεάνιδος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Βαγγέλης, ὅστις ἐκδικεῖται οὕτω τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν.

Ἡ φονευθεῖσα κόρη φέρεται κατὰ τόπους μέ τὰ ὀνόματα Φεβρωνία καὶ Πεφρονία, Ἀνδρονίκη, Εὐρυδίκη, Ἐλένη, Βερβερίτσα ἢ καὶ ἀορίστως ὡς νέα τις. Μέρος ἔνθα ἔλαβε χώραν τὸ δράμα τιμῆς ὀρίζεται ἐκ τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως ἐκάστης παραλλαγῆς: τῆς Πάτρας, τῆς Σπάρτης, τῆς Ρόδου, τῆς Κούμης τὰ χωριά, τῆς Πόλης τὰ νησιά κ.ἄ.

Νομίζω ὅτι τόπος τῆς πρώτης συνθέσεως τοῦ ἔξσηματος εἶναι ἡ Πελοπόννησος, εἶναι δὲ τοῦτο τῶν νεωτέρων χρόνων, ἴσως τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- 'Ακούσατε τί 'γένη στῆς Κούμης τὰ χωριά;
'Ἐντύθηκε μιὰ νέα,' στὰ εὐρωπαϊκά.
Τὸν ἐρωμένο παίρνει καὶ πάει στὸν καφενέ,
τὸν καφετζῆ προστάζει καφέ καὶ ναργιλέ.⁵
- 5 Δυὸ φίλοι τ' ἀδερφοῦ τῆς τὴν μαρτυρήσανε.
- «Τί κάθεσαι, Βαγγέλη, δὲν πᾶς στὸν καφενέ...
νὰ δῆς τὴν ἀδερφή σου ποὺ πίνει ναργιλέ!»
Σηκώθηκε ὁ Βαγγέλης καὶ πάει στὸν καφενέ

1) τὴν ἔλασιν (λ. ἐνετ. cadena). 2) ὀπηρέτης (λ. ἐν. famegio). 3) μπεγεντίσω = ἐκτιμῶ, προτιμῶ (λ. τ. begenpiek). 4) ἀκολουθεῖ ὡς τσάκιωμα ἢ λέξι.: κακούργα. 5) συσκευὴ καπνίσματος (λ. τ. nargile).

- καί βρίσκει τὴν κακούργα νὰ πίνη ναργιλέ!
- 10 - «Σηκώσου, Εὐρυδίκη, νὰ δῆς τὸ μπόι σου, πὺ ντρόπιασες ἐμένα κι ὄλο τὸ σόι σου!»
 Δυὸ μαχαιριῆς τῆς δίνει εἰς τὴ ζερβιά πλευρά,
 τῆς παίρνει τὸ συκῶτι καὶ τὴ μισὴ καρδιά.
 Δυὸ λόγια ἢ καημένη ἐπρόφτασε νὰ πῆ
- 15 κ' ἔκλινε τὸ κεφάλι καὶ ἔπεσε νεκρή.
 - «Οἱ φίλοι τ' ἀδερφοῦ¹ μου ἦταν ὁ Χάρος μου,
 γιὰ τὸν Πετροπουλάκη² πού 'χα τὸ θάρρος μου».·
 Οἱ φίλοι τ' ἀδερφοῦ τῆς τὴν ἐσηκώσανε,
 στή μάννα, τὴν καημένη, τὴν παραδώσανε.

Καλῆς Μ. Καλόβη, Λιθογραφικά Κύμης
 Εὐβοίας, Ἀθῆναι 1938, σ. 28 - 29.

B'.

- Τὰ 'μάθατι τί 'γίνηκιν στῆς Πάτρας τὰ χουριά ;
 μιὰ νέα, μιὰ οὐραία, μιὰ ξανθούλα, ντύθηκ' Ἰβρουπαϊκά.
 Τοὺν ἱραστή τῆς παίρνει κι πάει στοὺν καφιανέ,³
 τοὺν καφιτζῆ διατάζει, ἢ κακούργα, σουμάδα⁴ κι ἀργκιλέ.⁵
- 5 Τρεῖς φίλοι τ' ἀδερφοῦ τῆς τὴν ἰγνουρίζανι
 κι στοὺ Βαγγέλη πάησαν, τὴν κακούργα, τὴ μαρτυρήσανι.
 - «Τί κάθισι, Βαγγέλη, δὲν πὰς στοὺν καφιανέ,
 νὰ ἰδῆς τὴν ἀδερφή σου, τὴν κακούργα, φουμάρ'ντας ἀργκιλέ».·
 Σηκῶνιτ' οὐ Βαγγέλης κι πάει στοὺν καφιανέ,⁶
- 10 βρίσκει τὴν ἀδερφή του, τὴν κακούργα, φουμάρ'ντας ἀργκιλέ.
 Μιά ντουφικιά τὴν ἔχει στή δεξιά τὴ μιρά,⁶
 τῆς χάλασιν τὰ στήθια, τὰ πλιμόνια, κι ὄλα τῆς τὰ 'σουτικά.⁷
 - «Μάννα μ', κι ἂν πιθάνου, νὰ μὴ μὶ κλάψιτι·
 νιράντζια κι λιμόνια νὰ μοῦ μοιράσιτι·
- 15 κι αὐτὸν τοὺν ἀδερφό μου, τοὺ Βαγγέλη, νὰ τοὺν κριμάσιτι
 κι τοὺν Πιτροπουλάκη, τοὺ λουχία, μὴν τοὺν δικάσιτι».

Διτ. Μακεδονία (Σιάτιστα). - Λ. Α. ἄρ. 985,
 σ. 151, ἄρ. 15 (Ἀν. Λαζάρου, 1923).

IB'. ΤΗΣ ΣΟΥΣΑΣ

Τὸ θέμα τοῦ φόνου ἀδελφῆς ὑπὸ ἀδελφοῦ διὰ λόγους τιμῆς εἶναι κοινὸν εἰς πολλὰ ἔθνη κατὰ τόπους, ἔνθα τοιοῦτου εἴδους ἐπεισόδια διεδραματίσθησαν κατὰ καιροὺς. Τὸ ἐν τῷ κατωτέρω ἔθνη περιγραφόμενον γεγο-

1) ἐκδ. Καλ.: κι ἀδερφός. Ἡ διόρθωσις συμφώνως πρὸς τὸν στίχον 18. 2) ὁ ἱραστής τῆς κόρης. 3) καρνεῖτον. 4) ἀναψυκτικὸν ποτὸν. 5) βλ. ἀνωτ.. σ. 381, σημ. 5. 6) μέρος. 7) τὰ ἐντάσθια.

νός φαίνεται ότι ἔγινεν εἰς Κρήτην καὶ δὴ εἰς Ἡράκλειον. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι αἱ πλείσται τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἔξματος προέρχονται ἐκ Κρήτης καὶ ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, σποραδικῶς δὲ μόνον ἐξ ἄλλων τόπων ἢ ἠρωῖς ὡσαύτως τοῦ ἔξματος εἰς πάντα σχεδὸν τὰ κείμενα προσονομάζεται τῆς Κρήτης ἢ τοῦ Κάστρου (Ἡρακλείου) τὸ καμάρι, ἢ κορώννα, τὸ λελοῦδι κλπ.

Ἐνδειξιν περὶ τοῦ χρόνου τῆς συνθέσεως τοῦ ἔξματος ἀποτελεῖ ἡ παρά Ε. Legrand,¹ ἀναφερομένη εἰδησις ὅτι εἰς περιθώριον ἐξωφύλλου ἐκδόσεως τῆς «Βοσκοπούλας», τὴν ὁποίαν εἶδεν ἐν Βάρνην τὸ ἔτος 1875, ἀνέγνωσε τοὺς στίχους:

*Ἀρχαίτες καὶ ἀρχόντισες, ὄλοι μικροὶ μεγάλη
ἔλατε νὰ γυρνίσειαι τῆς σουσας τὸ τραγοῦδι*

καὶ ὑπὸ τοὺς στίχους τὴν χρονολογίαν: 1679 νοεμβρίου 24. Ἐκ τούτου ὁ Legrand συμπεραίνει ὅτι τὸ ἔξμα συντέθη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1669 καὶ πρὸ τοῦ ἔτους 1679 καὶ ὅτι ὁ συνθέτης τοῦ ἐνεπνεύσθη ἐκ τινος τοπικοῦ ἐπεισοδίου.² Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰ. ὁ C. Fauriel εἶχε σημειώσει στίχους τοῦ ἔξματος εἰς χειρόγραφά του, δημοσιευθέντα ἐν τῷ 16ῳ τόμῳ τῆς Λαογραφίας.³

Δ. Α. Π.

- Τσ' εἰκοσιπέντε τοῦ Μαγιοῦ π' ἀνθίζει τὸ λουλοῦδι,
ἀφρουκαστήτε νὰ σὰς πῶ τῆ Σούσας τὸ τραγοῦδι.
Ἡ Σοῦσα ἦταν ὁμορφη, τοῦ Κάστρου ἢ τὸ καμάρι,
κι ἀγάπαν τὸν Σαρή Μπαχρή, τὸ πρῶτο παλληκάρι.
- 5 Ἀγάπαν τον κι ἀγάπαν την χρόνους δεκατεσσάρους,
μ' ἀλήθεια τ' ἀδερφάκι της γυρίζει μὲ κουρσάρους.
Μιά μέρα πού 'ταν ἑορτὴ στὴν πόρτα της καθίζει,
καὶ μὲ ὀλόχρυσο τσεβρὲ⁴ τὰ δάκρυα της σφουγγίζει.
Ἡ μάννα τῆς τήνε θωρεῖ, τῆς κόρης τῆς τῆς λέει.
- 10 - «Τί ἔχει τὸ Σουσανάκι μου καὶ κάθεται καὶ κλαίει;»
- «Ὀνειρο εἶδα, μάννα μου, πικρὸ φαρμακεμένο,
πὼς ἦρθε τ' ἀδερφάκι μου γυμνὸ ξεσπαθωμένο».
- «Ἄς το, Σουσακί, τ' ὄνειρο στὸ Θιὸ παραδομένο,
καὶ νὰ τὸ στείλῃ ἢ χάρη ντου καλὸ κ' εὐλογημένο.
- 15 Μὰ 'σένα τ' ἀδερφάκι σου στὰ ξένα πού γυρίζει,
γῆ τὰ θεριά τὸν ἔφαγαν γῆ ἄλλη τὸν ὀρίζει».
Τῆ νύκτα τὰ μεσάνυχτα, πού οἱ πετεινοὶ ἐλαλοῦσαν,
ἀκούει τὴν πόρτα καὶ κτυπᾷ κ' ἐξύπνησεν ἡ Σοῦσα.

1) Chansons populaires, Annuaire de l'Assoc. pour l'encourag. d. ét. grecques en France, τόμ. X (1876) σ. 20 - 21. 2) Βλ. Ἐμμ. Δουλιβεράκη, Τὸ κρητικὸν δημῶδες ἔξμα τῆς Σουσάνας, Κρητ. Χρονικά, τόμ. 9 (1955) σ. 357 - 360. 3) Βλ. Ἀνέκδοτα κείμενα ἀπὸ τὰ κατὰλοιπα τοῦ C. Fauriel, ἐκδιδομένα ὑπὸ Δ. Α. Πετροπούλου, Λαογρ., τόμ. 16 (1956), σ. 197.

4) Τοῦ Ἡρακλείου. 5) μαντήλι (λ. τ. cevre)

- Κτύπησε,¹ ξανακτύπησε, γνώρισε τὴν λαλιά ντου.
- 20 – «Τ' ἀδελφι μού 'ν' Σαρή Μπαχρή, πού νά καῖ ἡ καρδιά ντου.
Σήκω Σαρή Μπαχράκι μου, πήγαινε στὴν καλὴ ὥρα,
γιατ' ἦρθε τ' ἀδελφάκι μου καὶ τί νά κάνω τώρα».
- «Ἄμε, Σουσάνα, κι ἄνοιξε μὰ 'γὼ πέφτω στὴν κλίνη,
γιατ' εἶναι ὁ ὕπνος μου βαρὺς, νὰ φύγω δὲν μ' ἀφήνει».
- 25 Πάει ἡ Σουσάνα κι ἄνοιξε μὲ τὸ καημένο ἀχείλι
μὲ τὴν καημένη κεφαλή, πού εἶχε τὴν ὥρα ἐκεῖνη.
- «Σουσάνα, φέρε μου νερὸ ἀπὸ τὸ κρουονέρι,
πού 'ναι στὸ περιβόλι μας, μὲ τὸ δεξιό σου χέρι».
- Ἡ Σουσάνα πάει τὸν μαστραπά², μ' αὐτὸς νερὸ δὲν πίνει,
30 μόν' στέκει καὶ τὴν ἐρωτᾷ ποιὸς κέitetαι στὴν κλίνη.
- «Εἶντα θαρρεῖς, μωρ' ἀδερφέ, καὶ εἶντα φαίνεται σου,
θαρρεῖς πὼς πολεμῶ κ' ἐγὼ τίς τέχνες τίς δικές σου ;»
Καὶ τὴν κουρτίνα σήκωσε κ' ἔδειξέ της τὸν κιάλας,
κ' ἐγίνηκε ἡ καρδούλα της σὰν μαραμμένη βιόλα.³
- 35 Τὸ μαχαιράκι ἐτραύηξε ἀπ' τ' ἀργυρὸ φουκάρι,⁴
στὸν οὐρανὸ τὸ ξάμωσε⁵ καὶ στὴν καρδιά της πάει.
Κι ἀπὸ τὸν βρόντο τὸν πολὺ, πού ἔκαμε τὸ κορμί της,
ἐξύπνησεν ἡ μάννα της, ἡ πολυαγαπητὴ ντης.
- «Ποιὸς εἶναι, βρὲ Σουσάνα μου, πού σ' ἔκαμε ἔτσα χάλι,
40 πού νά 'χη τὴν κατάρα μου γιὰ πάντα φυλαχτάρι».
- Κι ἀπὸ τὸ χέριν τὴν τραυᾷ καὶ στοῦ γιατροῦ τὴν πάει.
- «Γιατρέ, πού γιαίνεις τσοὶ πληγές καὶ γιαίνεις τίς γιαράδες,⁶
γιάνε καὶ τὴν Σουσάνα μου, μὴ λυπηθῆς παράδες⁷
κι ἂν θέλῃς λίρες ἑκατό, χιλιάδες πεντακόσα,
- 45 τσοὶ δίδει ὁ Σαρή Μπαχρής, πού δὲ λυπᾶται γρόσα».
- Καὶ μὲ τ' ἀχείλι ἔλεγε, φέρτε τὴν, νὰ τὴ γιάνη
καὶ μὲ τὸ γνέμα ἔλεγε τὸν τάφο της θὰ κάμη.
- «Μέσα στοῦ Χάρου τσοὶ πληγές βοτάνια δὲ χωροῦνε,
μῆτε γιατροὶ γιατρεύουνε μῆτ' Ἄγιοι βοηθοῦνε.
- 50 Ἄφήνω σας παραγγελιά, ἀνάθεμα, κατάρα,
νὰ πᾶτε νὰ μὲ θάψετε εἰς τὴν Ἁγιά Βαρβάρα.
Καὶ πέστε τοῦ Σαρή Μπαχρῆ νὰ στέκη παλληκάρι,
νὰ κάμη τὸ μνημούρι μου ἀπὸ μαργαριτάρι.
Καὶ πέστε τοῦ Σαρή Μπαχρῆ, νὰ στέκη⁷ κυπαρίσσι,
55 νὰ κάμη στὸ μνημούρι μου μίαν κρουσταλλένια βρύση».

1) ἔκδ.: ξύπνησεν. 2) δοχείον ὕδατος (λ. τ. mastrapa). 3) ἄνθος (λ. ἰτ. viola).
4) θημάρι. 5) τὸ ἐσκόπευσε. 6) ἔκδ.: γιαράδες. πληγᾶς (λ. τ. yara). 7) ἔκδ.: ἂν εἶναι.
Ἡ διόρθ. κατὰ παραλλ. ἐκ Ψεφίμου Δωδεκανήσου (Λ.Α. ἀρ. 2193, σ. 206 - 207, στ. 43).

- Κι όταν τὴν ἐπερνούσανε ἀπὸ τὴν Παναγία,
 φωνὴ ἔσυρεν ἢ μάννα τζη κ' ἐσβήσαν' τὰ καντήλια.
 Κι όταν τὴν ἐπερνούσανε ἀπὸ τὰ μαγαζιά,
 μικροὶ μεγάλοι ἐκλαίγαν' τὰ μακριὰ μαλλιά.
- 60 Κι όταν τὴν κατεβάζανε τρία σκαλιὰ στὸν Ἄδη,
 σκοτώθηκε ὁ Σαρὴ Μπαχρὴς, τὸ πρῶτο παλληκάρι.
 Τοὺς δυὸ μαζί τοὺς ἔβσλαν σφιχτὰ ἀγκαλιασμένοι,
 καθῶς ἦτανε ζωντανοὶ ἔτσι καὶ πεθαμένοι.

Κοῆτη (Μαργαρίτες Ρεθύμνης). - Πρωμ. ὁ Πυρρ.
 ἔτ. ΙΑ' (1935), ἀφ. φ. 242, σ. 7.

ΙΓ'. ΦΟΝΟΣ ΠΡΑΜΑΤΕΥΤΟΥ ΥΠΟ ΑΔΕΛΦΟΥ ΤΟΥ ΛΗΣΤΟΥ

Τὸ ἄσμα ἔχει εὐρυτάτην διάδοσιν εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους ὑπὸ τὸν αὐτὸν πάντοτε τύπον: Πραματευτὴς περιοδεύων πίπτει εἰς χεῖρας ληστῶν, πληγώνεται ὑπ' αὐτῶν θανασίμως καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν τῆς ζωῆς του ἀποκαλύπτεται, ὅτι εἶναι ἀδελφὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν φονέων του.

Παραλλαγαὶ τοῦ ἄσματος ὑπάρχουν κατὰ τόπους ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ προσώπου (πραματευτῆς, Γιάννης, Κώστας, Μήλιος, Μήτσιος, Ἄνδρουτος, Μοραϊτόπουλο, Βλαχόπουλο, καλόγερος κ. ἄ.), τὸν τόπον ἐξ οὗ προέρχεται (Πόλη, Βιέννα, Βλαχία, Συρία, Σαλονίκη, Μεσολόγγι κλπ.), τὴν ιδιότητα τῶν ἐπιδρομέων (χαραμηδες, κλέφτες, Γιανίτσαροι) καὶ τὸν τρόπον τῆς συγκρούσεως. Ὁ Ν. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 87) ἐξ ἐνδείξεων παραλλαγῶν τινῶν παρατηρεῖ, ὅτι ἀρχικῶς οἱ συγκρούμενοι ἐν τῷ ἄσματι δὲν ἦσαν ἴσως ἔμποροι καὶ λησταὶ ἀλλὰ ἀδελφοὶ πολεμισταί· ἐκ τούτου δὲ συμπεραίνει ὅτι τὸ ἄσμα ἔχει σχέσιν μὲ ἄσματα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, ἔχοντα ἀνάλογον θέμα (ἄγων Ἥλιου καὶ Γιάννη, Υἱοὶ Ἄνδρονίκου). Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἄσμα εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Κορσικῆς ἐξεφράσθη ἡ γνώμη, ὅτι μετεφέρθη ἐκεῖ ὑπὸ τῶν ἐκ Μάνης μεταναστῶν καὶ κατὰ συνέπειαν εἶναι παλαιότερον τοῦ ἔτους 1675, ὅτε ἐγένετο ἡ μετανάστευσις αὕτη.¹

Δ. Α. Π.

Α'.

- Χέρα ἔκλαιγε τὴν πιρνήν,² χέρα τὸ μεσημέριν.
 Πὰς³ κ' ἔκλαιγε τὸν ἄντραν ἀτ'ς, ἔκλαιγεν τὰ παιδί' ἀτ'ς;⁴
 Εἶχεν υἷὸν πραματευτὴν, εἶχεν υἷὸν στρατιώτην,
 εἶχεν υἷὸν ἔς τὰ γράμματα μακρὰ ἔς τὴν Ρωμανίαν.
- 5 Στρατιώτες καὶ πραματευτῆς οἱ δύο⁵ ἐντάμαν πάγ'νε.
 Στρατιώτες πάντα ἔλεγεν, πάντα γιὰ τὴν στρατείαν,
 πραματευτῆς πάντα ἔλεγεν, πάντα τὴν πραματείαν.
 Πραματευτῆς ἄρ' ἔρχετον ἀπὲ τὴν πραματείαν,

1) S. Baud-Bovy, La chanson populaire grecque du Dodécanèse, I, Les textes, Paris 1936, σ. 241.

2) τὸ πρῶν. 3) μήπως. 4) τὰ παιδιὰ της. 5) χειρ.: δύο· οἱ δύο.

- ἀπὲ τὴν Πόλιν ἔρχετον κι ἀπὲ τὴνπραματεῖαν.
- 10 Εἶχεν καὶ χιλια φούλιρα, ¹ εἶχεν δύο μουλάρῃ.
Ἐπέντεσεν τὸν χαραμὴν ² ἀπάν' ἔς τὸ σταυροδρόμιν.
-«Πραματευτὴ μ', ποῦ 'ν' τ' ἄσπρα σου καὶ ποῦ 'ν' ἡπραμα-
τεῖα σ';»
-«Ἐγὼ ἔχω χιλια φούλιρα, ¹ ἔπαρ' τὰ δύο μουλάρῃ
κ' ἐμὲν μαναχὸν χάρισον τὴν φλιβερὴν τὴν μάννα μ'».
- 15 Ἴκι ³ παίρ' τὰ χιλια φούλιρα, ⁴ κ' ³ παίρ' τὰ δύο μουλάρῃ
ἔσυρεν τὸ χαντζάριν ⁴ του κι ἀτὸν τριχαντζαρώνει, ⁵
τ' ἕναν κρούει ἀτον ἔς τὸ πλευρόν, τ' ἄλλο ἔς σὴν ἀμασκάλῃν,
καὶ τ' ἄλλο τὸ πικρότερον χτυπᾷ εἰς τὴν καρδίαν
καὶ ξάν' ἐμετανόησεν καὶ ξάν' ἐμετανοῦντεσεν.
- 20 Κλώσκειται ⁶ ἀρωτᾷ τονε. «Τὰ γεννητὰ σ' ⁷ ἀπόθεν;»
- «Ἐμὲν ἀσ' τὸ ἐσκότωσες, ⁸ ντό θέλεις κι ἀρωτᾷς με;»
- «Ἐγὼ χιλίους ἐσκότωσα, ἡ κάρδα μ' ⁹ κ' ἐντραλίζει»
ἀτώρα σὲν ἐσκότωσα, ἡ κάρδα μ' ἐντραλίγεν ¹⁰
ἐτρόμαξεν τὸ χέριν μου καὶ τὸ χαντζάρ' ἐρροῦξεν». ¹¹
- 25 - «Ἐμεῖς τρία ἀδέλφῃ ἄμα, εἶνας τὸν ἄλλον ¹² κ' ³ εἶδεν.
Ἐνας ἐγέντον τηρετῆς, ἐξέβεν ἔς τὰ ραχία, ¹³
ἄλλος ἔτον ἔς τὰ γράμματα, μακρὰ ἔς τὴν ξενιτεῖαν,
κ' ἐγὼ ἔμ'νεπραματευτῆς, ἐποῖκαπραματεῖαν». ¹⁴
- «Κατὰ ποῦ λές,πραματευτῆ, ἐμεῖς ἀδέλφῃ εἶμες».
- 30 Ἄπὲ τὸ χέρ' ἀρπάζει ἀτον καὶ ἔς τὸ γατρὸν ἀρ' πάγει.
- «Γιατρέ μου, κοσμογιατρευτε καὶ κοσμογιατρεμένε,
γιὰ γιάτρεψον τὸν ἀδελφὸ μ', ἀτὸς χά ¹⁵ ἀποθάνει.
Ἄν θέλῃς, χιλια ἔπαρε, ἂν θέλῃς, δυὸ χιλιάδες,
ἂν θέλῃς, ἔπαρ' τὸν μαῦρόν μου, σίτ' στέκ' ¹⁶ ἀρματωμένος».
- 35 - «Μουδὲ τὰ χιλια παίρω ἔγώ, μουδὲ τὰ δυὸ χιλιάδες,
μουδὲ παίρω τὸ μαῦρον σου, σίτ' στέκ' ἀρματωμένος.
Ἄδᾳ ἔς τὰ δυὸ μαχαιριές ἀτ' ἐγὼ γιατρεῖαν θά βάλω,
ἀδᾳ τσῆ κάρδα τὴ γιαρὰν ¹⁶ ἀδᾳ γιατρεῖα ¹⁶ κ' ³ ἐμπαίνει».
- «Κατὰ ποῦ λές καί, νὲ γιατρέ, ἀτὸς θὲ ν' ἀποθάνῃ».
- 40 Ἐσυρεν τὸ χαντζάριν ⁴ ἀτ', ἔς σὴν κάρδα ἀτ' ἐντῶκεν. ¹⁷
Οἱ δύοσ ¹⁸ μίαν ἐπέθαναν, οἱ δύοσ ¹⁸ μίαν ἐτάφαν.

Πόντος (Τραπεζοῦς). - Λ. Α. Ὑλη, ἀρ. 96 (Ἰ. Βαλαβάνης).

1) χειρ.: φούλιρια φλωριά. 2) λησότην (λ. τ. harami). 3) οὐχί, δὲν. 4) χειρ.:
χαντσόριν τὴν σπάθην του. 5) χειρ.: τριχαντορώνει τοῦ καταφέρει τρεῖς σπαθίς. 6)
γυρίζει. 7) οἱ γονεῖς σου. 8) ἀφοῦ μ' ἐσκότωσες. 9) δὲν λυγίζει. 10) χειρ.: ἐντα-
λίγεν ἐλύγισε, ἐρράγισε. 11) ἔπεσε κάτω. 12) ὁ ἕνας ἔγινε λησότης κ' ἐξῆλθεν εἰς τὰ
ὄρη. 13) ἔκανα τὸν πλανόδιον ἔμπορον. 14) δεικτ.: νά, ἰδοῦ. 15) τὸν ἔπρον μου ἐνῶ
στέκει. 16) τὴν πληγὴν (λ. τ. yara). 17) εἰς τὴν καρδίαν του ἐκτόπησεν. 18) χειρ.: δίσο.

Β'.

- Μικρὸ πραγματευτόπουλο ἀπὸ τὴν Πόλη βγήκε,
ἀπὸ τὴν Πόλην ἔβγηκε, στὴ Βαβυλῶνα πάει·
σύρνει μουλάρια δώδεκα, χρυσάφι φορτωμένα.
Στὸν δρόμον ὁποῦ πήγαινε, στὸν δρόμον ποῦ διαβαίνει,
5 ἀρκίζ' ὁ νιὸς τσαὶ τραγουδᾷ, ἀρκίζ' ὁ νιὸς τσαὶ λέγει:¹
– «Χαρὰ σ' ἔτοῦτα τὰ βουνά, δὲν ἔχουν χαρατσηδες²
νά χαρατσίσουνε³ τὸ νιό, νά πάρουν τὸ χρυσάφι».
'Ακόμη λόγος ἔστεκε καὶ νά τους καὶ προβαίνουν.
'Ένας τοῦ κόβει τὰ σχοινιά κι ἄλλος τοῦ ξεφορτώνει
10 κι ὁ τρίτος ὁ καλύτερος μιὰ μαχαιριά τοῦ δώνει.
Κι ἀπότι τὸν μαχαίρωσε στέκει κι ἀνερωτᾷ τον.
– «Πές μου νά ζῆς, πραγματευτή, 'πό ποῦ 'ναι ἡ γενιά σου;»
– «'Ιδὲ κακὸ ποῦ τό 'χετε ἔσεις οἱ χαρατσηδες,
πρῶτα νά μαχαιρώνετε κ' ὕστερις νά ρωτᾶτε.
15 "Ας εἶν' ἀπὸ τ' ἀνάθεμα κι ἀπ' τὴ βαρειὰ τὴν ὥρα·
ἡ μάννα μ' ἀπ' τὰ Γιάννενα κι ἀφέντης μ' ἀπ' τὴν Πόλη,
ἔχ' ἀδελφὸ Γενίτσαρο, λείπει δώδεκα χρόνοι».
'Απὸ τὸ χέρι τὸν κρατᾷ καὶ στοῦ γιατροῦ τὸν πάει.
– «Γιατρέ, ποῦ γιάτρεψες πολλοὶ μαχαιροσκοτωμένοι,
20 γιάτρεψε καὶ τὸν ἀδελφὸ κι ὄσα μοῦ πῆς ἄς πᾶνε».
– «'Εγὼ ἠγιάτρεψα πολλοὶ μαχαιροσκοτωμένοι,
μὰ τ' ἀδελφοῦ ἡ μαχαιριά πιὸ γιατρεμὸ δὲν ἔχει!».

Πάρος. – Λ.Α. "Υλη, ἀρ. 2044 (Μ.Κ. Κρίστης, 1873).

ΙΔ'. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΑΔΕΛΦΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Υπόθεσις τοῦ ἔσματος εἶναι ἡ πώλησις γυναικὸς ὑπὸ τοῦ ἀνδρός της διὰ τὴν ἀποπληρωμὴν τοῦ φόρου, ποῦ εἶχεν ἐπιβληθῆ εἰς αὐτόν, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἡ ἀποκάλυψις εἰς τὸν ἀγοραστὴν (Γενίτσαρον, Παχὺν (Σπαχὴν), ἐκ τοῦ κελαδήματος πουλιοῦ, ὅτι ἡ πωληθεῖσα εἰς αὐτόν γυναῖκα εἶναι ἀδελφή του.

Ὁ σύζυγος εἰς τὰς πλείστας τῶν παραλλαγῶν λέγεται Κοντὸς (Κόντες). Εἰς τινὰς εἶναι παπᾶς ὁ πωλήσας τὴν γυναῖκα του, ἵνα οὕτω συμπληρῶσῃ τὸ ποσὸν διὰ τὴν ἐξαγορὰν ἐκκλησιαστικοῦ παραπτώματός του. Εἰς μίαν δὲ μεμονωμένην παραλλαγὴν ἐξ Αἰγίνης⁴ τὸ θέμα τῆς πωλήσεως γυναικὸς ἔχει ἀντικατασταθῆ δι' αἰχμαλωσίας κόρης ὑπὸ τῶν κουρσάρων.

Ὁ πρῶτος τύπος, δηλ. τῆς πωλήσεως τῆς συζύγου πρὸς ἐξόφλησιν χρέους, ἀπαντᾷ πλατύτερον διαδεδομένους κυρίως εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου,

1) ὁ στίχος, ἐλλείπων ἐκ τοῦ χειρ., παρελήφθη ἐκ παραλλ. ἐκ Χίου (Κ. Κανελλάκη, Χιακὰ ἀνάλεκτα, 1890, σ. 68, στ. 4). 2) χαρατῆς = εἰσπράκτωρ τῶν φόρων· ἐνταῦθα μὲ τὴν σημ. ληστής (λ. τ. λιαράς). 3) νά φορολογήσουν, νά ληστεύσουν.

4) Βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25), σ. 84-86.

φαίνεται δὲ καὶ ὁ ἀρχαιότερος, πιθανῶς ἐκ τῶν ὑστέρων Βυζαντινῶν χρόνων, ἐάν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ὄλην πλοκὴν τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἔσματος καὶ μάλιστα τὰ στοιχεῖα, ὡς τοῦ καταλογισμοῦ εἰς τὸν σύζυγον ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἢ τῶν ἀρχόντων ὑπερόγκου εἰς ποσὸν χρέους ὡς φόρου καὶ τοῦ ἀγοραστοῦ τῆς γυναικὸς ὡς Γενιτσάρου.

Ἡ πώλησις ὡς σκλάβων καὶ μελῶν τῆς οἰκογενείας (συνήθως τῶν παιδιῶν, φαίνεται δὲ καὶ τῆς γυναικὸς) ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς ἦτο ἔχι ἀσυνήθης φαινόμενον καθ' ὄλον τὸν Μεσαίωνα,² ἀκόμη δ' ὅμως καὶ τὸ θέμα εἰς τὸ ἔσμα τῆς ἀναγνωρίσεως ὡς ἀδελφῶν νέου καὶ νέας, προτοῦ πλησιάζουσιν ἀλλήλους, ἀναφέρεται ἐπίσης παλαιότερον τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὑπάρχει ὡς ἀνάγνωσμα ἐν τῇ Συναγωγῇ ὑπὸ τῶν χρησιμοποιοῦντων τὴν ἐλληνικὴν Ἑβραίων, ἀποτελεῖ δὲ πιθανῶς, ὡς ὑπεστήριξεν ὁ Στίλπ. Κυριακίδης,³ μετάφρασιν ἐκ τινος παλαιοῦ ραββινικοῦ ἔργου.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- “Ἐνας Κοντός κοντούτσικος ἔδ' ὁμορφῆ γενναῖκα
τῆ' ὁ βασιλιάς τ' ἀζούλεψεν, θέλει νά τοῦ τὴμ πάρη.
Μιὰν ἀβανιὰν⁴ τοῦ ἔβκαλεν ἴθα μ' ἕναν γομάριν.⁵
Ἰπούλησεν τὰ χωράφκια του τῆ' ἐτζεῖνα ἔν ἡφτάννου,
5 πουλεῖ ἀλώνια ἀσήκωτα, ἀλώνια σηκωμένα,
πουλεῖ τῆζαὶ τὰ κοπάδκια του ἔς τοὺς κάμπους γεμωσμένα,
πουλεῖ τῆζαὶ τὰ ζευκάρκα του ἔς τὲς πάγνες παγνιασμένα.
Ἐμεινέν του ἡ λυερῆ τῆζαὶ πά' νά τὴμ πουλήση.
Τῆ' ἀπού τὸ θέρι πκιάννει τὴν τῆζαὶ πάει ἔς τὸ παζάρι.
10 Ἐναν παιδάκι ξέβηκε ἴπου μέσα ἔς τὸ καράβι
τῆζαὶ πολοῦται τῆ' εἶπεν του τῆζαὶ λέει τῆζαὶ λαλεῖ του.
- «Πέ μου, μωρὲ Κοντούτσικε, τῆ' ἐσούνη⁶ πόσα θέλεις;»
- «Τὰ θείλη θίλια κάμνουσιν, τὰ μάδκια δκυὸ θιλιάες
τῆζαὶ τὰ κανάτζια⁷ τοῦ λαιμοῦ ἔν ἔχουν ἴποκοπάες».⁸
15 Τῆζαὶ ἴπου τὸ θέριν πκιάννει τὴν τῆ' ἐπῆεν ἔς τὸ καράβιν.
ἸΣ τὰ γόνατά της ἔγειρε, γιά νά τὸν ἡφτειρίση⁹
τῆ' ἐτζεῖνη σάν τὸν φτέριζε⁹ ὁ νιὸς ἀποτζιομήθη.
Τῆ' ἕναν πουλάκιν τῆ' ἀλλάξε ἔς τοῦ καραβκιου τὴμ πλώρη
τῆ' ἔν ἐκηλάδα νά λαλή σάν κηλαδοῦσιν οὐλλα,
20 μόνον ἴκηλάδαν τῆ' ἔλεγε ἀγγελικῆ φωνούλλα.
- «Φιλῶ ἀδερφὸς τὴν ἀδερφή, κουμπάρος τὴν κουμέρα¹⁰»

1) Βλ. καὶ *S. Baud-Bovy*, ἔνθ' ἄν., 242-244 καὶ 305. 2) Βλ. *Anne Hadjinicolaou - Marava*, *Recherches sur la vie des esclaves dans le Monde Byzantin*, Athènes 1950, σ. 95 κ.εξ. 3) Βλ. ἐν *Λαογρ.*, τόμ. 12 (1938-48), σ. 325 καὶ 490, σημ. 1, βλ. καὶ σ. 495 - 498.

4) διαβολήν, δυσψύμησιν. 5) φορτίον. 6) ἐσὺ. 7) στολιδία. 8) ὅτι ἔχουν λογαριασμόν, εἶναι ἀνεκτίμητα. 9) ἐψείριζε. 10) τὴν παράνομον (λ. γαλλ. *coupera*).

- τζ' άντράδερφος τήν νύφην του, χάνετ' ό κόσμος τέλεια».
 'Η λυερή σάν τ' άκουσεν, έπήρεν την τό κλάμμα,
 έστάξασιν τά δάρκα της 'ς τοϋ νιούλλικου τή βούκκα.¹
- 25 Τζ' έπολοήθεν τζ' είπεν της τζαί λέει τζαί λαλει της.
 - «Τζ' είντα 'θεις, κόρη λυερή, τζ' έπήρε σε τό κλάμμα,
 τό κλάμμα τζαί τό κούθισμα² τζαί τό πολύ θρηνούρι;
 "Όξα θυμήθης τοϋ Κοντοϋ, νά πάρω νά σε πάω».³
- 30 Τζ' έπολοήθην τζ' είπεν του τζαί λέει τζαί λαλει του.
 - «Μήτε Κοντ' άθθυμήθηκα, μήτε Κοντ' άθθυμούμαι.
 "Έναν πουλάκιν έκατσε 'ς τοϋ καρσβκιου τήμ πλώρη
 τζ' 'έν έκηλάδα νά λαλη σάν κηλαδοϋσιν οϋλλα,
 μόν' έκηλάδαν τζ' έλεγεν άγγελική φωνούλλα.
 - Φιλῶ άδερφός τήν άδερφή, κουμπάρος τήν κουμέρα
- 35 τζ' άντράδερφος τήν νύφην του, χάνετ' ό κόσμος τέλεια».
 - «Τζαί πέ μου, κόρη λυερή, τζαί τά 'εννητικά σου».⁴
 - «'Η μάννα μ' έ' Ροδίτισσα τζ' ό τζύρης μου 'μ' Πολίτης
 τζ' έχ' άερφόν 'ς τήγ ξενιτειά έθει τριάντα γρόνους».
 - «Τζαί χάτε, κόρη λυερή, τζαί βρέθης άερφή μου».
- 40 Τζαί 'πού τό θέριν πκιάννει την εις τοϋ Κοντοϋ τζαί πάσιν.

Κύπρος. - Λ.Α. άρ. 1110 (Hedw. Lüdeke, 1937).

Β'.

- "Ένας Κοντός κοντακιανός έχει δμορφή 'υναίκα'
 ζηλεύγου ν-του κ' οί έδικοί, ζηλεύγου ν-του κ' οί ξένοι,
 ζηλεύγου ν-του κ' οί άρχοντες κι όλοι οί καπεταναίοι
 και βάνουσι ν-του πρόστιμο έννιά χιλιάδες γρόσα.
- 5 Πουλεϊ λιβάδια άθήριστα, πουλεϊ και θερισμένα,
 πουλεϊ κι άμπέλια άτρώητα, πουλεϊ και τρυημένα,
 πουλεϊ λιουργια⁵ άμάζωχτα, πουλεϊ και μαζωμένα,
 καθίζει, λοαργιάζει τα και πάλι δέν έσώσα.
 Πουλεϊ μουλάρια άμέρεφτα, πουλεϊ και μερεμένα,
- 10 πουλεϊ και βούδια άκίνητα,⁶ πουλεϊ και κινημένα,⁷
 καθίζει, λοαργιάζει τα και πάλι δέν έσώσα.
 Πουλεϊ και σπίθια τρίπατα κι αύλές μαρμαρωμένες,
 πουλεϊ σερβίτσα τοϋ σπιθιοϋ όλο μαλαματένια,
 καθίζει, λοαργιάζει τα και πάλι δέν έσώσα.
- 15 Παίρνει ό Κοντός τήν δμορφή και στο παζάρι πάει'
 κ' ένας Παχός τόν άρωτῶ, κ' ένας Παχός τοϋ λέει.

1) στόμα (λ. ιτ. bocca).

2) κρυφό κλάμα.

3) χειρ.: νά πάω νά σε πάω.

4) τούς γονείς σου.

5) έλαιώνας.

6) τά μή ειθιτομένα εις έργασίαν (άροτον κ. ά.).

7) τά έργαζόμενα.

- «Πουλεῖς, Κοντέ, τὴν ὄμορφη; καὶ πόσο ν-τὴνε δῶνεις;»
 - «Πουλῶ τὴνε τὴν ὄμορφη μ' ἄορασμὸ δὲν ἔχει·
 20 τὸ 'να τζ' ἀχειλι χίλια 'χει, τὰ δυὸ τζη τρεῖς χιλιάδες,
 τὸ μηλομαουλάκι τζη ἀμέτρητ' ἀλοάρι.
 Μὲ τὸ πινάκι¹ τὰ μετρεῖ, μὲ τὸ κοιλὸ² τὰ δῶνει.
 Παίρνει ὁ Παχὺς τὴν ὄμορφη καί, στὸ καράβι πάει
 κι ἀρχίζει νὰ τὴνε τζιμπᾶ, κι ἀρχίζ' ὁ Θεὸς νὰ βρέχη,
 κι ἀρχίζει νὰ τὴνε φιλή καὶ πέφτ' ἀντρὺ³ χαλάζι.
 25 Κ' ἓνα μ-πουλάκι κελαδεῖ ἀπάνω στὸ κατάρτι.
 - «Φιλεῖ ἀδερφὸς τὴν ἀδερφή, μεγάλο γ-κρίμα κάνει!»
 - «Πέ μου, νὰ ζήσης, ὄμορφη, ἀπ' ὄντας γένος εἶσαι;»
 - «'Ας εἶμαι τσ' ἀστραποβροντῆς καὶ τσῆς ἀνεμοζάλης».
 - «'Οχι νὰ ζήσης, ὄμορφη, πέ μ' ὄλη ν-τὴν ἀλήθεια».
 30 - «'Η μάννα μου 'ν' ἄ' τὰ Χανιά κι ἀφέντης μ' ἄ' τὴν Πόλη
 κ' ἔχ' ἀδερφὸ κύρ χαραμῆ,⁴ πρῶτο ν-τῶ χαραμῆδω».
 - «Πέ μου, νὰ ζήσης, ὄμορφη, εἶντα συγκόμμια⁵ ν-εἶχε;»
 - «'Ητονε νέος, ὄμορφος, ἦτον καὶ παλληκάρι
 κ' εἶχε γ-καὶ μιὰ χρουσὴν ἐλιά ἀπάνω στὸ ποδάρι».
 35 Παίρνει ὁ Παχὺς τὴν ὄμορφη καὶ τοῦ Κοντοῦ τὴν πάει.
 - «Πᾶρε, Κοντέ, τὴν ὄμορφη, πᾶρε, Κοντέ, τὴν ἄσπρη,
 πᾶρε, Κοντέ, τὴν ὄμορφη κι ἄς εἶναι χάρισμά σου
 κ' ἐκεῖνα ὄπου σοῦ 'δωκα, προῖκα τσῆ ἀδερφῆς μου».

Νᾶξος ('Απεράθου). - Δ. Α. ἀρ. 1441, σ. 310 (Διαλεκτὴ Ζευγώλη, 1925).

ΙΕ'. ΜΑΝΝΑ ΚΑΤΑΡΤΑΙ ΝΑ ΦΑΓΗ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΤΗΣ Ο ΛΥΚΟΣ ἢ ΤΟ ΑΡΚΟΥΔΙ

Τὸ ἔσσημα ἀπαντᾷ ὑπὸ τρεῖς τύπους. Κατὰ τὸν πρῶτον (Α'), διαδεδομένον εἰς Πελοπόννησον, Χίον κ. ἄ., τὸ παιδί ἀρπάζεται ὑπὸ τοῦ λύκου εἰς ἐκπλήρωσιν ὄρκου τῆς μητρός, νὰ φάγη ὁ λύκος τὸ μόνον τῆς τέκνον, ἐὰν εἶχε νοθεύσει τὸν πωληθέντα ὑπ' αὐτῆς οἶνον μὲ νερὸ καὶ τὸν σίτον διὰ προσμείξεως χρώματος.

Κατὰ τὸν δεύτερον (Β') τύπον, ἀπαντῶντα εἰς Μακεδονίαν, τὸ παιδί ἀρπάζεται ὑπὸ τοῦ θηρίου πρὸς ἐκπλήρωσιν ἐπίσης εὐχῆς ἢ κατάρας ἀτέκνον γυναικός, ὅπως ἀποκτήσῃ τέκνον, ἔστω καὶ ἂν κατόπιν ἤθελε τὸ στερηθῆ, γινόμενον βορὰ τοῦ λύκου.

Μὲ τὸ θέμα τοῦτο, εἰδικώτερον τῆς κατάρας τῆς μητρός, ὅπως καταφάγη τὸ τέκνον τῆς τὸ ἀρκουδὶ ἢ τὰ ψάρια, ἀπαντᾷ ἕτερον ἔσσημα (Γ'), διαδεδομένον μὲ παραλλαγὰς κυρίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, Εὐβοίαν, Δυτ. Μακεδονίαν καὶ Πόντον.

Γ. Κ. Σ.

1) ἔβλινον μέτρον χωρητικότητος 7-8 ὀκάδων. 2) μέτρον τῶν δημοτικῶν (βλ. ἄνωτ., σ. 53. σημ. 12). 3) ἀδρόν, χονδρόν. 4) λ. γοτῆν (λ. τ. harami). 5) ποῖα χαρακτηριστικὰ, σημάδια.

Α'.

- Μιά χήρα πούλαγε κρασί, έπούλαγε και στάρι,
 Τσακῶνοι πᾶν' νά πιοῦν κρασί και στάρι ν' αγοράσουν.
 - «Χήρα, νερό 'χεις στο κρασί και χῶμα μέσ' στο στάρι».
 - «Νερό ἄν ἔχω στο κρασί και χῶμα μέσ' στο στάρι,
 5 ἕνα παιδί ἔχω μοναχό, ὁ λύκος νά τὸ φάη».
 Και οἱ Τσακῶνοι φόρτωσαν και πᾶνε στη δουλειά τους.
 Μά ἦρθε ὦρ' ἀνάποδη και ὦρα βουρλισμένη¹
 κι ἀρπάχνει ὁ λύκος τὸ παιδί 'π' τὴν ἀγκαλιά τῆς μάννας.
 Κανένας δὲν τὸν ἔσωνε, κανεὶς δὲν τόνε σώνει.
 10 'Η μάννα πού 'χε τὸ παιδί μονάχα τόνε σώνει.
 - «'Αφ'σε μου, λύκο, τὸ παιδί και πᾶρ' ἐμέ για δαῦτο,
 πῶχω κριάς και κόκκαλα, νά φάς και νά σοῦ μείνη».
 Τῆς λέει τότε τὸ παιδί ἀπ' τοῦ λύκου τὸ στόμα.
 - «Γύρισε, μάννα, σπίτι σου, σῦρε και στη δουλειά σου
 15 κ' ἐσὺ τοῦ λύκου μ' ἔταξες κι ὁ λύκος θά μέ φάη».

Πελοπόννησος (Τριφυλία). - Δελε. 'Ιστ. 'Εθν. 'Εται.,
 τόμ. Α' (1883), σ. 362, ἀρ. 1 (Σ. Καραβίτης).

Α' α.

- 'Απόψε πήρεν τὸ θεριὸ παιδὶν ἀπὸ τὴν κούνια.
 χίλιοι πεζοὶ τὸ κυνηγοῦν και μύργιοι¹ καρβαλλάροι
 κ' ἡ μά' του ἀναμαλλαριά³ κι ἀφές του ἀζωνάρης⁴
 και τὸ παιδί ἐφώναζε ἀφ' τοῦ θεριοῦ τὸ στόμα.
 5 - «Γύρισε, μάννα μου, γύρισε, νά μὴ σὲ φά' κ' ἐσένα
 κι ὄντας ἐποῦλες τὸ κρασί κ' ἔβαλες δόλος μέσα
 κ' ἦμονες και κατάμονες θεριὸ νά φά' τὸν Γιάννη,
 δὲν τὸ 'ξερες πῶς θά θά μέ φά;»

Χίος (Καρδάμυλα). - Λ. Α. ἀρ. 296, σ. 98,
 ἀρ. 79 (Κωνστ. Ν. Κανελλάκης).

Β'.

- Σπινῆ⁵ λαλιά ν· ἀκούστηκε στοῦ Βαρδαριοῦ⁶ τὸν κάμπο·
 'κεὶ πήρε λύκος τὸ πιδί, πήρε κι τοῦ λιχοῦδι.⁷
 Χίλιοι νοματ' τὸν κυνηγοῦν, τρακόσ' ἄρματωμένοι·
 κανένας δὲν τοὺν ζύγουσε,⁸ τοὺν λύκον δὲν ζυγώνει,
 5 μόνον ἡ μάννα τοῦ παιδιοῦ μόν' 'κείνη τὸν ζυγώνει.

1) κακῆ. 2) μύριοι. 3) με ἀσκεπῆ και ἀτημέλητη κόμην. 4) και ὁ ἀφέντης, ὁ πατὴρ του, μὴ φορῶν τὴν ζώνην του. 5) λεπτή, ὀξεῖα. 6) τοῦ 'Αξιοῦ ποταμοῦ. 7) λιχοῦδης = ὁ ἀρεγόμενος ἐκλεκτῶν φαγητῶν. 8) δὲν τὸν κατέφθασε, ἐπληραῖασε.

- «'Αφ'σε με, λύκε, τού πιδί, ἄφ'σε με τὸ λιχούδι».
Κι τού πιδί 'π'λουγήθηκε ἀπού τού λύκ' τού στόμα».
- «Θυμᾶσαι 'ντάς, ' μαννούλα μου, ὄντας μέ βλαστημοῦσες
ταχύ· ταχύ² τὴν Πασκαλιά κι στὸν καλὸν τούν λόγουν,³
10 ὄντ' ἔτρωγες, ὄντ' ἔπινες κι μένα βλαστημοῦσες:
Νὰ μ' ἔδουν' ὁ Θεὸς πιδί, κι ἄς τό 'παιρνεὺν οὐ λύκους».
- «'Ελα, πιδί μ', στή μάννα σου, ἔλα στὴν ἀγκαλιά μου».
- «Θὰ ἔρτου 'γώ, μαννούλα μου, θὰ 'ρτῶ στὴν ἀγκαλιά σου,
ὄντας ἀσπρίσ' οὐ κόρακας κι ὄντας μαυρίσ' οὐ γλάρους,
15 κι ὄντας θὰ στίψ' ἢ θάλασσα κι σπείρουμι κριθάρι».
- Θεσσαλονίκη. - Λ. Α. ἀρ. 386, σ. 138
(Χρ. Γουγοῦσης, 1911).*

Γ'.

- Οὔλες οἱ μάννες τὰ παιδιὰ τὰ εὐκιῶνται νὰ προκόψουν
καὶ μιὰ μάννα, σκυλόμαννα, τὸ Γιάννη καταργιέται:
- «Γιούλη μ', τ' ἀρκούδια νὰ σέ φᾶν', νὰ σέ μακελλοκόψουν».
- Κι ὁ Γιάννης καθὼς τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη.
- 5 Ἔζωσε τ' ἀλαφρὸ σπαθὶ καὶ τὸ βαρὺ ντουφέκι
κ' ἐπῆρε δίπλα τὰ βουνὰ καὶ παγανιά⁴ τοὺς κάμπους⁵
βρίσκει τ' ἀλάφια κ' ἔβοσκαν, τ' ἀρκούδια κ' ἐκοιμῶνταν
κι ὄλα μπροστά τὰ μάζεψε κι ὄλα μπροστά τὰ βάνει⁶
στὴ ράχη π' ἐξανάφανε τῆς μάννας του φωνάζει.
- 10 - «'Εβγα, μαννούλα, νὰ μέ ἰδῆς τ' ἀρκούδια πῶς μέ τρῶνε».
- «Γιούλη μ', τ' ἀρκούδι ποὺ θὰ σέ φάη δὲν πάει κοντὰ μέ τ' ἄλλα,
τ' εἶναι στραβό, τ' εἶναι κουτσό, κ' ἐκεῖνο νὰ σέ φάη».
- Καὶ πάλι πίσω γύρισε κ' ἐκεῖνο γιὰ νὰ φέρη.
Ἐβγήκε καὶ ἀγνάντεψε κατάχσμα³ στὸν κάμπο,
15 βλέπει τ' ἀρκούδι μοναχὸ καὶ πάει νὰ τὸ φέρη.
Πάνω π' ἐζύγωσε⁴ κοντὰ κ' ἐπῆγε νὰ τὸ πιᾶση,
ἐχτύπησ' καὶ τὸν ἔφαγε καὶ πίσω δὲ γυρίζει.

*Πελοπόννησος (Καρυὰ Κορινθίας). - Λ. Α.
Ἔλη, ἀρ. 1386. (Γ. Τσαγκρῆς, 1889.)*

1) ὄντας, ὄταν. 2) πρωί-πρωί. 3) βλ. ἀνωτ., σ. 326, σημ. 10. 4) εἰς κνήτην ἀγρίων ζώων. 5) χειρ.: κατάκαμα. 6) ἐπλησίασε.

III. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Α'. ΤΟ ΔΟΚΙΜΙ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Τὸ ὄσμα τοῦτο εἰς τὸ ὁποῖον ἡ κόρη ὑποβάλλει εἰς ἀγώνισμα, δοκιμασίαν, τοὺς πολλοὺς μνηστήρας της, διὰ νὰ νυμφευθῇ ἓνα ἐξ αὐτῶν. φαίνεται ἐκ τοῦ ὄλου περιεχομένου του παρά τινα ἀκριτικά στοιχεῖα του ὅτι ἔχει συντεθῆ πιθανῶς κατὰ τοὺς ὑστέρους βυζαντινοὺς χρόνους μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς φραγκοκρατίας εἰς τὴν χώραν.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Χίλια ἑκατὸ ἀρχοντόπουλα¹ κ' ἐξήντα παλληκάρια,
οὖλα μιά λυγερὴ ἀγαποῦν, οὖλα μιά λυγερ' θέλουν.
Σάν ἔκαμαν καὶ κίνησαν πεζούρα καὶ καβάλλα.²
– «Καλημέρα σου, λυγερή». – «Καλῶς τὰ παλληκάρια»
5 κοπιάστε, ³ παλληκάρια μου, νὰ φᾶτε καὶ νὰ πιήτε». ⁴
– «Δὲν ἤρθαμαν γιὰ φαί, γιὰ πιεῖ καὶ γιὰ ψιλὰ τραγοῦδια»
μᾶς εἶπαν 'τι εἶσαι ἢ γι' ὁμορφη, τ' ὅτι εἶσαι ἢ μαυρομάτα».
– «'Αλήθεια ἐγὼ εἶμαι ἢ γι' ὁμορφη, ἐγὼ εἶμαι ἢ μαυρομάτα»
λιθάρι ἔχω στήν πόρτα μου, δοκίμι στήν αὐλή μου,
10 κι ὁποῖος τὸ ρίξη π' ὀσώπλατα, ἄντρα θαλά⁵ τὸν πάρω».
Κι ἄλλοι τὸ πᾶν' στά γόνατα κι ἄλλοι ὡς τὸ ζουνάρι
κ' ἕνας κοντὸς κοντούτσικος πισώπλατα τὸ ρίχνει.
ΠΑίρνει ὁ κοντὸς τὴν ὁμορφη, παίρνει τὴ μαυρομάτα.

² *Ἡπειρος (Τσουμέρκα)*. – Λαογρ., τόμ. 5
(1915 16) σ. 88, ἀρ. 65 (X. Λαμπράκης).

Β'.

Ἐκατόδ δυὸ ἀρχοντόπουλλα μιὰκ κόρην ἀαποῦσι,
ἐνούς, ἐνούς ἐτάσσειτο φιλι καὶ μιάν ἐσπέρα·
οὖλοι 'μονολαῖστησακ⁶ κ' ὑπάσιν οὖλ' ἀλλάι.⁷
Στρώννει τωτ τάβλα νὰ 'ευτοῦ,⁸ πολλῶλ λογιῶτ τραπέτζι.
5 – «Τρῶτε καὶ πίννετ', ἄρχοντες, κ' ἐγιῶ νὰ σᾶς 'φηοῦμαι»⁹
μάρμαρον ἔχ' ἀφέντης μου, 'ικίμι¹⁰ τῆς ἀάπης,
κι ὁποῖος βρεθῆ καὶ πιάση το κι ὀπλω του τὸ ρίξη,
ἐκεῖνος εἶν' ὁ ἄντρας μου κ' ἐγιῶ ἢ ποθητή του».
Κι οὖλοι μονοσυνάουτται¹¹ κι οὖλλοι τὸ 'ικιμάτζου.

1) τὸ τραγοῦδι ἄδεται μὲ τὸ σάκισμα "ροδακινιά μ'". 2) ἔκδ.: πεζούρα καβάλλα. Ἡ συμπλήρωσις τοῦ στίχου συμφώνως πρὸς ἑτέραν παραλλ. ἐκ Τσουμέρκων (Λαογρ., τόμ. 5, σ. 86, ἀρ. 64, στ. 2). 3) ἔλθετε. 4) τὸ δεύτερον ἤμιστ.: νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιῶμε δωροθύθη ἐκ τῆς ὡς ἄνωτ. παραλλ., ἀρ. 64, στ. 5. 5) θῆλω νὰ. 6) συνεκιντρώθησαν. 7) μαζί. 8) νὰ γευθεῖν. 9) διηγούμαι. 10) δοκίμι, ἀγώνισμα δοκιμασίας. 11) ἐρχονται μαζί.

- 10 Κ' ένας τὸ παίρει ἄχτυλο κι ἄλλος μῆε καθέλου·¹
 κ' ένας κουτρούλλης,² κουτρούλλιός, ψειριάρης, κασιδιάρης,
 μονοχειάρι³ τὸ 'πιασε κι ὀπίσω του τὸ ρίχτει.
 - «'Εγὼ 'μαι, κόρ', ὁ ἄνδρας σου κ' ἔσου 'σ' ἡ ποθητὴ μου».
 - «'Αν ἐπλανειούμους σὲ κοντούς κι ἂν ἤθελα τίς μαύρους,
 15 ἤθελε νά 'ν' ἡ ρύμη μου τὰ σουσσυλα 'εμάτη».⁴

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νανάρου, Δημοτικά τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 147*

Β'. ΤΟΥ ΧΑΡΖΑΝΗ Ἡ ΤΗΣ ΗΛΙΟΓΕΝΝΗΤΗΣ

Τοῦ ἄσματος, γνωστοῦ καὶ εἰς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαούς,⁵ παραδίδονται δύο κύριοι τύποι. Κατὰ τὸν πρῶτον, νέος ζητεῖ εἰς γάμον κόρην, ἕνεκα δὲ τῆς ἀρνήσεώς της κατέχεται ὑπὸ ἀπελπισίας. Μὲ συμβουλὴν μαγισσῶν ἢ τοῦ ἵππου του, κατ' ἄλλας δὲ παραλλαγάς, μεταμφιεσθεὶς εἰς γυναικα, κατορθώνει νά φθάσῃ εἰς τὴν κλίνην τῆς ἀγαπημένης του χωρὶς ν' ἀναγνωρισθῇ ὑπ' αὐτῆς. Ἡ παραπλανηθεῖσα καταφεύγει εἰς τὴν κρίσιν τοῦ βασιλέως, ἀποκαλύπτεται ὁ ἐξαπατήσας καὶ ὑποχρεώνεται νά τὴν νυμφευθῇ. Κατ' ἄλλας παραλλαγάς αὕτη γίνεται σύζυγος τοῦ βασιλέως.

Κατὰ τὸν δεῦτερον τύπον ὁ ἀηλιπισμένος ἔραστής κατορθώνει μὲ μαγικά φίλτρα νά σαγηνεύσῃ τὴν νέαν. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς μαγείας ἀφυπνίζεται ἐκεῖνη τὴν νύκτα καί, συνοδευομένη ὑπὸ θεραπεινίδων, ἔρχεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἔραστοῦ της καὶ κρούει τὴν θύραν. εἶναι ὅμως κλειδωμένη καὶ δὲν ἀνοίγει. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ της λαμβάνει δηλητήριον καὶ ἀποθνήσκει· Ὁ νέος ἴδων αὐτὴν νεκρὰν αὐτοκτονεῖ.

Εἰς τὴν ὄλην του πλοκὴν τὸ ἔσμα μὲ τὰ παραμυθιακὰ αὐτὰ στοιχεῖα ἔχει τὴν μορφήν παραλογῆς. Ἡ προσφυγὴ εἰς φίλτρα καὶ μαγγανείας, ἢ μεταμφίσεις τοῦ ἔραστοῦ πρὸς ἐξαπάτησιν τῆς ἐρωμένης, καθὼς παρετήρησεν ὁ Νικ. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 74), εἶναι στοιχεῖα γνωστὰ εἰς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους καὶ διηγήσεις, ὡς καὶ εἰς μύθους καὶ ἔσματα ἄλλων λαῶν. Εἰς μελέτην της ἡ Sophie Trenkner,⁶ σημειώνουσα ἀνάλογα παραμυθιακὰ στοιχεῖα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογικὴν παράδοσιν, ὡς εἰς τὰς κωμῶδας «Mercator» τοῦ Πλαύτου, διασκευὴν τοῦ «Ἐμπόρου» τοῦ Φιλοδήμου, καὶ «Euphrosius» τοῦ Τερεντίου, διασκευὴν τοῦ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ Μενάνδρου, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρόκειται περὶ λαϊκῶν θεμάτων, γνωστῶν ἤδη εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται κατὰ μακρὰν προφορικὴν παράδοσιν. Τὰ ἴδια θέματα εἶναι γνωστὰ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Šarġan, εἰς τὸ ἀραβικὸν λαϊκὸν κείμενον «Χίλια καὶ μία νύκτες» καὶ ὑπάρχουν καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν δημοτικὸν τραγούδι τοῦ Χαρζανῆ. Εἰς πρόσφατον μελέτην του ἐξ ἄλλου ὁ Giacomo Man-

1) ὁ εἰς τὸ μετακινεῖ εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς δακτύλου, ἄλλος καθόλου. 2) μικρόσωμος, ἀδύνατος. 3) διὰ τῆς μῆς χειρὸς. 4) διαδόσεις, δυσφημίσεις γιμάτη.

5) Βλ. Paul G. Brewster and Georgia Tarsoulis, «Handjeris and Liouyenneti» and Child 76 and 110. A Study in similarities, Helsinki 1961 (F. F. Communications, vol. LXXIV, No 183). 6) Les aventures de Šarġan - Charzaniš dans le folklore grec antique, Byzantion, τόμ. 20 (1950), σ. 259 - 266.

ganao ' υποστηρίζει ότι τὸ θέμα τοῦ ἔσματος τοῦ Χαρζανῆ ὑπάρχει εἰς τὴν ἀγιολογικὴν διήγησιν περὶ τοῦ μάρτυρος Κυπριανοῦ ἐξ Ἀντιοχείας καὶ τῆς Ἰουστίνης, οἵτινες ἐμαρτύρησαν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ.²

Παρὰ τὰ παραμυθιακὰ στοιχεῖα ταῦτα ὁ Νικ. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 74) περιέλαβε τὸ ἔσμα εἰς τὰ ἀκριτικά μὲ τὸν τίτλον «τῆς Λιογέννητης», ἐπειδὴ μὲ τὸ συχνὸν εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος καὶ τὰ μεσαιωνικὰ μυθιστορήματα ὄνομα Λιογέννητη, Ἡλιογέννη, Ἡλιογεννημένη, ἀναφέρεται εἰς παραλλαγὰς ἢ ἐρωμένη τοῦ Χαρζανῆ (Γιαννάκη, Κωνσταντῆ, Μαυρουδῆ κλπ). Εἰς τὸ εἰσαγωγικὸν τοῦ σημείωμα ὁ Ν. Πολίτης σχετίζει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔσματος μὲ ἐπεισόδιον τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους περὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ Διγενῆ μὲ τὴν Εὐδοκίαν, κόρην τοῦ στρατηγοῦ Δούκα, τὴν ὁποίαν οὗτος ἀπάγει, κατόπιν τῆς μὴ ἐγκρίσεως τοῦ γάμου παρὰ τοῦ πατρὸς τῆς. Ἐξ ἐπιδράσεως τῶν ἔσμάτων τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου προέρχονται ἐπίσης τὰ κύρια ὀνόματα Φωκάς, Νικηφόρος, Πετροτράχηλος (Βαρυτράχηλος), ποὺ ἀναφέρονται εἰς παραλλαγὰς, ὡς ὀνόματα τῶν ἀποστελλομένων εἰς τὴν νέαν προξενητῶν, καθὼς καὶ τὸ ὄνομα Χαρζανῆς, τὸ ὁποῖον σημαίνει πιθανώτατα τὸν καταγόμενον ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ θέματος «Χαρσιανόν». ³ Παρὰ τὰ ἀκριτικά ταῦτα γνωρίσματα, προέχοντα εἰς τὴν πλοκὴν ταῦ ἔσματος εἶναι τὰ παραμυθιακὰ στοιχεῖα καὶ ἐκ τούτου εἶναι ὀρθότερον νὰ καταταχθῇ τοῦτο εἰς τὰς παραλογὰς.

Δ. Α. Π.

Α΄.

Ὁ Χατζαράκης ὁ μικρὸς ὁ Μικροχατζαράκης
δώδεκα χρόνους πολεμῆ τὴν Ἀρετὴ νὰ πάρη.

Πέμπει τσὴ μῆλο, ρίχνει το, λογάρι ⁴ καὶ πατεῖ το
καὶ τσοὶ προξενητάδες του ξυλιές τοῦ τσοὶ φορτώνει.

5 Καὶ βάνει του στοιχήματα, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ κάμη,
νὰ σπείρη καὶ τὴ θάλασσα σιτάρι καὶ κριθάρι.

Τότε νὰ πεντικοσταθῇ ⁵ καὶ μὲ τὸν ἕναν πόδα,
νὰ σύρη κι ἀπὸ πίσω ντου τρικούβερο ⁶ καράβι.

ΠΑίρνου ν-τονε τὰ κλάμητα ἔς τσὴ μάλιστα καὶ πάει.

10 – «Δίδει σου ἢ μάννα μου ἑκατὸ κι ὁ κύρης μου διακόσα,
κρυφὰ ἔπου τσοὶ γονέους μου σοῦ δίδω πεντακόσα».

– «Μὴ λυπηθῆς τὰ γένεια σου, κάτσε μπαρπέρισέ τα.

Μὴ λυπηθῆς τὰ νιάτα σου καὶ ντύσε τα γυναῖκα.

1) Due canti popolari neogreci: Sicularum Gymnasium I, Catania, 1957, σ. 25-35. 2) Βλ. L. Radermacher, Griechische Quellen zur Faustsage. Der Zauberer Cyprianus. Die Erzählung des Helladius. Theophilus, (Sitzungsberichte der Ak. der Wiss. in Wien, Philos.-hist. Kl., Band 206, Abh. 4). Wien u. Leipzig 1927. σ. 77 κ.ε.ε. 3) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Α΄, 1920, σ. 246. (Περὶ τοῦ ἔθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων). H. Grégoire, Échanges épiques arabogrecs Šarḳan Charzanis, Byzantion, τόμ. 7 (1932), σ. 371-382. Π. Goossens, Autour de Digénis Akritas, Byzantion, τόμ. 7 (1932), σ. 303-316.

4) Ἡ-ηραυρόν. 5) νὰ στηριχθῇ εἰς τοὺς πέντε δακτύλους τοῦ ποδός. 6) πλοῖον μὲ τρία καταστρώματα.

- Πᾶρε βελόνα καὶ κλωστή κι ἀνέβα στὸν ὄντά ¹ τζη,
 15 ὡσάν ἐξαδερφούλα τζη, καλή γειτόνισά τζη». Πάει χτυπᾷ τὴν πόρτα τζη τὴν ὥρα πού δειπνοῦνε.
 - «Ποιὸς ἦρθε γιὰ τὴν Ἀρετὴ τὴ νυχτοπλουμισμένη, ἀπὸ τὸν ἥλιο δροσερή, ἴπὸ τὰ λουτρά καημένη;»
 - «Ἐγὼ ἴμ' ἢ γι' ἀξαδέρφη τζη πού δὲ μὲ ἴδε ποτέ τζη.
 20 Δώδεκα χρόνους πολεμῶ νὰ μάθω τὸ γκεργκέφι, ² κι ἄ δὲν τὸ μάθω σήμερο, ἄντρας μου δὲ μὲ παίρνει». - «Πᾶρε τὴν, Ἀρετοῦσα μου, κι ἀνέβα στὸν ὄντά ¹ σου, σάν ἀδερφήδες θέσετε ³ καὶ βάλε τὴ κοντά σου». Στὴ σκάλα ἴκειά πού βγαίνανε ἓνα πλουμί κεντοῦσαν
 25 κ' ἓνα σκοπὸν ⁴ ἔλέγανε κ' ἐγλυκοκελαηδοῦσαν. Κ' ἐκεῖ πού ἴποσπερίζανε ⁵ κ' ἐκεῖ πού ξενυχτοῦσαν ἦρχιξ' ἢ κόρη κ' ἦκλαιγε ὀριμά ⁶ κι ἀνεστενάζει.
 - «Τί ἴχεις, ἀξαδερφούλα μου, καὶ βαριανεστενάξεις;»
 - «Τὰ φίδια μένουν στὰ βουνά καὶ τὰ θεριά στοὺς κάμπους
 30 κ' ἐγὼ τὸ κακορίζικο ἀπόψε ποῦ θά μείνω;»
 - «Ἐβγῆτε, βάγιες, ⁷ στρώσετε τὴ νυφικιά μου στρώση καὶ βάλετε τὸ πάπλωμα, πού ἴχει τὸ Χατζαράκη». Μέσα ν-ἐκεῖ στὸν ὕπνο τζη, στὴ ἴνειροφάνταξή ⁸ τζη, ἦρχιξ' ἢ κόρη κ' ἦκλαιγε ὀριμά ⁶ κι ἀνεστενάζει.
 35 - «Τί ἴχεις, ἀξαδερφούλα μου, καὶ βαριανεστενάξεις;»
 - «Μέσα ν-ἐκεῖ στὸν ὕπνο μου, στὴ ἴνειροφάνταξή ⁸ μου, σέλινα σά νὰ μάζωνα, πράσα ν-ἐπρασολόγου, τὸν πράσινό μου σιντιγῆ ⁹ ὡσάν νὰ τὸν ἐφόρου καὶ τὸ μαργαριτάρι μου τρεῖς δίπλες στοὶ λαιμό μου
 40 κ' ἓνα ζουμπί ¹⁰ τριαντάφυλλο στ' αὐτί μου κρεμασμένο ἔγευμνωμένο τὸ σπαθί εἰς τὸ προσκέφαλό μου». - «Σὰ θές, ἀξαδερφούλα μου, ξηγῶ σου τ' ὄνειρό σου. Τὰ σέλινα ἴν' ἢ πίκρα σου, τὰ πράσα ἴν' ὁ καημός σου καὶ τὸ ζουμπί ¹⁰ τριαντάφυλλο εἶναι ἢ παρθενιά σου
 45 καὶ τὰ μαργαριτάρια σου τὰ δάκρυα πού θά χύσης. Ξεγυμνωμένο τὸ σπαθί, ἐγὼ ἴμ', ὁ Χατζαρῆς σου». - «Σάν εἶσο ὁ Χατζαράκης μου, στάσου νὰ βλοηθοῦμε». Τὰ παπουτσάκια ντοῦ ἴβαλε, τὴ σκάλα κατεβαίνει.
 - «Δικιά ¹¹ νὰ σ' εὔρη, μάννα μου, πού γίνηκες ρουφιάνα ¹²

1) ὀριμάτιον (λ. τ. oida). 2) τὸ κέντημα ἐπάνω εἰς τὸ τελᾶρο (λ. τ. gergel). 3) καταλιθῆτα. 4) μελωδίαν ἄζματος. 5) ἐκάθηγο νὰ πιάσων τὴν ἐσπίραν. 6) ὀριμάτι, σοφάρως. 7) θεραπευτῆς, ἰατρίτῆραι. 8) εἰς τὰ ἴνειροφάνταγματα. 9) εἶδος φορέματος. 10) μπουκιτάκι. 11) ἄδικον. 12) μαστροπός (λ. ιτ. ruffiana).

- 50 κι άνέβασες τὸ Χατζαρή άπάνω 'πού τῆ σκάλα». Καί μπαίνει καί στολίζεται καί βάνει ρεκαμάδα ¹ κ' έπρόβαλε στοῦ βασιλιᾶ σά φωτερῆ λαμπάδα.
 - «Πῶς ἦτον, 'Αρετοῦσα μου, πῶς ἦτονε, κερά μου, πῶς ἦτονε κ' έκόπιασες μόνη σου στὸν ὄντά μου».
- 55 - «'Η κρίση σοῦ 'τονε πολλῆ κ' ἦρθα άμοναχῆ μου, ένας 'πού τσοῖ λεβέντες σου έπήρε τὴν τιμή μου». Μηνύματα, μηνύματα στοῦ Χατζαρή τὴν πόρτα.
 - «'Α δέ τὴν πάρης, ² Χατζαρή, έγώ θά τήνε πάρω καί τῆ μικρῆ σου άδερφή σκλάβα τζη θά τῆ βάλω».

Ειρήνης Παπαδάκη, Λόγια τοῦ Στειακοῦ λαοῦ, τόμ. Α', 'Αθήναι 1938, σ. 18 - 19.

Α'α .

- Τὸ Χατζαννάκιν τὸ μικρόν, τὸ Μικροχατζαννάκι, πού 'γάπησε στὴν ξενιτειά καλοῦ στρατιώτη κόρη πέμπει τῆς μῆλα 'λόχρυσα καί παλλαριάς λοάρι. ³ Τά μῆλα 'λατζοπάτησεν ⁴ καί τὸ λοάρι χύννει.
- 5 καί τοὺς άποστολάδους του μαγκλάδιν τοὺς φορτώνει, ⁵ γ-ῶχι μαγκλάδι μοναχά μόνογ καί δαβροῖλι. ⁶
 - «Καλῶς τοὺς άποστόλους μου με τὰ καλά μαντᾶτα».
 - «Κακῶς μας, κακῶς ἦρταμεν με τὰ κακά μαντᾶτα». Τά μῆλα 'λατζοπάτησεν ⁴ καί τὸ λοάρι χύννει,
- 10 κ' έμάς τοὺς άποστόλους σου μαγκλάδι μάς φορτώνει, γ-ῶχι μαγκλάδιν μοναχά, μόνον καί δαβροῖλι. ⁶ Δέν έχει με τὰ τί μιλεῖ κ' έμίλα με τὸμ μαῦρο.
 - «Μαῦρέ μου καί νά μοῦ 'καμνες τὴν κόρη νά κερδέσω».
 - «Βάλε με μιάν εἰς τὴν ταῆ, βάλε με μιὰ στοῦ στάβλο,
- 15 βάλε με τρεῖς καί τέσσερεις, 'ά σοῦ τὴν καταφέρω».
 - «Σάν χάσω 'γώ τὴν νιότην μου, τὴν κόρη τί τῆθ θέλω ;»
 - «Σάθ θέλῃς, Γιάννη, νά φιλεῖς καί νά περιλαμπάτῃς, ⁷ μῆ λυπηθῆς τὸμ μούστακο καί βάλε 'ριό ⁸ ξεράφι' τρύπησε καί τ' αὐτάκια σου καί βάλε σκουλαρίκια,
- 20 βάλε 'πού μέσα καμουχά ⁹ κι άπ' ὄξω 'ριόμ μελοῦβι: ¹⁰ πιάσε μελάνιγ κοντυλιά καί κάμε τὴν έλιάν τῆς, πιάσε βολόναγ καί κλωστή, πάννε ¹¹ στῆ γειτονιάν τῆς

1) φόρεμα, πλουμισμένο (λ. ένετ. recamada). 2) αν δέν τὴν νυμφευθῆς. 3) θησαυρὸν εἰς στρογγύλον δίσκον, πολλά χρήματα. 4) κατεπάτησε. 5) τοὺς άπεσταλμένους του τοὺς ξολοφορτώνει. 6) ἀλλὰ καί με ραβδοῖλι, ραβδί. 7) νά ἐναγκαλιζέσαι. 8) ἄραιον. 9) βλ. άνωτ., σελ. 374, σημ. 3. 10) ἄραιον βελοῦδο. 11) πῆγαίνε.

- κι ἂν εὖρης καὶ τὴν μάνναν της σάθ θειά σου τὴν χαϊρέτα». Κ' ἐτύπησεν τ' αὐτάκια του καὶ βάλλει σκουλαρίκια,
- 25 πιάννει μελάνιγ κοντυλιά καὶ κάμνει τὴν ἐλίαν της, βάλλει 'πού μέσα καμουχά κι ἀπ' ὄξω τὸ μελουβί, πιάννει βολόναγ καὶ κλωστή, πάει στὴ γειτονιάν της καὶ βρῖσκει καὶ τὴ μάνναν της· σά θειά τὴν ἐχαιρέτα.
- «Καλῶς ἡῦρα τὴ θειούλλα μου, τὴδ δὲν εἶδα ποτέ μου».
- 30 - «Καλῶς τὴν ἀνεψούλλα μου· μὴ κ' ἐγὼ σέ ξεύρω. Γιά πές μου, ἀνεψούλλα μου, 'πό ποῦ 'ν' τὰ βονικά σου;»¹
- «Ἡ μάννα μου 'ν' ἀφ' τὴ Σουριά κι ἀφέντης μ' ἀφ' τὴδ Δύση κ' ἐμέν' ἀρραβωνιάσαμ με στὴς Μπαρμπαριάς τὰ μέρη, κι ἂν δὲν τὸ μάθω τὸ πλουμίν, ἄντρας καὶ δὲ μὲ παίρει».
- 35 - «Πᾶμε στὴν ἀξαέρφησ σου κ' ἐκεῖν' 'ὰ σοῦ τὸ μάθη». - «Καλῶς τὴν ἀξαέρφη μου, τὴν δὲν εἶδα ποτέ μου».
- «Καλῶς τὴν ἀξαέρφη μου, μὴ κ' ἐγὼ σέ ξεύρω. Γιά πές μου, ἀξαέρφη μου, 'πό ποῦ 'ν' τὰ βονικά σου;»¹
- «Ἡ μάννα μου 'ν' ἀφ' τὴ Σουριά κι ἀφέντης μ' ἀφ' τὴ Δύση,
- 40 κ' ἐμέν' ἐρραβωνιάσαμ με στὴς Μπαρμπαριάς τὰ μέρη, κι ἂδ δὲν τὸ μάθω τὸ πλουμίν, ἄντρας καὶ δὲν μὲ παίρει».
- «Μὴμ πλήσσης,² ἀξαέρφη μου, κ' ἐγὼ νὰ σοῦ τὸ μάθω». Κ' ἕνα τραοῦδιν τραοῦδᾶ κ' ἕνα χαβάν³ τὸμ παίρου.
- «Τὸ Χατζαννάκι τὸ μικρόν, τὸ Μικροχατζαννάκι,
- 45 πού 'χουν τὰ ρουχα του δροσά καὶ τὰ λινά του πάχνη, πού 'χουν τὰ πασουμάκκια του ἀττούς⁴ ἀπού τὰ δέντρα' ἔργησεδ,⁵ δὲν ἐπέρασεν, ἔργησεδ, δὲν ἐφάνη καὶ τὸ σκυλλίν του πέρασε κ' ἐκεῖνος δὲν ἐφάνη».
- «Γιά πές μου, ἀξαέρφη μου, ποιὸ 'ναι τὸ Χατζαννάκι;»
- 50 - «Κ' ἔχει σοῦ λείπει ἡ ἐλιά κ' ἐγὼ 'λεα 'σαι ἐκεῖνο». - «Χριστός, ἡ ἀξαέρφη μου, τί λόγια πού μοῦ λέει!» Βαριά, βαριά 'νεστέναζε πού μέσ' ἀφ' τὴν καρδιάν της.
- «Ὁ ν-ἥλιος πᾶ' στὴμ μάννα του κι ἀτός⁶ εἰς τὴφ φωλιάν του, κ' ἐγὼ τὸ ξένον τὸ λεινὸ ποῦ νὰ 'πομεῖν' ἀόψε;»⁷
- 55 - «Μὴμ πλήσσης,⁸ ἀξαδέρφη μου, 'πόμεινε μὲ τίς βάες».⁸ Πάλε βαριά 'νεστέναζε κι αὐτὰ τὰ λόγια λέει.
- «Ὁ ν-ἥλιος πᾶ' στὴμ μάνναν του κι ἀτός⁶ εἰς τὴφ φωλιάν του, κ' ἐγὼ τὸ ξένον τὸ λεινὸ ποῦ νὰ 'πομεῖν' ἀόψε».⁷
- «Μὴμ πλήσσης⁸ ἀξαέρφη μου, 'πόμεινε μὲ τὴθ θειάσ σου».

1) τὰ γονιά, οἱ γονεῖς σου. 2) μὴ πλήττης, μὴ στενοχωρῆσαι. 3) μελωδιάν ἄσμα-
τος. 4) ὅπου ἔχουν τὰ ὑποδήματά του ἀνθρώπος. 5) ἐβράδυνε. 6) ἀτός. 7) ἐγὼ τὸ
ξένον, τὸ ἕλεσιόν, ποῦ θὰ μείνω ἀπόψε. 8) μὲ τὰς θεραπεινίδας, δημητριάς.

- 60 Πάλε ξανανεστέναξε κι αυτά τὰ λόγια λέει:
 - «'Ο ν-ήλιος πά' στήμ μάνναν του κι άτός εις τήφ φωλιάν του,
 κ' έγώ τὸ ξένον τὸ λεινὸ ποῦ νά 'πομείν' άόψε;»
 - «Μήμ πλήσσης, άξασέρφη μου, 'πόμεινε μετά μένα.
 Σύρητε, βάες, στρώσητε τήν νυφικήμ μου κλίνη»
- 65 βάλητε στρώμαν άργυρό, στρώμα μαλαματένο,
 βάλητε τὰ παπλώματα, τὰ 'φάναν' ¹ Άνεράδες
 και τὰ φαδιοπλουμισσαι ² τοῦ δράκοντα οί κόρες,
 νά πέσ' ή άξασέρφη μου, τή δέν είδα ποτέ μου».
 Και μέσα στά μεσάνυχτα έπήρεν τήν τιμήν της.
- 70 Κ' έτσε στά ξιφωτίσματα ό νιός θέλ' 'ά μισέψη. ³
 - «'Εσοῦ μισεύγεις, νιώτερε, μά μένα ποῦ με 'φήνεις;»
 - «Γιατί τόσες έφίλησα, γυναϊκες θά τις πάρω;
 τής πρώτης γίδ' ⁴ άμύγδαλα, τής δεύτερης καρύδια,
 μά 'σοῦ, γιατί ήσουγ κι όμορφη κ' ήσουγ κι άρχοντοπούλλα,
- 75 γίδω ⁴ σου πικραμύγδαλα, νά πικραττή ή λαιμός σου.
 "Αν τὰ τσακίσης κ' ειλ' ⁵ κουφά, νά τὰ 'χης μοναχή σου;
 άν τὰ τσακίσης κ' είν' γερά, νά τὰ 'χουμεν άντάμα». ⁵
 Κι άτός άπ' ⁶ δξω πέρασε κι ώργιό ⁶ ν-τρασοῦδι λέει.
 - «Μάννα, στρώματα τὰ 'πεσα, πάπλωμαν τὸ 'σκεπάστη
 και κόρην τήν έφίλησα, τήδ δέν έχουν οί κόσμοι.
- 80 - «Μήν τοῦ πιστέψητ', άρχοντες, και καυκησάρης είναι'
 άπά' στά κάρβουνά 'πεσε κι άφ' τ' άττητα ⁷ σηκώθη,
 τήλ λούγκραμ ⁸ μας τή ψωριαριά έσφιχτογκάλιασέν τη».
 - «Γιά σήκου, σήκου, κόρη μας, στοῦ βασιλιά νά πάης».
- 85 Και ψηλοναπουγκώννεται ⁹ στοῦ βασιλιά πααιννει'
 κι όνταν τήν είδεβ βασιλιάς έπροσηκώθηκέν της.
 - «Δέν είχες παλαμιάχ χαρτί ¹⁰ και κοντυλιάμ μελάni,
 νά στείλης με τις βάες σου, κ' ήρτες ή άπατή σου;»
 - «Τὸ κασαβέτιμ ¹¹ μου 'ν' πολὺ και ήρτα κι άπατή μου'
 ένας άποῦ τὸ τσοδρμος ¹² σου μοῦ πήρεν τήν τιμήμ μου».
- 90 - «Γιά πές μου τὰ σημάδια του, μπορ' 'ά τὸφ φέρ' ό νοῦς μου».
 - «Μακρὺς είναι σάν τὸ βεργί, λιανός σάν τὸ καλάμι
 κι όντας σεισιτή και λυγιστή και κάμη και τὸ διώμα, ¹³
 άρρωστημένους και νεκρούς σηκώνν' άποῦ τὸ χῶμα».

1) τὰ φάναν. 2) τὰ έπλοόμισαν ήφαινουσαι τὸ ήφάδι. 3) κ' έτοι κατά τὸ λυκαυ-
 γές ό νιός θέλει γά αναχωρήση. 4) δίδω. 5) άπό κοινοῦ. 6) άραιόν. 7) άπό τὸν
 άθον, τήν τέφραν. 8) άδηφάγος: ένταῦθα: ό χοίρος (ή γουρούνα). 9) άνασηκώνει τὸ ποδή-
 ρες φέρειμά της. 10) χάρτην μιás παλάμης. 11) θλιψις (λ. τ. kasavet). 12) άπό τὸ
 πλήθος, τήν άκόλουθίαν (λ. ιτ. ciurina). 13) διώμα = εδγενής: ὄψις, εμφάνισις, καμάρωμα.

- 95 – «'Πέ μου κ' εἶναι ὁ Χατζαννής, ὁ γυναικαερφός μου». Σφουρισματίδιν ἔρριξε κ' ἐκούστη στὸ Μισίρι, καὶ ξιναδευτερώννει τον εἰς τοῦ Κιτζλιμπάση.¹
 – «Γιὰ ἔλα, ἔλα, Χατζαννή, ὁ βασιλιάς σέ θέλει.»
 – «'Εχτές ἤμους στήμ πόρταν του' σήμερον τί μὲ θέλει;»
- 100 – «Κοράσος σέ καταγκαλεῖ,² πού πῆρες τὴν τιμὴ της.»
 – «Γιατί τόσες ἐφίλησα, γυναῖκες θὰ τίς πάρω;
 τῆς πρώτης γίδ' ἀμύγδαλα, τῆς δεύτερης καρύδια,
 μ' αὐτὴ γιὰτ' ἦτογ κι ὁμορφη κ' ἦτογ κι ἀρχοντοπούλλα
 γίδω της πικραμύγδαλα, νὰ πικραττῆ ὁ λαϊμός της»
- 105 – «Γιὰ ἔλα, ἔλα, Χατζαννή, καὶ ὁ βασιλιάς σέ θέλει,
 τὴν ἀδερφήσ σου θὰ 'φήκη κ' ἐκείνηθ θέλ' 'ὰ πάρη».
 – «Αὐτός ἀφοῦ καὶ θέλει τη κι ἀφ' τῆμ μιλιὰ³ ξυδάτη»
- 110 κ' ἐγὼ πού τὴν ἐφίλησα, γυναῖκα δὲν τὴμ παίρω;»
 Κι ἀποὺ τῆχ χέραν τῆγ κρατεῖ καὶ παίρει τηγ καὶ πάει.

Σύμη. – Φιλ. Σόλλ. ΚΠ., τόμ. ΙΘ' (1884-85),
 σ. 216-219 (Δημ. Χαβιαφᾶς).

B'.

- Σαββάτο τὸ βραδὺ - βραδὺ κόρη ξαθὴ 'λουόταν
 τσ' ὄσ' ἄρχοντες περάκανε⁴ ὄλοι τὰ στσιάδια⁵ βγάναν,
 μὰ 'να μικρ'⁶ ἀρχοντόπουλλο τὸ στσιάδι του δὲ βγαίνει.
 Παίρνει τσαὶ πάει στὴ μάννα του στὰ δάκρυα βουτημένο,
- 5 στὰ δάκρυα τσαὶ τὰ κλάματα περικουκουλωμένο.⁷
 'Ἡ μάννα του τ' ἀνερωτάει, ἡ μάννα του τοῦ λέει
 – «Γιέ μου, τί εἶναι τὰ κλάματα ἡ ἐδιτσή σ' ἀντάρα;»⁸
 – «Μάννα, τὴν κόρη, πού εἶδα 'γὼ, γυναῖκα νὰ τὴν εἶχα.»
 – «Γιέ μου, σύ 'σαι ἀρχοντόπουλλο, τσεῖνη φτωχὴ κουρτέσσα».⁹
- 10 – «Μάννα μου, νὰ μὲ ἤθελε, μάννα μου, νὰ μὲ θέλη
 τσ' ἄς ἐπερικατέβαινα τσ' ἀπὸ τὴν ἀρχοντιά μου.¹⁰
 Μάννα μ', ὄντες τὴν εἶδα 'γὼ, χρουσοὺς φελλοὺς¹¹ ἐφόρει·
 μάλαμα εἶχε στὸ λαϊμὸ τσαὶ μάλαμα στὰ χέρια.
 Τὴν εἶδα τσ' ἐλουότανε σ' ὀλόχρουσο λεγένη¹²»
- 15 τίς σκλάβες της ἐμάλωνε, τίς σκλάβες της μαλώνει,

1) πιθανῶς ὄνομα τόπου (λ. τ. kizilbas). 2) σὲ ἐγκαλεῖ, κατηγορεῖ. 3) ἐκδ. Χαβ.:
 μηλιά. 4) ἐπέρασαν. 5) τὰ στσιάδια, καπέλλα. 6) ἀλλ' ἓνα μικρόν. 7) καλομμένον
 γόρω, περιλούσαμένον. 8) ταραχὴ. 9) εὐγενής. 10) καὶ ἄς ἐξέπιπτα ἀπὸ τὴν ἀρχοντι-
 κὴν μου τάξιν. 11) φελλός. εἶδος ὀποδήματος 12) λεκάνην νιψίματος.

- γιατί δὲν τῆς ἐβάνανε μόσκο στὴν ἀλισίβα». ¹
 – «Ἄν εἶναι, γιέ μου, σάν μοῦ λές, νά στείλω μηνυτάδες». ²
 Στέλνει παπάδες δώδεκα, μητροπολίτες τριάντα.
 Σαράντα μέρες κάνανε τὶς σκάλες ν' ἀνεβοῦνε
 20 τσ' ἄλλες σαράντα τέσσερες τῆ λυγερῆ νά ἴδουνε.
 Ὅντες τοὺς εἶδ' ἡ λυγερῆ, τοῦτο τὸ λόγο λέει.
 – «Θρονιά βάν' τε ³ νά κάτσουνε, τραπέζι νά γευτοῦνε».
 – «Ἐμεῖς ἐδῶ δὲν ἤρθαμε νά φᾶμε τσαί νά πιοῦμε,
 τοῦ Δούκ' ὁ γιὸς μᾶς ἔστειλε, γυναῖκα νά σέ πάρῃ.
 25 Μᾶς εἶπε νά τοῦ δώτσετε κρεββατοστρώσες τριάντα,
 οἱ δεκοχτῶ χρουσόφαντες ⁴ τσ' οἱ ἄλλες βελουδένιες
 τσ' ἡ μάννα σου τσ' ὁ τσοῦρης ⁵ σου σκλάβοι νά τοῦ γραφτοῦνε».
 – «Σάν ἔρθ' ἡ μάννα μ' ἀφ' τῆ γῆ τσ' ὁ τσοῦρης ⁶ μ' ἀφ' τὸν Ἄδη,
 τότες τσ' ἔτοῦνος ἴμένανε ⁷ γυναῖκα θέλ' ἄ' ⁸ πάρῃ.
 30 Ὅντες θά βρέξ' ὁ Θεὸς κρασί, νά κάνωμε τὸ γάμο,
 τότες τσ' ἐγὼ ἔτσεινον-ε ἄνδρα θά τόνε πάρω.
 Χρουσοῦ γκολφάτσι ⁹ τσ' ἂν γινῆ τσαί πέτσι ⁹ στὴν αὐλή μου,
 δὲν τὸ καταχρειάζομαι νά στσούψω, ¹⁰ νά τὸ πάρω».
 Τοῦ Δούκ' ὁ γιὸς ἀπάντεχε ¹¹ κάτω στὸ σταυροδρόμι.
 35 – «Καλῶς τοὺς τσαί τοὺς ἄρχοντες τσαί τοὺς μητροπολίτες,
 καλὰ χαμπάρια ¹² νά μοῦ εἰποῦν, καλὰ νά τοὺς πεστσεσάρω». ¹³
 – «Καλὸ νά ἔχης, Δούκα γιέ, τόσο καλὰ δὲν εἶναι!
 Ἄμα ἔμεῖς τῆς εἶπαμε τὰ λόγια ποὺ μᾶς εἶπες,
 ἔτσεινη ἐξαγρίεψε τσαί μὲ θυμὸ μᾶς εἶπε:
 40 Σάν ἔρθ' ἡ μάννα μ' ἀφ' τῆ γῆ τσ' ὁ τσοῦρης ⁵ μ' ἀφ' τὸν Ἄδη,
 τότες τσ' ἔτοῦνος ἴμένανε ¹⁴ γυναῖκα θέλ' ἄ' ⁷ πάρῃ.
 Ὅντες θά βρέξ' ὁ Θεὸς κρασί, νά κάνωμε τὸ γάμο,
 τότες τσ' ἐγὼ ἔτσεινον-ε ἄνδρα θέλ' ἄ' ⁷ τὸν πάρω.
 Χρουσοῦ γκολφάτσι ⁹ τσ' ἂν γινῆ τσαί πέτσι ⁹ στὴν αὐλή μου,
 45 δὲν τὸ καταχρειάζομαι νά στσούψω ¹⁰ νά τὸ πάρω».
 Παίρνει τσαί πάει στὴ μάννα του στὰ δάκρυα βουτημένο,
 στὰ δάκρυα τσαί στὰ κλάματα περικουκουλωμένο.
 – «Οἱ πεθαμένοι τῆς γονιοί, ἂν ἔρθουν ἀφ' τὸν Ἄδη,
 τότες τσ' ἔτσεινη ἴμένανε ἄνδρα θέλ' ἄ' ⁷ μὲ πάρῃ.
 50 Ὅντες θά βρέξ' ὁ Θεὸς κρασί, νά κάνωμε τὸ γάμο,
 τότες τσ' ἐγὼ ἔτσεινηνε γυναῖκα θέλ' ἄ' ⁷ πάρω.

1) ἀλουσά, σταχτόνερο. 2) ἀπεσταλμένους κομίζοντας μήνυμα, πρόταση. 3) βάλετε.
 4) ὑφαρμέναι διὰ χρυσοῦ νήματος. 5) ὁ πατήρ. 6) ἐμέ. 7) θέλει νά=θά. 8) ἐγκόλ-
 πιον. 9) πέτσι. 10) δὲν τὸ χρειάζομαι, ὥστε νά σκούψω. 11) ἐπερίμενε. 12) εἰδήσεις,
 ἀγγελίας (λ. τ. haber). 13) νά τοὺς ἀμείψω (λ. τ. reshkes). 14) ἐκεῖνος ἐμέ.

- Χρυσό γκολφάτσι τσ' ἄν γινῶ τσαί πέτωσ στήν αὐλήν της,
 δέ μέ καταχειράζεται νά στοούση νά μέ πάρη».
- 55 - «Ἐμπα στή μέσα κάμαρη, στή μέσα καμαρίτσα,
 τσαί μάζωξε¹ τὸ μάλαμα τσαί τὸ μαργαριτάρι,
 τσαί στεῖλε το στοῦ χρουσοφό² τσαί κάνε το ζωνάρι.
 Στή μέση βάνε τὸ Χριστό, στήν ἄκρη τὸ Βγαγγέλιο,³
 τσαί τὴ μ-πρώτη κατάνακρη,⁴ νά βάνης τὴν ἀγάπη»
 Μπαίνει στή μέσα κάμαρη, στή μέσα καμαρίτσα,
- 60 τσ' ἐμάζωξε τὸ μάλαμα τσαί τὸ μαργαριτάρι
 τσαί τὰ ἴστειλε στοῦ χρουσοφό⁵ τσαί τὰ ἴκαμε ζωνάρι.
 Στή μέση βαίνει τὸ Χριστό, στήν ἄκρη τὸ Βγαγγέλιο,
 τσαί τὴ μ-πρώτη κατάνακρη⁶ ἔβανε τὴν ἀγάπη
 στή μέση του τὴν ἔβανε τσαί ρύμνη κατεβάζει.⁷
- 65 Δυὸ μάγισσες ἀπάντησε,⁸ μόννα τσαί δεχατέρα⁹.
 ἢ μόννα δὲν ἐμίλησε τσ' ἢ κόρ' ἀπηλοήθη.¹⁰
 - «Λέπεις¹¹ τὸν τσεῖνο τὸ χλομό, ποῦ κατεβάζει ρύμνη;¹²
 οὔτ' ἀφ' τὴ μ-πρίκα ἴναι χλομός¹³ οὔτ' ἀφ' τὴν ἀρρωστία
 ἢ ἀγάπη τὸν ἐτρέλανε τσαί θέλει νά πεθάνη!»
- 70 - «Τσαί τί μᾶς δίνεις, ἄουρε,¹⁴ τὴ γ-κόρη νά φιλήτσης;»
 - «Πάρετε τὸ στσιαδάτσι¹⁵ μου τὸ χρουσοισεντημένο,
 πάρετε τσαί τὸ μαυρο¹⁶ μου τὴ γ-κόρη νά φιλήτσω!»
 - «Ἐχε το τὸ στσιαδάτσι σου, νά μὴ σέ κάη¹⁷ ὁ ἥλιος;
 ἔχε το τσαί τὸ μαυρο σου νά περισιργιανίζης¹⁸»
- 75 χάριτσέ μας τὴ ζώνη σου τὴ γ-κόρη νά φιλήτσης».
 - «Νά! πάρετε τὴ ζώνη μου, τὴ γ-κόρη νά φιλήτσω».
 Τρία μῆλα τοῦ ἴδάκανε σ' ὀλόχρυσο μαντήλι,
 τῆς λυγερῆς τὰ ἔστειλε μ' ἐτσεῖνηνε νά μείνη.¹⁹
 Τὸ ἴνα ἴρριξε στοὺς ποταμοὺς τσαί πάψαν τὰ ποτάμια,
- 80 τ' ἄλλο ἴρριξε στοῦ τρίστρατο τσαί πάψαν οἱ διαβάτες,
 τ' ἄλλο ἴπλανέθη²⁰ τσ' ἔφαε τσ' ἐπιάκαν τὴν τὰ μάγια.²¹
 - «Παπούτσα εἰς τὰ πόδια μου, σισέπη²² στήν τσεφαλή μου,
 τρία τσεριά στὰ χέρια μου στοῦ Δούκα νά βρεθοῦμε!»
 - «Τσουρά,²³ μὴν ἐτρελάθητσης, τσουρά, μὴν ἐλωλλάθης²⁴»

1) σογκέντωσε. 2) τὸν χρουσοχόον. 3) Εὐαγγέλιον. 4) εἰς τὸ πρῶτον ἄκρον τῆς ζώνης. 5) ἐφόρεσε τὴν ζώνην εἰς τὴν μέσην του καὶ βαδίζων κατέρχεται τὴν στενωπὸν. 6) σονήνησε. 7) θυγατέρα. 8) ἀπήνησε. 9) βλέπεις. 10) ποῦ κατέρχεται τὴν στενήν ὁδόν. 11) οὔτε ἐκ τῆς λύπης εἶναι χλομός. 12) νέε. 13) τὸ σκιάδιον, τὸ καπέλλο. 14) τὸν ἴππον. 15) νά μὴ σέ καίη. 16) νά ἐξέρχεται εἰς περίκατον. 17) διὰ νά τὴν ἐλώσῃ εἰς τὸν ἔρωτά του. 18) ἐπλανήθη, ἐξηπατήθη. 19) καὶ κατέλαβον αὐτὴν τὰ μάγια. 20) σκέπη = κάλυμμα τῆς κεφαλῆς. 21) κυρά. 22) μήπως παρεφρόνησες, ἐτρελάθησες.

- 85 τσ' ἄν ἦπιες ἄδολο κρασί, γοργά νά τὸ ξεράτσης». ¹
 - «Παπούτσα εἰς τὰ πόδια μου, στσέπη στήν τσεφαλή μου,
 τρία τσεριά ² στὰ χέρια μου στοῦ Δούκα νά βρεθοῦμε».
 Μονάχη τῆς ἐτίσνησε στή σκάλα του εὐρέθη,
 ψιλή φωνίτσα ἔσουρε ὄση τσ' ἄν ἐδυνάστη.
- 90 - «Γιὰ ἔβγα, ἔβγα, Δούκα γιέ, τὴν πόρτα νά μ' ἀνοίξης».
 Ἡ μάννα του τὴν ἄκουσε τσ' ἡ μάννα του τῆς λέει.
 - «Ποιὸς εἶδε ἥλιο ἀποβραδὶς, ἄστρο τὸ μεσημέρι,
 ποιὸς εἶδε τίς πολιτιστές ³ νά προβατοῦν τίς νύχτες;»
 - «Τὰ μάγια σου μ' ἐφέρανε τσ' ὄχι ἡ ἀρχοντιά σου!» ⁴
- 95 Τὸ δαχτουλίδι ἔβγανε ἀπὸ τὸ δάχτυλό της,
 πού 'χε ἀπ' ὄξω μάλαμα τσαὶ μέσα τὸ φαρμάτσι ⁵
 τσαὶ τὸ 'σουρε στ' ἀχείλι τῆς τσ' ἐτσεῖ ἐφαρμακώθη!
 Ὡσπου νά βγῆ τοῦ Δούκ' ὁ γιὸς εἰς τὸ σαραντασκάλι,
 βρίσκει τ' ἀντζελικό κορμί 'τσεῖ χάμω ξαπλωμένο!
- 100 - «Σάν ἦθελες, μαννούλα μου, νά εἶχες γιὸ τσαὶ νύφη,
 μὲ τὴ φωνὴ πού ἄκουσες, νά ἔβγαινες ν' ἀνοίξης».
 Τὸ μαχαιράτσι τ' ἔβγανε ἀπ' ἀργουρὸ φηκάρι ⁶
 τσαὶ στή γ-καρδιά του τὸ 'μπηξε ⁷ σάν ἄξο παλληκάρι.
 Ἐτσεῖ πού 'βάνανε ⁸ τὴ νιά ἐβγῆτσε καλαμιῶνας ⁹
- 105 τσ' ἐτσεῖ πού 'βάνανε ⁸ τὸ νιὸ ἐβγῆτσε τσουπαρίσι.
 Ὁ βασιλιάς τὰ βίγγλιζε ¹⁰ ἀπὸ τὸ παλεθούρι. ¹¹
 - «Γιὰ ἰδές τα τὰ μαργιόλικα, ¹² τὰ πολυαγαπημένα,
 πού ζωντανὰ ἀγαπιόντουσαν τσαὶ τώρα πεθαμένα!»

Αἴγινα - Λαογρ., τόμ. 8 (1921 - 25)
 σ. 81 - 84, ἀρ. 8 (Π. Ν. Ἑρειώτης).

Γ'. Ο ΓΙΑΝΝΗΣ Ο ΠΛΑΝΟΓΙΑΝΝΟΣ

Ὁ Γιάννος κατορθώνει διὰ τεχνάσματος νά παρασύρῃ τὴν Μάρω, ἡ ὁποία ἦτο συνετὴ καὶ προσεκτικὴ ἀπέναντι τῶν νέων.

Τὸ τραγούδι τοῦτο, τοπικῶς περιωρισμένον εἰς τὴν Ἡπειρον κυρίως καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ συντεθειμένον εἰς στίχον δωδεκασύλλαβον, φαίνεται μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο, δηλ. τῆς ἐξαπατήσεως τῆς κόρης, ὅτι εὐρίσκεται εἰς συνάφειαν πρὸς τὸ τραγούδι τοῦ Χατζζανῆ ἢ τῆς Ἠλιογέννητης. Ὅπως εἰς ἐκεῖνο, οὕτω καὶ εἰς τὸ προκείμενον ζῆμα ἡ κόρη κατακτᾶται ὑπὸ τοῦ νέου διὰ μεταμφιέσεως αὐτοῦ εἰς γυναῖκα.

Γ. Κ. Σ.

1) νά τὸ βγάλῃς δι' ἐμέτου. 2) κηρία. 3) τὰς πόρνας γυναῖκας. 4) καὶ ὄχι ἡ θέσις σου εἰς τὴν ἀρχοντικὴν τάξιν. 5) δηλητηρίον. 6) ἀπὸ ἀργυρῶν θήκην. 7) ἐνέπηξε. 8) ἔθαπτον. 9) ἐφύτρωσε αὐτὰς καλάμων. 10) παρετήρει. 11) παράθυρον. 12) τὰ πανοῦρα, δηλ. τὰ χρησιμοποιήσαντα ἱερωτικὰ τεχνάσματα.

Α΄.

- Ὁ Γιάννης κι ὁ Γιαννάκης κι ὁ Πλανόγιαννος,
 ποὺ πλάναι τὰ κορίτσια καὶ τὲς εὐμορφες,
 τὴν Μάρω, τὴ Μαρούλα, τὴν ἀπλάνευτη,
 δὲν μπορ' νὰ τὴν πλανέσῃ καὶ μαραίνεται·
- 5 στὴν μάννα του πηγαίνει καὶ πρόσκλαιεται.
 - «Γιὰ πὲς μου, πὲς μου, μάννα μ', τί νὰ γένω 'γώ ;»
 - «Σώπα, σώπα, Γιαννάκη μ', δὲν ἀποτολμῶ
 γιὰτ' εἶμαι γιὰ γυναῖκα καὶ κολάζομαι».
- Στὴν νύφη του πηγαίνει καὶ προσκλαιεται.
- 10 - «Γιὰ πὲς μου, πὲς μου, νύφη, τί νὰ γένω 'γώ ;»
 - «Σώπα, σώπ', ἀφεντάκη μ', δὲν ἀποτολμῶ,
 γιὰτ' εἶμ' ἀντὺρς γυναῖκα καὶ χωρίζομαι».
- Στὴν ἀδερφή του πάγει καὶ πρόσκλαιεται.
- «Γιὰ πὲς μου, πὲς μου, Κάλω, τί νὰ γένω 'γώ ;»
- 15 - «Σώπα, σώπα, Γιαννάκη μ', μὴ μαραίνεσαι,
 κ' ἐγὼ νὰ τὴν πλανέσω τὴν ἀπλάνευτη.
 Γυναίκεια ροῦχα ντύσου, σμαραγδόρρουχα,
 καὶ διάβ' ἀπ' τὴν αὐλή της, καλημέρα την».
- «Καλὴ σου μέρα, Μάρω». - «Καλῶς τὴν Κάλω μου».
- 20 - «Ἄιντε, Μάρω μ', νὰ πᾶμε στὰ λιβάδια μας,
 νὰ μᾶσωμε καὶ ἴτσα' κι ἀνθολούλουδα».
- Ἡ Μάρω τὰ μαζώνει κι ὁ Γιάννος τὰ σκορπάει.
- «Μάρω μ', νὰ 'μουν ὁ Γιάννος, τί θε νὰ 'κανες».
- «Κάλω μ', νὰ 'σουν ὁ Γιάννος, 'γὼ κρημνίζομουν».
- 25 - «Μαρούλα μ', 'γὼ 'μ' ὁ Γιάννος, μὴ κρημνίζεσαι».
- «Γιάννο μ', κι ἂν μὲ πειράξης, τὰ φίδια νὰ σὲ φᾶν'».
- «Μαρούλα μ', κι ἂν σ' ἀφήκω, τὰ φίδια ἄς μὲ φᾶν',
 κι ἀρκούδια ἄς μὲ σχίσουν μέσ' στὰ τριστρατα».

*Αἰν. Ρασβου, Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae
 1860, σ. 358 - 9, ἀρ. 478 (σουλ. Ulrich).*

Β΄.

- Κάτω, Μάρω μ', στὴν Πόλη, στὴν Ἀρβανιτιά
 ἐκεῖ 'ν' ὁ Γιάννης, Μάρω μ', ὁ Πλανόγιαννος·
 πλανεύει τὰ κοράσια καὶ τὲς ἔμορφες,
 τὴ Μάρω δὲν πλανεύει εἶναι πόνερη,
- 5 πᾶχει ἀδερφή στὴν πόρτα καὶ στοὶ μαχαλά·

1) νὰ συλλέξωμεν καὶ ἴα, μανουσαῖα.

- στην ἀδερφή του πάει, πάει κλαίγοντας.
 - «Θά σέ ρωτήσω, Κάλιω μ', Κάλιω μ' κι ἀδερφή μ',
 πῶς νά πλανέψω τ' Μάρω, πού 'ναι πόνηρη;»
 - «Θά σ' ὀρμηνέψω, Γιάννε μ', κι ἄς κριματιστῶ.
 10 Ντύσε γυναικεία ροῦχα, κόρης πρόσωπο,
 καί πᾶρε τὴν καρδάρα, σῦρε γιὰ νερό
 καί πέρνα 'πὸ τὴ Μάρω, «Μάρω μ'», φώναξε:
 - ἄντε, Μάρω μ', νά πᾶμε γιὰ κρύο νερό».·
 - «Σῦρε, κόρη μ', σῦρε, ἐγὼ δὲν ἔρχομαι,
 15 φοβοῦμαι 'πὸ τὸ Γιάννη τὸν Πλανόγιαννο».·
 - «Ἄντε, κόρη μ', νά πᾶμε, Γιάννης δέ 'ναι ἐδῶ».¹
 Γελάστηκε κ' ἡ Μάρω, πάησε γιὰ νερό.
 Στὸ δρόμο πού πηγαίνουν μόν' κουβέντιαζαν.
 - «Μάρω μ', σάν ἔρθ' ὁ Γιάννης, τί θά κάμωμε;»
 20 - «Κόρη μ', σάν ἔρθ' ὁ Γιάννης ἐγὼ θά γκρεμιστῶ».·
 - «Ἐγὼ εἴμ' ὁ Γιάννης, Μάρω μ', ὁ Πλανόγιαννος,
 πλανεύω τὰ κοράσια καί τις ὁμορφες,
 σέ πλάνεψα κ' ἐσένα πού 'σαν πόνηρη».

Μακεδονία. - Ἡμερολ. Δυτ. Μακεδ.
 ἔτ. 1934, σ. 55 (Φ. Παπανικολάου).

Δ. ΑΠΑΓΩΓΗ ΚΟΡΗΣ ΥΠΟ ΑΓΟΥΡΟΥ

Τοῦ ἄσματος, τὸ ὁποῖον ἤδετο εἰς νεόνυμφον ξενιτευομένην,² εἶναι γνωσταὶ ὀλίγαι παραλλαγαὶ ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης (Σωζόπολις καὶ Κωστή). Ἡ ὀλη οἰκονομία του ὑπεμφαίνει τὴν στενὴν συνάφειαν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἀρπαγῆς ὑπὸ τοῦ Διγενῆ τῆς Εὐδοκίας, κόρης τοῦ στρατηγοῦ Δούκα, καί τῆς κατασκηνώσεώς του μαζὶ τῆς εἰς πράσινον λιβάδι.

Γ. Κ. Σ.

- «Τ' ἔχουν τὰ σύννεφα καὶ πᾶν' καὶ τρέχουν καὶ κοσεύουν,³
 κάμ' ὁ βοριάς τὰ κυνηγᾷ, κάμου ἢ ν-τραμουντάνα,
 κάμου τὸ σπεροβόλημα πού σέρνει ὁ Μᾶς κι Ἀπρίλης;»
 - «Οὔτ' ὁ βοριάς τὰ κυνηγᾷ οὔτε ἡ ν-τραμουντάνα,
 5 οὔτε τὸ σπεροβόλημα πού σέρνει ὁ Μᾶς κι Ἀπρίλης».·
 Ἄγουρος κόρην ἔκλεψεν ἀπὸ μάννας ἀγκάλες,
 ἀπὸ κουροῦν ν-της γόνατα κι ἀπὸ λαλᾶς⁴ λαλάνδια,⁵
 καὶ πῆγε καὶ τσαντήρωσε⁶ σὲ πράσινο λιβάδι,

1) ἔκδ.: 'ναι τος. Ἡ διόρθ. κατὰ παραλλ. ἐκ Καταφυγίου Μακεδονίας (ΛΑ ἀρ. 1550, σ. 12, στ. 14).

2) βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 1 (1909), σ. 645, ἀρ. 70, σημ. 3) τρέχουν (λ. τ. kosmak).

4) γιαγιάς. 5) θωπείας. 6) ἔσπησε τὴν σκηνὴν (λ. τ. çadır).

- παίρνει ν-τήν κόρη πλάι ν-του, στὸν ἥσκιο τὴν καθίζει,
 10 βγάξει ἀπὸ ν-τὸ γ-κόρφον ν-του ἀφράτο παξουμάδι,
 βγάξει καὶ ᾽πέ ν-τὸν ἄλλονα μιὰ πέρδικα ψημένη.
 - «Κάτσε νὰ φάμε, κορασιά, καὶ πίσου μὴ θυμᾶσαι».
 - «Σὰ θυμηθῶ ν-τὴ μάννα μου τὸ γαῖμα μου παγώνει.
 σὰ θυμηθῶ ν-τὸ γ-κύρη μου, ν-τὸ νοῦ μου σκανταλίζει»
 15 θέλω νὰ πάγω σπίτι μας, νὰ πάγω στὴ μάννα μου».

Θράκη (Σαζόπολις). - Λαογρ., τόμ. 1 (1909)
 σ. 644 - 45, ἀρ. 70 (Κ. Παπαϊωαννίδης).

Ε'. ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ ΕΞ ΕΡΩΤΟΣ ΣΩΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΙΝ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΤΙΚΗΣ ΤΟΥ

Τὸ θέμα νέου, ὁ ὁποῖος κατέχεται ὑπὸ σφοδροῦ ἔρωτος πρὸς κόρην ἐνῶ αὐτὴ τὸν ἀποκρούει, εἶναι ἀπὸ τὰ πλεόν συνήθη εἰς τὴν δημόδη ποίησιν. Εἰς ἄσματα, ὡς κατωτέρω, ὑπάρχει ὡς ἀρχικὴ ἢ ἰδέα ἔραστοῦ, ὅστις κατέληξεν εἰς ἀσθένειαν, τέλος δὲ ἀποθνήσκει, ἀφοῦ ἀφήνει παραγγελίας κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς του εἰς τὴν σκληρόψυχον ἐρωμένην του ἢ σφάζεται οὗτος εἰς τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ἐπικαιροῦ ἐπισκέψεώς της.

Εἰς τὰ ἄσματα ἐναυθῆ: α) νέος προσποιούμενος τὸν ἄρρωστον καταπίπτει ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ πέμπει τὴν μητέρα του νὰ προσκαλέσῃ τὴν ἀγαπημένην του. Αὕτη ἔρχεται εἰς ἐπίσκεψίν του καὶ τοῦ ἀποκαθιστᾷ τὴν ὑγίαν διὰ τοῦ φιλήματός της. β) ἄρρωστος νέος δέχεται τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἀγαπητικῆς του. γ) εἰς νέον βαρέως ἀσθενοῦντα ἐξ ἔρωτος προσκαλεῖται ἰατρός, ὅστις διαγιγνώσκει τὴν κρίσιμον κατάστασίν του. Ἡ κόρη μαθοῦσα τοῦτο ἐπισκέπτεται τὸν ἄρρωστον, τοῦ ὁποῖου ἀποκαθίσταται ἀμέσως ἡ ὑγεία διὰ τοῦ φιλήματός της.

Τὸ τραγοῦδι ὑπὸ τοὺς τύπους τούτους μὲ εὐρυτέραν διάδοσιν εἰς τὸν νησιωτικὸν κυρίως χῶρον καὶ τὴν Πελοπόννησον, εἶτα δὲ εἰς Θράκην καὶ ἄλλους τόπους, φαίνεται συντεθὲν ἀρχικῶς κατὰ τοὺς χρόνους πιθανῶς τῆς φραγκοκρατίας εἰς τὴν Κρήτην ἢ τὴν Δωδεκάνησον.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Εἰς τὴν ἀπάνω ᾽ειτονιά, εἰς τὴν ἀπάνω ρύμη,¹
 μάνν' ἄουρος ψυχομαχεῖ γιὰ μῆλο, γιὰ κυώνι,
 γιὰ μιὰς κορτέσας² φίλημα, γιὰ μιὰς ἀάπης χάι³
 τῆς μάννας του⁴ τὸ ἰάλυσε⁵ ψουψουριστᾶ⁶ στ' αὐτί της.
 5 - «Μάνν', ἄμε⁷ στῆς πολλαπῶς κι ἂν ἔχη δώσει σοῦ το».
 Φεύγει κ' ὑπά⁸ στῆς ἀαπῶς, βρίσκει τὴν καὶ πλουμίζει.⁹
 - «Ὡρα καλὴ σου, λυερή, καὶ γειά σου, γειά σου, κόρη⁹
 ἐσὺ ξομπλιάζεις⁹ τὸν ἀτό, κ' ἐμοῦ γιός μ' ἀποθαίνει,

1) ρύμη = στενὴ ὁδός. 2) εὐγενοῦς κόρης (λ. ἰτ. cortese). 3) χάδι, θωπείαν. 4) ἔκδ. Μανωλ.: της. 5) ἐξηγήθη. 6) ψιθυριστά. 7) ἔπαγε. 8) διακοσμεῖ ἕφασμα διὰ βελόνης, κεντᾷ. 9) διακοσμεῖς μὲ κέντημα ἔναυθῆ: κεντᾷς.

- γιὰ μῆλο γιὰ χρουσόμηλο γιὰ κίτρινο κυώνι».
- 10 Ἴπλώνει, ¹ τριπλώνει το κ' εἰς τὴ φων-τιὰ τὸ ρίχτει.
- «Φων-τιὰ σὲ κάψη, ἴσέν' ἀτέ κι ἀπού σὲ θέλει πιάσει».
Βάλλει τὸ φελλοκάλικον, ² μπαίνει στο περιόλι ³
καὶ κόβγει μῆλο τῆς φιλιᾶς, κυώνι τῆς ἀάπησ
καὶ κόβγει κιτροβάσσαμον ⁴ ἀπού τὴν ἀλετάναν. ⁵
- 15 Στο μανδηλάκι τὰ ἔσε ⁶ κ' ὑπά' στ' ἄρρωστημένου.
Βρίσκει λαὸ στο σπίτι του, σύναμα ⁷ στὴν αὐλή του.
- «Κάμετε τόπον, ἄρκοντες, καὶ κύκλον, οἱ παπάες,
νά μῶ νά ὦ ⁸ τὸν ἄρρωστο, ποὺ λέσι πὼς ἴποθαίνει».
Ἰνεκουφῶ ⁹ τὸ πόπλωμα, φιλεῖ κι ἀνεφιλεῖ τον.
- 20 Τότες θωρεῖ τὸν ἄρρωστο κ' ἔχαμοέλασέ της.
- «Τοῦτος ὁ νιὸς ὁ ἄρρωστος γιὰ τὸ φιλι ἴποθαίνει,
μὲ τὸ φιλι ἴατρεύεται κι ἄλλο γιατρὸ δὲ θέλει».

*Ἐμμ. Μανωλακάκη, Καρπαθιακά, ἐν
Ἀθήναις 1896, σ. 240-41, ἀρ. 41.*

Α' α.

- Χήρας ὑγιὸς ψυχομαχεῖ, χήρας ὑγιὸς πεθαίνει
κ' ἡ μάννα του τὸν ἄρωτῶ, ἡ μάννα του τοῦ λέει.
- «Γιὰ πέ μου, γιέ μου, ποῦ πονεῖς, νά ἴβρω γιατρὸν νά γιάνης». ¹⁰
- «Μάννα μου, στὴν καρδιάν πονῶ, μὰ γιατρεμὸ δὲν ἔχει,
μόνον ἂν πὰς καὶ φέρης μου τὴν ἀγαπῶ ποὺ θέλω».
- 5 Παίρνει καὶ πὰ' καὶ βρίσκει τὴν καὶ τὸν ἀτόν ¹¹ ἐκέντα.
- «Μωρὴ σκύλλα, μωρ' ἄνομη, μωρ' ἄνομη τοῦ κόσμου,
ὁ γιούκας μου ψυχομαχεῖ γιὰ λόγου σου καὶ μόνο».
Τριπλοδιπλώνει τὸν ἀτόν ¹² καὶ στή φωτιά τὸ ρίχτει.
- 10 - «Φωτιά νά κάψη τὸν ἀτό κ' ἡ λάβρα ¹² τὴ βελόνη.
Δώτε μου τὰ καλίκια ¹³ μου νά ἴμπω στο περιβόλι,
νά κόψω μῆλον τῆς φιλιᾶς, ¹⁴ κυδώνι τῆς ἀγάπης,
δαμάσκηνα μὲ τὸ κλαδί, νά μυριστῆ, νά γιάνη».
Παίρνει καὶ πὰ' καὶ βρίσκει τον, παπάδες τὸν ἐψάλλαν,
- 15 τὸ πᾶπλωμαν ἐσήκωσε κι ὁ νιὸς ἔχαμογέλα.

*Χίος (Βίκι). - Λ. Α. ἀρ. 1079
σ. 41 (Βίτα Ξανθάκη, 1937).*

1) διπλώνει. 2) ὑπόδημα γυναικίον μὲ φελλὸν ὡς κάττωμα. 3) περιβόλι. 4) εἰ-
ὄς ἀρωματικὸ ἡδυσμῶν. 5) ἀλιτάνα=μέρος τῆς αὐτῆς ἢ κήπου μὲ ἄνηθ (λ. ἰτ. altana).
6) τὰ ἔδρασε. 7) σύναξιν. 8) νά ἴδῶ. 9) ἀνασηκώνει. 10) χειρ.: γιάνη. 11) ἀτόν.
12) ὁ ὑπερβολικὸς καύτων. 13) δώζετέ μου τὰ ὑπόδημα. 14) χειρ.: μηλιάς.

Β'.

Ἄρρώστησα βαριόμοιρος, βαριά γιά νά πεθάνω
κ' ἔρχονται οἱ φιλαινάδες μου καί γ-οἱ ἀγαπητικές μου
κ' ἐρώταγαν τή μάννα μου καί τήν ξαναρωτᾶνε.

- 5 - «Θειάκω, τί κάνει ὁ γιούλης σου, θειάκω, τί κάνει ὁ γιός σου;»
- «Μωρ', τί σέ νοιάζει, λυγερή, ἔμμένα γιός μου δέν μπορεῖ;»
- «Θειάκω, δικός σου ὁ γιούλης σου κ' ἔμμένα ἡ παντοχή μου.»
- «Μωρ', γιά ἴλα, φιλαινάδα μου, καί μὴ ρωτᾶς τή μάννα μου
καί πᾶρε τὸ προσκέφαλο κ' ἔλα κοντά μου, κάτσε
καί πᾶρε τὸ χεράκι μου καί ρώτα τήν καρδιά μου,
10 νά εἰποῦμ' οὐλα τὰ ντέρτια³ μας καί τὰ παράπονά μας».

*Πελοπόννησος (ἐπαρχ. Ἡλείας). - Δ. Α. ἀρ. 752
σ. 19, ἀρ. 11 (Ν. Λάσκαρης, 1921).*

Γ'.

- «Χίλια φλουριά νά δώκετε, χίλια παλιά κοσάρκια,⁴
νά πᾶν' νά φέρουν τὸ γιατρό σαράντα παλληκάρια».
Καβαλλικέψαν τ' ἄλογα, σάν τὰ πουλιά πετοῦσιν,
πᾶσιν νά φέρουν τὸ γιατρό, δέν ξέρουν ἂν τὸν βροῦσι.

- 5 Στὲς τρεῖς ἡ ὥρα τῆς νυκτός ἐμπῆκαν μέσ' στὴ χώρα
καί τὸν γιατρόν τὸν ἤρρασι στὴ χρειαζούμενη ὥρα.
- «Πᾶρε, γιατρέ, τὰ γιατρικά νά πᾶμε στ' ἄρρωστιάρη,
γρήγορα νά προφτάξουμε τ' ὄμορφο παλληκάρι».
Παίρν' ὁ γιατρός τὰ γιατρικά ἀπὸ τὴ σπετσαρία⁵
10 καί λέ' «ἂν τὸν ἔβρω ζωντανό, θά κάμω θεραπεία».
Καβαλλικέψαν τ' ἄλογα σάν τὰ πουλιά ἐτρέξαν
καί στοῦ ἄρρώστου τὴν ἀύλῃ ἐπῆσαν κ' ἐποζέψαν.
- «Γιατρέ μου, γιατί ἄργησες, τί ἦταν ἡ ἀργιά σου,
ἄραγες δέν τὰ πλέρωννα κ' ἐγὼ τὰ γιατρικά σου;
15 Στ' ἀχίρι⁶ στέκει τ' ἄλογο, στέκει χαλινωμένο,
πᾶρ' το, γιατρέ, καί γιάνε με γρήγορα καί πεθαίνω».
Πιάν' ὁ γιατρός τὸ χέριν του, ξετάζει τὸ κορμίν του
καί παρουσίας λέει του· «ἀγάπη ἴναι, παιδί μου.
Ἔχεις μεάλον ἔρωτα, τί ἤμπορῶ νά κάμω;
20 τὰ σωτικά⁷ σου ἔπιασε, κανέννας δέν σέ γιάνει».

1) τὸ 2^{ον} ἡμιστίχιον λέγεται καὶ ἄλλως: γιὰ τὸ δικό μου τὸ παιδί. 2) τὸ στή-
ριγμά μου. 3) λύπας, καημὸς (λ. τ. dert). 4) εἰκοσάρικα. 5) φαρμακεῖον (λ. ἐντ.
speciaria). 6) εἰς τὸ ἀχούρι, τὸν στάβλον. 7) τὰ σωτικά, σπλάγχνα.

- Τότες τοῦ λέει ὁ γιατρός· — «δουλειά ἔχω, θά μισέψω
καί φέρτε μου τὸ ἄλλο, γιά νά τὸ καλλικέψω».
Μά τοῦ γιατροῦ τὸ μισεμὸ ἢ κόρη τὸν μαθαίνει
καί λέει στή μαννούλα της μὲ τὴν καρδιά καμένη.
- 25 — «Δῶσ' μου, μάννα, τὴν ἄδεια σου, νά πάω νά γεμίσω,
γιατ' ἔχω λύπη στὴν καρδιά ἴσως καί ξεκακίσω».¹
— «Δίνω σ' ἐγὼ τὴν ἄδεια νά πάης, νά γεμίσης,
γιατί νερό δὲν ἔχουμε, γρήγορα μὴνε ῥγήσης».
Σαράντα μίλια ἔκοβγε κ' ἐμπήκε μέσ' στὰ δάση.
- 30 Σ' ἓνα δεντρίν ἐκούμπησε νά πῆ τὰ βάσανά της
κ' ἐκεῖνο ἐξεράθηκεν ἀπού τὰ δάκρυά της.
— «ὦ οὐρανέ, πού 'σαι ψηλά, κατέβα μέσ' στὴ στράτα
καί πές μ' ἂν εἶναι ζωντανὸς ἐκεῖνος πού μ' ἀγάπα».
Φωνὴ ἐκούστη ἀπ' οὐρανό, ἀπ' Ἀρχαγγέλου στόμα.
- 35 — «Ἄν τὸν ἐγάπας μπιστικά, ἔθελε νά τὸν ἔχης,
σάν τὸ σγουρὸ βασιλικὸ πάντα νά τὸν προσέχης.
Μά ζωντανὸ θά τότε βρῆς, μὰ κόντεψε νά πάη
τὸ σῶμαν του στοὺς ζωντανοὺς καί ἡ ψυχὴ στὸν Ἄδη».
Κ' ἡ κόρη μ' ἀναστεναγμὸ λέει αὐτὰ τὰ λόγια.
- 40 — «Ἀλήθεια τὸν ἐμάλωνα, τοῦ ἔλεγα πικρά λόγια
καί τώρα τὰ σκεπάστηκα δάκρυα, μοιριολόγια».
Τρέχει καί πάει στὸ σπίτι του, τὸν βρίσκει στὸ κρεββάτι
κουντῆ του καί σηκώνεται, φιλᾷ τον καί τὸν γιαίνει.
— «Ἐ τοῦ διαόλου τὸν υἱὸ τέχνες πού τές μαθαίνει,
45 ὄντας τοῦ λείπη τὸ φιλί, νά πέφτη, νά πεθαίνη».

¹Α. Βρόντη, Τῆς Ρόδου παραδόσεις καὶ
τραγοῦδια, ἐν Ρόδῳ 1930, σ. 59-61, ἀρ. 1.

Σ' ΤΗΣ ΑΠΟΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΗΣ

Τὸ τραγοῦδι εὐρίσκεται εἰς συνάφειαν μὲ τὰ ὄσματα τῆς ἀπαρνημέ-
νης κόρης ὑπὸ τοῦ ἔραστοῦ της.²

Ἡ κόρη ἐκ τῆς θλίψεώς της, διότι ἔχει ἐγκαταλειφθῆ ὑπ' αὐτοῦ, κατα-
βάλλεται καὶ πίπτει ἄρρωστη ἐπὶ τῆς κλίνης της. Τρεῖς γειτόνισσαι ἔρχονται
καὶ τὴν παρηγοροῦν, μία δ' ἐξ αὐτῶν μεσιτεύει καὶ πείθει τὸν ἀγαπημένον
της νά ἐπανέλθῃ πλησίον της. Εἰς τινὰς παραλλαγὰς συμφύρεται τὸ ὄσμα
μὲ τὸ τραγοῦδι τῆς κουμπάρας πού ἔγινε νύφη³ εἰς ἄλλας ὁ νέος δὲν πεί-
θεται νά ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρῶν ἑρωμένην του, ἥτις οὕτω ἀπελπισθεῖσα
ἀποθνήσκει. Μετ' αὐτῆς δὲ αὐτοκτονεῖ κατόπιν καὶ ὁ ἔραστής της.

1) νά συνέλθω, ἀπαλλαγῶ τῆς λύπης.

2) Βλ. κατωτ., σ. 411 κ.έξ. 3) βλ. κατωτ., σ. 416 κ.έξ.

Τὸ ἄσμα φαίνεται νησιωτικῆς προελεύσεως,¹ ἐκ Δωδεκανήσου (Ρόδου) ἢ Κύπρου, συντεθὲν πιθανῶς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς φραγκοκρατίας.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Μιά λυερή ψυχομαχεῖ, μιά λυερή πεθαίνει
για ἑνὸς ἀούρου² ἀγκάλιασμα, γιὰ μιᾶς ὥρας ἀγάπη,
για ἑνὸς σγουροῦ μελαχρινοῦ, γιὰ ἑνὸς ἀγγελομάτη.
Καὶ τρεῖς καλές γειτόνισσες ἐπῆσαν νὰ τὴν εὔρουν.
- 5 Ἡ μιά ἔπηρε βασιλικὸ κ' ἡ ἄλλη πῆρ' ἀπίδι
κ' ἡ τρίτη ἡ μικρότερη πῆρε χρυσὸ μαντήλι.
— «Καλὴ σου μέρα, λυερή, περαστικά σου νὰ ἴναι»
μύρισε τὸ βασιλικὸ, δάγκασε τὸ ἀπίδι
καὶ σκουπίσε τὰ δάκρυα σου μὲ τὸ χρυσὸ μαντήλι.
- 10 — «Δὲν θέλω ἴγῳ βασιλικὸ, δὲν τὸ δαγκῶ τ' ἀπίδι
οὔτε τὰ δάκρυα μου σκουπῶ μὲ τὸ χρυσὸ μαντήλι.
— «Κόρη, κ' ἐμεῖς ἴγαπήσαμε κι ἀλησμονήσαμεν τοὺς
κ' ἐσύ, κόρη μ', ἐγάπησες κ' ἔπεσες νὰ ποθάνης;»
— «Ἔσεῖς, ἂν ἐγαπήσετε, ἦτανε παλληκάρια,
- 15 μὰ ἴγῳ τὸν νιὸ ποῦ ἴγάπησα τοῦ κόσμου³ διωματάρης⁴
εἶχε τοῦ Φράγκου λύισμα, τοῦ Βενετσιάνου⁵ χάρι».
Κι ἀπὸ τίς τρεῖς γειτόνισσες ἡ μιά τὴν ἐλυπήθη,
πού ἴτο τῶν τέλειων ἡ βουλή καὶ τῆς ἀρχῆς ἡ κρίση.
— «Γιὰ πές μου, πές μου, λυερή, ποῦ ἴναι νὰ πά' τὸν φέρω».
- 20 — «Κάτω στοὺς κάμπους ποῦ θωρεῖς, στὰ πράσινα λιβάδια,
πού ἴναι τὰ δέντρα δλόχρυσα κ' οἱ ρίζες ἀσημένιες,
ἐκεῖα μέσα βρίσκεται ὁ ἀπολησμανιατάρης,
ὁποῦ μ' ἀπολησμόνησε καὶ πὼ δὲ μὲ θυμᾶται».
Κ' ἐπῆρε τὸ δρομὶ - δρομὶ καὶ πάει νὰ τὸν φέρη.
- 25 Χρυσὸ δεντρί ἀνέσπασε κ' ἔκαμε χῶρο κ' ἦμπε.
Ἐκεῖ θωρεῖ τὸν Γιαννακὴ σὲ τάβλα χρυσωμένη
κ' ἡ κόρη ποῦ τὸ γ-κέρναε ἀσημοκλειωμένη.
Ἐκεῖνος τὴ ματιάστηκε⁶ κ' ἐπροσηκώθηκέν την.⁷
— «Καλῶς τῆνε τὴν πέρδικα τὴν πενταπλουμισμένη,
- 30 πού ἴρτεν ἐδῶ γιὰ συντροφιὰ, παντοτινὰ νὰ μένη.

1) Βλ. *S. Baud-Bovy*, ἔνθ' ἄν., σ. 213.

2) ἀγούρου, καλλιημερισῶ. 3) ἔκθ. Καζαβῆ: τὸν κοσμο-διωματάρη. Ἡ διόρθ. ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Νισόρου (περ. Φιλ. Σὺλλ. Κωνσ/λεως, τόμ. 10^ο (1884-85), σ. 205, ἀρ. 3, στ. 14).
4) κομψός, ὠραῖος. 5) ἔκθ. Καζαβῆ: Βενετσιάρη. Ἡ διόρθ. κατὰ τὴν προηγουμένην παραλλ.,
στ. 15. 6) τὴν ἀντελήφθη. 7) ἐσηκώθη καὶ ἔκαμεν ὑπόκλιση, διὰ νὰ τὴν ὑποδεχθῆ.

- Κάτσε νά φάς, κάτσε νά πιῆς, κάτσε νά ξεφαντώσης».
 - «Δέν εἶμ' ἐγὼ σάν πού θαρρεῖς, δέν εἶμαι σάν πού ξέρεις.
 Μηδέ γιά τὸ φαί σου ἦρτα 'δῶ, μηδέ γιά τὸ πιωτό σου
 μαλώτρια καὶ δικάτρια' ἴμαι κ' ἦρτα νά σοῦ μαλώσω,
 35 γιὰτ' ἔφυες καὶ ἄφησες τὴ γ-κόρη πού ἀγαποῦσες'
 εἶναι σ' ἐμέ γειτόνισσα καὶ ἡ ψυχὴ της βγαίνει».
 'Ἐπήραν τὸ δρομί - δρομί κ' ἐπήσαν νά τὴν εὔρουν.
 Κ' ἡ λυερὴ ἐπρόβαλεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
 - «Καλῶς τὸν ἤθελα νά 'δῶ, τὸν πιθυμοῦσα νά 'ρτη'
 40 καλῶς τὸν τὸ βασιλικὸ μὲ τὰ χρυσά του τ' ἄνθη».
 - «Πριχοῦ νά σέ παινέσ' ἐγὼ, μ' ἐπαίνεσες, πουλί μου,
 θάλασσα μὲ τὰ κάτεργα,² μπαξέ³ μὲ τὰ λουλούδια»,
 βρύση μου μὲ τὸ κρὺο νερό, μ' ὀλόχρυσσα σουλούνια».⁴

Γεωργ. Ν. Καζαβῆ, Νισύρου Λαογραφικά,
 Νέα Ὑόρκη 1940, σ. 25-26.

Ζ' ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗ ΚΑΤΑΡΑΤΑΙ ΤΟΝ ΕΡΑΣΤΗΝ ΤΗΣ

Εὐρύτατα γνωστὸν εἰς ὄλον τὸν ἑλληνισμόν εἶναι τὸ ἄσμα τῆς κόρης,
 πού ἐγκαταλελειμμένη ἀπὸ τὸν ἀγαπητικὸν τῆς, ἐσκομιζέει κατ' αὐτοῦ μέσα
 εἰς τὴν ἀπελπίσαν τῆς κατάραν πρὸς ἐκδίκησιν.⁵

Τὸ τραγοῦδι τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς μορφῆς τῆς ἐγκαταλείψεως
 καὶ τῆς κατάρας διακρίνεται εἰς δύο τύπους. Εἰς τὸν πρῶτον (Α') ἡ ἀπαρ-
 νημένη κόρη εὐρίσκειται ἔγκυος καί, ἐνῶ λογαριάζει τὸν μῆνα πού θά γεν-
 νήσῃ τὸ παιδί, καταρᾶται τὸν ἔραστήν τῆς, νά κρημνισθῆ ἀπὸ ψηλά, οὕτω δὲ
 ἐνῶ οὗτος θά εἶναι τραυματισμένος, νά περάσῃ ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα καὶ ἴδη
 τὰ βασανιστήρια του. Τοῦ τύπου τούτου τοῦ ἄσματος εἶναι γνωστὴ παραλ-
 λαγὴ ἤδη ἐκ τοῦ 15ου αἰῶνος.

Εἰς τὴν δευτέραν (Β') μορφήν τοῦ ἄσματος ἡ κόρη ἐκπέμπει κατάραν
 κατὰ τοῦ ἔραστοῦ τῆς, ὅστις εὐρίσκειται μακρὰν τῆς. Λαμβανομένων ὅπ' ὄψιν
 τῶν ἀρχικῶν στίχων τοῦ ἄσματος α) «Φεγγάρι μου λαμπρό-λαμπρό καὶ χρυ-
 σοφορεμένο...». β) «Μάννα καράβια τέσσερα...» ἢ «οἶλοι τὸν ἥλιο τὸν τηροῦν

1) δικαστής. 2) καράβια. 3) κῆπε (λ. τ. bahce). 4) σωλήνες.

5) Βλ. ἀνάλοτον τοῦ ἄσματος παρὰ S. Baum - Bouy, ἐνθ' ἀν., σ. 217 κ.εξ. 6) Βλ.
 Byz. Zeitsch., τόμ. 3 (1894), σ. 165 - 66 καὶ Στλπ. Κυριακίδην ἐν Byz.-Neugr. Jahrb.,
 τόμ. 4 (1923), σ. 341 - 44.

"Ἀσπρη ξανθὴ πανέμοστη, ὁ κύρκας τῆς ταξιδεύει,
 καὶ ὑπάγει ὁ κύρκας τῆς μακριὰ καὶ τὸ ταξίδιον μέγα.
 Καὶ ἡ κόρη ἀπὸ τῆς λύπης τῆς τοῦς μῆνας καταρᾶται.
 «Νὰ κῆς, Φλεβάρη, φλέγεις με καὶ Μάρτι, ἐμάρανές με,
 'Απρίλι ἀπριλοφόρητε καὶ Μά' κατακαμένε,
 τὸν κόσμον καὶ ἂν ἐγέμισες τ' ἀθίτζια καὶ τὰ ρόδα,
 τὴν ἰδικὴν μου τὴν καρδιὰν τοῦς πόνους καὶ τὰ δάκρυα».

που πάει νά βασιλέψη...». γ) «'Απόψε κρύον ἔκαμε...» αἱ παραλλαγὰι τοῦ διακρίνονται εἰς τρεῖς ὁμάδας.

Ἡ κατάρα ἐνταῦθα τῆς κόρης, ἡ ὁποία, ὡς ἐκφράζεται, δύναται νά λεχθῆ ὅτι ἀποτελεῖ μοιρολόγι γυναικός, τῆς ὁποίας ἔχει καταστραφῆ τὸ ὠραιότερον ὄνειρον τῆς ζωῆς, ἐκστομίζεται εἰς ἄλλας παραλλαγὰς χωρὶς βαθυτέραν σκέψιν διὰ τὰ ἐπακόλουθὰ τῆς, εἰς ἄλλας ὁμως ἢ καταρωμένη συναισθάνεται ταῦτα καὶ προσφέρεται ἀμέσως διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀγαπημένου τῆς.¹ Εἰς τρίτην κατηγορίαν, ὡς εἰς τὸν τύπον (Α') καὶ τινὰς παραλλαγὰς τοῦ (Β'), ὁ ὑποφῆρων ἔραστῆς ἐκφράζει τὸ παράπονόν του διὰ τὴν τὴν σκληρότητα τῆς κατάρρας τῆς.

Εἰς τὸν κύκλον τῶν ἔσμάτων τούτων μὲ θέμα τὴν ἐγκατάλειψιν γυναικός ὑπὸ τοῦ ἔραστοῦ τῆς ἀνήκει καὶ τὸ τραγοῦδι (Δ') εἰς τὸ ὁποῖον ἡ, ἀπαρνημένη τραγουδεῖ μὲ περιπάθειαν, θρηνοῦσα διὰ τὸν ἀγαπημένον τῆς, ὁ ὁποῖος τὴν ἐγκατέλειψε καὶ ἐνυμφεῦθη ἄλλην γυναῖκα.

'Απὸ τὸ θλιβερόν ἔσμα τῆς κόρης μὲ τὸ ὁποῖον θρηνεῖ τὴν περιπέτειάν τῆς συγκινεῖται οὐ μόνον ὁ ἔμψυχος κόσμος γύρω τῆς, ὥστε τὰ ταξιδεύοντα πλοῖα νά σταματήσουν, διὰ ν' ἀκούσουν τὸ μοιρολόγι τῆς κόρης ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἄψυχος. Οὕτως ἡ γέφυρα τοῦ ποταμοῦ διερράγη, τὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ ἔσταμάτησεν ἀκίνητον καὶ τὸ στοιχείο του συνεκινήθη καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ περιπαθὲς τραγοῦδιμα.

Τὸ ἔσμα τοῦτο λόγῳ τῆς ὁμοίας ὑποθέσεως ἔδεται πολλαχοῦ ἠνωμένον μὲ τὸ τραγοῦδι τῆς κόρης, ποῦ ἐνῶ εἶχε προσκληθῆ ἀπὸ τὸν ἀγαπητικόν τῆς νά παραστῆ ὡς παράνυμφος (κουμπάρα) εἰς τὸν γάμον του, τὴν ὥραν τῆς στέψεως ὁ γαμβρός, ἐγκαταλείψας τὴν μελλόνυμφον, νυμφεύεται τὴν προσκληθεῖσαν ὡς παράνυμφον.²

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Στὴν παραπάνω γειτονιά, στὴν παρακάτω ροῦγα,
ἐκεῖ κάθεται μιὰ γριά, κάθεται κ' ἕνας γέρος·
ἔχουν ἕνα κακὸ σκυλί κ' ἕνα ὁμορφο κορίτσι,
κορίτσι κρυφοφίλητο καὶ κρυφογαστρωμένο.

5. Στὸ παραθύρι κάθεται, τοὺς μῆνες λογαριάζει·
τί μῆνα ἐγγαστρώθηκε, τί μῆνα θά γεννήση.
- «Σεπτέμβρ', Ὀκτώβρη δροσερέ, Νοέμβρη καὶ Δεκέμβρη,
Γενάρη, γέννα τοῦ Χριστοῦ, πρώτ' ἑορτῆ τοῦ χρόνου,
Φλεβάρη, φλέβες ἀνοιξε τέσ ρῶγες τῷ βυζιῶ μου,
10. γιὰ ν' ἀναθρέψω τὸ παιδί καὶ νά τὸ μεγαλώσω,
καὶ νά τὸ στείλω στὸ σκολεῖο, γράμματα νά τὸ μάθω.
Μάρτη μου μὲ τὰ λούλουδα κι 'Απρίλη μὲ τὰ ρόδα,
Μάη μου, μάγεψέ τονε τὸν νιὸν ὁποῦ μ' ἀγάπα,
ὁποῦ μ' ἀγάπα κ' ἔλεγε, ποτέ του δὲν μ' ἀρνιέται.³

1) Ὁ S. Baud-Bovy, ἐνθ' ἂν., σ. 219-220, ἐξετάζων τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἔραματος ἔχει τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἀρχαιοπὸν τοῦ προέρχεται ἐκ Κρήτης. 2) Βλ. κατωτέρω, σ. 416.

3) χειρ.: ἀρνιέται.

- 15 καί τώρα μ' ἀπαρνήθηκε σάν καλαμιὰ στὸν κάμπο
σπέρνουν, θερίζουν τὸν καρπὸ κ' ἢ καλαμιὰ 'πομένει,
ἔτσ' εἶναι κ' ἢ καρδοῦλα μου μαύρη κι ἀραχνιασμένη.
Κάνω νὰ τοῦ καταρασθῶ μὰ πάλι τὸν λυποῦμαι
μὰ 'γὼ θὰ τοῦ καταρασθῶ κι ὅ,τι τοῦ μέλλει ἄς πάθῃ.
- 20 Ἐπὶ ψηλὰ νὰ γκρεμισθῆ καὶ χαμηλὰ νὰ πέσῃ,
πέντε περόνια νὰ βρεθοῦν, πέντε πληγὲς νὰ κάμῃ,
δέκα γιατροὶ νὰ τὸν κρατοῦν καὶ δεκαφτὰ καλφάδες¹
καὶ δεκοχτῶ γραμματικοὶ νὰ γράφουν τσοὶ γιαράδες²
κ' ἐγὼ διαβάτης. νὰ γενῶ, μικρὸς περαματάρης.
- 25 -Καλῶς τὰ κάνετε, γιατροί, καλῶς τὰ πολεμάτε.
Ἄς κόφτουν τὰ ψαλίδια σας, κρέατα μὴ λυπᾶσθε,
ἔχω κ' ἐγὼ λιτὸ παννὶ σαρανταπέντε πῆχες
ὄλο μουρτάρια³ καὶ ξαντὰ⁴ στοῦ δίγνωνμου⁵ τῆ σάρκα».
Κ' ἐκεῖνος ἀπεκρίθηκε μὲ τὸ καμέν' ἀχείλι.
- 30 - «Μωρὴ σκύλα, μωρὴ ἄπονη, μωρὴ διαβόλου κόρη,⁶
δὲν ἦταν κρίση νὰ μὲ πᾶς, καθὴς νὰ μὲ καλέσης,⁷
μόνου μ' ἐκάλεσες στὸ Θεό κι ὁ Θεὸς ἐπήκουσέ σε!»

Πάρος. - Λ.Α. Ὑλη, ἀρ. 2045 (Μιχ. Κρίστης, 1873).

Β'.

- «Φιγγάρι μου λαμπρὸ λαμπρὸ κί λαμπρουφουριμένου,
αὐτοῦ ψηλὰ ποὺ πιρπατεῖς κί χαμπηλὰ ποὺ φέγγεις,
μὴν εἶδεις τοὺν ἀσίκη⁸ μου, τοὺν ἀγαπητικὸ μου,
σάν τί σουκάκια⁹ πιρπατεῖ, σὶ τί ταβέρνις πίνει»
- 5 τίνους χιράκια τοὺν κερνοῦν κί τὰ ὀδικά μου τρέμουν;
τίνους ματάκια τοὺν θωροῦν κί τὰ δικά μου κλαῖνι;
τίνους ἀχείλια τοὺν μιλοῦν κί τὰ δικά μου κλιούν;¹⁰
θέλου νὰ τοὺν καταρασθῶ ψυχρά, φαρμακουμένα.
- Ἐπὶ ψηλὰ νὰ γκριμισθῆ κί χαμπηλὰ νὰ πέσῃ,
10 σάν τοῦ γυαλι νὰ ραῖστῆ, σάν τοῦ κερὶ νὰ λειώσῃ.
Χίλιοι γιατροὶ νὰ τοὺν κρατοῦν κί χίλιοι νὰ τοὺν κόφτουν
κ' ἐγὼ διαβάτρα νὰ πιρνώ, νὰ τοὺς καλημιρίσου.
Καλῶς τὰ κάνιτι, γιατροί, καλὰ τοὺν τυραγνᾶτι

1) βοηθοὶ τεχνίτου (λ. τ. kalifa). 2) πληγὰς (λ. τ. yara). 3) ἰγθία (γουδιά) φαρμακευτικὰ (λ. ἱ. mortaro). 4) νήματα διὰ τὴν ἐπίδεσιν πληγῶν. 5) τοῦ ἀσάτου, τοῦ μεταβάλλοντος γνώμην. 6) ὁ στίχος προσετέθη ἐκ παραλλαγῆς ἐκ Μυκόνου (Λ.Α. ἀρ. 740, σ. 4-6 ἀρ. 28). 7) νὰ μὲ ἐγκαλέσης πρὸς δίκην. 8) ἀσίκης= νέος ἀξιεράστος, λεβέντης (λ. τ. acik). 9) θρόμους (λ. τ. sokak). 10) κλαίουν.

- ἂν κόφτουν τὰ νυστέρια¹ σας κόψ'τι κι μὴ λυπαῖσθι,
 15 ἔχου κ' ἰγὼ λινὸ παννὶ σαρανταπέντι πηχίς·
 τίς δέκα στέλνου γιὰ ξαντό,² τίς πέντι γιὰ τὰ φτίλια,³
 κί τ' ἄλλου τ' ἀποδέλοιπου φκειάνου τὰ σάβανά του».·
 - «Μαρῆ σκύλλα, μαρῆ Οὐβριά, γύφτ'σα, μαγαρισμένη,
 δὲν ἦταν κρίσι νὰ μὶ πὰς, κριτάδισ νὰ μὶ κρίνης,
 20 μούν' μ' ἔρριξίς στοῦ Θεοῦ, στή γῆ κι γιαιτριμοὺς δὲν ἔχου;»⁴

*Θεσσαλία (Ἔγ. Γεώργιος Νηλείας). - Δ.Α. Ὑλη
 ἀρ. 208 (Π. Βογιατζῆς, 1888).*

Β'α.

- Οὔλοι τὸν ἥλιο τὸν τηροῦν⁵ πού πάει νὰ βασιλέψη,
 κ' ἡ κόρη ὀπού ἔχε τὸν καημὸ τῆ θάλασσα ἀγναντεύει.
 Γλέπει καράβια κ' ἔρχονται, βαρκοῦλες κι ἀρμενίζουσι.
 - «Μάννα, καράβια τέσσερα, μάννα, βαρκοῦλες πέντε·
 5 μάννα, κατέβα ρώτα τα, μάννα, ροβόλα⁶ πὲς τοὺς.
 Μὴν εἶδαν τὸν ἀσίκη⁷ μου, τὸν ἀγαπητικό μου;
 Σὲ τί τραπέζια τρώει ψωμί, σὲ τί ταβέρνες πίνει,
 σὰν τί χεράκια τὸν κερνᾶν καὶ τὰ δικά μου τρέμουν,
 σὰν τί ματάκια τὸν τηροῦν καὶ τὰ δικά μου κλαῖνε.
 10 Κάνω νὰ τὸν καταραστῶ καὶ πάλι τὸν λυπαῖμαι.
 - Ἀπὸ ψηλά νὰ γκρεμιστῆ καὶ χαμπηλά νὰ πέση,
 σὰν τὸ γυαλί νὰ ραίστῆ, σὰν τὸ κερὶ νὰ λειώση.
 Χίλιοι γιαιτροὶ νὰ τὸν τηροῦν καὶ γιαιτρεμοὺς μὴν ἔχη,
 κ' ἐγὼ διαβάτης νὰ διαβῶ, ν' ἀλλάζω τοὺς γεράδες».⁸

*Πελοπόννησος (Βούρβουρα Κυνουρίας). - Διογρ., τόμ. 5
 (1915/16), σ. 571 - 72 (Ἐπαμ. Γ. Παπαμιχαήλ).*

Γ'.

- Ἦλιε μου, προσχαμήλωσε, φεγγάρι μ', ἀποστάσου,
 γιὰ νὰ σὰς⁹ πῶ τὰ πάθη μου καὶ νὰ μὲ λυπηθῆτε.
 - Ὡς ἦμουν ἄσπρη ἐμαύρισα καὶ ροῖνὴ χλομιάσα¹⁰
 κι ὡς ἦμου μυριοφρόνιμη ἐξέβγα πού τὸν νοῦμ μου.
 5 Μέσα στίς κάψες τοῦ Μαγιοῦ ἀργὰ καὶ μιὰν ἑσπέρα

1) χειροουργικὰ μαχαϊρίδια. 2) ὡς νῆμα διὰ τὴν ἐπίδειξιν πληγῶν. 3) ὡς βόγμα εἰς
 πληγὴν διὰ τὴν ἐκροὴν τοῦ πόου. 4) ἄδεται εἰς συρτὸν χορὸν μὲ τὸ γύρισμα: Σταυρὸς
 τὰ κομπολόγια σου, μ' ἐμάραναν τὰ λόγια σου. 5) κοιτάζουν. 6) τρέξε. 7) βλ. ἄνωτ.,
 σ. 413, σημ. 8. 8) πληγὰς (λ. τ. γαρά). 9) ἔκδ. Μιχαηλ.: σοῦ. 10) καὶ ροδιτὴ ἐχλόμιασα.

- ἀπὸ πηαινοφέρνουμου μέσα στὸ περιόλι
 κ' ἐπότιτζα 'ασιλικά κ' ἐμούσκευα¹ βαρσάμια,
 ἐπρόαλε τοῦ Ρῆα ὁ γιὸς ἀπὸ τὸ μονοπάτι
 κ' ἦσυρε τ' ἀμπελόκλασ οἰσωμπαίνει 'ς τὸ περβόλι,
 10 περιγιαίνει,² συντηρᾷ μετέ μου³ τὰ λουλλούδια,
 τὰ ποτισμένα 'άρσαμα ἀπὸ μοσκομυρίτζου.
 Γίω⁴ τ' ἀθθοὺς τῆς λεμονιάς, περιπλεμένη φούντζια,⁵
 γίει μου χρουσοαχτυλί' μετὸ μαργαριτάρι.
 -«Ὅρισε, κόρη λυερή, τὸ χρουσοαχτυλίι.
 15 Μὲ τοῦ Θεοῦ τὸν ὄρισμό καὶ μετὸ θέλημά σου
 'ῶκε μου⁶ τὸ χεράκισ σου νὰ τὸ γλυκοφιλήσω,
 μετὸ Θεοῦ τὸν ὄρισμό, κυρά, νὰ σὲ λογιατζώ». ⁷
 -«Σὰθ θέλης νὰ με βλοθηῆς καθὼς τὸ γράφ' ὁ νόμος,
 καθὼς διατάσσ' ἡ ἐκκλησιὰ καὶ τ' ἅγιον Εὐαγγέλιο,
 20 ἔλα νὰ πὰ' νὰ μόσωμε⁸ στὶς δυόεκα κολόννες'
 ὅποιος τὸν ἄλλον ἀρνηστῆ στὸν ὄρκο νὰ πομένῃ».
 Κ' ἐπήσαμε κ' ἐμόσαμε τὰ δυὸ μας σ' ἓναν ὄρκο
 καὶ συνεπράμη⁹ τὰ δυὸ, τὰ δυὸ σὲ μιὰν ἀάπη.
 Καὶ μῆνας 'ἐν ἐπέρασε κι ὁ ἄλλος 'ἐν ἐγιήη,¹⁰
 25 ἦρτε τὸ 'ασιλόπουλλο, τὸν ὄρκο τ' ἀποστρέφει».
 - «'Ἐν εἶσ' ἐσοῦ πὺ μόσαμε στὶς δεκοχτῶ κολόννες;»
 - «Θαρρεῖς κ' ἐκεῖ πὺ 'μόσαμε πὼς ἦτο μοναστήρι,
 'οσκοῦ μητᾶτον¹¹ ἦτογε καὶ μάντρα τῶν ἀρνίω».
 -«ᾠ κυρά Παναγία μου, καὶ κάμε δίκαια κρίσι,
 30 ἡ μπάλλα ἡ τελλίδικη¹² στὰ στήθη του νὰ σβήση».

*Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικὰ τραγοῦδια
 Καρπάθου, Ἀθῆναι 1928, σ. 170, ἀρ. 29.*

Δ'.

- Κοράσιο στὴν Ἀνατολή ἔφαινε κ' ἐτραγοῦδειε
 κι ὁ συρισμός τοῦ μασουριοῦ κι ὁ χτύπος τοῦ πετάλου
 καὶ ἡ λαλιά τοῦ κορασιοῦ στὸν οὐρανὸ γροικοῦνται.¹³
 Καραβοκόρης τ' ἄκουσε στὴ μέση τοῦ πελάγου,
 5 τὸ κάτεργόν¹⁴ του σίμωσε¹⁵ εἰς τὴ στεριά καὶ λέει.

1) ἐπότιτζα. 2) περιδιαθαίνει, περιέρχεται. 3) ἐπισκοπεῖ, παρατηρεῖ μετ' ἐμοῦ. 4) δίδω. 5) φούντα. 6) δῶσε μου. 7) νὰ σὲ λογαριάζω. 8) νὰ ὀρκισθοῦμε. 9) συνεφωνήσαμεν. 10) δὲν διέβη, δὲν παρῆλθε. 11) ποιμενικὴ ἐγκατάστασις. 12) σφαῖρα τυλιγμένη μετ' οὐρμα (τέλι), θεωρουμένη περισσότερον ἀποτελεσματικῆ. 13) ἀκούονται. 14) πλοῖον εἰς τὸ ὅποιον εἰργάζοντο κατάδικοι. 15) ἐπλησίασε.

- «Πάψετε, ναύτες, τὸ κουπί, ναύληροι, τὸ τιμόνι,
ν' ἀκούσωμε τοῦ κορασιοῦ, εἶντα¹ τραγούδια λέει,
εἶντα¹ τραγούδια τραγουδεῖ, σ' εἶντα σκοπὸ² τὸ λέει».
- «Ὡρα καλὴ σου, λυγερή». - «Καλῶς τονε τὸν ξένο».
- 10 - «Τί 'χεις, κόρη, καὶ θλίβειςαι καὶ πρικαναστενάζεις ;»
Κ' ἡ κόρ' ὡς ἦτο φρόνιμη, φρόνιμ' ἀπηλοήθη³
- «'Εγὼ κι ἂν ἐτραγούδηξα σά μοιρολόι τό 'πα,
γιατ' ἄντρας μου 'τον ἄρρωστος καὶ βαριαρρωστημένος
κ' ἐζήτηξε ξαρρωστικό κι ὁ κόσμος δὲν τὸ ἔχει,
- 15 τσ' ἄγριολαφίτσας τὸ τυρὶ καὶ τοῦ λαγοῦ τὸ γάλα,
μῆλ' ἀποῦ τὴν 'Ανατολή, κυδῶν' ἀποῦ τῆ Δύσι.
Κι ὥστε ν' ἀρμέξω τὸ λαγό, νά πιάσω τῆ λαφίτσα,
νά πάω στὴν 'Ανατολή, νά 'ρθω 'πίσω στὴ Δύσι,
ἄρρώστησε, ξαρρώστησε κι ἄλλην κόρην ἐπῆρε.

*Ant. Jeannarakis, Ἶσματα Κρητικά,
Leipzig 1876, σ. 234, ἀρ. 296.*

Δ'α.

- Ξανθὴ κόρη τραγούδαγε στοῦ Ἴρη⁴ τὸ γιοφύρι,
κι ἀπὸ τὸ χλιβερό σκοπὸ, τὸ χλιβερό τραγούδι
καὶ τὸ γιοφύρι ἐρράγισε καὶ τὸ ποτάμι ἐστάθη,
καὶ τὸ στοιχειὸ τοῦ ποταμοῦ ἐστάθη κ' ἀκρομάσθη.⁵
- 5 - «'Αλλάξε, κόρη, τὸ σκοπὸ καὶ πὲς ἄλλο τραγούδι...».
- «Καὶ πῶς ν' ἀλλάξω τὸ σκοπὸ, ἄλλο νά εἰπῶ τραγούδι,
ποῦ εἶχ' ἄντρα βαριάρρωστο, βαριά γιὰ νά πεθάνη'
λαγοῦ τυρὶ μοῦ 'γύρεψε κι ἀπ' ἄγριο γίδι γάλα
κι ὅσο ν' ἀνέβω τὰ βουνά, νά κατεβῶ τοὺς κάμπους,
- 10 νά φτειάξω στρούγκα τοῦ λαγοῦ, ν' ἀρμέξω τ' ἄγριο γίδι,
ἄρρώστησε, ξαρρώστησε κι ἄλλη γυναῖκα 'πῆρε!».

*'Αγι Θεῶν (= Σπ. Θεοδοωροπούλου), Δημοτικὰ
Τραγούδια, (Ἀθήναι 1909), σ. 34.*

Η'. ΤΗΣ ΚΟΥΜΠΑΡΑΣ ΠΟΥ ΕΓΙΝΕ ΝΥΦΗ

Νέα ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τοῦ μνηστήρος ἢ ἐρωμένου, ὁ ὁποῖος εἶναι
ἕτοιμος νά νυμφευθῆ ἄλλην, καλεῖται νά προσέλθῃ εἰς τὸν γάμον ὡς παρά-
νυμφος. Ἡ πρόσκλησις γίνεται δι' ἀπεσταλμένου τοῦ ἀπιστήσαντος νέου ἢ
ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἢ, κατ' ἄλλας παραλλαγάς, μὲ τὸ πουλί, τὸν συνήθη
ἄγγελον τῶν κακῶν καὶ τῶν καλῶν εἰδήσεων εἰς τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια.

1) ποῖα. 2) εἰς ποίαν μουσικὴν μελωδίαν. 3) ἀπεκρίθη. 4) Ἴρη=ὁ Εὐρύτας
ποταμός. 5) ἠκρομάσθη.

Ἡ προσκληθεῖσα ὡς κουμπάρα ἀποφασίζει, μετὴν συγκατάθεσιν καὶ τῆς μητρὸς τῆς, ν' ἀποδεχθῆ τὴν πρόσκλησιν. Στολίζεται μετ' ἐξωτικά καλῶπιστικά μέσα (*βάνει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στήθι*) καὶ ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὴν τέλει τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου.

Μετὴν ἔκπαυλον καλλονὴν τῆς θαμβώνει τὸν παπὰν καὶ τοὺς ψάλτας, σαγηνεύει καὶ τὸν γαμβρόν, ὁ ὁποῖος ἐγκαταλείπει τὴν ἄλλην καὶ νυμφεύεται αὐτὴν.

Τὸ θέμα τῆς παραλογῆς, καθὼς ἤδη παρετήρησεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 83), εὐρίσκεται μετ' μικρὰς διαφορὰς καὶ εἰς τὰ ἄσματα ἄλλων χωρῶν, Γαλλίας, Ἰταλίας, Ἰσπανίας, Ἀγγλίας, Δανίας, Νορβηγίας, Σουηδίας κλπ., δὲν ἔχει ὅμως ἐρευνηθῆ συστηματικῶς τὸ πρόβλημα τῆς ἀρχικῆς τοῦ καταγωγῆς καὶ αἱ τυχὸν ὑπάρχουσαι ἀλληλεπιδράσεις. Εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ ἄσμα ἔχει εὐρείαν διάδοσιν καὶ παραλλαγὰι τοῦ εἶναι παντοῦ γνωσταί· αἱ περισσότεραι καὶ ἀρτιώτεραι ὅμως εὐρίσκονται εἰς τὴν νησιωτικὴν Ἑλλάδα καὶ δὴ εἰς Δωδεκάνησον καὶ Κυκλάδας. Ἐκ τούτου εὐλόγως ὑπετέθη ὅτι ἀπὸ τὰς νήσους ταύτας, ὅπου ἦτο γνωστὸν κατ' ἀρχὴν τὸ ἄσμα, ἐξήπλωθη καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα.¹

Δ. Α. Π.

Α΄.

Ἐκάθουμον κ' ἐπλούμιζα τοῦ κύρκα¹ μου μαντήλι
τοῦ κύρκα καὶ τ' ἀφέντη μου καὶ τοῦ βλοητικοῦ μου.

Μασούρι τ' ὄργον² ἔβαλα, μασούρι τὸ χρουσάφι,
μασούρι τ' ἀσπροχρούσαφο κ' ἔλαμπεν τὸ μαντήλι.

5 Κ' ἐκεῖ ἦρτεν μιά γειτόνισσα ποῦ τ' ἀπὸ ἴλως με ξέρει.³

- «Κόρη, τὸν ἀγαπᾶς βλοοῦν, τὸν ἀγαπᾶς παντρεύου
κ' ἐσένα προσκαλέσασι κουμπάρα νά πά' νά ἴμῃς».

Τρέχει καὶ πά' στή μάννα τῆς στὰ δάκρυά τῆς λουσμένη.

- «Εἶντα ἴχει⁴ ἢ παραποναριά, πάντα παραπονᾶται,

10 πάντα τὰ χεῖλη τῆς ξερά, τὰ μάτια τῆς βρεμένα;»

- «Μάννα, τὸν ἀγαπᾶ βλοοῦν, τὸν ἀγαπᾶ παντρεύου

κ' ἐμένα προσκαλέσαν με κουμπάρα νά πά' νά ἴμω».

- «Κόρ', ἔχεις πόδια νά σταθῆς καὶ χεῖλη νά συντύχης,⁵

ἔχεις καὶ χειροπάλαμα τὰ στέφανα νά πιάσης

15 καὶ μάτια ἀστραπῆ νά δῆς τὸν νιὸν ἀποῦ σ' ἐγάπα;»

1) Βλ. S. Baud-Bovy, ἔνθ' ἀν., σ. 213 κ. ἐξ. Βλ. καὶ παρατηρήσεις Μαρίας Ἰωαννίδου-Μπαρμπαρίου, Τὸ τραγοῦδι τῆς νύφης κουμπάρας, Ἑλλην. Δημιουργία, τόμ. 1 (1948), σ. 641-44. Περί τῶν τοπικῶν στίχων τοῦ ἄσματος βλ. Δ. Ἀ. Πετροπούλου, Στερεότυποι στίχοι δημοτικῶν τραγοιδιῶν, Προσφορά εἰς Στίλπωνα Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 532 κ. ἐξ.

2) κύρκας, κύρκος = ἰέραξ· οὕτω καλεῖται ἐνταῦθα θωπευτικῶς ὁ ἀγαπημένος· βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Περί τῆς λέξεως κύρκατης, Byzant.-Neugr. Jahrb., τόμ. 4 (1923), σ. 341-344. 3) νήμα. 4) ποῦ ἀπὸ πόλιν χρόνον μετ' γνωρίζει. 5) τί ἔχει. 6) νά μιλήσῃς.

- «Μάνν', ἔχω πόδια νά σταθῶ καί χεῖλη νά συντύχω,
ἔχω καί χειροπάλαμα τὰ στέφανα νά πιάσω
καί μάτια ἀστραπή νά δῶ τόν νιόν ἀπού μ' ἐγάπα.
Φκήσου μου, μάννα, φκήσου μου, κουμπάρα νά πά' νά 'μπω».
- 20 - «Κόρη, κουμπάρα σέ λαλοῦν καί νύφη νά σέ φέρνουν». 'Εκεῖ ἦμπε κ' ἐστολιζέτο 'πού τὸ πορνὸ ὡς τὸ βράδυ 'πού τὸ πορνὸ ὡς τ' ἄλλο πορνὸ κι ὡς τ' ἄλλο μεσημέρι τὸν ἥλιο βάλλει πρόσωπο καί τὸ φεγγάρι στήθι καί τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάλλει καμαροφρύδι.
- 25 Τρέχει καί πά' στήν ἐκκλησιά μὲ τὴν ταπεινοσύνη καί παίρνει καί τ' ἀντίερο μὲ τὴν 'πιδεξιωσύνη. Παπὰς τὴν εἶδε κ' ἔσφαλε, διάκος κ' ἐμεταστάθη καί τὰ μικρὰ διακόπουλλα ἐχάσαν τὸ «Κύριε ἐλέσο».
- «Ψάλλε, παπά, σὰν ἔψαλλες, διάκο, σὰν καλανάρκας,
30 κ' ἐσεῖς μικρὰ διακόπουλλα, λέτε τὸ «Κύριε ἐλέσο». Καί τὴν θωρεῖ κι ὁ νιόγαμπρος, λιοθυμιὰ τὸν πιάνει.
- «Παπά κι ἂν εἶσαι χριστιανὸς κι ἂν εἶσαι βαφτισμένος, μετὰσυρε τὰ στέφανα ὡς πίσω στὶς κουμπάρους.
Κ' ἡ νύφη πού τὴν ἐντροπὴ τὸ ν-ἦσκιο ν-ἦσκιο πάει.
- 35 - «Ἄτες, μάννα, νά φύωμε, στὸ σπῆτι μας νά πᾶμε, χρουσό σταυρὸ μοῦ δώκανε καί πάλε πῆραν μοῦ 'τον».

Δωδεκάνησος (Τῆλος). - Λ. Α. ἀρ. 172, σ. 45
(Γεώργ. Ἀντωνιάδης, 1893).

Α' α.

- Τράντα χρόνους, τράντα καιροὺς ὁ Κωσταντῖνον λείπει,
κι ἄς τὰ τριάντα κι ἄλλ' ἀπάν' ἄς τὴν αὐλιὰν μ' ἐδῆβεν.¹
Λαλῶ, «μάτια μου Κωσταντή», κι ἀπηλογιὰν 'κί δι' με.²
λαλῶ, «ἀδελφὲ Κωσταντή», κι ἀτὸς³ γερίζ' καί λέει με.
- 5 - «Κάρναν,⁴ 'Ελένε, ντὸ⁵ λαλεῖς, κάρναν, 'Ελένε, ντὸ ἔν'.
'Αδὰ 'ς σὸ πέραν τὸ ραχίν,⁶ τ' ἄλλο τ' ἐπεκειμέριν,⁷
ἐκεῖ ἄλλεν κόρ' ἐγάπεσα, ἐκεῖ ἄλλεν κόρ' θὰ παίρω.
'Ελένε μ', φόρ' τὰ μαῦρα σου κ' ἔλα κ' ἐσύ 'ς σὸν γάμον».
- «Τὰ χώματα 'ς σ' ὀμμάτια σου⁸ κι ὄσον φορῶ τὰ μαῦρα».
- 10 'Ελένε χτιζ' χρυσὰ λουτρούς, μαλαματένια κούρνους.⁹

1) ἦλθεν εἰς τὴν αὐλήν μου. 2) δὲν μοῦ δίδει ἀπάντησιν. 3) αὐτός. 4) σιώπα.
5) αὐτὸ τὸ ὅποιον. 6) βουνοῦ. 7) πρὸς τὸ ἄλλο μέρος. 8) τὰ χώματα εἰς τὰ μάτια σου.
9) κρουνοῦς.

- Ἐμπαίν' ἀπέσ' καὶ λούσκειται κ' ἐβγαίνει κι ἀνάλλάζει.
 Ἄφκἀ' φόρεσεν τὴν αὐγὴν κ' ἐπάνω τὴν ἡμέραν
 κι ὄλον ἀπάν' ἐφόρεσεν τοῦ κῦρ ἥλι' μ' τὸς στόλον. ²
 Βάλλει τὸν ἥλιον πρόσωπον καὶ τὸ φεγγάρ' ζουλούφα, ³
 15 κι ὄλην ἐπάν' τ' ἐξίαστρον' βάλλει ἀτο ἐμπροκάρδιον ⁴
 κι ὄσ' ἄστρα εἶν' ἔς σὸν οὐρανὸν βάλλει ἀτα δαχτυλίδα.
 Ἐπῆγεν καὶ ἀκούμπιξεν ἔς τῆς ἐγκλησῆς τὴν πόρταν.
 Εἶδαν ἀτεν οἱ ἄρχοντοι θαμάζουν καὶ τεροῦνε,
 εἶδεν ἀτεν καὶ ὁ ποπάς ἀφίν' τὴν λειτουργίαν,
 20 εἶδεν ἀτεν κι ὁ Κωσταντῆς λιγοθυμᾷ καὶ ρούζει. ⁵
 - «Ποπά, κλῶσον' τὰ στέφανα κι ἀνάγυρον τὴν ἄγαν. ⁶
 Ἐλέν' τὸ πρῶτον στέφανον μ', τὸ πρῶτον ἡ ἀγάπη μ',
 πάλ' τὴν Ἐλένεν ἀγαπῶ, πάλ' τὴν Ἐλένεν παίρω».

*Πόντος (Τραπεζοῦς). - Ὑλη, Α. Α.
 ἀρ. 71 (Ἰ. Βαλαβάνης).*

Β'.

- Ἄρκόντου γιὸς ἐδιάβαινε στοὺς κάμπους καβαλλάρης.
 Εἶχαν τὰ ροῦχα του δροσιά καὶ τὰ μαλλιά του πάχνη,
 κάτω τὰ φτερνιστήρια του αἵμαν ἀπὸ τοῦ μαύρου. ⁹
 Στὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, στὸ δρόμον ποὺ πηγαίνει,
 5 κόρη ξανθὴ τοῦ πάντηξε πάνω στὸ σταυροδρόμι.
 Ἄπο μακριὰ τήνε θεωρεῖ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέει.
 - «Πρόσεξε, μῆλον κόκκινο, μὴ σὲ πατήση ὁ μαῦρος».
 - «Ἄ θέλη ὁ καβαλλάρης του, θὰ μὲ πατήση ὁ μαῦρος».
 - «Στανιὸν ¹⁰ τοῦ καβαλλάρη του, θὰ σὲ πατήση ὁ μαῦρος».
 10 Κόρ', ἃ δὲν περηφανευτῆς κι ἃ δὲν ψηλοκρατιέσαι,
 αὔριο θέλω νὰ βλοηθῶ, τὸν γάμον μου νὰ κάνω
 ἔλα νὰ πιάσης στέφανα καὶ νὰ γενῆς κουμπάρα».
 Παίρνει τὰ μάτια τῆς χλομὰ στὸ σπίτιν των ἐπῆγε.
 - «Κόρη, πάλι λωλάθηκες, πάλι δαιμόνιον σ' ἦρθε;»
 15 - «Μάννα, μῆτε λωλάθηκα, μῆτε δαιμόνιον μ' ἦρθε,
 μόνον τὸν νιὸν ποὺ μοῦ ἔλεες, τὸν νιὸν ποὺ μοῦ ἔπροξενας,
 αὔριον θεὸν νὰ βλοηθῆ, τὸν γάμον του νὰ κάνη.
 Εἶπε μ', ἃ δὲ περηφανῶ κι ἃ δὲν ψηλοκρατιέμαι,

1) ἀπὸ κάτω. 2) τοῦ ἡλίου τὸν στολισμὸν, τὴν λαμπρότητα. 3) ζουλούφι = θύσας
 νος τριχῶν τῆς κόμης, προσέχων. 4) τὴν Πλειάδα, Πούλιαν. 5) ἐπὶ τοῦ στήθους. 6)
 πίπτει. 7) γόρσιε. 8) τὰ βγία. 9) τοῦ ἵππου. 10) ἀκουσίως.

- νά πά' νά πιάσω στέφανα καί νά γενῶ κουμπάρα».
- 20 - «Ἄντε, κόρη μου, ἄλλαξε καί ντύσου καί χτενίσου·
βάλε τόν ἥλιον πρόσωπον καί τὸ φεγγάρι στήθος
καί τοῦ κοράκου τὸ φτερό βάλε γατανοφρύδι.
Τρεῖς μέρες ἔχτενίζετο, τρεῖς μέρες καί τρεῖς νύχτες.
Βάζει τόν ἥλιον πρόσωπο καί τὸ φεγγάρι στήθος
- 25 καί τοῦ κοράκου τὸ φτερό βάζει γατανοφρύδι·
παίρνει τὰ στέφανα καί πά', γιὰ νά γενῆ κουμπάρα.
Παπὰς τὴν εἶδε κ' ἤσφαλε, διάκος κ' ἔμεταστάθη
καί τὰ μικρὰ ψαλτόπουλα ἐχάσαν τὰ χαρτιά τους.
Καί ὁ γαμπρός ἐμίλησεν ἀφ' τὰ στεφάνια πού 'ταν :
- 30 - «Παπά, κι ἂν εἶσαι χριστιανός, κι ἂν εἶσαι βαφτισμένος,
μετάστρεψε τὰ στέφανα καί βάλ' τα στὴν κουμπάρα».
'Ἡ μάννα της ἐμίλησε μὲ τὴν καρδιὰν καμένην:
- «Ἄντε, κόρη, νά φύγωμε, στοῦ σπίτι μας νά πᾶμε,
κι ἀπόψε τὸ 'δα τ' ὄνειρο πικρό, φαρμακεμένο,
- 35 χρυσὸν ἀτόν σοῦ δώκανε, μ' ἄλλη σοῦ τὸν ἐπῆρε».
- «Καλῶς ἦρτεν ἡ κόρη μου, ἡ ὠριοπλουμισμένη,
κουμπάρα τὴν ἐπόστειλα καί νύφη μοῦ τὴν φέραν».

*Χίος (Καμπιά). - Ἐντβ. Λόντεκς, Ἑλληνικά δημοτικά
τραγούδια, Ἀθήναι 1943-47, σ. 88-89, ἀρ. 57.*

Γ'.

- Μιά κόρη κάνταν¹ κ' ὕφαινε καί λιανοτραγουδοῦσε
κ' ἓνα πουλί, χρυσὸ πουλί, πά' στοῦ ξυλόχτενό της.
- «Ἐσύ, κόρη μου, τραγουδεῖς, φαίνεις, νυφανταρίζεις,²
καί ὁ καλός σ' παντρεύεται, ἄλλη γυναῖκα παίρνει,
- 5 κ' ἔσένα σ' ἐκαλέσανε, συντέκνισσα³ νά γένης».
Τρέχει καί πάγ' στὴ μάννα της δάκρυα φορτωμένη.
- «Τ' ἔχεις, κόρη μ', καί θλίβεσαι καί βαριαναστενάζεις ;»
- «Μάννα μ', καλός μ' παντρεύεται, ἄλλη γυναῖκα παίρνει
κ' ἔμένα μ' ἐκαλέσανε, νά πά' νά στεφανώσω».
- 10 - «Σάν ἔχης πόδια νά σταθῆς καί μέση νά λυγίσης,
σάν ἔχης σίδηρο καρδιά, στέφανα νά φιλήσης,
νά στεφανώσης πῆγαινε, συντέκνισσα³ νά γίνης».
Ἐκατσε καί στολίστηκε ὑπὸ τὸ πουρνὸ ὧς τὸ γιόμα.

1) ἐκάθητο. 2) ὑφαίνεις. 3) παράνομος.

- Βάνει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρ' ἀστήθι
 15 καὶ τὸν καθάριο αὐγερινὸ τὸν βάνει δαχτυλίδι,
 τὸν ἄμμο τὸν ἀμέτρητο τὸν βάν' μαργαριτάρια·
 παίρνει τίς σκλάβες ἀπ' ἐμπρός καὶ στή χαρὰ' παγαίνει.
 Χάνει παπὰς τὰ γράμματα κι ὁ διάκος τὰ χαρτιά του
 καὶ τὰ μικρὰ διακόπουλα χάσαν τὰ λογικά τους.
- 20 - «Ψέλνε, παπά, ὡς ἔψελνες, διάκε, ὡς καλονάρχας,
 κ' ἐσεῖς μικρὰ διακόπουλα, 'λᾶτε' στὰ λογικά σας.
 Παπά μ', ἂν εἶσαι χριστιανὸς καὶ ξέρης ἀπ' ἀγάπη,
 γιὰ σήκωσε τὰ στέφανα καὶ βάλ' τα στὴν κουμπάρα».

Θεόκη (Αἴνος). - Ἀρχεῖον Θεολ. Λαογρ. Θεσ., τόμ. 3
 (1936/37), σ. 64, ἀρ. 82 (Συμ. Μανασείδης).

Θ'. ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ ΑΠΡΟΣΚΛΗΤΟΣ ΕΙΣ ΓΑΜΟΝ

Τὸ ἄσμα, ἐν χρήσει κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ γάμου, εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς τὴν Κύπρον καὶ ἐκτὸς αὐτῆς εἰς δυτικὴν Κρήτην καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας (πρόσφυγας) ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης (περιοχὴ Σαραντα Ἐκκλησιῶν) καὶ τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου (Μεσημβρία, Σωζόπολις, Βάρνα). Τόπος τῆς ἀρχικῆς συνθέσεως αὐτοῦ εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ Κύπρος ὅπου ἀλλωστε καὶ ἀπαντᾷ ὑπὸ πληρεστέραν μορφήν.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ τραγουδιοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὴν προσέλευσιν τοῦ πτωχοῦ καλογέρου ἀπροσκλητοῦ εἰς τὸν γάμον καὶ τὴν ἐπιβλητικὴν καὶ γενναϊόδωρον παρουσίαν του, ἣτις ἐνέβαλεν εἰς ὑποψίαν περὶ τῆς πραγματικῆς ιδιότητος του, φαίνεται ὅτι ἔχει συνάφειαν μὲ τὸ ἀκριτικὸν ἄσμα εἰς τὸ ὁποῖον παρουσιάζεται ὁμοίως ὁ Διγενῆς (ἢ ὁ Γιάννης Τσιμισκῆς) μεταβαίνων ἀπροσκλητος εἰς γάμον.¹ Περὶ τῆς σχέσεως ταύτης μαρτυροῦν καὶ οἱ ἀρχικοὶ στίχοι, οἵτινες ἔχουν παραληφθῆ ἀπὸ τὸ ἄσμα τῆς ἀπαγωγῆς ὑπὸ τοῦ Διγενῆ τῆς κόρης τοῦ βασιλέως Λεβάντη.²

Γ. Κ. Σ.

- Ἄσματος τῆς Ἀνατολῆς τζ' ὁ βασιλιάς τῆς Δύσης
 συμβούλιον ἐδώκασις συμπεθερκάν νά κάμουν.
 Ἐδώσαν τζ' ἐκαλέσασιμ ἅπ' ἀνατολὴν σὲ δύσιν,
 ὅσους θθεπάζ' ὁ οὐρανός, ὅσους θθεπάζ' ὁ ἥλιος·
 5 τοὺς παίρνει, φέρν' ἢ θάλασσα, οὐλλοὺς ἐκάλεσάν³ τους.
 Ὁ βασιλιάς ἐκάλεσεν οὐλλον τ' ἀρκοντολόιν·

1) εἰς τὸν γάμον. 2) ἔλθετε.

3) Βλ. ἀνωτ., σελ. 16 - 18. 4) αὐτόθι, σ. 10 Α'. 5) ἔκδ. ἐκάλεσαν.

- ὁ ρήας ἔμ' πού 'κάλεσεν οὐλλον τὸ φτωχολόιν.
 'Ο βασιλιάς εἶθεν τὸν γιόν τζ' ὁ ρήας εἶθευ κόρην·
 τζαί καλοήρους 'ἐγ' ¹ καλιοῦν γιατί' ἔνι ρασσοφόροι.
- 10 "Ἐναμ μιτοίγυ καλοηρίγυ καλλιέται μανηχόν του.
 'Ἐπήραν το τζ' ἐκάτσαν το πάνω μερκάν τῆς τάβλας. ²
 Πάνω 'ς τὸ φάς, πάνω 'ς τὸ πκεῖν, εἶπασιν νά χαρίσουν.
 Χαρίζ' ὁ ἕνας ἑκατόν, χαρίζ' ὁ ἄλλος θιλλια,
 ὁ τρίτος ὁ καλλύττερος χαρίζει τρεῖς θιλλιάδες.
- 15 Χαρίσαν οὐλλοι 'πού γυρόν, ³ πού μιὰμ μερκάν εἰς ἄλλην
 τζαί τὸ νεπέτιν ⁴ ἔππεσεμ πάνω 'ς τὸ καλοήριν.
 - «'Ατε, μωρὲ καλόηρε, εἶντα 'θεις ⁵ νά χαρίσης ;»
 - «'Ἐγὼ φτωχὸς καλόηρος εἶντα 'χω νά χαρίσω.
 Χαρίζω κάλλη τοῦ γαμπροῦ τζαί εὐκενεῖς τῆς νύφης,
 20 χαρίζω τζαί τοῦ νιόγαμπρου ἕνα καλὸς ζευκάριν,
 ἀμάξις σιερότροχομ ⁶ μὲ τὸν ἀμαξηλάτην·
 τό 'ναν του βούδιν νά 'μ' ⁷ μακρὺν τζαί τ' ἄλλον νά 'μ' ⁷ μελισσιν, ⁸
 νά 'ν' τζ' ἡ καματόβεργα ⁹ μιὰ βέρκα τζυπαρίσιν.
 Χαρίζω τζαί τῆς νιόνυφης ἕναγυ καλὸμ μυλάριν,
 25 ἄνταν ¹⁰ νά λείπη τὸ νερόν ν' ἀλέθη μὲ τὸ λάδι·
 ἄνταν νά λείπη ὁ λαδατάς ν' ἀλέθη μὲ τὸ μέλιν·
 ἄνταν νά λείπη ὁ μελιτάς ν' ἀλέθη μὲ τὸ γάλαν,
 ἄνταν νά λείπη ὁ γαλατάς ν' ἀλέθη μανηχόν του».
 -«Πκιάστε τὸγυ καλόηρον τζαί φυλατζήν τὸβ βάρτε».
- 30 "Ἐπκίασαν τὸγυ καλόηρον τζαί φυλατζήν τὸβ βάλλουν.
 "Ἐκαμεδ δκυὸ μερόνυχτα, ἔκαμεν τρεῖς ἡμέρες.
 Βκάλλουσιν τὸγυ καλόηρομ, πάλε ξαναρωτοῦν τον.
 - «Τζεῖνομ πού εἶπουν, εἶπουν το, τζαί τὸ λαλῶ, λαλῶ το».
 - «Πέ μας, μωρὲ καλόηρε, πόσα ζευκάρκα νά 'θης ;»
 35 - «Τά μαῦρα βκαίνουν ἑκατόν τζαί τὰ μελίθθα ⁸ θιλλια
 τζαί τὰ μελισσοπάτσαλα ¹¹ 'ἐν ἔχουν μετρημάδες».
 Γυρίσασιν οἱ ἄρκοντες μετάνοιαν τοῦ κάμνου.
 - «Τοῦτος 'ἐν ἔγ ¹² καλόηρος 'πό τζεῖνους πό λαλοῦσιν·
 ἔν' ὁ δεσπότης ὁ Χριστὸς πού τὸδ δοξολοοῦσιν».

Κύπρος ("Αρσος). - Ἐσν. Φαρμακίδου, Κύπρια
 ἔπη, Λευκωσία 1926, σ. 153 - 155.

1) δέν. 2) εἰς τὸ ἐπάνω μέρος τῆς τραπέζης. 3) κατὰ σειράν. 4) ἡ σειρά (λ. τ. πῶβετ). 5) τί ἔχεις. 6) μὲ σιδηροῦς τροχοῦς. 7) νά εἶναι. 8) νά ἔχη τὸ χρώμα τῶν μελισσῶν. 9) τὸ βρούκεντρον μὲ τὸ ὁποῖον ὀδηγοῦν τὰ βόδια κατὰ τὸν ἄροτον. 10) ἔταν. 11) τὰ παρθαλά. 12) δέν εἶναι.

Ι'. ΤΗΣ ΛΥΓΕΡΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Πρὸς τὰ προηγούμενα ἄσματα νέων, οἱ ὁποῖοι ἠτύχησαν εἰς τὸν ἔρωτά των, συνδέεται καὶ τὸ τραγούδι τῆς μνηστευμένης ἢ ὑπάνδρου λυγερῆς, ἢ ὁποῖα, ὑψηλοφρονοῦσα διὰ τὴν οἰκογένειάν της, ἐκαυχῆθη, ὅτι δὲν φοβεῖται οὔτε τὸν Χάρον.

Ὁ Χάρος, βαρέως φέρων τὴν μεγαλαυχίαν της ταύτην, τὴν θανατώνει αἰφνιδίως, ἐνῶ δὲ ἡ κόρη ἀποθνήσκουσα ἀφήνει παραγγελίας εἰς τὴν μητέρα της διὰ τὸν ἀρραβωνιαστικὸν της, τὸν Κωσταντῆν, οὗτος ἐπιστρέφει ἐκ τοῦ ταξιδίου. Ὅταν ἐπληροφορήθη περὶ τοῦ θανάτου τῆς μνηστῆς του αὐτοκτονεῖ ἐπὶ τοῦ τάφου της καὶ θάπτονται μαζὶ εἰς ἓνα μνήμα ἐπὶ τοῦ ὁποῖου φυτρώνει κατόπιν κυπαρίσσι διὰ τὸν νέον καὶ γιασεμί (Ἰασμος) διὰ τὴν νέαν.¹

Τὸ ἄσμα μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο, δηλ. τῆς διαμονῆς τῆς κόρης, τῆς λυγερῆς, ἐντὸς ὑψηλῶν πύργων καὶ τῆς ὑπεροψίας της, ὥστε νὰ περιφρονῇ καὶ αὐτὸν τὸν Χάρον, καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ βίου τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ της, τοῦ Κωσταντῆ, εὐρίσκεται εἰς συνάφειαν μὲ τὰ ἀκριτικὰ ἄσματα εἰς τὰ ὁποῖα ἀπαντᾷ τὸ θέμα τῆς ἀντιστάσεως τῶν ἀντρειωμένων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Διγενῆς, κατὰ τοῦ Χάρου. Ἐκ τῆς εὐρυτάτης διαδόσεως τοῦ τραγουδιοῦ εἰς ὅλον σχεδὸν τὸν ἑλληνικὸν κόσμον ὡς καὶ εἰς γειτονικοὺς καὶ ἄλλους λαοὺς² φαίνεται ὅτι εἶναι τοῦτο ἀρκούτως παλαιόν, προερχόμενον πιθανώτατα ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρόνων.³

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Μιά λυερὴ καυθθῆστηκε πὼς 'ἐ' φοᾶται Χάρο,
γιατ' εἶν' τὰ σπῖτζια της ψηλά κι ἄντρας της παλληκάρι·
εἶχε καὶ δώδεκ' ἀερφούς κ' ἠπαῖζαν τὸ λιθάρι.

Κι ὁ Χάρος σάν τὴν ἤκουσε πολλὰ τοῦ βαρυφάνη.

5 Μαῦρο πουλλὶν ἤένηκε καὶ μαῦρο πελιστέρι,

ἀνέβη κ' ἠκατέβηκε στῆς λυερῆς τῆ σκάλα.

Τῆ λυερὴν ἠλάβωσε κ' ἠππεσε στὸ κρεββάττι.

Κ' ἡ μάννα ἠμπαινόβγαине κ' ἠτραύαν τὰ μαλλιά της.

- «Μάννα, 'ντὸς ἔρτ'»⁴ ὁ Κωσταντῆς μὴν τὸ γ-κακοκαρδίσης·

10 στῶσε του τάβλα νὰ γευτῆ, τράπεζα νὰ 'ειπήση.

Μάννα, τὸ δαχτυλίδι μου, τ' ἀρραβωνιαστικό μου,

μάννα, δῶσ' τὸ τοῦ Κωσταντῆ, πού 'ναι ὁ ἀποχωρισμός μου».

'Κόμα ὁ λόος ἦστοκε στῆς λυερῆς τὸ στόμα

κι ὁ Κωσταντῆς ἠμπρόβαλε στὸ γ-κάμπο κι ἀνεβαίνει·

1) Περὶ τῶν φρομένων ἐπὶ τοῦ τάφου δένδρων βλ. κατωτέρω, σ. 429. 2) Βλ. καὶ Deutsche Volkslieder, Balladen II, 1939, hrsg. von John Meier, σ. 227 κ. ἐξ. 3) Πρὸς. καὶ ἐνθ' ἄν., σ. 235.

4) δέν. 5) ὅταν ἔλιθη.

- 15 σαρανταπέντε ἄρκοντες κ' εἰκοσιδυὸ παιχνίδια.
 - «Σαρανταπέντε ἄρκοντες, σταθήτε παραπίσω.
 Σταυρὸ χωρῶ' στήμ πόρτα μου, παπάες στήν αὐλήμ μου'
 γιά πεττερά μου 'πόθανε γιά πεττερός μου 'πνή,
 γιά πού τὰ νυκαδέρφια² μου καένα ἡσκοτῶσαν».
- 20 Δώννει βιτσιάν τοῦ μαύρου του στὸν ἄι Γιώρτζη 'βρέθη.
 Βρίθβει τὸν πρωτομάστορη κ' ἤννοιε τὸ μνημούρι.
 - «Περικαλῶ σε, μάστορη, τίνος εἶν' τὸ μνημούρι ;»
 - «'ὲν ἔχω στόμα νά σοῦ πῶ, χεῖλη νά σοῦ μιλήσω
 καὶ σιερένια σωτικά νά σοῦ τὸ 'μολοῦσω».
- 25 Τοῦ Κωσταντῆ τῆς λυερῆς πού θέλαν νά παντρέψουν».
 - «Περικαλῶ σε, μάστορη, κάμε το ποδ³ μιάλο
 καὶ ποδ³ φαρδὺ καὶ ποδ³ μακρὺ, νά παίρνη τζυὸ νομάτους
 καὶ στήν 'εξάν' του τῆ μερζιά κάμε παραθυράκι,
 νά μπαίννη ἀέρας καὶ δροσσά νά φεούζη τὸ φαρμάκι».
- 30 Βγάλλει τ' ἀρζυρομάθαιρο 'πού τῆ χρυσὴν του μέση,
 στὸν οὐρανὸν τὸ πέταξε καὶ στή καρτζιά τὸ δέχτη.⁵
 Σ' ἓνα ταφι τοὺς θάψασι καὶ σ' ἓνα μνημουράκι,
 κ' ἤβζιεν ἡ κόρη γιασιμί κι ὁ νιὸς κυπαρισάκι.

Κάλυμος. - Λ.Α. ἀρ. 20, σ. 4,
 ἀρ. 5 (Ἰω. Ζερβός, 1918).

B'.

- 'Ἡ Χρυσταλλοῦ φουμίστηκε πῶς δὲν τὴν παίρν' ὁ Χάρος.
 Τζ' ὁ Χάρος ὄνταν τ' ἄκουσεν, πολλὰ τοῦ κακοφάνη.
 'Ετζά εἰς τὰ μεσάνυχτα 'γγίζει τῆς τὸ τζεφάλι.
 - «Μανούλλα μου, μανούλλα μου, πονῶ τὴν τζεφαλή μου».
- 5 - «Τζαὶ μὴ κακό σου, κόρη μου, νά τζεφαλοπονήσης,
 τῆ τζεφαλή σου τῆ χρυσή, μαντήλι νά τῆ δήσης».
 Γ' ἀρμάριν πού μοῦ ἔκαμες, μάννα, γιά νά μ' ἀρμάσης,
 ἄψε λαμπρόν⁶ τζαὶ κάψε τον, γλήορα νά προφτάσης.
 Τὰ ροῦχα πού μοῦ ἔκαμες, μάννα, γιά νά μ' ἀρμάσης,
 ἄψε λαμπρόν⁶ τζαὶ κάψε τα, γλήορα νά προφτάσης.
- 10 Τζ' ἂν ἔρτ' ὁ χαρτωμένος μου, μὲν τὸν βαρυκαρδίσης.⁷
 Τζαὶ νά σου τζαὶ τὸν Κωσταντά 'ς τοὺς κάμπους τζ' ἀνεφαίνει.
 Μέσ' 'ς τὴν αὐλήν τῆς πεθθερᾶς βλέπει σταυρόν τζαὶ στέκει.
 - «Πάψετε, ὄλα τὰ βκιολιά τζαὶ ὄλα τὰ λαοῦτα'

1) θωρῶ, βλέπω. 2) τὰ γυναικαδέλφια. 3) ποδ. 4) δεξιάν. 5) οἱ στίχοι 30-31 εὑρίσκονται καταγεγραμμένοι, προφανῶς ἐκ λάθους τοῦ ὑπαγορευσαντος, ὡς 26-27. 6) φωτιάν, ἀνημμένους ἄνθρακας. 7) ὁ ἀρραβωνιαστικὸς μου μὴν τὸν στενωχωρήσης.

- 15 ἢ πεθθερά μου χάθηκε ἢ πεθθερός μου θάφη».
 Τζαί βλέπει τζαί τὴν πεθθερά μέσ' ἔς τὴν αὐλήν τζαί στέκει.
 - «Τζαί πές μου, πές μου, πεθθερά, ποῦ ἔναι ἡ Χρυσταλλοῦ μου,
 νά τὴν φιλήσω μνιὰν τζαί δκυό, νά γείρω νά πεζέψω».
 - «Τζαί πέζα, πέζα, γιούλλη μου, σάν σ' ἔχω μαθημένο
- 20 τζ' ἔλλειφτη μου ἄλλιον τζερί τζ' ἐπῆεν νά τὸ φέρῃ».
 - «Τὸν τζερκοπούλην ἔξεύρω τον τζαί πάω τζαί ρωτῶ τον».
 Δκιῶ βιτζιάν τοῦ μαύρου του, ἔς τὸν τζερκοπούλην πάει.
 - «Τζαί πές μου, πές μου, τζερκοπό, τὴ Χρυσταλλοῦ μου
 ποῦ ἔναι τὴν;»
 - «Σήμερα ἔδ' ὄχτώ μέρες, τζαί ἄλλες ὄχτώ δεκάξη,
- 25 ποῦ δέν εἶδα τὴ Χρυσταλλοῦ πούποτε νά θκιαλλάξη».¹
 Δκιῶ βιτζιάν τοῦ μαύρου του τζαί πά' ἔς τὴν πεθθεράν του.
 - «Τζαί πές μου, πές μου, πεθθερά, ποῦ ἔναι ἡ Χρυσταλλοῦ μου».
 - «ἄλλιον λάδι ἐλείφτη μας τζ' ἐπῆεν νά τὸ φέρῃ».
 - «Τὸ λαδοπούλη ξεύρω το τζαί πάω τζ' ἄρωτῶ το».²
- 30 Δκιῶ βιτζιάν τοῦ μαύρου του ἔς τοῦ λαδοπούλη πάει.
 - «Ἔωρα καλή σου, λαδοφό, τὴν Χρυσταλλοῦ μου ποῦ ἔναι τὴν;»
 - «Σήμερα ἔδ' ὄχτώ μέρες τζ' ἄλλες ὄχτώ δεκάξη
 πῶνν»³ εἶδαμε τὴ Χρυσταλλοῦ πούποτε νά θκιαλλάξη».⁴
 Δκιῶ βιτζιάν τοῦ μαύρου του, ἔς τὴν πεθθεράν τζαί πάει:
- 35 - «Τζαί πές μου, πές μου, πεθθερά, ποῦ ἔναι ἡ Χρυσταλλοῦ μου;»
 - «Ἔωρα το τζεῖνον τὸ βουνί, τζεῖνον τὸ μαυροβούνιν,
 τζεῖ πάνω ἔναι ἡ Χρυσταλλοῦ τζαί βκάλλουν τὴς τζιβούρι».
 Δκιῶ βιτζιάν τοῦ μαύρου του, ἔς τὸ μαυροβούνιν πάει.
 - «Κάμετε τόπον, κάμετε, δικακόνι τζαί ψαρτάδες».
- 40 Τζ' ἔσθυσεν τζ' ἐφίλησεν δκυό μάδκια κολλημένα
 τζαί κατακάτω φίλησεν δκυό θείλη κολλημένα
 τζαί κατακάτω φίλησεν δκυό θέρκα σταυρωμένα.
 Τζιζίζει πά' ἔς τὴν κοξούλλαν του, βρίσκ' ἄρκυρο φηκάρη⁵
 τζαί μέσ' ἔς τ' ἄρκυροφήκαρο βρίσκ' ἄρκυρο μαθαίρι.
- 45 Ἐς τὸν οὐρανὸ τὸ πέταξε, ἔς τὴ γῆ χαμαὶ τὸ δέχτη,
 πάλε ξαναδιπλάζει το εἰς τὸ κορμί τ' ἀνέβη.
 Μνήμαν πλατὺν ἐβκάλασιν τζαί μέσα τοὺς ἐθάψαν.
 Βλαστῶ ἡ κόρη λεμονιά τζ' ὁ νέος τζυπαρίσι,
 ἔδθυσεν⁶ ὁ τζυπάρισσος τζ' ἐφίλαν λεμονούλλαν,

1) τὸν κηροπώλην. 2) νά ἐμφανισθῇ. 3) ἀκολουθεῖ ὁ στίχος: "Ἄν ἔρε' ὁ χαρτωμένος σου ξέρω τζαί περιπαίζω, ὅστις φαίνεται μεταγενεστέρα προσθήκη βλάπτουσα αἰσθητικῶς τὸ ἔπος. 4) δίδει. 5) ποῦ ἔναι. 6) ἐγγίζει: εἰς τὴν μεσούλαν του καὶ εὐρίσκει ἀργυρὴν θήκη. 7) ἔσκυψεν.

- 50 ἔσθυσεν τζαί ἢ λεμονιά τζ' ἐφίλαν τζυπαρίσιν.
 Ἐπέρνα μινιά κοτσιάκαρη¹ νά πάη εἰς τὴ βρύση.
 - «Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού 'σαι 'ς τὰ ψηλωμένα
 τζαί τὰ δεντρά τὰ ἄλαλα ἔθεις τ' ἀγαπημένα».
 Λαλεῖ της: «Θκειά κοτσιάκαρη, πήαιννε 'ς τὴ δουλειά σου,
 55 ἦμουν τζ' ἐγιώνη² μινιά φορά πουλλί 'ς τὴ γειτονιά σου».

Κύπρος (Λεμεσός). - Λ. Α. ἀρ. 1109,
 σ. 16 (Hedw. Lüdecke, 1936).

ΙΑ'. ΘΑΝΑΤΟΣ ΝΕΟΥ Ἡ ΝΕΑΣ ΠΡΟ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Νέος ἢ νέα ἀρραβωνιασμένοι προετοιμάζονται διὰ τὸν γάμον ἢ ἔχει ἀρχίσει ὁ ἑορτασμός αὐτοῦ, ὅτε αἰφνιδίως ἀποθνήσκει ὁ εἰς, ἀποστέλλεται δὲ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀποθνήσκοντος, διὰ νά τὸν ὑποκαταστήσῃ, ἄλλο πρόσωπον.

¹ Ἄσματα μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο προέρχονται ἐξ Ἡπείρου, Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας. Ἐκ τούτων εἰς τὸν πρῶτον τύπον (Α'), ὡς κατωτέρω, ὁ Κωσταντῆς ἢ ὁ Κώστας εἰδοποιεῖται διὰ φωνῆς πουλιοῦ ὅτι πρόκειται μετ' ὀλίγον ν' ἀποθάνῃ, κατ' ἄλλας δὲ παραλλαγὰς ἀποθνήσκει, ἐνῶ ἢ γαμήλιος πομπὴ ἠτοιμάζετο ἢ εὐρίσκετο καθ' ὁδὸν πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης τὸν ἀποθανόντα γαμβρὸν ἀναπληρώνει ὁ μικρότερος ἀδελφός του, ὁ Γιάννης. Ἡ μελλόνυμφος ὁμως, ὅταν ἐπλησίασεν ἢ γαμήλιος πομπὴ εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀπάτην καί, ἀφοῦ ἀπέπεμψε τὴν συνοδείαν, κατέφυγεν ἐκ τῆς θλίψεως εἰς μοναστήριον ὅπου ἐγένετο μοναχῆ.

Εἰς τὸ Β' ἄσμα ἢ μελλόνυμφος κόρη, ἀσθενοῦσα βαρῶς, εὐρίσκεται πλεόν ἐτοιμοθάνατος, ὅτε καταφθάνουν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ γαμβροῦ διὰ νά τὴν παραλάβουν πρὸς στέψιν. Ἡ μελλοθάνατος, ὅταν τῆς ἀναγγέλλεται τὸ γεγονός, ζητεῖ μόνον νά ἰδῇ καὶ χαιρετήσῃ τὸν γαμβρὸν, παραχωρεῖ δὲ τὴν θέσιν της, ὡς νύμφης, εἰς τὴν νεωτέραν ἀδελφὴν της.

Τὸ ἄσμα ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην τῆς ἀποθνησκούσης κόρης θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ John Meier³ ὡς διαμορφωθὲν ἐκ στοιχείων, τὰ ὅποια παρελήφθησαν ἐκ τοῦ πανελληνίου τραγουδιοῦ τῆς Λυγερῆς καὶ τοῦ Κωσταντῆ.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Σάν θέλῃσι ὁ Κουσταντῆς τὸν γάμου τ' γιὰ νά κάμη,
 χρυσόμεηλου ἀγόρασι τοῦ ψίκι⁴ νά καλέση.

Ἡκάλιασι, ἀπακάλιασι ἰννιά χιλιάδις κόσμουν,

τὸν βασιλιά εἶχι σύντικνουν,⁵ τὸν γιό του φλαμπουλάρη,⁶

1) γραῖα. - 2) ἐγώ.

3) Deutsche Volkslieder, ἐνθ' ἄν., σ. 226.

4) τοὺς γαμηλιώτας, τοὺς προσκεκλημένους εἰς τὸν γάμον. 5) παράνομφον. 6) φλαμπουριάτης = ὁ φέρων τὸ φλάμπουρον, τὴν σημαίαν, κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ γάμου.

- 5 κί κίνησαν κί πάιναν τή νύφ' πηγαίν' νά πάρουν.
 Κ' ἴτυχι ἢ χρόνους δύστυχους κί δύστυχη ἢ ἡμέρα,
 κί πέθανι οὐ Κουσαντῆς κί πέθανι οὐ Κώστας.
 Θαμένουνταν,¹ λουγίζουνταν, τοῦ πχοιδόν γαμπρὸ νά κάμουν·
 ἀλλάζουν τοὺν ἀξάδιρφου τ', τοὺν βάζαν τὰ λινά του.
- 10 Τοῦ ψίκι παγαίνει ἀπού μεργιά, μαύρους² τραυάει στοὺν Κώστα.
 Οὐ μαύρους του χλιμίντριζι³ κί σκάφτει στοῦ κιβούρι τ'.⁴
 Μι τὰ πουλλά τοὺν ξέκανσον κί κίνησι στοῦ δρόμου.
 Δέν πᾶν' σιμά, δέν πᾶν' μακριά, ἀπ' ὄξου 'πού τῆ χώρα,
 ἢ νύφη τοὺς παράσκυψι ἀπού τοῦ παραθύρι.
- 15 - «Μάννα μ', τοῦ ψίκι ἔρχιτι, μὰ οὐ Κώστας μου δέν εἶνι».
 - «Σώπα, σώπα, μαρ' Ἀριτῆ, νά μὴν τοῦ διφτιρώσης,
 ὄλη μέρα στοῦ κέντημα κί ἀπού βραδὺ στή ρόκα,
 κί θάμπουσαν τὰ μάτια σου κί δέν τοὺν ἀγνουρίζεις».⁵
- 20 - «Μάννα μ', τοῦ Κώστα τ' ἄλογου 'πως ἔπιζι δέν παίζει'
 μάννα μ', τοῦ Κώστα τὰ λινά⁶ 'πως ἔπριπαν δέν πρέπουν'
 μάννα μ', τοῦ Κώστα τ' ἄρματα 'πως ἔλαμπαν δέν λάμπουν».
 Δέν πᾶν' σιμά, δέν πᾶν' κουντὰ ἀπ' ὄξου 'πού τοῦ σπίτι τς
 κ' ἢ νύφη τοὺς παράσκυψι ἀπού τοῦ παραθύρι.
 - «Συμπιθιροί, στὰ σπίτια σας κί ἀκαλιασμέν'⁷ σκουρπίσ'τι,
 25 κ' ἰσὺ, γαμπρέ μ', στήν μάννα σου, νά πᾶς νά σι παντρέψη,
 τοὺν Κώστα τρώ' ἢ μαύρη γῆς κί μὲ τὰ μαῦρα ράσα».

Μακεδονία (Νιγρίτα). - Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16)
 σ. 581-82, ἀρ. 4 (Ἰ. Ἀθ. Σιούλας).

Α'α.

- Μάννα κί γιός ἐκείτουνταν σ' ἓνα προυσκιφαλάκι.
 Μάννα βαστοῦσι τοῦ κιρὶ κί γιός της ξιψυχάει.
 - «Σβῆσι, μάννα μου, τὰ κιργιά κί ἀναψι τίς λαμπάδεις».
 - «Ἰσὺ, πιδί μου, ξιψυχᾶς, τῆ νύφ' ποιός θά τὴν πάρη;»
- 5 - «Δέν κλιαίς, μάννα μου, τὰ νιάτα μου, δέν κλιαίς τῆ λιβιντιάμου,
 μούν' πᾶς κί κλιαίς τῆ νύφη σου, ποιός νέους θά τὴν πάρη
 κ' ἔχου ἀδερφὸ μικρότιρου κί ἄς πάη νά τὴν πάρη».
 Τοὺν λόγου δέν ἀπόσουσι,⁸ τοὺν λόγου δέν 'πουσῶνει,
 τοῦ μάιβρον⁹ του καβαλλίικισι κί πᾶει νά ν-τὴν πάρη.
- 10 Κ' ἢ κόρη π' τοὺν πουλὺ καημὸ κί ἀπ' τὴν πολλὴν ἀγάπη

1) ἰθαμάζον, εἰρίσκοντα ἐν ἀπορίᾳ. 2) ὁ ἵππος. 3) ἐχρεμέτιζε. 4) εἰς τὸν τάφρον του. 5) ἀναγνωρίζεις. 6) τὰ λινὰ ἐνδύματα. 7) προσκεκλημένοι. 8) δέν ἐτελείωσε. 9) τὸν ἵππον.

στοῦ παραθύρι κάθουνταν κι στοῦ γιαλὸ ἴγναντεύει.
 Γλιέπει ἑ τοῦ Γιάννη ἀπὸ ῥχουνταν στοῦ μαύρου του καβάλλα.
 – «Γιάννη μου, ποῦ εἶνι οὐ Κώστας μου, ποῦ εἶνι οὐ καλὸς μου;»
 – «Κόρη μου, οὐ Κώστας πέθανι κ' ἰγὼ ῥθα νά σὶ πάρου». 15
 – «Ὀντας θά στίψη² ἡ θάλασσα κι γίνη περιβόλι,
 τότες κ' ἰγὼ θά παντρευτῶ κι σέγα, Γιάννη, θά πάρου».

Μακεδονία (Ἔνω Βάντσα Κοζάνης). – Δ. Α.
 ἀρ. 1549, σ. 14, ἀρ. 15 (Δ. Πετρόπουλος, 1937).

Β΄.

Κάτω στὰ Ἐξη μάρμαρα καὶ στις Κρύες βρυσσοῦλες,
 ἐκεῖ ἦταν κόρη ἄρρωστη, βαριά γιὰ ν' ἀποθάνη·
 μὲ τὰ ῥγανα τὴν ἔκλαιγαν, μὲ τοὺς ἀνακαράδες,³
 κ' ἡ μάννα της τῆς ἔλεγε κι ἀφέντης της τῆς λέει. 5
 – «Γιὰ σὴκ' ἀπ' αὐτοῦ, ρούσσα μου, καὶ μὴ βαριά κοιμᾶσαι,
 γιὰτ' ἦρθαν οἱ συμπεθέροι, ἦρθαν γιὰ νά σέ πάρουν».
 – «Κι ἂν ἦρθαν, καλῶς ἦρθανε, καλῶς τους, νά κοπιᾶσουν.
 Γιὰ δώστε τους νά φᾶν, νά πιοῦν καὶ νά χαροκοπήσουν,⁴
 καὶ πάρτε τ' ἀργυρὰ κλειδιά ἀχ'»⁵ τ'ν ἀργυρῆ μου τσέπη, 10
 καὶ δώστε τὴ μικρότερη, νύφη γιὰ νά τὴν πάρουν·
 καὶ φέρτε μ' τὸ γαμπρὸ ἐδῶ γιὰ νά τὸν χαιρετήσω,
 ὅσου νά βγῆ ἡ ψυχούλα μου, νά κλείσουν τὰ ματάκια μ'».

Γ. Χασιώτη, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρον δημοτ.
 ἰσμάτων, ἐν Ἀθήναις 1866, σ. 140, ἀρ. 11.

ΙΒ΄. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΤΥΧΟΥΣ ΕΡΩΤΟΣ ΝΕΩΝ

Τὸ θέμα ἀτυχοῦς ἔρωτος μεταξὺ νέου καὶ νέας, ὁ ὁποῖος ἀντὶ τῆς ἐνώσεως τούτων ἐν ζωῇ διὰ τοῦ γάμου καταλήγει εἰς τὸν θάνατον ἢ τὴν αὐτοκτονίαν των, δὲν ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὴν δημώδη ποίησιν. Ἐχει τύχει, ὡς γνωστόν, ἐκμεταλλεύσεως καὶ ὑπὸ τῆς πεζογραφίας καὶ τῆς προσωπικῆς ποιήσεως ἥδη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, εὐρίσκεται δὲ σήμερον ὡς ὑπόθεσις ἰσμάτων ὑπὸ διαφόρους τύπους καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης.⁶

Εἰς τὸ κατωτέρω πρῶτον (Α΄) ἴσμα «τοῦ Γιαννακῆ ἢ Γιάννου καὶ τῆς Μάρως ἢ Μαρουδιῶς» κ. ἄ., οἱ ἀγαπώμενοι νέοι ἀποθνήσκουν ἐξ αἰτίας τῆς μητρὸς τοῦ νέου, ἣτις ἀρνεῖται νά συναινέσῃ διὰ τὸν γάμον των καὶ θάπτονται εἰς κοινὸν τάφον. Ἐπὶ τούτου κατόπιν φύονται δένδρα (λεμονιά, μηλιά

1) βλέπει. 2) θά στερέψη, ἀποξηρανθῆ. 3) τὴν ἔκλαιγαν παίζοντες μουσικὰ ἔργα (βλ. Φαίδ. Κουκουλέ, Βυζαντ. βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. 5, 1952, σ. 241). 4) διασκεδάσουν. 5) ἀπό.

6) Βλ. Deutsche Volkslieder, ἐνθ' ἂν., τόμ. III, τευχ. 1, 1939, σ. 22-28.

ή κάλαμος καὶ κυπαρίσσι), τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς φορᾶς τοῦ ἀνέμου περιπτύσσονται, φαίνόμενα ὡς νὰ φιλῆ τὸ κυπαρίσσι τὴν λεμονιάν, σημεῖον ὅτι καὶ ἐν τῷ τάφῳ συνεχίζεται ὁ ἔρωσ τῶν κατακειμένων νέων.

Τὸ ἄσμα τοῦτο εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς τὰς νήσους καὶ τὴν Πελοπόννησον· τὸ θέμα δὲ εἰς τοῦτο τῶν φυσμένων ἐπὶ τοῦ τάφου δένδρων παραδίδεται ἤδη ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος, ἀπαντᾷ δὲ σήμερον μὲ τὴν σημασίαν ταύτην, δηλαδὴ ἐπιδείξεως τῆς ἀγάπης τῶν κειμένων ἐν τῷ τάφῳ νεκρῶν καὶ εἰς τὴν λαϊκὴν παράδοσιν ἄλλων λαῶν.

Εἰς τὸ δεύτερον (Β') ἄσμα ὑπαίτιος τῆς αὐτοκτονίας τῆς κόρης εἶναι ὁ νέος μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέετο δι' ἔρωτος. Οὗτος, ἀγνοῶν τὸ διάβημα τοῦτο τῆς ἀγαπημένης του, βλέπει αἴφνης καθ' ὁδὸν τὴν ἐκφορὰν αὐτῆς νεκρᾶς, ὁπότε, ταραχθεὶς σφόδρα, ἠτύοκτόνησεν.

Εἰς ἱκανὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος, τὸ ὁποῖον εἶναι διαδεδομένον εἰς τὴν Κύπρον, Δωδεκάνησον, Κυκλάδας, Κέρκυραν καὶ ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἰς Πελοπόννησον, Δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ Ἡπειρον, ὁ νέος καὶ ἡ νέα ἐνταφιάζονται ὁμοῦ, ἐπὶ τοῦ τάφου δὲ βλαστάνουν, ὡς καὶ εἰς τὸ ἀνωτέρω (Α') ἄσμα «τοῦ Γιάννου καὶ τῆς Μαρουδιῶς», δύο δένδρα, μηλιά καὶ κυπαρίσσι, τὰ ὁποῖα ἐπίσης φιλιούνται.

Εἰς τὸ τρίτον (Γ') τραγούδι ὁ ἔραστής (υἱὸς τοῦ Κόντε ἢ τοῦ Ρήγα γιός) περνᾷ καβαλλάρης ἀπὸ τὸ ἐργαστήριον, ὅπου ὑφαίνει ἡ κόρη, ἐξομολογεῖται τὸν ἔρωτά του πρὸς αὐτὴν καὶ δέχεται τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ ἀμοιβαίου τοῦ αἰσθήματός της.

Ἡ κόρη, γενομένης ἀντιληπτῆς τῆς παρεκτροπῆς της ταύτης, ἐξυλοκοπήθη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν της τόσον, ὥστε μετ' ὀλίγον ἀπεβίωσεν. Ὁ ἔραστής της, ὅτε αἰφνιδίως εἶδε τὴν ἐκφορὰν τῆς νεκρᾶς, ἠτύοκτόνησε πάραυτα ἐπὶ τόπου, οὕτω δὲ ἐτάφη μετ' αὐτῆς εἰς κοινὸν τάφον. Ἐπ' αὐτοῦ ἐφύτρωσαν κατόπιν δύο δένδρα, τὰ ὁποῖα περιπτύσσοντο ἐπιδεικνύοντα, ὡς ἐλέχθη, καὶ τὴν μετὰ θάνατον διαρκοῦσαν ἀγάπην τῶν νέων.

Τὸ ἄσματος τοῦτου, τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου, ὑπάρχει καὶ ἕτερος τύπος διαδεδομένος ἰδίᾳ εἰς Δωδεκάνησον, Κυκλάδας καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Κρήτην, ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς δὲ Ἑλλάδος κυρίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἶτα δὲ εἰς Χαλκιδικὴν καὶ Εὐβοίαν. Κατὰ τὴν μορφήν ταύτην τοῦ ἄσματος, ἡ ὁποία δύναται νὰ θεωρηθῆ ἰδιαιτέρως νησιωτικὴ, ἢ συνέντευξις τῶν νέων λαμβάνει χώραν εἰς τὴν ἐξοχὴν (εἰς τὸν κῆπον), ὅπου ἡ κόρη συλλέγει ἄνθη (ρόδα) καὶ προσφέρει ἀνθοδέσμην εἰς τὸν διερχόμενον ἐκεῖθεν νέον (ἔραστήν, γιὸν τοῦ Ρήγα, βασιλιάν, Γιαννακὴν ἢ Γιάννην ἢ Κωσταντῆν).

Ἡ μητέρα ὁμοίως ἀντιληφθεῖσα τὴν πράξιν τῆς θυγατρὸς της κατήγγειλε ταύτην εἰς τοὺς δώδεκα ἀδελφούς της, οἵτινες μετὰ τῆς μητρὸς τὴν ἐξυλοκόπησαν τοσοῦτον, ὥστε αὐτὴ ἀπεβίωσεν.

Ἐκ τῶν ἄσμάτων τούτων εἰς τὸ Α' καὶ Γ' εἶναι ἡ μήτηρ ἐκεῖνη, ἣτις εἶναι ἡ αἰτία τοῦ θανάτου τῶν ἐρωτευμένων νέων. Τὸ τρίτον ἄσμα, ὡς ὑπεστήριξεν ἤδη ὁ S. Baud Bouy,¹ φαίνεται παλαιότερον ἢ πιθανῶς τοῦ 14-15 αἰῶνος. Ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ κοινωνία εἰς ἣν διαδραματίζεται τὸ ἐπεισόδιον

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *Παραδόσεις, Μέρ. Β'*, ἐν *Ἀθήναις* 1904, σ. 644-645. Deutsche Volkslieder, ἐνθ' ἄν., σ. 29. 2) Chanson populaire grecque du Dodécane, ἐνθ' ἄν., σ. 224.

τούτο, ὡς αὐτὴ ἐμφαίνεται εἰς τὸ ἄσμα, καὶ μάλιστα οἱ ἥρωες αὐτοῦ, ἀφ' ἑνὸς ὁ υἱὸς τοῦ Κόντε ἢ τοῦ Ρήγα καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ 12 ἀδελφοί, οἱ καστροπολεμιστάδες, τῶν ὁποίων τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν προσέβαλεν ἡ ἀδελφή, πρὸς δὲ τὰ ὀνόματα τούτων, Γιάννης ἢ Γιαννακῆς, Κωσταντῆς καὶ Μικροκωσταντῆνος, ὀνόματα τυπικὰ τραγουδιῶν τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, δύναται νὰ πιστευθῇ ὅτι τὸ ἄσμα ὑπὸ τὴν δευτέραν του μορφήν, ὡς ἀρχικὴν, θὰ συνετέθη εἰς φραγκοκρατουμένην περιοχὴν, ἣτις πιθανώτατα εἶναι ἡ Κρήτη. Οὕτω τὸ ἄσμα ἡμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλῶς παλαιότερον τοῦ 17ου αἰῶνος προερχόμενον πιθανῶς ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρόνων.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Ἄσμα
 Ὁ Γιάννος μὲ τὴν Μαρουδιῶ σ' ἓνα σκολεῖο διαβάζουν.
 Γιάννος μαθαίνει γράμματα κ' ἡ Μαρουδιῶ τραγούδια.
 Κεῖνα τὰ δυὸ ἀγαπιότανε, κανένας δὲν τὸ ξέρει·
 Καὶ μιὰ Λαμπρῆ, μιὰ Κυριακῆ, μιὰ ἴσημνην ἡμέρα,
 5 ὁ Γιάννος ἐξεστόμισε, τῆς μάννας του τὸ λέει.
 – «Μάννα, τὴν Μάρω ν-ἀγαπῶ, γυναῖκα θὰ τὴν πάρω».
 – «Τί λές, μωρὲ κοψόημερε καὶ φιδοδοαγκωμένε;
 ἡ Μάρω εἶναι ξαδέρφη σου, πρώτη ξαδέρφισσά σου.
 Κάλλιο ν' ἀκούσω σάβανα γιὰ νὰ σὲ σαβανώσω,
 10 παρὰ ν' ἀκούσω στέφανα γιὰ νὰ σὲ στεφανώσω».
 Ἡ Μάρω ἀρραβωνιάζεται κι ὁ Γιάννος ἀρρωστáει·
 ἡ Μάρω στεφανώνεται κι ὁ Γιάννος ξεψυχáει.
 Συμπεθεριὸ καὶ λείψανο ἐσυναπαντηθῆκαν.
 Κανένας δὲν ἀρώτησε ἀπὸ τοὺς συμπεθέρους
 15 κ' ἡ Μάρω ξεδιαντρόπιασε, στέκει καὶ τοὺς ρωτάει.
 – «Ἄ! τίνος εἶν' τὸ λείψανο μὲ τὴ χρυσὴ τὴν κάσσα;»
 – «Τοῦ Γιάννου ἔναι τὸ λείψανο μὲ τὴ χρυσὴ τὴν κάσσα».
 Κ' εὐθὺς σεισμὸς ἐγένηκε καὶ ταραχὴ μεγάλη.
 Βεργολυγáει ἡ λυγερὴ καὶ πέφτει στὸ κρεββάτι.
 20 Τὰ πῆραν τὰ βαριόμοιρα καὶ πᾶνε νὰ τὰ θάψουν.
 Τὰ πῆγαν καὶ τὰ θάψανε στῆς ἐκκλησιáς τὴν πόρτα.
 Μάρω φυτρώνει κάλαμος κι ὁ Γιάννος κυπαρίσσι,
 βεργολυγáει ὁ κάλαμος, φιλεῖ τὸ κυπαρίσσι.

Ρόδος. – Ἐστία, τόμ. ΙΓ' (1882), σ. 317.

Α' α.

- Ἄσμα
 Ὁ Γιάννος μὲ τὴν Μαρουδιῆ τρεῖς χρόνους ἀγαπίσαν
 κι ἀπάνω μέσ' στοὺς τέσσαρες τῆς μάννας του τὸ λέει.
 – «Γιάννο, νὰ πέση ἡ γλῶσσα σου, νὰ ἔχε κατὴ ἡ καρδιά σου,

- πού ἡ Μάρω εἶν' ξαδέρφη σου, πρώτη ξαδέρφισά σου».
- 5 Ἡ Μάρω ἀρραβωνιάστηκε κι ὁ Γιάννος ἀρρωσταίνει,
ἡ Μάρω ἐπαντρεύτηκε καὶ ὁ Γιάννος ἀποθαίνει.
Συμπεθεριὸ καὶ λείψανὸ καὶ οἱ δυὸ ἀπαντηθήκαν.
Κανένας δὲν ἐρώτησεν ἀπὸ τοὺς συμπεθέρους,
μόνον ἡ Μάρω ρώτησε καὶ τοὺς γλυκορωτάει.
- 10 - «Τίνος εἶναι τὸ λείψανο μὲ τὸ χρυσὸ κιβούρι;»
- «Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ ἔρημου τοῦ Γιάννου».
Κ' ἡ Μάρω πέφτει ἀπ' τ' ἄλογο, ἔπεσε κ' ἔσκοτώθη.
Σ' ἓνα μῆμα τοὺς βάλανε τὰ δυὸ τὰ ἀγαπημένα
κ' ἡ Μάρω φύτρωσε μηλιά κι ὁ Γιάννος κυπαρίσσι.
- 15 Φυσάει ἀέρας καὶ βοριάς καὶ σκύφτοντ' καὶ φιλιόσαν.
Βασιλοπούλα ἀγνάντευεν ἀπὸ τὸ παραθύρι:
- «Γιὰ δὲς τὰ κακορρίζικα, γιὰ δὲς τα τὰ καημένα,
δὲν ἐφιλιόσαντε ζωντανά, φιλιῶνται πεθαμένα.

*Πειλοπόννησος (Κυπαρισσία). - Λ. Α. Ὑλη
ἀρ. 2087 (Μαρία Βασιλείου, 1888).*

Β'.

- Εἰς τὴν ἀπάνω 'ειτονιά τσ' ὄλον εἰς τὴν ἀπάνω,
φιλιᾷ ἀερφὸς τὴν ἀερφή, κουμπάρος τῆκ κουμπάρα,
ἐφιλιᾷ τσ' ὁ Συνοδινοὸς τῆγ γυναικαερφήτ του,
ἐφιλιᾷ τσ' ἐνερώτατ τη, φιλιᾷ τσ' ἀνερωτᾷ τη.
- 5 - «Μαροῦ τσαι 'ἐπ' ἵ παντρεύγκεσαι, Μαροῦ 'ἐπ' ἵ παίρεις ἄντρα;»
- «Τσαι πῶς μοῦ λὲς νὰ παντρευτῶ, νὰ πάρω ἄλλον ἄντρα;
ἔσου συνόι¹ μ' ἦκαμες, τὸν ἄντρα τί τὸθ θέλω;
ὄμπρὸς ποδιά μου κόντηνε, τσαι πίσω μάκρηνέμ μου,
τῆ τζώνην ἀπού μοῦ 'φερες ἀπού τὸ Σαλονίτσι,
- 10 τρεῖς γίπλες τὴν ἐτζώννουμου τσαι πάλι 'πόμενέμ μου,
τώρα μονὴ τῆ τζώννομαι τσαι πάλι 'ἐμ² μὲ φτάννει.
Νὰ τό 'ξερεν ἡ μάννα μου, πῶς εἶμ' ἀγγαστρωμένη,
κάλλια μοῦ 'τὸ νὰ κρεμμαστῶ γῆ νὰ 'μ' ἀποθαμμένη».
- «Μαροῦ, σάθ θές νὰ κρεμμαστῆς, σάθ θέλῃς νὰ 'ποθάνης,
- 15 'ἄλε³ τὸ φελλοκάλικο⁴ τσ' ἔμπα 'ς τὸ περιόλι,
φάε τῆς δάφνης τὸκ καρπό, τῆς πρικοιλιάς⁵ τῆ ριτζα
τσαι 'ἄλε τσ' εἰς τὸκ κόρφοσ σου τριτσέφαλον ἐφί.⁷
τῆς ὄφιεντρας⁸ τῆ τσεφαλή νὰ ξέβγκη ἡ ψυχὴ σου».
'ἄλλει⁹ τὸ φελλοκάλικο, στὸ περιόλι μπαίννει,

1) δέν. 2) συνόδι· σύντροφον γάμου. 3) δέν. 4) βάλε. 5) ὀπόδημα ἐλαφρὸν μὲ
κάττωμα ἀπὸ φελόν. 6) πικραελιάς, ἀγριελαιάς. 7) ὄφιν, 8) τῆς ἐχίδνης. 9) βάλλει.

- 20 τρώει τῆς δάφνης τὸκ καρπὸ, τῆς πρικολιᾶς τὴ ρίτζα,
τσαί 'άλλει τσ' εἰς τὸκ κόρφοι τῆς τριτσέφαλον ἐφί,
τῆς ὄφιεντρας τὴ τσεφαλή τσ' ἐξέβγκεν ἡ ψυχὴ τῆς
'έξου' τσαί τὸς Συνοδινὸ 'ς τὸμ μαῦρο κααλλάρη,
βρίσκει τὸπ πρωτομάστορη τσαί πελεκᾶ τσιούρι.
- 25 - «Νά τζήσης, πρωτομάστορη, τίνος εἶτ' ἂ τὸ τσιούρι;»
- «'Αρκοντοπούλλα 'πόθανεν ἡ γυναικαερφή σου».
- «Νά τζήσης, πρωτομάστορη, κάμε το τὸ τσιούρι,
νά 'ναι μακρὺ, νά 'ναι πλατὺ, νά παίρη δυὸ νομάτους,
νά 'χη τσαί περιπέτζουλλα³ γιὰ τὰ ντασκόλουρά⁴ μου».
- 30 Γιε⁵ βιτσιὰ τοῦ μαύρου του τσαί πάει τσ' ἀποσώννει.⁶
- «Κάμετε ὕρον, ἄρκοντες, τσαί τσύκλον οἱ παπάες,
τσαί τόπον οἱ γραμματικοὶ νά μπῶ νά 'ῶ⁷ τῆκ κόρη».
'Εβγκάλλ' ἀργκυρομάχαιρο ἀπὸ χρουσόφ φηκάρι,⁸
στοὺς οὐρανοὺς τὸ πέταξε στὸ χέριτ του τὸ πιάννει
- 35 τσ' εἰς τῆκ καρντιάτ του τὸ 'πηξε τσ' ἐξέβγκεν ἡ ψυχὴ του.
'Ετσει πὸυ θάφτ' ἡ λυερὴ ἐξέβγκε τσυπαρίσαι,
τσ' ἔτσει πὸυ θάφτ' ὁ νιώτερος ἐξέβγκε καλαμιῶνας.
Κάθε μεάλῃ Τσυριατσῆ, κάθε Λαμπρήγ Γευτέρα
συββονατίτζ'⁹ ὁ κάλαμος φιλᾶ τὸ τσυπαρίσαι.

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρον, Δημοτικὰ τραγοῦδια
Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 81-82, ἀρ. 12(α).*

Β' α.

- “Ἐνα μικρὸ Βλαχόπουλο μιὰ Βλάχα ν-άγαπάει,
τρεις χρόνους τὴν ἀγάπαγε, στοὺς τέσσερες τῆς λέγει.
- «Βλάχα μου, δέν παντρεύεσαι κι ἄλλον ἄντρα νά πάρης;»
- «Γιὰ δὲ μοῦ λὲς νά πᾶ' χαθῶ κι ἄγρια βουνά νά πάρω,
5 παρὰ μοῦ λὲς νά παντρευτῶ κι ἄλλον ἄντρα νά πάρω;»
- «Βλάχα μ', κι ἂν θέλῃς νά χαθῆς κι ἄγρια βουνά νά πάρης,
πᾶρε τὴν ἄκρη τὸ γιαλό, τὴν ἄκρη τὸ ποτάμι,
μάσε¹⁰ τῆς δάφνης τὸν καρπὸ, τῆς πικροελιάς¹¹ τὸ φύλλο,
γαλάκτις' τα μὲ τὴν καπνιά καὶ πιέ τα μὲ τὸ ξίδι».
- 10 Παρασκευὴ τῆς τᾶ 'λεγε, Σαββάτο τὰ μαζεῦει,
τὴν Κυριακούλα τὴν αὐγὴ τῆ Βλάχα πᾶν' νά θάψουν

1) δέξου. 2) εἶναι. 3) τὰ περίεξ τοῦ μνήματος πέτρινα κτιστὰ ὑψώματα. 4) λουριά
τῆς ντάσκας, δερματίνου θυλακίου χρῆσάιμου διὰ τοὺς γεωργοὺς πρὸς φύλαξιν πυροβολικῶν,
ἤσκας καὶ ἄλλων τῆς πρώτης ἀνάγκης εἰδῶν. 5) δίδει. 6) φθάνει. 7) νά ἰδῶ. 8)
θηκάρι, θήκη. 9) σκύθει καὶ γονατίζει. 10) σόλλεξε. 11) ἀγριοελιάς.

- κι ὁ Γιάννος τὴν ἀγνάντευεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.
 - «Τὸ τίνος εἶν' τὰ φλάμπουρα,¹ τὰ πράσινα κρεββάτια;»
 Χρυσὸ μαχαίρι ν-ἔβγαλε καὶ στὴν καρδιά τὸ μπήχνει.
 15 Τὰ πήρανε καὶ τὰ 'θαψαν τὰ δυὸ σ' ἓνα κιβούρι.
 Τὸ 'να φυτρώνει κάλαμος καὶ τ' ἄλλο κυπαρίσσι·
 βεργολυγάζει ὁ κάλαμος, φιλεῖ τὸ κυπαρίσσι·
 κι ὁ κόσμος τοὺς ἀγνάντευαν καὶ τοὺς ἀναγορεύουν:
 - «Κοίταξε τὰ λιγὸήμερα, τὰ κοιφοζωισμένα,
 20 'πως ἀγαπιῶνταν ζωντανά, φιλιῶνται πεθαμένα».

**Ηπειρος (Τσονμέγκα). - Δαογο., τόμ. 5 (1915/16),
 σ. 109, ἀρ. 100 Β (Χρ. Ν. Λαμπράκης).*

Γ.

- Μιὰν κόρη ρόδα μάζωνε κι ἀθούς ἐκορφολόγα,
 νὰ πλέξη τζόγια² μὲ τσ' ἀθούς, στεφάνι μὲ τὰ ρόδα.
 Κι ὁμορφος νιὸς κατέβαινε ἀπὸ λαγοῦ κυνήγι,
 ζευγάρι ρόδα τσῆ ζητᾷ καὶ τέσσερα τοῦ δίδει
 5 καὶ δαχτυλίδι τσῆ πετᾷ στὸ μεσιακὸ δαχτύλι.
 Κ' ἡ μάννα τζη τήνε θωρεῖ ἀπ' ὠριο³ παραθύρι.
 - «Μωρῆ, καὶ δὲν ἐντράπηκες, νὰ πάρης δαχτυλίδι,
 νὰ τὸ φορῆς καθημερνῶς στὸ μεσιακὸ δαχτύλι,
 ἀπού 'χεις δώδεκ' ἀδερφοὺς καὶ δεκοχτ' ἀξαδέρφους;»
 10 'Ολημερνίς τὴ μάλωνε κι ἀργά τὴ μαντατεύει.⁴
 Δέρνουν οἱ δώδεκ' ἀδερφοὶ κι οἱ δεκοχτ' ἀξαδέρφοι·
 δέρνει τὴν καὶ ἡ μάννα τζη μ' ἓνα χρυσὸ ροκάκι
 κι ἀφέντης τσ' ὁ πρωτόπαπας μ' ἓναν πατεριτσάκι.
 Τὴ νύχτα τὰ μεσάνυχτα ἡ κόρη ψυχομάχει
 15 κ' ἡ μάννα τζη μπαινόβγαινε τζαγκουρνομαδισμένη⁵
 κι ἀφέντης τσ' ὁ πρωτόπαπας τὰ γόνατά ντου δέρνει.
 - «Μισεύεις, θυγατέρα μου, κ' εἶντα μοῦ παραγγέρνεις;
 ποιὰ ροῦχα νὰ σοῦ βάλωμε κ' εἶντα τακίμι⁶ θέλεις;
 θέλεις τὰ μπά, θέλεις τὰ ξά, θέλεις τὰ βελουδένια;
 20 θέλεις τὰ χρυσοπράσινα, πού σοῦ 'φερεν ὁ Γιάννης;»
 - «Δὲ θέλω μπά, δὲ θέλω ξά, δὲ θέλω βελουδένια,
 μὰ θέλω 'κεῖνα πού φορῶ τὰ ματοκυλισμένα,

1) αἰ σγμαῖζι. 2) στεφάνι (λ. ἐντ. zoja). 3) ὠραῖον. 4) μαρτορεῖ, προδίδει.
 5) μὲ αἱματομένιας τὰς παρειὰς διὰ τῶν ὀνόχων τῆς καὶ μὲ λομένην τὴν κόμην. 6) ποῖαν
 ἰνδομασίαν (λ. τ. takim).

γιὰ νὰ τὸ μάθη τὸ χωριό, νὰ τὸ γεμίσῃ ἢ χώρα,¹
πὼς μ' ἀδικοσκοτώσετε γιὰ 'να ζευγάρι ρόδα».²

Κρήτη ("Ελος Κισάμου). - Δ. Α. ἀρ. 1161Γ',
σ. 18 - 19 (Μαρία Λιουδάκη, 1938).

Γ' α.

- Ὅσο εἶναι μάκρος τοῦ γιαλοῦ καὶ φάρδος τοῦ πελάγου,
τόσο παννὶ διαζούντανε ἡ κόρη στὴν αὐλὴ τῆς
μὲ τετρακόσια ρόδانا³ καὶ χίλια δυὸ μασούρια.
Τοῦ ρήγα ὁ γιὸς ἐπέρασε καὶ τὴν καλησπερίζει.
- 5 - «Καλησπέρα σου, λυγερή». - «Καλῶς τὸ παλληκάρι».
- «Ἔπεσ' ὁ νοῦς σου στοῦ παννὶ κι ὁ λογισμὸς σ' στοῦ χτένι
κ' ἐμένα μ' ἐπαράτησες καὶ πλιά δὲ μὲ θυμᾶσαι».
- «Δὲ σ' ἀπαρνιοῦμαι, ρήγα μου, πάλε στοῦ νοῦ μου σ' ἔχω,
σ' ἔχω γραμμένο στοῦ παννὶ καὶ στοῦ ξυλόχτενό μου
- 10 κι ἀπάνω στὴ σαίττα⁴ μου σ' ἔχω ζωγραφισμένο
καὶ μέσα στὰ μιτάρια μου χρυσοπεριπλεγμένο».
Κ' ἡ μάννα τῆς τὴν ἄκουγεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
- «Μωρὴ, μὲ ποιόναν ὀμιλεῖς, μὲ ποιόνα κουβεντιάζεις;
Στάσου νὰ ῥθοῦν τ' ἀδέρφια σου κι ἂν δὲ σὲ παραδώσω».
- 15 Ἐβράδυασε καὶ ἤρθανε τ' ἀδέρφια τῆς στοῦ σπίτι
κ' ἐφέρανε ἀφιλογές,⁵ γιὰ κόρες, γιὰ γυναῖκες,
γιὰ τσ' ἔμορφες, γιὰ τσ' ἄσκημες καὶ γιὰ τίς τιμημένες.
Κι ὁ Κωσταντῆς ἀρχίνησε παινᾶ τὴν ἀδερφή του,
πού 'τανε μιὰ καὶ ὀμορφη, πού 'ταν καὶ τιμημένη.
- 20 Κ' ἡ μάννα τῆς σάν τ' ἄκουσε τοῦ Κωσταντίνου λέγει.
- «Γιὰ σώπα, σώπα, Κωσταντῆ, καὶ μὴ πολυκαυκιέσαι.
μιὰν ἀδερφή ἔχετε κ' ἐσεῖς κ' ἐκείνη πλανεμένη».
- «Μάννα μ', καὶ ποιὸς τὴν πλάνεψε καὶ εἶναι πλανεμένη».
- «Τοῦ ρήγα ὁ γιὸς τὴν πλάνεψε, μ' αὐτόν κρυφομιλοῦσε».
- 25 Παίρνει ὁ μεγάλος τὸ σπαθὶ κι ὁ ἄλλος τὸ κοντάρι

1) νὰ διαδοθῆ εἰς τὴν πόλιν. 2) τὸ ἄσμα ἐνταῦθα καταλήγει μὲ τοὺς κατωτέρω
στίχους, οἱ ὅποιοι παραλείπονται ὡς συμφορμὸς.

- «Ἀφήνω σας παραγγελιά κι ἀφήνω σας κατάρα
νὰ πᾶτε νὰ μὲ θάψετε εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

Νὰ πᾶτε νὰ μὲ θάψετε κ' ἐμένα τὴν καημένη
ἐκεῖνὰ πού θάρτουνε τοσὶ νιοὺς τσ' ἀδικοσκοτωμένοι».

3) ροδάνι = ἡ σβίγα μὲ τὴν ὅποιαν περιτυλίσσεται τὸ νῆμα, εἰς τὰ καλάμια, μασούρια.
4) ἡ ὑφαντικὴ σαίττα ἐφ' ἧς τὸ ὑφάδι. 5) ὀμιλίαν, σοζήτησιν.

- κι ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρὸς χτυπᾷ μὲ τὸ χαντσέρι.¹
 Κι ἀφοῦ τὴν ἐσκοτώσανε κάθουνταν καὶ τὴν κλαίγαν.
 Κ' ἡ μάννα της μπαινόβγαινε μὲ τὰ μαλλιά στὰ χέρια.
 - «Γιὰ πές μου, πές μου, λυγερή, τί ροῦχα νὰ σὲ βάλω,
 30 τὰ κόκκινα, τὰ πράσινα ἢ τὰ μεταξωτά σου;»
 - «Βάλε μ' ἐτούτα, πού φορῶ, τὰ ματοκυλισμένα,
 καὶ σύρτε καὶ περάστε με 'π' τὸ σπίτι τοῦ καλοῦ μου,
 ἀπὸ τοῦ ρήγα τίς αὐλές κι ἀπὸ τὰ παραθύρια».
 Τοῦ ρήγα ὁ γιὸς ἐμπρόβαλε ἀπὸ τὸ παραθύρι
 35 βλέπει ξεφτέρια καὶ περνοῦν, παπάδες καὶ διαβάζουν,
 τὴ μάννα του ν-ἐρώτησε, τὴ μάννα του ρωτάει.
 - «Ποιανοῦ εἶν' αὐτὸ τὸ λείψανο, ποιανοῦ εἶν' αὐτὸ τὸ ξόδιο;»²
 - «Τῆς λυγερῆς, τῆς ὁμορφῆς, τῆς μαχαιροπαρμένης,
 ἐκείνης πού ἀγάπησες, πού ἤθελες νὰ πάρης».³
 40 Κ' ἐκεῖνος ἄμα τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ βαροφάνη
 ἔπεσ' ἀπ' τὸ παράθυρο κ' ἐβγήκεν ἡ ψυχὴ του·
 ἐπῆγαν καὶ τὸν ἔθαψαν κοντὰ στὴ λυγερὴ του.
 Ἐκείνη βγήκε λεμονιά κ' ἐκεῖνος κυπαρίσσι·
 χαμολυγᾷ ἡ λεμονιά, φιλεῖ τὸ κυπαρίσσι
 45 κ' ἐκεῖνο ἀπλώνει τὰ κλωνιά τὴ λεμονιά σκεπάζει·
 κ' ἡ ρήγαινα τὰ ἔβλεπεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
 - «Γιὰ ἰδές τα τὰ μαργέλικα' καὶ τὰ μαργελεμένα,
 'κεῖνα πού κάμναν ζωντανά, κάμνουν καὶ πεθαμένα».

Μικρὰ Ἀσία (Κύζικος). - Λ.Α. ἀρ. 189,
 σ. 208, ἀρ. 27 (Μ. Φυλανθίδης).

Δ'.

Τὸ ᾄσμα συνθετημένον εἰς στίχους μὲ ὁμοιοκαταληξίαν, ρίμαν, ἔχει ὑπόθεσιν τὸ ἐρωτικὸν αἶσθημα κόρης, ἐκ τοῦ ὁποίου ὠδηγήθη αὕτη εἰς τὸν θάνατον.

Πρόκειται περὶ νεωτέρας ποιητικῆς συνθέσεως, ἀστικῆς μᾶλλον προελεύσεως, πιθανῶς ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.⁴

Οὐλα τ' ἀρχοντοκόριτσα μὲ γέλια καὶ χαρές,
 μόνον ἢ Διονίτσα μὲ πίκρες μὲ χολές.

1) μὲ πολεμικὴν μάχαιραν (λ. τ. λιησετ). 2) τὸ ξόδι, ἡ κηδεῖα. 3) ἀκολουθεῖ ὁ στίχος: πού ἐγὼς τὴν ἐσκοτώσανε τὰ τρία της τ' ἀδέλφια, ὁ ὁποῖος παρελείφθη ὡς παρεμβληθεὶς μεταγενεστέρως πρὸς ἐπεξηγήτην τοῦ αἰτίου τοῦ θανάτου τῆς κόρης. 4) τὰ ποιητὰ, τὰ πανοῦργα εἰς τὸν ἔρωτα.

5) Βλ. S. Baud-Bovy, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 296.

- «Γιὰ πές μου, Διονίτσα, τί 'χεις καί θλίβγεσαι
κ' εἰς τὸ γ-καθρέφτη πάεις καὶ δὲ στολιζέσαι ;»
- 5 — «Τί νὰ σοῦ πῶ, νενέ¹ μου, ἀγάπ' εἶναι πολλή
κ' ἐπαρταώρισάν² τὴ γ-κ' ἐγένηκε τρελή».
- «Πές μου, γλυκειά μου κόρη, ποιὸς εἶναι π' ἀγαπᾷς
νὰ 'πῶ εἰς τὸ μπαμπά σου, ἄντρα νὰ τόνε πάρ'ς».³
- «Μηδὲ καὶ ξένος εἶναι, μηδὲ κι ἀλλαργινός,
10 στὴ γ-κάμαρά μας εἶναι τοῦ Μανολάκ' ὁ γιός».
- «Κάλλιο 'χω, θυγατέρα μ', στὸν ἕδη νὰ σὲ 'δῶ
παρ' ἄντρα τοῦ Μανόλη νὰ πάρης τὸν υἱό».
- «Πάψε, νενέ¹ μου, πάψε, μὲ καίεις ζωντανή».
- «Καλά, πῶς μπήκε μέσα καὶ σὲ ἐγάπησε,
15 χωρὶς τὸν ὀρισμό μου⁴ τὸ πόδι πάτησε ;
Γιὰ πές μου, γλυκειά μ' κόρη, τί 'ν' ποῦ σοῦ 'χάρισε ;»
- «Τῆς Μάρτας δαχτυλίδι, τῆς Πόλης λαχουρί,⁵
ἔξηνταδυὸ ρεσοῦτια⁶ κ' ἓνα σταμπουσαλί.⁷
- «Γιὰ 'πέ μου, Διονίτσα, εἶντα⁸ ποῦ τὰ 'καμες ;»
- 20 — «Στὸν ἔμποραν ἐπῆα κ' ἐπῆρα πράματα,
ἀγόρασα κ' ἐπῆρα, τρεῖς φοῦστες τὰ 'καμα.
Τῆ μιὰ, νενέ¹ μου, δῶσ' τὴν μέσα στὴ μ-Παναγιά,
γιὰ νὰ τὴ βάλλ' ὁ διάκος, ὄντας θά λουτροῦξ.
Τὴν ἄλλη, νενέ¹ μου, δῶσ' τὴν στὴ φιλαινάδα μου,
25 νὰ τὴ φορῆ, νὰ βλέπουν τὴ νοστιμάδα μου.
Τὴν τρίτη, νενέ¹ μου, βάρ' τὴ γ-κάτω στὸ μνήμα μου
κι ὁ γιός τοῦ Μανολάκη ἄς ἔχη τὸ κρῖμα μου.
'Εγὼ σὰν ἀποθάνω θά βγῆκω γιασουμί,
νὰ 'ρχουνται νὰ μὲ κόβγουν οὔλ' οἱ μελαχρινοί.
30 'Εγὼ σὰν ἀποθάνω θά 'βγω βασιλικός,
νὰ 'ρχεται νὰ μὲ κόβγη τοῦ Μανολάκη ὁ γιός».
- Πέθαν' ἡ Διονίτσα, χτυποῦσ'⁹ ἡ καμπάνα τῆς,
μικροί, μεγάλοι κλαῖαν τὴν ὁμορφάδα τῆς.

*Γεωργ. Ν. Καζαβῆ, Νισύρου λαογραφικά,
Νέα Ὑόρκη 1940, σ. 35-36.*

1) μητέρα (λ. τ. πίπε). 2) ἐπεριώρισά τῆ. 3) ἔκδ. Καζ.: πᾶς. 4) τὴν θέλησίν μου. 5) βφασμα μάλλινον λεπτόν. 6) ρεσοῦτι = νόμισμα. 7) σάλι, ἐπάμιον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. 8) τί. 9) ἔκδ. Καζ.: χτυποῦσεν.

ΙΓ'. ΑΝΟΣΙΟΣ ΕΡΩΣ

Τοῦ ἄσματος ὑπάρχουν παραλλαγὰι κυρίως εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Μάννα ἐρωτεύεται τὸν υἱὸν τῆς, ὅστις ὅμως δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν ἀνόσιον ἔρωτά τῆς. Κατὰ τὰς διαφόρους παραλλαγὰς, ἡ ἐρωτευθεῖσα εἶναι χήρα μάννα, μητριὰ, παπαδιὰ ἢ καλογριά.

Πρόκειται περὶ παλαιοτάτου θέματος, τὸ ὁποῖον ἐν τῇ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς τὸ ἐπεισόδιον Φαίδρας καὶ Ἴππολύτου, τὸ ὁποῖον καὶ ἀπετέλεσε τὴν ὑπόθεσιν τῆς γνωστῆς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου. Δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, ἂν τὸ ἄσμα ἀποτελῇ τὴν συνέχειαν τῆς παλαιᾶς μυθολογικῆς παραδόσεως. Πιθανώτερον φαίνεται ὅτι διεμορφώθη ἐκ μεταγενεστέρων σχετικῶν κοινωνικῶν ἐπεισοδίων καὶ διηγήσεων.

Κατ' ἄλλον τύπον τοῦ ἄσματος (Β'), γνωστὸν εἰς παραλλαγὰς μόνον τῆς Κύπρου, ὁ υἱὸς ἀνταποκρίνεται ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς τὸν ἔρωτα τῆς μητέρας του. Διὰ νὰ μὴ ἀποκαλυφθοῦν δὲ καὶ προδοθοῦν αἱ ἄνομοι αὐτὰ σχέσεις ὑπὸ τῆς νύμφης (συζύγου τοῦ υἱοῦ), ἡ μάννα συμβουλεύει τὸν υἱὸν νὰ φονεύσῃ τὴν γυναῖκα του· ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἐδίστασε, διαπράττει ἐκείνη τὸν φόνον διὰ δόλου καὶ παραθέτει τὸ συκῶτι τῆς φονευθείσης εἰς δεῖπνον τοῦ υἱοῦ. Μὲ τὴν πλοκὴν ταύτην τὸ ἄσμα συνδέεται πρὸς τὸ τραγούδι τῆς «Μάννας φόνισσας» (βλ. ἄνωτ., σ. 368).

Δ. Α. Π.

Α'.

Μιά χήρα ἔχει ὄμορφον γιὸ καὶ ἴμορφοκαμῶμένο.

Τόνε ζηλεύει ἡ γειτονιά, τόνε ζηλεύει ἡ ρούγα,¹

τόνε ζηλεύει κ' ἡ μάννα του, ἄντρα νὰ τόνε πάρῃ.

– «Ἄιντε, Γιάννη μ', νὰ φύγουμε,² σ' ἄλλο χωριὸ νὰ πᾶμε·

5 κι ἂν σὲ ρωτήσῃ ἡ ξενιτειά κι ἂν σὲ ρωτήσουν ξένοι,

μὴν πῆς πῶς εἶμ' ἡ μάννα σου μηδὲ κ' ἡ ἀδερφή σου·

νὰ πῆς πῶς εἶμ' γυναῖκα σου, τὸ πρῶτο σου στεφάνι».

– «Μάννα μ', δὲν εἶσαι χριστιανή, δὲν εἶσαι βαφτισμένη·

μάννα μ', δὲν πῆγες σ' ἐκκλησιά, ν' ἀκούσης τὸ Βαγγέλιο».

Εὐβοία (Ἰασιαία). – Ἀρχ. Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμ. Α' (1935/36), σ. 115, ἀρ. 19 (Γ. Γ. Παπαϊωάννου).

Α'α.

Καλόγρια ἔχει ὄμορφον υἱόν, ὄμορφο παλληκάρι.

Τόνε ζηλεύει ἡ γειτονιά, τόνε ζηλεύει ἡ χώρα,

τόνε ζηλεύει κ' ἡ μάννα του ἄνδρα νὰ τόνε πάρῃ.

Δὲν ἔχει πῶς νὰ τοῦ τὸ πῆ, πῶς νὰ τὸ μολογήσῃ.

1) ὁδός (λ. ἰτ. ruga). 2) ἔκδ. Πακ.: Γιάννη μ', φύγουμε.

- 5 - «Έλα, παιδί μ', νά παίξωμε τῆς νύχτας τὰ παιγνίδια».
 - «Σώπα, μάννα μου, μὴ τὸ λές καὶ μὴ τὸ κοβεντιάζης,
 ὅτι τ' ἀκούει ὁ Θεός, τρεῖς χρόνους δὲ μᾶς βρέχει,
 ὅτι τ' ἀκούει κ' ἡ μαύρη γῆς, τρεῖς χρόνους δὲ χορτιάζει».

*Werner von Haselthausen, Neugriechische Volkslieder,
 Münster i. W. 1935, σ. 64, ἀρ. 21.*

B'.

- Πάνω 'ς τὸν πάνω μαχαλά, 'ς τὴν πάνω γειτονούλλαν
 ἀγάπαν μάννα τὸ παιδὶν τζαὶ τὸ παιδὶν τὴν μάνναν.
 Ἀγάπαν τὴν τζ' ἀγάπαν τὸν χρόνους δεκατεσσάρους,
 πάνω 'ς τοὺς δεκατέσσερεις ἢ Αὐκωθὰ 'νωσέν' το.
- 5 - «Κάνεις φιλί, κάνεις τσιμπί, ἢ Αὐκωθὰ 'νωσέν' μας».
 - «Τζαὶ φίλα με, σὰ μὲ φιλᾶς, τσίμπα με, σὰ μ' ἐσίμπας,
 παραντζελιὰ πού λειφκεσαι, νά σοῦ τὴν παραντζελίω.
 Νά πκιάσης τ' ἀρκοτσίκουρον,² νά πὰς 'ς τὸ ἄρκον³ ὄρος,
 νά πέψω σου τὴν Αὐκωθὰ, ψουμίν γιὰ νά σοῦ φέρῃ
- 10 τζαὶ σκότωσ' τὴν τζαὶ χῶσε τὴν, κανεὶς νά μὴν τὸ ξέρῃ».
 Τζαὶ σὰν τοῦ εἶπεν ἔκαμεν, τζαὶ σὰν τοῦ παραντζέλλει.
 Ἐπκίασεν τ' ἀρκοτσίκουρον⁴ νά πὰ' 'ς τὸ ἄρκον³ ὄρος,
 ἔπεψεν τζαὶ τὴν Αὐκωθὰ, ψουμίν γιὰ νά τοῦ πάρῃ.
 Ἀπὸ μακρὰ τὸν θαιρετᾶ τζ' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λέει:
- 15 - «Ὡρα καλὴ σου, Γιαννακό, ὦρα καλὴ τζαὶ γειὰ σου,
 μούσκο τζαὶ ροδοστέμματα⁴ 'ς τὰ καμαρόφρυδὰ σου».
 Τζαὶ 'πολοήθην τζαὶ λαλεῖ: - «Καλῶς τὴν Αὐκωθὰ μου.
 Τζαὶ πκιάσ' το τοῦτον τὸ στρατίν, 'ς τὴν μάνναν σου νά πάης.
 'ς τὴν πεθθεράν σου μὲν πάης, γιὰτ' ἔν' ὁ θάνατός σου».
- 20 Σηκώθηκεν 'πὸ τζεὶ χαμαὶ τζαὶ πὰ' 'ς τὴν πεθθεράν τῆς.
 Πού τῆ θωρεὶ ἢ πεθθερά, ἀψώθην⁵ τζ' ἔθυμώθην.
 - «Ἐλα νά δῆς, ἄ Αὐκωθὰ, εἶντα μυστήρκο πρᾶμμα,⁶
 ἐγέννησεν ἢ βονικὴ⁷ τζ' ἔκαμεν τρία πουλλάρκα.
 Τὸ 'ναν γι' ἐσέ, τ' ἄλλον ἐμέ, τ' ἄλλον τοῦ Γιαννακό μας».
- 25 Σὰν γέρακο⁸ τὴν ἔπκίασεν, σὰν θουχα⁹ τήνε θθίζει¹⁰
 τζαὶ πκιάωνσι τὸ φλαγκούδι¹¹ τῆς, 'ς τὸν ποταμὸν τζαὶ πάει.
 Ἐφτὰ θιλιά τὸ ἔκαμε,¹² τὸ γαῖμα δέν-ι-στέκει.
 - «Ἐλᾶτε, βάγιες¹³ τῶν βαγιῶν, μαεῖροι τῶν μαεῖρων.

1) ἐνοιωσε, ἀνετλήφθη. 2) ἄγριον τσεκούρι, πέλεκυ. 3) ἄγριον. 4) μούσκον (ἄρωμα) καὶ ροδοσταγμα (ἀνθόνερο). 5) ἠρεθίσθη. 6) εἰ μυστηριώδες πρᾶγμα. 7) ἡ ὄνος. 8) γεράκι. 9) εἶδος ὀρνέου. 10) σχίζει. 11) πλευρόν. 12) σικλιά, δοχεῖα ὕδατος, τὸ ἔπλυνε. 13) ὑπηρέτριαι.

- ἔλα νά μαειρέψετε τοῦ γιοῦ μου τὸ φλαγκάτσιν». ¹
- 30 Τζαί νά σου τζαί τὸ Γιαννακὸ τζ' ἐμπήκεν ἔσσω ἄρπα. ²
 - «Μάννα, τζαί ποῦ 'ν' τὴν νύφην σου τζ' ἐμέν' τὴν Αὐκωθὰ μου,
 νά τὴν φιλήσω μιὰν τζαί δκυό, νά σβήσουν τὰ λαμπρά μου»; ³
 - «Πέζα ⁴ νά φάς, πέζα νά πκῆς, ἡ Αὐκωθὰ ἔν' ἔσσω,
 ὅπου τζ' ἂν ἔν' ἡ Αὐκωθὰ τὴν τάβλαν θὰ καθίση».
- 35 Τζαί τὸ σιννί ⁵ ἐλάλεν το, ἡ πρότσα ⁶ μαρτυρᾷ το :
 - «Νὰ μὴ μὲ φάς, ἀφέντη μου, γιατί' εἴμ' ἡ Αὐκωθὰ σου».
 Τανᾷ εἰς τὴν κοζούλλαν ⁷ του, βρῖσκει ἀρκυρὸν φηκάριν
 τζαί μέσ' 'ς τ' ἀρκυροφήκαρον βρῖσκει ἀρκυρὸν μαθαίριν'
 'ς τὸν οὐρανὸν τὸ ἔσυρεν, 'ς τὸ θέριν του τὸ 'δέχτη
- 40 τζαί πάλε ξανασύρνει το τζαί 'ς τὴν καρκιά του ρέχτη.
 - «Τζεῖ πῶν' νά κλαίη ἡ μάννα τῆς, νά κλαίη τζ' ἡ διτζή μου,
 νά παίρνουν τὰ μνημόσυνα διπλά 'ς τὴν ἐκκλησίαν».

*Κύπρος (Ἄνω Λεύκαρα). - Έντ. Λύντεκς, Ἑλληνικά
 δημοτ. τραγοῦδια, Μέρ. Α', Ἀθήναι 1943-1947, σ. 147-48.*

ΙΔ'. ΕΡΩΣ ΣΥΝΤΕΚΝΙΣΣΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΥΝΤΕΚΝΟΝ

Τὸ ἄσμα τοπικῶς διαδεδομένον μόνον εἰς τὴν Δυτ. Κρήτην, τὴν Δωδεκάνησον (Κάρπαθον καὶ Νίσυρον) καὶ Ἀμοργὸν φαίνεται νησιωτικῆς προελεύσεως.

Ἡ οἰκονομία τοῦ ἄσματος, ἥτις προϋποθέτει κοινωνίαν ἀστικήν, οὐχὶ δὲ ἀγροτικήν μετὰ τὰ αὐστηρά της κοινωνικὰ ἔθιμα, ὡς παρετήρησεν ὀρθῶς ὁ S. Baud-Bovy, ἄγει εἰς τὸ νά θεωρήσωμεν ὅτι τὸ ἀρχέτυπον ἄσμα προέρχεται ἀπὸ τὴν Κρήτην κατὰ τὴν περίοδον τῆς Βενετοκρατίας εἰς τὴν νῆσον.⁸

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Ἐδῶ στὴν κάτω γειτονιά, ἐδῶ στὴν κάτω ρίβα, ⁹
 κάθεται κούρβα ¹⁰ καὶ κερνᾷ ἓνα χρυσὸ στρατιώτη'
 ἓνα ποτήρι τὸν κερνᾷ κ' ἓνα λόγος τοῦ λέει :
 - «Ὁμορφος πού 'σ', ἀφέντη μου, μ' ἔχεις κοντὴ γυναίκα».
- 5 - «Κέρνα με, κούρβα, ¹⁰ κέρνα με καὶ λόγια μὴ μοῦ φέρνης
 κι ἂν εἶν' κοντὴ ἡ γυναίκα μου, κάλλια 'ναί 'πὸ τ' ἔσένα'
 ἔχει τοῦ κίτρου μυρωδιά, τῆς ἀροδάφνης κάλλη,
 κ' ἔχει καὶ τὸ νεντράνισμα ¹¹ τ' αἰ Γιώργη τὸ πνέμα».

1) πλευρόν. 2) ξαφνικά. 3) οἱ φωτιές, οἱ καημοὶ μου. 4) πέζευσε, κατέδα ἀπὸ τὸν ἵππον. 5) πιάτο. 6) πιρουνί (λ. γαλλ. broche). 7) ἀπλώνει τὸ χέρι εἰς τὴν μέσην.

8) Βλ. S. Baud-Bovy, ἔνθ' ἂν, σ. 251.

9) ρούγα ὁδός (λ. ἰτ. ruga). 10) πόρνη. 11) τὸ ἀνασκήκωμα τῆς κεφαλῆς, τοῦ βλέμματος.

- Κι ἀπ' ὄξω κείνη στέκεται, ὄλα καλὰ τ' ἀφ'κρᾶται.¹
 10 - «Ἐπαινέσές μ', ἀφέντη μου, διπλοῦ νὰ σ' ἐπαινέσω.
 Οἱ δυό σου νῶμοι πύργοι 'ναι κ' ἡ ἑλικιά σου κάστρο
 καὶ λάμπει καὶ ἡ νιότη σου σὰν τοῦ μποννέτη² τ' ἄστρο.
 Γλυκύ μου γλυκοκάλαμο 'πό τῆς Σουριᾶς τὰ μέρη,
 ποὺ κόβγουν οἱ Ἀράπηδες μ' ἐμίρικο³ μαχαίρι⁴
 15 τὴν ψίχα κάμνουν ζάχαρη καὶ τὸν ἀφρό του μέλι
 καὶ τ' ἀποκαθερίδια του κάμνουν ἀφρᾶτο μόσχο».

Νίσυρος. - Ζωγράφ. Ἀγών, ἔτ. Α' (1891)
 σ. 395 - 96, ἀρ. 14 (Γ. Παπαδόπουλος).

Β'.

- Συντέκνισσα τὸς σύντεκνο στὸ σπίτιτ της τὸν ἔχει⁵
 κρουφὰ κρουφὰ τότε καλεῖ, καλέσματα τοῦ κάμνει,
 κρασ' ἄσολον⁶ τότε κερνᾷ, δόλια λόγια τοῦ λέει.
 - «Ὁμορφος εἶσαι, σύντεκνε, μὰ 'χεις κακῆν γυναικα.
 5 Ἐσέ σοῦ πρέπει, σύντεκνε, 'υναῖκα σὰκ κ' ἐμένα,
 νὰ 'ναι ψηλή, νὰ 'ναι λιγνή κι ὁμορφοκαωμένη⁷
 νὰ 'χη τὸν ἥλιο πρόσωπο, τοῦ φεγγαριοῦ τὴν ὄψη
 καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερό νὰ 'χη καμαροφρούι».
 - «Κέρνα με, κούρβα,⁸ κέρνα με, λόγια μὴ μ' ἀναφέρνης,
 10 κι ἂν εἶκ κοντὴ ἡ γυναῖκα μου, εἶναι καλὴ γιὰ μένα.
 Καὶ τὸ καλάμιν εἶμ' μακρὺ ἀμμέ μαλυὸν 'έν ἔχει,⁹
 τὸ κλημα 'ναι κοντούτσικο 'μμέ κάμν' ὠρια σταφύλια¹⁰
 κάμνει σταφύλια ρατζακιά, κάμνει κρασί μοσκᾶτο,
 ἀποὺ τὸ πίννουν ἄρκοντες, ἄρκοντανεθρεμμένοι,
 15 τὸ πίννει κ' ἡ φτωχολογία, γιὰ νὰ ξεχνᾷ τὰ πάθη».

Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρον, Δημοτικὰ τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 265, ἀρ. 7.

ΙΕ'. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΑΡΟΔΑΦΝΟΥΣΑΣ

Τὸ ᾄσμα μὲ ὑπόθεσιν τὸν φόνον ὑπὸ τῆς Ρήγαινας τῆς Ἀροδαφνούσας
 πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ ἐρωτικοῦ δεσμοῦ της μὲ τὸν ἄνδρα της εἶναι Κυπρια-
 κόν, μὴ διαδοθὲν ἔξω τῆς νήσου.

Ἐπὶ τῆς ὑπόθεσιν τοῦ εἶναι ἱστορικόν γεγονός, ὡς παρετήρησε πρῶτος ὁ Κ.

1) ἀκούει. 2) πονέντης, ὁ διστ. ἄνεμος (λ. ἰτ. ponente). 3) ἔκδ.: μὲ μυρικό. 4)
 ἄσολον ἄκρατον. 5) βλ. ἄνωτ., σ. 439, σημ. 10. 6) ἀλλὰ μοσάλον δὲν ἔχει.

Σάθας,¹ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Πέτρου τοῦ Α' Λουζιγιάν (1358-1369), τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ σύγχρονος Κύπριος χρονογράφος Λεόντιος Μαχαιράς. Ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶχεν ἐλκυσθῆ εἰς ἔρωτα ἀπὸ τὴν ἀρχόντισσαν «ὀνόματι Τζοάνα Λ' Ἀλεμά, γυναικάν τοῦ σὶρ Τζουάν τε Μουντολίφ, τοῦ κυροῦ τῆς Χούλου».² Ἡ ρήγαινα Ἐλεονώρα, ὅταν ἐπληροφορήθη τὸν αἰσθηματικὸν δεσμὸν τοῦ συζύγου της, ἐπωφελήθη τὴν ἀπουσίαν του εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ συνέλαβε τὴν ἀντίζηλὸν της, τὴν ὁποῖαν, ἀφοῦ τῆς ἐξηφάνισε τὸ βρέφος, τὸ ὁποῖον εἶχε γεννήσει ἀπὸ τὰς σχέσεις της μὲ τὸν βασιλέα, σύζυγόν της, ἔρριψεν εἰς τὴν φυλακὴν. Ἐπειτα δὲ τὴν ἠνάγκασε νὰ κλεισθῆ ὡς μοναχῆ εἰς τὸ μοναστήριον τῆς ἀγίας Φωτεινῆς, τὸ ὀνομαζόμενον Σάντα Κλέρα, πλησίον τῆς Λευκωσίας.³

Τὸ ἐπέισθδιον τοῦτο, ἀπλοποιημένον πλεον εἰς μορφήν θρύλου, παρελήφθη ἀσφαλῶς ὑπὸ συγχρόνου Κυπρίου ποιητάρη (περὶ τὰ τέλη πιθανῶς τοῦ 14ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰ.) εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος τούτου, τὸ ὁποῖον διέσωσεν ὁ λαὸς μέχρι τῆς σήμερον ὡς δημοτικὸν μὲ ὄνομα τῆς ἡρώιδος Ἀροδαφνοῦσα ἢ Ἀροδαφνοῦ καὶ Ἀροαφνοῦ, Ροαφνοῦ κ. ἄ. ἀντὶ τοῦ πραγματικοῦ Ἰωάννα Λ' Ἀλεμά.⁴

Γ. Κ. Σ.

Ἡ Ρήισσα τζ' οἱ βάγιες⁵ τῆς εἶχαμ πολλὴν ἀμάθην
πκιάννει τὲς βάγιες 'ς τ' ἄκκεντζέ,⁶ γιὰ νὰ τῆς ἠμολοήσουν
τζαὶ πκοιάν ἔμ' πό' ὄθει ἀφέντης τους τζαὶ πκοιάν ἔμ' π' ἀγκα-
λίξει,

πκοιάβ βάλλει μέσ' 'ς τ' ἀγκάλια του τὴν νύχταν τζαὶ τζοιμίξει.

5 - «Τρεῖς ἀερφάες εἴμαστημ, μιὰ μάννα μᾶς ἔκαμε
τὴμ μιὰλ λαλοῦν Ἀροαφνοῦν, τὴν ἄλλην λέν' ἑ Ἀθθοῦσαν,
ἡ τρίτη τζ' ἡ καλύτερη ἔν' ἡ Ἀροαφνοῦσα
τζαὶ τζεῖνην ἔθ' ἀφέντης μας τζαὶ τζεῖνην ἀγκαλίξει,
τζεῖνηβ βάλλει 'ς τ' ἀγκάλια του τὴν νύχταν τζαὶ τζοιμίξει».

10 Χαππάρκα τζαὶ μηνύματα 'ς τῆς Ροαφνοῦς τζαὶ πᾶσι.
- «Χάιτε, πᾶμ', Ἀροαφνοῦ, τζ' ἡ Ρήισσα σὲ θέλει.
- «Τζαὶ ἄμ με θέλη γιὰ χορόν, νὰ πκιάσω τ' ἀλλαχτά⁸ μου
τζ' ἄν ἔνι γιὰ τὸ σύγκομμν,⁹ νὰ πκιάσω τὰ ψαλλίδικια
εἰ δὲ τζ' ἔγ' γιὰ τὸ ράψιμον, νὰ πκιάσω τὰ βελόνια».

15 - «Χάιτε, πᾶμ', Ἀροαφνοῦ, τζ' ὅ,τι τζ' ἄθ θέλης πκιάσε».

Ἐμπην ἔσσω τζαὶ φόρησερ ροῦχα τῆς φορηθᾶς της,

1) Μεσαιων. Βιβλιοθήκη, τόμ. Β', 1873, εἰσαγ., σ. 45. 2) *Λεοντίου Μαχαιρά, Χρονικὸν Κύπρου* (ἔκδ. ὑπὸ R. M. Dawkins), τόμ. I, Oxford 1932, σ. 214 κ.εξ.) 3) Ἐνθ' ἄν., σ. 218. 4) βλ. πλεῖονα εἰς τὰς μελέτας: K. Προῦση, Ἡ Ἀροδαφνοῦσα, Κυπρ. Γράμμ., τόμ. Δ' (1939/40), σ. 485-489. Γεωργ. Θ. Ζώρα, Τὸ ἄσμα τῆς Ἀροδαφνοῦσας, Νέα Ἐστία, τόμ. 58 (1955), σ. 1073 κ.εξ. καὶ ἐν περιλήψει εἰς τὸ περιοδ. L'Hell. Con-temp., année 9 (1955), σ. 315-320.

5) βάγια—τροφός, θεραπευτὴς. 6) βασανιστήριον (λ. τ. inskenze). 7) χειρ.: ἔν'. Ἡ διόρθωσις κατὰ τὴν παραλλ. παρὰ Ἀθ. Σακελλάριου, Κυπριακά, Β', 1891, σ. 48, στ. 2. 8) τὴν ἐπίσημον φορεσιάν. 9) τὸ κόψιμον ὑφάσματος διὰ τὴν ραφήν ἐνδύματος.

- μέ¹ μακριά, μήτε κοντά, ὅσον τῆς ἐλιτζᾶς τῆς,
 ὅσον τῆς κοντοσύνης τῆς τζαί τῆς παρπατηθᾶς τῆς
 20 πού κάτω φόρησε γρυσά, πού πάνω γρουσταλλένια,
 τέλια² πού πάνω φόρησε γρυσά μαλαματένια,
 ἰκατέβασεν τὸ γ καζακκάν³ τζ' ἐθθέπασεν τὰ τέλια.
 Πικιάνει το τζεινὸν τὸ στρατίν, τζεινὸν τὸ μονοπάτιν,
 γρυσὸμ μῆλοσ ἔς τὸ θέριν τῆς τζαί παίζει το τζαί πάει
 τζ' ὅσον τζαί πικιάνει τὸ σκαλίν τζ' ἐσειστην τζ' ἐλυτστην
 25 τζ' ὅσον τζαί βκαίννει πανωθκιὸν ἐλεφτοκανατζίστην.
 Που τῆθ θωρεῖ ἡ Ρήσισα ἐπροσηκώθηκέν τῆς,
 ἔναγ καντρίρ ροόστεμμαν⁴ ἔγειρεν τζ' ἔνιψέν την.
 - «Ἐγιώ ἴδα⁵ σε τζ' ἐτρόμαξα τζ' ἄθθρωπος πῶς νά κάμη;»
 Ἐγύρισεν τζ' ἡ Ροαφνού⁶ νά πάρη τὸν ὁδόν τῆς.
 30 Ἡ Ροαφνού ἐγύρισεν τῆς Ρήσισας νά γελάση.
 - «Ἄδε τῆδ δισσοπρόσωπην, τὴν ἀναρκοδοντοῦσαν,⁷
 τὸ πετεινάριν τὸ βραχνόν, τζεινομ πού μοῦ ἰλαλοῦσαν,
 τζεινομ πού μοῦ ἰλαλούσασιν, τζεινομ πού μοῦ ἰπαινοῦσαν».
 Τζαί τζεινῆ ἔν τζαί ἄκουσεν, οἱ βάγιες ἔμ ἰπ' ἀκούσαν,⁸
 35 νά ἰτουν οἱ μοναφίκκισσες,⁹ νά ἰτουν νά μὲν ἐζοῦσαν.¹⁰
 Ἐτρέξασιν οἱ βάγιες τῆς τῆς Ρήσισας τζαί λέουν.
 - «Ἄκουε, ἄκουε, τζιυρά, ἡ Ροαφνού εἶντα λέει:¹¹
 Ἄδε τῆδ δισσοπρόσωπην, τὴν ἀναρκοδοντοῦσαν,⁷
 τὸ πετεινάριν τὸ βραχνόν τζεινομ πού μοῦ ἰλαλοῦσαν,
 40 τζεινὸν πού μοῦ ἰλαλούσασιν, τζεινομ πού μοῦ ἰπαινοῦσαν».
 Ἐτζεῖ χαμαί τῆς Ρήσισας πολλὰ τῆς ἰκακοφάνην.
 Χαππάρκα τζαί μηνύματα ἔς τῆρ Ροαφνού τζαί πᾶσιν.
 - «Χάιτε, πᾶμ', ἰΡοαφνού, τζ' ἡ Ρήσισα σέ θέλει».
 - «Ἐώρα ἰμουν εἰς τῆρ Ρήσισαν τζαί πάλε εἶντα μὲ θέλει»
 45 ζιμῶνω σε, ζιμάριμ μου, τζαί πκοιὸς νά σέ φουρνίση;»
 - «Ἐσὺ ἔμ' πού τὸ ζύμωσες τζ' ἄλλοι ἔν' νά τὸ φουρνίσουν,
 τζ' ἄλλοι ἔν' νά τρώσιν τὸ βραστὸν τζαί νά σέ μακαρίζουν».
 - «Τζοιμίζω τὸ μωροῦίμ μου τζαί πκοιὸς νά τὸ ζιπνήση;»
 - «Ἐσὺ ἔμ' πού τὸ ἰγέννησες, τζ' ἄλλ' ἔν' νά τ' ἀναγυιώση.¹²
 50 Κλειώννει τὰ σπιτάτζα τῆς τράντα ἰναν ἀννοιχτάριν¹³
 τζαί μέσ' ἔς τῆμ μέσην τῆς αὐλῆς πετάσσει τ' ἀννοιχτάρκα.¹³

1) μήτε. 2) λεπτά μετόλινα σύρματα. 3) ἐπενδότην γυναικειὸν (λ. ἰτ. casacca).
 4) ἔνα δοχεῖον ροδόσταγμα. 5) εἶδα. 6) χειρ.: Ροαφνού. 7) μὲ ἀραιοὺς ὁδόντας. 8)
 αἱ θεραπευτινίδες εἶναι πού ἴκωσαν. 9) μοναφίκκισσα = ἡ ἐξυφαίνουσα συκοφαντίας. 10)
 νά μὴ ἐζοῦσαν. 11) τί εἶναι πού λέγει. 12) ἀναθρέψῃ. 13) κλειδί ξύλινον.

- «Ἐθετε ἑγείψ, ψηλά βουνά τζαί κλίνη, πού ἔτσιμώμουν, τζ᾽ αὐλή ὅπου ὄκιανέβκεμουν ἑγείψ σάμ περτίτζιν ἡμουν.
Ἐθετε ἑγείψ, ψηλά βουνά, τζαί σκοῦντροι² μου, χαρῆτε, τζ᾽ ἑσεῖς, γειτονοποῦλλες μου, ἕς τὰ μαῦρα νά ντυθῆτε».
- 55 Πκιάννει το τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν, τὸ μονοπάτιβ βκάλλει τῆς ἕς τῆς Ρήσσας τὸμ πύρκον. Πού τῆθ θωρεῖ ἡ Ρήσσα πού τὰ μαλλιά τῆμ πκιάννει.
- «Τζαί χάμνα³ με πού τὰ μαλλιά τζαί πκιάσ⁴ με πού τὸ θέριν, γιὰτ εἰμ ἄλαφροκούκουφη, ἑ πονῶ τὴν τζεφαλήν μου».
- 60 Ἐχάμνησέν τῆμ πού τὰ μαλλιά τζ᾽ ἑπκίασεμ πού τὸ θέριν.
- «Ἄφῆσ⁵ με νά βάλω μιάφ φωνήμ μιτθάν τζαί μιάφ φωνήμ μεάλην».
- «Τζαί βάλε μιάν τζαί βάλε ὄκυὸ τζ᾽ ὅσον τζ᾽ ἄν ἡμπορήσης, ὁ Ρῆσας μου ἔν τζ᾽ ἑδ⁶ ὄσμαι⁷ τζ᾽ ἔν νά με φοερίσης».⁸
- 65 Τζαί βάλλει μιάφ φωνήμ μιτθάν τζ᾽ ἀκούστη θίλια μίλια, ξαναδιπλάζει τῆφ φωνήν, ἄλλα ἑκατόμ πεήντα.
- Μέσ⁹ ἕς τοῦ Λεβάντη¹⁰ τὴν αὐλήν ἑτρώασιν τζ᾽ ἑπίνναν, τζ᾽ ἀπού τὸβ βάσμον¹¹ τὸμ πολλὸν ἑπέσαν τὰ ποτήρκα. Ἐτρέξασιν οἱ δοῦλοι τοῦ Ρῆσας τζαί λαλοῦν του.
- 70 - «Κάπου χαλῆ, κάπου βροντῆ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει, κάπου θέλει ὁ Πλάστης μου, καμμιάχ χώραν νά χάση».
- «Μηδέ χαλῆ, μηδέ βροντῆ, μηδέ χαλάζιρ ρίβκει, μόνοντας ἔν ἡ Ρήσσα, τῆγ κάλημ μου σκοτώνει. Τζαί φέρτε μου τὸμ μαῦρομ μου τὸμ πετροκαταλύτην,
- 75 ἑ ἄνταμ νά μὲν εὔρη¹² νά φά¹³ τῆχ χώραν καταλυεῖ τῆν, πού κοκκαλιεῖ τὰ σίερα τζαί πίννει τὸν Ἀφρίτην». Τζαί φέρνουν τοῦ τὸμ μαῦρον τοῦ σελλοχαλινωμένον, ππηῆ τζ᾽ ἑκαβαλλίτζεψεσ σάμ μῆλομ μαραμμένον¹³ Σίλια μουλάρκα ἑτζάκρισεμ¹⁴ πού τὸ πουρνόν ὡς τὸ γιόμαν¹⁵
- 80 ἑτζάκρισεν ἄλλα ἑκατόν ἕς τὸμ πύρκον τοῦ τζαί φτάννει.
- «Ἄνοιξέ μου, Ρήσσα, ἄτ τέ¹⁶ ννά με γλυτώσης. Ὄβραῖοι τζαί Σαρατζηνοί, κόρη, με κατατρέχουν».
- «Ἐπαρε λλίημ ἑπομονήν, λλίηγ καρτερωσύνην, ἑχω γεναῖκασ¹⁷ ἕς τὸ σελλίν¹⁸ νά τῆμ πολευτερῶσω».
- 85 Τζαί μιάγκλωτζάν ἑμ πού ὄδωσεν τζ᾽ ἑξ¹⁹ ἑτουν τζ᾽ ἑσσω ἑβρέθην, ἄσκόπησεμ²⁰ πὸ τζεῖ πὸ ὄδά, ἡῦρεν τῆσ σκοτωμένην

1) ἑπεριπάτων. 2) ἑχθροί. 3) ἄφῆσε. 4) στενοχωρημένη. 5) χειρ. : τζαί ὄδ²¹ μαι. 6) ὁ ρῆγας μου δὲν εἶναι ἑδῶ μπροστά, ὡστε νά με ἑκφοβίσσης. 7) ἑκδ : Λεβέντη. Ἡ ἑδῶ. 8) ἑξ ἑτέρου ἄζματος (βλ. σ. 10, στ. 14 τοῦ παρόντος τόμου). 9) θόρυβον. 10) πού ὄταν δὲν εἶρη. 11) τὰ ἑσκαζε εἰς τὸν θρόνον. 12) ἄν θέλῃς. 13) σελλί=κῆθισμα εἰς τὸ ὅποιον κῆθῆνται αἱ γυναῖκες κατὰ τὸν τοκετόν. 14) παρετήρησε.

- τζαί 'πού τὸ γαῑμαν τὸ πολλὸν ἔκαμεδ δοξαμένην. ¹
 Τανᾶ εἰς τήγ κοζούλλαν ² του τζ' ἠῦρεν ἀρκυρόφ φηκάριν
 τζαί μέσ' 'ς τ' ἀρκυροφήκαρον ἠῦρεν ἀρκυρόμ μαθαίριν.
 90 - «Τζεῖ πού 'ν' νά κλαι' ἡ μάννα της, ἄς κλαίη τζ' ἡ διτζή σου.
 τζεῖ πού 'ν' νά κλαῖν' τ' ἀέρκια της, ἄς κλαῖν' τζαί τὰ δικά σου».
 - «'Εγιὼ ὄ,τ' ἔθελα ἔκαμα τζ' ἔσοῦ ὄ,τι θέλεις κάμε».
 Τζαί μιὰσ σπαθκιάν τῆς ἔδωκεγ, κόβκει τήν τζεφαλήν της.
 'Επκιάσαν τες τζαί 'πῆραν τες τζεῖ πάνω πού 'ν' τὰ τζόνια ³
 95 τζ' ἀσπρίζαν τὰ κριάτα τους περίττου πού τὰ θόνια. ⁴
Κύπρος (Κυρήνεια). - Λ.Α. ἀρ. 368, σ. 132-
 135, ἀρ. 33 (Ξεν. Φαρμακίδης, 1913).

ΙΣΤ'. ΚΥΡΑ ("Η ΤΟΥΡΚΙΣΣΑ) ΔΕΡΝΕΙ ΤΗ ΣΚΛΑΒΑ ΤΗΣ

Τὸ ἄσμα διαδεδομένον εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐκ τῶν νήσων μόνον εἰς τὴν Δυτ. Κρήτην, φαίνεται ἀρκετὰ παλαιόν, πιθανῶς τῶν πρώτων μεταβυζαντινῶν χρόνων.

Κυρά ἡ Τούρκισσα δέρνει τὴν δούλην (σκλάβαν ἢ βάνιαν) τῆς ἄνευ οἴκτου, διότι ἔχει ἀπειληθῆ ὑπ' αὐτῆς ὅτι θὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὸν κύριόν της (ἀφέντην) τὰς παρανόμους σχέσεις της μετ' ἄλλου ἀνδρός. Ἀρχαιοτέρα μορφή τοῦ τραγουδιοῦ φαίνεται ἢ κατωτέρω Α', ἀπαντῶσα μόνον εἰς τὴν Δυτ. Κρήτην καὶ τὴν Θράκην (Σωζόπολιν).

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Μαῦρον καπνὸ εἶδα κ' ἔβγαине ἀπάνω σ' ἓνα ὄρος.
 - «Παιδιά, καμίνι καίουνε ᾗ ἡ τ' ὄρος ἐκεντήθη, ⁵
 ᾗ ἡ ἀπού τ' ἀρχοντόπουλα κιανέναν ἔσκοτώσαν ;»
 - «Μῆτε καμίνι καίουνε μῆτ' ὄρος ἐκεντήθη,
 5 μῆτ' ἀπού τ' ἀρχοντόπουλα κιανέναν ἔσκοτώσαν.
 Κερά δέρνει τὴ βάνια ⁶ τζη, δέρνει καὶ μαγκλαβίζει. ⁷
 - «Δέρνε μ', ἀφέντρα, δέρνε με, δέρνε, μαγκλαβιζέ με,
 μ' ἀργά, σάν ἔρθ' ἀφέντης μου, θέ νά σέ μολοήσω».
 - «Τ' εἶδες, μωρή, καὶ τί θὰ πῆς καὶ τί θὰ μολοήσης ;»
 10 - «'Οψές ἀργάς πλαθιά 'στρωσα κ' ἠῦρα καὶ ξεστρωμένα
 καὶ 'γγιζω στὸ προσκέφαλο, βρίστω δυὸ κεφαλάκια,
 τό 'να 'το μέ ξαθά μαλλιά καὶ τ' ἄλλο ξυρισμένο,
 καὶ 'γγιζω στὰ μπροσπόδια σας, βρίστω τέσσερα πόδια,
 τὰ δυὸ 'σαν ἄσπρα καὶ παχιά. τὰ δυὸ μέ τὰ τουσλούκια». ⁸
Ant. Jeannarakí, "Ἄσματα Κρητικά,
Leipzig 1876, σ.108-9, ἀρ. 103.

1) δεξαμένην, ἀποθήκην ὕδατος. 2) κοιτάζει εἰς τὴν μέσην του. 3) κίονα=νεκροταφεῖον. 4) περισσότερον ἀπὸ τὰ χιόνια. 5) ἐκάη (κεντῶ=καίω). 6) τὴν θεραπευτιδα. 7) βασανίζει, τορνανεῖ. 8) τουσλούκι= κάλτσα, ὡς περικάλυμμα τῆς κνήμης, κνημῖς (λ. τ. tuzluk).

Β'.

- Κάτω στὸν κάμπο τὸν πλατὺ, στὰ πράσινα λιβάδια,
 Τούρκα δέρνει τὴ σκλάβα της, πικρά τὴ βαλαντώνει.¹
 - «Δέρνε με, Τούρκα, δέρνε με, πικρά βαλάντωνέ με,
 τὸ βράδυ νὰ ῥθῃ ὁ ἀφέντης μου κι ἂν δὲν τὸ μαρτυρήσω».
- 5 - «Τὸ τί εἶδες, σκλάβα, τί θὰ εἶπῃς, τὸ τί θὰ μαρτυρήσης ;»
 - «Καλὰ εἶδα ἴγώ, καλὰ θὰ εἶπῶ, καλὰ θὰ μαρτυρήσω.
 Ἐχτές βράδυ στενά ἴστωσα, φαρδιά ἦρθα καὶ τὰ ἴβρα,
 περνῶ κι ἀπ' τὸ κεφάλι σου καὶ βρίσκω δυὸ κεφάλια,
 περνῶ κι ἀπ' τὰ ποδάρια σου καὶ βρίσκω δυὸ ζευγάρια»
- 10 τὸ ἴνα ἦτον ἄσπρο καὶ παχύ, τ' ἄλλο σάν τῆς κατσίκας».
 - «Μωρὴ ἄπιστη, μωρὴ ἄνομη, μωρὴ διαβολισμένη»
 τὸ τί εἶδαν τὰ ματάκια σου, νὰ μὴ τὸ μαρτυρήσης,
 νὰ γίνω γῆς νὰ μὲ πατήῃς, γεφύρι νὰ περάσης,
 βρυσούλα μὲ τὸ κρὺο νερὸ τὸ χεῖλι νὰ δροσίσης».

Πελοπόννησος. - Δ. Α. Ὑλη, ἀρ. 129.

ΙΖ'. ΦΟΝΟΣ ΝΕΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΗΣ ΕΡΩΜΕΝΗΣ

Τὸ ἄσμα ἀπαντᾷ διαδεδομένον εἰς τὸν ἠπειρωτικὸν μόνον χῶρον, ἀπὸ τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Πελοποννήσου πρὸς νότον.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Χήρας ὕγιός σκοτώνεται σὲ μαυρομάτας πόρτα
 καὶ κίνησε τὸ αἷμα του σάν σιγαλὸ ποτάμι.
 Κ' ἦ μάννα του τὸ μάζευε μ' ἓνα ξερὸ σφουγγάρι,
 μέσ' στὸ ποτήρι τὸ ῥριχνε καὶ τὸ συχνορωτοῦσε.
- 5 - «Ἄρνήσου, γιέ μου, τίς ξανθές, ξανθές καὶ μαυρομάτες».
 - «Ἄρνήσου, μάννα, τὸ Χριστὸ καὶ τὸ ἱερὸ Βαγγέλιο,
 τότε κ' ἐγὼ θ' ἀπαρνηθῶ ξανθές καὶ μαυρομάτες».

*Περ. «Οἰκογένεια», ἔτ. Γ' (1929),
 περ. Β', ἀρ. 33 (153), σ. 919.*

Β'.

Τὸ μάθετε τί γίνηκε ἓνα Σαββάτο βράδυ ;
 Γραμματικὸς ἐσφάηκε σὲ μαυρομάτας πόρτα
 κ' ἐπάαινε τὸ αἷμα του σὰ σιγανὸ ποτάμι.

1) στενοχωρεῖ.

- Κ' ἡ μάννα του τὸ μάζωνε μ' ἓνα στεγνὸ σφουγγάρι
 5 καὶ στὸ λεένι τὸ ῥριχνε κ' ἔκατσε καὶ τὸ κλαίει.
 -«Δὲ σ' τοῦ εἶπα ἄγῳ, λεβέντη μου, δὲ σ' τοῦ εἶπα ἄγῳ, παιδί μου,
 σὲ μαυρομάτα μὴ διαβῆς, σὲ χήρα μὴν περάσῃς,
 γιατί θὰ σὲ σκοτώσουνε καὶ θεὸς νὰ πὰς χαϊμένος;»

Ειρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
 (Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 71, ἀρ. 106.

ΙΗ'. ΚΟΡΗ ΤΑΞΙΔΕΥΤΡΙΑ

Κόρη ταξιδεύουσα διὰ πλοίου λιποθυμεῖ, ἐντραπέισα διὰ τὰς ἐρωτικές περιπτώξεις τοῦ ναυκλήρου. Ἐπειδὴ ἐνομίσθη ἀποθανοῦσα, ρίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν παρὰ τὴν Ἀτιάλειαν, τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὴν Πόλην κλπ., ὡς ἀναφέρεται εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ. Ἰδοῦσαι αἱ γυναῖκες τοῦ τόπου τὸ πτώμα ἐκβρασθὲν εἰς τὴν ἀκτὴν, θρηνοῦν τὴν νεκράν, ἐγκωμιάζουσαι τὸ κάλλος τῆς.

Κατὰ τὸν Στίλπωνα Κυριακίδην, ἡ παράδοσις ὁμοίου περιεχομένου ἀναφέρεται παρὰ τοῦ Ῥωμαίου συγγραφέως Βαλερίου Μαξιμου. Ἡ ἑλληνὶς Ἰππώ, συλληφθεῖσα αἰχμάλωτος εἰς ἐχθρικὸν πλοῖον καὶ κινδυνεύουσα νὰ χάσῃ τὴν τιμὴν τῆς, ρίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ πτώμα ἐκβράζεται εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἐρυθραίας, ἔνθα οἱ ἐγγχώριοι τὸ θάπτουν καὶ ἀνεγείρουν τύμβον. Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Βαλερίου ἐσφάζετο ὁ τύμβος οὗτος καὶ ἠκούοντο ἔπαινοι διὰ τὴν ἥρωίδα.

Εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ νεωτέρου ἔξσηματος ἡ κόρη δὲν συλλαμβάνεται αἰχμάλωτος εἰς ἐχθρικὸν πλοῖον, ἀλλ' αὐτοβούλως ταξιδεύει καὶ δὲν αὐτοκτονεῖ ὡς εἰς τὴν παλαιὰν παράδοσιν, ἀλλὰ ρίπτεται ὑπὸ τοῦ πληρώματος τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπειδὴ ἐνομίσθη ἀποθανοῦσα. Ὅτι ὁμως τὸ νεώτερον ἔξσημα προέρχεται ἐκ διασκευῆς τοῦ παλαιοῦ μύθου, ἀποδεικνύεται σαφῶς ἐκ παραλλαγῆς του διασωθείσης παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς τῆς Κάτω Ἰταλίας: Πλοῖον ἐκ Τουρκίας μεταφέρον δὴθεν μεταξωτά, ἀγκυροβόλεῖ εἰς Κορώνην. Κάποια γυναῖκα εἰσέρχεται εἰς τὸ πλοῖον, ἵν' ἀγοράσῃ μεταξωτά, ἀλλὰ ἔνεκα ταχέως ἀπόπλου μένει αἰχμάλωτος καὶ αὐτοκτονεῖ ριφθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ πτώμα ἐκβράζεται εἰς τὴν παραλίαν. Βλέπουν τοῦτο αἱ γυναῖκες, τὸ μοιρολογοῦν καὶ τὸ θάπτουν. Ἐπὶ τοῦ τάφου ἔκτισαν ἐκκλησίαν. Ἡ παραλλαγή αὕτη, διασφάζουσα σαφέστερον τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου μύθου, μετεφέρθη εἰς Κάτω Ἰταλίαν ὑπὸ τῶν ἐκεῖ καταφυγόντων Ἀλβανῶν τὸν 15ον ἢ 16ον αἰῶνα.

Τὸ νεοελληνικὸν ἔξσημα, γνωστὸν εἰς πολλοὺς ἑλληνικοὺς τόπους καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰς νήσους, διεμορφώθη πιθανώτατα εἰς Ἀμοργόν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν προσδιορισμῶν «Μοριανοπούλα, Ὁμορφη τῆς Ἀμοργός, Μοριανὸ πηγὰδι» κ.τ.δ., οἵτινες ἀπαντῶνται εἰς πολλὰς τῶν παραλλαγῶν.¹

Δ. Α. Π.

1) βλ. εἰς μελέτην του: Κόρη ταξιδεύτρια (Mélanges offerts à Octave et Meïpo Merlier, I, Athènes 1956, σ. 333-336). 2) J. K. Bojatzides, Das neugriechische

Α'.

- Μιά κόρ' ἀπό τὴν Ἀμοργὸ θέλει νὰ ταξιδέψῃ.
 δίδει 'κατὸ χρουσὰ φλουριά τοῦ караβιοῦ τὸν ναῦλο
 κι ἄλλα τρακόσα εἴκοσι, νὰ πὰ' μὲ τὴν τιμὴν της.
 Μὰ σὰν ἦβγεν τὸ κάτεργο¹ δυὸ μίλια τοῦ πελάγου,
 5 ἐποδιαντράπη ὁ ναύκληρος κ' ἔπλωσεν πρὸς τὴν κόρην'
 κ' ἡ κόρ' ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν ἔπεσεν κ' ἔλιγώθη
 κι ὁ ναύκληρος ἐθάρρεψεν πὼς ἦταν πεθαμένη.
 Ἐπὸ τὰ μαλλούτσια τὴν ἀρπᾶ καὶ στοῦ γιαλὸν τὴν ρίχτει
 κ' ἡ θάλασσα τὴν ἔρριξε στὸν κόρφον τῆς Ἀττάλειας.
 10 Κ' ἦβγαν αἱ Ἀτταλειώτισσες, νὰ πὰ' νὰ σεργιανίσουν,
 βρίσκουν τὴν κόρην κ' ἔπλεε στὸν κόρφον τῆς Ἀττάλειας.
 Τότες αἱ Ἀτταλειώτισσες ἐστήσαν μοιριολόγι.
 - «Γιὰ δὲς κορμί γιὰ χαμπουκά² καὶ μέση γιὰ ζουνάρι.
 γιὰ δὲς λαιμὸν πελεκητὸ γιὰ τὸ μαργαριτάρι».

*Μεγίστη (Καστελλόριζον). - Δ. Λ. Ὑλι,
 ἀρ. 2218 (Ἀχ. Διαμαντάρης).*

Β'.

- Μιά κόρ' ἀπὸ τὴν Ἀμουργὸ νὰ ταξιδέψῃ θέλει.
 Γιουρεῦει βάρκ' ἀπὸ σκαρί τσ' ἄρμεν' ἀπὸ βελόνι,
 γιουρεῦει ναῦτες διαλεχτοὺς τσαὶ νιὸ караβοτσούρη.
 Χίλια φλωριά 'ν' ὁ ναῦλος της, ὁ ναῦλος τοῦ κορμιοῦ της,
 5 τσαὶ ἄλλα χίλια ἑκατό, νὰ πάη μὲ τιμὴ της.
 Ἀκόμα δὲν ἐπήγανε δυὸ μίλια ἀφ' τὸ λιμάνι,
 ἐξαδιαντράπ' ὁ ναύπλερος³ τσ' ἀπάνω της ἀπλώνει.
 Τσ' ἡ κόρη ἀπὸ τὸ φόβο της τσ' ἀπὸ τὴν ἐντροπὴ της,
 λιγοθουμιὰ τὴ βάρετσε τσαὶ ἴδρωσ τοῦ θανάτου.
 10 Τσ' ὁ ναύπλερος³ ἐπίστεψε πὼς ἦταν πεθαμένη
 τσ' ἀφ' τὰ μαλλιά τὴν ἔπιατσε, στὴ θάλασσα τὴ ρίχνει.
 Ἦταν ἀέρας στὴ νοτιὰ τσαὶ πάει στὴ τρεμουντάνα⁴
 τὴν πήρανε τὰ ρέματα, τὴν πᾶν' στὴν Ἀλεξάντρα.
 Μιά Τσουριατσὴ, μιὰ Πασκαλιά, μιὰ πίσημη ἡμέρα,

Volkslied *Κόρη ταξιδεύτρια* (Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen, Jahrg. XIV, Berlin 1911, σ. 207 - 210) Βλ. καὶ παρατηρήσεις τοῦ S. Baud-Bovy, ἔνθ' ἄν., σ. 258 κ.έξ.

1) πλοῖον εἰς τὸ ὅποιον ὑπηρέτουν κατάδικοι. 2) ἔνδυμα ἀπὸ υφασμα μεταξωτὸν.
 3) ναύκληρος. 4) πρὸς βορρᾶν (λ. ἱτ. tramontana).

- 15 βγήκαν οί 'Αλεξαντρινές νά πᾶν' νά σουργιανίσουν,
βρίσκουν τ' ἀντζελικό κορμί στήν ἄμμο ξαπλωμένο.
- «Γιά δές κορμί γι' ἀγκάλιασμα, μέση σάν δαχτουλίδι
τσαί δάχτουλα μασουρωτά, νά σούρνουν τὸ κοντύλι».

Άγινα. - Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25), σ. 102-103,
ἀρ. 27 (Π. Ν. 'Ηρειώτης).

ΙΘ'. ΠΑΙΔΟΚΤΟΝΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΔΙΚΑ

'Υπόθεσις τοῦ ἔξσηματος εἶναι ἡ ἀπόπειρα κόρης (παπαδοπούλας, 'Εβραιοπούλας, 'Αρμενοπούλας κ. ἄ.) νά ἐξαφανίσῃ τὸν ἐκ κλεψιγαμίας πιθανῶς γεννηθέντα υἱὸν της, ὁ ὁποῖος τέλος σώζεται διὰ τῆς ἐπεμβάσεως πέρδικος. Αὕτη ἐλέγχουσα τὴν παιδοκτόνον, τῆς ὀμιλεῖ διὰ τὰ πολλά της πουλιά καὶ τὴν φροντίδα της ὑπὲρ αὐτῶν.¹

Τὸ ἔξσημα τὸ ὁποῖον πολλαχοῦ ἄδεται κατὰ τὸ θέρος ('Ηπειρος (Καλέντζι), Χαλκιδική, Χίος κ. ἄ.) ἢ ὡς νανούρισμα (Κρήτη καὶ Κάσος) εἶναι εὐρέως διαδεδομένον.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Μιὰν γκαστρωμένη ἐθέριζε ἕναν κοντὸν κριθάρι
κ' εἰς τὸ δεμάτιν 'κούμπησεν χρυσὸν ὑγιὸν νά κάνη.
'Ἐκαμεν τὸν χρουσοῦν υἱὸ καὶ πᾶ' τὸν ρεματίση.²

Μιά πέρδικα τῆς ἀπαντᾷ,³ μιὰ πέρδικα τῆς λέει:

- 5 - «Μωρῆ, σκύλλα, μωρ' ἄνομη, μωρ' ἄνομη τοῦ κόσμου,
ἐγὼ 'χω δεκοχτῶ πουλιά καὶ βούλομ' 'ὰ τὰ θρέψω⁴
καὶ σύ 'χεις τὸν χρουσοῦν υἱὸ καὶ πᾶ' τὸν ρεματίσης;»

Χίος (Βίσι). - Λ. Α. ἀρ. 1079,
σ. 35α (Βίτα Ξανθάκη, 1937).

Β'.

Μιά 'Οβριοπούλα θέριζε κ' ἦτο καὶ γκαστρωμένη.
Δεμάτι ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά, δεμάτ' ἀπὸ τὴν ἄλλη,
στὴν μέση των ἐκάησε χρουσοῦν υἱὸ καὶ κάνει
καὶ στὴν ποδιά της τὸ 'αλε νά πᾶ' νά τὸ κρεμίση.

- 5 Στὸ δρόμο ὅπου πήαινε, πέρδικα τῆς παντήσσει.⁵
- «Μωρῆ σκύλλα, μωρ' ἄνομη, μωρῆ κακὴ γυναιῖκα,
ἐγὼ 'χω δώδεκα πουλιά κι οὔλα θά τ' ἀναθρέψω
καὶ σύ 'καμεν χρουσοῦν υἱὸ καὶ πᾶ' νά τὸν κρεμίσης;»

1) Τὸ θέμα τοῦτο τῆς συζητήσεως ὑπὸ τῆς πέρδικος περὶ τῆς προστασίας τῶν πολλῶν πουλιῶν τῆς ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν Πουολόγον. Βλ. παρὰ *G. Wagner*, *Carmina graeca medii aevi*, Leipzig 1874, σ. 185, στ. 192 κ.ἑξ.

2) νά τὸ ρίψῃ εἰς τὸ ρέμα, χαράδραν. 3) τὴν συναντᾷ. 4) θέλω νά τὰ ἀναθρέψω.

- Κ' ἡ κόρη μετανόησε καὶ πίσω τὸ διαέρει¹
 10 καὶ μέσ' στή κούνια τὸ 'βαλε, νανάρισμα τοῦ λέει:
 - «Γιέ μ', ἄ ξερτώσης² καὶ 'ενῆς καὶ 'ίνης κυνηάρης
 καὶ σοῦ παντήξῃ ἢ πέρδικα, νὰ μὴ τήνε σκοτώσης,
 γιὰτ' 'κείνη εἶν' ἢ μάννα σου κ' ἐγὼ 'μαι ἢ νανά³ σου».
*Νικ. Γ. Μαυρῆ - Εὐ. Α. Παπαδοπούλου, Δωδεκανησιακὴ
 λύρα, τόμ. 1, Κασιακὴ λύρα, Πόρτ-Σάϊδ 1928, σ. 67.*

Β'.

- Σαρακηνοὶ τοῦ θέριζαν, Τοῦρκοι τοῦ κουβανοῦσαν⁴
 κὶ μιὰ Σαρακηνωτίσσα δὲ μπουρεῖ νὰ θιρίση.
 'Αργὰ ν-άργα τοῦ θέριζι, ἀργὰ τοῦ κουβανοῦσι,
 σὶ 'ριό⁵ διμάτ' ἀκούμπησι, χρυσὸν ὕγιό νὰ κάμη.
 5 Χρυσὸ βλαττί⁶ τοῦ ν-τύλιγι, χρυσὸ βλαττί τὸν βάνει,
 στοὺς ἀγ-κάλες τὸν ἐπιρνε, νὰ πάη νὰ τὸν γ-κριμίση.
 Στὴ στράταν ἀπὸ πᾶνι, στοῦ δρόμου ποὺ διαβαίνει,
 τὴ μ-πέρδικα ἀν-τάμουσι κὶ τὴ γ-καλημιρνοῦσι.
 - «Ποῦ πᾶς, Σαρακηνωτίσσα, μὶ τοῦ πιδὶ στὰ χέρια;»
 10 - «Πᾶου πέρα στοῦ μ-πουταμό, πᾶου νὰ τοῦ γ-κριμίσου».
 - «Γὼ 'χου σαρανταδυὸ πιδιγιά, κανένα δὲ γ-κριμίζου,
 κ' ἰσὺ τὸν ἕνα τὸν ὕγιό, πῶς πᾶς νὰ τὸν γ-κριμίσης;»
*Βασ. Κυπαρίση, Τραγούδια τῆς Χαλκιδικῆς,
 Θεσσαλονίκη 1940, σ. 87 - 88, ἀρ. 240.*

Κ'. ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΩΣ

Τὸ ζῆσμα, γνωστὸν εἰς τὰς περιοχὰς ἀπὸ τῆς Ἡπείρου μέχρι τῆς Πελοποννήσου πρὸς νότον, φαίνεται ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς περιφερείας τῶν Ἀγράφων. Ἐν Πελοποννήσῳ ᾄδεται εὐρέως μὲ τσακίσματα καὶ γυρίσματα.
 Γ. Κ. Σ.

- «Σήκω, Δημήτρω μ', *Δημήτρω μ'*, κὶ ἄλλαξε, *ἄντε*, καὶ βάλε
 τὰ χρυσὰ σου, *Δημητρούλα μου*,
 κὶ ἄντε νὰ πᾶμε στ' Ἄγραφα, ψηλά στοὺς Καρπενήσι,
 νὰ φᾶμ' ἀρνάκια τρυφερά καὶ κριάρια σουβλισμένα,
 νὰ σοῦ βαφτίσω τὸ παιδί, νὰ βγάλω τ' ὄνομά σου.
 5 Τὸ βάφτισα, τὸ μέρωσα, ἴ κ' ἔβγαλα τ' ὄνομά σου,
 μηδὲ στὰ μάτια σοῦ ἴμοιασε, μήτε στὴν ὁμορφιά σου.
 Στὰ μάτια μοιάζει τοῦ παπαῦ, στὰ φρύδια τοῦ κουμπάρου.
 Μὰ τί τὸν ἔχεις τὸν παπά, ποὺ κάθεται κοντὰ σου;»
 - «Τὸν ἔχει ἢ μάννα μ' ἀδερφό κ' ἐγὼ τὸν ἔχω μπάρμπα».
Ἄγραφα. - Α. Α. Ὑλη, ἀρ. 111.

1) τὸ ἐπιστρέφει. 2) ἂν διατηρηθῆς, ζήσης. 3) ἢ νονά, ἢ ἀνάδοχος. 4) μετέφερον.
 5) ὠριό· ὠραῖον. 6) ὕφασμα πορφυροῦν καὶ ἔνδυμα. 7) ἐμύρωσα.

ΚΑ'. ΠΡΑΜΑΤΕΥΤΗΣ ΠΟΥ ΔΙΔΕΙ ΖΩΝΗ ΓΙΑ ΕΝΑ ΦΙΛΙ

Τὸ ἄσμα, τοπικῶς διαδεδομένον μόνον εἰς Κύπρον, ἔχει ὑπόθεσιν πρᾶματευτὴν, ὅστις προσφέρει εἰς κόρην πρὸς ἀγορὰν ζώνην μὲ τίμημα ἕνα φιλί της.

Γ. Κ. Σ.

- Τζηνοῦρκος νιὸς πρᾶματευτῆς ἔρκεται πού τὴν Ρόδον·
 βαστᾷ μουλάρκα δώδεκα τζαί μὲ τὴν ροδινὴν¹ του,
 βαστᾷ τζ' εἰς τὴν κοξούλλαν² του ὀλόγρυσον ζωνάρι.
 Μιά κόρη τὸν ἐθθιάστηκε³ πού τὸ παραθυράτζι.
- 5 – «Τζηνοῦρκε νιὲ πρᾶματευτῆ, πούλησ' μας τὸ ζωνάρι
 τζ' ἂν τὸ διᾶς μὲ τὰ καρτθιά,⁴ μάννα μου νὰ τὸ πάρῃ».
 – «Μὲ τὰ καρτθιά⁴ ἔν τὸ διῶ,⁵ μὲ τὸ φιλί διῶ το·
 ἕναφ φιλί τὸ ἴγρᾶσα, ἂν εὔρω δκυὸ διῶ το,
 ἂν εὔρω τρία, τέσσερα διῶ τζαί τὰ μουλάρκα».
- 10 – «Τζαί πιάσ' το τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτι·
 τὸ μονοπάτι βκάλλει σε κάτω ἴς τὴν ρυάν⁶ τὴβ βρύση·
 ἔθει μηλιάγ, γλυκομηλιάμ μὲ δώδεκα κλωνάρκα
 τζαί δῆσε τὰ μουλάρκα σου κάθε κλωνάριν ἕνα,
 τὴμ μούλασ σου τὴν ροδινὴ δῆσε τὴν εἰς τὴν κόρμην⁷
- 15 τζ' ἐγιῶ ἔν' νὰ πῶ τῆς μάννας μου πῶς θά ἴρω νὰ γεμῶσω
 τζαί νὰ σοῦ δώσω τὸ φιλί, νὰ πάρω τὸ ζωνάρι».
 – «Τζ' ἂν ἔθ' ἡ κούζα⁸ σου νερόν, πῶς θά ἴρης νὰ γεμῶσης;»
 – «Ἄν ἔθ' ἡ κούζα μου νερόν, ποτίζω τὰ δεντρά μου,
 ποτίζω τὰ τθιτθέκια μου⁹ τζαί τὰ βασιλικά μου».
- 20 Ἐσόν¹⁰ τοῦ εἶπεν ἕκαμεν, ἔσόν τοῦ παρατζέλλει.
 Πκιάννει το τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτι,
 τὸ μονοπάτιβ βκάλλει τον κάτω στήρ ρυάν⁶ τὴβ βρύση,
 βρίσκει μηλιάγ, γλυκομηλιάμ μὲ δώδεκα κλωνάρκα,
 δῆννει τζαί τὰ μουλάρκα του κάθε κλωνάριν ἕνα,
- 25 τὴμ μούλαν του τὴν ροδινὴ δῆννει τὴν εἰς τὴν κόρμην.
 Ἡ κόρη ἐπεράρησε¹¹ τζ' ὁ νιὸς ἀποτζοιμήθην,
 ὄφισ τὸν ὄφιν ἔτρεθεν, κουφή¹² τὸ φίδι τρέθει,
 ἦταν τὸ στόμαν τ' ἀνοικτὸν τζ' ἔμπην ὁ ὄφισ μέσα·
 ἀνέφανεν τζ' ἡ λυερὴ τοὺς κάμπους τζ' ἀναβαίννει
- 30 τζ' ἀκόμα νιὸς ἐκούντζιζεν¹³ τζ' ἀκόμα νιὸς ἐλάλεν·

1) τὴν ὄνον. 2) εἰς τὴν μέσην του. 3) ἐσθιάστηκε· παρετήρησε. 4) εἶδος νομίσματος. 5) δὲν τὸ διῶ. 6) κρύαν. 7) κορμὸν δένδρου. 8) εἶδος ἀτάμνας. 9) ἄνθη (λ. τ. ςιρεκ). 10) ὄπως. 11) ἐπαράρησε, ἐβράδυνε πολὺ. 12) εἶδος φαρμακεροῦ ὄφους. 13) ἐδόγγα.

- «Ανάθεμά σας, λυερές, τζ' ἔσᾶς τζαί τὰ φιλιὰ σας, κάμνετε τζαί τοὺς νιούλλικους βκαίννουν πού τῆς ζωὴν τους».
- «Τζαί πέ μου, πέ μου, νιούλλικε, ποῦ θέλεις νὰ σέ θάψω ; εἰς τὴν Ἀγιάθ θέλεις Σοφκιάν, ἔξά' ἔς τὴν Ἀγιάν Ἐλένην, 35 ὄξα¹ ἔς τὴν Κωσταντινούπολι πού λουτουρκοῦν γουμένοι ;»
- «Μέ² ἔς τὴν Ἀγιάσ Σοφκιάθ θέλω, μέ ἔς τὴν Ἀγιάν Ἐλένη μέ ἔς τὴν Κωσταντινούπολι πού λουτουρκοῦν γουμένοι.
- Ἔπαρ' με, κόρη, θάψε με ἔς τὴμ μέση τῶσ στενωσ σου, νὰ μὲ πατοῦν τὰ πόδκια σου, νὰ σβήνη τὸ λαμπρόσ³ σου.
- 40 Ἔπαρ' με, κόρη, θάψε με μέσ' ἔς τὴν μεσοτοιθιάσ σου, γιὰ νὰ φανίσκης⁴ νὰ γροικῶ τὴν γλυκομακουτζιάσ σου.»
- Ἔπαρ' με, κόρη, θάψε με ἔς τὴμ μέσην τῆς αὐλῆς σου, νὰ μὲ πατοῦν τὰ πόδκια σου, νὰ παίρνω τὸ φίλισ σου.
- Ἔπαρ' με, κόρη, θάψε με εἰς τὴν τρανταφυλλιιάσ σου, 45 νὰ μὲ πατοῦν τὰ πόδκια σου τζ' ἀέρας τῆς ποδκιᾶς σου τζαί πιάθ⁵ τζαί τὰ μουλάρκα μου τζαί πιάσ⁶ τζαί τὸ ζωνάρι τὴμ μαύρην μου τῆρ ροδινή, δώσε τὰ θαφτικά μου τζαί πιάσ⁶ τζαί τὰ μουλάρκα μου, κάμε τὰ κόλλυφά μου τζαί τρῶε τζαί μακάριζε τζαί λέε τ' ὄνομά μου».

Κυπρ. Χρονικά, ἔτ. 10 (1934), σ. 219-221, ἀρ. 2 (Ν. Κυριαζῆς).

ΚΒ'. ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΑ (ΧΗΡΑ Ἡ ΒΟΥΛΓΑΡΑ) ΚΑΙ ΝΕΟΣ ΠΟΥ ΔΟΥΛΕΥΕΙ ΓΙΑ ΤΟ ΦΙΛΙ

Θέμα τοῦ ᾄσματος εἶναι ἡ ὑπηρεσία ἐπὶ πολλὰ ἔτη νέου πλησίον βασιλοπούλας, ἀρχοντοπούλας, κατὰ τὰς πλείστας δὲ τῶν παραλλαγῶν χήρας Βουργάρας ἢ Βουργαροπούλας, ὅστις τέλος ἐζήτησε παρ' αὐτῆς ὡς ἀμοιβὴν του νὰ τὴν φιλήσῃ ἢ νὰ τὴν νυμφευθῇ κλπ

Τὸ τραγούδι μὲ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἔχει πλατεῖαν διάδοσιν εἰς ὄλον τὸν ἑλληνικὸν σήμερον ᾠρον, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς τὸν ἠπειρωτικόν, ὑπὸ δύο τύπους.

Α') Μικρὸς ὄρφανὸς ἐργάζεται μὲ μισθὸν εἰς χήραν Βουργάραν. Μετὰ πάροδον 12 ἐτῶν ζητεῖ τὸν μισθὸν του, διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν τόπον του πρὸς γάμον. Ἡ χήρα προτείνει εἰς αὐτὸν νὰ νυμφευθῇ μίαν τῶν ὑπηρετριῶν τῆς, ἐκείνος ὁμως ζητεῖ αὐτὴν, δηλαδὴ τὴν κυράν του.

Τὸ ᾄσμα τῆς μορφῆς ταύτης ἀπαντᾷ εἰς πολλοὺς τόπους μὲ εἰσαγωγικοὺς στίχους ὡς τὸ κατωτέρω (Α'α).

Β') Ὁ ἐργαζόμενος νέος ἐπὶ 12 ἔτη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν βασιλοπούλας χήρας ἢ Βουργάρας ζητεῖ τὸν μισθὸν του εἰς φιλί. Ἡ κυρά προστάσσει νὰ ἐκλέξῃ μίαν ἀπὸ τὰς δούλας τῆς, ἢ ὁποία νὰ τοῦ δώσῃ τὸ φιλί καὶ νὰ κοιμηθῇ μαζί του. Αὐτὸς ὁμως τῆς ἐξηγεῖ ὅτι ἐδούλεψε μόνον διὰ τὸ φιλί τῆς.

1) ἦ. 2) οὔτε. 3) φωτιά· μεταφ. καημός, βάσανο. 4) ὑφαίνης. 5) τὴν γλυκιάν σαϊτιάν σου. 6) πώλησε.

Ἡ κυρά ὕποχωρεῖ εἰς τὴν ἀπαίτησίν του ταύτην, ἀλλὰ κατορθώνει δι' ἀρωμάτων ν' ἀποκοιμηθῇ ὁ νέος χωρὶς τὴν νύκτα νὰ τὴν πλησιάσῃ, οὕτω δὲ ἐξαπατηθεὶς ἔχασε τὸν μισθὸν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας του.

Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς ἡ Βουργαροπούλα ἐργάζεται εἰς οἰνοπωλεῖον. Ἐκεῖ νέος, ἐπιστρέφων ἀπὸ τὴν ξενιτειάν, τῆς ζητεῖ φιλί, νὰ κοιμηθῇ μαζί της καὶ νὰ τῆς δώσῃ ὄλα τὰ χρήματά του. Ἡ Βουργαροπούλα δέχεται τὴν πρότασιν, ἐπιτυγχάνει ὁμως καθ' ὅμοιον τρόπον χωρὶς, δηλ. νὰ τὴν πλησιάσῃ, νὰ τοῦ πάρῃ τὰ χρήματα.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Ἐπὶ μικρὸς ὠρφάνεψα ἔπυ μάννα, ἔπυ πατέρα,
μὲ στίχσαν¹ τ' ἀδέρφια μου σὲ μιά χήρα Βουργάρα.
Δώδεκα χρόνια ἔκαμα, στὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
στὰ μάτια, στὰ ματόφυλλα, στὰ² καγκελλοφρυδάκια.

5 Μιά μέρα, μιά καλὴ μέρα, ἕνα Σαββάτο βράδου,
ξεβγήκε κόρη ἀπ' τὸ λουτρό καὶ νιὸς ἀπ' τὸ μπαρμπέρη
πὼς ἦρθαν κι ἀνταμώθηκαν σ' ἕνα στενὸ σουκάκι.
- «Δῶσ' μι, κυρά μ', τὸ δίκιο μου, δῶσ' μου τὴ δούλεψή μου
ἢ μάννα μου μὲ καρτερεῖ, νὰ πὰ' νὰ μὲ παντρέψῃ».

10 - «Ἄν θέλ'ς, ἀγόρι μ', παντρεῖά καὶ θέλῃς ἀρραβῶνα,
δῶδεκα σκλάβις ἔχω ἔγω, ὅποιαν ἀρέσης, πᾶρε'
ἂν θέλ'ς τὴν ἄσπρη, τὴν παχειά, ἂν θέλ'ς τὴ μαυρομάτα,
ἂν θέλ'ς τ'ν ἀσπρογαλανιά, πού 'ναι φλουργιά γεμάτη».

15 - «Δὲ θέλω τ'ν ἄσπρη, τὴν παχειά, δὲ θέλω τ' μαυρομάτα,
μόν' θέλω μιά καλὴ κυρά, νὰ 'μοιάζῃ σάν κ' ἐσένα».

Θράκη (Σουφλί). - Λ. Α. ἀρ. 1490B,
σ. 16 - 17 (Π. Παπασταματίου, 1921).

Α'α.

Μ' αὐτὴν τὴν ἀσημόκουπα θέλω νὰ πιῶ πέντ' ἔξη
κι ἂν δὲν μιθύσου, κόρη μου, κέρνα μ' ὄσου νὰ φέξῃ,
νὰ κάτσου νὰ σὶ διηγηθῶ τῆς ξενιτειᾶς τὰ πάθια.

Ἐπὶ μικρὸς οὐρφάνεψα ἔπυ μάννα, ἔπυ πατέρα,
5 κὶ πῆγα κὶ ρουγιάστηκα³ σὶ μιά χήρα γυναῖκα.
Δώδεκα χρόνους ἔκανα, στὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
κι ἀπάν' στὶς δικατέσσιρες τὴν εἶδα στουλισμένη,
στὴ σκάλα πού κατέβινη στὴν ἐκκλησιά νὰ πάνῃ.

1) ἔβαλαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ἐμίσησαν. 2) χειρ.: τά. 3) ἐμισθώθηκα.

- 10 - «Δώσι μι, κυρά μ', τή ρόγα¹ μου, δώσι μι τή δούλιψή μου, μ' ἐμήνυσαν τ' ἀδέρφια μου νά πάου νά μι παντρέψουν».
 - «Δούλιψι, δοῦλι μ', δούλιψι κ' ἰγώ θά σί παντρέψου.
 Δώδεκα σκλάβις ἔχου ἴγώ, ὅποια σ' ἀρέση πᾶρε.
 Θέλεις τή ροῦσσα ν-ἔπαρε, θέλεις τή μαυρομάτα,
 θέλεις τήν καταγάλανη, πού ἴναι φλουρι γιομάτη».
- 15 - «Οὐδὲ τή ροῦσσα θέλου ἴγώ, οὐδὲ τή μαυρομάτα,
 οὐδὲ τήν καταγάλανη, πού ἴναι φλουρι γιομάτη,
 μόν' θέλου τοῦ κουρμάκι σου νά τοῦ σφιχταγκαλιάζου».

Μακεδονία (Θεσσαλονίκη). - Λ.Α. ἀρ. 386,
 σ. 103 - 104 (Χρ. Γουγούσης, 1911).

B'.

- Δώδεκα χρόνους τὸ λαλῶ τῆ χήρας τὸ ζευγάρι,²
 λαλῶ το κι ἄλλους δώδεκα κι ἀκόμη δὲν τήν εἶδα,
 μ' ἀπάνω ἴς τσοῖ εἰκοστέσσερεις θωρῶ τήν καὶ προβαίνει.³
- 5 - «Δῶσ' μου, κερά, τή ρόγα μου,¹ νά πάω στή δουλειά μου».
 - «Ἄμέτε, βάγιες,⁴ δώστε του γῆ ἀσήμι γῆ χρουσάφι».
 - «Τιγάρες πῶς ἐδούλευγα γι' ἀσήμι γῆ χρουσάφι;»
 - «Ἄμέτε, βάγιες,⁴ δώστε του φιλί, γιά νά χορτάση».
 - «Τιγάρες πῶς ἐδούλευγα γιά τὸ φιλί τῆ βάγιας;»
 - «Ἄμέτε, βάγιες, στρώσετε τήν κλίνη τῆ δική μου,
 10 πανιέρια μόνσκους βάλετε εἰς τὸ προσκέφαλόν του».
 Ἄποῦ τὸ μόνσκο τὸν πολὺ ὁ νιὸς ἀποκοιμήθη
 καὶ τὸ ταχὺ σηκώνεται μὲ μαραμμέν' ἀχείλι.
 - «Δῶσ' μου, κερά, τή ρόγα¹ μου, νά πάω στή δουλειά μου».⁵
 - «Ἐγὼ χωράφι σοῦ ἴδωκα, νά σπείρης, νά θερίσης,
 15 μὰ ἴτον τ' ἀλέτρι σου κακὸ καὶ τὸ γυνί σου μόντσιο».⁶

Ant. Jeannarakis, Ἔσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 215 - 16, ἀρ. 278.

B'α.

Μάννα μου, σκλάος ἦκαμα μὲ τῆβ βασιλοπούλλα,
 τέσσαρους χρόνους γιά φιλί καὶ πέντε γιά λουάρι⁷
 κι ἄλλους ἑφτά κι ἄλλους ὀχτώ γιά τὸ μαργαριτάρι.

1) τὸν μισθόν. 2) ὀδηγῶ τὸ ζεῦγος τῶν ἀροτήρων βοῶν, ἀροτριῶ. 3) τὴν βλέπω
 καὶ ἐμψυχώνεται. 4) πηγαίνετε, θαλημοπόλοι. 5) νά πάω εἰς τὴν ἐργασίαν μου. Ἐνταῦθα
 μεταφ.: νά φύγω. 6) ἀμειλί. 7) διὰ χρηματικὸν ποσόν.

- Κ' ἦρταν οἱ χρόνοι νά γιαοῦ¹ κ' οἱ μῆνες νά περάσου
 5 κ' ἐτζήτηξα τὴ ρόα² μου, τζητῶ τῆβ βούλεψήμ³ μου.
 - «Βῶσ' μου, κυρά, τὴ ρόα μου, κυρά, τὴ βούλεψή μου,
 τοῦ ξένου νά περιγιαῶ,⁴ τοῦ ξένου νά μακρύνω».
 - «'Αμέτε, βάγιες, βῶστε⁵ του ἀσήμι καὶ λουάρι⁶
 τοῦ ξένου νά περιγιαῆ, τοῦ ξένου νά μακρύνη».
 10 - «Κυρά, καὶ 'έσ σοῦ 'ούλευγα⁷ γι' ἀσήμι, γιὰ λουάρι⁸
 γιὰ τὸ καμένο τὸ φιλι σοῦ 'ούλευγα, κυρά μου».
 - «'Αμέτε, βάγιες, βῶστε του φιλι, χορτάσετε το,
 σάθ θέλη νά περιγιαῆ, συναποβγάλετέ το».
 - «Κυρά, καὶ 'έσ σοῦ 'ούλευγα⁷ γιὰ τὸ φιλι τῆς βάγιας,
 15 γιὰ τὸ 'έκός σου⁸ τὸ φιλι σοῦ 'ούλευγα, κυρά μου.
 Βῶσ' μου, κυρά μου, τὸ φιλι, νά φύω 'πού τῆχ χῶρα
 κι ἀκριοπληρωμένον εἶ' δεκάξε χρόνους τῶρα».
 - «'Αμέτε, βάγιες, στρώσετε τὴ νυφικὴ μου κλίνη
 τοῦ ξένου, ν' ἀποκοιμηθῆ, τοῦ ξένου, νά πλαγιαίση,
 20 νά πλερωθῆ τὸκ κόποτ του μέσα στὴν ἀγκαλιά μου».

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρον, Δημοτικὰ τραγοῦδια
 Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 192-93, ἀρ. 6.*

ΚΓ'. ΝΕΟΣ ΠΟΥ ΤΟΥ ΕΚΟΨΑΝ ΤΟ ΧΕΡΙ ΔΙ' ΕΝΑ ΦΙΛΙ

Τὸ ᾄσμα, εὐρέως γνωστὸν εἰς τὸν ἠπειρωτικὸν χῶρον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν μέρει εἰς τὸν νησιωτικὸν τοῦ Αἰγαίου (Βόρειοι Σποράδες, Κυκλάδες καὶ Δωδεκάνησος), ᾄδεται, κατὰ τὸ πλεῖστον, ὡς χορευτικὸν μὲ τσακίσματα καὶ γυρίσματα κατὰ στίχον.

Ἐπιπέσεις του εἶναι ἡ ἐξήγησις ὑπὸ μονόχειρος λιθοξόου εἰς ἐρώτησιν κόρης ξανθῆς ἢ διαβάτου περὶ τῆς αἰτίας τῆς ἀναπηρίας του ὅτι τοῦ ἀπεκόπη τὸ χέρι πρὸς τιμωρίαν, διότι ἐφίλησε κόρην ξανθὴν, βασιλοπούλαν, παπαδοπούλαν κλπ.

Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τιμωρίας διὰ τὴν προσβολὴν προφανῶς κόρης ἀνωτέρας κοινωνικῆς θέσεως, τὸ ἔθος δὲ τοῦτο προσδιορίζει τὴν ἀρχικὴν σύνθεσιν τοῦ τραγουδιοῦ εἰς τόπον πιθανῶς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος πρὸ τῆς ἐπικρατήσεως εἰς αὐτὸν τῶν Τούρκων.⁹

Γ. Κ. Σ.

1) νά διαβοῦν. 2) τὴν ἀμοιβήν. 3) δοῦλεψιν. 4) νά περιδιαβῶ. 5) πηγαίνετε, θεραπευαίνετε, δῶστε. 6) λογάρι, θησαυρόν. 7) δὲν σοῦ ἰδοῦλεα. 8) ἰδικόν σου.

9) Εἰς τὴν βυζαντινὴν νομοθεσίαν ἦτο συνήθης ἡ ἀποκοπή μελῶν τοῦ σώματος πρὸς τιμωρίαν ἰδίᾳ παραβάσεων ἐπὶ τῶν ἡθῶν. Πρβλ. Ἰ. Π. Παπακυριακοπούλου, Ἡ διαπαρθένευσις κατὰ τὸ ἑλληνικὸν ἰδίᾳ δίκαιον (ποινικὸν καὶ ἀστικόν), τεύχ. Α', Ἀθήναι 1943, σ. 107-128.

Α΄.

Ἄγουρος πέτρα πελεκᾶ
 ἀλήθεια τὸ ὄχι χωρατὰ
 μὲ τὸ ἴνα του τὸ χέρι
 χειμῶνα καλοτσαίρι.
 Κόρη ξανθὴ τὸν ἐρωτᾶ,
 τσαὶ μέσ' στὰ σπλάγχνα τὸν κεντᾶ
 κόρη ξανθὴ τοῦ λέει
 φονρκώνεται τσαὶ κλαίει.

- «Ἄγουρε ποῦ ἴν' τὸ χέρι σου
 ἄχ, νὰ γινόμεν ταίρι σου
 τσαὶ πελεκᾶς μὲ τὸ ἴνα
 καλοτσαίρι τσαὶ χειμῶνα».

- «Δὲν τὸ ἴπιζα, κόρη ξανθὴ,
 ἢ μάννα σου νὰ σὲ χαρῆ
 τσ' ἐσὺ νὰ μ' ἀρωτῆσης
 τὴν καρδιά μου νὰ ραγίσης,

5 μὰ τώρα ποῦ μὲ ἀρωτᾶς
 πῶς μέσ' στὰ σπλάγχνα μὲ κεντᾶς,
 θὰ σοῦ τὸ μαρτυρήσου
 μὰ θὰ σὲ κορφολογήσου.

Δέκα κορίτσα φίλησα
 καν'νοῦς δὲν τὸ μαρτύρησα¹

τσαὶ δέκα παντρεμένες
 τσαὶ τρεῖς ῥεβωνιασμένες
 τσαὶ δεκαπέντε καλογριᾶς
 ποῦ ἔχουν τὰ μάτια σὰν ἐλιές

τσαὶ μιὰ τσυρά ἴγουμένη
 στὰ ράσα τυλιμένη

τσαὶ στῆς γουμένης τὸ τσελλι
 ἢ μάννα σου νὰ σὲ χαρῆ

μοῦ κόψανε τὸ χέρι
 ἄχ', καλὸ μου περιστέρι,
 μὰ ἴγώ ἄς φίλιωνα τσ' ἐσὲ
 γαρουφαλάτσι τοῦ μπαξέ²

τσ' ἄς μοῦ ἴκοβγαν τσαὶ τ' ἄλλο
 τσαὶ κακὸ δὲν εἶν' μεγάλο».

Εὔβοια (Πύργος). - Λ. Α. ἀρ. 1083.
 σ. 144, ἀρ. 121 (Β. Φάβης, 1902),

1) ὁ στίχος προσετέθη ἐκ παραλλαγῆς ἐκ Σκύρου (Λ. Α. ἀρ. 2208, σ. 6). 2) τοῦ κήπου (λ. τ. βαήσε).

Β'.

Κάτω στ' ἀφράτο μάρμαρο, στὸ πράσινο λιβάδι,
ἄγουρος πέτρα πελεκάει μὲ τὸ 'να του τὸ χέρι.

Ξανθὴ κόρη ἐπέρασε καὶ τὸν καλημεραίει.

- «Καλημέρα σ', ἀγόρι μου». - «Καλῶς τὴν κόρη, πού 'λθε».

5 - «'Αγόρι μ', ποῦ 'ν' τὸ χέρι σου καὶ πελεκᾷς μὲ τὸ 'να;»

- «Κόρη μου, σὰν μ' ἐρώτησες, νὰ σοῦ τὸ μολογήσω.

Ξανθὴ κόρη ἐφίλησα καὶ μῶκοψαν τὸ χέρι·

ἄς τὴν φιλοῦσα κι ἄλλη φορὰ κι ἄς μῶκοψαν καὶ τ' ἄλλο

κι ἄς ἤλεγαν τὴ μάννα μου· ὁ υἱὸς σ' ὁ κουλοχέρης».

*Werner von Haathausen, Neugriechische
Volkslieder, Münster i. W. 1935, σ. 78-80.*

Γ'.

Στὸν Γαλατᾶ, στὰ μάρμαρα,¹ στὰ μάρμαρα, σιτὴμ Πόλη,
ἄουρος πέτραπ πελεκᾷ καὶ λείπ' ἢ μιὰ του χέρα.

Κόρη ξαθθὴ τότε θωρεῖ ἀποῦ τὸ παραθύρι.

- «Πρόσαλε, μάννα μου, νὰ 'ἦς αὐτὸ τὸκ κουτσοχέρη,

5 ποῦ πελεκᾷ τὰ μάρμαρα μόνομ μὲ τὸ 'να χέρι».

- «Κόρη, γιατί μ' ἀνεελᾷς, γιατί μὲ ἀνεμπαίτζεις;

'Ἐννιά κορίτσια φίλησα καὶ δυόεκα χηράες

καὶ δεκαπέντε καλογριές κ' ἐκόψαμ μου τὸ χέρι.

Χριστέ, νὰ φίλησα κ' ἐσέ, κι ἄς μοῦ 'κοβγακ καὶ τ' ἄλλο».

*M. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, ἔνθ' ἄν,
σ. 132-33, ἀρ. 6.*

ΚΔ'. ΤΡΙΑ ΑΔΕΡΦΙΑ ΚΡΕΜΟΥΝ ΓΙΑ ΦΙΛΙ

Τοῦ μάθатаν τί γίνηκι τούτην τὴν ἰβδουμάδα;

Τρία ἀδερφάκια κρέμασαν τὰ τρία ἀράδ' ἀράδα.

Τὸ 'να κριμοῦν γιὰ φίλημα, τ' ἄλλου γιὰ μαῦρα μάγγια,

τοῦ τρίτου τοῦ μικρότερου πολὺ τοῦ τυραννοῦσαν.

5 - «Μαρτύρα, Γιάννη χαραμή,² μαρτύρα σύ, βρέ κλέφτη,

πόσα κουράσια φίλησις κι πόσις παντριμένις;»

- «Χίλια κουράσια φίλησα κι χίλις παντριμένις

κι καλουγρές κι παπαδιές λουγαριασμὸ δὲν ἔχουν».

*Δντ. Μακεδονία (Γκρινιάδες). - Λ.Α. ἀρ. 59,
σ. 85, ἀρ. 236 (Δ. Λουκόπουλος, 1914)*

1) Πρόκειται περὶ τῶν λατομείων μαρμάρου τῆς νήσου Μαρμαρᾶς (Προκόνησος).

2) λχσότη (λ. τ. harami).

ΚΕ'. ΝΕΟΣ, ΟΙΝΟΧΟΟΣ, ΕΙΣ ΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΤΟΥ ΑΦΕΝΤΗ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΡΑΣ ΤΟΥ

Ἐκ δούλου, νέου, ὅστις ὑπηρετεῖ ὡς οἰνοχόος εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ κυρίου του ἢ κατὰ τὸ φαγητὸν τοῦ ἀφέντη καὶ τῆς κυρᾶς του, ἐκφεύγει ἀπὸ τὰς χεῖρας τὸ προσφερόμενον ὑπ' αὐτοῦ ποτήριον καὶ θραύεται ἐπάνω εἰς τὰ γόνατα τοῦ ἀφέντη ἢ εἰς τὴν ποδιὰν τῆς κυρᾶς του.

Ὁ κύριος ἐξοργίζεται καὶ πωλεῖ τὸν δούλον ἢ τὸν ρίπτει εἰς τὴν φυλακὴν. Οὗτος παρακαλεῖ τὸν ἀφέντην του, νὰ μὴν τὸν πωλήσῃ (Α). Εἰς τινὰς παραλλαγὰς (Πόντου, Βιθυνίας, Ἰμβρου) τὸ τίμημα διὰ τὴν ἀγορὰν του εἶναι τὸ φίλημα ξανθῆς κόρης (Α'α).

Κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ θέματος τῆς φυλακίσεως τοῦ δούλου τὸ ἄσμα συμφύρεται μὲ ἄλλο τραγούδι, τοῦ φυλακισμένου ἐπὶ τριάκοντα ἔτη, χωρὶς νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του (Β). Εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκ Πόντου τὸ ἄσμα ἄδεται κατὰ τὸν γάμον.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Ἦντας οὐρίζ' ἀφέντης μου ταβέρνα¹ γιὰ νὰ στήσῃ,
γιὰ νὰ φιλέψ' τοὺς φίλους του ἀπ᾽ οὗ καλισμένους,
μένα διατάζει νὰ κερνώ, νὰ ψιλουτραγουδήσου'
κι ἀπ' τοῦ πουλὺ τοῦ κέρασμα κι ἀπ' τὰ ψιλὰ τραγούδια
5 σείστηκι τοῦ χιράκι μου κ' ἤπεσι² τοῦ πουτήρι
κι οὐδὶ σὶ πέτρα βάρισι κι οὐδὶ στήν γῆ κουμβάει,
μούν' ἔπισι κι βάρισι πάν' στῆς κυρᾶς τοῦ γόνα'
κὶ πείσμουσι ἢ ἀφέντης μου κὶ θέλ' νὰ μὶ πουλήσῃ
κ' ἰγὼ μαύρους παρακαλάου μὶ κλάματα τούν λέου.
10 «Μὴ μὶ πουλᾶς, ἀφέντη μου, κὶ μὴ μοῦ παζαρεύης,
νὰ γένου γῆ νὰ μὶ πατῆς, γκιουφύρι νὰ διαβαίνης,
νὰ γένου κὶ χρυσόκηπους νὰ ῥθῆς νὰ γκιζιρνάης».³

Θεσσαλία (Καραϊὸλ Τιρνάβου). - Λ. Α. Ὑλη,
ἀρ. 682 (Κ. Β. Γιαννακόπουλος, 1902).

Α'α.

- Ἄφέντης κάνει κάλεσμαν, κάνει χαρὰν μεγάλον,
ὄλον τὸν κόσμον κάλεσεν, τὴν γῆν, τὴν οἰκουμένην,
ἐκάλεσεν τὸν βασιλᾶν μὲ τὴν βασιλοπούλαν,
βάλλει κ' ἐμένα⁴ κεραστήν ῥ' σὴ τάβλας τὸ κιφάλιν.
5 Ὅλον τὸν κόσμον κέρνασα, τὴν γῆν, τὴν οἰκουμένην,
ἐκέρασα τὸν βασιλᾶν μὲ τὴν βασιλοπούλα,⁵

1) τράπεζαν, συμπόσιον ἐν τῇ οἰκίᾳ του. 2) ἔπεισε. 3) νὰ περιπατῆς (λ.τ. gēzerim).
4) ἔκδ.: κ' ἐμέν νὰ βάλῃ. 5) ὁ στίχος προστέθη ἐκ παραλλαγῆς ἐκ Κερασοῦντος (Γ. Πα-
χτίκου, Δημιώδη ἄσματα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Ἀθῆναι 1905, σ. 63, ἀρ. 48, στ. 11 - 12).

συντρόμαξεν τὸ χέρι μου κ' ἔπεσεν τὸ ποτήριν,
 μηουδὲ ἔς τὴν πέτραν ἔπεσε μηουδὲ ἔς τὴ γῆν ἔρράγεν,
 ἔς τ' ἀφέντη μου τὰ γόνατα γένηκε τρᾶ κομμάτῃ.

- 10 Ἐκάκιωσεν κι ἀφέντης μου θέλει νὰ μὲ πουλήση,
 μηουδὲ ἔς τὰ χιλᾶ μ' ἔδωσεν, μηουδὲ ἔς τὰ δυὸ χιλιάδες
 καὶ μιᾶς ξανθῆς ἔς τὸ φίλεμαν¹ θέλει νὰ μὲ πουλήση.²
 - «Κατέβα, κόρη, κ' ἔπαρ' με, ξανθὴ, κι ἀγόρασέ με».

Πόντος (Τριπόλις). - Ἀρχ. Πόντου, τόμ. 12
 (1946), σ. 86, ἀρ. 22 (Ἐλ. Τρ. Κούσης).

B'.

- «Ποιὸς ἦταν ἔπο τραγούδαγεν ἐψὲς τὸ βράδου βράδου;»
 - «Ἀφέντης μ' ἔτραγούδαγε μὲ τὴν κυρά μ' ἀντάμα.
 Μὰ εἶχαν κ' ἐμέναν κεραστή καὶ τοὺς κερνώ καὶ πίνουν.
 Κι ἀπὸ τὸ συχνοκέρασμα κι ἀπ' τὰ πολλὰ τραγούδια

- 5 ἔσφάλλαρε τὸ χέρι μου κ' ἔπεσε τὸ ποτήρι.
 Μηδὲ σὲ πέτρα βάρεσε, μηδὲ σὲ γκαλτερίμι,³
 μόν' στῆς κυρᾶς μου τὴν ποδιάν ἔπεσε κ' ἔρραγίστη.
 Κι ἀφέντης μ' ὁ κακόγνωμος μὲ τὴν κακογνωμιά του
 στὴ φυλακὴ μ' ἐπέταξε νὰ κάμω τριάντα ἡμέρες
 10 κ' ἔπαρᾶσαν τὰ κλειδιά καὶ κάνω τριάντα χρόνους.

Λεφτοκαρυὰν ἐφύτεψα στῆς φυλακῆς τὴν πόρτα
 καὶ λεφτοκάρυν ἔφαγα καὶ λευτεριά δὲν εἶδα.
 Μόν' μιὰ λαμπρὴ, μιὰ Κυριακὴ, μιὰ ἴσημον ἡμέρα,
 ἀναταράχτ' ἢ φυλακὴ κι ὁ τοῖχος ἔρραγίστη

- 15 κ' ἀφέντης τότε ἔρώτησε κι ἀφέντης ἐρωτᾶει.
 - Ποιὸς ἦταν π' ἀναστέναξε κ' ἢ φυλακ' ἔταράχτη;
 Ἄν εἶν' ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου, νὰ τὸν ἐλευθερώσω
 κι ἂν εἶν' ἀπὸ τοὺς δούλους μου, φλωριά νὰ τοῦ χαρίσω».

Πελοπόννησος. - Π. Παπαζαφειροπούλου, Περιουναγωγή
 γλωσσικῆς ὕλης κλπ., ἐν Πάτραις 1887, σ. 79, ἀρ. 33.

B'α.

Ὁ βασιλὲς κάμει χαρά, χαρὰ καὶ παναγύρι·
 ὄλο τὸν κόσμον κάλεσε κι οὐλο τῆς μαυρομάτες,
 κάλεσε καὶ τὸν Κωνσταντὴ, κεραστή νὰ τὸν κάμη·
 κι ἀπὲ τὸ συχνοκέρασμα κι ἀπὲ τὸ γειά σου, γειά μου,

1) φίλημα. 2) τὸ δεύτερον ἡμιστ. διωρθώθη ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Κερασσοῦντος
 (Γ. Παχτίκου, ἔνθ' ἀν., στ. 20). ἔκδ.: καὶ μιᾶς κόρης ἀγάπην. 3) εἰς δρόμον λιθόστρωτον
 (λ. τ. kaldirim).

- 5 παραστρατεῖ τὸ χέρι του καὶ πέφτει τὸ ποτήρι.
Μηδὲ σὲ πέτρα ἔπεσε, μηδὲ σὲ γῆς ἐπάνω,
σὲ μιὰ ξανθή, σὲ μιὰ ζουγρή, σὲ μιὰ καὶ μαυρομάτα
κι ἀπ' τὴν ντροπὴ του τὴν πολλή κι ἀπ' τὸν μεγάλο φόβο
'φάν'κεν¹ ἢ ἄκρα τοῦ σπαθιοῦ, τῆς φούντας τὰ γαϊτάνια.
- 10 Σάν χαραμῆ² τὸν ἔπιασαν, σάν κλέφτη τὸν παγαίνουν·
ἐκεῖ πῆγαν τὸν ἔβαλαν στὴ φυλακὴ στὴ μέση.
'Ἡ φυλακ' εἶναι ἀπὸ σίδηρο καὶ μολυβοστημένη
κ' ἡ μάννα του τὸν ἔκλαιε καὶ τὸν μοιρολογοῦσε.
- «Θαρροῦσα 'σε, 'σὲ Κωνσταντῆ, πῶς εἶσ' ἀντρειωμένος,³
- 15 πού τσάκιζες τὰ σίδηρα κ' ἐξέγυρες τίς πόρτες»,
Τριάντα μέρες τὸν ἔρριψαν καὶ κάμνει τριάντα χρόνια,
λεφτοκαρυάτσα³ φύτρωσε στῆς φυλακῆς τὴν πόρτα,
λεφτοκαρυάτσα³ ν-ἔκαμε κ' ἔλευθεριά δὲν εἶδε.
Καὶ μιὰ Λαμπρή, μιὰν Κυριακὴ καὶ μιὰ καλὴν ἡμέρα
- 20 ἔκατσαν καὶ ξεφάντωναν οὐλ' οἱ ἀρχοντολόγοι·
θυμοῦνται καὶ τὸν Κωνσταντῆ, τὸν βαρυκεραστή των.⁴
- «Ὁ Κωνσταντῆς στὴ φυλακὴ καὶ στὰ βαριά τομπρούκια⁵
λεφτοκαρυάτσαν⁵ ἔφαγε κ' ἔλευτεριά³ δὲν εἶδε».

Κάτω Μοισία (Βάρνα). - Λ. Α. "Υλη,
ἀρ. 478 (Χρ. Ἰ. Μυστακίδης, 1872).

1) ἐφάνη. 2) ληροτῆν (λ. τ. harami). 3) χειρ. ἀνδρειωμένος· λεπτοκαρυάτσα· ἔλευθεριά. 4) χειρ.: τὸν βαρυκεραστή. 5) ἔζλον βασανισμοῦ, ποδοκάκη.

IV. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

Α'. ΕΡΩΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΕΒΡΑΙΟΠΟΥΛΑΣ

Μεταξύ τῶν κοινωνικῶν ἐπεισοδίων τὰ ὁποῖα παρελήφθησαν ὡς ὑποθέσεις δημοδῶν τραγουδιῶν, εἶναι καὶ σχετικὰ, ὡς γνωστόν, μὲ λαοὺς διαφοροῦ ἐθνικότητος καὶ θρησκείας, ὡς οἱ Τούρκοι, οἱ Φράγκοι, οἱ Ἑβραῖοι καὶ ἄλλοι, οἵτινες διεβίωσαν μαζί μὲ τὸν ἑλληνικὸν λαόν.

Ἑβραϊκαὶ κοινότητες ἀπαντοῦν εἰς πλείστους τόπους τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου ἤδη ἀπὸ τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ τῶν κατόπιν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν χρόνων μέχρι καὶ σήμερον. Οἱ Ἑβραῖοι, ἀποτελοῦντες εἰς αὐτὰς μειονότητα μὲ διάφορον θρησκείαν, ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, ὡς ὠργανωμένης κοινωνίας ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ὄχλου, πλείστας καταπίεσεις, ἰδίᾳ οικονομικὰς, διὰ τῆς ἐπιβολῆς εἰδικῶν εἰς αὐτοὺς φορολογιῶν, μάλιστα εἰς τὴν Δυτ. Εὐρώπην, ὡς καὶ ἄλλας ταπεινώσεις ἕνεκα μισαλλοδοξίας, πρὸς δὲ καὶ διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν νὰ κατοικοῦν εἰς ἰδιαιτέραν συνοικίαν, τὴν *ἑβραϊκὴν* (*ghetto*), ὅπου εἶχον καὶ τὰ ἐργαστήριά των, ἀπομονωμένοι ἔστι ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπον πόλιν, ὡς ἄλλοι, ὅτι ὡς χωρὶς κοινωνικὴν ἀναστροφὴν καὶ ἐπιμειξίαν μὲ τοὺς χριστιανούς.

Οἱ περιορισμοὶ καὶ οἱ διωγμοὶ οὗτοι τοῦ ἑβραϊκοῦ στοιχείου ἐσφυρηλάτουν τὸ αἶσθημα ἀντιστάσεως καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ του πρὸς ἔμμορην εἰς τὴν πατροπαράδοτον θρησκείαν.² Οὕτω σπανίως παρουσιάζετο τὸ φαινόμενον τῆς προσελεύσεως ἑβραίου ἢ ἑβραίας εἰς τὸν Χριστιανισμόν,³ διό, ἐάν ποτε συνέβαινε, ἦτο φυσικὸν νὰ θεωρηθῆ τοῦτο ὡς ἐξαιρετικὸν γεγονός, κοινωνικὸν δὲ σκάνδαλον διὰ τοὺς Ἑβραίους, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο οὕτω λόγῳ τῆς ἐντυπώσεως τὴν ὁποῖαν προσκάλει εἰς τὸν λαόν νὰ ἀποτελέσῃ ὑπόθεσιν δημῶδους ἄσματος. Μὲ τοιοῦτο περιεχόμενον, δηλ. μὲ τὸ ζήτημα τῆς βαπτίσεως Ἑβραίου, εἶναι γνωστὸν τὸ ἄσμα περὶπραματευτοῦ, ὅστις ταξιδεύων καὶ κινδυνεύσας ἕνεκα σφοδρᾶς τρικυμίας ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν του, ὑποσχεθεὶς νὰ βαπτισθῆ μετὰ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του.⁴

Τὸ παρατιθέμενον κατωτέρω ὑπὸ τρεῖς τύπους ἄσμα ἔχει ὑπόθεσιν τὸν ἐρωτικὸν δεσμόν νέου χριστιανοῦ καὶ Ἑβραιοπούλας.

Κατὰ τὴν πρώτην (Α') μορφήν, ἥτις εἶναι γνωστὴ εἰς τινὰς μόνον τόπους, χριστιανὸς νέος πολιορκεῖ ἐπὶ τρία ἔτη μὲ ἐκδηλώσεις τῶν ἐρωτικῶν αἰσθη-

1) Βιβλιογραφία: α) Ἀνδρ. Ἀνδρεάδου, Οἱ Ἑβραῖοι ἐν τῇ Βυζαντινῇ κρᾶτει. Βλ. Ἀνδρέου Μ. Ἀνδρεάδου ἔργα, ἐκδοθέντα ὑπὸ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐπιμελεῖς Κ. Χ. Βαρβαρέσου, - Γ. Ἀ. Πετροπούλου, - Ἰ. Δ. Πίντου, I, Ἀθῆναι 1938, σ. 609 - 627 [ἐνταῦθα καὶ βιβλιογραφία] β) Les Juifs et le fisc dans l'empire Byzantin, Ἀδελφ. σ. 629 - 659 γ) Περὶ τοῦ ἂν ὀπῆρχον Ἑβραῖοι ἐν Κρήτῃ, ὅτε οἱ Βενετοὶ κατέλαβον τὴν Μεγαλόνησον. Ἀδελφ. σ. 663 - 667 δ) Joshua Starr, The Jews in the byzantine empire (641 - 1204), Athen 1939, 8ον, σελ. 266. ε) Στεφ. Α. Σανθουδίδου, Οἱ Ἑβραῖοι ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Βενετοκρατίας, Κρητικὴ Στοιὰ, τόμ. Β' (1909), σ. 209 - 224. στ) Γ. Κ. Σπυριδάκη, Οἱ Ἑβραῖοι εἰς τὴν κρητικὴν λαογραφίαν. Ἑπτ. Λογος. Καλλιτεχνῶν Χανίων, ἔτ. Α' (1937), σ. 75 κ. ἐξ. ζ) βλ. Στεφ. Σανθουδίδου, ἔνθ' ἂν., σ. 209 - 211. 3) βλ. καὶ Στ. Σανθουδίδου, ἔνθ' ἂν., σ. 223. 4) βλ. κατωτ., σ. 475 - 476.

μάτων του Ἑβραιοπούλαν. Αὕτη τέλος ἀνταποκρινομένη εἰς τὸν ἔραστήν της καὶ ἀποφασίσασα νὰ τὸν ὑπανδρευθῆ ἀνακοινώνει τοῦτο εἰς τὴν μητέρα της ὡς προκαθορισμένον εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς μοίρας.

Κατὰ τὸν δεῦτερον (Β') τύπον, εὐρείας διαδόσεως εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν καὶ τὸν νησιωτικὸν χώρον, ὁ νέος προτείνει εἰς τὴν ἀγαπημένην του Ἑβραιοπούλαν νὰ γίνῃ Χριστιανή, διὰ νὰ τὴν νυμφευθῆ. Αὕτη συγκατατίθεται εἰς τοῦτο ἀλλ' ὅμως προσκρούει εἰς τὴν κατηγορηματικὴν ἀρνησιν τῆς μητέρας της, ἢ τις προτιμᾷ τὸν θάνατόν της ὑπὸ Τούρκου παρά νὰ ἀλλάξῃ τὴν πίστιν της.

Κατὰ τὴν τρίτην (Γ') μορφήν, διαδεδομένη κυρίως εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν χώρον ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου μέχρι Πελοποννήσου πρὸς νότον, ὁ ἔρωτευμένος μὲ τὴν Ἑβραιοπούλαν χριστιανὸς νέος (ὀνόματι Γιώργης εἰς τὰς Πελοποννησιακὰς παραλλαγὰς, Χριστόδουλος δὲ εἰς τὰς λοιπὰς) συλλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Ἑβραίων κατὰ τὴν στιγμήν τῆς συναντήσεώς του μὲ αὐτὴν καὶ ὀδηγεῖται εἰς τὴν ἀγχόνην, ἐνῶ ἡ Ἑβραιοπούλα τὸν ἐνθαρρύνει, ὑποσχομένη ὅτι θὰ φροντίσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν του.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Τρεῖς χρόνους ἐβρεχόμεον κ' ἐχιονίζοιμον
 σ' Ὀβριοκόρης πόρτα¹ πῶς νὰ τὴν ἰδῶ.
 Μιά Κυριακὴ τὸ βράδυ τὴν ἐλόγιασα,²
 στὰ κάγκελλα πατοῦσε, στ' ἄστρα ἔρριχνε,
 5 στ' ἄστρα καὶ στὸ φεγγάρι, στὸν αὐγερινό.
 Κ' ἡ μάννα της τὴν ρώτα καὶ τῆς ἔλεγε.
 - «Κόρη μ', τί λέγει τ' ἄστρο, τί σοῦ μολογᾷ;»
 - «Μάννα μ', τί λέγει τ' ἄστρο, ἂν θὰ γένονταν»
 Ρωμιὸ ἄντρα θὰ πάρω καὶ θὰ βαφτιστῶ
 10 στὸ μέγα μοναστήρι θὰ στεφανωθῶ».

Διηγ. Μακεδονία (Σαμαρίνα). - Ἑλληνισμός,
 τόμ. Δ' (1901), σ. 499 (Χ. Χρηστοβασιλείης).

Β'.

- «Ἐνα Σαββάτο βράδυ, μὴν Κυριακὴ πρωτῆ,
 βγήκα νὰ σεργιανίσω εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν.
 Βρίσκω μιὰ Ἑβραιοπούλα καὶ χτενιζόντανε,
 ξανθιά ἔταν τὰ μαλλιά της καὶ πλεκοζόντανε.
 5 Γυρίζω, τρογυρίζω νὰ τῆς τὸ πῶ στ' αὐτὴ.
 - Ἐρχεσ' Ἑβραιοπούλα, νὰ γίνῃς Χριστιανή,
 νὰ λούζεσαι Σαββάτο, ν' ἀλλάξῃς Κυριακὴ
 καὶ νὰ μεταλαβαίνῃς κάθε Χριστοῦ Λαμπρῆ;»

1) ἔκδ.: θύρα. 2) τὴν ἀντελήφθη, τὴν εἶδα.

- «Νά τῆς τὸ πῶ τῆς μάννας, νά δῶ τί θὰ μί πῃ.
 10 – Μάννα, Ρωμιὸς μὲ θέλει, νά γένω χριστιανή,
 νά λούζωμαι Σαββάτο, ν' ἀλλάζω Κυριακὴ
 καὶ νά μεταλαβαίνω κάθε Χριστοῦ Λαμπρῆ».
 – «Κάλλι' ἔχω, θυγατέρα, στοῦ Τούρκου τὸ σπαθί
 παρά Ρωμιὸ νά πάρης, νά γένης Χριστιανή,
 15 νά λούζεσαι Σαββάτο, ν' ἀλλάζης Κυριακὴ
 καὶ νά μεταλαβαίνης κάθε Χριστοῦ Λαμπρῆ».

² *Ανατ. Θεράκη (Αἴνος)*. – Λ. Α. ἀρ. 229,
 σ. 54 (Συμ. Μανασσίδης, 1880).

Γ'.

- Χριστόδουλος ἀγάπησε μιὰ κόρη 'Εβραιοπούλα'
 τὸν ἀγαπᾷ, τὴν ἀγαπᾷ καὶ θέλει νά τὴν πάρῃ.¹
 – «Χριστόδουλε, κι ἂν μ' ἀγαπᾷς καὶ θέλῃς νά με πάρης,
 γιὰ κίνα κ' ἔλα μιὰ βραδιά, ἕνα Σαββάτο βράδυ,
 5 πῶχουν 'Εβραῖοι τὴ γιορτὴ, 'Εβραῖοι τὸ συναγῶγι».²
 Χριστόδουλος ἀλάθεψε³ καὶ πάησε Πέφτ' τὸ βράδυ.
 Τὸν ἔπιασαν, τὸν ἔδεσαν, πάησαν, νά τὸν κρεμάσουν.
 Χίλιοι τὸν πάνουν ὀμπροστά καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω
 κι αὐτὸς στὴ μέση πήγαινε σὰ μῆλο μαραμμένο.
 10 Κ' ἡ κόρη τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ τὸ παραθύρι.
 – «Χριστόδουλε, μὴ σκιάζεσαι, μὴ βάνῃς μὲ τὸ νοῦ σου,
 τ' ἔχω τὰ γρόσια στὴν ποδιά καὶ τὰ φλωριά στὴν τσέπη'
 χίλια φλωριά ἔχω στὸ λαιμὸ καὶ χίλια στὸ κεφάλι
 κι ἂν δὲ μὲ φθάσουν οὐδ' αὐτά, πωλῶ τὸ δακτυλίδι».

¹ *Ἡπειρος (Πάπικον Ζαγορίου)*. – Λ. Α. ἀρ. 1370,
 σ. 127 (Πύρρος Γ. Στάρας, 1939).

1) Ἡ παραλλαγή αὕτη ἄρχεται μὲ τοὺς ἐπομένους τρεῖς στίχους.

*Τὸ μάθεταιν τί γίνηκε τούτην τὴν ἑβδομάδα,
 Χριστόδουλέ μ', μάτια μ' κι αὐγερινέ;
 Χριστόδουλος ἀγάπησε μιὰ κόρη 'Εβραιοπούλα
 Χριστό*

Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος εἶναι προφανῶς μεταγενεστέρα προσθήκη ὁ δεύτερος χρησιμοποιεῖται ὡς γόρσιμα, ἐπαναλαμβάνεται δὲ καὶ ὡς τέταρτος. Τὸ ἄσμα ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον ἀρχίζει εἰς τὰς πλείστας τῶν παραλλαγῶν μὲ τὸν τρίτον, ὡς ἄνω, στίχον, τὸν ὅποιον καὶ διετηρήσαμεν ὡς πρῶτον προσεθέσαμεν δὲ τὸν στίχον:

«τὸν ἀγαπᾷ, τὴν ἀγαπᾷ καὶ θέλει νά τὴν πάρῃ»

ὡς δεύτερον, συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν τοῦ ἄσματος ἐξ Ἡπείρου καὶ κυρίως ἐκ Δυτ. Μακεδονίας. 2) τῆς Συναγωγῆς. 3) εἰς τὰς περισσότερας τῶν παραλλ.: παράκουσε.

Γ'α.

Ρωμιόπουλον αγάπησε μίαν σκύλαν Ὀβριοπούλα,
 μ' ἢ γι' Ὀβριοπούλα τοῦ ἔλεγε πάντα παράγγενέ' του.
 - «Νὰ βλέπεσαι,² Ρωμιόπουλο, Σαββάτ' ἀργά μὴν ἔρθης,
 γιὰτ' ἔχουν σκόλην³ οἱ γι' Ὀβριοὶ καὶ θὰ σὲ καταλύσουν».

- 5 Μὰ κεῖνο ἐπαράκουσε Σαββάτ' ἀργά καὶ πάει.
 Πιάνουν, μπισταγκωνίζου το καὶ πᾶν' νὰ τὸ φουρκίσουν.⁴
 Ὅμπρὸς ἐπήαινε ἡ Τουρκιά, ὀπίσω οἱ Ὀβραῖοι,
 στὴ μέση τὸ Ρωμιόπουλο σὰν μῆλο μαραμμένο.
 Μ' ἢ Ὀβριοπούλα τοῦ ἔλεγε, ξαναπαράγγενέ του.
 10 - «Νὰ βλέπεσαι,² Ρωμιόπουλο, μὴν ἀλλαξοπιστήσης
 τὴν πίστι τὴν ρωμαϊκὴν».

*Δημ. Βουσιτάκη, Τραγούδια Κρητικά,
 Χανιά 1904, σ. 63 - 64, ἀρ. 121.*

Β'. ΤΗΣ ΡΩΜΙΟΠΟΥΛΑΣ

Κόρη Χριστιανή, ἀγαπηθεῖσα ὑπὸ Τούρκου ἢ Φράγκου, ἀρνεῖται νὰ ὑπανδρευθῆ τοῦτον, παρὰ τὰς συστάσεις τῆς μητρὸς τῆς. Τοῦ ἔξματος ἔχομεν παραλλαγὰς ἐξ ὄλης τῆς Ἑλλάδος, ἀναφέρεται δὲ τοῦτο προφανῶς εἰς τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Τὸ γεγονός ὅτι εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Κάτω Ἰταλίας, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς κατωτέρω δημοσιευομένης παραλλαγῆς (Γ'), ἀποτελεῖ ἔνδειξιν ὅτι μετεφέρθη ἐκεῖ ὑπὸ προσφύγων ἐξ Ἑλλάδος κατὰ τινὰ ἐποχὴν μετακινήσεως πληθυσμῶν ἔνεκα πολεμικῶν γεγονότων, ὡς συνέβη τὸν 17ον αἰ. Ὄθεν μετὰ πιθανότητος δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ ἔσμα παλαιότερον τοῦ αἰῶνος τούτου.

Τὸ ἀναφερόμενον εἰς παραλλαγὰς ὅτι Φράγκος, ἀντὶ Τούρκου, εἶναι ὁ ἀγαπήσας τὴν Ρωμιοπούλαν, δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ χρονολογικὸν κριτήριον. Τοιοῦτου εἴδους ἀλλαγὰι εἶναι συνήθεις εἰς τὰ δημῶδη ἔσματα. Ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὰς περισσοτέρας καὶ τὰς πλέον γνωστὰς παραλλαγὰς γίνεται λόγος περὶ Τούρκου, φαίνεται ὅτι εἰς Τούρκον ἀνεφέρετο ἀρχικῶς τὸ ἔσμα.⁵

Δ. Α. Π.

Α'.

Κάτω στὴ Ρόδο, στὴ Ροδοπούλα,
 Τοῦρκος αγάπησε μιὰ Ρωμιοπούλα·
 κ' ἢ Ρωμιοπούλα δὲν τότε θέλει
 κ' ἢ σκύλλα ἢ μάννα τῆς τὸν προξενεῦει.

- 5 - «Πᾶρ' τονε, κόρη μου, τὸν Τοῦρκον ἄντρα,
 νὰ σὲ φορέσῃ φλουριά καὶ χάντρα».

1) παρήγγελλε. 2) νὰ προσέχῃς. 3) ἀργίαν. 4) νὰ τὸν ἀπαγχοιάσουν.

5) Βλ. καὶ Δ. Α. Πετροπούλου, Τὸ τραγούδι τῆς Ρωμιοπούλας, Δωδεκ. Ἐπιθεώρ., ἔτ. Α' (1947), σ. 403 - 407.

- «Δέν τότε θέλω, δέν τότε παίρνω,
πέρδικα γίνομαι σὰ δάση βγαίνω».
- 10 – «Πᾶρ' τονε, κόρη μου, κ' εἴ' γιὰ καλό σου».
– «Χτύπα τον, μάννα μου, στοῦ καύκαλό σου».¹
– «Πᾶρ' τονε, κόρη μου, κ' ἔχει παπόρι,
νά σέ πηγαίνη Σμύρνη καί Πόλη».
– «Δέν τότε θέλω, δέν τότε παίρνω,
ψαράκι γίνομαι στή λίμνη μπαίνω».

*Παύλου Γνευτοῦ, Τραγούδια δημοτικά
τῆς Ρόδου, Ἀλεξάνδρεια 1926, σ. 48.*

B'.

- Τώρα ὄλες οἱ ὄμορφες, τώρα βαστοῦν καμάρι,
μία κοντή μελαχρινή εἶχε αὐτὴ τὴ χάρη,
Τουρκος τὴν ἀγάπησε, γυναῖκα νά τὴν πάρη.
- 5 – «Χάνομαι, πνίγομαι, Τούρκισσα δὲ γίνομαι».
– «Κι ἂν πνιγῆς κι ἂν σκοτωθῆς,
Τουρκοπούλα θὰ γενῆς».
– «Ἐγὼ ψαράκι γένομαι, γιαλὸ - γιαλὸ παγαίνω».
– «Ψαρολόγος θὰ γενῶ
καὶ δέν ἔχεις λυτρωμό».
- 10 – «Ἐγὼ πουλάκι γένομαι καὶ στὸν ἀέρα πάω».
– «Κυνηγὸς θεὸς νά γενῶ,
πάλε σὲ κερδίζω 'γώ».
– «Ἐγὼ σταφύλι γένομαι, μέσα στοῦ κλημα μπαίνω».
– «Τρυγητὴς θεὸς νά γενῶ,
15 πάλε σὲ κερδίζω 'γώ».
– «Ἐγὼ ναυτάκι γένομαι, μὲ τὰ ναυτάκια πάω».
– «Καπετάνιος θὰ γενῶ,
καὶ δέν ἔχεις λυτρωμό».
– «Ἐγὼ κρασάκι γένομαι, μέσ' στοῦ μ-ποτσόνι² μπαίνω».
- 20 – «Κερναστής θεὸς νά γενῶ,
πάλε σὲ κερδίζω 'γώ».
– «Ἐγὼ τσαπάκι γένομαι, στή γῆς μέσα δουλεύω».
– «Γεωργὸς θεὸς νά γενῶ,
πάλι σὲ κερδίζω 'γώ».
- 25 – «Ἐγὼ καλόγρια γένομαι, σὲ μοναστήρι πάω».

1) εἰς τὸ κρανίον, τὸ κεφάλι σου. 2) μικρὰ φιάλη (λ. ἰταλ. boccione).

- «Γούμενος θέ νά γενῶ,
πάλε σέ κερδίζω 'γώ».
– «'Εγώ σταράκι γένομαι, μέσ' στοῦ χωράφι πάω».
– «Θεριστῆς θέ νά γενῶ,
30 καί δέ βρίζεις λυτρωμό».

Κέρκυρα (**Αργυράδες*). – Λαογρ., τόμ. 9 (1926/28),
σ. 164–165, ἀρ. 32 (Μαλβίνα 'Ι. Σαλβάνου).

Γ'.

- 'Ο Τούρκο ἀγάπηε τῆ Ρεουμοπούλα,
ἢ Ρεουμοπούλα ἔνε ἀγάπηε τὸν Τούρκο
ἢ σκύλα μάννα τη ποῦ τήνε ἀμπορκινάει.¹
– «Πῆρε το, γιέ μο', εὔτοῦν' τὸ τσελοπίν-τι²
5 σοῦ φέρει μάτι τσαί χρυσουμαντήλι».
– «Μάννα μου, μάννα μου, τὸν Τούρκο δὲν τὸν παίρω
τσαί περδικούλα γένομαι τσαί με³ τὰ πλάγια παίρω».
'Εφτὲ⁴ τὸν μεσημέρι
μῶφυγε τὸν περιστέρι.
10 'Αρωτάω τὴν γείτονά μου.
– «Ἡῦρετε φόρσι⁵ τὴν πέρδικά μου;»
– «Τὸ Παρασκιογκὸ⁶ τὸ βράδου
τὴν ἡῦρα στοῦ λιβάδι
μ' ἕναν ὄμορφο παιδικάδι.⁷
15 'Εβοσκιούσα τὸ χορτούκι⁸
μ' ἕναν ὄμορφο παιδικαδοῦκι. . .»

Κάτω 'Ιταλία (Bova). – *Pellegrini*, I] dialetto greco-
calabro di Bova, Torino e Roma 1880, σ. 62.

Γ'. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΑ ΚΑΙ ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

Τὸ τραγούδι, τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουν καταγραφαι ἐκ Πελοποννήσου, Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Ἠπείρου, ἔχει ὑπόθεσιν εὐθαρσῆ ἀντίστασιν καὶ ὑπερῆφανον ἀπάντησιν Ἑλληνίδος, ἡ ὁποία ἀπήχθη εἰς Ἰωάννινα διὰ τὸ χαρέμι τοῦ Τούρκου μπέη. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ἔσματος χρονικῶς φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν περίοδον τοῦ Ἰωάννου Πασᾶ.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

'Αφήνω γειὰ στῆς ὄμορφες καὶ γειὰ στῆς μαυρομάτες
κ' ἐγὼ πάνω⁹ στὰ Γιάννενα, στοῦ μπέη τὰ σαράγια.

1) τὴν παρακινεῖ. 2) καλὸ παιδί. 3) μέσα. 4) χθές. 5) μήπως (λ. ἰτ. forsi).
6) τὴν Παρασκευὴν. 7) παιδί. 8) χορτόνι. 9) πηγαίνω.

- Βρίσκω τὸ μπέη γ-ὄμπροστά καὶ τὸν καλησπερνάω.
 - «Καλησπέρα σου, μπέη μου». - «Καλῶς τὴ Βλάχα πού 'ρθε».
- 5 - «'Εγὼ εἶμαι ἡ Βλάχα ἢ ὀμορφῆ, ἡ Βλάχα ἢ παινεμένη, πῶχω τὰ χίλια πρόβατα, τὰ πεντακόσια γίδια.
 - «Λύκος νὰ φάη τὰ πρόβατα, λύκος νὰ φάη τὰ γίδια καὶ μιὰ μεγάλη ἄρρωστία νὰ φάη τὸ τζιομπάνο, νὰ μείν' ἡ Βλάχα μοναχὴ, γυναῖκα νὰ τὴν πάρω».
- 10 - «Κάλλια νὰ ἰδῶ τὸ γαῖμα μου στὴ γῆς νὰ κάνη βρύση, πὲρι νὰ ἰδῶ τὰ χεῖλη μου Τοῦρκος νὰ τὰ φιλήσῃ».

Χαρλ. Ρεμπέλη, Κονιτωῶτικα,
 (Ἀθήναι) 1953, σ. 42, ἀρ. 64.

Β'.

- 'Αφήνω γειὰ στίς ἔμορφες καὶ γειὰ στίς μαυρομάτες
 κ' ἐγὼ θὰ πᾶ' στὰ Γιάννενα, στ' Ἀλῆ πασᾶ τὸ σπίτι.
 - «Γειὰ σου, χαρὰ σου, μπέη μου». - «Καλῶς τὴν τὴ Βλάχα».
- 5 - «'Εγὼ 'μαι ἡ Βλάχα ἢ ἔμορφῆ, ἡ Βλάχα ἢ 'παινεμένη, πῶχω τὰ χίλια πρόβατα, τὰ πεντακόσια γίδια,
 στό 'να βουνό 'ν' τὰ πρόβατα, στ' ἄλλο βουνό τὰ γίδια
 κι ἀνάμεσα στὰ δυὸ βουνὰ δώδεκα μύλοι ἀλέθουν.
 Οἱ ἔξ ἀλέθουν μὲ νερό κι ἄλλοι ἔξ μὲ γάλα
 καὶ στὸν ἀφρὸ τοῦ γάλατος λευκαίνουν τρία κορίτσια.
- 10 'Ἡ μιὰ πλένει τοὺς ἄρρωστους, ἡ ἄλλη τοὺς παντρεμένους,
 κ' ἡ τρίτη ἢ καλύτερη τοὺς ἄρρεβωνιασμένους.

Πελοπόννησος (Στεμνίτσα). - Λ. Α. ἀρ. 694,
 σ. 314 (Χ. Σακελλαριάδης, 1919).

Δ'. ΔΕΡΒΙΣΗΣ ΚΑΙ Η ΚΑΝΤΩ

Εἰς τὸ ἄσμα πρόκειται περὶ κοινωνικοῦ ἐπεισοδίου μεταξὺ Τούρκων. Τὸ τραγοῦδι προέρχεται ἐκ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας εἰς τὴν χώραν καὶ εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς Πελοπόννησον, Στερεάν Ἑλλάδα καὶ Θεσσαλίαν.

Γ. Κ. Σ-

- Ἔνας Δερβίσης 'πέρναγε μέσ' ἀπὸ τὸ παζάρι,
 μὲ τὸ γιογκάρι ' παίζοντας καὶ λιανοτραγουδώντας
 κ' ἡ Κάντω τὸν ἀγνάντευε ν-ἀπὸ τὸ παρεθύρι.
 - «Πέρνα, Δερβίση, πέρναγε, πέρνα καὶ ξαναπέρνα,
 5 καὶ στὸ καλὸ σου γύρισμα, πέρνα κι ἀνέβ' ἀπάνω».

1) Ἐγχορδὸν μουσικὸν ὄργανον.

- «Σκιάζομαι, Κάντω μ', σκιάζομαι, σκιάζομ' ἀπὸ τὸν βέη».
 - «Ὁ Βέης πάει στὸ ντζαμί, πάει νὰ προσκυνήσῃ».
 - «Ἀπὸ τί σκάλα ν' ἀνεβῶ, Κάντω μου, νὰ ῥθ' ἀπάνω;»
 - «Τὸ κυπαρίσσι τὸ ἕψηλό, πού ἔναι στὸ παρεθύρι,
 10 ἕκεινο ἔχει κλώνους νὰ πιαστής, σκαλούνια νὰ πατήσης».
 Τὸ κυπαρίσσι ἀγκάλιασε κι ἀπάνω ἀνεβαίνει
 φιλεῖ τὴν Κάντω σταυρωτὰ στὰ μάτια καὶ στὰ φρύδια.
 Τὰ παλαμάκια βάρεσε, τῆς δούλας τῆς μιλάει.
 - «Ψῆστε τοῦ Δέρβη ἕναν καφέ κι ἀνάφτε του μιὰ βέργα».
 15 Κι ἀκόμα λόγος ἔστεκε καὶ συντυχιὰ κρατιέται.
 Κι ὁ βέης ξαναγύρισεν ἀπ' τὸ προσκύνημά του.
 Βαρεῖ τὴν πόρτα δυνατὰ, φωνάζει καὶ τῆς δούλας.
 - «Κρύψε με, Κάντω, κρύψε με, μὴ μὲ σκοτώσῃ ὁ Βέης».
 - «Δὲν εἶσαι μῆλο νὰ σὲ φά', κυδῶνι νὰ σὲ κρύψω,
 20 δὲν εἶσαι κορφομάντηλο στὴν τσέπη νὰ σὲ βάλω».

*Πελοπόννησος. - Π. Παπαζαφειροπούλου, Περιουναγωγὴ
 γλωσσικῆς ὕλης κλπ., ἐν Πάτραις 1887, σ. 70-71, ἀρ. 17.*

Ε'. ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ ΝΕΩΝ ΥΠΟ ΠΕΙΡΑΤΩΝ

Αἱ νῆσοι καὶ οἱ παράλιοι τόποι κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους καὶ τοὺς κατόπιν ἐπὶ φραγκοκρατίας καὶ τουρκοκρατίας ἐμαστιζόντο ἀπὸ τὰς καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς τῶν πειρατῶν, οἱ ὅποιοι σὺν τοῖς ἄλλοις ἔσυρον εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν νέα παλληκάρια καὶ νεάνιδας, διὰ νὰ τοὺς πωλήσουν κατόπιν ὡς δούλους.

Εἰς τὸν λαόν, ἰδίᾳ τῶν νήσων, σώζονται ἀκόμη πολλαὶ παραδόσεις σχετικαὶ πρὸς τὰς πειρατικὰς αὐτὰς ἐπιδρομὰς. Ἐπεισόδια ἀπὸ τὰς ἀρπαγὰς ταύτας τῶν πειρατῶν ἀποτελοῦν τὸ θέμα τῆς συνθέσεως τῶν κατωτέρω δημοτικῶν τραγουδιῶν.

Εἰς τὸ πρῶτον (Α') ἄσμα πρόκειται περὶ αἰχμαλωσίας νέου, τὸν ὁποῖον ἡ μνηστὴ του ἐπιζητεῖ νὰ ἀπελευθερώσῃ καταβάλλουσα τὰ λύτρα. Αἱ πληρέστεραι παραλλαγαὶ προέρχονται ἐκ τῶν νήσων, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ φαίνεται ὅτι προέρχεται, μάλιστα ἐκ Κρήτης, ἡ ἀρχικὴ σύνθεσις αὐτοῦ. Τὸ δεῦτερον (Β) ἄσμα ἔχει ὑπόθεσιν τὴν ἀρπαγὴν ὑπὸ πειρατῶν εὐειδοῦς κόρης (Ἐμίρισσας, Ρήγισσας, Μαριανῆς, εἰς τὰς περισσοτέρας δὲ τῶν παραλλαγῶν Χιώτισσας), τὴν ὁποίαν ἀντελήφθησαν οὗτοι νὰ πλύνη κοντὰ εἰς τὴν θάλασσαν, ἐκ τῆς καλλονῆς τῆς δὲ ἐφαίνετο νὰ ἀστράπτῃ ὄλος ὁ αἰγιαλός. Αἱ παραλλαγαὶ εἰς τὰς ὁποίας ἡ αἰχμαλωτισθεῖσα λέγεται Ἐμίρισσα ἢ Ἐμιροπούλα φαίνονται ἀρχαιότεραι τῶν ἄλλων εἰς ἃς ἡ κόρη ἀναφέρεται ὡς Χιώτισσα ἢ ἀπλῶς ὡς λυγερή. Τὸ ἄσμα τοῦτο, ἀναμφιβόλως προελεύσεως νησιωτικῆς,

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *Παραδόσεις*, Μέρ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 111 - 112, ἀρ. 199, καὶ *George. K. Σπυριδάκης*, *Δαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Μῆλον* (31 Αὐγ.-14 Σεπτ. 1958), Ἐπετ. Δαογρ. Ἀρχ., τόμ. 11 - 12 (1958 - 59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 289 - 90, ἔνθα καὶ βιβλιογραφία. 2) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *Ἐκλογαὶ* ἀρ. 97, σγμ. εἰς τὸν στ. 1.

εἶναι εὐρῶς διαδεδομένον εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον ἐξαιρέσει τῆς Κρήτης καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Κύπρου καὶ ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας.

Γ. Κ. Σ.

Α΄.

- Ἐναν καράβι ξακουστὸ ἐπόρισε στὸ κρούσος,¹
 μηδὲ πολλὰ μικρὸ ἴτονε μηδὲ πολλὰ μεγάλο
 Χιλιάδ πεντακοσιῶ πηχῶ κ' εἶχε καὶ χίλιους μέσα.
 Τὰ γυρογιάλια πορπατεῖ, τῆ θάλασσα γυρίζει
 5 κι ὁμορφονιὸν ἐσκλάβωσεν ὄψες τὸ μεσημέρι.
 Μάννα δὲν ἔχει νὰ τὸν κλαί', κύρη νὰ τὸν λυπᾶται,
 μηδ' ἀδερφό, μηδ' ἀδερφή, νὰ τὸν ψυχοπονᾶται.
 Μὰ ἔχει παλιά ἀγαπητικιά κ' ἐκεῖνη τὸν λυπᾶται.
 Χίλια δούδει νὰ τόνε ἰδῆ, χίλια νὰ τοῦ μιλήσῃ
 10 καὶ δυὸ χιλιάδες ξέχωρα νὰ τὸν γλυκοφιλήσῃ.
 Βάνει τὰ χίλια στὸν τζεβρέ² καὶ τὸν τζεβρέ στὰ στήθη
 καὶ παίρνει τὸ στρατὶ στρατὶ κ' εἰς τὸ καράβι φτάνει.
 Ἄπο μακριὰ τόνε θωρεῖ τὸν ναύληρο³ καὶ λέει
 - «Καραβοκύρη μ' ἀδερφέ καὶ ναύληρέ μ' ἀφέντη'
 15 ὁμορφονιὸν ἐσκλάβωσες ὄψες τὸ μεσημέρι.
 Μάννα δὲν ἔχει νὰ τὸν κλαί', κύρη νὰ τὸν λυπᾶται,
 μηδ' ἀδερφό μηδ' ἀδερφή νὰ τὸν ψυχοπονᾶται'
 Μὰ ἔχει παλιά ἀγαπητικιά κ' ἐκεῖνη τὸν λυπᾶται.
 Χίλια δούδει νὰ τόνε ἰδῆ, χίλια νὰ τοῦ μιλήσῃ
 20 καὶ δυὸ χιλιάδες ξέχωρα νὰ τὸν γλυκοφιλήσῃ,
 βασιτᾶ τὰ χίλια στὸν τζεβρέ καὶ τὸν τζεβρέ στὰ στήθη».
 Τότες ὁ υἱὸς τῆς μιλήσε ἴπο μέσο ἀποῦ τ' ἀμπάρι.⁴
 - «Ἄν ἔχῃς γρόσια, τρώγε τα κι ἄσπρα, ξεφάντωνέ τα⁵
 μὰ σάν τὴν ἰδῆς τῆ θάλασσα, νὰ φυτευτῆ περβόλι,
 25 ἔτοτεσᾶς τὸ κάτεχε,⁶ πὼς θὰ μὲ ξεσκλαβώσης».
 Ποτὲ ἄχνα⁷ δὲν ἔβγαλε τὸ δολερὸν τῆς στόμα
 μόν' ἔθεκε⁸ κι ἀπόθανε σάν νὰ ἴτονε στὸ στρώμα.

Ant. Jeannarakí, Ἔσματα Κρητικὰ,
 Leipzig 1876, σ. 126, ἀρ. 129.

1) ἐξηλθεν ἐκ τοῦ πόρου, ἀπέπλευσεν ἐκ τοῦ ὀρμητηρίου του, διὰ πειρατείας. 2) κεντητὸν τσεμπέρι (λ. τ. çençe). 3) διακρίνει τὸν ναύκληρον. 4) τὸ κότος τοῦ πλοίου (λ. τ. ambar). 5) ἐξόδου καὶ διασκέδαζε. 6) τότε νὰ τὸ γνωρίζῃς. 7) ψίδυρον. 8) κατεκλίθη.

Α' α.

Παπαδοπούλα περπατεί στον ἄμμο τῆς θαλάσσης,
 μέ τὰ μαλλάκια ξέπλεγα, τὰ χέρια σταυρωμένα·
 παρακαλοῦσε κ' ἔλεγε, παρακαλεῖ καί λέγει:

- «Καραβοκύρη κι ἀδελφέ καί φίλε τοῦ πατέρα μ',
 5 αὐτόν τὸν νιοῦ ποῦ πιάσατε ἐψές μέ τὸ φεγγάρι,
 μὴν τύχ' καί τὸν χαλάσετε, μὴν τύχ' καί τὸν σκοτώστε,
 ὥσπου νὰ πάω στὸ σπίτι μου καί πάλιν νὰ γυρίσω,
 νὰ φέρω τ' ἄσπρα στὴν ποδιά καί τὰ φλωριά στὴν τσέπη».
 – «Ὅταν γιομίσ' ἡ θάλασσα καί γίνῃ περιβόλι,
 10 τότε, κόρη μ', θά τὸν ἰδῆς καί θά τὸν ἀγνωρίσης».

*Λυτ. Μακεδονία. – Λ. Α. ἀρ. 1412
 σ. 83 (Ἄν. Διαμάντης).*

Β'.

Μιά Ἐμίρσισσα, Ἐμιροπούλα¹ κόρη,
 ἐπεθύμησε κάτω γιαλὸν νὰ πλύνῃ.

Ἐνεφύσησε γλυκὺς βοριάς ἀέρας
 κι ἀνεσήκωσε τῆς κόρης τὴν ποδίτσα

- 5 κι ἀνεφάνηκεν ὁ ποδαστράγαλός της.
 Ἐλαμψ' αἰγιαλός, ἔλαμψαν τὰ καράβια·
 κάτεργὰ ῥχοντο καί ἔλαμψαν κ' ἐκεῖνα.
 – «Λάμνετε,² παιδιά, λάμνετε,² παλληκάρια
 διὰ νὰ φθάσωμε αὐτὸ 'π' εἶναι ἐμπρός μας.
 10 Κι ἂν εἶν' μάλαγμα, νὰ τὸ διαμερισθοῦμε
 κι ἂν εἶν' κορασιά νὰ 'ν' τοῦ караβοκύρη».

*Werner von Haasthausen, Neugriechische
 Volkslieder, Münster i. W. 1935, σ. 90.*

Β' α.

Κάτω στὸ γιαλὸ, κάτω στὸ περιγιαλί,
 κάτω στὸ γιαλὸ κοντή,
 νεραζούλα φουνταιτή.³

Πλύνουν Χιώτισσες, πλύνουν παπαδοπούλες

1) ἐκδ. Haast : Ἐμιροπούλας. 2) ἐκδ. Haast : λαύνετε.

3) Κατὰ τὴν μουσικὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἄσματος ἐπαναλαμβάνονται εἰς ἕκαστον στίχον ὡς γύρισμα αἱ πέντε πρῶται συλλαβαὶ τοῦ στίχου, αἱ ὁποῖαι συμπληρώνονται εἰς δύο ἑπτασυλλάβους μετὰ τὰς λέξεις: κοντή, νερανεζούλα φουνταιτή. Πλὴν τούτου ὑπάρχουν καὶ ἄλλα γυρίσματα.

- καί μιὰ Χιώτισσα, μικρὴ παπαδοπούλα,
 5 πλύνει κι ἄπλωνε καί μὲ τὴν ἄμμο παίζει.
 Φύσηξ' ὁ βοριάς, μαίστρο τραμουνιὰνα
 καί τῆς σήκωσε τὸ χρουσοφούσανόν της
 καί τῆς φάνηκε τὸ ποδοστράγαλόν της
 κ' ἔλαμψ' ὁ γιαλὸς κι ὄλον τὸ περιγιαλί.
 10 Κάτεργον περνᾷ, καινουριαματωμένον
 κ' ἔλαμψε κι αὐτὸ κι ὄλα τὰ ἄρμενά του.
 Λέγει ὁ ναύκληρος, λέγει κι ὁ καπετάνιος.
 - «Ἄλα, μπρὲ παιδιά, ἄλατε τὰ κουπιά σας,
 νὰ τὸ φθάξωμεν αὐτὸ ποὺ λάμπ' ἐμπρὸς μας.
 15 Κι ἂν εἶν' μάλαμα, νὰ 'ν' τῶν παλληκαριῶν μας
 κι ἂν εἶναι φλουριά, νὰ 'ναι τοῦ ναύκληροῦ μας
 κι ἂν εἶν' ὄμορφη, νὰ 'ναι τοῦ καπετάνιου».

Ἄμοργός. - Α.Α. ἀρ. 1684, σ. 191, ἀρ. 153
 (Ἑμμ. Ἰωαννίδης, 1857).

V. ΕΚ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

Α'. ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΓΙΟΣ ΣΚΛΑΒΟΣ ΤΗΣ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ τραγουδιοῦ, πολεμικὴ σύγκρουσις βασιλοπούλας πρὸς βασιλόπουλον, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀναγνωρίσει τὸ φύλον της, ἀπηχεῖ πιθανώτατα γεγονὸς τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας εἰς τὰς ἑλληνικὰς νήσους. Ἐκ τούτων δὲ φαίνεται ὅτι προέρχεται ἡ ἀρχικὴ μορφή τοῦ ἔσματος. Μετὰ τὴν διάδοσίν του εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰς σχετικὰς παραλλαγὰς του θὰ ἀντικατεστάθῃ τὸ ὄνομα «Βασιλοπούλα», ὡς ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὰς παραλλαγὰς ἐκ νήσων ἢ παραλιακῶν τόπων, μὲ τὰ ὀνόματα: Ρωμιοπούλα, Σουλτάνα, Λεοῦσα, Βασίλω.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Βασιλοπούλα σκάρωνε μὴν ὄμορφη γουλέτα.¹
Δευτέρα τὴν ἐσκάρωσε, Σάββατο τὴν τελειώνει,
τὴν Κυριακὴ ἔπε τοῦ πουρνό πιάνει, τὴν ἀρματώνει.
Βάζει κατάρτια προύντζινα καὶ ξάρτια μπιρσιμμένα,²
5 παίρνει καὶ γκεμιτζόπουλα³ γοῦλοι⁴ ὄμορφες κοπέλλες.
Ἄκόμα δὲν ἀλάργαρε⁵ σαράντα μίλια τόπο,
τοῦ ρήγα ὁ γιὸς τὴν κυνηγᾷ μὲ ἄλλες τρεῖς γουλέτες.¹
- «Μάινα,⁶ ξαθή, μάινα σγουρή, μάινα καμπανοφρύδα⁷
μάινα καὶ δώσε μ' τὸ φιλι καὶ πᾶρε μὴ γουλέτα».
10 - «Ὁμορφος εἶσαι, ρήγα γιέ, κι ἄσκημα λόγια κρένεις
κ' ἐδῶ μέσ' στ' ἀρτζιπέλαγο⁷ σάν τί φιλι γυρεύεις;
Ἄιντε νὰ πᾶμε σὲ στεριά, νὰ βγοῦμε σὲ λιμιῶνα⁸
βγάνεις, ἐσύ, τοὺς ναῦτες σου κ' ἐγὼ τίς ἐδικές μου
κι ἂν ἴσως νικηθῶ ἐγὼ, σκλάβο σου νὰ μὲ πάρης,
15 κι ἂν ἴσως νικηθῆς ἐσύ, σκλάβο μου νὰ σὲ πάρω».
Ἔδωκε ὁ Θεὸς κ' ἐνίκησε καὶ σκλάβο τὸν ἐπήρθε⁹
στραβὸ κουπί τὸν ἔδωκε στὴ χάμλα⁸ τόνε βάνει.
- Τραύα, ξαθέ, τραύα σγουρέ, τραύα καμπανοφρύδη⁷
τραύα τῆς χάμλας τὸ κουπί, ὅσο π' νὰ βγῆ ἢ ψυχὴ σου».

Μ. Ἄσια (Κύζικος). - Λ. Α. ἀρ. 189,
σ. 216, ἀρ. 31 (Μ. Φιλανθίδης, 1894).

1) δικάτηρον πλοῖον (λ. βεν. goleta). 2) μὲ μεταξωτὴν κλωστὴν (λ. ε. ἰστίαι π.
3) ναστόπουλα (λ. ε. γασπίσι). 4) ὄμορ. 5) ὄμορ. 6) ἄσκημα (λ. ε. ἰστίαι π.). 7) ἄσκημα (λ. ε. ἰστίαι π.). 8) ἄσκημα (λ. ε. ἰστίαι π.). 9) ἄσκημα (λ. ε. ἰστίαι π.).

Β'.

- Βασιλοπούλ' ἀρμάτωσε ὀλόχρουση φριγάδα.¹
 Βάνει κατάρθια μπρόντζινα κι ἀντένες² ἀτσαλένιες
 καί τὰ κουπιά τζη δαμασκι³ καί τὰ παννιά βελουδο.
 Βάνει καί ναῦτες ἑκατό, ἀπάρθινα κοράσια·
 5 μπαίνουν κ' ἐλάμναν⁴ τὰ κουπιά δεξιά στή Μυτιλήνη.
 Ρηγόπουλο τήνε θωρεῖ ἀπό ψηλό πελάτι·
 χρουσή φριγάδ' ἀρμάτωσε, χρουσά παννιά τση βάνει,
 βάνει καί ναῦτες ἑκατό, ὄμορφα παλληκάρια.
 Μπαίνουν κ' ἐλάμναν τὰ κουπιά ζερβά στή Μυτιλήνη·
 10 - «Στάσου, καράβι ξακουστό, γιά' θά σέ πολεμήσω,
 γιά' θά σοῦ παίξω κανονιά, νά σέ παραλαντίσω».⁵
 - «Πάτζις⁶ πὼς εἶμαι Ρήγισσα καί θά μέ πολεμήσης;
 ρήγας ἐσύ, ρήγας κ' ἐγὼ κ' οἱ δυό 'μεστα ρηγάδες,
 κ' ἔλα νά πολεμήσωμε κι ἀπού νικήσ' ἄς πάρη».
 15 Μπαίνουν κ' ἐπολεμούσανε ἀπ' τὸ ταχὺ ὡς τὸ βράδου
 καί θέλ' ὁ Θεὸς κ' ἡ μοῖρα τζη καί σκλάβο τόνε πιάνει·
 στοῦ μεγαλύτερο κουπιὶ πάει καί τόνε δένει.⁷

Ant. Jeannarakí, ἐνθ' ἄν., σ. 97, ἀρ. 76.

Β'. ΤΟΥ ΚΥΡ ΒΟΡΙΑ

Τὸ ἄσμα τοῦ κύρ Βοριᾶ, ἔχον ὡς ὑπόθεσιν θρῦλον κατὰ γραφικώτατον τρόπον ἀποδίδοντα σκηνὴν ἐκ τῆς ζωῆς τῶν θαλασσινῶν, εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον διαδεδομένα εἰς τὴν νησιωτικὴν καὶ ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα.

Ὁ κύρ Βοριάς παραγγέλλει εἰς ὄλα τὰ καράβια νά «πιάσουν λιμάνι», διότι θά φυσήσῃ ὄρμητικός, παρασύρων τὰ πάντα. Τὰ καράβια συμμορφοῦνται πρὸς τὸ κέλευσμα· ἓνα μόνον ποῦ ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἰσχυρόν του ἔξοπλισμόν καὶ τὴν ἐμπειρίαν τῶν ναυτῶν του δὲν ὑπολογίζει τὴν ἀπειλήν καὶ παραμένει εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος. Ἐμπειρότατον ναυτόπουλον, ἀνελθὸν εἰς τὸ κατάρτι πρὸς ἐπισκόπησιν τοῦ καιροῦ, προβλέπει τὴν καταστροφὴν ἐκ τῆς θυέλλης, ἣτις δὲν βραδύνει νά ἐπέλθῃ καὶ νά καταποντίσῃ τὸ καράβι καὶ τὸ πλήρωμά του.

Εἰς παραλλαγὰς τὸ ἄσμα τελειώνει μὲ τὸν θρῆνον τῶν μητέρων τῶν

1) εἶδος πλοίου (λ. ἐνετ. fregada). 2) κεραιάς (λ. ἐνετ. antena). 3) ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως Δαμασκοῦ. 4) ἤλανον, ἐκωπηλάτουν. 5) νά σέ διαρρήξω, νά σέ σπάσω. 6) μήπως, μὴ τυχόν. 7) εἰς τὸ ἄσμα ἔχει προσκολληθῆ καὶ ἀκολουθεῖ τὸ δίστιχον:

*Δῶ' μου το, κόρη, τὸ φιλί, δῶ' μου το τοῦ καημένου
 καὶ τάξε πὼς ἐχάρισεσ ζωὴ τ' ἀποθαμένου.*

πνιγέντων ναυτικῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς μητρὸς τοῦ ἐπισκοπήσαντος τὸν καιρὸν ἐμπείρου ναυτοπόουλου, τοῦ ὁποίου τὸ πτῶμα παρασύρεται ὑπὸ τῶν κυμάτων εἰς μακρινὴν ἀκτὴν.¹

Οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ ὅτι τὸ ἄσμα ἔχει συντεθῆ κατ' ἀρχὰς εἰς τινὰ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἢ τῶν παρ' αὐτὸ παραλίων τόπων. Ἀπὸ τὴν περιοχὴν ἄλλωστε ταύτην προέρχονται καὶ αἱ περισσότεραι τῶν παραλλαγῶν.¹ Περί τοῦ χρόνου ὅμως τῆς συνθέσεώς του οὐδὲν θετικὸν γνωρίζομεν.²

Δ. Α. Π.

Ὁ τὸν Βοριάς παρὰντζεῖλε ὄλων τῶν καρᾶβιουνε.

– «Καράβια π' ἀρμενίζετε, κάτεργα³ πὺ κινᾶτε,
ἐμπᾶτε στὰ λιμάνια σας, γιατί θὲ νὰ φυσήξου,
ν' ἀσπρίσου κάμπους καὶ βουνά, βρυσούλες νὰ παγώσου»
5 κι ὄσα βρῶ μεσοπέλαγα, στεριᾶς θὲ νὰ τὰ ρίξου».

“Ὅσα καράβια τ' ἄκουσαν, ὄλα λιμάνια πιάσαν.
Τοῦ κύρ Ἄντριᾶ τὸ κάτεργο μέσα βαθιὰ ἀρμενίζει.

– «Δὲ σὲ φοβῶμαι, κύρ-Βοριά, φυσήξης, δὲ φυσήξης,
γιατ' ἔχω ἀντένες⁴ μπρούτζινες, κατάρτια σιδερένια,
10 ἔχω παννιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετᾶξι,
ἔχω κ' ἓνα ναυτόπουλο, πὺ τὸς καιροὺς κοιτάζει».

– «Ἄνέβα, βρὲ ναυτόπουλο, στὸ μεσανὸ κατάρτι,
νὰ ξεδιαλέξης τὸς καιροὺς, νὰ δῆς καὶ τὸν ἀγέρα».
Παιζογελῶντας ἴνέβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.

15 – «Σὰν τ' εἶδες, βρὲ ναυτόπουλο, ἐκεῖ ψηλά πὺ πηγες;»

– «Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τ' ἄστρι ματωμένο,
εἶδα τὴ μπόρα π' ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη
καὶ στῆς Ἄιτάλειας τὰ βουνά νεροχαλάζι πέφτει».

Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε, τὴ συντυχιά⁵ δὲν εἶπε,
20 βαρεῖα φουρτούνα πλάκωσε καὶ τὸ τιμόνι τρίζει.
Σπιλάδα⁶ τοῦ ῥθε ἀπ' τὴ μιά, σπιλάδα ἀπὸ τὴν ἄλλη,
σπιλάδα ἴπὸ τὰ πλάγια του κ' ἐξεσανίδωσε το.

Γέμισε ἢ θάλασσα παννιὰ, τὸ κῦμα παλληκάρια
καὶ τὸ μικρὸ ναυτόπουλο σαράντα μίλια πάει.

25 Οὔλες οἱ μάννες κλαίγανε κι οὔλες παρηγοριοῦνται
καὶ μιὰ μαννούλα ἐνοῦς παιδιοῦ παρηγοριά δὲν ἔχει.
Βάζει τίς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στὸ γκόρφο
καὶ βλαστημάει τὴ θάλασσα καὶ βλαστημάει τὸ κῦμα.

1) Αἰσθητικᾶς παρατηρήσεις περὶ τοῦ ἄσματος βλ. εἰς Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια, σ. 237 κ.ἑξ. 2) Ὁ S. Baud-Bovy, ἐνθ' ἄν, σ. 269, ὑποθέτει ὅτι τὸ ἄσμα ἴσως ἔχει συντεθῆ κατὰ τὸν 17ον ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος.

3) πλοία, ὅπου εἰργάζοντο κατὰδικοί. 4) κεραίας τῶν ἰσῶν τοῦ πλοίου (λ. ἐνετ. antenna). 5) τὸν λόγον. 6) ριπή ἀνέμου.

– «Θάλασσα πικροθάλασσα και πικροκυματουσα,
30 που πήρες τὸ παιδάκι μου κι ἄλλο παιδί δὲν ἔχω».

*Νίκης Πέδουκα, Σκύρος, τόμ. 1,
Ἀθήναι 1940, σ. 197, ἀρ. 46.*

Γ'. ΚΑΛΟΓΕΡΟΙ ΑΡΜΑΤΩΝΟΥΝ ΚΑΡΑΒ

Εἰς τὴν κατωτέρω πρώτην παραλλαγὴν, ὡς καὶ εἰς ἄλλας, ἀναφέρεται καράβι ναυπηγηθὲν ὑπὸ καλογέρων ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ ἀπὸ τὸ "Ἅγιον Ὄρος. Μόνον ὁμως διὰ τοῦ θέματος τούτου δὲν ὀλοκληροῦται τὸ ᾄσμα. Δραματικὴ τις πλοκὴ, ἀνάλογος πρὸς τὴν εἰς τὸ προηγούμενον ᾄσμα «τοῦ κύρ-Βοριᾶ» καὶ τὸ ἐπόμενον «Ἐβραῖος σὲ καράβι» ἔχει δώσει πιθανώτατα ἀφορμὴν διὰ τὴν ἀρχικὴν ποιητικὴν ἔμπνευσιν καὶ σύνθεσιν τοῦ. Εἰς τὰς διασωθείσας ἐν τούτοις παραλλαγὰς δὲν ὑπάρχει τοιαύτη πλοκὴ, ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ προσδώσῃ εἰς τὸ ᾄσμα τὴν ἀτομικὴν τοῦ φυσιογνωμίαν· ἀπλῶς εἰς τινὰς τῶν παραλλαγῶν ὑπάρχει συμπλήρωσις τῶν στίχων περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ πλοίου διὰ τῆς σκηνῆς τῆς ἐπελθούσης τρικυμίας καὶ τῆς καταστροφῆς, ὡς ἀκριβῶς καὶ εἰς τὰ ᾄσματα «τοῦ κύρ-Βοριᾶ» καὶ «Ἐβραῖος σὲ καράβι».

Εἰς τὴν Β' παραλλαγὴν ἔχουν προστεθῆ στίχοι ἐκφράζοντες τοὺς ἐθνικοὺς πόθους διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.

Δ. Α. Π.

Α'.

Τρεῖς καλογέροι Κρητικοὶ καὶ τρεῖς Ἁγιονοριῖτες
καράβιν ἐστεριώνανε σ' ἓνα βαθὺ λιμάνι.
Μηδὲ τόσο μικρὸ ἦτανε μηδὲ τόσο μεγάλο,
χίλιων τετρακοσιῶν πηχῶν κ' ἐξήντα ὀργυιῆς τοῦ πλάτου·
5 μὰ εἶχε κατάρτια προύντζινα κι ἀντένες¹ ἀσημένιες
εἶχε καὶ τρία μουτσόπουλα,² γνωρίζουν τοὺς ἀέρες.
Στὴν πρῶμῃ βάνουν τὸ σταυρό, στὴν πλῶρῃ τὸ Βαγγέλιο,
τὴν Παναγιὰ τὴ Δέσποινα στὸ μεσιανὸ κατάρτι.
Φέρνει τριακόσιους ἄρχοντες καὶ ἐξήντα καλογέρους.

*Πελοπόννησος. - Π. Παπαζαφειροπούλου,
ἐνθ' ἄνωτ., σ. 80, ἀρ. 35.*

Β'.

Τρεῖς καλογέροι Κρητικοὶ καὶ τρεῖς ἀπ' τ' Ἅγιον Ὄρος
καράβι ἐστεριώνανε σ' ἓνα βαθὺ λιμάνι·
μουδὲ τόσο τρανὸ ἦτανε, μουδὲ τόσο μεγάλο·

1) βλ. ἄνωτ., σ. 473, σημ. 4. 2) ναυτόπουλα (λ. ἰτ. *pozzo*)

- εἶχε τρακόσια δυὸ κουπιὰ κ' ἐξηνταδυὸ κατάρτια·
- 5 Στὴν πρὸμνη βάνουον τὸ σταυρό, στὴν πλώρη τὸ Βαγγέλιο,
καὶ τὴν Παρθένο Δέσποινα σὸ μεσινὸ κατάρτι.
Βασιλοπούλ' ἀγνάντευε ἀπὸ τὸ παραθύρι,
βλέπει τοὺς ναῦτες στὰ παννιά καὶ τὰ παννιά ἀπλωμένα.
- «Καλημέρα σας, μπρὲ παιδιά». - «Καλῶς τη τὴν κυρά μας».
- 10 - «Γιὰ πιάστε τὶς βαρκοῦλες σας καὶ βάλτε τὰ κουπιὰ σας,
γιὰ ν' ἀρμενίσουμε καλά, στὴν Πόλη γιὰ νὰ πᾶμε,
νὰ μποῦμε στὴν Ἅγια Σοφιά μὲ τὲς χρυσὲς καμπάνες».

Ἡπειρος (Τσουμέρα). - Λαογρ., τόμ. 5
(1915/16), σ. 96 (Χ. Ν. Λαμπράκης).

Δ'. ΕΒΡΑΙΟΣ ΣΕ ΚΑΡΑΒΙ

Ἐβραῖοςπραματευτὴς ἢ καραβοκύρης, κατὰ τινὰς παραλλαγὰς, ταξι-
δεύων μὲ Τούρκους καὶ Χριστιανοὺς εἰς πλοῖον καὶ κινδυνεύων ἐκ θυέλλης,
τάσσει μεγάλην προσφορὰν εἰς χριστιανὸν Ἅγιον (Ἅγιον Γεώργιον, Ἅγιον
Νικόλαον). Μετὰ τὴν κατάπαυσιν ὁμῶς τῆς τρικυμίας ἀθετεῖ τὴν ὑπόσχεσίν
του· ἡ θύελλα ἐπέρχεται τότε ἐκ νέου, συντρίβει τὸ καράβι καὶ βυθίζει τὸ
πλήρωμα μαζί μὲ τὸν ἀθετήσαντα τὴν ὑπόσχεσιν.

Εἰς τινὰς παραλλαγὰς, διαμορφωθείσας ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ ἔσματος,
ὁ κινδυνεύων ἐκ τῆς θαλασσοταραχῆς Ἐβραῖος ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν
Ἁγίων, ὑποσχόμενος νὰ ἀλλάξῃ τὴν πίστιν του, ἐὰν σωθῇ, καὶ διασωθεὶς
τηρεῖ τὴν ὑπόσχεσίν του.

Ἡ δραματικὴ εἰκὼν τῆς θαλασσοταραχῆς, τῆς ἀνεμοθυέλλης καὶ τοῦ
καταποντισμοῦ ἀποδίδεται εἰς τὰς περισσοτέρας παραλλαγὰς διὰ τῶν αὐ-
τῶν περίπου στίχων, ὡς καὶ εἰς τὸ τραγούδι τοῦ «κὺρ-Βοριᾶ» (βλ. προηγού-
μενον ἔσμα, σ. 472 κ.έξ.).

Τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ ἔσματος εἶναι παραμυθιακὸν καὶ οὐδὲν θετι-
κὸν γνωρίζομεν περὶ τῆς προελεύσεώς του. Τὸ ταξίδιον ἐν τῷ αὐτῷ πλοίῳ
Ἐβραίου, Χριστιανῶν καὶ Τούρκων ἐθεωρήθη ὡς τεκμήριον διὰ τὴν χρονολο-
γικὴν τοποθέτησιν τοῦ ἔσματος εἰς τὸν 17ον ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος,
ὅτε αἱ πολιτικαὶ συνθήκαι ἐπέτρεπον τοιοῦτον κοινὸν πλοῦν. Ἡ τεκμήριον
ὁμῶς τοῦτο δὲν φαίνεται ἰσχυρόν, διότι, παρὰ τὰς πρὸ τοῦ 17ου αἰ. πολιτι-
κὰς συνθήκας, δὲν ἀποκλείονται, δι' ἐμπορικοὺς ἢ ἄλλους λόγους, κοινὰ θα-
λασσινὰ ταξίδια ἀτόμων ἀνηκόντων εἰς τὰς τρεῖς ὡς ἄνω ἐθνότητας.

Δ. Α. Π.

Α'.

Ἐνα καράβι ἀρμένιζε στὴς Μάλτας τὸ κανάλι,
εἶχεν Ὀβριὸνπραματευτὴ καὶ Τοῦρκοκαπετάνιο.

1) Βλ. S. Baud - Bouy, ἔνθ' ἄν., σ. 268.

- Τὸ πήρε ὁ σκύλος ὁ βοριάς, ἡ ἄγρια τραμουντάνα¹
καὶ τοῦ σερέκου² ἢ θάλασσα πολὺ τὸ στραπατσάρει.³
- 5 Ἰοκρίθηκεν ὁ Ὄβριός κι αὐτὰ τὰ λόγια λέγει:
-«Πάψε, Θεέ μου, τὴ θάλασσα, πάψε καὶ τὸν ἀγέρα,
νὰ βαφτισθῶ στὴν πίστη σου ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά μου».
Ἔπαψ' ὁ Θεὸς τὴ θάλασσα, ἔπαψ' καὶ τὸν ἀγέρα.
Σκυλοοβριὸς πισμάνεψε⁴ τὰ λόγια ὁπου εἶπε.
- 10 -«Ἐχε, Θεγέ μ', τὴ πίστη σου κ' ἐγὼ τὴν ἐδική μου».
Ἀκόμα ὁ λόγος στέκουνταν κ' ἡ συντυχία κρατοῦσε,
τὰ πήρε ὁ σκύλος ὁ βοριάς, ἡ ἄγρια τραμουντάνα¹
γιόμισ' ἢ θάλασσα παννιά, τὸ κύμα πᾶλληκάρια.

Σωζόπολις. - Θεακικά, τόμ. 3 (1932), σ. 253.
ἄρ. 3 (Ἄναγν. Παρασκευόπουλος).

B'.

- Ἄφρουκαστήτε νὰ σᾶς πῶ τοῦ γεμιτζῆ⁵ τὰ βάλη.⁶
Καράβιν ἐκιντύνευγε σισὴ Μπαρμπαριάς τὰ μέρη
δέρνει το νότος καὶ βοριάς, σιρόκος⁷ καὶ λεβάντες,⁸
μὰ τοῦ σιρόκο οἱ θάλασσες στέκει νὰ τὸ βουλήσουν.
- 5 Μέσα ἔχε Ὄβριὸ πραματευτὴ καὶ Τοῦρκο καπετάνιο
καὶ λέ' ὁ Τοῦρκος τοῦ Ὄβριου: «Φταίεις καὶ θὰ πνιγοῦμε
καὶ κάμε παρακάλεση, νὰ ἔχε ξεμιστευτοῦμε».⁹
Εἰς τὴν κουβέρτ'¹⁰ ἀνέβηκε κ' ἔκαμε τὸ σταυρόν του·
- «Πάψε, Χριστέ, τοσοῖ θάλασσες καὶ τοσοῖ βαρὲς φουρτίνες,
10 νὰ βαφτισθῶ στὴ χάρη σου κ' ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά μου,
νὰ φέρν' ὀκάδες τὸ κερὶ καὶ μίστατα¹¹ τὸ λάδι,
καὶ μὲ τὸ πετροκόφινο τ' ἀρσενικὸ λιβάνι».
Κι ὄντεν τὸ λόγο κ' ἤλεγε δὲν τὸ ἔχε ἀποπωειμένο,
παύτ' ὁ Χριστὸς τοσοῖ θάλασσες καὶ τοσοῖ βαρὲς φουρτίνες.
- 15 Κ' ἐπῆγε κ' ἐβαφτίστηκε στὸν ἅγιον Κωσταντῖνο
κ' ἐβγάλαν τονε Θόδωρο καὶ τὸ παιδίν του Γιώργη
καὶ τ' ἄλλο τὸ μικρότερο ἐβγάλανε Μανόηλη
καὶ τὴ γυναῖκαν του Μαριώ.

Ant. Jeannarakí, ἔνθ' ἄν., σ. 115, ἄρ. 116.

1) βόρειος ἄνεμος (λ. ἰτ. tramontana). 2) νοτιοανατολικὸς ἄνεμος (λ. ἰτ. scirocco).
3) καταπονι, ἀναταράσσει (λ. ἰτ. strapazzare) 4) μετενόησε (λ. τ. pismian). 5) τοῦ ναύ-
του (λ. τ. yemici). 6) ἀνδραγαθίας (λ. ἰτ. vaglia). 7) νοτιοανατολικὸς ἄνεμος. 8) ἀνα-
τολικὸς ἄνεμος (λ. ἰτ. levante). 9) νὰ εἶχε σωθῶμεν. 10) κατάστρωμα πλοίου (λ. ἐνετ.
coverta). 11) μέτρον ὑγρῶν εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Κρήτην χωρητικότητος 6-12
ὀκάδων (βλ. Δ. Α. Πετροπούλου, Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λαϊκῶν μέτρων καὶ στα-
θμῶν, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τ. 7 (1953), σ. 81-82).

ΠΙΝΑΚΕΣ

Α'. ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Ἄβδη πασάς 256
 Ἄβδουλ Ἄβουδ 158
 Ἄβέρωφ Ν. 302
 Ἀγαρηνοὶ 169
 Ἀγγελάκαινα 292
 Ἀγγελῆς 241, 295
 Ἀγγέλιω 287
 Ἁγία Τριάς 341
 Ἁγιονορίτης 474
 Ἁγιος Ἀβιβος 310
 Ἁγιος Βασίλης 174
 Ἁγιος Γεώργιος 3, 80, 104, 334, 335, 337, 341, 357, 475. - Ἁγ. Γιώργης 358. - Ἁγ. Γιώρ'ς 359. - Ἀγέρις 345. Ἁγ. Γεώργης 6, 7, 249. - Ἀγιώργης 319. - Ἁι Γιώργης 4, 5, 6, 31, 335, 336, 439. - Ἁι Γιώρκης 52, 337, 338. - Ἁις Γιώρκιος 339, 340, 341
 Ἁγιος Γουρίας 310
 Ἁγιος Δημήτριος: Ἁι Δημήτρις 205
 Ἁγιος Θεόδωρος: Ἀεθόδωρος 128. - Ἀιθόδωρος 256
 Ἁγιος Ἰωάννης: Ἀγιάννες 128. - Ἁι Γιάννης 79. - Ἁι Γιάννης Χρυσόστομος 128
 Ἁγιος Κωνσταντῖνος 341, 476
 Ἁγιος Λάζαρος: Ἁις Λάζαρος 28
 Ἁγιος Μάμας: Ἁι Μάμας 52
 Ἁγιος Νικόλαος 475
 Ἁγιος Παντελεήμων 341
 Ἁγιος Σαμωνᾶς 310
 Ἁγιος Ψηλο εἴτης 4
 Ἀγκύλας 54
 Ἀγραφιώτης Κώστας 244, 245
 Ἀγριόγιαννης, Ἀγριόγιαννος 254
 Ἀδμητος 358
 Ἀδωνις 310
 Ἀέτιος 89
 Ἀζγουρῆς 44, 46, 47, 49, 50, 51
 Ἀζγουρόπουλο βλ. Σκληρόπουλος
 Ἀηδών 368
 Ἀθηνα τοῦ Βορρά (ὄνομα πλοίου) 145
 Ἀθουῦσα 441
 Ἀθίγγανοι 10
 Αἰγύπτιοι 166, 168, 172
 Αἰκατερίνη Β' 139, 196
 Ἁις Ἀρχιστράτηγος 48
 Ἀκρίτας, Ἀκρίτης 208 βλ. καὶ Διγενῆς
 Ἀλαμάνος 236, 274
 Ἀλβανοὶ 139, 143, 147, 148, 151, 152, 153, 157, 158, 160, 163, 192, 196, 197, 198, 211, 213, 223, 240, 259, 269, 277, 309, 319, 320, 446
 Ἀλεξανδρῆς 196, 197
 Ἀλέξανδρος 59
 Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδροπολίτης 52
 Ἀλέξανδρος ὁ μέγας 26, 27, 264, 326, 342, 368
 Ἀλεξαντρινῆς 448
 Ἀλέξαντρος ὁ βασιλιάς βλ. Ἀλέξανδρος ὁ μέγας
 Ἀλέξης 64, 66, 67
 Ἀλεξινιὸς 20, 22
 Ἀλέξιος 379
 Ἀλήμπης 298
 Ἀλῆ πασάς 147, 148, 149, 150, 151, 158, 159, 191, 192, 194, 197, 198, 199, 200, 204, 207, 211, 213, 214, 216, 218, 219, 221, 223, 225, 226, 244, 245, 246, 247, 251, 255, 259, 263, 277, 465, 466
 Ἀλῆ πασιάς βλ. Ἀλῆ πασάς
 Ἀλῆ Τσεκούρας 240, 241
 Ἀλῆ Τζικούρας βλ. Ἀλῆ Τσεκούρας
 Ἀλιάντης βλ. Λεβάντης
 Ἀλκηστις 358
 Ἀμαζόνες 325, 326
 Ἀμιράς 7, 44, 59
 Ἀμουράτ 122

- Ἄμφιτρίτη 332
 Ἄναγνώστης 244
 Ἄναστάσης 241
 Ἄνδρομέδα 68, 335
 Ἄνδρονίκη 381
 Ἄνδρόνικος 3, 59, 60, 61, 63, 64, 68, 69, 74, 77, 87, 326, 368, 385
 Ἄνδρούτσαινα 196
 Ἄνδρουτσαῖοι 193, 195
 Ἄνδρουτζος· βλ. Ἄνδρουτσος
 Ἄνδρουτσος 145, 193, 194, 195, 196, 197, 228, 239, 243, 245, 251, 385
 Ἄνεράδες 399
 Ἄντζουλής· βλ. Ἄτζουρής
 Ἄντρεϊόβλαχος 132
 Ἄντριάς 473
 Ἄντριτίσους· βλ. Ἄνδρουτσος
 Ἄντρουλιός 368
 Ἄντωνης 200, 201, 202, 203, 206, 238
 Ἄπλορράβδης 23
 Ἄπόλλων 358
 Ἄποστόλης 235
 Ἄραβες 7, 35, 44, 59, 63, 89, 169
 Ἄραβιδες 59, 61
 Ἄράπηδες 170, 440
 Ἄράπης Γεώργιος 246
 Ἄράπης ἠ Κακαράπης 296
 Ἄρβανιτάκης 180
 Ἄρβανίτες 24, 140, 148, 152, 165, 193, 196, 199, 209, 221, 230, 233, 241, 298
 Ἄρβανιτιά 145, 148, 152, 197
 Ἄρβανιτοπούλα 267
 Ἄργυρός Λέων 46
 Ἄρέστης 44, 46, 47, 48, 50
 Ἄρεστής· βλ. Ἄρέστης
 Ἄρεστόπουλος 44, 46, 47
 Ἄρετή 113, 309, 312, 313, 314, 315, 317, 364, 395, 396, 427
 Ἄρετούσα 313, 316, 317, 396, 397
 Ἄριάδνη 332
 Ἄριτή· βλ. Ἄρετή
 Ἄρμενοπούλα 448
 Ἄρμονία 332
 Ἄρμούρης 44, 45, 46, 59
 Ἄρμουρόπουλος 44, 45, 46
 Ἄρναοῦτ Ὅγλου 239
 Ἄροαφνού, Ἄροαφνούσα· βλ. Ἄροδαφνού
 Ἄροδαφνού, Ἄροδαφνούσα 440, 441, 442
 Ἄρπαλύκη 368
 Ἄσλαν βέης 143, 145
 Ἄσπρη θάλασσα (ὄνομα πλοίου) 213
 Ἄτρενς 368
 Ἄτταλειώτισσα 447
 Αὐγερινός 346
 Αὐκωσά 438, 439
 Ἄφροδίτη 310
 Ἄχιλλεύς 264, 325, 326
 Ἄχμετ πασάς Κιοπροουλής 153
 Βαγγέλης 381, 382
 Βαλίος 264
 Βάλτος (ὄνομα πλοίου) 213
 Βαλτιανοί 226
 Βάραγγοι· βλ. Φάραγγοι
 Βαρβαρέας 257
 Βαρβαρόσσας Χαιρεδίν 134
 Βαρδήγαινα 274
 Βαρλάμης 264
 Βάρνας· βλ. Φωκᾶς Βάρδας
 Βαρυτράχηλος 30, 36, 55, 56, 57, 59, 68, 395
 Βασίλειος Α' 52
 Βασιλείου Δημήτριος 149
 Βασίλης 7, 8, 155, 156, 196, 222
 Βασιλιάς τῆς Δύσης 356
 Βασιλοπούλα 471, 472
 Βασίλω 302, 471
 Βατικιώτης Γιάννης 102
 Βέβρος 264, 265
 Βεζίρης 151
 Βέϊκος Λάμπρος 249
 Βεληγκέκας 200, 201, 203, 207
 Βελῆς μπολούκμπασης 201
 Βελῆς πασάς 198, 214, 215
 Βελούλας 298
 Βενέτικα (πλοῖα) 134
 Βενετσανάκης Παναγιώτης· βλ. Παναγιώταρος

- Βενετσιάνος 410
 Βερβαινωτίτσες, Βερβαινωτοπούλες 237
 Βερβερίτσα 381
 Βεργίτση Εύμενία 122, 135
 Βερολίνειος συνθήκη (1881) 175
 Βερούσης ή Μουτσανάς 193
 Βέσσιαρης Ἄγιος 199
 Βίβας· βλ. Γρίβας-Μπούας Θ.
 Βιλαέτης Χαραλάμπης 231
 Βιλούλας 299
 Βλάχα 432, 466
 Βλαχάβας 213, 218. - Βλαχάβας Θεόδωρος 218. - Βλαχάβας Θύμιος ή Παπαθύμιος ιθ', 218, 219
 Βλαχάκι μικρό· βλ. Βλαχόπουλο
 Βλάχισσες 300
 Βλαχοθανάσης Μητρος 193, 196
 Βλαχομπαρμπιτσιώτης· βλ. Ζαχαριάς
 Βλαχοπούλα, Βλαχοπούλες 272, 277
 Βλαχόπουλο 64, 65, 66, 67, 272, 277, 385, 432. - Βλαχόπουλο μικρό 64, 66, 67
 Βλαχόπουλος 286
 Βλάχος 227, 272, 277, 286. - Βλάχος Μητρος 177
 Βλαχογιώργους 260
 Βοριάς· ὁ κύρ βοριάς 472, 473, 474, 475, 476
 Βότσαρης Κίτσος 151
 Βούλγαροι 122, 176, 177, 178, 309, 319, 320
 Βουλή 196
 Βουλούσης Θανάσης 193
 Βουργάρα 451, 452
 Βουργαροπούλα 451, 452
 Βράγγιοι 107
 Γαβράς Θεόδωρος 121. - Γαβράς Κωνσταντίνος, Γαβροκωσταντίνος ιε', 121
 Γαβριήλ Ἀρχάγγελος 48. - Γαβριήλ (ἐπίσκοπος) 150
 Γάκης Θύμιος 302
 Γάλλοι 153, 228
 Γάτσος Ἀγγελῆς 158
 Γενιτσάραγας 138
 Γενίτσαρος, Γιανίτσαρος 102, 103, 155, 326, 362, 385, 387, 388
 Γερμανοὶ 179, 273, 274
 Γερογιάννης 268
 Γεωργάκης 295
 Γεωργακλῆς 203
 Γεῶργος 236
 Γιακωβάκης 227
 Γιαννάκης 74, 76, 78, 103, 112, 116, 117, 151, 237, 245, 264, 348, 369, 395, 404
 Γιαννάκης· βλ. Σισμάνης Γιαννάκης
 Γιαννακῆς 19, 64, 65, 66, 75, 102, 103, 347, 410, 428, 429, 430
 Γιαννάκος, Γιαννακός 10, 11, 13, 14, 15, 77, 104, 438, 439
 Γιαννατοσίς· βλ. Γιαννακῆς
 Γιάννης 18, 105, 106, 113, 322, 358, 359, 405
 Γιάννης 5, 19, 41, 64, 65, 66, 67, 74, 75, 77, 102, 103, 104, 106, 108, 109, 152, 236, 237, 263, 267, 302, 303, 322, 330, 331, 341, 347, 357, 364, 367, 368, 369, 385, 391, 392, 397, 404, 405, 426, 428, 429, 430, 433, 437, 456
 Γιάννης· βλ. Λάζος
 Γιαννῆς 191
 Γιαννιάς 230, 231, 238. - Γιαννιάς Γιώργης 230, 231, 232
 Γιαννιός 103
 Γιάννος 104, 331, 366, 370, 403, 404, 428, 429, 430, 431, 433
 Γιαννούλας ιθ', 223, 257
 Γιάχος 289
 Γιλαντελής 292
 Γιουγκοσλάβοι 309, 319
 Γιουσούφ Ἀράτης 192, 223, 225
 Γιώργαινα 152, 232, 300
 Γιώργης 202, 235, 237, 239, 461, 476
 Γιώργινα· βλ. Γιώργαινα
 Γιῶργος 201, 206, 237, 238, 239, 248
 Γιῶργους· βλ. Γιῶργος
 Γιῶρκης 339
 Γιῶτης· βλ. Μπαριτζόκας Γιῶτης

- Γκέγκας· βλ. Βεληγκέκας
 Γκοντοβάς Λιάκος 206, 252
 Γκοντουβάς· βλ. Γκοντοβάς Λιάκος
 Γκούρας Γιάννης 196, 245, 246
 Γλώρος· βλ. Φλώρος
 Γοργόνα 377
 Γούλας 244
 Γραικός 157
 Γρεβενιωτόπουλο 146
 Γρηγόριος Ε' 154, 155
 Γριβαίοι 255
 Γρίβας (ἄλογο) 92
 Γρίβας-Μπούας Θ. 183, 255, 256, 257
 Γυφτάκης 192
 Γύφτης· βλ. Γυφτάκης
 Γυφτογιάννης· Γυφτογιαννάκης· βλ.
 Μπουζιώτης Γιάννης
- Δαβέλης 298
 Δαβής 127
 Δάρειος 292
 Δασκαλογιάννης 140, 141, 142, 143
 Δελιγιώργης· βλ. Γιαννιάς Γιώργης
 Δελή Ίσκος 190
 Δέρβης· βλ. Δερβίσης
 Δερβίσης 466, 467
 Δεσπότης· βλ. Ίωσήφ, επίσκοπος Ρωγῶν
 Δέσπω 152
 Δήμματα 215
 Δημήτηρ 310
 Δημήτρης 186
 Δημητρούλα 449
 Δημήτρω 449
 Δημόπουλος Γ. 238
 Δήμος ιθ', 264, 282, 229 - Δήμος (γερο-
 κλέφτης) 202. - Δήμος (κλέφτης) 242.
 - Βλ. καὶ Λάζος καὶ Σκαλτσοδημος
 Διάκος 156, 157, 244, 250, 251
 Διαλέττα 198
 Διαμαντής 270
 Διανής 17
 Διβιτάρης 189
 Διγενής ιβ', ιγ', 3, 7, 10, 11, 16, 17, 18,
 19, 20, 22, 23, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 35,
 36, 37, 38, 42, 43, 44, 54, 55, 59, 61, 68,
 79, 82, 95, 104, 110, 111, 112, 186,
 278, 358, 395, 405, 421, 423. - Βλ. καὶ
 Διανής, Διγενής ἢ Κωσταντής, Δι-
 γιανής, Διενής καὶ Διενάτζης
 Διγενής ἢ Κωνσταντάς· Διγενής ἢ Κω-
 σταντής 26, 27, 28
 Διγιανής 17
 Διενάτζης 11, 13
 Διενής 10, 12, 13, 14, 15, 29, 30, 39, 40, 41
 Διογένης ιγ'
 Διοκλητιανός 395
 Διονίτσα 435, 436
 Δίπλας ιθ', 199, 200, 206. Βλ. καὶ Κομνάς
 Δούκας 401, 402, 403. - Δούκας Ἀνδρό-
 νικος· βλ. Ἀνδρόνικος. - Δούκας Κων-
 σταντίνος 7, 54, 55, 59. - Δούκας
 στρατηγός 3, 10, 22, 31, 111, 395,
 405
 Δραγούμης Ἰων 177
 Δράκος 36, 341
 Δράκος Γεωργάκης 249
 Δράμαλης 160, 161, 162, 251
 Δρόσος 195
 Δυοβουνιώτης Γεώργιος 245. - Δυοβου-
 νιώτης Ἰωάννης 156, 222, 244, 245,
 251
 Δυσσεάς· βλ. Ἀνδρουτσός
- Ἐβρά 9
 Ἐβραία 10
 Ἐβραῖοι 460, 462, 474, 475
 Ἐβροπούλα 448, 461, 462
 Ἐγγλέζοι 153
 Ἐθνικὴ Ἐταιρεία 176
 Εἰρήνη 243
 Ἐκκλησία Μεγάλη 124, 125
 Ἐκτωρ 325
 Ἐλγή· βλ. Ἐρήνη
 Ἐλενα 343
 Ἐλένε 418, 419
 Ἐλένη 199, 342, 343, 370, 381
 Ἐλενίτσα 343
 Ἐλενιώ 97

- Ἐλεονώρα 441
 Ἐλλεν Κωσταντίνος 128
 Ἐλλενος - Ἐλλενοι 34, 40, 130, 131
 Ἐλληνες 139, 140, 146, 156, 157, 160, 161, 162, 163, 176, 179, 211, 213, 228, 238, 252, 285. - Ἐλληνες τῆς Κάτω Ἰταλίας 463. Βλ. καὶ Ἐλλενος
 Ἐλληνίς 208, 465
 Ἐλληνισμός 176
 Ἐλληνοϊταλικὸς πόλεμος 285
 Ἐκληνόπουλο 177
 Ἐμίρ - Ἄλης 61, 62, 63
 Ἐμίρσσα 467, 469 - Ἐμιροπούλλα 117, 162, 467, 469
 Ἐνετικὴ πολιτεία 153, 183
 Ἐνετοὶ 136, 137, 138, 153, 379
 Ἐνωσὴ βλ. Ἐνωσις
 Ἐνωσις (καταδρομικόν) 175
 Ἐπτανήσιοι 157
 Ἐρή βλ. Ἐρήνη
 Ἐρήνη 317, 318
 Ἐρμῆς 286, 310
 Ἐρρικας - Ἐρρικός βλ. Ἐρρικός τῆς Φλάντρας
 Ἐρρικός τῆς Φλάντρας 342, 343
 Ἐρωτας βλ. Ἐρρικός τῆς Φλάντρας
 Ἐτέμ πασάς 263
 Εὐδοκία 31, 111, 302, 309, 311, 312, 395, 405
 Εὐδονκιά ἢ Εὐδουκούλα βλ. Εὐδοκία
 Εὐμενία βλ. Βεργίτιη Εὐμενία
 Εὐρυδίκη 381, 382
 Εὐρυσθένης 26
 Ζαμπαρδούνιας βλ. Μουσαγάς
 Ζαπαντιώτης Δρόσος 195
 Ζαριάδης 111
 Ζαρχάδας 176
 Ζαρνικιώτης Γιάννης 226, 227
 Ζαφέρας 293, 294
 Ζαχαράκης 225
 Ζαχαριάς ιθ', 228, 229, 230
 Ζεὺς 332, 368
 Ζιακαῖοι 257. - Ζιάκας Θεόδωρος 257, 258
 Ζίδραινα 186, 187
 Ζιδραῖοι 185. - Ζίδρος Πάνος ιθ', 185, 186 187
 Ζίτρινα βλ. Ζίδραινα
 Ζορμπᾶς Γιάννης 237
 Ζουρόπουλος βλ. Σκληρόπουλος
 Ζώικω 239
 Ἡλιογέννη ἢ Ἡλιογεννημένη βλ. Ἡλιογέννητη
 Ἡλιογέννητη 395, 403
 Ἡλιος 385
 Ἡπειρώται 175, 204
 Ἡρακλῆς ια', 26, 68
 Ἡσιόνη 68
 Θαλήστρια 326
 Θανάσης βλ. Καράμπελας
 Θανασούλας 300
 Θεοδοσίου Ζαφειράκης 158
 Θεοδορίδης Ἀχιλλεύς 162
 Θεός Νίκος 204, 205
 Θεοφύλακτος ια', 52, 53, 54
 Θεοχάρης 166
 Θεσσαλοὶ 186, 207
 Θησεὺς 332
 Θεωφῆς 236
 Θόδωρος 476
 Θρακιάς (ἄνεμος) 151
 Θυέστης 368
 Θύρις 330
 Ἰαννάκης βλ. Γιαννάκης
 Ἰάσων 68
 Ἰμβραῖμ πασάς 165, 167, 168, 233, 246, 253, 254, 255, 263
 Ἰμπραῖμ βλ. Ἰμβραῖμ
 Ἰουδῆθ 342
 Ἰούλιος Καίσαρ 264
 Ἰουσοῦφ πασάς 157
 Ἰουστίνη 395
 Ἰουστινιάνης Ἰωάννης 128
 Ἰππῶ 446
 Ἰσμαήλ Γιβραλτάρ 164

- Ἰσοῦφ Ἀράπης· βλ. Γιουσούφ Ἀράπης
 Ἴταλοι 179
 Ἴψος 193
 Ἰωάννα Λ' Ἀλεμά 441
 Ἰωάννης Ε' 123
 Ἰωάννης Η' 123
 Ἰωαννῆς (Ἰωάννης) 123
 Ἰωάννης ὁ μέγας· βλ. Ἰουστινιάνης Ἰω-
 ἀννης
 Ἰωσήφ, ἐπίσκοπος Ρωγῶν 168, 247

 Κάγκαλος 300, 301
 Καζαβέρνης 213, 216
 Κακαραπαῖοι 297
 Κακοσουλῶτες 148
 Καλαβρυτινοὶ 155
 Καλιακούδαινα - Καλιακούδινα 197
 Καλιακούδας Λουκάς 197
 Καλόγερος 207
 Καλογιάννης 77
 Καλομοῖρου ὁ υἱὸς 44, 45, 46
 Καλομούφ' ὁ μικρογιός. - Καλομούρου ὁ
 καλογιός· βλ. Καλομοῖρου ὁ υἱὸς
 Κάλιω· βλ. Κάλω
 Κάλω 404, 405
 Καλτσοδημός· βλ. Σκαλτσοδημός
 Κάντω 466, 467
 Καπετάν πασάς 135, 145, 235
 Καποδίστριας 251
 Καραγεώργης 218
 Καραγκιόζης 27
 Καραδογιάννης 144
 Καραδουιάννης· βλ. Καραδογιάννης.
 Καραϊσκάκης ιθ', 199, 247, 249
 Καραϊσκος 248
 Καραμητσός 250
 Καράμπελας Θανάσης ιθ', 229, 230
 Καρατάσος 158
 Καρὰ Χαλίλ ἀγός 228
 Καραχάλιος 230, 231
 Καρκίνος 26, 27
 Καρπενησιώτης 195
 Κασσάνδρα (ὄνομα πλοίου) 213
 Κατσαβός 301

 Κατσαντωναῖοι 199, 200. - Κατσαντώνης
 ιθ', 199, 200, 201, 203, 204, 206
 Κατοίγγανος 10, 11, 188
 Κατοίγιανος· βλ. Κατσίγγανος
 Κατσουδαῖοι 226. - Κατσούδας 226
 Κατσώνης Λάμπρος 145, 193, 194, 214,
 228
 Κένταυρος 79
 Κέντρος 267
 Κιαμίλαινα 162
 Κιαμίλης· βλ. Κιαμίλ μπέης
 Κιαμίλ μπέης 162, 253
 Κιμισκῆς· βλ. Τιμισκῆς Γιάννης
 Κιόρογλους 111
 Κιοσὲ Μεχμέτ 156, 194
 Κιούρτης· βλ. Κούρετ Ἀχμέτ
 Κιουταῆς· βλ. Κιουταχῆς
 Κιουταχῆς 162, 246, 248, 249
 Κλεόβοια 332
 Κλεφτογιάννος 268
 Κλύμενος 368
 Κλωνάρης κγ'
 Κόλιας 238
 Κολοκοτρωναῖοι 228, 233, 234, 235, 236,
 237. - Κολοκοτρώνης Κωνσταντ. 234,
 235. - Κολοκοτρώνης Θεόδ. 155, 160,
 161, 235, 237, 238, 262
 Κομνᾶς Τράκας 250
 Κομνηνὸς Δαβὶδ 127, 128, 129
 Κομνηνὸς Ἰωάννης 121
 Κομπόπουλα 227. - Κομπόπλος ἢ Κομ-
 πόπουλος Νάσος 206
 Κονιαριά 262. - Κονιάρει - Κόνιαρος 91,
 253, 287
 Κονταναγνώστης 270
 Κόντες 387, 429, 430 βλ. καὶ Κοντὸς
 Κοντογιακούπης 207
 Κοντογιανναῖοι ιθ', 206, 223, 224, 226.-
 Κοντογιάννης 224, 225, 226
 Κοντὸς 387, 388, 389, 390, 393
 Κοντούτσικος 388
 Κοραῆς Ἀδαμ κγ'
 Κοσκινᾶς 222
 Κοσμᾶς Λάμπρος ἢ Σουλιώτης 251

- Κουκέας 228
 Κουντουριώτης 166, 253
 Κουτσικιώται 259
 Κούφρ 'Αχμέτ 189
 Κούφρης 289
 Κουσαντάς: βλ. Κωσαντάς
 Κουσαντής: βλ. Κωσαντής
 Κουσαντίνος - Κουσαντίνους: βλ. Κων-
 σταντίνος
 Κουσαρέλλας - Κουσαρέλλια: βλ. Κω-
 σταρέλλος
 Κουταβάς: βλ. Γκοντοβάς Λιάκος
 Κουτάνης 237
 Κουτσονίκας 148
 Κραβαρίτισσα - Κραβαριτοπούλες 199
 Κρήτες 171, 172
 Κρητικόπουλο 217
 Κρητικός 174, 474
 Κρουστάλλω 103, 243, 244
 Κστάντινος: βλ. Ξάνθινος
 Κυπριανός 395
 Κωνσταντής: βλ. Κωσαντής
 Κωνσταντίνος 7
 Κωνσταντίνος 7, 8, 9, 41, 54, 59, 61,
 68, 87, 96, 129, 224, 309, 315, 316,
 317, 318, 333, 347, 350, 351, 354, 364,
 368, 369, 370, 418, 434, 435
 Κωνσταντίνος (βασιλεύς) 128
 Κωνσταντίνος Ε' ιγ'
 Κωνσταντίνος Η' βδ
 Κωνσταντίνος ΙΑ' ιε', 123
 Κωνσταντίνος Μονομάχος ιδ', 82
 Κωνσταντίνος (ό μικρός) 63, 64, 68, 69
 Κωνσταντινούπολις ιε'
 Κώσταϊνα 215
 Κωσαντάκης 54, 80, 367
 Κωσαντάς ια', ιγ', 54, 70, 81, 82, 83,
 84, 85, 86, 98, 99, 100, 101, 102, 110,
 309, 313, 314, 318, 347, 352, 353,
 355, 424
 Κωσαντέλλος ιθ', 300
 Κωσαντής 5, 9, 30, 31, 64, 65, 66, 70,
 78, 94, 97, 117, 123, 124, 303, 304,
 309, 312, 315, 316, 317, 333, 347, 350,
 351, 366, 369, 395, 418, 419, 423, 424,
 425, 426, 427, 429, 430, 434, 458, 459
 Κωσταντίνος 351, 354
 Κωσταντίνος: βλ. Κωνσταντίνος
 Κωσταντίνος 71, 72
 Κωσταρέλλος 259, 260
 Κώστας 68, 72, 73, 96, 205, 214, 256,
 309, 311, 312, 350, 351, 364, 366, 367,
 369, 385, 426, 427, 428
 Κώστας Λάζος: βλ. Λάζος
 Λαζαίοι ιθ', 213, 214, 215, 220. - Λαζό-
 πουλο (μικρό) 221. - Λάζος (Γιάννης,
 Δήμος, Κώστας, Λόλιος) 214, 216
 Λακκιώτες 256
 Λαλαίοι Τουρκοί 231, 232
 Λαλιώτισσα 157
 Λάμια 72, 329, 330, 331
 Λαμπράκης 282
 Λαμπροθύμιος 256
 Λάμπρος 145
 Λαμπρούλιας 238
 Λαπαίοι 185-Λάπας ιθ', 186, 187, 188, 267
 Λατίνοι 131, 164
 Λέανδρος 53
 Λεβάντης 10, 11, 16, 53, 421, 443
 Λέγκου 369, 370
 Λενιό 136
 Λένω 151, 152
 Λεόντιος Μαχαίρας 441
 Λεούσα 471
 Λεπενιωταίοι 204. - Λεπενιώτης Κώστας
 ιθ', 203, 204, 205, 206
 Λέων ς' 46, 59
 Λιάζης 190
 Λιάκαινα 208, 209, 210
 Λιακατάς Γρηγόρης 246, 247
 Λιάκος 206, 207, 208, 210, 240, 271
 Λιάνδρος: βλ. Λέανδρος
 Λιάπηδες 152, 153, 154
 Λιογέννητη: βλ. Ήλιογέννητη
 Λιόλιος: βλ. Λάζος
 Λιός (Μανολιός) 37
 Λιονίδας: βλ. Λιονίδας

- Λιπινιώτης· βλ. Λεπενιώτης
 Λιονίδας 298
 Λούκαινα 198
 Λούκας 198, 297
 Λουκρητία (ή Ρωμαία) 379
 Λυκάων 368
 Λουλουδιά 366
 Λυσσέας· βλ. Ἀνδροῦσας
- Μαβιανός· βλ. Μαυριανός
 Μάγδα 363, 364, 365
 Μαδιανός· βλ. Μαυριανός
 Μάϊδα· βλ. Μάϊδω
 Μάϊδω 393, 364, 367
 Μακάριος ὁ Ρωμαῖος (ῥοιος) 344
 Μακρῆς κδ', 247, 255, 256
 Μακρυγιάννης (Σαρακατσάνος) 204
 Μακρὺ - Πανάγος 232
 Μαλτέζα 294
 Μανέτας 375, 376, 377, 378
 Μανιάκης Γεώργιος 82
 Μανιάται 160, 168, 169, 175
 Μανολάκης 436
 Μανόλης 373, 374, 436, 476
 Μανουήλ Β' 123
 Μάνταλος 246, 258
 Μαργαρίτα 71
 Μάργιανος· βλ. Μαυριανός
 Μάρθω 363
 Μαρία 380, 381
 Μαριανή 467
 Μαριγάκι 380
 Μαριώ 305, 306, 476
 Μάρκος· βλ. Μπότσαρης Μάρκος
 Μαρὸν 90, 91, 103, 431
 Μαρουδῆ· βλ. Μαρουδιώ
 Μαρουδιώ 428, 429, 430
 Μαρουδικιά 98, 99, 101
 Μαρούλα 363, 404
 Μαρουλλιός 87, 88
 Μαρουλλοῦ 323, 324, 325
 Μαρτζόκας Γιώτης· βλ. Μπαρτζόκας
 Μάρω 364, 403, 404, 405, 428, 430, 431
 Μαστραγκύλας· βλ. Ἀγκύλας
- Ματρώζος 166
 Μαυραιδῆς· βλ. Μαυρουδῆς
 Μαυραλῆς· βλ. Μαυρουδῆς
 Μαυργιαννῆς· βλ. Μαυρηγιαννης
 Μαυρηγιαννης 68, 71, 72, 364, 365
 Μαυριανός 68, 71, 363, 378, 379, 380
 Μαυροειδῆς· βλ. Μαυρουδῆς
 Μαυροσηλῆς· βλ. Μαυρουδῆς
 Μαῦροι 64
 Μαῦρο καράβι 213
 Μαυρολίβης 8
 Μαυρομάτης κδ', 184
 Μαυρομυχάλης Κυριακούλης 160.-Μαυρομυχάλης Κωνστ. 167, 169. - Μαυρομυχάλης Πετρόμπετης 160, 170, 171
 Μαῦρος (ἄλογο) 92
 Μαιροτράχηλας· βλ. Βαυροτράχηλος
 Μαυρουδῆς 8, 36, 363, 395
 Μαχμούδ πασάς 160
 Μέγας Ἰ. 296, 297
 Μελάς Παῦλος 177, 178
 Μενούσαγας 373, 374, 375
 Μενούσης· βλ. Μενούσαγας
 Μεσημεριάτες 329
 Μεσολογγίται 162, 163
 Μεσσηνέζης 239
 Μέρτζ Ἀράπης 234
 Μέρτζος· βλ. Μέρτζ Ἀράπης
 Μέτσιος Μάλιος 198
 Μετσιοχοῦσος - σᾶτοι 191
 Μετσοῖσος 190
 Μεχμέτ Ἀλῆς (Αἰγύπτου) 164
 Μεχμέτ Δ' 135
 Μηλιοπούλα 293
 Μήλιος 365
 Μηνάς 36
 Μήτρανα 253, 254
 Μῆτρος 184
 Μῆτρος· βλ. Μποταίτης
 Μήτσιος 224, 240, 385
 Μῆτσος· βλ. Σισμάνης
 Μήτσους· βλ. Καραμήτσος
 Μιαούλης Ἀνδρέας 165, 166
 Μικροκουσταντίνους. - Μικροκωνοταν-

- τίνος - Μικροκωσταντάκης· βλ. Μικροκωσταντίνος
 Μικροκωσταντίνος 70, 72, 78, 80, 347, 351, 354, 369, 430
 Μικροχατζαννάκης 395, 397, 398
 Μικροχατζαράκης· βλ. Μικροχατζαννάκης
 Μιλιόνης Χρίστος ιθ', 184, 185, 190
 Μιλιούνα 46
 Μίνως 332
 Μιριολής 217
 Μισριιώτης 173
 Μιτζομπόνος, Μιτσομπόνος 148, 198
 Μιχαήλ ἀρχάγγελος 37, 48
 Μιχαήλ Β' 45
 Μιχαήλ Γ' ιγ', 45, 46
 Μοϊρα 358
 Μονόγιαννες 105, 358
 Μοραΐται 159, 230
 Μοραϊτόπουλο 385
 Μοριανοπούλα 446
 Μοριάς (ὄνομα πλοίου) 213
 Μορντινός 320
 Μοροζίνης Φραγκίσκος 136, 137
 Μόροι 16
 Μοροσέρβοι 16, 17
 Μόσκοβης· βλ. Μόσκοβος
 Μόσκοβος 139, 141, 142
 Μόσκω Τζαβέλαινα· βλ. Τζαβέλαινα
 Μουράτης 231
 Μουρχουντάρας - Μουρχουντάρης· βλ. Βέσσιαρης Ἅγιος
 Μουσάγας 232, 233
 Μουσαμπαρδούνιας· βλ. Μουσάγας
 Μουσελίμης 184, 189
 Μουσουχουσαῖοι· βλ. Μετσιοχουσαῖοι
 Μουσταῆς πασάς 163
 Μουσταφάς· βλ. Μετσιοχουσός
 Μουσταφάς 207
 Μουτσανάς· βλ. Βερούσης
 Μουσταξίδης Ἀνδρέας κβ'
 Μουχαμέτης 143
 Μουχαρνάρης· βλ. Βέσσιαρης Ἅγιος
 Μουχτάρ Κλεισούρας 184
 Μουχτάρ πασάς 148, 149, 150, 151, 196, 218, 219
 Μπαμπαλοπούλα· βλ. Παπαδοπούλα
 Μπανούσης 222
 Μπαρδουνιώτης 233
 Μπαρμπαρέσος ιε', 132
 Μπαρμπιτσιώτης Ζαχαρίας 227, 229
 Μπαρότης Ἀνδρέας 137
 Μπαρτζόκας Γιώτης ιθ', 221, 222, 279
 Μπασντέκης 221
 Μπαταριάς Γιάννης 205
 Μπεκίρ πασάς 253
 Μπερατινός 289
 Μπιρμπιλής 373, 374
 Μπλαχάβας· βλ. Βλαχάβας
 Μποταΐτης Μήτρος 253, 254
 Μπότζαρη Λένω 152
 Μπότσαρης Γεώργιος 147. - Μάρκος 147, 148, 162, 163, 164, 195
 Μπότσης Γιωργάκης 152
 Μπουζιώτης Γιάννης 301
 Μπουκουβαλαῖοι 191, 192, 229
 Μπουκουβάλας 191, 213, 229, 255, 284
 Μπραϊμ πασάς· βλ. Ἴμβραϊμ πασάς
 Προσφύρης· βλ. Προσφύρης
 Μπούφας 176
 Μωαμεθανοὶ 233
 Μωάμεθ Β' 129
 Νάνος 190, 267
 Ναουσαῖοι 158
 Νάσος· βλ. Κομπόπουλος
 Νεράιδα, -δες 329, 330
 Νικεφόρος - Νικηφόρος· βλ. Νικηφόρος
 Νίκζας 151
 Νικηταρᾶς 161
 Νικηφόρος ια', 30, 55, 57, 59, 395
 Νικολάκης· βλ. Πετμεζάς
 Νικολόπουλα - Νικολοπουλαῖοι 228
 Νικολός 196
 Νικολοῦ 190
 Νίκος· βλ. Νικοτσάρας
 Νικοτσάρας ιθ', 211, 212, 213, 216, 218, 221
 Νιόπλιος Γεώργιος 143, 145
 Νιόπλιος· βλ. Νιόπλιος Γεώργιος

- Νόβαινα 269
 Νόβας 269
 Νοῦτσος Ἀλέξης 255
 Νταβέλης Χρῖστος ἰθ', 296, 297
 Ντεληγιάννης 177
 Ντελή Γρίβας· βλ. Γρίβας - Μπούας Θ.
 Ντελή Τσεκούρας· βλ. Τσεκούρας
 Ντερεβίς Ἀράτης 232
 Ντόρια Ἀντρέας 134
 Ντούλας ἰθ', 299

 Ξάνθινος 7, 8, 61, 62
 Ξανθῖνος· Ξάντινος· βλ. Ξάνθινος
 Ξάνθος 264
 Ξερόπουλλος· βλ. Σκληρόπουλος
 Ξυλικιώτης Γιάννης 196

 Ὀβραῖοι 155, 369, 370, 443, 463, 475, 476
 Ὀβραῖσσα 13, 16
 Ὀβριοκόρη 461
 Ὀβριοπούλα 448, 463
 Ὀβριός· βλ. Ὀβραῖοι
 Ὀδάτις 111
 Ὀδυσσεύς· βλ. Ἀνδροῦτσος
 Ὀδυσσεύς 79, 110, 360
 Ὄθων 173, 240, 251, 252, 255, 256, 257
 Ὀλοφέρνης 342
 Ὀλυμπος (ὄνομα πλοίου) 213
 Ὄμερ Βρυώνης 156, 157, 160, 162, 163, 194
 Ὄμορφη τῆς Ἀμοργός· βλ. Μοργιανοπούλα
 Ὄρέστης ἰγ', 46
 Ὄρεστόπουλος 46
 Ὄρλωφ Ἀλέξιος 139. - Ὄρλωφ Θεόδωρος 139
 Οὐβριά 414
 Οὐβριός· βλ. Ὀβραῖοι

 Παλιαρβανίτες, Παλιοαρβανίτες 159, 209
 Παλιοπαππούς 40
 Πάλιος 237
 Παλιότουρκοι 209

 Παλουμπιώτης Λιάκος 206
 Πάν 330
 Παναγιώταινα 272
 Παναγιώταρος 235
 Παναγιώτης· βλ. Παναγιώταρος
 Παναρίτης Λιάκος· βλ. Λιάκος
 Πανουργιάς ἰθ', 156, 251, 255
 Παπᾶ Βαρδῆς 135
 Παπᾶ Βεργῆς 135
 Παπᾶ Βοριάς 135
 Παπαγιώργης 219, 220
 Παπαδοπούλα 243, 244
 Παπαθύμιος· βλ. Βλαχάβας Θύμιος
 Παπακωσταντάκης 230
 Παπᾶ Λάμπρος 268
 Παπανικόλα Γιάννης· βλ. Πρίφτης
 Παπανικολῆς 166
 Παπᾶς Ἑμμ. 158
 Παπαφλέσας 162, 166, 167
 Παρατράχλος· βλ. Βαρυτράχλος
 Παργινός 153
 Παργιώτες 149
 Παρπαρούσης· βλ. Βαρβαρόσους
 Πασᾶς Ἡρακλείου 140
 Πασιάς· βλ. Ἀλῆ πιασᾶς
 Πατριαρχεῖον 176
 Πατρινὸ λεμόνι 301
 Παχύς· βλ. Σπαχῆς
 Παύλαινα 178
 Παυλικιανοὶ 52
 Πειρασμὸς 373
 Πελοποννήσιοι 157, 167
 Πενθεσίλεια 325, 326
 Πέρρης 52
 Περσεφὸν 310
 Περσεύς 68, 335
 Πετμεζαῖοι 155, 156. - Πετμεζὸς Ἀναγνώστης 155, 156. - Πετμεζᾶς Νικ. 155, 156, 225
 Πετρίτης 106
 Πετρόμπης· βλ. Μαυρομιχάλης
 Πετροπέτσας 282
 Πετροπουλάκης 382
 Πέτρος Μέγας 139

- Πετροτράχλος· βλ. Βαυτράχλος
 Πεφρονία 381
 Πηνελόπη 110, 360
 Πιτίνος 166
 Πιτροπουλάκης· βλ. Πετροπουλάκης
 Πλανόγιαννος 404, 405
 Πλαπουταίοι 158
 Πλιάσκας, Πλιάτσκας 220, 221
 Πλούτων 310
 Πόλη ιε΄
 Πολύτεχνος 368
 Πολυτρέχλος· βλ. Βαυτράχλος
 Πόρφυρας, Πορφύρης· βλ. Προσφύρης
 Ποσειδών 332
 Ποσσύρκας· βλ. Προσφύρης
 Πρίαμος 325
 Πρίφτης 102, 192, 193
 Πρόκνη 368
 Προσφύρης ια΄, ιγ΄, 54, 55, 56, 57, 58, 67, 68, 190
 Προσφύρκας· βλ. Προσφύρης
 Πρόσφυρος· βλ. Προσφύρης
 Προύσιας 283
 Πρωτόπαπας 141
 Ραγκαβάνης 282, 283
 Ρεθεμνιώτισσα Σουλτάνα· βλ. Βεργίτση Εύμενία
 Ρενιέρης Μάρκος κβ΄
 Ρεουμοπούλα· βλ. Ρωμοπούλα
 Ρεσούλης 373, 374
 Ρήας· βλ. Ρήγας
 Ρήγα γιός 429
 Ρήγαινα· βλ. Ρήγισσα
 Ρήγας 356, 415, 430, 443
 Ρήγισσα 440, 441, 442, 443, 467, 472
 Ρηγόπουλο 472
 Ρήμισσα· βλ. Ρήγισσα
 Ρήνα 296
 Ρήνη 244
 Ρήνη του Κριτή 356
 Ρηνούλα· βλ. Ρήνη
 Ρισιούλης· βλ. Ρεσούλης
 Ροαμινού· βλ. Άροδαφνού
 Ροαφνού· βλ. Άροδαφνού
 Ροδίτισσα 389
 Ρομφής 218
 Ρουμάνοι 309, 319, 320
 Ρουμελιωτάκια 280
 Ρουμελιώτες 167
 Ρουπακιάς 269
 Ρούσης Γεώργιος 145
 Ρούσος· βλ. Ρῶσοι
 Ρουστέμ 79, 264
 Ρωμαίκα 60
 Ρωμαίκο 155
 Ρωμαίοι 128, 229, 249, 257, 268
 Ρωμανός Α΄ ο Λακαπηνός 52
 Ρωμανός ο Σκληρός ιγ΄, 82
 Ρωμανός Στάθης· βλ. Μανέτας
 Ρωμιά 6, 146
 Ρωμοί 75, 77, 78, 193, 219, 295, 370, 461, 462
 Ρωμοπούλα 5, 463, 465, 471
 Ρωμιόπουλο 146, 147, 463
 Ρωμοσύνη 141
 Ρωμνιός· βλ. Ρῶμοι
 Ρωμοῦνος· βλ. Ρουμάνοι
 Ρῶσοι 140, 141, 193, 213, 217
 Σαργέδος Βερνάρδος 134
 Σαλονικιός 17
 Σαμαρινιώτης· βλ. Χατζημπίρος
 Σαμουήλ 149
 Σαννούκω 143, 144
 Σάντα Κλέρα 441
 Σαρακατοσαναίοι 200
 Σαρακενός, Σαράκηνος· βλ. Σαρακη-
 νός
 Σαρακηνιώτισσα 449
 Σαρακηνός ι΄, ιγ΄, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 13, 16, 17, 40, 41, 44, 45, 46, 48, 50, 52, 53, 54, 59, 60, 61, 64, 66, 88, 102, 103, 266, 443, 449
 Σαρατζηνός, Σαρατσανός· βλ. Σαρακη-
 νός
 Σαρατσογλήδες 138
 Σαρή Μπαχεράκι· βλ. Σαρή Μπαχερίς

- Σαρή Μπαχρής 383, 384, 385
 Σατανᾶς 343
 Sayyid Battāl ιβ'
 Σγουρομαλλιά 141
 Σεϊδάγας 264
 Σελίμης 49, 50
 Σελιχτάρης 148
 Σενιάβις Δημ. 211, 213
 Σέρβοι 16, 320
 Σιατιστέοι 143
 Σιναφινόπουλος· βλ. Συνοδινόπουλο
 Σισμαναίοι ιθ', 198, 300 - Σισμάνης (Γιαν-
 νάκης, Μήτσος, Νικόλαος) 198, 199
 Σισμανόπουλο 199
 Σιρβιτάνης 88
 Σκαλτσᾶς Δήμος· βλ. Σκαλτσοδήμος
 Σκαλτσοδήμος 243, 244
 Σκιαθος (ὄνομα πλοίου) 213
 Σκληρόπουλλος· βλ. Σκληρόπουλος
 Σκληρόπουλος ια', ιγ', 31, 68, 69, 81, 82,
 86, 110
 Σκόδραλης 164
 Σκοδρινοί 163
 Σκοντριάν πασάς· βλ. Σκόδραλης
 Σκούρτης 253
 Σκυλαρβανίτες 144, 193, 204, 298
 Σκυλαρβανιτιά 193
 Σκυλογιάννης 122
 Σκυλοδημαῖοι - Σκυλοδήμος 243
 Σκυλουαρβανίτες· βλ. Σκυλαρβανίτες
 Σλάβοι 139
 Σμαήλ ἀγᾶς· βλ. Σμαήλης
 Σμαήλης 259
 Σουλεϊμάν Β' 134
 Σουλεϊμάνης 1184, 185
 Σουλεϊμάν Ταχίρ Ἀμπάζης 252
 Σουλιῶται 147, 148, 149, 151, 152, 158,
 160, 163, 249
 Σουλιώτης Λάμπρος 205
 Σουλιώτισσα 147
 Σουλτάνα 471
 Σουρμελής Ν. 175
 Σούσα 383, 384
 Σουσάκι· βλ. Σούσα
 Σουσάνα, Σουσανάκι· βλ. Σούσα
 Σούφ ἀγᾶς 225
 Σούφ ἀράτης· βλ. Σούφ ἀγᾶς
 Σοχράβ 79
 Σπαθιάς 300
 Σπαρτιατόγωνα 171
 Σπαχῆς 387, 389, 390
 Σπηλιωτάκης Ἀ. 167
 Στάθαινα 215
 Σταθᾶς Γιάννης 211, 213
 Σταμάτης 238
 Σταμούλης 143, 144
 Στερεοελλαδίται 204
 Στερόπουλος· βλ. Σκληρόπουλος
 Στεφανάκης, Στεφανιός, Στέφανος 293
 Στοιχειά 329
 Στουρνάρης Ν. ιθ', 246, 288
 Στουρνάρης Σφοντύλης· βλ. Φοντύλης
 Στρααραπάες, Στραβαραπάδες 165, 238
 Στράτος Ν. 255 - Στράτος Σωτήρης 258
 Στριφτόμπος Ἀναγνώστης 155, 156
 Συγγρόπουλος· βλ. Σκληρόπουλος
 Συναδινό πουλί, Συναδιόπουλο, Συναφι-
 νόπουλο· βλ. Συνοδινόπουλο
 Συνοδινόπουλο 68, 87
 Συνοδινός 431, 432
 Συρόπουλος· βλ. Σκληρόπουλος
 Σύρος 267, 268
 Σφοντύλης· βλ. Φοντύλης
 Σωτήρης 239
 Τάκης (ὄπλαρχηγός) 176, 177
 Ταμπακόπουλος Νικολής 239
 Τάρταρης· βλ. Τάταρης
 Τάσιος 240
 Τάταρης 132
 Τεπελενλής· βλ. Ἀλή πασάς
 Τζαβέλαινα 147, 148, 149
 Τζαβέλας Λάμπρος 147
 Τζιπαῖοι 253
 Τζελαλεντίν βέης 163
 Τζέλιος 252, 255, 264
 Τζιάκαλος 206
 Τζιοβάρης Νικολός 188

- Τζιτζιέρης 217
 Τζοάνα Α' 'Αλεμά 441
 Τζόγκα 255
 Τζόγκας 205
 Τζουάν τε Μουντιολίφ 441
 Τζουβάρας Νικολός 188
 Τζούρκας 297
 Τζωρτζάκης 293, 294
 Τζωρτζης· βλ. Τζωρτζάκης
 Τζωρτζιμ 149
 Τηλέγονος 79
 Τηρεύς 368
 Τιαφίλ 143, 145
 Τιτάν 42
 Τόλιος 221
 Τόμπρας 280
 Τόσκας Δ. 189
 Τούγκα 146, 208, 209, 210, 445
 Τουρκάκης 90, 91
 Τουρκαλβανοί 143, 153, 164, 179, 192, 193, 199, 200, 204, 224, 252
 Τουρκαρβανίται· βλ. Τουρκαλβανοί
 Τουρκιά 66, 78, 137, 138, 141, 142, 146, 147, 148, 153, 154, 170, 177, 186, 189, 205, 229, 248, 250, 298, 463
 Τούρκικο 130
 Τούρκισσα 162, 444, 464
 Τουρκίτσος 89
 Τούρκοι 3, 5, 6, 24, 61, 64, 65, 67, 74, 75, 77, 78, 88, 89, 90, 93, 102, 103, 111, 121, 122, 123, 127, 129, 131, 133, 136, 137, 138, 139, 140, 145, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 162, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 185, 186, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 221, 228, 229, 231, 233, 235, 236, 243, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 256, 257, 259, 262, 268, 269, 276, 277, 278, 284, 285, 286, 293, 294, 295, 297, 369, 370, 383, 449, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 475, 476
 Τουρκοπούλα 147, 293
 Τουρκοπούλια 6
 Τουρκόπουλο 5, 78, 146, 147, 209
 Τούρκοι Σελτζούκοι ιδ'
 Τουρκοφάγος· βλ. Νικηταράς
 Τράκας Κομνάς, Τρακόπουλος· βλ. Κομνάς Τράκας
 Τραντέλλενος· βλ. Βαυτράχης
 Τραπεζούς ιδ'
 Τρεμαντάχειλος· βλ. Βαυτράχης
 Τρέμης 298
 Τριανταφύλλον κδ'
 Τριμπούκης 190
 Τρίτσας 187
 Τρουπάκης Μιχαήλ 235
 Τσαϊμαδός· βλ. Τσαμαδός
 Τσακῶνοι 391
 Τσαμαδός κ', 78, 79, 80
 Τσαμαϊδής, Τσαμαϊδόνας, Τσαμαϊδός, Τσαμβούδας· βλ. Τσαμαδός
 Τσαμερλής, Τσαμπαρλής· βλ. Τσαμαδός
 Τσάρας Νίκος· βλ. Νικοτσάρας
 Τσαρλαμπά 'Ακριβή 194
 Τσαρπαλής· βλ. Τσαμαδός
 Τσαγίλας 207, 213
 Τσεκούρας 184, 241
 Τσέλιος Δήμος· βλ. Τζέλιος
 Τοιμισκής· Γιάννης 18, 421
 Τοίμπος 228
 Τυνησιακή φρεγάτα 166
 Ύψηλή Πύλη 139
 Φαναρίσιος Λιάμος· βλ. Λιάκος
 Φάραγγοι 34
 Φεβρωνία 381
 Φιλική 'Εταιρεία 176, 194
 Φιλοπαππούς· βλ. Φιλοπαππούς
 Φίλιος 254, 255
 Φιλοπαππούς 10, 11, 12, 13
 Φλέγκας 302
 Φλέσας· βλ. Παπαφλέσας

- Φλώρας 280
 Φλώρος 226
 Φόβιος 332
 Φοντύλης 188
 Φουκάς βλ. Φωκάς
 Φουκάς Γιάννης βλ. Φωκάς Γιάννης
 Φράγκικα πλοία 173
 Φραγκίστας 205
 Φράγκοι 67, 107, 172, 173, 236, 257,
 410, 460, 463
 Φροσύνη 149, 150, 151
 Φτερόπουλο - ος βλ. Σκληρόπουλος
 Φωκάς 30, 395. - Φωκάς Βάρδας ια', 55,
 57. - Φωκάς Γιάννης 55. - Φωκάς Πέ-
 τρος ια', 59
 Φωκάς Βάρδας βλ. Φωκάς Βάρδας
 Φώσκολος Μάρκος 'Αντ. ιδ'
- Χάϊδω 266, 267, 296, 374
 Χάλης 172
 Χαμουτσάς Σεϊντής 238, 239
 Χαντζηαράτης 231
 Χατζανής βλ. Χατζαννάκι
 Χάροντας βλ. Χάρος
 Χάρος 35, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 44,
 132, 137, 216, 246, 261, 262, 316, 318,
 357, 358, 359, 382, 384, 423, 424
 Χαρσιανίτης Όρεστής 46
 Χαρσιανός 395
- Χασαπαίοι 255
 Χατζαννάκι κ', 394, 395, 396, 397, 398,
 400, 403
 Χατζαννάκις, βλ. Χατζαννάκι
 Χατζαράκης, Χατζαρής βλ. Χατζαννάκι
 Χατζηγιανναίοι 144
 Χατζηγιάννη 'Αννα βλ. Σαννούω
 Χατζηηπίρος 297
 Χατζηπέτρος 246, 258
 Χήρας γιός 78, 79
 Χιώτισσα 467, 469, 470
 Χοντρογιανναίοι. - Χοντρογιάννης 238,
 239, 240
 Χοντρογιαννόπουλος 240
 Χοντρομάρας 190
 Χοσάδας 269
 Χοσρέφ πασάς 165
 Χούλου 441
 Χουσεϊν 164, 165, 194
 Χουσεϊν βλ. Χουσεϊν
 Χουσιάδας βλ. Χουσιάδας
 Χριστιανοί 88, 126, 133, 169, 172, 173, 475
 Χριστόδουλος 461, 462
 Χρῆστος βλ. Μιλιόνης
 Χρῆστος (κλέφτης) 210, 221, 303
 Χρόνης 240, 241
 Χρυσόστομος 'Ιωάννης η', θ'
 Χρυσταλλού 424, 425

Β'. ΤΟΠΩΝ

- Ἄβαρικος 148, 149
Ἄβραάμ βλ. Εὐφράτης
Ἄβραάμ βλ. Εὐφράτης
Ἄγγλια 172, 312
Ἄγια Βαρβάρα 384
Ἄγια Ἐλένη 451
Ἄγια Λαύρα 154, 180
Ἄγια Μάυρα 138
Ἄγια Παρασκευὴ (ἐκκλησ.) 149, 168
Ἄγια Σοφία 9, 124, 125, 126, 127, 128, 326, 327, 451, 474, 475
Ἄγια Φωτεινὴ (μοναστ.) 441
Ἄγι Γιάννης Θεολόγος 90
Ἄγι Γιώργης βλ. Ἅγιος Γεώργιος
Ἄγιοι Ἀνάγκυροι (μοναστ.) 150
Ἄγιο μοναστήρι 301
Ἄγιον Ὄρος 211, 217, 250, 344, 474
Ἅγιος Γεώργιος (ἐκκλησ.) 234, 266, 314, 316, 318, 424
Ἅγιος Κωνσταντῖνος 81
Ἅγιος Πέτρος Κυνουρίας 228, 229, 230
Ἅγιου Βασιλείου Ρεθύμνης (ἐπαρχ.) 289
Ἅγιοὺς (τὸ μοναστήρι) 219, 220
Ἄγι Σώστης 226
Ἄγιωργι Ἄγιωργι βλ. Ἅγιος Γεώργιος
Ἀγόριανη 137, 251
Ἀγραῖς Εὐρυτανίας: γέφυρα Μανόλη 321, 322
Ἀγραπιδохώρα 241
Ἀγραπιδохώριον Ἠλείας 240
Ἀγραφα 151, 191, 200, 203, 204, 206, 208, 223, 226, 229, 261, 276, 284
Ἀγρίνιον 222
Ἀγ'ωργής βλ. Ἅγιος Γεώργιος
Ἄδανα 319
Ἀδριανούπολις 122, 149, 150
Ἀερίζης 197
Ἀθήνα 178, 247, 248, 257
Ἀθήνας κάστρο βλ. Κάστρο
Ἄθως βλ. Ἅγιον Ὄρος
Αἰγαίον 164, 211, 217, 375, 383
Ἄι Γεώργης βλ. Ἅγιος Γεώργιος
Ἄι Γιαννάκης 154
Ἄι Γιάννης (μοναστ. Ἀγράφων) 203
Ἄιγιον 243
Ἄι Γιώργης Ἄι Γιώργης βλ. Ἅγιος Γεώργιος
Ἄι Ζήνα (ἐκκλησ.) 274
Ἄι Θανάσης 144
Ἄι Λιάς 148, 275
Ἄϊμος 211
Αἰμυαλοῦς μονή 237, 238
Ἄις Γιάννης 141, 142
Ἄιτὸς 236, 237
Αἰτωλία 195, 200, 225
Αἰτωλικὸν 167, 246, 247
Ἄκαρνανία 162, 184, 188, 191, 199, 200, 243, 246, 252
Ἄκράτα 234
Ἄκροκόρινθος 160, 162
Ἄκρόπολις (Ἀθηνῶν) 194, 245
Ἄκρωτήρι (Χανίων) 173
Ἄλαμάνα (Σπερχειὸς) 36, 156, 157, 251, 321
Ἄλασσόνα βλ. Ἐλασσών
Ἄλβανία 179, 257, 373, 404
Ἄλεξάνδρα βλ. Ἄλεξάνδρεια
Ἄλεξάνδρεια 37, 164, 165, 319, 342, 447, 466
Ἄλεξάντρα βλ. Ἄλεξάνδρεια
Ἄλιάκμων 143, 144
Ἄλικαρνασσὸς 165
Ἄλισάκου 250
Ἄλμυρὸς (Βάλτου) 184, 299
Ἄλώνια 143, 144, 242
Ἄλωνίσταινα 155, 237
Ἄμαστρα 9
Ἄμαστρις ἢ Ἄμάστρα βλ. Ἄμαστρα

- Ἄμοργός 447
 Ἀμόριον 44, 45, 89
 Ἄμουργός· βλ. Ἄμοργός
 Ἄμπλιανη 243, 250
 Ἄμφεια Μεσσηνίας 230
 Ἄμφισσα 156, 243, 245, 250, 251
 Ἄναζου 76
 Ἄνάλατος (Φαλήρου) 249
 Ἄνάπλι· βλ. Ναύπλιον
 Ἄνδρος 145
 Ἄνισαράκι 180
 Ἄντολικό· βλ. Αἰτωλικόν
 Ἄντριανόπολη· βλ. Ἄδριανούπολις
 Ἄνώπολις 141, 142, 274
 Ἄξιός 264, 265, 391
 Ἄποπηγάδι 274
 Ἄράδαινα 141, 142
 Ἄράπηδες Γορτυνίας 242
 Ἄραπιὰ 36, 172, 242
 Ἄραπίτσα (ποταμός) 159
 Ἄραχθος 175
 Ἄράχοβα Γορτυνίας 242. - Ναυπακτίας
 198, 300. - Παρνασσίδος 247, 249,
 297, 341
 Ἄρβανιτιά· βλ. Ἄλβανία
 Ἄργολικός 160
 Ἄργος 160
 Ἄργυρέϊκα 155
 Ἄργυρόκαστρον 147
 Ἄρεόπολις· βλ. Τσίμοβα
 Ἄρκάδι 174
 Ἄρκουδόρεμα 228
 Ἄρμυρός 168, 169, 170, 171, 184, 185
 Ἄρτα 152, 176, 184, 198, 210, 261, 319,
 320, 321
 Ἄρτινίνα (Δωρίδος) 243
 Ἄσπρο ποτάμι, Ἄσπροπόταμος, Ἄσπρου
 (τὸ γεφύρι)· βλ. Ἄχελῶς
 Ἄταλάντη 156, 193
 Ἄττάλεια 114, 446, 447, 473
 Ἄυλῶν 321
 Ἄφρατής· βλ. Εὐφράτης
 Ἄφριτης· βλ. Εὐφράτης
- Ἄχελῶς 151, 183, 186, 188, 246, 252,
 258, 284.
 Βαβυλών 309, 311, 343, 387
 Βαλεσὴ 158
 Βαλτέτσι 160, 238, 284
 Βάλτος 163, 184, 189, 206, 213, 223,
 224, 226, 261
 Βαρδάρι· Βαρδαριου (κάμπος)· βλ. Ἄ-
 ξιός
 Βαρδούσια 195, 272
 Βαριτάδα 205
 Βαρλαάμ μονή 219
 Βαρλάμη τὸ κελλί· βλ. Βαρλαάμ μονή
 Βάρνα 383
 Βασιάδι 167
 Βασιλικά 245, 250
 Βελανιδιὰ 229, 230
 Βελίτσα 196
 Βελούχι· βλ. Τυμφρηστός
 Βενετία 145, 149, 153
 Βενετογιαλοῦσα 314
 Βεράτιον 189, 289
 Βέρβαινα 229, 230, 237, 269, 270
 Βερβερία 165
 Βέργα 168, 169
 Βέρροια 250
 Βερούτι 339
 Βιέννα 385
 Βλάστη 341
 Βλαχιά 190, 191, 192, 385
 Βλαχοκκλησιούλα 178
 Βλαχοφτέρη 214
 Βλαχοχώρια (Θεσσαλίας) 192, 204, 206
 Βογατσικόν 297, 298
 Βόλγας 320
 Βόνιτσα 224
 Βοστίτζα 239
 Βουλγαριά 190, 191, 264
 Βουνιχώρα 193, 196
 Βουργαρέλι 151
 Βραχώρι· βλ. Ἄγρίνιον
 Βρεσθαίνη 167

- Βυτίνα 301
 Γαβρᾶ ραχίν 121
 Γαβρολίμνη 197, 198
 Γαλαξείδι 251
 Γαλατάς 135, 325, 455
 Γαλατινή· βλ. Κοντισκόν
 Γαλλία 172
 Γαστούνη 228
 Γεράνεια 144
 Γέροντας 166
 Γιάννενα· Γιάννινα· Γιαννίνου (κάμπος)·
 βλ. Ίωάννινα
 Γεράνεια· βλ. Γεράνεια
 Γκιόνα 195
 Γκούρα η Γούρα· βλ. Ὀθρυς
 Γκραικού ράχη 193
 Γορτυνία 235, 242
 Γραβιά 243
 Γραμπούσα 173
 Γρανίτσα 199, 246
 Γρεβενά 143, 144, 185, 189, 215, 220,
 253, 258, 297, 298
 Γρεβενό· βλ. Γρεβενά
 Γριβινά· Γριβινό· βλ. Γρεβενά
 Γρίμποβον 179
 Γύθειον 175, 235

 Δαδι 245
 Δαμασκός 472
 Δαμάστας μονή 156
 Δαύλεια 297, 341
 Δέβρα γεφύριον 34
 Δερβενάκια 160, 161, 284
 Δερβένι 230
 Δημητσάνα 237
 Δημοσουλᾶ Κούλα 152
 Δηρός 168, 169, 170
 Δίστομον 247, 249, 296, 297
 Δούναβις 321
 Δράμα 160
 Δρόμπολη 264
 Δωρίς 184, 240

 Ἐβραιοακή 461
 Ἐγγλιτέρα 312· βλ. καὶ Ἀγγλία
 Ἐγριπος 251
 Ἐδεσσα Μεσοποταμίας 310
 Ἐλασσών 143, 145, 185, 186, 196, 197,
 211, 212, 220, 221, 252, 259
 Ἐλικών 286
 Ἑλλάς 251, 319, 321, 361
 Ἑλληνικό· βλ. Κάστρο
 Ἑλλήσποντος 213
 Ἐλμπασάν 179
 Ἐλυμπος· βλ. Ὀλυμπος
 Ἐλυμπος (Καρπάθου) 288
 Ἐνετία 138
 Ἐξη μάρμαρα 428
 Ἐπαχτος· βλ. Ναύπακτος
 Ἐπίδαυρος 305
 Ἐπτάνησα· βλ. Ἴονιοι νῆσοι
 Ἐρασίνοσ 160
 Ἐρζεμούμ· βλ. Θεοδοσιούπολις
 Ἐριγών 176
 Ἐρυθραία 446
 Εὔβοια 193
 Εὐρύπολη· βλ. Νεβρόπολις
 Εὐρυτανία 191
 Εὐφράτης 28, 35, 40, 41, 44, 45, 46, 48,
 52, 97, 99, 100, 106, 107, 278, 325,
 443

 Ζάκυνθος 155, 237
 Ζάλογγος 159
 Ζάχη Γρεβενῶν 176
 Ζελίτσα 199
 Ζεμενό 296, 297
 Ζητούνι 251· βλ. καὶ Λαμία
 Ζίχνα 212
 Ζυγός 256
 Ζωοδόχος Πηγή (μονή) 230

 Ἥλιον κάστρο· βλ. Κάστρο
 Ἥλιον τὰ παρχάρια 127
 Ἥπειρος 160, 162, 175, 184, 188, 189,
 190, 191, 199, 210, 227, 246, 255,
 258, 296, 462

Ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς βλ. Ἑλλάς
Ἡράκλειον 140, 274, 383

Θεοδοσιούπολις 121

Θεοτόκου μονὴ 229

Θεσσαλία 189, 190, 191, 211, 213, 214,
218, 221, 223, 246, 250, 252, 258,
288, 296, 297, 298

Θεσσαλομαγνησία 221

Θεσσαλονίκη 125, 126, 158, 250, 309,
315, 375, 431

Θιάκι βλ. Ἰθάκη

Θυρέκη 325

Ἰάννινα βλ. Ἰωάννινα

Ἰβήρων μονὴ 92, 122, 134, 325

Ἰδη 4

Ἰθάκη 194, 198

Ἰμβρος 174

Ἰνναχώριον (Κισάμου) 136

Ἰόνιοι νῆσοι 153, 204, 237

Ἰρην 416

Ἰωάννινα 147, 148, 149, 150, 152, 158,
159, 163, 176, 179, 192, 194, 198,
200, 201, 203, 204, 214, 218, 224,
226, 243, 245, 246, 251, 256, 257,
273, 276, 277, 278, 299, 387, 465,
466

Κάζα 256

Καϊλάρια 176

Καινούρια χώρα 191, 256

Κακοσούλι 148 βλ. καὶ Σούλι

Καλάβρυτα 155, 179, 180, 238, 239

Καλαμάτα 168, 303

Καλαμπάκα 177, 218, 284

Καλαμπάκα βλ. Καλαμπάκα

Καλιάρια βλ. Καϊλάρια

Καλλιάρια 217

Καλλιάριας μονή βλ. Καλλιάρια

Καλόλιμνος 287, 288

Καλό Χωριό 92

Καλύβια 239

Καλύβες 171, 172

Κάντανος 180, 274

Καπαδοκία 335, 337, 339, 340, 361

Κάρλοβιτς 138

Καρπενήσιον 163, 177, 188, 198, 203,
204, 218, 225, 226, 449

Καρύταινα 155

Κάσος 164, 165

Κάσπακας 66

Κασσάντρα 213, 218, 250

Καστανιά 236

Καστάνιτσα 235

Καστορία 177, 178

Κάστρο 135, 137, 141, 375 - τῆς Ἀθή-
νας 246 - ἑλληνικὸ 130 - Ἡλίου 127.
- Μαρσῦς 88, 90 - μεγάλο (Ἡρά-
κλειον Κρήτης) 136, 137, 140, 274,
383 - Μηδιάς 88 - Μοριᾶ 88 - Ὀ-
βριᾶς 88 - Σούδας 88 - Σουριᾶς 88
- Ὠραιόκαστρον 91 - Ὠριᾶς 88, 89,
91, 92. - (Πάργωνος) 229

Κατερίνη 214, 215, 221

Κατοχή 163, 255

Κατσαρού 231

Κάτω Ἰταλία 446

Καύκασος 320

Κάψα Ἡλείας 231

Κέα 145, 193

Κέντρος 287, 289

Κεράσσοβον 191, 192

Κερασσοῦς 61, 457, 458

Κερατσίνιον 247

Κέρκυρα 136, 249

Κηπ'ρειό 189

Κιάφα 147, 148, 149, 152

Κιθαιρών 286

Κιλικία 59

Κιούγκι βλ. Κούγκι

Κίσαβος 215, 253, 287

Κλεινοβόν 246

Κλεισοβα 167

Κοζάνη 143, 145

Κόζιακας 259, 284

Κοζίτσα 198

- Κομπότι 261
 Κόνιτσα 189
 Κοντσιακόν 259, 260
 Κόραξ· βλ. Βαρθούσια
 Κόρθος· βλ. Κόρινθος
 Κορινθιακός κόλπος 160
 Κόρινθος 161, 162, 259
 Κορσική 385
 Κορώνη 137, 138, 446
 Κούγκι 149
 Κουλάτ ντάγ 121
 Κούλουρη· βλ. Σαλαμίσ
 Κούμη 381
 Κουνταικό· βλ. Κοντσιακόν
 Κούπετρα 109
 Κουτλουμουσίου μονή 217
 Κουτσελιό, Κουτσουλιό 256, 257
 Κουφελωτό 180
 Κρήτη 141, 171, 172, 174, 175, 179, 192,
 332, 381, 383, 430, 474, 476
 Κρύα βρύση 77, 184, 284
 Κρύα βρυσούλα 201
 Κρύες βρυσούλες 428
 Κρύο νερό 77
 Κύθηρα 194
 Κυκλάδες 476
 Κύπρος 136
 Κωνσταντινούπολη· Κωνσταντινούπολι· βλ.
 Κωνσταντινούπολις
 Κωνσταντινούπολις 9, 58, 59, 97, 123,
 125, 126, 127, 129, 131, 135, 164,
 194, 435, 451, 474. Βλ. καί Πόλη
 Κως 165
 Λακάπη 52
 Λάκκοι Μεσσηνίας 253, 254
 Λάλα 157, 158, 240
 Λαμία 156, 157, 251, 299
 Λαμπίση βρύση 167
 Λάμποβο 285
 Λάνδι 193
 Λάρισα, Λάρ'σα 160, 210, 218, 252, 276,
 305, 319
 Λάστα 154
 Λαχώρη 32, 150
 Λεβάδεια 145, 156, 193, 195, 196, 264,
 296
 Λεβίδιον 155, 156
 Λειβάδι Όλύμπου 214
 Λειβαδιά· βλ. Λεβάδεια
 Λεπενού 204
 Λέρνη· βλ. Μύλοι
 Λευκά όρη 273
 Λευκάς 224
 Λευκωσία 441
 Λέχροβον 177
 Λιάκουρα 173, 195
 Λιαπουριά 153
 Λιβαδάκια 164
 Λιβανάτες 193
 Λιβερά 57
 Λιδωρίζιον 223
 Λιμποβίσι 237, 300, 301
 Λιτόχωρον 211
 Λογγάστρα 228
 Λοινό· βλ. Όλωνός
 Λοκρίς 195, 244
 Λουκά όσιου μονή· βλ. Μέγα Μοναστήρι
 Λουνός· βλ. Όλωνός
 Λούρος 188, 189, 289
 Λούτζα 188
 Μαγούλα 250
 Μαγούλιανα 301
 Μάξι 239
 Μακεδονία 176, 177, 178, 185, 211, 216,
 257, 258, 277, 296 - δυτική 462
 Μακρυνάμπι 222
 Μακρυνίτσα 268
 Μακρυνόρος (Όρεβενών) 257
 Μακρυνλαί 241
 Μαλεβή (μονή) 229, 230
 Μάλεμε 273
 Μάλτα 136, 293, 436, 476
 Μάνη 168, 170, 235, 375, 385
 Μανιάκι 167
 Μανόλη γέφυρα· βλ. Όγραίς Εύρτα-
 νίας

- Μαντζούκα 121, 129
Μανωλιάσσα 179
Μαρούς κάστρο· βλ. Κάστρο
Μάρτα· βλ. Μάλτα
Μάϊεσι Όλυμπιας 254
Μαυρηγιάννη άλωνα 71
Μαυριανού άλωνι· βλ. Μαυρηγιάννη άλωνα
Μαυρίλλον 224
Μαυρομάτι 247
Μαυρομηλιά· βλ. Μηλέα
Μέγα Μοναστήρι 194, 204
Μέγα Σπήλιο 258
Μεγάλο Κάστρο· βλ. Κάστρο
Μεγαρίς 160
Μεγίστη 88
Μεθώνη 137, 138
Μελιτηνή 52, 89
Μελιτινή Λακεδαίμονος 235
Μεσολόγγιον 160, 162, 163, 167, 168, 191, 198, 205, 246, 247, 249, 252, 255, 257, 276, 385
Μεσορόγι 155
Μεσσηγία 167, 168
Μετέωρα 344
Μέισοβον 176, 220, 253, 258, 302
Μηδιάς Κάστρο· βλ. Κάστρο
Μηλέα, Μηλιά 235
Μηλιά Πιερίας 214
Μήλος 375, 376
Μιρδιτία 164
Μίσια άργαστήρια, τοῦ 298
Μισίρι 37, 172, 400
Μισολόγγι· βλ. Μεσολόγγιον
Μολδοβλαχία 211
Μοναστηράκι Άκαρνανίας 200
Μοναστήριον 177
Μονεμβασία 138
Μοράβας 179
Μοριά Κάστρο· βλ. Κάστρο
Μοριανό πηγάδι 446
Μοριάς 139, 140, 161, 162, 237
Μορίζοβο 176
Μορώνη· βλ. Μεθώνη
Μουριάς· βλ. Μοριάς
Μουρτζιά 303
Μουσούρων στρατά 273
Μπαμπαλή χάνι 143
Μπαρδούνια, Μπαρδουνοχώρια 232, 233
Μπαρμπαριά 114, 165, 292, 319, 398, 476
Μπαρμπίτσα 228
Μπεράτι· βλ. Βεράτιον
Μπιζάνι 179
Μπονιά (νῦν Παλαιόπυργος) 253
Μπουγατσ'κό· βλ. Βογατσικόν
Μπούζι 301
Μπούνος 144
Μπούρτζι 239
Μύλοι 160, 235
Μυστράς 232
Μυτιλήνη 293, 472
Νάουσα 158, 159
Νάπλι· βλ. Ναύπλιον
Ναύπακτος 138, 196, 269
Ναύπλιον 138, 160, 167, 177, 239, 302, 305, 306
Νεβρόπολις 205, 218
Νεγοβάνη 177
Νέπαχτος· βλ. Ναύπακτος
Νευρόπολη· βλ. Νεβρόπολις
Νιάουστα· βλ. Νάουσα
Ντεμίρ - Καπού· βλ. Σιδηροῦ Πύλαι
Νεορβενάκια· βλ. Δεορβενάκια
Νεορβένι· βλ. Δεοβενία
Ντολμάς, Ντουλμάς 246, 247
Ντουτσ'κό· βλ. Κοντισκόν
Ξηρομέρι, Ξηρόμερο 163, 261
Ξόβουνο 76
Όβριάζ· Κάστρο· βλ. Κάστρο
Οινόη 9
Οίτη 195· βλ. καί Παλιωκαταβόθρα
Όλυμπία 254
Όλυμπος 189, 196, 207, 212, 213, 214, 215, 220, 221, 253, 277, 285, 286, 287

- Όλωνός (Έρύμανθος) 231, 232
 Όμαλός 273
 Όξυά 272
 Όθρας (ή Γκούρα) 216, 224, 225, 269, 271
 Όρφανού κόλπος 211
- Παλιοκαταβόθρα 195· βλ. και Οίτη
 Παλιοχώρι 245
 Παναγιά Λιμνίτσα 177
 Παναγιάς πύργος 221
 Πάργα 153, 154
 Παρνασσός 173, 245, 251
 Παρνασσός 174, 195, 250, 298
 Παρόρι 229
 Πάρος 134
 Πασιά κάμπος 264
 Πάτρα Πελοποννήσου 140, 157, 225, 226, 239, 241, 257, 381, 382
 Πάτρα (Υπάτη) 156, 223, 225, 226
 Πατραϊξίκιον· βλ. Πάτρα (Υπάτη)
 Πατρινό· βλ. Πάτρα (Υπάτη)
 Παύλιανη 245
 Πελοπόννησος 192, 227, 229, 235, 236, 240, 262, 295, 301, 381
 Πέντ' Αλώνια· βλ. Αλώνια
 Πέρα ράχη 256
 Περιστέρι 177
 Περόν, (Πέρρη) 52
 Πέτα 162, 252, 255
 Πέτρα 156, 259
 Πετροβούνι Γορτυνίας 301
 Πετροβούνι Ήπειρου 200
 Πιάνα 155
 Πίνδος 158
 Πιρρουν· βλ. Περό
 Πλαταμών 221
 Πόλη 12, 17, 61, 62, 94, 103, 104, 124, 125, 126, 127, 128, 133, 135, 155, 236, 259, 289, 356, 375, 381, 385, 386, 387, 390, 404, 436, 446, 455, 464, 475· βλ. και Κωνσταντινούπολις
 Πολιανή 167
 Πόρος 247
 Πόρτο Κάγιο 193, 228
- Πορφύριν 57
 Ποταμά 221, 284
 Πούντα 176
 Πουταμιά· βλ. Ποταμιά
 Πράβι 211, 212, 216
 Πράμαντα, Πράμαντη 227
 Πρέβεζα 149, 154, 176, 193, 194, 195
 Πρόνοια 239, 305, 306
 Προστοβίτσα 230
 Προύσα 473
 Προυσός· βλ. Προυσοῦ μονή
 Προυσοῦ μονή 205, 219
 Πρύμαντη· βλ. Πράμαντα
 Πύλος 305
 Πύργος 154, 168
 Πύργου σεράγια 264
- Ράικου 227
 Ράχοβα· βλ. Άράχοβα (Παρνασσίδος)
 Ραψάνη 214
 Ρέθεμνο· βλ. Ρέθυμνον
 Ρέθυμνον 135, 140, 141, 142, 319
 Ρεντίνα 205
 Ριτιάσα 152
 Ροδιτιά 178
 Ροδίνιον· βλ. Ροδιτιά
 Ροδόπολις 57
 Ροδοπούλα 463
 Ρόδος 134, 381, 450, 463
 Ρούμελη 139, 158, 159, 161, 193, 194, 218, 233, 240, 249, 277
 Ρουμλούκι 118
 Ρωμανία 61, 62, 127, 128, 130, 309, 317, 385
 Ρωμνιού (ράχη) 193
- Σαλαμής 248
 Σαλονίκη. Σαλονίκι· βλ. Θεσσαλονίκη
 Σάλωνα 195, 251
 Σαμαρίνα 179, 192, 259, 297
 Σέλινον 273, 274
 Σέλιτσα 168
 Σέρρα 216
 Σιάτιστα 143, 144, 145, 259, 298

- Σιδηραϊ Πύλαι 176
 Συνασός 76
 Σκάλωμα 225
 Σκιάθος 211, 213
 Σκόδρα 164
 Σκόπελος 211
 Σμόλικας 179
 Σμύρνη 135, 464
 Σούδας Κάστρο· βλ. Κάστρο
 Σούλι, Σούλιο 147, 149, 151, 152, 164, 225, 249
 Σουριά 398, 440
 Σουριᾶς Κάστρο· βλ. Κάστρο
 Σόφια 233
 Σπάρτη 381
 Σπερχειός· βλ. 'Αλαμάνα
 Σπήλιο 258
 Σπίνα 274
 Σποράδες 218, 361
 Σταγιούς (τὸ μοναστήρι) 219
 Στάτιστα 177
 Σταυρῖν 121
 Σταυροδρόμι τοῦ Μέγα 296
 Σταυρός Τίμιος 4
 Σταυροῦ μοναστήρι 219
 Στερεά 'Ελλάς 189, 193, 194, 210, 229, 245, 249, 255, 296
 Στρυμών 211
 Συρία 68, 385
 Σῦρος 175
 Σφακιά 140, 141, 142, 274
 Σφακιανὸ (βουνό) 287, 289
 Σχιστὴ ὁδός· βλ. Σταυροδρόμι τοῦ Μέγα
 Τατάρνας γέφυρα 224. - μονή 205, 224
 Ταῦγετος 232
 Τελμησός 71
 Τένεδος 126
 Τεπελένι 148, 179, 191
 Τζιά· βλ. Κέα
 Τζύπρος 97, 99, 101, 136
 Τόσκιξι 255
 Τούρναβος 215, 221, 322
 Τρανὸ χωριὸ 199
 Τραπεζοῦς 121, 127, 128, 129, 130
 Τρία 'Αλώνια· βλ. 'Αλώνια
 Τρίκκαλα 143, 145, 218
 Τρίκορφα 232, 238, 284
 Τρίπολις 155, 162, 228, 238, 240, 253
 Τριπολιτσία· βλ. Τρίπολις
 Τριπόταμος· βλ. Τατάρνας μονή
 Τρίγας γεφύρι 261, 262, 319, 322, 325
 Τροία 325
 Τρομπολιτσία βλ. Τρίπολις
 Τσαμανδός 79
 Τσίμβοβα (νῦν 'Αρεόπολις) 169
 Τσουμέρκα 151
 Τυμφρηστός 272
 Τρωάδα 169
 'Υπάτη· βλ. Πάτρα ('Υπάτη)
 Φαληρικὸν πεδίων 247
 Φάληρον 249
 Φανάρι 160
 Φεραὶ Θεσσαλίας 358
 Φθιώτις 223, 225
 Φλάντρα 342
 Φολὴ 157
 Φονιά κάμπος 264
 Φούρκα 251
 Φούρκα 'Ηπείρου 259
 Φουρνάς 205, 206
 Φραγκιά 73, 125, 126, 149, 198
 Φρῶ 165
 Φωκίς 223
 Χαλδία 121
 Χαλκιδική 213
 Χαλκίς 249
 Χαλκουμάτα, Χαλκωμάτα 156
 Χανιά 140, 390
 Χάνι Γραβιάς 194, 245, 250
 Χάντακας 212
 Χαριά 168

Χασάντρα· βλ. Κασσάντρα
Χάσια 189, 216, 218
Χιλιαδού 216
Χιμάρα 285
Χιός 293
Χρυσοβίτσι 301

Ψηλορείτης 4, 274, 287, 289

Ώρά 9

Ώραιόκαστρον 91

Ώριά· βλ. Ώρά

Ώριάς Κάστρο· βλ. Κάστρο

Γ'. ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

- Aarne A. 345
 Adontz N. 55
 Αϊνιάν Δ. 247
 Ἀλεξανδράκος Δ. 233
 Ἀνδρεάδης Ἄνδρ. 460
 Ἀνδριώτης Νικ. 131, 357
 Ἀποστολάκης Γιάνν. ιε', ιη', κδ', κς', 125, 190, 264, 278, 282, 372, 473
 Ἀραβαντινός Π. κδ', 158, 184, 190, 192, 197, 199, 207, 216, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 243, 244
 Ἀραβαντινός Σπυρ. 158

 Βαγενάς Θ. 230
 Βαλαωρίτης Ἀ. 200
 Βασδραβέλλης Ἰ. ις', 189, 211, 213, 214, 216, 218, 224
 Βέης Ν. 220, 229, 240, 242, 253, 254, 286, 368
 Βενέζης Ἡλ. 302
 Βλαχογιάννης Γιάνν. 197, 205, 224, 228 233, 234, 255, 262, 300, 310
 Βρανούσης Λ. 224
 Baud-Bovy S. ζ', 3, 45, 68, 69, 82, 89, 310, 319, 347, 361, 363, 368, 379, 385, 388, 410, 411, 412, 417, 429, 435, 439, 447, 473
 Boete 360
 Bojatzides J. K. 446
 Bolte Joh. 325
 Bourboulis Ph. P. 379
 Bouvier Bertr. ιδ', κβ', 184, 304, 325
 Brewster P. C. 378, 394
 Büdinger Max ια'
 Cocchiara G. 319, 320
 Γερμανός Παλαιῶν Πατρῶν 231
 Γούδας Ἀ. 214
 Γρηγοράς Νικηφόρος ιγ'
 Γρίσπος Η. 219
 Γριτσόπουλος Τ. 242

 Δεληγιάννης Κανέλλος 155, 167, 168, 228, 231, 239, 246
 Δημόπουλος Θ. Σ 305
 Δουλιγέρικης Ἐμμ. 383
 Δραβίλλας Γ. Θ. 250
 Dawkins R. 3
 Dieterich Karl 310, 319

 Εὐαγγελᾶτος Χ. Γ. 252
 Εὐαγγελίδης Τρ. 251
 Εὐλάμπιος Γ. κβ'

 Fauriel Cl. ις', ιθ', κ', κβ', 191, 199, 200, 207, 218, 220, 223, 224, 228, 243, 278
 Firmenich κβ'

 Gaidoz H. 78
 Gaster M. 357
 Goossens R. 55, 395
 Grégoire Henri θ', ιγ', ιδ', 7, 10, 44, 45, 46, 52, 54, 55, 59, 79, 395
 Guilletière, La κα'

 Ζαμπέλιος Σπυρ. κβ', κδ'
 Ζαννέτος Φ. 228
 Ζησίου Κ. Γ. 200, 204
 Ζώρας Γ. Θ. κβ', 441

 Hadjinicolaou - Marava Anne 388
 Haxthausen, Werner von κα'
 Heuzey L. 258

 Θέρος Ἄγις κγ'

 Ἰατρίδης Ἀ. κβ', 321
 Ἰωαννίδης Σάββ. 129
 Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίγου Μαρία 36, 417

- Ίωάννου Μάνθος 138
 Impellizeri Salv. 36, 310
 Jeannarakis Ant. κγ'
 Jungbauer 330
 Κυροφύλας Κ. 200
 Κακριδής Ί. Θ. 360
 Καλονάρος Π. ια', ιβ'. 3, 10, 19, 20, 55
 Καμπούρογλους Δημ. κ', 183, 228
 Κανδηλώρος Τ. 218, 228, 230, 236, 249
 Καρκαβίτσας Ά. 196, 300
 Κασομούλης Ν. 185, 186, 188, 189, 191
 194, 197, 199, 200, 204, 207, 211,
 213, 214, 218, 220, 224, 243, 245,
 246, 249, 250, 251, 252
 Κατριβάνος Θ. 239
 Κατσέλης Π. 373
 Κατσουρός Άντ. 375, 377
 Καψάλης Γερ. 233, 235
 Kind Th. κβ', κγ'
 Κόκκινος Διον. 239
 Κονομής Ν. 12
 Κοντάκης Άντ. 228
 Κορομηλάς Γ. Δ. 185, 216, 246, 249, 258
 Κουγέας Σωκρ. Β. ιβ', κα'
 Κουκουλές Φαιδ. θ', 228, 319, 428
 Κουρμούλης Γεώργ. ιβ', 53, 363
 Κουτσονίκας Α. 165
 Κριαράς Έμμ. κβ', 131
 Κρυστάλλης Κ. Δ. 258
 Κυριακίδης Στίλπ. Π. ς', ζ', η', θ', ι', ια',
 ιβ', ιγ', ιδ', ιθ', κ', κα', 7, 10, 11, 12,
 14, 16, 26, 27, 44, 61, 82, 89, 95, 110,
 111, 112, 361, 388, 411, 417, 446
 Κυριακίδης St. βλ. Κυριακίδης Στίλπ.
 Λαμπριδής Ί. 189
 Λάμπρος Σπ. κα', κδ', 296
 Λαμφιδής Όδ. 121
 Λαούρδας Βασ. 140
 Λάππας Τ. 194, 196
 Λελέκος Μιχ. κδ'
 Λουκάτος Δημ. 347
 Λουκόπουλος Δ. 199, 300
 Lavagnini Br. 310
 Legrand Έμ. ιβ', κα', κγ', 383
 Lüdeke Hedw. ιγ', ιδ', κγ' 45
 Μαζαράκης Άλ. 176
 Μακρής Ν. Δ. 168
 Μακρυγιάννης Γιάννης, 194, 245, 247, 250
 Μανούσας Μαν. 135, 342
 Μαχαιράς Δεόντ. 441
 Μέγας Γ. Ά. κα', 121, 127, 320, 357, 358
 Μελαχρινός Άπόστ. κγ'
 Μενάρδος Σίμ. η', κα', κβ', κγ', 41
 Μέριτζιος Κ. 145, 191, 194
 Μεταξάς Κ. 157, 163, 255
 Μηλιαράκης Άντων. ιβ'
 Μιαούλης Άντ. 165
 Μιχαηλίδης Νουάρος Μ. F. 288
 Μίχος Άρτέμ. 168, 246
 Μπάρτας Τρ. 188, 189, 200
 Μπουνιαλής, Μαρίνος Τζάνε 137
 Mangano G. 394, 395
 Marcellus Conte M. de κβ'
 Meier John 110, 360, 423, 426, 428
 Morgan G. 363, 378
 Νοτάρης Ί. Σ. 178
 Ξανθουδίδης Στέφ. 274, 460
 Οικονομίδης Δημ. Β. 310
 Οικονόμου Μάνθ. 155, 156, 161, 165
 Ortiz R. 360
 Παντζελιός Μάριμπα 140
 Παπαδόπουλος Άνθ. 128
 Παπαδόπουλος Κάρπος 194
 Παπακυριακόπουλος Ί. Π. 454
 Παπαρηγόπουλος Κ. ις', 139, 158, 164,
 188, 189, 194, 200, 204, 218, 228,
 233, 239, 243, 249, 250, 277
 Πετρόπουλος Δ. Α. κ' κα', κβ', κγ', κς',
 3, 48, 53, 137, 138, 139, 189, 233, 237,
 278, 327, 330, 383, 417, 463, 476

- Πηνιάτογλου 'Α. ς'
 Πολίτης Λίνος 310
 Πολίτης Ν. Γ. ς', θ', ια', ιβ', ιθ', κ',
 κβ', κγ', κδ', κε', κς', κη', κθ', β, 22,
 36, 37, 39, 42, 64, 68, 78, 79, 82, 104,
 110, 122, 125, 128, 176, 184, 191, 196,
 199, 213, 214, 217, 225, 229, 235, 240,
 242, 255, 261, 262, 264, 277, 278,
 287, 295, 309, 310, 319, 320, 325,
 330, 332, 335, 346, 347, 358, 360,
 363, 368, 378, 379, 385, 389, 394,
 395, 417, 429, 467
 Προσής Κ. 441
 Passow Arn. κγ'
 Potter Marry Ath. 78

 Ρωμαίος Κ. 3, 342
 Radermacher L. 395

 Σάθας Κ. ια', ιβ', 183, 184, 213, 219, 441
 Σακελλαρίου 'Αθ. 53, 83
 Σακελλαρίου Μιχ. 236
 Σκαφιδᾶς Β. 246
 Σκουβαράς Β. 221
 Σπανδωνίδου Ειρήνη ις', 137, 175, 198,
 199, 206, 222, 223, 226, 244, 245,
 251, 269, 279, 296, 298, 299, 300
 Σπαταλάς Γερ. η'
 Σπυριδάκης Γεώργ. Κ. θ', ιγ', ιδ', κ', κδ',
 36, 89, 92, 132, 136, 310, 335, 343,
 344, 460, 467
 Σταυρινίδης Νικ. 137
 Συκουτρής 'Ι. κς'
 Sainéan L. 318
 Schischmanov Ivan 309, 310
 Schmidt Bern. 330
 Seemann E. 132, 347

 Soyter Gustav ζ'
 Spletstösser W. 360
 Spyridakis G. Κ. Βλ. Σπυριδάκης Γ. Κ.
 Starr Joshua 460

 Ταρσούλη Γεωργία 23, 378, 394
 Τερτσέτης Γ. 262
 Tarsouli G. Βλ. Ταρσούλη Γεωργία
 Thompson M. S. - Wace A. J. B. Βλ.
 Wace A. J. B. - Thompson M. S.
 Thompson St. 345, 347
 Tommaseo N. κβ', 223
 Trenkner Sophie 394

 Φάβης Β. 12
 Φιλαδελφεύς Θ. Ν. 262
 Φιλήμων 'Ι. 233, 253
 Φραντζής 'Α. 234
 Φωτάκος Φ. (Χρυσανθόπουλος Φ.) 155,
 165, 169, 231, 253, 255

 Χασιώτης Γ. κγ', κδ'
 Χατζηγιάννου Κ. 53, 82
 Χρηστοβασίλης Χρ. κδ'

 Vargyas Lajos 320
 Vasiliev A. 45
 Vittì Mario ιη'
 Vrabie Gh. 310

 Wace A. J. B. - Thompson M. S. 189,
 193, 296, 297
 Wagner G. 448
 Wiora Walter 347

 Xaverius a Monte Acuto (Xavier de
 Montaigu) κα'

Δ'. ΤΟΠΩΝ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ

- *Αβδηρα 118
 *Αγιάσος 321
 *Άγιος Γεώργιος Νηλείας 370, 414
 *Αγόριανη (Παρνασσού) 138, 177, 178, 202, 222, 223, 240, 244, 245, 251, 263, 269, 276, 279, 299, 331, 446
 *Αγραφα 157, 210, 449
 *Αργιλιά (Μεσολογγίου) 331
 *Αδριανούπολις 327
 *Αετός (Τριφυλίας) 306, 328
 Αιγιάλεια (Πελοποννήσου) 229
 Αίγαλοῦσα (Κύπρου) 325
 Αίγινα 349, 403, 448
 Αίγιον 267
 Αίνος 421, 462
 Αιτωλία 194, 202, 210, 284
 Αιτωλικόν 195
 *Ακάκιον (Μόρφου Κύπρου) 30
 *Αλωνίσταινα 180
 *Άμοργός 79, 470
 *Ανακού 69
 *Ανασελίτσα 360
 *Άνδρίτσεινα 154, 178, 200, 272, 280, 290, 291, 296, 303, 305
 *Άνω Βάντσα (Κοζάνης) 428
 *Άνω Λεύκαρα (Κύπρου) 51, 439
 *Άπεράθου 390
 *Αράχοβα (Παρνασσίδος) 25, 297, 301
 *Αργυράδες (Κερκύρας) 465
 *Αραδιά 229, 242, 254, 280, 283, 295
 *Άρσος (Κύπρου) 422
 Αύγουρο (Κύπρου) 102

 Βάρνα Κάτω Μοισίας 465
 Βατόλακκος (Κυδωνίας) 179
 Βίχι 407, 448
 Βισταγή *Αμαρίου 290
 Βλάστη 265
 Βούβουρα (Κυνουρίας) 414
 Βυτίνα 256

 Γαβαλού (*Ακαρνανίας) 163
 Γκρινιάδες 456
 Γορτυνία 237, 242, 277, 287
 Γουριά (έπαρχ. Μεσολογγίου) 262
 Γρεβενά 179
 Γρίζι (Μεσσηνίας) 93

 Δαύλεια (Λεβαθείας) 341
 Δημητσάνα 239, 290
 Δυτ. Μακεδονία 187, 201, 257, 258, 275, 297, 405, 469

 *Έλος (Κισιάμου) 434
 *Έξω Ποτάμοι (Λασιθίου Κρήτης) 56
 *Έπισκοπή (Κύπρου) 16
 *Έπτακόμη (Κύπρου) 87
 Εῤβροια 37, 382, 437, 455

 Ζαγόρι 249

 *Ήλεια 160, 408
 *Ήπειρος 25, 70, 73, 96, 103, 133, 146, 151, 159, 164, 175, 176, 196, 203, 209, 225, 227, 249, 256, 257, 261, 268, 269, 271, 272, 275, 281, 344, 346, 351, 372, 375, 393, 428, 433, 462, 475
 *Ήπειρος (Βόρειος) (*Αργυρόκαστρον) 220

 Θεσσαλία 92, 133, 140, 147, 197, 204, 215, 250, 270, 276, 284, 298, 370, 414, 457
 Θεσσαλονίκη 177, 392, 453
 Θήρα 378
 Θράκη (*Ανατολική) 67, 217, 327, 333, 367, 406, 421, 452, 462, 476
 Θράκη (Βόρειος) 67, 217, 333, 367, 406, 465, 476
 Θράκη (Δυτική) 118

- Ίμβρος 174
 Ίσθιαία (Εύβοίας) 437
 Ίταλία βλ. Κάτω Ίταλία
 Καλοσκοπή (Παρνασσίδος) 246
 Κάλυμνος 424
 Καμάραι (Έρινεών) 239
 Καμπιά (Χίου) 32, 420
 Κάντανος (Σελίνου Κρήτης) 180
 Καππαδοκία 7, 69, 72, 76, 91
 Καρατσόλ (Τιρνάβου) 140, 276, 298, 457
 Καρδάμυλα 391
 Κάρπαθος 46, 63, 87, 88, 103, 110, 117
 146, 288, 292, 303, 326, 394, 407,
 415, 432, 440, 454, 456
 Καρούα (Κορινθίας) 392
 Καρούταινα (Γορτυνίας) 301, 303
 Κάσος 449
 Κάσπακας (Λήμνου) 66
 Καστελλόριζον (Μεγίστη) 165, 366, 447
 Καστοριά 72
 Κατάλακκος (Λήμνου) 17
 Κάτω Ίταλία (Βονα) 465
 Κάτω Μοισία (Βάρνα) 459
 Κερασούς 74, 78, 113
 Κέρκυρα 109, 186, 343, 465
 Κόνιτσα 466
 Κορινθία 283, 300
 Κορώνη 161, 288
 Κρήτη 4, 17, 19, 21, 22, 38, 42, 56, 65, 68,
 77, 97, 117, 123, 124, 132, 134, 136,
 137, 141, 143, 173, 179, 180, 217,
 263, 273, 274, 283, 289, 290, 293,
 294, 304, 317, 345, 349, 357, 373,
 381, 385, 397, 416, 434, 444, 453,
 463, 468, 472, 474
 Κόζικος 115, 374, 435, 471
 Κυθρέα (Κύπρου) 355
 Κύμη (Εύβοίας) 382
 Κυνουρία 203, 230, 270
 Κυπαρισσία 431
 Κυπαρισσιον Ήπιδαύρου Λιμηρᾶς 132
 Κύπρος 16, 30, 41, 51, 54, 87, 101, 102,
 108, 315, 325, 341, 355, 389, 422,
 426, 439, 444, 451
 Κυρήνεια 444
 Κώμα - Κκεπίρ (Κύπρου) 101
 Κώμα τοῦ Γιαλοῦ (Κύπρου) 41
 Λαγκάδια (Γορτυνίας) 161, 232, 305
 Λεμεσός 426
 Λέσβος 321
 Λευκάς 5
 Λευκωσία 315
 Λήμνος 17, 66, 80
 Λιβάρζι (Καλαβρύτων) 156
 Λιγουριό 371
 Λοζέτσι (Ήπείρου) 73, 209, 375
 Μακεδονία 9, 72, 94, 144, 145, 159, 168,
 177, 179, 187, 193, 201, 212, 253,
 257, 258, 259, 260, 265, 275, 285,
 297, 298, 360, 382, 392, 405, 427,
 428, 449, 453, 456, 461, 469 βλ. και
 Δυτ. Μακεδονία
 Μάναρι (Άρκαδίας) 248
 Μάνη 171
 Μανιάκι 167, 284
 Μαργαριτες (Ρεθύμνης) 385
 Μεθώνη 23, 161, 288
 Μέσα Ποτάμιοι (Λασιθίου) 65
 Μεσδάνι (Τρικάλων) 270
 Μεσημβρία 367
 Μεσολόγγιον 178, 253, 285
 Μικρά Άσία 115, 337, 374, 435, 471 βλ.
 και Πόντος, Καππαδοκία
 Μύκονος 6, 57
 Νάξος 329, 390
 Ναυπακτία 199, 300, 302
 Ναύπακτος 205
 Νεγάδες Ήπείρου 70, 175
 Νιγρίτα 427
 Νίσυρος 75, 365, 411, 436, 440
 Όλυμπία 255
 Όλυμπος 20
 Παπαδιανὰ (Κισάμου) 345

Πάπιγκον (Ζαγορίου) 151, 268, 271, 272,
462

Παρνασσός 251

Πάρος 387, 413

Πάτραι 24

Πελοπόννησος 23, 24, 81, 93, 132, 154,
156, 158, 160, 161, 167, 171, 178,
180, 200, 202, 203, 229, 230, 231,
232, 234, 236, 237, 238, 239, 242,
248, 254, 255, 256, 267, 270, 272,
277, 280, 283, 284, 287, 288, 290,
291, 295, 296, 300, 301, 303, 305,
306, 328, 371, 391, 392, 408, 414,
431, 445, 458, 466, 467, 474

Περβόλια (Κισιάμου) 123

Περίαι 285

Πόντος 8, 9, 18, 35, 44, 58, 63, 74, 78,
90, 95, 106, 113, 122, 128, 129, 130,
131, 319, 323, 334, 346, 359, 386,
419, 458

Πυλία 291

Πύργος (Εύβοίας) 455

Ραβδάς (Μεσημβρίας) 367

Ρόδος 31, 339, 409, 430, 464

Ρούμελι 195, 252, 261

Ρουσβάναγα (Μεγαλόπολεως) 248

Ρωγδιά (Κρήτης) 143

Σαμαρίνα 103, 193, 461

Σαρακατσάνων 276, 312

Σελλιά (Ρεθύμνης) 274

Σητεία 4, 397

Σιάτιστα 9, 144, 145, 159, 382

Σινασός 7, 76, 91

Σινίχοβον 179

Σινώπη 337

Σιταράς (Γρεβενών) 94

Σκῦρος 24, 474

Σούλι 164

Σουφλί 452

Σταυρίν (Πόντου) 122

Στεμνίτσα (Γορτυνίας) 305, 466

Στερεά Ἑλλάς 25, 138, 157, 163, 177,
178, 194, 195, 199, 202, 205, 210,
222, 223, 240, 244, 245, 246, 251,
252, 253, 257, 261, 262, 263, 269,
276, 279, 284, 285, 297, 299, 300,
301, 302, 331, 341, 446, 449

Σύμη 26, 37, 400

Σωζόπολις 67, 217, 333, 406, 476

Τήλος 418

Τραπεζοῦς 8, 9, 35, 58, 63, 95, 128,
130, 319, 386, 419

Τρίκαλα 197

Τρίπολις (Πόντου) 458

Τριφυλία 202, 391

Τσαρίτσανη (Θεσσαλίας) 92

Τσουμέρκα 25, 96, 393, 433, 475

Ἵππῆτι 257

Φιλώτιον 329

Φυσίνη (Λήμνου) 80

Χαλκιδική 449

Χάσια 298

Χίος 32, 77, 391, 407, 420, 448

Ἄδηλου τόπου 19, 61, 93, 104, 112, 126,

134, 136, 138, 139, 148, 149, 152,

153, 154, 155, 162, 166, 174, 183,

185, 187, 188, 189, 191, 192, 195,

197, 198, 201, 205, 206, 207, 208,

209, 210, 212, 213, 214, 215, 216,

218, 219, 221, 222, 224, 225, 226,

232, 233, 241, 243, 244, 247, 264,

265, 267, 268, 272, 277, 278, 279,

280, 281, 282, 285, 286, 289, 322,

329, 362, 363, 367, 404, 416, 438,

445, 456, 469

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σελίς
ε' - λβ'.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΗΡΩΙΚΑ ΛΙΣΜΑΤΑ ΕΚ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΧΡΟΝΩΝ (ΑΚΡΙΤΙΚΑ)

Α'. Τραγούδια τοῦ κύκλου τοῦ Διγενῆ	3 - 118
1) Κόρη ἀντρειωμένη καὶ Σαρακηνὸς	3 - 7
2) Ὁ Σάντινον Ὁ Κωνσταντῆς ζευγμένος μὲ βουβάλι	7 - 9 8 - 9
3) Ἡ ἀπαγωγή ὑπὸ τοῦ Διγενῆ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Λεβάντη Ὁ Διγενῆς ἀπρόσκλητος εἰς τὸν γάμον	10 - 18 16 - 18
4) Πάλη τοῦ Διγενῆ (ἢ τοῦ Γιάννη) μὲ τὸν δράκον	18 - 19
5) Τὸ σκότωμα τοῦ θεριοῦ	20 - 22
6) Ὁ ὕπνος τοῦ ἀγούρου καὶ ἡ λυγερή	22 - 26
7) Διγενῆς καὶ κάβουρας	26 - 31
8) Ἡ ἀρπαγή τῆς γυναικὸς τοῦ Διγενῆ	31 - 35
9) Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ Τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου	35 - 44 38 - 44
Β'. Τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρμούρη	44 - 51
Γ'. Τοῦ Θεοφύλακτου	52 - 54
Δ'. Τοῦ Πορφύρη	54 - 58
Ε'. Τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου	59 - 63
Ϝ'. Ἀνδρόνικος καὶ ὁ μαῦρος του	63
Ζ'. Τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου Ὁ γιὸς τῆς Χήρας	64 - 68 67 - 68
Η'. Τῶν ἐννέα ἀδελφῶν εἰς τὸν πόλεμον ἢ εἰς τὸ κυνήγι. Πάλη μὲ τὸ στοιχειό. Οἱ ἐννιά υἱοὶ τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ ὁ Συγρόπουλος Οἱ ἐννιά ἀδελφοὶ στὸν πόλεμο. Ὁ μικρότερος Κωνσταντῆς Οἱ ἐννιά ἀδελφοὶ καὶ τὸ στοιχειὸ τοῦ πηγαδιοῦ	68 - 74 69 - 70 71 - 72 72 - 74

Θ'. 'Ο Γιάννης τοῦ Ἀνδρονίκου ὁ γιὸς ('Αγών Γιάννη καὶ Ἡλίου. Θάνατος τοῦ Γιάννη)	74 - 78
Γ'. 'Ο Τσαμαδὸς παλεῖται μὲ τὸν γιόν του	78 - 81
ΙΑ'. Ἡ ἀρπαγὴ τῆς γυναικὸς τοῦ Κωσταντᾶ ὑπὸ τοῦ Σκληρό- πουλου	81 - 87
ΙΒ'. Τὸ Συνοδινόπουλο	87
ΙΓ'. Σταυραετὸς καὶ τοῦ Σιρβιτάνη ὁ υἱὸς	88
ΙΔ'. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριαῆς	88 - 92
ΙΕ'. 'Ο υἱὸς τῆς χήρας καὶ τὰ ἄλογά του	92 - 93
ΙΣ'. 'Ο ἄγουρος (ἢ χήρας υἱὸς) καὶ ὁ μαῦρος του	94 - 95
ΙΖ'. 'Ο Κωσταντῆς νομφευμένος καὶ ὁ μαῦρος του	95 - 102
ΙΗ'. 'Ο Γιάννης κ' ἡ καλὴ του	102 - 104
ΙΘ'. Κόρη (ἢ γιὸς) τῆς ἀστραπῆς καὶ ὁ δράκος	104 - 109
Κ'. Ἀρπαγὴ λυγερῶν ὑπὸ στρατιωτῶν	109 - 110
ΚΑ'. Ἀίσματα τῆς ἀρπαγῆς γυναικὸς Τῆς γυναικὸς τοῦ ξενιτεμένου	110 - 118 113
Τοῦ σκλάβου εἰς τὸ καράβι	114 - 117
'Ο φυλακισμένος κ' ἡ βασιλοπούλα	117 - 118

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΙΣΜΑΤΑ

Α'. Τοῦ Κωνσταντίνου Γαβρᾶ (1118 - 1140)	121 - 122
Β'. Τὸ κροῦτος τῆς Ἀντριανόπολης (1361)	122 - 123
Γ'. Τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου	123 - 124
Δ'. Τῆς Ἀγιά Σοφιάς (1453)	124 - 126
Ε'. Τὸ πάσαιμο τῆς Πόλης εἰς τὰ τραγοῦδια τοῦ Πόντου	127 - 129
Ϛ'. Τῆς Τραπεζοῦδος (1461)	129 - 131
Ζ'. Οἱ σκλάβοι τῶν Μπαρμπαρέσων	131 - 132
Η'. Οἱ αἰχμάλωτοι τοῦ Τάταρη	132
Θ'. Τὸ Παιδομάζωμα	133
Γ'. Τῆς πολιορκίας τῆς Ρόδου (1522)	134
ΙΑ'. Τῆς καταστροφῆς τῆς Πάρου (1537)	134
ΙΒ'. Τὸ πάσαιμο τῆς Κρήτης (1669)	135 - 136
ΙΓ'. Τῆς πτώσεως τοῦ Μεγάλου Κάστρου ('Ηρακλείου) (1669)	136 - 137
ΙΔ'. Μεθώνη - Κορώνη	137 - 138
ΙΕ'. Πτώσις τοῦ Ναυπλίου (1715)	138

ΙΖ'. Προετοιμασία τοῦ Γένους πρὸς Ἐπανάστασιν	139
ΙΖ'. Ἐπανάστασις 1769	139 - 140
ΙΗ'. Τὸ τραγοῦδι τοῦ Δασκαλογιάννη (1770)	140 - 143
ΙΘ'. Ἀλβανικαὶ ἐπιδρομαὶ κατὰ τῆς Σικελίτης (1784, 1827)	143 - 145
Κ'. Τοῦ Λάμπρου Κατσώνη	145 - 146
ΚΑ'. Δυὸ παιδιὰ Ρωμιόπουλα	146 - 147
ΚΒ'. Σουλιώτικα	147 - 149
ΚΓ'. Πτώσις τοῦ Σουλίου	149
ΚΔ'. Τῆς κυρᾶ Φροσόνης (1801)	149 - 151
ΚΕ'. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (1804)	151 - 152
ΚΣ'. Τῆς Δέσπως (1803)	152 - 153
ΚΖ'. Τῆς Πάργας (1819)	153 - 154
ΚΗ'. Τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821	154 - 155
ΚΘ'. Μάχη εἰς τὸ Λεβίδι (1821)	155 - 156
Λ'. Τοῦ Διάκου (1821)	156 - 157
ΛΑ'. Οἱ Λαλιώτισσες (1821)	157 - 158
ΛΒ'. Τῆς Νάουσας	158 - 159
ΛΓ'. Τοῦ Κυριακοῦλη Μαυρομιχάλη (1822)	160
ΛΔ'. Τοῦ Δράμλη (1822)	160 - 161
ΛΕ'. Τοῦ Κιαμιλ Μπέη	162
ΛΣ'. Τὸ Μεσολόγγι (1822)	162 - 163
ΛΖ'. Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη (1823)	163 - 164
ΛΗ'. Ἡ καταστροφή τῆς Κάσου (1824)	164 - 165
ΛΘ'. Ναυμαχία τοῦ Γέροντα (1824)	165 - 166
Μ'. Τοῦ Παπαφλέσα (1825)	166 - 167
ΜΑ'. Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου (1826)	167 - 168
ΜΒ'. Τῆς μάχης τοῦ Δηροῦ	168 - 171
ΜΓ'. Ὁ καταδικασμὸς τῆς Κρήτης (1830)	171 - 173
ΜΔ'. Τοῦ βασιλέως Ὀθωνος	173 - 174
ΜΕ'. Τῆς Μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου (1866)	174
ΜΣ'. Τὸ καταθρομικὸν "Ἐνωσις," (1867 - 1868)	175
ΜΖ'. Τὰ σύνορα κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ 1881	175 - 176
ΜΗ'. Τοῦ Μπρούφα (1896)	176 - 177
ΜΘ'. Τοῦ πολέμου τοῦ 1897	177
Ν'. Τοῦ Παύλου Μελά (1904)	177 - 178
ΝΑ'. Τοῦ πολέμου τοῦ 1912	179
ΝΒ'. Τοῦ πολέμου τοῦ 1940 - 1944	179 - 180

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΑΙΣΜΑΤΑ

I. ΔΡΑΣΙΣ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΑΡΜΑΤΟΛΩΝ

	Σελίς
Α΄. Βίβας καὶ Κατσιγιαννος	183
Β΄. Τοῦ Χριστοῦ Μιλιόνη	184 - 185
Γ΄. Τοῦ Ζίδρου	185 - 186
Δ΄. Τοῦ Λάπα	186 - 187
Ε΄. Τοῦ Στουρνάρη	188
ΣΤ΄. Τοῦ Νικολοῦ Τζιοθάρα	188 - 189
Ζ΄. Τοῦ Τόσκα	189
Η΄. Τοῦ Νάνου	190 - 191
Θ΄. Τοῦ Μπουκουβάλα	191
Ι΄. Τοῦ Γουφτάκη	192
ΙΑ΄. Τοῦ Γιάννη Παπανικόλα ἢ Πρίφτη	192 - 193
ΙΒ΄. Τῶν Ἀνδρουτσαίων	193 - 196
ΙΓ΄. Κλέφτης τοῦ Ὀλύμπου (Βλαγοθανάσης)	196 - 197
ΙΔ΄. Τοῦ Καλιακούδα	197 - 198
ΙΕ΄. Τῶν Σισμαναίων	198 - 199
ΙΣ΄. Τοῦ Δίπλα	199 - 200
ΙΖ΄. Τοῦ Κατσαντώνη	200 - 204
ΙΗ΄. Τοῦ Λεπενιώτη	204 - 205
ΙΘ΄. Τοῦ Νάσου	206
Κ΄. Τοῦ Λιάκου	206 - 208
ΚΑ΄. Τῆς Λιάκαινας	208 - 210
ΚΒ΄. Ἀρπαγὴ τῆς γυναικὸς τοῦ Χριστοῦ	210
ΚΓ΄. Τοῦ Νικοτσάρα	211 - 212
ΚΔ΄. Τοῦ Γιάννη Σταθά	213
ΚΕ΄. Τῶν Λαζαίων	214 - 215
ΚΣ΄. Τοῦ Καζαβέρνη	216
ΚΖ΄. Ἀγῶν κατὰ θάλασσαν	217
ΚΗ΄. Ὁ Μιριολῆς	217
ΚΘ΄. Θύμιος Βλαχάδας	218 - 219
Λ΄. Μονὴ Βαρλαάμ.	219 - 220
ΛΑ΄. Τοῦ Πλιάτσκα	220 - 221
ΛΒ΄. Τοῦ Γιώτη Μπαρτζόκα	221 - 222
ΛΓ΄. Τοῦ Κοσκινᾶ	222
ΛΔ΄. Τοῦ Γιαννούλα	222 - 223
ΛΕ΄. Κοντογιανναῖοι	223 - 225

ΛΣ'. Τοῦ Ζαχαράκη	225
ΛΖ'. Τοῦ Κατσούδα	226
ΛΗ'. Τοῦ Γιάννη Ζαρνικιώτη	226 - 227
ΛΘ'. Τοῦ Γιακωβάκη	227
Μ'. Τοῦ Ζαχαριά	227 - 229
ΜΑ'. Τοῦ Θανάση Καράμπελα	229 - 230
ΜΒ'. Τοῦ Γιαννιά	230 - 231
ΜΓ'. Τοῦ Δηληγιώργη (Γιώργη Γιαννιά)	231 - 232
ΜΔ'. Τοῦ Μουσαμπαρδούνα	232 - 233
ΜΕ'. Τραγοῦδιὰ τῶν Κολοκοτρωναίων	233 - 238
1. Τὸ καμάρι τῶν Κολοκοτρωναίων	234
2. Ὁ φόνος τοῦ Μεῖζ Ἄράπη	234
3. Εἰς τὸν Πύργον τῆς Καστανιᾶς	235 - 236
4. Οἱ διωγμοὶ τοῦ 1806	236
Τὸ φερμάνι τοῦ Σουλτάνου	236
Οἱ Κολοκοτρωναῖοι εἰς τὰ Βέρβινα	237
5. Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης εἰς τὴν Ζάκυνθον	237
6. Προδοσίαι καλογέρον	237 - 238
7. Μάχη εἰς τὰ Τρίκοφρα	238
ΜΣ'. Τῶν Χοντρογιανναίων	238 - 240
ΜΖ'. Τοῦ Χρόνη	240 - 242
ΜΗ'. Τοῦ Δήμου	242
ΜΘ'. Τοῦ Σκυλοδήμου	243
Ν'. Τοῦ Δήμου Σκαλτσά	243 - 244
ΝΑ'. Τοῦ Κώστα Ἀγραφιώτη	244 - 245
ΝΒ'. Τοῦ Γιάννη Γκούρα	245 - 246
ΝΓ'. Τοῦ Γρηγόρη Λιακατά	246 - 247
ΝΔ'. Τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη	247 - 248
ΝΕ'. Ὁ Βέϊκος καὶ ὁ Δράκος	249
ΝΣ'. Τοῦ Καραμήτσου	250
ΝΖ'. Τοῦ Κομνᾶ Τράκα	250 - 251
ΝΗ'. Τοῦ Πανουργιά	251
ΝΘ'. Τοῦ Τσέλιου	252
Ξ'. Τοῦ Λιάκου Γκοντιεῖα	252 - 253
ΞΑ'. Τοῦ Μήτρου Μποταίτη	253 - 254
ΞΒ'. Τοῦ Ἀγριόγιαννη	254 - 255
ΞΓ'. Θεοδωράκης Γρίδας	255 - 257
ΞΔ'. Τοῦ Ζιάκα	257 - 258
ΞΕ'. Τοῦ Σμαγλ Ἀγᾶ	259

Ξς'. Τοῦ Κωσταρέλλου 259 - 260

II. ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΕΚ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ

Α'. Ἐπειλή ὑπὸ κλεφτῶν	261
Β'. Ἀπελευθέρωσις αἰχμαλώτων	261 - 262
Γ'. Ὁ μαραμμένος πλάτανος	262 - 263
Δ'. Ὁ Γιάννης στὸν πόλεμο	263
Ε'. Ὁ Βαρλάμης	264
ς'. Πληγωμένος κλέφτης καὶ ὁ ἵππος τοῦ	264 - 265
Ζ'. Ἡ κόρη μὲ τοὺς κλέφτες	266 - 267
Η'. Κλέφτες φιλονικιοῦν περὶ γονυκῆς	267
Θ'. Κλέφτες καὶ παπαδοπούλα	267 - 269
Ι'. Ἡ αἰχμάλωτη νιόνυφη	269 - 270

III. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ

Α'. Ἐπιθυμίαι κλεφτῶν	271 - 274
Β'. Συνάντησις κλεφτῶν	275
Γ'. Οἱ κλέφτες μαρμυπερίζονται	275 - 276
Δ'. Οἱ κλέφτες σκορπίζουν	276 - 277
Ε'. Κλέφτες ποῦ δὲν προσκυνοῦν	277 - 278
ς'. Ὁ κλέφτης ποῦ πεθαίνει	278 - 282
Ζ'. Τὰ ὄπλα τοῦ κλέφτη	282 - 283
Η'. Ὁ κίρακας διψᾷ γιὰ αἷματα	284 - 285
Θ'. Γεράλαφος καὶ Ζίρακδος	285 - 286
Ι'. Βουνά μιλῶνουν	286 - 289
ΙΑ'. Αὐτός	289 - 291

IV. ΠΕΙΡΑΤΙΚΑ

Α'. Τοῦ Γιλαντελῆ	292
Β'. Ὁ Δάριος καὶ ὁ Στέφανος	292 - 293
Γ'. Ὁ Τζωρτζάκης καὶ ὁ Ζαφέρας	293 - 294

V. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΛΗΣΤΡΙΚΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

Α'. Τοῦ Ἀγγελῆ	295
Β'. Τοῦ Χρίστου Νταβέλη	296 - 297
Γ'. Τοῦ Λεωνίδα Σαμαρινιώτου	297 - 298
Δ'. Τοῦ Βελούλα	298 - 299

Ε'. Τοῦ Ντούλα	299
Σ'. Τοῦ Κωσταντέλλου	300
Ζ'. Τοῦ Κάγκαλου	300 - 301
Η'. Τοῦ Κατσαβοῦ καὶ Γυφτογιάννη	301
Θ'. Ἡ Βασίλω αἰχμάλωτος τῶν ληστῶν	302
Ι'. Τραγοῦδιὰ τῆς φυλακῆς	302 - 306

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

I. ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑΙ ΠΡΟΣ ΛΑΪΚΑΣ ΔΟΞΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΑΣ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

Α'. Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ	309 - 319
Β'. Τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι	319 - 325
Γ'. Ὁ κριματισμένος	325 - 327
Δ'. Φωνὴ νεκροῦ ἀπὸ τὸ μνήμα	327 - 329
Ε'. Ὁ βοσκὸς καὶ ἡ νεράϊδα (ἢ λάμια)	329 - 331
Σ'. Τοῦ Κολουμβητῆ	331 - 334
Ζ'. Τοῦ Ἁγίου Γεωργίου φρονεῦντος τὸν δράκοντα	335 - 341
Η'. Δράκος ἐμποδίζει τὴν ὕδρευσιν τόπου	341
Θ'. Φόνος βασιλέως (Ἐρρίκου, Ἀλεξάνδρου) ὑπὸ βασιλοπούλας	342 - 343
Ι'. Ἀσκητῆς καὶ διάβολος (γυναίκα)	343 - 344
ΙΑ'. Πλουσία γεννᾷ φίδι καὶ πτωχὴ παιδί	344 - 346
ΙΒ'. Ὁ ἀγερνὸς καλεσμένος εἰς τὸν γάμον τοῦ ἥλιου καὶ τοῦ φεγγαριοῦ	346

II. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ

Α'. Ἡ κακὴ πεθερὰ	347 - 355
Β'. Ἡ νόφη ποὺ κακοτύχησε	355 - 357
Γ'. Νέα χερίζει ἔτη τῆς ζωῆς τῆς εἰς τὸν μνηστῆρα τῆς	357 - 360
Δ'. Πιστὴ σύζυγος (γυρισμὸς ξενιτεμένου)	360 - 363
Ε'. Ἡ ἄπιστη σύζυγος	363 - 367
Σ'. Μάννα φόνισσα	368 - 371
Ζ'. Τὰ ἀγαπημένα ἀδελφία καὶ ἡ ἄπιστη γυναίκα	371 - 373
Η'. Ζηλότυπος σύζυγος φονεῖ τὴν γυναίκα τοῦ	373 - 375
Θ'. Ἡ ρίμα τοῦ Μανέτα	375 - 378
Ι'. Τοῦ Μαυριανοῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ	378 - 381
ΙΑ'. Φόνος κόρης ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς	381 - 382

IB'. Τῆς Σούσας	382 - 385
II'. Φόνοςπραματευτοῦ ὑπὸ ἀδελφοῦ του ληστοῦ	385 - 387
IA'. Ἀναγνώρισις ἀδελφῆς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ	387 - 390
IE'. Μάννα καταράται νὰ φάγη τὸ παιδί της ὁ λόκος ἢ τὸ ἀρκοῦδι	390 - 392

III. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

A'. Τὸ δοκίμι τῆς ἀγάπης	393 - 394
B'. Τοῦ Χαρζανῆ ἢ τῆς Ἡλιογέννητης	394 - 403
Γ'. Ὁ Γιάννης ὁ Πλανόγιαννος	403 - 405
Δ'. Ἀπαγωγὴ κόρης ὑπὸ ἀγοῦρου	405 - 406
E'. Ἐτοιμοθάνατος ἐξ ἔρωτος σώζεται ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἀγαπητικῆς του	406 - 409
Σ'. Τῆς ἀπολησμονημένης	409 - 411
Z'. Ἀπαρνημένη καταράται τὸν ἐραστὴν της	411 - 416
H'. Τῆς κουμπάρας ποὺ ἔγινε νύφη	416 - 421
Θ'. Καλόγερος ἀπρόσκλητος εἰς γάμον	421 - 422
I'. Τῆς λυγερῆς καὶ τοῦ Χάρου	423 - 426
IA'. Θάνατος νέου ἢ νέας πρὸ τοῦ γάμου	426 - 428
IB'. Τραγοῦδια ἀτυχοῦς ἔρωτος νέων	428 - 436
IG'. Ἀνόσιος ἔρωτος	437 - 439
IA'. Ἐρωτος συντέκνισσας πρὸς τὸν σύντεκνον	439 - 440
IE'. Τὸ τραγοῦδι τῆς Ἀροδαφνούσας	440 - 444
IS'. Κυρὰ (ἢ Τούρκισσα) δέρνει τὴ σκιάδα της	444 - 445
IZ'. Φόνος νέου εἰς τὸ σπῆτι τῆς ἐρωμένης	445 - 446
IH'. Κόρη ταξιδεῦτρια	446 - 448
IO'. Παιδοκτόνος καὶ πέρδικα	448 - 449
K'. Τῆς Δημήτρως	449
KA'. Πραματευτὴς ποὺ δίδει ζώνην γιὰ ἓνα φιλὶ	450 - 451
KB'. Βασιλοπούλα (χήρα ἢ Βουλγάρα) καὶ νέος ποὺ δουλεύει γιὰ τὸ φιλὶ	451 - 454
KΓ'. Νέος ποὺ τοῦ ἔκοψαν τὸ χέρι δι' ἓνα φιλὶ	454 - 456
KΔ'. Τρία ἀδέρφια κρεμοῦν γιὰ φιλὶ	456
KE'. Νέος, οἰνοχόος εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ ἀφέντη καὶ τῆς κυρᾶς του	457 - 459

IV. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

A'. Ἐρωτος Χριστιανοῦ καὶ Ἑβραϊσπούλας	460 - 463
B'. Τῆς Ρωμοπούλας	463 - 465

Γ'. Βλαχοπούλα και 'Αλή Πασάς	465 - 466
Δ'. Δερβίσης και 'ή Κάντω	466 - 467
Ε'. Αίχμηλωσία νέων υπό πειρατών	467 - 470

V. ΕΚ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

Α'. Βασιλοπούλα και τού ρήγα γιός σκλάβος της	471 - 472
Β'. Τού κόρ Βοριά	472 - 474
Γ'. Καλόγεροι άρματώνουν καράβι	474 - 475
Δ'. Έδραίος σέ καράβι	475 - 476

ΠΙΝΑΚΕΣ

α') Κυρίων όνομάτων	479 - 492
β') Τόπων	493 - 501
γ') Συγγραφέων	502 - 504
δ') Τόπων έξ ών προέρχονται τά άσματα τής έκλογής	505 - 507
ε') Περιεχομένων	509 - 517

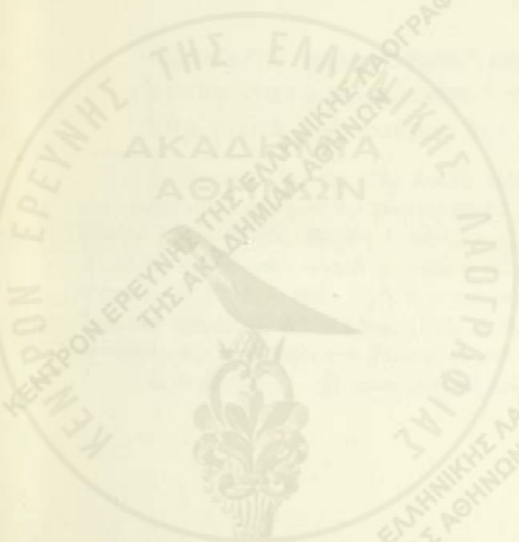

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

- σ. 3 σημ. 2 ἔνηλικιώθη γρ. ἐφόρεσε τὸν θώρακα ἀρματώθηκε (λ. ἱτ. corazza).
- σ. 10, στ. 4: σ̄επάζ' γρ. ὄσεπάζ'
- σ. 19 Α', στ. 1: καὶ ἔς τὸ κρῦο γρ. κάτω ἔς κρῦο*
- σ. 19 Α', στ. 3: λαλιὰ ἀκού', (ἀκού) φωνὴν καὶ δράκο² γρ. λαλιὰ(ν) ἀκού',
φωνὴν καὶ δράκου στόμα.^{1*}
- σ. 19 Α', στ. 7: καὶ δός μου γρ. καὶ δῶσ' μας.*
- σ. 33-35 Διορθωτέα ἢ ἀρίθμησις τῶν στίχων τοῦ τραγουδιοῦ.
- σ. 45, σημ. 1, στ. 2: Revue Ἐδ. t. Gr. γρ. Revue d. Ἐtud. Gr.
- σ. 91, σημ. 2 πρόσθ.: ἕκδ.: τὰ ροῦχα ἢ διόρθ. ἐκ τῆς παραλλ. ἐν Λαογρ.,
τόμ. Β', σ. 680-81, στ. 15.
- σ. 112, στ. 4 καὶ 40: Ἰαννάκη γρ. Γιαννάκη.
- σ. 125 σημ. 1 στ. 2: Ἀθηναί 1920 γρ. Ἀθηναί 1929.
- σ. 132, στ. 6 ἐκ τῶν κάτω: Κυπαρισσία Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς γρ. Κυπαρίσ-
σιον Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς.
- σ. 153 ΚΖ': ΤΗΣ ΠΡΑΓΑΣ γρ. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ
- σ. 189 Ζ', στ. 9: Κυπριοῦ γρ. Κηπ'ρειοῦ.
- σ. 216 ΚΤ', στ. 10: θὰ χαθοῦμε γρ. νὰ χαθοῦμε.
- σ. 229 ΜΑ', σημείωμα, στ. 6: Μαλεβοῦ γρ. Μαλεβῆς.
- σ. 237, σημείωμα 6, στ. 6: καλόγερος³ γρ. καλόγερος.⁴ Διορθωτέος καὶ ὁ
ἀριθμὸς τῆς ἀντιστοίχου ὑποσημειώσεως.
- σ. 241 Β', στ. 5: Μακρὸ πλάι γρ. Μακρυπλάι.
- σ. 257 ΞΔ', στ. 2: Μακρυνόρους γρ. Μαυρονόρους.
- σ. 300 Τ': Τοῦ Κωνσταντέλλου γρ. τοῦ Κωσταντέλλου.
- σ. 342, στ. 13 ἐμποδίζει γρ. ἐμποδίζει
- σ. 360 Δ', στ. 14 οἱ πρὸς γρ. αἱ πρὸς

* Ἡ διόρθωσις κατὰ τὴν ἔκδοσιν: *Bertr. Bounvier*, Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ χειρό-
τοαοο τῆς Μονῆς Ἰέρων, Ἀθήναι 1960, σ. 14, ἀρ. 12, στ. 1, 3, 7.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΗΡΩΪΚΑ ἈΣΜΑΤΑ ΕΚ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΧΡΟΝΩΝ (ΑΚΡΙΤΙΚΑ)

Α΄. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

1. - ΚΟΡΗ ΑΝΤΡΕΙΩΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ

Εἰς τὸ ἔξομα τοῦτο, ὡς εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Λευκάδα καὶ τοὺς Ἑλληνας ἐκ Σινασοῦ τῆς Καππαδοκίας, κόρη ἀντρειωμένη, μετρημισμένη εἰς πολεμιστὴν, ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Σαρακηνῶν καὶ προξενεῖ εἰς αὐτοὺς μεγάλην φθοράν. Ὅμως εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς συμπλοκῆς ἀναγνωρίζεται τὸ φύλον αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, Σαρακηνοῦ ἢ Τούρκου, ὅστις ἀναθαρρήσας κάμπτει τὴν ἀντίστασιν τῆς, οὕτω δὲ διωκομένη καταφεύγει εἰς ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Μετ' ὀλίγον καταφθάνει ἐκεῖ καὶ ὁ διώκτης τῆς, ὅστις ὑπόσχεται δῶρον εἰς τὸν Ἅγιον, πρὸς δὲ καὶ νὰ βαπτισθῇ, ὁ δὲ Ἅγιος Γεώργιος ἐνδίδων ἀποκαλύπτει τὴν κρύπτην τῆς κόρης.

Τὸ ἔξομα εἶναι γνωστὸν εἰς πολλοὺς τόπους μὲ τὸν τύπον τοῦτον τῆς καταδιωκομένης νέας ὑπὸ ἀλλοθρήσκου, συνήθως Τούρκου, καὶ τῆς καταφυγῆς τῆς πρὸς προστασίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μὲ τὴν ἐπακοουθήσασαν προδοσίαν αὐτοῦ.

Οἱ χαρακτῆρες τῆς ἡρώιδος εἰς τὸ ἔξομα ἰδίως εἰς τὸν κατωτέρω πρῶτον (Α΄) τύπον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον περιεχόμενον του προσδιορίζουν τοῦτο ὡς ἀρκετὰ παλαιὸν μὲ ἐμφανῆ τὴν σχέσιν του πρὸς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον καὶ μάλιστα πρὸς τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ὡς παρετήρησε πρῶτος ὁ Νικ. Πολίτης. Κατὰ τοῦτον τὸ τραγοῦδι ἀπηχεῖ τὸ ἐπεισόδιον εἰς τὸ ἔπος τῆς ἀπαγωγῆς τῆς ὡραίας κόρης τοῦ Βυζαντινοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου ὑπὸ τοῦ μουσουλμάνου ἀμιρά τῆς Συρίας, τὴν ὁποίαν οὗτος ἐνυμφεύθη, ἀφοῦ προηγουμένως ἠσπάσθη τὸν χριστιανισμόν. Ἐκ τούτων δ' ἐγεννήθη ὁ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας.

Γ. Κ. Σ.

Α΄.

Μιὰν κόρη κορασώθηκε ² στὸν πόλεμο νὰ πάη
καὶ σφιχτανεμπουκώνεται ³ καὶ βγαίνει στ' ἄλογό τζη,
δίδει βιτσά τοῦ μαύρου τζη στὸν κάμπο κατεβαίνει.

1) Ἐκλογαί, ἀρ. 72. Τὴν ἔποιψν ταύτην ἀπέκρουσεν ὁ S. Baud-Bovy (La chanson populaire grecque du Dodécanèse I, Les textes, 1936, σ. 270) καὶ ὁ R. Dawkins (Λαογρ. 13, σ. 81-82), ἐδέχθη δ' αὐτὴν ὁ Π. Καλονάρος (Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, τόμ. Β΄, 1941, σ. 207 σημ. α΄) καὶ ἐν μέρει ὁ Κ. Ρωμαῖος (Πρόσφορὰ εἰς Στίλπ. Π. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 586). Πρβ. περὶ τοῦ ἔξοματος καὶ Δημ. Ἀ. Πετροπούλου, Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγοῦδια, Α΄, Ἀθήναι 1958, σ. 5. Ὁ Π. Καλονάρος, ἐνθ' ἂν, βπιστήριξε, νομίζω, ὀρθότεραν τὴν πρόλευσιν τοῦ ἔξοματος ἐκ τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα.

2) ἐνηλικιώθη. 3) σφιχτοζώνεται καὶ κουμπώνεται.

- Χίλιους κόβγει στὸν ἔμπασμό, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες
 5 καὶ στὸν καλὸ τζη γυρισμὸ μηδὲ 'το μηδ' ἔφάνη.
 Σαρακηγὸς τήνε θωρεῖ ἀπὸ τὸ μεροβίγλι.¹
 – «Γυναίκακς εἶν' ὁ πόλεμος, καὶ 'ς τὸ' ἄντρες χόχλους² κάνει'
 γυναίκακς εἶν' ὁ πόλεμος, κι ἄντρες, μὴ φοβηθῆτε».
 Δίδει τοῦ μαύρου³ τζη βιτσά⁴ στὸν Ψηλορείτη⁵ πάει.
 10 – «Ἄγιε Ψηλορείτη⁶ μου, σῶσε με τῶν κουρσάρω'
 νὰ φέρ' ὀκάδες τὸ κερί καὶ μὲ τ' ἄσκιὰ τὸ λάδι,
 μὲ τὰ καραβοκάτεργα τ' ἄσερνικὸ⁷ λιβάνι».
 Τὸ μάρμαρο 'νεκούφωσε⁸ κ' ἔμπηκεν ἀπὸ κάτω,
 ὄντε τὴν ὥρα 'κεινηγιὰ⁹ ἐφτάξαν οἱ κουρσάροι.
 15 – «Ἄγιε Ψηλορείτη⁶ μας, δεῖξε μας τὸ κοράσο'
 τὸ ἔμπα¹⁰ κάνομε χρυσό, τὸ ἔβγα σ' ἄσημένιο,
 κι ἀπάνω τὸ καμπαναργιὸ ἀσήμι κουκλωμένο». ¹¹
 Καὶ μὲ τ' ἀχείλι ν-του 'λεγε: δὲν εἶδα 'γὼ κοράσο
 καὶ μὲ τὸ χέρι ν-του 'δειχνε στὸ μάρμαρο 'ποκάτω.
 20 Τὸ μάρμαρο 'νεκούφωσε⁸ κ' ἔβγηκε ν-ἀπὸ κάτω
 κ' ἐγύρισ' ἀνατολικά καὶ διπλοκαταρᾶται.
 – «Ἄγιε Ψηλορείτη μου⁶ μου, καὶ νὰ γοργοχαλάσης'
 τὸ ἔμπα¹⁰ σου, τὸ ἔβγα σου, σταλίστρα¹² τῶν προβάτω
 κι ἀπάνω στὸ καμπαναργιὸ ἢ κοίτη¹³ τῷ γ-κοράκω».

Κρήτη (ἐπαρχ. Σητείας). – Ἐπετ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδ.
 1 (1938) σ. 513 (Εἰρήνη Παπαδάκη).

Α' α.

- Κάπου πόλεμος γίνεται σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση
 καὶ τὸ 'μαθε μιά λυγερὴ καὶ πά' νὰ πολεμήση.
 Ἄντρίκια ἔντυθη κι ἄλλαξε καὶ παίρνει τ' ἄρματά τση,
 φίδια στρώνει τὸ φάρο¹⁴ τση κι ὀχιᾶς¹⁵ τὸν καλλιγώνει
 5 καὶ τοὺς ἀστρίτες¹⁶ τοὺς κακοὺς τοὺς βάνει φτερνιστήρια.
 Φτερνιά δίνει τοῦ φάρου¹⁴ τση, πάει σαράντα μίλια,

1) ἀπὸ τὴν βίγλαν, παρατηρητήριον τῆς ἡμέρας. 2) ἀναταραχὴν. 3) τοῦ ἵππου.
 4) μαστίγωσιν. 5) τὸ ὄρος Ἰδη. 6) πρόκειται περὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Τιμίου Σταυροῦ
 εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ψηλορείτου. Εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην ἔχει ἀντικατασταθῆ ἢ ἐπί-
 κλησις πρὸς τὸν Ἄγιον Γιώργην διὰ τῆς πρὸς τὸν Ἄγιον Ψηλορείτην. 7) εἶδος λιβάνου μὲ
 ἰσχυρὰν ὀσμὴν. 8) ἀνεσηκώθη, ἀνοψώθη, ὥστε νὰ σχηματισθῆ δπῆ. 9) ὀπότε κατὰ
 τὴν ὥραν ἐκείνην ἀκριβῶς. 10) τὴν εἰσοδον. 11) καλυμμένον. 12) τόπος μὲ σκιὰν
 διὰ τὴν μεσημβρινὴν διαμονὴν τῶν προβάτων. 13) φωλεά, κοιτῶν. 14) τὸν ἵππον. 15)
 ἐχίδνας. 16) εἶδος ἐχιδνῶν (ἔχις ἢ ἀοπίς).

- κι ἄλλη τοῦ ἔδευτέρωσε στὸν πόλεμον ἐμπήκε.
 Στά ἴμπα τση¹ στράτες ἔκανε, στά ἴβγα² τση μονοπάτια
 καὶ στὸν καλό τση γυρισμό δὲν ἤῤρε τί νὰ κόψη.
- 10 Σαρακηνὸς τὴν ἀγναντῶ³ ν-ἀπό ψηλὴ ραχοῦλα
 κ' ἡ κόρη τὸν ἀγνάντεψε κοντὰ στὸν ἄϊ Γιώργη.
 -«Ἀφέντη μ' ἄϊ Γιώργη μου, κι ἀφέντη καβαλλάρη,
 πού ἴσαι ζωσμένος μὲ σπαθί καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι,
 νὰ κάμω τὰ ἴμπα σου χρυσᾶ καὶ τὰ ἴβγα σ' ἀσημένια,
- 15 καὶ τὰ ξυλοκεράμιδα οὔλο μαργαριτάρι,
 ν' ἀνοίξουνε τὰ μάρμαρα νὰ κρύψουν τὸ κοράσι».
 Σαρακηνὸς νὰ κ' ἔφτασε κοντὰ στὸν ἄϊ Γιώργη.
 -«Ἀφέντη μ', ἄϊ Γιώργη μου, ἀφέντη καβαλλάρη,
 ν' ἀνοίξουνε τὰ μάρμαρα νὰ βγάλουν τὸ κοράσι,
- 20 νὰ βαφτιστῶ στὴ χάρη σου ἐγὼ καὶ τὸ παιδί μου·
 ἐμὲ νὰ βγάξουν Κωνσταντῆ καὶ τὸ παιδί μου Γιάννη».
 Γιὰ νὰ κερδίση τὲς ψυχὲς ἀφέντης ἄϊ Γιώργης,
 ἀνοίξανε τὰ μάρμαρα κ' ἐβγάλαν τὸ κοράσι.

*Λευκάς. - Φιλ. Σύλλ. ΚΠ., τόμ. Η' (1873-74)
 415, ἀρ. 15. (I. N. Σταματέλος).*

Β'.

- “Ἐνα μικρὸ Τουρκόπουλο τοῦ βασιλιᾶ κωπέλλι⁴
 μιὰ Ρωμιοπούλλα ἴγάπησε κ' ἐκεῖνη δὲν τὸ θέλει.
 Πάιρνει τὰ ὄρη ὀπίσω της καὶ τὰ βουνὰ μπροστά της
 κ' ἡ μοῖρα της τὴν ἔρριξε στοῦ ἄϊ Γιωργιοῦ τὴν πόρτα.
- 5 «Ἄϊ μου Γιώργη, κρύψε με ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια
 νὰ φέρνω κάσες⁵ τὸ κερί, ὀκάδες τὸ λιβάνι
 καὶ μὲ τὸ βουβαλόπεσο⁶ νὰ κουβαλῶ τὸ λάδι».
 Σκίζουν τὰ ἄγια μάρμαρα καὶ μπαίνει ἡ κόρη μέσα,
 πάει καὶ τὸ Τουρκόπουλο στοῦ ἄϊ Γιωργιοῦ τὴν πόρτα.
- 10 -«Ἄϊ μου Γιώργη, ξέκρυψε⁷ τὴν κόρη πού ἴχεις μέσα
 νὰ φέρνω κάσες τὸ κερί κι ὀκάδες τὸ λιβάνι
 καὶ μὲ τὴν карабόбарκα νὰ κουβαλῶ τὸ λάδι,
 νὰ βαφτιστῶ στὴν χάρη σου νὰ βγῶ καὶ τὸ ὄνομά σου».
 Σκίζουने τὰ ἄγια μάρμαρα καὶ βγαίνει ἡ κόρη πάνω
- 15 τρέχει καὶ τὸ Τουρκόπουλο κι ἀπ' τὰ μαλλιά τὴν πιάνει.

1) κατὰ τὴν εἴσοδον, τὴν εἰσόρμησίν της. 2) κατὰ τὴν ἔξοδον. 3) τὴν βλέπει καὶ τὴν
 διακρίνει. 4) παιδί. 5) εἰς κιῶντια. 6) ἀσὸς ἐκ δέρματος βουβάλου. 7) φανέρωσε.

«'Αφισ' με, σκύλλε, ἀπ' τὰ μαλλιά, πιάσ' με ἀπὸ τὸ χέρι,
 πού'χω δυὸ λόγια γιὰ νὰ πῶ καὶ ὁ τι μοῦ μέλλει, ἄς γένη».
 Δὲν εἶδα Ἄγιο δῖβουλο ¹ ὡσάν τὸν ἅϊ Γιώργη,
 νὰ παραδίδη καὶ Ρωμιὰ εἰς τῶν Τούρκων τὰ χέρια.

Μύκος. - Λ. Α. Ὑλη, ἀρ. 3146
 (Γ. Μ. Βενιέρης, 1888).

Γ'.

Εἰς παραλλαγὴν ἐκ Καππαδοκίας τὸ ᾄσμα δὲν καταλήγει ὡς εἰς τοὺς
 ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους μετὰ τὴν προδοσίαν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς
 χριστιανῆς κόρης. Ἐνταῦθα ὁ Ἄγιος προστατεύει ἐνεργῶς τὴν καταφυγοῦ-
 σαν πρὸς αὐτόν.

- Ὅπου ζωνοῦτον τὰ σπαθιά καὶ ἀντεβάστη ² λωρίκια,
 κώλανεν ³ τοὺς Σαρακηνοὺς, σφάγγεν τὰ Τουρκοπούλια, ⁴
 ἐκώλησεν, ἐκώλησεν ⁵, ψηλὸν βουνὸ ἀνέβη,
 ἔστηξε τὸ μιζράχι ⁶ τῆς, ἔκρέμασε τὸ σπαθί τῆς·
 5 ἔλυσε τὴν ζωστρίτζα τῆς ⁷ καὶ νὰ καλοπαθήσῃ
 καὶ ὁ σκύλλος ⁸ Σαρακήνός τὰ μῆλά τῆς σκιάσθη. ⁹
 «Ἄρχοντοι, μὴ δουλειάζεσθε ⁹, παιδιὰ, μὴ φοβηθῆτε·
 αὐτὴ πού με ἐκώλανεν ³ ἦτο ξανθὸ κοράσιο».
 Ὡς τ' ἄκουσε τὸ κορασιό, πηδᾷ, καβαλλικεύει,
 10 πῆδησε, καβαλλίκευσε, κάτω δρόμον πηγαίνει·
 πῆγεν ἐκεῖ κ' ἐτέντωσε ¹⁰ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὴν πόρτα.
 - «Ἄγι Γεώργη μου, κρύψε με, κ' ἐγὼ σε ζωγραφήσω,
 τὴν πάτωση ἀπὸ γυαλί καὶ τροῦλλα σ' ἀπ' τ' ἀθήμι
 κ' ἔως κλώθει ¹¹ τ' ἅγι' βήματα, ὅλα μαργαριτάρη».
 15 «Κόρη μου, σὰ λάκκα ἔκ' χωρεῖς ¹², σὲ κόλφο ἔκ' μουλλώνεις ¹³
 σ' ἐμβάσω ἔς τ' ἅγια βήματα, βρίσκουν κ' ἐσέν' κ' ἐμένα».
 Ἐννεὰ καμάρες ἦνοιξε κι ἀπέσω τὴν ἐπήρε.
 Ἦκουσαν τα ¹⁴ καὶ Σαρακηνοί, πού 'ν' τ' ἄστρα πού 'ν' τὰ φύλλα,
 πῆγαν ἐκεῖ κ' ἐτέντωσαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὴν πόρταν,
 20 «Ἄγιε μ', ἅγι Γεώργη μου, ἔβγαλ' τὴν κόρην ὅπου κρύβη.
 τζακάνομ' τὸ εἰκόνι ¹⁵ σου καὶ πάρομ' τοὺς σταυρούς σου».

1) μετὰ δύο βουλὰς. 2) ἐβάσταζε φοροῦσα. 3) ἔτρεπεν εἰς φυγὴν. 4) ἔκδ. Liagarde: μικροπούλια. 5) ὑπεχώρησε. 6) κοντάρη. 7) ἔκδ. Liagarde: ζωστρίτζα του. 8) διέκρινε, ἀντελήφθη τὸς μαστοὺς τῆς. 9) μὴ δειλιάζετε. 10) ἐσταμάτησε. 11) γυρίζει. 12) εἰς τὸν λάκκον δὲν χωρεῖς. 13) δὲν τροπώνεις. 14) ἤκουσαν αὐτά. 15) ἔκδ. Liagarde: τὰ εἰκόνι.

Κι ἄγι Γεώργης σάν τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ βαρειασεφάνη·
τοὺς ἔκαμε κόμματα, παλούκια καὶ παρτθάδια ¹,
ἡμιτυφλοί, ἡμικουτθοί, ἡμιμονοποδάροι.

Καππαδοκία (Συνασός). - Paul de Lagarde, Neugr.
aus Kleinasien. Göttingen 1886, σ. 36 ἀρ. 38.

2.-Ο ΞΑΝΤΙΝΟΝ

Εἰς τὸ κατωτέρω τραγοῦδι, τὸ ὁποῖον ἀπηχεῖ τὴν ἐπὶ αἰῶνας σκληρὰν
πάλην μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν ἀκριτῶν καὶ τῶν Ἀράβων, ὁ ὑπερφυσικὸς ἦρωρ
Ξάντινον ² ἀναζητεῖ τὸν ἐξαφανισθέντα υἱὸν τοῦ Βασιλῆν. Εἰς τὸν δρόμον
τοῦ συναγῆ Σαρακηνόν, ὅστις τὸν πληροφορεῖ ὅτι ὁ Βασίλης εὐρίσκεται
αἰχμάλωτος καὶ ἔχει ὑποβληθῆ εἰς τὴν καταναγκαστικὴν ἐργασίαν νὰ «κου-
βαλῆ λιθάρια», τὸν καθοδηγεῖ δὲ πῶς νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν υἱὸν του.

Τὸ ἄσμα τοῦτο ὁ Στίλπ. Κυριακίδης ³ καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Π. Καλονάρος ⁴
συνδέουν μὲ τὸν κύκλον τῶν ἄσμάτων τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα. Οὕτως εἰς τὸ ὄνομα
Ξάντινος, Κωνσταντίνος, θεωρεῖται ὅτι ὑπόκειται ὁ Ἀμιράς, ὁ πατὴρ τοῦ Δι-
γενῆ, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Βασιλῆς, ὁ ἦρωρ τοῦ ἔπους, ὁ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρί-
τας. Ὁ Η. Γεγόριε πιστεύει ἀντιθέτως ὅτι ὁ Ξάντινον εἶναι πιθανῶς ὁ ὄνο-
μαστὸς ἦρωρ καὶ ἐπαναστάτης τοῦ ἔτους 913, ὁ Κωνσταντίνος Δούκας, τοῦ
ὁποῖου τὰ τέκνα ἐθανατώθησαν μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἀνταρσίας του,
τὸ δὲ ὄνομα Βασιλῆς προέρχεται κατ' αὐτὸν ἐκ διασταυρώσεως τῆς παρα-
δόσεως περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα μὲ τὴν ποιητικὴν ὕλην, ἡ ὁποία ἐχρη-
σιμοποιήθη εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἔπους τοῦ Βασιλείου Διγενῆ Ἀκρίτα ⁵.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Ὁ Ξάντινον, ὁ πάντινον, ὁ πάντα λαλεμένον, ⁶
ἔς τὸ ἕναν τὸ ρωθῶνιν ἀτ' ⁷ ἄλογα σταμισμένα ⁸
καὶ ἔς τ' ἄλλο τὸ ρωθῶνιν ἀτ' χερομυλίτσα ⁹ κλώσκουν
κι ἀπάν' εἰς τὴν κορφίτσαν ἀτ' ζευγάρ' βούδα ¹⁰ ἀλωνίζ' νε.
5 Ἐχάσεν τὸν υἱιόκαν ἀτ', τὸν νῶν ¹¹ τὸ κῦρ Βασίλην.
Εὐτάγει ¹² σιδερινὸν σιουράκ' ¹³ καὶ χάλκενα τσαρούχα ¹⁴
ἐβγαίνει κι ἀραγεύει ¹⁵ ἀτόν ¹⁶ ραχιά ¹⁷ καὶ πολιτείας
καὶ ἔς τὰ λιθαροσπάσματα καὶ ἔς τὰ γεφυροπόδα.
Σαρακενὸν ἐπέντεσεν ¹⁸ ἀπάν' ἔς τὸ σταυροδρόμιν.

1) κομμάτια (λ. τουρκ. parça). 2) συγκεκομμένος τόπος τοῦ ὀνόματος Κωνσταντι-
νος - Κωνσταντινον - Κοτάνεινον - Ξάντινον.

3) Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, Ἀθήναι: [1926] σ. 39. 4) Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, τόμ. II,
1941, σ. 220 σημ. 5) Η. Γεγόριε, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας. Νέα Ἰόρκη (1942), σ. 222 - 23.

6) ἐξακουστός, περίφημος. 7) αὐτοῦ. 8) δεμένα. 9) χειρόμυλοι. 10) βόδια.
11) νέον. 12) κατασκευάζει. 13) ραβδί. 14) τσαρούχια, ὑποδήματα. 15) ζητεῖ (λ. τουρκ.
aramak). 16) αὐτόν. 17) βουνά. 18) συνήγητος.

- 10 – «Σ τὸν Θό σ', ἔς τὸν Θό σ', Σαρακενέ, σαρακενὸν παιδίον, πουθεν ἔκ' εἶδες ἰ τὸ υἱιόκα μου, τὸ νέον κύρ Βασίλην ;»
 – «Ἄκει ἔς τὸ πέραν τὸ ραχίν², ἔς τ' ἄλλο τ' ἔπεκειμέριν, ἔς τὸ τούρκικον τῆ μαχαλάν³, ἔς τ' ἀρμέν'κον⁴ τὸ χωρίον, ἐκεῖ κάστρος ἐχάλασεν καὶ κουβαλεῖ λιθάρα.
- 15 Ἐκόθειψεν⁵ τὸν βουδανὸν καὶ κουβαλεῖ λιθάρα.
 Ἄν ἀποστέκ' ὁ βουδανὸν κρούγ'ν⁶ ἄτον τῆμπουκέας⁷ ἄν ἀποστέκ' ὁ γιόκας σου κρούγ'ν ἄτον μαχαιρέας». «Πῶς νὰ φτάγω, πῶς ἔκ'⁸ εὐτάγω, νὰ παίρω τὸν υἱιόκα μ', νὰ παίρω τὸν υἱιόκα μου, τὸν νὸν τὸν κύρ Βασίλην» ;
- 20 – «Γιὰ ξύρτσον⁹ τῆ γενάδα σου καὶ γίνον παλληκάριν καὶ κούρεψον τὸν μαῦρο σου καὶ ποῖσον¹⁰ νὸν¹¹ πουλάριν· γιὰ ἄμε σὺ καὶ κόνεψον εἰς τοῦ καστρί' τὴν πόρταν· γιὰ σοῦκ'¹² καὶ καλοκόνεψον καὶ ἔς σῆ χωρί' τὴν μέσην, φαγὶν ψαλάφα¹³ καὶ ποτίν, ταγὴν καὶ γιὰ τὸν μαῦρον,
- 25 ψαλάφα κόρην ἔμορφον τοῦ Μαυρολιβ' τὴν κόρην»¹⁴ Ἐξύρτσεν τῆ γενάδαν ἀτ', ἐγέντον παλληκάριν, ἐκούρεψεν τὸν μαῦρον ἀτ' κ' ἐποῖκεν¹⁵ νὸν πουλάριν, ἐπήγεν καὶ ν-ἐκόνεψεν εἰς τῆ καστρί' τὴν μέσην· ψαλάφεσεν φαγίν, ποτίν, ταγὴν καὶ γιὰ τὸν μαῦρον,
- 30 ἔστειλεν κ' ἐψαλάφεσεν ἄρ' ἕναν παλληκάριν.
 – «Ποῖος ζαρπλῆς¹⁶ καὶ δυνατὸς καὶ ὄλων παλληκάριν ἄς ζώσκειται λαφρόν σπαθίν, ἔς τὸν πόλεμον ἄς ἔρ'ται.»¹⁷ Ποῖος νὰ πάη ; ποῖος ἔκι¹⁸ πάη ; – ἄς πάγη ὁ Βασίλης. Μὲ τὴλ λαλάν ἀτ'¹⁹ ἔλεγεν· – ἔλα ἄς πολεμοῦμε·
- 35 καὶ μὲ τ' ἰδμάρ'ν²⁰ ἀτ' ἔλεγεν· – Βασίλη μ', χάιτε²¹, ἄς πᾶμε.

Πόντος (Τραπεζοῦς). – Λ. Α. ἀρ. 31, σ. 110 – 113.
 ἀρ. 6. (Ἰωάνν. Βαλαβάνης) = Λ. Α. Ὑλη, ἀρ. 28.

Β'.

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ ΖΕΥΓΜΕΝΟΣ ΜΕ ΒΟΥΒΑΛΙ

*Απὸ τὸ θέμα, ὡς εἰς τὸ προηγούμενον ἄσμα, τῆς ζεύξεως τοῦ Βασίλη, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ξαντίνου ἢ Κωνσταντίνου, μὲ τὸ βουδανὸν διὰ τὴν μεταφορὰν λιθῶν πρὸς ἀνεγερσὶν κάστρου, διεμορφώθη μὲ στοιχεῖα ἀπὸ ἄλλα ἄσματα,

1) δὲν εἶδες πουθενά ; 2) βουνό. 3) συνοικίαν. 4) ἀρμένικον. 5) ἔξεοξεν (λ. τουρκ. κοσμακ). 6) κρούει, κτυπᾷ. 7) βοσκεντριές (λ. τουρκ. cubuk). 8) δὲν (οὐκί, ἔκι, ἔκ' = οὐκί). 9) ξύρτσεν. 10) κάμε. 11) νέον. 12) σήκω. 13) ἀναζήτησε. 14) Εἰς τὴν παραλλαγὴν τοῦ Π. Τριανταφυλλίδου, Οἱ Φυγάδες, Ἄθ. 1870, σ. 170, ὁ στίχος ἔχει ὡς ἐξῆς : «ψαλάφα κόρην εὐμορφον, τοῦ Μαυροσιδῆ τὴν κάλην». 15) ἔκαμε. 16) ἰσχυρὸς (λ. τουρκ. zağr). 17) ἔρχεται. 18) νὰ μῆ. 19) φωνήν του. 20) ἰσμάριν (λ. τουρκ. ismar) = νεῦμα. 21) ἔλα.

ἀκριτικά καὶ μὴ, αὐτοτελὲς τραγούδι, ὡς εἰς τὰς παρατιθεμένας κατωτέρω δύο παραλλαγάς.

Δὲν εἶναι κρῖμα κι ἄνομιά, παραπονιὰ μεγάλη ;
 ἐξεύγωσαν τὸν Κωνσταντὴν μὲ τ' ἄγρον τὸ βουβάλιν,
 νὰ κουβαλήσῃ μάρμαρα ἀπ' τὸ μαρμαρονήσιν.
 Ὅπου 'ταν λάσπες καὶ νερὰ ἐσύρνε τὸ βουβάλιν,
 5 κι ὅπου 'ταν πέτρες καὶ βουινὰ 'σύρνε ὁ Κωνσταντῖνον.
 Κανεῖς, κανεῖς 'κ' ἐλάλεσεν¹ κανεῖς 'κ' ἐπηλογέθεν.²
 Βασιλοπούλα 'λάλεσεν ἀπὸ ψηλὸν παλάτιν :
 «'Αγάλι· ἀγάλα, Κωσταντῆ, μὴ δέρνης τὸ βουβάλιν».
 - «Θωρεῖς τὴ σκύλλαν, τὴν Ἐβράν, καὶ τ' ἄνομον τὴν κόρην,
 10 ποὺ ἐλυπέθεν τὸ θεριόν, τὸ ἄγρον τὸ βουβάλιν,
 κ' ἐμένα 'κ'³ ἐλυπήθηκε, τ' ἄξρον τὸ παλληκάριν ;
 Ἄσ' σ' ὄρος⁴ φέρω τὸ νερόν, κι ἄσ' σὴν Ὁρᾶν⁵ τ' ἀσβέστιν
 κι ἄσ' τὴν⁶ Κωσταντινούπολιν φέρω τὸ κεραμίδιν,
 νὰ χτίσω τὸ παλόκαστρον, τῆς Ἄμαστρας⁷ τὸ κάστρον».

Πόντος (Τραπεζοῦς). - Λ. Α., Ὑλη, ἀρ. 87.
 (Ἰωάν. Βαλαβάνης).

Β'α.

Δὲν εἶναι κρῖμα κι ἄδικου, δὲν εἶναι κι ἁμαρτία,
 ποὺ 'ζέψανι τοὺν Κουσταντῆ μὲ τ' ἄγριου βουβάλι,
 νὰ κουβαλήσῃ μάρμαρα, νὰ κουβαλήσ' λιθάρια,
 νὰ χτίσουν τὴν Ἁγιά Σοφιά, τοῦ Μέγα μοναστήρι.
 5 Ὅπ' εὖρη λάσπες κί νερὰ πηγαίν' τ' ἄγριου βουβάλι
 κι ὅπ' εὖρη λιανοστέλναρα, πηγαίν' οὐ Κουσταντῖνος.⁸
 Βασιλοπούλ' ἀγνάντευε 'πὸ κρυσταλλένιο πύργο.
 - «'Αγάλια· ἀγάλια, Κουσταντῆ, μὴν σκάσης τοῦ βουβάλι».
 - «Δὲν κλαῖς, κόρη μ', τὰ νιάτα μου, δὲν κλαῖς τὴ λεβεντιά μου,
 10 μόν' κλαῖς τὸν παλιοβούβαλο, ποὺ θέλω νὰ τὸν σκάσω».⁹

Σιάτιστα. - Λ. Α., ἀρ. 1430 α', σ. 7 (Κ. Μπέντας, 1939).

1) δὲν ἐμίλησε. 2) οὐχί, δὲν ἀπήντησε. 3) δὲν. 4) ἀπὸ τὸ ὄρος. 5) καὶ ἀπὸ τὴν Ὁριά. Θέσις παρὰ τὴν Οἰνὸν τοῦ Πόντου. 6) Χειρ.: κί ἄς σὴν (= ἀπὸ τὴν). 7) ἡ πόλις Ἄμαστρις ἢ Ἄμάστρα ἐν Παφλαγονίᾳ τοῦ Πόντου. 8) Χειρ.: Κουσταντῆς.

9) Τὸ ἄσμα τελειώνει ἐνταῦθα μὲ τὸν κατωτέρω στίχον: «*Μὴ αἶμα τὸν καζάντισα μὴ αἶμα θὰ τὸν σκάσω*», ὃ ὅποιος φαίνεται μεταγενεστέρα προσθήκη.

3. - Η ΑΠΑΓΩΓΗ ΥΠΟ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ ΤΗΣ ΘΥΓΑΤΡΟΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΕΒΑΝΤΗ

Ὁ Διγενής, πληροφορηθείς ἀπὸ Ἀθιγγάνους ὅτι ὁ βασιλεὺς Λεβάντης ἢ Ἀλιάντρης προετοιμάζεται νὰ ὑπανδρεύσῃ τὴν θυγατέρα του μὲ τὸν Γιαννακόν, πέμπει ἀμέσως τὸν Φιλοπαπποῦν ὡς προξενητὴν πρὸς τὸν Λεβάντην διὰ νὰ τὸν προτιμήσῃ ὡς γαμβρόν του. Ὁ βασιλεὺς τὸν ἀποκρούει λόγῳ τῆς καταγωγῆς του ἀπὸ πατέρα Σαρακηνὸν καὶ μητέρα Ἑβραίαν.

Ὁ Διγενής τότε ἀγανακτημένος ἀπὸ τὴν προσβολὴν ἔρχεται ἔφιππος κάτω ἀπὸ τὸν πύργον τοῦ βασιλέως καὶ μὲ τὸν γλυκὸν ἦχον τῆς ταμπούρας του θέλγει τὴν κόρην, ἣ ὁποία τὸν ἀκολουθεῖ καὶ φεύγει μαζί του.

Ὁ πατὴρ τῆς κόρης μόλις ἤκουσε περὶ τῆς ἀπαγωγῆς τῆς ἐτέθῃ εἰς καταδίωξιν τοῦ Διγενῆ, οὗτος ὁμως ἀντεπετέθη καὶ κατετρόπωσε τοὺς διώκτας του.

Τὸ ἔξομα εἰς τὰς κατωτέρω δύο παραλλαγὰς εὐρίσκεται εἰς στενωτῶν σχέσιν μὲ τὴν σχετικὴν εἰς τὸ βυζαντινὸν ἔπος διήγησιν τῆς ἀπαγωγῆς τῆς κόρης τοῦ στρατηγοῦ Δούκα ὑπὸ τοῦ Διγενῆ. Κατὰ τὸν Η. Grégoire τὸ ἔξομα τοῦτο συμφῶνεί εἰς τὸ περιεχόμενον του μὲ τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἄκριτα¹.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Ὁ ρῆας τῆς Ἀνατολῆς τζι² ὁ βασιλιάς τῆς Δύσης
συμβούλιον ἐκάμασιν συμπεθερκάν νὰ κάμουν.

Ξεῆκαν³ τζαὶ καλέσσασιν π' Ἀνατολὴν ὡς Δύσῃν
ἄσσους θεπάξ' ὁ οὐρανὸς τζι⁴ ἄσσους ἡβράξ' ὁ ἥλιος⁵

- 5 καλέσαν τοὺς Κατοίγγανους⁶ νὰ πάσιν εἰς τοὺς γάμους⁷
τοῦ Γιαννακοῦ τὴν προξενοῦν τζαὶ θέν νὰ τοὺς ἀρμάσουν.⁸
Τζαὶ μιάν ἀγίαν Τζερκατζήν, δεσποτιτζήν ἡμέραν,
ἐξέηκεν ὁ Διενῆς ἐτζεῖνος 'ς τὸ τζυνηίν,
περτίτζιν ἐκακκούρισεν, εὐτὺς τὸ σαίττεῦκει.

- 10 Οἱ τρεῖς, οἱ τρεῖς Κατοίγγανοι 'ς τὴν ἀφκοποταμοῦσαν,⁹
στόγ γάμον ἐπηάιννασιν, μεγάλην ξήην⁶ εἶχαν⁷
ἕνας ξηάτου⁷ γιὰ σπαθί τσ' ὁ ἄλλος γιὰ κοντάρι,
ὁ τρίτος τζι² ὁ καλύτερος γιὰ μιάν αὐλήν ξηάτι.

- 15 «Σάν τοῦ Λεβάντου τὴν αὐλήν, ἄλλην αὐλήν 'έν εἶα,⁸
ἀππ' ἔσω ἔν' μὲ τὸ ψηφίν τζι² ἀππ' ἔξω μὲ τὸν τὸρνον,
τζαὶ μέσα κόρη κάθεται, <τοῦ ἡλίου φέγγος ἔθει>.
Ἐθει φεγγάριν πρόσωπο, τὸν ἥλιον μηλοβούτσια⁹

1) Βλ. Η. Grégoire, Ὁ Διγενής Ἀκρίτας, Νέα Ὑόρκη (1942), σ. 230. καὶ Βασίλειος Διγενής Ἀκρίτας (ἔκδ. Π. Καλονάγου), τόμ. Β, 1941, σ. 229 σημ. καὶ 231 σημ.

2) Ξεγγῆκαν, ἐβγγῆκαν. 3) Ἀθιγγάνους. 4) παντρέψουν. 5) ἄγνωστος ἢ ἐτυμολ. τῆς λ. πιθανῶς σημαίνει βαλτωδὴ τόπον πλησίον ποταμοῦ, (ἐκ τῆς λ. ὑφκός (= τέλμα) + ποτάμι). Ὁ Στ. Κυριακίδης ὑποθέτει ὅτι πρόκειται περὶ τῆς λέξ. ἀνωποταμοῦσα = ἀνωποταμία. 6) ἐξήγησιν, συνομιλία. 7) ἐξηγεῖτο, ὠμίλει. 8) δὲν εἶδα. 9) μῆλα τῶν παρεῖων.

- δικυό ἄστρον ποῦ τὸν οὐρανὸν ἔθει καμαροφρύδκια.
 Τοῦ Γιαννακοῦ τὴν προξενοῦν τζαί θέν νά τοὺς ἀρμάσουν.¹
- 20 Τοῦ Γιαννακοῦ ἔν πρέπει του παρὰ τοῦ Διενάτζη,
 ποῦ ἔν ἄξιος τζαί πότορμος² γιά νά τήνε βλεπίση».
 Ὁ Διενής ἔν π' ἄκουσε τήλ λέξιν ἀπού λέουν,
 τὸ τρικλαππήν ἔπκιασεν³ τζ' ἐπῆεν τζ' ἔφτασέν τους.
 Πρῶτα διᾶ τους μουστουνιάν τζαί ὕστερα ρωτᾶ τους.
- 25 - «Πέτε μου, βρέ Κατσιγγανοί, εἶντα ἔν ποῦ ἐξηᾶστε;
 τζαί πέτε μου τζαί τὸ ποίημαν ἔς τὴν ἀφκοποταμοῦσαν».⁴
 - «Χαμμάζομέσ' σε⁵, Διενή, τὰ λόγια ποῦ μᾶς λέεις·
 πρῶτα διᾶ μας μουστουνιάν τζαί ὕστερα ρωτᾶς μας.
 Ἐπαρ' μας λλίην πομονήν, λλίην καρτερωσύνην,
- 30 νά φέρουν φῶς τὰ μμάδκια μας, τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή μας,
 τζαί λοῖσμον τὰ μήλη⁶ μας, τζ' ἐμεῖς νά σοῦ τὸ ποῦμεν».
 Παίρνει τους λλίην πομονήν, λλίην καρτερωσύνην,
 ἐφέραφ φῶς τὰ μμάδκια τους τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή τους,
 τζαί λοῖσμον τὰ μήλη τους, σταθήκαν νά τοῦ ποῦσιν.
- 35 - «Ὅσον κόσμον ἐύριθα, τζ' ὄσες ἀύλες ἄν εἶα,
 σάν τοῦ Λεβάντου τὴν ἀύλην, ἄλλην ἀύλην ἔν εἶα.
 ἀππ' ἔσσω ἔν με τὸ ψηφίν, τζ' ἀππ' ἔξω με τὸν τὸρνον,
 τζαί μέσα κόρη κάθεται, τοῦ ἡλιου φέγγος ἔθει.
 Ἐθει φεγγάριν πρόσωπο, τὸν ἡλιον μηλοβούτσια,
- 40 δικυό ἄστρον ποῦ τὸν οὐρανὸν ἔθει καμαροφρύδκια.
 Τοῦ Γιαννακοῦ τὴν προξενοῦν, τζαί θέν νά τοὺς ἀρμάσουν·
 τοῦ Γιαννακοῦ ἔν πρέπει του παρὰ σένα Διενεάτζη,
 ποῦ ἔν ἄξιος τζαί πότορμος γιά νά τήνε βλεπίσης».
 Τζαί ποῦ τ' ἀκούει Διενής πολλές χαρὲς παθαίνει,
 45 περτίτζιν ποῦ τὸ θέριν του εὔτύς τὸ ποσκλαβώννει.
 - «Ἄμε τζαί σοῦ, περτίτζιν μου, ἔς τὸν τόπον ἀπού ἦσουν,
 τζ' ἀφοῦς ἤζκιοῦσιν⁷ τὰ πολλά, νά ζκής τζαί σὺ μιτὰ τους».
 Τζ' ἐπολοήθην τζ' εἶπεν τους, τζαί λέει τζαί λαλεῖ τους.
 - «Γλήορα, βρέ Κατσιγγανοί, προξενητές νά πάτε».
- 50 Τζαί πολοοῦνται τζ' εἶπαν του (τζαί λέουν τθαί λαλοῦν του).
 - «Στόγ γάμον μᾶς καλέσασιν, προξενητές ἔν⁸ πᾶμεν.
 Τζ' εὔρε τὸν Φιλιοπαπποῦν, προξενητῆς νά πάη».
 Ὁ λόδος ἔν ἐτέλειωσεν, ἡ ὥρα ἔν πομένει,
 θωρεῖ⁹ τζαί τὸ Φιλιοπαπποῦν τὸν κάμπον τζ' ἀνεφαίνει.

1) παντρέψουν. 2) τολμηρός, θαρραλέος. 3) ἔκαμε τρία πηδήματα. 4) βλ. ἀν., σ. 10 σημ. 5. 5) σὲ θαυμάζομεν, ἀποροῦμεν διὰ σέ. 6) Κατὰ τὸν Στ. Κυριακίδην: αἱ μήνηγγες (μηλίγγια). 7) ζοῦν 8) δέν. 9) ἔκδ. Στ. Κοριακίδου: χωρεῖς.

- 55 Τζαί πού τόν εἶε Διενῆς πολλές χαρές παθθαίννει.
 Τζ' ἐπολοήθην τζ' εἶπεν του, τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Γλήγορα, τζαί Φιλιοπαπποῦ, προξενητῆς νά πάης».
 Τζ' ἐπολοήθην τζ' εἶπεν του, τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «'Εννιά χρόνους ἔθει ἀπού 'μαι σκλαβωμένοις,
 60 τὸμ πόλεμον κερτέψαμεν 'ς τὴμ Πόληθ θέν νά πάω.
 Τὰ ροῦχα μου ζουρώθησαν¹ τ' ἄρματά μου ἀγιώσαν²
 τζαί ἡ νουρά τοῦ μαύρου μου φτεῖρες ἐγεμῶσαν³
 τζ' ὁ μαῦρος μου ποστάθηκεν, προξενητῆς 'έν πάω».
 Τζαί πολοᾶται Διενῆς Φιλιοπαπποῦ τζαί λέει.
 65 - «Δκιῶ σου τζαί τὰ ροῦχα μου, δκιῶ σου τ' ἄρματά μου,
 δκιῶ σου τζαί τὸμ μαῦρον μου, γιά νά καβαλλιτζέψης».
 Φιλιοπαπποῦς φοήθηκεν τζαί γύρευεν νά φύη,
 τὸ τρικλαπήην ἐπκίασεν τζαί πῆεν τζ' ἔφτασέν τον.
 Διᾶ⁴ του τζαί τὰ ροῦχα του, διᾶ του τ' ἄρματά του,
 70 πηηδᾶ τζαί καβαλλιτζεψε, τζαί λάμνησεν νά πάη.
 'Ο Διενῆς ἐξήχασε γιά νά τοῦ παραντζεῖλη,
 τζαί μιάν σφυρκάν⁴ τοῦ ἔβαλεν, εὐτύς τὰ πίσω στράφη.
 Τζ' ἐπολοήθην τζ' εἶπεν του, τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Εἶντα μὲ θέλεις, Διενῆ, γιά νά μοῦ παρατζεῖλης:»
 75 Τζαί πολοᾶται Διενῆς, Φιλιοπαπποῦ, τζαί λέει.
 - «'Εννιά ὄρες ἡ ἡμεροῦ
 τὲς τρεῖς νά πάς, τὲς τρεῖς νά 'ρτῆς, τὲς τρεῖς νά μοῦ συντύθης».
 'Οσον νά πῆ, ἔθετε γειάν, ἐπῆεν θίλια μίλια,
 ὅσον νά τοῦ πολοηθοῦν, θίλια τζαί πεντακόσια⁵
 80 στές τρεῖς ὄρες τῆς ἡμεροῦς ἐμπέην εἰς τὸν γάμον.
 'Αμμον εἶθεν ἡ θάλασσα τ' ἀσκέριν ἔν' περίτου.
 'Ετζεῖ ἐπαῖζαν τὰ βκιολλιά, ἐπαῖζαν τὰ λαοῦτα⁶
 τζαί πού τόν εἶδαν ἄρκοντες σηκώθησαν 'ς τὸ πόδι.
 - «Καλῶς ἦρτες Φιλιοπαπποῦ, νά φᾶς, νά πκῆς μιτά μας,
 85 νά φάης ἄφρην τοῦ λαοῦ⁵, νά φᾶς ὄφτον περτίτζιν,
 νά φᾶς ἀρκοτζεράμιον⁶, πού τρων' οἱ ἀντρειωμένοι,⁷

1) ἐξάρωσαν καὶ ἐλερώθησαν. 2) ἐσοῦριασαν. 3) δίδει. 4) σφόδριμα. 5) Λέγεται ἔτι καὶ ἄγριν, ἄθριν, ἄρδιν τοῦ λαοῦ κ. ἄ. εἰς ἄλλα κυπριακὰ ἔθνη. Ἡ λ. σημαίνει προφανῶς τὸ καλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ, ἵσως τὸ ψαχνὸ μέρος ἐπὶ τῶν νεφρῶν. (Βλ. Κυπρ. Γράμματα, ἔτ. 16 (1951) σελ. 74 καὶ 127, ἔτ. 17 (1952) σ. 342-43). 6) Ὑπεστηρέθη ὅτι ἡ λ. σημαίνει εἶδος ἐκλεκτοῦ ἄρτου ἢ ἄγριν κρόμμυον (βλ. Λαογραφία 8, σ. 230 καὶ 572. Κυπρ. Γράμμ. ἔτ. 16 (1951) σ. 74), πιθανωτέρα ὅμως φαίνεται ἡ ἐρμηγεία τῶν Β. Φάβη καὶ Ν. Κονομη ἐκ τῆς λ. ἀγριοχίμαρος (= ἀγριοκάτσικον) (βλ. Ἄφισρ. εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκι, Ἀθ. 1921, σ. 117-20, Λεξ. Ἄρχ. 5' (1923) σ. 359 κ. ἔξ. Κυπρ. Γράμμ. ἔτ. 16 (1951) σ. 162-163). 7) ἔκδ. Στ. Κυριακίδου: φουσκοῦμένοι βλ. καὶ παρατήρησιν τοῦ ἐκδότου, σ. 113-14 ἐν σημ.

νά πκιῆς γλυκύποτον κρασίν, (πού πίννουφ φουμισμένοι),
πού πίνουν το τζ' οί ἄρρωστες τζαί βρέθονται γιαμμένες». Τζαί πολοῶται τζ' εἶπεν τους τζαί λέει τζαί λαλεῖ τους.

- 90 - «'Ο Διενῆς μὲ ἔπεψε, γιά νά τόν προξενήσω τοῦ Γιαννακοῦ τήν προξενοῦν τζαί θέν νά τοὺς ἀρμάσουν τοῦ Γιαννακοῦ ἔν πρέπει του παρά τοῦ Διενάτζη, πού 'ν' ἄξιος τζαί πότορμος, γιά νά τήνε βλεπίση». Τζαί πού τ' ἀκούουν ἄρκοντες, πολλὰ τοὺς κακοφάνην.
- 95 - «'Ἐν τοῦ τὸ εἶπουν μιάν τζαί δκυὸ τζαί τέσσερεις τζαί πέντε, ὁ τζύρης του ἔσ' Ἱ Σαρατζηνόδ τζ' ἡ μάννα του 'τον' Ὁβραῖσσα τζαί φτάννει ἀπὸ τρεῖς γεννιές, γαμπρόν τζαί δέν τὸθ θέλω;» Τζαί πού τ' ἀκούει Φιλοπαπποῦς, εὐτύς τὰ πίσω στράφην. Ἐστύλλωσεν ὁ ἥλιος ² τζαί βρέθηκεν κοντά του.
- 100 Τζαί πού τόν εἶε ³ Διενῆς, πολλῆς χαρῆς παθθαίννει.
- «Καλῶς ἦрте Φιλοπαπποῦς μὲ τὰ καλὰ χαπάρκα». ⁴
Τζαί πολοῶται Φιλοπαπποῦς τοῦ Διενῆ τζαί λέει.
- «Κακῶς ἦрте Φιλοπαπποῦς μὲ τὰ κακὰ χαπάρκα.
'Ο τζύρης σὸς ⁵ Σαρατζηνόδ τζ' ἡ μάννα σὸν ⁶ Ὁβραῖσσα
- 105 τζαί φτάννεις ἀπὸ τρεῖς γεννιές γαμπρόν τζαί δέσ σέ θέλουν». Τζαί πού τ' ἀκούει Διενῆς πολλὰ τοῦ κακοφάνην.
- «Κατέβα πού τὸμ μαῦρον μου, τυρὶ σαρατζιασμένον, ⁶ τζαί κρομμύν ἄκαπο ⁷ τζαί εἶσαι βρωμισμένον. Τὰ ροῦχα μου ἐζούρωσες, ⁸ τ' ἄρματά μου ἀγιώσες, ⁹
- 110 τζαί τήν νουράν τοῦ μαύρου μου φτεῖρες τήν ἐγεμώσες». Διᾶ του τζαί τὰ ροῦχα του, διᾶ του τ' ἄρματά του, διᾶ του τζαί τὸμ μαῦρον του, πηδᾶ καβαλλιτζεύκει. Τζ' ὄσον νά πῆ, ἔθετε γειάν, ἐπῆεν θίλια μίλια, ὄσον νά τοῦ πολοηθοῦν, θίλια τζαί πεντακόσια.
- 115 Φιλοπαπποῦς ἐξήχασεν γιά νά τοῦ παραντζεῖλη τζαί μιάν σφυρκάν τοῦ ἔβαλεν, εὐτύς τὰ πίσω στράφην. Τζαί πολοῶται Φιλοπαπποῦς τοῦ Διενῆ τζαί λέει.
- «Πόμεινε τώρα, Διενῆ, γιά νά σοῦ παραντζεῖλω.
'Ἄν πκιάσης τήν παραντζελιάν, τήν νιόνουφην νά κλέψης.
- 120 Τζαί πκιάσε τοῦτον τὸν στρατίν, τοῦτον τὸ μονοπάτιν τὸ μονοπάτι βκάλλει σε σέ δασερόλ λιβάνι, τζαί εὔρε δασερήν ¹⁰ ἐλιάν, πουκάτω νά πεζέψης, τζαί κόψε κούρμην ¹¹ τῆς ἐλιάς τζαί κάμε μιάν ταμπούραν,

1) εἶναι. 2) ἀνέτειλε καὶ ἔφθασεν ὀψηλά εἰς τὸ στερέωμα. 3) εἶδε. 4) εἰδήσεις (λ. τ. haber). 5) σου ἔν' = εἶναι. 6) σκωληχόδρωτον. 7) ἄνευ φλοιοῦ. 8) ἐλέρωσες. 9) ἐσκούριασες. 10) πυκνόφυλλον, φωντατήν. 11) κορμόν.

- σκότωσε φίδικια τζαί θερκά <τζαί βάλλε της¹ τές κόρτες>
 125 τζαί βάρ' τές μαύρες για χοντρές, τές άσπρες για μεντζάνες²
 τότες νά παίξ' ό τταμπουράς του κόσμου τές γλυκάες». Καθώς του είπεν έκαμεν, καθώς του παραντζέλλει.
 "Επκιασεν τζεϊνον τό στρατίν, τζεϊνον τό μονοπάτιν, τό μονοπάτι βκάλλει τον σέ δασερδλ λιβάνι,
 130 τζ' εύρίσκει δασερήν έλιάν πουκάτω τζαί πεζεύκει τζαί κόβκει κούρμην τής έλιās τζαί κάμνει τήν ταμπούραν, σκοτώννει φίδικια και θερκά τζαί βάλλει της τές κόρτες' βάλλει τές μαύρες για χοντρές, τές άσπρες για μεντζάνες² τζαί έπαιξεν ό τταμπουράς του κόσμου τές γλυκάες'
 135 τζαί τά πουλιά του ούρανοϋ χαμαί έτζιλαουσαν τζαί τά θερκά στές τρύπες τους, τζεϊνα άρκολοηθήκαν.³ Που τές χαρές του τές πολλές ππηδᾶ καρβαλιτζεύκει. Έτσά κατά τά δειλινά μέσα στόγ γάμον μπαίννει. 'Αππ' έξω άπου τό τειθιόν⁴ γύρνει τζαί πεζεύκει
 140 τζ έπκιασε τζαί τόν τταμπουράν εύτϋς εις τό θέριν τζ έπαιξεν ό τταμπουράς του κόσμου τές γλυκάες. Που τήν γλυκάαν τήν πολλήν ό κόσμος έσπαγιαόστην.⁵ - «Που τόν ηϋρες, Διενή, τόν τταμπουράν τζαί παίζεις;» Τζαί πολοᾶται Διενής τής νιόνυφης τζαί λέει.
 145 - «'Αν πάης με τόν Γιαννακόν, πολλά κακά έν' νά 'θης, αν πάης με τὸδ Διενή, πολλά καλά έν' νά 'θης. Τζαί πολοᾶται νιόνυφη του Διενή τζαί λέει. - «'Έσ⁶ σοϋ πιστεύκω, Διενή, αν μεσ⁶ σέ δοτζιμάσω. "Εχω διτζίμιν έσσω μου, κάτω για νά τὸ σύρω,⁷
 150 'ς τές φοϋχτες σου βαστάχνεις το, πάνω νά μου τὸ σύρης;» Τζαί πολοᾶται Διενής τζαί λέει τζαί λαλει της. - «Τζαί κουντιστόν τὸ ρίψε έσύ, για νά με δοτζιμάσης». Τὸ τρικλαπήνιν έπκιασε⁸ τζαί πάει 'ς τὸ διτζίμιν τζαί κουντιστόν τὸ έφερε τζαί πάει φοϋντα κάτω.
 155 Τὸ 'ναν του παίζει τταμπουράν, τ' άλλο πκιάνει διτζίμιν, πίσω του τὸ έπέταξεν τζαί πηεν έναμ μιλίν. Τζαί που τόν ειεν⁹ νιόνυφη, πολλές χαρές παθθαίνει' σωρέει τζαί τά ρουχα της τζαί κάμνει φοϋντα κάτω. "Εππεσεν μέσ' 'ς τὸ θέριν του σάν μηλον μυρωᾶτον.
 160 Έκρόκατσεν τὸμ μαϋρον¹⁰ του, πίσω του τήν πετάσσει.¹¹

1) Έκδ. Κυριακ.: του.

2) αί λεπταί χορδαί του βιολιού.

3) ήκροάσθησαν.

4) τεϊχος. 5) ελιγώθηκε. 6) δέν. 7) ρίψω. 8) έφερε με τριπλά πηθήματα. 9) είδε.

10) έκαμε νά χαμηλώσῃ, λογίζων τὰ γόνατα, ό ίππος. 11) τήν πετάει.

- Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του, τζι ἐλάμνησεν τζαί πάει.
 "Οτι τζι ἐπάψαν τὰ βκιολιά τζι ἐπκιάσαν τὰ λαοῦτα,
 ἐπκιάσεν τζι' ὁ τταμπουράς τοῦ κόσμου τες γλυκάες'
 τὴν νιόνυφην γυρεύκου την τζαί πκιόν 'έν' τὴν ηύρσκουν.
 165 Τζαί τ' ἀπισόν τοῦ Διενῆ σάν τ' ἄστροη σάν τὰ φύλλα,
 ἀπού 'του οὔλλον ἄρκοντες τζι οὔλλον ἀντρειωμένοι.
 Τζαί τ' ἀπισόν² τοῦ Διενῆ, τὴν νιόνυφην νά πκιάσουν,
 τὸδ Διενῆ γυρεύκου τον, τζαί ποῦ 'έν' νά τὸν εὔρουν!
 Θέλεις τζεινού ἢ τύση του, θέλεις τὸ ριζικόν του,
 170 τὸγ Γιαννακόν 'έν' πόπλασε³ 'ς τὸδ δρόμον τζαί πηαίννει.
 Ποῦ τὴν δεξιάν του τὴν μερκάν ὄγδόντα διλιάες,
 ποῦ τὴν ζαβράν του τὴν μερκάν ὡς ἑκατὸν διλιάες.
 Τζαί τζαχαμαί ἀνέφανεν ἕναν μικρόν φουσατον,
 τὸ ἐνενηνταλάμπουρον⁴, τῶν θλιων διλιάων,
 175 τὴν νιόνυφην ἀχρώνισαν⁵ τζαί θέν νά τοῦ τὴν πάρουν.
 "Αμμον εἶθεν ἢ θάλασσα τ' ἀσκέριν 'έν' περιτου,
 τζαί πάνω του τσιπώσασι⁶ τὴν νιόνυφην νά πκιάσουν.
 'Ετραύησε 'ς τὴν κόξαν του⁷ τζαί τὸ σπαθιν του πκιάννει,
 τζαί ἄκρες ἄκρες ἐπκιάσεν, τθ οἱ μέσες ἐλλιάναν.
 180 'Ετζεῖνος ἐφοήθηκεν πῶς 'έν' νά τοῦ τὴν πάρουν,
 φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του πάνω 'ς βουνόν ἡβκαίννει.
 Τὸ διλλιολίτριν του ραβτίν χαμαί τζαί τὸ κουμπίζει,
 τὴν νιόνυφην ἐπέζεψε, ἐτζεῖνη ἐφοήθη.
 Τζαί πολοᾶται Διενῆς τῆς νιόνυφης τζαί λέει.
 185 - «Τζαί μέφ· φοᾶσαι, νιόνυφη, τζι ἐγιώ 'ν' νά σέ γλυτώσω·
 τζαί πέ μου τζαί τὸν τζύρην σου, πέ μου τζαί τῆγ γενιάσ σου».
 Τζι' ἐπολοήθη νιόνυφη, τοῦ Διενῆ τζαί λέει.
 - «"Οσοι φοροῦν τὰ κότζινα 'έν' τὰ γεννητικά μου,
 ὄσοι φοροῦν τὰ πράσινα 'έν' [τά] παππογεννητικά μου».
 190 Τὸμ μαῦρον ἑκαβαλλίτζεψε εἰς τὸν καβκάν νά πάη.
 Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του, ὁ μαῦρος 'έν' πηαίννει.
 Τζαί πολοᾶται ὁ μαῦρος του, τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Τὸ λίθος ἔθει δράκοντα, τὸ λίθος ἔθει λιόντα,
 τὴν νιόνυφην τρώσ σου την, τζαί πκιόν 'έν' τὴν ηύρσκεις».
 195 Τζαί ποῦ τ' ἀκούει Διενῆς, εὔτὸς τὰ πίσω στράφη.
 Μπῆει τὸν μιαλιώναν⁸ του λίθον τζι ἀνακατώννει·
 βρίσκει τὸν δράκον τζαί δειπνᾶ, τὸν λιόνταν τζαί τζοιμάται.

1) πὸ δέν. 2) καταπίω. 3) συνήνησε. 4) φουσατον με ἐνενήητα φλάμπουρα, σημαίας. 5) ἀγρώνισαν, ἐγνώρισαν. 6) ὠρμησαν. 7) μέσην του. 8) τὸν ἀντίχειρα.

- Διᾶ¹ τοῦ δράκου μινᾶν κλωτσιᾶν, κάμνει τον δκυὸ κομμάδκια,
 διᾶ τοῦ λιόντα φουχταλιᾶν, βκάλλει του δκυὸ του μμάδκια,
 200 – «Τζαί μείνε, βρέ θθυλλόσταιε², τὴν νιονυφην νά βλέπης». Τοῦ μαύρου ἑκαβαλλίτζεφεν εἰς τὸν καβκάν νά πάη. τὸ θιλιολίτριν του ραβτι ἔς τὸ θέριν του τὸ πκιάννει, τζαί ἄκρες ἄκρες ἔπκιασεν, τζ᾽ οἱ μέσες ἐλλιάναν, εἰς τὰ κλωθοῦρίσματα βρίσκει τὴν πεθθεράν του,
 205 τζαί μιᾶν σπαθκιᾶν τῆς ἔδωσε, κόβκει τὰ δκυὸ τῆς θέρκια. – «Τζ᾽ ἐν μοῦ τὸ εἶπες³ μινᾶν τζαί δκυὸ τζαί τέσσερις τζαί πέντε, ὁ τζύρης μῶς⁴ Σαρατζηνὸς τζ᾽ ἡ μάνα μῶν⁴ Ὁβραῖσσα, τζαί φτάννω ἀπὸ τρεῖς γεννιές, γαμπρὸν τζαί δὲν μὲ θέλεις; Τώρα ποῦ τὴν ἔπκιασα, εἶντα μπορεῖς νά κάμης»;
 210 Φτερινιστηρκάν τοῦ μαύρου του, πάνω βουνὸν ἠβκαίννει, πίσω του τὴν ἐπέταξε; ἔς τὸν τζύρην του τζαί πάει. Αὔριον ἐν' Τζερακατζή τζαί πιθαρκου⁵ ἐν' Τρίτη, τζ᾽ εἶπασιν οἱ ἄρκοντες πῶς ἐν' ὁ γιὸς τ' Ἀκρίτη. Ἐτζεῖνος ποῦ τὸ ἔβκαλεν σάν ποιητῆς λοᾶται,
 215 τζείνου πρέπει μακάριση, τζαί μέναν τὸ ἔς πολλὰ ἔτε.

Κύπρος (Ἐπισκοπή). – Στίλπ. Κυριακίδου, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας. Ἀθῆναι [1926], σ. 140-149.

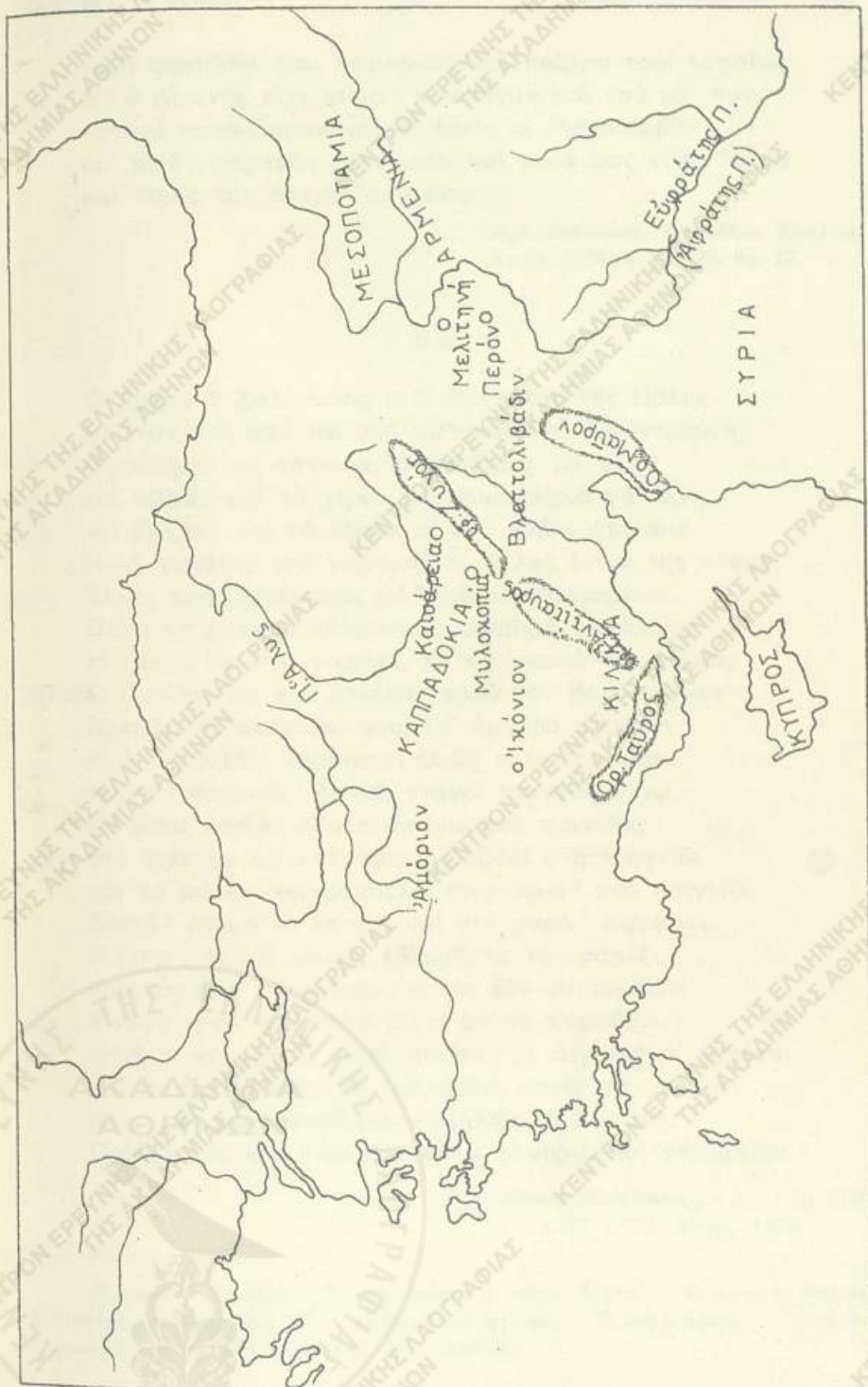
Β΄.

Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΠΡΟΣΚΛΗΤΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΓΑΜΟΝ

Μὲ τὸ προηγούμενον τραγουδί, τῆς ἀρπαγῆς ὑπὸ τοῦ Διγενῆ τῆς κόρης τοῦ Λεβάντη, φαίνονται ὅτι εὐρίσκονται εἰς ἄμεσον σχέσιν αἱ ἐπόμεινα παραλλαγὰι εἰς τὰς ὁποίας τὸ ἄσμα ἔχει ὑποστῆ διασκευήν. Οὕτως ἐνταῦθα ὁ Διγενῆς μὲ χαρακτηριστὰ ἀπελάτου καὶ φήμην ἀρπαγῆς κατὰ τοὺς γάμους τῶν νυμφῶν καὶ φονέως τῶν γαμβρῶν, δὲν προσκαλεῖται εἰς τὸν γάμον, διὸ μεταβαίνει ἀπρόσκλητος.

Οἱ Σέρβοι⁶ κ' οἱ Σαρακηνοὶ κ' οἱ Μόροι⁷ γάμον κάνουν
 κι οὐλον τὸν κόσμον τὸν καλοῦν κι οὐλοὶ τὸν πρεμαζώνουν⁸.
 τὸν Διγενῆ δὲ ν-τὸν καλοῦν γιὰ τσοὶ κακὲς του χάρες,

1) δίδει. 2) σκολλόστραιε. 3) ἐκδ. Κυριακίδου: εἶπεν. 4) μου ἔν' (= εἶναι), 5) μεθαύριον. 6) Τὸ ὄνομα Σέρβοι ἐνταῦθα δὲν παρέχει ἰκανοποιητικὸν νόημα. Εἰκόζω ὅτι ἀρχικῶς ἔκειτο ἄλλη λέξις, ἥτις ἀντικατεστάθη διὰ τῆς Σέρβοι ἐκ τῆς εἰς τὸν ὄσον στίχον λέξεως Μοροσέρβοι. Πιθανὸν τὸ δεύτερον συνθετικὸν σέρβοι, ὄνομα ἀρχικῶς ἐθνικόν, Σόροι (;) προήλθε κατὰ τὴν περίοδον τῆς Βενετοκρατίας ἐν Κρήτῃ ἐκ συνθέσεως ἴσως τοῦ ἀρχικοῦ τούτου ὀνόματος πρὸς τὴν ἰταλικὴν λέξιν serví = δοῦλοι. Ὑπὸ τὴν νέαν αὐτὴν μορφήν τὸ σέρβοι ἀντικατέστησε καὶ τὸ ἀρχικὸν εἰς τὸν πρῶτον στίχον. 7) Οἱ Ἀραβες τῆς Μαυριτανίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, 8) περιμαζέουον, συγκεντρώνουν.

Γεωγραφικός χάρτης τῆς ἀνατολικῆς περιοχῆς τῆς Μ. Ἀσίας.

- γιατί σκοτώνει τσοί γαμπρούς και παίρνει τσοί νυφάδες.
 5 Μ' ὁ Διγενῆς εἶχε φιλιὰ¹ κ' ἐπῆγαν καὶ τοῦ τό 'παν.
 - Μωρὲ κακο-Σαρακηνοί, κ' ἐσεῖς οἱ Μοροσέρβοι,
 καὶ ποιὸν γαμπρὸν ἐσκότωσα καὶ ποιά σας νύφη 'πήρα
 καὶ ποιᾶς τὸν ἄντρα 'σκότωσα ;

*Δημ. Βουτετάκη, Τραγούδια Κρητικά.
 Χανιά, 1904, σ. 27 - 28, ἀρ. 13.*

Β'α.

- Ὁ ἄρχος ὁ Σαλονικιὸς κι ὁ ἄρχοντας τῆς Πόλης
 κά'νταν στὸ φάϊ καὶ στὸ πιεῖ καὶ στὴ ξεφαντοσύνη,
 συμπεθεριά νὰ κάνουνε, συμπεθεριά νὰ γένη,
 καὶ δῶσαν καὶ τὰ χέρια τις, συμπεθεριά νὰ γένη,
 5 καὶ βάζουν καὶ τὰ ἔξοδα σ' ἓνα ταβλί ἀπάνου·
 ἐννιά χιλιάδες τοῦ γαμπροῦ κι ἄλλες ἐννιά τῆς νύφης,
 ἄλλες τριαντατέσσερις μὲ² γιὰ τις καλεσμένοι.
 Οὔλο τὸ γ-κόσμο κάλεσεν κι οὔλο τὸ ψυχολόγι,
 τὸ Διανὴ δὲ ν-τὸ γ-καλεῖ, πὲ τὴν κακιά του γνώμη.
 10 Ὁ Διανῆς, σὰ ν-τ' ἄκουσε, πολὺ τὸν βαροφάν'κεν'
 ἀρπάζει τὸ σκεπάρνι του, ἔν' ἀργυρὸ πριγιόνι
 σ' ἔν' περιβόλι σέμπηκεν, ἐλιᾶς κλωνάρι κόβει·
 ντογρί³ παιγνίδι⁴ ἔκανε, ντογρί παιγνίδι κάνει,
 τὰ φίδια κόρδες ἔβαλε ἀπάνω στὸ παιγνίδι,
 15 τὴν ὄχεντρα τὴ μ-πλουμιστὴ δοξάρι στὸ παιγνίδι
 καὶ τὰ μικρὰ 'χεντρόπουλα στιφνάρια⁵ στὸ παιγνίδι.
 Στενά⁶ στενά τὸ ἔπαιζε καὶ στὴ χαρὰ⁷ παγαίνει,
 ἐξῆντα μίλια ὁ χορός, ἔβδομηντα τὸ τραπέζι,
 κανέννας δὲν ἀπάντησεν, κανὲς δὲν συντυχαίνει·
 20 ἢ νύφη τόσο ντροπαλὴ γλέπ' ἀπ' τὸ παραθύρι.
 «Βγῆτε, νὰ δγιῆτε, μπρὲ παιδιὰ, τὸ Διγιανὴ π' ἐρχόται
 καὶ παίζει τὸ παιγνίδι του, θέλει κανὲς νὰ γλέπη».
 Κεῖν' τὸν καλωσορίζανε. — Καλῶς τὸ Διγιανὴ.
 Πιάσαν καὶ τὸν χαρίζανε οὔλο φλουριά καὶ ντοῦμπλες.⁸

*Λῆμνος (Κατάλακκος). - Λ. Α. ἀρ. 1160
 Γ', σ. 17. (Γ. 'Α. Μέγας, 1938).*

1) φιλιάν. 2) μόνον. 3) ἴσια, ἀμέσως (λ. τουρκ. dogru). 4) μουσικὸν ὄργανον.
 5) στριφτάρια· αἱ στρόφιγγες διὰ τὸ χόρδισμα τοῦ ὄργανου. 6) ἐπίρρ. ἄρατα. 7) γάμον.
 8) χρυσοῦν νόμισμα, εἶδος φλωριῶ (λ. γαλλ. double).

Β'β.

- Γιάννες έποϊκεν¹ κάλεσμαν, Γιάννες έποϊκεν γάμον,
λαλει και τ' άστρα τ' ούρανοϋ, λαλει τής γής τά φύλλα,
τόν βασιλέαν παράφυον, τόν υϊόν άτ'² φλαμπουριάτεν.³
Τόν Κιμισκην 'κ'⁴ έλάλεσεν, τόν Κιμισκην τόν Γιάννεν.
5 Τήν σκεπαριάν⁵ έπέρπαξεν⁶ και άρ στ' όρμάν⁷ έξέβεν·
όξέαν ξύλον έκοψεν τή δάφνης τήν καρδιάν,
ταμπούραν έκατόρθωνεν, ταμπούραν κατορθώνει,
όφίδια κόρδας έβαλεν, στραφτάρας⁸ κοβοτσούτσας.⁹
πήγεν κι άτός έπέζεψεν άπέσ¹⁰ 'ς σόν γαμοστόλον.¹⁰
10 τσάλια¹¹ τσάλια τήν ταμπουράν και κελαηδει μαγείας,
κι άν κ' έν μαγεύ' τόν νέγαμον¹² κι όλον τόν γαμοστόλον,
κι άν κ' έν μαγεύ' τήν νεγάμψαν¹³ κ' έβγάλ' άσ' σό νυμφιον.¹⁴

Παντ. Μελανοφρύδου, 'Η έν Πόντω
έλλην. γλώσσα. Βατούμ 1910, σ. 52.

4. ΠΑΛΗ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ ('Η ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ) ΜΕ ΤΟΝ ΔΡΑΚΟΝ

Ο Διγενής με την γυναίκα του, την «καλήν του», κατά το άκριτικόν έπος¹⁶, ήλθεν έν ώρα άνοιξεως και έστησε τήν σκηνήν (τένταν) του εις τόπον τερπνόν, στολισμένον με πλήθος άνθέων και δένδρων. Έκει, ένω ή καλή του ήρχετο εις τήν πηγήν διά νά πάρη νερό, έμφανίζεται αϊφνιδίως δράκων, μεταμορφωμένος εις ώραϊον έφηβον, και επιτίθεται κατ' αυτής.

Ο Διγενής, άκούσας τάς κραυγάς της, προστρέχει εις βοήθειαν, συμπλέκεται πρός τόν δράκοντα και μετ' άγρίαν πάλην τόν φονεύει και σφάζει τήν γυναίκα του.

- 1) έκαμ. 2) τού. 3) σημαιοφόρον. 4) δέν (ουχι). 5) σκίπαρνον. 6) ήρπασ. 7) διάσος (λ. τουρκ. ođman). 8) στριφτάρια, ήτοι στρόφιγγας (κλειδιά) του όργάνου. 9) σάυρας. 10) άπέξω από τό μέρος όπου οί γαμηλιώται, οί έορτασταί του γάμου. 11) παίζει (λ. τουρκ. çalınak). 12) νιόγαμβρον. 13) τήν νεόνυμφον.

14) Τό άσμα συνεχίζεται ως κατωτέρω.

- <Χάρισον, Γιάννε, χάρισμαν, για χάρισον τήν νύφην>.
- <'Αούτ' τά χιλοφούλιρα άς έν' τή νύφης χάρη>.
- <'Ατά τά χιλοφίλιρα νύφην καλά 'κι σών νε>.
- <Χάρισον, Γιάννε, χάρισον κόσμον και κοσμοδόνια,
κοσμοδόνια και τ' άηδόν τά τρία χαμελέτας . . .
τ' έν' άς άλλθει τό γάλαν και τ' άλλο πά τό μέλι>.

Τό μέρος τούτο του άσματος φαίνεται μεταγενεστέρα προσθήκη δε επιδράσεως του τραγουδιου του καλογήρου, οστις προσφέρει δώρα εις τούς νεόνυμφους.

15) Παρall.: 'Ανδρου - 'Αθηνών, στ. 2880-2891. Κρυπτοφ. ς', στ. 42 - 77. 'Εσκωρ., στ. 1095 - 1137.

Πρὸς τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα εὐρίσκονται εἰς ἄμεσον σχέσιν¹ τὰ κατωτέρω δημώδη ἄσματα, ὧν αἱ παραλλ. Α' αὐ καὶ Α' β εἶναι γνωσταὶ μόνον ἐκ Κρήτης. Ἡ παραλλαγή (Α) εἶναι παλαιότερα, σωζομένη εἰς χειρόγραφον τοῦ Ἀγ. Ὁρους, τοῦ 17ου αἰῶνος, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αὕτη προέρχεται ἐκ Κρήτης.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Εἰς πρασινάδα λιβαδιοῦ καὶ ἔς τὸ κρῦο πηγάδι
κόρη ἔσκυψε νὰ πιῇ νερό, νὰ πιῇ καὶ νὰ γεμίσῃ.
Φωνὴν ἀκού', λαλιά ἀκού', <ἀκού> φωνὴν καὶ δράκο.²
«Στάμα, ξανθή, στάμα, σγουρή, στάμα, μηδὲν γεμίσης,
5 γιὰτὶ ἐδῶ ἔς τὸν τόπον μας καὶ τὸ νερὸ πουλιέται.
Μηδὲ γιὰ χίλια τὸ πουλοῦν, μηδὲ γιὰ δυὸ χιλιάδες,
μόνο γιὰ κόρης φιλῆμα καὶ δὸς μου κ' ἔπαρέ το».

Νέος Ἑλληνομν. ΙΑ' (1914), σ. 431, 11

Α' α.

Μιά λυγερὴ κατέβαινε στὴ βρύση νὰ γεμίση
στο δρόμο δράκος κάθετα τὴν κόρη νὰ φιλήσῃ·
κ' ἡ κόρη, ὡς ἦτο φρόνιμη, φρόνιμα ἀπηλοήθη.
«Δράκοντα, κι ἂν φιλήσῃς με, νὰ τὸ πλερώσης θέλεις,
5 γιὰτ' ἔχω δώδεκα ἀδερφοὺς καὶ δεκοχτῶ ἔξαδέρφια
κ' ἔχω καὶ ἄντρα³ Διγενή».

Κρήτη. - Λ. Α. ἀρ. 428, σ. 250
(Σταῦρ. Ἑμμ. Φραγκάκης, 1905).

Α' β.

Σὲ ψηλὸ βουνό, σὲ χαμηλὸ λαγκαδι,
Γιάννης πορπατεῖ μαζί μὲ τὴν καλὴν του·
κ' εἰς τὴ στράταν του κ' εἰς τὴν πορπατηξιάν του,
δράκος τ' ἀπαντᾷ, θεριὸ τοῦ συντυχαίνει.
5 «Γεῖά σου, Γιαννακὴ, γεῖά σου, καλ' ἀντρωμένε,
κι ἄς τὰ παίξωμε, Γιάννη, γιὰ τὴν καλὴ σου».
Κι ἀπαλεύγανε ἀπ' τὸ ταχὺ⁴ ὡς τὸ βράδυ.
«Γεῖά σου, Γιαννακὴ».

Ant. Jeannarakis, Ἄσματα Κρητικά.
Leipzig 1876, σ. 98 ἀρ. 78.

1) Βλ. καὶ Π. Καλονόου, ἔνθ. ἀν., τόμ. Β', σ. 241 σημ. εἰδ'.

2) Ἐκδ. Σπ. Λάμπρου: *Φωνὴν ἀκού[ει] λαλιά, ἀκού' φωνὴν καὶ δράκο.*

3) Χειρ.: *κόρη* διώρθ.: ἄντρα, συμφώνως πρὸς τὴν παραλλ. ἐξ Ἰνναχωρίου Κισάμου Κρήτης. (Λ. Α. ἀρ. χειρ. 1161 Δ, σ. 68).

4) ἀπὸ πρῶτας.

5. ΤΟ ΣΚΟΤΩΜΑ ΤΟΥ ΘΕΡΙΟΥ

Τὸ κατωτέρω ζῆμα μὲ ὑπόθεσιν τὸν φόνον δικεφάλου θηρίου (ὄφως) εἶναι γνωστὸν μόνον ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Κρήτην, σφάζεται δὲ ἀτελές, ὡς συμβαίνει καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα τραγούδια, ἔνεκα τῆς συνηθείας ἐνταῦθα νὰ τραγουδοῦνται κατὰ τὰς διασκεδάσεις γενικῶς ἀπὸ τὰ πολύστιχα ζῆματα οἱ ἀρχικοὶ μόνον στίχοι. Ἡ ὑπ' ἀριθμ. Α' γ κατωτέρω παραλλαγή «Ἀλεξινιὸς τὸ σκότωσε τὸ φίδι στὸ λιβάδι» ἀποτελεῖ πιθανῶς ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ τραγουδιοῦ, ὡς φαίνεται τοῦτο εἰς τὴν πρώτην (Α) παραλλαγήν.

Ἡ στενὴ σχέσις τοῦ τραγουδιοῦ τούτου μὲ τὸν ἀκριτικὸν κύκλον καὶ μάλιστα μὲ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ἔχει τονισθῆ πρό πολλοῦ.¹

Κατὰ τὸ ἔπος ὁ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, ὅτε κάποτε περιεπάτει μὲ τὴν καλὴν (τὴν γυναῖκα) του εἰς «τόπους ὑπολιβαδούς» μὲ «κατάσκια δένδρα», βλέπει αἴφνης μπροστά του ἕνα δράκοντα, ὁ ὁποῖος ἐπιχειρεῖ νὰ ἀρπάσῃ τὴν γυναῖκά του καὶ πρὸς ἐκφοβισμόν του παρουσιάζεται μὲ τρεῖς κεφαλὰς ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία ἦτο ὄφως.² Ὁ Διγενῆς ἀπίθνητος ἐπιτίθεται καὶ φονεύει μὲ τὴν σπάθην του τὸν ὄφιν ἐκ τοῦ συριγμοῦ του ἐκπηδᾷ ἀπὸ τὸν καλαμιῶνα λέων ἀπειλητικὸς, τὸν ὁποῖον ἐπίσης ἀποκρούει καὶ φονεύει.

*Καὶ ὁ συρισμὸς τοῦ δράκοντος, τὸ γέλιον τῆς καλῆς μου,
λέοντας μέγας τὸν ἤκουσεν ἀπέσω ἀπὸ τὸ καλάμιν,
καὶ κτύπον ἤκουσα οὐρᾶς εἰς τὰ πλευρά του δέρονει,
καὶ ἐκ τὸ καλάμιν ἐξέβηκεν ὡς θάλασσα ἀγριωμένη
καὶ ὡς εἶδεν τὸ θηρίον ἐμὲν καὶ τὴν καλὴν μου . . .
τοὺς ὀφθαλμούς του ἐθόλωσεν, βούλεται νὰ μᾶς φάη*

*καὶ μίαν σπαθῆάν τοῦ ἔδωσα εἰς τὰς δισουμέας ἐπάνου,
καὶ ἡ κεφαλὴ του ἐχώθηκεν ἀπέσωθεν τῆς βάλτης.⁴*

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο εἰς τὸ ἔπος, τῆς πάλης τοῦ Διγενῆ πρὸς τὸν λέοντα, ὅστις ἐξεπήδησεν ἀπὸ τὸν καλαμιῶνα ἐκ τοῦ συριγμοῦ τοῦ δράκοντος, ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τοῦ παρατιθεμένου δημῶδους ζῆματος εἰς τοῦτο ὁμῶς συμφύρεται, ὡς εἰς τὰς παραλλαγὰς Α' α, Α' β καὶ Α' γ, ὁ προηγηθεὶς ἕτερος ἄθλος τοῦ Διγενῆ, ἡ διήγησις περὶ τοῦ φόνου τοῦ τρικεφάλου δράκοντος (ὄφως). Ὑπὸ τὴν κατωτέρω μορφήν του τὸ δημῶδες ζῆμα φαίνεται ὅτι εὐρίσκεται εἰς στενὴν συνάφειαν πρὸς τὴν διατύπωσιν τῶν ἐπεισοδίων τούτων εἰς τὸ ἔπος κατὰ τὴν παραλλ. τοῦ Ἑσχωριάλ, ὡς ἀνωτέρω.

Γ. Κ. Σ.

1) Παραλλ. Ἑσχωριάλ, στίχ. 1098 - 1138 (Π. Καλονάρον, Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, τόμ. Β (1941) σ. 173 - 175). 2) Βλ. Π. Καλονάρον, ἔνθ. ἀν., σ. 240 σημ. ιζ' καὶ ιη'.

3) τρεῖς κεφαλὰς μὲ δειχνεῖ,
ἡ μία ἦτον γέροντος, ἡ ἄλλη νεωτέρου,
ἡ δὲ μεσαία ἦτον ὄφως, δράκοντος τῆς γενέας.

Παραλλ. Ἑσχωρ., στ. 1109 - 1111· βλ. Π. Καλονάρον, ἔνθ. ἀν., σ. 173, σημ.

4) Παραλλ. Ἑσχωρ., στ. 1122-1138. Κατωτέρω εἰς τὴν διήγησιν ὑπὸ τοῦ Διγενῆ τῶν ἄθλων αὐτοῦ κατὰ τὴν ὕψην τοῦ θανάτου του ὁ δράκος ἀναφέρεται κρυπτόμενος μέσα εἰς τὸν καλαμιῶνα, ἐνεφανίσθη δὲ εἰς τὸν Διγενῆ μὲ φλόγας εἰς τὸ στόμα του. (Ἑσχωρ., στίχ. 1740-1744).

Α'.

Μαύρο καπνό 'δα κ'έβγαινε από 'ναν καλαμιώνα
κι ό καλαμιώνας εἶν' πολὺς κ' ἕνα θεργιό 'χει μέσα.
Τρεῖς κυνηγοὶ 'παρθήκανε¹ νά πᾶν' νά τὸ σκοτώσουν.

Στὴν στράταν ἀπὸ 'πηαίνανε ἐπεριροζονάραν.²

- 5 σάν τὸ σκοτώσωμ' τὸ θεργιό, πού 'ναι στὸν καλαμιώνα,
νά πάμε εἰς τοῦ βασιλιᾶ μισθὸ νά μάζε δώση,
γιατὶ τὸν ἐγλυτώσαμε.

Δημ. Σ. Βουτετάκη, Τραγοῦδια Κρητικά,
Χανιά 1904, σ. 26 ἀρ. 8.

Α'α.

Μάννα, δὲν κάνω καλατσιό³, μάννα, δὲν κάνω γιόμα,
& δὲ σκοτώσω τὸ θεριό, ἀπὸ εἶδα 'ψές⁴ στὴ βρύση,

κ' εἶδά το, μάννα, κ' ἔβγαινε ἀπὸ τὸν καλαμιώνα,
κ' εἶχε τσοὶ κεφαλές διπλές, τὰ μάθια⁵ δυὸ ζευγάρια,

- 5 τ' ἀντόδια⁶ πυκνοφύτευτα, τσ' ὀρές δεμαθιασμένες,⁷
κ' ἐβάστα καὶ στὸ στόμα ν-του μωροῦ παιδιοῦ κεφάλι.

Ant. Jeannarakis, Ἔσματα Κρητικά,
Leipzig 1876, σ. 174 ἀρ. 229.

Α'β.

'Εξώρισέ μ' ἡ μοῖρα μου σὲ δάση δασωμένα,

κάτω στὸ μαῦρον ποταμό,⁸ στὸ μαῦρον καλαμιώνα,

ἐκεῖα πού διάουν⁹ τὰ θεργιά κ' εἶναι κατοικημένα

κ' εἶναι τὰ φίδια μαλλιαρά, τ' ἀρκούδια φωλεμένα.

Μὰ εἶδά 'να μαῦρο κι ἄσκημο πολλὰ ξαγκριγεμένο¹⁰

- 5 κ' εἶχε τὰ μάθια τ' ἀνοιχτά καὶ τὴν θωριά¹¹ μεγάλη,
κ' εἶχε τσοὶ κεφαλές διπλές, τὰ μάθια δυὸ ζευγάρια,
τὰ δόντια πυκνοφύτευτα καὶ πυκνοφυτευμένα
κ' ἐσφύριζε κ' ἐφώνιαζε.

Δημ. Σ. Βουτετάκη, Τραγοῦδια Κρητικά,
Χανιά 1904, σ. 26 ἀρ. 9.

1) ἀπεφάσισαν. 2) συνεζήτουν. 3) πρόγευμα. 4) χθές. 5) χειρ.: ἀμμάθια.
6) δόντια. 7) αἱ οὐραὶ τοῦ ἦσαν ὅπως τὰ δεμάτια. 8) ἔκδ. Δ. Σ. Βουτετάκη: στὴν μαῦρη
θάλασσα· διωρθ.: στὸ μαῦρον ποταμό, συμφώνως πρὸς τὸ ἔσμα παρὰ Ant. Jeannarakis,
Ἔσματα Κρητικά, Leipzig 1876, σ. 166 ἀρ. 204, στ. 2. 9) διάγουν, διαβιοῦν. 10) ἀγρι-
εμένον, μὲ ἀγρίαν μορφήν. 11) τὴν ὄψιν.

Α'γ.

Ἄλεξιγιός τὸ ἴσκότωσε τὸ φίδι στὸ λιβάδι,
 μ' ἀπήτις ἴκαί τὸ ἴσκότωσε δὲν τ' ἄφηκε νὰ φύγη,
 μ' ἔκατσε κ' ἐξεμέτρᾳν το κ' ἐσπιθαμολογᾳ² το
 κ' εἶχε διπλὲς τοῖ κεφαλὲς καὶ τὴν θωριά³ μεγάλην
 5 κ' εἶχε κι ὀρά⁴ κι ἀπανορά.

Δημ. Σ. Βουτετάκη, Τραγούδια Κρητικά,
 Χανιά 1904, σ. 39 ἀρ. 46.

6. Ο ΥΠΙΝΟΣ ΤΟΥ ΑΓΟΥΡΟΥ ΚΑΙ Η ΛΥΓΕΡΗ

Τὸ ἄσμα τοῦτο, εὐρέως διαδεδομένον, ἀπαντᾷ ὑπὸ δύο, ὡς κάτωθι, μορφάς καὶ χρησιμοποιεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον, ὡς γαμήλιον, εἰς διαφόρους περιστάσεις τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ γάμου, προσαρμοσθέντων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῶν ἀρχικῶν στίχων του. Οὕτως ἄδεται μετὰ τὴν στέψιν, περὶ τὰ ἐξημερώματα τῆς Δευτέρας, ὡς ἐπιθαλάμιον πρὸ τοῦ κοιτῶνος τῶν νεο-νύμφων (τύπ. Α' καὶ Β') ἢ πρὸ τῆς στέψεως καὶ μετ' αὐτήν, ἦτοι εἰς τὰ προικιά, ὅταν κτενίζουσιν τὴν νύμφην, τὴν παραμονὴν τοῦ γάμου, τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου εἰς τὸ τραπέζι, πρὸ τῆς ἐκκινήσεως τοῦ μέλλοντος ζεύγους πρὸς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν στέψιν κλπ.

Ἡ Β' μορφή τοῦ ἄσματος φαίνεται ὅτι προήλθεν ἐκ τῆς πρώτης (Α) διὰ τῆς διασπάσεώς της εἰς δύο αὐτοτελεῖ τραγούδια (Β καὶ Βα) ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕν διετηρήθη ὡς ἐπιθαλάμιον, ὡς ὁ τύπος Α', τὸ δ' ἕτερον προσηρμόσθη εἰς τὰς λοιπὰς, ὡς ἄνω, περιστάσεις τοῦ γάμου.

Τὸ τραγούδι τοῦτο μὲ περιεχόμενον αὐτοῦ τὸν ἐπικίνδυνον βίον τοῦ φρουροῦ εἰς τὴν βάρδιαν (ἢ τὴν βίγλαν), τὴν κατατρόπωσιν ὑπ' αὐτοῦ πολυαριθμῶν ἐχθρῶν καὶ τὴν στάθμευσίν του ἔπειτα κάτω ἀπὸ δένδρον καὶ μὲ τὴν λυγερὴν πλησίον του, τὴν ὁποίαν παρακαλεῖ νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ κοιμηθῇ ἐπ' ὄλιγον διὰ νὰ συνέλθῃ ἐκ τοῦ καμάτου τῆς μάχης, ἔχει ἐμφανῆ ἀκριτικὰ γνωρίσματα⁵ ἢ ὑπόθεσις του μάλιστα εὐρίσκεται εἰς σχέσιν μὲ τὸ ἐπεισόδιον εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Διγενής, μετὰ τὸν γάμον του μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα, φεύγει εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐπιδίδεται εἰς τὴν ἐκτέλεσιν διαφόρων ἄθλων. Ἐκεῖ, ἀφοῦ οὗτος ἐπάλασε καὶ κατέβαλεν ἀλληλοδιαδόχως δράκοντα καὶ λέοντα, συνεκρούσθη κατόπιν πρὸς 300 ἀπελάτας, τοὺς ὁποίους διασκορπίζει καὶ ἐξαφανίζει. Ἐπειτα ἀποσύρεται ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης διὰ νὰ ἀναπαυθῇ, ἐνῶ δὲ ἡ κόρη (σύζυγός του) μεταβαίνει νὰ φέρῃ εἰς αὐτὸν νερὸ διὰ νὰ πῆῃ καὶ ἐνδύματα νὰ ἀλλάξῃ,

1) ἀφοῦ. 2) τὸ ἐμέτρα μὲ τὴν σπιθαμὴν του. 3) ὄψιν. 4) οὐράν.
 5) Βλ. καὶ Νικ. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 147.

αυτός καταφεύγει υπό τὴν σκιὰν δένδρου ὅπου κάθηται κοντὰ εἰς τὴν ρίζαν του, τοποθετεῖ δ' ἐκεῖ καὶ τὰ ὄπλα του (τὸ σπαθὶν καὶ τὸ χεροσκουτάρι).¹

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χελιδόνια,
 τώρα οἱ μπέρδικες συχνολαλοῦν² καὶ λένε:
 «Ξύπνα, ἀφέντη μου, ξύπνα καλέ μ' ἀφέντη
 ξύπνα ἀγκάλιασε κορμί κυπαρισσένιο,
 5 κι' ἄσπρονε λαιμό, βυζάκια σὰ λεῖμόνια».
 - «Ἄφσε μ', λυγερή, λίγον ὕπνο νὰ πάρω,
 γιατί ἀφέντης μου στή βάρδια μέ 'χε ἀπόψε,
 γιὰ νὰ σκοτωθῶ ἢ σκλάβο νὰ μέ πάρουν»·
 10 καὶ ξεσπάθωσα καὶ τὸ σπαθὶ μου βγάνω·
 χίλιους ἔκοψα καὶ χίλιους λαβωμένους,
 ἕνας μῶφυγε κ' ἐκεῖνος λαβωμένος,
 μά 'χε ἀητοῦ φτερά, λαγοῦ γληγορωσύνη.
 Πῆρα τὸ στρατὶ, στρατὶ τὸ μονοπάτι,
 15 βρῖσκω 'να δεντρί, ψηλὸ σὰν κυπαρίσσι.
 «Δέξου με, δεντρί, δέξε με, κυπαρίσσι».
 - «Πῶς νὰ σὲ δεχτῶ, πῶς νὰ σὲ καρτερέσω;
 νὰ³ ἡ ρίζα μου καὶ δέσε τ' ἄλογό σου,
 νὰ οἱ κλώνοί μου, κρέμασε τ' ἄρματά σου,
 20 νὰ ὁ ἥσκιος μου, πέσε κι ἀποκοιμήσου
 καὶ σὰ σηκωθῆς, τὸ νοῖκι νὰ πλερώσης
 (τριὰ σταμνιά νερό στή ρίζα νὰ μοῦ ρίξης).⁴

Μεθώνη Πυλίας. - Λ. Α. ἄρ. 1378 Β, σ. 167.
 (Γεωργία Ταρσούλη, 1939)

1) Παρ. α): α) 'Εσχωριά, στ. 1139-1197. β) Ἄνδρου - Ἀθηνῶν, στ. 2940 - 3045.
 γ) Κροτοφέρρης Γ', στ. 100 - 175.

Εἰς ἕτερον συναφές ἐπεισόδιον εἰς τὸ ἔπος (παρ. Ἄνδρου - Ἀθηνῶν, στ. 2543-44),
 εἶθα ὁ λόγος περὶ τῆς συναντήσεως τοῦ Διγενῆ μετὰ τὴν κόρην τοῦ ἀμιρά, τοῦ Ἀπλορράβδου,
 ἀπαντᾷ ἐπίσης τὸ θέμα τῆς καταφυγῆς τοῦ ἐνόπλου Διγενῆ ὑπὸ δένδρον:

Τὸ ἄλογόν μου ἔδεσα στοῦ δένδρου τὸ κλωνάρι
 καὶ τὸ κοντάρι μου ἔμπηξα εἰς τὴν αὐτοῦ τὴν ρίζαν.

2) Χειρ.: ξυπνολαλοῦν. 3) χειρ.: ἔ. Ὄβτω καὶ εἰς τοῦσδε στ. 19 καὶ 20. 4) Οἱ
 δύο τελευταῖοι στίχοι (21-22) προσετέθησαν εἰς τὸ ἔσμα ἐκ τοῦ χειρ. ὁπ' ἄρ. 1159 Γ'. σ. 67
 (σουλ. Γεωργίας Ταρσούλη, ἐκ Κορώνης Πολίας, 1938 = Τῆς αὐτῆς, Μωραϊτικά τραγοῦ-
 δια Κορώνης καὶ Μεθώνης. Ἀθῆναι 1944 σ. 65 ἄρ. 90). Εἰς τὸ χειρ. ὁπ' ἀριθμ. 1378 Β
 τὸ παρατιθέμενον ἀνωτέρω τραγοῦδι τελειώνει εἰς τὸν στίχον 21:

κι ὄνειρο θὰ ἰδῆς, νὰ μοῦ τὸ μαρτυρήσης.

Α'α.

- Τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χελιδόνια,
 τώρα οἱ πέρδιτσες συχνολαλοῦν τσαὶ λένε:
 «Ξύπν', ἀφέντη μου, ξύπνα, καλέ μ' ἀφέντη,
 ξύπνα νά φιλήῃς ματάτσα ζαχαρένια».
- 5 - «Ἄφες με, νά ζῆς, λίγον ὕπνο νά πάρου,
 γιὰτ' ἀφέντης μου στή βάρδια μ' εἶχ' ἀπόψε,
 γιὰ νά σκοτωθοῦ, γιὰ ἰ σκλάβος ν' ἀπομείνου.
 Μά ἴδωτ' ὁ Θεός τσ' ἡ Δέσποινα τοῦ κόσμου
 τσαὶ ξεσπάθωκα σέ Τούρκους τσ' Ἀρβανίτες.
- 10 Χίλιους ἔκοψα, τρακόσους ἴλάβωσά τους,
 τσ' ἕνας μοῦ ἴφυγε, στό νέφελον ἐκρύφτη.
 Παίρνου τὸ στρατί, στρατί τὸ μονοπάτι,
 βρίσκου ἴνα² δεντρί, βρίσκου ἕνα τσυπαρίσι.
 «Δέξου με δεντρί, δέξου με, τσυπαρίσι».
- 15 - Νά οἱ κλοῦνοι μου, κρέμασε τ' ἄρματά σου,
 νά τσ' ὁ ἦστος μου τσαὶ πέσε τσαὶ τσοιμήσου
 τσαὶ σά σηκωθῆς, τὸ νοῖτσι νά πληρώσης,
 δυὸ σταμνιά νερό στή ρίζα μου νά ρίξης».
- «Φρίξον, ἦλιε, τσαὶ γῆς, πῶς ὑπομένεις,
 20 ὡς τσαὶ τὸ δεντρί, νοῖτσι νά μοῦ γυρεῦῃ,
 δυὸ σταμνιά νερό στή ρίζα του νά ρίξου».

*Νίκης Πέρθικα, Σκύρος I. Ἀθήνα
 1940, σ. 174, ἀρ. 10.*

Β'.

- Τώρα τὰ πουλιά τώρα τὰ χελιδόνια,
 τώρα οἱ πέρδικες συχνολαλοῦν καὶ λένε:
 «Ξύπν', ἀφέντη μου, ξύπνα, καλέ μ' ἀφέντη.
 Ξύπν', ἀγκάλιασε κορμί κυπαρισσένιο
- 5 κι ἄσπρονε λαιμό, βυζάκια σά λεῖμόνια,
 σάν τὸ κρυδὸ νερό πῶρχετ' ἀπὸ τὰ χιονία».
- «Ἄς με, λυγερή, λίγον ὕπνο νά πάρω,
 γιὰτ' ἀφέντης μου στή βάρδια μέ ἴχε ἀπόψε,
 γιὰ νά σκοτωθῶ, γιὰ ἰ σκλάβο νά μέ πάρουν.
- 10 Μά δωσ' ὁ Θεός κ' ἡ Παναγιά ἡ παρθένα,
 κ' ἐξεσπάθωσα τὸ διμισκί σπαθί³ μου,
 χίλιους ἔκοψα, χίλιους σκλάβους ἐπήρα
 κ' ἕνας μῶφυγε κ' ἐκεῖνος λαβωμένος».

*Πάτριαι. - Λαογρ. 6 (1917-18)
 σ. 637 ἀρ. 5 (X. II. Κορούλλος).*

1) ἦ. 2) ἕνα. 3) τὸ δαμασκί· τὸ ἐκ δαμασκηνοῦ χάλυθος, τὸ καλῆς ἀντοχής· ἐπίσης χρυσοποικίλτον.

Β'α.

- “Ένας άγουρος κ' ένας καλός λεβέντης¹
 κάστρο 'γύρευε, χωριό νά πάη νά μείνη'
 βρίσκει ένα δεντρί, τοῦ κάμπου κυπαρίσσι.
 «Δέξε με, δεντρί, κ' ἐμέ καί τ' ἄλογό μου».
- 5 - «Γιά οἱ ρίζες μου καί δέσε τ' ἄλογό σου,
 γιά κ' οἱ κλώνοι μου καί κρέμασ' τ' ἄρματά σου,
 γιά κι ὁ ἥσκιος μου καί πέσε καί κοιμήσου,
 κι αὔριο τὸ πρωὶ τὸ νοίκι νά πληρώσης,
 τρία σταμνιά νερό στις ρίζες μου νά ρίξης.

¹ *Ἡπειρος (Τσουμέρκα)*. - Λαογρ. 5 (1915)
 σ. 114. ἀρ. 110. (Χρ. Ν. Λαμπράκης).

Β'β.

- Μιά Παρασκευή, ένα Σάββατο βράδυ,
 μάννα μ' ἔδιωχνε ἀπὸ τὰ γονικά μου,
 κι ὁ πατέρας μου κι αὐτὸς μοῦ λέει, φεύγα.
 Φεύγω κλαίοντα, φεύγω παραπονιώντα·
- 5 πιάνω 'να στρατί, στρατί τὸ μονοπάτι·
 βρίσκ' ένα δεντρί ψηλὸ σάν κυπαρίσσι:
 «Δεῖξε μου, δεντρί, δεῖξε μου, κυπαρίσσι,
 ποῦ εἶν' ἡ ρίζα σου, νά δέσω τ' ἄλογό μου,
 ποῦ 'ναι οἱ κλώνοι σου, νά βάλω τ' ἄρματά μου».²
- 10 - «Νά ἡ ρίζα μου καί δέσε τ' ἄλογό σου,
 νά κ' οἱ κλώνοι μου καί κρέμα τ' ἄρματά σου,
 νά κι ὁ ν-ἥσκιος μου, στῶσε πλατιά, κοιμήσου,
 κι αὔριο πρωὶ κοντὰ τὸ μεσημέρι
 δυὸ σταμνιά νερό ρίξε καί πότισέ με.

² *Ἀράχοβα - Λ. Α. ἀρ. 1153 Α σ. 11*
 ἀρ. 3. (Μαρία Ἰωαννίδου, 1938).

1) Γόρσιμα τοῦ α' ἡμιστιχίου: *παπαδοπούλα μου' τοῦ δὲ τέλους τοῦ στίχου: παπαδιά μου, πολλά σου χρόνια.*

2) Οἱ στίχοι 8 καὶ 9 παρελήφθησαν ἀπὸ παραλλαγὴν ἐκ τῆς Ἀταλάντης. Χειρ. Λ. Α. ἀρ. 1453 α., σ. 16 (σὺλλ. Edw. Lüdtke, 1939). = Τῆς αὐτῆς, Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια, Ἀθήναι 1942 - 47, σ. 245, ἀρ. 174, στ. 10 - 11).

Β' γ.

Σάββατο βραδύ μ' ἐδιώξαν οἱ γονοί μου
 ἀφ' τὸ σπίτι μας κι ἀπὸ τὰ βονικά μας.
 Παίρω τὸ στρατί, στρατὶν τὸ μονοπάτι.¹
 Βρίσκω 'να δεντρί, τὸ λέσι κεπαρίσσι.

- 5 «Δέξου με, δεντρί, δέξου με, κεπαρίσσι»
 – «Νὰ τὰ κλώνια μου, κρέμασε τ' ἄρματά σου
 νὰ κι ὁ ἥσκιος μου, πέσε, γλυκὰ κοιμήσου
 κι αὔριο τὸ πρωὶ τὸ νοίκι μου νὰ φέρης²
 τριά σταμνιά νερὸ στήν ρίζαμ μου νὰ χύσης».
- 10 – «'Ακουε, 'ρανέ, καὶ γῆς μὴν τὸ βαστάξης
 ὡς καὶ τὸ δεντρί τὸ 'νοίκιμ μου γυρεύγει,
 τριά σταμνιά νερὸ στήρ ρίζαν του νὰ ρίξω».

Σύμμ. – Φιλ. Σόλλ. ΚΠ., τόμ. ΙΘ',
 (1884 – 85), σ. 230 (Δημ. Χαβιαφᾶς)

7. ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΑΙ ΚΑΒΟΥΡΑΣ

Τὸ τραγούδι τῆς πάλης τοῦ Διγενῆ (ἢ Κωσταντῆ) πρὸς τὸν δρακοντεμέ-
 νον κάβουραν, ὁ ὁποῖος κατοικεῖ εἰς «τὴν ἄκρην τῶν ἀκρῶν εἰς ἄγριον καλα-
 μίωνα», εἶναι διαδεδομένον εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Δωδεκάνησον (Ρόδον,
 Κῶ κ. ἄ).

Ὁ ἥρωσ, ἐκτελῶν βασιλικὴν διαταγὴν, παλαίει μὲ πελώριον κάβου-
 ραν, ὡς κατὰ τὴν ἀρχαιότητά ὁ Ἡρακλῆς ἐξετέλει ἀθλους κατ' ἐντολήν
 τοῦ Εὐρυσθέως, ὅπως δ' ἀκόμη εἰς πολλὰ σήμερον παραμύθια τοῦ λαοῦ ἀνα-
 φέρεται ἢ ἐκτέλεισις ἀθλῶν ἀπὸ βασιλόπουλλα καὶ ἄλλους ἥρωας.³

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἀκριτικοῦ τούτου τραγουδιοῦ κατὰ τὸν Στίλπ. Κυρια-
 κίδην⁴ φαίνεται πιθανώτατον, ὅτι παρελήφθη ἀπὸ δημῶδη παράδοσιν ἀνή-
 κουσαν εἰς κύκλον ἡρωϊκῶν παραδόσεων τῶν Βυζαντινῶν περὶ ἀνδραγαθη-
 μάτων ἡρώων μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Μέγας Ἀλεξάνδρος, ὡς παραδίδε-
 ται περὶ αὐτοῦ εἰς τὸ μυθιστόρημα τοῦ ψευδο-Καλλισθένους.

'Ενταῦθα ἀναφέρεται, μὲ ἐμφανεῖς ὁμοιότητας πρὸς τὸ δημοτικὸν τρα-
 γούδι, ἢ συνάντησις τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τὴν πορείαν του πρὸς τὰ
 ἄκρα, τὰ πέρατα, τῆς οἰκουμένης μὲ τεράστιον καρκίνον, ὁ ὁποῖος παρου-
 σιάσθη αἰφνιδίως ἐκ τῆς θαλάσσης. Οἱ στρατιῶται τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου
 μετὰ μεγάλης δυσκολίας κατῶρθωσαν νὰ τὸν φονεύσουν, διότι τὰ βέλη των

1) Μετὰ τὸν στίχ. 3 ἀκολουθεῖ τὸ γόρισμα: Βάσανα τὰ χ' ἢ ἀγάπη. 2) Ὁ στίχος,
 ἀτελής κατὰ τὸ βον ἡμιστίχιον, συνεπληρώθη ἐκ τῆς παραλλ. τοῦ ἄσματος ἐκ Σάμου. ('Επαμ.
 'Ι. Σταματιάδου, Σαμιακά, τόμ. Ε', 'Ἐν Σάμῳ 1887, σ. 282.

2) Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Διγενῆς καὶ Κάβουρας. Λαογρ. 6 (1917 – 1918) σ. 370.

3) Βλ. εἰς τὴν εἰδικὴν μελέτην του ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου· ἔνθ' ἄν., σ. 368 ἐξ.

δὲν διεπέρων τὸ ὄστρακον αὐτοῦ, διὰ δὲ τῶν χηλῶν του ἤρπαζε τὰ δόρατα τῶν στρατιωτῶν καὶ τὰ συνέτριβεν.

Ἡ διήγησις αὕτη περὶ τοῦ καρκίνου φαίνεται πιθανὸν ὅτι διεμορφώθη κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἰς λαϊκὴν παράδοσιν μὲ ἥρωα τὸν Μεγ. Ἀλέξανδρον, ἀνάλογον πρὸς τὴν νεοελληνικὴν περὶ τοῦ φόνου τοῦ θηρίου ὑπ' αὐτοῦ, ὅπως αὕτη παρουσιάζεται εἰς τὸ θέατρον εἰς παραστάσεις τοῦ Καραγκιόζη. Ἡ λαϊκὴ αὕτη παράδοσις τῶν Βυζαντινῶν θὰ παρελήφθη ἀργότερον εἰς τὰς παραδόσεις περὶ τῶν Ἀκριτῶν, ἀποδοθέντος τότε τοῦ ἄθλου εἰς τὸν Διγενῆ ἢ τὸν Κωνσταντᾶν, ὡς εἰς τὸ κατωτέρω ζῆσμα.

Γ. Κ. Σ.

Α΄.

Κάτω 'ς τὴν ἄκρη τῶν ἀκρῶν² 'ς τὸν ἀρκοκαλαμιῶναν,³
 κάουρος ἐδρακόντεψεν τζαὶ τρώ' τοὺς ἀρκομένους,⁴
 τοὺς ἀρκομένους τοὺς καλοὺς, τοὺς καστροπολεμίτες.⁵
 Τζαὶ ἄρ ρέξουν⁶ δκυὸ σκοτώννει τους, τζαὶ ἄρ ρέξουν τρεῖς
 ρουφᾶ τους

- 5 τζαὶ ἄρ ρέξη τζαὶ ἕνας μονακὸς ξιντύννει τον⁷ τζαὶ ρέσσει.
 Χαππάρκα⁸ τζαὶ μηνύματα τοῦ βασιλιᾶ τζαὶ πάσιν,
 τζαὶ τζαχαμαὶ 'μ ποὺ στέκουνται τζαὶ λέουν τζαὶ λαλοῦν του.
 «Ἐλα νὰ δῆς, ἄ βασιλιά, εἶντα δυστήρκον⁹ πρᾶμα.
 Κάτω στὴν ἄκρη τῶν ἀκρῶν στὸν ἀρκοκαλαμιῶναν,
 10 κάουρος ἐδρακόντεψε τζαὶ τρώ' τοὺς ἀρκομένους,
 τοὺς ἀρκομένους τοὺς καλοὺς, τοὺς καστροπολεμίτες.
 Τζαὶ ἄρ ρέξουν δκυὸ σκοτώννει τους τζαὶ ἄρ ρέξουν τρεῖς
 ρουφᾶ τους
 τζαὶ ἄρ ρέξη τζαὶ ἕνας μονακὸς ξιντύννει τον τζαὶ ρέσσει.
 Νύχταν πατᾶ 'ς τὲς χώρες τους, πατᾶ τζ' εἰς τὰ παιδικιά τους.
 15 πατᾶ τζ' εἰς τὲς γεναῖτζες τους, στέκει τζαὶ ἀναγελᾶ τους».
 Χαππάρκα τζαὶ μηνύματα τοῦ Διγενῆ τζαὶ πάσιν.

1) Βλ. Στ. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 387.

2) Ἐκδ. Στ. Κυριακίδου: Κάτω 'ς τὸν ἄκρη τῶν ἀκρῶν 'ς τὸν ἀρκοκαλαμιῶναν. Διωρθώθη τὸ ἀ' ἡμιστίχιον εἰς: κάτω στὴν ἄκρη τῶν ἀκρῶν' (βλ. Στ. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., Λαογρ. 6, σ. 404). Ἡ διόρθωσις αὕτη καὶ εἰς τοὺς στίχ. 9 καὶ 34. 3) Ἐκδ. Στ. Κυριακίδου: ἀρκοκαλαμιῶναν. Διωρθώθη εἰς: ἀρκοκαλαμιῶναν (= ἀγριοκαλαμιῶναν) ὡς ἐν Λαογρ. Α' (1909) σ. 208, στ. 48. Βλ. σχετικῶς καὶ Στ. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 402 καὶ 404. Ἡ διόρθωσις αὕτη καὶ εἰς τοὺς στίχ. 9 καὶ 34. 4) τοὺς ἀγριεμένους, δηλαδὴ τοὺς ἀνδρειωμένους. 5) Ἐκδ. Κυριακ.: τοὺς ἀρκομένους τοὺς κακοὺς τοὺς κακοπολεμίτες. Διωρθώσαμεν τὸν στίχον πρὸς ἐξόδωσιν τοῦ νοήματος, συμφώνως πρὸς τὴν ἄποψιν τοῦ ἐκδότου (ἔνθ' ἄν., σ. 408) καθ' ἣν ἀρχικὴ μορφή τοῦ στίχου θὰ ἦτο: τοὺς ἀνδρειωμένους τοὺς καλοὺς, τοὺς καστροπολεμίτες. Τὸ κείμενον διωρθώθη ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς στίχ. 11 καὶ 36. 6) περάσουν. 7) ἐκδύει αὐτόν. 8) εἰδήσεις (ι. τουρκ. haber). 9) φαθερόν.

- «Ἐλα νά πάμεδ, Διγενή, ζῆ τζαί ὁ βασιλιάς σὲ θέλει.
Σάν ἄκουσεν ὁ Διγενὴς λαλεῖ τοὺς μισταρκούς του.¹
«Τζαί φέρτε μου τὸμ μαῦρομ μου τὸμ πετροκαταλύτην,
20 πὸν κοκκαλ'εῖ² τὰ σίερα τζαί πίννει τὸν Ἀβρίτην.³
φέρτε μου τὸ τ'οππούζιμ⁴ μου τζεῖνον τὸ θιλιολίτριν,⁵
φέρτε μου τὸ σπαθάτθιμ μου τζεῖνον τὸ γρουσαφένον,⁶
πὸν ὁ Γριστὸς τζαί ἄϊς Λάζαρος πάνω ζωγκραφισμένος».
Ταυρᾶ⁷ τον τζαί τὸμ μαῦρον του σάν ἦτον μαθημένος,
25 π'ἦᾶ καβαλλιτζεύκει τον σάν ἦτον ταιρκασμένος.⁸
Πκιάννει το τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν,
τὸ μονοπάτιν βκάλλει τον τοῦ βασιλιά τὴμ πόρταν.
- «Ἔρα καλή σου, βασιλιά». - «Καλῶς τὸ παλληκάριν».
- «Εἶντα μὲ θέλεις, βασιλιά, τζαί μήνυσές μου τζ' ἦρτα;»
30 Τζ' ἐπολοήθην τζ' εἶπεν του τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
- «Ἔπαρ' μου λλίην πομονήν, λλίην καρτερωσύνην,
νά βάλουφ φῶς τὰ μμάθκια μου τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή μου,
τζαί λοῖσμὸν τὰ μέλη μου, λόον νά σοῦ συντύχω.⁹
Κάτω 'ς τὴν ἄκρη τῶν ἀκρῶν, 'ς τὸν ἀρκοκαλαμιῶναν,
35 κάουρος ἐδρακόντεψεν καὶ τρῶ' τοὺς ἀρκομένους,
τοὺς ἀρκομένους τοὺς καλοὺς, τοὺς καστροπολεμίτες.
Τζαί ἄρ ρέξουν δκυὸ σκοτώννει τους, τζαί ἄρ ρέξουν τρεῖς
ρουφᾶ τους,
τζαί ἄρ ρέξη τζ' ἕνας μονακὸς ξιντύννει τον τζαί ρέσσει.
Νύχταν πατᾶ¹⁰ 'ς τὲς χώρες τους, πατᾶ τζ' εἰς τὰ παιδικιά τους,
40 πατᾶ τζ' εἰς τὲς γεναῖτζες τους στέκει τζ' ἀναγελᾶ τους».
Τζ' ἐπολοήθη ὁ Διγενὴς τζαί λέει τζαί λαλεῖ τους.
- «Τζαί φέρτε μου τὸμ μαῦρομ μου τὸ πετροκαταλύτην,
πὸν κοκκαλ'εῖ τὰ σίερα τζαί πίννει τὸν Ἀβρίτην.
Φέρτε μου τὸ τ'οππούζιμ μου τζεῖνον τὸ θιλιολίτριν,
45 φέρτε μου τὸ σπαθάτζιμ μου τζεῖνον τὸ γρουσαφένον,
πὸν ὁ Γριστὸς τζαί ἄϊς Λάζαρος πάνω ζωγκραφισμένος».
Ταυρᾶ τον τζαί τὸμ μαῦρον του σάν ἦτον ταιρκασμένος,
π'ἦᾶ καβαλλιτζεύκει τον σάν ἦτον μαθημένος.
Πκιάννει το τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν,
50 τὸ μονοπάτιν βκάλλει τον καούρου τὸ πηᾶίν.¹¹
Ἄνταν¹² τὸν εἶεν¹³ κάουρος στέκεται τζαί λαλεῖ του.

1) κολλήγους, ὀπηρέτας. 2) μασᾶ. 3) Εὐφράτην. 4) ρόπαλον (λ. τουρκ. topuz).
5) πὸν ζογίζει χιλίας λίτρας. 6) χρυσαφένον. 7) σῆρει, ἔλκει. 8) ταιριασμένος. 9) νά
σοῦ ὀμιλήσω. 10) εἰσβάλλει καὶ καταλαμβάνει. 11) πηγᾶδι, πηγᾶν. 12) ὅταν.
13) εἶδε.

- «Καλῶς ἦρτεν ὁ Διγενής, νά φά', νά πκῆ μιτά μου,
νά φάη ἄρδι τοῦ λαοῦ¹, νά φά' ὄφτο περτίτζιν,
νά φά' ἄρκοτζεράμιδον,² πού τρῶν' ἀντρειωμένοι,
55 νά πκῆ γλυκόποτον κρασίν πού πίννου χουμισμένοι³
τζαί ἀπού τὸ πίννου ἄρρωστοι τζαί βρίσκονται γειαμμένοι». Ἐπολοήθην Διγενής τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
– «Τζαί δέν ἦρτεν ὁ Διγενής νά φά' νά πκῆ μιτά σου,
νά φάη ἄρδι τοῦ λαοῦ, νά φάη ὄφτον περτίτζιν,
60 νά φά' ἄρκοτζεράμιδον πού τρῶν' ἀντρειωμένοι,
νά πκῆ γλυκόποτον κρασίν πού πίννου χουμισμένοι
τζαί ἀπού τὸ πίννου ἄρρωστοι τζαί βρίσκονται γειαμμένοι·
μόνον ἦρτεν ὁ Διενής, ἔθει καβκάν μιτά σου». Γυρίζει τὸ τ'οππούζιν του τζεῖνον τὸ διλιολίτριν
65 τζαί μιάν τοῦ κάουρῶδωκε πουπάνω 'ς τὴν καυκάλλαν.⁴
Δέν ἦτον πύρκος νά ραῆ, γιὰ ὄρος νά χαλάση,
τζαί ἄν ἦτον μολυβόχιστος ἔθελεν νά χαλάση.
Τζαί μέ τὰ πέντε τὸν κρατεῖ τζαί μέ τὰ δυοὶ τὸν παίζει
τζαί μέ τὲς δακκαννοῦρες⁵ του πῆρεν του τὸ τ'οππούζιν.
70 Γυρίζει τὸ σπαθάτζιν του τζεῖνον τὸ γρουσαφένον
τζαί μιάν τοῦ κάουρου διᾶ⁶ πουπάνω 'ς τὴν καυκάλλαν.
Δέν ἦτον πύρκος νά ραῆ γιὰ ὄρος νά χαλάση,
τζαί ἄν ἦτον μολυβόχιστος ἔθελεν νά χαλάση.
Τζαί μέ τὰ πέντε τὸν κρατεῖ τζαί μέ τὰ δυοὶ τὸν παίζει,
75 τζαί μέ τὲς δακκαννοῦρες του πῆρεν του τὸ σπαθίν του.
Ἄννοιει τὲς ἀγκάλες του τζαί τὸθ θεὸδ δοξάζει.
– «Δοξάζω σε, γλυτζε θεέ, τζαί σὲν τζαί τ' ὄνομάσ σου,
καμμιά δουλειὰ δὲγ γίνεται δίχως τὸ θέλημάσ σου». Ἄγγελος ἐκατέβηκεν τοῦ Διγενῆ τζαί λέει.
80 – «Ἄσκοπα⁷ 'ς τὴν κοξοῦλλασ⁸ σου τζ' ἔθει γρουσὸν φηκάριν,⁹
τζαί μέσ' 'ς τὸ γρουσοφήκαρον ἔθει γρουσὸν μαθαῖριν·
πκιάσ' το μέ τὰ δαχτύλια σου, μέ τὸ δεξίν σου θέριν,
τζαί δός του μιάν τοῦ κάουρου πουκάτω πού τ' ἄρφάλιν,¹⁰
τότε νά δῆς τὸν κάουρον χαμαὶ μαλλιά κουβάριν». 85
Τζαί σάν τοῦ εἶπεν ἔκαμεν τζαί σάν τοῦ παραντζέλλει.
Ταννᾶ¹¹ εἰς τὴν κοξοῦλλαν του, τζαί ἠῶρεν τὸ μαθαῖριν,

1) ἄλλως: ἄγρι τοῦ λαοῦ. Ἡ λ. σημαίνει πιθανῶς τὸ ψαχνὸ μέρος τοῦ λαγοῦ ἐπὶ τῶν νεφρῶν. Βλ. ἄνωτ., σ. 12 σημ. 5. 2) Πιθανῶς ἀγριοκάτσιον. Βλ. ἄνωτ., σ. 12 σημ. 6.
3) φημισμένοι: χουμίζω = φημίζω. 4) τὸ κρανίον. 5) δαγκάνες, χηλαί. 6) δίδει, καταφέρει. 7) κοίταξε. 8) κόξα = ἡ μέση, ἢ ὄσφός. 9) χρυσὴν θήκη. 10) ὀμφαλόν.
11) τανόει, ἀπλώνει τὰς χεῖρας.

- πκιάννουν το τὰ δαχτύλια του πού τὸ δεξίν του θέριν,
 τζαί μιάν τοῦ κάουρῶδωκεν πουκάτω πού τ' ἀρφάλιν,
 τζαί νά σου τζαί τὸν κάουρον χαμαί μαλλιά κουβάριν.
 90 Ἐπολοήθην κάουρος τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Ἄ Διενή, τῆς μάννας σου, κκισμέτ'ιμ¹ μου ἔμεναν,
 θεὸς σοῦ ἐπαράντζειλεν τζ' ἐσκότωσές με μέναν.
 Τζαί πκιάσ' τζαί τὴν καυκάλλαμ μου γιά νά τῆβ βάλης τάρκα²
 οὔτε θδιπέτ'ος³ τὴν τρυπᾶ οὔτε κατζῆ πουμπάρτα».⁴

Κύπρος (Ἀκάκιον Μόρφου). - Λαογρ. 6 (1917 - 1918) σ. 390 - 393 (Στ. Κυριακίδης).

Α' α.

- Κάτω στήν ἄκρη τῶν ἀκρῶν στοῦ βάθου καλαμιῶνα,⁵
 κάουρας ἐδρακόντεψε καί τρώει τοὺς ἀντρειωμένους,
 τρώει τό(ν) μαῦρον τὸν Φουκᾶ, τρώει τὸν Νικηφόρο,
 τρώει τὸν Πετροτράχηλο, τὸν τρέμ' ἢ γῆς κι ὁ κόσμος.
 5 Χαπάρια⁶ καί μηνύματα στοῦ Κωνσταντῆ τὰ σπίτια.
 - «Ὡρα καλή, κύρ Κωσταντῆ ὁ βασιλιάς σέ θέλει.»
 - «Μ' ἐψές⁷ ἴμουνα στίς πόρτες του, σήμερα τί με θέλει;
 Ἄν εἶναι γιά τὸ φάι, τὸ πιέ, νά πιάσω τὰ παιχνίδια,⁸
 ἄν εἶναι γιά τὸν πόλεμο νά πιάσω τ' ἄρματά μου».
 10 - «Πιάσ' τα, κύρ Κωσταντῆ, πιάσ' τα καί τ' ἄρματά σου».
 - «Ὡρα καλή σου, βασιλιά, γιά πές μου τί με θέλεις»;
 - «Κάουρας ἐδρακόντεψε στοῦ βάθου καλαμιῶνα.⁵
 Τρώει τὸν μαῦρον τὸν Φουκᾶ, τρώει τὸ Νικηφόρο,
 τρώει τὸν Πετροτράχηλο, πού τρέμ' ἢ γῆς κι ὁ κόσμος».
 15 Στρατι στρατι τὸ ἔπιασε τὸ ὄριο τὸ μονοπάτι
 καί τὸ στρατι τὸν ἔβγαλε στοῦ κάουρα τὴν τρυπα.
 Ὁ κάουρας πού τὸν θωρεῖ, χαρὰν μεάλην ἴπηρε.
 «Καλῶς τὸ δεῖπνο τὸ πωρνό, δεῖπνον τὸ μεσημέρι,
 ἄ(μ) μου ἴπομείνη καί ἴλιό⁹ τραβῶ το μέσ' τὴν τρυπα.»
 20 Μιά ματσουκιά¹⁰ τοῦ χάρισεν ἀπάνω στοῦ καππάκι.¹¹
 Ἄν ἦταν πέτρα ἴραδιζε¹² καί μάρμαρο ἐσκόρπα,
 πού νά ἴταν στεροκάραβο, ἐπήαινε καί νά ἴρη.
 Οἱ δράκοι πού τ' ἀκούσσαι, πού τὰ βουνά ἐφύγαν,
 μὰ ὁ Θεὸς ὠργίστηκε καί χάλαζα θά βρέξη.

1) μοῖρα (λ. τουρκ. kismet). 2) πρόχωμα (λ. ἰταλ. targa). 3) τουφέκι (λ. ἰταλ. schioppetto). 4) πυροβόλον βομβοβόλον πλοῖον (λ. ἰταλ. bombardu).

5) Ἐκδ. Γερ. Δρακίδου: στὰ βιάθη καλαμιῶνα. 6) εἰδήσεις. 7) χθές. 8) μουσικά ὄργανα. 9) τὸ ἡλιοδασίλειμα. 10) κτόπημα διὰ τῆς ράβδου. 11) τὸ κέλοφος (λ. τουρκ. tapak). 12) ἐρράγιζε.

- 25 "Επλώσε τὰ δαχτύλια του τὸν Κωσταντὴ ἔγκαλιάζει.
 ἔπλώνει καὶ τοὺς δαχτύλους του παίρνει τον τὴν ματσούκα.¹
 Ἐκεῖ ποὺ ἴπασε ὁ Κωσταντὴς κόκκαλα ἐκουναροῦσαν,²
 ἐκεῖ ποὺ ἴπασ' ὁ κάουρας τὰ γαίματα ἐτσιλλοῦσαν.³
 Ὅσον καὶ κατακόντεψεν ὁ κάουρας νὰ τὸν φάη,
 30 φωνὴν μεγάλην ἔρριξε τ' αἶ Γιωργιοῦ φωνάζει.
 "Αἶ Γιώργη, ἀφέντη μου,⁴ στ' ἄλογο καβαλλάρη,
 τὴ χάρη ὀποῦ μοῦ ἔδωσες, κάουρας θὰ τή(μ) πάρη.
 Ἀγγελικὴ φωνὴ ἔγροικῃ κι ἄγγελος τοῦ φωνάζει.
 - «Βρὲ σκύλλε, σκύλλε, Κωνσταντὴ, θεριὸν ὀποῦ ἔφοήσης.
 35 Τράβα τ' ἀργυρομάχαιρο ἔπου τ' ἀργυρὸ φηκάρη⁵
 καὶ βάρεσέ⁶ το τὸ θεριὸ ἔπου κάτω ἔπου τ' ἀφφάλι».⁷
 Ὡς τ' ἄκουσεν ὁ κάουρας τοῦ Κωνσταντὴ φωνάζει.
 - «Γιὰ στέκα, στέκα, Κωνσταντὴ, ποὺ ἔχω νὰ σοῦ μιλήσω.
 Βκάλε τὸ κατωκαύκαλο⁸ καὶ κάλεσε τ' ἀσκέρι,⁹
 40 βκάλε τὸ πανωκαύκαλο¹⁰ καὶ στέσε το¹¹ τσατήρι,¹²
 καὶ κάλεσε τὸ Βασιλιά μαζί με τὸ Βεζίρη».

Γερ. Α. Δρακίδου, Ροδιακά.
 Ἀθήναι 1937, σ. 104.

8. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Εἰς τὸν Διγενή, γεωργοῦντα, ἀγγέλλει ἓνα πουλί τὴν ἀρπαγὴν τῆς γυναικὸς του. Ὁ ἥρωας σπεύδει ἀμέσως εἰς τὸν στάβλον, ἱππεύει, ὡς ὁ Κωσταντᾶς εἰς τὸ τραγοῦδι τοῦ Σκληρόπουλλου,¹³ ἵππον γρηαῖον ἀλλὰ ταχύπουον καὶ φεύγει πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀπαχθείσης συζύγου του.

Ἡ παρατιθεμένη κατωτέρω ποντιακὴ παραλλαγὴ διεμορφώθη εἰς τὸ τέλος αὐτῆς, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ στίχ. 69-72, ἐξ ἐπιδράσεως τῆς διηγήσεως εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος τῆς ἀρπαγῆς ὑπὸ τοῦ Διγενὴ τῆς Εὐδοκίας, τῆς θυγατρὸς τοῦ στρατηγοῦ Δούκα.

Τὸ ἄσμα τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον τῶν τραγοῦδιῶν τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναικὸς κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ συζύγου. (Βλ. κατωτέρω: Ἄσματα τῆς ἀρπαγῆς γυναικὸς).

Γ. Κ. Σ.

1) τὴν ράβδον. 2) ἔτριζαν. 3) ἐξεπήδων. 4) ἔκδ. Γερ. Δρακίδου: *Πρόδρομο*.
 5) θήκη. 6) κτόπησε. 7) ὀμφαλόν. 8) τὸ κάτω κέλυφος τοῦ κάθουρα. 9) τὸν στρατὸν (λ. τουρκ. asker). 10) τὸ ἐπάνω κέλυφος. 11) ἔκδ. Γερ. Δρακίδου: τό. 12) σκή-
 νην (λ. τουρκ. çadır).
 13) Βλ. κατωτέρω.

Α΄.

- Κάτω στὰ ρούσια χώματα καὶ σὲ βαθὺ λιβάδι
 ἐκεῖ σπέρνει ὁ Διγενῆς μὲ τ' ὄριον¹ του ζευγάρι.
 Φακὴν καὶ ρόβιν ἔσπερνε, ταὴν² τοῦ ζευγαριοῦ του.
 Πουλὰκιν πῆγεν κ' ἤκατσεν στὴν ὄσκερην³ τ' ἀλέτρου.
 5 - «Ἐσὺ σπέρνεις, βρὲ Διγενή, μὰ τὴν καλή σου 'κλέψαν».
 - «Ἄν τὴν ἐκλέψανε ἐχτές, νὰ πὰ' νὰ τὴν γυρεύω,
 ἂν τὴν ἐκλέψαν σήμερα νὰ κάμω τὴν σποριά⁴ μου».
 - «Ἐγὼ σοῦ λέω, Διγενή, πὼς τὴν καλή σου 'κλέψαν».
 Καὶ τὸ ζευγάριν 'νέφηκε, στὸν στάβλον του πηγαίνει,
 10 παίρνει τ' ἀργυροκλείδια του, τὸν στάβλον ξεκλειδώνει.
 Τοὺς στάβλους ἐξεκλειδῶσε, τοὺς μαύρους⁵ ἐνερώτα.
 Ὅσοι μαῦροι τὸν εἶδανε αἴμαν ἑκατουροῦσαν,
 ὄσοι τὸν ἐκαλόδανε ἐπέσαν κ' ἐψοφοῦσαν.
 Ἔνας μαῦρος, παλιόμαυρος, χίλιω χρονῶ κοντριάρης,⁶
 15 ἐστάθην καὶ 'ποκρίθην του σὰν κάλλιο παλληκάρι.
 - «Ἄν εἶν' γιὰ τὴν κυρά καλή, ἐγὼ νὰ σοῦ τὴν φέρω,
 γιὰτὶ μὲ κρουφοτάιζε ἀφ' τ' ἀκριβὸ κριθάρι,
 γιὰτὶ μὲ κρουφοπότιζε μέσ' σ' ἀργυρῆ λεγένη.
 Δέσε μου τὴ μεσίτσα μου μὲ λαχουρί⁷ ζωνάρι·
 20 σφίξε μου τὸ κεφάλι μου μὲ συρματένια τρίχα
 κι ἀμέσως τὴν κυρά καλή ἐγὼ θὰ σοῦ τὴν εὔρω».
 Βιτσιὰ δίνει τοῦ μαύρου του καὶ στὰ βλοῖδια⁸ φτάνει.
 Ὁ μαῦρος διλιμουόνησε⁹, κ' ἡ κόρη 'γνώρισέν το.
 - «Πάψε, παπα, τὰ γράμματα καὶ διάκο τὰ βαγγέλια
 25 κι ὁ μαῦρος μου διλιμουόνησε κι ὁ Διγενῆς εἶν' κ' ἦρτε».
 Κι ὁ μαῦρος ἐγονάτισε κ' ἐπάνω του τὴν πῆρε.
 Κι ὄσο νὰ ποῦν, γιὰ δῆτε το! παίρνει σαράντα μιλια
 κι ὄσο νὰ ποῦνε, πιάτε¹⁰ το! μὴτ' ἦτο μὴτ' ἐφάνη.

Χίος (Καμιά). - Λεξικ. Δελτίον Γ' (1941)
 σ. 164 ἀρ. 2 (Κωνστ. Ἄμαντος).

1) τὸ ὄρειον. 2) προφήν. 3) εἰς τὴν χειρολαβὴν τοῦ ἀρότρου, τὴν ἐχέτην. 4) τὴν σποράν. 5) τοὺς ἵππους. 6) πληρωμένος. 7) ζώνη ἐκ λεπτοῦ μαλλίνου ὄφρασματος. Ἡ λ. ἐκ τῆς Ἰνδικῆς πόλεως Λαχώρη. 8) τὰ στεφανώματα. 9) ἐχρεμέτισε. 10) πιάστε.

Β΄

- Ἄκριτας ὄνταν ἔλαμνεν¹ ἀφκά² ἔς σὴν ποταμέαν,
 ἐπήγεν κ' ἔρθεν κ' ἔλαυνεν, ἐποῖκεν πέντ' αὐλάκια
 ἐπήγεν κ' ἔρθεν κ' ἔσπειρεν ἑννέα κότῃ³ σπόρον.
 Ἔρθεν πουλὶν κ' ἐκόνεψεν ἔς σοῦ ζυγονί⁴ τὴν ἄκραν,
 5 σ'κοθται⁵ καὶ καλοκάθεται ἔς σοῦ ζυγονί⁶ τὴν μέσσην.
 - «Ὅπισ', πουλὶν, ὄπισ', πουλὶν, μὴ τρώς τὴν βουκεντρέαν».
 Καὶ τὸ πουλὶν κελήδησεν σάν ἀνθρωπί⁶ λαλίαν.
 - «Ἄκριτα μου, ντό⁷ κάθεσαι, ντό στέκεις καὶ περ' μένεις;
 τὸ ἔνοικοσ σ'⁸ ἐχάλασαν καὶ τὴν καλή σ' ἐπαίραν,⁹
 10 τ' ὄλον καλλίον τ' ἄλογο σ' στρών'νε καὶ καβαλλ'κεύ'νε,
 καὶ τ' ἄλλα τὰ καθώτερα σ' στέκ'νε καὶ χλιμιτίζ'νε».¹⁰
 Ἄκριτας ἑραθύμωσεν, Ἄκριτας ἐθερέθεν¹¹
 κάρφωσεν τὸ βουκέντριν ἀτ'¹² καὶ ἔστεισεν τὰ βούδῃ τ',
 ὄλα τ' ὄρνᾶ¹³ ἑφοβέριζεν, τ' ὄρνᾶ καὶ τὰ ραχία,¹⁴
 15 τοὺς λύκουσ ἐφοβέριζεν νὰ μὴ τρώγ'νε τὰ βούδῃ,
 τοὺς κλέφτεσ ἐφοβέριζεν νὰ μὴ κλέφ'νε τ' ἐγύνιν¹⁵
 καὶ τὰ πουλιά ἑφοβέριζεν νὰ μὴ τρώγ'νε τὸν σπόρον·
 ἀφίν' καὶ πάγ' Ἄκριτασ μου, ὁ κρίαρον¹⁶ Ἄκριτασ,
 εὐρίκ' τὰ πόρτασ ἀνοικτά, τὰ παραθύρ' ἀκλείδῃ,
 πάγει κ' εὐρίκ' τοὺσ μαύρουσ ἀτ' στέκ'νε καὶ χλιμιτίζ'νε.
 20 - «Σ σὸ Θῶν ἔσοῦν, ναὶ μαῦροὶ μου, τσ' ἐφτάν' καὶ κοντοφτάνει;»
 Κανείσ, κανείσ κ'¹⁷ ἐλάλεσεν, κανείσ κ' ἀπολογέθεν
 καὶ τὸ γιαγούζιν¹⁸ τ' ἄλογον λαλεῖ κι ἀπολογάται.
 - «Ἄσ' σὰ κρυφοταγίσματα σ' ἐφτάνω, κοντοφτάνω».
 Ἄπάν' ἀτου ἐλάγκεψεν,¹⁹ ἐχπάστεν κ' ἔχ'²⁰ καὶ πάγει,
 25 βιτσοκοπᾶ²¹ τὸν μαῦρον ἀτ', νὰ φτάν' καὶ κοντοφτάνη.
 Ἄκριτασ πρὶν νὰ πρόφτανεν, ἡ κόρ' ἔρθεν κ' ἐδέβεν.
 Οὐτζόπουλα²² ἐπέντεσεν²³ ἀπάν' ἔς σὸ σταυροδρόμιν.
 - «Σ σὸν Θῶν ἔσοῦν οὐτζόπουλα, πουθὲν χαρὰν ἐδῆβεν;»²⁴
 - «Κάθεν ὥραν χαρὰ δαβαίν,²⁵ κάθεν ἡμέραν γάμοσ,

1) ἡρατρίχ. 2) κάτω. 3) κῆτι· μέτρον χωρητικότητοσ περίπου 8 χιλ' μων σίτου.
 4) τοῦ ζυγοῦ. 5) σημειώνεται. 6) ἐκδ. Τριανταφυλλίδου: ἀνθρωπον. 7) ἐκδ. Τριανταφ.
 δὲν τό διώρθ. ντό=διαιτί. 8) τὸ σπειτικόν σου· ἐκδ. Τριανταφ.: τὸ ἔνοικοσ. 9) τὴν γοναίνα
 σου ἀπήγαγον. 10) χριμιτίζουσ. 11) ἐθρηιώθη. Ὁ στίχοσ παρελήφθη ἐκ τῆσ παραλλ.:
 ἐν Ποντ. Φύλλ. ἔτ. 1936, φ. 10, σ. 18. 12) αὐτοῦ. 13) τὰ ὄρνᾶ. 14) τὰσ πλαγιάσ
 τῶν ὄρειων. 15) ὄνιον· ἐκδ. Τριανταφ.: ντ' ἐγίνεν. Ἡ διάρθρωσισ ἐγύνιν ἐκ τῆσ παραλλ.:
 Ποντ. Φύλλα, ἐνθ' ἄν. 16) ὁ ἰσχυρός (ὡσ ὁ κριάσ). 17) δέν. 18) δυνατόν, ἀτίθασσον
 (λ. τ. γανουζ). 19) ἐπήδησεν. 20) ἐξεκίνησε. 21) κτοπᾶ. 22) περηγὰ πρὸς ἐπετοῦσαν.
 23) ἀπήγγησε, συνήγγησε. 24) μήπωσ διέβη ἀπὸ ἐδῶ γαμήλιωσ πομπή; 25) διαβαίνει.

- 30 ἄμὸν τ' ἄτωρ'νὸν τὴν χαρὰν ἄλλο χαρὰν κ' ἐδέβεν·
κάθεν τσατσίν³ μαλλὴν κρατεῖ, κάθεν λιθάριν αἶμαν». Βιτσοκοπῆ τὸν μαῦρον ἀτ' νὰ φτάν' καὶ κοντοφτάνη.
'Ακρίτας μου κ' ἐπρόφτασεν, ἡ κόρ' ἔρθεν κ' ἐδέβεν·
ἐπῆγεν κ' ἐταγιάνεψεν⁴ ἔς σῆ' Δέβας τὸ γεφύριν.
- 35 'Εκεῖ καθοῦνταν Ἕλληνοι, ἀτόναν⁵ φοβερίζ'νε.
«Δάβάσ'τε με,⁶ ναὶ Ἕλληνοι, τὴν Δέβαν ἄς δαβαίνω·
ὁ μαῦρον νῶν πουλάρην ἔν', χωρὶς ταγὴν κ'ὶ⁷ μένει,
ἡ κάλη μ' νῶν κοράσῳ ἔν', χωρὶς ἐμέν⁸ κ'ὶ στέκει». Τὸν θάνατον ἀτ' κ'ὶ νουνίζ',⁹ τὴν κάλην ἀτ' θυμάται.
- 40 – «Ἄν κρούω καὶ σκοτώνω σας, θὰ λέγ'νε με φονέα, ἄν κρούω, κ'ὶ σκοτώνω σας, θὰ λέγ'νε¹⁰ μ', ἐφοβέθεν·
καλλίον κ'ὶ σκοτώνω σας κι ἄς λέγ'νε μ' ἐφοβέθεν». Κλώδκεται,¹¹ σύρ' τὸν μαῦρον ἀτ' καὶ ἔς σὸ βαθὺ λιμνίτιν·
βιτσοκοπῆ τὸν μαῦρον ἀτ' νὰ φτάν' καὶ κοντοφτάνη.
- 45 'Ακρίτας μου κ' ἐπρόφτασεν, ἡ κόρ' ἀπέσ' ἐσῆβεν.¹²
'Επῆγεν κ' ἐταγιάνεψεν καὶ ἔς τοῦ καστρί' τὴν πόρταν.
'Ο μαῦρον ἐχλιμίτιξεν κι ὁ κάστρον ὄλ' ἐσεῖεν.¹³
'Ἡ κόρ' ἐπαρεγνώρισεν,¹⁴ εἶπεν: «ἔρθεν Ἀκρίτας». – «Ἄνοιξετέ με, ναὶ πορτάρ', ἀνοιξ'τε κι ἄς ἐμπαίνω.
- 50 'Ο μαῦρον νῶν πουλάρην ἔν', χωρὶς ταγὴν κ'ὶ μένει,
ἡ κόρη νῶν κοράσῳ ἔν', χωρὶς ἐμέν κ'ὶ στέκει». Ἔνοιξαν ἀτον οἱ πορτάρ', ἐμπαίν' ἀπέσ' Ἀκρίτας,
ἄλλοι σκαμνία διγ'ν' ἀτον,¹⁵ ἄλλοι καυκὶν¹⁶ ἀπλῶν'νε,
καὶ ἔς σὸ σκαμνὶν ἀτ' κάθεται καὶ τὸ καυκὶν ἐπαίρην.
- 55 – «Γιὰ σοῦς,¹⁷ γιὰ σοῦς, Ἀκρίτα μου, καὶ μὴ πολυλογίξης
ἀδά¹⁸ μεγάλον στρατέμαν ἐσέναν κυνηγαίει». Ἔσυρεν τὸ σπαθίτιν ἀτ' ἀσ' σὸ χρυσὸν θοκάρην,¹⁹
χίλιους ἐμπρὸς ἐσκότωσε καὶ μύριους ἀπ' ὀπίσω,
ἄλλα τριακόσιους Φάραγγους²⁰ ἔς σῆ' Δέβας τὸ γεφύριν.
- 60 Ἐπῆρεν τὴν κόρ' κ' ἔφυγεν ἐννιά νύκτας κ' ἡμέρας
ἐπῆγεν καὶ ν ἐκόνεψεν²¹ ἔς σὴν παραποταμέαν·

1) σὰν τὸν τωρινὸν γάμον. 2) κλαδίσκος. 3) ἐστάθμευσε (λ. τ. tajanmak).
4) ἔκδ. Τριανταφ.: ἔς τῆ. 5) ἀτόν. 6) ἀφήσατέ με νὰ διαβῶ· ἔκδ. Τριανταφ.: Διαβάσετέ με. 7) οὐχί, δέν. 8) ἔκδ. Τριανταφ.: τ' ἐμέν διώρθ.: χωρὶς ἐμέν, ὡς εἰς Ποντ. Φύλλα ἔτ. 1936, φ. 10, σ. 18. 9) δὲν συλλογίζεται, δὲν οὐδέποτεται. 10) ἔκδ. Τριανταφ.: λέτε διώρθ. ὡς ἐν στ. 40 καὶ 42. 11) ἐπιστρέφει. 12) εἰσῆλθεν ἐντός. 13) ἐσεῖσθη. 14) ἀνεγνώρισεν. 15) δίδουν εἰς αὐτόν. 16) ποτήρι. 17) σιῶπα. 18) τώρα. 19) θηκάρη, θήκη. 20) εἰς ἄλλην παραλλαγήν: Βάραγγους. (Ἀρχ. Πόντου 1, σ. 72, στ. 68). 21) ἐγκατεστάθη (ἐκ λ. τ. konak).

- ἐβγάλ' ἀπὸ τὸν κόλφον ἀτ' ἀπ' ὄλα τὰ γενέας.¹
 - «Γιὰ φά, κόρη, γιὰ φά, κόρη, κιοζέτεψον² τὰ στράτας».
 Ἀκρίτας ἐπεκκούμπησεν ἕναν ὕπνον ἐπήρεν.
 65 Ἡ κόρ' τερεῖ³ τὸ πέραν κι ἄν'⁴ φουσατον κατεβαίνει.
 Ἐντρέπεται νὰ λέγη ἄτον, φουσατον κατεβαίνει.
 Τὰ δάκρυα τσ' ἐκατέβαιναν ἔς σ' Ἀκρίτα τὴν καρδιαν.
 Ἐγνέφιξεν⁵ κι Ἀκρίτας μου ἄσ' σὸ γλυκὺν τὸν ὕπνον.
 - «Κόρη, ἀκεῖν' πού ἔρχουνταν κανὰν πάλ' κ' ἐγνωρίζεις;»⁶
 70 «Ἐμπρὸς πού ἔρτ' ὁ καρβαλλάρτς ὁμάζ'⁷ νὰ ἔν' ὁ κύρη μ'
 κι ἀκεῖν' οἱ μαυρ' οἱ ἀλογάντ ὁμάζ'⁸ νὰ εἶν' τ' ἀδέλφα μ'
 κι ἀκεῖν' ἡ γερανόφορος⁹ ὁμάζ' νὰ ἔν' ἡ μάννα μ'».

*Πόντος (Τραπεζοῦς). - Περ. Τριανταφυλλίδου, Οἱ
 Φυγάδες. Ἐν Ἀθήναις 1870, σ. 171 - 73.*

9. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Ἐκ τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὸν Διγενῆ περισσότερο διαδεδομένον εἰς τὸν λαὸν εἶναι τὸ σχετικὸν μὲ τὸν θάνατον του.

Ὁ ἀήττητος καθ' ὅλον τὸν βίον του ἦρωσ, αὐτὸς

*ἔπιν ἑνίκα δυνατοὺς κ' ἐξέσχίσε λεοντάρια
 καὶ ἄρκτους ἐδιέφθειρε ὁμοῦ καὶ λεσπάρδους,¹⁰*

ἀρνεῖται νὰ ὑποταχθῆ εἰς τὴν κοινὴν μοῖραν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν θάνατον, καὶ τολμᾷ νὰ ἐναντιωθῆ εἰς αὐτὸν καὶ νὰ παλαίσῃ μὲ τὸν Χάρον.

Κατὰ τὸ ἀκριτικὸν ἔπος ὁ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, ἀφοῦ ἐξετέλεσε διαφόρους ἄθλους, ὑπέταξε τοὺς ἀπελάτας καὶ κατετρόπωσε τοὺς Ἀραβας, ἐπιδρομεῖς εἰς τὸ Κράτος, ἐγκατεστάθη τέλος μὲ τὴν καλὴν (σύζυγον) του εἰς ὠραῖον ἀνάκτορον παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Εὐφράτου καταμοῦ.

Αἴφνης ὁμως τὸν εὐδαίμονα ἐκεῖ βίον του ἐτάραξε χαλεπὴ νόσος ἐκ τῆς ὁποίας πίπτει ἐπὶ τῆς κλίνης ἐτοιμοθάνατος.

Ἐνῶ ὁ Διγενῆς παλαίει ἀκόμη μὲ τὸν θάνατον, ὁ *Θάνατος τὸν πολεμᾷ εἰς τὸ παλάτι μέσα* (Παραλλ. Ἀνδρου-Ἀθηνῶν, στ. 4405), περιστοιχίζεται ἀπὸ τὴν καλὴν του καὶ τριακόσια παλληκάρια του, τὰ ὁποῖα ἔρχονται νὰ τὸν ἴδου. Ὁ ἦρωσ κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν διηγεῖται εἰς τοὺς συντρόφους του τὰ ἀνδραγαθήματά του καὶ μετ' ὀλίγον ἐκπνέει. Μαζὶ μὲ αὐτὸν συναποθνήσκει ἕξ ἀπελπισίας καὶ ἡ καλὴ του διὰ νὰ μὴ μείνῃ χήρα καὶ ἀπροστάτευτος.

1) εἶδη. 2) κοίταξε γόρω καὶ κατασκόπευσε (λ. τ. gōzetmek). 3) ἔκδ. Τριανταφυλλίδου: *ὅταν τερεῖ* διώρθ.: *ἡ κόρ' τερεῖ*, ὡς εἰς Ποντ. Φόλλα, ἔνθ' ἄν., στ. 66 = θωρεῖ, βλέπει. 4) πέρα καὶ ἐπάνω. ἔκδ. Τριανταφυλλίδου: *κἀ* διώρθ.: *κι ἄν*, ὡς ἐν Ποντ. Φόλλ., ἔνθ' ἄν., στ. 66. 5) ἐξόπνησε. 6) δὲν γνωρίζεις κανένα; 7) ὁμοιάζει. 8) οἱ ἵπποις ὁμοιάζουν. 9) ἡ ἐνδεδομένη μὲ σκοῦρα φορέματα. 10) Ἀκριτ. ἔπος (παραλλ. Ἀνδρου - Ἀθηνῶν, στ. 4401 - 2).

Ἡ οἰκονομία αὐτῆ ἀπαντᾷ περίπου ὁμοία καί εἰς τὴν σύνθεσιν, ὡς παρετήρησεν ὁ Νικ. Πολίτης (Λαογρ. I, 175), τῶν παραλλαγῶν τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ, αἱ ὁποῖαι διακρίνονται εἰς δύο τύπους, 1

Εἰς τὸν πρῶτον, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ περιλαμβάνονται αἱ περισσότεραι παραλλαγαί, ὁ Διγενῆς, ἀνισταθεὶς εἰς τὸν Χάρον καὶ καταβληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ἀναμένει κατακειμένος ἐπὶ τῆς κλίνης τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Τὰ παλληκάρια (οἱ ἄγουροι) του ποῦ ἔχουν πληροφορηθῆ τὸ θλιβερόν γεγονός ἔρχονται νὰ τὸν ἴδουν καὶ τὸν ἀποχαιρετήσουσιν. Ὁ ἦρωσ τότε, ἀποχαιρετῶν τὴν ζωὴν, ἀφηγεῖται εἰς τοὺς συντρόφους του, ὅπως καὶ εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος, τὰς ἀνδραγαθίας του, ἔπειτα δὲ καλεῖ πλησίον του τὴν γυναῖκα του, τὴν ὁποῖαν ἀποπνίγει, ὡς ἀναφέρεται εἰς τινὰς τῶν κατωτέρω παραλλαγῶν, ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι, ἐάν μείνῃ χήρα, θὰ ἔλθῃ εἰς δεῦτερον γάμον.

Εἰς τὸν δεῦτερον τύπον, γνωστὸν ἐκ Μ. Ἀσίας (Πόντου καὶ Καππαδοκίας), ὁ Ἀκρίτας (ὁ Διγενῆς), ἀφοῦ ἔχει κτίσει εἰς κατάλληλον θέσιν κάστρον μετὰ πάντερον κῆπον ἐντὸς αὐτοῦ καὶ ἐνῶ διαίγει ἐκεῖ τὸν βίον ἀμέριμος, ἀντιμετωπίζει τὸν Χάρον, ὁ ὁποῖος ἀφινδῖως παρουσιάσθη εἰς αὐτόν. Ἐπακολουθεῖ πάλῃ μεταξύ των μετὰ ἀποτέλεσμα ἐξ αὐτῆς τὴν ἦτταν τοῦ Διγενῆ καὶ τὸν θάνατόν του.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Τρίτῃ 'γεννήθ' ὁ Διγενῆς καὶ Τρίτῃ θὰ πεθάνῃ.

Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὄλους το' ἀντρεωμένους
νὰ 'ρθ' ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραλῆς, νὰ 'ρθῃ κι ὁ γιὸς τοῦ Δράκου,
νὰ 'ρθῃ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποῦ τρέμ' ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

5 Ἐπῆγαν καὶ τὸν ἠῆρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.

— «Ποῦ 'σουν ἐσύ, βρὲ Διγενῆ, καὶ θέλεις νὰ πεθάνῃς ;»

— «Φᾶτε καὶ πιέτε, φίλοι μου, κ' ἐγὼ σὰς ἀφηγιέμαι»

Στῆς Ἀλαμάνας τὸ βουνό, στῆς Ἀραπιᾶς τὸν κάμπο,
ἐκεῖ ποῦ πέντε δὲν περνοῦν καὶ δέκα δὲ διαβαίνουν,

10 περνᾶν πενήντα κ' ἑκατὸ καὶ νὰ 'ν' κι ἀρματωμένοι.

Κ' ἐγ' ὁ μαῦρος ἀπέρασα πεζὸς κι ἀρματωμένος.

Τριακόσι' ἀρκούδια σκότωσα κ' ἐξηνταδυὸ λεοντάρια,
ἐπέτυχα κ' ἐβάρεσα τὸ στοιχειωμένο ἐλάφι,

ποῦ 'χε σταυρὸ στὰ κέρατα κι ἀστέρι στὸ κεφάλι,

15 κι ἀνάμεσα στὰ δίπλατα εἶχε τὴν Παναγία.²

1) Βλ. *Salv. Impellizzeri, La morte di Digenis Akritas. Annali del Museo Pitagorico I (1950) σ. 81 κ. ἐξ.* καὶ βιβλιοκρισίαν τῆς μελέτης ταύτης ὑπὸ τῆς *Μαρίας Ἰωαννίδου - Μπαρμπάργου, Λαογρ. 15 (1953 - 54) σ. 194.*

2) Μεταξὺ τοῦ στίχ. 15 καὶ 16 ὑπάρχει εἰς τὴν παραλλ. ταύτην ὁ στίχος : *Αὐτὸ τὸ κοῦμα μ' ἔσωσε καὶ θέλω νὰ πεθάνω.* Περὶ τῆς ἐλάφου μετὰ σταυρὸν εἰς τὰ κέρατα καὶ ἀστέρα εἰς τὴν κεφαλὴν βλ. Νικ. Γ. Πολίτης (Λαογρ. I, σ. 191 κ. ἐξ.). Περὶ κυνηγίου τῆς ἱερᾶς ἐλάφου βλ. ἔτι Γ. Κ. Σποριδάκη ἐν Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδ. ΚΗ' (1958) σ. 566 κ. ἐξ.

- Τρακόσους χρόνους ἔζησα ἴδω στὸν ἀπάνω κόσμο,
 κανένα δὲν ἔφοβήθηκα ἀπ' τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τῶρ' εἶδ' ἕνα ξεσκάλιστω, πεζὸ κι ἀρματωμένο,
 πᾶχει τοῦ ρήσου¹ τὰ πλουμιά,² τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 20 τὸν εἶδανε τὰ μάτια μου κ' ἐλάβωσ' ἡ καρδιά μου.
 Κεῖνο τὸ κρῖμα μ' ἔσωσε³ καὶ θέλω νὰ πεθάνω.»

Εὐβοία. - Πανδώρα 4 (1853 - 54) σ. 621 - 22
 = Λαογρ. 1 (1909), 224 - 25 ἀρ. 10.

Α'α.

- Ἄνθρωπος Διγενὴς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆ τότε τρομάσσει,
 κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχᾶ πῶς θὲ νὰ τὸν ἑναπάσσει.
 Οἱ ἄρκοντες τὸ μάθανε καὶ πᾶ' νὰ τότε δοῦσι.
 Σύρνει θρονιά, καθίτζει τους, γλυκὸν κρασὶν κερνᾶ τους.
 5 - «Γιὰ φᾶτε, πιῆτε, ἄρκοντες, κ' ἐγὼ νὰ σᾶς διοῦμαι·⁴
 ποιὸς εἶναι πού τὰ γύρισε τοῦ Μισιριοῦ⁵ τὰ ὄρη,
 τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ ὥραν τὸ μεσημέρι;
 Ἐγὼ μουν πού τὰ γύρισα τοῦ Μισιριοῦ τὰ ὄρη,
 τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ ὥραν τὸ μεσημέρι.
 10 Σαράντ' ἀρκούδια ἑσκότῳσα καὶ δεκοχτῶ λεοντάρια.
 Ποιτέ μου δὲν ἐδείλιασα ὡσάν αὐτὴν τὴν ὥραν,
 πού ἔδα τὸχ Χάρον ἐγδυμνὸ, τὸλ Λιὸν⁶ ἀρματωμένο,
 τὸμ Μιχαὴλ ἀρκάγγελο τριά σπαθιά τζωσμένο·
 τὸ ἕνα ἔναι γιὰ τοὺς φτωχοὺς, τ' ἄλλο γιὰ τοὺς ἀρκόντους,
 15 τὸ τρίτον τὸ φαρμακερὸ γιὰ μᾶς τοὺς ἀντρειωμένους.»

Σύμη. - Βυζαντ. Χρον. Πετροπόλεως 12 (1906)
 σ. 499 = Λαογρ. 1 (1909), σ. 222 - 23 ἀρ. 8.

Α'β.

- Ἄνθρωπος Διγενὴς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆ τότε τρομάσσει,
 κ' ἡ πλάκα τοῦ ἀνατριχᾶ, πού θὰ τότε σκεπάσει.
 Καὶ τῆ καλῆς⁷ τοῦ φώνιαξε νὰ πᾶ' τὴν ἐρωτήξει.
 - «Ἄν ἀποθάνω, βρέ καλή, ποιὸν ἄντρα θὲ νὰ πάρῃς;»

1) τοῦ λυγρὸς (ζῶου τῆς οἰκογενείας τῶν αἰλουροειδῶν). 2) στολίδια. 3) ἀδελφὴ ἢ ἀμαρτία μὲ κατέλαβε, μ' ἐπίασε. 4) διοῦμαι. 5) τῆς Αἰγύπτου. 6) Περὶ τοῦ ὀνόματος Λιὸς παρατηρεῖ ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Λαογρ. 1, σ. 223, σημ.) ὅτι εἰς πολλὰ μέρη εἶναι τοῦτο ἐν χρήσει ὡς ὀνομαστικὸν τοῦ Μανολῆς - Μανολιὸς - Λιὸς ἀλλ' ὅτι «ἐνταῦθα πιθανῶς ἐννοεῖται ὁ προφήτης Ἰλίας, ἂν καὶ ἡ παράστασις τοῦτου ὡς ψυχοπομποῦ εἶναι ἄγνωστος ἄλλοθεν, ἢ ὁ ἅγιος Νικόλαος, ὅστις παίρνει τὴν ψυχὴν, κατὰ τὰ σωματικὰ μοιρολόγια.»

7) καλή = ἡ σύζυγος.

- 5 - «'Αν ἀποθάνης, Διγενή, τὰ μαῦρα θὲ νὰ βάλω,
νὰ τρώῃ 'σένα ἢ μαύρη γῆ κ' ἐμέ τὰ μαῦρα ροῦχα».
Μὰ κείνος δὲν τῆ ἴσπεψε, πάλι ξαναρωτᾷ την.
- «'Αν ἀποθάνω, βρὲ καλή, ποιὸν ἄντρα θὲ νὰ πάρης;»
- «'Αν ἀποθάνης, Διγενή, τὰ μαῦρα θὰ φορέσω,
10 νὰ τρώῃ 'σένα ἢ μαύρη γῆ κ' ἐμέ τὰ μαῦρα ροῦχα».
Μὰ πάλι δὲν τὸ ἴσπεψε καὶ τρεῖς ξαναρωτᾷ τη.
- «'Αν ἀποθάνω, βρὲ καλή, ποιὸν ἄντρα θὲ νὰ πάρης;»
- «'Αν ἀποθάνης, Διγενή, τὸν ἄρχο¹ θὲ νὰ πάρω,
ὁπού 'ν' ἢ πρώτη μου χαρά,² τὸ πρῶτο μου καμάρι».
15 'Ποὺ τὰ μαλλιά τὴν ἄρπαξε τρεῖς γύρους καὶ τῆ κάνει.
- «'Αφῆσ' με, σκύλε Διγενή, νὰ πῶ ἓνα τραγούδι.
Τρεῖς ἀδελφίδες εἴμεσταν κ' οἱ τρεῖς ἀδικοπήγαν,
ἢ μιὰ ἐπῆγ' ἀπὸ φωτιά κ' ἢ γι ἄλλη ἀπὸ πηγιάδι,
κ' ἐγὼ τὸ κακορρίζικο στοῦ Διγενῆ τὰ χέρια!
- 20 "Ἐπαρε πέρδικα πλουμί³ καὶ σὺ τρυγόνα πάσσο⁴
καὶ σὺ τὸ σφακολούλουδο⁵ πάρε τὴν κοκκινάδα,
καὶ σὺ βρουλιά,⁶ κομποβρουλιά, ἔπαρε τὰ μαλλιά μου,
νὰ μὴν τὰ πάρη θηλυκὸ νὰ 'χη τὰ βάσανά μου».

Κρήτη. - Κρητ. Λαὸς, ἔτ. Α' (1909) σ. 15
(Παῦλ. Βλαστός).

Α' γ.

ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

- Ὁ Χάρος μαῦρα φόρησεν, μαῦρα καβαλλιτζεύκει,
μαῦρα σκλαβούνικα⁷ φορεῖ νὰ πὰ' 'ς τὸ παναῦριν.
'Σ τὴν νάκραν τοῦ παναῦρκου ἠῦρεν τοὺς ἀροκόπους,⁸
'ς τὴν μέση τοῦ παναῦρκου ἠῦρεν τοὺς τρῶν' τζαὶ πίνουν.
5 - «Καλῶς ἦρτεν ὁ Χάροντας νὰ φά', νὰ πκῆ μιτὰ μας,⁹
νὰ φάῃ ἄγριν τοῦ λαοῦ,¹⁰ νὰ φά' ὄφτον περτίτζιν,¹¹
νὰ πκῆ γλυκόποτον κρασὶν ποὺ πίννουφ φουμισμένοι,
ποὺ πίννουσιν οἱ ἄρρωστοὶ τθαὶ βρέθονται γιαμμένοι».
- «'Ἐν ἦρτα 'γιώ, ὁ Χάροντας, νὰ φά', νὰ πκιῶ μιτὰ σας,
10 νὰ φάω ἄγριν τοῦ λαοῦ, νὰ φά' ὄφτον περτίτζιν,
μηὲ¹² γλυκόποτον κρασὶν ποὺ πίννουφ φουμισμένοι,

1) τὸν ἄρχοντα. 2) συμπάθεια, ἔρωσ. 3) στολίδι, ποίκιλμα. 4) βάδισμα (λ. ἰτ. passo). 5) ἄνθος τῆς ροδοδάφνης. 6) τὸ βρούλοι ἢ βούρλον. 7) σκλαβοῦνικον ἐσωκάρδιον, εἶδος γελίκου. 8) τοὺς χαροκόπους, τοὺς διασκεδάζοντας. 9) μαζί μας. 10) ἄγρι τοῦ λαοῦ, δηλ. τὸ καλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ· βλ. ἄνωτ., σελ. 12, σημ. 5. 11) ὄπτον, ψητὸ περδίκι. 12) μήτε.

- μόνον ἦρτα ὁ Χάροντας τὸν κάλλιός σου νὰ πάρω».
- «Τζαὶ πκοιὸς ἔνι ὁ κάλλιός μας, ἀπού 'ρτες γιὰ νὰ πάρης;»
- «Τζεῖνος ὁ χοντροδάκτυλος, τζεῖνος ὁ 'ναρκοδόνας,¹
- 15 τζεῖνον τὸ παλληκάρισ σου, πῶνι 'ς τὸ παναθύριν».
- Ποὺ τὸν γροικᾷ ὁ Διενῆς ἀρκώθην² τζ' ἔθυμώθην.
- «Γιὰ μὲν' τὸ λείεις, Χάροντα, γιὰ μὲν' τὸ συντυχάννεις.»
- Σερκές, θερκές³ ἐπκιάσασιν καὶ 'ς τὴν παλιώστραν πάσιν.
- Τζαὶ τζεῖ 'νι ποὺ παλιώννασιν τρεῖς νύκτες, τρεῖς ἡμέρες.
- 20 Τζεῖ πῶπκιαννεν ὁ Χάροντας τὰ γαίματα πιτοῦσαν,
- τζεῖ πῶπκιανεν ὁ Διενῆς τὰ κόκκαλα ἐλειοῦσαν,
- τζεῖ πῶνοσεν⁴ ὁ Χάροντας, πῶς ἔν' νὰ τὸν νιτζήση,
- ἐπολοήθην τζ' εἶπεν του τοῦ Διενῆ τζαὶ λείει.
- «Τζαὶ χάμνα χάμνα,⁵ Διενῆ, γιὰ νὰ μεταπκιαστοῦμεν.»
- 25 Τζ' ἐχάμνησεν ὁ Διενῆς γιὰ νὰ μεταπκιαστοῦσιν.
- Χρουσὸς ἀτός⁶ ἐγίνηκεν, 'ς τοὺς οὐρανοὺς τζ' ἐξέην⁷
- τζ' ἀνοιξεν τὲς ἀλάτες⁸ του τζαὶ τὸθ θεοδ δοξάζει.
- «Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, ποὺ 'σαι 'ς τὰ ψηλωμένα,
- καμμιά βουλή 'ἐγ' γένηται μὲ δίχως σου ἐσένα.
- 30 'Ανδρειωρκές⁹ ποὺ τῶδωσες καὶ πῶς νὰ σοῦ τὸφ φέρω;»
- «Τζαὶ πκιάσε, πκιάσε, Χάροντα, τζαὶ τούτην τῆθ θεότην,
- τοῦ Διενῆ τὴν ἔπαρε τζ' ἔρκεται τὰ πίσω σου.»
- Τζαὶ πκιάννει, πκιάνν' ὁ Χάροντας τζ' ἐτζεῖνην τῆθ θεότην,
- τοῦ Διενῆ τὴν ἔδειξεν, τζαὶ ππέφτει 'ς τὸ κρεββάτιν.
- 35 'Αππεξωθκιόν¹⁰ του στέκονται τρακόθοι δκυδ νομάτοι,
- θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ 'δοῦν τζαὶ 'κόμα κροφοοῦνται¹¹
- τζ' ἕναν κοντόν, κοντούτσικον, τζαὶ χαμηλοβρακᾶτον
- στέκεται, νεπουγκώννεται,¹² τζαὶ μπαίννει τζ' ἀρωτᾷ τον.
- «'Αππεξωθκιόσ σου στέκονται τρακόθοι δκυδ νομάτοι,
- 40 θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σὲ 'δοῦν τζαὶ 'κόμα κροφοοῦνται».
- «Πέ τους νὰ μποῦσιν νὰ μὲ 'δοῦν, πέ τους νὰ μὲφ¹⁴ φοοοῦνται».
- Στήννει τους τάβλαν ἀρκυρήν, ποτήριν τζαὶ τζερνᾶ τους.
- «Τρῶτε καὶ πίννετ', ἄρκοντες, τζ' ἐγιῶ νὰ σᾶς ξηοῦμαι.»¹⁵
- «Τζαὶ πέ μας, πέ μας, Διενῆ, πᾶ' 'ς τὲς παλληκαρκές σου,
- 45 πάνω 'ς τὲς παιδικιωσύνες σου τζαὶ τὲς ἀντρειωρκές σου».
- «Πάνω 'ς τὲς παιδικιωσύνες μου καὶ τὲς παλληκαρκές μου

1) ὁ ἀραιοδόνης, ὁ ἔχων ἀραιοὺς ὀδόντας. Κατὰ τὰς λαϊκὰς δοξασίας οἱ ἔχοντες ἀραιοὺς ὀδόντας εἶναι βραχόβειοι. βλ. Ν. Γ. Πολίτην ἐν Λαογρ. 1 (1909), σ 210-211. 2) ἐξηγριώθη. 3) χεριές, ἀπὸ τὰ χέρια. 4) ποὺ ἐνόησε. 5) χαλάρωσε, πιάσε με χαλαρῶς. 6) ἀιτός. 7) ἐξέστη, ἀνῆλθε. 8) πτεροῦγες (λ. ἱ. alata). 9) δέν. 10) ἀνδρείαν. 11) ἀπέξω. 12) φοβοῦνται ὀλίγον, διστάζουν. 13) ἀνακομβώνεται. 14) νὰ μὴ. 15) διηροῦμαι.

- ήτουν τ' ἀγκάθθιν πιθαμή καὶ τὸ τριόλιν¹ δόλιν.²
 Κάτω 'ς τὲς νάκρες τῶν νακρῶν, 'ς τὸν ἀρκοκαλαμιῶναν,³
 τζεῖ μέσα ἔν' πού γύριζα τζαί νύχταν τζαί ἡμέραν.
- 50 Εἶχα τζαί τὴν καλίτσαμ μου πίσω μου πά' 'ς τὸμ μαῦρον,
 τζ' ἐφέγγαν μου τὰ κάλλη της τὴν νύχταν νά γυρίζω.
 Τζαί πά' 'ς τὰ γλυκοξιφῶτα,⁴ πού πά' νά ξημερώση,
 θθιαστήκασιν⁵ τ' ἀμμάδκια μου τζ' ἓνα μεγάλοφ φίν'
 ἐξήντα τζύκλους ἔκαμνεν, βδομηνταδκυὸ καμάρες,
- 55 τζ' ἀκόμα δκυὸ τζυκλίσματα τὸν "Ἐλενον νά φάη.
 Μὲ τοῦ Θεοῦ τῆδ δύναμιν, μὲ τοῦ θεοῦ τῆχ χάριν,
 μπαίνω τζαί σαίττεῦκω τὸν 'ς τὴμ μεσατζὴν καμάραν.
 'Ποὺ τὸ φαρμάτζιν τοῦ φιδκιου ἐδίψασεν ὁ μαῦρος
 τζαί 'ς τὸν 'Αφρίτην⁶ ποταμὸν πάω νά τὸν ποτίσω·
- 60 πά' τζ' ἠῦρα τὸσ Σαρατζηνόν τζ' ἔβλεπεν τὸν 'Αφρίτην.
 Σάν τὸ βουνὸν ἐκάθετου, σάν τ' ὄρος ἐκοιμάτου,
 καὶ πάνω 'ς τὴρ ραχοῦλλαν του στθύλος λαὸν ἐβούραν,⁷
 πάνω 'ς τὴν τζεφαλοῦλλαν του περτίτζια κακκαρίζαν
 καὶ μέσα 'ς τὰ ρουθούνια του ἀππάρκα⁸ ξισταβλίζαν.
- 65 Τζαί πού τὸν εἶδεδ Διενῆς γοιόν⁹ νά τὸν κροφοθήην
 τζαί στέκει, δκιαλοῖζεται πῶς νά τὸθ θαιρετήση.
 – «'Ατε, ἄς τὸθ θαιρετήσωμεν γοιόν πρέπει, γοιόν ταιρκάζει.
 Καὶ γειά σου, γειά, Σαρατζηνέ, γλεπάτουρε¹⁰ τοῦ τόπου,
 νάκκον¹¹ νερόν σ' ἐρκάστηκα¹² τὸν μαῦρον νά ποτίσω».
- 70 Τοῦτος νερόν ἐζήτησεν, τζεῖνος σπαθὶν ἐταύραν.
 'Ο Διενῆς ὁ γλήορος ἄρπαξεν τὸ ραβτίν του,
 τζαί μιὰ ξυλιάν τοῦ ξύλωσεν, τζαί μιὰ ξυλιάν τοῦ βκάλλεν'
 τσακκίζει τ' ὄχτῶ κόκκαλους κ' ἐξηνταδκυὸ πατες,¹³
 τζ' ἄλλους δκυὸ μονοκόκκαλους, τζεῖνην 'ν' ἡ ἀρρωσθιά του.
- 75 Ξέην τὸ νάχος¹⁴ τῆς ραβκιᾶς ἐξηνταπέντε μιλια.
 "Ἀρκοντες ἔν' πότρώσιν μέσ' 'ς τοῦ ρηὸς τὰ σπίδκια¹⁵
 καὶ τὴν ξυλιάν ἀκούσασιν τζ' οὔλλοι μπρουμουτιστήκαν.¹⁶
 – «Κάπου στράφτει, κάπου βροντιᾶ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει,
 γιά¹⁷ θέλησεν ὁ πλάστης μου τὸν κόσμον του νά χάση!»
- 80 Ννάσου τζαί τὸν Παλιοπαπποῦν πού τζειά χαμαὶ καὶ ράσσει.¹⁸
 – «Τρῶτε τζαί πίννετ', ἄρκοντες, τίποτες μέφ φοᾶστε,

1) τριόλος, εἶδος ἀκάνθης. 2) ἀφθονία· βλ. ἐν Λαογρ. 1 (1909), σ. 211. 3) ἀγριοκαλαμιῶνα. 4) γλυκοχαράματα. 5) διέκριναν, παρετήρησαν. 6) Εὐφράτην. 7) σκύλος λαγὸν ἐκονήγα. 8) ἱππάρια, μικρὰ ἄλογα. 9) ὡς (ὡς οἶον). 10) βλεπάτορα, φύλακα. 11) ὀλίγον. 12) ἐζήτησα. 13) πλευρά. 14) ἐξέδη ἠκούσθη, ὁ ἦχος. 15) οπίτια. 16) ἔπεσαν μπρούμυτα, πρηγνέις. 17) ἦ. 18) διαβαίνει τρέχων.

- τῷ ἔνι ξυλιά τῷ Διενῆ, τῷ ἀλί του πού τήν ἔφαν,
 τῷ πού τήν ἔφαν τῷ ἔζησεν, καλλιόν του παλληκάριν».

 Ννάσου τῷ τὸς Σαρατζηνόν τῷ ἔρκετον κοντζουσῶντα¹
 85 τῷ πού τὸς ποκοντζύστρες του ἔστθειοῦνταν τὰ παλάδκια.²
 Τῷ ἕναν κοντόν κοντούτσικον τῷ χαμηλοβρακάτον
 στέκεται, νεπουγκώννεται τῷ μπαίνει τῷ ἄρωτῶ τον.
 - «Τῷ πέ μας, πέ, Σαρατζηνέ, εἶντα ἴν ἡ ἄρωστιά σου;»
 - «Σαράντα χρόνους ἔβλεπα τὸ γέρημον Ἄφρίτην»
 90 μῆτε πουλλὶν ἐδκιάλλασσεν,³ μῆτ' ἄνθρωπος ἐπέρναν
 τῷ ἕνας νερό μὸζήτησεν τῷ ἐγιώ σπαθὶν ἑταύρουν
 τῷ εἶνος ἀπού ἴτον γλήορος ἄρπαξεν τὸ ραβτίν του
 τῷ μιὰ ξυλιάν μου ἔδωσεν, τῷ μιὰ ξυλιάν μου βκάλλεν,
 τσακκίζει μου δκυὸ κόκκαλα τῷ δεκοχτῶ παῖες
 95 τῷ ἄλλους δκυὸ μονοκόκκαλους, τούτη ἴν ἡ ἄρωστιά μου.
 Σηκοῦτε τήν κουτάλα μου,⁴ νὰ δῆτε τῷ ραβκιάν μου».

 Σηκῶσαν τήν κουτάλαν του, νὰ δοῦσιν τῷ ραβκιάν του,
 σηκῶσαν τήν κουτάλαν του, τ' ἐφάνην τὸ φλαντζίν⁵ του
 τῷ πού τὸν πόνον τὸν πολλὸν ἐξέην ἡ ψυθὴ του.
 100 Τῷ πολοῶτ' ὁ Διενῆς τῆς κάλης του τῷ λέει.
 - «Ἐλα ὦδε, καλίτσα μου, νὰ ποδαιρετιστοῦμεν.
 Τὸν Γιάννην ἑσοῦ μὲν⁶ πάρης, τῷ ἔπαρ' τὸν Κωσταντίνον».

 - «Ὁ Γιάννης ἄντρας μου ἦτουν, πάλε τὸ γ Γιάννην παίρνω».

 - «Ἐλα ὦδε, καλίτσα μου, νὰ ποδαιρετιστοῦμεν.
 105 Θέλεις τὸν Γιάννην ἔπαρε, θέλεις τὸν Κωσταντίνον».

 Ἐπῆεν τῷ ἡ καλίτσα του νὰ ποδαιρετιστοῦσιν,
 στ' ἀγκάλια του τήν ἔσφιξεν τῷ ἐξέην⁷ ἡ ψυθὴ τους.

Δοξάζω σε, καλὲ θεέ, πού ἴσαι ἴτὰ ψηλωμένα,
 ὀπού γινώστθεις τὰ κρυφὰ τῷ τὰ φανερωμένα,

- 110 ποπίσω πᾶν' τὰ ζωντανὰ τῷ ὀμπρός τὰ ποθαμμένα.
 Ζωὴν τῷ χρόνους νὰ ἴχουσιν ὅσοι τῷ ἄν τ' ἀγροικοῦσιν,
 τῷ ἄν ἔν ἡ χνώμη⁸ τους καλή, πρέπει νὰ μᾶς τῷ ερνοῦσιν.⁹

*Κόπος (Κώμα τοῦ Γαλοῦ). - Ἀκρίτας ἔτ. Α' (1904)
 σ. 297 - 300 = Λαογρ. 1 (1909), σ. 207 - 210.*

1) γογγύζων. 2) ἀπὸ τοὺς γογγυσμοὺς ἐσεῖοντο τὰ παλάτια. 3) ἐσὺχναζε, διέτριβε.
 4) τὴν πλάτην, ὤμοπλάτην μου. 5) ὁ πνεύμων. 6) μῆ. 7) ἐξέβη, ἐβγήκε. 8) ἡ γνώμη.
 9) Ὁ ἐκδότης (Σίμ. Μενάρδος) ἐπέφερον εἰς τὸ κείμενον διορθώσεις τινάς, ἰδίᾳ πρὸς ἀποκα-
 τάττασιν τοῦ μέτρου. Περὶ τούτων βλ. ἐν Λαογρ. 1 (1909), σ. 210 σημ.

Α'δ.

Εἰς τὰς ἐπομένας ἔκ Κρήτης παραλλαγὰς ὁ Διγενής, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοπικῶν ἐκεῖ παραδόσεων, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγουδία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Ἀθήναις 1914, ἀρ. 78), ἔχει προσλάβει μορφήν Τιτάνος, μὴ χωρῶν ἐντὸς σπηλαίου, διασκελίζων ὄρη, ὑπερπηδῶν τὰς κορυφὰς αὐτῶν, ρίπτων ὀλοκλήρους βράχους ἐν εἴδει ἀμάδας καὶ συλλαμβάνων διὰ πηδήματος πουλιά καὶ ἐλάφους.

1.

Ἄ Διγενής ψυχομαχεῖ κ' ἢ γῆ τότε τρομάσσει,
βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σιεῖτ' ὁ ἀπάνω κόσμος,
κι ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
κ' ἢ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾶ πῶς θὰ τότε σκεπάσῃ,
πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν ἀητό, τῆ γῆς τὸν ἀντρειωμένο.
Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
τὰ ὄρη ἐδιασκελίζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
χαράκι¹ ἀμαδολόγανε² καὶ ριζιμιὰ³ ἔξεκούνιε⁴
στο βίτσιμά⁴ πιανε πουλιά, στο πέταμα γεράκια,
στο γλάκιο⁵ κ' εἰς τὸ πῆδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια.⁶
Ζηλεύγει ὁ Χάρος μὲ χωσιὰ⁷ μακρὰ τότε βιγλίζει,⁸
κ' ἐλάβωσέ⁹ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ του πῆρε.

Κρήτη. - Κρητ. Λαός, ἔτ. Α' (1909)
σ. 15 (Παῦλ. Γ. Βλαστός).

2.

Ἄ Διγενής ψυχομαχεῖ κ' ἢ γῆς τότε τρομάσσει
κ' ἢ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾶ πῶς θὰ τότε σκεπάσῃ.
Κι ἀποκειδὰ πού κοιτεται λόγι' ἀντρειωμένου λέει.
- «Νὰ ἔχεν ἢ γῆς πατήματα κι ὁ οὐρανὸς κερκέλλια,¹⁰
5 νὰ ἔπατον τὰ πατήματα, νὰ ἔπινα τὰ κερκέλλια
νὰ δώσω σεῖσμα τ' οὐρανοῦ, νὰ βγάλῃ μαῦρο νέφι.»

Κρήτη. - Α. Α. ἀρ. 1109α, σ. 57
(Hedw. Lüdtke, 1936).

1) βράχους. 2) ἔριπτεν ὅπως τὴν ἀμάδα. ἀμάδα = πλάξ, ὡς δίσκος, ριπτομένη εἰς ἀποστάσεις εἰς τὸ ὁμώνυμον παιγνίδι. 3) βράχους ριζιμιτοῦς, ριζιμιαίους, ἤτοι ριζωμένους βαθέως ἐντὸς τῆς γῆς. 4) λῆγισμα, στροφὴν τοῦ σώματος. 5) εἰς τὸν δρόμον, τρέξιμον 6) αἰγάγρους. 7) ἐνέδραν. 8) παραμονεύει. 9) ἐπλήγγωσε. 10) κερκέλλια, κρικους.

Β'.

- 'Ακρίτας κάδτρον ἔχτιζεν κι 'Ακρίτας περιβόλιν·
 σ' ἕναν ὀμάλ'¹, σ' ἕναν λιβάδ', σ' ἕναν πιδέξον τόπον.
 "Όσα τοῦ κόσμου τὰ φυτὰ ἐκεῖ φέρ' καὶ φυτεύει,
 κι ὄσα τοῦ κόσμου τ' ἀμπελᾶ ἐκεῖ φέρ' κι ἀμπελώνει,
 5 κι ὄσα τοῦ κόσμου τὰ νερά ἐκεῖ φέρ' κι ἀύλακῶνει,
 κι ὄσα τοῦ κόσμου τὰ πουλᾶ ἐκεῖ πᾶν' καὶ φωλάζ'νε.
 Πάντα κελᾶθ'ναν κ' ἔλεγαν· - «Πολλὰ θὰ ζῆ 'Ακρίτας».
 Κ' ἕναν πουρνόν² πουρνίτικον καὶ Κερεκὴν ἡμέραν
 ἀτά³ κελᾶθ'ναν κ' ἔλεγαν· - «Αὖρ' ἀποθάν' 'Ακρίτας».
 10 'Η κάλ' ἀτ'⁴ βαρυκάρδισην καὶ βαρᾶναστενάζει.
 - «'Ακούς, ἀκούς, 'Ακρίτα μου, ντό λέγ'νε⁵ τὰ πουλόπα:⁶
 Πάντα κελᾶθ'ναν κ' ἔλεγαν: Πολλὰ θὰ ζῆ 'Ακρίτας
 κι ἀτώρα κελᾶθοῦν καὶ λέν': Θε ν' ἀποθάνη 'Ακρίτας».
 'Ακούει ἀτο 'Ακρίτας ἱμ, χαμογελᾶ καὶ λέει.
 15 - «'Ατὰ μικρὰ πουλόπα εἶν', ντό λέγ'νε κ' ἐγροικοῦνε.⁷
 'Αφήστε ἀτά τὰ παλαλά,⁸ ἄς κελᾶθοῦν καὶ χαίρουν
 καὶ φέρτε τὴν σαίττα μου, ντό σύρ' τρακόθα πῆχης,
 καὶ τ' ὄλον τὸ μικρότερον, ντό σύρ' ἐξήντα πέντε.
 Φέρτε τὰ κυνηγόδκυλα μ' τὰ ἀλυσσοδεμένα,
 20 κι ἄς πάω καὶ νὰ κυνηγῶ καὶ 'ς σὰ κυνηγοτόπα:
 κι ἄν εὐρίκω καὶ κυνηγῶ, ἐγὼ 'κι⁹ θ' ἀποθάνω'
 κι ἄν 'κ' ἔν'¹⁰ πουλὶν νὰ κυνηγῶ, ἀλήθᾳ θ' ἀποθάνω».
 'Ακρίτας πάει νὰ κυνηγᾶ καὶ 'ς σὰ κυνηγοτόπα.
 Κυνήγεσην, κυνήγεσην, πουθὲν κυνήγιν 'κ'¹¹ εὖρεν,
 25 κι οὐδὲ μικρόν νὰ κυνηγᾶ πουθὲν πουλόπον εὖρεν.
 'Ο Χάρον τὸν ἐπέντεσην¹² ἀπάν' 'ς σὸ σταυροδρόμιν.
 - «Ποῦ πάς, ποῦ πάς, ναὶ Χάρε μου, καὶ εἶσαι χαρεμένος:»
 - «'Εγὼ σ' ἐσέναν ἔρχουμαι καὶ εἶμαι χαρεμένος».
 - «Χάρε, ντό¹³ ἔχεις μετ' ἐμὲν καὶ πάντ' ἀκολουθᾶς με;
 30 κι ἄν κάθουμαι, συγκάθεσαι, κι ἄν περπατῶ, ἀκλουθᾶς με;
 κι ἄν κείμαι ν' ἀποκοιμηθῶ, γίνεσαι μαξιλάρι μ':
 'Εμὲν 'Ακρίτα λέγ'νε με, ἀνίκητον 'Ακρίταν».
 - «Γιὰ σοὺς, γιὰ σοὺς,¹⁴ 'Ακρίτα μου, βαρέα μὴ καυχᾶσαι:
 ἐμὲν 'ς ἐσὲν ποῖος ἔστειλεν ἀπ' ἐσὲν παλληκάρ' ἔν'»¹⁵

1) ὀμαλὸν τόπον, κάμπον. 2) πουρνόν. 3) ἀτά. 4) ἡ γυναῖκα του. 5) τί εἶναι
 αὐτὸ ποὺ λέγουν. 6) πουλόπα. 7) δὲν καταλαβαίνου. 8) μωρὰ, ἀνόητα· ἔκδ.:
 πελαλί. 9) οὐχί, δὲν. 10) καὶ ἄν δὲν εἶναι. 11) δὲν. 12) συνήνεσην. 13) τί. 14) γιὰ
 αἰώπα. 15) ἀπὸ σὲ εἶναι καλότερο παλληκάρι.

- 35 «Κι ἄρ' ἔλα, ἄς παλεῦωμε 'ς σὸ χάλκενον τ' ἀλώνιν,
κι ἂν ἔν' καὶ ντὸ νικῆς μ' ἐσύ, ἔπαρ' τὴν ψῆ μ' καὶ δέβρα,¹
κι ἂν ἔν' καὶ ντὸ νικῶ σ' ἐγώ, θὰ πάρω καὶ τὸν μαῦρο σ'».
Ἐξέβαν καὶ ἐπάλειψαν κ' ἐνίκεσεν ὁ Χάρον.
- «Χάρε μ', ἔπαρ' ἀσημικά, μαλάματ' ὅσα θέλεις,
- 40 ἂν θέλῃς καὶ τὸ ἄλογο μ', ντὸ 'κ' ἔχ'² ὁ βασιλέας·
ἔπαρε τὴ σαίττα μου, ντὸ σύρ'³ τρακόθα πῆχες,
ἔπαρ' τὰ κυνηγόκυλα μ', ἔπαρεν εἴνταν⁴ θέλεις».
- «Ἐμὲν 'ς ἐσὲν ποῖος ἔστειλεν ἀοῖκα⁵ 'κ' ἐθυμέθεν,⁶
μόνον ἐμέναν εἶπε με: τὴν ψῆν ἀτ'⁷ ἔπαρ' κ' ἔλα».
- 45 Ἄκριτας ἐνεστέναξεν, 'ς σὴν κάλην ἀτ'⁸ ἐπῆεν.
- «Ἄλι ἐμὲν τὸν ἄκλερον, ἐγὼ θὲ ν' ἀποθάνω!
Ἄς χαίρουν τὰ ψηλά ραχῶ⁹ καὶ τὰ παρχαρομύττα.¹⁰
Ἐμπα, κάλη μ', καὶ στῶσο με θανατικὸν κρεββάτιν·
θέκον ἄνθα¹¹ 'ς σὴν κεφαλὴ μ' καὶ παρχαρί' τδιτδέκια,¹²
- 50 θέκον ἄνθα παπλώματα καὶ μουσκομαξιλάρα».
Ἐέβεν ἡ κάλη κ' ἔστρωσεν ἄνθα καὶ μανουδάκα.

Πόντος. - Λαογρ. 9 (1926), σ. 601 - 602.
(Ἄθ. Ἰ. Παρχαρίδης).

Β'. ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΑΡΜΟΥΡΗ

Ὁ Ἄρμούρης εἶχε συλληφθῆ αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν. Ὁ υἱὸς του, ὁ Ἄρμουρόπουλος, μόλις ἐνηλικιώθη ὀπλιζέται μὲ τὰ ὄπλα τοῦ αἰχμαλώτου πατρός του, διαβαίνει τὸν πλημμυρισμένον Εὐφράτην καὶ εἰσορμᾷ ἐκδικητῆς εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος. Κατατροπώνει ὀλόκληρον στρατιάν Ἀράβων, ἐπιφέρει τὸν θάνατον εἰς αὐτοὺς καὶ ἀναγκάζει τέλος τὸν ἀμιράν τῆς Συρίας νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὸν πατέρα του.

Τὸ τραγοῦδι, γνωστὸν ἐκ μιᾶς παραλλαγῆς 201 στίχων, ἦτις ἐσώθη διὰ τῆς γραπτῆς παραδόσεως εἰς χειρόγραφον τοῦ 15ου αἰῶνος,¹ ἀπαντᾷ ἔτι καὶ σήμερον εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ τῆς Καρπάθου καὶ τῆς Κύπρου εἰς βραχυτέρας παραλλαγὰς.

Εἰς τὰς Καρπαθιακάς παραλλαγὰς ὁ υἱὸς τοῦ Ἄρμούρη λέγεται τοῦ «Καλομούρου ὁ καλογιός» καὶ τοῦ «Καλομοίρου ὁ υἱός». Εἰς τὰς Κυπριακάς, ὁ μὲν πατὴρ ὀνομάζεται Ἀζγουρῆς ἢ Ἀντζουλῆς, ὁ δὲ υἱὸς φέρει τὸ ὄνομα Ἀρέστης καὶ Ἀρεστόπουλος.

Κατὰ τὸν Η. Grégoire τὸ τραγοῦδι τοῦτο ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τοῦ 9ου αἰῶνος, ἀπῆχέι δὲ τὴν κατὰ τὸ ἔτος 859 ἐκδίκησιν τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῶν Ἀράβων διὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ὑπ' αὐτῶν καταστροφὴν τοῦ Ἀμορίου τὸ

1) πᾶρε τὴν ψυχὴν μου καὶ διάβαινε. 2) τὸ ὅποιον δὲν ἔχει. 3) ἡ ὁποία ἐκσφενδονίζε. 4) ἄ.τι. 5) τέτοια. 6) δὲν ἐσκέφθη. 7) τὴν ψυχὴν σου. 8) εἰς τὴν γυναῖκα του. 9) κορυφαὶ βουνῶν. 10) αἱ ἄκραι τῶν ὄροπέδιων. 11) τοποθέτησε ἄνθη. 12) ζῆνη ἀπὸ τὸ ὄροπέδιον (λ. τ. çicek).

10) Βλ. τὸ κείμενον: Στίλπ. Κυριακίδου, Διγενῆς Ἄκριτας. Ἐν Ἀθήναις 1926, σ. 119-129.

838. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρμούρη, τοῦ αἰχμαλώτου ἥρωος, ἔχει σχέσηιν μὲ τὸν Ἀμόριον καὶ ὁ ἐκδικητὴς υἱὸς του, ὁ Ἀρμουρόπουλος ἦ τοῦ Καλομοῦρου ὁ γιὸς, ὡς εἰς τὸ Καρπαθιακὸν ἄσμα, εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Γ' τῆς ἐξ Ἀμορίου δυναστείας, ὅστις, διὰ σειρᾶς νικῶν κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τελικῶς τὸ 859 μὲ τὴν διάβασιν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου, ἐξεδικήθη τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως Ἀμορίου, ἰδιαιτέρας πατρίδος τῆς οἰκογενείας του ἐκ τοῦ πάππου του, τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Β' (820-829).¹ Οὕτω τὸ ἄσμα τοῦτο, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Η. Γρέγοιρε, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ ἀρχαιότερον ἱστορικὸν ἄσμα τὸ ὁποῖον διετηρήθη εἰς τὴν μνήμην τοῦ λαοῦ.

Γ. Σ. Κ.

Α'.

- Τοῦ Καλομοῦρου ὁ καλογιὸς τὴν νύκταν ἐεννήθη²
 τὴν νύχτα πρίτ τοῦ πετεινοῦ,³ πρίχου πουλλί νὰ κράξη.
 Τὴν νύχτα ποῦ ἐεννήθηκε, ζητᾷ ψωμί νὰ φάη,
 καὶ τρώει ἐννιά φουρνὲς ψωμί κ' ἐννιά δισίκλες⁴ γάλα,
 5 κ' ἐλάφι κ' ἐλαφόπουλλο καὶ τ' ἀλαφιοῦ τὴμ μάννα,
 καὶ πάλ' ἦκλαιε κ' ἐέρετο⁵ πῶς εἶχελ ἴλιο γιῶμα.⁶
 Τὴμ μάννατ του ἐνερῶτηξε, γιατί φορεῖ τὰ μαῦρα.
 - «Υἱέ μου, τὸν ἀφέντησ σου στήφ φυλακῆτ τὸν ἔχου».
 - «Εὐχῆσου, φχῆσου, μάνναμ μου, νὰ πάω νὰ τὸφ φέρω».
 10 - «Υἱέ μου, ὄσαι μικρόπ παιί, γιά πόλεμοδ δὲν εἶσαι.
 Θωρεῖς τὴπ πέρα κάμερα, τὴπ πέρα καμαρίδαν;
 εἶν' τοῦ κυροῦ σου τ' ἄρματα, καὶ πῆτ⁷ νὰ τὰ πάρης».
 Πρίχου⁸ τὰ πιάση, πιάνουττο, πριχοῦ τὰ σείση, σειόττο
 πριχοῦ τὰ βάλη ἄνω του, ἐκεῖνα ἄπερπατειόττο⁹
 15 ἄμμ'¹⁰ ἔχει μαῦροπ ποταμό καὶ δέμ μπορεῖ περάση¹¹
 ρίχτει κοντάριν εἰς τὴν γῆ καὶ τ' ἄρματά του λάμνει,¹¹
 τὸν ποταμόν εἰάηκε¹² χωρὶς καμὸ καὶ λαύρα¹³
 καὶ ἀπῆτι¹³ πέρα ἄπερασε καὶ ἀπῆτι πέρα διὰβη,
 Σαρακηνὸς τοῦ ἄντηξεν, ἀμέρωτοθ θερίον.
 20 ἄπάνω στίς κουτάλες¹⁴ του τριά ἀνεμομύλια ἄλεθαν,
 ἄπάνω στοὺς βακτύλους¹⁵ του τριά ἀντρόονα κοιμοῦττο.¹⁶

1) Βλ. Η. Grégoire, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας. Νέα Ἰόρκη (1942), σ. 6-11, 201-204.
 Βιβλιογραφία: Η. Grégoire, Études sur l'épopée byzantine, Revue Ét. t. Gr. 46 (1933) σ. 33 κ. ἐξ. Η. Grégoire et H. Lüdtke, Nouvelles chansons épiques des IX et Xe siècles, Byzantion 14 (1939) 235-265. Sam. Baud-Bovy, Notes sur l'épopée Byzantine. 1. La chanson d'Armouris et sa tradition orale, Byzantion 13 (1938) 249-250. A. Vasiliev, Byzance et les Arabes. Tome I, Bruxelles 1935, σ. 236.

2) ἐγεννήθη. 3) προτοῦ κράξη ὁ πετεινός. 4) σίκλον ἢ σίκλα = ἐύλινον δοχεῖον δι' ὕδρα. (1 σίκλον = 2 1/2 περίπου χιλιόγραμμα. Ἡ δισίκλα εἶναι διπλὴ σίκλα). 5) ἐέρετο, ἀδύρετο. 6) γεῶμα. 7) πῆγαινε. 8) πρίν. 9) ἐπερπατοῦσαν. 10) ἀλλ' ὅμως. 11) λαμβάνει καὶ κωπηλατεῖ. 12) εἰάηκε. 13) ἀποθ. 14) ἀμολιάτας. 15) δάκτολα. 16) ἔκδ.: κοιμοῦττο.

- Ἄρεστην τὸν ἐβκάλασιν, τζ' Ἄρεστην τὸν λαλοῦσιν,
 Ἄρεστην τζ' Ἄρεστόπουλον τζ' οὔλλον τοῦ κόσμου ἀρέσκει,
 ν' ἀρέσκη τζαί τοῦ βασιλιᾶ, ὄντας καρβαλλιτζεύκη.
 Τζαί μιὰν ἀγίαν Τζεγκατζήν τζαί πύσημην ἡμέραν,
 25 πού λουτουρκοῦν οἱ ἐκκλησιᾶς π' Ἀνατολήν ὡς Δύση
 ἐθέλησεν ὁ βασιλιάς νὰ πὰ' νὰ τζυνηγήση.¹
 Οὔλλοι πκιάννουν τὲς μοῦλες τους, πκιάννουσιν τ' ἄλοά τους
 Ἄρεστης τζ' Ἄρεστόπουλος ἐπῆεν περπατῶντας.
 "Ὅσον τζαί κοντοφτάσασιν πού θέν νὰ τζυνηήσουν
 30 πκιάννει περτίτζια ἔπο φτεροῦ τζαί τ' ἄρκα² ἔπο τζεράτω³
 τζαί τρικλαπήδιν⁴ τὰ ἔκαμε, παίτζει τζαί ξαπολαῖ τα.⁵
 Πού τὸ θωρεῖ ὁ βασιλιάς ἀψώθην τζ' ἐθυμώθην.
 - «Ἄδε τὸν γιόν τῆς ἄνομης, ἄδε τὸν γιόν τῆς κούρβας,
 ἄδε τὸν ἑφταμπάσταρδον τζαί πῶς μᾶς περιπαίτζει.»
 35 Πού τ' ἄκουσεν ὁ Ἄρεστης ἀψώθην⁶ τζ' ἐθυμώθην.
 Οὔλλην τὴν στράταν πκιάννει τὴν, ἔς τὴν μάνναν του τζαί πάει.
 - «Μάννα, ἔμαι γιὸς τῆς ἄνομης, μάννα ἔμαι γιὸς τῆς κούρβας,
 μάννα, ἔμαι ἑφταμπάσταρδος, πέ μου το νὰ τὸ ξέρω».
 - «Δέν εἶσαι γιὸς τῆς ἄνομης, δέν εἶσαι γιὸς τῆς κούρβας,
 40 δέν εἶσαι ἑφταμπάσταρδος, μάθε το νὰ τὸ ξέρης.
 Ὁ τζύρης σὸν⁷ ὁ Ἄζγουρης, τρέμει τὸν γῆς τζαί κόσμος».
 - «Μάννα τζαί δὸς μου τὴν εὐτζήν, ἔς τὸν τζύρην μου νὰ πάω».
 - «Πῶς νὰ σοῦ δώσω τὴν εὐτζήν ἔς τὸν τζύρην σου νὰ πάης,
 δκυὸ χρονῶν παιδί εἶσαι τζαί ποῦ ξέρεις τὲς στράτες!»
 45 Τζ' ἔναν κοντὸν κοντούτσικον τζαί χαμηλοβρακάτον
 τζεῖ⁸ πολοᾶται τζαί λαλεῖ, τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Παραντζελιά πού λείφκεσαι νὰ σοῦ τὴν παραντζελίω.
 Νὰ κάμης μιὰν ἑορτὴν μικρὴν τζαί μιὰν ἑορτὴν μεάλην,
 κάλεσ' οὔλλους τοὺς δράκοντες τζ' οὔλλον τὸ δρακολοῖ,
 50 πάνω ἔς φαῖν τζαί πάνω ἔς πκιεῖν γιὰ νὰ δοτζιμαστήτε».
 Τὸ Σάββατον τοῦ τὸ λαλεῖ, τὴν Τζεγκατζήν τὸ κάμνει.
 Καλεῖ οὔλλους τοὺς δράκοντες τζ' οὔλλον τὸ δρακολοῖ.
 Πάνω ἔς φαῖν τζαί πάνω ἔς πκιεῖν οὔλλοι δοτζιμαστοῦσιν.
 Μικρὸ δοτζίμιν ἔπκιασεν τῶν ἑκατὸν διλιάδων.
 55 Πκιάννει το ἕνας δράκοντας μιὰν πιθαμὴν κουντᾶ⁹ το,
 πκιάννει το ἄλλος δράκοντας δκυὸ πιθαμὲς κουντᾶ το¹⁰
 πκιάννει το τ' Ἄρεστόπουλον, παίτζει τζαί ξαπολαῖ¹⁰ το
 τζαί τρικλαπήδιν τὸ ἔπκιασεν, σῦρνει το θίλια¹¹ μίλια,

1) χειρ.: πολεμήση. 2) ἄγρια. 3) ἀπὸ τὰ κέρατα. 4) μὲ τρία πηλῆματα. 5) τὰ ἀπο-
 λύει. 6) ὠργίσθη. 7) ὁ κῆρυξ σου εἶναι. 8) ἐκεῖ. 9) κινεῖ. 10) ἐσποφονοῖζει. 11) χίλια.

- ἀρπάσσει το πού δά χαμαί τζαί παίρει το 'ς τὰ σπιδίκια.¹
- 60 Τζ' ἕνας ἐπολοήθηκεν τῆς μάννας του τζαί λέει.
 – «Τζυρά, τζαί δός του τὴν εὐτζήν, τὸν τζύρην του γιὰ νά 'βρῆ
 τζ' ὅπου τζ' ἂν πᾶ', τζ' ἂν εἶσ'² σταθῆ, Ἀρέστης ἔφ' φοᾶται». Τζαί μέ τὸ στόμαν τῆς μιλᾷ τζαί μέ τὰ μάδικια κλαίει.
 – «Γιέ μ', ὄσε³ τὴν εὐκοῦλλα μου, γιέ μ' ὄσε τὴν εὐτζή μου,
- 65 ὁ Μιχαήλ τζ' ὁ Γαβριήλ⁴ δεξιὰ τζ' ἀριστερά σου
 τζ' ὁ αἴς Ἀρχιστράτηγος νά μέ⁵ σέ ξιστρατίση.»
 Πκιάννει τὰ ἀνοιχτάρκα⁶ του τζαί πάει στ' ἄλοά του.
 Ὅσα ἦταν γιὰ τὸν πόλεμον γαῖμαν ἑκατουροῦσαν,
 ὄσα ἦταν μιτσοπούλαρα ἐγέρναν τζ' ἐσοφοῦσαν.
- 70 Δὲν ἔπκιασεν τὴν κοτζινοῦν, μήτε τὸ διζινί του,
 παρά 'πκιασεν τὸν μαῦρον του ὅπου 'ξερεν τὲς στράτες.
 Ππηᾷ τζ' ἑκαβαλλίτζεψεν σάν νέφος ἀντρωμένος,
 περούνιν δὲν ἐγύρεψεν σάν ἦτουν μαθημένος.
 Ὅσον νά πῆς «ἔθετε γειάν» ἔκοψεν θίλια μίλια,
- 75 ὡς του νά πῆς «εἰς τὸ καλόν» ἄλλα 'κατὸν πενήντα.
 Ὅσον τζαί ἐκοντόφτασεν τζ' ἐπῆεν 'ς τὸν Ἀφράτην.
 Ἀφράτης ἦτουν τζαί θολός, ἦτουν κατεβασμένος.
 Στέκει τζαί τουδουντίστητζεν,⁷ στέκει τζαί κρολοᾶται.⁸
 Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του τζ' ἐμούνταρέν⁹ τον μέσα.
- 80 Περπάτεν τρία μερόνυχτα, περπάτεν τρεῖς ἡμέρες.
 Ἀρέστης ἐφοβήθηκεν τζαί τὸ Θεὸ δοξάζει.
 – «Θεέ, τζ' ἂν εἶμαι πλάσμαν σου, Χριστέ, τζ' ἐπόκουσέ μου». Θέλεις ὁ νιὸς ἁγίος ἦτουν, Χριστὸς ἐπόκουσέν του,
 ἄντζελος πού τοὺς οὐρανοὺς εὐρέθηκεν ὀμπρός του.
- 85 – «Τζαί χάμνα¹⁰ τὴν ὀμπροστινὴν τζαί σφίξε τὴν 'ποπίσω'
 φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου σου, νά σέ πετάξη ἔξω.»
 Τινάχτηκε ὁ μαῦρος του, ππέφτουν ἐννιά μόδκι¹¹ ἄμμον,
 τινάχτηκε τζ' ὁ ἴδιος, ππέφτουν ἄλλα δεκάξη.
 Ποδίνες¹² του ἐλύσσασιν, τὰ ροῦχα του θθιστήκαν,¹³
- 90 τζαί ἠῶρεν τοὺς Σαρατζηνοὺς 'ς τὸν κάμπον τζαί τζοιμοῦνταν.
 Τζεῖνος κατὰ τὴν πίστιν του καλὰ τοὺς ἀπεκρίθην.
 – «Σηκοῦτε, βρέ Σαρατζηνοί, τζαί πκιάστε τὰ σπαθικιά σας,
 μὲμ¹⁴ πῆτε ἔδωκα πάνω σας ἄρπα τζαί ἄρπαξιά σας».
 Ἐνας ἀπὸ τὴμ μέση τους τζεῖνου ἐπολοήθην.

1) τὸ παίρνει εἰς τὰ σπιδίκια. 2) ἂν εἶναι. 3) δὲν. 4) ὄρισε, πάρε. 5) μή.
 6) κλειδιά. 7) συλλογίζεται (λ. τ. dšunmek). 8) ἀκροᾶται. 9) ἄρμησε μὲ τὸν ἵππον.
 10) χαλάρωσε. 11) μόδια. Τὸ μόδι μέτρον χωρητικότητος διὰ τὰ δημητριακὰ κ. ἄ. Βλ. Δ. Πε-
 τρόπουλον ἐν Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. 7 (1952), σ. 67. 12) ὑποδήματα. 13) ἐσχίσθησαν. 14) μή.

- 95 Ν'εἶεν ἄ κοπή ἢ γλῶσσα του, χαμαὶ ν'εἶεν ἠπέσει.
 – «Πόθεν περηφανεύκεσαι, πῶς εἶσαι παλληκάρι,
 δεῶ πού τὸ μαυράππαρον ἄ πού εἶσαι καβαλλάρης;
 ἢ πού τὸ κλῶσμαν τὸ πολὺν πού ἔθεις ἄ τὰ μαλλιά σου,
 πού τὲς παλιοποδῖνες³ σου πού ἔθεις ἄ τὰ ποδιά σου;»
- 100 Τζαὶ δκιεῖ ἄ τὸ μανικάτζιν του, ππέφτει ἀρκόν ραβτάτζιν,⁸
 ἔννια καντάρκα σίερον, ξύλον ὅσον ἐκράτειε.
 Τὲς ἄκρες ἄκρες ἔκοβκεν, ἢ μέσ' ἔκαταλυέτουν,
 ἄ τὸ γύρισμαν τ' ἄππαρου⁹ του ἐγλύτωσέν του ἕνας.
 Κατέβη πού τὸν ἄππαρον καβαλλικᾶ τὸν τζεῖνον·
- 105 στέκει τζαὶ παραντζέλλει τὸν, στέκει τζαὶ ὀδηγᾶ τὸν.
 – «Τζαὶ λάμνε τζαὶ θαιρέτα μου τὸ θδύλλον ἄ τὸ Σελίμη,
 νά βκάλλη τζαὶ τὸν τζύρημ μου, τὸν τζύρημ τοῦ τζυροῦ μου,
 νά βκάλλη τζαὶ τὸν πάππον μου, τὸν πάππον τοῦ παπποῦ μου,
 γιατί πατῶ τὴν χώραν του, κάμνω μεάλον κοῦρσον.⁸
- 110 νιάζω⁹ τὴν, δκιολίζω¹⁰ τὴν τζαὶ βάλλω τὴν λουλάτζιν.¹¹
 νιάζω τὴν, δκιολίζω τὴν, βάλλω τὴν κανναοῦριν.¹²
 Ὅσο τζαὶ ἔκοντόφτασεν τὴν χώραν τοῦ τζυροῦ τοῦ
 ἄππαρος ἔθθιθῖνησεν¹³ τζ' ἢ γῆ χαμαὶ ἔσειστην
 τζαὶ τὸ θρονὶν τοῦ βασιλιᾶ ἔγειρεν τζ' ἔτσακίστην.
- 115 Πού τ' ἄκουσεν ὁ Ἀζγουρῆς βαριά ἀναστενάζει.
 Τζαὶ πολοᾶται ὁ βασιλιάς τοῦ Ἀζγουρῆ τζαὶ λέει.
 – «Εἶντά ἄπαθες, ἄ Ἀζγουρῆ, τζαὶ βαριαναστενάζεις;
 ἄ σ' ἔλειπεν τζαὶ τὸ ψουμί, ἔν' νά¹⁴ σοῦ τὸ πιντώσω.¹⁵
 ἄ σ' ἔλειπεν τζαὶ τὸ νερόν, ἔν' νά σοῦ τὸ ποσώσω·
- 120 τζ' ἄ θέλης τὴν βασιλίσσα νά πέψω νά τήφ φέρω».
 – «Δὲ μ' ἔλειψε ἄ με τὸ ψουμί γιὰ νά μου τὸ πιντώσης,
 δὲ μ' ἔλειψε ἄ με τὸ νερόν γιὰ νά μου τὸ ποσώσης,
 δὲ θέλω τὴν βασιλίσσαν νά πέψης νά τήφ φέρουν.
 Τ' ἄλοο πού ἔθθιθῖνησεν εἶναι πού τ' ἄλοά μου·
- 125 τὸ σπίτι μου πατήσασιν¹⁶ τζαὶ ἄκάμαν μιάλη κοῦρσαν».¹⁷
 Νά σου τζ' ἔτζεῖνον τὸν κοτσόν ποπάνω τζ' ἀναφαίνει.
 Τζ' ἀπό μακρὰ τοὺς θαιρετᾶ τζ' ἀπό κοντὰ λαλεῖ τοὺς.
 – «Ἐναν κοντόν κοντούτσικον τζαὶ χαμηλοβρακᾶτον,
 ποπίσω σέλλα μπλέει του ἄπ' ὀμπρὸς ἐξητρουλλᾶ του,¹⁸
- 130 τζεῖνος κατὰ τὴν πίστιν του καλὰ μᾶς ἀπεκρίθη.

1) νά εἶχε. 2) μαῦρον ἵππον, ἄλογον. 3) καλαῖά ὀποδήματα. 4) σγίζει. 5) δυνατὴ ράβδος. 6) ἵππου. 7) σκύλον. 8) διαρπαγῆν. 9) ὀργάνω. 10) διθολίζω. 11) λουλάκι = τὸ ἰνδικόν. 12) θὰ τὴν σπεῖρω κανναοῦρι. 13) ἔχρεμέτισε. 14) εἶναι νά. 15) ἐπαυξήσω. 16) κατέλαβον. 17) διαρπαγῆν. 18) τὸ ἐφιππίον ἐκ τῶν ὄπισθεν ἐξέχει καὶ καλύπτει τὸν ἵππου μέχρι τῆς κεφαλῆς, ἔμπροσθεν δὲ ὑπερέχει τοῦ ὄλου σώματος αὐτοῦ.

- «'Ανουτε,¹ βρέ Σαρατζηνοί, τζαί πκιάστε τὰ σπιάθκια σας, μέμ πήτε² ἔδωκα ἄνω σας ἄρπα³ τζαί ἄρπαξά σας». Τζ' ἕνας ἀπό τὴμ μέση μας, τζεῖνος ἐπολοθήην. Ν' εἶεν κοπή⁴ ἢ γλώσσα του, χαμαί ν' εἶεν ἠπέσει.
- 135 – «Πόθεν περηφανεύκεσαι πὼς εἶσαι παλληκᾶρι, ὄξω πού τὸ μαυράππαρον⁵ πού εἶσαι καβαλλάρης· ἢ πού τὸ κλώσμαν τὸ πολὺν πού ἔθεις ἔς τὰ μαλλιά σου, πού τές παλιοποδῖνες⁶ σου πού ἔθεις ἔς τὰ ποδιά σου». Τζαί θικιεῖ⁷ τὸ μανικάτζιν του, ππέφτει ἀρκὸν ραβτάτζιν.⁸
- 140 ἔννια καντάρκα σίερον, ξύλον ὄσον ἐκράτειε. Τές ἄκρες ἄκρες ἔκοβκεν, ἢ μέσ' ἐκαταλυέτου, ἔς τὸ γύρισμαν τ' ἀππάρου του ἐγλύτωσά του ἐγιώνη.⁹ Κατέβη πού τὸν ἀππαρον, καβαλλικᾶ με ἴμεναν, στέκει τζαί παραντζέλλει μου, στέκει τζαί ὄδηγᾶ μου.
- 145 – «Τζαί λάμνε¹⁰ τζαί θαιρέτα μου τὸ θθύλλον¹¹ τὸ Σελίμη νά βκάλλη τζαί τὸν τζύρην μου, τὸν τζύρην τοῦ τζυροῦ μου, νά βκάλλη τζαί τὸν πάππον μου, τὸν πάππον τοῦ παπποῦ μου, γιατί πατῶ τὴν χώραν του, κάμνω μέalon κοῦρσον· νιάζω¹² τὴν, δικιορίζω τὴν τζαί βάλλω τὴν λουλάτζιν·
- 150 νιάζω τὴν, δικιορίζω τὴν, βάλλω τὴν καννασούριν». Τζαί πολοᾶται ὁ βασιλιάς τοῦ Ἀζγουρη τζαί λέει. – «Ἔτο¹³ πού ἔν' ὁ γιούλλης σου τζ' ἔν' νά μᾶς πολεμήση». Ἐναν φουσατον ἔπεψεν τῶν ἐκατὸν διλιᾶδων· πέμπει τζ' ἐτζεῖνον τὸν κουτσὸν τζαί πᾶ' νά τοὺς τὸν δείξη.
- 155 «Ὅσον τζαί περικλώσαν¹⁴ τὸν τζαί βάλαν τὸν ἔς τὴ μέση, δικλαῖ¹⁵ ποτζεῖ, δικλαῖ ποδά,¹⁶ κανένα δὲν ἠύρέθη. Βλέπει τζ' ἐτζεῖνον τὸν κουτσὸν ἔς τὸν μαῦρον καβαλλάρη. Μιὰν μουστουιάν¹⁷ τὸν ἔδωκεν τζαί πέταξέν τὸν κάτω. Ππηᾶ τζαί καβαλλίτζεψεν σὰν νέφος ἀντρωμένον,
- 160 περούνιν δὲν ἐγύρεψεν σὰν ἦτο μαθημένος. Σκιεῖ τὸ μανικάτζιν του, ππέφτει ἀρκὸν ραβτάτζιν, ἔννια καντάρκα σίερον, ξύλον ὄσον ἐκράτειε. Τές ἄκρες ἄκρες ἔκοβκεν, ἢ μέσ' ἐκαταλυέτου, ἔς τὸ γύρισμαν τ' ἀππάρου του ἐγλύτωσεν του ἕνας.
- 165 Τζ' ἐτζεῖνος πού τοῦ γλύτωσεν εἶπεν πὼς ἔν' ἀρφός του.¹⁸ Σερκιές θερκιές ἐπκιάσασιν ἔς τὸν τζύρην τοὺς τζαί πᾶσιν. – «Ἐλα, ἔλα, τζυρούλλη μου, ἔτο¹⁹ πού σοῦ τὸν φέρνω». Πού τοῦ ἀκούει ὁ Ἀρεστής ἀψώθην²⁰ τζ' ἐθυμώθην,

1) σηκωθήτε. 2) μὴν πῆτε. 3) ἐξαίφνης. 4) νά εἶχε κοπή. 5) μαῦρον ἵππον. 6) παλαιὰ ὀποδήματα. 7) σχίζει. 8) δυνατὴ ράβδος. 9) ἐγώ. 10) πῆγαινε. 11) τὸν σῦλον. 12) ὀργώνω. 13) ἰδέ τον. 14) περιεκύλωσαν. 15) παρατηρεῖ. 16) ἐδῶ. 17) ράπισμα. 18) ἀδελφός του. 19) ἰδέ τον. 20) ἐξωργίσθη.

- 170 μὴν πασπαλιὰν¹ τοῦ ἔδωσεν, κόβκει τὴν τζεφαλήν του
 τζαί πκιάνει τζαί τὸν τζύρην του, τὸν τζύρην τοῦ τζυροῦ του.
 Οὐλλήν τὴν στράταν πκιάννουσιν, ᾿ς τὸν τόπον τους νὰ πάσιν.
 Ποῦ τὸ θωρεῖ ὁ Ἄζγουρης ἀκόμα κροφοᾶται,²
 μήπως τζαί δὲν ἔν' γαῖμαν του, μήπως τζ' ἔν ἔν' παῖν του.³
 Ἄννοίει τὲς ἀγκάλες του τζαί τὸ Θεὸ δοξάζει.
- 175 - «Θεέ, τζ' ἄν εἶμαι πλάσμα σου, Χριστέ τζαί ᾿πόκουσέ μου,
 ἔναν φουσαῖτον ᾿νέφανεν⁴ τῶν ἑκατὸν διλιάδων,
 νὰ ᾿δῶ, ἄν εἶναι γαῖμαν μου, νὰ ᾿δῶ, ἄν ἔν' παῖν μου».
 Θέλεις τζεῖνος ἅγιός ἦτουν, Θεὸς ἐπόκουσέν του.
 Ἐναν φουσαῖτον ᾿νέφανε τῶν ἑκατὸν διλιάδων.
- 180 Ὅσον τζαί περικλεῖσαν τους τζαί βάλαν τους ᾿ς τὴν μέσην
 ππηᾶ τζαί καβαλλίτζεψεν σάν νέφος ἀντρωμένον,
 περούνιν δὲν ἐγύρεψεν σάν ἦτο μαθημένος.
 Σκιεῖ τὸ μανικάτζιν του, πέφτει ἀρκὸν ραβτάτζιν,⁵
 ἔννιὰ καντάρκα σίερον, ξύλον ὄσον ἐκράτειε.
- 185 Τὲς ἄκρες ἄκρες ἔκοβκεν, ἢ μέσ' ἑκαταλυέτουν,
 ᾿ς τὸ γύρισμαν τ' ἀππάρου του ἐγλύτωσεν του ἔνας.
 Τζ' ἐτζεῖνος ποῦ τοῦ γλύτωσεν εἶπεν πῶς ἦτον θκειὸς του.
 - «Ἄλλάρκ' ἀλλάρκα,⁶ θκειούλλη μου, γιατί κακαδικῶ⁷ σε,
 τὸ θέρι μου πυροβολεῖ τζαί τὸ σπαθί μου κόβκει
- 190 τζ' ἢ γέρημη κουτάλα⁸ μου δὲν ἠῦρεν νὰ χορτάση».
 Τζαί πολοᾶτ' ὁ θκειούλλης του τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Τὸ θέρι σ' ἄν πυροβολῆ τζαί τὸ σπαθί σ' ἄν κόβκει,
 τζ' ἢ γέρημη κουτάλα σοῦν⁹ δὲν ἠῦρεν νὰ χορτάση,
 ἔθει σιτάρκα περισσά, ἄς κόψη νὰ χορτάση».
- 195 Τζεῖνος κατὰ τὴν πίστιν του πάλε ξαναλαλεῖ του.
 - «Ἄλλάρκ' ἀλλάρκα, θκειούλλη μου, γιατί κακαδικῶ σε,
 τὸ θέρι μου πυροβολεῖ τζαί τὸ σπαθί μου κόβκει,
 τζ' ἢ γέρημη κουτάλα μου δὲν ἠῦρεν νὰ χορτάση».
 Τζαί πολοᾶτ' ὁ θκειούλλης του τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
- 200 Τὸ θέρι σ' ἄν πυροβολῆ τζαί τὸ σπαθί σ' ἄν κόβκει,
 τζ' ἢ γέρημη κουτάλα σοῦν δὲν ἠῦρεν νὰ χορτάση.
 ἔθει σπουρτέλλα¹⁰ περισσά, τζ' ἄς κόψη νὰ χορτάση».
 Τζαί μὴν σπαθικιὰν τοῦ ἔδωκεν, κόβκει τὴν τζεφαλήν του.
 Ποῦ τὸ θωρεῖ ὁ τζύρης του, ἐγλυκοφίλησέν το.
- 205 Σερκιές, θερκιές ἐπκιάσασιν ᾿ς τὸ σπίτιν τους ἐπήσαν.

Κύπρος ("Ἄνω Λεύκαρα).—Λ. Α. ἀφ. 1109,
 σ. 127 - 134 (Heδw. Litdeke, 1936).

1) ράπισμα. 2) κατέχεται ὑπὸ φόβου. 3) δὲν εἶναι παιδί του. 4) ἐνεφανίσθη. 5) δυνατὴ ράβδος. 6) μακρὰν (λ. ἰτ. alla larga). 7) κκοποιῶ. 8) ἢ ὠμοπλάτη. Ἐνταῦθα μὲ τὴν σημ.: χέρι. 9) σου ἄν. 10) ἀσφοδέλους.

Γ'. ΤΟΥ ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

Ὁ ἄθλος τὸν ὁποῖον ἐπιτελεῖ ὁ Θεοφύλακτος, ἥρωος τοῦ τραγουδιοῦ, εἶναι ἐκ τῶν συνήθων εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ἀκριτῶν, οἵτινες ἀνελάμβανον συχνὰς ἐπιδρομὰς ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐδάφους.

Τὸν Θεοφύλακτον τοῦτον ταυτίζει ὁ Η. Grégoire¹ πρὸς ἱστορικὸν πρόσωπον, τὸν Θεοφύλακτον Ἀβάστακτον, ἀξιωματικὸν τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Α', ὅστις ἠνδραγάθησεν εἰς ἐκστρατεῖαν του κατὰ τῶν Σαρακηνῶν καὶ τῶν Παυλικιανῶν τῆς Τεφρικής. Ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς ἀνταμοιβὴν παρέχώρησεν εἰς αὐτὸν κτῆμα εἰς Λακάπην πλησίον τῆς Μελιτηνῆς, τούτου δὲ υἱὸς ἦτο ὁ Ρωμανὸς Α' ὁ Λακαπηνός, βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ ἔτους 920 - 944.

Γ. Κ. Σ.

- Ὁ βασιλέας Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδροπολίτης,
 ἔκαμεν μίαν γιορτὴν μικρὴν καὶ μίαν γιορτὴν μεάλην·
 ἔκαμεν μίαν τ' αἶ Γιωρκοῦ καὶ μίαν τ' αἶ Μάμα·
 ἐκάλεσεν τοὺς ἄρκοντες, κι οὐλον τ' ἄρκοντολόιν,
 5 ἐκάλεσε καὶ τοὺς φτωχοὺς κι οὐλον τὸ φτωχολόιν.
 Τραπέζιν ἔν' ποὺ ἔβαλε κ' ἐκάτσασι νά φάσιν
 κι ἀπολοᾶτ' ὁ βασιλέας τοῦτο τὸν λόον λέει.
 - «Ποῖος πάει πέρα 'ς τὸ Περὸν² 'ς τὸ μέγα σουλτανίκιν,³
 νά πάρη τοῦτο τὸ χαρτίν, νά φέρη ἀντιχάρτιν,
 10 νά κάμη δίκαιον πόλεμον νά βκαγουδῆ⁴ 'ς τὸν κόσμον».·
 Κ' ἐκεῖ χαμαὶ Θεοφύλακτος ἀρκώθη⁵ κ' ἐθυμώθη,
 κλωτσιὰν τῆς τάβλας ἔδωκεν 'ς τὰ πόδια του εὐρέθη.
 - «Οὐλα γιὰ μένα τὰ λαλεῖς, οὐλα γιὰ 'μὲ τὰ λείεις·
 καὶ φέρτε μου τὸν μαῦρον μου τὸν πετροκαταλύτην,
 15 ποὺ καταλυεῖ τὰ σίερα καὶ πίννει τὸν Ἀφρίτην·
 ὅπου πατᾶ τὰ μάρμαρα καὶ κορνιαχτοὺς ἐν⁶ βκάλλει·
 καὶ φέρτε τὸ σπαθάκι μου τὸ 'περευλοημένον,
 ὅθες νά μπῆ 'ς τὸν πόλεμον βκαίννει μακελλωμένον.⁷
 Φέρτε μου τὸ κοντάριν μου ποὺ 'ν' αἶς Γιώρκης πάνω.
 20 Φέρτε μου τὸ ματσούκιν μου ποὺ 'ν' αἶς Μάμας πάνω.
 Ππηᾶ κ' ἐκααλλίκεψεν τὸν πέρκαλλον τὸν μαῦρον·
 κι ὥστε νά πῆ «ἔχετε γειάν», ἐπῆε θίλια μίλια,
 κι ὥστε νά ποῦσι «'ς τὸ καλὸν» ἐπῆεν ἄλλα θίλια.
 Φτερνιστηρκὰ τοῦ μαῦρου του καὶ μπαίνει 'ς τὸ φουσατόν⁸·
 25 τὲς νάκρες νάκρες ἐπίαννε κ' οἱ μέσες καταλυοῦνταν·

1) Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, New York N. Y., (1942), σ. 212 - 213.

2) Τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας Πέρρης, σήμερον Πιρροῦν, πλησίον τῆς Λακάπης παρὰ τὴν Μελιτηνὴν τῆς Μ. Ἀσίας· βλ. Η. Grégoire, ἔνθ' ἄν., σ. 213. 3) σουλτανάτον. 4) νά ἀκουσθῆ. 5) ἐξηγριώθη. 6) θέν. 7) αἵματωμένον ἐκ σφαγῆς. 8) φουσατόν = στρατόπεδον.

- τὲς μέσες μέσες ἐπίαννε κ' οἱ νάκρες ἐλιαῖναν.
 Παλιώννει¹ τρία μερόνυχτα, παλιώννει τρεῖς ἡμέρες,
 ὁ μαῦρος του 'ποστάθηκε κ' ἐκεῖνος ἐβάρύθη.
 Φτερνιστηρκά τοῦ μαύρου του βκαίννει ποὺ τὸ φουσατον
 30 καὶ βρίσκει πέτρα ριζιμιὰ καὶ γύρνει καὶ πεζεούει.
 Γροθιὰν τῆς πέτρας ἔδωκε κι ἀννοῖξαν πέντε βρύσες,
 κ' ἐπίασε μὲ τὴν δράκαν² του κ' ἐπότισε τὸν μαῦρον,
 καὶ μπῆει τὸ κοντάριν του, κάμνει ὄσκιόν³ καὶ πέφτει,
 ἀννοῖει τὲς ἀγκάλες του καὶ τὸν Θεὸν δοξάζει.
 35 - «Θεέ, κι ἂν εἶμαι πλάσμα σου, Χριστέ, κ' ἐπάκουσέ μου
 νὰ 'δῶσε νὰ 'διανέφανεν ἀρφός⁴ μου 'Αλιάντρης».⁵
 Πάντες ὁ νιός⁶ αἰτός ἦتون, Χριστὸς τῆ⁷ ἐπάκουσέν του.⁷
 'Ἐδωσε κ' ἐδιανέφανεν⁸ ἀρφός του 'Αλιάντρης.
 'Απὸ μακριὰ φωνάζει του, ἀπὸ κοντὰ λαλεῖ του.
 40 - «'Ἐγλέπ' ἐγλέπ', ἀρφούλλη μου, ἀρφούλλη μ' 'Αλιάντρη'
 'ς τὸ γύρισμα τοῦ μαύρου σου, 'ς τὸ κλῶσμα τοῦ σπαθιοῦ σου
 ἔχει μωρὰ Σαρακηνά, γέροντες ἀρκουδιῶντες⁹
 καὶ στήνουν τὰ βροχόλουρα¹⁰ καὶ γλέπου μὲν¹¹ σὲ πιάσουν».
 Φτερνιστηρκά τοῦ μαύρου του καὶ μπαίννει 'ς τὸ φουσατον
 45 τὲς νάκρες νάκρες . . . ('Ἐπαναλαμβάνονται οἱ στίχοι 25-40).
 'ς τὸ γύρισμα τοῦ μαύρου του 'ς τὸ κλῶσμα τοῦ σπαθιοῦ του,
 εἶχε μωρὰ Σαρακηνά, γέροντες ἀρκουδιῶντες,⁹
 κ' ἔστησαν τὰ βροχόλουρα τὸν 'Αλιάντρη πιάννου.
 'Ἐρραψαν τὰ 'μματάκια του τρεῖς δίπλες τὸ ραφίδιν,
 50 ἐδήσασι τὰ χέρκα του τρεῖς δίπλες 'ς τ' ἄλυσίδιν,
 ἔβαλαν καὶ 'ς τὴν ράχην του ἐννέα μοδιῶν¹² μολύβιν.
 Καὶ 'κεῖ χαμαὶ Θεοφύλακτος ἀρκώθη κ' ἐθυμώθη,
 πηπῆ κ' ἔκααλλίκεψεν τὸν πέρκαλλον τὸν μαῦρον.
 Φτερνιστηρκά τοῦ μαύρου του μπαίννει μέσ' 'ς τὸ φουσατον,
 55 παλιώννει τρία μερόνυχτα, παλιώννει τρεῖς ἡμέρες
 τὲς τρεῖς ἡμέρες ἔκοβκεν οὐλον μοῦττες¹³ καὶ γλῶσσες,

1) παλαίει. 2) μὲ τὴν χροῖστα. 3) σκιάν. 4) νὰ ἐνεφανίζετο ὁ ἀδελφός. 5) εἰς τὸ 'Ακριτικὸν ἔπος ἀπαντᾷ ὡς ἦρωας μεταξὺ τῶν 'Δπελατῶν ὁ Λεάνδρος καὶ Λιάνδρος (Παραλλ.: 'Ἐσκ., στ. 1500, 1600. 'Ανδρῶν - 'Αθ-ηγῶν, στ. 3551 κ. ἀ. Κρυπτοφ. τ' στ. 549, 620, κ. ἀ.). Τοῦ ὀνόματος τοῦτου ἄλλος τύπος εἶναι τὸ 'Αλιάντρης τοῦ ἄσματος. Βλ. καὶ Γ. Κ. Κουρ-μουλῆν ἐν 'Ἐπιστ. 'Ἐπετ. τῆς Φιλοσ. Σχολ. Π.Α., ἔτ. 1954-55, σ. 219 σημ. 1. 6) καθὼς ὁ νιός. ἔκθ. Σακελλ.: αἰτός διώρθ.: ὁ νιός ὡς ἡ διώρθ. διὰ Κυρ. Χατζηγιάννου, Κυπρ. Χρον. ἔτ. ΙΑ' (1935), σ. 60. 7) εἰσήκουσεν αὐτοῦ. 8) ἐνεφανίσθη. 9) ποὺ βαδίζουν ἔρποντες. 10) τὰ βρόχια. 11) πρόσεχε μή. 12) μῶδι=ἕξι κοιλὰ (βλ. 'Αθ. Σακελλαρίου, τὰ Κυπριακά, 1891, σ. 663). Τὸ κοιλὸν ἰσοδυναμεῖ κατὰ μέτρον ὄρον πρὸς 20 ὀκάδας (βλ. Α. Πετρόπουλον, ἐν 'Ἐπετηρ. Λαογρ. 'Αρχ., τόμ. 7 (1952), σ. 62. 13) μύτες.

- οί μουττες ἔν' τοὺς δράκοντες, οἱ γλώσσεσ ἔν' τοὺς λεόντες·
 ῥς τὸ γύρισμα τ' ἀπάρου¹ του, ῥς τὸ κλώσμα² τοῦ σπαθιοῦ του,
 εἶχε μωρὰ Σαρακηνά, γέροντες ἀρκουδιῶντες³
- 60 κ' ἔστησαν τὰ βροχόλουρα Θεοφύλακτον τὸν πιάνουν.
 Ἔρραψαν τὰ ἔμματάκια του τρεῖς δίπλεσ τὸ ραφίδιν·
 ἐδήσασι τὰ χέρκα του τρεῖς δίπλεσ ῥς τ' ἄλυσιδιν,
 ἔβαλαν καὶ ῥς τὴ ράχην του ἔννεα μοδιῶν μολύβιν.
 - «Σοῦ εἶσαι ὁ Θεοφύλακτος ὁ γιὸς τοῦ Μαστραγκύλα,⁴
- 65 πὺ σκότωσεσ τὸν κύρην του κ' ἐπῆρεσ τὸν λαόν του,
 χίλια χωρκά⁵ τοῦ ἔξηλειψεσ καὶ δεκαπέντε χῶρεσ;»
 - «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεοφύλακτος ὁ γιὸς τοῦ Μαστραγκύλα,
 ἔπὺ σκότωσα τὸν κύρην του κ' ἐπῆρα τὸν λαόν του,
 χίλια χωρκά τοῦ ἔξηλειψα καὶ δεκαπέντε χῶρεσ».
- 70 Ἐκρόννοιξε⁶ τὰ ἔμματτια του κ' ἐκόπη τὸ ραφίδιν·
 ἔσφιξεν τὲσ ἀγκῶνεσ του κ' ἐκόπη τ' ἄλυσιδιν·
 ἔγειρε καὶ τὴν ράχην του κ' ἔππεσε τὸ μολύβιν·
 ἀπέσπασεν τ' ἀέρφι του πὺ ἔτον φυλακωμένον·
 παλιώννει τρία μερόνυχτα, παλλιώννει τρεῖς ἡμέρεσ·
- 75 κ' ἐκεῖ χαμαὶ ἔδωκε χαρτίν κ' ἐπῆρεν ἀντιχάρτιν,
 ἔκαμε δίκαιον πόλεμον κ' ἔβκαγούδει⁷ ῥς τὸν κόσμον.

¹ Ἀθαν. Ἀ. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακά,
 τόμ. Β', ἐν Ἀθήναισ 1891, σ. 12 - 14.

Δ'. ΤΟΥ ΠΟΡΦΥΡΗ

Ὁ ἥρωσ τοῦ ἔσματος Πορφύρης καὶ Πόρφυρας εἰσ τοὺς Ἑλληνας ἐκ Πόντου τῆσ Μ. Ἀσίας, Προσφύρης, Μπροσφύρης (Κρήτη), Πρόσφυρος (Κρήτη, Δωδεκάνησοσ), Προσφύρκασ, Ποσσύρκασ (Κύπροσ) ἀλλὰ καὶ Κωσταντῶσ, Κωνσταντίνοσ καὶ Κωσταντάκησ εἰσ ἄλλασ παραλλαγὰσ, ἀυξηθεῖσ εἰσ θαυμαστὴν σωματικὴν ρώμην ἐντὸσ ὀλίγου χρόνου ἀπὸ τῆσ γεννήσεώσ του, ἐπ' αὐστατεῖ κατὰ τοῦ βασιλεύοσ. Οἷτοσ ἐπιτυγχάνει νὰ συλλάβῃ τὸν ἀντάρτην, κατ' ἄλλασ μὲν παραλλαγὰσ κοιμώμενον, κατ' ἄλλασ δὲ μετημφιεσμένον εἰσ αἰγοβοσκόν· ὁ αἰχμάλωτοσ ἥρωσ ὁμωσ ἐν μιᾷ στιγμῇ θραύει τὰ δεσμά του καὶ ἐξολοθρεύει τοὺσ διώκτασ του.

Τὸ ἔσμα τοῦτο ὑπεστηρίχθη⁸ ὅτι ἀναφέρεται εἰσ τὸν Κωνσταντίνον Δούκαν, ὅστισ ἐπανεστάτησε τῷ 913 κατὰ τοῦ νομίμου αὐτοκράτοροσ Κωνσταντίνου Η' τοῦ Πορφυρογεννήτου πρὸσ τὸν σκοπὸν νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον, ἀλλ' ἀπέτυχεν εἰσ τὸ ἐγχειρημά του τοῦτο.

1) Ἴππου. 2) γύρισμα, στροφῆν. 3) πὺ βαδίζουον ἔρποντεσ. 4) Τὸ ὄνομα Ἀγκύλασ ἀπαντᾷ καὶ εἰσ τὸ Ἀκριτικὸν ἔποσ (παραλλ. Ἄνθρ. - Ἀθ-ηνῶν, στ. 3080 ἐξ.) ὅπου ὁ ἥρωσ Ἀγκύλασ, ὡσ ἀπελάτησ, ἐναντιοῦται πρὸσ τὸν Διγενή. Βλ. καὶ Η. Grégoire ἐν Byzantion 13 (1938), σ. 251. 5) χωριά. 6) ἡμιάνοιξε. 7) ἔγινε ξακουστόσ.

8) Βλ. Η. Grégoire, Ὁ Διγενὴσ Ἀκρίτασ. New York N. Y. (1942), σ. 25 - 28.

Οί άναφερόμενοι εις τὸ ἄσμα ἤρωες: ὁ Γιάννης Φωκᾶς ἢ Βάρνας Φωκᾶς (τὸ ὀρθὸν Βάρδας Φωκᾶς), ὁ Νικηφόρος καὶ ὁ Βαρυτράχηλος ἢ Παρατράχηλος καὶ Μαυροτράχηλας, εἶναι ἐκ τῆς ἐνδόξου οἰκογενείας τῶν Φωκᾶδων, τοῦ 2ου ἡμίσεος τοῦ δεκάτου αἰῶνος, προσετέθησαν δὲ μεταγενεστέρως εἰς τὸ τραγοῦδι τοῦτο τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα.¹

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Μιά καλογρά κοιλιοπονᾶ νά κάμη γιὸ Μπροσφύρη.
 Τὴν ταχινὴν ² ἐγέννησε κι ἄργα ³ τὸν ἐβαφτίσα
 καὶ τ' ἀποξημερώματα ζητᾷ ψωμί νά φάη·
 κ' ἤφαε ἐννιά φουρνιές ψωμιά, ὥστο νά γείρη ἡ μέρα·⁴
 5 σακκὶ κουκκιά 'κουκκάλισεν ⁵ ὥστο νά ξημερώση.
 Κι ἀπήτις ἐξημέρωσεν, ἐβγήκεν καὶ καυκάται,
 ἐβγήκε κ' ἐκαυκήστηκε πῶς ἄντρες δὲ φοβάται,
 μούδε τὸ Γιάννη τὸ Φουκᾶ, μούδε τὸ Νικηφόρο,
 μούδε τὸν Παρατράχηλο, πού τρέμει ἡ γῆς κι ὁ κόσμος.
 10 Κι ὁ βασιλιάς, ὡς τὸ 'κουσε, πολλὰ τοῦ 'βαροφάνη,
 ἐννιά χιλιάδες ἤβγαλε νά πιάσουν τὸν Μπροσφύρη.
 - «Μωρὲ βοσκέ, γιδοβοσκέ, δεῖξε μας τὸν Μπροσφύρη».
 - «Μαζώξετε ⁶ τὰ γίδια μου, κ' ἐγὼ σᾶς τότε δείχνω·
 μαζώξετε καὶ τὰ σφαχτὰ κ' ἐγὼ σᾶς τότε βρίσκω».
 15 Τρεῖς μέρες τὰ 'μαζώνανε καὶ μαζωμὸ δὲν εἶχαν.
 Σύρνει ὁ Μπροσφύρης μιὰ σφυρὰ κι ἀνεμαζώνουντ' ⁷ ὄλα.
 - «'Εγὼ 'μαι κι ὁ γιδοβοσκός, ἐγὼ 'μαι κι ὁ Μπροσφύρης!»
 Καὶ δένουνε τὰ πόδια ντου μ' ἐννιά λογιῶ ἀλυσίδες,
 καὶ δένουνε τὰ χέρια ντου μ' ἐννιά λογιῶ καννάβια,⁸
 20 καὶ ράφτουνε τ' ἀχείλια ντου μ' ἐννιά λογιῶ τεχρίλια,⁹
 καὶ ράφτουνε τὰ μάθια ντου μ' ἐννιά λογιῶ μπρισίμια.¹⁰
 - «Σ' ὄλα τὰ κάστρα ἀμέτε ¹¹ με, σ' ὄλα γυρίσετέ με,
 'ς τὸ κάστρο, τὸ παλιόκαστρο, μόνο νά μὴ μὲ πᾶτε,
 γιὰτ' ἔχω μάννα κι ἀδερφή καὶ θεὸ νά μὲ λυπᾶται».
 25 Γιὰ ἕναν του πεισματικὸ, ἐκειὰ τὸν πρωτοπᾶνε.
 - «Δὲ σ' τὸ 'πα 'γὼ, Μπροσφύρη μου, νά μὴν πολυκαυκάσαι,

1) Βλ. *N. Adonts et H. Grégoire, Nicéphore au col roide. Byzantion* 8 (1933), σ. 203 - 212. *R. Goossens in Byzantion* 9 (1934), σ. 414. *H. Grégoire, 'Ο Διγενῆς Ἀκρίτας*, (1942), σ. 29 - 33. 'Ο Πέτρος Καλονάρος (Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, τόμ. Β' (1941), σ. 217 σημ. ζ') πιστεύει ὅτι ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα Προσφύρης ἦρως τοῦ ἄσματος εἶναι ὁ Διγενῆς.

2) τὴν πρωϊάν. 3) τὸ ἐσπέρας. 4) ἕως βου κλίνῃ ὁ ἥλιος πρὸς τὴν δύσιν, ἕως τὸ ἀπόγευμα. 5) ἔφαγε. 6) μαζέψετε, συγκεντρώσατε. 7) μαζεύονται, συγκεντρώνονται. 8) σχοινία ἐκ καννάβειος. 9) μεταξωτὰ σειράδια, κορδόνια (λ. τ. tabril)· ἐπιπράττονται εἰς τὰ γελέκια τῶν βρακοφόρων. 10) κλωσταὶ ἐκ μετάξης (λ. τ. ibrisim). 11) ἄγετε, ὀδηγήσατε,

- γιατί 'ναι κι άντρες πλιά καλοί, πρέπει νά τσοί φοβάσαι». Και παίρνουν τον και πᾶν' τονε κάτω 'ς τσοί κάτω κάμπους. Κουνεῖ τὰ ποδαράκια ντου και κόβγει τσ' ἄλυσίδες,
 30 σαλεύγει¹ τὰ χεράκια ντου και κόβγει τὰ καννάβια, σαλεύγει και τ' ἄχειλια ντου και κόβγει τὰ τεχρίλια, σαλεύγει τὰ ματάκια ντου και κόβγει τὰ μπρισίμια. Στὸ ἔμπα² χίλιους ἤκοψε, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες, και στὸ δεξὸ ντου γύρισμα μουδ' εὔρε, μουδ' ἔφηκε,
 35 μόνο τὸν Παρατράχηλο σὲ μιὰ βουρλιά 'ποκάτω, και παίζει του μιὰν παπουτσά και πᾶν' τ' αὐθιά ντου κάτω,

Κρήτη (*Ἔξω Ποτάμοι*). - Ἐπετ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδ. 3 (1940) σ. 406 - 407 (Μαρία Λιουδάκη).

B'.

- Καλογριά ν ἠγέννησε τσ' ἤκαμε γιὸ Προσφύρη. Παρασσευγή 'γεννήθηκε, Σαββάτο ν ἔβαφτίστη, τὴν Τσεργατοῦ ν ἐζήτησε κουτσά νά κοκκαλίση.³
 Στὶς πέντε πιάνει τὸ σπαθί, στὶς ἔξε τὸ κοντάρι
 5 και στὶς ἑφτά και στὶς ὀχτῶ καυτοῦστη παλληκάρη. Ὁ βασιλέσ, σᾶν τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ βαροφάνη. Στέλνει τὸ Μαυροτράχηλα νά πᾶ' νά τότε φέρη.
 - «Δὲν πᾶ', ἀφέντη Βασιλέ μ', ἐγὼ γιατί δουλειῶ⁴ τον. Δῶσε μου χίλιους ἀπὸ 'μπρὸς τσαὶ δυὸ χιλιάδες πίσω
 10 τσαὶ δυὸ χιλιάδες πλάι μου νά πᾶ' νά τότε φέρω». Στὸ δρόμο ποὺ πηαίνανε τὸ Θιὸ περικαλοῦσαν.
 - «Θέ μου, νά τότε βρῖσκαμε στὴν κλίνη νά τσοιμάται». Ἦδωτσ' ὁ Θιὸς τσ' ἠ μοῖρα τως στὴν κλίνη του τσοιμοῦντα. Τοῦ ράβγουνε τὰ μάτια του μ' ἐννιά διπλῶ μετὰξι,
 15 τοῦ δένου τσαὶ τὰ χέρια του μὲ μιὰ βαρεῖα ἄλυσίδα.
 - «Σ' οὔλα τὰ κάστρα ἀμῆτε με,⁵ σ' οὔλα γυρίσετε με, 'ς τῆς ἀμουρούζας μου⁶ κοντὰ δὲ θέλω νά μὲ πᾶτε». Τσ' ἔτσεινοι γιὰ τὸ πείσμα του πρῶτ' ἀπὸ τσεῖ τὸν πᾶνε. Τσ' ἠ ἀγαπῶ του μπρόβαλεν ἀπὸ τὸ πανεθύρη.
 20 - «Δὲν εἶσαι σὺ ποὺ μοῦ 'λεγες, πὼς δὲ δουλειᾶς⁷ κανένα, οὔτε τὸν Μαυροτράχηλα ποὺ τρέμ' ἠ γῆ τσ' ὁ κόσμος τσαὶ τῶρα σὲ γελάσανε σᾶν τὸ μωρὸ παιδάτσι, ὅπου τοῦ λέ' ἠ μάννα του, σῶπα και νά⁸ βυζάτσι».

1) κινεῖ. 2) κατὰ τὴν εἰσὸρμησιν. 3) κουκκιά νά φάγη. 4) δειλιώ, φοβοῦμαι. 5) πηγαίνετε με. 6) ἀγαπητικῆς μου (λ. ἱ. amorosa). 7) δὲν δειλιάς, δὲν φοβάσαι. 8) νά, πάρε.

- Ἔσεισε τὰ ματάτσα του καὶ κόβει τὰ μετάξια·
 25 ἔσεισε τσαὶ τὰ χέρια του τσαὶ σπαῖ τις ἀλυσίδες.
 Στὸ ἔμπα κόβγει χίλιοι δυό, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες
 καὶ στὸ στερνό του γύρισμα δὲν ἤυρε πιά νὰ κόψη,
 μόνο τὸ Μαυροτράχηλα κουσαύτη, κουσομύτη.
 - «Ἄμε νὰ πῆς τοῦ βασιλῆ νὰ στείλῃ τσ' ἄλλοι τόσοι,
 30 τσ' ἂν ἴσως τοῦ βαριοφανῆ, ἄς ἔρθῃ κι ἀπατός του».

*Εὔαγγ. Μονογυιῶ, Τὰ Μυκονιάτικα.
 Ἐν Ἐρμουπόλει Σύρου, 1927, σ. 40-41.*

Γ.

- Νὰ σάν τὴν μάνναν πού γεννᾷ τὰ τράντα χρόνα μίαν¹
 κ' εὐτάει υἷον Τραντέλλενον² καὶ νύφεν γαλαφόρον,³
 κανεὶς υἷον κ'⁴ ἐγέννεσεν, κανεὶς υἷον κ' ἐποῖκεν⁵
 καλόργα υἷον ἐγέννεσεν ἀπάνου ᾗς τὸ Πορφύριν.⁶
 5 - «Ἄτόναν⁷ πῶς θὰ λέγοιμε, ἀτόν⁸ πῶς θὰ καλοῦμε;»
 - «Ἄτόν Πορφύρην πέτε ἀτόν, ἀτόν Πορφύρ' καλέστεν».
 Μονοήμερος ἔτονε κ' ἔφαγεν παξιμάτιν·
 διήμερος ἐγέντουμε, ἔφαγ' ἕναν φουντάριν·⁹
 πεντεήμερος ἐγέντουμε, ἔφαγεν τὴν φουντέαν,
 10 τριανταήμερος ἐγέντουμε, ἐξέβεν κ' ἐκαυκέθεν¹⁰
 - «Ἐγὼ κόρην ἐγάπεσα καὶ ἔν' τοῦ βασιλέα!»
 - «Ναί, Πόρφυρα, ναί, Πόρφυρα, βαρέα¹¹ μὴ καυκάσαι·
 ὁ βασιλιάς γεράκια¹² ἔχει, στείλλει καὶ κυνηγᾷ σε».
 - «Οὐδὲ τὸν Βάρναν φοβοῦμαι, οὐδὲ τὸν Νικεφόρον,
 15 οὐδὲ τὸν Βαρυτράχηλον, ντὸ¹³ τὸ σπαθὶν κόφτ' ἔμπρου καὶ ὀπίσω».
 Μαθάνει ἀτο¹⁴ ὁ βασιλιάς ὁ πολυχρονεμένον.
 - «Ἀπόθεν ἔν' ὁ Πόρφυρας, ἐμὲν πού κ'ι¹⁵ φοβᾶται;
 Ἐχω ἀπάν' ἀτ'¹⁶ πόλεμον, ἔχω ἀπάν' ἀτ' στρατεῖαν».
 Ἐρμάτωσεν τοὺς στρατηγούς καὶ ὄλον τὸ φουσαῖον.
 20 Ἀχπάθκεταιν¹⁷ ὁ στρατηγὸν καὶ πάγει ᾗς τὸ σεφῆριν.¹⁸
 Ἄσὴν μέσην ἔν' ὁ σερασκέρς,¹⁹ ᾗς σ' ἄκρας ἔν' τ' ἀσκέριν,²⁰
 σεῖτ'²¹ ἔπαιγ' νεν, ²² σεῖτ' ἔκλαιγεν, σεῖτ' χαμελὰ τ'ραγῶδ' νεν.
 - «Θέ μ', νὰ πᾶμε νὰ βρῖσκουμε τὸν Πόρφυραν ᾗς σὸν ὕπνον,
 νὰ ἔν' τὸ σπαθὶν ἀτ' ᾗς σὸ θεκάρ'²³, τ' ἄλογον ἀτ' ᾗς σὸν κάμπον,
 25 νὰ δένω, νὰ ξεδέν' ἀτόν, νὰ διπλοσιδεράζω,

1) μίαν φορᾶν. 2) καὶ κάμνει υἷον τριακοντάεις Ἕλληνα, γενναῖον. 3) γαλακτοφόρον, ἔχουσαν πολλὴ γάλα. 4) οὐχί, δὲν. 5) δὲν ἔκαμε. 6) χωρίον πλησίον τῆς Λιβεράς, ἐπαρχ. Ροδόπολεως τοῦ Πόντου. 7) αὐτόν. 8) αὐτόν. 9) ἐλόκληρον ψωμί. 10) ἐβγήκε καὶ ἐκαυχῆθη. 11) πολὺ. 12) κυνηγετικὸς ἱέρακας. 13) τοῦ ὕπνου. 14) μανθάνει αὐτό. 15) δὲν. 16) αὐτοῦ. 17) ἐκπνέει. 18) ἐστρατεῖαν. 19) σερασκέρης, ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ. 20) στρατός (λ. τ. asker). 21) ἐνῶ, καθ' ὃν χρόνον. 22) ἐπήγγαινε. 23) νὰ εἶναι τὸ σπαθὶ τοῦ εἰς τὴν θήκη.

- νά δένω καί τ' ὀμμάτῃ του μ' ἐννᾶ λοῦδῶν μετάξιν.
 Καί ἄρ' ἐπ' ἐκεῖ νά ἐγνεφίζ' ἄσ' ἰσὸ γλυκὺν τὸν ὕπνον.
 "Ἀρ' ἰπέκ' σεν ἄτον³ ὁ δᾶβολον καί βριεται ἰς σὸν ὕπνον!⁴
 δέν'ν ἄτον καί ξεδέν'ν ἄτον καί διπλοσιδεράζ'νε,
 30 καί δέν'νε καί τ' ὀμμάτι' ἄτου μ' ἐννᾶ λοῦδῶν μετάξιν.
 'Εγνεφισεν⁵ ὁ Πόρφυρας ἄσ' σὸν⁶ γλυκὺν τὸν ὕπνον.
 - Παρακαλῶ σε, σερασκέρ', Θεοῦ παρακαλίας.
 'Σ ὄλα τὰ κάστρα φέρε με δεμένον καί φλιγμένον,⁷
 καί ἰς σὴν Κωσταντινούπολιν λυτὸν καί χαρεμένον⁸
 35 ἐκεῖ κόραθον ἀγαπῶ, ἐλέπ' ἰ καί περγελᾶ με».ᾠ
 'Σ ὄλα τὰ κάστρα φέρ'ν' ἄτον, τὰ δάκρυα τ' κ' ἐκατήβαν
 καί ἰς σὴν Κωσταντινούπολιν τὰ δάκρυα τ' ἐκατήβαν⁹
 τὰ δάκρυα τ' ντ' ἐκατήβανε, ἐσέψαν¹⁰ τὸ μετάξιν.
 Βασιλοπούλα ἰάλεσεν ἀπὸ ψηλὸν παλάτιν.
 40 - «Κ' εἶπα σε,¹⁰ ναί κύρ Πόρφυρα, βαρέα μὴ καυκάσαι;
 ὁ βασιλᾶς γεράκια ἰχει, στείλλει καί κυνηγᾶ σε¹¹
 καί σ' ἰπαιξες τὸν βασιλᾶν καί αὐτὸν τὸν σερασκέρην.
 Γιά σείξον¹¹ τὰ ποδάρα σου, ἄς σείγουν τὰ λωρία¹²
 45 γιά σείξον καί τ' ὠμία σου, ἄς σείγουν τὰ ραχία¹²
 γιά λάίξον¹³ τὰ χέρα σου, ἄς κόφκουν τ' ἄλυσιδᾶ».ᾠ
 'Ἐσειξεν τὰ ποδάρα του, ἐσειγαν¹⁴ τὰ λωρία¹³
 ἰσειξεν τὰ ὠμία του, ἐσειγαν τὰ ραχία¹⁴
 ἐλάίξεν¹⁵ τὰ χέρα του, ἐκόπαν τ' ἄλυσιδᾶ.
 'Ἀσ' τ' ἄλυσιδοκόμματα ἰναν ἰς σὸ χέρ' ἐπαῖρεν.
 50 ἰίλιους ἀπ' ἰμπρου ἰσκότωσην καί μύριους ἀπού πίσω,
 ἐννᾶ κοφίνα φόρτωσεν ὠτία καί μυτία
 καί ἄλλα ἐννᾶ ἐφόρτωσεν καί χέρα καί κιφάλᾶ,
 καί στείλλει ἄτα τὸν βασιλιάν μεγάλον ἀρμαγάδιν.¹⁶
 «Υείας¹⁷ καί χαιρετίσματα πέτε τὸν βασιλέαν,
 55 ἐρμάτωσεν καί ἰστειλεν σ' ἐμέν' ἀπάν' φουσατόν¹⁸
 θίχα¹⁸ σπαθίν, θίχα κοντάρ' ἐγ' ἄτουνοὺς ἐντῶκα,¹⁹
 ἄτῶρα ἰζῶστα τὸ σπαθίν, ἰς σὸν πόλεμον ἐξέβα.
 "Ἀν ἰχης ἄσκέρ' ἀρμάτωσον ἰς σὸν πόλεμον καί στείλον».ᾠ
 "Ἐσυρεν τὸ σπαθίτιν ἄτ', ἰς σὸν πόλεμον ἐξέβεν
 ἐπαῖρεν καί τὸ κόραθον

Σάββα ἰωαννίδου, ἰστορία καί στατιστικὴ Τραπεζοῦντος. Ἐν Κων/πόλει 1870, σ. 288, ἀφ. 22.

1) Καί κατόπιν νά ἐξηπνήση. 2) ἀπὸ τόν. 3) λαϊκὸν ὀπήκουσεν αὐτόν. 4) εὑρίσκειται ἐν τῷ ὕπνῳ, καταλαμβάνεται κοιμώμενος. 5) ἐξόπνησεν. 6) ἀπὸ τόν. 7) θλιμμένον. 8) βλέπει. 9) τὰ δάκρυα ποὺ ἔρρευσαν ἐσάπισαν. 10) δέν σοὺ εἶπα. ἐκδ. Σ. ἰωανν.: Ὄσον εἶπα σε. 11) σείξω. 12) αἱ ράχεις τῶν βουνῶν. 13) τίναξε. 14) ἐσεισθησαν. 15) ἐτίναξε. 16) δῶρον (λ. τ. armagan). 17) θείας. 18) δίχως, χωρὶς. 19) ἐκτόπησα, προσέβαλα.

Ε'. ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ

Ὁ Ἀνδρόνικος εἰς τὸ κατωτέρω ἄσμα εἶναι πιθανώτατα ὁ στρατηγὸς Ἀνδρόνικος Δούκας, ὅστις ἔδρασεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Σ' τοῦ Σοφοῦ (886-912) καὶ ἔδοξάσθη ἐκ τῆς νίκης του εἰς τὴν Κιλικίαν κατὰ τῶν Ἀράβων ὀλίγον πρὸ τοῦ 906. Ἀργότερον οὗτος, συκοφαντηθεὶς εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ κινδυνεύσας, κατέφυγε πρὸς σωτηρίαν τοῦ μαζὶ μὲ τὸν υἱὸν του Κωνσταντῖνον εἰς τοὺς Ἀραβας. Ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας ἐπιστρέφει ἀργότερον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τῷ 913 τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του συναυτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ὀργανώνει ἐπανάστασιν πρὸς κατάληψιν τοῦ θρόνου, ἣ ὅποια ὁμως κατεστάλη.

Τὰ γεγονότα ταῦτα, δηλαδὴ τῆς καταφυγῆς τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα εἰς τοὺς Ἀραβας καὶ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν γενναῖον υἱὸν του Κωνσταντῖνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ τραγουδιοῦ τούτου, εἰς τὸ ὅποιον ὁμως τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν κατόπιν τελικὴν διαμόρφωσιν ἐχρησιμοποιήθησαν στοιχεῖα καὶ ἐξ ἄλλων ἀκριτικῶν τραγουδιῶν καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ παλαιότερον τοῦ υἱοῦ Ἀρμούρη.¹

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Κουρσεύουν ὁ Σαρακηνοί, κουρσεύουν οἱ Ἀραβίδες,²
κουρσεύουν τὸν Ἀνδρόνικον καὶ παίρνουν τὴν καλὴν ἃ του,
ἐγγάστρωμέν ἔννιά μηνῶν, τῆς ὥρας νὰ γεννήσῃ.

Σ τὴν φυλακὴν τὸ γέννησε, ὅς τὰ σίδερα τὸ θρέφει.

5 Ἡ μάννα του τὸ τάγιζε ψιχούδια μὲ τὸ γάλα,

ἢ μίρισσα ὃ τὸ τάγιζε ψιχούδια μὲ τὸ μέλι³

ἢ μάννα του τοῦ ἔλεγε· «ἄ! υἱέ μου τ' Ἀνδρονίκου»⁴

ἢ μίρισσα τοῦ ἔλεγε. «ἄ! υἱέ μου τ' Ἀμιρᾶ σου».

Χρονιὸς ὃ ἐπιάσε τὸ σπαθὶ καὶ διέτης τὸ κοντάρι

10 καὶ ὅταν ἐπάτησε τοὺς τρεῖς, κρατεῖται παλληκάρι⁵

ἐβγήκ ἔδιδι ἀλαλήθηκε, κανένα δὲν φοβάται,

μῆτε τὸν Πέτρον τὸν Φωκᾶν, μῆτε τὸν Νικηφόρον,

μῆτε τὸν Πετροτράχηλον, τὸν τρέμ ἢ γῆ καὶ ὁ κόσμος,

καὶ ἂν εἶναι δίκιος πόλεμος, μῆτε τὸν Κωνσταντῖνον.

15 Ἐτραύηξαν τὸν μαῦρον του, πηδᾶ, καβαλλικεῦει⁶

φτερνιστηριάν ὃ τοῦ χάρισε, πάνω ὅς βουνὶ ἐβγαίνει

κ' εὐρίσκει τοὺς Σαρακηνοὺς, δικίμι ἀπηδοῦσαν.⁷

- «Δικίμιν ποὺ πηδᾶτε σεῖς, πηδοῦν το κ' οἱ γυναῖκες»⁸

1) Βλ. *H. Grégoire, L'ago héroïque de Byzance. Mélanges offerts à M. Nicolas Iorga, Paris 1933, σ. 393.* Τοῦ αὐτοῦ, *Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, New York N. Y. (1942), σ. 23 κ. ε.*

2) κάμνον ἐπιδρομὰς πρὸς διαρπαγὴν. 3) οἱ Ἀραβες. 4) τὴν σύζυγόν του. 5) ἢ σύζυγος τοῦ ἀμυρᾶ ἢ τοῦ ἐμίρη. 6) εἰς ἡλικίαν ἐνὸς ἔτους. 7) κτόπημα διὰ τῶν περνεσιήρων τοῦ ἰππέως. 8) διηγωνίζοντο εἰς τὸ ἄλμα.

- ὄχι γυναίκες ἄτροφες,¹ μόνον ἐγγαστρωμένες.
- 20 Οἱ μαῦροι σας εἶναι ἔννια, κ' ἕνας δικός μου δέκα·
δέστε κ' ἐξαγκωνιάστε με τρεῖς δίπλες τ' ἄλυσιδι,
ράψετε τ' ἄμματάκια μου τρεῖς δίπλες τὸ ραφίδι,
βάρτε κ' εἰς τὲς μασχάλες μου τρικάνταρον² μολύβι,
καὶ βάρτε κ' εἰς τὰ πόδια μου δυὸ σιδερένιες κλάππες³,
- 25 διὰ νὰ ἰδῆτε πῶς πηδοῦν Ρωμαῖκα παλληκάρια».
Δένουν κ' ἐξαγκωνιάζουν τον τρεῖς δίπλες τ' ἄλυσιδι·
ράβουν καὶ τ' ἄμματάκια του τρεῖς δίπλες τὸ ραφίδι·
βάρτουν κ' εἰς τὲς μασχάλες του τρικάνταρον μολύβι,
καὶ βάρτουν κ' εἰς τὰ πόδια του δυὸ σιδερένιες κλάππες.
- 30 Ἄφοῦ τοῦ τὰ ἐκάμασι Σαρακηνοί, λαλοῦν του.
- «Ἄ, βρὲ μωρὸν κι ἀνήλικον, ἔπαρ' τὴν λευτεριάν σου».
Κρανοίγει⁴ τ' ἄμματάκια του, ἔκοψεν τὸ ραφίδι·
τινάσσει τὰ χεράκια του κ' ἔκοψε τ' ἄλυσιδι,
ἔσεισε τὲς μασχάλες του κ' ἔπεσε τὸ μολύβι.
- 35 καὶ δυὸ πηδήματα⁵ ἔκαμε κ' ἐβγήκασιν οἱ κλάππες,
κι ἀπὸ τοὺς μαύρους τοὺς ἔννια εὐρέθη 'ς τὸν δικόν του.
Φτερνιστηριὰν τοῦ χάρισε, 'ς τὸν κάμπον κατεβαίνει.
Ἡ μάννα του τοῦ ἔλεγεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
- «Υἱέ μου, ἂν πὰς 'ς τὸν κύρη⁶ σου, στάσου νὰ σοῦ συντύχω.⁷
- 40 «Ὅλες οἱ τέντες⁸ κόκκινες, καὶ τοῦ κυροῦ σου μαύρη
κι ἂν δὲν σοῦ μόσουν⁹ τρεῖς φορές, μὴ γείρης νὰ πεζεύσης».
Καὶ σὰν τοῦ εἶπεν, ἔκαμεν, καὶ σὰν τοῦ παραγγέλλει.
«Ὅλες οἱ τέντες κόκκινες καὶ τοῦ κυροῦ του μαύρη,
καὶ τρεῖς γύρους τὲς ἔδωκεν, καὶ πόρταν δὲν εὐρήκεν·
- 45 καὶ μ' ἕνα κλώτσον δυνατὸν ἔξω 'ταν¹⁰ κ' ἔσω βρέθη.
Ἄνδρόνικος ποῦ τὸν θωρεῖ, βγαίνει καὶ χαιρετᾷ τον
νὰ κατεβῆ τὸν προσκαλεῖ¹¹, ρωτᾷ, ξαναρωτᾷ τον
- «Ἄ, βρὲ μωρὸν κι ἀνήλικον, πόθεν ἔν' ἡ γενιά σου,
καὶ πόθεν ἔν' ἡ ρίζα σου καὶ τὰ γεννητικά¹² σου;»
- 50 - «Ἄν δὲν μοῦ μόσης τρεῖς φορές, δὲν γέρνω¹³ νὰ πεζεύσω».
- «Ἄν πιάσω τὸ σπαθάκι μου, καλὰ θέλω σοῦ μόσω».
- «Ἄν πιάσης τὸ σπαθάκι σου, ἔχω κ' ἐγὼ δικόν μου».
- «Ἄν πιάσω τὸ κοντάρι μου, καλὰ θέλω σοῦ μόσω».
- «Ἄν πιάσης τὸ κοντάρι σου, ἔχω κ' ἐγὼ δικό μου».

1) στείρα, ἄγονοι γυναῖκες. 2) βάρους τριῶν κανταριῶν, στατήρων μεγάλου βάρους. 3) κλάππα = ἀντικείμενον πρὸς παρακώλυσιν τῆς κινήσεως. 4) βάλλουν, τοποθετοῦν. 5) μολύβι ἀνοίγει. 6) ἔκδ. Ligr.: δι' ἄλ' ἐπιθ. 7) νὰ σοῦ μιλῆσω. 8) σκηναί. 9) ὀρκισθοῦν. 10) ἔκδ. Ligr.: ἔξωθεν. 11) ἔκδ. Ligr.: προσεκελεῖ. 12) ἔκδ. Ligr.: γεννητικά. 13) ἔκδ. Ligr.: γύρω.

- 55 - «Μὰ τὸ σπαθὶ πού ζώνομαι καὶ πάγ' ὀμπρὸς καὶ πίσω,
εἰς τὴν καρδιάν μου νὰ μπηχθῆ, ἂν σὲ κακαδικήσω».¹
'Ακρόγειρεν κ' ἐπέξευσεν ἀπὸ τὸν μαῦρον κάτω
τότ' ἔκαταρωτῆσαν τὸν, πόθεν ἔν' ἡ γενιά του
καὶ πόθεν ἔν' ἡ ρίζα του καὶ τὰ γεννητικά² του.
- 60 Κι ἀτὸς³ ἀπολογήθηκεν πού τὴν ἀρχὴν καὶ λέγει:
- «Κουρσεύουν οἱ Σαρακηνοί, κουρσεύουν οἱ Ἀραβίδες
κουρσεύουν τὸν Ἀνδρόνικον καὶ παίρνουν τὴν καλὴν του...
(Ἐπαναλαμβάνεται ὁμοίως τὸ τραγούδι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ στίχου 41).
'Ανδρόνικος πού τὸν θωρεῖ ἐλούσθη τῶν κλαμάτων,
σηκώνει τὰ χεράκια του καὶ τὸν Θεὸν δοξάζει.
- 65 - «Δοξάζω σε, γλυκὲ Θεέ, καὶ δεύτερον καὶ τρίτον,
ὄπου ἴμουν μονοξίφετος⁴ κ' ἔκαμα δυὸ ξιφτέρια».

*Ém. Legrand, Recueil de chansons popu-
l. grecques, Paris 1874, σ. 186 - 190.⁶*

Β'.

- Οἱ Τοῦρκ' ὄνταν ἐκούρσευαν τὴν Πόλ', τὴν Ρωμανίαν,⁶
ἐπάτ'νανε⁷ τὰ⁸ ἐγκλησᾶς κ' ἐπαίρ'ναν τὰ εἰκόνας,
ἐπαίρνανε χρυσὰ σταυρούς⁹ κι ἀργύρα μαστραπάδες¹⁰
ἐπήραν καὶ τὴ μάννα μου, 'ς ἐμὲν ἔμποδος¹¹ ἔτον.
5 'ς τὰ σίδερα κοιλοπόνεν, 'ς τὴν φυλακὴν γεννᾷ με,
ἐπήγεν καὶ ἐπόικε¹² με 'ς τ' Ἐμίρ Ἀλῆ μ' τὰ σκάλας,
κ' ἐκεῖ ἐμὲν πεσλέεβεν¹³ μὲ τὸ μέλ' μὲ τὸ γάλαν,
μὲ τὸ μελί, μὲ τὸ γάλαν καὶ μὲ τ' ἀρνί' τὸ κρέας.
'Σ τὰ φανερά 'ταντάνιζεν,¹⁴ 'ς τὰ κρύφα διαρμενεύ' με.¹⁵
- 10 - «Υἱέ μ', ἂν ζῆς κι ἂν γίνεσαι, 'ς τὴν Ρωμανίαν φύγον'¹⁶
ἐκεῖ ἔχ'ς κύρ' Ἀνδρόνικον, καλαδελφὸν Ξανθίνον».¹⁷
'Ἐγέν'τονε αἰχμάλωτον,¹⁸ ἐγέν'τον κ' ἐρματώθεν,
ἐπήρεν τ' ἐλαφρὸν σπαθίν, τ' ἐλλενικὸν κοντάριν,
'τοιμάσκειται αἰχμάλωτον καὶ τὴ στρατὴ τὸ ὀδένης.¹⁹

1) κακοποιήσω, βλάψω. ἔκδ. Legr. καταδικήσω. 2) ἔκδ. Legr.: γεννητικά. 3) ἔκδ. Legr.: αὐτός. 4) ξιφτέρι = ὁ ἰέραξ· ἐνταῦθα μὲ τὴν σημ.: δυνατὸ παιδί.

5) Τὸ ἄσμα δημοσιεύεται μὲ διορθώσεις συμφώνως πρὸς τὴν ἔκδοσιν ὑπὸ Στείλ. Κυριακίδου, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, Ἀθῆναι [1926], σ. 35 - 38.

6) τὸ Βυζαντινὸν κράτος. 7) κατεπάτου. 8) ἔκδ. Τριανταφυλλίδου: τάς. 9) ἔκδ. Τριανταφ.: σταυρά. διῶρθ.: σταυρούς κατὰ τὴν παραλλ. ἐκ Κερασσοῦντος. ΛΑ. Ὁ Γλη, ἀρ. 63. 10) μικρὸν δοχεῖον νεροῦ (λ. τ. πιαστара). 11) ἔγκυος. 12) ἐποίησε, ἐγέννησε· ἐνταῦθα μὲ τὴν ἔννοιαν: ἀπέθρεσε. 13) ἔτρεφε (λ. τ. beslemek). 14) μὲ ἐχώρευε βαστάζουσα εἰς τὰ χέρια της. 15) μὲ συμβουλεύει, νοουθετεῖ. 16) νὰ φύγῃς εἰς τὴν Ρωμανίαν, εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. 17) Κωνσταντῖνον (βλ. ἄνωτ., σελ. 7 σημ. 2). 18) ἠνδρώθη ὁ αἰχμάλωτος. 19) ἐτοιμάζεται ὁ αἰχμάλωτος διὰ τὸν δρόμον πρὸς τὸν γαλόν. Εἰς παραλλ. ἐκ Κερασσοῦντος: τὴ Δενης (λ. τ. deniz=θάλασσα).

- 15 - «'Αστρίτθα μ', χαμελώσετεν, φεγγάρι μ', ἔλα κάθεν.¹
Γιὰ δεῖξετέ με τὴ στρατὴν ντὸ πάγ'² 'ς τὴν Ρωμανίαν». Οἱ ἄστροι ἐχαμέλωσαν, οἱ φέγγοι ἔρθαν κάθεν ἐδείξαν ἄτον³ τὴν στρατὴν, ποὺ πάγ' 'ς τὴν Ρωμανίαν. Κύρην καὶ υἶον ἐπέντεσεν⁴ ἅπάν' 'ς τὸ σταυροδρόμιν.
- 20 'Ο κύρης ἐκοιμάτονε κι ὁ υἶός ἀτ'⁵ ἔν' ἐξόπνα·
δαβαίν' καλημερίζ' ἄτον,⁶ καλημερᾶν 'κ'⁷ ἐπήρην.
'Εσύραν τὰ σπαθίτζα τουν νὰ κρούγ'νε⁸ τ' ἕναν τ' ἄλλο,⁹
τσακοῦνταν τὰ σπαθίτθα τουν, 'κὶ κρούγ'νε τ' ἕναν τ' ἄλλο.⁹
'Ἐπήραν τὰ κοντάρα τουν νὰ κρούγ'νε τ' ἕναν τ' ἄλλο.
- 25 τσακοῦνταν τὰ κοντάρα τουν, 'κὶ κρούγ'νε τ' ἕναν τ' ἄλλο.
ἐρχοῦνταν κ' ἐνταμοῦντανε¹⁰ καὶ κρούγ'νε μουστουνέας.¹¹
"Ἄς¹² τοῦ μουσι'¹³ τὸ χτύπεμαν ἐγγέφιξεν¹⁴ ὁ κύρ'ς ἀτ'.¹⁵
- «Υἱέ μ', κανεῖς 'κ' ἐντῶκε σε,¹⁶ κι ἀτὸς ἔχ' σε¹⁷ καὶ πάγει.
Γιὰ στά, κι ἄς ἐρωτοῦμ' ἄτον, τὰ γονικά τ' ἀπόθεν.
- 30 - «'Σ τὸν Θῷ σ' 'ς τὸν Θῷ σ', αἰχμάλωτε, τὰ γονικά σ' ἀπόθεν.¹⁸
- «'Κ' ἐξέρ'ς,¹⁹ ὄνταν ἐκούρσευαν τὴν Πόλ', τὴν Ρωμανίαν ;
ἐκούρσευαν τὰ ἐγκλησᾶς κ' ἐπαίρ'ναν τὰ εἰκόνας·
ἐπαίρ'νανε χρυσὰ σταυρά κι ἀργύρα μαστραπάδες,
ἐπήραν καὶ τὴ μάννα μου, σ' ἐμὲν ἔμποδος ἔτον·
- 35 ἐπήγεν καὶ ἐποῖκε με 'ς τ' 'Ἐμίρ 'Αλῆ τὰ σκάλας». - «Παιδὶν ἔμ'νε²⁰ κ' ἐγέρασα, ζευγάρ' γεράκα 'κ'²¹ εἶχα,
κι ἀτῶρα, ἄσ' τ'²² ἐγέρασα, ζευγάρ' γεράκ' ἐχτέθα». ²³
"Ἄσ' τὴν χαρὰν ἀτ' τὸ πολλὰ, ἄσ' τὴν χαρὰν ντὸ ²⁴ εἶξεν,
κατέβαιναν τὰ δάκρᾶ του, Καλομηνὰ ²⁵ χαλάζα.
- 40 Κλώσκειται ²⁶ 'ς τὴν ἀνατολὴν κ' εὐτάει ²⁷ τρία μετάνοις.
- «Χριστέ μ', κι ἄς ἐκατέβαινε 'ς τὸ πέραν κα ²⁸ φουσατον,
οὐδὲ πολλὰ οὐδὲ 'λιγόν, ἐννέα χιλιάδες,
νὰ 'παίρ'να τὰ γεράκα μου, ἐγὼ ἐκεῖ ν' ἐντοῦνα». ²⁹
Τὸν λόγον ἀτ' 'κ' ἐπλέρωσεν ³⁰ φουσατον κατεβαίνει,
- 45 οὐδὲ πολλὰ οὐδὲ 'λιγόν, ἐννέα χιλιάδες.
'Ἐκεῖ ποὺ κρούει ὁ Ξάνθινον, τὸ αἷμαν οὐς ³¹ τὴν μέσην·
ἐκεῖ ποὺ κρούει αἰχμάλωτον, τὸ αἷμαν οὐς τὴν γούλαν.³²

1) κάτω. 2) ἡ ὁποία ὀδηγεῖ. 3) εἰς αὐτόν. 4) ἀπήνησεν, συνήνησεν. 5) αὐτοῦ. 6) αὐτόν. 7) οὐχί, δέν. 8) νὰ κρούσων, νὰ κτυποῦν. 9) θραβόονται τὰ σπαθιάτων, δὲν κτυποῦν ὁ εἰς τὸν ἄλλον· ἐκδ. Π. Τριαντ.: των' διώρθ. τουν. Ὁμοίως καὶ ἐν στ. 24. 10) ἀνταμώνοντο. 11) γρονθοκοπήματα. 12) ἀπὸ. 13) τῆς γροθιάς. 14) ἐξόπνησεν. 15) ὁ πατέρας του. 16) δὲν σὲ ἐκτόπησε. 17) σὲ ἔχει καταβάλει. 18) ἀπὸ ποῦ εἶναι οἱ γονεῖς σου. 19) δὲν ξέρεις. 20) ἡμῶν. 21) οὐχί, δέν. 22) ποῦ. 23) ἀπέκτησα. 24) ποῦ. 25) ὅπως τοῦ Μαΐου. 26) στρέφεται. 27) κάμνει. 28) εἰς τὸ ἀντικρὸ πρὸς τὰ κάτω. 29) ἐγὼ ἐκεῖ νὰ ἐκτυποῦσα. 30) δὲν ἐτελείωσεν. 31) ἔως. 32) ἔως τὸν λαμῶν.

- «'Όπισ', όπισ', 'Εμίρ 'Αλη, όπισ', έσέν μη κρούω,
τ' όμμάτᾱ μου έθάμπωσαν και τó σπαθίν έχ' άφναν».¹
- 50 "Αν κρούω και σκοτώνω σε, θά λέγ'νε μ' έν' φονέας'
άν κρούω, 'κί σκοτώνω σε,² θά λέγ'νε μ' έφοβέθεν'
κάλλιον 'κί σκοτώνω σε κι άς λέγ'νε μ' έφοβέθεν.

Πόντος (Τραπεζοῦς). - Περ. Τριανταφυλλίδου,
Οί Φυγάδες. Έν 'Αθήναις 1870, σ. 22-23.

5'. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΚΙ Ο ΜΑΥΡΟΣ ΤΟΥ

Οί άκρίται, οί έγκατεστημένοι εις τās ανατολικās άκρας, τά σύνορα,
τῆς Μ. 'Ασίας πρós τούς "Αραβας, ειχον τήν ύποχρέωσιν νά ειναί πάντοτε
έτοιμοι με τó δπλον εις χεϊρας και με δυνατόν ίππον, ώστε νά άποκρούουν
έπιτυχώς τās άραβικās έπιδρομάς εις τó Κράτος ή τās έπιθέσεις έντοπιών
ληστοών.

Τά κατορθώματα τών γενναιοτέρων έκ τούτων κατά τās έπιχειρήσεις
ταύτας, ώς και κατά τά κυνήγια και τήν αντιμετώπισιν άγρίων ζώων, έξυ-
μούντο κατόπιν με τραγούδια εις τά συμπόσια και τās πανηγύρεις των.

Τó κατωτέρω ζῆσμα παρουσιάζει μίαν εικόνα έκ του ίδιουμόρφου τού-
του βίου τών άκριτῶν.

Γ. Κ. Σ.

- "Αρκοντες τρώκ'³ και πίννουσι σέ μαρμαρένη τάβλα,
σέ μαρμαρένη κι άργυρή και σέ μαλαματένη.
Κι οὔλοι τρώσι και πίννουσι κι άθθιολήν⁴ 'έφ⁵ φέρνου
κι ό Κωνσταντίνος ό μικρός άσ'⁶ έψιλοτραούει,
5 τ' άκράνι⁷ του τ' 'Ανδρόνικου, του νιοῦ του παινεμένου.
- «Μαῦρος είσαι, μαῦρα φορεϊς, μαῦρο κααλλικεύεις,
μαθθαίνεις τον νά πορπατῆ, μαθθαίνεις τον νά δρέμη,⁸
μαθθαίνεις τον νά 'έχεται⁹ τόν ὄχλο του πολέμου,
μαθθαίνεις του και τῆς στεριᾶς ώσάκ και του πελάου,
10 ξεχάνεις¹⁰ και τῆς λυερῆς, τῆς γλυκοποθητῆς σου».

Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικά τραγούδια
Καρπάθου, 'Αθήναι 1928, σ. 145-46.

1) ἄχνην. 2) δὲν σὲ σκοτώνω. 3) τρώγων. 4) λόγον, συζήτησιν. 5) δέν.
6) ἤρχισε. 7) τοῦ συντρόφου (λ. ἀρβ. akran). 8) νὰ τρέχη. 9) δέχεται. 10) λη-
σμονεϊς.

Ζ'. ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ

Εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου εἰκονίζεται ὁ ἰδιότυπος βίος τῶν ἀκριτῶν μὲ τὰ ἥθη των, συγχρόνως ὁμως παρέχει τοῦτο σαφὴ ἰδέαν καὶ περὶ τῶν τότε ληστικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σαρακηνῶν ἐντὸς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀλλὰ καὶ τῆς ταχείας καὶ ἀποτελεσματικῆς ἀποκρούσεώς των ὑπὸ τῶν ἀκριτῶν, τῶν ὁποίων ἡ πολεμικὴ ἀρετὴ ἐνσαρκώνεται εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ τραγουδιοῦ τούτου Κωνσταντῆν, Γιαννακίην, Ἀλέξην καὶ κυρίως εἰς τὸν γενναϊότερον καὶ νεώτερον ἐκ τούτων, τὸ Μικρὸ Βλαχόπουλο.

Ὁ Νικ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 70) συνδέει τὸ τραγούδι πρὸς τὸ ἄσμα τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, πιστεύων ὅτι ὁ Κωνσταντῆς ἢ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου, τὸ δὲ μικρὸ Βλαχόπουλο τὸ αἰχμάλωτον τέκνον αὐτοῦ.

Τὸ τραγούδι τοῦτο εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τρεῖς τύπους ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον γίνεται γνωστὴ εἰς τοὺς συμποσιάζοντας ἄρχοντας (μὲ τὴν μάνναν, μὲ τὴν ἀνθρώπινην φωνὴν τοῦ πουλιοῦ, μὲ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ ἀπὸ στόματος ἀγγέλου) ἢ ἐχθρική ἐπιδρομὴ καὶ ἢ αἰχμαλωσία μελῶν τῶν οἰκογενειῶν των.

Εἰς τὰς πλείστας τῶν παραλλαγῶν καταλήγει τοῦτο μὲ τὴν ἐν τῇ μέθῃ τῆς μάχης προτροπὴν τοῦ ἥρωος πρὸς τοὺς συντρόφους του, ὅπως ἀπουρηθοῦν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς συμπλοκῆς, ἵνα μὴ, χωρὶς νὰ τοὺς ἀναγνωρίσῃ, ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Τρεῖς ἄρχοντες κι ὁ Γιαννακῆς καὶ τὸ μικρὸ Βλαχάκι
κάθονται, τρῶν' καὶ πίνουνε σὲ μαρμαρένια τάβλα,
σὲ μαρμαρένια, σὲ χρυσή, σὲ παραχρυσωμένη,
κι ἡ μάννα ν-τως ἐπρόβαλεν¹ ἀπ' ὦριον² παραθύρι.

5 – «Τρῶτε καὶ πίνετ', ἄρχοντες, καὶ Τοῦρκοι σὰς πλακώνουν».³

– «Πρόβαλε, μάννα, νὰ σοὶ ὄῃς, πόσες χιλιάδες εἶναι.

Ἄν εἶναι δυό, νὰ κάθωμαι, κι ἂν εἶναι τρεῖς, νὰ πίνω,
κι ἂν εἶναι ἑφτά, κι ἂν εἶν' ὄχτώ, νὰ σηκωθῶ νὰ φύγω».

– «Πρόβαλε, γιέ μου, νὰ σοὶ ὄῃς, μὰ μετρητὸ δὲν ἔχουν».

10 Ὡστο⁴ νὰ στρώσῃ ὁ Κωνσταντῆς, νὰ χαλινώσῃ ὁ Γιάννης,
ἦτονε τὸ Βλαχόπουλο στὰ τρία βουνὰ βγαρμένο.⁵

Θωρεῖ τὸν κάμπο κ' ἤγεμε Σαρακηνοὺς καὶ Μαύρους.

Δίδει τοῦ μαύρου ν-του βιτσά,⁶ στὸν κάμπο κατεβαίνει
δίδει τοῦ μαύρου ν-του βιτσά στὴ μέση ν-τως καὶ μπαίνει.

15 Στὸ ἔμπα⁷ χίλιους ἤκοψε, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες,
καὶ στὸ δεξὸ ν-του γύρισμα σύρνει φωνὴ μεγάλη.

– «Μωρὲ σύ, ἀδέρφι Κωσταντῆ, κ' ἐσύ, ἀδερφέ μου Γιάννη,

1) ἐνεφανίσθη. 2) ὦραιον. 3) ἐπιτίθενται καὶ καταλαμβάνουν. 4) ἕως ὅτου.

5) βγαλμένο, ἀνεβασμένο. 6) μαστίγιωσιν. 7) ἔφοδον.

ἄν εἶστε ἀλλάργο, ¹ φύγετε, γῆ ἐπά κοντά ² χωσθήτε, ³
τὰ μάθια μου θαμπώσανε καὶ δὲ σᾶς-ε γνωρίζω.

Κρήτη (Μέσα Ποτάμοι Λασιθίου). - Ἔπεε. Κρητ.
Σπουδῶν, 3 (1940), σ. 405-406 (Μαρία Λιουδάκη).

Α'α.

- Οὐ Κουσαντήσ κι οὐ Γιαννακῆσ κι τοῦ μικρὸ Βλαχάκι
ἀντάμα τρώγαν' κ' ἔπιναν κι ἀντάμα ξεφαντώνουν
κι ἀντάμα ἔχ'ν τοὺσ μαύρους των σ' ἓνα στάβλο δεμένους.
Ἄπά στοὸ φάγε ⁴ καὶ στοὸ πιεῖ καὶ στήν ξεφαντοσύνη
5 πῆγε πουλάκι κ' ἔκατσε ἀπά ⁵ στήν τράπεζά τους.
Δέν κελαηδοῦσε σάν πουλί 'πως κελαηδοῦν τ' ἀηδόνια,
μόν' κελαηδοῦσε κ' ἔλεγε ἀνθρώπινη λαλίτσα.
- «Γιὰ σηκωθῆτε, βρέ παιδιὰ, μὴ πολυξεφαντών'τε
καὶ Τοῦρκοι σᾶς πατήσανε καὶ Τοῦρκοι σᾶς κουρσέψαν.»
10 Πῆραν τοῦ Γιάννη τὰ παιδιὰ, τοῦ Κωνσταντῆ τ' γυναῖκα
καὶ σύ, μωρὲ Βλαχόπουλο, πῆρανε τὴν καλὴ σου». ⁷
Οὐ Κωνσταντῆσ καλλίγωνε ⁸ κι ὁ Γιαννακῆσ σελλώνει
κι τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο τ'νάζεται, καβαλλώνει.
- «Σῶρε, μωρὲ Βλαχόπουλο, ἀπὸ τὴν πέρα βίγλα.»
15 Ἄν εἶναι τρεῖσ κι τέσσερεις, πάρε τις μοναχὸς σου'
ἄν εἶναι δέκα, δώδεκα, δῶσ' μας κι μᾶς χαμπάρι». ⁹
Πηγαίνει τὸ Βλαχόπουλο κοιτάζ' στήν πέρα βίγλα
κι μέτραγε κι μέτραγε κι μετρημὸ δέν εἶχαν.
Νὰ πάγη πίσω ντρέπονταν, νὰ πάγη μπροστὰ φοβοῦνταν.
20 Σκύφτει φιλεῖ τὸ μαῦρο του πᾶ' στήν ἀστερατάδα. ¹⁰
- «Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι στοὸ αἷμα γιὰ νὰ πλέξης;» ¹¹
- «Δύνομ', ἀφέντη μ', δύνομαι στοὸ αἷμα γιὰ νὰ πλέξω,
μό' δέσε τὸ χεράκι σου μ' ἓνα διπλὸ μαντήλι,
δέσε καὶ τὸ κεφάλι σου μ' ἑφτά δίπλεσ μπερσίμι. ¹²
25 Θὰ χυμηχτῶ, ¹³ θὰ ταραχτῶ, μὴ ταραχτῆ ὁ μυαλὸς σου». ¹⁴
Στὸ ἔμπα ¹⁴ χίλιοι ν ἔκοψε, στοὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες,
στοὸ ξαναμεταγύρισμα μὴδ' ἠῶρεν, μὴδ' ἀφήκεν.
Γύρισε καὶ διάβαινε, γύρισε νὰ παγαίνει,

1) μακρὰν (βλ. λ. ἄν., σ. 51, σημ. 6). 2) ἢ ἐδῶ κοντά. 3) κρυφθῆτε. 4) ἐπάνω
εἰς τὸ φαγητόν, κατὰ τὴν διάρκειάν του. 5) ἐπάνω. 6) ἔκαμαν ἐπιδρομὴν καὶ οἰς ἐλήστευσαν.
7) τὴν γυναῖκα σου. 8) ἐποποθέτει πέταλα ὀπὸ τὴν ὀπλήν τοῦ ἀλόγου. 9) σκοπιάν, παρατη-
ρητήριον. 10) φιλεῖ τὸ ἄλογό του εἰς τὸ ἄσπρο σημάδι ἐπάνω εἰς τὸ μέτωπον. 11) νὰ πλεῖ-
σης, κολομδῆσης. 12) κλωστή ἐκ μετάξης (λ. τ. ibrisim) 13) θὰ ὀρμήσω. 14) κατὰ
τὴν ἔφοδον.

- βρίσκει τὸν Κωσταντή, τὸ Γιαννακή, τὸν κάνανε σιργιάνι.¹
 30 -«'Αν εἶστε φίλοι μ', φύγετε, κι ἂν εἶστε ὄχτροί μ', σταθθε, γιατί ὁ μαῦρος βούρκωσε καὶ τὸ σπαθὶ μ' ἀλίτσεν.»

Λῆμος (Κάσπιας). - Λ. Α., ἀρ. 1843
 σ. 41 - 42. (Παπαγγελῆς, 1953).

· Α'β.

- Ὁ Γιάννης ὁ μικρότερος κι Ἀλέξης ὁ μεγάλος
 καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο ἀντάμα τῶν' καὶ πίνουν,
 κι ἀντάμα ξεφαντώνουνε² καὶ γλυκοχαιρετειοῦνται,
 κι ἀντάμα ἔχουν τις μαύρους³ τους σ' ἓνα στάβλο δεμένους.
 5 Τοῦ Γιάννη τῶει τὰ σίδερα, τ' Ἀλέξη τὰ λιθάρια,
 καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὰ δέντρα ξερριζώνει.
 Κ' ἐκεῖ ποῦ τῶγαν' κ' ἔπιναν καὶ γλυκοχαιρετειοῦνταν
 φωνὴ τις ἦρτ' ἐξ οὐρανοῦ κι ἀπὲ ἀγγέλου στόμα.
 - «'Εσεῖς τῶτε καὶ πίνετε καὶ γλυκοτραβουδάτε·
 10 Σαρατσανοὶ σὰς πλάκωσαν καὶ πῆραν τις καλές σας·⁴
 πῆραν τοῦ Γιάννη ν-τήγ καλή⁵, τ' Ἀλέξη ν-τὴ γεναῖκα
 καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου ν-τὴ ρεβωνιαστική ν-του».·
 Ὁ Γιάννης κόφτει πέταλα, κι Ἀλέξης καλλιβώνει,⁷
 καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο βρίσκεται καβαλλάρης.
 15 - «Σῶρε, σῶρε, Βλαχόπουλο, νὰ πὰς νὰ τίσε φέρης·
 σὰν εἶναι χίλιοι, σφάξε τους, σὰν εἶναι δυὸ χιλιάδες,
 σὰν εἶναι τρεῖς καὶ τέσσερις, στεῖλε καὶ μὰς χαμπάρι».⁸
 Δώνει ν-τὸ μαῦρο ν-του βιτσιά, στὸ δρόμο καὶ πηγαίνει.
 Ν-τὸ δρόμον ὅπου πῆγαινε, ν-τὴ στράτα ποῦ πηγαίνει,
 20 γλέπει⁹ ν-τὸ κάμπο πράσινο κι ἀμέτρητα τσαντήρια.¹⁰
 Στέκει καὶ συλλογιζεται καὶ μὲ ν-τὸ νοῦ ν-του λέγει·
 - «Νὰ πάγω πίσου ντρέπουμε, νὰ πάγω μπρὸς φοβοῦμαι».
 Κι ὁ μαῦρος πηλογήθηκε κι αὐτὸ ντὸ λόγο λέγει·
 - «Ὅσους θὰ κόψη τὸ σπαθὶ, τόσους θὲ νὰ πατήσω».
 25 Δώνει ν-τὸ μαῦρον του βιτσιά καὶ στὴν Τουρκιά ἐμπαίνει.
 Στὸ ἔμπα¹¹ χίλιους ἔκοψε, στὸ ξέβα¹² δυὸ χιλιάδες,

1) Οἱ στίχοι 28 - 29 παρελήφθησαν ἐξ ἑτέρας παραλλ. τοῦ ἔξατος ἐκ Κάσπια Λή-
 μνου (Λ. Α. ἀρ. 1160 Δ., σ. 51· συλλ. Γ. Α. Μέγα, 1938). τὸν κάνανε σιργιάνι = τὸν ἐκοίταζαν.

2) διότι ὁ ἵππος δὲν διακρίνει πλέον καὶ τὸ σπαθὶ εἶναι ἀσυγκράτητον. Ἡ λ. ἀλίτσεν πιθανῶς ἐκ τῆς
 τουρκ. alışmak = συνηθίζω. 3) μαῦρ διασκεδάζου. 4) τοὺς ἵππους. 5) Σαρακηνοὶ ἔκαμαν
 ἐπιδρομὴν καὶ ἤρπασαν τὰς γυναῖκας σας. 6) τὴν σόζογον. 7) τοποθετεῖ πέταλα ὑπὸ τὰς
 ὀπλὰς τοῦ ἵππου. 8) εἰδῆσιν (λ. τ. liaber). 9) βλέπει. 10) σηνῆς (λ. τ. çadır). 11)
 ἔφοδον. 12) ἀποχώρησιν.

καί εἰς τὸ ξαναγύρισμα δὲν ἤυρε τί νὰ κόψη.
 Παίρνει τοῦ Γιάννη ν-τὴ γ-καλή,¹ τ' Ἀλέξη ν-τὴ γυναῖκα
 καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο ν-τὴ ρεβωνιαστικὴν του.

- 30 Ν-τὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, ν-τὴ στράτα ποῦ περπάτει,
 ἄνθρωποι ν-τὸν ἀπάντησαν, βαριά τὶς ἐξετάζει.
 – «Σὰν εἶστε φίλοι, φύγετε, ἐχθροί, ἐμπρὸς σταθῆτε,
 ὁ μαῦρος μου ἐμέθυσε ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὸ αἷμα».

Θράκη (Σωζόπολις). – Λαογρ., τόμ. 1 (1909)
 σ. 594 – 95 (Κωνστ. Δ. Παπαϊωαννίδης).

Β'.

Ο ΓΙΟΣ ΤΗΣ ΧΗΡΑΣ

Μὲ τὸ τραγούδι τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου συνδέεται στενῶς τὸ κατω-
 τέρω ἐκ Κρήτης καὶ Λευκάδος ᾄσμα, τοῦ ὁποῦ ἦρωσ εἶναι ὁ γιὸς τῆς
 χήρας. Εἰς τὴν διαμόρφωσίν του φαίνεται ὅτι ἔχει ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὰς Κρη-
 τικὰς παραλλαγὰς τῶν τραγουδιῶν τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου καὶ τοῦ Πορ-
 φύρη, προέρχεται δὲ πιθανῶς ἐκ τῶν ἐσχάτων βυζαντινῶν ἢ τῶν ἀμέσως
 μετ' αὐτοὺς χρόνων.

Χήρας ὑγιὸς ἐγεύγεντο σὲ μαρμαρένια τάβλα·
 χρουσὰ ἔταν τὰ πιρούνια ντου κι δλάργυρα τὰ πιάτα
 κ' ἡ κόρ' ἀποῦ τότε κερνᾷ ἀσημοκουκλωμένη.

Μ' ἡ μάνναν του σιτὴ μιὰ μεριά φτάνει ξαγκριγεμένη.²

- 5 – «Γεύγεσαι, γιέ μου, γεύγεσαι κ' οἱ Φράγκοι σ' ἐπλακῶσαν».
 – «Πρόβαλε, μάννα μου, νὰ ἰδῆς πόσες χιλιάδες εἶναι·
 Κι ἂν εἶναι δυό, νὰ χαίρωμαι, κι ἂν εἶναι τρεῖς, νὰ πίνω
 κι ἂν εἶναι περισσότεροι, σελλῶσετε τὸ μαῦρο».³
 – «Ἐβγήκα, γιέ μου, κ' εἶδα τσοι, μὰ μετρημὸ δὲν ἔχουν».
 10 – «Σελλῶσετε τὸ μαῦρο μου, καλογιγλώσετέ⁴ τον
 καὶ δῶσ' μου, μάννα, τὸ σπαθί, τ' ἀγιοκωσταντινᾶτο,⁵
 νὰ βγῶ, νὰ ἰδῶ τὸν πόλεμο ποῦ κάνουνε οἱ Φράγκοι».
 – «Μαῦρε μου, γοργογόνατε κι ἀνεμοκυκλοπόδη,⁶
 πολλές φορὲς μ' ἐγλύτωσες ἀπὸ βαρειές φουρτίνες·
 15 κι ἂ μὲ γλυτώσης κι ἀπ' αὐτή, θὰ σὲ μαλαματώσω.
 Τὰ τέσσερά σου πέταλα χρουσὰ θὰ σοῦ τὰ κάμω,
 τὰ δαχτυλίδια τσῆ ξαθῆς σκάλες καὶ χαλινάρια».

1) τὴν ἀγαπητιαν. 2) ἐξηγριωμένη. 3) τοποθετήσατε τὸ σάγμα εἰς τὸν ἵππον.

4) νὰ ἐφαρμόσετε καλῶς τὰς ἴγλας, τὰ λωρία, ποῦ σφίγγουν τὸ σάγμα. 5) σπάθη παλαιὰ
 ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο χαραγμένη ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀγ. Κωνσταντίνου. 6) ἀνεμοπόδη, ταχύπους.

- Στὸ ἔμπα¹ χίλιους ἔκοψε, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες
 κ' εἰς τ' ἄλλο στριφογύρισμα δὲν ἤρρηκε νὰ κόψη,
 20 παρά τὸ Πολυτρίχηλο² εἰς τὸ σκαμνὶ 'ποκάτω'
 καὶ βάνει τὸ χεράκι ν-του τὴν κεφαλὴ ν-του πιάνει'
 κι ὁ οὐρανὸς ἐσείστηκε κ' ἡ θάλασσα 'μουγκήστη'³
 κι ἄγγελος ἀπὸ τσ' οὐρανοὺς σέρνει φωνὴ μεγάλη.
 - «Σώνει σε μπλιό, χήρας' ὑγιός,⁴ κι ὁ κόσμος θὰ βουλήσῃ⁵
 25 κι ὁ οὐρανὸς ἐσείστηκε κ' ἡ θάλασσα μουγκήστη».⁶

*Ant. Jeannarakí, "Ἄσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 200 - 201.*

Η'. ΤΩΝ ΕΝΝΕΑ ΑΔΕΛΦΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ "Η ΕΙΣ ΤΟ ΚΥΝΗΓΙ. ΠΑΛΗ ΜΕ ΤΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ

Τὰ ἄσματα: α') τῶν ἑννέα υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου ἢ τοῦ Διγενῆ, τοὺς ὁποίους ἐξελεθόντας διὰ κυνήγιον καταπίνει, κατὰ παραλλαγὰς ἐκ Καππαδοκίας, ὁ Συγρόπουλος, καὶ β') τῶν ἑννέα ἀδελφῶν οἱ ὁποῖοι ἐκκινοῦν εἰς ἐκστρατείαν καὶ δηλητηριάζονται ὑπὸ τοῦ Μαυριανοῦ ἢ τοῦ Μαυρήγιανου ἢ ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ μικρότερος ὁ Κωνσταντίνος, κατατρώγεται ὑπὸ τοῦ στοιχειοῦ τοῦ πηγαδιοῦ, εὐρίσκονται μεταξύ των εἰς στενὴν συνάφειαν, φαίνεται δὲ πιθανόν ὅτι προέρχονται ἐκ κοινοῦ πρωτοτύπου.

Ὁ ὑπὸ ἀκαθόριστον μορφήν, μᾶλλον ὡς στοιχείο, παρουσιαζόμενος Συγρόπουλος εἶναι κατὰ τὸν Νικ. Πολίτην «ὁ ἀντίπαλος τοῦ Διγενῆ ἤρωος Συρόπουλος», δηλαδὴ ὁ ἐκ Συρίας καταγόμενος, ὅστις εἰς ἄλλα ἀκριτικά τραγοῦδια λέγεται καὶ Στερόπουλος, Φτερόπουλος καὶ Σιναφινόπουλος.⁶

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς καταβροχθισέως ὑπὸ τοῦ Συγρόπουλου τῶν τέκνων τοῦ Ἀνδρονίκου, πιστεύει ὁ Ν. Πολίτης⁷ ὅτι εἶναι «ἀνανέως ἀρχαίων ἐλληρικῶν μύθων περὶ τῆς καταπόσεως τοῦ Ἰάσονος ὑπὸ τοῦ φυλάσσαντος τὸ χρυσοῦν δέρας δράκοντος, τοῦ Ἡρακλέους ὑπὸ τοῦ κήτους εἰς δ' ἐξετέθη βορὰ ἢ Ἡσιόνη, καὶ τοῦ Περσέως ὑπὸ τοῦ μέλλοντος νὰ καταφάγη τὴν Ἀνδρομέδαν κήτους».

Πρὸς τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα καὶ πρὸς τὸ ἀνωτέρω τραγοῦδι τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου ἔχει ὁμοιότητα, ὡς παρετήρησεν ὁ S. Baud-Bovy,⁸ τὸ τραγοῦδι Γ', ὡς κατωτέρω, τῶν ἑννέα ἐπίσης ἀδελφῶν, οἵτινες πορεύονται πρὸς πόλεμον. Οὕτοι ὀπλισθέντες καὶ ἐκκινήσαντες ἐφθασαν διψασμένοι εἰς φρέαρ ἐντὸς τοῦ ὁποίου, κατόπιν κληρώσεως μεταξύ των, κατέρχεται ὁ μικρότερος, ὁ Κωνσταντίνος ἢ Κώστας, διὰ νὰ ἀντλήσῃ νερό· ἐκεῖ ὅμως εὐρίσκει οἰκτρὸν τέλος ἀπὸ τὸ στοιχείο τοῦ πηγαδιοῦ.

Τοῦ θέματος τούτου, δηλαδὴ τῆς κληρώσεως τοῦ ἀδελφοῦ, ὅστις πρέπει νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν βυθὸν τοῦ φρέατος, ἐσημείωσεν ἤδη τὴν ὑπαρξιν

1) κατὰ τὴν εἰσόρμησιν. 2) πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ δνόμου Πατραράχηνος, ὡς εἰς τὸ ἄσμα τοῦ Πορφύρη' βλ. ἀνωτ., σ. 55. 3) ἐμούγκρισε. ἐξέβαλε βοὴν ὡς μουκῆθμόν. 4) φθάνει σε πλέον, οἰὲ τῆς χήρας. 5) θὰ καταβυθισθῇ. 6) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεϊτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 246-249. 7) Ἐνθ' ἀν., σ. 249. 8) La chanson populaire grecque du Dodécanèse I, Les textes, Paris 1936, σ. 285 κ. ἐξ., 287.

ὕπο διάφορον μορφήν εἰς τὸ Ἄκριτικὸν ἔπος ὁ S. Baud - Bony ἔνθα γίνεται κλήρωσις μεταξὺ τῶν πέντε ἐκ μητρὸς θείων τοῦ Διγενῆ Ἄκριτα περὶ τοῦ ποῖος θὰ μονομαχήσῃ πρὸς τὸν ἀμῖράν τῆς Συρίας·

«ἀλλ' ἵνα μὴ φιλονεικοῦν ποῖος θὰ πολεμήσῃ,
λαγρούς θεῖναι προέκριναν καὶ ἔλυσαν τὴν ἔριν·
ἔλαξε δὲ τὸν ὕστερον τὸν μικρὸν Κωνσταντῖνον».¹

Γ. Κ. Σ.

Α΄.

ΟΙ ΕΝΝΕΑ ΥΙΟΙ ΤΟΥ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΚΑΙ Ο ΣΥΓΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ὀλημεριῶς Ἄνδρόνικος τοὺς υἱοὺς του παραγγέλλει·

– «Παιδιά μ', ἂν κυνηγήσητε, παιδιά μ', ἂν κυνηγᾶτε,
κάτω μὴ κατεβαίνετε, κάτω μὴ κατεβῆτε·

Συγρόπουλον ἐφύτρωσε, τρώγει τοὺς ἀδρειωμένους».

5 Σὰν τ' ἄκουσαν καὶ τὰ παιδιά τὸ ἔχουν χαρὲς μεγάλες·

κυνήγησαν, κυνήγησαν, κατέβαν, πήγαν κάτω,

πήγαν, ἠῦραν Συγρόπουλον σὸν ὄλιο⁸ ἀντίκρου κά'ται⁴

καὶ τοὺς ἰνινοὺς ἐκούρτησε⁵ μὲ τ' ἄρματά τους ἴνταμα.⁶

Ἦς τ' ἄκουσεν Ἄνδρόνικος πολὺ τὸν κακοφάνη.

10 – «Ἄς σωρωφτῆ τ' ἀλάτ⁷ μου καὶ βοῦλο⁸ προλαγιά μου⁹

ὅπου τρώγει τὸ γέμα μου, Συγρόπουλον ἄς πάγη.¹⁰

Πήγαν μακρὰ κ' ἐκόντησαν¹¹ ἓνα τσιφτοῦ¹² εὐρήκαν.

– «Ἡὰ μὴ σὲ ποῦμ', τσιφτοῦ πασῆ,¹³ ἰνιὰ ἀδέλφια εἶδες;»

– «Ἰνιὰ ἀδέλφια εἶδα γὰρ καὶ τὰ ἰνιὰ διαβῆκαν·

15 ὡς θωρῶ καὶ ὡς ἀκούγω ἀπ' τὸ μαχαίρ' διαβῆκαν».

Πήγαν ἐκεῖ καὶ κόντησαν¹¹ Συγρόπουλον τῆ θύρα.

Κι Ἄνδρόνικος ἐφώνασε κι Ἄνδρόνικος φωνάζει.

– «Ἐβγα ὄξω, Συγρόπουλο, σκυλί μαγαρισμένο·

– «Καὶ ποιὸς ἴσαι σύ, καὶ τίς ἴσαι σύ, κι ὀγῶνα¹⁴ νὰ ῥτω ὄξω;»

20 – «Ἄνδρόνικος εἶμαι ἐγώ, τὸ μέγ' ἀδρειωμένο».

– «Κ' ἐμεῖς μὲ τὸν Ἄνδρόνικο ἔχουμ' ἀδελφοσύνη,

ἀδελφοσύν' ἔκὲ μοναχό,¹⁵ ἔχουμ' καὶ συντεκνιότη».¹⁶

Ἄνδρόνικος βρεχῆστηκε¹⁷· «Πῆγεν ἀδελφοσύνη

ἀδελφοσύν' ἔκὲ μοναχό, πῆγε καὶ συντεκνιότη».

25 Ἔσκότωσε Συγρόπουλον κι ὄλο τῆ συγγενιά του.

Καππαδοκία (Ἄνακού). Λ. Α., ἀρ. 228
σ. 15, ἀρ. 12 (Χρ. Ν. Τουργοῦτης).

1) Ἐνθ. ἀν., σ. 285. 2) παραλλ. Κρυποφ. Α, 129 - 131.

3) εἰς τὸν ἥλιον. 4) κάθηται. 5) κατέπιε. 6) μαζί. 7) ὁ στρατός (λ. τ. αἰαγ).

8) ὄλιον. 9) ὄλιο ποὺ ἀνήκουν εἰς τὴν ὀπηρεσίαν μου (:). 10) ὀποιος τρώγει εἰς τὸ σπίτι μου, ἀπὸ τὸν ἄρτον μου, ἄς πορευθῆ κατὰ τοῦ Συγρόπουλου. χερ. : γεῦμα. 11) ἐστάθμευσαν (λ. τ. κομπιακ). 12) γεωργόν (λ. τ. ვიფცი). 13) μεγάλον νοικοκύρην, γαιοκτήμονα. 14) καὶ ἐγώ. 15) ὄχι· μόνον ἀδελφοσύνη. 16) συντεκνιάν, κομπαριάν. 17) ἐβροχῆθη.

Α'α.

- Ού Κουσαντήης κι ού Κουσαντάς κι ού Μικρουκουσαντινούς
 όπου 'χι τούς Ιννιά τούς γιούς κι τις Ιννιά νυφάδεις.
 Μιά μέρα γύριψαν εύχη νά πάνουν στού κυνήγ'.
 - «Μι τήν εύχη μ', ὦ πιδιά, νά πᾶτι στού κυνήγ'.
- 5 Γυρίστι κάμπους κι βουνά κι ράχες κι λαγγάδια·
 στής ἀλαφίνας τὸ βουνό, μὴ λάχη κι ἀναβητ'·
 Ἰκεῖ φουλιάζ' δράκουντας, ἕνα στοιχειὸ μιγάλου
 π' τρώει κόσμου ζουντανὸ κι ἄντρις κι γυναικις».
- 10 Οὐλημηρῆς κυνήγησαν, κυνήγ' δὲν εὐρήκαν·
 στής ἀλαφίνας τοῦ βουνό τοῦ βράδ' ἀνιβαίνουν
 κι τὰ 'πιασιν οὐ δράκουντας κι ὄλα τὰ καταπίν'.
 Οὐ Κουσαντήης καρτέραί, νά 'ρθ'ν ἀπ' τοῦ κυνήγ'.¹
 Σάν εἶδι πού δὲν ἦρθανι, τὸν ἔπιασεν ἡ ζάλ'.
- 15 'Ἐπλάγιασι νά κοιμηθῆ, ὕπνους δὲν τοῦγ κουλουοῦσι.²
 κ' ἡ νύφη ἡ μικρότιρη κακὸ εἶνouro.³ εἶδι.
 Πουλὺ προῦτ' σηκώθηκι στοῦ δάκρυ φουρτουμέν'.
 Οὐ πιθιρός τ' ρώτησι.⁴ κ' ἡ πιθιρά τ'ς λέει.
 - «'Σ τὰ δάκρυα, νυφούλα μας, γιατί' εἶσι φουρτουμέν';»
 - «Εἶδα ἕνα εἶνourou κακό, κλαῖει κι οὐμουλουγάει,
- 20 πὼς εἶχαμαν μιὰ κλουσσαριά πού εἶχ' Ιννιά πουλάκια·
 κακὸ γεράκι πέρασι καὶ ἔφαῖ τὰ πέντε
 τὰ τέσσιρα ἐτρύπουσαν μέσα σὶ κάτι βάτια».
 'Ακούουντας οὐ Κουσαντήης τραβᾶει τὰ μαλλιὰ τ'.
- 25 - «'Αχ οὐ καημένους τ' ἔπαθα, χαθῆκαν τὰ πιδιά μ'.
- Στής ἀλαφίνας τοῦ βουνό ὑπῆγαν στοῦ κυνήγ'
 κι τὰ πιασιν οὐ δράκουντας κι ὄλα τὰ κατάπιε».
 Κι τοῦ σπαθί τ' ζώθηκι κ' εἰς τοῦ βουνό πηγαίν',
 τοῦ δράκου βρισκ' ξαπλαριό, κλαῖοντας τὸν ρουτάει.
 «Δράκου, μὴν ἦρθαν τὰ παιδιὰ, οἱ Ιννιά οἱ γιοί μου;»
- 30 - «'Ἡρθαν, μόν' δὲν τὰ γνώρισα πού 'νι πιδιά δικά σου
 κι μὴ μιᾶς, βρέ Κουσαντή, ψές βράδ' τὰ κατάπια».
 Κι τοῦ σπαθί τ' ἔσυρι κι τῆγ κοιλιά του σκίζ'.
- Τέσσιρ' εὐρίσκ' ζουντανά κι πέντι πιθαμένα.
 'Ἰκεῖ τὰ πέντι τὰ 'θαψι μὴ τέσσιρα γυρίζ',
- 35 γιμάτους ἀναστιναγμό, πικρά φαρμακουμένους.

¹ *Ἡπειρος (Νεγάδες)*. - Λ. Α. ἀρ. 1570, σ. 489
 (Μ. Οἰκονόμου, 1939).

1) κυνήγι. 2) δὲν τὸν ἔπαιρνεν ὁ ὄπνος, ἠγγρόπνει. 3) ὄνειρον. 4) ἠρώτησε.

Β'.

ΟΙ ΕΝΝΕΑ ΑΔΕΛΦΟΙ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ. Ο ΜΙΚΡΟΤΕΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ

- 'Σάν τση μάννα, 'σάν τση μάννα, 'σάν εκείνη τση μάννα,
 έπδχει τούς έννια υιούς και τές έννια νυφάδες
 και σένονται¹ 'ς τὸ σπίτσι της έννια 'γγονῶ νανούδια²
 και κρέμονται 'ς τούς πάλους³ της έννια 'γγονῶ χιρχάδια.⁴
 5 - «Μάννα μου, ψήσε μας ψωμιά, μάννα μου, παξιμάδια!
 έμέ και τούς όχτάδερφους 'ς τὸν πόλεμο καλοῦν μας».
 - «Μέ τούς πόνους έζύμωσα, με τὰ δάκρυα τσοπάνω,⁵
 με τὰ βαριά στενάγματα 'ς τὸ φοῦρνο τ' άπερρίφτω».⁶
 Τὰ 'χτάδερφια καλλίκεψαν,⁷ Κωστάντσινος άπόμειν'.
 10 - «Κάλδεψε,⁸ γιέ μ', Κωστάντσινε, τὰ 'χτάδελφια σου πάνε».
 - «Μάννα, πολλά καλλίκεψα για λευθεριά έπηγα
 άν και καλδέψω και τεριά,⁹ άλλο πού δέ θωρείς με».
 - «Μάννα μ', φέρ' με τση νύφη σου, τση μικρή Μαργαρίτα¹⁰
 άς φιλήσουμε μιά και δυό, 'σά τρία χωρισίτσα».
 15 Πέντε φιλᾷ τὸ μαῦρο του και δέκα τση καλή του
 άς¹¹ πού νά είπη «νά μ' εύχεσθε!» έννια βουνιά διέβη.
 'Ήτον κ' ένα μικρό βουνί, σκέλισμα δέν τὸ ποίκε.¹²
 Ξανθό κοράσι 'ρώτησε 'ς σά δάκρυα λουσιμένο.
 - «'Α μή σε είπῶ, τὸ κόρασο, έδά διαβάται δέβαν ;»¹³
 20 - «'Οχτώ διαβάται διάβανε 'σάν ν' είχαν κι άλλον ένα.
 'Σά 'ξόπισω έντράνηναν,¹⁴ πάλ' είχαν άλλον ένα».
 - «Νά μή σε είπῶ,¹⁵ τὸ κόρασο, πού 'πάγω, πῶς συφθάνω ;»¹⁶
 - «'Αν γένη μαῦρος σου πουλί, κ' έσύ ώριο¹⁷ χιλιδόνι,
 παίρεις και συφθάνεις τα 'ς τοῦ Μαυρηγιάνν'¹⁸ τ' άλλωνια».
 25 - «Μαυρήγιαννη, βγάλ' μας κρασί και κέρνα μας νά πιούμε».
 - «'Εγώ για τούς όχτάδερφους πιθάρι δέν άνοιζω.
 'Εγώ για τὸν Κωστάντσινο έννια πιθάρι' άνοιζω».
 'Ανοιζει τὸ 'να δέν έχει, άνοιζει τ' άλλο γιόμει,
 άνοιζει και τὸ μεσιακό παλιοῦ φιδιοῦ φαρμάκι.
 30 Κερνᾷ και πίν' Μαυρήγιαννης και εις τούς άλλους δίνει.

1) σείονται, αλωροθνται. 2) αἰῶραι βρεφῶν. νανῶ—κινῶ. 3) πασσάλους. 4) βραχεῖς
 έπενδῶται (λ. τ. hirkn). 5) τυπάνω, πλάσσω. 6) ρίπτω. 7) έκαβαλλίκευσα. 8) καβαλλί-
 κευσε. 9) άν καβαλλίκεῦσω και τώρα. 10) εις άλλας παραλλ.: Φεγγαρίνα ('Ανακού, Σι-
 νασοός). 11) ὡς, έως. 12) δέν τὸ διεσκέλισε, δέν τὸ διέβη. 13) νά σε έρωτήσω,
 κοράσι, έπέρασαν από έδῶ διαβάται ; 14) παρετήρησαν (τρανῶ = βλέπω). 15) νά σοῦ πῶ,
 νά σ' έρωτήσω. 16) πῶς προφθάνω. 17) εἰδ. 'Αλεκτ.: ὄρμιο· διώρθ. ὄριο κατά τήν παραλλ. παρά
 Paul de Lagarde, Neugr. aus Klein Asien, σ. 21-22, στ. 27. 18) εις τήν παραλλ. έκ
 Τέληρσοῦ λέγεται: "σοῦ Μαοριανοῦ τ' άλλων", βλ. Paul de Lagarde, ένθ' άν., σ. 21-22, στ. 28.

- Μαυρήγιαννης απέθανε κ' οί άλλ' ψυχομαχοῦνε.
 Καί τοῦ Κωστάντνινου ἡ καλή ὄρωμα 'ς τόν ὕπνον εἶδε.
 -«Μάννα μ', ἐψέ' δα 'ς τ' ὄρωμά μ', μάννα μ', 'ς σὴν ἀμαρτυρία' μου,
 ἀπέσω-να 'ς σά² σπίτσια μας, ἀπόξου 'ς σὴν³ αὐλή μας,
 35 ἀπέσω 'ς σά κελλάρια μας χρυσό δεντρί γυρίσθην.
 'Η ρίζα του ἦτοσ' ἐσὺ καί κλώνια τὰ παιδιὰ σου,
 τὰ φύλλα του τὰ 'γγόνια 'σου, τὰ θέλ'ν νὰ σκορπισθοῦνε».
 Ἐπιμ. Σ. Ἀλεξογιδου. - Ἔσματα Καππαδοικιά. Δελτ.
 Ἰστ. Ἐθνολ. Ἐταιρείας, τόμ. Α' (1883), σ. 722 - 723.

Γ'.

ΟΙ ΕΝΝΙΑ ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΟΥ ΠΗΓΑΔΙΟΥ

- Τὰ τέσσερα, τὰ πέντε, τὰ ἑννιά ἀδέρφια'
 τὰ δώδεκα ξαδέρφια τὰ παντέρημα'
 τὸ μήνυμα τὰ ἦρθεν ἀπὸ τὸν βασιλιά,
 νὰ πᾶν' στοῦ σεφέρι, νὰ πᾶν' στὸν πόλεμο.
 5 - «Εὐχῆσου, μάννα μ', εὐχῆσου, δῶσ' μας τὴν εὐχή,
 νὰ πᾶμε στοῦ σεφέρι, νὰ πᾶμ' στὸν πόλεμον».
 - «Ἄστε, παιδιὰ μου, ἄστε, πᾶτε στοῦ καλό'
 ἑννιά ἀδέρφια νὰ πᾶτε, οὐχτῶ γιὰ νὰ 'ρθετε,
 τὸν Μικροκωσταντῖνο νὰ μὴν τὸν φέρετε».
 10 Σαράντα μέρες πᾶνε δίχως τὸ ψωμί
 κι ἄλλες σαρανταπέντε δίχως τὸ νερό.
 Στὸ δρόμο ποὺ πηγαῖναν κι ὅπου πηγαιναν
 βρίσκουν ἓνα πηγάδι, συρτοπήγαδο,⁴
 σαράντα ὄργυιές τὸ βάθος κ' ἐξήντα ἦταν πλατύ.
 15 Κᾶθ' νταν σ' ἓναν ἥσκιον καί ρίχνουν τὸν λαχμὸ⁵
 καί ὁ λαχμὸς ἐπέσεν στὸν Κώστα τὸν μικρό.
 - «Γιὰ σέβρα, μαῦρε Κώστα, καί βγάλε μας νερό».
 - «Σεβαίνω, μαῦρ' ἀδέρφια, μὰ πῶς μὲ βγάζετε;»
 - «Σέβρα, μαῦρε Κώστα, κ' ἐμεῖς σὲ βγάζουμε».
 20 Ὡς τὴ μέση πᾶνει ὄλο, ὄλο⁶ χαίροντας
 κι ἀπὸ τὴ μέση κάτω, ὄλο κλαίγοντας.
 - «Τραβᾶτε, μαῦρ' ἀδέρφια, τραβᾶτε τὰ σκοινιά'
 ἐδῶ νερό δὲν εἶναι, νερό δὲν βρίσκεται,
 εἶναι ἡ σκύλα Λάμια, ποὺ τρώει τὰ παιδιὰ».
 25 - «Τραβοῦμε, μαῦρε Κώστα, μ' ἑ⁷ δὲν ταράζεσαι».

Καστοριά. - Λ.Α. ἀρ. 1688, σ. 101 - 102 (Γ. Α. Μέγας, 1952)

1) ὄρωμα, ὄνειρον. 2) εἰς τὰ. 3) εἰς τὴν. 4) φρέαρ ἀπὸ τὸ ὅποιον ἤντλειτο τὸ ὕδωρ μὲ δοχεῖον ἀνασυρόμενον διὰ σκοινίου. 5) λαχμόν, κληρον. 6) ἡ λέξις προστέθη εἰς τὸ κείμενον πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ μέτρου. 7) κείμ.: μὰ.

Γ'α.

- Τὰ τέσσερα, τὰ πέντε, τὰ έννιάδερφα
 τοὺς ἦρθ' ἓνα φερμάνι¹ ἀπὸ τὸ βασιλιά,
 νὰ πὰ' νὰ πολεμήσουν μέσα στὴ Φραγκιά.
 Σελλώνουν τ' ἄλογά τους, τρέμουν τὰ ἱ-βουνά:
 5 τροχᾶν' καὶ τὰ σπαθιά τους λαίμπει ἢ θάλασσα.
 - «Φκῆσε μας, μαννούλα, τώρα στὸ κίνημα».
 - «Τὴν εὐκὴ μου, γιέ μου, σύρτε στὸ καλὸ,
 τὰ έννιά νὰ πᾶτε, τὰ ὄχτώ νὰ 'ρθοῦν'
 κι αὐτὸς ὁ δόλιος Κώστας πίσω νὰ μὴν ἐρθῆ».
 10 Πάνουν² σαράντα μέρες, σὴθ'κε τὸ ψωμί
 κι ἄλλες σαράντα πέντε, σὴθ'κε τὸ νερό.
 Στὴ στράτα ποὺ πααῖναν κι ὄπου πάαιναν,
 βρίσκουν ἓνα πηγάδι, ξηροπήγαδο'
 σαράντα ὄργυιές στὸ βάθι κ' ἑκατὸ πλατῶ'
 15 λαχνίζου³,² ξελαχνίζου³, ποιὸς νὰ κατεβῆ.
 *Ἦρθε τοῦ δόλιου Κώστα ἢ μαυροῖμοιρα.
 - «Κατέβα, δόλιο Κώστα, γιὰ νὰ βρῆς νερό».
 Κατέβηκε ὁ καημένος δὲν ἦῦρε νερό.
 - «Τραβᾶτε μ', ἀδερφάκια, δὲν ἦῦρα νερό».
 20 - «Τραβᾶμε τὰ καημένα, δὲν ταράζεσαι».
 - «Βάλτε καὶ τ' ἄλογό μου νὰ τραβᾶη κι αὐτό».
 - «Κι αὐτὸ τραβάει τὸ μαῦρο, δὲν ταράζεσαι».
 - «Βάλτε καὶ τ' ἄρματα μου νὰ τραβᾶν' κι αὐτά».
 - «Κι αὐτὰ τραβᾶν' τὰ μαῦρα, δὲν ταράζεσαι».
 - «'Αφήστε μ', ἀδερφάκια, σύρτε στὸ καλὸ».

¹ *Ἠπειρος (Λοζέτσι)*. - Λ.Α. ἀφ. 1422, σ. 186 - 187
 (Μαρία Λιουδάκη, 1940).

Γ'β.

- Τέσσαρες σὺν τέσσαρες γένηκαν ὄχτώ
 κ' ἓνας ὁ μικρότερος γένηκαν έννιά.
 'Σ τὸν πόλεμον ἐβγήκαν νὰ πολεμήσουνε
 καὶ πόλεμον δὲν ἦῦραν, ἐγυρίξανε.
 5 'Σ τὸν δρόμον π' ἐδαβαίν'ναν ἐδιψάσανε
 καὶ ἦῦρανε τὸν λάκκον τῶν χιλίων ὄργυιῶν,
 τριγύρω γύρω πέτρες, μαρμαρόχτιστον,

1) διαταγή (λ. τ. fermian). 2) πηγαινῶν. 3) ρίπτουν κληρον.

- μέ σιδερένᾱ πόρτας, Φράγκικα κλειδᾶ'
 κ' ἐκάνανε τὸν κλῆρον, ποιὸς θὰ κατηβαίν'
 10 κ' ἔπεσεν ὁ κλῆρον 'ς τὸν μικρότερον.
 - «Δεσῆτε μ', ἀδελφάκια μ', κ' ἐγὼ θὰ κατεβῶ,
 νὰ βρῖσκω τὸ νερόν, νὰ πίν' ἐγὼ κ' ἐσεῖς.
 - «Τραβᾶτε μ', ἀδελφάκια μ', ἠῦρα τὸ νερόν,
 θολὸν καὶ βρουχνασμένον,¹ πικρόν, φαρμακερόν».
 15 - «Τραβοῦμεν σ', ἀδελφάκι, καὶ σὺ δὲν ἔρχεσαι».
 - «Δέσητε με 'ς τὸ μαῦρο μ' κ' ἐκεῖνος με τραβᾶ».
 - «Ἐδέσασμέ σε 'ς τὸ μαῦρο σ' κ' ἐκόπεν ἡ ἄλυσσᾶ».²
 - «Ἀμῆτεν,³ ἀδερφάκια μ', ἀμῆτε 'ς τὸ καλόν'
 τῆ μάννα μου πεῆτεν,⁴ ὁ υἱὸς σ' παντρεύθηκεν
 20 κ' ἐπήρενε τὸν λάκκον τῶν χίλιων ὀργυιῶν.

*Πόντος (Κερασσοῦς). - Ἀρχ. Πόντου 15 (1950)
 σ. 250 - 251, ἀρ. 12 (Ε. Κούσης).*

Θ'. Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΙΟΣ

(ΑΓΩΝ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΙ ΗΛΙΟΥ. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ)

Κατὰ παραλλαγὰς ἐκ Χίου, Νάξου, Δωδεκανήσου, Πελοποννήσου καὶ Χαλκιδικῆς ἥρωσ τοῦ ἄσματος εἶναι ὁ Γιάννης, υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου, κατὰ δὲ τὰς λοιπὰς ἀπλῶς ὁ Γιάννης ἢ ὁ Γιαννάκης, ὅστις εἰς τὰς ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος φέρεται ὡς ἀρματολὸς.

Καυχώμενος διὰ τὴν προσωπικὴν του ἀνδρεία, προεκάλεσεν ὁ ἥρωσ τὸν ἥλιον εἰς ἀγῶνα δρόμου, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁμοῦς ἠττήθη καὶ ἐνυκτώθη εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ εἰς ἔρημον τόπον. Ἐκεῖ περιέπεσεν εἰς ἐνέδραν πολυαριθμῶν Τούρκων καί, ὡς ἦτο μόνος, κατεβλήθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐτραυματίσθη θανασίμως.

Εἰς ἀρκετὰς παραλλαγὰς (Πόντου, Δωδεκανήσου, Κρήτης Σωζοπόλεως, Νάξου κ. ἄ.) ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐχθρῶν, τοὺς ὁποῖους ὁ ἥρωσ ἀντιμετωπίζει καὶ καταβάλλει, διέφυγεν εἰς, ὅστις, ἐπιτεθεὶς μετ' ἐκπληκτικῆν ταχύτητα, ἐπέτυχε νὰ τὸν πλήξῃ καὶ τραυματίσῃ.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Ἐκεῖνος κὶ ὁ κύρ' ἥλιος ὁμάδιν περπατοῦν'
 βαρυστοιχηματίζουσι τὰ κεφάλια τους'
 ποιὸς νὰ πάη πλιά γρήγορα στὴ μάννα του'
 Ὁ ἥλιος ἐβραδυάστη εἰς τῆς μάννας του
 5 κὶ ὁ Γιάννης ἐβραδυάστη μέσ' στὲς δαμασκίες,
 ὅπ' ἄνθρωπο δὲν ἔχει, μόνο τρία δενδριά,

1) θολὸν καὶ πλήρες βορβόρου, μούχλας. 2) ἡ ἄλυσσις. 3) πηγαίνετε. 4) νὰ εἴπητε.

- μηλιά και κυδωνίτσα κι άγριοφεινικιά.
 'Απ' τής φεινικιάς τή ρίζα τρέχει κρύο νερό,
 κ' εις τό νερόν επάνω κείται μάρμαρο'
 10 στο μάρμαρον επάνω κείται ό Γιαννακής,¹
 σπαθοκονταρωμένος κι άνεγνώριμος.
 Τουρκοί² τόν παραβλέπουν³ και Ρωμιοί τόν κλαίν,
 τρί' άπάρθενα⁴ κορίτσα στέκουν και τόν λέν'.
 - «Γιάννη, και νά 'χες μάννα, νά 'χες κι άδερφή,
 15 νά 'χες καλή γυναίκα και νά σ' εκλαιεν».
 - «Έχω καμένη μάννα, έχω κι άδερφή,
 έχω καλή γυναίκα, άμ'⁵ είναι άλάργου⁶ μου.
 Νά κ' ή καλή του κ' ήρθε με τρία μικρά παιδιά,
 τό 'να⁷ παιδι στο χέρι και τ' άλλο στο βυζί,
 20 και τ' άλλο εμπροστά της γυρεύει της ψωμί.
 - «Γιάννη μου, δέ λυπάσαι; χήρα μ' άφησες,
 χήρα κακομοίρα, με τρία μικρά παιδιά».
 - «Σώπα, καλή μου, σώπα, κ' έντροπιάζεις με.
 Μηάρις⁸ ήταν ένας, μηάρις ήτον δυό;
 25 έννιά χιλιάδες ήτο κ' έγώ 'μουν μοναχός'
 κι άπ' τίς έννιά χιλιάδες ένας μου 'μεινε'
 λαοῦ⁹ ποδάρι ειχε κι άετοῦ φτερά,
 στούς ούρανοῦς επέτα, στα νέφη 'βρίσκετο,
 κ' επέτασε¹⁰ κ' επήε πάνω στον ούρανό
 30 και στο ξενέστρεμμά του, 'κεϊνος μ' έβάρεσε,
 κ' ήτανε κι άδερφός μου και δέ μ' ένγνώρισε.¹¹

Νίσυρος. - Ζωγράφ. 'Αγών, τόμ. Α' (1891),
 σ. 398 - 99, άρ. 18 (Γεώργ. Παπαδόπουλος).

1) Εις τό κείμ. τό όνομα άνεο άρθρου. 2) ή λέξις Τουρκοί παραλείπεται εις τό κείμενον ύποδηλουμένη δια σιγμῶν. 3) φρουροῦν. 4) άπάντρευτα. 5) άλλ' όμως. 6) μακράν βλ. περι τής λέξ. άνωτ., σ. 51, σημ. 6. 7) τό ένα. 8) μήπως. 9) λαγοῦ. 10) επέταξε.

11) Τό άσμα συνεχίζεται με τούς επόμενους στίχους, οι όποιοι παραλείπονται παρά την από άπόψεως περιεχομένου όργανικήν των σύνθεσιν πρὸς τοῦτο, διότι φαίνονται ως ύστερογενής επέκτασις.

«Όχου, άδέρφι, όχου, τί 'ναι πού μου 'καμες;
 εδειξε τό σπαθί σου και μ' αιμάτωσες.
 Τρέξε, άδέρφι, τρέξε, νά φέρης τούς γιατρούς,
 κ' έχω παιδιά, γυναίκα, κ' εν' κριμα νά χαθοῦν».
 Τρέχει άδερφός του πάει και φέρνει τούς γιατρούς.
 - «Γιατροί, γιατρέψετε τον, γιατί θε νά σφαῶ,
 πού 'τον ό άδερφός μου κ' 'εν τόν ένγνώρισα,
 κ' εδειξα τό σπαθί μου και τόν έβάρεσα».

B'.

- Ἐβράδυν', παλιοβράδυν' ¹ καὶ ἥλιος ἔδυε,
καὶ ὠριος ² ὁ Γιαννάκης πάγ' ἔς τὸ Ξύβουνο. ³
Ἐς τὸ Ξύβουνο ὀπίσω ἔνι πηγάδι ⁴
ἐκεῖ ἔν' ⁵ ὁ Γιαννάκης, ἄχ Γιαννάκη μου,
5 δομένος, σκοτωμένος, ὀρηκείμενος ⁶
κι ἀγγελσκορπισμένος ⁷ κι ἀναγνώριστος.
- «Γιαννάκη μ', νά 'χες μάννα, νά 'χες ἀδελφή,
ἢ νά 'χες μιὰ καλὴ ⁸ διὰ νά σ' ἔκλαιεν».
.....
- «Γιαννάκη μ', ἢ καλὴ σ' ⁹ ἐφάνη κ' ἔρχεται,
10 μὲ δυὸ μαῦρα λιθάρια συχοδέρνεται».
- «Δὲν σ' τὸ 'λεγα, Γιαννάκη μ', ἄχ, Γιαννάκη μου,
ἔς τὸν πόλεμο μὴ βγαίνης καὶ μὴ πολεμᾷς;
ὁ Τοῦρκος πονηρὸς εἶν' καὶ νύχτα πολεμᾷ».
- «Ἢλιους Τούρκους ἐσκότωσα διὰ τὸν Χριστόν,
15 κι ἄλλους πεντακόσιους διὰ τὴν Παναγιάν.
Ἐμὲν οἱ Τοῦρκοι ἐκούμπωσαν ¹⁰ κ' ἐπιάσαν με.
ὀλήμερα μὲ δέρνουν κι ἀναστάζουν με, ¹¹
τὴν νύχτα μὲ ἐπιτάζουν ¹² εἰς τὰ κρῦα νερά.
- «Σήκω, σήκω, Γιαννάκη μ', πᾶμε σπῖτι μας». ¹³
20 - «Ἐκοψαν τὰ πουδάρια μ' ὡς τὰ γόνατα μ'».
- «Σήκω, σήκω, Γιαννάκη μ', καὶ πιάσε ραβδί».
- «Ἐκοψαν τὰ βραχιόνια μ' ὡς τοὺς κόμπους τῶν».

Καππαδοκία (Συνασσός). - *Paul de Lagarde*, Neugr.
aus Klein Asien, Göttingen 1886, σ. 39, ἀρ. 42.

1) πάλιν ἐβράδυσσε. 2) ὠριος· ἐνταῦθα μὲ τὴν σημασίαν: ὁμορφο παλληγάρι.
3) ὄρος πλησίον τῆς Συνασσῶ. 4) πηγὴ. 5) ἢ λ. ἔν' προσετέθη εἰς ἑτέρας παραλλ. (Λ. Α. ἀρ. 1668, σ. 5, ἀρ. 4, στ. 4). 6) κείμενος εἰς τὰ ὄρη (:). 7) ἐταμοθάνατος. 8) σόζογον.
9) ἡ γυναῖκα σου. Ἡ ἀντιων. σ' προσετέθη ἐκ τῆς παραλλ. ἐξ Ἄνακού (Λ. Α. ἀρ. 228, σ. 26, ἀρ. 21, στ. 15). 10) ἠπάτησαν. 11) βασανίζουν. 12) μὲ ρίπτουν. 13) Οἱ στίχοι 19-22 παρελήφθησαν ἐκ παραλλ. ἐξ Ἄνακού (Λ. Α. ἀρ. 228, σ. 26, στ. 27-30. σὺλλ. Χρ. Ν. Τουρ-γούτη). Εἰς τὴν παραλλ. ἐνταῦθα τοῦ ἄζματος ἐκ Συνασσῶ μετὰ τὸν στίχον 18 ἡ συνέχεια αὐτοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς.

κόψαν τὰ βραχιόνια τ' ὡς τοὺς κόμπους του
ἔκοψαν τὰ πουδάρια τ' ὡς τὰ γόνατα

Γ'.

- Κάτω στήν Κρύα βρύση καί στό Κρύο νερό,
 ἐκεῖ κείτετ' ὁ Γιάννης τ' Ἀντρονίκου ὁ γιός,
 σπαθοκατελυμένος¹ καί ἀνεγνώριστος!
 Τοῦρκοι τὸν τριγυρίσαν καί Ρωμοὶ τὸν κλαῖν',
 5 τρία ἀπάρτενα² κορίτσια τὸν μοιριολογοῦν.
 – «Γιάννη μου, νά 'χες μάννα, νά 'χες κι ἀδερφή
 νά 'χες καλὴ γυναῖκα, νά σέ λυπηθῆ;»
 Ἀκόμη λόγος στέκει νά 'κου³ ἢ μάννα του,
 νά 'κου κ' ἢ ἀδερφή του κ' ἢ γυναῖκα του,
 10 μὲ τρία παιδιά στὸν ὄμο κι ἄλλο στό βυζί
 κι ἄλλο πού 'ν' γκαστρωμένη τριῶ μηνῶ παιδί.
 – «Γιάννη μου, Καλογιάννη, κι ἄντρα μου καλέ,
 πῶς ἐκαταπονέθη⁴ τὸ σπαθάκι σου,
 πῶς ἐκαταδικάστη τὸ κορμάκι σου;»
 15 – «Τίγαρις⁵ ἦταν ἓνας, τίγαρις ἦταν δυό ;
 ἔννια χιλιάδες ἦταν, μὰ 'γὼ 'μουν μοναχός.
 Ἀφ' τίς ἔννια χιλιάδες ἓνας μοῦ 'φυγεν,
 μὰ 'χε λαγοῦ ποδάρια καί δράκου πήδημα,
 καί τῆς ἀγριολαφίνας τὸ σαρτάρισμα».

Χίος. – Χιακά Χρονικά, τεύχ. 6 (1926),
 σ. 194, ἀρ. 3 (Κ. Ἰ. Ἀμαντος).

Γ'α.

- Κάτου 'ς τὴν βρύσ', 'ς τὴν βρύση, εἰς τὸ Κρύον νερόν,
 σκοτώσαν τὸν Γιαννάκον, τὸν μοναχὸν υἱόν,
 μὲ πέτρες, μὲ λιθάρα, μὲ γυμνά σπαθά.
 Δυὸ κονταριές τοῦ ὄδωκαν μέσα 'ς τὴν καρδᾶν.
 5 Τουρκία⁶ τὸν παραστέκουν, Ρωμοὶ τὸν θρηνολογοῦν,
 τρᾶ⁷ ἀπάρθενα² κοράσῃ τὸν μοιρολογοῦν.
 – «Γιαννάκη μ', νά 'χες μάνναν, νά 'χες κι ἀδελφήν,
 νά 'χες καλὴν γυναῖκα καὶ νά σ' ἔκλαιγεν».
 Ἰκόμαν ὁ λόγος στέκει, ἢ συντυχιὰ⁸ κρατεῖ
 10 νά τοῦ Γιαννάκ' ἢ μάννα, νά κ' ἢ ἀδελφή,
 νά κ' ἢ καλὴ γυναῖκα, κλαίει κ' ἔρχεται
 τὰ δυὸ παιδᾶ 'ς τὸ χέριν κι ἄλλο 'ς τὴν κοιλᾶν
 καὶ τὰ μαλλιά ξυσμένα,⁹ δέρνει τὴν καρδᾶν.

1) σκοτωμένος μὲ σπάθην. 2) τρία ἀπάρτενα. 3) νά 'κου, ἰδοῦ. 4) κατεβλήθη.
 5) μήπως. 6) Τουρκόπουλα. 7) τρία. 8) χειρ.: συντυχιὰ· ἢ συζήτησις, ἢ συναμίλια.
 9) χυμένα, λυμένα.

- «Καὶ 'κ' εἶπα σε,¹ Γιαννάκη μ', ὦριον² μου βεργίν,
 15 'ς τῶν Τούρκων 'ς τοὺς πολέμους μὴ καυκίθκεσαι ;»³
 - «Σῶπα, καλὴ γυναῖκα, μὴ ἐντροπάζῃς με,
 ἐμπρὸς 'ς τὰ παλληκάρια καὶ 'ς τοὺς ἄρχοντας.
 Καὶ μέσ' 'ς τοὺς⁴ χιλίους 'σῆβα⁵ κι ἄρμαν 'κὶ κρατῶ⁶
 καὶ μέσ' 'ς τοὺς⁴ δυὸ χιλιάδες κι ἀναρμάτωτος».

Πόντος (Κερασσοῦς). - Λ. Α. "Υλη ἀρ. 133 καὶ
 Χρον, ἀρ. 31, σ. 279, ἀρ. 7 (Ι. Βαλαβάνης).

Ι'. Ο ΤΣΑΜΑΔΟΣ ΠΑΛΕΥΕΙ ΜΕ ΤΟΝ ΓΙΟΝ ΤΟΥ

Ὁ Τσαμαδὸς (Τσαμαϊδῆς, Τσαϊμαδός, Τσαμερλῆς, Τσαμπαρλῆς, Τσαρπαλῆς, Τσάμβοϊδας) προικισμένος μὲ σπανίαν σωματικὴν ρώμην προσέρχεται ἀπρόσκλητος εἰς τὰ πανηγύρια, τὰ ὁποῖα διαλύει μὲ τὴν ἐχθρικὴν συμπεριφορὰν του καὶ τὰς προκαλουμένας ὑπ' αὐτοῦ μονομαχίας, ὡς εἰς τὸ προκειμένον ἄσμα μὲ τὸν γιὸν τῆς χήρας (ἢ τὸν Κωνσταντῆν ἢ τὸν Μικροκωσταντάκην).

Ἡ διεξαγωγὴ καὶ ἔκβασις τῆς ἐν λόγῳ πάλης τοῦ Τσαμαδοῦ δὲν παρουσιάζεται ὁμοίως εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος. Εἰς τινὰς τούτων ὁ ἥρωας, ἔχων πρὸ αὐτοῦ ἰσχυρὸν ἀντίπαλον, τοῦ ζητεῖ πρὸ τῆς μονομαχίας πληροφορίας περὶ τῆς καταγωγῆς του καὶ μανθάνει οὕτως, ὅτι εἶναι νόθος υἱὸς του (τύπος Α'). Κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν τῆς ἀναγνωρίσεως πατρός καὶ υἱοῦ ἐπεμβαίνει κατ' ἄλλας παραλλαγὰς ἡ μήτηρ τοῦ νεαροῦ ἀνταγωνιστοῦ, ἡ ὁποία προσφέρει εἰς τὸν υἱὸν τῆς δηλητήριον, εἰς δὲ τὸν Τσαμαδὸν, ἔραστήν της, κρασί (τύπος Β'). Εἰς τρίτην ἄλλην κατηγορίαν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος ὁ υἱὸς τῆς χήρας καταβάλλει καὶ φονεύει τὸν Τσαμαδὸν (τύπος Γ') κλπ.

Τὸ στοιχεῖον τοῦ προσερχομένου Τσαμαδοῦ ἀπροσκλήτου εἰς τοὺς γάμους καὶ διαταράσσοντος διὰ τῆς προκλητικότητός του τὸν πανηγυρισμὸν αὐτοῦ ἀπαντᾷ ὁμοίως καὶ εἰς ἄσμα περὶ τοῦ Διγενῆ (βλ. σελ. 16-18 τοῦ παρόντος τόμου), εἰς ἄλλο δ' ἄσμα περὶ αὐτοῦ, ἔνθα περὶ τῆς πάλης του πρὸς τὸν χάρον, καὶ ἡ παρουσία τῆς μητρὸς κατὰ τὴν μονομαχίαν. Αὕτη φέρει κρασί καὶ δηλητήριον εἰς χεῖρας, περιμένουσα, ἂν μὲν νικήσῃ ὁ Διγενής, νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν τὸν οἶνον, ἂν δὲ νικήθῃ νὰ πῆ αὕτη τὸ φαρμάκι (βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 1 (1909-10), σ. 255-56).

Πρὸς τοῦτοις κυρίως ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἄσματος, δηλαδή ἡ μονομαχία πατρός πρὸς υἱόν, οἱ ὁποῖοι μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἀγνοοῦν τὴν σχέσιν των ταύτην, ἀπαντᾷ, ὡς παρετήρησεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαὶ ἀρ. 77), καὶ εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἄσμα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπικάς διηγήσεις ἄλλων ἔθνων.⁷ Ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ση-

1) καὶ δὲν σοῦ εἶπα. 2) ὦριον. 3) νὰ μὴ καυχᾶσαι. 4) χειρ. : καὶ μὲ τοὺς. 5) εἰσώρμησα. 6) καὶ ἔπλον δὲν κρατῶ.

7) Βλ. *Murray Ath. Potter, Sohrab and Rustem. The epic theme of a combat between father and son.* London 1902 (Βιβλιοκρ. εἰς τὸ περιοδ. *Folk-Lore*, XIII (1902), σ. 444-447). Τοῦ αὐτοῦ, *Ἀδελφί, τόμ. XV* (1904), σ. 216-220. *H. Gaidoz, Le combat du père et du fils.* Ἀδελφί, τόμ. XIV (1903), σ. 307 κ.ἑξ. *Zeitsch. d. Ver. f. Volks-*

μειώνει ούτος, ὡς παράδειγμα, τὴν σύγκρουσιν τοῦ Ὀδυσσέως πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Τηλέγονου μὲ ἀποτέλεσμα τὸν θάνατον τοῦ πρώτου, ἐκ δὲ τῆς περσιτικῆς παραδόσεως τὴν μονομαχίαν τοῦ Ρουστὲμ καὶ τοῦ Σοχράβ εἰς τὸ ἔπος Σάχ Ναμὲ (= Βίβλος Βασιλέων) τοῦ Φιρδούση.

Ὁ ἥρωσ τοῦ τραγουδιοῦ ἐνταῦθα φέρει τὸ ὄνομα Τσαμαδός, τὸ ὁποῖον ὁ Η. Γρέγοιρε (Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, New York N. Y. (1942), σ. 253-54) θεωρεῖ ὡς ἐπώνυμον ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ «θέματος Τσαμανδοῦ» τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ εἰκὼν τοῦ ἥρωος Τσαμανδοῦ ὅστις κατέρχεται ἐκ τῶν ὄρέων καὶ βαστάζει «δένδρα ξερριζωμένα καὶ θεριά», ἐνθυμίζει, κατὰ τὸν Ν. Γ. Πολίτην (ἐνθ' ἄν.), «τάς παραστάσεις τῶν Κενταύρων ἐν ἀρχαϊκαῖς ἀγγειογραφίαις», ἐρμηνεύεται δ' ἡ εἰκὼν αὕτη ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Η. Γρέγοιρε (ἐνθ' ἄν.) ἐκ τοῦ εἰς τὴν περιοχὴν Τσαμανδοῦ τῆς Μ. Ἀσίας ὑπάρχοντος ὁμώνυμου χεμιάρρου.

Κ. Γ. Σ.

Α'.

Παναυράκι γίνεται στ' αἶ Γιαννιοῦ τῆ χάρη.

Σφάζουσι χίλια πρόβατα, σφάζουσι χίλια βούδια,
μὲ τὰ βουβαλομόσκαρα γίνονται τρεῖς χιλιάδες·
κι ὅλοι τρῶσιν καὶ πίνουσιν κ' ἔχουν χαρὰν μεγάλη.¹

5 - «Τρῶτε καὶ πίνετε παιδιὰ κ' ἔχετε καὶ τὴν ἔγνοιαν
νὰ μὴν πλακῶσ' ὁ Τσαρπαλῆς, χαλᾶ τὰ παναῦρια·
χαλᾶ τοὺς δεκοχτῶ χορούς, τὰ δεκοχτῶ τρσπέζια».
Κι ἀκόμ' ὁ λόος ἦστεκεν² κι ὁ Τσαρπαλῆς μπροβάλλει³
κ' ἐβάσταν εἰς τὰ χέρια του δεντρά ξερριζωμένα

10 καὶ στὰ παρακλωνάρια των δυὸ ἀδέρφια 'ν' κρεμασμένα.

- «Ποιὸς εἶναι ἄξος, δυνατὸς μ' ἐμένα νὰ παλέψη;»

Καένας δὲν εὐρέθηκεν ἀπηλογιὰν νὰ δώση.

Τῆς χήρας ὁ γιὸς ἐφώναξε 'πὸ μέσα 'πὸ τ' ἀσκέρι.⁴

- «'Εγὼ 'μαι ἄξος, δυνατὸς μ' ἐσένα νὰ παλέψω».

15 Κ' ἐπῆαν κ' ἐπαστρέψασι τριῶν κοιλῶν χωράφι⁵!

Κι ὅταν ἐπιάσ' ὁ Τσαρπαλῆς, λακκὶν κάνει τὸ γαῖμα,

κι ὅταν ἔπιασε χήρας γιὸς, γλυκὺν κριάς χορταίνει.

- «Πέ μου, νὰ ζήσης, χήρας γιέ, ποιά 'ναι τὰ γονικά σου;»

- «Χήρα 'ναι 'μέν' ἡ μάννα μου καὶ Τσαρπαλῆς γονιὸς μου».

20 - «Σῦρ', ἔπαρε τὸν μαῦρον μου κι ἄμε νὰ σεργιανίσης,⁶

τὸν κόσμον ὡς εὐρίσκεται, γιέ μου, νὰ τὸν ὀρίσης».⁷

¹ *Ἀμοργός*. - Λ. Α. ἀρ. 1684Α, σ. 79,

ἀρ. 44 (Ἔμμ. Ἰωαννίδης, 1857).

kundē 17 (1907), σ. 343. (Τὸ Βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς ἐν τῷ φακέλῳ τοῦ ἔργου ἐν τῷ Λαογρ. Ἀρχεῖῳ σημειουμένης βιβλιογραφίας ὑπὸ Νικ. Γ. Πολίτου).

1) ὁ στίχος οὗτος δευτέρος ἐν τῷ κειμένῳ, μετεφέρθη ἐνταῦθα διὰ τὸ νόημα ὡς τέταρτος.
2) συνεχίζεται ὁ λόγος. 3) προβάλλει, παρουσιάζεται. 4) τὸ πλῆθος (λ. τ. asker). 5) ἔκτασις ἀγροῦ διὰ σπορὰν 60 ὀκ. δημητριακῶν· βλ. καὶ ἀνωτ., σ. 53, σημ. 12. 6) νὰ κάμῃς περίπατον (λ. τ. seyran). 7) νὰ διοικήσης, ἐξουσιάσης.

Β'.

- Παναγυράκι γίνονταν στ' ἅγιο Γιωργιοῦ τῆ χάρη.
 Σφάζουνε βόδια ἑκατὸ καὶ γίδια πεντακόσα,
 σφάζουν βουβαλομούσκαρα, δαμάλια δυὸ χιλιάδες.
 Τρῶνε καὶ πίνουν καὶ γλεντοῦν καὶ γλυκοτραγουδᾶνε.
- 5 Μὰ πᾶ' στὸ φάγε καὶ στὸ πγιεῖ καὶ στῆ ξεφαντοσύνη,
 βγαίνει φωνὴ καὶ δγιαλαλεῖ, ντελάλης¹ καὶ φωνάζει.
 - «Τρῶτε καὶ πίν'τε, βρέ παιδιὰ, κ' ἔχετε καὶ τὸ νοῦ σας
 νὰ μὴ μ-πλακώση² ὁ Τσαμαϊδῆς, χαρνῶ τὸ παναγύρι».
- Ἄκόμ' ὁ λόγος λέγονταν καὶ ἡ μιλιὰ στεκόνταν,³
 10 ὁ Τσαμαϊδῆς ἐπρόβαλε ἀπὸ τῆ μ-πέρα μ-πάντα.⁴
 Στὸ 'να τὸ χέρι του βαστᾶ σπαθὶ ξεγυμνωμένο,
 στ' ἄλλο τὸ χέρι του βαστᾶ δεντρί ξερριζωμένο,
 καὶ κάτω ἀπὸ τὰ κλωνιά δγυὸ ἀδέρφια κρεμασμένα.
 Ὁ Τσαμαϊδῆς δὲ μ-πρόκανε⁵ οὐδὲ νὰ σταματήση.
- 15 - «Ποιὸς εἶναι ἄξιος, δυνατός, μ' ἐμέ νὰ πολεμήση;»
 Κανεὶς δὲν ἀπ'λογήθηκε,⁶ οὐδ' ἀπ'λογιά τὸν δῶκε
 μόν' 'νας κοντός, κοντούτσικος, κοντούτσικος στὸ μπόγι,⁷
 τῆς μικροχῆρας τὸ παιδί, ὁ Μικροκωσταντάκης,
 ἐκεῖνος ἀπ'λογήθηκε τὸ Τσαμαϊδῆ καὶ λέγει.
- 20 - «Ἐγὼ 'μαι ἄξιος, δυνατός, μὲ σὲ νὰ πολεμήσω».
 Πγιάστηκαν καὶ παλεύανε σὲ μαρμαρένιο ἀλάνι.⁸
 Ὅπδ'πγιανεν ὁ Τσαμαϊδῆς, κρέας παίρνει στὰ χέργια
 κι ὀπδ'πγιανε καὶ τὸ παιδί, τὸ αἷμα κάν' αὐλάκι.
 Ὁ Τσαμαϊδῆς φοβήθηκε, τὸ γ-Κωσταντάκη λέγει.
- 25 - «Πές μου, 'πὸ ποῦ κατάγεσαι, 'πὸ ποῦ 'ναι ἡ σειρὰ σου;»
 - «Ἐγὼ 'μουνα μιᾶς χήρας γιός, τοῦ Τσαμαϊδῆ μπαστάρδι».¹⁰
 Νὰ καὶ γ-ῆ μάννα τ' μπρόβαλε, μὲ δγυὸ γυαλιὰ στὰ χέργια
 στὸ 'να γυαλὶ γλυκὸ κρασί, στ' ἄλλο πικρὸ φαρμάκι.
 Τὸ Τσαμαϊδῆ κερνῶ κρασί καὶ τὸ παιδί φαρμάκι
- 30 μὰ τὸ παιδί 'ταν γνωστικὸ καὶ τῆ μητέρα λέγει.
 - «Σ' εὐχαριστῶ, μαννούλα μου, σένα καὶ τὸ κρασί σου
 ὀπ' ἀγαπᾶς κερνῶς κρασί καὶ μένα τὸ φαρμάκι».¹¹

Λῆμος (Φυσίγη). - Λ. Α., ἀρ. 1160B,
 σ. 16 (Γ. Α. Μέγας 1938).

1) κήρυξ (λ. τ. tellai). 2) μὴ ἐπιτεθῆ αἰφνιδίως. 3) συνεχίζετο ἢ συζήτησις.
 4) ἀπὸ τὸ ἀπέναντι μέρος (λ. ἰτ. banda). 5) ἐπρόφθασε. 6) ἀπῆγγησε. 7) εἰς τὸ ὄψος
 τοῦ σώματος (λ. τ. boy). 8) ἀλάνι. 9) ἡ οἰκογενειακὴ καταγωγή σου. 10) νόθος υἱός (λ. ἰτ.
 bastardo). 11) ὁ τελευταῖος, τριακοστὸς τρίτος, στίχος εἶναι ἑλλειπής. Ἐγὼ τό...

Γ'.

Πανηγυράκι γίνεται στὸν Ἅγιον Κωσταντῖνο.

Τρεῖς δίπλες ἔρχετ' ὁ χορὸς καὶ πέντε τὸ τραπέζι
κι ὁ νιὸς ὁποῦ τὸν γιόρταζε κι ὁ νιὸς ποῦ τὸν γιορτάζει,
τῆς γῆς τὸν κόσμον ἐκάλεσε, τῆς γῆς τὴν οἰκουμένη.

- 5 - «Φάτε καὶ πιέτε, βρὲ παιδιὰ, κ' ἔχετε καὶ τὸν νοῦ σας,
μὴ μᾶς πλακώση¹ ὁ Τσαμαῖδός, μᾶς πάρη τὸ κεφάλι».
Κι ἀκόμ' ὁ λόγος ἔστεκε κ' ἡ συντυχιά κρατειέται,²
κι ὁ Τσαμαῖδός ἐπλάκωσε, στοὺς κάμπους ξαναφαίνει.
Δένδρα φέρνει στὰ χέρια του, δένδρα ξερριζωμένα.
- 10 - «Ὡρα καλή σας, βρὲ παιδιὰ!» - «Καλῶς τὸν Τσαμαῖδόνα!»
- «Ποιὸς ἔχει ἀτσάλι στὴν καρδιά καὶ σιδερένια χέρια,
νὰ βγῆ νὰ πολεμήσωμε, μαζί νὰ σκοτωθοῦμε;»
Κανεὶς δὲν ἀποκρίθηκε ἀπὸ τὰ παλληκάρια.
Χήρας ὑγιὸς ἐφώνασε, χήρας ὑγιὸς τοῦ λέγει.
- 15 - «Ἐγὼ ἔχω ἀτσάλι στὴν καρδιά καὶ σιδερένια μπράτσα³
κ' ἔβγα νὰ πολεμήσωμε, μαζί νὰ σκοτωθοῦμε».
Γύρω τὸν φέρνει ὁ Τσαμαῖδός, κάτου τὸν γονατίζει.
Γύρω τὸν φέρνει χήρας γιὸς τοῦ πήρε τὸ κεφάλι.
- «Φάτε καὶ πιέτε, βρὲ παιδιὰ, χαρῆτε, νὰ χαροῦμε,
20 τί ὁ Τσαμαῖδός ἐχάθηκε ἀπ' τὸν ἀπάνου κόσμο».

Πελοπόννησος. - Δελτ. Ἰστ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρ.
τόμ. I (1883 - 84), σ. 550, ἀρ. 3.

ΙΑ'. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑΝΤΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΣΚΛΗΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ὁ Σκληρόπουλος (ἄλλως Σκληρόπουλος, Ξερόπουλος, Φτερόπουλο, Συρόπουλο, Ἀζγουρόπουλο, Ζουρόπουλος κλπ.), προετοιμαζόμενος διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς συζύγου τοῦ Κωσταντᾶ, παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ καταλάβῃ αὐτὸν κοιμώμενον (παραλλ. ἐκ Κύπρου, Ρόδου, Πόντου, Ἠπείρου) ἢ κατὰ τὰς πλείστας, ἰδίᾳ τὰς Κυπριακὰς, παραλλαγὰς, ἄοπλον (ξαρμάτωτον) ἢ καθήμενον πρὸς φαγητόν.

Ἡ παράκλησίς του εἰσηκούσθη καὶ οὕτως ἐπιτυχάνει τὴν ἀπαγωγὴν. Ὁ Κωσταντᾶς ὀπλίζεται ἀμέσως ἐναντίον τοῦ ἀπαγωγέως καὶ ἐπιβάς ἵππου ἱκανοῦ εἰς τὸν δρόμον καταφθάνει τὸν ἀρπαγα, κατανικᾶ αὐτὸν καὶ ἐλευθερώνει τὴν σύζυγόν του.

Τὸ ἄξιωμα τοῦτο, διαδεδομένον κυρίως εἰς τὴν Κύπρον, ἀνήκει εἰς τὴν

1) μὴ μᾶς ἐπιτεθῆ αἰφνιδίως. 2) ἡ συζήτησις συνεχίζεται. 3) βραχίονας (ι. βεν. braccio).

κατηγορίαν τῶν τραγουδιῶν τῆς ἀρπαγῆς γυναικός¹, φαίνεται δὲ ὅτι δὲν ἔχει ὀργανικὴν σχέσιν πρὸς τὸν κύκλον τῶν ᾠμάτων τοῦ Διγενῆ, ὡς ὑπεστήριξεν ἀρχικῶς ὁ Νικ. Πολίτης² καὶ μετ' αὐτὸν ὁ S. Baud-Bouy.³ Ὡς ἀσχετον πρὸς τὰ περὶ τὸν Διγενῆ τραγούδια ἐθεώρησε τοῦτο ὁ Στίλπ. Κυριακίδης,⁴ ὅστις πιστεύει ὅτι ἐκ τῶν ὀνομάτων τοῦ ἥρωος, ὡς ἀνωτέρω, εἰς τὰς διαφόρους παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος ἀρχαιότερον εἶναι τὸ Σκληρόπουλον καὶ ὅτι κρύπτεται ὑπὸ τοῦτο ὁ Ρωμανὸς ὁ Σκληρός, ὅστις ἀναφαίνεται ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου. Εἰς τὸ ᾄσμα τοῦτο ὑποστηρίζει ὁ Στίλπ. Κυριακίδης,⁵ ὅτι διέπλασεν ὁ λαὸς τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ (II, 547 στ. 16 καὶ 548 στ. 1-4, ἔκδ. Βόννης) ἐπεισόδιον τῆς προσβολῆς ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω Ρωμανοῦ τοῦ Σκληροῦ τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς τοῦ στρατηγοῦ Γεωργίου Μανιάκη (τοῦ Κωσταντᾶ εἰς τὸ ᾄσμα), ἐν ᾧ οὗτος ἀπουσίαζεν εἰς πολεμικὴν ἀποστολὴν ἐν Σικελίᾳ.

Γ. Κ. Σ.

- Σήμερον ἐσυννέφκιασεν, σήμερον ἔν' νὰ βρέξη,
 σήμερον τὸ Σκληρόπουλλον⁶ ἔν'⁷ νὰ καβαλλιτζέψη,
 νὰ πάη τζεῖ 'ς τοῦ Κωσταντᾶ τὴν κάλην του νὰ κλέψη.
 Βκαίννει τζαῖ πά' 'ς τὴν μάνναν του, εὐτζήν νὰ τοῦ χαρίση.
 5 - «Νὰ μοῦ χάρισης τὴν εὐτζήν 'ς τοῦ Κωσταντᾶ νὰ πάω
 χουμίζου⁸ τζαῖ τὴν κάλην του, νὰ πά' νὰ τοῦ τὴν πάρω
 τζαῖ νὰ τὴν φέρω, μάννα μου, σκλάβαν νὰ μᾶς γουλεύκη,⁹
 νὰ μᾶς σαρίζη¹⁰ τὸν νοτάν¹¹ τζαῖ νὰ μᾶς μαειρεύκη».
 Ἡ μάννα πού 'τουν μάισσα τζ' ὁ τζύρης του 'στρονόμος.
 10 - «Πόμεινε, γιέ μου, πόμεινε, νὰ μπῶ ν' ἀστρονομῆσω».¹²
 Τζαῖ πέντε ὄρες τῆς νυκτοῦς μπαίνει τζαῖ 'στρονομῆ του,
 τζαῖ δκυὸ ὄρες τῆς ἡμεροῦς βκαίννει, καλημερῆ του.
 - «Καλημεροῦδκια, γιούλλη μου, τζαῖ σοῦ κορμὶν θωρᾶτον,¹³
 νὰ μὲν¹⁴ πάης 'ς τοῦ Κωσταντᾶ, γιαι' ηῦρα σε παρκάτου¹⁵
 15 τζ' ὁ Κωσταντᾶς ἔν' ἄθρωπος τζαῖ πρῶτον παλληκάριν,
 κάλλιον σου παίζει τὸ σπαθὶν, κάλλιον σου τὸ κοντάριν,
 τζαῖ χέμα¹⁶ πολεμίζει σε 'ς τ' ἄστρη τζ' εἰς τὸ φεγγάριν
 τζ' ἄης το 'μ' πρῶτος σ' ἀνιψιὸς¹⁷ τζ' ἔν' ἀντροπή μας μιάλη».

1) Βλ. ἀνωτ., σ. 31. 2) Ἐκλογαί, ἀρ. 75. 3) Une chanson populaire grecque du Dodécanèse, I Textes, Paris 1936, σ. 155-158. 4) Λαογρ., τόμ. 12 (1938-1948) σ. 500. 5) Βλ. εἰς Μακεδονικά, τόμ. Β' (1941-1952), σ. 803.

6) ἔκδ. Παντελ.: Ἐσθρόπουλλον. Ἐγράψαμεν Σκληρόπουλλον, διότι: τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι συμφωνότερον πρὸς τὴν παράδοσιν (βλ. καὶ Στίλπ. Κυριακίδην ἐν Λαογρ. 12, σ. 500 καὶ Κ. Χατζηγιάννου, Ἑλληνικά 2 (1929), σ. 203-204) ἀλλὰ καὶ διότι: εἶναι τοῦτο ὑπὸ τοὺς τύπους Σκληρόπουλλο καὶ Σκληρόπουλλο ἐπικρατέστερον εἰς τὰς κυπριακὰς παραλλαγὰς. 7) ἔκδ. Παντελ.: Ἰσα. Ἐγράψαμεν ἔν' ὡς εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν κυπριακῶν παραλλαγῶν. 8) φουμίζου, φημίζου. 9) δουλεύη, ἐργάζεται. 10) σαράνη, καθαρίζει. 11) τὸν ὄντᾶ (λ. τ. οἶα). 12) νὰ παρατηρήσω τοὺς ἀστέρας. 13) θεωρᾶτον, θεωρητικόν, βψηλόν. 14) νὰ μῆ. 15) κατώτερον. 16) ἐπίρρ. μαζι (λ. τ. hem). 17) κι ἄφρησέ το, εἶναι πρῶτος σου ἀνιψιός, ἐξάδελφος.

- 20 - «Οἷλλοι πάν' εἰς τὴν μάνναν τους, εὐτζὴν νὰ τοὺς χαρίση,
τζ' ἐώ' ρτα 'ς τὴν παλιοπετζάν' νὰ μοῦ παραλαλήση».²
- «Πήαινε, γιέ μου, 'ς τὸ καλόν· Θεὸς νὰ βοηθήση,
νὰ 'ρτης ὡς τὴν μεσόστραταν³ τζ' ἐμένα ν' ἀττυμίσης».⁴
Φεύτει⁵ τζαὶ πὰ' 'ς τὸν τζύρην του, εὐτζὴν νὰ τοῦ χαρίση.
- «Φέντη, τζ' ἄν εἶσ' ἀφέντης μου, τζ' εἶμαι παῖν δικόν σου,
25 νὰ μοῦ χαρίσης τὴν εὐτζὴν σάν ἦρα δὰ 'ς αὐτόν σου,⁶
νὰ μοῦ χαρίσης τὴν εὐτζὴν 'ς τοῦ Κωσταντᾶ νὰ πάω·
χουμίζου τζαὶ τὴν κάλην του νὰ πὰ' νὰ τοῦ τὴν πάρω·
τζαὶ νὰ τὴν φέρ', ἀφέντη μου, σκλάβαν νὰ μᾶς γουλεύκη,
νὰ στρώννη νὰ τζοιμούμαστιν τζαὶ νὰ μᾶς μαειρεύκη».
- 30 - «Πόμεινε,⁷ γιέ μου, πόμεινε, νὰ μπῶ, ν' ἀστρονομήσω».
Πέντε ὄρες τῆς νυκτοῦς μπαίνει τζαὶ 'στρονομᾶ του,
τζαὶ δκυὸ ὄρες τῆς ἡμεροῦς βκαίνει, καλημερᾶ του.
- «Καλημεροῦδκια, γιούλλη μου, τζαὶ σοῦ κορμὶν θωρᾶτον,
νὰ μὲν⁸ πάης 'ς τοῦ Κωσταντᾶ, γιὰτ' ἠῶρα σε παρκάτου»⁹
35 τζ' ὁ Κωσταντᾶς ἔν' ἄθρωπος τζ' ἔν' πρῶτον παλληκάριν,
κάλλιον σου παίξει τὸ σπαθὶν, κάλλιον σου τὸ κοντάριν·
τζαὶ χέμα πολεμίζει σε 'ς τ' ἄστρα τσ' εἰς τὸ φεγγάριν,
τζ' ἄης τὸ 'μ'¹⁰ πρῶτος σ' ἀνιψιὸς τζ' ἔν' ἀντροπή μας μιάλη».
- «Οἷλλοι πάν' εἰς τὸν τζύρην τους, εὐτζὴν νὰ τοὺς χαρίση,
40 τζ' ἐώ' ρτα 'ς τὸν πατσόερον¹¹ νὰ μοῦ παραλαλήση».²
- «Πήαινε, γιέ μου, 'ς τὸ καλόν· Θεὸς νὰ βοηθήση,
νὰ 'ρτης ὡς τὴν μεσόστραταν τζ' ἐμένα ν' ἀττυμίσης,⁴
τζ' ὀρπιζώ¹² τὰ κριάτα σου τοὺς θθύλους νὰ ταῖσης».¹³
Βκαίνει τζαὶ πὰ' 'ς τ' ἀρμάριν¹⁴ του, τζ' ἀπού'θεν τ' ἄρματά του
45 τζαὶ χόρησεν¹⁵ τὰ ρουχα του τζ' ἐζώστην τὰ σπαθικιά του,
μὲ μακρुकά μὲ κοντά,¹⁶ ρουχα τοῦ πολεμάτου.
Βκαίνει τζαὶ πὰ' 'ς τὸν στάβλον του τζ' ἀπού'θεν τ' ἀλοά του·
μῆτε τοῦ ἄσπρου σύντυθεν¹⁷ μῆτε τοῦ θιζινιᾶ¹⁸ του,
μόνον τοῦ μαυρογόνατου πού 'ξερεν τζεῖν' τὰ μέρη.
50 Σελλοχαλιναρώννει τον τζ' ἄρπαξεν τὸ κοντάριν,

1) κ' ἐγὼ ἦλθα εἰς τὴν παλιόγειαν. 2) νὰ μοῦ φλυαρήση. 3) εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου.
4) ἐνθυμίσης· ἐνταῦθα μὲ τὴν ἔνοιαν· νὰ μὲ ἐνθυμηθῆς. 5) φεύγει. 6) ἀπού' θλθθα
ἐδῶ εἰς σέ. 7) περίμενε. 8) νὰ μὴ. 9) κατώτερον. 10) κὶ ἄφητέ το εἶναι. 11) κ' ἐγὼ
ἦλθα εἰς τὸν παλιόγειον. 12) ἐλπίζω, νομίζω. 13) τοὺς σκύλους νὰ θρέψῃς. 14) θήκη,
γροῦλάπι (λ. λατ. armarium). 15) ἐφόρτισεν. 16) μῆτε μακριὰ μῆτε κοντά. 17) ὄμιλησεν.
18) τοῦ ἀλόγου τοῦ ὀπίου το χρώμα εἶναι ὅπως τὸ σιζίνιν (εἶδος νομίσματος)· βλ. Ν. Κανομήν,
Λ. Α. ἀρ. 2269Β, σ. 108. Κατὰ τὸν Ἀθ. Σακελλαρίου: λευκὸν ζῖον μὲ μαύρας γραμμῆς· πρὸ.
καὶ ἐν Λαογρ., τόμ. 2, σ. 62, στ. 45 σημ.

- τῆ' ἴθα εὐτὸς ἐβρέχηκεν¹ πουπάνω καθαλλάρης.
 "Ανοιξεν τὲς ἀγκάλες του τζαί τὸν Θεὸν δοξάζει.
 – «Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού 'σαι 'ς τὰ ψηλωμένα,
 τζαί πού γινώθθεις² τὰ κρυφὰ τζαί τὰ φανερωμένα.
- 55 "Αν εἶσαι πολυέσπλακνος, βοήθα μου τῆ' ἐμέναν,
 τζαί νά βρω τζαί τὸν Κωσταντάν τραπεζοκαχισμένον,
 τὸν θθύλλον τὸν λαμπρόστομον³ 'ς τὸν ἄλυσον γημμένον.⁴
 τὴν θθύλλαν τὴν κουλουκαρκάν⁵ 'ς τὸν λάκκον λατζισμένην,⁶
 νά βρω τζαί τὴν ἀγάπην μου νά μὲν ἔν' ἀλλαμένη,⁷
- 60 τζαί πού λουτρὸν τζαί ἐκκληθιάν νά 'ναι λουτουρκισμένη»,
 Θέλεις Θεὸς Χριστὸς ἦτουν, θέλεις τῆ' ἐπόκουσέν του·
 τζαί ἤυρε τζαί τὸν Κωσταντάν τραπεζοκαχισμένον⁸
 τὸν θθύλλον τὸν λαμπρόστομον³ 'ς τὸν ἄλυσον δημμένον,
 τὴν θθύλλαν τὴν κουλουκαρκάν⁵ 'ς τὸν λάκκον λατζισμένην.⁶
- 65 ἤυρεν τζαί τὴν ἀγάπην του νά μὲν ἔν' ἀλλαμένη,⁷
 τζαί πού λουτρὸν τζαί ἐκκληθιάν νά 'ναι λουτουρκισμένη.
 Πού τὸν χωρεῖ⁹ ὁ Κωσταντάς ἐπροσηκώηκέν¹⁰ του.
 – «Καλῶς ἦρτεν τ' ἀνίψιν μου, νά φά', νά πιῆ μιτά μου,
 νά φάη ἄγρη τοῦ λαοῦ,¹¹ νά φά' ὄφτον¹² περτίτζιν,
- 70 νά πιῆ γλυκόποτον κρασίν πού πίννουν οἱ γουμένοι,
 νά φά' ἀρκοτζεράμιον¹³ πού τρῶν' ἀντρειωμένοι,
 τζαί ἀπού τρῶν' οἱ ἄρρωστοι τζαί βρέχονται¹⁴ γιαμμένοι».
 – «Τζαί 'έν ἦρτεν τ' ἀνίψιν σου, νά φά', νά πιῆ μιτά σου,
 νά πιῆ γλυκόποτον κρασίν πού πίννουν οἱ γουμένοι,
- 75 νά φά' ἀρκοτζεράμιον πού τρῶν' ἀντρειωμένοι,
 τζαί ἀπού τρῶν' οἱ ἄρρωστοι τζαί βρέχονται¹⁴ γιαμμένοι,
 μόν' ἦρτεν τὸ ἀνίψιν σου τὴν κάλην σου νά πάρη».
 – «Πόμεινέ μ', ἀνίψιν μου, νά μῶ νά τὴν ἀλλάξω».¹⁵
 – «Θέλω τὴν νά 'ν' ἀνάλλαχτη, νά μὲν ἔν'¹⁶ ἀλλαμένη».
- 80 Κατέβην πού τὸν μαῦρον του, πάνω του γονατίζει
 τζαί ράφκει τ' ἀμματάτζια του μ' ἕναν ψιλὸν ραφίν¹⁷

1) εὐρέθηκε. 2) γνωρίζεις. 3) τὸν σκύλον ὅστις ἐκβάλλει φωτιάν ἀπὸ τὸ στόμα.
 4) δειμένον. 5) τὴν σκύλαν ποὺ ἔχει μικρά, ἀκόμη τυφλά, σκυλάκια. 6) νά κάθεται
 εἰς τὸν λάκκον, εἰς τὴν θέσιν τῆς. 7) νά μὴν ἔγη ἀλλάξει τὸ χέριμά τῆς. 8) ὁ
 στίχος, μὴ ὑπάρχων εἰς τὸ κείμενον, προσετέθη πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔσματος συμφώνως
 πρὸς τὰς ἄλλας ἐκ Κύπρου παραλλαγὰς αὐτοῦ· βλ. *Σεν. Π. Φαρμακίδου, Κύπρια ἔπη*, Λευ-
 κωσία 1926, σ. 27 στ. 58. *Λ.Α. ἀρ.* 1110, σ. 17-20, στ. 62 κ.ἄ. 9) θῶρει, βλέπει. 10)
 ἐσηκώθη νά τὸν ὑποδεχθῆ. 11) τὸ καλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ, ἴσως τὸ ψαχνὸ ἐπὶ τῶν νε-
 φρῶν· βλ. ἄνωτ., σ. 12, σημ. 5. 12) ψητόν. 13) ἀγριοκάσιον· βλ. ἄνωτ., σ. 12, σημ. 6.
 14) βροῖσκονται. 15) νά τῆς φορῶσω ἄλλα ἐνδύματα. 16) νά μὴν εἶναι. 17) ψιλὴν ραφίν.

τζαί δήννει τζαί τὰ θέρκα του¹ τρεῖς δίπλες τ' ἄλυσίν·
βάλλει τζ' εἰς τὴν κοξούλλαν² του δκυὸ κάνταρα³ μολούβιν.
Ἐπολοήχην⁴ λυερῆ τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.

85 - «Τοῦτα μ' πού μοῦ χουμίζεσουν,⁵ τοῦτα ἔν' πού μοῦ ἴάλες,
πὼς δὲν μὲ βκάλλεις μιὰν ὠραν ἀπού τὲς δκυὸ σ' ἀγκάλες·
τοῦτα μ' πού μοῦ χουμίζεσουν⁶ πὼς ἦσουν παλληκάριν,
πὼς θέλεις θίλιους 'ς τὸ σπαθίν τζαί θίλιους 'ς τὸ κοντάριν,
τζαί τώρα πὼς σὲ νίτζησεν τὸ νέον παλληκάριν ;»

90 - «Πῆλαινε, κόρη, 'ς τὸ καλόν· Θεὸς νὰ βοηθήσῃ,
μιτὰ μου μεσομέρκασες,⁶ μιτὰ μου 'ν' νὰ δειπνήσῃς·
Ἐβάσταξεν τζ' ὁ Κωσταντὰς τζ' ἔκοψεν τὸ μεθύσιν·
κροννοῖε⁷ τ' ἀμματάτζια του τζ' ἔππεσεν τὸ ραφίν,⁸
σοῦζει τζαί τὰ θερούκια του⁹ τζ' ἔππεσεν τ' ἄλυσίν·
95 σοῦζει τζαί τὴν κοξούλλαν του¹⁰ τζ' ἔππεσεν τὸ μολούβιν.
Τρέθει τζαί πὰ σ' ἀρμάριν¹¹ του 'τζὰ πού 'θεν¹² τ' ἄρματά του.
Ἐχόρησεν¹³ τὰ ρουχα του τζ' ἐζώστην τὰ σπαθκιά του,
μὲ μακρυκά μῆε κοντά,¹⁴ ρουχα τοῦ πολεμάτου.
Τρέθει τζαί πὰ 'ς τὸν στάβλον του 'τζὰ πού 'θεν τ' ἄλοά του.

100 Ἄμαν τὸν εἶαν¹⁵ τ' ἄλοα ἐστέκαν τζ' ἐχωροῦσαν¹⁶
τζεῖνα πού ξέραν πόλεμον γαῖμαν ἑκατουροῦσαν·
τζαί τζεῖνα πού 'ν ἐξέρασιν ἐγύρναν τζ' ἐσοφοῦσαν.
Ἐπολοήχην τζ' εἶπεν τους τζαί λέει τζαί λαλεῖ τους.
- «Ποῖος ἄξιος τζαί πότορμος¹⁷ νὰ φτάσῃ τὴν τζυράν του ;»

105 Ἐπολοήχην τζ' ὁ γεράππαρος¹⁸ πού τὴν ἀπέξω πάχνην.
- «Εἶμ' ἄξιος τζαί πότορμος νὰ φτάσω τὴν τζυράν μου,
ἀπού μ' ἐκρυφοτάτζεν κλιττάριν¹⁹ 'ς τὴν ποδικιάν της,
τζαί πού μ' ἐκρυφοπότζεν νερόν μέσ' 'ς τὴν λεέννην²⁰
τζαί σελλοχαλινάρωσ' με, τζαί βάρ' μου προστελλίνες,²¹

110 τζαί προστελλίνες ἔντεκα τζαί πισιλλίνες²² τράντα,
τζαί φτερνιστήρκα μὲν βάλῃς²³ γιὰτ' ἐν ἡβρίσκ' ἀμάντα»²⁴.
Σελλοχαλιναρώννει τον τζαί βάλλει προστελλίνες·
τζαί προστελλίνες ἔντεκα τζαί πισιλλίνες τράντα,
τζαί φτερνιστήρκα ἔβαλεν κάχα πόιν²⁵ του ἔναν.

1) καὶ δίνει καὶ τὰ χέρια του. 2) μέσῃν. 3) δύο καντάρια, στατήρας. 4) ἀπεκρίθη. 5) αὐτὰ εἶναι πού μοῦ ἔκαυχάσο. 6) μαζί μου ἐγνομάτισες. 7) ἀνοίγει ἔλαφρως. 8) διελύθη καὶ ἔπεσεν ἡ ραφή. 9) σοῖει καὶ τὰ χέρια του. 10) σοῖει καὶ τὴν μέσῃν τοῦ σώματός του. 11) εἰς τὴν ὀπλοθήκη. 12) ἐκεῖ ὅπου εἶχε. 13) ἐφόρεσε. 14) μῆτε μακροὰ μῆτε κοντά. 15) ὅταν τὸν εἶδαν. 16) ἐθωροῦσαν. 17) τολμηρός. 18) ὁ γέροκος ἴππος. 19) κριθῆρι. 20) λάχνην. 21) προστελλίνα = ἱμάς, ζευκτήρ, εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ σώματος. 22) ἱμάντες, ζευκτῆρες, συγκρατοῦντες τὸ σάγμα ἐκ τῶν ὀπισθεν. 23) μὴ βάλῃς περνιαστῆρας. 24) διότι δὲν εἶρασκω ἡσχίαν. 25) εἰς κάθε πόδι.

- 115 Ππηῤ τζ' ἑκαβαλλίτζεψεν τζ' ἄρπαξεν τὸ κοντάριν.
Φτερνισιτηρκὰν τοῦ ἔωκεν¹ τζ' ἔβκέην πού τὸ δῶμαν²
τὰ νέφη νέφη ἔπιασεν τζαὶ νέφη ἑπαρπάτεν.³
Ἐπολοήγην Κωσταντὰς τζαὶ λέει τζαὶ λαλεῖ του.
- «Ἦσουν πουλάριν δκυὸ χρονῶν κακὸν ἔν τζ' ἔκαμές μου,
120 εἰς τὰ γεροντοσύννια σου ἔσύ 'ν' νὰ μὲ σκοτώσης;»
- «Σκόπα εἰς τὴν κοξούλλα σου ἔδ' ἄρκυρον φηκάριν,⁴
μέσα 'ς τ' ἄρκυροσφήκαρον ἔδ' ἄρκυρο μαίριν.⁵
τὰ φτερνιστήрка κόψε τα μὲ τὸ δεξιὸν σου θέριν».
Ἄ,τι τοῦ εἶπεν ἔκαμεν, ὅ,τι τοῦ παρατζέλλει.
- 125 Τζ' οὐλλες τὲς στράτες ἔπιασεν, τζ' οὐλλα τὰ μονοπάκια.
Ποθθέπασεν⁶ πὸ τζεῖ πὸ 'ὰ' κανεῖς ἔν ποθθεπάζει⁷
τζαὶ μόνον ἔν' πού φάνηκεν ἕναν μιτοῖν βοσκάριν.⁸
Πρῶτα χτυπᾶ του μουστουιάν,⁹ τζ' ὕστερα θαιρετᾶ τον.
- «Ἐν εἶες¹⁰ τὸ Σκληρόπουλλον,¹¹ ἔν εἶες τὸ φουσατόν;»
130 - «Ἄ! Θικιέ, τοῦτ' οἱ ἄρκοντες εἶντα μούττην¹² πού κρατοῦσιν
πρῶτα χτυποῦσιν μουστουιάν¹³ τζ' ὕστερα θαιρετοῦσιν
νὰ κάτσω 'ς τὸν λοαρκασμὸν τζαὶ δικιάζουμαι¹⁴ νὰ πάω.
Εἶθεν ἔξήντα φλάμπουρους¹⁵ τῶν ἑκατὸν θιλιάων».¹⁶
Τρέθει τζαὶ κοντοφτάννει τους, τ' ἀππάριν θιθινίζει.¹⁷
- 135 Πού τ' ἄκουσεν ἡ κάλη του εὐρέχην¹⁸ γελασμένη.
Ἐπολοήγην τὸ Σκληρόπουλλον¹⁹ τζαὶ λέει τζαὶ λαλεῖ της.
- «Ἦσπου ἔσουν εἰς τοὺς τόπους σου ἦσουν μαραζωμένη,²⁰
τώρα πού ῥτες 'ς τοὺς τόπους μου εὐρέχης γελασμένη».
- «Τ' ἀππάριν πού θιθινίζειν τζαὶ τώρα 'ν' νὰ νεφάνη».²¹
- 140 - «Νὰ ἔξερα ποιοῦ 'ν' τὸ φταισίμον, ποιὸς ἔδει τὴν αἰτίαν».
Γυρίζει πὰ 'ς τὸν ἄππαρον τζ' ἔκαμεν ἄμαρτιάν.
Τζαὶ νὰ σου τζαὶ τὸν Κωσταντάν, ἑφάνη ὄμπροστά τους.
Οὐλλες τὲς νάκρες ἔπιαννεν τζ' ἡ μέση καταλυέτουν,
τζαὶ τέλεια εἰς τὰ ὕστερα ἤῤεν τὸν ἀνιψιὸν του.
- 145 Κατέβην πού τ' ἀππάριν του, ὄμπρός του γονατίζει.
- «Πέ μου, κόρ', ἂν σ' ἐφίλησεν, τὰ θειλη του νὰ κόψω.
Πέ μου, κόρ', ἂν σ' ἐτοσίμησεν, τὰ θέρκα του²² νὰ κόψω».
- «Ἐφίλησεν τζ' ἐτοσίμησεν τζ' ὅ,τι ἔθελεν ἐποῖσεν,²³

1) ἔδωκεν. 2) ἐξήλιθεν ἀπὸ τὴν στέγην. 3) ἐπερπάτει. 4) κοίταξε εἰς τὴν ὀσφίν σου, ἔχει ἄργυροῦν θήκηγν (λ. λατ. соха). 5) ἔχει ἄργυροῦν μαχαίρι. 6) ξεσκεπάσεν παρετήρησε. 7) ἀπ' ἐκεῖ κι' ἀπ' ἐδῶ. 8) κανεῖς δὲν φαίνεται. 9) μικρὸς βοσκός. 10) ράπτωμα. 11) δὲν εἶδες. 12) βλ. ἀν., σ. 82, σημ. 6. 13) τί μύτην, ἑπαρσιν. 14) βιάζομαι. 15) σημαῖας (λ. λατ. flammulum). 16) χιλιάδων. 17) χρεμετίζει. 18) εὐρέθη. 19) βλ. ἀνωτ., σ. 82, σημ. 6. 20) λυπημένη. 21) ὁ ἵππος ὅστις ἐχρεμετίζει, ὅπου νὰ εἶναι θὰ ἀναφανῆ. 22) τὰ χέρια του. 23) ἐποίησε.

- τζαί μέσ' ἄς τὴν δίπλην τῶν βυζιῶν σημαίν σοῦ ἀφήσεν».
- 150 Γυρίζει τὸ σπαθάτζιν του, κόφκει τὰ δκυό του θειλην,
κόμα ζαναδιπλάζει το, κόφκει τὰ δκυό του θέρκα.¹
– «Παρά τζαί κόφκεις τὰ θέρκα μου, κόψε τὴν τζεφαλήν μου,
γιατί ἐπαρानτζέλλαν μου ἐμέναν οἱ γοννιοί² μου,
τζ' ἐγιώ ἔν τοὺς ἐκρόστηκα,³ ἄς τὰ βρ' ἡ τζεφαλή μου».
- 155 Κόμα ζαναδιπλάζει το, κόφκει τον ποὺ τὴν μέσην.
Τζαί πιάννει τζαί τ' ἀππάρκα του τζαί τὰ λαωνικά⁴ του,
τζ' ἐπιασέν τα τζ' ἐπήρεν τα οὐλλα μαζὶν μιτά του.

*Κύπρος ("Ἑπτακώμη). – Λαογρ., τόμ. 2 (1910)
σ. 64 – 69 (Χρ. Γ. Παντελίδης).*

ΙΒ'. ΤΟ ΣΥΝΟΔΙΝΟΠΟΥΛΟ

Τὸ ἄσμα τοῦτο, γνωστὸν ἐκ τῶν νήσων Καρπάθου, Νάξου, Μήλου καὶ Κερκύρας, δὲν ἔχει ἀρκούντως ἐμφανῆ γνωρίσματα τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, ἐν τούτοις διὰ τὸ ὅλον περιεχόμενόν του καὶ τὰ ἐν αὐτῷ δρῶντα πρόσωπα μὲ τὰ ὀνόματα Συναφινόπουλο, Ἀνδρόνικος καὶ Κωσταντίνος, ὡς εἰς τὴν κατωτέρω παραλλαγὴν, περιλαμβάνομεν τοῦτο εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην.

Ὁ ἥρωσ (Συναφινόπουλο, Συνοδινόπουλο, Συναδιόπουλο, Συναδινὸ πουλί) ἀποθνήσκει δηλητηριασθεὶς (φαρμακῶθεις) ὑπὸ τινος γυναικὸς ξενοδόχου (παραλλ. Καρπάθου καὶ Νάξου) ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἢ τῆς θυγατρὸς του (παραλλ. Μήλου καὶ Κερκύρας).

Γ. Κ. Σ.

- (Γ)έμου⁵ οἱ κάμποι ἔπ' ἄλοα καὶ τὰ ἄουιά⁶ στρατιῶτες
καὶ τὸ σεράγιον⁷ ἄρκοντες πετζοὺς καὶ κααλλάρους.
Καὶ τὸ Συναφινόπουλλο βαριά ἔν' ἀρρωστημένο,
βαριά καὶ τόσογ γυνατά⁸ ποὺ ἔναι γιὰ νὰ ποθάνη.
- 5 Κι ἀνεοκατεαίνουσι γιατροὶ καὶ γιατρολόοι.
Δεξιὰ κάετ'⁹ ἡ μάννα του, τζερβὰ ἡ ἀερφή του
κ' εἰς τὰ προσκεφαλάκια του ὁ ἄσιλιάς ἀτός του.¹⁰
ἄστῆ¹¹ μαντήλι καὶ κερὶ, τοὺς ἴδρους τοὺς σφογγίτζει
καὶ φέγγει κ' ἐνερώτα το, φέγγει κι ἀνερωτᾷ το.
- 10 – «Πέ μου, Συναφινόπουλλο, ποὺ τὸ ἄβρες τὸ φαρμάκι;»
– «Ὅψες ἀργά¹² ἐπέρασα ἔπου τὴ ξενοσοχοῦσα,¹³
ἀποὺ τὴ ρύμη τῆς αὐλῆς, τοῦ Μαρουλλιου τὴπ πόρτα,
μὲ τ' Ἀνδρονίκου τὸν υἱὸ καὶ μὲ τὸκ Κωσταντῖνο⁴
κι οὐλους ἐκέρνα τὸ κρασίκ κ' ἐμένα τὸ φαρμάκι
- 15 κ' ἐπήρα τὴκ κατηγοριάν ἀποὺ τὸκ κόσμον οὐλο».

*Μ. Γ. Μιχαλίδου Νουάρου, Δημοτικὰ τραγούδια
Καρπάθου, Ἀθῆναι 1928, σ. 86-87, ἀρ. 16.*

1) χέρια. 2) οἱ γονεῖς. 3) δὲν ἤκροάσθη, δὲν ὀπήκουσα. 4) κωνηγετικοὶ κόνες.
5) γέμου. 6) βουνά. 7) τὸ ἀνάκτορον (λ. ε. saray). 8) δυνατά. 9) κάθεται. 10)
ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς. 11) βασιτῆ, κρατεῖ. 12) χθὲς βράδυ. 13) ξενοδοχοῦσα, ἢ ξενοδόχος.

ΙΓ' ΣΤΑΥΡΑΕΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΙΡΒΙΤΑΝΗ Ο ΥΙΟΣ

Τὸ τραγούδι τοῦτο μὲ περιεχόμενον ἀκριτικὸν εἶναι γνωστὸν μόνον ἀπὸ τὴν Κάρπαθον. Εἰς τοῦτο, συναφὲς πρὸς τὸ προηγούμενον (ἀρ. ιβ') ἐκ τοῦ εἰς ἀμφοτέρα τὰ ἄσματα ταῦτα ἄρχοντος Μαρουλλιοῦ, ἔχομεν εἰκόνα ἐκ τῶν ἀκριτικῶν συμποσίων (βλ. καὶ ἀνωτ., σ. 63, ἄσμα 5').

Γ. Κ. Σ.

- Σταυραετὸς ἐγιάεινε¹ ἔς τοῦ Μαρουλλιοῦ τὴν πόρτα
 ἔμου τὰ (δ)όντια του² κριάς καὶ τὰ φτερά του τὸ ἔμα,³
 ἔμου τὰ φταρνιστήρια⁴ του δροσιές ἀποῦ τ' ἀέρι.
 Κι ἄλλος ἀτός⁵ τὸν ἐρωτᾷ κι ἄλλος ἀτός τοῦ λέει.
 5 - «Πέ μ', ἀετέ, σταυραετέ, ποῦ τὸ ἔβρες τὸ κυνήϊ;»
 - «Ὅψες ἀργά⁶ ἐπέρασα τοῦ Μαρουλλιοῦ τὴν πόρτα
 κ' ἠῶρα τοὺς ἄρκοντες ἐκεῖ τραπετζοκαλεσμένους.
 Κι οὐλ' ἔτρωακ κι οὐλ' ἔπιννακ κι οὐλ' ἔχαροκοπούσα.
 Μόνουτ τοῦ Σιρβιτάν' ὁ γιὸς ἀπού ἔτο χολιασμένος
 10 κ' ἐπεριύρνα τὰ ἔουινιά, τὰ ἔρη καὶ τὰ λαγκάγια.⁷
 Μὲ τὴσ σαῖττα πολεμᾷ, μὲ τὴσ σαῖττα δρέμει⁸
 σκοτώννει λάφια ἔς τὸ κλαῖ κι ἀφήννει τα καὶ φεύγει.
 Κ' ἠῶρα κυνήϊ γιαλεχτό, κυνήϊ γιαλεμένο...⁹»

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρον, Δημοτικά τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 70 - 71, ἀρ. 2 (β).*

ΙΔ'. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

Τὸ ἄσμα τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριάς (τοῦ Μαρούς ἢ τῆς Μαρούς εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκ Καππαδοκίας, τῆς Σουριάς εἰς τὴν Μεγίστην (Καστελλόριζον) καὶ μὲ ἄλλα ἀκόμη ὀνόματα: τοῦ Μοριᾶ, τῆς Ὀβριάς, τῆς Μηδιάς, τῆς Σούδας κ.λπ.) εἶναι ἐκ τῶν περισσότερον διαδεδομένων ἄσμάτων εἰς ὄλον τὸν ἑλληνικὸν χῶρον.

Τὸ ὄχυρόν φρούριον ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατοικεῖ ἡ ἡρώϊς τοῦ τραγουδιοῦ ἀνθίσταται ἐπιτυχῶς ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατὰ τῶν πολιορκούντων αὐτὸ Σαρακηνῶν ἢ Τούρκων. Τέλος δμως παρουσιάζεται ἕνας Χριστιανὸς ἐξισλαμισμένος, «ρωμιογύριστος», ὁστις ἀναλαμβάνει νὰ διευκολύνη τὴν ἐκπόρθην τοῦ φρουρίου ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ λάβῃ ὡς γέρας τὴν ὁμορφὴν κόρην, βασιλίσσαν τοῦ Κάστρου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μεταμφιέζεται οὗτος εἰς ἔγκυον γυναῖκα ἢ εἰς Ἑλληνᾶ καλὸγερὸν καὶ κατορθώνει νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς πολιορκουμένους, ὥστε νὰ ἀνοίξουν εἰς αὐτὸν τὴν θύραν, ὁπότε μαζὶ του εἰσώρμησε καὶ ὁ ἐχθρὸς καὶ κατελήφθη οὕτως ἐξ ἐφόδου τὸ Κάστρον. Τὸ ἀρχικὸν ἄσμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον τὸ σημερινόν, φαίνεται ὅτι θὰ συνετέθη

1) ἐδιάβαινε. 2) γέμου, εἶναι γεμάτα, τὰ δόντια του. 3) τὸ αἷμα. 4) γέμου σὶ περνιατῆρες, ὄνυχες τῶν ποδῶν. 5) ἀετός. 6) χθὲς βράδυ. 7) ἐπεριγύρνα τὰ βουνά, τὰ ὄρη καὶ τὰ λαγκάδια. 8) τρέχει. 9) κ' ἠῶρα κυνήϊ διαλεκτό, κυνήϊ διαλεγμένο.

κατά τὰ μέσα τοῦ 9ου αἰῶνος μὲ ὑπόθεσιν τὴν διὰ προδοσίας κατάληψιν τοῦ Ἀμορίου τῷ 838 ὑπὸ τῶν Ἀράβων.¹

Μὲ τὸ ἄσμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον πιστεύομεν ὅτι εἰς τὴν ἀρχικὴν του σύνθεσιν ἦτο ἀραβικόν, θὰ ἐτραγουδήσαν τὸ πρῶτον οἱ Ἄραβες τῆς Μελιτηνῆς τὸ σημαντικόν τοῦτο στρατιωτικόν κατόρθωμά των. Ἀργότερον δέ, ὅτε μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, τὸ ἱστορικόν τοῦτο γεγονός θὰ εἶχε πλέον λησμονηθῆ, τὸ ἐπεισόδιον εἰς τὸ ἄσμα τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ὑπερασπιστοῦ τοῦ Ἀμορίου στρατηγοῦ Ἀετίου εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐτελείωνε τὸ τραγούδι ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ἐκ λαϊκῆς διηγήσεως γνωστοῦ μεταξὺ τῶν Ἀράβων θέματος τῆς ἀρπαγῆς ἐκ πύργου τῆς ὠραίας χριστιανῆς κόρης, ἥτις συμφώνως πρὸς τὸ ἀρχικόν ἄσμα, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ἀμορίου, ἐθεωρήθη ὁμοίως ἀρχηγὸς τῆς ἀμύνης τοῦ Κάστρου.

Ὑπὸ τὴν νέαν αὐτὴν μορφήν θὰ διεδόθη τὸ τραγούδι τοῦτο, μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Μελιτηνῆς τὸν 10ον αἰῶνα εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, εἰς τοὺς Ἑλληνας πρῶτον τῶν γειτονικῶν περιοχῶν, ἥτοι τῆς Καππαδοκίας ἢ τοῦ Πόντου, διὰ τῶν ὁποίων καὶ διεδόθη κατόπιν εἰς τὸν λοιπὸν Ἑλληνικὸν κόσμον.²

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Ἄτοσα³ κάθτρα εἶδα κ' ἐλογύρισα
κι ἄμον⁴ τὸ Ὁριάς τὸ κάθτρο κάστρο κ' ἔτουνε.⁵

Σεράντα πόρτας εἶχε κι ὄλα σίδερα,
κ' ἐξήντα παραθύρια κι ὄλα χάλκενα⁶

5 καὶ τοῦ γιαλοῦ ἢ πόρταν ἄσ⁷ σὸ⁸ μάλαμα.

Τοῦρκος τὸ τριγυρίζει χρόνους δώδεκα⁹
μηδὲ μπορεῖ τὸ πάρη μηδ' ἀφήνει ἄτο.⁷

Κ' ἕνας μικρὸς τουρκίτσος, ρωμιογύριστος,
ρόκα καὶ ροκοστέλι βάλ' ἔς σά μέσα του,¹⁰

10 ἀδράχτι καὶ σποντύλι,⁹ παίρ' ἔς σά¹¹ χέρια του.

Μαξιλαρίτσα βάλλει κ' ἐμπροζώθκεται¹¹

κ' ἐγέντουνε γυναῖκα, βαρρασμένισσα.¹¹

Τὸν κάθτρο ἄλογυρίζει καὶ μοιρολογῷ.

- «Ἄνοιξον, πόρταν, ἄνοιξον, καθτρόπορτα¹²

15 ἄνοιξον, νὰ ἐμπαίνω, Τοῦρκοι διώχν'ε με».

- «Κι ἀπόθ' ἐμπαίν' ὁ ἥλιον ἔμπα ἀπέσ' κ' ἐσύ,¹³

1) Βλ. S. Baud-Bovy, La chanson populaire grecque du Dodécanèse, I Textes, 1936 σ. 279 κ. ἐξ. ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Τὴν γνώμην ταύτην δὲν ἐδέχθη ὁ Στίλπ. Κυριακίδης, βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 12 (1938-48), σ. 325-26. 2) Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Ἡ ἄλωσις τοῦ Ἀμορίου τῷ 838 καὶ τὸ δημῶδες ἄσμα τοῦ «Κάστρου τῆς Ὁριάς», Πρακτ. τοῦ 1^{ου} Διεθν. Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, 1958.

3) τόσα. 4) ὡς, καθώς. 5) δὲν ἦτο. 6) ἀπὸ τό. 7) αὐτό. 8) εἰς τὴν μέσην του. 9) σποντόλι. 10) παίρνει εἰς τὰ. 11) τοποθετεῖ εἰς τὴν κοιλίαν του προσκεφάλαιον καὶ τὸ συγκρατεῖ ἐκεῖ διὰ ζώνης. 12) ἔγκρως. 13) ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς μπαίνουον, εἰσδύουον, αἰ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου εἰσελθε ἐντὸς καὶ σὺ.

- κι απόθ' έβγαίν' ό φέγγον' έβγα έξ' κ' έσύ».
 - «Ν' άλι¹ έμέν τή μάρ'σσα, ² τή χιλιάκλερο³
 και ποϋ νά παιδοποιίω⁴ χειμων'κό καιρό.
 20 "Ανοιξον, πόρταν, άνοιξον, καθτρόπορτα.
 "Ανοιξον νά έμπαίνω, Τουρκοι διώχν'ε με». Τόν Κάθτρο 'λογυρίζει και μοιρολογά
 κι άπέσ'⁵ ή κόρ' άκούγει και καρδοπονη.
 Κι άμον⁷ ντ' ένοιγε ή πόρτα, χίλιοι έτρεξαν.
 25 κι άμον ντ' έκαλονοίγε μύριοι έτρεξαν.
 Κι άλλοι τήν κόρ' άρπάζ'νε κι άλλοι τά φλουριά.
 Κι από τό παραθύρ' ή κόρ' έπήδησε,
 σε παλληκάρ' άγκάλιας ψυχομάχησε.

Ποντιακά Φύλλα, έτ. Α' (1936-37), άρ. 1, σ. 26-27.

B'.

- Κάτω 'ς τόν 'Αγι Γιάννη τόν Θεολόγον,
 πολλά κάστρα ντ' έλάσθα⁸ μικρά, μεγάλα,
 σάν τοϋ Μαρους τό κάστρο, κάστρο δέν είδα,
 διπλοϋν, τριπλοϋν χτισμένο, μολυβόκτιστο,
 5 σιδεροκαρφωμένο και άσάλευτο.
 Χίλιοι τό πολεμοϋσαν χρόνους δώδεκα,
 κι άλλους δεκατεσσάρους και δέν παίρνετο.
 Μά 'νας μικρός Τουρκάκης, 'νας γενίτζαρος
 είπεν είς τόν άφέντη τ': «"Αι άφέντη μου
 10 κ' έγ' άν πάρω τό κάστρο, τ' είν' τά δώρα μου;»
 - «Ξανθά ξανθά κοράσια άς είν' οί σκλάβες σου,
 τά 'μορφα παλληκάρια άς είν' οί δοϋλοι σου
 και τήν Μαροϋ ποϋ λέν' άς είν' γυναίκα σου».
 - «"Ανοιξε, Μαροϋ μ', άνοιξ', νά μπή ό ξένος.
 15 Βαί, βαί, έμέν τόν ξένον και τόν έρημο,
 και τόν ξενυχτισμένο ποϋ νά βραδυαστώ
 ποϋ 'ν' τά βουινά γιοματ' από στρατέματα
 κ' οί στρατες σκοτωμέν' από τ' άδέλφια μου.
 "Ανοιξε, Μαροϋ μ', άνοιξ', νά μπή ό ξένος,
 20 τήν νύχτα τ' νά περάση, νά μη σκοτωθή».
 Και στόν ξένο κατόπι χίλιοι μπήκανε.
 Οϋλοι τρέχανε στ' άσπρα κι ό γενίτζαρος

1) τό φεγγάρι. 2) άλλοίμονον. 3) τήν μαύρη, τήν δυστοχή. 4) τήν χιλιάκις άκληρον, πολϋ δυστοχή. 5) νά γενήσω. 6) άπέτω, από μέσα. 7) καθώς, ώς. 8) έγόρσια, περιήληθον.

ἔτρεξεν ἔς τὴν Μαροῦ του καὶ τήνε ζητεῖ.

- Μὰ ἡ Μαροῦ, σὰν εἶδε τοῦτο τὸ κακὸ,
 25 ἔβγαλε τὰ ζεγκιά¹ τῆς, τσάρουχα² φορεῖ,
 ἔβγαλε τὴν ζωστήρ τῆς, ράμμα ζώνεται
 ἔς τοὺς πύργους ἀνατρέχει καὶ μοιριολογᾷ.
 - «Τὸ κάστρο μ' σὰν ἐπάρτη, τί θέλ' τὴν ζωὴν!»
 Καὶ κάτω ἐκρημίστην κ' ἐσκοτώθηκε.

¹Ι. Σαραντίδου Ἀρχελάου, Ἡ Συνασός,
 ἐν Ἀθήναις 1899, σ. 168 - 69.

Γ'.

- Ἄσα καστριά κι ἂν εἶδα κι ἂν περπάτησα,³
 σὰν τῆς Ὠριᾶς τὸ κάστρον δὲν ἐλόγιασα.
 Σαράντα πύργους ἔχει ὄλον μάλαγμα,
 κι ἄλλους σαράντα πέντε διὰ τὸν πόλεμο.
 5 Τοῦρκος τὸ πολεμαίει χρόνους δώδεκα,
 δὲ μπόρει νὰ τὸ πάρη τ' Ὠραιόκαστρον.
 Ἕνας κακὸς Τουρκάκης, ἕνας Κόνιαρος,
 πάγει στὸν βασιλέα καὶ τὸν προσκυνεῖ.
 - «Ἀφέντη βασιλέα, τ' εἶν' τὸ τάγμα σου;»
 10 - «Χίλια φλωριά σὲ δίνω κι ἄλογο καλὸ
 καὶ δυὸ σπαθιά ἀσημένια γιὰ τὸν πόλεμο».
 - «Οὐδὲ τ' ἄσπρα σου θέλω, οὐδὲ τὰ φλωριά,
 οὐδὲ καὶ τ' ἄλογόν σου κι οὐδὲ τὰ σπαθιά
 μόνον τὴν κόρην θέλω, 'π' εἶναι στὰ γυαλιά».
 15 - «Ὡσὰν τὸ κάστρον πάρης, χάρισμα κι αὐτὴ».
 Καλογεράκι ἐγίνη, ράσα φόρεσε
 πάγει στὴν πόρτα, κλαίει, πέφτει, προσκυνεῖ,
 κλαίει καὶ γονατίζει καὶ παρακαλεῖ.
 - «Ἄνοιξ', ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς Ὠριᾶς,
 20 πόρτα τῆς μαυρομάτας, τῆς βασίλισσας!»
 - «Σὺ ἴσαι ἕνας Τουρκάκης, ἕνας Κόνιαρος
 φεύγα καὶ σὲ σκοτώνουν, φεύγα, σὲ κρεμμονοῦν».
 - «Μὰ τὸ σταυρό, κυρά μου, μὰ τὴν Παναγιά,
 οὐδὲ Τουρκάκης εἶμαι, οὐδὲ Κόνιαρος»
 25 εἶμαι καλογεράκι ἀπ' ἀσκηταριό,
 τῆς πείνας ἀποθαίνω καὶ λυπήσου με».

1) τσαγγιά, ὑποδήματα ὑψηλά μέχρι τῶν γονάτων. 2) τσαροῦχια, χαμηλὰ ὑποδήματα.

3) ἐκδ. Κινδ: *κι ἂν εἶδα κι ὄσα λόγιασα* ἐγένετο διόρθωσις, συμφώνως πρὸς ἄλλας ἐκ Θεσσαλίας παραλλαγὰς (Ἄθ. Οἰκονομίδου, Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου, Ἀθ. 1881, σ. 15, στ. 1. Α. Α. ἀρ. 906, σ. 17, στ. 1, συλλ. Χρ. Φόρου ἐκ Τυρνάβου, 1910).

- «Γιὰ δώτε τον ψωμάκι' κι ἄμε στοῦ καλό».
 – «Κυρά, στήν ἐκκλησιά νά προσευχηθῶ!»
 – «Ἄνοιξ', ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς Ὁριᾶς,
 30 πόρτα τῆς μαυρομάτας, τῆς βασιλίσσας!»
 – «Γιὰ ρίξετε τοὺς γάντσους, ἴ νά τὸν πάρετε».
 – «Τὰ ράσα μ' εἶναι σάπια καὶ ξεσκίζονται».
 – «Γιὰ ρίξετε τὸν σάκκον νά τὸν πάρετε».
 – «Ἄ! μή, κυρά, τὸν σάκκον κι ἀντραλίζομαι».¹
 35 Ἡ πόρτα μισανοίγει, γέμισ' ἡ αὐλή.
 Ἄλλοι στ' ἄσπρα χυθῆκαν κι ἄλλοι στὰ φλωριά,
 κι αὐτὸς μέσα στήν κόρην ἴπ' εἶναι στὰ γυαλιά.
 Κ' ἡ κόρη σάν τὸν εἶδε, ἔπεσε στὸν γιालόν.

*Θεσσαλία (Τσαρίτσανη)*². – Θεοδ. Κινδ, Τραγῳδία
 τῆς Νέας Ἑλλάδος, Λειπζιγ 1833, σ. 6–7, ἀρ. VI.

ΙΕ'. Ο ΓΙΟΣ ΤΗΣ ΧΗΡΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ

Τὸ θέμα τοῦ ἔξοματος εὐρίσκεται εἰς στενὴν συνάφειαν μὲ τὸν ἀκριτικὸν βίον καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἦθη ἐν οἷς καὶ ἡ συνεχὴς ἀπασχόλησις τῶν ἀκριτῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς σχολῆς των εἰς ἀθλητικὰς ἀσκήσεις, εἰς τὸ κυνήγιον καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἵππων, τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποιοῦν κατὰ τὸν πόλεμον καὶ τὰς διαφόρους ἐπιδρομάς των εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος.

Ἡ ἀρχαιότερα ἐκ τῶν γνωστῶν σήμερον εἰς τὸν λαὸν παραλλαγῶν τοῦ ἔξοματος εἶναι ἡ ἐκ κώδικος ἀρ. 1203 τοῦ 17ου αἰῶνος τῆς Μονῆς Ἰβήρων ἐν Ἄγ. Ὅρει εἰς τοὺς τρεῖς μόνον, ὡς κατωτέρω, ἀρχικοὺς στίχους.

*Εἰς τὰ ψηλὰ παλάτια 'ς τὰ δημοφῶνα βουνά
 χήρας υἱὸς σταβλίζει τὰ ἄλογα γοργά,
 τὸν Μαῦρον καὶ τὸν Γρίβαν καὶ τὸν Πέπανον.*⁴

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Κάτω στ' ἄσπρα σπίτια, στοῦ Καλοῦ Χωριό,
 χήρας υἱὸς λατρεύει⁵ τρία καλὰ ἄλογα,
 τὸ Μαῦρο καὶ τὸ Γρίβα καὶ τὸν Πέπανο.
 Τὸ Γρίβα γιὰ καβάλλα καὶ γιὰ λεβεντιά,
 5 τὸν Πέπανο γιὰ ξύλα καὶ γιὰ τὸ νερό,
 τὸ Μαῦρο γιὰ σεφέρια⁶ καὶ γιὰ πόλεμο.
 Μὰ πῆγαν στοῦ σεφέρι κ' ἦρθε μοναχός,
 κι ἀναγελαίει⁷ ὁ Γρίβας τὸν Παλιόμαυρο.

1) γάντζος = σιδηροῦν ἄγκιστρον. 2) ζαλίζομαι.

3) Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη ἐν Ἑπετ. τοῦ Λαογρ. Ἄρχ., τόμ. 8 (1953–54), ἐν Ἀθ-ῆναις 1956, σ. 111 κ. ἐξ.

4) Νέος Ἑλληνομονήμιων, τόμ. 11 (1914), σ. 430, ἀρ. 5. 5) περιποιεῖται. 6) ἐκστρατίας (λ. τ. sefer). 7) ἐμπαίζει.

- «Βρέ Μαύρε, σκονταψάρη κι άσκημάλογο,
 10 σ' ένα σεφέρι έπήγες κ' ήρθες μοναχός ;»
 – «Γιά σώπα, σώπα Γρίβα, μη μ' άναγελας.
 Νύχτα ήταν και σκοτάδι και λιανόβρεχε,
 κ' έκαμα νά περάσω τριάντα άμπελόγρانا·¹
 σαράντα όργυιές τοϋ πλάτου κ' έκατό βαθύ,
 15 και κόπηκαν οί σκάλες, τά σκαλόλoura,
 κ' έπεσε άφέντης μέσα κ' ήρθα μόναχός».

Μεσοηρία (Γρίζι). – Γεωργίας Ταρσοϋλη, Μωραΐτικα τραγούδια Κορώνης και Μεθώνης, Αθήναι 1944, σ. 68, άρ. 96.

Β'.

- Χήρας υιός λατρεύει² τρία καλά άλογα.
 Το Μαύρονε τον έχει για τον πόλεμο,
 τον Κόκκινον τον έχει για την λεβεντιά,
 τον Άσπρονέ τον έχει νά καθαλλάη ή κυρά.
 5 Τον Κόκκινo καθάλλει και έπήγαινε.
 Στην στράταν, όπου πάγει, μέσ' στα διάσελλα,
 Τοϋρκοι τοϋ άπάντησαν, τους έζώσανε,
 κ' έκαμε νά πηδήκη έν' άμπελόφρακτο,
 σαράντα όργυιές τοϋ βάθους κ' έκατό πλατύ,
 10 κ' έκόπηκε ή Ίγκλα,³ τά Ιγκλόλoura,
 κ' έκόπηκαν κ' οί σκάλες, τά σκαλόλoura,
 κ' έπεσε μέσα άφέντης με τη σέλλα του.⁴
 Κι ό Μαύρος τον μαλώνει και τοϋ έλεγε.
 – «Κόκκινε, ποϋ 'ν' άφέντης, άτυχ' άλογο!»
 15 – «Σώπαινε, μπρέ Μαύρε, μη με κατηχῶς.⁵
 Στην στράταν, όπου πηγαίναμ', μέσ' στο διάσελλο,
 Τοϋρκοι μᾶς άπάντησα, μᾶς έζώσανε,
 κ' έκαμα νά πηδήκω έν' άμπελόφρακτο,
 σαράντα όργυιές τοϋ βάθους κ' έκατό πλατύ,
 20 κ' έκόπηκεν ή Ίγκλα, τά Ιγκλόλoura,
 κ' έπεσε μέσα άφέντης με την σέλλα μου».

Werner von Haunhausen, Neugriechische Volkslieder, Münster i. W., 1935, σ. 118-120, άρ. 16.

1) τάφρους εις άμπελωνας. 2) περιποιείται. 3) λωρίς δι' ης συγκρατείται το σάγμα εις την ράχιν τοϋ ίππου. 4) το σάγμα, σαμάρι, τοϋ ίππου. 5) μη με κατηγορήσ.

ΙΓ'. Ο ΑΓΟΥΡΟΣ (Ἡ ΧΗΡΑΣ ΥΙΟΣ) ΚΙ Ο ΜΑΥΡΟΣ ΤΟΥ

Τῶν ἄσμάτων τούτων ἐπίσης, ὡς τοῦ προηγουμένου, θέμα εἶναι ἡ φρονι-
τις τοῦ κυρίου, νέου πολεμιστοῦ, διὰ τὸν ἵππον του. Ἐκ τούτων τοῦ πρώτου
(Α) εἶναι γνωσταὶ παραλλαγὰὶ ἐκ Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ Λήμου.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Ἐνας ἄγουρους κ' ἕνας καλὸς λιβέντης
Μαύρουν τάϊζι, τοῦ μαύρουν τιμαρεῦει¹
στὰ ψηλά-ι βουνά, ψηλά στις κρύις βρύσις.
– «Φάγις, Μαῦρι μ', τὰ δρούσιρά² χουρτάρια
5 κί κρούου νιρὸ ἀπού τις κρύις βρύσις·
κι αὔρουν τοῦ πουνρὸ κι αὔρου τοῦ μισημέρι
στράταν ἔχουμι κί δρόμον γιὰ νὰ πᾶμι·
κούρσους³ γένιτι, κούρσους, χαρὰ μιγάλη».

Μακεδονία (Σιταρᾶς Γρεβενῶν). – Λ. Α. ἀρ. 59,
σ. 80, ἀρ. 221 (Δ. Λουκόπουλος, 1914).

Β'.

Χήρας⁴ υἱὸς ἐπέινασεν, θὲ νὰ πουλῆ τὸν Μαῦρον.
– «Ἀφέντη μ', μὲ τ' ἐπέινασες,⁵ θὲ νὰ πουλῆς καὶ τρώς με;
Πούλησον τὴ σαγίττα σου κι ἀγόρασον κριθάριν,
πούλησον τὸ τοξάριν σου κι ἀγόρασον οἰνιάριν.⁶
5 βαρὺν ταγήνιν τάγιξον, ἐξήντα δύο κότᾶ.⁷
ἄμε κ' ἔλα καὶ κέρα με 'ς τὸ ἀργυρὸν πεγάδιν,⁸
στρώσον καὶ καβαλλίκα με τσῆ Πόλης τὸ παζάριν.⁹
'Εκεῖν' ἐξέρ'νε τὴν τιμὴ μ' καὶ δίν'νε τὴν ἀξία μ'». ¹⁰
'Επούλ'τσεν τὴν σαγίτταν ἀτ', ἐγόρασεν κριθάριν,
10 ἐπούλ'τσεν τὸ τοξάριν ἀτ', ἐγόρασεν οἰνιάριν·
βαρὺν ταγήν ταγιζεὶ ἀτον, ἐξήντα δύο κότᾶ,⁷
πάει κ' ἔρ'ται καὶ κεράζει ἀτον ἀσ' τ' ἀργυρὸν πεγάδιν,¹¹
στρώνει καὶ καβαλλ'κεύει ἀτον τσῆ Πόλης τὸ παζάριν.⁹
'Ο Μαῦρον ἐχλιμίτιξεν¹² κ' ἡ Πόλ' ὄλον ἐσεῖγεν,¹³
15 ἐγγέφιξεν¹⁴ ἔννᾶ κάθτρα καὶ δεκοχτῶ χωρία,
ἐγγέφιξεν τὸν βασιλέαν μὲ τ' ὄλον τὸ φουσαῖτον.¹⁵

1) ἐτοιμάζει. 2) χειρ.: φάγις, μαῦρι μ', φάγι τὰ δρούσιρά. 3) ἀγόν δρόμου.

4) χήρας. 5) ἐπειδὴ ἐπέινασες. 6) οἰνάρην, οἶνον. 7) μεγάλην μερίδα τροφῆς
δαῦτε, ἐξήντα δύο κόττα. κόττι = μέτρον χωρητικότητος ἴσον πρὸς τὸ 1/3 τοῦ κοιλῶ (=8-10.
ὀκάλλες) βλ. ἀνωτ., σ. 33 σημ. 3, σ. 53 σημ. 12. 8) καὶ πότιξέ με εἰς τὸ ἀργυροῦν φρέαρ
9) εἰς τὴν ἀγορὰν (λ. τ. pazar). 10) χειρ.: τὴμ παχάμ μου· διώρθ.: τὴν ἀξία μ' συμφώ-
νωσ πρὸς τὴν παραλλ. Λ. Α. ἀρ. 31, σ. 136 ἀρ. 15, στ. 8. 11) καὶ τὸν ποτίζει ἀπὸ τὸ
ἀργυροῦν φρέαρ. 12) ἐχρεμέτισεν. 13) ἐσειόθη. 14) ἐξῦπνησεν. 15) στρατεύμα.

- «Τὸ τίνος ἔτον τ' ἄλογον, τόισον φωνὴν π' ἐξέγκεν;»
 - «Χέρας υἱὸς ἔχ' τ' ἄλογον, τόισον φωνὴν π' ἐξέγκεν».
 - «Χέρας υἱέ, ἄς ἀλλάζωμε ἐγὼ κ' ἐσὺ τοῖ μαύρους».
 20 - «Καθὰν μαλλὶν καὶ φουλιρὶν τὸν μαῦρον μου 'κὶ ἀλλάζω».¹
 - «Χέρας υἱέ, ἄς συντρέχωμε, τεροῦμε τοὶ δαβραίνε».²
 Τὴν Σάββαν σ'κοῦται ' ὁ βασιλέας, τὴν Κερεκὴν στραϊτιάτες³
 καὶ τὴν Δευτέραν τὴν πιρνήν ἐφτάν' καὶ κοντοφτάνει.⁴
 - «'Οπίσ' ὀπίσ', νέ βασιλέα, τσαλοπατεῖ σ' ὁ μαῦρο μ'».
 25 - «Χαρίζω σε τὴν βασιλὴν⁵ καὶ μὴ τσαλαπατῆς με».

Πόντος (Τραπεζοῦς). - Λ.Α. "Υλη, ἀρ. 92
 (Ι. Βαλαβάνης).

ΙΖ'. Ο ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ ΝΥΜΦΕΥΜΕΝΟΣ ΚΙ Ο ΜΑΥΡΟΣ ΤΟΥ

Τὰ κατωτέρω ἄσματα, παρὰ τὴν διάφορον ἐν αὐτοῖς δρᾶσιν τοῦ ἥρωος, ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ἀντιδικίας τοῦ ἀφέντη πρὸς τὸν διὰ τὸν πόλεμον ἵππον (τὸν μαῦρον) του.

Ὁ Κωσταντής, νυμφευμένος, ἐπιδίδεται κατὰ τὸ πρῶτον ἄσμα εἰς ἐρωτικὰ κατακτήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁμως ἀποτυγχάνει, διότι προδίδεται ὑπὸ τοῦ ἵππου του, ὅτι ἔχει ἤδη σύνδεσμον μὲ ἄλλας γυναῖκας ἢ ὅτι ἔχει καὶ νόμιμον σύζυγον. Κατὰ τὸ δεύτερον ἄσμα ἢ σύζυγός του, ἀφοῦ οὗτος ἐπιεν οἶνον καὶ ἀπεκοιμήθη, ἐνδουθεῖσα τὴν πανοπλίαν του καὶ ἱππεύσασα οὕτω μετημφισμένη τὸν πλέον ταχύποδα ἵππον του, μετέβη καὶ ἐφόνευσε τὴν ἐρωμένην τοῦ ἀνδρός της.

Ὁ Κωσταντής εἰς ἀμφοτέρα τὰ ἄσματα ταῦτα, ἐλέγχων τὴν ἀπιστον συμπεριφορὰν τοῦ ἵππου του, ἀπειλεῖ αὐτὸν διὰ τιμωρίας. Οὗτος ἀντιδικῶν ἀπαντᾷ ἐπίσης δι' ἀπειλῆς εἰς τὸν ἀφέντην του.

Τὰ ἄσματα ταῦτα κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ ὄλον ἐν αὐτοῖς πνεῦμα ἀνήκουν ἐπίσης εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον. Ὡς ἐλέχθη ἤδη,⁶ οἱ Ἀκρίται, φρουροὶ καὶ ὑπερασπισταὶ τῶν παραμεθορίων περιοχῶν τῆς ἀνατολικῆς Μ. Ἀσίας ἀπὸ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν, εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συντηροῦν, ἀναλόγως πρὸς τὴν οἰκονομικὴν του ἕκαστος δυνατότητα, ἀξιομάχους πολεμικοὺς ἵππους.⁷ Οἱ πολεμισταὶ οὗτοι, κατὰ τὸν χρόνον τῆς σχολῆς τῶν ἐκ τῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπεδίδοντο εἰς κυνήγια, ἀγῶνας, συμπόσια καὶ ἄλλας περιπετείας. Ἐπεισόδια ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ζωῆς τῶν Ἀκριτῶν πιστεύομεν ὅτι ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον καὶ τῶν κατωτέρω ἄσμάτων.

Γ. Κ. Σ.

1) τόσον δυνατὴν φωνὴν ποὺ ἐξήνεγκεν, ἔβγαλεν 2) δὲν ἀνταλλάσσω τὸν μαῦρον (ἄλογον) μου, ἐὰν δὲν λάβω διὰ κάθε τρίγα ἓνα φλωρίον. 3) χήρας υἱέ, ἄς διαγωνισθῶμεν καὶ ἄς ἴδωμεν ποῖος θὰ ξεπεράσῃ. 4) τὸ Σάββατον ἐξορμᾷ. 5) στρατιῶτες. 6) καὶ τὴν Δευτέραν τὸ πρῶτὸ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου φθάνει. 7) σοῦ χαρίζω τὴν βασιλείαν καὶ μὴ με καταπατῆς.

8) Βλ. ἀν., σελ. 63 καὶ 92. 9) Βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ἐν Ἀθήναις [1926], σ. 42 κ.εξ.

Α'.

- Καλότυχη, καλόμοιρη τοῦ Κωσταντίνου ἢ μάννα,
 ὁπῶχει Κώσταν ὄμορφο μὲ γρίβα παιγνιδιάρη.
 Καβαλλικεύει, χαίρεται, πεζεύει, καμαρώνει.
 Χίλιοι κρατοῦν τὸ γρίβα του, χίλιοι τὸν καλλιγώνουν,
 5 κι ἄλλοι χίλιοι παρακαλοῦν· «ἀφέντη καβαλλίκα».
 Κι αὐτὸς δὲν καταδέχεται τὴ σκάλα νὰ πατήση.
 Κ' ἢ σκάλα ἦταν μάλαμα, ἀγνὸ μαργαριτάρι.
 Κι ὅσα κορίτσια τὸν ἰδοῦν, ὄλα φιλι τοῦ δίνουν.
 Χίλια κορίτσια φίλησε, μυριάδες παντρεμένες,
 10 καὶ πέντε δέκα παπαδιές καὶ τρεῖς καλογριοπούλες,
 κ' ἓνα κορίτσι ὄμορφο δὲν μπορεῖ νὰ τὸ γελάση.
 "Ἄν ξόδιασε κι ἂν ξόδιασε! χίλια τρακόσια γρόσια·
 στὴ σκάλα της, κατασκαλῆς, ἐννιά πύργους ἀσήμι,
 καὶ ἄλλους ἔξι μάλαμα καὶ τρεῖς μαργαριτάρι·
 15 καὶ φόντας¹ τ' ἀποξόδιασε βῆκε² στὸ παραθύρι.
 - «Κώστα μου, μὴν ξοδιάζεσαι, μὴ χάνης καὶ τὸ βιό³ σου!»
 Καὶ πάησε⁴ γιὰ μαγιόγαλο⁵ τὴν κόρη νὰ μαγέψη.
 Φόντας τὴν ἀπομάγεψε κίνησε γιὰ κοντά του.
 - «Ἔελα σὲ ρίξω στὸ Θεὸ κ' ἐκεῖ στὴν Παναγία,
 20 νὰ κάνης ὄρκο καὶ σταυρό, μὴν ἔχ'ς ἄλλη γυναῖκα».
 - «Ὅρκο κάνω στὸ γκόλφι⁶ μου κι ὄρκο στὸ χαϊμαλί⁷ μου,
 ἄλλην γυναῖκα δὲν ἔχω, ἄλλην ἀπὸ τ' ἐσένα».
 Κι ὁ Γρίβας⁸ ἀποκρίθηκε⁹ ἀπ' τὸ νταβλά¹⁰ δεμένος.
 - «Χίλια κορίτσια φίλησε, μυριάδες παντρεμένες,
 25 καὶ πέντε δέκα παπαδιές καὶ τρεῖς καλογριοπούλες».
 - «Κι ἄς εἶν', ἄς εἶναι, Γρίβα μου, κι ἂ δέ σ' τὸ ξαγοράσω!
 Θὰ πάω ποτὲ μέσ' σ' ἀλυκὴ νὰ σὲ βαρυφορτώσω,
 νὰ βάλω πέντε¹¹ ἀπὸ μεριά καὶ πέντε ἀπὸ τὴν ἄλλη,
 καὶ πέντε ἀπανωσάμαρα νὰ γίνουν δεκαπέντε,
 30 καὶ ὅθε εὔρω λάσπη καὶ βροχὴ νὰ βάνω κι ἄλλα δέκα,
 κι ὅθ' εὔρω τ' ἀσπροχάλικο νὰ σὲ ξεκαλλιγώνω».
 - «Ἄς εἶν', ἄς εἶναι, Κώστα μου, κ' ἐγὼ στὸ ξαγοράζω¹²
 θὰ πάρης μῆνες καὶ καιροὺς νὰ ξέβγης στὸ σεφέρι¹³
 θὰ σκύβω τὸ κεφάλι μου, νὰ παίρνουν τὸ δικό σου».

¹¹ *Ἡπειρος (Τσουμέροκα)*. - Λαογρ., τόμ. 5 (1915-16)
 σ. 93-94, ἀρ. 71 (Χρ. Ν. Λαμπράκης).

1) ἀφοῦ. 2) ἐδῆγχε, παρουσιάσθη. 3) περιοσίαν. 4) μετίτση. 5) γάλα μαγικόν.
 6) ἐγκόλπιον. 7) περίαπτον, φολακτό (λ. τ. hamagli). 8) ὁ ἵππος χρώματος συνήθως λευκοῦ.
 9) ἔκδ. Λαμπρ.: ἀντικρύθηκε. 10) παχλί. 11) ἐνν.: σακκιά φορτίου. 12) σοῦ τὸ ἀν-
 ταποδίδω. 13) ἐκατρατεία (λ. τ. sefer).

Α' α.

Είντα στολή είν' ὁ Κωσταντής, ὄντεν καβαλλικέψη!
 σάν ἥλιο φέγγ' ἢ σέλλα ντου, σάν ἄστρ' ἢ φορεσιά ντου.
 κι ὄσα κοράσια κι ἄν τὸν ἴδοῦν οὔλα φιλι τοῦ δίδουν.
 μὰ τὸ κοράσιο ἢ γι 'Ελενιῶ φιλι καὶ δὲν τοῦ δίδει.

- 5 - «Φοβοῦμαι σε, πλανόμματα, πῶς ἔχεις κι ἄλλη ἀγάπη».
 - «Μὰ τὸ σπαθάκι ἀπὸ βαστῶ καὶ μὰ τὸ χαίμαλι' μου,
 ἄλλην καμμιὰ δὲν ἀγαπῶ παρά τὴν ἀπατή σου».²
 Κι ὁ μαῦρος του ἀμίλητος, τότες μιλεῖ καὶ λέει.
 - «Βλέπουσαι,³ σκύλα 'Ελενιῶ, φιλι νὰ μὴν τοῦ δώσης.
 10 Σὲ πᾶσα χώρα ἔχ' ἐννιά, σὲ πᾶσα κάστρο δέκα,
 κ' εἰς τὴν Κωσταντινούπολι παιδιὰ μὲ τὴ γυναῖκα».

*Ant. Jeannarakis, ᾠσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 109, ἀρ. 104.*

Β'.

'Ετρώσιν τζ' ἐπίννασιν 'ς τὸ φέγγος ἐδειπνοῦσαν,
 τζ' ἐτζέρναν του τζ' ἐτζέρναν της γιὰ νὰ τὸν ποτζίμιση.
 Τζεινή τὸν ἐποτζίμιση πᾶνω 'ς τὰ γόνατά της,
 τζαὶ μαουλούκαν⁵ ἄρκυρὴν βάλλει τὴν τζεφαλὴν του.

- 5 'Ετάνουσεν 'ς τὴν πούγκαν του⁴ τζ' ἀπὸ ἴθεν τ' ἀννοιχτάρκα⁷
 ἐπῆεν ἔσω τζ' ἀννοιξεν οὔλλα του τὰ τζελλάρκα⁸
 ἐχόρησεν⁹ τὰ ροῦχα του τζ' ἐζώστην τὰ σπαθικά του.
 ἐπῆεν εἰς τὸν στάβλον του τζ' ἀπὸ ἴθεν¹⁰ τ' ἄλοά του.
 μὴ τοῦ μαύρου σύντυθεν¹¹ μὴ τοῦ διζινα¹² του,
 10 μόνον τοῦ μαυρογόνατου, τοῦ πετροκαταλύτη,
 ποῦ καταλυεῖ τὰ σίερα τζαὶ πίννει τὸν 'Αφρίτην,
 τζ' ἄντ' ἄν νὰ μὲν εὔρη¹³ νὰ φά', μὴν χώραν καταλυεῖ την.
 - «Μαῦρε μου μαυρογόνατε, μαῦρε μ' ἀνεμοπόα¹⁴
 δύνεσαι τζαὶ περάσης με τῆς Τζύπρους τὸν λιμνιῶνα;
 15 τὰ τέσσερά σου πέταλα χρουσὰ νὰ σοῦ τὰ κάμω,
 τὰ σκολαρίτζια ποῦ χορῶ¹⁵ πρόκκες¹⁶ 'ς τὰ πέταλά σου,
 τζαὶ τὰ βρασιόλια ποῦ χορῶ, σελλοχαλίναρά σου».

1) φυλακτὸ (λ. τ. hamagīi). 2) παρὰ εἶσα. 3) πρόσεχε. 4) ὁ στίχος ἐλλιπὴς
 συμπληρώθη εἰς τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον ἐκ τῆς παραλλ. ἐν Λαογρ. 10 (1929-32), σ. 562, στ. 1.
 ὁ προσκεφάλαιον ἐκδ. Παντελ.: μαβλοῦκαν. 6) ἔβαλε τὴν χεῖρα εἰς τὴν τσέπην του. 7) τὰ
 κλειδιά. 8) τὰ κελάρια (λ. λατ. cellarium). 9) ἐφόρσε. 10) ἐκεῖ ὅπου εἶχε. 11) ἀμί-
 λησε. 12) ἵππος ἢ φορβάς, λευκοῦ χριώματος μὲ μαῦρος γραμμὰς (βλ. ἀν., σ. 83, σημ.
 18). 13) καὶ ὅταν δὲν εἶρη. 14) ἵππε μου, ἀνεμοπόδη, ταχὺ εἰς τὸν δρόμον. 15) τὰ
 σκολαρίκια, ἐνώτια, ποῦ φορῶ. 16) καρφιά (λ. ἱτ. brocca).

- «Μετὰ χαρᾶς, ἃ Μαρουδικιά, ὅτι τζ' ἄν με ὀρίσης,
σκλάβος τζαί δοῦλος νά ἰνῶ,¹ νά βκῆς νά με πουλήσης·
- 20 τζαί βάρ' μου χάθες δῶδεκα τζαί προστελλίνες δέκα,²
τζαί πισιλλίνες³ δεκαχτῶ νά μὲν-ι-ξισελλήσω,⁴
τζ' ἔσουνη⁵ με τὸ γλήγορον μὲν βάλης φτερνιστήρκα.⁶
Βάλλει του χάθες⁷ δῶδεκα τζαί προστελλίνες δέκα,
τζαί πισιλλίνες δεκαχτῶ νά μὲν-ι-ξισελλήση,
- 25 τζ' ἔτζεϊνή με τὸ γλήγορον βάλλει του φτερνιστήρκα.⁶
Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου της, ἔβκαλεν τὴν 'ς τὰ νέφη,
τζαί νά σου τζαί τὸν μαῦρον της, με τοὺς ἀνέμους πάει.
- «Μαῦρε μου μαυρογόνατε, μαῦρε μ' ἀνεμοπόα'
ἦσουν πουλάριν δκυὸ χρονῶν τζ' ἔκαβαλλίτζευκά σε,
- 30 τῶρα πού γερομάρκασες⁷ ἔν' νά με χαραντζίσης ;»⁸
'Επολοήχην τζ' εἶπεν της με τὰ φτανά⁹ του θειλη.
- «Τζαί σφίξε τὲς ἀμπροστινὲς τζαί χάμνα¹⁰ τὲς ἀπίσω,
τζαί πεδεξιῶσου¹¹ τζ' ἔβκαλε τζεϊνον τὸ φτερνιστήριν,¹²
νά δοῦσιν φῶς τ' ἀμμάκια μου τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή μου».
- 35 Τζαί σφίγγει τὲς ἀμπροστινὲς, χαμνᾶ τζαί τὲς ἀπίσω,
τζ' ἐπεδεξιῶχην τζ' ἔβκαλεν τζεϊνον τὸ φτερνιστήριν.
Εἶασιν¹³ φῶς τ' ἀμμάκια του τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή του,
τζαί νά σου τζαί τὸν μαῦρον της 'ς τὴν γὴν τὴν στερκωμένην.¹⁴
Τὴν θιθινιάν¹⁵ ἔν' πού 'βαλεν, ἢ χῶρα πῆεν τζ' ἦρτεν.
- 40 Ἡ κόρη πού τὸ γροίτζησεν,¹⁶ ἢ κόρη χνώρισέν τον·
τό 'ναν της θέριν τὸ ξιτρίν¹⁷ τζαί τ' ἄλλον τὸ κολότσιν,¹⁸
τέλεια 'ς τὸ μικροάχτυλον ἀφράτον ποξαμάτιν.¹⁹
Φιλᾶ τὸν μαῦρον τέσσερα, τὸν καβαλλάρην πέντε,
τζαί τὰ σελλοχαλίναρα δέκα τζαί δεκαπέντε.
- 45 - «Τζαί ποῦ ἦσουν, ἃ Κωσταντά, τζ' ἔμεινες ὡς τὰ τῶρα,
τζ' ἔσκοτεινιάσαν τὰ βουνά τζ' ἔμαύρισεν ἢ χῶρα ;»
- «Τζαί ἦμουν εἰς τὴν κάλην μου²⁰ τὴν πρωτοστεφανοῦσαν».
- «Τζαί δὲν σοῦ 'ποῦν, ἃ Κωσταντά, τζαί νά τὴν-ι-σκοτώσης,
νά βκάλης τζαί τὰ ροῦχα της ἔξω γιά νά τὰ χῶσης ;»²¹

1) νά γίνω. 2) βάλε μου σάκκουσ πρὸς κάλυψιν τῆς κεφαλῆς δῶδεκα καὶ προστερνιδια δέκα. 3) πισιλίνα=λωρίς δι' ἣς στερεοῦται τὸ σάγμα ἐκ τῶν ὀπισθεν' ἢ ὀπουρίς. 4) νά μὴ φύγη ἀπὸ τὴν ράχιν τὸ σάγμα. 5) κ' ἐσοῦ. 6) μὴ βάλης φτερνιστήρκα. 7) ἐγῆρασε τὸ τομάρι σου, ἐγῆρασες (βλ. Λαογρ. 2 (1910), σ. 77, στ. 114, σημ.). 8) θὰ με κρημνίσῃς εἰς τὴν φάραγγα. 9) φτενά, ἀγαμνά, χειλη. 10) χαλάρωσε, ἄφησε. 11) καὶ κάμω με ἐπιδέξιον τρόπον. 12) τὸν περνιστήρα. 13) εἶδον. 14) στερεωμένη. 15) τὸ χρεμέτισμα. 16) ἤκουσε. 17) τὸ ἴνα της χέρι εἰς τὸ ποτήρι τοῦ κρασιοῦ. 18) κολουῦθι = δοχεῖον οἴνου ἐξ ἀπεξηραμμένης κολοκύνθης· ἄλλως φλασσί. 19) παξιμάδι. 20) εἰς τὴν γυναίκα μου. 21) νά τὸ θάψῃς.

- 50 Τζαί προπατεϊ τές σκάλες της πώς έν' νά τήφ φιλήση¹
 τήν τζεφαλήν της έκοψεν, βάλλει την 'ς τὸ Ισατζιν.²
 Που τζά χαμαί³ έγύρισεν 'ς τοῦ Κωσταντᾶ τζαί πάει.
 Σηκώχηκεν ὁ Κωσταντᾶς τοῦ ὕπνου μαραμμένος,
 τοῦ ὕπνου τζαί τῆς άγνωθιδας, τοῦ ἡλιου ποκαμένος.
- 55 -«'Εφές εἶα⁴ ἕναν ὄρωμαν⁵ τζαί νά μοῦ τὸ δικαλύσης.⁶
 'Ετζέρνας μου τζ' έτζέρνουν σου γιά νά μέ ποτζοίμισης⁷
 τζ' έσου⁸ 'μ' πού μ' έποτζοίμισες πάνω 'ς τὰ γόνατά σου,
 τζαί μαουλούκαν άρκυρήν βάλλεις τήν τζεφαλήν μου,
 τζ' έτάνυσες τήν πούγκαν μου τζά πού 'χα τ' άνοιχτάρκα⁹
- 60 έπηες έσσω τζ' άνοιξες οὔλλα μου τὰ τζελλάρκα.
 'Εχόρησες⁷ τὰ ρουχα μου, τζ' έζώστης τὰ σπαθκιά μου.
 'Επηες εἰς τὸν στάβλον μου τζά⁸ πού 'χα τ' άλοά μου⁹
 μηέ τοῦ μαύρου σύντυδες, μηέ τοῦ θιζιναῖ μου,
 μόνον τοῦ μαυρογόνατου, τοῦ πετροκαταλύτη,
- 65 πού καταλυεἰ τὰ σίερα τζαί πίννει τὸν 'Αφρίτην,
 τζ' άντ' άν νά μέν εύρη⁹ νά φά' μιάν χώραν καταλυεἰ τήν⁹
 «Μαῦρε μου μαυρογόνατε, μαῦρε μ' άνεμοπόα'
 δύνεσαι τζαί περάσης με τῆς Τζύπρους τὸν λιμιώναν,
 τὰ τέσσερά σου πέταλα χρουσά νά σοῦ τὰ κάμω,
- 70 τὰ σκολαρτζια πού χορῶ¹⁰ σελλοχαλίναρά σου». ¹⁰
 «Μετά χαρᾶς, ᾧ Μαρουδικιά, ὅ τι τζ' άν μέ όρίσης.
 Σκλάβος τζαί δοῦλος νά ίνω, νά βκῆς νά μέ πουλήσης¹¹
 τζαί βάρ' μου χάθες¹¹ δώδεκα, τζαί προστελλίνες¹² δέκα,
 τζαί πιαιλλίνες¹³ δεκαχτώ νά μέν-ι-ξισελλήσω,
- 75 τζ' έσουνη μέ τὸν γλήγορον μέν βάλλης φτερνιστήρκα». ¹⁴
 Βάλλεις του χάθες δώδεκα, τζαί προστελλίνες¹⁵ δέκα,
 τζαί πιαιλλίνες δεκαχτώ νά μέν-ι-ξισελλήση,
 τζ' έσουνη μέ τὸ γλήγορον βάλλεις του φτερνιστήρκα.
 Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου σου έβκαλε σε 'ς τὰ νέφη¹⁶
- 80 τζαί νά σου τζαί τὸν μαῦρον σου μέ τούς άνέμους πάει.
 «Μαῦρε μου μαυρογόνατε, μαῦρε μ' άνεμοπόα'
 ἦσουν πουλάριν δκυὸ χρονῶν τζ' έκαβαλλίτζευκά σε,
 τῶρα πού γερομάρκασες έν' νά μέ χαραντζίσης». ¹⁶

1) έκδ. Παντελίδου, στ. 49: 'Εβάλαν με 'ς τὰ γραμμυτα νά βάλω νοῦν τῆαι τάξιν.
 'Ο στίχος άντεκατεστάθη εκ τῆς παρᾶλλ. παρὰ Ξεν. Φαρμακίδη, Κύπρια έπη, Λευκωσία 1926,
 σ. 19, στ. 47. Πρβλ. και παρᾶλλ. εν Λαογρ. 10 (1929-30), σ. 563, στ. 28. 2) δισάκκι, δι-
 πλοῦς σάκκος. 3) από εκει χάμω. 4) χθές τήν νύκτα εἶδα. 5) ὄρωμα, ὄνειρον. 6) νά
 έξηγήσης. 7) έφώρεσες. 8) εκει. 9) και όταν δέν ευρη. 10) φορῶ. 11) βλ. άνωτ.,
 σ. 98, σγμ. 2. 12) βλ. άνωτ., σ. 85, σγμ. 21. 13) βλ. άνωτ., σ. 98, σγμ. 3. 14) μηέ
 βάλλης πτερνιστήρκα. 15) έκδ. Παντελ.: πιαιλλίνες. 'Εγένετο ή διόρθωσις συμψώνως πρὸς
 τοῦς στ. 20 και 73 τοῦ ἔσματος. 16) βλ. άνωτ., σ. 98, σγμ. 7 και 8.

- Ἐπολοήχην τζ' εἶπεν σου μὲ τὰ φτανά του θείλη.¹
- 85 - «Τζαί σφίξε τὲς ἀμπροσινὲς τζαί χάμνα τὲς ἀπίσω
τζαί πεδιεῖώσου τζ' ἔβκαλε τζεῖνον τὸ φτερνιστήριν,
νά δοῦσιν φῶς τ' ἀμμάκια μου, τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή μου». Τζαί σφίγγεις τὲς ἀμπροσινὲς, χαμνᾶς τζαί τὲς ἀπίσω,
τζ' ἐπεδεξιώχης τζ' ἔβκαλες τζεῖνον τὸ φτερνιστήριν.
- 90 Εἶασιν φῶς τ' ἀμμάκια του, τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή του,
τζαί νά σου τζαί τὸν μαῦρον σου ἔς τὴν γῆν τὴν στερκωμένην.²
Τὴν θιδινιάν³ ἔν' πού ἴβαλεν, ἢ γῆ ἐπῆεν τζ' ἦρτεν
τὴν θιδινιάν ἄμ' ἄκουσεν ἢ κόρη χνώρισέν τον
τό ἴναν της θέριν τὸ ξιτρίν τζαί τ' ἄλλο τὸ κολότσιν,⁴
- 95 τέλεια ἔς τὸ μικροάχτυλον ἀφρᾶτον ποξαμάτιν.⁵
Φιλᾶ τὸν μαῦρον τέσσερα, τὸν καβαλλάρην πέντε,
τζαί τὰ σελλοχαλίναρα δέκα τζαί δεκαπέντε.
«Τζαί ποῦ ἦσουν, ἂ Κωσταντά, τζ' ἔμεινες ὡς τὰ τῶρα,
τζ' ἔσκοτεινιάσαν τὰ βουνά, τζ' ἐμαῦρισην ἢ χώρα;»
- 100 «Τζαί ἦμουν εἰς τὴν κάλην μου τὴν πρωτοστεφανοῦσαν».
«Τζαί δὲν σοῦ ἴπουν,⁶ ἂ Κωσταντά, τζαί νά τὴν-ισκοτώσης,
νά βκάλης τζαί τὰ ρουῖχα της ἔξω γιὰ νά τὰ χώσης;»
- «Τζαί ἔν τὴν ἔλυπήθηκες τὴν ξένην τὴν καμένην;»
- «Ἐβάλαν με ἔς τὰ γράμματα, νά βάλω νοῦν τζαί τάξιν
ἂν δὲν πιστεύκης, Κωσταντά, ἀγκάδκια ἔς τὸ ἰσάτθιν».⁷
- 105 Ἐπῆεν εἰς τὸν στάβλον του τζ' ἀπούθεν τ' ἄλοά του.⁸
μῆε τοῦ μαύρου σύντυθεν, μῆε τοῦ θιζιναῖ⁹ του,
μόνον τοῦ μαυρογόνατου, τοῦ πετροκαταλύτη,
πού καταλυεῖ τὰ σίερα τζαί πίννει τὸν Ἄφρίτην,
- 110 τζ' ἄντ ἂ νά μὲν εὔρη¹⁰ νά φά', μίαν χώραν καταλυεῖ την.
- «Μαῦρε μου μαυρογόνατε, μαῦρε μ' ἀνεμοπόα¹¹
νά πᾶμεν εἰς τὸν καλλικᾶν¹² νά σὲ ξεκαλλικώσω,¹³
νά πᾶμεν εἰς τὴν ἀλυτζήν, ἄλας νά σὲ φορτώσω.
Πουκάτω μόδκια¹⁴ εἴκοσι, πουπάνω μόδκια τριάντα,
- 115 ἀνήφορα, κατήφορα,¹⁵ πουπάνω καβαλλάρης».
- «Ἄτε νά πᾶμεν, Κωσταντά, νά μὲ ξεκαλλικώσης
νά πᾶμεν εἰς τὴν ἀλυτζήν, ἄλας νά μὲ φορτώσης,
πουκάτω μόδκια εἴκοσι, πουπάνω μόδκια τριάντα,

1) φτανά, ἀχαμνά, χεῖλη. 2) στερεωμένην. 3) τὸ χρεμέτισμα. 4) βλ. ἄν., σ. 98, σὴμ. 17 καὶ 18. 5) παξιμάδι. 6) καὶ δὲν σοῦ εἶπον. 7) παρατήρησε εἰς τὸ διαόκκι, τὸν διπλοῦν σάκκον. 8) ἐκεῖ ἔπου εἶχε τὰ ἄλογά του. 9) βλ. ἄν., σ. 97, σὴμ. 12. 10) καὶ δταν δὲν εὔρη. 11) ἀνεμοπόδη, ταχύπους. 12) πεταλωτήν. 13) νά σοῦ ἀφαιρέσω τὰ πέταλα. 14) μόδια· βλ. ἄν., σ. 48, σὴμ. 11. 15) εἰς τὰ ἀνωφερῆ καὶ κατωφερῆ μέρη.

- ἀνήφορα, κατήφορα, πουπάνω καβαλλάρης·
 120 νὰ σοῦ χτυποῦν τὴν κουρτσουιαν' τζαί ν' ἀκρογονατίζω,
 νὰ σοῦ χτυποῦν τὴν σαΐτιαν' τζαί νὰ σοῦ τ' ἀττυμίζω».³
 - «Ὁι, μαῦρε μου μαυρογόνατε, μαῦρε μ' ἀνεμοπόδα,
 τὰ τέσσερά σου πέταλα χρουσὰ νὰ σοῦ τὰ κάμω».

*Κύπρος (Κώμη - Κκελίθ). - Λαογρ., τόμ. 2.
 (1910 - 11), σ. 69-72 (Χρ. Γ. Παντελίδης).*

Β'α.

- Ἡ παραλλαγή αὕτη εἶναι βραχυτέρα τῆς προηγουμένης.
 Ὁ Κωσταντὰς τζ' ἢ Μαρουδικιά 'ς τὸ φέγγος ἐδειπνοῦσαν
 τζ' ἐτζέρναν τῆς τζ' ἐτζέρναν του γιὰ νὰ τὴν ποτζοιμίση.
 Τζεῖνη τὸν ἐποτζοίμισεν πάνω 'ς τὰ βόνατά' τῆς.
 Βάλλει του τάβλαν ἀρκυρὴν τζαί μαουλούκαν⁵ πλούθαν·
 5 ἐτάνυσεν⁶ 'ς τὴν πούγκαν⁷ του τζ' ἔπκιασεν τ' ἀνοιχτάρκα⁸
 τζ' ἐπῆεν τζ' ἐποκλείωσεν τζεῖ μέσα 'ς τὰ τζελλάρκα.
 Ἐχώρησεν⁹ τὰ ροῦχα του τζεῖνα τὰ γαμπρικά του,
 πκιάννει τζαί τὲς πιστόλες του, πκιάννει τζαί τ' ἄρματά του
 τζ' ἐπῆεν εἰς τὸν στάβλον του ποῦ εἶθεν τ' ἄλοά του.
 10 Μῆε τὸν μαῦρον ἔπκιασεν μῆτε τὸν θιζινιάν¹⁰ του·
 πκιάννει τὸν μαυρογόνατον ποῦ ἔξερεν τ' ἀγκάθια.
 Βάλλει του χάθες¹¹ ἔνδεκα τζαί μπροστελλίνες¹² δέκα
 τζαί βάλλει εἰς τὸ πόιν τῆς¹³ γέρημον φτερνιστήριν.¹⁴
 - «Μαῦρε μου μαυρογόνατε, μαῦρε μου ἀνεμοπόδα·
 15 Μαῦρε μου, τζαί νὰ μ' ἔρρεξες¹⁵ 'ς τῆς Τζύπρου τὸν λιμνιῶνα».
 - «Βάλε μου χάθες¹¹ ἔνδεκα τζαί μπροστελλίνες¹² δέκα
 τζαί 'ποδεξιῶσου τζ' ἔβκαλε γέρημον φτερνιστήριν,
 νὰ φέρουν φῶς τ' ἀμμάδκια μου τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή μου
 τζαί λοῖσμούςς τὰ μέλη μου μὲ σὲ κακαδοιτζήσω».¹⁶
 20 Ἄμαν τζ' ἐμπῆκαν τοῦ χωρκοῦ θιθίνισεν ὁ μαῦρος.¹⁷
 Ἡ κόρη ἄμαν τό 'κουσεν εὐτύς ἐγρώνισέν το.
 Τὸ 'νναν τῆς θέριν τὸ ξιστρίν¹⁸ τζαί τ' ἄλλον τὸ κολότθιν,¹⁹
 πάνω 'ς τὸ μικροδάχτυλον ἐβάσταν ποξαμάτιν.²⁰

1) τὸ κτύπημα σφαίρας. 2) τὸ κτύπημα τῆς σαΐττας τοῦ τόξου. 3) καὶ νὰ σοῦ τὸ ὀπενθομίζω. 4) γόνατα. 5) προσκεφάλαιον. 6) ἐξέτεινε τὴν χεῖρα. 7) εἰς τὸ θυλάκιον. 8) τὰ κλειδιά. 9) ἐφόρεσε. 10) βλ. ἄνωτ., σ. 97, σημ. 12. 11) βλ. ἄνωτ., σ. 98, σημ. 2. 12) μπροστελλίνα· λωρίς πρὸς στήριξιν τοῦ σώματος ἐκ τῶν ἔμπροσθεν τὸ προστερνίδιον· 13) πόδι· τῆς. 14) πτερνιστήρα. 15) νὰ μὲ ἐπερνοῦσες. 16) μὴ σὲ κακοποιήσω. 17) ἐχρεμίτισεν ὁ ἵππος. 18) τὸ ἕνα τῆς χεῖρι εἰς τὸ ξιστρίν, εἰς τὸ ποτήρι τοῦ οἴνου. 19) κολοκῆθι· δοχεῖον οἴνου ἐξ ἀπεξηραμμένης κολοκύνθης· ἄλλως φλασκή. 20) κέϊμ. Litlil.: τὸ ποτήριον· διωρῆθωσα· ποξαμάτιν συμράνωσ πρὸς τὰς λοιπὰς Κυπριακὰς παραλλαγὰς.

- «Ἔντα ἵ κάμνες, ἄ Κωσταντά, τζῖ ἔμεινες ὡς τὰ τώρα».
- 25 – «Ἦμουν εἰς τὴν γεναῖκαν μου τὴν πρωτοστέφανή μου.
– «Δὲ σοῦ τὸ εἶπα, Κωσταντά, γιὰ νὰ τὴν-ι-σκοτώσης,
νὰ φέρης τζαῖ τὰ ροῦχα της τ' ἀπάνω νὰ τὰ χώσης;»²
Μνιάν σπαθκιάν τῆς ἔδωσεν, κόβκει τὴν τζεφαλήν της
τζαῖ πκιάννει τὴν ἵπου τὰ μαλλιὰ, βάλλει τὴν ἵς τὸ γισάτθιν.»³
- 30 Χτυπᾷ σκαλιάν τοῦ μαύρου της ἵς τὸ σπίτι της πααίννει
τζαῖ σήκωννε τὸν ἄντρα της τ' ὄρωμαν νὰ δκιαλύση.⁴
– «Τζαῖ δὲν τὴν ἔλυπηθήκες τὴν ἀρφανὴν τὴν ξένην;»
– «Εἶντα ἵ νὰ τήνε λυπηθῶ τὴν ἀρφανὴν τὴν ξένην
μ' ἔθει τρεῖς χρόνους, Κωσταντά, πού σένα χωρισμένη».

Κίτρος (Ἀνύθρου). – Λ. Α. ἀρ. 1108,
σ. 21 – 22. (Hedw. Lüdtke, 1935).

ΙΗ'. Ο ΓΙΑΝΝΗΣ Κ' Η ΚΑΛΗ ΤΟΥ

Τὸ ἄσμα, γνωστὸν κυρίως ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Δωδεκανήσου (Καρπάθου καὶ Σύμης), ἀπαντᾷ ὑπὸ δύο τύπους.

Εἰς τὸν πρῶτον (Α') οἱ καταζητοῦντες (Τοῦρκοι ἢ Σαρακηνοὶ) τὸν Γιάννην ἢ τὸν Γιαννακὴν δὲν τὸν εὐρίσκουν εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ ζητοῦν περὶ αὐτοῦ πληροφορίας ἀπὸ τὴν καλήν του, τὴν γυναῖκα του.

Ὁ ἕτερος (Β') τύπος, πληρέστερος, περιλαμβάνει προσέτι τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἀπουσιάζοντος ἥρωος καὶ τῆς συγκρούσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς, τοὺς ὁποίους καὶ κατατροπώνει.

Εἰς τινὰ παραλλαγὰς τὸ ἄσμα συνάπτεται μὲ τοὺς κλέφτες Γιάννην Βατικιώτην καὶ Γιάννην τοῦ Παπανικόλα, προφανῶς λόγῳ τῆς συμπτώσεως τοῦ ὀνόματος τούτων πρὸς τὸ ὄνομα Γιάννης, τοῦ ἥρωος τοῦ ἄσματος.

Εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφήν φαίνεται τοῦτο ἀκριτικόν· ὅπως σώζεται σήμερον εἰς τὸν λαὸν φαίνεται ὅτι ἔχει ὑποστῆ ἀνάπλασιν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ὑποδοῦλου ἔθνους ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Τρεῖς Τοῦρκοι, τρεῖς Γιανίτσαροι, τρεῖς μορφοτσελεπήδες⁶
οἱ τρεῖς τὸν Γιάννη γύρευαν, οἱ τρεῖς τὸν Γιάνν' γυρεύουν.
Τὸν Γιάννη δὲν τὸν εὐρίσκαν, μόν' βρίσκουν τὴν καλή του,
ἀπὸπλενε τὰ χέρια της μὲ τὸ μαργαριτάρι.

5 Ν ἀσπρύτερα τὰ χέρια της ἀπ' τὸ μαργαριτάρι.

1) εἶντα, τί. 2) αὐτοῦ ἐπάνω νὰ τὰ κρύψης. 3) εἰς τὸ δισάκι, διπλοῦν σάκκον.
4) τὸ ὄραμα, τὸ ὄνειρον, νὰ ἐξηγήσῃ. 5) διατί. 6) ἄρχοντες (λ. τ. celebi).

Θαμαίνονταν, ¹ λογιάζονταν, τὸ πῶς νὰ τὴν φωνάξουν.

Νὰ τὴν φωνάξουν τριανταφυλλιά; ἢ τριανταφυλλιά ἔχει ἀγκάθια·
νὰ τὴν φωνάξουν λεμονιά; ἢ λεμονιά ἔχει φύλλα.

– «Μαρῆ Κρουστάλλω τοῦ γιαλοῦ καὶ πάχνη τοῦ χειμῶνα·
10 κόρη μ', τὸ ποῦ 'ν' ὁ ἄντρας σου, τὸ ποῦ 'ναι κι ὁ Γιαννάκης;»

Θαμαίνονταν, λογιάζονταν, τὸν ποιὸν Γιάννη γυρεύουν.

– «Ἐχω 'γὼ Γιάννη ἀδελφό, ἐγὼ 'χω Γιάννη ἄνδρα,
ἔχω 'γὼ Γιάννη ἐξάδελφο, στὴν Πόλη ξακουμένο».

**Ἡπειρος (Σαμαρίνα). – Ἑλληνισμός, τόμ. 14 (1911),
σ. 635, ἀρ. 79 (Λ. Ἐνυάλης).*

Α'α.

Ἐκατὸ δυὸ ἀρκοντόπουλντα τὸ Γιαννατοῦ γυρεύκου ²

τὸ Γιαννατοῦ δὲν ἤϋρασι, βρίσκου τὴν ποθητὴ ³ του.

Στέκου τσαὶ διαλο(γ)ίζουτταὶ πῶς νὰ τὴ χαιρετήσου.

Ἄτ τὴν εἶποῦ κλημαδιανή, ⁴ τὸ κλῆμα ρίζες ἔχει,

5 ἄτ τὴν εἶποῦ μοσκοκαρφά, ⁵ ποῦ τὴν κοπρὰν ἐβγκαίνει.

– «Κούπα μου κοτσινόχειλη τσαὶ ἦσυχο ποτήρι,
βρῦση μου μαρμαρόχτιστη, Μαροῦ, τσαὶ ποῦ 'ν' ὁ Γιάννης;»

– «Ἰγιώ ⁶ 'χω Γιάννην ἀ(δ)ερφό, ἔχω τσαὶ Γιάννην ἄντρα,
Γιάννη πρῶτον ἀξάερφο· μπζὸ ⁷ Γιάννη μου ζητᾶτε;»

10 – «Τὸ Γιάννην ἀποῦ ⁸ σὲ φιλεῖ τσ' ἀποῦ σὲ καμαρώνει».

*Κάρπαθος. – Λαογρ., τόμ. 11 (1934 - 37),
σ. 159, ἀρ. 5 (Ἐμμ. Πρωτοψάλτης).*

Β'.

Τρεῖς Τοῦρκοι, τρεῖς Γιανίτσαροι καὶ οἱ τρεῖς μου τσελεπήδες ⁹

οἱ τρεῖς τὸν Γιάννη 'γύρευαν κ' οἱ τρεῖς τὸν Γιάννη θέλουν.

Τὸν Γιάννη δὲν μποροῦν νὰ βροῦν καὶ βρίσκουν τὴν καλὴν του,
ὅπ' ἔπλενε τὰ χέρια της μὲ τὸ μαργαριτάρι.

5 – «Μωρὴ κρουστάλλα τοῦ γιαλοῦ καὶ πάχνη τοῦ χειμῶνα,

μωρὴ, τὸ ποῦ 'ναι ὁ Γιάννης σου, καὶ ποῦ 'ναι ὁ καλὸς σου;»

– «Θιαμεύομαι, ¹⁰ λογίζομαι ¹¹ γιὰ ποιὸν Γιαννιὸν μου λέτε,

1) ἤπόρου. 2) εἰς ἑτέραν Καρπαθιακὴν παραλλ. τοῦ ἔσματος ὁ πρῶτος στίχος ἔχει
ὡς ἐξῆς: Ἐξήντα δυὸ Σαρακηνοὶ τὸν Γιαννακὴν γυρεύγου. (Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νονάρον,
Δημοτικὰ τραγοῦδια Καρπάθου, 1928, σ. 135, ἀρ. 11). 3) τὴν σύζυγον. 4) ἐὰν τὴν εἶποῦν
κλημαδιανήν, δηλ. ὁμοίαν μὲ τὸ κλῆμα. 5) ἐὰν τὴν εἶποῦν γαρυφαλλιάν. 6) ἐγώ. 7) ποιόν.
8) ὁ ὁποῖος. 9) βλ. ἀνωτ., σ. 102, σμ. 6. 10) θαυμάζω, ἀπορῶ. 11) διαλογίζομαι.

- πού 'γώ 'χω Γιάννον αδερφόν, ἔχω καί Γιάννον ἄνδρα,
ἔχω καί Γιάννον 'ξάδερφον στή Πόλη ξακουσμένο».
- 10 Τόν λόγον δὲν ἀπόσωσε, τόν λόγον δὲν ἀπόειπε,
νά καί ὁ Γιάννος¹ π' ἔρχεται στὸν κάμπον καρβαλλάρης,
μὲ τ' ἄλογό του παίζοντας μὲ τὸ σπαθί στὸ χέρι.
– «Γειά σας, χαρά σας, Μπέηδες κ' οἱ τρεῖς² μου τσελεπήδες,
Θέτε φαί, θέτε πιτό, θέτε ψιλὰ τραγούδια ;»
- 15 – «Μεῖς γιὰ φαί δὲν ἤρταμε καί γιὰ ψιλὰ τραγούδια³
ἔμεῖς φερμάνι ἔχομεν μέσα ἀπὸ τὴν Πόλη,
ἢ σκοτωμένος, ζωντανός, νὰ μᾶς ἀκολουθήσης,
στὴν Πόλη νὰ σὲ φέρωμε, στὴν πόρτα τοῦ Σουλτάνου».
– «Σὰν τί κακὸν τοῦ ἔκαμα καί μ' ἔχει ὠργισμένο ;⁴
- 20 Παιδιά μου, ἡσυχάσετε, νὰ γένουμαι χαζίρι.⁴
'Εγὼ κακὸν δὲν ἔκαμα, κανέναν δὲν φοβοῦμαι».
Κι ἀποτραβήχθη ἀπὸ μπροστά καί βγάλλει τὸ σπαθί του.
Μὲ μιὰς ἐρρίχθηκε σ' αὐτούς, τοὺς τρεῖς τοὺς πετσοκόβει.

*N. Tommaseo, Canti popolari,
vol. III, Venezia 1842, σ. 162.*

ΙΘ'. ΚΟΡΗ (Ἡ ΓΙΟΣ) ΤΗΣ ΑΣΤΡΑΠΗΣ ΚΙ Ο ΔΡΑΚΟΣ

Ὁ δράκος κατὰ παραδόσεις ἀρχαίας, βυζαντινὰς καί μέχρι σήμερον εἰς τὸν λαόν⁵ ἀλλὰ καί εἰς τὸ ἀκριτικὸν "Ἔπος" καί εἰς ἀκριτικά καί ἄλλα δημώδη τραγούδια⁶ ἐμφωλεύει εἰς πηγὰς καί ἐπιτίθεται κατὰ τῶν προσερχομένων πρὸς ὕδρευσιν ἢ κατακρατεῖ τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς, ὥστε ἐκ τούτου νὰ ὑποφέρουν οἱ κάτοικοι ἀπὸ τὴν δίψαν.

Μὲ τὸν δράκοντα τοῦτον παλαίει καί τὸν καταβάλλει ὁ Διγενῆς ἢ ὁ Γιάννης καί Γιαννακὸς εἰς δημοτικά τραγούδια ἢ ἀκόμη ὁ ἅγιος Γεώργιος. Ἀντιθέτως εἰς τὸ κατωτέρω ἔξομα (παραλλ. Α καί Β) ὁ Γιάννης ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν τοῦ δράκοντος, ὅτε ἦλθεν εἰς τὴν πηγὴν, ἢ συνελήφθη ὑπ' αὐτοῦ, ἐνῶ διήρχετο ἐκεῖθεν μεταβαίνων πρὸς τέλεισιν τῶν γάμων του.

Ὁ Γιάννης παρακαλεῖ τὸν δράκοντα νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς γονεῖς του ἢ νὰ τελέσῃ τὸν γάμον του, κατ' ἄλλας παραλλαγὰς, ὑπόσχεται δὲ μὲ ἐγγυητὴν τὸν ἥλιον καί τὸ φεγγάρι νὰ ἐπιστρέψῃ ὡς θύμα του. Ὁ μελλοθάνατος τηρεῖ τὴν ὑπόσχεσίν του καί ἐπανέρχεται συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς νόμφης, συζύγου του, ἥτις ἐκφοβεῖ τὸν δράκοντα, ἐμφανισθεῖσα ὡς κόρη τῆς ἀστραπῆς καί ἐγγονὴ τῆς βροντῆς⁷ καί ἐλευθερώνει τὸν καλὸν της.

Γ. Κ. Σ.

1) ἐκδ. Tomm : ἰδοὺ καί Γιάννος. 2) ἐκδ. Tomm. : καί τρεῖς. 3) ἔχει ὀργισθῆ ἑναντίον μου. 4) ἔτοιμος (λ.τ. hazir).

5) Βλ. Νικ. Γ. Πολίτου, Δημώδη ἑλληνικὰ ἔξομα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου, Λαογρ. 4 (1913 - 14), σ. 208 ἐξ. 6) Παραλλ. "Ἀνδρου-Ἀθηνῶν, στίχ. 2984 κ.ἐξ.

7) Βλ. ἀνωτ., σελ. 18 - 19, 70. 8) Περί τῆς προσωποποιήσεως ταύτης τῆς ἀστραπῆς καί τῆς βροντῆς βλ. Νικ. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 13 - 14.

Α.

- Ὁ Γιάννης, ὁ Μονόγιαννης κι ὁ μοναχὸν ὁ Γιάννης
 ὁ Γιάννης ἐπεπύριξεν¹ καὶ ἔς σὸ πεγαδὸν² ἐπήγγεν,
 ἐχτύπεσεν τὴν μαστραπάν,³ ἐγένεφισεν³ ὁ ρδάκον.⁴
 Ἐξέβεν ρδάκος ἄγγελος καὶ θέλ' νά τρώη τὸν Γιάννην.
- 5 - «Καλῶς, καλῶς τὸ πρόγεμα μ', καλῶς τὸ δειλινάρι μ'.⁵
 καλῶς τὸ τρώγω κι ἀγρυπνῶ καὶ κεῖμαι καὶ κοιμοῦμαι».
 - «Ἄφες με, ρδάκον, ἄφες με, ἄφες με κἂν πέντ' ἡμέρες·
 ἄς πάγω, λέπω⁶ τὸν κύρη μ', ἐρχομαι, ρδάκε, φά' με».
 Πῆγεν ὁ Γιάννης κ' ἔργεψεν,⁷ ὁ ρδάκον ἐθερέθεν.⁵
- 10 κι οὐντάς τερῆ⁹ τὸ πέραν κά,¹⁰ ὁ Γιάννης κατεβαίνει.
 - «Ἄφ'σι με, ρδάκον, ἄφ'σι με, θερίον, πέντ' ἡμέρες·
 ἄς πάγ', ἐλέπω τὴν μάννα μ', ἐρχομαι, ρδάκον, φά' με».
 Πῆγεν ὁ Γιάννης κ' ἔργεψεν,⁷ ὁ ρδάκων ἐθερέθεν⁹
 κι οὐντάς τερῆ⁹ τὸ πέραν κά,¹⁰ ὁ Γιάννης κατεβαίνει.
- 15 - «Καλῶς, καλῶς τὸ πρόγεμα μ', καλῶς τὸ δειλινάρι μ'.⁵
 καλῶς τὸ τρώγω κι ἀγρυπνῶ καὶ κεῖμαι καὶ κοιμοῦμαι».
 - «Παρακαλῶ σε, ρδάκε μου, ἄφ'σι με κἂν πέντ' ἡμέρες,
 ἄς πάγ', ἐλέπω τ' ἀδέλφια μ', ἐρχομαι, ρδάκε, φά' με».
 Πῆγεν ὁ Γιάννης κ' ἔργεψεν κ' ἐκίζεψεν¹¹ τ' ὀφίδιν·
- 20 κι οὐντάς τερῆ τ' ἀντικρυνά ὁ Γιάννης ἔχ' ξάν'¹² κ' ἔρ'ται.
 - «Ἄφ'σι με, δράκον, ἄφ'σι με, θερίον, πέντ' ἡμέρες·
 Παρακαλῶ σε, δράκε μου, Θεοῦ παρακαλίας·
 θέλω ν' ἐλέπω τὰ χάταλα¹³ μ', δατάχκουμαι τὴν χέραν¹⁴
 ἄς πάγω ξαί¹⁵ κι ἀργεύω ξαί, ρυτὰ¹⁶ ἐρχομαι, φά' με».
- 25 Πῆγεν ὁ Γιάννης κ' ἔργεψεν, ὁ ρδάκον ἐθερέθεν.⁹
 κι ὀντάς τερῆ⁹ τὸ πέραν κά,¹⁰ ὁ Γιάννης κατεβαίνει.
 Εἶχεν τὰ χέρια τ' πίσταυρα,¹⁷ τὴν γούλαν¹⁸ κρεμασμένον
 κι ἄλλ' ἀπὸ πίσ' ὁ κύρης ἀτ' φτουλίζ' τὰ γένεια κ' ἔρ'ται¹⁹
 κι ἄλλ' ἀπὸ πίσ' ἡ μάννα του καταματοῦται κ' ἔρ'ται,
- 30 ἔς ὄλτς ἀπὸ πίσ'²⁰ ἡ κάλη του χρυσὴ καβαλλαρέα,
 χρυσὸν μῆλον ἔς σὸ χέρ' ἀτης²¹ παίζει καὶ κατεβαίνει.
 Κατακαρδῶν²² τὸν Γιάννην ἀτ'ς καὶ φοβερίζ' τὸν ρδάκον.
 - «Καλῶς, καλῶς τὸ πρόγεμα μ', καλῶς τὸ δειλινάρι μ'.

1) ἀρπυνίσθη, ἐξόπνησε. 2) τὸ δοχεῖον ὕδατος (λ. τ. mastrapa). 3) ἐξόπνησε. 4) ὀράκος. 5) τὸ δειπνὸν μου. 6) βλέπω. 7) ἐβράδωνε. 8) ἔγινε θηρίον, ἐξηγριώθη. 9) καὶ ὅταν κατὰζῃ. 10) πέραν κάτω. 11) ἐθύμωσεν. 12) πάλιν, ἐκ νέου. 13) τὰ βρέφη. 14) νά τακτοποιήσω τὰ τοῦ οἴκου καὶ τὰ ἀφορῶντα τὴν χήραν γυναῖκα μου. 15) πάλιν. 16) ἐπίρρ. γρήγορα. 17) σταυρωτά. 18) λιμὸν. 19) καὶ ἀπ' ὄλους ὀπίσω ὁ πατὴρ του μαθεῖ τὰ γένεια του κ' ἔρχεται. 20) πίσω ἀπὸ ὄλους. 21) εἰς τὸ χεῖρ της. 22) ἐγκαρδιώνει, ἐνθαρρύνει.

- καλῶς τὸ τρώγω κι ἀγρυπνῶ καὶ κεῖμαι καὶ κοιμοῦμαι».
- 35 - «Ρδάκον, τοξάρ' ἰ τὸ πρόγεμα σ', μαχαίρ' τὸ δειλινάρι σ'».¹
 - «Στὸν Θός, ἴς τὸν Θός, νὲ κόρασον, τὰ γονικά σ' ἀπόθεν ;»²
 - «Ὁ κύρη μ' ἀσ'σοὺς οὐρανοὺς, ἡ μάνα μ' ἀσ'σὰ νέφια ἰ
 τ' ἀδέλφια μ' στράφτ'νε καὶ βροντοῦν κ' ἐγὼ γριλεύω³ ρδάκους».
 - «Καθῶς ποὺ λές, νὲ κόρασον, ἄμε ἀπόθεν ἔρθες ἰ
- 40 ἄς ἔν' ὁ Γιάννης ἀδελφὸ μ', ἡ κάλλια του ἡ νύφε μ',
 τοῦ Γιάννε τὰ μικρότερα, ἄς εἶν' γυναικαδέλφια μ'».

*Παντ. Μελανοφρύδου, Ἡ ἐν Πόντῳ ἑλληνικὴ
 γλῶσσα, Βατοῦμ 1910, σ. 55.*

B'.

- Ὁ υἱὸς εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἴς τὴν Δύσιν προξενεῖται
 καὶ θὲν νὰ πὰ' νὰ παντρευτῆ, τρία θερκά⁴ φοᾶται.
 Φοᾶται ἰ ποὺ τὸν δράκοντα, φοᾶται ἰ ποὺ τὸν λιόντα,
 ἰ ποὺ τὸν Ἀβράτην⁵ ποταμὸν μὲν τὸν κακαδοικῆση.⁶
- 5 Ἡ πεθερὰ τοῦ μῆνυσε μ' ἕναν πουλλὴν ξιφτέρην.⁷
 σάν θὲν νὰ πὰ' νὰ παντρευτῆ κάλλιον καιρὸν ἔν' ἰ θέλει.
 Τὸν δράκον ἐσκοτώσασιν, τὸν λιόνταν ἐφουρκίσα, ἰ
 καὶ τὸν Ἀβράτην ποταμὸν γιοφύρκα τὸν ἐχτίσα.
 ἰ Ποὺ τ' ἄκουσεν ὁ νιούλλικος ποὺ τὴν χαρὰν του ἴπετα.
- 10 Ἐπῆεν εἰς τὸν στάβλον του ἀπού ἴταν τ' ἄλοόν του.
 Μουδὲ τὴν μούλαν ἔπιασεν, μηδὲ τὴν βεργινάδα,⁸
 μόνον τὸν μαῦρον ἔπιασεν, τὸν λέουσιν Πετρίτην,
 ἰ ποὺ καταλυεῖ τὰ σίερα καὶ πίννει τὸν Ἀβράτην⁹
 ποὺ μὲ τὰ νέφη παρπατεῖ καὶ τὲς δροσιές ἐγλείφει.
- 15 Ππηῶ κ' ἐκααλλίκεψε σάν νέφος ὠγκωμένον,
 μῆτε περούνια¹⁰ γύρεψε ἴσαν ἦταν μαθημένος.
 Ὡστι νὰ πῆ: «ἔχετε ἴγειάν», ἔκοψε χίλια μίλια,
 κι ὦστι νὰ ποῦν «εἰς τὸ καλόν» ἄλλα ἴκατὸν πενήντα.
 Ὡσον καὶ ἐκοντόφτασεν τὸν ποταμὸν Ἀβράτην,¹¹
- 20 πιάννει το κείνον τὸ στρατίν, κείνον τὸ μονοπάτιν ἰ
 τὸ μονοπάτιν βκάλλει τὸν ἴς τοῦ δράκοντα τὸ σπήλιον.
 ἰ Ποὺ τὸν θωρεῖ ὁ δράκοντας κρυφὲς χαρὲς τοῦ ἦσαν.

1) τόξον, τὸ βέλος τοῦ τόξου. 2) ὁ στίχος παρελήφθη ἐκ τῆς ἐκδ.: Σάββα Ἰω-
 αννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦδος, ἐν Κων πόλει 1870, σ. 291, ἀρ. 24, στίχ. 35.
 3) ἀπὸ ποῦ κατάγονται. 4) ὁ πατέρας μου ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ἡ μάνα μου ἀπὸ τὰ νέφη.
 5) κυνηγῶ. 6) θηρία. 7) Εὐφράτην. 8) νὰ μὴ τὸν κακοποιήσῃ, τὸν βιάσῃ. 9) ἰ-
 ρακα (λ. λατ. accipiter) 10) δέν. 11) ἀπηγχόμιστα. 12) βεργινάδα ἢ φορβάς μέχρι δύο
 ἐτῶν (λ. ἰτ. vergine). 13) πτερινότηρας.

- «Καλῶς μοῦ ῥτε τὸ μπουκκῶμαν,¹ καλῶς μοῦ ῥτεν τὸ γιόμαν μπουκκῶμαν τρώω ἄθρωπον, τὸ γιόμαν τ' ἄλοόν του
- 25 καί με τὲς κοκκαλίστρες² του φτάννουν με νὰ δειπνήσω». Καί πολοῶται νιούλλικος τοῦ δράκοντα καί λέει.
- «Ἄφησ' με, δράκο, ἄφησ' με, ἄφησ' με νὰ περάσω, νὰ 'πά' κ' ἐγὼ νὰ παντρευτῶ καί νὰ ῥτω νὰ με φάης».
- «Μόσε³ μου, παιδίο, μόσε μου, κι ἀφήννω σε νὰ πάης».
- 30 Ἔμοσέν του χαμαὶ ῥς τὴν γῆν, εἶπεν του, χῶμαν νὰ 'νι' ἔμοσέν του ῥς τὸν οὐρανόν, ῥς τὰ ἄστρο καί ῥς τὸ φεγγάριν, πῶς τριῶν μερῶν γαμπρὸς νὰ 'νι κ' ἔν' νὰ ῥτη νὰ τὸν φάη κι ἂν παρσλλάξη πού τὲς τρεῖς, ἄς τρώ' πού τὸ φεγγάριν.
Ὁ δράκος στάθην ἐμπιστὰ⁴ κι ἀφήκεν τον καί πάει.
- 35 Πιάννει το κείνον τὸ στρατίν, κείνον τὸ μονοπάτιν, τὸ μονοπάτιν βκάλλει τον ῥς τῆς λυερῆς τὰ σπίτια. Καί πού τὸν ὀῆ ἢ λυερῆ ἀπὸ τὸ παναθύριν, διπλοῦ τριπλοῦ κατέβηκεν ἀπὸ τὸ ποδοσκάλιν, σηκώνει τὸ χεράκιν τῆς κι ἄννοιξεν τὸ μανδῆλιν
- 40 κ' ἐκεῖ χαμαὶ ῥφιλήθησαν κ' ἐγίνασιν ζευκάριν καί ἔν τούς ῥποχωρίζασιν Βράγγοι⁵ με τὸ κοντάριν. Κάμνουν τὸν γάμον ἐμπιστὰ τὴν λυερὴν νὰ πάρη.
Ὁ νιούλλικος παντρεύκεται καί κάμνει τρεῖς ἡμέρες⁶ περνᾷ ἢ μιά, περνοῦν οἱ δύο, ῥς τὲς τρεῖς ἀναστενάζει.
- 45 Πού τ' ἄκουσεν ἢ λυερῆ στέκει καί ἀρωτᾷ τον.
- «Εἶντα ῥχεις νιούλλικε, εἶντα ῥχεις καί βαριαναστενάζεις ;»
- «Τὸν δράκοντ' ἄθθυμήθηκα τώρα πού 'ν' νὰ με φάη». Καί πιάννει καί τὸν μαῦρον του τὸν πετροκαταλύτην, πού κοκκαλεῖ τὰ σίερα καί πίννει τὸν Ἄβράτην.
- 50 Ππηᾷ κ' ἐκααλλίκεψεν ῥγοιὰν⁶ ἦταν μαθημένος. Ἐκεῖ ἐποχαιρέτησεν κ' ἐπήαινεν κλαμένος.
Οὐλὴν τὴν στράταν ἔπιασεν, οὐλον τὸ μονοπάτιν, τὸ μονοπάτιν βκάλλει τον ῥς τοῦ δράκοντα τὸ σπήλιον.
Ὁ νιὸς πάει τῆς Μερικιάς κ' ἢ κόρη τῆς Μερίας,
- 55 ἢ κάλη του τοῦ ῥφώναζεν κ' ἐκεῖνος ἔν ἐγροῖκαν.⁷ Καί πού τὸν ὀῆ ὁ δράκοντας πολλὴν χαρὰν ἐπῆρεν.
- «Καλῶς ἦρτεν τὸ μπουκκῶμαν,¹ καλῶς ἦρτεν τὸ γιόμαν μπουκκῶμαν τρώω ἄθρωπον, τὸ γιόμαν τ' ἄλοόν του, ἔτσά νὰ δειλινατικά τρώω καί τὴν γεναῖκαν».
- 60 Κόρη ῥάν ἦτουν βρένιμη,⁸ βρένιμα ῥπολοῆθην.

1) πρόγευμα. 2) κοκκαλίστρα—ἢ κοκκάλα· τὸ ἰσχνὸν ἐκ κοκκάλων μόνον σῶμα. 3) ὀρκίζου. 4) ἐτήρησε τὸν λόγον του. 5) Φράγγοι. 6) ὄπως. 7) δὲν ἤκουεν. 8) φρόνιμη.

- «Δράκο, νά φάς τὴν φάουσαν,¹ νά φάς τὴν κεφαλὴν σου, παρὰ νά φάς τὸν ἄντρα μου, τὸν εὐλοητικὸν μου, ποὺ μοῦ τὸν εὐλόησασιν πίσκοποι καὶ γουμένοι. Καὶ νά 'ξερες, ἃ δράκοντα, τίνος παιδάκιν εἶμαι.
- 65 Τῆς ἀστραπῆς παιδὶν εἶμαι καὶ τῆς βροντῆς ἀγγόνιν, καὶ τῆς χαμηλοπούμπουρης² δισάγγονον κι ἀγγόνιν. Τώρα σιράβκω³ καὶ καύκω· σε, βροντῶ καὶ καταλυῶ σε, σηκώννω καὶ τὸν ἄνεμον καὶ παίρνω τὸν σταχτόν⁴ σου». Ποὺ τ' ἄκουσεν ὁ δράκοντας πολλὰ ἀκροφοήθη.⁵
- 70 - «Καὶ τὴν 'στραπὴν φοοῦμαι τὴν καὶ τὴν βροντὴν περίττου,⁶ καὶ τὴν χαμηλοπούμπουρην περίττου καὶ περίττου». Καὶ πολοῦται κ' εἶπεν τῆς τῆς λυερῆς καὶ λέει.
- «Καὶ πιάσε καὶ τὸν καλὸν σου κι ἄμετε 'ς τὴν εὐκὴν μου».

'Αθαν. 'Α. Σακελλαρίου, τὰ Κυπριακά, τόμ. Α', ἐν 'Αθήναις 1890, σ. 721 - 722.

Γ'.

- 'Εψὲς ἀργὰ ἐψιχάλιζε κι ὁ Γιάννης ἐτραγοῦδα·
ξυπνάει τ' ἀηδόνια 'ς τσοὶ φωλιές, τ' ἄγρια πουλιὰ στοὺς κάμπους,
ξυπνάει καὶ τὸ δράκοντα μὲ τὴν δρακόντισσά του.
- «Καλῶς τὸ Γιάνν', τὸ γιόμα μου, τὸ Γιάνν', τὸ δειλινό μου,
5 κι ἃ μ' ἀπομείνη τίποτα, νά εἶν' τ' ἀποταχινό⁷ μου».
- «'Αφες με, δράκο, μὴ μὲ φάς, τί πάω νά στεφανώσω, τί ἐμένα 'χουν τραγουδιστὴ καὶ πρῶτο σοναδόρο».⁸
- «'Σάν ποιὸ μ' ἀφήνεις ἐγγυητὴ, 'σάν ποιὸ μ' ἀφήνεις πιέτζο»;⁹
- «Τὸν ἥλιο ἀφήνω ἐγγυητὴ, καὶ τὸ φεγγάρι πιέτζο».
- 10 Κι ὁ Γιάννης ἐπαράργησε, καὶ ὁ δράκοντας πεινάει κ' ἐκεῖ ἀρχίναε κ' ἔτρωγε τοῦ ἡλίου τσοὶ ἀκτίδες. Μὰ νά το τὸ συμπεθερεῖο κι ὄλοι οἱ συμπεθέροι.
- «Καλῶς τὸ Γιάνν', τὸ γιόμα μου, τὸ Γιάνν', τὸ δειλινό μου, κι ἃ μ' ἀπομείνη τίποτα, ν' εἶν' τ' ἀποταχινό μου».
- 15 Κανεὶς δὲν ἀποκρίθηκε ν' ἀπὸ τσοῦ συμπεθέρους, παρὰ ἡ νύφη μοναχὴ, 'ποὺ ἐπόνει γιὰ τὸ Γιάννη.
- «Μαχαίρια νά εἶν' τὸ γιόμα σου, σπαθιά τὸ δειλινό σου, κ' ἕνα μαχαίρι δίκικοπο νά εἶν' τ' ἀποταχινό⁷ σου».

1) φάουσα = ἡ φαγίδα. 2) τῆς ἀσθενοῦς βροντῆς τῆς ἀκουσμένης χαμηλὰ πρὸς τὴν γῆν. 3) ἀστράπτω. 4) τὴν τέφραν. 5) πολὺ ἐφοβήθη. 6) περισσότερον. 7) τὸ πρωινόν μου. 8) ὄργανοπαίκτην μουσικόν (λ. ἰτ. sonatore). 9) ὡς ἐγγύησιν (λ. βενετ. piezo).

- «Τίνος παιδί, μωρή, 'σαι σύ, πού κουβεντιάζεις 'τσι ;»
 20 – «'Η μάννα μου εἶναι ἡ ἀστραπή κι ὁ ἀφέντης μου τὸ βόλι,
 κ' ἐγὼ τ' ἀστροποπέλεκο πού καίω τσοῦ δρακόντους.»

Γ. Ἀε. Κοντοῦ, Δημοτικά ἀνέκδοτα
 Κερκύρας, Κέρκυρα 1877, σ. 11–12.

Κ'. ΑΡΠΑΓΗ ΛΥΓΕΡΩΝ ΥΠΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ

Τὸ ἔξομα τοῦτο ἔχει ἀκριτικὸν χαρακτήρα οὐ μόνον ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον του (ἀρπαγὴ γυναικῶν, σύνθετος θέμα εἰς τε τὸ ἀκριτικὸν "Ἔπος καὶ τὰ ἔξομα τῶν ἀκριτικῶν κύκλου), ἀλλὰ κυρίως καὶ ὡς πρὸς τὴν ὄλην σύνθεσιν τοῦ θέματος τούτου, ἰδίᾳ εἰς τὴν διαγραφὴν τῆς μορφῆς τοῦ γέροντος, πατρὸς τῶν ἀπαχθεισῶν νεανίδων.

Ὡς ἀρχεται τὸ ἔξομα μετὰ τὴν ἐρώτησιν πρὸς τὸν γέροντα διαβάτην, ἐὰν συνήνησε τρεῖς στρατιῶτες νὰ σύρουν μαζί των τρεῖς λυγερές, φαίνεται ἀκέφαλον. Δηλαδὴ ἐλλείπουν οἱ ἀρχικοὶ στίχοι τοῦ ἔξομα τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀπαγωγῆς τῶν λυγερῶν. Τὸ θέμα τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς ἄλλην παραλλαγὴν τοῦ ἔξοματος ἐκ Καρπάθου καὶ Κρήτης, τὸ ὁποῖον ὁμοῦς φαίνεται ὅτι ἔχει προστεθῆ εἰς αὐτὴν ἐξ ἑτέρου ἔξοματος ὁμοίου περιεχομένου.

Γ. Κ. Σ.

- «Γιὰ πέ μου, μπάρβα 'έροντα, γιὰ πέ μου μπάρβα 'έρο·
 γιὰ πέμ' ἄσ σοῦ παντήξαις¹ 'ς τὴ στράτα τρεῖς στρατιῶτες
 νὰ σύρουνσι τρεῖς λυγερές, τίς τρεῖς μου θυγατέρες».
 – «Γιὰ πέ μου τὰ σουσσούμια² τῶν, ἂν εἶαμε³, νὰ ποῦμε».
 5 – «'Η μιὰ σβουρή,⁴ ἄλλη ξαθθὴ κ' ἡ ἄλλη μαυρομμάτα».
 – «'Οψὲς ἀργὰ τίς εἶα 'γιώ⁵ 'ς τὰ Κούπετρα καὶ πάσι·
 μαῦρος ἐφίλα τὴ σβουρή, ἄσπρος τὴ ξαθθομάλλα,
 μελαχροινὸς τὴν ὁμορφὴ καὶ τὴπ παιγνιομμάτα.
 Φιλοῦσι κ' ἐρωτοῦσιτ τεσ, φιλοῦκ κι ἀνερωτοῦτ τεσ.
 10 – «Κόρες, 'ἐν⁶ ἔχειτ' ἀερφούς, 'ἐν ἔχειτ' ἀξαέρφους ;»
 – «Μόνον ἀφέντην⁷ ἔχομε, 'έροντα παλληκάρι·
 γέροντας εἶναι 'ς τὴβ βουλή καὶ νιὸς εἰς τὸ κοντάρι·
 σὰν ἀστραπὴ τὸ βλέμμα του κι ὡσὰ βροντ' ἡ φωνὴ του
 κι ὡσὰν ἀνεμοστρόϊλο τὸ στριφοῦρισμά του».
 15 'Ακόμ' ὁ λόγος ἦστεκε κ' ἡ συντυχία 'ποκράει¹⁰
 καὶ 'έξου¹¹ καὶ τὸγ γέροντα 'ς τὸκ κάμπο ξεπροβάλλει.¹²

1) Τὸ ἔξομα εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην συνεχίζεται μετὰ τοὺς στίχους :

*Τρέχα Γιαννή μου στὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα,
 τί ἔχω ἀδερόφὸ μικρότερο, σκιάζομαι μὴ τὸ κάψη.*

2) γέρο. 3) ἂν σὲ συνήνησαν. 4) τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματά των. 5) ἂν εἶδαμε. 6) σγουρή. 7) χθὲς βράδου τὰς εἶδα ἐγώ. 8) δὲν. 9) πατέρα. 10) ἡ συζήτης συνεχίζεται. 11) καὶ δέξου. 12) ξεπροβάλλει.

στριγγιά φωνή τὴν ἤσυρε ὄση κι ἂν ἐβουλειέτο. ¹
 - «Μωρὲ σκύλλοι, σταθῆτ' ἀτοῦ» ² καὶ τώρα θὰ σὰς γείξω». ³
 "Ἄλλος τὰ ὄρη πέρασε κι ἄλλος μέσ' 'ς τὰ λαγκάγια...

*Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικά Τραγούδια
 Καρπάθου, ἐν Ἀθήναις 1928, σ. 86, ἀρ. 15(β).*

ΚΑ'. ἌΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ἈΡΠΑΓΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ

Εὐρύτατα γνωστὰ εἰς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον εἶναι τὰ δημοτικὰ τραγούδια μὲ θέμα τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὸν ἐξαναγκασμὸν εἰς γάμον τῆς γυναικός, ἀπουσιάζοντος ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ συζύγου.

Ταῦτα διακρίνονται κυρίως εἰς τοὺς τύπους:

Α) τοῦ συζύγου, ὅστις εὐρισκόμενος ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς ξένην χώραν, ξενιτεμένος, ἢ διατελῶν ἀλυσόδοτος (σκλάβος) εἰς καράβι (φρεγάδαν, γολέταν), μαντεύει ἐκ τοῦ αἰφνιδίου χρεμετισμοῦ τοῦ ἀλόγου του ἢ ἐξ ὄνειρου ἢ ἐξ ὅλως ἀπροόπτως ἐνθυμήσεως τοῦ σπιτιοῦ του, ἀκόμη δὲ καὶ ἐξ ἄλλων σημείων, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου τὴν γυναῖκα του θὰ νυμφευθῆ ἄλλος. Ὁδὸς ἐπιστρέφει πάραυτα διὰ τοῦ ταχύποδος ἵππου του, φθάνει κατὰ τὴν στιγμήν τῆς στέψεως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἢ ὀλίγον πρὸ αὐτῆς καὶ ἐμποδίζει τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου. Ἀναγνωρίζεται ἀμέσως ὑπὸ τῆς συζύγου, ἥτις καὶ ἀκολουθεῖ αὐτόν, οὕτω δὲ ἢ ἄλλως ματαιοῦται ὁ γάμος.

Β) α) τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναικός τοῦ ἥρωος Κωσταντᾶ ὑπὸ ἄλλου παλληκαριοῦ, τοῦ Σκληρόπουλου ἢ Συρόπουλου κλπ. Ὁ Σκληρόπουλος ἀπάγει διὰ τῆς βίας τὴν γυναῖκα του. Ὁ Κωσταντᾶς ὀπλιζέται ἀμέσως πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἄρπαγος καὶ ἐπιβάς γηραιοῦ ἀλλ' ὠκυποδεστάτου ἵππου καταφθάνει τοῦτον, τὸν καταβάλλει καὶ ἐλευθερώνει τὴν σύζυγόν του. ⁴

β) τῆς ἀπαγωγῆς τῆς γυναικός τοῦ Διγενῆ καὶ τῆς ἀγγελίας τοῦ γεγονότος εἰς αὐτόν, εὐρισκόμενον μακρὰν τῆς, ὑπὸ πούλιου. Ὁ ἥρωος ὁμοίως, ὡς ἀνωτέρω ὁ Κωσταντᾶς, ἵππεύει γηραιὸν ἀλλὰ ταχὺν ἵππον καὶ τίθεται πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀρπαγείσης, τὴν ὁποῖαν καὶ ἐλευθερώνει ⁵ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἀπαγωγέως.

Τὸ θέμα τῶν ἄσμάτων τούτων (Α καὶ Β), διαδεδομένων εὐρέως εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον μὲ πλῆθος παραλλαγῶν, ἔχει ἤδη παρατηρηθῆ ὑπὸ τοῦ Νικ. Πολίτου (Ἐκλογαί, ἀρ. 75) ὅτι «εἶναι κοινότατον εἰς ἄσματα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβάνομένου τοῦ ὁμηρικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσεῶς» καὶ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης κατὰ ποικιλωτάτους τρόπους».

Τὸ πρωτότυπον τοῦ μύθου τούτου διὰ τὴν διάπλασιν τῶν ἄσμάτων τούτων τῆς ἀρπαγῆς ὑποστηρίζει ὁ Στίλπ. Κυριακίδης ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ὁ ὁμηρικὸς μῦθος ἀλλ' ἄλλη μεταγενεστέρα διήγησις (Δ' π. Χ. αἰ.) μὲ πλατεῖαν διάδοσιν

1) ἐξέβαλε σκληράν, ἰσχυράν, φωνὴν ὅσον τοῦ ἤτο δυνατόν. 2) ἐπίρρ. τοπ.: αὐτοῦ. 3) δεῖξω.

4) Βλ. ἀνωτ., σ. 81, ἔσμα ια'. 5) Βλ. ἀνωτ., σ. 31, ἀρ. 8. 6) Βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Δημῶδες ποίησις καὶ ἱστορία, Λαογρ., τόμ. 12 (1938 - 1948), σ. 501. Πρβλ. καὶ John Meier, Deutsche Volkslieder, I Teil, Balladen, Leipzig 1935, σ. 101.

εις τὴν Ἀνατολήν. Κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην ἡ βασιλόπαις Ὀδάτις καὶ ὁ νέος Ζαριάδρης ἠράσθησαν ἀλλήλων ἐν ὄνειρῳ, ὅτε δὲ κατόπιν ἡ Ὀδάτις ἐξηναγκάζετο ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς γάμον μετ' ἄλλου, ὁ Ζαριάδρης, εἰδοποιηθεὶς, ἔσπευσε ἐκ μεγάλης ἀποστάσεως, κατέλαβε τὴν Ὀδάτιν κατὰ τὴν στιγμήν τῆς τελέσεως τοῦ γάμου καὶ ἀπήγαγεν αὐτήν. Ἰπιστεύει ἔτι ὁ Στ. Κυριακίδης ὅτι ἡ διήγησις αὕτη ὑπόκειται καὶ «εἰς τὴν ἀρπαγὴν τῆς κόρης τοῦ στρατηγοῦ Δούκα ὑπὸ τοῦ Διγενῆ καὶ ἄλλους παρομοίους ἀνατολικούς μύθους ἐν οἷς καὶ εἰς τὰς τουρκικὰς διηγήσεις τοῦ Σαῖτ-Μπατάλ καὶ τοῦ Κιόρογλου. Ὡστε τὸ ἄσμα τῆς ἀρπαγῆς καὶ ἡ ἀρπαγὴ τῆς Εὐδοκίας ὑπὸ τοῦ Διγενῆ εἶναι παράλληλοι διασκευαὶ τοῦ αὐτοῦ μύθου, οὐδεμίαν ἀπ' ἀλλήλων ἔχουσαι ἐξάρτησιν».⁷

Τὰ παρατιθέμενα κατωτέρω ἄσματα ἀνήκουν εἰς τὸν πρῶτον (Α) τύπον.

Γ. Κ. Σ.

ΑΙ.

- Ὡς κάθουμον καὶ ἔτρωγα εἰς μαρμαρένια τάβλα,
 ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε, ράϊσε τὸ σπαθί μου·
 κ' ἐγ' ἀπὸ νοῦς μου³ τό 'νοιωσα, παντρεύουν τὴν καλὴν μου·
 μ' ἄλλον ἄνδρα τὴν εὐλογοῦν, μ' ἄλλον τὴν στεφανώνουν·
 5 παντρευσραβωνιάζουν τὴν κι ἄλλον τῆς δίνουν ἄνδρα.
 Περνώ καὶ πάω στοὺς μαύρους μου,⁴ τοὺς ἐβδομηνταπέντε.
 – «Ποιὸς εἶν' ἀπὸ τοὺς μαύρους μου, τοὺς ἐβδομηνταπέντε,
 ν' ἀστράψῃ στὴν ἀνατολή, νὰ εὐρεθῆ στὴν δύση;»
 Οἱ μαῦροι ὅσοι τ' ἄκουσαν, ὄλ' αἶμα κατουρήσαν·
 10 κ' οἱ μαῦρες ὅσες τ' ἄκουσαν, ὄλες πουλάρια ῥρίξαν.
 Κ' ἕνας γέρος, γερούτσικος καὶ σαραντοπληγιάρης·
 – «ἐγὼ εἶμαι γέρος κι ἄσκημος, ταξίδια δὲν μοῦ πρέπει·
 γι' ἀγάπη τῆς καλῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,
 ὅπου μ' ἀκριβοτάγιζε στὸ γῦρο τῆς ποδιᾶς της,
 15 ὅπου μ' ἀκριβοπότιζε στὴ χουφτα τοῦ χεριοῦ της».
 Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλλικεύει.
 – «Σφίξε τὸ κεφαλάκι σου μ' ἐννιά πηχῶν μαντήλι,
 καὶ μὴ σὲ πάρῃ κουρτεσιά⁵ καὶ βάλῃς φτερνιστήρια,⁶
 καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμ' ὡσάν πουλάρι
 20 καὶ σπεῖρω⁷ τὰ μυαλούλια σου σ' ἐννιά πηχῶν χωράφι».
 Δίνει βουτσιάν⁸ τοῦ μαύρου του καὶ πὰ' σαράντα μιλια·
 καὶ ματαδευτερώνει το καὶ πὰ' σαρανταπέντε.
 Στὴν στράταν ὅπου πήγαινε, τὸν Θεὸν ἐπαρακάλει·
 – «Θεέ! νὰ βρῶ τὸν κύρη μου στ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύῃ!»

1) Βλ. Στίλι. Κυριακίδου, ἐνθ' ἄνωτ, Λαογρ. 12, σ. 500. 2) Αὐτόθι, σ. 501.

3) μὲ τὸν νοῦν μου, μόνος μου. 4) εἰς τοὺς ἵππους μου. 5) μὴ σὲ καταλάβῃ ἢ φιλοτιμία (: (λ. ἴ. cortesia). 6) καὶ κροπήσῃς μὲ τοὺς πτερνιστήρας. 7) σὲ κρημνίσω καὶ διασπείρω. 8) κρόπημα διὰ τοῦ μαστιγίου (τῆς βίτσας).

- 25 Σάν χριστιανὸς τὸ ἔλεγεν, σάν ἅγιος ἐξακούστη,
καὶ εὔρηκε τὸ κύρην του στ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύη.
- «Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα! καὶ τίνος εἶν' τ' ἀμπέλι;»
- «Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Ἰαννάκη·
σήμερα τῆς καλίτσας του ἄλλον τῆς δίνουν ἄντρα,
- 30 μ' ἄλλον ἄντρα τὴν εὐλογοῦν, μ' ἄλλον τὴν στεφανώνουν».
- «Γιὰ πές μου, πές μου, γέροντα, φθάνω τους στὸ τραπέζι;»
- «Ἄν ἔχης μαῦρον γλήγορον, φθάνει τους στὸ τραπέζι·
ἂν ἔχης μαῦρον πάρνακα,¹ φθάνεις τους νὰ βλογοῦνται».
Δίνει βουτσιάν² τοῦ μαύρου του, καὶ πὰ' σαράντα μιλια·
καὶ μεταδευτερώνει το καὶ πὰ' σαρανταπέντε.
- 35 Στὴν στράταν ὅπου πήγαινε, τὸν Θιὸν ἐπαρακάλει.
- «Θεέ! νὰ βρῶ τὴ μάννα μου στὸν κῆπο νὰ ποτιζῆ!»
Σάν χριστιανὸς τὸ ἔλεγε, σάν ἅγιος ἐξακούστη.
Εὔρηκε καὶ τὴν μάνναν του, στὸν κῆπο νὰ ποτιζῆ.
- 40 - «Καλῶς τὰ κάνεις, γραῖα μου, καὶ τίνος εἶν' ὁ κῆπος;»
- «Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Ἰαννάκη·
σήμερα τῆς καλίτσας του ἄλλον τῆς δίνουν ἄντρα,
μ' ἄλλον ἄντρα τὴν εὐλογοῦν, μ' ἄλλον τὴν στεφανώνουν».
- «Γιὰ πές μου, πές μου, γραῖα μου, φθάνω τους στὸ τραπέζι;»
- 45 - «Ἄν ἔχης μαῦρον γλήγορον, φθάνει τους στὸ τραπέζι·
ἂν ἔχης μαῦρον πάρνακα,¹ φθάνεις τους νὰ βλογοῦνται».
Δίνει βουτσιάν² τοῦ μαύρου του καὶ πὰ' σαράντα μιλια·
καὶ μεταδευτερώνει το καὶ πὰ' σαρανταπέντε.
- Ἄν μαῦρος ἐχλιμίντρισε³ κ' ἡ κόρη τὸν γνωρίζει.
- 50 - «Κόρη μου, ποιὸς σοῦ ὀμιλᾷ καὶ ποιὸς σὲ συντυχαίνει;»⁴
- «Εἶναι ὁ πρῶτος μ' ἀδερφός, μοῦ φέρνει τὰ προικία».
- «Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος σ' ἀδερφός, ἔβγα νὰ τὸν κεράσῃς·
ἂν εἶν' ὁ ἀγαπητικός, νὰ βγῶ νὰ τὸν σκοτώσω».
- «Εἶναι ὁ πρῶτος μ' ἀδερφός, μοῦ φέρνει τὰ προικία».
- 55 Χρυσὸν ποτήρι ἄρπαξε, νὰ βγῆ νὰ τὸν κεράσῃ.
- «Δεξιά μου στέκα, λυγερή, ζερβιά κέρνα με, κόρη».
Κι ὁ μαῦρος ἐγονάτισε κ' ἡ κόρη ἀπάν' εὔρέθη.⁵

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome II, Paris 1825, σ. 140 - 144.

1) Ἴππον δυνόν· βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ἐν Ἀθήναις [1926], σ. 9, σημ. 1. 2) βιτσιάν. 3) ἐχρημέτισε. 4) συνδιαλέγεται, συνομίλει, μαζί σου. 5) εἰς τὴν ἐκδοσὶν C. Fauriel ὑπάρχουν ἔτι καὶ οἱ ἐξῆς 4 στίχοι, οἵτινες φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν μεταγενεστέρων προσθήκην εἰς τὸ ἄσμα:

*Τρέχει εὐθὺς σάν ἄνεμος, Τοῦρκοι κρατοῦν τουφέκια.
Μηδὲ τὸν μαῦρον εἶδανε, μηδὲ τὸν κοινοστὸν του·
Ποῦς εἶχε μαῦρον γλήγορον, εἶδε τὸν κοινοστὸν του.
Ποῦς εἶχε μαῦρον πάρνακα, μηδὲ τὸν κοινοστὸν του,*

ΑΙ Α.

ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ

- Ὁ Γιάννης ἐξενίτεψεν,¹ ἐποῖκεν² ξενιτεῖαν
 σεῖτ' θά 'λειπεν³ τριά χρόνους, ἔλειπεν τράντα χρόνους.
 Ἄσ' τὰ τριάντα χρόνι' ἀπάν' ὄρωμαν⁴ εἶδ' ἐκεῖνος·
 ἐκεῖνος εἶδεν ὄνειρον, ἢ κάλη⁵ ἀτ' θά 'παντρεύη.
 5 Ἐγνέφιξεν⁶ κι ἀναστενάξ', μέγαν φωνὴν ἐξέγκεν⁷.
 Ἐγνέφιξεν ἐννᾶ καθτῶ καὶ δεκοχτῶ χωρία,
 ἐγνέφισεν τὸν βασιλέαν μὲ ὄλον τὸ φουσατον.⁸
 - «Τὸ ποῖος ἐν' π' ἐφώναξεν κι ἄγρω φωνὴν ἐξέγκεν ;»
 - «Ἐγὼ εἶμαι π' ἐφώναξα κι ἄγρω φωνὴν ἐξέγκα.
 10 Ἐγὼ μικρὸς ἐπάντρεψα⁹, ἔκαμα ξενιτεῖαν,
 σεῖτ' τρία χρόνους θά 'λειπα, ἔλειψα τράντα χρόνα.
 Ἄπο θεοῦ χαρτὶν ἔρθεν θά ὑπαντρεύη ἢ κάλη μ'». ¹⁰
 - «Φερῆτε ἀτον¹¹ 'λαφρὸν σπαθὶν κ' ἔλλενικὸν κοντάριν,
 φερῆτε καὶ τὸν μαῦρον μου, ἄς καρβαλλ'κεύ' καὶ 'πάγη».
 15 Ὁ μαῦρον ἐν' τοῦ βασιλέα καὶ 'ς τὰ ραχᾶ¹² ἐξέβεν·
 ἀκόμη κ' ¹³ ἐκαβάλλ'κεψεν, ἐπῆγεν κ' ἐπεδηβεν.¹⁴
 Χρυσόγερον ἐπέντεσεν¹⁵ ἀπάν' 'ς σὸ σταυροδρόμιν.
 - «Ποῦ πάς, ποῦ πάς, χρυσόγερε, τὰ γαίματα λουσμένους ;»
 Κεῖνος ὀπίσ' ἐτέρεσεν,¹⁶ ἀπηλογιάν¹⁷ ἐδῶκεν.
 20 - «Εἶχα υἱὸν 'ς τὴν ξενιτεῖαν καὶ λείπει τριάντα χρόνους·
 τὴν νύφε μου τὴν Ἄρετὴν ἐστρουλίσαν¹⁸ νὰ παῖρ'νε».
 - «Χάετε¹⁹ κ' ἐσύ, χρυσόγερε, ἄς πᾶμ' οἱ δυὸ ἐντάμαν».²⁰
 ἐπῆγεν κ' ἐτραγώδεσεν
 - «Βούλομαι, μάννα μ', βούλομαι καὶ ξάν'²¹ μετανοῖζω·
 25 βούλομαι ραχιά¹³ νὰ πατῶ, χωρία νὰ χαλάνω,
 νὰ παῖρω τὴν ἀγάπη μου 'πως ἔτον ἀπὸ πρῶτα».
 Ἡ κόρ' ἐπαραγνώρισεν²² κ' εἶπεν· «ἔρθεν ὁ Γιάννης».
 - «Καλῶς τὸ πρῶτον στέφανο μ', καλῶς τὴν πρώτη ἀγάπη μ'.
 Συμπέθεροι 'ς τ' ἐσέτερα,²³ κουμπάρε 'ς τὰ δικά σου,
 30 καὶ σὺ γαμπρέ, καλογαμπρέ, ἄμε καὶ ὄθεν ἔρθες». ²⁴

Πόντος (Κερασσοῦς). - Λ. Α., Ὑλη ἀρ. 67
 καὶ ἀρ. 31, σ. 161 - 166 (Γ. Βαλαβάνης).

1) ἐξενιτεῖα. 2) ἐποίησε. 3) ἐνφ' ἐπρόκειτο νὰ λείψῃ. 4) ὄρωμα, ὄνειρον. 5) ἢ κάλη, ἢ σύζυγός του. 6) ἐξύπνησε. 7) ἐξέβαλε. 8) τὸ στράτευμα (λ. λατ. fossatum).
 9) ἐπαντρεύτηκα, ἐνομφεύθην. 10) ἦλθε χαρτὶ (ἀγγελία) ἀπὸ τὸν Θεὸν ὅτι θὰ παντρευτῆ
 ἢ κάλη μου. 11) εἰς ἀτόν. 12) βουνα. 13) δέν. 14) καὶ ἐπροχώρησε πολὺ. 15) συν-
 ἦνθησε. 16) ἐκοίταξε. 17) ἀπάντησιν. 18) ἐστόλισαν. 19) ἔλα. 20) οἱ δύο μαζί. 21) ξανά,
 πάλιν. 22) ἀνεγνώρισε. 23) εἰς τὸ σκίτι σας. 24) πῆγαινε πάλιν ἀπ' ἐκεῖ ποὺ ἦλθες.

ΑΠ.

ΤΟΥ ΣΚΛΑΒΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΡΑΒΙ

- Γολέτα¹ ν'έταξίδευε 'ς τσ' 'Αιτάλειας τὸ κανάλι·
 εἶχε λεβέντες ναυτικούς καὶ μπέη καπετάνιο,
 εἶχε καὶ σκλάβο ν' ὁμορφο στὰ σίδερα δεμένο.
 Κι ὁ σκλάβος ἀνεστέναξε κ' ἐστάθηκ' ἡ γολέτα.
- 5 Κι ὁ μπέης 'πηλογήθηκε μέσ' ἀπ' τὴν κάμαρά του.
 —«Ποιὸς ναύτης ἀπ' τοὺς ναῦτες μου καὶ ποιὸς ἀπ' τὰ παιδιά μου,
 ποιὸς εἶναι π' ἀνεστέναξε κ' ἐστάθηκ' ἡ γολέτα;»
 Κι ὁ σκλάβος 'πηλογήθηκε μὲ τὸ καημένο ἀχειλί.
 —«'Εγὼ 'μαι π' ἀνεστέναξα κ' ἐστάθηκ' ἡ γολέτα».
- 10 —«Σκλάβε μ', πεινᾶς; σκλάβε μ', διψᾶς; σκλάβε μ', ροῦχα δὲν ἔχεις;»
 —«Οὔτε πεινῶ, οὔτε διψῶ, κι οὔτε ροῦχα δὲν θέλω!
 τὸν τόπο μου θυμήθηκα κ' ἐκεῖ θέλω νὰ πάγω.
 Ἦμουν τριῶ μερῶ γαμπρός, δώδεκα χρόνια σκλάβος
 κι ἀπόψε τὴ γυναῖκα μου ἄλλος τὴν εὐλογᾶται».
- 15 —«Σκλάβε μου, γιὰ τραγούδησε καὶ νὰ σέ λευτερώσω».
 —«Πόσες φορές τραγούδησα καὶ λευτεριά δὲν εἶδα·
 μὰ πάλι γιὰ χατήρι σου νὰ ξανατραγουδήσω.
 Φέρτε μου τὸ λαγοῦτο μου μὲ τσ' ἀσημένιες κόρδες,
 νὰ τραγουδήσω χλιβερά,² νὰ κλαίγω πικραμμένα,
- 20 τὰ νιάτα μου πού πέρασα στὰ σίδερα δεμένος.
 Δώδεκα χρόνια ἔκαμα στῆς Μπαμπαριάς τὰ μέρη·
 λεφτοκαρυὰν ἐφύτεψα στῆς φυλακῆς τὴν πόρτα
 καὶ λεφτοκάρυ ν' ἔφαγα καὶ λευτεριά δὲν εἶδα».³
 —«'Αἶδε, σκλάβε μου, στὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα
 καὶ πᾶρε καὶ τὸ μαῦρο μου καὶ πάνω καβαλλίκα».
 Ὡστε νὰ πῆ «ἔχετε γειά», πήρε σαράντα μίλια
 κι ὥστε νὰ ποῦνε «στὸ καλὸ», ἄλλα σαράντα πέντε.
- 25 Στὸν δρόμον ὅπου πήγαινε τὸν Θεὸν παρακαλοῦσε.
 —«Θεὲ μ', νὰ βρῶ τὸν κύρη⁴ μου στ' ἀμπέλια νὰ δουλεύη».
 Σὰν χριστιανὸς πού τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη⁵
 καὶ πήγε καὶ τὸν εὔρηκε καθὼς παρακαλοῦσε.
 —«Καλησπέρα σου, γέροντα». — «Καλῶς τὸ παλληκάρι».
- 30 —«Τοῦνος⁶ εἶναι τ' ἀμπέλια αὐτὰ πού μὲ καλὸ τὰ σκάφεις;»

1) γολέτα = εἶδος ἰστιοφόρου πλοίου (λ. βεν. goleta). 2) θλιβερά. 3) οἱ στίχοι οὗτοι, 21-23, ἀποτελοῦν μεταγενεστέρων εἰς τὸ ἄσμα προσθήκην παραληφθέντες ἐξ ἐτέρου δημοτικοῦ τραγουδιοῦ· βλ. κατωτέρω, σ. 117-118. 4) τὸν πατέρα. 5) εἰσηκούσθη. 6) τίνος.

- «Τῆς ἔρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ χαμένου, πού 'ταν τριῶ μερῶ γαμπρός, δώδεκα χρόνια σκλάβος κι ἀπόψε τῆ γυναίκα του ἄλλος τὴν εὐλογᾶται».
- «Πές μου νὰ ζήσης, γέροντα, φτάνω κ' ἐγὼ στὸ γάμο ;»
- 35 - «'Αν εἶν' ὁ μαῦρος σ' γλήγορος φτάνεις καὶ σὺ στὸ γάμο· ἂν εἶν' ὁ μαῦρος σου βαρὺς ' π' τὴν ἐκκλησιά νὰ βγαίνουν». Δίνει βιτσιᾶ² τὸ μαῦρο του σάν ἀστραπὴ διαβαίνει. Στόν δρόμον ὅπου πήγαινε τὸν Θεὸν παρακαλοῦσε. «Θεέ μ', νὰ βρῶ τὴ μάννα μου στόν ποταμὸ νὰ πλύνῃ».
- 40 Σάν χριστιανὸς πού τό 'λεγε, σάν ἅγιος ἔξακούστη καὶ πῆγε καὶ τὴν ἤρρηκε καθὼς παρακαλοῦσε.
- «Καλημέρα σου, μάννα μου». — «Καλῶς τὸ παλληκάρι».
- «Τοῦνος³ εἶναι τὰ ροῦχ' αὐτὰ πού κάθεσαι καὶ πλύνεις ;»
- «Τῆς ἔρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ χαμένου,
- 45 πού 'ταν τριῶ μερῶ γαμπρός, δώδεκα χρόνια σκλάβος κι ἀπόψε τῆ γυναίκα του ἄλλος τὴν εὐλογᾶται».
- «Πές μου νὰ ζήσης, μάννα μου, φτάνω κ' ἐγὼ στὸ γάμο ;»
- «'Αν εἶν' ὁ μαῦρος σ' γλήγορος φτάνεις καὶ σὺ στὸ γάμο κι ἂν εἶν' ὁ μαῦρός σου βαρὺς στὴν ἐκκλησιά νὰ βγαίνουν».
- 50 Δίνει βιτσιᾶ³ τὸ μαῦρο του στὴν ἐκκλησιά προφταίνει κι ὁ μαῦρος χιλιμίντρησε⁴ στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα. Κ' ἡ νύφη καθὼς ἄκουσε τὸ μαῦρο νὰ μουγγρίζῃ,⁵ γυρίζει λέγει τοῦ παπᾶ πού 'ρτε νὰ τὴ βλογήσῃ.
- «'Αφσε, παπᾶ μ', τὰ στέφανα, πᾶψε καὶ τὸ βαγγέλιο γιὰτ' ὁ καλὸς μου πρόφτασε, γιὰτ' ὁ καλὸς μου ἦρτε».

Μικρὰ Ἀσία (Κύζικος). - Λ. Α., ἀρ. 189, σ. 180, ἀρ. 5 (Μ. Φιλανθίδης, 1894).

Αἰα.

- Πέντε φριγάδες⁶ ἤμεστα καὶ δεκοχτῶ γαλιότες⁷ εἶχαμε σκλάβους ὁμορφους στὴν ἄλυσο βαρμένους. Γεῖς σκλάβος ἀναστέναξε κ' ἐστάθηκ' ἡ φριγάδα. Κι ὁ μπέης ἀπὸ τσ' ὠρίζε, πολλὰ τοῦ βαροφάνη.
- 5 - «Ποιὸς εἶν' ἀπ' ἀναστέναξε κ' ἐστάθηκ' ἡ φριγάδα ; ἂν εἶναι ἀπὸ τσοὶ σκλάβους μου νὰ τόνε λευτερώσω κι ἂν εἶν' ἀπὸ τσοὶ ναῦτες μου νὰ τόνε ξεπλερώσω».⁸

1) βραδόπους. 2) τίνος. 3) μασιτίγισιν. 4) ἐχρεμέτισε. 5) νὰ φωνάζῃ δυνατά.

6) φριγάδα = τρίστηλον πολεμικὸν πλοῖον (λ. βεν. fregada). 7) γαλιότα· ἐνταῦθα πειρατικὸν πλοῖον, ἰστιοφόρον ἢ κωπήλατον. 8) οἱ στίχοι 6-7 προσετέθησαν ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Κρήτης. Λ. Α., ἀρ. 31, σ. 245-246.

- Σκλάβος τ' ἀπηλογήθηκε 'πό μέσ' ἀπού τ' ἀμπάρι.¹
 - «'Εγώ 'μαι π' ἀναστέναξα κ' ἐστάθηκ' ἡ φριγάδα».
- 10 - «Σκλάβε, πεινῶς; σκλάβε, διψῶς; μὴ τὸ ψωμί σου λείπει;»
 - «Μήτε πεινώ, μήτε διψῶ, μήτε ψωμί μου λείπει
 τοῦ τόπου μου θυμήθηκα καὶ τῆ γλυκειᾶς μ' ἀγάπης,
 ἀπού 'μουν τριμερόγαμπρος κ' ἐδά² 'μαι ὁ δόλιος σκλάβος.
 Δώδεκα χρόνους σήμερα σκλάβος εἶμ' ὁ καημένος»
- 15 κι ὀψές³ πουλοῦν τὰ ροῦχα μου, τὴν ἄλλη τ' ἄρματά μου,
 σήμερο τὴ γυναῖκα μου ἄλλος τήνε βλογαταί». ⁴
 - «Τραγουδήξέ μου, σκλάβε μου, κ' ἐγώ σέ λευτερώνω».
 - «Μὰ 'γὼ ξανατραγουδήξα καὶ λευτεριά δὲν εἶδα,
 μὰ πάλι γιὰ τὴ λευτεριά θὰ πῶ 'ναν⁵ τραγουδάκι.
- 20 Γιὰ δώστε μου τὴ λύρα μου, τὸ δόλιο μου δοξάρι⁶
 νὰ θυμηθῶ τσ' ἀγάπης μου, σήμερο τήνε χάνω,
 νὰ κάμω μάννες νὰ σφαιοῦν καὶ λυγερές νὰ κλάψουν,⁷
 νὰ κάμω καὶ μιὰ λυγερὴ νὰ μπῆ εἰς τὸ καράβι,
 νὰ τὴ φιλήσ' ὁ μπέης μας καὶ νὰ μὲ λευτερώσῃ».
- 25 Καὶ δοῦδουν⁸ του τὴ λύραν του, τὸ δόλιον του δοξάρι⁹
 τσ' ἀγάπης του θυμήθηκε τὰ δάκρυα ντου ἐτρέξαν
 καὶ κάνει μάννες νὰ σφαιοῦν καὶ λυγερές νὰ κλάψουν
 καὶ κάνει καὶ μιὰ λυγερὴ νὰ μπῆ εἰς τὸ καράβι
 καὶ τὴ φιλεῖ ὁ μπέης του καὶ τότε λευτερώνει.⁹
- 30 Καβαλλικῶ τὸ μαῦρο¹⁰ ντου πάει σαράντα μίλια.
 Στὴ σιράτα τοῦ συναπαντᾷ¹¹ γεῖς γέρος σ' ἀμπελάκι.
 - «Νὰ ζήσης, μπάρμπα γέροντα, τίνος εἶν' τ' ἀμπελάκι;»
 - «Τῆ ἐρημιᾶς, τῆ σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ Γιαννάκη,
 ἀπού 'τον τριμερόγαμπρος κ' ἐδά 'ναι ὁ δόλιος σκλάβος.
- 35 Δώδεκα χρόνους σήμερο σκλάβος εἶν' ὁ καημένος
 κι ὀψές³ πουλοῦν τὰ ροῦχα ντου τὴν ἄλλη τ' ἄρματά του,
 σήμερο τὴ γυναῖκαν του ἄλλος τήνε βλογαταί». ⁴
 - «Πέ μου, νὰ ζήσης, γέροντα, ἂν φτάνω στὰ στεφάνια».
 - «'Αν εἶν' ὁ μαῦρος γλήγορος, φτάνεις εἰς τὰ στεφάνια».

1) τὸ κύτος τοῦ πλοίου (λ. τ. ambar). 2) τώρα. 3) χθές. 4) τὴν στέφεται, τὴν νυμφεύεται δι' ἱερολογία. 5) ἕνα. 6) τόξον τῆς λύρας. 7) οἱ στίχοι 22-24 διελίζονται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, ὅμως ἀποτελοῦν ὀργανικὸν μέρος τοῦ ἔξοχου· βλ. καὶ ἐν τῇ παραλλ. Α.Α., ἀρ. 31, σ. 245-46, στ. 20-22. 8) δίδουν. 9) οἱ στίχοι 27-29, ἀκολουθοῦντες μετὰ τὸν στίχον 32 (ἐκδ. Jeann., στ. 25) καὶ ἀδελειζόμενοι ὑπὸ τοῦ Γιανναρ. τοποθετοῦνται ἐνταῦθα συμφώνως καὶ πρὸς τὴν παραλλαγὴν ἐκ Κρήτης· Α.Α., ἀρ. 31, σ. 245-246, στ. 24-26. Ἐκ τῆς παραλλ. Γιανναράκη παραλείπεται ἐνταῦθα ὁ στίχος 22: Κι ὁ μπέης τὸν λυπήθηκε καὶ τότε λευτερώνει. 10) τὸν ἵππον. 11) τὸν συναπτεῖ.

- 40 πάλι καί εἶν' ἀμπασσωπός,¹ θά φτάξης εἰς τὸ γάμο».
 Δούδει βιτσιά² τοῦ μαύρου ντου σσιή νύφης καί προβαίνει³
 κι ὁ μαῦρος του χιλμιντρᾶ⁴ κ' ἡ κόρη τὸν γνωρίζει.
 - «Ἄσ'⁵ τὰ διαβάσματα, παπᾶ, δάσκαλε, τὸ ψαλτήρι,
 γροικῶ τὸν τὸν Γιαννάκη μου ποὺ τραγουδεῖ καί φτάνει.
 45 - «Τὴν μπάντα μπάντα,⁶ δέσποτα, νά ἰδῶ κ' ἐγὼ τὴ νύφη».
 Κι ἀποὺ τὴ χέρα τὴν ἀρπᾶ στὸ μαῦρο τὴν καθίζει.

*Ant. Jeannarakis, Ἶσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 203 - 204, ἀρ. 265.*

Ο ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΣ Κ' Η ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΑ

Εἰς τὸν κύκλον τῶν ᾠσμάτων τούτων τῆς ἀρπαγῆς δύναται νὰ ὑπαχθῆ, παρὰ τὸν χαρακτήρα του μᾶλλον ὡς παραλογῆς, καὶ τὸ ὄσμα τοῦ φυλακισμένου ὅστις μὲ τὸ τραγούδι του συγκινεῖ τὴν βασιλοπούλαν, τὴν ὁποῖαν ἔχει ἐρωτευθῆ καὶ διὰ τὴν ὁποῖαν εἶναι ἐγκάθειρκτος καὶ ζητεῖ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀπελευθέρωσίν του.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Σ' ἦθε' καὶ μπιριστῆ⁷ ἐκεῖν' ἡ δόλια μέρα,
 ἐκεῖν' ἡ δόλια Κυριακὴ κ' ἡ πίουλη 'ευτέρα,⁸
 ποὺ πιάσασι τὸν Κωσταντὴ μὲ τὴν Ἐμιροπούλλα.
 Τράντα τόπ πιάνν' ἀφ' τὸ γιακά κ' εἴκοσι 'ποὺ τὰ πόγια,⁹
 5 στήφ φυλακὴ τὸβ βάλλουσι νά κάμη τράντα μέρες'
 κ' ἐκεῖ τὸν ἐξεχάσασι κ' ἦκαμε τράντα χρόνους.
 Πότε καὶ πότε τραουεῖ¹⁰ καὶ σβῆννει τὸκ καμότ του.
 Κ' ἡ κόρη ποὺ τὸν ἀπαῖ¹¹ 'ς τὸ παραθύριν ἦβγε.
 - «Τραούησέ μου, Κωσταντῆ, νά ἦς¹¹ τὴλ λευτεριάσ σου».
 10 - «Πολλὲς φορές τραούησα καὶ λευτεριά 'έν εἶα,¹²
 'μμ' ἐγιώ¹³ διὰ τὴν ἐλευτεριά πάλι νά τραουήσω.
 Λεφτοκαρυὰν ἐφύτεψα στής φυλακῆς τὸκ κῆπο
 καὶ λεφτοκάρυα ἦφακα καὶ λευτεριὰν 'έν εἶα.¹⁴
 Σῶρε, κόρη, στής μάννας σου νά πάη 'ς τοῦ κυροῦ σου,
 15 νά μπῆ, νά βγῆ 'ς τοῦ 'ασιλιᾶ γιὰ νά μὲ λευτερώση».

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικὰ τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθῆναι 1928, σ. 273.*

1) ἂν πάλι εἶναι βραδουκίνητος (λ. ἰτ. abasso). 2) δίδει μασιτίγωσιν. 3) προβάλλει, παρουσιάζεται. 4) χρεμετίζει 5) ᾄφρησε. 6) πρὸς τὰ πλάγια παραμέρισε (λ. ἰτ. banda). 7) νά ἤθελε καὶ ἀνάψει. 8) ἡ ἐπίβουλος, κακὴ, Δευτέρα. 9) πόδια. 10) ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, κάπου κάπου, τραγουδεῖ. 11) νά ἰδῆς. 12) δὲν εἶδα. 13) ὅμως ἐγώ. 14) δὲν εἶδα.

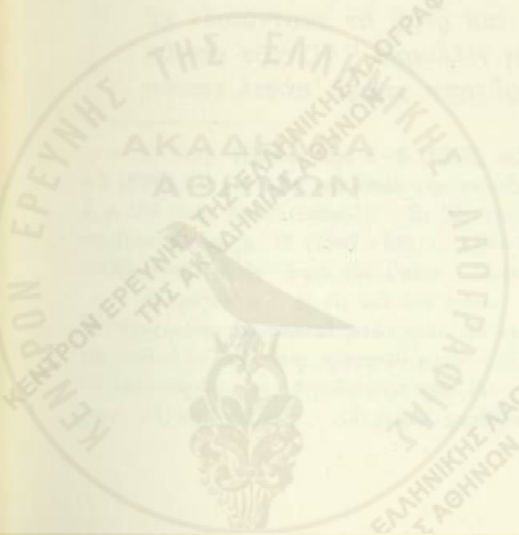
Α'α .

- Πήγα στη βρύση για νερό, κρύο νερό να πάρω,
 βαρειά άδικιά μου ρίξανε πώς φίλησα κορίτσι.¹
 Στη φυλακή μ' έρρίξανε² να κάμω χρόνια δέκα
 και τὰ κλειδιά έχασανε και κάνω δεκαπέντε.
- 5 Πορτοκαλίτσα φύτεψα στῆς φυλακῆς τὴν πόρτα,
 πορτοκαλάκια ἔφαγα κι ἀκόμα δὲν ἔβγῆκα.
 Μιὰ μέρα και μιὰ Πασκαλιά, μιὰ πίσσημην ἡμέρα
 μὲ πήρε τὸ παράπονο κι ἀρχίνησα νὰ κλαίω³
 κι ἀρχίνησα νὰ τραγουδῶ τῆς φυλακῆς τραγούδι.³
- 10 Βασιλοπούλα τ' ἄκουσε 'πό 'να ψηλὸ παλάτι.
 – «Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποὺ τραγουδεῖ, ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ κλαίει;
 νὰ τοῦ χαρίσω ἔννια χωριά και δέκα βιλαέτια».
 – «Δὲν θέλω τὰ ἔννια σ' χωριά μηδὲ τὰ βιλαέτια σ',
 μόν' θέλω τὴ μεσοῦλα σου, νὰ σφίξω, ν' ἀγκαλιάσω».
- 15 – «Σύρτε, σκλάβες, και βάλτε τον ἀκόμη παραμέσα
 νὰ κάμη νύχια πιθαμὲς και τὰ μαλλιά του πῆχες».⁴

Θράκη ("Αβδηρα Σάντης). - Λ. Α. ἀρ. 2157, σ. 121
 (Δ. Πετρόπουλος και Σπ. Περιστέρης, 1955).

1) Εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἔξαυτος μετὰ τὸν στ. 2 ἀκολουθεῖ: οὐδὲ κορίτσι φίλησα, οὐδὲ και παντρεμένη. 2) χειρ.: μου ρίξανε. 3) εἰς τὸ κείμενον τὸ βον ἡμιστίχιον εἶναι: τὰ κλέφτικα τραγούδια. Τοῦτο διωρθώθη συμφώνως πρὸς τὴν παραλλ. ἐκ Ρουμλουνίου Πιερίας (Λ.Α., ἀρ. 984 Γ', σ. 872-74, ἀρ. 55, στ. 9, Δ. Λουκόπουλος, 1935). 4) Ὁ στίχος ἀπαντᾷ και ἄλλως: νὰ κάμη νύχια πιθαμὲς και τὰ μαλλιά πλεξοῦδες.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ἈΣΜΑΤΑ

Α΄. ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΓΑΒΡΑ

(1118 - 1140)

Τὰ ἄσματα τοῦ Πόντου, ὅστις διέσωσεν, ὡς καὶ ἡ Κύπρος, ἀκραιφνεῖς τὰς παραδόσεις τῆς Ἀκριτικῆς ἐποποιίας, διετήρησαν κατ' ἀξιοθαύμαστον τρόπον καὶ τὴν μνήμην τῶν ὀνομάτων ἀνδρῶν διακριθέντων εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ Πόντου. Εἰς τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι ὁ στρατηγὸς Κωνσταντῖνος Γαβρᾶς, ὁ μνημονευόμενος εἰς τὸ κατωτέρω ἄσμα. Οὗτος ἦτο ἀνεσιός τοῦ ἐν ἔτει 1098 αἰχμαλωτισθέντος ὑπὸ τῶν Σελτζούκων Τούρκων καὶ ἐν Θεοδοσιουπόλει (Ἐρζερούμ) μαρτυρήσαντος στρατηγοῦ Θεοδώρου Γαβρᾶ, γενόμενος δ' ἐν ἔτει 1118 ἑπαρχος καὶ στρατηγὸς τοῦ θέματος Χαλδίας, τοῦ ὁποῦ ἔδρα ἦτο ἡ Τραπεζοῦς, ἐκήρυξε τὸ 1126 ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον ἡγεμόνα καὶ κατέσχε τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ 1140, ὅτε κατεβλήθη ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ.¹

Τὸ ἄσμα ἀναφέρεται εἰς καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Γαβρᾶ ἐκ χιονοθύελλης κατὰ τινα ἐν καιρῷ χειμῶνος διάβασιν αὐτοῦ ἀπὸ τὸ Σταυρίν διὰ Κουλάτ ντὰν πρὸς Μαντζούκαν ἐν τῇ θέσει, ἡ ὁποία μέχρι σήμερον ὀνομάζεται «τῇ Γαβρᾶ τὸ ραχίν». Ἐπειδὴ δ', ὡς γνωστόν, τὰ ἱστορικά ἄσματα, σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεως, εἶναι σύγχρονα τῶν γεγονότων εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται, τὸ κατωτέρω ποντιακὸν ἄσμα δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς τὸ παλαιότατον ἐκ τῶν γνωστῶν ἱστορικῶν ἁσμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.²

Γ. Α. Μ.

- «Τραβῶδ',³ Γαβρᾶ, τραβῶδ', Γαβρᾶ, νὲ Γαβροκωσταντίνε».

- «Ἐμέν' ἴκι πρέπ' ἵ νὰ τραβῶδῶ, μοιρολογῶ κ' ἐσ' ἄκ'σον⁴
καὶ ἔμπ' ἀπέσ' ἴς σὸ μαναστήρ' κ' ἕναν κερόπον⁵ ἄφον.⁶»

Ἄν ἔρτ' ὁ Μάρτ'ς ὁ μάραντον⁷ κι Ἄπριλῆς ὁ φονέας,⁸

5 ἄν λειοῦντανε τὰ χῶνα καὶ φαίν'νταν τὰ ρακάνα,⁹

πᾶσαν τζατζίν¹⁰ σκουλλίν μαλλίν, πᾶσαν ὀρμίν¹¹ κορμία,

πᾶσαν λιθάρ' κρέας παρτιῶν¹² καὶ πᾶσαν τόπον φρούχνα¹⁴

1) Ἀρχ. Πόντου, τόμ. 4-5 (1933), σελ. 55-56, 226, 456 καὶ Ἐπετ. Ἐτ. Βοζ, Σπουδῶν, τ. 7 (1930), 70 κέ. Ἐνθά καὶ εἰκὼν τῆς σημαίας τοῦ Κωνστ. Γαβρᾶ βλ. καὶ Ἄνναν Κομνηνῆν 2, σ. 196 (ἐκδ. Reifferscheid). 2) Βλ. καὶ Γεωργ. Ἀ. Μέγα, Παλαιὰ ἱστορικὰ τραγούδια τοῦ Πόντου, Λαογρ. 17 (1957-58), σ. 373-382. Πρβλ. Ὁδ. Λαμπρίδου, Ἡ χρονικὴ σύνοψις τοῦ Μανασῆ καὶ ἐν ἄσμα τοῦ Γαβρᾶ, Ἀρχ. Πόντου, τόμ. 22 (1958), σ. 199-219.

3) τραγούδα. 4) εἰς ἐμὲ δὲν πρέπει. 5) κ' ἐσὶ ἀκουσον. 6) κεράκι. 7) ἄναψι. Ὁ στίχος μόνος ὁμοιοκαταλητῶν πρὸς τὸν προηγούμενον καὶ διακόπτων τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου μετὰ τὸ ἄκ'σον. εἶναι προφανῶς μεταγενεστέρου προσθήκη. 8) ὁ μαραιίνων. 9) λέγεται καὶ κατακαήμενος, ὡς θιρμός μὴν πρὸλ. ἔκχιε τὸ φῶρος φονιά=τὸν ἐπύρωσε πολύ. 10) ράχες. 11) κάθε θῆμος. 12) ρεῖμα, χαράδρα. 13) κομμάτι (λ. τ. parça). 14) μούχλα.

καὶ πᾶσαν παραπόταμον χερεάν¹ πάει τὸ αἴμαν.
 "Ἐρχουν μαννάδες κ' ἔρωτοῦν καὶ ντό τζοάπ' θά δίγω ;"
 10 ἔρχουν χροάδες" κι ὄρφανά καὶ ντό ν' ἀπηλογοῦμαι ;»

Πόντος (Σταυρίν). - Ἄρχεϊον Πόντου, τόμ. 11 (1941), σ. 29.

Β'. ΤΟ ΚΡΟΥΣΟΣ ΤΗΣ ΑΝΤΡΙΑΝΟΠΟΛΗΣ

(1361)

Εἰς τὴν ὑπερχλιετῆ ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου ἡ Ἄδριανούπολις καὶ ὁλόκληρος ἡ Θράκη ὑπέστη πολλὰς δηώσεις, ἰδίᾳ ἀφότου οἱ Βούλγαροι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν παρά τὸν Δούναβιν χώραν. Εἰς ποίαν ἐκ τούτων ἀναφέρεται τὸ τραγούδι δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Ν. Γ. Πολίτης εἰκάσεν ὅτι ἡ καταστροφή συνέπεσεν εἰς ἡμέρας ἑορτῶν, καὶ δὴ τῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα, εἰς ἃς τίθεται ἡ ἄλωσις τῆς Ἄδριανουπόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τοῦ Σκυλογιάννη (τὸ 1205), εἶναι τυπικοί, ἀπαντῶντες, ὡς καὶ ὁ πρῶτος στίχος, καὶ εἰς ἄλλα τραγούδια² (πρβλ. τὸ τραγούδι τῆς Ρεθεμνιώτισσας σουλτάνας Εὐμενίας Βεργίτη, Λαογρ. 9 (1926/28), 176-177, ἀρ. 47, στ. 28-30 καὶ ἀνέκδ. συλλογὴν Παύλου Λάμπρου, Λ. Α., "Υλῆ Ν. Πολίτου, ἀρ.-2678):

*... τὲς τρεῖς γιορτὲς τοῦ χρόνου,
 ἢ μιὰ ἦτον τοῦ Βαγγελισμοῦ, ἢ ἄλλη τῶν Βαγιῶνε,
 τὴν τρίτη τὴν καλύτερη μὲ τὸ Χριστὸς Ἄνέστη.*

"Ἄλλως τε καὶ εἰς τὸν Ν. Γ. Πολίτην φαίνεται πιθανώτερον, ὅτι τὸ τραγούδι διεκτραγωδεῖ ἄλλην, νεωτέραν ἄλλ' ἐξ Ἰσου δραματικὴν, καταστροφὴν τῆς πρώτης μετὰ τὴν Βασιλεύουσαν πόλεως τῆς Θράκης, τὴν ἄλωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ Ἀμουράτ κατὰ τὸ 1361. Καὶ ταύτης ὁμοῦ προηγήθη κατὰ τὸ 1353 ἡ δῆωσις ὑπὸ τῶν συμμάχων τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ Τούρκων, εἶναι δὲ πιθανόν κατὰ τὸν Ν. Πολίτην, ὅτι «θὰ διετηρεῖτο τότε ἀκόμην νωπὴ ἢ μνήμη τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀλώσεων καὶ καταστροφῶν» ποῦ ὑπέστη ἡ μαρτυρικὴ πόλις «κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος ὑπὸ Φράγκων, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων, ἀφοῦ μάλιστα τρεῖς τούτων ἔγιναν ἐντὸς δύο ἐτῶν».³

Γ. Α. Μ.

Τὰ χελιδόνια τῆ Βλαχίας καὶ τὰ πουλιά τῆ Δύσης⁴
 κλαῖσιν ἀργά,⁵ κλαῖσιν ταχιά,⁶ κλαῖσιν τὸ μεσημέρι,
 κλαῖσιν τὴν Ἀντριανόπολη τὴν πολυκρουσεμένη,
 ἀποῦ τὴν ἐκρουσεύγανε⁷ τρεῖς ἑορτὲς τοῦ χρόνου⁸

1) χεριά, φουχιές, ἄφθονον. 2) καὶ ποίαν ἀπάντησιν θά δίδω; (λ. τ. cenvap). 3) ἔρχονται χῆρες.

4) Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 1. 5) ὁρθότερον παρὰ Ἀντ. Μανούση, Τραγούδια ἐθνικά, Μέρ. [Β'] εἰς Κέρκυραν 1850, σ. 119: Τ' ἀηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιά τῆς Δύσης. Ὅστω καὶ ἐν κώδ. τοῦ ιζ' αἰ. τῆς μονῆς Ἰδύρων τοῦ Ἀγ. Ὁρουσ. Ν. Ἑλληνομνήμων, τόμ. ΙΑ', (1914), σ. 429, ἀρ. 2. 6) κατὰ τὸ βράδον. 7) τὸ πρωί. 8) ἐλεηλάτουν.

5 τῷ Χριστογέννω γιά κερὶ καὶ τῷ Βαγιῶ γιά βάγια
καὶ τὴν ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς γιά τὸ Χριστὸς ἀνέστη.¹

Κρήτη (Περβόλια Κισάμου). - Λ.Λ., ἀρ. 1161
Δ', σ. 70 - 71 (Μαρία Λιουδάκη, 1938).

Γ'. ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Διὰ τῶν καταπληκτικῶν κατακτήσεών των οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα εἰς βάρος τοῦ βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ συνεχοῦς δι' αὐτῶν ἀκρωτηριασμοῦ τοῦ Κράτους ἔθεσαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἀπειλὴν αὐτῶν καὶ τὸ τελευταῖον προπύργιον του, τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ τότε αὐτοκράτορες, πρὸ τοῦ ἐπικρεμαμένου μεγίστου κινδύνου, βλέποντες ὅτι ἦτο ἀδύνατος ἡ δι' ἰδίων μόνον μέσων ἀπόκρουσις καὶ ἐκδίωξις τοῦ κατακτητοῦ ἀπὸ τὸ εὐρωπαϊκὸν ἔδαφος, ἐστράφησαν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς χριστιανικῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ζητοῦντες παρ' αὐτῶν συνδρομὴν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τοῦ τε χριστιανικοῦ καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ Ἰωάννης Ε' ὁ Παλαιολόγος πρῶτος ἐπεχείρησε πρὸς τοῦτο κατὰ τὰ ἔτη 1369 - 1370 μακρὸν ταξίδιον εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἄνευ ἀποτελέσματος τινος, ὑποστάς ἔτι ταπεινωσιν ἐκ μέρους τῶν Ἑνετῶν ὡς κρατηθεὶς ἐπ' ἀρκετὸν αἰχμάλωτος διὰ συναφθὲν ὑπ' αὐτοῦ χρηματικὸν δάνειον, τὸ ὅποιον κατόπιν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιστρέψῃ.

Ἀργότερον, τῷ 1399, ἐπεσκέφη τὴν Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Γερμανίαν καὶ Ἀγγλίαν, ἐπαιτῶν ἐπίσης εἰς μάτην βοήθειαν, ὁ διάδοχός του αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Β' (1391 - 1425) καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἰωάννης Η' (1425 - 1448) τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὰ ἔτη 1437 - 1439.

Εἰς τινὰ τῶν ἀτυχῶν τούτων ἀποστολῶν φαίνεται ὅτι ἀναφέρεται τὸ κατωτέρω ἄσμα τὸ ὅποιον εἶναι σήμερον γνωστὸν μόνον εἰς τὴν δυτικὴν Κρήτην. Κατὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντῆς, περιερχόμενος ἀγνωρίστος εἰς τὴν ξένην πρὸς ἐπαιτείαν, προφανῶς βοηθείας, ἀνεγνωρίσθη ἐκ τῶν ὄπλων τὰ ὅποια ἔφερον ὑπὸ τὸν μανδύαν του ὅτι ἦτο βασιλόπουλο.

Πιθανὸν εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ ἄσματος ἀντὶ τοῦ ὀνόματος Κωνσταντῆς ἀνεφέροντο Ἰωαννῆς (= Ἰωάννης) ἢ Μανουήλ, ὀνόματα τῶν αὐτοκρατόρων οἵτινες, ὡς ἀνωτέρω, ἐταξίδευσαν εἰς τὴν Δύσιν, εἰς τὰ ξένα, ζητοῦντες βοήθειαν. Τὸ ἀρχικὸν ὄνομα τοῦτο ἀργότερον, μετὰ τὴν ἄλωσιν, φαίνεται ὅτι ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ Κωνσταντῆς, τοῦ ὀνόματος τοῦ θρυλικοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ΙΑ' τοῦ Παλαιολόγου, ὅστις ἐπίσης διὰ πρεσβειῶν πρὸς τὰς χριστιανικὰς Αὐλὰς τῆς Εὐρώπης μέχρι τελευταίας στιγμῆς πλείστας κατέβαλε προσπάθειας, ὅπως ἐπιτύχῃ ἀποστολὴν βοηθείας εἰς τὴν κινδυνεύουσαν Κωνσταντινούπολιν. Οὕτω δὲ συνεδέθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ τὸ ἄσμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον, εἰς τὸν ὅποιον καὶ τὸ ἀποδίδει ἡ σχετικὴ περὶ αὐτοῦ παράδοσις.²

Γ. Κ. Σ.

1) Τὸ ἄσμα συνεχίζεται μὲ τοὺς στίχους :

*Χριστὸς ἀνέστη, κοπελιά, ἔλα νὰ φιληθοῦμε
καὶ βάστα καὶ σὴν χέρα σου κλημα νὰ βλοηθοῦμε.*

² Ἡ προσθήκη αὐτὴ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὸ ἄσμα ἄδεται κατὰ τοὺς γάμους.

2) Βλ. εἰς περ. Προμηθ. ὁ Πορφ., ἔτ. Η' (1932) ἀρ. 169, σ. ζ', Κρητικὰ Μελέται, ἔτ. Α' (1933), σ. 221.

“Οντεν ἐδικονίζεντον ὁ Κωσταντῆς ᾿ς τὰ ξένα,
 τοοὶ ρουγες ρουγες¹ περπατεῖ καὶ τὰ στενὰ διαβαίνει·
 κ’ εἶχε τὰ ράσα κούντουρα² κ’ ἐφάνη τ’ ἄρματάν του,
 κ’ ἐφάνη τ’ ἀλαφρὸ σπαθὶ μετ’ ἄργυρὸ θηκάρι.”

- 5 Βασιλιοπούλα τὸ θωρεῖ ἀπὸ ψηλὸ πελάτι·
 – «Δὲν εἶν’ εὐτὸ φτωχόπουλο μηδὲ καὶ διακονιάρης,³
 μόνο ἔναι βασιλιόπουλο μεγάλης ρήγας γέννα».⁴

*Ant. Jeannarakis, "Ψεμματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 96 - 97, ἀρ. 75.*

Δ'. ΤΗΣ ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑΣ

(1453)

Μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν τραγουδιῶν τοῦ λαοῦ μας ἐξέχουσιν θέσιν κατέχει τὸ τραγούδι τῆς Ἁγιά Σοφίας. Καὶ εἶναι τοῦτο εὐνόητον. Κανένα ἄλλο γεγονός τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας δὲν συνεκλόνησε τόσο καθολικὰ τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν, ὅσον ἡ πτώσις τῆς Πόλεως καὶ ἡ ἀπώλεια τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ποῦ ἐσήμεινε τὴν ἀπώλειαν αὐτὴν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ γένους. Δι’ αὐτὸ ὁ θρῆνος διὰ τὸ πάρισμο τῆς Πόλης καὶ τῆς Ἁγιά Σοφίας ὑπῆρξε γενικὸς, πανελλήνιος.

Ἄλλὰ καὶ ὡς τραγούδι ὁ θρῆνος αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα, τὰ λυρικώτερα δημιουργήματα τῆς λαϊκῆς Μούσης. Δὲν ἐπιχειρεῖ ἐδῶ ὁ δημοτικὸς ποιητὴς νὰ ἱστορήσῃ, νὰ ἐκθέσῃ τὰ γεγονότα, ἀλλὰ ὑψώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὰ οἰαδήποτε περιστατικά, διὰ νὰ δώσῃ ἔκφρασιν εἰς τὸ πάθος, τὴν συγκίνησιν τῆς ψυχῆς ποῦ προκαλεῖ ἡ μεγάλη καταστροφή.

Αὐτὴ ἡ ἀναγγελία τοῦ γεγονότος ἀπηχεῖ εἰς τὸ πρῶτον ἐκ τῶν παραθεμένων ᾠσμάτων ὡς κραυγὴ σπαρακτικὴ ἀπογνώσεως.

Ἡ φωνὴ κατόπιν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, τὰ δάκρυα εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, καὶ τὰ δύο στοιχεῖα ζωντανὰ θρησκευτικῆς πίστεως καὶ ποιήσεως, εἶναι τὸ πρῶτον φωνὴ μιᾶς ἀδυσωπῆτου μοίρας, τὸ δεύτερον ἔκφρασις τελειωμένη τῆς θλίψεως διὰ τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τῆς μοίρας. Καὶ ἐνῶ βαθεῖα ἐκδηλώνεται ἡ συνειδησις τῆς συμφορᾶς, ποῦ ἔρχεται νὰ πλήξῃ τὸ ἔθνος ὀλόκληρον, ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ δὲν ἀφήνεται εἰς τὴν ἀποθάρρυνσιν καὶ παρήγορον λάμπει εὐθὺς ἢ ἐλπίς διὰ τὴν ἀνόρθωσιν, τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐθνικῆς κληρονομίας· εἶναι ἡ ἐλπίς τοῦ δουλωθέντος ἔθνους καὶ ἡ πεποιθήσις ποῦ ἐρριζώθη εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν, ἡ ἴδια ἐκείνη ἐλπίς, ἡ ὁποία ὑπ’ ἄλλην μορφήν ἀπεκορυφώθη εἰς τὴν παράδοσιν διὰ τὸν Μαρμαρωμένο βασιλιά.

Τὸ δεύτερον ᾠσμα, τὸ ὁποῖον μετὰ τὸν στ. 7 συμφύρεται μετὰ τὸ πρῶτον, ἐκφράζει εἰς τοὺς περιφήμους δύο πρώτους στίχους ὄλην τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. «Ἐκεῖ μέσα ἀκοῦμε βαθεῖα ν’ ἀντηχῆ τὸ σήμασμα τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ νὰ μπαίνη στὴν ἴδια σειρὰ μετὰ τὴ δοξολο-

1) ρούγα = ὁδὸς (λ. ἰτ. ruga). 2) εἶχε τὰ ἐνδύματά του κοντά. 3) Ὁ στίχος λέγεται καὶ ἄλλως: *Κ’ ἐφάνη τ’ ἄργυρὸ σπαθὶ μετ’ ἄχρυσὸ φουκάρι (=θηκάρι).* 4) ἐπίκτης. 5) τέκνον μεγάλου βασιλέως.

για τοῦ οὐρανοῦ καὶ γενικά ὅλης τῆς χτίσης . . . Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ σήμαντρα, ἀπὸ καμπάνες, ἀπὸ παπαδες καὶ διάκους, ποὺ ἀναφέρουν οἱ κατοπινοὶ στίχοι, εἶναι ἡ συνέχεια στὴν ἔκφραση τῆς μεγαλοπρέπειας. Μὲ τὸν στ. «ψάλλει ζερβά ὁ βασιλιάς, δεξιά ὁ πατριάρχης» τελειώνει ἡ περιγραφή τῆς ἐκκλησίας . . . κι' ἀρχίζει ὕστερα ἡ γνωστὴ παράδοση γιὰ τὸ σταμάτημα τῆς λειτουργίας κτλ.»¹

Τὸ τρίτον ἄσμα διεσώθη ὡς προοίμιον εἰς θρῆνον περιεχόμενον ἐν χειρογράφῳ τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, καὶ ἐπιγραφόμενον «Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολις», ὡς φαίνεται δ' ἐκ τινῶν ἐνδείξεων εἶναι κρητικῆς προελεύσεως.

Γ. Α. Μ.

Α'.

Πῆραν τὴν Πόλη, πῆραν τὴν! πῆραν τὴ Σαλονίκη!²
 πῆραν καὶ τὴν Ἁγιά Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
 πού εἶχε τριακόσια σήμαντρα, κ' ἐξήντα δυὸ καμπάνες·
 κάθε καμπάνα καὶ παπαῶς, κάθε παπαῶς καὶ διάκος.³

5 Σιμά νά 'βγοῦν τὰ ἅγια, κι ὁ βασιλιάς τοῦ κόσμου,
 φωνὴ τοὺς ἦρθ' ἐξ οὐρανοῦ, ἀγγέλων ἀπ' τὸ στόμα·
 — «Ἀφῆτ' αὐτὴν τὴν ψαλμουδιά, νά χαμηλώσουν τ' ἅγια,»

1) Βλ. Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, Τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια, Μῆρος Α'. Οἱ Συλλογές, Ἀθήναι 1920, σ. 202 κέ. Τοῦ ἴδιου, Τὸ τραγοῦδι τῆς Ἁγιά Σοφιάς, Θεσσαλονίκη 1939.

2) Εἰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος ἡ ἐξαγγελία τῆς ἀλώσεως γίνεται, ὡς συνήθως εἰς τὰ τραγοῦδια μας, μὲ τὸ ποῦλι: Ὅπως εἰς ἡπειρωτικὴν παραλλαγὴν:

Ποῦ πάς, χελιδονάκι μου, τώρα τὸ βράδυ, βράδυ;
 — Πάνω χαμπέρια στὴ Φραγκιά, μανιῶτα γιὰ τὴν Πόλη.
 Πῆραν τὴν Πόλη κλπ.

Παραλλαγὴ τοῦ τραγοῦδι τοῦ παρὰ Passow (Τραγοῦδια ρωμαίικα, Lips. 1860, ἀρ. 195 ἐκ συλλογῆς Ulrich) καὶ Σπυρ. Ζαμπελίω, (Ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐν Κερκίρα 1852, σ. 599, 1), δίδει ἐν ἀρχῇ τοὺς ἐξῆς στίχους, ποὺ ἐκφράζουν ὀλην τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας:

Σημαίν' ὁ Θεός, σημαίν' ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ 'πουράνια,
 σημαίνει κ' ἡ Ἁγιά Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι
 μὲ τετρακόσια σήμαντρα, μ' ἐξήντα δυὸ καμπάνες

καὶ προσαρμόζονται ἄριστα εἰς τὴν συνέχειαν τῆς παρὰ C. Faugier παραλλαγῆς:

κάθε καμπάνα καὶ παπαῶς, κάθε παπαῶς καὶ διάκος.

Κατὰ τὰ λοιπὰ αἱ καταγραφαὶ ὅπῃ Ulrich καὶ Σπ. Ζαμπελίου δὲν ἀποδίδουν τὴν γνησίαν παράδοσιν. (Βλ. περὶ τούτων Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὸ τραγοῦδι τῆς Ἁγιά Σοφιάς, Θεσσαλονίκη 1939).

3) Κατὰ τὸν Ν. Γ. Πολίτην (Ἐκλογαί, ἀρ. 2, σημ. ἐν στ. 4) «ὁ ἀριθμὸς τῶν 62 παπαῶν δὲν φαίνεται ἀνακριθῆς ἄληθως ἐνίοτε ἢ Ἁγία Σοφία εἶχε περὶ τοὺς ἐξήκοντα πρεσβυτέρους (τὸ ὄλικόν πλῆθος τῶν κληρικῶν καὶ ὀπηρετῶν τῆς ἐκκλησίας ἦτο ὕπερδεκαπλάσιον) ὁ ἀριθμὸς δ' ὅμως τῶν διακόνων ἦτο ἀνώτερος τοῦ τῶν πρεσβυτέρων». 4) Κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ τελευταία λειτουργία εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν δὲν ἐπερατώθη διεκόπη δετ ἐψάλλετο ὁ χερουθικός ὕμνος καὶ ἐμείλον νά «γορίσουν τ' ἅγια», νά βγῆ ὁ «βασιλιάς τοῦ κόσμου», ψαλλομένης τῆς φράσεως

- καὶ στείλτε λόγο στή Φραγκιά, νὰ ἔρθουν νὰ τὰ πιάσουν,
νὰ πάρουν τὸ χρυσὸ σταυρὸ, καὶ τ' ἄγιο εὐαγγέλιο,
10 καὶ τὴν ἁγία τράπεζα, νὰ μὴ τὴν ἀμολύνουν».
Σὰν τ' ἄκουσεν ἡ Δέσποινα, δακρῦζουν οἱ εἰκόνες·
– «Σώπα, κυρία Δέσποινα, μὴν κλαίης, μὴ δακρῦζης·
πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιροῦς, πάλε δικὰ σου εἶναι».

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome II, Paris 1825, σ. 340.

Β'.

- Σημαίν' ὁ Θιός, σημαίν' ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ 'πουράνια,
σημαίνει κ' ἡ Ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα, μ' ἐξήντα δυὸ καμπάνες,
πῶχει τριακόσιες καλογριές καὶ χίλιους καλογέρους.
5 Ψάλλει ζερβά ὁ βασιλιάς, δεξιά ὁ πατριάρχης.
Φωνὴ τοὺς ἦρτ' ἀπὸ τὸ Θιὸ κι ἀπ' τὴν ἀγγέλου κρίση·
– «Πάψτε, παπαδες, τὰ χαρτιὰ καὶ κλειστε τὰ βαγγέλια.
Πῆραν τὴν Πόλη, πήρανε, πῆραν τὴν Σαλονίκη,
πῆραν καὶ τὴν Ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι·
10 πῆραν παιδιὰ 'π' τὸ δάσκαλο, κοράσι' ἀπ' τὸ γκεργκέφι. '
Πῆραν μαννάδες μὲ παιδιὰ, κυράδες μὲ τοὺς ἄντρες».

Arn. Passow, τραγούδια ρωμαϊκά, Lipsiae 1860, σ. 146, ἀρ. 195. (Συλλογὴ Ulrich).

Γ'.

- Καράβιν ἐκατέβαινε 'ς τὰ μέρη τῆς Τενέδου
καὶ κάτεργο τὸ ὑπάντησε, στέκει κι ἀναρωτᾷ το.
– «Καράβιν, πόθεν ἔρχεσαι² καὶ πόθεν κατεβαίνεις;»
– «Ἔρχομαι² ἐκ³ τ' ἀνάθεμα κ' ἐκ³ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
ἐκ τὴν ἀστραποχάλαζαν, ἐκ³ τὴν ἀνεμοζάλην·
5 ἀπὲ τὴν Πόλην ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην.
'Ἐγὼ γομάριν⁴ δὲ βαστῶ, ἀμμέ μαντᾶτα φέρνω,⁵
κακὰ διὰ τοὺς Χριστιανούς, πικρὰ καὶ θολωμένα».⁶

Em. Legrand, Collection de monuments... N° 5, n. s. Athènes 1875, σ. 93.

Πεβλ. Ἐμμ. Κριαρᾶ, Τὸ ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης. Κριτικὴ ἔκδοσις (Θεσσαλονίκη) 1956, σ. 29, στ. 6–13.

τοῦ ἔθνους «ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὄλων ἐποδεξόμενοι». Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἐξέλεξε καὶ ὁ δημοτικὸς ποιητὴς διὰ νὰ θρηνησῇ διὰ τὴν μεγάλην συμφορὰν. Ὡς χριστιανὸς στρέφει τὴν σκέψιν του πρὸς τὰ ἱερὰ κειμήλια καὶ σκεύη τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὡς Ἕλλην συνάπτει τὰς τύχας τούτων μὲ τὰς τύχας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὡς καταφαινεται εἰς τὰς σχετικὰς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

1) ἀπὸ τὸ κέντημα (λ. περσ. gergef = τὸ τελάρο, ξύλινον πλαίσιον τοῦ κεντήματος, ὁ μάγγανος). 2) ἔκδ. Κρ.: ἔρχεσαι, -κομαι. 3) ἔκδ. Κρ.: ἀκ. 4) φορτίον. 5) ἀλλὰ φέρω εἰδήσεις. 6) ἔκδ. Κρ.: θολωμένα.

Ε'. ΤΟ ΠΑΡΣΙΜΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΕΙΣ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Καθ' ὃν χρόνον ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπιπτεν ὑπὸ τὰ πλήγματα τοῦ Μωάμεθ Β', ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἐξηκολούθει νὰ ζῆ ἀδούλωτος ὑπὸ τὸ σκῆπτρον "Ἑλληνος αὐτοκράτορος, τοῦ Δαβίδ Κομνηνοῦ. "Ἄν καὶ μακρὰν, τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν πολιορκουμένην Πόλιν, οἱ "Ἕλληνες τῆς Τραπεζοῦντος ζοῦν τὸ δρᾶμα τῶν ἀγερώχων ὑπερασπιστῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τῆς Ρωμανίας. Τὸ μικρὸν ἄγγελμα φθάνει καὶ ἐκεῖ μὲ τὸ πουλί τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ποῦ ἔρχεται καὶ κενεῦει 'ς τὸ κάστρο τοῦ "Ἡλίου (κατὰ τινὰ παραλλαγὴν: 'ς σοῦ κύρ Δαβὴς τὸν οἶκον). Δὲν ὀμιλεῖ, ὅπως συνήθως εἰς τὰ τραγούδια μας, τὸ πουλί μὲ ἀνθρωπινὴ φωνή' εἶναι τὸ ἴδιο πληγωμένο καὶ 'ς τὴ φτερούγα του βαστᾷ χαρτὶ γραμμένο. "Ἐνα παιδί τὸ διαβάζει καὶ μὲ τὸ διάβασμά του ξεσπᾷ τὸ μοιρολόγι' ἕνα μοιρολόγι γιὰ τοὺς ζωντανούς, ὄχι γιὰ τοὺς πεθαμένους. "Ἀλλὰ ὅπως εἰς τὸν πανελλήνιον θρῆνον, ἔτσι καὶ εἰς τὸν τραπεζουντιακόν, ὁ δημοτικὸς ποιητὴς ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν ἔθνικὴν ψυχὴν ἐγκαρτέρησιν εἰς τὰ δεινὰ καὶ ἐκφράζει εὐθύς τὴν πίστιν του εἰς τὰ πεπρωμένα τοῦ ἔθνους: ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία πάλιν μέλλει ν' ἀνθήσῃ καὶ νὰ ξαναδώσῃ καρπούς.¹

Τὴν ἐλπίδα διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς "Αγίας Σοφίας ἐκφράζει καὶ τὸ δεῦτερον ἐκ τῶν ποντιακῶν ᾄσμάτων, τὰ ὁποῖα παρατίθενται κατωτέρω, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἡ ἄλωσις τῆς Πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀποδίδεται εἰς προδοσίαν ἀπίστου στρατηγοῦ. Εἰς τὸ τρίτον ἐκ τῶν ᾄσμάτων τούτων τὸ μέγεθος τῆς ἔθνικῆς καταστροφῆς δίδει ἡ φύσις αὐτὴ πάσχουσα, ὁ ἥλιος ὡς ἀκούσιος θεατὴς τῆς τραγωδίας, ποῦ ἐκτυλίσσεται ἐπάνω εἰς τὴν γῆν. Τὸ τραγούδι αὐτό, ἀδρὸν εἰς τὴν ἔμπνευσιν καὶ δραματικὸν εἰς τὴν ἀφήγησιν, ἔχει ὡς πρότυπον τὸ ᾄσμα τοῦ "Ἡλίου καὶ τῆς λυγερῆς.

Γ. Α. Μ.

Α'.

"Ἐναν πουλὶν, καλὸν πουλὶν, ἐβγαίν' ἀπὸ τὴν Πόλιν,
οὐδὲ 'ς σ' ἀμπέλια 'κόνεψεν,² οὐδὲ 'ς σὰ περιβόλα'
ἐπῆγεν καὶ ν' ἐκόνεψεν καὶ 'ς σοῦ "Ἡλί' τὸν κάστρον·³
ἔσειξεν⁴ τ' ἕναν τὸ φτερόν, 'ς σὸ αἴμῃαν βουτεμένον,
5 ἔσειξεν τ' ἄλλο τὸ φτερόν, χαρτὶν ἔχει γραμμένον.
'Ατὸ κανεῖς 'κ' ἐνέγγωσεν,⁵ οὐδ' ὁ μητροπολίτες'
ἕναν παιδί, καλὸν παιδί, ἔρχεται κι ἀναγνώθει⁶

1) Βλ. Γ. "Α. Μέγα, Τὸ πάρισμο τῆς Πόλης εἰς τὰ τραγούδια τοῦ Πόντου, Ἑλλην. Δημοιοργία, τόμ. Γ' (1949), σ. 899 κέ. Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ Τραπεζουντιακοὶ θρῆνοι ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἐπετ. Λαογρ. Ἄρχ., τόμ. 8 (1953-54), ἐν Ἀθήναις 1956, σ. 3-13.

2) ἐστάθμευσε, ἐκάθισε. 3) κάστρον τοῦ "Ἡλίου. Ὀνομάζεται οὕτω διὰ τὸ ὄψηλόν καὶ ἀπόκρημνον, ἀναφέρεται δὲ καὶ εἰς ἄλλο ποντιακόν ᾄσμα «τοῦ "Ἡλ' τὸν κάστρον» (Περ. Τριανταφυλλίδου, Οἱ φυγάδες, σ. 45): ἀλλαχοῦ λέγεται «τοῦ "Ἡλίου τὰ παρχάρια» (Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, Κων/λις 1870, σ. 286, ἀρ. 18, στίχ. 13, ἀρ. 19, στ. 13). 4) ἔσεισεν, ἐτίναξε. 5) αὐτὸ κανεῖς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναγνώσῃ. 6) Μετὰ τὸν στ. 5 ὑπάρχει χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐπληρώσαμεν διὰ τῶν στίχ. 6-7 ἐκ τῆς παραλλαγῆς παρὰ Σάββα Ἰωαννίδου, ἐνθ' ἀν., σ. 292, ἀρ. 25, στ. 13-14.

Σεῖτ' ἀναγνώθ' σεῖτ' κλαίγει, σεῖτ' κρούει τὴν καρδίαν. ¹
 «'Αἰλί ἐμᾶς, καὶ βάι ἐμᾶς, πάρθεν' ἡ Ρωμανία!»

- 10 Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησᾶς, κλαί'νε τὰ μοναστήρᾶ,
 κι αἶ Γιάννες ὁ Χρυσόστομον κλαiei, δερνοκοπᾶται. ³
 «Μὴ κλαίς, μὴ κλαίς, αἶ Γιάννε μου, καὶ δερνοκοπισκᾶσαι.
 - 'Ἡ Ρωμανία 'πέρασεν, ἡ Ρωμανία 'πάρθεν.
 - 'Ἡ Ρωμανία κι ἂν 'πέρασεν, ἀνθεῖ καὶ φέρει κι ἄλλο.» ⁴

Πόντος (Τραπεζοῦς). - Περ. Τριανταφυλλίδου, Οἱ φρυγάδες,
 1870, σ. 51 (= Λαογρ. τόμ. 9 (1926-28), σ. 235, 8).

Β'.

- Τὴν Πόλιν ὄνταν ὠρίζεν ὁ "Ἐλλεν" Κωσταντῖνον,
 εἶχε πορτάρους δίκλωπους, ἀφέντους φοβετθάρους, ⁶
 εἶχεν ἀφέντην σερασκέρ' τὸν μέγαν 'Ιωάννην. ⁷
 'Εκεῖνος εἶχε σύνοδον Ρωμαίους δωδεκάραν, ⁸
 5 ἐκεῖνος εἶχε μεκχεμὲν ⁹ Ρωμαίους ἀφεντάδες.
 'Εκεῖν' 'κ' ἐκρίναν δίκαια, ¹⁰ ἐδῶκαν τὰ κλειδιά.
 'Εκλειδῶσαν τὰ ἐγκλησᾶς καὶ τὴν 'Αγί' Σοφίαν.
 'Απ' οὐρανοῦ κλειδῖν ἔρθεν 'ς σ' 'Αγί' Σοφιάς τὴν πόρταν.
 Χρόνους ἔρθαν κ' ἐπέρασαν, καιροὶ ἔρθαν κ' ἐδέβαν,
 10 'νεσπάλθεν τὸ κλειδῖν ἄθες, κ' ἐπέμ'νεν κλειδωμένον. ¹¹
 Θέλ' ἀπ' οὐρανοῦ μάστοραν κι ἀπὸ τὴν γῆν ἀργάτεν. ¹²

Πόντος (Τραπεζοῦς). - Λ. Α., ἀρ. 31, σελ. 94-95* = Ν. Γ. Πολίτου, 'Εκλογαὶ
 ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν 'Αθήναις 1914. 'Επίμ. Β', σ. 264-65.

1) 'Ενῶ ἀναγινώσκει συγχρόνως κλαίει καὶ σπαράσσει τὴν καρδίαν. 2) ἀλίμονον σ' ἐμᾶς, ἀλίμονον σ' ἐμᾶς, ἐπάρθηκε ἡ Ρωμανία, τὸ Βυζαντινὸν κράτος. 3) δέρνεται καὶ κτυπιέται. 4) Εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος ('Ἡμερολ. Δυτικῆς Μακεδονίας, ἔτ. Δ', 1935, σ. 128) οἱ τελευταῖοι πέντε στίχοι ἔχουν οὕτω.

"Οὐ" ἔπαιρναν ὑπομονὴν, ἔπαιρναν παρ'γορίαν
 'Αγιάννες κι 'Αεθόδωρον καὶ 'Αγία Σοφία σὴν Πόλιν
 παρηγοσίαν 'κ' εἶχαν οὐδὲ παρηγορίαν.

- 'Αγιάννε, ἔπαρ' ὑπομονὴν, ἔπαρ' καὶ παρ'γορίαν,
 οἱ "Ἐλληνες γεροῦν κι ἀνθοῦν καὶ φέρον πάλιν ἄλλα.

γεροῦν κι ἀνθοῦν = γεροῦν, γηράσκουν, ἀλλὰ ξαναθοῦν.

5) ὁ "Ἐλλην, ὁ ἀνδρείος καὶ ἰσχυρός. 6) εἶχε φρουροὺς τῶν πολῶν τοῦ τείχους προδότας, ἀρχηγοὺς δειλοῦς' βλ. 'Ανθ. Παπαδόπουλον ἐν 'Αρχ. Πόντου 18 (1953), σ. 96. 7) εἶχεν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τὸν μέγαν 'Ιωάννην, ἦτοι τὸν Γενοσέτην 'Ιωάννην 'Ιουστινιάννην. "Εἶναι ἄξιον σημειώσεως", λέγει ὁ Πολίτης, "ὅτι τὰ τραπεζουντικὰ ἄσματα διετήρησαν τὴν μνήμην ὄχι μόνον τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δαυὶδ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ 'Ιουστινιάννην.. 8) δωδεκαμελὲς συμβούλιον ἢ Δωδεκάδα τῶν βασιλέων εἰς τὰ παραμῦθια. 9) κριτάς. 10) ἐκείνοι δὲν ἔκριναν δικαίως. 11) ἐλησμονήθη τὸ κλειδί τῆς κ' ἔμεινεν ἡ 'Αγία Σοφία κλειδωμένη. 12) Τὸ νόημα τοῦ στίχου εἶναι: Διὰ ν' ἀνοιχθῇ χρετάζεται τεχνίτης ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἐργάτης ἀπὸ τὴν γῆν. Διὰ τῆς θείας βοήθειας καὶ τῆς ἐνθρησίας ἡρωος θ' ἀποδοθῇ ἡ 'Αγία Σοφία εἰς τοὺς πρώτους κυρίους ἀετῆς.

* Οἱ στ. 4 καὶ 9-11 παρελήφθησαν πρὸς συμπλήρωσιν ἐκ τῆς παραλλαγῆς τοῦ ἄσματος παρὰ Σ. 'Ιωαννίδην, 'Ιστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, Κων/πολις 1870, σ. 293.

Γ'.

- Ὁ ἥλιον πάει 'ς σὴν μάνναν ἀτ'¹ μαυρομελانياσμένον.
 Φέρει καὶ τραπεζώνει ἀτον γάλαν καὶ παξιμάτιν,
 ὁ πρόσωπος ἀτ' 'κί γελαῖ, ἀπολογιάν 'κ' ἐδῶκεν.²
 - «Ντό ἔπαθες,³ νὲ γιόκα μου, κ' ἔμαυρομελانياσες ;
 5 Νὰ μὴ μὲ τ' ἄστρα μάλωνες, νὰ μὴ μὲ τὸ φεγγάρι ;
 νὰ μὴ μὲ τὸν ἀβιδανόν ' κανέναν λόγον εἶχες ;»
 - «Μηδὲ μὲ τ' ἄστρα μάλωνα, μηδὲ μὲ τὸ φεγγάρι,
 μηδὲ μὲ τὸν ἀβιδανόν κανέναν λόγον ἔχω.
 'Αιλί, ντ' εἶδαν τὰ μάτῃ μου 'ς σὸ σημερ'νόν τὴ μέραν.⁴
 10 'Αντίς ἀρνᾶ παιδᾶ σπάζ'νε,⁵ ἀντίς πρόβατα μάννες,
 ἀντίς τὰ κρᾶρα τ' ἄκλερα,⁷ σπάζ'νε τὰ παλληκάρῃ.
 'Εναν παιδὶν θὰ ἔσπαζαν,⁸ ἢ μάνν' ἀθ' ἄλλο 'κ' εἶχεν». ⁹
 - «Δίγω¹⁰ σας δέκα ἄλογα καὶ δεκοχτῶ μουλάρῃ,
 δίγω σας χίλια φούλιρα, ἀτόναν μὴ λαλεῖτεν». ¹¹
 15 Παίρ'νε τὰ δέκα ἄλογα, τὰ δεκοχτῶ μουλάρῃ,
 παίρ'νε τὰ χίλια φούλιρα καὶ σπάζ'νε καὶ ἐκεῖνον.¹²

'Α. 'Ι. Παρχαρίδου, Δημοτικά Ψεμματα Πόντου,
 Λαογρ., τόμ. 9 (1926 - 28), σ. 237.

Δ'. ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

(1461)

Ἐννέα ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μωάμεθ Β' ἐπολιόρκησεν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τὴν Τραπεζοῦντα. Ἐπὶ 32 ἡμέρας ἡ πόλις ἀντέσχεν εἰς τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Πολεμισταὶ ἀνδρεῖοι δὲν ἔλειπαν διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ τὰ σκῆπτρα τῶν Κομνηνῶν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ Δαβίδ Κομνηνός δὲν ἦτο Κωνσταντῖνος! Δὲν ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὸ ἥρωικόν του παράδειγμα. Κακοὶ σύμβουλοι παρέσυραν αὐτόν εἰς συνθηκολόγησιν καὶ παράδοσιν.

Τὰ κατωτέρω ἔσσηματα εἶναι θρηνοὶ τραπεζουντιακοὶ διὰ τὴν πτώσιν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, συντεθειμένοι μὲ στοιχεῖα τῆς ἀκριτικῆς ποιήσεως τοῦ Πόντου. Τὸ πρῶτον ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Σάββα Ἰωαννίδου, ὅστις πρῶτος τὸ ἐδημοσίευσεν, εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος. Ἡ ἀναγγελία τῆς συμφορᾶς γίνεται κατ' αὐτόν ὑπὸ τοῦ «ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Ματζούκα κάστρων, ὅστις ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρός του καὶ τῶν ἐκεῖ γειτόνων διὰ νὰ πληροφορηθῇ τὰ περὶ Τραπεζοῦντος». Τὸ τραγοῦδι δίδει ἔκπαυλον εἰκόνα τῆς τουρκικῆς πλημμυρίδος, ποὺ κατέκλυσε καὶ τὸν ἑλληνικὸν Πόντον. Τὸ δεύτερον ἔσσημα, δημοσιευθὲν ὑπὸ Π. Τριανταφυλλίδου, παρουσιάζει μὲν

1) του. 2) τὸ πρόσωπόν του δὲν γελαῖ, ἀπόκρισιν δὲν ἔδωκε. 3) τί ἔπαθες. 4) ἀγερνόν. 5) ἀλίμονον τί εἶδαν τὰ μάτια μου τὴν σημερινὴν ἡμέραν. 6) ἀντὶ ἀρνιά σφάζουν παιδιὰ. 7) ἀντὶ τὰ κριάρια τὰ ἄτοχα. 8) θὰ ἔσφαζαι. 9) ἡ μάννα του ἄλλο δὲν εἶχε. 10) δίδω. 11) σας δίνω χίλια φλωριά, αὐτόν (τὸ παιδί μου) μὴ ζητεῖτε. 12) παίρνουν τὰ χίλια φλωριά καὶ σφάζουν καὶ ἐκεῖνον.

άσφαειαν ἰδίᾳ εἰς τὸ τελευταῖον αὐτοῦ μέρος, ἀλλὰ παρέχει μὲ τὴν θλιβερῆ τρυγόνᾳ καὶ τὸν ποταμόν, ποῦ σῦρει «κεφάλια μοναχά, ὠτία καὶ μυτία», ἀδρᾶν εἰκόνα τῆς σφαγῆς, ποῦ ἐπηκολούθησε τὴν πτώσιν τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Γ. Α. Μ.

Α'.

- Καλοὶ γειτόνοι ἔλεγαν, κατέβα σὺ 'ς σὴν Πόλην.¹
 Τὸν ἄρχονταν ἐπέντεσα ἀπάν' 'ς σὸ μεσοστράτιν·
 ἀτόν² ἐγὼ ἐρώτεσα κι ἀπηλογιᾶν 'κ'³ ἐδῶκεν,
 τὸν μαῦρον ἀτ' ἐγύρισεν, μαῦρος ἐρημωμένος,
 5 τὴν γῆν δάκρῳ ἐγόμεωσεν, ἀπηλογιᾶν 'κ'³ ἐδῶκεν.
 Ἐρώτεσα τοὶ θεραποῦς, ἀπηλογιᾶν 'κ' ἐδῶκαν·
 καὶ πάλιν ξάν' ἐρώτεσα Θεοῦ παρακαλίᾳς
 κ' ἐκεῖν' ἐπελογέθανε· ποῦ εἶν' τὰ γεννητὰ σου;⁴
 – «Ἐγὼ ἔμουμε μᾶστορας 'ς σ' Ἑλληνικὰ τὰ κάστρα
 10 κ' οἱ Ἑλλεν' ἐμέν' ὠρισαν, κατέβα σὺ 'ς σὴν Πόλην.¹
 – «Ντό⁶ νὰ λέγωμε, πάλληκαρ', ντό νὰ λέγωμε, νέε μ'.
 Τούρκικα εἶν' τὰ κάτεργα, Τούρκικα τὰ φουσᾶτα».⁷
 Κακὸν χαπέρ' ἐπέρα⁸ 'γὼ καὶ πάγω 'πίσ' 'ς σὸν κύρη μ',
 'ς σοῦ ἡλίου τὸ βασίλεμαν 'ς σὸ παραθύρ' εὐρέθα.
 15 Ἐρ'ται⁹ κ' ἡ μάννα μ' ἐρωτᾷ μὲ τὴν καλή μ' ἐντάμαν·¹⁰
 ἡ μάννα μ' ξάν' ἐρώτεσεν κ' ἡ κάλ' φωνὴν 'κ' ἐδῶκεν¹¹
 καὶ οἱ καλοὶ μ' οἱ γείτονες, σίτ'¹¹ ἐρωτᾶνε, κλαίγ'νε.
 – «Ἄλι ἐμᾶς καὶ βᾶι ἐμᾶς, πάρθεν ἡ Ρωμανία».¹²
 – «Ἐπαρ', υἱέ μ', τὴν σπάθην σου, τ' Ἑλληνικὸν κοντάρι σ',
 20 δέβ' ἀτουνοὺς σκόρπισον ἀτ'ς¹⁴ σὰν ἄνεμος τὰ φύλλα».
 Χίλιους ἔκοψα τὴν πιρνήν,¹³ χίλιους τὸ μεσημέριν,
 ὁ Θεὸς ἔστεσεν τὴν βροχὴν καὶ βρέχει τουρκοπούλλα,
 ὁ Θεὸς ἔστεσεν τὴν βροντὴν, βροντοῦν τὰ ἐγκλησίᾳς.
 – «Ντ' ἐποίκαμέ σε,¹⁴ νὲ Θεέ, 'ς τὰ αἵματα βαμμένοι!»¹⁷
 25 Σεράντα χρόνα χτίσκουντου¹⁸ τοῦ ξένου μου ὁ κάστρον
 κι ἀτώρα νὰ χαλάεται¹⁹ μὲ τὸ βαρὺν τὴν σπάθην!
 Ἐκεῖ πουλλία κελαηδοῦν μὲ φλιβερόν λαλίαν,
 ἐκεῖ Ἑλλενοὶ ἐπέθαναν, μύρια παλληκάρῳ.

Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ Στατιστικὴ Τραπεζοῦντος,

ἐν Κων/πόλει 1870, σ. 287, ἀρ. 29 (= Ἀρχεῖον Πόντου, τόμ. 16 (1951), σ. 75).

1) ἐννοεῖ τὴν Τραπεζοῦντα. 2) ἀτόν. 3) οὐχί, δὲν. 4) τοὺς θεράποντας, δπηρέτας.
 5) ἡ οἰκογένεια, ἡ καταγωγὴ σου. 6) τί. 7) τὰ στρατεύματα. 8) κακὴν εἴδησιν ἐπήρα
 (λ. τ. haber). 9) ἔρχεται. 10) μαζί μὲ τὴν καλήν μου. 11) ἡ καλή μου δὲν ἔδωκεν
 ἀπάντησιν. 12) δε, ἐνῶ. 13) τὸ Βυζαντινὸν κράτος' (βλ. Ἑλληνικά, ἔτ. σ' (1933) σ. 231
 κ. ἐξ.). 14) πήγαινε, σκόρπισέ τους. 15) τὸ πρῶν. 16) τί σοῦ ἐκάμαμε. 17) νὰ εἴμεθα
 βαμμένοι εἰς τὰ αἵματα. 18) ἐκτίζετο. 19) νὰ χυλασθῇ.

Β'.

- Ἄκει ἔς τὸ πέραν τὸ λιβάδ¹ μέγαν φωνὴν ἐξέβεν.¹
 «Σκοτῶθαν δράκοι² Ἑλλενοι καὶ μύριοι μυριάδες».
 Οἱ μαῦροι ἐχλιμίτιζαν³ ἔς τὰ αἵματα βραγμένοι.⁴
 - «Ποῦ πάς; ποῦ πάς; αἰλί ποῦ πάς, ποῦ φέρεις καὶ τοὺς μαύρους;»⁵
 5 - «Ἄιλί ἐμᾶς καὶ βάι ἐμᾶς, πάρθεν ἡ ἀφεντία!⁶
 Ντ' ἐποίκαμέ σε,⁷ νὲ Θεέ, ἔς τὰ αἵματα βαμμένοι;
 Ντό⁸ ἔπαθες, τρυγόνα μου, ἔκι πίν' ἄσ τὸ νερόν μας;»⁹
 - «Ἐγὼ φαγίν πάς¹⁰ κ' ἔφαγα, νὰ πίν' ἄσ τὸ νερόν σας;
 Ἐμέν κορώναν κ' εἶπανε¹¹ νὰ πίνω νερόν κ' αἷμαν'
 10 ἐμέν κορώναν κ' εἶπανε νὰ τρώγω 'στοῦδ'¹² καὶ κρέας,¹³
 ἐμέν τρυγόναν λέγ'νε με ἔς τὰ ἕψηλά τὰ κλαδόπα'
 τὰ γαίματα μ' ἐτύφλωσαν τῶν δράκων⁴ τῶν Ἑλλένων'
 κατὶ τερεῖς¹⁴ τὸν ποταμὸν πῶς πάγ'νε τὰ κιφάλια,
 ἐκεῖ κιφάλια μοναχά, ὦτια καὶ μυτία».
 15 - «Γιὰ δεῖξ'τε με καὶ τὸ σπαθί, ντ' ἐντῶκεν καὶ τὸν γιούκα μ'».¹⁵
 Μέρος πάγει ὁ ποταμὸς καὶ μέρος τὸ σπαθίν ἄτ'.
 Οἱ Τοῦρκ' ἄτον¹⁶ ἐκύκλωσαν ἀφκά ἔς τὴν φτεριδέαν¹⁷
 χίλιους ἐκόψεν τὸ πουρνόν, μύριους τὸ μεσημέριν'
 κ' ἡ μάννα τ' ἡ χιλιάκλερος¹⁸ ἔς τὰ δάκρυα ἔν' βαμμένη'
 20 - «Ἄιλί ἐμᾶς καὶ βάι ἐμᾶς ἐλλάεν¹⁹ ἀφεντία».

Περ. Τριανταφυλλίδου, Οἱ Φυγάδες,
 ἐν Ἀθήναις 1870, σ. 170.

Ζ'. ΟΙ ΣΚΛΑΒΟΙ ΤΩΝ ΜΠΑΡΜΠΑΡΕΣΩΝ

Ἡ ἐν τῷ κατωτέρῳ ἔξματι ἀποστροφή πρὸς τὸν ἥλιον καὶ ἡ εἰκὼν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ὑγραינוμένων ἀπὸ τὰ δάκρυα τῶν σκλάβων ἀνευρίσκονται εἰς δύο ἐκ τῶν πολυαριθμῶν θρήνων, τῶν συντεθέντων ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ δακρῶν ἔχομεν ἐκεῖ αἵματα.

*Ἦλιε, πλανῆτα γ' οὐρανοῦ, ποσῶς μὴ ἀνατείλῃς....
 μὴ ματωθοῦν οἱ ἀκτίνες σου ἔς τὸ αἷμα τῶν Λατίνων.²⁰*

1) ἐξέβη, ἠκούσθη. 2) ἐνταῦθα μὲ τὴν σημ.: ἀνδρείοι. 3) ἐχρημέτιζον. 4) βρεγμένοι. 5) ὁ στίχος ἑλληνιστῆς, συνεπληρωθῆ ἐκ παραλλ. ἐκ Πόντου (Λ. Α., Ἔπη ἀρ. 147, στ. 49 σολλ. Ἰ. Βαλαδάνη), κατὰ τὰς λέξεις: αἰλί ποῦ πάς. 6) ἀλίμονον εἰς ἡμᾶς καὶ βάι εἰς ἡμᾶς ἐπάρθη ἡ ἐξουσία, τὸ κράτος. 7) τί σοῦ ἐκάμαμε. 8) τί. 9) δὲν πίνεις ἀπὸ τὸ νερόν μας. 10) μήπως. 11) δὲν μ' ὠνόμασαν, δὲν εἶμαι. 12) ὁστοῦν. 13) σάρκας. 14) δὲν κοιτάξεις; 15) τὸ ὅποιον ἐκόπησε καὶ τὸν οἶόν μου. 16) ἐκδ. Τριανταφ.: ὄνταν ἡ διόρθ.: ἄτον κατὰ Ἰωάν. Βαλαδάνη. 17) κάτω εἰς τὸ μέρος τὸ φουτευμένον μὲ φτέρες. 18) χιλιάκις ἄκληρος, δυστυχισμένη. 19) ἠλλάχθη. 20) Βλ. σχετικῶς Ν. Π. Ἀνδριώτην ἐν Ἀθηνῶν, τ. 51 (1941-46) σ. 33-34. Πρβλ. Ἐμμαν. Κριαρᾶ, Τὸ ἀνακάλυμμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, (Θεσσαλονίκη) 1956, σ. 31, στ. 57 κ.ἐξ. καὶ σ. 43 κ.ἐξ.

Πιθανῶς ὁ ποιητὴς τοῦ θρήνου ἐδανείσθη τὴν ποιητικὴν εἰκόνα ἀπὸ τὸ δημοτικὸν τραγούδι, ὅπου διεκτραγωδοῦνται τὰ δεινοπαθήματα τῶν δυστυχῶν αἰχμαλώτων, συρομένων εἰς τὰ ὄρητῆρια τῶν Μπαρμπαρέσων, τῶν φοβερῶν πειρατῶν τῆς βορείου Ἀφρικῆς.

Γ. Α. Μ.

- Ἦλιε, ποὺ βγαίνεις τὸ ταχύ, σ' οὔλον τὸν κόσμον δούδεις,
 σ' οὔλον τὸν κόσμ' ἀνάτειλε; σ' οὔλην τὴν Οἰκουμένην
 στῶ Μπαρμπαρέσω τίς αὐλές, ἦλιε, μὴν ἀνατείλῃς,
 κι ἂν ἀνατείλῃς, ἦλιε μου, νὰ γοργοβασιλέψῃς,
 5 γιὰτ' ἔχουν σκλάβους ὁμορφους, πολλὰ παραπονιάρους,
 καὶ θὰ γραθοῦ ὅ γι ἀχτίδες σου 'ποὺ τῶ σκλαβῶ τὰ δάκρυα.

*Ant. Jeannarakis, Ἔσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 172, ἀρ. 221.*

Η'. ΟΙ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΤΟΥ ΤΑΤΑΡΗ

Εἰς τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τοῦ Ἔθνους ἀνήκει χρονικῶς τὸ θρηνητικὸν ἔξομα τῆς μητρὸς διὰ τὴν ἄρπαγὴν ὑπὸ τοῦ Τάρταρη ἢ Τάταρη (ἢ Ἀντρεϊόβλαχου) τῶν ἐννιά παιδιῶν τῆς.

Περὶ τοῦ ἄρπαγος τούτου τῶν ἐννέα παιδιῶν ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου (Ἐκλογαί, ἀρ. 210) ὅτι ἔχει σχέσιν μὲ τὸν Χάρον καὶ τὸν θάνατον καὶ ἐπομένως ὅτι τὸ ἔξομα εἶναι ἀλληγορικὸν μοιρολόγιον φαίνεται ὅμως ὅτι τοῦτο ἀπηχεῖ ἱστορικὸν γεγονός ἀσπληγῆς καὶ ἀπαγωγῆς τῶν τέκνων μητρὸς τινος ὑπὸ τοῦ Τάταρη, ἐκτάκτου ταχυδρομοῦ τοῦ Σουλτάνου πρὸς μεταβίβασιν ἐκάστοτε διαταγῶν (φιρμανλίων) του πρὸς ἐκτέλεσιν.³

Γ. Κ. Σ.

- «Ἄσπρε σταυραῖτέ, πανώρια γερακίνα,
 τί εἶδες, τί ἄκουσες ἐκεῖ ψηλά ποὺ τρέχεις;»
 - «Θάλασσες πικρές, καράβια βουρκωμένα.
 Σέρνει ὁ Τάρταρης ἐννιά ἀδερφοὺς δεμένους
 5 σὲ μιὰν ἄλυσσο, σὲ μιὰ μακριὰ ἀλυσίδα».
 Νὰ κ' ἦ μάννα τους, ἦ μάννα τῶν παιδιῶν.
 - «Ἀφέντη Τάρταρη καὶ ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 χάρισε κ' ἐμὲ κανένα ἀπ' τὰ παιδιά μου,
 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου,
 10 τὸ γραμματικὸ, τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μου».

*Πελοπόννησος (Κυριαξοσία τῆς Ἐπιδάφου Λιμηρᾶς). - Deffner's,
 Archiv f. mittel. u. neugr. Philologie I (1880) σ. 88, ἀρ. 3.*

1) δίδεις (ρίπτεις τὸ φῶς σου). 2) ἠγρὰνθοῦν.

3) Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Τὸ τραγούδι τῶν αἰχμαλώτων τοῦ Τάταρη. Μοιρολόγι ἢ ἔξομα ἱστορικόν; Ἐπιτηρ. τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τόμ. 8 (1953-54), Ἀθ. 1957, σ. 46 κ.εξ. Ἠθελ. καὶ E. Seemann, ἐν Zeitsch. f. Volkskunde, τόμ. 55 (1959) σ. 320 κ.εξ.

Θ'. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἡ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, κατὰ τὸν 14ον αἰ., ἐγκαινισθεῖσα στρατολόγησις χριστιανοπαίδων διὰ τὴν καλυτέραν ὀργάνωσιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξειλίχθη, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰ., εἰς βιαίαν ἀρπαγὴν τῶν ὠραιότερων καὶ εὐρωστοτέρων νέων, διενεργουμένην συστηματικῶς εἰς διαφόρους περιφερείας τοῦ τουρκικοῦ κράτους καθ' ὀρισμένην ἐποχὴν. Ἐκβιασμοί, ἀργυρολογία καὶ ἄλλαι ἐπάσχυτοι πράξεις καὶ βαρβαρότητες συνῶδευον συνήθως τὴν ἀρπαγὴν ταύτην.

Αἱ ὀμόμητες αὗται τῶν Τούρκων, ἡ πικρία καὶ ἡ κατάθλιψις τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἐστεροῦντο διὰ παντὸς τῶν προσφιλῶν τέκνων των, ἐκφράζονται εἰς θρηνητικὰ ἔσματα, γνωστὰ εἰς πολλοὺς ἑλληνικοὺς τόπους. Παραλλαγὰί τούτων ἐκ Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου δημοσιεῦνται κατωτέρω.

Δ. Α. Π.

Α'.

Ἔνας πασιὰς κατέβινι ἀποῦ μέσα 'πού τὴμ-Πόλη
μῆδι σὶ χάνι πέζιψι, μῆδι σὶ γιρουντάδιο,
μόν' πῆγι κὶ ξιπέζιψι στῆς χήρας τοῦ παλάτι.

5 - «Γουργά ψουμί, γουργά κρασί, γουργά καλὸ προσφαί,
γουργά κὶ τὰ πιδάκια σου νὰ γένουν γενιτσάροι».

- «Γουργά ψουμί, γουργά κρασί, γουργά καλὸ προσφαί,
ἡμεῖς πιδιά δὲν ἔχουμε νὰ γένουν γενιτσάροι».

- «Φέρ'τι τῆς χήρας τὸ πιδὶ πού 'νι γραμματισμένου».

Κὶ πᾶνι κὶ τοὺς ἤφιραν 'πού μέσ' ἀπ' τ' Ἄγιου βῆμα,

10 μὶ τὰ μαλλάκια ξέπλιγα μὶ τοῦ χαρτὶ στὰ χέρια.

Πααίνει κ' ἡ μάννα του κουντά, κουντά παρακαλῶντα:

- «Τὶ 'ν' τοῦ κακὸ πού γίνηκι στὴ μένα τὴ γκαημένη
στὴμ-πρώτῃ τὴ γενιτσαριὰ πῆραν τοὺν ἀδερφό μου,
στὴ δεύτηρῃ τοὺν ἄντρα μου κὶ τώρα τοὺν ὑγιό μου!»

Θεσσαλία. - Δ. Α. ἀφ. 787, σ. 22 (Χ. Γ. Πριάκος, 1927).

Β'.

Ἄνάθεμά σε, βασιλιά, καὶ τρισανάθεμά σε

μὲ τὸ κακὸν ὀπδοκαμες, καὶ τὸ κακὸ πού κάνεις.

Στέλνεις, δένεις τοὺς γέροντας, τοὺς πρώτους, τοὺς παπᾶδες,
νὰ μάσης παιδομάζωμα, νὰ κάμης γενιτσάρους.

5 Κλαῖν' οἱ γονεοὶ τὰ παιδιὰ κ' οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,

κλαίγω κ' ἐγὼ καὶ καίγομαι καὶ ὅσο ζῶ θὰ κλαίω,

πέρσι πῆραν τὸ γλόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου.

II. Ἀ(ραβαντινοῦ), Χρονογραφία Ἠπείρου
τόμ. 1, ἐν Ἀθήναις 1855, σ. 218, σημ. 1.

I'. ΤΗΣ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ (1522)

Ἐκ τῶν ὀλίγων δημοτικῶν ἄσμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα πόλις ἢ χώρα παρίσταται θρηνοῦσα διὰ τὰ ἔκ τοῦ πολέμου δεινά, εἶναι καὶ τὸ ἐπόμενον. Ἡ Ρόδος ἢ «βαριόμοιρη στέκ' ἀποσφαλισμένη», διότι στενῶς πολιορκεῖται κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ τῆς μακροχρονίου πολιορκίας καὶ τῆς ὑποταγῆς τῆς νήσου εἰς τοὺς Τούρκους ἐπὶ Σουλεϊμάν τοῦ Β' ἐν ἔτει 1522.

Δ. Α. Π.

Οὔλες οἱ χώρες χαίρουνται κι οὔλες καλὴν καρδιά 'χουν
μ' ἢ Ρόδος ἢ βαριόμοιρη στέκ' ἀποσφαλισμένη.

Τρεῖς χρόνους τήνε πολεμοῦν στεργιά καὶ τοῦ πελάγους,
οἱ πόρτες το' ἀραχνιάσανε καὶ τὰ κλειδιά σκουριάναν·

5 μνηοῦν τοῦ πρωτομάστορα² τοῦ πρώτου καπετάνου:

«μάστορα πρωτομάστορα, βοήθησε τῇ Ρόδος».

Δ. Βουτετάκη, Τραγοῦδια Κρητικά,
Χανιά 1904, σ. 26-27.

ΙΑ'. ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥ
(1537)

Τὸ ἄσμα περὶ τῆς δηώσεως τῆς Πάρου διεσώθη ἐν κώδικι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων τοῦ Ἁγ. Ὁρους. Κατὰ τὸν Σπ. Λάμπρον «γίνεται ἐν τούτῳ λόγος περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἐξωμότου ναυάρχου τῶν Τούρκων Χαϊρεδίν Βαρβαρόσσα τὸν Δεκέμβριον 1537 ἀλώσεως τῆς Πάρου, ἣν μάτην ἡρωικῶς ὑπερήσπισεν ὁ τότε δεσπότης αὐτῆς Βερνάρδος Σαγρέδος, ὅστις ἔνεκεν ἐλείψεως πολεμικῶν ἐφοδίων ἠναγκάσθη τέλος νὰ παραδώσῃ τὴν νήσον, δεινῶς δηρωθεῖσαν καὶ ἀποβαλοῦσαν πλείστους τῶν κατοίκων, ὧν οἱ μὲν νέοι κατετάχθησαν εἰς τοὺς γενιτσάρους, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξηνδραποδίσθησαν».³

Δ. Α. Π.

Ἄλλα τὰ δώδεκα νησὰ στέκουν ἀναπαμένα,
κ' ἢ Πάρος ἢ βαριόμοιρη στέκεται ἀποκλεισμένη,
καὶ ὅσοι τὴν ξεύρουν κλαίουں τὴν καὶ ὄλοι τήνε λυποῦνται,
καὶ ὅσ' ἂν τὴν κλαί' ἢ Δέσποινα κανεὶς δὲν τήνε κλαίγει.

5 - «Πάρο, μηλιά μυριστική, μῆλον τοῦ Παραδείσου,
Πάρο, καὶ τί σου ὠργίσθηκεν αὐτὸς ὁ Παρπαρούσης;»⁴
Δευτέρα ἡμέρα πρόβαλε τὰ κάτεργα στὴν Πάρο.

Ἄλλοι λέγουν Βενέτικα, ἄλλοι τ' Ἀντρέα [Ντόρια].⁵

Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. ΙΑ'
(1914), σ. 430, ἀρ. 7.

1) Βλ. καὶ κατωτέρω ἀρ. ΙΑ' καὶ ΙΕ'. 2) πρωτομάστορας = ὁ πρωτομάγιστρος, ἄρχων τῶν ἱπποτῶν τῆς Ρόδου.

3) Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. ΙΑ' (1914), σ. 432. Πρὸς Β. Βουσιέρ, Δημ. τραγοῦδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, Ἀθῆνα 1960, σ. 41-42. 4) ὁ Χαϊρεδίν Βαρβαρόσσας. 5) Περὶ τούτου βλ. Β. Βουσιέρ, ἔνθ' ἀν.

ΙΒ'. ΤΟ ΠΑΡΣΙΜΟ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

(1669)

Με τὸν κρητικὸν πόλεμον καὶ δὴ τὴν τελικὴν φάσιν τούτου τῷ 1669 συνδέονται τὰ κατωτέρω ἄσματα. Εἶχεν, ὡς φαίνεται, γνωσθῆ ὅτι ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ σουλτάνου Μεχμέτ Δ', τοῦ ὀργανώσαντος τὴν τελικὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Κάστρου, ἦτο κρητικῆς καταγωγῆς, μία τῶν ἀπαχθειῶν τὸ 1646 κορασίδων κατὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ρεθύμνου ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἡ Εὐμενία τοῦ παπᾶ Βεργῆ. Ἡ κοινὴ μάλιστα πίστις τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ὄλης ἐκστρατείας ἀπέδωκεν εἰς τὴν ἐπίμονον παρακίνησιν τῆς κρητικῆς σουλτάνας, ἐπιθυμοῦσης τὴν κατάκτησιν τῆς μεγαλονήσου ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ Ἰβία κατήγετο. Τὴν πίστιν αὐτὴν παρουσιάζει τὸ δεῦτερον ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἄσμάτων, ἐνῶ τὸ πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὸ ἀρχικὸν γεγονός, τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς κόρης τοῦ παπᾶ Βεργῆ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἰς παραλλαγὰς τινὰς παρεφθάρη εἰς παπᾶ Βαρδῆ, παπᾶ Βοριᾶ κ. ἄ.¹

Γ. Α. Μ.

Α'.

Μιάν Κυριακὴ ξημέρωμα μὴν εἶχε ξημερώσει
 κι ὁ ἥλιος ὁ παντοτεινὸς μὴν εἶχε βγῆ νὰ δώσῃ.
 Γροικῶ τὸν κόρφο² κ' ἔμπαζε κάτεργα καὶ καράβια.
 Δέν εἶν' αὐτάνα Σφακιανὰ μήτε καὶ τοῦ Ρεθέμνου,
 5 μὰ 'ναὶ τοῦ Καπετάν πασᾶ 'πό μέσα 'ποῦ τὴν Πόλη.
 Παίρνουν μαννάδες καὶ παιδιὰ, ἀδέρφια κι ἀξαδέρφια,
 παίρνουν καὶ τοῦ παπᾶ Βαρδῆ τὴν μιάν του θυγατέρα,
 τὴν πρώτη καὶ τὴν ὕστερη τὴν μεσακὴν κοπέλλα.
 Χίλιοι κρατοῦν τὴν κούδα³ τζη, τρακόσοι τσ' ἀκλουθοῦσι,
 10 ἐκλούθα κι ὁ παπᾶ Βαρδῆς κ' ἔδερνε τσοὶ μερούς του.⁴
 - «Ποῦ πάς, ἀσήμι, νὰ χαθῆς, ποῦ πάς, σταυρέ, νὰ λειώσης,
 ποῦ πάς, ἀγιοκωστάντινο, ν' ἀλλάξῃς τ' ὄνομά σου;»
 - «Στὴ Σμύρνη πάω νὰ χαθῶ, στοῦ Γαλατᾶ νὰ λειώσω
 κ' εἰς τὴν Κωνσταντινούπολη ν' ἀλλάξω τ' ὄνομά μου!»
 15 Κι ὄντ' ἐτὴν ἀνεβάζασιν εἰς τοῦ πασᾶ τὴ σκάλα,
 ἐτρέχασιν τὰ μάτια τῆς ὡσάν τὴν κουτσουνάρα.⁵
 - «Ἄμ', ἀφεντάκη, σὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴν τὴν ὥρα
 καὶ νὰ γεμίς' ἡ στράτα σου τραντάφυλλα καὶ ρόδα.
 Κι ἄμε χαιρέτηξέ μου τσοὶ ὄλες μου τσ' ἀδερφάδες'

1) Βλ. Μ. Μανουσόακα, Ἡ Ρεθιμνιώτισσα σουλτάνα Εὐμενία Βεργίτου (1643 - 1715) σὺν εὐρωπαϊκῆς χαλκογραφίης καὶ στὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγοῦδια. Κρητ. Χρονικά, τόμ. Ε' (1951) σ. 349 - 384.

2) ἀκούω τὸν κόλπον. 3) κούδα, ἡ σὴρὰ τοῦ γυναικείου φορέματος. 4) τοῦς μερούς του. 5) ὡς τὸ ἔδωρ ἐκ τῆς ὑδρορροῆς τῆς ἀτέγγης.

- 20 τὴν ἀδερφή μου, τὸ Λενιό, μὴ μοῦ τὸ χαιρετήσης, γιατί μοῦ καταρήστηκε Τούρκος νὰ μὲ φιλήσῃ· Τούρκο νὰ κάμω πεθερὸ καὶ τὸν καδῆ κουνιάδο καὶ τοῦ βεζίρη τὸν ὑγιὸ ἄντρα νὰ τόνε πάρω».¹

Παυνασσός, τόμ. 7 (1883) σ. 771 - 72.

Β'.

- Βασιλιοπούλα κάθεντον εἰσὲ ψηλὸ παλάτι·
τῆ Κρήτης ἐθυμήθηκε πὼς ἦτον τοῦ κυροῦ τζη·²
Ἐνιά πασάδες ἔκραξε κ' ἐκουσουλτάριζέν τσοί·³
- «Πασάδες κι ἂν τὴν πάρετε τὴν ξακουσμένη Κρήτη,
5 νὰ σᾶσε ντύσω ὀλόχρουσα κι ὄλο μαλαματένια,
τσοί γοῦνες ἀποῦ βάνετε χρουσὲς νὰ σᾶς τσοί κάμω».

*Ant. Jeannarakis, "Ψεμματα Κρητικά,
Leipzig 1876, σ. 111, ἀρ. 108.*

ΙΓ'. ΤΗΣ ΠΤΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ (ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ) (1669)

Ἡ παράδοσις τῷ 1669 τοῦ Μεγ. Καστροῦ τῆς Κρήτης (σημ. Ἡρακλείου) ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν εἰς τοὺς Τούρκους, μετὰ μακροχρόνιον ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὄλην γενναίαν ἀμυναν τῶν ἐντὸς πολιορκουμένων χριστιανῶν, ὑπῆρξε τὸ γεγονός τῆς ὀριστικῆς πλέον κυριαρχίας τῶν Τούρκων εἰς τὴν νήσον.

Ὁ πληθυσμὸς, αἰφνιδιασθεὶς ἐκ τῆς ἀπροσδοκῆτου ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Μοροζίνη ἐκκενώσεως τοῦ φρουρίου καὶ τῆς παραδόσεώς του εἰς τὸν ἐχθρόν.

1) εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἔξαμτος, δημοσιευομένην εἰς περιόδ. "Ἐβδομάς, ἔτ. Θ' (1894) ἀρ. 8 σ. 1 - 2 οἱ στίχοι 22 - 23 ἔχουν ὡς ἑξῆς:

*νὰ κάμω Τούρκους ἐδικούς καὶ τὸν πασᾶ κουνιάδο
καὶ τὸν μεγάλο βασιλιὰ ἄντρα νὰ τόνε πάρω.*

2) τοῦ πατρὸς τῆς. Κατὰ παραλλαγὴν ἐξ Ἰνωχωρίου Κισάμου: πὼς ἦτονε δικὴ τζη.
3) τοῦς συνεθούλευε, τοῦς προέτρεπε. Εἰς τὰς ἐν Κερκύρας παραλλαγὰς, ἔπου τὸ ἔσμα μετεδόθη ἴσως ὑπὸ Κρητῶν προσφύγων μετὰ τὸ 1669, οἱ στίχοι τοῦ δευτέρου ἔξαμτος προτάσσονται ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὸ πρῶτον (Α) μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ βασιλοπούλας ἀναφέρεται βασιλιάς (ἢ πασάς):

*"Ἐνας πασάς ἐκάθουτο σ' ἓνα ψηλὸ ἀπαλάτι
τὴν Κρήτη ἐξαγνάντευε, γιὰ νὰ τὴν πολεμήσῃ*

(Λογογρ., τόμ. 9, σ. 178 - 179), ἀλλ' ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν αἱ προετοιμασίαι τοῦ σουλτάνου διὰ τὴν ἐκστρατείαν ἀνευρίσκονται ἤδη εἰς δύο κόπρια ἔξαμματα, ἀναφερόμενα τὸ μὲν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Μάλτας (1565), τὸ δὲ εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Τούρκων (1571), τὰ ἅποια πιθανῶς ὑπῆρξαν τὸ πρότοπον καθ' ὃ ἐγένετο ἡ ἀρχικὴ μορφή καὶ τοῦ τραγουδιοῦ διὰ τὸ πάρομο τῆς Κρήτης διασωθεῖσα, ὡς φαίνεται, πιστότερον εἰς τὴν νήσον αὐτὴν τοῦ Ἰονίου καὶ μὴ ὑποστᾶσα τὰς μεταλλαγὰς, τὰς ὁποίας τὸ ἔσμα ἔσχε βραδύτερον ἐν Κρήτῃ. (βλ. σχετικῶς Γ'. Κ. Στυριδάκη, Παρατηρήσεις ἐπὶ δύο ἱστορικῶν ἔξαμτων τῆς Κύπρου, Ἐπιστομ. Ἐπετ. τῆς Φιλοσ. Σχολ. τῆς Πανεπ. Ἀθηνῶν, ἔτ. 1955 - 1956, σ. 435 κ. ἑξ.).

έπληροφορείτο ότι την τύχην ταύτην εἶχεν ἐπιβάλει ὁ προδότης Ἀνδρέας Μπαρότσιος. Οὗτος, ὡς ἀναφέρεται σαφῶς ὑπὸ τοῦ Μαρίνου Τζάνε Μπουγαλιῆ εἰς τὸ μακρὸν ποίημά του περὶ τοῦ πολέμου ἐν Κρήτῃ μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Τούρκων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1645 - 1669, πρὸς δὲ καὶ εἰς ἄλλας ἱστορικές πηγάς, ἵ ὑπῆρξε διὰ τῆς προδοσίας ὑπ' αὐτοῦ εἰς τοὺς Τούρκους ἀσθενοῦς μέρους τοῦ φρουρίου ὁ συντελεστής τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως, διὸ καὶ ἠμείφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων διὰ τῆς παραχωρήσεως εἰς αὐτὸν ἰδίου τιμαρίου.⁹

Τὸ κατωτέρω ῥῆσμα, διαδεδομένον σήμερον εἰς τὴν Δυτ. Κρήτην, ἀναφέρεται εἰς τὸ ἱστορικὸν τοῦτο γεγονός.

Γ. Κ. Σ.

Κάστρο, καὶ ποῦ 'νι' οἱ πύργοι σου καὶ τὰ καμπαναριά σου
καὶ ποῦ 'νι' οἱ γι ἀντρωμένοι σου, τ' ὄμορφα παλληκάρια ;
- «Μὰ μένα οἱ γι ἀντρωμένοι μου, τ' ὄμορφα παλληκάρια,
ἢ μαύρη γῆς τὰ χαίρεται τ' ἀραχνιασμένον Ἀδη.

- 5 Δὲν ἔχ' ἀμάχη τῇ Τουρκιάς μηδὲ κακιά τοῦ Χάρο,
μόν' ἔχ' ἀμάχη κι ὄρηγτα³ τοῦ σκύλου τοῦ προδότη,
ἀποῦ μοῦ τὰ κατάδουδε.¹

*Ant. Jeannarakis, "Ἔσματα Κρητικά,
Leipzig 1876, σ. 168, ἀφ. 208.*

ΙΔ'. ΜΕΘΩΝΗ - ΚΟΡΩΝΗ

Αἱ δύο πόλεις τῆς ΝΔ Πελοποννήσου Μεθώνη καὶ Κορώνη ὑπῆρξαν, ὡς γνωστόν, κέντρα ἐμπορίου ἀξιόλογα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς φραγκοκρατίας καὶ τουρκοκρατίας, ἀλλὰ καὶ ὄχυρά μεγάλης σημασίας διὰ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν νότιον Πελοπόννησον. Ὡς ἐκ τούτου ἐγένοντο κατὰ καιροὺς πεδῖον σφοδρῶν πολεμικῶν συγκρούσεων μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Τούρκων, περιερχόμενοι ἄλλοτε εἰς τὸν ἓνα καὶ ἄλλοτε εἰς τὸν ἄλλον κατακτητὴν.

Εἰς ποίαν ἐκ τῶν συγκρούσεων τούτων ἀναφέρεται τὸ κατωτέρω ῥῆσμα δὲν εἶναι γνωστόν. Ἐκ τῆς ἱστορουμένης ὁμοῦς ἐν αὐτῷ καθόδοι μεγάλοι στόλου καὶ τῆς γενναίας ἀντιστάσεως τῆς ἐν Κορώνῃ φρουρᾶς ὑποθέτομεν ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἐν ἔτει 1686 ἐπιχειρήσεως τοῦ ἐνετικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Φραγκίσκον Μοροζίνην.⁵

Δ. Α. Π.

Σὰν ξέφεξε ἡ γι ἀνατολή καὶ ρόδισε κ' ἡ δύση
σημάδια ὄρωκε ὁ οὐρανός, ἡ γι ἀρμάτα κατεβαίνει,

1) Βλ. Νικ. Σταυροῖδου, Ἀνδρέας Μπαρότσιος ὁ προδότης τοῦ Μεγάλου Κάστρου. Κρητ. Χρονικά, ἔτ. Α' (1947), σ. 399 κ.ἑξ. 2) Ἐνθ' ἀν., σ. 413 κ.ἑξ. 3) Ἐχθραν, κακίαν. 4) ἐπρόδιδε.

5) Βλ. Εἰρ. Σπανδοῦδου, Τραγούδια τῆς Ἀγόρας τῆς Ἀθήνας, 1939, σ. 163 κ.ἑξ. Δ. Α. Πετροπούλου, Ἱστορικὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Πελοποννήσου, Πελοποννησιακά, τόμ. Α' (1956), σ. 164 κ.ἑξ.

- τά 'ξηνταπέντε κάτεργα, τὰ 'ξηνταδυὸ γιουμπρούκια¹
καὶ πᾶνε νὰ πατήσουνε Μορώνη² καὶ Κορώνη.
5 - «Μορώνη, δῶσ' μας τὰ κλειδιά, Κορώνη, τ' ἀντικλείδια!»
- «Δὲ σὰς τὰ δίνω τὰ κλειδιά, μουῖδὲ καὶ τ' ἀντικλείδια».
Καὶ μιὰ φεργάτα φοβερὴ νοῦλο τὸ βάθο πάει.
Μιὰ παταριά τῆς ἔρριξε, τὴ βάρεσε στὴ μέση
γιομίζει ἡ θάλασσα παννιά κ' οἱ γι ἄκρες παλληκάρια
10 κι αὐτὰ τὰ γεμιντζόπουλα³ σάν τὰ παπάκια πλένε.

*Εἰρ. Σπανδωνίδου, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης,
'Αθήναι 1939, σ. 3 ἀρ. 1.*

ΙΕ'. ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΥΠΛΙΟΥ (1715)

Τὸ Ναύπλιον, ὑποταχθὲν τὸ 1389 εἰς τοὺς Ἑνετούς, ὑπέστη ἐπανειλημμένως ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων μέχρι τῆς ὀριστικῆς ὑποταγῆς του εἰς αὐτοὺς τὸ 1715. Ἡ πτώσις αὐτοῦ συνεπέφερε καὶ ὀλοκλήρου τῆς Πελοποννήσου τὴν ὑποταγὴν. Ἡ μεταβολὴ τῆς τύχης πόλεως ἀκμαζούσης διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν πρὸς τὴν Δύσιν σχέσεων αὐτῆς εἶχεν εὐρείαν ἀπήχσιν εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ὡς φαίνεται ἐκ σχετικῶν περιγραφῶν καὶ θρήνων, οἱ ὅποιοι συνετέθησαν τότε ὑπὸ λαϊκῶν στιχουργῶν.⁴

Εἰς τὸν κατωτέρω δημοτικὸν θρήνον ἡ πόλις παρίσταται θρηνοῦσα μὲ ἐπιγραμματικὴν συντομίαν τὴν συμφορὰν τῆς. Ἐξαιρεται ἡ γενναία ἀντίστασις τῆς φρουρᾶς τοῦ Ναυπλίου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀμαχητὶ παράδοσιν τῆς Ναυπάκτου ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν εἰς τοὺς Τούρκους (συνθήκη Κάρλοβιτς 1699), καὶ τὰς συχνὰς ἐναλλαγὰς τῶν κυριάρχων εἰς τὴν Λευκάδα, (Ἄγιαν Μαύραν), (1699-1715).

Δ. Α. Π.

- “Ὅλα τὰ κάστρα χαίρονται κι ὄλα βαροὺν παιγνίδια,
τὸ Νάπλι κ' ἡ Μονεμβασιά κάθονται μαραμμένα.
- «Νάπλι, γιατί δὲν χαίρεσαι, τί δὲν βαρεῖς παιγνίδια;»
- «Τί καλὸ ν' ἔχω νὰ χαρῶ καὶ νὰ βαρῶ παιγνίδια;
5 μένα μὲ πλάκωσε Τουρκιά, στεριά καὶ τοῦ πελάγου.
Μεριά μὲ δέρν' ἡ θάλασσα, μεριά οἱ Σαρατσογλήδες⁵
κι ἀπ' ἔξω Γενιτσάραγας ρίχνει καὶ μὲ κρημνίζει».
- «Νάπλι μου, δῶσε τὰ κλειδιά, Νάπλι, παράδωσέ τα».
- «Τίγαρ εἶμαι ὁ Νέπαχτος, Ἄγιά - Μαύρα πουτάνα;
10 ἐγὼ εἶμαι Νάπλι ξακουστό, στὸν κόσμον παινεμένο.
Θὰ τρέξ' τὸ αἶμα ποταμὸς καὶ τὰ κουφάρια⁶ πύργοι».

*'Α. Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ἑσμάτων παλαιῶν
καὶ νέων, ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 98-99, στ. 8-18.⁷*

1) εἶδος πλοίου (λ. τ. gümük); 2) Μειθῶνη. 3) ναυτόπουλα (λ. τ. yemici).

4) Μάνθου Ἰωάννου, Συμφορὰ καὶ αἰγμάλωσις τοῦ Μωρέως, Ἐνετία 1875. Π. Κατσαίτη, Θρήνος Πελοποννήσου, ἔκδ. Μ. Κριαρᾶ, Ἀθήνα 1950. Βλ. καὶ Δ. Α. Πετροπούλου, ἔνθ' ἂν, σ. 171 κ.εξ. 5) τάγμα πορτοβλιζιτῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Γενιτσάραγα. 6) τὰ πτώματα ἔκδ. Ἰατρίδου: κωφάρια. 7) τὸ δημοσιευόμενον ἐδῶ κείμενον εἶναι ἀπόσπασμα ἐκ

ΙΣ΄. ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΠΡΟΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

Ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ 17ου αἰῶνος, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν ρωσικὸν θρόνον τοῦ Μεγάλου Πέτρου, ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ ἀναφανδὸν στρέφεται ἐναντίον τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ διὰ διαφόρων προπαγανδιστικῶν μέσων ὑποβάλλονται αἱ ἐπαναστατικαὶ διαθέσεις τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, Σλάβων καὶ Ἀλβανῶν. Τὴν 23ην Μαρτίου 1711 ὁ Τσάρος ἀπευθύνει τὴν πρώτην προκήρυξιν πρὸς «πάντας τοὺς πιστοὺς καὶ πάντας τοὺς μητροπολιτάδες, ὅπου μᾶς ἀγαποῦν, καὶ τοὺς βοϊβοδάδες καὶ τοὺς σερδάρηδες καὶ τοὺς προεστοὺς τῶν κλεφτῶν καὶ τοὺς καπετάνους, καὶ τὰ ἄξια παλληκάρια καὶ πάντας τοὺς Χριστιανούς, ὅπου εἶναι εἰς τὴν πίστιν μας, πάντας τοὺς παπᾶδες». Ἡ πρώτη προκήρυξις ταύτην ἠκολούθησε δευτέρα δι' ἣς ἐκαλοῦντο οἱ ὑπόδουλοι νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τοῦ τσάρου, διὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὸ ρωσικὰ ταῦτα κηρύγματα δὲν εἶχον ἄμεσον πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ ἐγέννησαν ἐνθουσιασμὸν καὶ ἀνεζωπύρωσαν τὰς ἐλπίδας τῶν καταδυναστευομένων. Οἱ λόγιοι ἔγραφον ἐγκώμια διὰ τὸν τσάρον, τὸ ὄνομά του ἐμνημονεύετο εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἐνῶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ βουνὰ οἱ ἀγωνιζόμενοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν κλέφτες ἔψαλλον στίχους ὡς οἱ κατωτέρω.

Δ. Α. Π.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ 17ου αἰῶνος, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν ρωσικὸν θρόνον τοῦ Μεγάλου Πέτρου, ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ ἀναφανδὸν στρέφεται ἐναντίον τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ διὰ διαφόρων προπαγανδιστικῶν μέσων ὑποβάλλονται αἱ ἐπαναστατικαὶ διαθέσεις τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, Σλάβων καὶ Ἀλβανῶν. Τὴν 23ην Μαρτίου 1711 ὁ Τσάρος ἀπευθύνει τὴν πρώτην προκήρυξιν πρὸς «πάντας τοὺς πιστοὺς καὶ πάντας τοὺς μητροπολιτάδες, ὅπου μᾶς ἀγαποῦν, καὶ τοὺς βοϊβοδάδες καὶ τοὺς σερδάρηδες καὶ τοὺς προεστοὺς τῶν κλεφτῶν καὶ τοὺς καπετάνους, καὶ τὰ ἄξια παλληκάρια καὶ πάντας τοὺς Χριστιανούς, ὅπου εἶναι εἰς τὴν πίστιν μας, πάντας τοὺς παπᾶδες». Ἡ πρώτη προκήρυξις ταύτην ἠκολούθησε δευτέρα δι' ἣς ἐκαλοῦντο οἱ ὑπόδουλοι νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τοῦ τσάρου, διὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὸ ρωσικὰ ταῦτα κηρύγματα δὲν εἶχον ἄμεσον πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ ἐγέννησαν ἐνθουσιασμὸν καὶ ἀνεζωπύρωσαν τὰς ἐλπίδας τῶν καταδυναστευομένων. Οἱ λόγιοι ἔγραφον ἐγκώμια διὰ τὸν τσάρον, τὸ ὄνομά του ἐμνημονεύετο εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἐνῶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ βουνὰ οἱ ἀγωνιζόμενοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν κλέφτες ἔψαλλον στίχους ὡς οἱ κατωτέρω.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ 17ου αἰῶνος, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν ρωσικὸν θρόνον τοῦ Μεγάλου Πέτρου, ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ ἀναφανδὸν στρέφεται ἐναντίον τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ διὰ διαφόρων προπαγανδιστικῶν μέσων ὑποβάλλονται αἱ ἐπαναστατικαὶ διαθέσεις τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, Σλάβων καὶ Ἀλβανῶν. Τὴν 23ην Μαρτίου 1711 ὁ Τσάρος ἀπευθύνει τὴν πρώτην προκήρυξιν πρὸς «πάντας τοὺς πιστοὺς καὶ πάντας τοὺς μητροπολιτάδες, ὅπου μᾶς ἀγαποῦν, καὶ τοὺς βοϊβοδάδες καὶ τοὺς σερδάρηδες καὶ τοὺς προεστοὺς τῶν κλεφτῶν καὶ τοὺς καπετάνους, καὶ τὰ ἄξια παλληκάρια καὶ πάντας τοὺς Χριστιανούς, ὅπου εἶναι εἰς τὴν πίστιν μας, πάντας τοὺς παπᾶδες». Ἡ πρώτη προκήρυξις ταύτην ἠκολούθησε δευτέρα δι' ἣς ἐκαλοῦντο οἱ ὑπόδουλοι νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τοῦ τσάρου, διὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὸ ρωσικὰ ταῦτα κηρύγματα δὲν εἶχον ἄμεσον πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ ἐγέννησαν ἐνθουσιασμὸν καὶ ἀνεζωπύρωσαν τὰς ἐλπίδας τῶν καταδυναστευομένων. Οἱ λόγιοι ἔγραφον ἐγκώμια διὰ τὸν τσάρον, τὸ ὄνομά του ἐμνημονεύετο εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἐνῶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ βουνὰ οἱ ἀγωνιζόμενοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν κλέφτες ἔψαλλον στίχους ὡς οἱ κατωτέρω.

Παρασός, - τόμ. 8 (1884) σ. 7
(Κ. Παπαρηγόπουλος).

ΙΖ΄. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1769.

Τὸ ζῆμα διεκτραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769,¹ ἥτις, ὡς γνωστὸν, ὑπεκινήθη ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνης Β'. Μετὰ τὰς ἀτυχεῖς ἐπιθέσεις τοῦ ρωσικοῦ στόλου ἐναντίον τῶν Τούρκων ὑπὸ τοὺς ἀδελφούς Ἀλέξιον καὶ Θεόδ. Ὁρλώφ, οἱ ἐπαναστατήσαντες Ἕλληνες ἀφέθησαν μόνον εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Τούρκων. Ἀλβανοὶ ἀποσταλέντες τότε ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἰς τὴν Πελοπόννησον κατέπνιξαν τὴν ἐπανάστασιν, σφάζαντες πολλοὺς ἐκ τῶν κατοίκων καὶ ἐρημώσαντες τὴν χώραν. Τὸ κατωτέρω σχετικὸν ζῆμα εἶναι γνωστὸν μόνον ἐκ τῶν περιοχῶν Τιβνάβου, Δυτ. Μακεδονίας καὶ Παγγαίου

Δ. Α. Π.

τῆς παραλλαγῆς Ἰατριδου, ἥτις συμφύρεται μὲ ἄλλα τραγοῦδια.

1) Κ. Παπαρηγόπουλου, Ἱστορία τοῦ ἑλλ. ἔθ. τ. 5, μέρος 2ον (1925) σ. 191-193. Δ. Α. Πετροπούλου, Ἱστορικὰ δημοτικὰ τραγοῦδια τῆς Πελοποννήσου, Πελοποννησιακὰ Δ' (1956), σ. 194-195. 2) τὸν στρατὸν (λ. τ. sefer).

3) διεξολοκτὴν ἀνάλοισιν τοῦ τραγοῦδιου βλ. Δ. Α. Πετροπούλου, Ἱστορικὰ δημοτικὰ τραγοῦδια τῆς Πελοποννήσου, Πελοποννησιακὰ Δ' (1956), σ. 190-192.

Τὰ παλληκάρια τοῦ Μουριά κ' οἱ ἔμορφις τῆς Πάτρας
 πουτές δὲν καταδέχονταν πιζοὶ νὰ πηρατήσουν,
 κί τώρα πῶς κατήντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτις!
 Κλαίγουν οἱ μαῦροι τῆ σκλαβιά, πού εἶνι σκλαβουμένοι,
 5 κλαίγουν κί τὸν ξιχωρισμό, τοῦ πῶς θὰ ξιχωρίσουν.
 κ' ἡ ζουντανὸς ξιχουρισμὸς παρηγουριά δὲν ἔχει!
 Ἀφὴν' ἡ μάννα τοῦ πιδι κί τοῦ πιδι τῆ μάννα,
 χωρίζει κ' ἔν' ἀντρόγυνου, μιά μέρα ἀνταμουμένου.

Θεσσαλία (Καρατσὸλ Τερνάβου). - Λ.Α. Ὑλη, ἀρ. 680
 (Κ. Γιαννακόπουλος 1902)

ΙΗ'. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ (1770)

Ὁ Δασκαλογιάννης, ἰσχυρὸς παράγων εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν Σφακίων τῆς Κρήτης, εἶχε μνηθῆ εἰς τὴν προετοιμαζομένην τῆ ὑποκινήσει τῆς Ρωσίας ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων, ἦτις καὶ ἐξερράγη κατὰ τὸ 1770 ἐν Πελοποννήσῳ μετὰ τὴν ἄφιξιν ρωσικῆς ναυτικῆς μοίρας εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα.

Μόλις ἔφθασαν αἱ πρῶται εἰδήσεις αὐται εἰς τὴν Κρήτην ὁ Δασκαλογιάννης συνεκάλεσε τοὺς προκρίτους τῶν Σφακίων καὶ ἀπεφασίσθη ὑπ' αὐτῶν ἡ ἐξέγερσις κατὰ τῶν Τούρκων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του. Μὴ τυχῶν ὁμως οὗτος τῆς ἀναμενομένης βοήθειας ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἐδέχθη τὴν ἐπίθεσιν πολυαρίθμων τουρκικῶν δυνάμεων ὑπὸ τοὺς πασάδες τοῦ Μεγ. Κάστρου, τοῦ Ρεθύμνου καὶ τῶν Χανίων. Οὗτοι εἰσβαλόντες εἰς τὰ Σφακιά ἔκαμψαν τελικῶς τὴν ἥρωικὴν ἀντίστασιν τῶν Σφακιανῶν.

Ὁ Δασκαλογιάννης, πεισθεὶς εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Πασᾶ τοῦ Μεγ. Κάστρου (Ἡρακλείου) περὶ ἀσφαλείας τῆς ζωῆς του, μετέβη πρὸς συνάντησίν του μετὰ 70 προκρίτων τῶν Σφακίων. Ὁ πασὰς ἀθετήσας τὴν ὑπόσχασίν του ἔστειλε τούτους δεσμίους εἰς τὸ Μ. Κάστρον, ὅπου ὁ Δασκαλογιάννης ἐθανατώθη ἀργότερον ἐκδαρεὶς ζῶν.

Τὰ γεγονότα ταῦτα διὰ τὰ Σφακιά ἱστορήθησαν εἰς μακρὸν ποίημα (ῥίμαν) ἐκ 1034 στίχων ὑπὸ τοῦ Μπάρμπα Παντζελιοῦ.¹

Ἐκ τοῦ ποιήματος τούτου ἀπόσπασμα παρελήφθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης, τὸ ὁποῖον, ἡδόμενον ἰδίᾳ εἰς τὰς Δυτικὰς ἐπαρχίας, ἀπέβη δημῶδες ᾄσμα, ὡς τὸ κατωτέρω.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Ἀπού ἔχει νοῦ καὶ λοῖσμὸν καὶ γνώσι εἰς τὸ κεφάλι,
 ἄς κάτση νὰ συλλογιαστῆ τὸ Δάσκαλο τὸ Γιάννη.
 Κάθε Λαμπροχριστόγεννα² ἔβανεν τὸ καπέλλο

1) Βλ. *Μπάρμπα Παντζελιοῦ*, Τὸ τραγοῦδι τοῦ Δασκαλογιάννη. Εἰσαγωγή, σελῶν Βασ. Δασούδα, Ἡράκλειον Κρήτης 1947, σ. 15 κ. ἐξ.

2) ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ Λαμπρῆν.

- κ' ἤλεγεν τοῦ Πρωτόπαπα· τὸ Μόσκοβη· θά φέρω.
 5 Καί ὁ πασάς, ὡς τ' ἄκουσε, πολλά τοῦ βαροφάνη·
 στο Κάστιρο καί στο Ρέθεμνος εὐτὺς χαμπέρι κάνει.
 -'Ελᾶστε ν' ἀρματώσετε τὰ τρία μπαϊράκια·
 νὰ πᾶ' νὰ δώσωμε φώθια στὰ τρία χωριουλάκια.
 Κ' ἐτοιμασίαν ἴκάμασι γιὰ τὰ Σφακιά κινουσι,
 10 κ' ἡ Κρήτ' ἢ γι ἀποδέλοιπη στέκουν καί συντηροῦσι.⁴
 Κι αὐτοὶ δὲν τὸ κατέχασι⁵ γιὰ νὰ ἴναι ὀρδινιασμένοι⁶
 καί λίγο μόνον ἔλειψε νὰ ἴναι ἀφανισμένοι.
 Πιάνουσι στήν Ἀνώπολιν τὸ Δάσκαλον τὸ Γιάννη
 κι ἄλλος κιανεὶς δὲν τὸ ἔφερε βοήθεια νὰ τοῦ κάμη.
 15 Ἄπῃς⁷ καί τὸν ἐπιάσασι ξεμιστεμὸ⁸ δὲν ἔχει,
 γιὰτὶ παντοτεινὰ ἡ Τουρκιά παντοῦ τόνε ξετρέχει.⁹
 Καῖσιν καί τὴν Ἀράδαινα, καῖσιν τὸν Ἄϊ Γιάννη,
 πετᾶται καί ἡ Σγουρομαλλιὰ, δέρνει τὰ γόνάτα ν τση.
 - Δάσκαλε Γιάννη τῷ Σφακιῷ, μὲ τὸ πολὺ κεσίμι,¹⁰
 20 ἐσύ ἴσουν ἴπου τὴν ἤθελες τὴν Κρήτη Ρωμισούνη;
 Κι ὄντεν τοῦ στῶναν τ' ἄλογο γιὰ νὰ καβαλλικέψη,
 ἢ γι ἀρχόντισσάν του τὸν ρωτᾷ ποῦ θὲ νὰ ταξιδέψη.
 - Μισεύ', ἀρχοντοπούλα μου, καλὰ σοῦ παραγγένω,
 γιὰτὶ καλὰ λογιάζω το πῶς δὲ ξαναγιαργέρνω.¹¹
 25 Νὰ ἔχης τσοὶ πόρτες σφαλιχτές¹² καί τὰ κλειδιὰ βγαρμένα
 καί τὰ πορτοπαράθυρα σφιχτοπερατωμένα.¹³
 Κι ὄσα ἄστρα ἴναι στὸν οὐρανὸ τῶν ἔτασσε παράδες,
 πούρ' ἀπατός του¹⁴ τσοὶ ἴκοβγε τσοὶ Μεγαλοβδομάδες.
 Κι ὄντεν τὸν ἀνεβάζασιν εἰς τοῦ πασᾶ τὴ σκάλα
 30 τ' ἀμμάθιαν του ἐτρέχασιν ὡσάν τὴ μπουτσουνάρα.¹⁵
 - Ἄχ ποῦ ἴστ' ἐσεῖς οἱ φίλοι μου κ' ἐσεῖς οἱ γέδικοὶ μου,
 καί τοῦ πασᾶ μ' ἀφήκετε νὰ πάρη τὴ ζωὴ μου;
 Καί τοτεσᾶς¹⁶ τοῦ ἴδώκασιν τὸν ἀργυρὸν καρφίχτη¹⁷
 κ' ὕστερα τὸν ἐγδέρνασι στ' ἀμμάθια καί στὴ μύτη.
 35 Βαριά βαριαναστέναξε κι ἀπόκειας τῶνε κάνει¹⁸
 ἔτσο ἀποῦ τόνε ἐκάμασιν καλλιὰ¹⁹ ἴχε ν' ἀποθάνη.

*Ἀρ. Κριάση, Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν δημοδῶν
 ᾄσμάτων, Ἀθῆναι 1920, σ. 33 - 35.*

1) τὸν Ρῶσσον. 2) τοῦ κακοφάνη, δυσηρεστήθη. 3) σημαίας, σάματα στρατοῦ (λ. τ. bayrak). 4) παρατηροῦν. 5) ἤξεραν. 6) παρεσκευασμένοι, ἔτοιμοι. 7) εὐθὺς ὄψ. 8) ἀπολότρωσιν, σωτηρίαν. 9) καταδιώκει, καταζητεῖ. 10) μὲ πολλὴν περιουσίαν (λ. τ. kesimi = οἱ κατ' ἀποκοπὴν φόροι). 11) ἐπιστρέφω, ξαναγορίζω. 12) κλειστάς. 13) κλεισμένα καλῶς καὶ ἠσφαλισμένα διὰ τοῦ περάτου, ξυλίνου μοχλοῦ. 14) λοιπόν, ἀετὸς ὁ ἔλιος. 15) μπουτσουνάρα καὶ κουτσουνάρα = λαξευμένον στόμιον βρύσης. 16) τότε, ἐκείνην τὴν στιγμὴν. 17) καθρέκτην. 18) καί ἔπειτα δεικνύει νὰ ἐνοήσουν. 19) καλύτερα.

Β'.

- Ἄποῦ ἄχει νοῦ καὶ στόχασι καὶ γνώσι στὸ κεφάλι,
 νὰ κάτση νὰ συλλογιστῆ τὸ Δάσκαλο τὸ Γιάννη.
 Κάθα Λαμπρή, Χριστόγεννα ἦβανε τὸ καπέλλο
 καὶ τοῦ πρωτόπαπα ἔλεγε, τὸ Μόσκοβο δὰ φέρω.
- 5 - «Δασκαλογιάννη τῷ Σφακιῶ, σῶπα γιὰ δὲ σοῦ πρέπει,
 νὰ μὴν τ' ἀκούση μιὰν Τουρκιά νὰ ῥθῆ νὰ σὲ ἔξετρεξῆ.
 Δασκαλογιάννη τῶν Σφακιῶ, λυπήσου τὰ παιδιὰ σου,
 νὰ μὴ σοῦ τὰ σκλαβώσουνε κ' εἶν' ἐντροπὴ τὸ ἀντρειάς σου».
- 10 - «Μὰ τὸ Θεὸ δὲν παραιτῶ, ἂν δὲν τότε κρεμάσω
 στὴ μέσα μπάντα τὸ Σταυρὸ κι ἀπόκειας νὰ περάσω.
 Ἄπητις¹ ἔτελειωσε τὸ γράμμα τοῦ βεζίρη,
 στὸ βιλαέτι μῆνυσε νὰ γίνονται χαζίρι.²
 Στὸ Ρέθεμο μαζεύγονται ἀγάδες καὶ ὀλμάδες⁴
 καὶ στὰ τζαμιὰ ἐμπαίνανε κ' ἐκάνανε ντοάδες.⁴
- 15 Μὰ ὄντὲν ἐπορίζανε,⁵ λένε τοῦ Σερασκέρη⁶
 εἶντα βουλή μᾶς ἤδωκες ἐτοῦτο τὸ σεφέρι;⁷
 μ' ὀπίσω νὰ γιαγείρωμε εἶν' ἐντροπὴ δική μας,
 νὰ ἔθελε τότε πιάσωμε ἦτονε τῆ τιμῆς μας.
 Τέτοιο ἐπτακέφαλο θεριὸ καὶ λιονταριοῦ ἰσπέτι,⁸
- 20 πῶς δὰ τότε ἠμερώσωμε νὰ μπῆ στὸ βιλαέτι!
 Ντελόγο⁹ ἔξεκινήσανε δώδεκα μπαϊράκια¹⁰
 καὶ πᾶνε στὴν Ἀνώπολη, στοῦ μπέη τὰ κονάκια.
 Ἐπὶ τὸ Ἀνώπολης τὰ δώματα τὰ στέσαν τὰ τσαντήρια¹¹
 ἔπο πέρα στὴν Ἀράδαινα πολέμους καὶ παιγνίδια.
- 25 Δίδουν τὸ Ἀράδαινας φωτιά, καίγεται κι Ἄης Γιάννης,
 κι ἄμοναχὸς τσοὶ πολεμῆ ὁ Δάσκαλος ὁ Γιάννης
 κι ἄμοναχὸς τσοὶ πολεμῆ μόνο μὲ τ' ἄρματά ντου,
 τὸ αἶμα πίν' ὡσάν σκυλι ἀποῦ τὴ μάνιτᾶ¹² ντου.
 Ἄμοναχὸς τσοὶ πολεμῆ μόνο μὲ τὸ σπαθὶ ντου,
 30 κι ὀμπρὸς κι ὀπίσω τὸ πετᾶ¹³ ὡσάν λάφι τὸ κορμὶ ντου.
 Μὰ ἄστερις ἔθαρρεύτηκε σὰν πιστεμένοι φίλοι,
 κι ἀπάνω ντου ἐρράξανε¹⁴ σὰν λυσσασμένοι σκύλοι.
 Πιάνουν ἔπισταγκωνίζουν τα τὰ γλήγορά ντου χέρια
 καὶ μὲ τὰ ἄντοντια¹⁴ του ἔπαιρνε τὰ τούρκικα μαχαίρια.

1) ἀφοῦ. 2) νὰ ἐτοιμαστοῦν (χαζίρι λ. τ. hazir). 3) λόγοι-ἡμιουσουλμῶνοι (λ. τ. ulema). 4) δεήσεις (λ. ἄρ. dua). 5) ἐξήρχοντο. 6) τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ (λ. πειρ. sarasker). 7) ἐκστρατεία, πόλεμος (λ. τ. sefer). 8) μορφῆ, ἐμφάνισις (λ. τ. ispat). 9) εὐθὺς ἀμέσως (λ. ἰτ. di luogo). 10) σημαῖαι ἐνταῦθα στρατιωτ. ἐμῆματα (λ. τ. bayrak). 11) σκηνὰς (λ. τ. cadir). 12) μάνιαν, ὄργγῆν του. 13) ὄρμησαν. 14) δόντια.

- 35 Ὀμπρός ὀμπρός τότε λαλοῦν σαράντα μπεξεληδες,¹
 κ' ἔχουν καὶ τὰ σπαθιά γδυμνά καὶ φαίνονται² οἱ λεμπίδες.
 - Διάλε τσ' ἀποθαμένους σας κ' ἔσαῖς καὶ τὰ σπαθιά σας,
 τρεῖς ἕμερες σᾶσε πολεμῶ κ' ἤκαψα τὴ γκαρδιά σας.
 Μ' ὄντε τὸν ἔπερνούσανε στὰ ἔρμα ντου κονάκια,
 40 ἔτρέξανε τὰ ἴματα ντου σὰ θελωμένα ρυάκια.
 Κι ἄχι καὶ νὰ μοῦ δίδετε τοικίνια³ πεντακόσα,
 νὰ σάσω τὰ κονάκια μου καθὼς ἦσαν καὶ πρῶτα.
 - Γροϊκα, μωρ', ἕναν κερατᾶ εἶντα λαλεῖ καὶ λέει,
 τὴν κεφαλὴν του ἔχασε καὶ τὰ κονάκια κλαίει.
 45 Μ' ὄντε τὸν ἔπερνούσανε στοῦ Μπαμπαλῆ τὸ χάνι,⁴
 ἐζήτηξε κρυγιὸ νερὸ κι ἀπόκειας⁵ ν' ἀποθάνη.
 Βάνουν ἕνα γλυκὸ καβὲ σὲ φαρμουρί φλιτζάνι⁶
 κ' ἕνα τζιμπούκι⁷ γιασεμί ἔφτὰ σακκούλια κάνει.
 Τσαρσί τσαρσί⁷ τότε λαλοῦν καὶ τότε διαρωτοῦνε.
 50 - «Δασκαλογιάνν' ὁ βασιλιάς ἔπου προσκυνᾷς καὶ ποῦ ἴναι ;»
 - «Μ' ὁ βασιλιάς ποῦ προσκυνῶ, σταυρὸς εἶν' κι ὁ Θεὸς μου
 διάλε στὸ Μουχαμέτη σας μὴ στένεστε ὀμπρός μου».

Κρήτη (Ρωγδιὰ). - Φιλολ. Σὺλλ. Κων/πόλεως
 τόμ. 31, σ. 145 - 146 (Γ. Ζωγραφάκης).

ΙΘ'. ΑΛΒΑΝΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ (1784,³ 1827)

Ἡ Σιατίστα ἀκμάσασα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας διὰ τοῦ ἐμπορίου εἴλκυσε τ' ἀρπακτικὰ βλέμματα Ἀλβανῶν ἀτάκτων, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς πολλακίς ἐπέδραμον κατ' αὐτῆς. Ἡ πρώτη τῶν ἐπιδρομῶν τούτων ἔγινε τὸ 1784 ὑπὸ τρεῖς ἀρχηγούς, τῶν ὁποίων ὁ εἰς ἦτο χριστιανὸς Ἀλβανός, ὁ ἐν τῷ πρώτῳ ἔσματι ἀναφερόμενος Σταμούλης. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐκκινήσαντες ἀπὸ τὸ παρὰ τὰ Γρεβενὰ χωρίον Τρία Ἀλώνια διέβησαν τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀλιάκμονος ποταμοῦ γέφυραν καὶ ἔστρατοπέδευσαν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην. Ἐπιχειρήσαντες νὰ εἰσχωρήσουν διὰ μιᾶς στενωποῦ εἰς τὴν πόλιν ἐδέχθησαν τὰ πυρὰ τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ τῆς κυρᾶς Σαννοῦκως (* Ἀννης Χατζηγιάννη) ὠχυρωμένων Σιατιστέων καὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀποχωρήσουν μὲ μεγάλας ἀπωλείας.

Τὸ δεῦτερον ἔσμα ἀναφέρεται εἰς ἐπιδρομάς, γενομένας τὸ 1827, ὑπὸ τοὺς Τουρκαλβανούς Τιαφίλ Μπούζη καὶ Ἀσλὰν βέη. Οὗτοι, ἀφοῦ ἐδήλωσαν τὰ Τρίκαλα, τὴν Ἐλασσόνα καὶ τὴν Κοζάνην, ἐπέδραμον καὶ κατὰ τῆς Σιατίστης ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Τὸ ὄνομα τοῦ ἐν τῷ ἔσματι ἀναφερομένου ἀρχηγοῦ τῆς ἀμύνης Γεωργίου Νιόπλιου διατηρεῖται μετ' εὐλαβείας μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὴν μνήμην τῶν Σιατιστέων. Οὗτος μὲ 400 μόνον ἀνδρας ἀπέκρουσε πολλαπλασίους ἐπιδρομεῖς.

Γ. Α. Μ.

1) φύλακες, φρουροὶ (λ. τ. beksi). 2) χρυσὰ νομίσματα (λ. βενετ. zechino). 3) χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου. 4) ἔπειτα, κατόπιν. 5) καφεὲ εἰς κύπελλον ἐκ παραλάνης. 6) καπνοσύριξ (λ. τ. cimibuk). 7) διὰ τῆς ἀγορᾶς (λ. τ. carsi).

Α'.

- Στοῦ Ἄι Θανάση¹ τὴν αὐλή
 πουλάκι² στέκει κί λαλεῖ
 ἀηδουουλαλεῖ κί λέει
 τὸν κιρὸ ποῦ θέλ' νά εὔρη.
 5 Στὰ Τρί' Ἀλώνια³ βάλαν τὴ βουλή
 ἰὰ Σταμούλη τοῦ σκυλί,
 μέσ' στὴ Σιάτιστα νά πάνουν,
 τρεῖς ἀρχόντισσες νά πάρουν
 τὴ Γιράνεια⁴ νά πατήσουν
 10 κί ἄρχουντα νά μὴν ἀφήσουν.
 Στοῦ Γριβινὸ ἰουμάτισαν⁵
 κί στοῦ γιουφύρ'⁶ σταμάτησαν
 μέσ' στὴν ἄκρα 'π' τοῦ γιουφύρι
 ἔστησαν χρυσὸ τσιαντήρι.⁷
 15 Ἄνοιξαν τὰ μπαϊράκια⁸ τοὺς,
 δὲν ξέρουν τὰ φαρμάκια τοὺς,
 θὰ ὑρίσουν λαβουμένοι,
 δὲν τοῦ ξέρουν οἱ καημένοι.
 - «Κυρά Σαννούκου, πὲς τῆς βάιας σου⁹
 20 νά διώξ' τοὺς φυλαχτάδες.
 Διῶξει τοὺς νά πᾶνι κείθι
 νά πατήσοῦμι τοῦ σπίτι».
 - «Δὲ σᾶς φοβοῦμι, Σκυλσρβανιτάδεις,
 ἔχου τὰ σπίτια μου ψηλά,
 25 μὴ μουλίβι σκιπασμένα
 κί μὴ μάρμαρου στρουμένα.
 Κάτου στοῦ Μπούνου¹⁰ μαχαλᾶ
 μᾶσ'τι φκέλλια¹¹ κί τσαπιά,
 σύρτι κί στοὺν Καραδοιάννη¹²
 30 νά τοῦ πάρ'τι τοῦ τηγάνι».

Σιάτιστα. - Μακεδ. Ἡμερολ., ἔτ. 1910,
 σελ. 143 - 144 (Ἀναστ. Λαζάρου).

1) ἐκκλησία ἐξοχικὴ εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς πόλεως. 2) Μακεδ. Ἡμερολ.: (χρο-
 σὸν) πολλάκι. 3) Τρία Ἀλώνια: χωρίον πλησίον τῶν Γρεβενῶν. 4) Γεράνεια, ἡ κάτω συνο-
 οικία τῆς πόλεως. 5) ἐγχειμάτισαν. 6) γέφυρα ἐπὶ τοῦ Ἀλιάκμονος εἰς τὴν ὁδὸν ἧεις ἄγει
 ἀπὸ Γρεβενῶν εἰς Σιάτισταν. 7) σκητὴν (λ. τ. çadır). 8) σημαίας (λ. τ. bayrak).
 9) τῆς θεραπευτικῆς σου. 10) Μπούνος, συνοικία εἰς τὰ νότια τῆς πόλεως, ὅπουθεν διέρχεται
 στενὴ φάραγξ ἄγουσα πρὸς τὴν πόλιν ἐκεῖ εὑρίσκεται ἡ μεγάλῃ καὶ ὀχυρὰ οἰκία τῶν Σατῆ-
 γιανναίων. 11) δικέλλια. 12) Καραδοιάννη. Παλαιὰ πτωχὴ οἰκογένεια τῆς Σιατιστῆς. Εἰ-
 ρωνικῶς οἱ ἐπιθρομεῖς προτρέπονται, ἂν θέλουν λάφυρα, νά ὑπάγουν εἰς τὸ Μπούνο, συνοικίαν

Β'.

Δέν εἶν' ἰδῶ τὰ Τρίκκαλα — Τιαφίλ κι 'Ασλάν μπεη — δέν εἶν'
ἢ 'Αλασσόνα,

δέν εἶν' ἡ μαύρη Κόζανη νά κάμης ὄ,τι θέλεις.

'Ἰδῶ τοῦ λέγουν Σιάτιστα, τοῦ λέν κιφαλουχώρι.

'Ὡς πού 'ν' οὐ Νιόπλιους' ζουντανός, ἡ Σιάτ'στα δέν φουβατι·

- 5 ἔχει τρακόσιους στοῦ σπαθί κι χίλιους στοῦ ντουφέκι
κι τὰ μπουγάζια² πιάσανι, πιάσαν τὰ καρασούλια.³

Δέν σᾶς φουβατ', 'Αρβανιτιά, κ' ἰσᾶς, βρὲ βρουμουμπέηδες.

ἔχει τοῦ Νιόπλιου ἀρχηγὸ κι ὄλα τὰ παλληκάρια.

Σιάτιστα. — Μακεδ. 'Ημερολ., ἔτ. 1910,
σ. 146 ('Αναστ. Λαζάρου).

Κ'. ΤΟΥ ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΑΤΣΩΝΗ

'Ὁ ἐκ Λεβαδείας πολεμιστῆς Λάμπρος Κατσώνης (1752-1804) ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους μάχας καὶ ἐπαναστατικὰς κινήσεις, κυρίως ὡς ἀξιωματικός τοῦ ἐν τῷ ρωσικῷ στρατῷ ἑλληνικοῦ τάγματος. Τὴν 5 Μαΐου 1790, ἡγούμενος στολίσκου, συνεκρούσθη μὲ τὴν τουρκικὴν ἀρμάδα παρὰ τὴν νήσον Κέα (Τζιάν) καὶ ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν. Ἡ ναυμαχία αὕτη ἐξιστορεῖται εἰς τὸ κατωτέρω καρπαθιακὸν ἔξομα· τὸ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενον «καράβι τοῦ Λάμπρου» εἶναι ἡ ναυαρχὴς αὐτοῦ «'Αθηνᾶ τοῦ Βορρά», τὴν ὁποῖαν ὁ ἴδιος, τρεπόμενος εἰς φυγὴν ἕνεκα τῆς πίεσεως τῶν Τούρκων, ἠναγκάσθη νά πυρπολήσῃ.⁴

Δ. Α. Π.

'Ανάμεσα στὴν "Ἄνδρο τσ' ἀπόξω 'πού τὴ Τζιά
εὐρέθησεν ὁ Λάμπρος τσ' ὁ Καπετὰ πασιὰς'
τσ' ὁ Λάμπρος ὁ καμένος ἐχάρησεν πολλὰ,
ἀπού βρητσεν ὀμπρός του Τοῦρκο νά πολεμᾶ.

- 5 Τρεῖς μέρες πολεμοῦσε ὄλο μὲ τὴφ φωδιά,
πάνω στὶς τρεῖς ἡμέρες ἐβγάλα τὰ σπαθιά.

'Πού τὸ πολλὸ κανόνι τσ' ἀπού τὸτ ταραμὸ
τοῦ Λάμπρου τὸ καράϊν ἐκάλαρε νερό.⁵

— Μάϊνα, σκύλλε Λάμπρο, τίς παντιέρες σου,

ἐργατικὴν καὶ νά ἀρπάσουν ἀπὸ ἐκεῖ δικέλλια καὶ τσαπιά καὶ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Καραδογιάννη τὸ μόνον του πρᾶγμα, τὸ τηγάνι του. 1) Τὸ ὄνομα "Νιόπλιος" ἔλαβον οἱ ἀπόγονοι τοῦ Γεωργίου Ρούση, ἱατροφιλοσόφου, καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Παταβίου, κατὰ παραφθορὰν τοῦ τίτλου εὐγενείας «nobilis», τὸν ὁποῖον τὸ Πανεπιστήμιον ἐκεῖνο εἶχεν ἀπονεύμει εἰς τὸν Γ. Ρούση. 2) στενάς διόδους (λ. τ. hogaz). 3) σκοπιὰς (ἴσως λ. τ. karakoi).

4) Βλ. Κ. Μέρτζιου, Νέαι εἰδήσεις περὶ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τοῦ 'Ανδρούτσου ἐκ τῶν 'Αρχαίων Βενετίας. (Πραγματεῖαι τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν, τόμ. 23, ἀρ. 3, ἐν 'Αθήναις 1959, σ. 30 κ. ἐξ.). 5) ἔβαλε νερό (λ. ἱτ. calare).

- 10 νά μῆσ σέ πάρω σκλάο μὲ τίς λεβέντες σου.
 – 'ὲ κλαίω τὸ καρὰί, μῆε τῆσ σιρμαγιά,¹
 'μμε κλαίω τίς λεβέντες, πού 'τοκ' καλὰ παιδιά.....

*Μ. Μιχαηλίδου Νουάρον, Δημοτικά τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθῆναι 1928, σ. 249, ἀρ. 44.*

ΚΑ'. ΔΥΟ ΠΑΙΔΙΑ ΡΩΜΙΟΠΟΥΛΑ

Πλείστα εἶναι τὰ παραδείγματα Ἑλλήνων, οἵτινες κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς δουλείας, διαπνεόμενοι ἀπὸ βαθεῖαν ἔθνηκὴν πίστιν, ἠρνήθησαν νὰ ὑποκύβουν εἰς δελεαστικὰς προτάσεις περὶ ἐκτουρκισμοῦ καὶ οὐδόλωσ ἐκάμφθησαν ἐκ τῶν περὶ βασανισμοῦ ἀπειλῶν. Τοιούτου εἴδους ἔθνηκὴ πίστις ἐξυμνεῖται εἰς τὸ κατωτέρω ᾄσμα, γνωστὸν εἰς παραλλαγὰς ἐξ Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας. Ἐκ τῆς ἰδιαζούσης συνθέσεώς του ἐξ ἑπτασυλλάβων ὁμοιοκαταλήκτων στίχων φαίνεται τοῦτο κατασκευάσμα ἡμιλογίου ποιητοῦ ἐμπνευσθέντος ἐκ τινος ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς ἐπεισοδίου.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Δυὸ παιδιὰ Ρωμιόπουλα,
 δυὸ Γρεβενιωτόπουλα,
 Τούρκα χήρα δούλευαν.
 Τὴν ἡμέρα δούλευαν
 5 καὶ τὸ βράδου ἔσκαφταν.
 – «Βρὲ παιδιὰ Ρωμιόπουλα,
 βρὲ Γρεβενιωτόπουλα,
 γένεστε³ Τουρκόπουλα,
 νὰ χαρῆτε τὴν Τουρκιά,
 10 τ' ἄλογα τὰ γρήγορα,
 τὰ σπαθιά τὰ δαμασκιά;»
 Γύρισαν καὶ λέν' κι αὐτά:
 – «Γένεσαι,⁴ κυρά, Ρωμιά,
 νὰ χαρῆς τὴν Ἐκκλησιά,
 15 τ' ἄγια τὰ 'κονίσματα
 καὶ τὰ βαγγελίσματα;»

*"Ἠπειρος. – Δ. Α. ἀρ. 1099, σ. 59-70
 ("Ἑλλη Δευτεραίου, 1937).*

1) χρηματικὸν κεφάλαιον (λ. τ. sermaye). 2) ποὺ ἦσαν. 3) χειρόγρ. : δὲ γένεστε. Τὸ ἀρνητικὸν δὲ παραλείπεται χάριν τοῦ μέτρου. Πρβλ. *Arn. Passow, Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae, 1860, σ. 215, ἀρ. 289.* 4) χειρόγρ. : δὲν γένεσαι. Βλ. προηγουμένην σημ.

Β΄.

Φεγγαράκι μου λαμπρό,
φέγγε μου νά περπατώ·
φέγγε καί χαμήλωσε,
γιὰ νά σέ ρωτήσωμε.

- 5 Δυὸ παιδιά πού χάσαμε,
εἶπαν πῶς τὰ πιάσανε,
στοῦ καντή τὰ πήγανε
καί τὰ ἐζήτησανε.
– «Μπρὲ παιδιά Ρωμιόπουλα,
10 γίνεστε Τουρκόπουλα,
νά χαρήτε τὴ Τουρκιά,
Τουρκοποῦλες μὲ φλωριά;»

Θεσσαλία. – Arn. Passow, Τραγούδια ρωμαίικα.
Lipsiae 1860, σ. 216, ἀρ. 290 (H. Ulrichus).

ΚΒ΄. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

«Κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου (τὸν Ἰούλιον τοῦ 1792) ὁ Ἄλῃ πασάς ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ καθυποτάξῃ τοὺς Σουλιώτας, καταλαμβάνων αὐτοὺς ἀνυπόπτους καὶ ἀπαρασκευάτους. Διότι, προσποιηθεὶς ὅτι ἐκστρατεῦει κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες παρεπλανήθησαν μὲν ἐκ τῶν λόγων του, ἀλλὰ δὲν τῷ ἀπέστειλαν εἰμὴ 80 ἐπιλέκτους ὑπὸ τὸν Λάμπρον Τζαβέλαν. Τούτους ἀφοπλίσας καὶ φυλακίσας ὁ ἄπιστος Ἄλῃς, ἐστράφη κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ δυνάμεως δωδεκακισχιλίων περίπου πεζῶν καὶ ἱππέων. Ἄλλ' εἰς τῶν Σουλιωτῶν, κατορθώσας νά διαφύγῃ, ἐμήνυσε τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς συμπολίτας του, οἵτινες ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Γεώργη Μπότσαρη (τοῦ πατρὸς τοῦ Μάρκου) ὠργάνωσαν κρατερὰν ἄμυναν. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἄλῃ συνετρίβῃ εἰς τὰς κλεισωρείας τοῦ Σουλίου τὴν 20 Ἰουλίου 1792, ὁ δὲ Ἄλῃς διεσώθη φυγὼν εἰς Ἰωάννινα. Εἰς τὴν νικην συνετέλεσαν μεγάλως αἱ Σουλιώτισσαι, διότι τετρακόσαι περίπου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Μόσκως Τζαβέλαινας (τῆς γυναικὸς τοῦ Λάμπρου), ὄπλισθεισαι μετέσχον τῆς μάχης (ἐκ τῆς ἐξῆς αἰτίας). Ἐκ τοῦ ἀδιαλείπτου πυρός ἐπὶ τετράωρον τὰ ὄπλα τῶν εἰς τὰς κλεισωρείας ἐνεδρευόντων Σουλιωτῶν κατέστησαν ἄχρηστα «ἀνάψαν τὰ τουφέκια» καὶ πρὸς ὦραν ἔπαυσαν οἱ τουφεκισμοί, ἔπαυσαν δὲ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον πυροβολοῦντες καὶ οἱ Ἄλβανοί. Ἄλλ' αἱ γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν, αἱ καταφυγοῦσαι εἰς τὴν Κιάφαν, ἰδοῦσαι μὲν ἐκ τῶν βράχων προχωροῦντας τοὺς ἐχθρούς, μετ' οὐ πολὺ δὲ μὴ ἀκούουσαι τὸν κρότον τῆς μάχης, ὑπέλαβον ὅτι κατετροπώθησαν οἱ ἄνδρες των. Τότε ἡ σύζυγος τοῦ Λάμπρου Τζαβέλα Μόσκω παρώρμησε τὰς ἄλλας γυναῖκας νά λάβουν ὄπλα καὶ νά τρέξουν κατὰ τῶν Ἄλβανῶν, ὅπως συναποθάνουν μετὰ τῶν ἀνδρῶν, ἀφήνουσαι τὰς γρᾶϊας καὶ τὰ παιδιά ν' ἀποθάνουν κρημνιζόμενα ἐκ τῶν βράχων, ὅταν καταλάβουν τὴν Κιάφαν οἱ ἐχθροί. Φθάσασαι εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, εἶδον ὅτι οἱ Σουλιῶται δὲν εἶχον νικηθῆ, καὶ μετὰ μείζονος θάρρους ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἄλβανῶν, πυροβολοῦσαι καὶ κυλίουσαι ὀγκώδεις λίθους. Ἐκ τῆς ἀπροόπτου ἐπιθέσεως τῶν

γυναικῶν πτοηθέντες οἱ Ἀλβανοί, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, οἱ δὲ Σουλιῶται ὀρμήσαντες ξιφῆρεις κατέκοπτον αὐτούς. Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν αὐτὴν ἐπῆλθεν ἡ μεγίστη φθορὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλῆ, ὅστις μετὰ τὴν ἦτταν ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τοὺς Σουλιώτας. [Εἰς τὴν δρᾶσιν αὐτὴν τῆς Τζαβέλαινας ἀναφέρεται τὸ δεῦτερον ἄσμα].

N. Γ. Πολίτων, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλήν. λαοῦ, ἀριθ. 5.

Α΄.

- Τρία μπαϊράκια¹ κίνησαν, τὰ τρι' ἀράδ' ἀράδα.²
 Τὸ 'να ἦταν τοῦ Μουχτάρ πασᾶ,³ τ' ἄλλο τοῦ Μιτσομπόνου,⁴
 τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, ἦταν τοῦ Σελιχτάρη.⁴
 Μιά παπαδιά τ' ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.
 5 - «Ποῦ 'στε, παιδιὰ τοῦ Μπότσαρη, παιδιὰ τοῦ Κουτσουνίκα;
 - Ἀρβανιτιὰ μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώσῃ,
 στὸ Τεπελένι νὰ μᾶς πάῃ, ν' ἀλλάξωμε τὴν πίστην».
 Κι ὁ Κουτσουνίκας χούγιαξεν⁵ ἀπὸ τὸν Ἀβαρίκο:
 - «Μὴν τὸ φοβᾶσαι, παπαδιά, στὸ νοῦν σου μὴν τὸ βάνης.
 10 Τώρα νὰ ἰδῆς τὸν πόλεμο, τὰ κλέφτικα τουφέκια,
 πῶς πολεμοῦν ἡ κλεφτουριά κι αὐτοὶ οἱ Κακοσουλιῶτες».
 Τὸν λόγο δὲν ἀπόσωσε, τὴν συντυχιὰ δὲν εἶπε
 νὰ ἰδῆς τοὺς Τούρκους κ' ἔφευγαν πεζούρα καὶ καβάλλα.
 Ἄλλοι ἔφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν. «Πασά μου, ἀνάθεμά σε!
 15 Μέγα κακὸ μᾶς ἔφερες τοῦτο τὸ καλοκαίρι·
 ἐχάλασες τόση Τουρκιά, σπαῆδες⁶ κι Ἀρβανίτες».
 Κι ὁ Μπότσαρης ἐφώναξε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι·
 - «Ἐλα, πασά, τί κάκιωσες καὶ φεύγεις μὲ μενζίλι;⁷
 Γύρνα ἐδῶ, στὸν τόπο μας, στὴν ἔρημη τὴν Κιάφα,
 20 ἐδῶ νὰ στήσῃς τὸ θρονί, νὰ γένῃς καὶ σουλτάνος».

C. Faugier, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, Paris 1824, σ. 288 - 290.

1) σημαῖα, στρατιωτικὰ τμήματα (λ. τ. bayrak). 2) Ἡ παραλλαγὴ αὕτη τοῦ ἄσματος ἔχει ἐν ἀρχῇ τοὺς ἐξῆς τέσσαρας στίχους, ἀνιόντας προφανῶς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἄλλου Σουλιώτικου τραγουδιοῦ:

Τρία πουλάκια κάθονταν στὸν Ἀι Ἡλιὸν στὴν ῥάχην.

Τὸ 'να τηράει τὰ Ἰάννινα, τ' ἄλλο τὸ Κακοσούλι,

τὸ τρίτον, τὸ καλύτερον, μοιριολοᾷ καὶ λέγει:

Ἀρβανιτιὰ μαζώχθηκε, πάγει στὸ Κακοσούλι.

(βλ. καὶ παρὰ *Werner v. Haathausen, Neugr. Volkslieder, 1935, σ. 40.*)

3) Μουχτάρ πασᾶς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλῆ. 4) Ὁ Μιτσομπόνος καθὼς καὶ ὁ Σελιχτάρ (ὁ Σελιχτάρ Πόττας) τοῦ ἐπομένου στίχου ἦσαν Ἀλβανοὶ ὄπλαρχηγοί. 5) ἐφώναξεν (μεσ. χουγιαξω (σλαβ. hujati). 6) Σπαῆδες ἢ σπαῆδες (λ. περσ. sipahi) = ἰππεῖς, ἔφιπποι φοροσυλλέκται· ἰδιαιτέρως δὲ σπαῆδες ἐκαλοῦντο οἱ τιμαριῶχοι, οἱ ὅποιοι διὰ τὰ χορηγηθέντα εἰς αὐτοὺς προνόμια εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ στρατεύωνται ἰδίαις δαπάναις, ὡσάντις εἶχε χρεῖαν ἡ τουρκικὴ διοίκησις. 7) μὲ ταχυδρομικὸν ἀπόσπασμα (λ. ἀραβ. menzil).

Β'.

“Ένα πουλάκι κάθονταν άπάνω στο γεφύρι’
μοιριολογούσε κ’ έλεγε, τ’ Άλη πασα του λέγει.
– «Δέν είν’ έδω τά Γιάννινα νά φτειάσης σαρδιβάνια,¹
δέν είν’ έδω ή Πρέβεζα νά φτειάσης παλαιομέρι’²
5 μόν’ είν’ τὸ Σούλι ξακουστό, τὸ Σούλι ξακουσμένο,
πού πολεμοῦν μικρά παιδιά, γυναίκες καί κορίτσια’
πού πολεμᾷ Τζαβέλαινα μέ τὸ σπαθί στο χέρι,
μέ τὸ παιδί στην άγκαλιά, μέ τὸ τουφέκι στ’ άλλο,
μέ τὰ φυσέκια στην ποδιά

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, Paris 1824, σ. 284.

ΚΓ'. ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

Κατά τήν τρίτην καί τελευταίαν πολιορκίαν τοῦ Σουλίου οἱ Σουλιῶται, πιεζόμενοι ἐκ τῶν στερήσεων, ἀναγκάζονται μετὰ ἡρωικήν ἀμυναν νά συνθηκολογήσουν καί ἐγκαταλείβουν τήν πάτριον γῆν κατά τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1803. Μόνον ὁ καλόγερος Σαμουήλ μετὰ τινων συντρόφων του παρέμεινεν εἰς τὸ ἐν Σουλίῳ φρούριον Κούγκι, ἔνθα ἡ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, καί θέσας πῦρ εἰς τήν πυρίτιδα ἐφονεύθη. Εἰς τὸ ἐπόμενον ἄσμα ὁ Σαμουήλ φέρεται καεῖς ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Δ. Α. Π.

“Ένα πουλάκι ξέβγαينه μέσα από τὸ Σούλι.
Παργιωτες τὸ ρωτήσανε, Παργιωτες τὸ ρωτοῦνε.
– «Πουλάκι, ποῦθεν ἔρχεσαι, πουλί μου, ποῦ πηγαίνεις ;»
– «Ἀπὸ τὸ Σούλι ἔρχομαι καί στην Φραγκιάν πηγαίνω».
5 – «Πουλάκι, πές μας τίποτε, κανέν’ καλὸν μαντᾶτον».
– «Ἄχ τί μαντᾶτα νά σᾶς πῶ, τί νά σᾶς μολογήσω !
Πῆραν τὸ Σούλι πήρανε κι αὐτὸν τὸν Ἄβαρικον’
πήραν τὴν Κιάφαν τὴν κακή, ἐπῆραν καί τὸ Κιούγκι
κ’ ἔκαψαν τὸν καλόγερον μέ τέσσερες νομάτους».³

C. Fauriel, ἔνθ’ ἄν., σ. 300.

ΚΔ'. ΤΗΣ ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗΣ
(1801)

Ἡ Φροσύνη, σύζυγος τοῦ ἐμπόρου Δημητρίου Βασιλείου, φημιζομένη διὰ τὸ κάλλος, τὸ γένος καί τὴν μόρφωσιν αὐτῆς, δέν ἠδυνήθη ν’ ἀντιστῆ εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ Μουχτάρ υἱοῦ τοῦ Ἄλη, ἐπωφεληθέντος τὴν ἀποδημίαν τοῦ συζύγου της εἰς Βενετίαν. Ὅτε δὲ ὁ Μουχτάρ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρός του, κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, ἐναντίον τοῦ ἀποστάτου Τζωρτζιμ εἰς Ἄδρια-

1) ἀναβρυτήρια, σαρδιβάνια (λ. τ. sardiana). 2) πιθανῶς σημαίνει τὸ λημέρι, ἡχώρωμα. 3) ἄτομα, ἀνδρώπους (μεσ. ὀνομάτοι).

νούπολιν, ἡ σύζυγός του, μαθοῦσα τὰς ἐρωτικές σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Φροσύνην, ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἄλῃ πασᾶ τὴν τιμωρίαν τῆς ἀντιζήλου. Ὁ Ἄλῃς ὠρκίσθη ὅτι θὰ ἐκτελέσῃ τὴν αἰτήσιν της, ὅπως δὲ μὴ ἐκθέσῃ ἄλλον τινὰ τῶν περι αὐτὸν εἰς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Μουχτάρ κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του, μετέβη αὐτοπροσώπως νύκτωρ μετὰ δορυφόρων του εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Φροσύνης, καὶ ἀπαγαγὼν ἐφυλάκισεν αὐτήν. Συνεφυλάκισε δὲ καὶ ἄλλας 18 γυναῖκας ἐξ Ἰωαννίνων, περὶ ὧν ὑπῆρχον ὑπόνοιαι ὅτι ἦσαν ἐπιληψίμου διαγωγῆς, καὶ κατεδίκασε πάσας εἰς θάνατον διὰ πνιγμοῦ εἰς τὴν λίμνην. Ἡ ἀπόφασις ἐξετελέσθη τὴν νύχτα τῆς 11 Ἰανουαρίου 1801, ὁ οἶκος τῆς Φροσύνης ἐκλείσθη καὶ τὰ ὑπάρχοντά της ἐδημεύθησαν, τὰ δὲ δύο μικρὰ τέκνα της ἐγκατελείφθησαν εἰς τοὺς δρόμους, οὐδενὸς τολμῶντος διὰ τὸν φόβον τοῦ Ἄλῃ νὰ περισυλλέξῃ αὐτά, μέχρις ὅτου ἐπετραπή ἀντι πλουσίων δώρων εἰς τὸν θεῖον τῆς μητρὸς των ἐπίσκοπον Γαβριὴλ νὰ τὰ παραλάβῃ.

Τὰ πτώματα τῆς Φροσύνης καὶ τινων τῶν ἄλλων γυναικῶν ἐκβρασθέντα ὑπὸ τῶν κυμάτων εἰς τὴν ἀκτὴν, ἐκηδεύθησαν, ἡ δὲ Φροσύνη ἐτάφη εἰς τὸ μοναστήριον τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων. Ἡ ἐκκλησία σπεύσασα νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὰ λείψανα αὐτῶν τὰς ἐπικηδεῖους τιμὰς, τὰς ἀνηγόρευσε *καλλιμάστερας*. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐπαύριον τοῦ θανάτου αὐτῶν ὁ λαὸς ἐθεώρει τὰς πνιγείσας γυναῖκας καὶ προπάντων τὴν Φροσύνην μᾶλλον ὡς θύματα τοῦ τυράννου καὶ ὄχι ὡς καταδίκους, καὶ συνησθάνετο συμπάθειαν πρὸς αὐτάς.

Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀρ. 6.

Τ' ἀκούσαταν τί γίνηκε στὰ Γιάννενα στὴ λίμνη,
ποῦ πνίξανε τὶς δεκαφτὰ μὲ τὴν κυρὰ Φροσύνη;

Ἄχ, Φροσύνη παινεμένη,
τί κακό ἔπαθες, καημένη!

5 Ἄλλη καμμιά δὲν τό ἔβαλε τὸ λιαχουρί² φουστάνι,
πρῶτ' ἢ Φροσύνη τό ἔβαλε καὶ βγήκε στὸ σιργιάνι³

Ἄχ, Φροσύνη παινεμένη,
καὶ στὸν κόσμον ξακουσμένη!

Δὲν στὸ ἔλεγα, Φροσύνη μου, κρύψε τὸ δαχτυλίδι,

10 γιὰτί ἂν τό μάθῃ Ἄλῃ πασάς, θὲ νὰ σὲ φάῃ τὸ φίδι.⁴

Ἄχ, Φροσύνη μου καημένη,
τί πολὺ κακό θὰ γένη!

Ἄν εἴστε Τοῦρκ' ἀφήστε με, χίλια φλώρια σὰς δίνω

1) Δεπτομερείας βλ. Α. Π. Κουτσαλέξη, Διαφέροντα καὶ περιέργα τινὰ ἱστορήματα (Ἀπομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 7, Ἀθήνα: 1976, σ. 217-223. ἔκδ. «Βιβλιοθήκη»). 2) λιαχουρί ἢ λαχούρι, ὄφρασμα τῆς Λαχώρας (τῶν Ἰνδιῶν). 3) εἰς περίπατον (λ. τ. seyran). 4) Οἱ στ. 9, 10 ἀναφέρονται εἰς τὴν σύμπτωσιν ἐξ ἧς ἔμαθεν ἡ σύζυγος τοῦ Μουχτάρ τὰς ἐρωτικές σχέσεις τούτου καὶ τῆς Φροσύνης. Ὁ Μουχτάρ εἶχε δωρήσει εἰς τὴν ἐρωμένην του πολυτίμον δαχτυλίδιον, τὸ ὁποῖον αὐτὸς εἶχε λάβει δῶρον παρὰ τῆς συζύγου του. Περιελθοῦσα δὲ ἡ Φροσύνη εἰς οικονομικὴν στενοχωρίαν, ἔνευα τῆς ἀποδημίας καὶ τοῦ συζύγου της καὶ τοῦ Μουχτάρ, ἔδωκε τὸ δαχτυλίδιον εἰς χρυσοχόον, ὅπως διαπραγματευθῇ τὴν πώλησιν αὐτοῦ. Οὗτος δὲ τὴν προσέφερε πρὸς ἀγορὰν εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ Μουχτάρ.

- ἢ φέρτε τὸ Μουχτάρ πασιά, δυὸ λόγια νὰ τοῦ κρίνω.
 15 "Αχ, Φροσύνη μου καημένη,
 τί κακὸ πολὺ θὰ γένη!
- Μουχτάρ' πασά μου, πρόβαλε, τρέξε νὰ μὲ γλυτώσης,
 'μέρωσε τὸν 'Αλῆ πασά καὶ δῶσ' ὅ,τι νὰ δώσης.
 20 "Αχ, Φροσύνη πέρδικά μου,
 τί κακὸ 'παθες, κυρά μου!
- Εἰς τὸν Βεζίρη τὰ φλουριά καὶ δάκρυα δὲν περνᾶνε
 κ' ἐσένα μ' ἄλλες δεκαεφτά τὰ ψάρια θὰ σᾶς φᾶνε.
 25 "Αχ, Φροσύνη πέρδικά μου,
 μῶκαψες τὰ σωθικά μου!
- Χίλια καντάρια ζάχαρη θὰ ρίξω μέσ' στὴ λίμνη,
 γιὰ νὰ γλυκάνη τὸ νερό, νὰ πιῆ ἡ κυρά Φροσύνη.
 30 "Αχ, Φροσύνη παινεμένη,
 μέσ' στὴ λίμνη ξαπλωμένη!
- Φύσα, Βοριά, φύσα Θρακιά,¹ γιὰ ν' ἀγριέψ' ἡ λίμνη
 νὰ βγάλη τὲς ἀρχόντισσες καὶ τὴν κυρά Φροσύνη.
 "Αχ, Φροσύνη παινεμένη,
 μέσ' στὴ λίμνη ξαπλωμένη!

"Ηπειρος (Πάπικων Ζαγορίου). - Λ. Α. ἀρ. 1370
 σ. 474 (Π. Στάρας, 1939).

ΚΕ'. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ
 (1804)

«Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου διὰ τῆς συνθήκης τῆς 12 Δεκεμβρίου 1803, δι' ἧς ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ μεταβῶσιν ἔνοπλοι ὅπου ἤθελον, ὁ 'Αλῆ πασάς παρασπονδήσας ἐπεχείρησε νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἐπιζήσαντας. Τούτων ὁ Κίτσος Βότσαρης φεύγων τὴν δίωξιν ἦλθεν εἰς Βουλγαρέλι τῶν Τσουμέρκων, ἀλλὰ βλέπων ὅτι καὶ ἐκεῖ διέτρεχε κίνδυνον νὰ κυκλωθῆ ὑπὸ τῶν 'Αλβανῶν, παρέλαβε πάντας τοὺς ἐκεῖ Σουλιώτας, ἀνερχομένους εἰς 1148, καὶ κατέφυγε τὴν 22 Δεκεμβρίου εἰς τὰ "Αγραφα, εἰς μονὴν τινα ἐπὶ ἀποκρήμου βράχου. Πολιορκηθεὶς ἐν αὐτῇ ὑπὸ ἰσχυρᾶς δυνάμεως τοῦ 'Αλῆ, ἀντέστη ἐπὶ τέσσαρας μῆνας, ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ 'Απριλίου 1804 οἱ 'Αλβανοὶ κατέλαβον διὰ προδοσίας τὴν μονὴν καὶ κατέσφαξαν τοὺς ἐν αὐτῇ, πλὴν 80 περίπου ἀνδρῶν καὶ δύο γυναικῶν, διαφυγόντων μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἡ Λένω, εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ ἐπόμενον τραγούδι, δεκαπενταετίς θυγάτηρ τοῦ Κίτσου Βότσαρη ἐκ πρώτου γάμου, ἐπολέμει εἰς τὴν μονὴν παρά τὸ πλευρὸν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Γιαννάκη' φονευθέντος δὲ τούτου, μετέβη πλησίον τοῦ θείου τῆς Νίκζα, πολεμοῦντος παρὰ τὸν 'Αχελῶν, καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς Τούρκους. Ἄλλὰ περικυκλωθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὅπως μὴ συλληφθῆ, ἔπεσεν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐπνίγη».

N. Γ. Πολίτου, "Εκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀρ. 7.

1) Θρακιάς, ὁ ἐκ τῆς Θράκης πνέων ἄνεμος, βορειοανατολικός.

- “Ολες οί καπετάνισσες κ’ οί καπετανοπούλες,
 ὅλες τὴν Ἄρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
 κ’ ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, μήτε σκλάβα πηγαίνει,
 μόν’ πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια.
- 5 Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχαντζαραῖοι.¹
 Γυρίζει ἡ Λένω καὶ τοὺς λέει καὶ μὲ θυμὸ τοὺς κραίνει:
 – «Ποῦ πᾶτε, βρὲ Βρωμότουρκοί, κ’ ἐσεῖς παλιοζαγάρια;
 Ἐγὼ ἔμαι ἡ Λένω Μπότζαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
 π’ ἔκαμε τὴν Ἀρβανιτιά καὶ ντύθηκε στὰ μαῦρα.»²

Παρνασσός, τόμ. 12 (1888), σ. 380.

ΚΣ'. ΤΗΣ ΔΕΣΠΩΣ

(1803)

«Κατὰ τὴν διώξιν τῶν Σουλιωτῶν, περὶ ἧς ἔγινε λόγος ἐν τῇ προηγουμένη σημειώσει, μικρὸν ἀπόσπασμα ἐξ 78 ψυχῶν κατέφυγεν εἰς τὸ χωρίον Ῥινιάσαν (μεταξὺ Πρεβέζης καὶ Ἄρτης), ὅπου παρέμενον καὶ ἄλλαι τινὲς σουλιώτικαι οἰκογένειαι. Ἀλλὰ στίφος Ἀλβανῶν, καταφθάσαν εἰς τὸ χωρίον τὴν 23 Δεκεμβρίου 1803, κατέλαβεν ἐξ ἀπροόπτου τοὺς κατοίκους καὶ ἄλλους μὲν κατέσφαξεν, ἄλλους δὲ ἠχμαλώτισε. Μεταξὺ τῶν κατοίκων ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γεωργάκη Μπότση, τοῦ ὁποῦ ἀπόντος, ἡ ἠρωικὴ σύζυγος Δέσπω ἀντέταξε σθεναρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν σφαγέων. Κλεισθεῖσα εἰς πύργον, τὴν λεγομένην Κοῦλαν τοῦ Δημοῦλα, μετὰ δέκα ἄλλων, θυγατέρων, νυμφῶν, ἐγγονῶν καὶ ἐγγόνων τῆς, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Ἀλβανούς, ὅτε εἶδεν ὅτι πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις ἦτο ματαία, ἠρώτησε τὰ τέκνα τῆς, ἂν δὲν προτιμοῦν ἀπὸ τὴν σκλαβιὰν τὸν θάνατον. Πάντες ἐζήτησαν τὸν θάνατον, τότε δὲ συσσωρεύσασα εἰς τὸ μέσον ὄσιν πυρίτιδα εἶχεν ἔθεσε πῦρ εἰς αὐτὴν καὶ ἐκάησαν».

Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλ. λαοῦ, ἀριθ. 8.

- Ἄχος³ βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
 Μῆνα σὲ⁴ γάμον ρίχνονται, μῆνα σὲ⁵ χαροκόπι;⁶
 Οὐδὲ σὲ⁴ γάμον ρίχνονται, οὐδὲ σὲ⁴ χαροκόπι
 ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἀγγόνια.
- 5 Ἀρβανιτιά τὴν πλάκωσε στοῦ Δημοῦλα τὸν πύργο.
 – «Γιῶργαινα, ρίξε τ' ἄρματα, δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Σούλι
 ἐδῶ εἶσαι σκλάβα τοῦ πασᾶ, σκλάβα τῶν Ἀρβανίτων».
 – «Τὸ Σούλι κι ἂν προσκύνησε, κι ἂν τούρκεψεν ἡ Κιάφα,
 ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες δὲν ἔκαμε, δὲν κάμνει».

1) τζοχαντάρης ἢ τσοχαντάρης (πληθ. τζοχανταραῖοι), ἀδελκὸς ὑπερήτης, συνοδὸς (λ. περσ. cuhadar). 2) εἰς παραλλαγὴν παρὰ Γ. Χασιώτη (1866) σ. 102, ἀρ. 19 ἐκδηλώνεται ἐν τέλει ἡ ἀπόφασις τῆς ἠρωίδος ν' ἀποθάνῃ παρὰ νὰ παραδοθῇ.

σέβρω ντουφέκι γτιμοκί, πιστόλες ἀσημένιες
 καὶ ζωντανή δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

3) ἄχος, κρότος. 4) ἔκδ. Fauriel: εἰς. 5) ἔκδ. Fauriel: κ' εἰς. 6) διασκευασιν.

- 10 Δαυλι στο χέριν ἄρπαξε, κόρες καὶ νύφες κράζει.
 - «Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσωμεν, παιδιά μ', μαζί μου ἔλατε!
 καὶ τὰ φυσέκια ἄναψε, κι ὄλοι φωτιά γενήκαν.

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, Paris 1824, σ. 302.

ΚΖ'. ΤΗΣ ΠΡΑΓΑΣ

(1819)

«Ἡ Πάργα, τελευταία τῶν πόλεων τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Τούρκους. Ταχθεῖσα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἑνετῶν, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας περιήλθε μετὰ τῶν Ἴονίων νήσων εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Γάλλων. Ἀλλὰ τῷ 1814 παρεδόθη εἰς τοὺς Ἄγγλους, οἵτινες βραχὺν μόνον χρόνον τὴν ἐκράτησαν, ἀπεμπολήσαντες αὐτὴν εἰς τοὺς Τούρκους τῷ 1817. Πρὸ τῆς παραδόσεως αὐτῆς, συντελεσθείσης τὴν 28 Ἀπριλίου 1819, οἱ Παργινοὶ, εἰς τετρακισχιλίους ἀνερχόμενοι, κατέλιπον τὴν πατρίδα των, ἀφοῦ προηγουμένως, ἀνασκάψαντες τοὺς πατρώους τάφους, συνήθροισαν τὰ ὄστα καὶ τὰ ἔκαυσαν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς, διὰ νὰ μὴ βεβηλωθοῦν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν».

N. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀριθ. 9.

Α'.

- «Μαῦρο πουλάκι, ποὺ ἔρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρυ μέρη,
 πές μου τί κλάφες θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια
 ἀπὸ τὴν Πάργα βγαίνουνε, ποὺ τὰ βουνὰ ραγίζουν!
 Μήνα τὴν πλάκωσε Τουρκιά καὶ πόλεμος τὴν καίγει;»
- 5 - «Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκιά, πόλεμος δὲν τὴν καίγει·
 οἱ Ἑγγλέζοι τὴν ἐπούλησαν εἰς τὰ σκυλιά στοὺς Τούρκους¹
 κι ὄλοι θὰ πᾶν² στὴν ξενιτειά οἱ Παργινοὶ οἱ καημένοι.³
 Τραυοὺν γυναῖκες τὰ μαλλιά, δέρνουν τ' ἄσπρα τους στήθια·
 μοιρολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μοιρολόγια,
- 10 παπᾶδες μὲ τὰ δάκρυα γδύνουν τές³ Ἐκκλησίες.
 Ξανοίγεις κείνη τὴ φωτιά, μαῦρον καπνὸ ποὺ βγάνει;
 Ἐκεῖ καίγονται κόκκαλα, κόκκαλα ἀντρειωμένων,
 ποὺ τὴν Τουρκιά τρομάξανε καὶ τὸν³ βεζίρη ἐκάψαν.
 Ἐκεῖ ἔναι κόκκαλα γονιοῦ, ποὺ τὸ παιδί τὰ καίγει,
- 15 νὰ μὴν τὰ βροῦνε Λιάπηδες,³ Τούρκοι μαγαρισμένοι.
 Ἄκους τὸ θρήνο τὸν πολὺ, ὅπου βογγοῦν τὰ δάση;

1) Ὁ στίχος ἔλλειπεν ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ Tommaseo, ἀφαιρεθεὶς πιθανῶς ὅπῃ τῆς ἀστυριακῆς λογοποιίας τῆς Βενετίας, ὅπου ἐτοπώθη τὸ βιβλίον, ἐλήφθη ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἄντ. Μανούσου, Τραγούδια ἐθνικά, Μέρ. Α', 1850, σελ. 139. 2) μετὰ τὸν στ. 7 ὑπάρχουν δύο στίχοι, προφανῶς ἐμβόλιμοι.

θ' ἀφήσουν τὴν πατρίδα τους, τὸν τάφον τοῦ γονιοῦ τους,

θ' ἀφήσουν τὸ προσκόνημα, Τούρκοι νὰ τὸ πατήσουν.

3) Τουρκαλβανοὶ ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Λιαπουριᾶς.

Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τῆ δόλια τὴν πατρίδα,
φιλοῦν τὲς πέτρες καὶ τῆ γῆ καὶ τρώγουνε τὸ χῶμα.

N. Tommaseo, Canti popolari toscani... Greci,
vol. III, Venezia 1842, σ. 419.

Β'.

Τρία πουλιά ὄχ τὴν Πρέβεζα διαβῆκαν εἰς τὴν Πάργα,
τὸ 'να κοιτάει τὴν ξενιτεία, τ' ἄλλο τὸν "Αἰ Γιαννάκη,
τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο, μοιριολογᾷ καὶ λέγει.

– «Πάργα, Τουρκιά σὲ πλάκωσε, Τουρκιά σὲ τριγουρίζει.

5 Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ παίρνει.

Βεζιρῆς δὲ σ' ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀσκέρια.¹

"Ἐφευγαν Τούρκοι σὰν λαγοὶ τὸ παργινὸ τουφέκι·
οἱ Λιάπηδες δὲν ἤθελαν νὰ 'ρθοῦν νὰ πολεμήσουν.

Εἶχες λεβέντες σὰν θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,

10 π' ἔτρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαρούτι γιὰ προσφάγι.

Τ' ἄσπρα πουλῆσαν τὸ Χριστό, τ' ἄσπρα πουλοῦν κ' ἐσένα».²

Πάρτε, μαννάδες, τὰ παιδιὰ, παπᾶδες, τοὺς ἀγίους.

"Ἀστε, λεβέντες, τ' ἄρματα, ἀφήστε τὸ τουφέκι,

σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὄλα σας τὰ κιβούρια,

15 καὶ τ' ἀντρειωμένα κόκκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.

Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τούρκοι μὴ τὰ πατήσουν».

N. Tommaseo, ἔνθ' ἄν., σ. 420.

ΚΗ'. ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

'Ἐκ τῶν κατωτέρω δύο ἄσμάτων, τὸ μὲν πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὸ
ἐπαναστατικὸν κήρυγμα ἐν 'Αγία Λαύρα, τὸ δὲ δευτέρον εἰς τὸν ἀπαγχονι-
σμὸν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'.

Δ. Α. Π.

Α'.

Κρυφὰ τὸ λένε τὰ πουλιά, κρυφὰ τὰ χελιδόνια,
κρυφὰ τὸ λέγει ὁ γούμενος ἀπὸ τὴν "Αγία Λαύρα.

– «Παιδιὰ γιὰ μεταλάβετε, γιὰ ξεμολογηθῆτε

δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρὸς, ὁ φετινὸς χειμῶνας.

5 Μᾶς ἦρθε ἡ γι-ἄνοιξη πικρὴ, τὸ καλοκαίρι μαῦρο,

γιατὶ σηκώθη πόλεμος καὶ πολέμῶν' τοὺς Τούρκους.³

Πελοπόννησος ('Ανδρότσιαινα). – Λ.Α. ἀρ. 1586
σ. 9 (Δ. Πετρόπουλος, 1934).

1) μὲ τοὺς πολλοὺς στρατιώτας (λ. τ. asker). 2) μετὰ τὸν στίχον τοῦτον ὑπάρχει
χάσμα εἰς τὸ κείμενον τοῦ Tommaseo, πιθανῶς ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως ἐνὸς στίχου ὑπὸ τῆς ἀ-
στριακῆς λογοουσίας. 3) Οἱ στίχοι 5-6 ἐλήφθησαν ἐξ ἐτέρας παραλλαγῆς· βλ. *Nix. 'I.*
Λάσκαρη. Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεία τῆς, Μέρ. Ε', ἐν Πόργῳ 1909, σ. 437.

Β'.

Ποιός εἶδε τέτοια συννεφιά, ποιός εἶδε τέτοι' άντάρα,
 πού τοῦτ' τὸ χρόνο πλάκωσεν Ἄνατολή καί Δύση.
 Τὸν Πατριάρχη κρέμασαν τὸν ἅγιο τὸν Γρηγόρη,
 σάν νά 'τανε κατάδικος στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.

- 5 'Εκεῖ πού ἐλειτούργαε κ' εὐλόγαε τὸ Γένος,
 πλακώνουν οἱ Γιανίσαροι καί οἱ Ὀβριοὶ άντάμα.
 - «Κόπιας', ἀφέντη Δέσποτα, καί διάβασ' τὰ φερμάνια,¹
 πού λέν' νά σέ κρεμάσωμε στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
 Δέν σ' ἄρεσε νά κάθεσαι στό θρόνο θρονιασμένος,
 10 μά θέλησες Ρωμαίικο τὴν Πόλη νά τῆ φκειάσης.
 "Άλλοι τὸν δέρνουν

*Em. Legrand, Recueil de chansons populaires
 grecques, Paris 1874, σ. 124.*

ΚΘ'. ΜΑΧΗ ΕΙΣ ΤΟ ΛΕΒΙΔΙ

(1821)

'Απὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ἄπριλιου 1821 εἶχε συσταθῆ εἰς τὸ Λεβιδιον ὑπὸ τῶν Καλαβρυτινῶν ἀρχηγῶν ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἐναντίον τούτου τὴν νύκτα τῆς 13ης πρὸς τὴν 14ην Ἄπριλιου 1821 ἐκινήθη ἐκ Τριπόλεως σῶμα τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ 2000 ἀνδρῶν μετὰ ἰσχυροῦ ἰππικοῦ. Αἱ σιγμαὶ εἶναι κρίσιμοι διὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἡ κραυγὴ «Τούρκοι ἔρχονται» ἤρκει νά τρέψη εἰς φυγὴν πολλοὺς ἐκ τῶν πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον ἀκόμη ἐξοικειωθῆ εἰς τὰς συγκρούσεις ἐναντίον τακτικοῦ στρατοῦ καὶ ἦσαν ἀποθαρρυσμένοι ἀπὸ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας τῶν Τούρκων εἰς τὰς ἐπιθέσεις των κατὰ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν στρατοπέδων (Καρυταίνης, Πιάνας, Ἄλωνισταίνης). Τοιαύτη κραυγὴ ἠκούσθη μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ μόνον ἡ εὐψυχία ὀρισμένων ἀρχηγῶν συνεκράτησεν ἀπὸ τὴν φυγὴν τοὺς συγκεντρωμένους περὶ τὸ Λεβιδιον. Τότε προβάλλει ἡ ἥρωικὴ μορφή τοῦ Ἄναγνώστη Στριφτόμπολα ἀπὸ τὸ Μεσορούγι τῶν Καλαβρύτων διδασκάλου ἐν Τριπόλει κατὰ τὰ ἔτη 1800 - 1805, ὅστις εἶχεν ὑπηρετήσῃ εἰς τὰ ἀγγλικά τάγματα τῆς Ζακύνθου μετὰ τοῦ Κολοκοτρῶνη. Μὲ τὴν παρόρμησιν τούτου ἑβδομήκοντα περίπου ἀγωνισταὶ κλείονται εἰς τὰ σπίτια τοῦ Λεβιδίου (Ἀργυρέϊκα, Ἴνα ἐκεῖθεν ἀμυνθοῦν κατὰ τῶν ἐπερχομένων Τούρκων. Λυσσώδης μάχη συνάπτεται. Ὁ ἥρωισμὸς τῶν ἐκ τῶν οἰκιῶν ἀμυνομένων καὶ ἡ ὀρμή τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων εἰς βοήθειαν δίδουν τὴν πρώτην σημαντικὴν νίκην εἰς τοὺς ἐπαναστάτας. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἔπεσε μεταξὺ ἄλλων ὁ Ἄναγνώστης Στριφτόμπολας, τὸν ὅποιον ἐξυμνεῖ τὸ κατωτέρω δημοτικὸν ᾄσμα.² Οἱ ἐν αὐτῷ μνημονευόμενοι Ἄναγνώστης Βασιλῆς καὶ Νικολάκης εἶναι οἱ ἀδελφοὶ Πετμεζαῖοι, συναγωνισταὶ τοῦ πεσόντος.³

Δ. Α. Π.

1) διαταγὰς (λ. τ, ferman).

2) Βλ. καὶ Μ. Οἰκονόμου, Ἱστορικὰ τῆς ἑλληνικῆς καλιγγνεσίας ἢ ὁ ἱερός των Ἑλλήνων ἀγῶν, Ἄθῆναι 1957, σ. 90 - 91 (Ἀπομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21 ἄρ. 14. Ἐκδ. "Βιέλι:οδηγίας"). Φωτάκου, Ἄπομνημονεύματα περὶ τῆς ἑλλην. ἐπαναστάσεως, ἔκδ. Γ' (1955) σ. 89 κ.εξ.. 3) Κατὰ τὸν Κανέλλον Διληγγιάννην. (Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ

- Τρεῖς περδικοῦλες κάθονται στήν ἄκρην τὸ Λεβίδι·
 εἶχαν τὰ νύχια κόκκινα καὶ τὰ φτερά βαμμένα,
 εἶχαν καὶ τὰ κεφάλια τους στὸ αἷμα βουτημένα.
 Μοιριολογοῦσαν κ' ἔλεγαν, μοιριολογοῦν καὶ λένε.
- 5 Τί 'ν' τὸ κακὸ πού γίνεται στήν ἄκρη τὸ Λεβίδι.
 Κάνε_λιοντάργια πιάνονται, κάνε θεργιὰ μαλώνουν;
 Μάιδε λιοντάργια πιάνονται, μάιδε θεργιὰ μαλώνουν·
 ἐκλεῖσαν τὸ Στριφτόμπολα, τὸ δόλιον 'Αναγνώστη.
 Ψιλὴ φωνίτσαν ἔβαλεν ὅσον κι ἂν ἐδυνάστη.
- 10 - «Ποῦ εἶς', 'Αναγνώστη μ' ἀδερφέ, καὶ ξάδερφε Βασίλη,
 καὶ Νικολάκη γλήγορε, πού πᾶς μὲ τοὺς ἀέρες,
 κ' ἔμένανε μὲ κλείσανε στήν ἄκρην τὸ Λεβίδι».

*Διβάρι: Καλαβρύτων. - Λαογρ., τόμ. 6
 (1917 - 18) σ. 636, ἀρ. 3 (X. Π. Κορούλλος).*

Λ'. ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ

(1821)

Τὴν 18ην Ἀπριλίου 1821 τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ
 καὶ Ὁμέρ Βρυώνην προελαύνοντα ἐξεχύθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Λαμίας.

Οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ Διάκος, Πανουργιᾶς καὶ Δυοβουνιώτης, ὑπο-
 χωροῦντες ἐκ τῆς Ὑπάτης, ἀποφασίζουσιν ν' ἀντισταθοῦν κατὰ τοῦ προελαύ-
 νοντος ἐχθροῦ. Τὸ σῶμα τοῦ Πανουργιᾶ καταλαμβάνει τὴν 23, Ἀπριλίου τὴν
 Χαλκωμάταν, χωρίον ἐπὶ τῆς πρὸς Ἀμφισσαν ὁδοῦ, ὃ δὲ Διάκος ἀπὸ τῆς
 20 Ἀπριλίου τὸ κέντρον τῆς γραμμῆς ἀμύνης παρὰ τὴν μονὴν τῆς Δαμάστας,
 ἔχων ὡς προκάλυμμα τὴν γέφυραν καὶ τὸ χάνι τῆς Ἀλαμάνας (Σπερχειοῦ).
 Οἱ Τούρκοι, ἐπιτεθέντες κατὰ πρῶτον κατὰ τοῦ Πανουργιᾶ, ἔτρεψαν τὸ σῶμα
 αὐτοῦ εἰς φυγὴν, εἶτα δ' ἐστράφησαν κατὰ τοῦ Διάκου καὶ ἐνίσχυσαν τοὺς
 κατ' αὐτοῦ μαχομένους. Ὁ Διάκος, μαχόμενος ἥρωικῶς, πληγώνεται καὶ συλ-
 λαμβάνεται αἰχμάλωτος.¹

Γ. Α. Μ.

Τρεῖς περδικοῦλες κάθονταν ψηλά στὴ Χαλκουμάτα,²
 μοιριολογοῦσαν κ' ἔλεγαν, μοιριολογοῦν καὶ λέγουν.
 «Ἡ ὁ Διάκος τί νὰ γίνηκε φέτο τὸ καλοκαίρι;
 ν οὐδὲ στήν Πέτρα³ φάνηκε, ν οὐδὲ στήν Ἀταλάντη»

21, ἔκδ. "Βιβλιοθήκης," ἀρ. 16, σ. 189) οἱ ἀδελφοὶ Πετριεζαῖοι δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην.

1) Περὶ τοῦ γεγονότος βλ. *Μ. Οἰκονόμου*, ἔνθ' ἀν., σ. 130.

2) Χωρίον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. 3) χωρίον τῆς ἐπαρχίας Δεβαδίας, ὅπου βραδύτερον (29 Σεπτ. 1829) συνήφθη ἡ τελευταία μάχη τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821.

- 5 μᾶς εἶπαν πῶς ἐπέρασε πέρα στήν Ἰαλαμάνα,
νά καρτερέση τὸ πασιὰ κι αὐτὸν τὸν Ἰμέρ Βρυώνη».¹
Κι Ἰμέρ Βρυώνης ἔφτασε μὲ δώδεκα χιλιάδες
κ' ἐκεῖ γράμματα τοῦ Ἰστεῖλεν αὐτὸς Ἰμέρ Βρυώνης:
-«Ἐβγα, Διάκο μ', μὴ στέκεσαι καὶ πιάσε τὴ Λαμία».
- 10 Κι αὐτὸς ὁ μαῦρος τοῦ Ἰλεγε κι αὐτὸς ὁ μαῦρος λέγει.
- «Ν ἐγὼ δὲν εἶμαι νιόνυφη νὰ πιάσω τὴ Λαμία»
ν ἐγὼ Ἰμαι Διάκος τρομερὸς μὲ ὄχτακόσ' νουμάτοι».
Καὶ πιάστηκαν στὸν πόλεμο τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες.
Τρία γιρούσια² ν ἔκαμε, τὰ τρί' ἀράδα ἀράδα,
- 15 βούλωσε τὸ ντουφέκι του, τσακίσ'κε τὸ σπαθὶ του
πιάσαν τὸ Διάκο ζωντανό, τὸ Διάκο παλληκάρι.
Στὴ μέσ' Τοῦρκοι τὸν ἔβαλαν καὶ τὸν βαριουξετάζουν.
- «Γίνεσαι Τοῦρκος, Διάκο μου, τὴν πίστη σου ν' ἀλλάξεις,
νά προσκυνήσης στὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιά ν' ἀφήσης ;»
- 20 Κι αὐτὸς ὁ μαῦρος γέλαγε καὶ στρίφτει τὸ μουστάκι.
- «Τι λέτ' αὐτοῦ, βρωμόσκυλα, σκυλιά μαγαρισμένα ;
ν ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θεὸς ν' ἀποθάνω».
Καὶ στὸ σουβλί τὸν ἔβαναν κι αὐτὸς χαμογελάει.³

¹ Ἀγραφα. - Λ. Α. Ἰγλη ἀρ. 1568
(Ν. Βραχνὸς 1890).

ΛΑ'. ΟΙ ΛΑΛΙΩΤΙΣΣΕΣ (1821)

«Οἱ ὑπερήφανοι, γενναῖοι καὶ σκληροὶ Ἰαλβανοὶ τοῦ Λάλα, τερπνῆς πολίχνης ἐπὶ τοῦ ὄρους Φολῶς (ἐν τῷ νῦν δήμῳ Ἰολυμπίων τῆς Ἰηλείας), οἱ ἀπηνῶς καταδυναστεύοντες τοὺς περιοικοῦντας Ἰλληνας, πολιορκηθέντες ὑπὸ τρισχιλίων περίπου Πελοποννησίων καὶ Ἰπτανησίων, κατῶρθωσαν τὴν 22 Ἰουνίου 1821, προσελθόντες εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν τοῦ Ἰουσοῦφ πασᾶ τῶν Πατρῶν μετὰ 700 Ἰππέων, νὰ διασωθῶσι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς Πάτρας. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν των ἐνέπρησαν τὴν πολίχνην καὶ τὰ πλεῖστα τῶν δυσμετακομίστων πραγμάτων αὐτῶν, ὥστε ἐλάχιστα ἀπέμειναν πρὸς λαφυραγωγίαν εἰς τοὺς εἰσελθόντας ὕστερον εἰς τοῦ Ἰάλα Ἰλληνας, πάντως δὲ πολὺ ὀλίγοι θὰ ἦχημαλωτίσθησαν Λαλιώτισσαι, ὧν τὰ παθήματα διατραγυδεῖ τὸ κάτωθι ἄσμα».⁴

Ν. Γ. Πολίτου, Ἰκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἰλλην. λαοῦ, ἀρ. 12.

1) Ἰκλουθεῖ ὁ στίχος

Στὴν Ἰαλαμάνα πιάσανε κι φκειάσανε ταμπούρια,

ὅστις παρεμύληθεῖς πιθανῶς ἐξ Ἰλλης παραλλαγῆς ταράσσει τὴν συνέχειαν τοῦ ἄσματος.

2) Ἰφόδους (λ. τ. yūtiyūs). 3) Ἰ στίχος ὁμοῖος εἰς τὸ χειρόγραφον εἰρίσκεται πρὸ τοῦ στ. 22 διακόπτων τὴν ἀπάντησιν τοῦ Διάκου.

4) Λεπτομερεῖας περὶ τῆς μάχης τοῦ Λάλα βλ. Κ. Μεταξᾶ, Ἰστορικὰ ἀπομνημονεύματα ἐκ τῆς Ἰλληνικῆς Ἰπαναστάσεως, Ἰθῆνα: 1956, σ. 30 κ.ἑξ. (Ἰπομνημονεύματα Ἰθῆνωσιῶν τοῦ 21, ἀρ. 6. Ἰκδ. «Βιβλιοθήκη»).

Τοῦ Λάλα μὲ τὰ κρυὰ νερά μὲ τίς βαρειές κυράδες,
 ποὺ δὲν καταδεχόντανε τὴ γῆς νὰ τὴν πατήσουν,
 καὶ τώρα καταντήσατε κοπέλλες τῶν ραγιάδων!
 Φέρνουν βαρέλια μὲ νερὸ καὶ ξύλα ζαλωμένες.

- 5 Καὶ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη ἐλέγανε καὶ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη λένε:
 -«Τὶ νὰ 'ν' 'κεῖνα ποὺ φαίνονται, τί νὰ 'ν' 'κεῖνα π' ἐρχόνται;
 Μήνα εἶν' μπαῖράκια' τούρκικα, μὴν τὰ 'στείλε ὁ πασάς μας;»
 -«Δὲν εἶν' μπαῖράκια τούρκικα, δὲν τὰ 'στείλε ὁ πασάς μας,
 παρὰ εἶν' μπαῖράκια κλέφτικα κ' εἶναι τῶν Πλαπούταιων.
- 10 Κλαῖνε μαννοῦλες γιὰ παιδιά, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες,
 κλαίει καὶ μιὰ χανούμισσα γιὰ τὸ μοναχογιό της».

*Πελοπόννησος. - Π. Παπαζαφειροπούλου, Περιουναγωγὴ
 γλωσσικῆς ὕλης κλπ. ἐν Πάτραις 1887, σ. 150, ἀρ. 134.*

ΛΒ'. ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1803 συντριβὴν τῆς ἀντιστάσεως τῶν Σουλιωτῶν ὁ 'Αλῆ πασάς διαώρισθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου διοικητῆς τῆς Ρούμελης (Ρούμην Βαλεσῆ) μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ κλέφτες καὶ ἄρματολούς. Ἔχων 5000 περίπου Ἄλβανούς διέβη τὴν Πίνδον καί, προσλαμβάνων τοὺς ἐκασταχοῦ συλλαμβανομένους, αὐξάνει τὴν δύναμίν του. Κινήσας ἐκ τούτου τὴν ὑποψίαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, διατάσσεται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ πασαλίκι του, τὰ Ἰωάννινα. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς Ἡπειρον λαφυραγωγεῖ τὰς μακεδονικὰς πόλεις δι' ὧν διέρχεται, συντριβῶν πᾶσαν προβαλλομένην ἀντίστασιν. Οἱ κάτοικοι τῆς Ναούσης ἀνέστησαν τότε γενναίως κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ 'Αλῆ, ἀλλὰ μετὰ δεκάμηνον πολιορκίαν ἀναγκάζονται νὰ ὑποταχθοῦν. Εἰς τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ἐκ τῶν κατωτέρω ἄσματων.

Καὶ εἰς τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 οἱ Ναουσαῖοι ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος τοῦ Ἐμμ. Παπαῖ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, ὑψώνουν τὴν 22αν Φεβρουαρίου 1822 τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καρατάσου, τοῦ Ζαφειράκη Θεοδοσίου καὶ τοῦ Ἀγγελῆ Γάτσου, καὶ καταλαμβάνουν ἐπικαίρους θέσεις εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν. Κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν κινουῦνται πολυάριθμα τουρκικὰ στρατεύματα ἐκ Θεσσαλονίκης ὑπὸ τὸν Ἀβδούλ Ἀβούδ, ἄτινα, φθάσαντα μέχρι Ναούσης τὴν 22αν Μαρτίου, πολιορκοῦν στενῶς τὴν πόλιν. Μετὰ πολυήμερον σθεναρὰν ἀντίστασιν οἱ πολιορκούμενοι ἀναγκάζονται νὰ ὑποκύβουν. Τὰ τουρκικὰ στίφη εἰσέρχονται τὴν 6 Ἀπριλίου 1822 εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀχαλνῶτα ἐπιδίδονται εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν καταστροφὴν. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἥρωικῶς ἀγωνιζομένων εὐρίσκουν τὸν

1) σημαῖαι, στρατιωτικαὶ μονάδες (λ. τ. bayrak).

2) Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, τόμ. 1, (Ἀθήναι 1856) σ. 295 κ.ἑξ. τόμ. 2, σ. 116. Πρβλ. Κωνστ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλλήν. ἔθνους Εῶ, (1925) σ. 219. Σπύρου Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία τοῦ Ἀλῆ πασά τοῦ Τεπελενλή, Ἀθήναι 1895, σ. 177, σημ. 1. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγ. τοῦ ἐλλήν. λαοῦ, ἀρ. 61Α.

θάνατον, ἄλλοι κατορθώνουν νὰ διαφύγουν πρὸς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα. Γυναῖκες τῆς Ναούσης, μητέρες μὲ τὰ βρέφη εἰς τὴν ἀγκάλην, διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν ἀτίμωσιν, ρίπτονται ἔκ τινος ὑψώματος εἰς τὸν καταρρακτώδη ποταμὸν «Ἀραπίτσα» καὶ δίδουν οὕτω νέον δείγμα γυναικείας εὐψυχίας ἀνάλογον πρὸς ἐκεῖνο τοῦ «χοροῦ τοῦ Ζαλόγγου». Ἀπήχησιν τῶν ἐπαναστατικῶν τούτων συμβάντων τῆς Ναούσης εὐρίσκομεν εἰς τοὺς στίχους τοῦ δευτέρου ἔσματος, τὸ ὁποῖον συμπληροῦται μὲ στίχους ἀπὸ τοῦ κλέφτικο τραγούδι «αἰχμάλωτος νιόνυφη».

Δ. Α. Π.

Α'.

- Βάστα, καημένη Νιάουστα, τ' Ἀλῆ Πασᾶ τ' ἄσκέρι,¹
 πὼς τὸ βαστοῦν στὰ Γιάννινα χειμῶν' καὶ καλοκαίρι. . .
 - «Τὶ νὰ βαστάξω ἢ ὄρφανή, καὶ τί νὰ νταγιαντίσω;²
 δὲν πολεμοῦνε κλεφτουργιά, ἀλλ' οὔτε καὶ ζορμπάδες,³
 5 μόν' πολεμάει Ἀλῆ πασᾶς μὲ δεκοχτῶ χιλιάδες.»

Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία
 τῆς Ἡπείρου, τόμ. 2ος, σ. 116.

Β'.

- Τοῦ κρῖμα νὰ 'χ' ἢ Ῥούμιλη, τοῦ κρῖμα οἱ Μουραῖτις,
 ποὺ σήκουσαν ἑπανάσταση, ποὺ σήκουσαν κιφάλι.
 Χαλάστηκαν Ἰννιά χουριά κὶ δικαπέντι κάστρα,
 χαλάστηκιν ἢ Νιάουστα, ποὺ ἦταν ξιακουσμένη.
 5 Πῆραν μανοῦλλις μὶ πιδιά κὶ πιθιρὲς μὶ νύφισ,
 πῆραν κὶ μιὰ νυφόῖπουλη, τὰ τέλια⁴ στὰ μαλλιά της.
 Πέντι πασιάδισ τὴν κρατοῦν κὶ τρεῖς τὴν παραστέκουν
 κ' ἓνα μικρὸ μπιόῖπουλλου τὴν σέρν' ἀπὸ τοῦ χέρι.
 - «Πιρπάτα, μήλου μ' κόκκινου κὶ μουσχουμυρισμένου,
 10 μῆναν⁵ τὰ ρουχα σὶ βαροῦν, μῆναν ἢ φουρισιά σου;»
 - «Οὔδι τὰ ρουχα μὶ βαροῦν, μήδι κ' ἢ φουρισιά μου,
 μόν' μὶ βαρεῖ τοῦ ντέρτι⁶ μου κ' ἢ ἀντρουπὴ τοῦ κόσμου.
 Μὶ χώρισις 'π' τοὺν ἄντρα μου κὶ ἀπὸ τοὺν καλό μου».
 - «Ἄντραν μπέην κὶ ἄν ἔχασις, πασᾶς θέλ' νὰ σὶ πάρρη».

 15 - «Σώπα, σώπα, Βρουμότουρκι, σώπα Παλιαρβανίτη'
 κάλλια νὰ ἰδῶ τοῦ αἵμα μου στὴ γῆς νὰ κουκκινίση,
 παρὰ νὰ ἰδῶ τὰ μάτια μου Τούρκους νὰ τὰ φιλήση».

Μακεδονία (Σιάτιστα). - Μακεδον.
 Ἡμερολόγιον, ἔτ. 1910, σ. 194-95.

1) τὸν στρατὸν (λ. τ. asker). 2) πῶς νὰ ὀπορμεῖναι (λ. τ. dayandim). 3) ἀδθαί-
 ρετος, τυραννικὸς ἄνθρωπος (λ. τ. zorba).

4) σύρματα, μετάλλινοι διακοσμητικαὶ ταινῖαι (λ. τ. tel). 5) μήπως (ἐκ τῆς φρ.: μὴ
 νὰ εἶναι). 6) καημός, πίκρα (λ. τ. dert).

ΛΓ'. ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ

(1822)

«Ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ὁ ἀδελφός τοῦ Πετρόμπεη καὶ νικητῆς τοῦ Βαλτέτση, ἠγούμενος 400 περίπου, τῶν πλείστων Μανιατῶν, ἀπεβίβασθη εἰς τὴν Ἠπειρον, ὅπως βοηθήσῃ τοὺς ἀγωνιζομένους ἐν τῷ τόπῳ τῶν Σουλιώτας. Ἄλλ' ἐν μάχῃ παρὰ τὸ Φανάρι πρὸς πολυαριθμούς Τούρκους καὶ Ἀλβανούς ὑπὸ τὸν Ὁμέρ πασάν, ἔπεσε τὴν 4 Ἰουλίου 1822, ὀλίγοι δὲ τῶν διασωθέντων πολεμιστῶν αὐτοῦ ἐκόμισαν διὰ πλοίου τὸν νεκρὸν εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ἐτάφη. Τὸ δημοτικὸν ᾄσμα μὲ πολλὴν πρωτοτυπίαν, ἀντὶ περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Κυριακούλη, ἐκθέτει πῶς ἀνεκοίνωσεν ἐν Μάνῃ τὸ θλιβερὸν ἄγγελμα εἰς τὴν σύζυγον τοῦ φονευθέντος ὁ Πετρόμπεης».

N. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγοῦδια τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀριθ. 14.

Πετρόμπεης καθότανε στὸ μεσανὸ μπαλκόνι
κ' ἐσφούγγιζε τὰ μάτια του μ' ἓνα χρυσὸ μαντήλι.
Καὶ ἡ μπέαινα τὸν ἐρωτάει, καὶ ἡ μπέαινα τοῦ λέει.
- «Τί ἔχεις, μωρὲ Πετρόμπεη, ποὺ χύνεις μαῦρα δάκρυα;»
5 - «Σὰ μ' ἐρωτᾷς, μωρ' μπέαινα, καὶ θέλεις γιὰ νὰ μάθῃς,
σήμερα γράμμα ἔλαβα ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι,
κι ἀπόξω λέει τ' ἀπόγραμμα,¹ καὶ μέσα λέει τὸ γράμμα.
«Τὸν Κυριακούλη σκότωσαν, τὸν πρῶτο καπετάνιο,
καὶ στάζουνε τὰ μάτια μου καὶ τρέχουν μαῦρα δάκρυα».

Πελοπόννησος (Ἡλεία). - Ν. Λάσκαρη, Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Μέθ. Ε'. Ἐν Πύργῳ 1909, σ. 443, ἀρ. 35.

ΛΔ'. ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

(1822)

Ὁ Μαχμούδ πασάς, ὁ ἐπιλεγόμενος Δράμαλης διὰ τὴν ἐκ Δράμας τῆς Μακεδονίας καταγωγὴν του, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου σερασκέρης στρατιᾶς τριακοντακισχιλίων περίπου πεζῶν καὶ ἵππέων, κατῆλθεν ἐκ τῆς Λαρίσης εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὅπως εἰσβαλὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων, ἐπικουροῦντος καὶ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ καὶ τῷ Ἀργολικῷ. Οὐδεμίαν συναντήσας ἀντίστασιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς στενοπορίας τῆς Μεγαρίδος, κατέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ διὰ τῶν ἀφυλάκτων στενῶν τῶν Δερβενακίων προήλασεν εἰς τὴν Ἀργολικὴν πεδιάδα, ὅπου συνεκράτησε τὴν ἐτοίμην πρὸς παράδοσιν τουρκικὴν φρουρὰν τοῦ Ναυπλίου, ἀκυρώσας τὴν συναφθεῖσαν συνθήκην τῆς παράδοσεως. Οἱ Ἕλληνες, συγκεντρωθέντες εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης καὶ τὰς πηγὰς τοῦ Ἐρασίνου, στρατηγοῦντος τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀπησχόλησαν μὲν αὐτὸν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Ἀργους Λαρίσης, κατὰστρέψαντες δὲ ὅσα τρόφιμα ἠδυνήθησαν, περιήγαγον αὐτὸν εἰς πολλὴν στενοχωρίαν διὰ τὴν στέρησιν τῶν ἐφοδίων. Προβλέπων δ' ὁ Κολοκοτρώνης

1) ἡ ἐπιγραφή ἐπὶ τοῦ φακέλου.

δτι θ' ἀναγκασθῆ ὁ Δράμαλης νά ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον, κατέλαβε τὰ στενά τῶν Δερβενακίων διὰ 2500 περίπου ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Νικηταρᾶν. Καί ὅτε τὴν 26 Ἰουλίου 1822 ἐπεχείρησεν ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη νά διέλθῃ διὰ τῶν στενῶν, ὑπέστη μεγάλην φθοράν, ἔκτοτε δ' ὁ Νικηταρᾶς ἐπωνομάσθη Τουρκοφάγος. Οἱ διαφυγόντες εἰς Κόρινθον τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὰς ἐπομένας ἀπεδεκατίσθησαν ὑπὸ τῶν στερήσεων καὶ τῶν νόσων, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ».¹

Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀριθ. 15.

Α'.

Φύσα, μαῖστρο² δροσερέ, κι ἀέρα τοῦ πελάγου,
νά πὰς τὰ χαιρετίσματα στοῦ Δράμαλη τὴ μάννα.
Τοῦ Δράμαλη οἱ μπέηδες, τοῦ Δράμαλη τ' ἀσκέρι³
στά Ντερβενάκια κείτονται, κορμιὰ χωρὶς κεφάλια.

5 Βάνουν τὴ γῆς γιὰ στρώματα, πέτρες γιὰ μαξιλάρια,
βάνουν πανωσκεπάσματα τοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψη.

Ἔνα πουλάκι πέταξε κι οὔλοι τὸ ἐρωτᾶνε.

- «Πουλί, πῶς πάει ὁ πόλεμος, τὸ κλέφτικο ντουφέκι;»

- «Μπροστά πάει ὁ Νικηταρᾶς, πίσω ὁ Κολοκοτρώνης

10 καὶ παραπίσω γι οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ σπαθιά στά χέρια.

Γεωργίας Ταρσοῦλη, Μωραΐτικα τραγούδια Κορώνης καὶ Μεθώνης, Ἀθῆναι 1944, σ. 14, ἀρ. 7.

Β'.

Οἱ μπέηδες τῆς Ρούμελης καὶ τοῦ Μοριᾶ οἱ λεβέντες
στά Ντερβενάκια κείτονται, κορμιὰ δίχως κεφάλια
στρῶμα εἶχανε τὴ μαύρη γῆ, προσκέφαλο μιὰ πέτρα
καὶ γι' ἀπανωσκεπάσματα εἶχαν δεντρῶνε φύλλα.

5 Φυσαίει ἀέρας τὸ πρῶι, βοριάς τὸ μεσημέρι
καὶ παίρνει τὰ σκεπάσματα, φανῆκαν τὰ κορμιὰ τους.

Κι ὅσοι διαβάτες κι ἄν περνοῦν, στέκουνε τὰ ρωτᾶνε.

- «Κορμιὰ, ποῦ εἶν' τὰ κεφάλια σας καὶ ποῦ εἶναι τὰ σπαθιά σας;»

- «Μιὰ παγανιά⁴ ἐπέρασε καὶ μιὰ μεγάλη φούγα⁵

10 κ' ἐπῆρε τὰ κεφάλια⁶ μας, ἐπῆρε τὰ σπαθιά μας».

*Πελοπόννησος (Λαγκάδια Γορτυνίας). - Λ. Α.
Ἔγλῃ ἀρ. 844 (Κ. Κασσιμάτης, 1893).*

1) λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς μάχης τῶν Δερβενακίων βλ. *Μ. Οικονόμου, Ἱστορικὰ τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ἢ ὁ ἱερός τῶν Ἑλλήνων ἀγῶν, Ἀθῆναι 1957, σ. 266 κ. ἐξ.* (Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 24, ἐκδ. "Βιβλιοθήκη"). 2) μαῖστρος = ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος (λ. ἐνετ. maistro). 3) σῶμα στρατοῦ (λ. τ. asker). 4) ὁμάς κυνηγῶν ἀγρίων ζώων ὁμάς πολεμιστῶν. 5) ὄρμη, συνέπαρμα (λ. ἰε. fuga). 6) χερ. : κορμιάκια.

ΛΕ'. ΤΟΥ ΚΙΑΜΙΛ ΜΠΕΗ

«Ο Κιαμίλ μπες τῆς Κορίνθου ἦτο κατά τὸ 1821 ὁ ἰσχυρότατος καὶ πλουσιώτατος τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων. Φοβηθεὶς ἐκ τῆς προόδου τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, κατέφυγεν εἰς τὴν Τρίπολιν, καταλιπὼν τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον, ὅπου ἐνέκρυψε καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἐφαντάζετο ὡς ἀνερχομένους εἰς πολλὰ ἑκατομύρια. Κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ καθεύχθη εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον. Ὅτε δ' ἐπιδραμόντος τοῦ Δράμαλη κατὰ τὸ 1822 ὁ φρούραρχος Ἀχιλλεὺς Θεοδωρίδης ἐγκατέλιπε τὸν Ἀκροκόρινθον, ἔκρινε ἀναγκαῖον νὰ θανατώσῃ τὸν Κιαμίλ, ὅστις ἠρνεῖτο ν' ἀποκαλύψῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰς κρύπτας τῶν χρημάτων του. Μέρος τούτων λέγεται ὅτι εὔρεν ὁ Δράμαλης, ὅστις καὶ ἐνυμφεύθη τὴν χήραν τοῦ Κιαμίλ μπη».

N. I. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀριθ. 13.

Πῆραν τὰ κάστρα, πῆραν τα, πῆραν καὶ τὰ ντερβένια,¹
 πῆραν καὶ τὴν Τριπολιτσά, τὴν ἑακουσμένη χώρα.
 Κλαίουν στοὺς δρόμους Τούρκισσες, κλαίουν² Ἐμιροπούλες,³
 κλαίει καὶ μιὰ χανούμισσα τὸν δόλιο τὸν Κιαμίλη.

5 - «Ποῦ εἶσαι καὶ δὲν φαίνεσαι, καμαρωμένε ἀφέντη;

Ἦσουν κολόνα στὸ Μοριά καὶ φλάμπουρο στὴν Κόρθο,
 ἦσουν καὶ στὴν Τριπολιτσά πύργος θεμελιωμένος.

Στὴν Κόρθον πλιά δὲ φαίνεσαι, οὐδὲ εἰς τὰ σαράγια.⁴

Ἐνας παπάς⁵ σοῦ τὰ 'καψε τὰ ἔρμα τὰ παλάτια.

10 Κλαίουν τ' ἀχούρια⁶ γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιά γι' ἀγάδες⁷
 κλαίει καὶ ἡ Κιαμίλαινα τὸ δόλιο τῆς τὸν ἄντρα.⁷

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, τόμ. II, Paris 1825, σ. 62.

ΛΣ'. ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ (1822)

Κατὰ Μάιον τοῦ 1821 συνεκροτήθη ἐν Μεσολογγίῳ στρατιωτικὸν σῶμα, τοῦ ὁποίου τὴν ἀρχηγίαν ἀνέλαβεν ἀπὸ τῆς 11ης Μαΐου τοῦ 1822 ὁ Μάρκος Μπότσαρης. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα (Ἰούλιος 1822) οἱ Μεσολογγῖται, οἵτινες μετέσχον τῆς ἀτυχοῦς ἐκείνης ἐκστρατείας, παρεσκευάσθησαν πρὸς ἄμυναν. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν καὶ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην, κατερχόμενα ἐξ Ἠπείρου πρὸς τὴν Ἀκαρνανίαν, ὑπέταξαν τοὺς ἐκεῖ ἐπαναστάτας καὶ περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου τοῦ 1822 ἐπολιόρκησαν τὸ Μεσολόγγιον. Ἐπανειλημμένα προτάσεις τῶν Τούρκων περὶ παραδόσεως ἀπερρί-

1) τὰ στενά (λ. pers. verbent). 2) ἔκδ. Fauriel: πολλές. 3) ἀρχοντοπούλες, κυρίως κόρσι ἐμίρη (ἡγεμόνος). 4) μέγαρα (λ. τ. saray). 5) ἐν. ὁ Παπαφλέσας. 6) στάβλοι. 7) τὸ τραγούδι εἰς τὴν ἔκδ. Fauriel τελειώνει μὲ τὸν ἐξῆς στίχον, ὁ ὁποῖος προφανῶς προσετέθη ὁπὸ ἀδεξίον συγγραφοῦ:

σκέλετος ραϊάδων ἔπεσε καὶ ζῆ ραϊὰς ἐκείνων.

φθσαν. Ἡ τουρκικὴ ἐπίθεσις τῆς 25ης Δεκεμβρίου ἀπεκρούσθη καὶ οἱ Μεσολογγίται ὠχυρώθησαν ἐκ νέου, ἵνα συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα. Εἰς τὴν γενναίαν αὐτὴν ἀντίστασιν τῶν Μεσολογγιτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἀναφέρεται τὸ κατωτέρω ᾄσμα.

Δ. Α. Π.

Ἐσεῖς βουνά τῆς Κατοχῆς, βουνά τοῦ Ξηρομέρου,
βαστάτε, νὰ βαστάξωμε τὸν φετινὸν χειμῶνα.

Ἄ Βάλτος ἐπροσκύνησε κι ὄλο τὸ Ξηρομέρι,
τὸ Μεσολόγγι τὸ μικρό, αὐτὸ δὲν προσκυνάει,

- 5 μόνο χαλεύει¹ πόλεμο, χαλεύει τὸ ντουφέκι,
γιατ' ἔχει ἄντρες διαλεχτοὺς κι ὄλο καπιταναίους,
ἔχει τὸ Μᾶρκο Μπότσαρη μὲ χίλιους πεντακόσιους.²

¹ *Ακαρνανία (Γαβαλοῦ)*. - Λ. Α. ἀρ. 765,
σ. 6, ἀρ. 1 (Δ. Λουκόπουλος, 1926).

ΛΖ' Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ (1823)

Ἄ Μουσταῖ πασὰς τῆς Σκόδρας, ἡγούμενος στρατοῦ ἐξ 8000 Ἄλβανῶν καὶ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην τῶν Ἰωαννίνων μετὰ 4000 ἀνδρῶν, ἐκινήθη τὸν Αὐγούστον τοῦ 1823 κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ ἐχθροῦ ὑπὸ τὸν Τζελαλετίν βέην κατέλαβε τὸ Καρπενήσιον. Εἰς τὰς κρίσιμους ἐκείνας στιγμὰς ἀναφαίνεται πάλιν ἡ ἥρωικὴ μορφή τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Μὲ 250 ἀνδρας σπεύδει πρὸς τὸ Καρπενήσιον καὶ τὴν νύκτα τῆς 9 Αὐγούστου ἐπιτίθεται αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τοῦ ἐχθροῦ. Εἶναι τόση ἡ ὄρμη τῶν ὑπὸ τὸν Μᾶρκον Σουλιωτῶν, ὥστε οἱ Σκοδρινοὶ ἐκβάλλονται ἀπὸ τὰς θέσεις των καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν. Μόνον εἰς μίαν μάνδραν, ὄπισθεν τῆς ὁποίας εἶχε στήσει τὴν σκηνὴν τοῦ Ὁ Τζελαλετίν βέης, ἀντιτάσσεται ἄμυνα. Ὁ Μᾶρκος, ἀν καὶ πληγωμένος, πλησιάζει τὴν μάνδραν καὶ ἐπιχειρεῖ ν' ἀναρριχηθῆ εἰς τὸν τοῖχον, διὰ νὰ κατοπτέυσῃ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτεθῆ. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην βόλι ἐχθρικὸν εὐρίσκει αὐτὸν εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν ἀφήνει ἄπνου.³

Οἱ Ἕλληνες ἐθρήνησαν τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου ὡς ἐθνικὴν ἀπώλειαν, οἷα πράγματι ἦτο.

Γ. Α. Μ.

1) γυρεύει, ἐπιζητεῖ. 2) ὁ στίχος, ἐλλιπὴς εἰς τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον, συμπληρώθη ἐξ ἡπειρωτικῆς παραλλαγῆς (Λ. Α. ἀρ. 1965, σ. 79, ἀρ. 57, στ. 5).

3) Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Μπότσαρη βλ. Κ. Μεταξᾶ, Ἱστορικὰ ἀπομνημονεῦματα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι 1956, σ. 91 - 92 (Ἐπομνημονεῦματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 6, ἐκδ. "Βιβλιοθήκη").

- Τρεῖς περδικοῦλες κάθονταν — θαῖνι¹ Μάρκο μου — ψηλά στά Λιβαδάκια
 ν εἶχαν τὰ νύχια κόκκινα καί τὰ φτερά βαμμένα.²
 Τ' ἀπό βραδίς μοιριολογοῦν καί τὸ ταχιά³ φωνάζουν.⁴
 - «Σκοντριὰν πασὰς μὰς ἔρχεται μὲ χίλιους ὀχτακόσιους»
 5 στὸν κάμπο ρίχνει τὴν ὄρδη,⁵ στὸν κάμπο ξεπεζεῦει».
 Κι ὁ Μάρκος καθὼς τὰ ἤκουσε, βαριά τοῦ κακοφάνη,
 πικρὸ γερούσι⁶ ν ἔκανε στοῦ Σκόδραλη τ' ἀσκέρι.⁷
 στοῦ ἔμπα χίλιους ἔκοψε, στοῦ ἔβγα δυὸ χιλιάδες
 κι αὐτοῦ στοῦ πισωγύρισμα νά μέτρητες χιλιάδες.
 10 κ' ἕνας Λατίνος⁸ τὸ θκυλί, νὰ τοῦ 'χε πέσ' τὸ χέρι,
 μὲ τὸ ντουφέκι ὀπὸρριξε στοῦ Μάρκου τὸ κεφάλι
 τὸ στόμα τ' αἷμα γιόμισε, τ' ἀχείλι του φαρμάκι
 κ' ἡ γλώσσα του ἀηδονολαλεῖ καί στοὺς συντρόφους λέει.
 - «Μὴν κιοτευτῆτε,⁹ μπρὲ παιδιά, μὴ βάνετε στοῦ νοῦ σας
 15 κ' ἐγὼ θὰ πάνω στοῦ γιατρό πέντ' ἔξι δέκα μέρες
 καί πάλι πίσω θέλα 'ρθῶ, πίσω νὰ σὰς συμμασῶ.¹⁰

¹ *Ηπειρος (Σούλι)*. - Λ. Α. ἀρ. 36, σ. 366
 ἀρ. 86 (Δ. Σάρρος, 1919).

ΛΗ'. Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΚΑΣΟΥ (1824)

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1824 τὸ πασαλίκι τῆς Πελοποννήσου ἀνετέθη ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου. Πρόσκομμα εἰς τὰς κινήσεις τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου μεταξὺ Κρήτης καὶ Πελοποννήσου ἐξηκολούθουν ν' ἀποτελοῦν οἱ στολίσκοι τῶν ἑλληνικῶν νήσων. Διὰ τοῦτο ἀποφασίζεται ἡ ἐκκαθάρισις τοῦ Αἰγαίου διὰ ταυτοχρόνου ἐξορμησεως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας.

Τῶν κατὰ θάλασσαν αἰγυπτιακῶν ναυτικῶν δυνάμεων γενικός ἀρχηγός ἦτο ὁ Χουσεῖν μπέης, τμήμα δ' αὐτῶν ὑπὸ τὸν Ἰσμαήλ Γιβραλτάρ περιεφύγει ἀπὸ τῶν μέσων Μαΐου τὴν Κάσον καὶ τὴν 7ην Ἰουνίου 1824 σῶμα ἐκ 3000 Τουρκαλβανῶν ἀποβιβάζεται εἰς τὴν νήσον. Ἐκ τῶν 7000 περὶπου κατοίκων τῆς νήσου πλεῖστοι ἐθανατώθησαν, παιδιά δὲ καὶ γυναῖκες ἠχμαλωτίσθησαν, ἵνα πωληθοῦν εἰς τὰς ἀγοράς τῆς Ἀφρικῆς ὡς ἀνδράποδα.¹¹ Μὲ ἐπιγραμματικὴν δραματικότητα ἀπεικονίζεται ἡ συμφορὰ εἰς τοὺς στίχους τοῦ ἐπομένου ἔσματος.

Δ. Α. Π.

1) εἶδος ἰσρακος (λ. τ. sahin). 2) χειρ.: γραμμένα. 3) τὸ πρωί. 4) οἱ τρεῖς πρώτοι στίχοι ἐλήφθησαν ἀπὸ παραλλαγὴν καταγραφείσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συλλέκτου (Δ. Σάρρου) τὸ 1919 εἰς τὸ Σούλι (ἢ Παραμυθίαν). Λ. Α. ἀρ. 36, σ. 367, ἀρ. 87. 5) τὸ στίφος, τὸν στρατὸν (λ. τ. ordu). 6) ἔφοδον (λ. τ. yũrũyũs). 7) τὸ σῶμα στρατοῦ (λ. τ. asker). 8) ὡς γνωστὸν, τὸ πλεῖστον τοῦ στρατεύματος τοῦ Σκόδρα πασὰ ἀποτελεῖτο ἐκ χριστιανῶν καθολικῶν τῆς Μιρδίτιας καὶ Σκόδρας. 9) μὴ δειλιάσετε (λ. τ. kũtũ = κακός). 10) νὰ σὰς συγκεντρώσω.

11) Βλ. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ ἑλλ. γν. ἔθνους, τόμ. ΣΤ', ἐν Ἀθ-ῆναις 1925,

- Μαῦρο πουλάκι κά'εται στῆς Κάσος τ' ἀκροούνη¹
 βγάζει φωνίτσα θλιερή καί μαῦρο μοιριολόι.
 «Μάννα, κλαμὸς καί βουγγητὸς εἰς τὸ νησί τῆς Κάσος!
 Ἡ μάννα κλαίει τὸ παιὶ καὶ τὸ παιὶ τῆ μάννα.
 5 κι ὁ ἀερφὸς τὴν ἀερφή, κι ὁ ἄουρος τὴν καλή του.²
 Ἴνουνται στοῖτες³ τὰ κορμιά, τὰ αἵματα ποτάμια.
 Πὰς καί πανούγλα πλάκωσε, πὰς καί σεισμὸς ἐγένη;
 - «Μῆε πανούγλα πλάκωσε, μῆε σεισμὸς ἐγένη.
 Χουσέν πασὰς ἐπλάκωσεν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρα,
 10 στὸ Φρῦ⁴ ἐπήγε κ' ἤραξεν ἡ φοερὴ ἀρμάδα.⁵
 Βγάλλ' Ἀρβανίτες περισσοῦς, βγάλλει Στρααραπάδες,⁶
 γιὰ νὰ πατήσου τὸ σταυρό, γιὰ νὰ πατήσου τ' ἄγια,
 νὰ μασιρῶσιν⁷ ἐκκλησιὰς κι οὔλα τὰ μοναστήρια.
 Σφάζουν τοὺς γέρους καὶ τίς γρές, κι οὔλα τὰ παλληκάρια,
 15 τίς κοπελιὰς καὶ τὰ μωρὰ στὴ φλόττα⁸ τοὺς μπαρκάρουν,
 σκλάβους νὰ τοὺς πουλήσουσι στῆς Μπαρμπαριὰς⁹ τὰ μέρη.
 Καὶ μιὰ ἀπ' τίς σκλάες ἔλεε μὲ θλιερὴ φωνίτσα.
 «Χίλια κι ἄν κάμης, Χουσεῖν, χίλια κι ἄν μὰς πουλήσης,
 ἐμεῖς τοῦ Τούρκου τὸ σπαθὶ ἔ'¹⁰ θὰ τὸ φοηθοῦμε,
 20 γιὰ θὰ μὰς κόψης ὄλους μας γιὰ λευτεριά θὰ ὀῦμε!»¹¹

Καστελλόριζον. - Ἐβδομάς τόμ. 6, 1889, σ. 6 - 7, ἀρ. 25 (Ἀχ. Διαμαντάρης)
 = *N. Μανωῆ - E. Παπαδοπούλου*, *Κασσιὰκὴ Λύρα*, 1928, μέρ. Β', σ. 3.

ΛΘ'. ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΑ (1824)

Κατ' Αὐγουστον τοῦ 1824 ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσρέφ πασάν συνηνώθη μετὰ τῶν αἰγυπτιακῶν πολεμικῶν καὶ μεταγωγικῶν πλοίων τοῦ Ἰμπραῖμ μετὰξὺ Ἀλικαρνασσοῦ καὶ Κῶ, ἐνῶ αἱ μοῖραι τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, τελοῦσαι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀνδρέα Μιαοῦλη, ἐπεριπόλουν, ὅπως ἐμποδίσουν τὴν ἀποβίβασιν τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Μετὰ πολλὰς ἀψιμαχίας καὶ ἀπόπειραν τοῦ Ἰμπραῖμ νὰ κυκλώσῃ

σ. 113 - 114. *M. Οἰκονόμου*, Ἱστορικὰ τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ἢ ὁ ἱερός τῶν Ἑλλήνων ἀγῶν, τόμ. Β', Ἀθήναι 1957, σ. 31 - 32. (Ἀπομνημ. Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 15, ἐκδ. "Βιβλιοθήκης..."). *A. Κουτσοῦλια*, Γενικὴ ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως, Ἀθήναι 1956, σ. 100 (Ἀπομνημ. Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 4, ἐκδ. "Βιβλιοθήκης..."). *Ἀντ. Μιαοῦλη*, Συνοπτικὴ ἱστορία τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος γενομένων ναυμαχιῶν, Ἀθήναι 1956, σ. 159 (Ἀπομν. κλπ. ἀρ. 8).

1) ἀκροβούνη. 2) ὁ νέος τὴν ἀγαπητικιά του. 3) γίνονται στοῖτες. 4) ἐπίνειον τῆς Κάσου κατὰ τὴν βορείαν παραλίαν. 5) ὁ τουρκικὸς στόλος. 6) Στραβοαραπάδες, Αἰγυπτίους. 7) νὰ μασιρῶσιν, μολύνουν. 8) εἰς τὰ πλοία τοῦ πολεμικοῦ στόλου. 9) Βερβερίας (παιαιότερα ὄνομ. τῆς Β. Ἀφρικτῆς). 10) δέν. 11) θὰ ἴδομε.

τμήμα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εὐρισκόμενον ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Γέροντα συνήφθη τὴν 28 Αὐγούστου ἢ τελικὴ ναυμαχία, καθ' ἣν διέπρεψαν τὰ πυρπολικά τοῦ Παπανικολῆ, Ματρόζου, Πιπίνου καὶ Θεοχάρη. Πρῶτον ἐπυρπολήθη αἰγυπτιακὸν πλοῖον πρώτης δυνάμεως, τοῦτο δ' ἐπέφερε σύγχυσιν εἰς τὰ πληρώματα. Ὁ πυρπολητὴς Θεοχάρης ἐπιπίπτει κατὰ Τυνησιακῆς φρεγάτας φερούσης 44 πυροβόλα καὶ μέγα φορτίον πυρομαχικῶν τοῦ στρατοῦ καὶ πεζικόν. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς τυνησιακῆς μοίρας, ὅστις ἐπέβαινε τῆς φρεγάτας, ἀγωνίζεται νὰ διαφύγῃ τὰς ἀρπάγας τοῦ ἑλληνικοῦ πυρπολικοῦ. Παρὰ τοὺς ἐπιτηδεῖους του ὅμως ἐλιγμούς ἢ φρεγάτα του παραδίδεται εἰς τὰς φλόγας. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος ἄλλοι ἐκάησαν καὶ ἄλλοι ἐπνίγησαν. Αὐτὸς ὁ ναύαρχος καὶ πολλοὶ Αἰγύπτιοι ἀξιοματικοὶ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Εἰς τὸ κατόρθωμα τοῦτο ἀναφέρεται τὸ κατωτέρω ᾄσμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὑμνεῖται γενικῶς ὁ νικητὴς τῆς ναυμαχίας τοῦ Γέροντα.

Γ. Α. Μ.

Εἰς τοῦ Γέροντα τὸν κάβο
καραντί¹ κάνει μεγάλο.

Μιά φεργάδα βόλτα βόλτα,
φοβερίζει τὰ μπουρλότα.²

5 Μπουρλότο τῆς 'μολήσανε,³
στὴν πρύμνη, πλὴν τὸ σβήσανε
ἄλλο ἕνα τῆς μολάρουν
καὶ στὴν μπάντα τὴν τρακάρουν.⁴
'Ἐπῆρ' ὁ τζεπχανές⁵ φωτιά,

10 καὶ φοβηθῆκαν τὰ σκυλιά.
Μπρ' ἀπόψε θὰ μᾶς κάψουνε
καὶ σκλάβους θὰ μᾶς πιάσουνε.
Χάιντε, γειὰ σου, μωρ' ναβέτα,⁶
πού 'καμες τὲς μπάλες νέτα.⁷

15 Νά 'ταν δυὸ σάν τὸν Μισαούλη,
καίγαν τὴν ἀρμάδα⁸ οὐλῆ
νά 'ταν ἄλλη μιὰ ναβέτα,
κάναν τὴν ἀρμάδα νέτα.

Marcellus, Chants du peuple en Grèce,
I, Paris 1851, σ. 138.

Μ'. ΤΟΥ ΠΑΠΑΦΛΕΣΑ (1825)

Τὸ 1825 ὁ Γρηγόριος Παπαφλέσας, ὑπουργὸς τότε τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς ἀστυνομίας εἰς τὴν κυβέρνησιν Γ. Κουντουριώτου, μὴ γενομένης δεκτῆς προτάσεώς του ν' ἀπελευθερωθοῦν οἱ φυλακισμένοι ἀγωνισταί, ἵνα ἀπὸ κοι-

1) καραντί = θόρυθος; 2) τὰ πυρπολικά πλοία (λ. ἰτ. brulotto). 3) ἐξέπρηψαν.
4) εἰς τὸ πλευρὸν τὴν κροπόδν. 5) πυριτιδαποθήκη (λ. τ. cebrane). 6) μικρὸν τρικάρ-
ταρτον ἱστιοφόρον (λ. ἰτ. πανetta). 7) πού 'καμες, ὥστε νὰ ἐξαντληθοῦν τὰ βλήματα (νί-
τος' λ. ἰτ. netto). 8) ὁ τουρκικὸς στόλος.

νοῦ ἀντιμετωπίσουν τὰς δυνάμεις τοῦ Ἰμπραῖμ, ἀναλαμβάνει ὁ ἴδιος τὸν ἀγῶνα, ἔχων συνεργάτας τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθαίνης, πρόεδρον τῆς βουλῆς, τὸν Κ. Μαυρομιχάλην, τὸν Ἀ. Σπηλιωτάκην κ.ἀ.

Ἐπὶ κεφαλῆς ἐκστρατευτικοῦ σώματος ἐκ 2000 περίπου Ρουμελιωτῶν καὶ Πελοποννησίων ἔρχεται ἐκ Ναυπλίου εἰς Μεσσηνίαν, ὅπου καταλαμβάνει τὴν ὕψηλὴν θέσιν Μανιάκι τῆς Πυλίας, ἵνα παρακωλύσῃ τὴν προέλασιν τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων. Ἐκ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ πολυαρίθμου στρατοῦ τοῦ Ἰμπραῖμ, πολλοὶ δειλιάσαντες ἀπεχώρησαν καὶ ἀπέμεινεν ὁ Παπαφλέσας μὲ μικρὸν ἀριθμὸν πολεμιστῶν. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μάχην τῆς 19ης Μαΐου 1825, διαρκέσασαν μίαν ὀλόκληρον ἡμέραν, ὁ Παπαφλέσας μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν γενναίως ἀγωνισθεῖς ἐφονεύθη.¹

Δ. Α. Π.

Τοῦ Φλέσα ἡ μάννα κάθετοι στὴν Πολιανῆ² τὴ ράχη·
μὲ τὰ πουλιά κουβέντιαζε καὶ μὲ τὰ χελιδόνια.

– «Πουλάκια μ' ἄγρια κ' ἡμερα, ἄγρια κ' ἡμερωμένα
μὴν εἶδατε τὸν ἀρχηγό, τῆς Πολιανῆς τὸν κλέφτη;»

5 – «Ἐψές, προφές τὸν εἶδαμε μέσ' στοῦ Λαμπίρ' τὴ βρῦση
καὶ σύναζε τ' ἀσκέρι³ του, νά πάη νά πολεμήσῃ».

– "Αἰντε, παιδιά, νά πιάσουμε τὸ ἔρημο Μανιάκι.

Κι ἀρχίσανε τὸν πόλεμο ἀπ' τὴν αὐγὴ ὡς τὸ βράδυ.

Μπραῖμης βάνει μιά φωνή, λέει τοῦ Παπαφλέσα.

10 – «Ἐβγα, Φλέσα, προσκύνησε μὲ οὔλο σου τ' ἀσκέρι».

– «Δὲ σὲ φοβᾶμαι, Μπραῖμ πασά, στὸ νοῦ μου δὲ σὲ βάνω
κ' ἐμὲ μιντάτι⁴ μοῦ 'στειλαν οὔλ' οἱ καπεταναῖοι».

Ἄ Φλέσας βάνει μιά φωνὴ καὶ κάνει τὸ γιουρούσι⁵.

μὲ μιά σπαθιά τὸν σκότῳσαν τῆς Πολιανῆς τὸν κλέφτη.

15 Ὅσ' εἶστε φίλοι κλάψετε καὶ σεῖς ἔχτροι χαρήτε.

Πελοπόννησος (Μανιάκι). – Δ. Α. ἀρ. 1474, σ. 71
(Μαγδαληνὴ Τσάκωνα, 1938).

ΜΑ'. Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ (1826)

Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τῶν Τούρκων, μετὰ τὴν κατὰληψιν τῶν πέριξ νησιδῶν Βασιλαδίου καὶ Κλεισσοβάς καὶ τὴν πτώσιν τοῦ Αἰτωλικοῦ (Μάρτιος 1826), ἡ πόλις περισφίγγεται στενωτέρου καὶ ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων γίνεται δυσχερεστάτη.

1) Βλ. *Κανέλλου Δεληγιάννη*, Ἐπομνημονεῦματα, τ. 3ος, Ἀθήναι 1957, σ. 9-13, (Ἐπομνημονεῦματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 18, ἐκδ. "Βιβλιοθήκη",). *Φωτάκου (Φ. Χρυσανθοπούλου)*, Βίος τοῦ Παπαφλέσα, Ἀθήναι 1868. *Τοῦ ἰδίου*, Ἐπομνημονεῦματα περὶ τῆς ἐλληρικῆς ἐπαναστάσεως, ἐκδ. γ' (1955), σ. 466 κ.ἐξ.

2) χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεσσηνίας, πατρὶς τοῦ Παπαφλέσα. 3) τὸν στρατὸν (λ. τ. asker). 4) βόηθειαν (λ. τ. medet). 5) ἔφοδον (λ. τ. yitpiyüs).

Εἰς σύσκεψιν τῆς φρουρᾶς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπισκόπου Ρωγῶν Ἰωσήφ ἐν τῇ πλατεῖᾳ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τὴν 27ην Ἀπριλίου 1826 ἀποφασίζεται ἡ ἔξοδος διὰ τὴν νύκτα τοῦ Σαββάτου τοῦ Λαζάρου, ἀφοῦ κάθε ἑλπίς εἶχεν ἐκλείψει. Σκηναὶ συγκινητικαὶ διαδραματίζονται εἰς τὰς δυσκόλους ἐκείνας στιγμὰς. Ὁ ἐπίσκοπος Ἰωσήφ, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἱερέων, προσφέρει τὴν θείαν κοινωνίαν εἰς ὄλους. Ἀσθενεῖς καὶ τραυματῖαι, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἀποχωρίζονται μὲ σπαραγμὸν ἀπὸ τοὺς πατέρας, συζύγους καὶ ἀδελφούς των, οἱ ὅποιοι μέλλουν νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν ἔξοδον. Τὰς τραγικὰς ἐκείνας στιγμὰς ἀπθανάτισεν ἡ λαϊκὴ μούσα διὰ τῶν κάτωθι στίχων.

Δ. Α. Π.

Σαββάτο μέρα πέρασα κοντὰ στὸ Μεσολόγγι
 ἦτο Σαββάτο τῶν Βαγιῶν, Σαββάτο τοῦ Λαζάρου,
 κι ἄκουσα μαῦρα κλιάματα, ἀνδρῖκια μοιρολόγια.
 Δὲν κλαίουν γιὰ τὸ σκοτωμὸ, δὲν κλαῖν' ποὺ θὰ πεθάνουν,
 5 μόν' κλαῖν' ποὺ σῶσαν τὸ ψωμί, τοὺς ἔφαγεν ἡ πείνα.
 Στὴν ἐκκλησιὰ συνάχτηκαν, μέσα στὸ ἅγιο Βῆμα,
 κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν, κ' ἕνας τὸν ἄλλον λέγουν.
 «Παιδιά, νὰ μεταλάβωμε, νὰ ξιμολοηθοῦμε,
 βράδου γιουρούσ' ² θὰ κάμωμε στὰ ἔξω γιὰ νὰ βγοῦμε».³

Μακεδονία. - Λ. Α. "Υλη ἀρ. 141
 (Ν. Μπίτσιος).

ΜΒ'. ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΤΟΥ ΔΗΡΟΥ

«Κατ' Ἰούνιον τοῦ 1826 ὁ Ἰμπραῖμ ἐξέεμψε πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Μάνης στρατιὰν ἑπτακισχιλίων πεζῶν καὶ ἰππέων, ἧτις τὴν 22 τοῦ μηνὸς εὐρίσκετο πρὸ τοῦ στενοῦ τοῦ Ἄρμουρου, εἰς τὰ ὄρια τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Μάνης. Τὴν προέλασιν τῶν Αἰγυπτίων ἀνέκοψαν χίλιοι περίπου Μανίται, οἵτινες προφυλασσόμενοι ὑπὸ ἀσθενοῦς ὀχυρώματος, τῆς λεγομένης Βέργας, ἦτο λιθοκτίστου μάνδρας μήκους δισχιλίων μέτρων περίπου, κλειούσης τὴν μεταξὺ τῆς ὑπωρείας τοῦ βουνοῦ τῆς Σέλιτσας καὶ τῆς θαλάσσης δίοδον, ἔφεραν πολλὴν φθορὰν εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἀποκρουσθέντες ἐπανειλημμένως, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν οἱ Αἰγύπτιοι καὶ ἐπέστρεψαν τὴν 15 Ἰουνίου εἰς τὴν Καλαμάταν τῆς Μεσσηνίας. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ὄμως καὶ ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς μάχης τῆς Βέργας, ὁ Ἰμπραῖμ ἀποσπάσας 1500 ἄνδρας, ἔπεμψε διὰ πλοίων εἰς τὰ παράλια τῆς Μάνης, διὰ νὰ ἐνεργήσωσιν ἀντιπερισπασμὸν. Αὐθημερὸν οὗτοι ἀπεβίβάσθησαν εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Δηροῦ, καταλαβόντες δὲ τὰ πρὸς δεξιὰ χωρία Πύργον καὶ Χαριάν, ἐστράφησαν πρὸς

1) Λεπτομερεῖας περὶ τῆς πολιορκίας καὶ καταστροφῆς τοῦ Μεσολογγίου βλ. εἰς τὴν σειρὰν τῶν Ἀπομνημονομμάτων Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἐκδ. "Βιβλιοθήκη", Ἀθήναι 1956 καὶ 1957, τὰ ὄπ' ἀρ. 5: Ἀπομνημονεύματα Ἀρτεμίου Μίχου, ἀρ. 9: Ν. Δ. Μακροῦ, Ἱστορία τοῦ Μεσολογγίου καὶ Σπυρομυλίου, Ἀπομνημονεύματα τῆς δευτέρας πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου 1825 - 1826, ἀρ. 18: Κ. Θ. Δεληγιάννη, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. 3ος, σ. 101 - 114.

2) ἔφοδον (λ. τ. ylitūis). 3) ἡ φράσις: στὰ ἔξω γιὰ νὰ βγοῦμε ἐλήφθη ἐκ παρρηλαγῆς ἐκ Τσομέρκων (Λαογρ. Ε', 59, στ. 17) ἀντὶ τῆς τοῦ χειρ.: μὲ μυριάδες Τούρκους.

τ' ἀριστερά, ἵνα προσβάλωσι τὴν Τσίμοβαν (τὴν μετονομασθεῖσαν ὕστερον Ἀρεόπολιν). Ὀλίγιστοι μόνον Μανιάται, διότι οἱ λοιποὶ ἐμάχοντο εἰς τὸν Ἀρμυρόν, εὐρισκόμενοι εἰς τοὺς πύργους των, ἀνθίσταντο κατὰ τῶν ἐπιδρομέων¹ ἀλλὰ γνωσθεῖσης τῆς ἀποβάσεως τῶν Ἀράβων, ἔγινε διὰ κωδωνοκρουσιῶν συναγεμὸς τῶν ὑπολειφθέντων κατοίκων τῶν περὶ χωρίων, καὶ προσέτρεξαν πάντες καὶ γέροντες καὶ ἱερεῖς, καὶ αἱ θερίζουσαι εἰς τοὺς ἀγροὺς γυναῖκες μὲ τὰ δρέπανά των, ἐνωθέντες δὲ μετ' ὀλίγων ὄπλοφόρων, οἵτινες ἔτυχε νὰ διαβαίνωσιν ἐκεῖθεν ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην, ἠμύνοντο κατὰ τῶν Ἀράβων, εὐάριθμοι μὲν δι' ὄπλων, οἱ δὲ λοιποὶ διὰ πετρῶν καὶ τῶν δρεπάνων. Τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀσυντάκτου λαοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑπομείνουν οἱ ἐπιδρομεῖς καὶ ἔσπευσαν νὰ ἐπιβῶσι πάλιν τῶν πλοίων κακῶς ἔχοντες, ἀπήλθον δὲ τὴν 25 Ἰουνίου πολλοὺς καταλιπόντες νεκροὺς².

Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀρ. 17.

Στὸ ρημοκλήσι τοῦ Δηροῦ
 λειτούργα ὁ Πρωτοσύγγελος,
 καὶ τ' ἄχραντα μυστήρια
 ἐβάστα στὸ κεφάλι του,
 5 ψέλνοντας τὸ χερουβικὸ.
 Ἐκεῖ ἄξαφνα κι ἀπάντεχα
 Τοῦρκοι τὸν ἐκυκλώσανε.
 Τὰ χέρια του ἀνασήκωσε
 κ' εἶπενε, «Παντοδύναμε,
 10 δυνάμωσε τοὺς Χριστιανούς,
 τύφλωσε τοὺς Ἀγαρηνοὺς
 τὴ μέρα τὴ σημερινή...».·
 Οἱ ἄντρες ὅλοι ἐλείπασι
 κ' ἦταν στὴ Βέργα τ' Ἀρμυροῦ,
 15 ὅπου Τρωάδα ὁ πόλεμος³
 ἐπάαινε μερόνυχτα.
 Μόνα τὰ γυναικόπαιδα
 καὶ γέροντες ἀνήμποροι,
 (γιατ' ἦταν θέρος) βρέθηκαν
 20 μὲ τὰ δραπάνια στὰ λουριά.⁴
 Καθόλου δὲν δειλιάσασι,
 καθόλου δὲν τρομάξασι,
 μόνο ἔδωκαν τὴν εἶδηση
 στὸν Κωσταντῖνο¹ μὲ πεζόν.

1) Βλ. καὶ Φωτάκου (Φ. Χρυσανθοπούλου), Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς ἑλλην. ἐπαναστάσεως, ἔκδ. Γ' (1955) σ. 649. 2) πόλεμος φοβερός καὶ μέγας, ὡς ὁ παλαιὸς τῆς Τρωάδος. 3) λωριδές, χωράφια καλλιεργημένα εἰς τὰς πλαγιάς τῶν βουνῶν. 4) ἐν. τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην.

- 25 Κ' ἐκεῖνος σάν πολέμαρχος
 ἐσύναξ' ὄλα τὰ χωριά,
 γράφει καὶ στέλνει στ' Ἄρμυρό,¹
 καὶ τρέχει κάτου στό Δηρό.
 Γυναῖκες βλέπει νὰ ὀρμοῦν
- 30 μὲ τὰ δραπάνια ποῦ κρατοῦν
 τοὺς Ἀραπάδες² νὰ χτυποῦν.
 «Εὔγε σας, ματαεὔγε σας,³
 γυναῖκες, ἄντρες γίνατε,
 σάν ἀντρειωμένες κρούετε».
- 35 Εἶπε καὶ βρυχουμάνισε⁴
 σάν τὸ λιοντάρι στὰ βουνά.
 Τοὺς Τούρκους κόφτει ἀλύπητα.
 Μαζὶ τὰ παλληκάρια του
 πετάχτηκαν σάν τοὺς αἰτοὺς
- 40 κι ἀρπάχτηκαν μὲ τοὺς ὀχτροὺς
 χέρια μὲ χέρια ἀνάκατα,
 καὶ τοὺς ἐβάλασι μπροστά,
 σὰ νὰ ἦταν γιδοπρόβατα
 καὶ τοὺς καταποντίσασι.
- 45 Σφάζοντας καὶ σκοτώνοντας
 φτάσασι στὴν ἀκρογιαλιά,
 ποῦ μέλισσά ἦτον ἡ Τουρκιά.⁵
 Πάνου σὲ κείνη τὴ στιγμή
 ν ἀγνάντισαν κ' ἐπρόφτασαν
- 50 τὰ παλληκάρια τ' Ἄρμυροῦ,
 κ' ἦτανε πρῶτος μπροστινός
 ὁ γιὸς τοῦ γέρο βασιλιᾶ,⁶
 ποῦ ἔχε στὰ πόδια του φτερά
 κ' ἦταν ὁ πρῶτος ἄγουρος.⁷
- 55 Ξεγυμνωμένο τὸ σπαθὶ
 κράταγε καὶ τὰ μάτια του
 σπίκιες⁸ καὶ φλόγες βγάζασι.
 «Κάμετε θάρρος, εἶπεκε⁹
 μὲ μιὰ φωνὴ σάν τὴ βροντὴ.

1) γράφει... στ' Ἄρμυρό, δηλ. ἀνακοινώνει τὴν εἰδηρὴν εἰς τοὺς πολεμοῦντας εἰς τὸν Ἄρμυρόν. 2) τὸν αἰγυπτιακὸν στρατόν. 3) καὶ πάλιν εὔγε σας. 4) ἐδροχήθη. 5) Οἱ στ. 45-47 ἐξώθησαν εἰς παραλλαγὴν παρὰ Em. Legrand, Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1874 σ. 146. 6) τοῦ γέρο βασιλιᾶ = τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. 7) νῆον παλληκάρι. 8) σπίκτες. 9) εἶπε.

- 60 μὴν τὰ φοβᾶστε τὰ σκυλιὰ
 κι ἂν εἶν' πολλοὶ κι ἀμέτρητοι.
 Πολλοὶ ἦτανε καὶ στ' Ἄρμυρό
 κ' ἔμεῖς τοὺς ἐνίκησαμε».
 Πρόφτασε τότε κι ὁ ἀρχηγός,¹
- 65 ὁπού εἶναι πενταγνώστικος²
 στὶς μάχες, στὰ πολιτικά,
 κ' εἶπε στὰ παλληκάρια του.
 «Σήμερα ἂν γεννηθήκαμε,
 σήμερα θὰ πεθάνουμε».
- 70 Ἦνοιξε ἡ μάχη κι ὁ καβγάς
 κ' ἔγινε ξεσυνέριση³
 σ' ὄλα τὰ Σπαρτιατόγωνα,⁴
 ποιοὶ θεὸ νὰ πᾶσι μπροστινοί.
 Οἱ Τοῦρκοι σωριαστήκασι
- 75 πάνω στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ,
 μὰ στὸ στερνό⁵ δειλιάσασι
 καὶ πέφτασι στὴ θάλασσα,
 σὰν ὄρνια, σὰν τετράποδα,
 γιατί ἦταν Θεοῦ θέλημα
- 80 νὰ ἴσακουστῆ ἡ παράκληση
 τοῦ ἁγίου Πρωτοσύγγελου.

*Κ. Πασαγιάνη, Μανιάτικα μοιρολόγια καὶ
 τραγούδια, Ἀθήναι 1928, σελ. 58 - 60.*

ΜΓ'. Ο ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (1830)

«Τὰ πρωτόκολλα, δι' ὧν συνιστάτο τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον, εἰς τὸ
 ὁποῖον δὲν συμπεριλαμβάνετο ἡ Κρήτη, ἀνεκοινώθησαν κατὰ τὸ 1830 εἰς
 τοὺς Κρήτας ἐν Καλύβαις τοῦ Ἀποκορώνου ὑπὸ πληρεξουσίου τῶν τριῶν
 ναυάρχων, κυβερνήτου γαλλικοῦ πλοίου. Εἰς τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρονται
 τὰ ἐπόμενα ᾄσματα».

*Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια
 τοῦ ἑλλ. λαοῦ, ἀρ. 18.*

Α'.

Στὰ χίλια ὀχτακόσια εἰκοσιοχτῶ, μιὰν Τρίτη,
 ἀφρουκαστήτε⁶ νὰ σᾶς ἴπῳ ὀγιά τὴν μαύρην Κρήτη.
 Σύναξη κάνου οἱ βασιλεῖς καὶ πᾶνε στὸ Παρίσι,

1) ὁ Πετρόμπεης. 2) συντετῶτατος. 3) ἑμίλλα. 4) τοὺς ἀπογόνους τῶν Σπαρ-
 τιατῶν. 5) στὰ στερνά, τελευταῖον. 6) ἀκούσατε.

- νά κάμουμε συνέλεψη τί νά γενῆ ἡ Κρήτη.
- 5 Καί σάν ἐσυναχτήκανε κι ἀρχίξαν τὸ κουσοῦλτο,¹ κομματαρχίες γίνονται² καί δίδουν την τοῦ Τοῦρκο. Καί στέλνουν ἀντιπρόσωπο κ' εἰς τσοί Καλύβες βγαίνει, νά συναχτοῦν οἱ Χριστιανοί νά δώση τὸ χαμπέρι.³ Καί σάν ἐσυναχτήκασι, διαβάζει τῆ συθήκη,
- 10 κ' ἔγραφε πὼς ἐδῶκανε τοῦ Μίσιριοῦ⁴ τὴν Κρήτη. Φωνιάζουν κλαῖν' οἱ Χριστιανοί· «'Αφέντη κουμαντάτε,⁵ ἀνέβα πάνω στὰ βουνά, νά κάτσης εἰς τσοί στρατες, νά ἰδῆς πουλιά πετούμενα στσοί δρόμους νά περνοῦσι τὰ κόκκαλα τῶ Χριστιανῶ στὰ ντόδια⁶ νά βαστοῦσι.
- 15 "Ὅσοι καταλυθῆκανε στὰ ὄρη κ' εἰς τὰ δάση, ποιὸς εἶν' ἀπού θά σοῦ τσοί πῆ καὶ θά τσοί λογαριάση;»
- «'Ακουσ', ἀφέντη, νά σοῦ πῶ τὰ πάθη τὰ δικά μας⁷ στήν 'Αραπιά πουλήσανε οἱ Τοῦρκοι τὰ παιδιὰ μας. Κι ὅσοι κι ἂν ἀβαντσάραμε εἰς τὰ βουνά γλακοῦμε⁷
- 20 ξυπόλυτοι κι ὀλόγδυμνοι γιὰ νά λευτερωθοῦμε. Κ' εἴχαμε θάρρος εἰς ἐσᾶς, τσοί βασιλεῖς, τσοί Φράγκους, κ' ἐδᾶ⁸ μᾶς ἀδικήσετε κι ἀφήκετέ μας σκλάβους.
"Ὀντε θά βγοῦν τὰ νέφαλα⁹ καὶ νά φανοῦν οἱ κρίνοι καὶ νά 'ρθ' ὁ φοβερός κριτῆς οὐλοῦς νά μᾶσε κρίνη,
- 25 τὰ τάγματ' οὔλα τ' οὐρανοῦ τριγύρου ν' ἀκλουθοῦσι, τὰ πάθη τῶ Χριστιανῶ, τ' ἄδικα, νά γροικοῦσι,¹⁰ νά 'ρθουने μὲ παράπονο κ' οἱ Κρήτες νά σταθοῦνε, μπροστά στοῦ φοβεροῦ κριτῆ τ' ἄδικά ντων νά ποῦνε, τότες ν' ἀποκριθῆτ' ἐσεῖς, 'Αγγλία καὶ Γαλλία,
- 30 μπροστά στοῦ φοβεροῦ κριτῆ, δευτέρα παρουσία!».
"Ὁ Χάλης¹¹ τοῦ κουβέδιαζε¹² καὶ τοῦ 'κανε τὴν κρίση, καὶ τ' ἄμοιρα τ' ἀμμάθιαν του ἐτρέχαν σάν τῆ βρῦση.
- «Εἶντα νά σᾶσε κάμω 'γώ, καημένοι μπουνταλάδες,¹³ γιάντα¹⁴ νά μὴν τὰ γράψετε εὐτά στσοί βασιλιάδες;
- 35 Τώρα τ' ἀποφασίσανε κ' ἐκάμανε συθήκη κ' ἐγράψαν κ' ἐβουλώσανε τοῦ Μίσιριοῦ τὴν Κρήτη.¹⁵ Λυποῦμαί σας, Χριστιανοί, δὲν ἔχω τί σᾶς κάμω,

1) συμβούλιον, σύσκεψιν (λ. ἰτ. consulto). 2) κομματαρχίες γίνονται κατ' ἄλλη παραλλαγήν: ἐδιχονήσανε = ἐδιχονήσαν, δὲν συνεφώνησαν. 3) τὴν εἶδθην (λ. τ. haber). 4) τῆς Αἰγύπτου. 5) ἀρχηγῆ (λ. γαλλ. commandant). 6) δόντια. 7) κι ὅσοι κι ἂν ἀπομείναμε τρέχομεν εἰς τὰ βουνά. 8) καὶ τώρα. 9) ἔταν θά ἐμφανισθοῦν τὰ νέφη. 10) νά ἀκούσθω. 11) Κρήτης ὀπλαρχηγός. 12) ὀμίλει. 13) ἀνόητοι (λ. τ. budala). 14) γιατί. 15) ὀπέγραψαν καὶ ἐσφράγισαν τὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς παραδόσεως τῆς Κρήτης εἰς τοὺς Αἰγυπτίους.

γιατ' ὄ,τ' ἀποφασίστηκε δὲ δύνομαι ν' ἀλλάξω».
 Κ' ἔρχονται πλοῖα Φράγκικα καὶ πᾶνε στὴ Γραμποῦσα'
 40 καὶ βγάνουνε τσοὶ Χριστιανοὺς ἀποὺ τὴν ἔβαστοῦσα.
 Καὶ Μισιριῶτες φέρνουνε κ' εἰς τὰ χωριὰ χτυποῦσι,
 φοροῦνε ροῦχα κόκκινα καὶ τούμπανα βαστοῦσι.
 Καθίζουσι σὲ μερκὰ χωριὰ καὶ κάνουνε κρισάδες
 καὶ τυραννοῦν τσοὶ Χριστιανοὺς, σκεντσεύουσι² τσ' ἀραγιάδες,³
Ant. Jeannarakis, Ἄσματα κρητικά,
Leipzig 1876, σ. 66 - 68, ἀρ. 49.

Β'.

Στὰ χίλια ὀχτακόσια στὰ τριάντα,
 στσ' ὀχτῶ τοῦ Σετεμπριοῦ ἦρθ' ἡ γι ἀρμάδα.
 Καὶ βγαίνει στ' Ἀκρωτήρι,⁴ σιργιανίζε,
 τὸν κόσμον βιζιτάρει⁵ καὶ ξανοίγει.⁶
 5 τσοὶ Χριστιανοὺς γυρεύουσι νὰ ἰδοῦσι
 καὶ θλιβερὸ χαμπέρι γιὰ νὰ ποῦσι.
 «Οἱ Χριστιανοὶ νὰ μείνουν ἀραγιάδες».⁸
 Κ' οἱ Τοῦρκοι χαρὲς κάνουνε μεγάλες.
 Γλήγορα εἰς τὴν φράγκικην ἀρμάδα
 10 ἐγράψανε παράπονα μεγάλα.
 «Ὅρη, βουνὰ καὶ τρύπες καὶ λαγκάδια,
 γεμᾶτα ἔνιαι φτωχοὺς καὶ παλληκάρια,
 τσὴ πείνας καὶ τσὴ δίψας ξεραμμένοι,
 γιὰ νὰ λευτερωθοῦνε οἱ καημένοι».
 15 Κ' οἱ καπετάνι' ἀρχίζουσι καὶ γελοῦσι,
 κ' εἰς τὰ καράβια μπαίνουν καὶ κινοῦσι.
 Τὸ κρίμα τῷ φτωχῷ καὶ τῷ χηράδῳ
 εἰς τὸ λαϊμὸ σας νὰ ἔν' οὐλῶν τῷ Φράγκῳ.
Ant. Jeannarakis, ἐνθ' ἄν., σ. 74 - 75, ἀρ. 54.

ΜΔ'. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΟΘΩΝΟΣ

Τὸ ἐπόμενον εἰς δημοτικὸν ὕφος ᾄσμα συντεθὲν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς περι-
 οδείας τοῦ βασιλέως Ὀθωνος εἰς Παρνασσίδα κατὰ τὸ 1834. Δ. Α. Π.

Ὡρα καλὴ σου, βασιλιά, ὦρα καλὴ σ', ἀφέντη⁷
 αὐτοῦ ποὺ βούλεσαι νὰ πᾶς, στὴ Λιάκουρα⁸ ν' ἀνέβης,

1) νηεὶς παρὰ τὰ ΒΔ παράλια τῆς Κρήτης. Τὸ ἐπ' αὐτῆς φρούριον κατεῖχτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. 2) βασανίζουσι (λ. τ. iskence = βασανισμός). 3) ὑπόδουλοι (λ. τ. gaya). 4) Ἀκρωτήρι ἢ παρὰ τὴν πόλιν τῶν Χανίων ὁμώνυμος χερσόνησος. 5) ἐπισκοπεῖ, παρατηρεῖ (λ. ἰτ. visitare). 6) κοιτάζει. 7) ἔλθ. Russ: αὐθέντη. 8) δημῶδης ὀνομασία τοῦ Παρνασσοῦ.

νά πάς, νά δγῆς τόν Παρνασσόν, τόν ὄμορφο¹ τόν τόπο,
ν ὄπῃχει τὸ ψηλὸ βουνό, ψηλότερον ἀπ' ὄλα.

- 5 Περικαλῶ σε, βασιλιά, περικαλῶ σ' ἀφέντη,
ἀγάλια ἀγάλια νά ῥχεσαι, ἀγάλια νά διαβαίνης,
μὴν ἀποστάσης, βασιλιά, μὴν ἀποστάσης, ρήγα,
γιατί 'ν' ὁ τόπος ζαβωτός,² καβάλλα δὲν διαβαίνεις.³

L. Ross, Wanderungen in Griechenland in Gefolge des Königs Otto und der Königin Amalie, I, Halle 1851. σ. 54.

ΜΕ'. ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΡΚΑΔΙΟΥ (1866)

Ἡ καταστροφή τοῦ Ἀρκαδίου ἐγένεν, ὡς γνωστόν, τὴν 8 Νοεμβρίου τοῦ 1866. Τὸ θλιβερόν ἄκουσμα διεδόθη παντοῦ, ἔφθασε καὶ εἰς τὴν Ἰμβρον. Θὰ ἐπλησίαζεν ἡ Πρωτοχρονιά μὲ τὰ τραγούδια τῆς καὶ τὴν χαρὰν ποῦ φέρει ἡ πρώτη ἑορτὴ τοῦ χρόνου. Ἀλλὰ ἡ ψυχὴ τοῦ τραγουδιστοῦ δὲν θέλει, δὲν ἠμπορεῖ νά χαρῆ· αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νά θρηνησῆ, νά κλαύσῃ τοὺς Κρητικούς ποῦ ἐθυσίασθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ πόθος τοῦ θρήνου κυριεύει τὴν ψυχὴν του καὶ τὸ τραγούδι γίνεται μοιρολόγι.

Γ. Α. Μ.

- Ἄγιος Βασίλης ἔρχεται χλομὸς καὶ λυπημένος,
καὶ στὸ ραβδί ἐκούμπησε σάν κ' ἦταν κουρασμένος·
βαστοῦσε πέννα καὶ χαρτί καὶ τὸ χαρτί του λέγει
καὶ τὸ δγιαβάζει γι Ἄγιος καὶ πικραμμένα κλαίγει.
- 5 - «Φέτο νά μὴ γιορτάσες σάν πρῶτα τὴ γιορτὴ μου,
καλὰ νά μὲ γλυκάνετε, νά ἔχετε τὴν εὐχὴ μου.
Κόλλυβα νά μοιράσετε, νά φᾶν', νά συγχωρέσουν,
νά κλάψουν οἱ χριστιανοὶ ὅσο κι ἂν ἠμπορέσουν.
Ἀπὸ τὴν Κρήτη πέρασα, ἀπ' τὰ πιστὰ παιδιά μου,
- 10 καὶ πολεμοῦν νά μὲ σηκώσ' καὶ κόφτηκ' ἡ καρδιά μου.
Ἐκεῖ ἔναι τὸ περήφανο, τὸ ἅγιον Ἀρκαδί
εἰς σέ σωρὸ κατάμαυρον, καθὼς τὸν μαῦρον Ἄδῃ·
ἐκεῖ πεινοῦν οἱ ζωντανοὶ καὶ κλαῖν' οἱ πεθαμένοι,
εἶναι στὸν κόσμον ἄθαφτοι, στὸν κάμπο ξαπλωμένοι·
- 15 ἔχει καὶ νιές, ἔχει καὶ νιούς, παιδιά σάν ἀγγελούδια,
ποῦ τὰ θερίζει τὸ σπαθὶ τοῦ Τούρκου σάν πουλούδια.

Ἰμβρος. - Λ. Α. ἀρ. 1160 Ε', σ. 32-33
(Γ. Ἀ. Μέγας, 1938).

1) ἔκδ. Ross: *εὐμορφον*. 2) μὲ πολλὰς τροφάς, ἀνώμαλος. 3) εἰς τὴν ἔκδ. Ross ἀκολουθοῦν οἱ δύο κατωτέρω στίχοι, πιθανῶς προσθήκη λογίου στιχογραφοῦ.

Μπροστὰ πηγαίνουν οἱ ὄπλοφόροι, πίσω καπεταναῖοι,
σὴ μὲση νάει ὁ βασιλιάς, παρατηρεῖ τὸν τόπον.

ΜΣ'. ΤΟ ΚΑΤΑΔΡΟΜΙΚΟΝ «ΕΝΩΣΙΣ» (1867 - 1868)

Κατά την Κρητικήν ἐπανάστασιν τοῦ 1866-1869 τὸ καταδρομικὸν «Ἐνωσις» μετὰ πλήρωμα 120 περίπου ἀνδρῶν καὶ ναύαρχον τὸν Ν. Σουρμελῆν ἐξετέλεσεν ἀπὸ τῆς 12 Ὀκτωβρίου 1867 μέχρι τῆς 2 Δεκεμβρίου 1868 τεσσαράκοντα ἕξ διαδρομάς, διασπῶν τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἐφοδιάζον τοὺς ἐπαναστάτας μετὰ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια.

Ὁ τελευταῖος πλοῦς τοῦ πλοίου τούτου ἦτο περιπετειώδης. Κατ' αὐτόν, ἀφοῦ παρέλαβεν ἐκ Γυθείου τὴν 25 Νοεμβρίου 1000 ἐπιλέκτους Μανιάτας, ἀπεβίβασεν αὐτοὺς κατόπιν πολλῶν κινδύνων εἰς Κρήτην. Ἐπαναπλέων ἐκ Κρήτης εἰς Σῦρον διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον, κλυδωνιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ διωκόμενον ὑπὸ τοῦ ἔχθρου. Δι' ἐπιδεξιῶν ἐλιγμῶν, προσορμιζόμενον ἀπὸ λιμένας εἰς λιμένας, κατορθώνει ἐπὶ τέλους νὰ καταφύγῃ τὴν 2 Δεκεμβρίου 1868 εἰς τὸν λιμένα τῆς Σύρου.'

Εἰς τὴν πολεμικὴν ταύτην περιπέτειαν τῆς «Ἐνώσεως» ἀναφέρεται τὸ ἐπόμενον ᾄσμα.

Δ. Α. Π.

- «Ἄσπρα μου πουλιά, μαῦρα μου χιλιδόνια,
αὐτοῦ ποῦ πέτισθι κί χαμπηλά κοιτάτι,
μὴν τὴν εἶδιτι τὴν «Ἐνουση» τῆς Κρήτης ;»
- «Ψῆς τὴν εἶδαμαν εἰς τὰ νιρὰ τῆς Κρήτης,
5 ποῦ τὴν κυνηγοῦν δυὸ τούρκικις φιργάδις.
Δέν τὴ φθάνουσι οὔδι κί στά μισιά τῆς.
Κανουνουβουλοῦν, τῆς σπάσαν τοῦ τιμόνι
κί τὴ ρόδα τῆς, τοῦ μισιανὸ κατάρτι.
Τότις φώναξεν οὐ πρώτους καπιτάνους:
10 Ἡτούρ' ἀμάν πασά, ν' ἀλλάξου τοῦ τιμόνι
κί τὴ ρόδα μου, τοῦ μισιανὸ κατάρτι,
κί ἂν μί φτάσιτι, σκλάβους 'θελα σὰς γίνου
κ' ἰγῶ κ' ἢ «Ἐνουση...».

Ἡπειρος (Νεγάδες). - Λ.Α. ἄρ. 1570, σ. 505-6
(Μ. Οἰκονόμου, 1939).

ΜΖ'. ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΘΗΚΗΝ ΤΟΥ 1881

«Κατὰ τὴν ὀρθοθεσίαν, τὴν γενομένην ὑπὸ διεθνοῦς ἐπιτροπῆς πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς βερολινείου συνθήκης τῷ 1881, ἀπεκλείσθη τῶν ἐλληνικῶν συνόρων τὸ μέγιστον τμήμα τῆς Ἡπείρου, καίτοι ἐπιδικασθὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν Δυνάμεων. Τὰς ματαιωθεῖσας προσδοκίας τῶν πέραν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀράχθου Ἡπειρωτῶν θρηνηθεῖ τὸ ἐπόμενον ᾄσμα».

Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγοῦδια
τοῦ ἑλλήν. λαοῦ, ἄρ. 19.

1) Βλ. σελόλια *Εἰρ. Σπανδωνίδου*, Τραγοῦδια τῆς Ἀγόριανης, Ἀθήναι 1939, σ. 291-292.

- Σ' όλον τόν κόσμο ξαστεριά, σ' όλον τόν κόσμον ήλιος,
καί στά καημένα Γιάννινα μαύρο, παχύ, σκοτάδι·
τί φέτο έκάμαν τή βουλήν όχτώ βασιλεία άνθρώποι,
κ' έβάλανε τά σύνορα στής "Αρτας τό ποτάμι,
5 κι άφήκανε τήν Πρέβεζα¹ και πήρανε τήν Πούντα
κι άφήκανε τά Γιάννενα και πήρανε τήν "Αρτα,
κι άφήκανε τό Μέτσοβο με τά χωριά του γύρα.

"Ηπειρος. - Ν. Γ. Πολίτου, ένθ' άν., άρ. 19.

ΜΗ'. ΤΟΥ ΜΠΡΟΥΦΑ (1896)

Μετά τήν διά τοϋ φερμανίου τής 11ης Μαρτίου 1870 άναγνώρισιν παρά τής 'Υψηλής Πύλης έκκλησιαστικής άνεξαρτησίας εις τούς Βουλγάρους, ή έθνικιστική προπαγάνδα τούτων προσλαμβάνει έπικινδύνους διαστάσεις έν Μακεδονία. Συμμορίαί βουλγαρικάί τρομοκρατοϋν τούς έλληνικούς και σλαβοφώνους πληθυσμούς, άσκοϋσαι έπ' αύτών παντός είδους πιέσεις, διά νά τούς άποσπάσουν από τό Πατριαρχείον και τόν 'Ελληνισμόν.

Πρός άντιμετώπισιν τών τρομοκρατικών τούτων ένεργειών ιδρύθη έν 'Αθήναις τήν 12ην Νοεμβρίου 1894 ή «'Εθνική 'Εταιρεία» κατά τό πρότυπον τής «Φιλικής 'Εταιρείας», με σκοπόν «τήν άναζωογόνησιν τοϋ έθνικου φρονήματος, τήν έπαγρύπνησιν έπί τών συμφερόντων τών δούλων 'Ελλήνων και τήν παρασκευήν τής άπελευθερώσεως αύτών διά πάσης θυσίας».² Κατά τό θέρος τοϋ 1896 όργανώνεται ή άποστολή ένόπλων σωμάτων εις Μακεδονία συνολικής δυνάμεως 4000 άνδρών περίπου. Τά σώματα ταϋτα, δράσαντα ήρωικώς κατά τών Τούρκων και Βουλγάρων, ένεψύχωσαν τούς έν Μακεδονία έλληνικούς πληθυσμούς.

'Η δρᾶσις τών άγωνιστών τούτων έξυμνείται εις τό κατωτέρω τραγούδι. 'Ο έν αύτῷ άναφερόμενος Μπρούφας ύπῆρξεν εις έκ τών διακεκριμένων όπλαρχηγών. Καταγόμενος έκ Ζάχης Γρεβενών, έγένητο γνωστός ήδη από τοϋ 1878 διά τήν άνταρτικήν δρᾶσιν του εις τά βουνά τής Μακεδονίας. Κατά τινας πληροφορίας έπεσε μαχόμενος κατά τό 1896 εις Σιδηράς Πύλας (Ντεμίρ - Καπού).³

'Οπλαρχηγοί επίσης τοϋ Μακεδονικου άγώνος ύπῆρξαν και οι δύο άλλοι έν τῷ ζῳματι μνημονεύομενοι, Τάκης και Ζαρκάδας.

Δ. Α. Π.

Τό λέν' οί κοϋκκοι στά βουνά κ' οί πέρδικες στά πλάγια,
τό λέει κι ό πετροκότουφας σ' άντάρτικα λημέρια.

Οί άντάρτες έσκορπίσανε, γινήκανε μπουλουκία,⁴

ό Μπρούφας στο Μορίχοβο,⁵ Ζαρκάδας στά Καλιάρια⁶

1) έκδ. Ν. Πολίτου : Γιάννενα.

2) Βλ. και 'Αλ. Μαζαράκη, 'Απομνημονεύματα, 'Αθήναι 1948, σ. 19. 3) Βλ. Μακεδ. 'Ημερολόγιον, έτος Α' (1908) σ. 355-56. Λαογρ., τόμ. 6 (1917-18), σ. 526-27.

4) οί στίχοι 3 και 6-7 ελήφθησαν έν παραλλαγής τοϋ ζῳματος, δημοσιευθείσης εις τήν "Μεγάλην 'Ελλάδα τής 1 'Ιαν. 1897. 5) όροπέδιον τής Δυτ. Μακεδονίας, παρά τήν διεξάν ύχθην τοϋ ποταμου 'Εργᾶνος. Βλ. Μακεδ. 'Ημερολ., έτος Β' (1909), σ. 235 κ.έξ. 6) εις τά Καλιάρια Κοζάνης.

- 5 κι ὁ Τάκης ὁ περήφανος ψηλά στὸ Περιστερί.
Καὶ πάλιν ἐσυνάχτηκαν στὴν Παναγιὰ Λιμνίτσα
κ' ἐκεῖθε στέλλουν προσταγὴ καὶ τὴν Τουρκιὰ τρομάζουν.
– «Τοῦρκοι, καθήστε φρόνιμα, σᾶς καίμε τὰ χωριά σας!
δὲν εἶναι ὁ περσινὸς καιρὸς, Βουργάρ' ἀρκουδιαραῖοι,
10 μόνον εἶναι Ἑλληνόπουλα, πού ζοῦνε στὰ λαγκάδια
καὶ πολεμοῦνε τὴν Τουρκιὰ καὶ νόχτα καὶ ἡμέρα».

Θεσσαλονίκη. – Λ. Α. ἀρ. 386, σ. 165
(Χρ. Γουγούσης, 1911).

ΜΘ'. ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 1897

- Λεβέντες τοῦ Καρπενησιοῦ
καὶ μαυρομάτες τ' Ἀναπλιοῦ,
τὰ ροῦχα σας νὰ βάψετε
κι ἀπὸ καρδιάς νὰ κλάψετε,
5 τί ὁ Ντεληγιάνης ὑπουργός,
χαρὰ στονε πού ἔναι μικρός!
μαζώνει τοὺς ἐπίστρατους,
τοὺς παίρν' ἀπὸ τὰ σπίτια τους.
Στὴν Καλαμπάκα τοὺς καλεῖ,
10 κόκκινα φέσια τοὺς φορεῖ
πιάνει τοὺς κόβει τὰ μαλλιά,
γιὰ νὰ τοὺς μοιάζ' ἢ φορεσιά
πιάνει κόβει τὰ γένεια τους,
νὰ μοιάζουνε τὰ φέσια τους.

Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγοῦδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασσῶ), ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 24, ἀρ. 40.

Ν'. ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ (1904)

Ὁ Παῦλος Μελάς μετὰ τοῦ Ἰωάννου Δραγοῦμη ὑπῆρξαν ἐκ τῶν πρω-
τεργατῶν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἀναπτυχθείσης μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ 1897 ἀντι-
δράσεως κατὰ τῶν βουλγαρικῶν σχεδίων περὶ ἐπικρατήσεως. Ὁ Παῦλος
Μελάς εἶχεν ἐπανειλημμένως ἀναλάβει ἀποστολὰς πρὸς μελέτην τῆς ἐκεῖ
καταστάσεως, τὴν δὲ 18 Αὐγούστου 1904 εἰσηλθεν ἐπὶ κεφαλῆς σώματος ἐκ
35 ἀνδρῶν εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενον μακεδονικὸν ἔδαφος. Διορι-
σθεὶς ἀρχηγὸς τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων Μοναστηρίου καὶ Καστορίας, ἀνέ-
λαβε τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ ἐδάφους ἐκ τῶν βουλγαρῶν κομιτατζήδων καὶ
ὠργάνωσε τὴν τοπικὴν ἀμυναν, ἔχων ὡς βάσιν τὰ χωρία Λέχοβον καὶ Νε-
γοβάνην. Τὴν 13 Ὀκτωβρίου 1904, εὐρισκόμενος εἰς τὸ χωρίον Στάτισταν,
ἐπροδόθη ὑπὸ τῆς βουλγαρικῆς συμμορίας τοῦ Μῆτρου Βλάχου καὶ πολιορ-

κηθείς υπό τουρκικοῦ ἀποσπάσματος ἐπληρώθη βαρέως καὶ ἀπέθανεν.¹ Ἡ συγκίνησις ἐκ τοῦ ἥρωικοῦ θανάτου τοῦ Παύλου Μελά ὑπῆρξε ζωηροτάτη, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν δημοτικῶν ᾄσμάτων, παραλλαγαὶ τῶν ὁποίων δημοσιεύονται κατωτέρω.

Δ. Α. Π.

Α΄.

- «Κορίτσια ἀπὸ τὴν Καστοριά κι ἀπ’ τὴ Βλαχοκκλησιούλα,
κάτι νὰ σὰς ρωτήσουμε, κάτι νὰ σὰς εἰποῦμε».
– «Ποιὸς εἶσαι σὺ ποὺ μὰς ρωτᾶς καὶ θέλεις νὰ σοῦ εἰποῦμε;»
– «Ἐγὼ ἴμαι ὁ Παῦλος ὁ Μελάς, τῆς Καστοριάς καμάρι,
5 τῆς Καστοριάς, τῆς Ροδινιαῶς² καὶ τῆς Βλαχοκκλησιούλας».

Εἰρήνης Σπανδωνίδου, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασοῦ), ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 25, ἀρ. 42.

Α΄α.

- «Κορίτσια ἀπὸ τὴν Καστοριά κι ἀπ’ τὴ Μακεδονία,
κοντοσταθῆτε νὰ σὰς πῶ, κάτι νὰ σὰς ρωτήσω.
«Μὴ μπῆκαν Τοῦρκοι στὸ χωριό, μὴν ἦρθαν καὶ Βουργάροι;»
– «Ποιὸς εἶσαι ποὺ μὰς ἐρωτᾶς καὶ θέλεις γιὰ νὰ μάθης;»
5 – «Ἐγὼ ἴμαι ὁ Παῦλος ὁ Μελάς . . .

Μεσολόγγι. – Δ. Α. ἀρ. 1768, σ. 142
(Δημ. Πετρόπουλος, 1952).

Β΄.

Τὸ κατωτέρω ᾄσμα ἔχει συντεθῆ κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Μῆτρου Μποταΐτη. (Βλ. κατωτέρω εἰς τὰ κλέφτικα ᾄσματα).

- Ποιὸς εἶν’ ἄξιος κι ὀγλήγορος, ἄξιος καὶ παλληκάρι,
γιὰ νὰ διαβῆ τὰ σύνορα, νὰ πάη στὴν Ἀθήνα
νὰ πάη νὰ εἰπῆ τῆς Παύλαινας, τῆς μικροπαντρεμένης,
νὰ μὴν ἀλλάξῃ τὴ Λαμπρῆ, φλωργιὰ νὰ μὴν κρεμάσῃ.
5 Τὸν Παῦλο τὸν σκοτώσανε μέσ’ στὴ Μακεδονία.
Μαῦρα πουλιά τὸν τρώγανε κι ἄσπρα τὸν τριγυρνᾶνε.

Πελοπόννησος (Ἀνδριτσινα). – Δ. Α. ἀρ. 2213γ,
σ. 154 (Δημ. Πετρόπουλος, 1934).

1) Περὶ τῆς ζωῆς καὶ δράσεως τοῦ Π. Μελά βλ. *Ι. Σ. Νοτάρη*, Παῦλος Μελάς, Βιογραφία, Θεσσαλονίκη 1955. 2) πιθανῶς πρόκειται περὶ τοῦ χωριοῦ Ροδινοῦ τῆς Μακεδονίας.

ΝΑ'. ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 1912

Ίσεϊς βουνά τοῦ Γρίμποβου,¹ βουνά τῆς Μανωλιάσσας,²
λίγου νά χαμπηλώσιτι κάνα ντουφέκι τόπου,
γιά νά φανοῦν τά Γιάννινα, τὸ ἔρημου Μπιζάνι,
πῶς πολεμοῦν οἱ Ἕλληνες μί τοὺς Τουρκαρβανίτις.

- 5 Πέφτουν κανόνια σάν βρουχή, οὐβίδες σάν χαλάζι
κι αὐτά τὰ λιανουτούφικα σάν ἄμμους τῆς θαλάσσης.

Μακεδονία (Σινίχοβον). - Λ.Α. ἀρ. 59, σ. 18
ἀρ. 35 (Δημ. Δουκόπουλος, 1914).

ΝΒ'. ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 1940 - 1944

Τὰ κατωτέρω ἄσματα ἀναφέρονται εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον 1940-1944. Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὸν ἡρωικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἰταλῶν ἐν Ἀλβανίᾳ τὸ 1940 - 1941· τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον εἰς τὴν ἐπιθεσίαν τῶν Γερμανῶν πρὸς κατάληψιν τῆς Κρήτης (Μάϊος 1941), τὸ δὲ τέταρτον εἰς τὴν πυρπόλησιν τῶν Καλαβρυτῶν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τὸ 1943.

Εἰς τὴν σύνθεσίν των εἶναι προφανῆς ἡ ἐπίδρασις παλαιότερων ἡρωικῶν ἄσμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἔχουν ληφθῆ στίχοι.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Τ' ἔχεις, βρὲ μαῦρε κόρακα, καὶ σκούζεις καὶ φωνάζεις,
μῆνα³ γιά αἷμα δίψασες, μῆνα γιά μαῦρα λέσια;⁴
ἔβγα ν-άπάν' στοῦ Ἐλμπασάν, Μοράβα, Τεπελένι,
νά δῆς κορμιὰ ἑλληνικά, θαμμένα ἀράδα ἀράδα.

- 5 Ἐβγα ψηλά στοῦ Σμόλικα, ἀπάν' στή Σαμαρίνα,
νά δῆς κορμιὰ Ἰταλικά, γεμίσαν οἱ χαράδρες.

Μακεδονία (Γρεβενά). - Λ.Α. ἀρ. 2151Γ',
σ. 95 (Δ. Β. Οἰκονομίδης, 1955).

Β'.

- «Παιδιά, κ' εἶντά 'ναι οἱ μπαλλωτές,⁵ στὸν κάμπο οἱ καμπάνες,
ἄτζεμπα⁶ γάμο κάνουνε ἢ πανηγύρι ἔχουν;»

- «Οὔτε καὶ γάμο κάνουνε, οὔτε καὶ πανηγύρι,
μόνο ἐπέσαν Γερμανοὶ ἀπὸ τ' ἀεροπλάνα

- 5 κι ἀρχίσανε τὸν πόλεμο στὸν κάμπο οἱ καμπίτες».

Κρήτη (Βατόλακκος Κυδωνίας). - Λ.Α. ἀρ.
1841Γ', σ. 135 (Δ. Πετρόπουλος, 1953).

1) χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φιλιπιάδος Ἠπείρου. 2) χωρίον τῆς ἐπαρχ. Ἰωαννίνων,
3) μήπως. 4) χειρ.: μῆνα διψᾶς γιά αἷματα γι ἀνθρώπινα τομάρια; Ἡ ἀντικατάστασις
τοῦ στίχου ἔγινεν ἐκ παραλλαγῆς ἐκ Κοζάνης (Λ. Α. ἀρ. 1549, σ. 5, Δ. Πετρόπουλος, 1937).
λέσια = πτώματα (λ. τ. les). 5) οἱ πυροβολισμοί. 6) μήπως, ἄρα γε (λ. τ. acaba).

Γ'.

Φωνή καί κλάημαν ἄκουσα τῆ Κάντανος¹ τὸν κάμπο·
 σέ ποιὰ μεριά τῆ Κάντανος, σέ ποιὰ μεριά τοῦ κάμπου;
 Στ' Ἄνισαράκι² κλαίγανε τσοὶ γιούς των οἱ μαννάδες,
 κλαῖνε καὶ στὸν Κουφαλωτὸ² τ' ἄντρες των οἱ γυναῖκες,
 5 πὺ τῶν ἀφῆκαν ὄρφανά.....

Κρήτη (Κάντανος Σελίνου). - Λ. Α. ἄρ. 1841
 Α', σ. 275 (Δ. Πετρόπουλος, 1953).

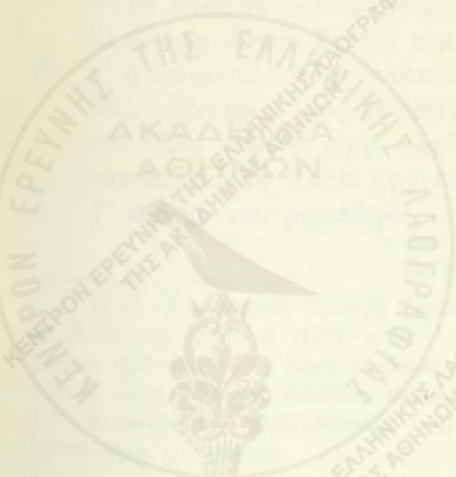
Δ'.

Περᾶστ' ἀπ' τὰ Καλάβρυτα κι ἀπὸ τὴν Ἁγία Λαύρα,
 νὰ ἰδῆτε γέρους καὶ παιδιά, γυναῖκες μὲ τὰ μαῦρα.
 Κι ἀπάνου στὰ χαλάσματα πουλιὰ μοιριολογοῦσαν
 καὶ κλαίγανε τοὺς ἥρωες καὶ τὸν Ἄρβανιτάκη.

Πελοπόννησος (Ἁλωνίστανα). - Λ. Α. ἄρ. 2214, σ. 189-90
 (Σπ. Περιστέρης - Γρ. Δημητρόπουλος, 1956).

1) κώμη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων. 2) συνοικισμὸς πλησίον τῆς Καντάνου.

ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΚΛΕΦΤΙΚΑ ἈΣΜΑΤΑ

Ι. ΔΡΑΣΙΣ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΑΡΜΑΤΟΛΩΝ

Α'. ΒΙΒΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΟΣ

Κατὰ ποίαν ἐποχὴν ἐξήσαν οἱ κλέφτες τοῦ τραγουδιοῦ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Εἰς παραλλαγὰς ἐξ Ἡπείρου¹ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Γρίβας ἀντὶ τοῦ Βίβα καὶ ἐκ τούτου ἐνομίσθη, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Θ. Γρίβα-Μπούα, ὁ ὁποῖος ἐπρωτοστάτησε κατὰ τὸ ἐν Ἡπείρῳ ἐκραγὲν ἐπαναστατικὸν κίνημα τοῦ 1585, τῇ ὑποκινήσει τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας, καὶ ἐτραυματίσθη θανασίμως εἰς συμπλοκὴν παρὰ τὸν Ἀχελῷον ποταμόν.² Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, τὸ τραγοῦδι πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν, δηλαδὴ εἰς τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος.

Δ. Α. Π.

Ζακόνι³ τὸ ἔχουν τὰ βουνὰ καὶ βρέχουν καὶ χιονίζουν,
τὸ καλοκαίρι πράσινα καὶ τὸ χειμῶνα μαῦρα.

Κανέννας δὲν τὰ χάρηκεν ἀπ' τοὺς καπεταναίους,
Κατσιγιαννος τὰ χάρηκε μὲ τὸν Βίβα ἀντάμα·

- 5 ἀντάμα τρῶν' καὶ πίνουνε, ἀντάμα χαιρετιοῦνται
κι ὁ Βίβας πίνει μὲ γυαλί, μὲ μαστραπά ἀσημένιο
κι ὁ δόλιος ὁ Κατσιγιαννος κάθετα μαραμμένος
κι ὁ Βίβας τὸν ἐρώτησε καὶ τὸν συχνορωτάει.

- «Κατσιγιαννε, δὲ χაίρεσαι; δὲν τραγουδοῦξ; δὲν πίνεις;»

- 10 - «Τὸ τί καλὸ ἔχω νὰ χαρῶ, νὰ πιῶ, νὰ τραγουδήσω;
'Απόψ' εἶδα στὸν ὕπνο μου, στὸν ὕπνο πού κοιμῶμουν'
εἶχα μιὰ γούνα κόκκινη ἀπ' τὴν κορφήν στὰ νύχια».

- «Τὸ κόκκινό 'ναι γλήγορα ἀπ' τὴν αὐγὴ στὸ γέμα».

Κι ἀκόμα λόγος ἔστεκε καὶ ἡ συντυχιὰ κρατιόταν⁴

- 15 κ' ἡ παγανιά⁵ τοὺς πλάκωσε ἀπάνω στὰ λημέρια.
Μιά μπαταριά τοὺς ἔδωσαν, πικρὴ φαρμακωμένη,
τὸν Βίβα παίρνει στὴν καρδιά, τὸν ψυχογιὸν στὸ χέρι,
τὸν δόλιον τὸ Κατσιγιαννον τὸν παίρνει στὸ κεφάλι.
Τ' ἀσκέρι του μαράθηκε...

Αἰν. Ράσσοι, Τραγοῦδια ρωμαίικα, Lipsiae 1860, ἀρ. 184 (ἐκ τῆς συλλογῆς H. Ulrich).

1) Π. Ἀραβατινοῦ, Συλλογὴ δημοδῶν ἀσμάτων Ἡπείρου, Ἀθήναι 1880, σ. 43, ἀρ. 49. Ζωγράφ. Ἀγών Α' (1891) σ. 58, 1. 2) Δ. Καμπούρογλου, Θεόδωρος Γρίβας. Βιογραφικὸν σχεδίασμα ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων ἐγγράφων καὶ σημειωμάτων, ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 6. Κ. Σάθα, Ἑλληνικὰ ἀνεκδοτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1867, σ. ρλα' κ.εξ.

3) συνθήεια (λ. σλαβ. zakopŭ). 4) ἔκδ. Pass.: καὶ ἐσυχνοκρατίτο. 5) τὸ πολεμικὸν σῶμα, ἢ περίπολος.

Β'. ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΙΛΙΟΝΗ

Ὁ Χρῆστος Μιλίονης ἐκ Δωρίδος ἔζησε περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος, ὃς συνάγεται ἐκ δακτυλιολίθου αὐτοῦ σωζομένου εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας Ἑλλάδος καὶ φέροντος χρονολογίαν 1744¹. Ἡ προσωνομία του «Μιλίονης» ὀφείλεται πιθανώτατα εἰς τὸ ἐν χρήσει τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὄπλον *μιλιόνι*, μὲ τὸ ὁποῖον ἐπολέμει.²

Ὡς φαίνεται ἐκ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ὁ Μιλίονης ἔδρασεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Ἡπειρον. Μετὰ τοῦ φίλου του ὄπλαρχηγοῦ τοῦ Βάλτου Μῆτρος Τσεκούρα³ ἀπήγαγεν ἐξ Ἄρτης τὸν δικαστὴν (καδὴν) καὶ δύο ἀγάδες καὶ ἐξήτει λύτρα πρὸς ἀπελευθέρωσιν των. Ὁ ἐπίτροπος τοῦ πασᾶ (μουσελίμης) ἐν Ἄρτῃ ἠξίωσε παρὰ τοῦ Ἑλλήνος προεστῶτος Μαυρομάτη καὶ τοῦ δερβέναγα Μουχτάρ Κλεισοῦρα νὰ θανατώσουν τὸν Μιλίονην, ἐκείνι δὲ ἀνέθεσαν τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὸν Ἀλβανὸν Σουλεϊμάνην, ὅστις ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ τὸν Μιλίονην χωρὶς νὰ τὸν ὑποπεύσῃ, διότι ἦτο ἀδελφοποιτὸς (βλάμης) του. Συναντήσας ὁμοῦς ὁ Σουλεϊμάνης τὸν Μιλίονην εἰς τὸ χωρίον Ἀλμυρὸν τοῦ Βάλτου, ἐθεώρησεν ἄτιμον νὰ τὸν δολοφονήσῃ καὶ, ἀποκαλύψας τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, ἐκάλεσεν αὐτὸν νὰ παραδοθῇ. Ὁ Μιλίονης ἠρνήθη καὶ, γενομένης συμπλοκῆς, ἐφονεύθησαν καὶ οἱ δύο.⁴ Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο διεκτραγωδεῖται εἰς δημοτικὸν ᾄσμα, μία ἐκ τῶν παραλλαγῶν τοῦ ὁποῖου εἶναι ἡ ἐπομένη.

Δ. Λ. Π.

Τρία πουλάκια κάθονταν στὴ ράχη στὸ λημέρι
τὸ ἓνα τηράει τὸν Ἀρμυρό, τ' ἄλλο⁵ κατὰ τὸν Βάλτο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιριολογáει καὶ λέγει.

– «Κυρίέ μου, τί ἐγένηκεν ὁ Χρῆστος ὁ Μιλίονης;

5 οὐδὲ στὸν Βάλτο φάνηκε, οὐδὲ στὴν Κρύα Βρύση.

Μὰς εἶπαν πέρα πέρασε καὶ πῆγε πρὸς τὴν Ἄρτα
καὶ πῆρε σκλάβο τὸν κατὴ, μαζὶ μὲ δυὸ ἀγάδες».

Κι ὁ Μουσελίμης τ' ἄκουσε, βαριά τοῦ κακοφάνη.

Τὸ Μαυρομάτην ἔκραξε καὶ τὸν Μουχτάρ Κλεισοῦρα.

10 – «Ἔσεῖς, ἂν θέλετε ψωμί, ἂν θέλετε πρωτᾶτα,⁶

τὸν Χρῆστον νὰ σκοτώσετε, τὸν καπετὰν Μιλίονη.

Τοῦτο προστάζ' ὁ βασιλιάς καὶ ἔστειλε φερμάνι».⁷

1) Βλ. Κ. Σάθα, Χρονικὸν ἀνέκδοτον Γαλαξειδίου, ἐν Ἀθήναις 1914, σ. 169. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλήν. λαοῦ, 1914, ἀρ. 49. Πρὸς. καὶ Π. Ἀρβανιτινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου 1, σ. 256, σημ. 1γ. 2) Βλ. C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, I, 1824 σ. 1. 3) Κατὰ τὸν Κ. Σάθαν (ἐνθ' ἂν., σ. 167) τὴν μετὰ τοῦ Μῆτρος Τσεκούρα φίλιαν βλέπει τις καὶ εἰς τὸ ἐπόμενον ᾄσμα:

Ὁ ἥλιος βγήκε σὰ βουνά, ψηλά σὰ κορφοβούνια.

Πουκάτου σ' ἔναν ἔλατο, κοντὰ σὲ κρύα βρύση,

ὁ Μῆτρος ἐλημέριαζε μὲ τὸν Χρῆστο Μιλίονη,

ἐκουβεντιάσαν κ' ἔλεγον τὰ δυὸ καπετανᾶτα...

4) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτην, ἐνθ' ἂν. 5) ἐκδ. Faur. : κ' ἄλλο. 6) ἀξιώματα, ἀρματόλικια.

7) διαταγὴ τοῦ σουλτάνου (λ. τ. ferman).

- Παρασκευή ξημέρωνε, ποτέ νά μή 'χε φέξει!
 κι ὁ Σουλεϊμάνης στάλθηκε νά πάγη νά τόν εὔρη.
 15 Στόν 'Αρμυρό τόν ἔφτασε κι ὡς φίλοι φιληθήκαν,
 ὄλονυχτίς ἐπίνανε, ὅσο νά ξημερώση.
 Κι ὅταν ἔφεξ' ἡ αὐγή, πέρασαν στά λημέρια,
 κι ὁ Σουλεϊμάνης φώναξε τοῦ καπετάν Μιλιόνη.
 - «Χρῖστο, σέ θέλ' ὁ βασιλιάς, σέ θέλουν κ' οἱ ἀγάδες».
 20 - «Ὅσο 'ν' ὁ Χρῖστος ζωντανός, Τούρκους δέν προσκυνάει».
 Μὲ τὰ τουφέκια τρέξανε ὁ ἕνας πρὸς τόν ἄλλο·
 φωτιά ἐδῶσαν στή φωτιά, κ' ἔπεσαν εἰς τόν τόπο.

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, Paris 1824, σ. 4.

Γ'. ΤΟΥ ΖΙΔΡΟΥ

Ἡ οἰκογένεια τῶν Ζιδραίων, προερχομένη ἐξ Ἐλασσόνος, ἔλαβε τὸ ἀρματολίκι Γρεβενῶν παρὰ τοῦ μεγάλου βεζίρου Ἀχμέτ πασᾶ Κιοπρουλή περὶ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος, διὰ νά ἐξευμενισθῇ καὶ παύσῃ τοὺς λυσσῶδεις ἀγῶνας τῆς ἐναντίον τῶν τιμαριούχων τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας. Τὸ ἀρματολίκι τοῦτο, μεταβιβαζόμενον ἀπὸ πατρός εἰς υἱόν, περιήλθεν εἰς τὸν Πάνον Ζίδρον (1720-1770), τὸν ἥρωα τοῦ κατωτέρω ἔξσηματος. Οὗτος κατέστη παντοδύναμος, ἀλλὰ καὶ ὀνομαστός διὰ τὴν φρόνησίν του, δι' ἣν ὕμνεῖται εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἐφονεύθη παρὰ τῆς ἀντιζήλου ἀρματολικῆς οἰκογενείας τῶν Λαπαίων.¹

Δ. Α. Π.

- Ἔνα πουλάκι κάθουνταν στοῦ Ζίδρου τὸ κεφάλι·
 δὲν ἐλαλοῦσε σάν πουλί, σάν ὄλα τὰ πουλάκια,
 μόν' ἐλαλοῦσε κ' ἔλεγεν ἀνθρωπινὴ λαλίτσα.
 - «Ζίδρο μου, σύ 'σουν φρόνιμος, ἦσουν καὶ παλληκάρι,
 5 ἦσουν καὶ πρῶτος ἔπαρχος σ' ὄλα τὰ μοναστήρια
 κι ὅσα βουνὰ περπάτησες σ' ὄλα βοτάνια ν-ἦταν·
 δὲν τό 'ξερες, κακόμοιρε, νά φάς νά μὴν πεθάνης!»
 - «Τί λές, μωρὲ πουλάκι αὐτοῦ, γιατί μὲ καταριέσαι;
 Σαράντα χρόνους ἔζησα ν-ἀρματολὸς καὶ κλέφτης
 10 κι ἄλλους σαράντα νά 'ζουνα, πάλι θά νά πεθάνω.
 Δὲν τό 'χω πῶς θά νά χαθῶ καὶ πῶς θά νά πεθάνω,
 μόν' τό 'χω σέ παράπονο καὶ σ' ἐντροπὴ μεγάλη,

1) Βλ. *N. Κασομούλη, Ἐνθρομήματα στρατιωτικὰ τῆς ἐπανάστασεως τῶν Ἑλλήνων, 1821-1833, τόμ. Α', Ἀθήνα 1939, σ. 10, 17, 40 καὶ τὸ ἄρθρον ὑπὸ Γ. Δ. Κ(ορομηλᾶ), Ζήτρος Πάνος, ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.*

- πού θά τὸ μάθη ἢ Τουρκιά, νά πάη στήν Ἰλασσόνα, νά μοῦ χαλάση τὰ χωριά, τ' ἔρημα βιλαέτια.¹
- 15 Παρακαλῶ τὴ συντροφιά κι ὄλα τὰ παλληκάρια, νά μοῦ γνοιασθοῦν τὸ σπίτι μου, νά σφάζουνε τοὺς Τούρκους, νά μοῦ κοιτάζουν τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρη, πού 'ναι μικρὸ κι ἀνήλικο κι ἀπὸ κλεφτιά δὲ ξέρει!».

Κέρκυρα. - Ἰ. Μανούσου, Τραγούδια ἔθνικὰ, μέρ. Α', Κέρκυρα 1850, σ. 79.

Δ'. ΤΟΥ ΛΑΠΑ

Ὁ Λάπας, γνωστὸς κλέφτης Θεσσαλός, ψυχογιὸς τοῦ Πάνου Ζίδρου,² ἔδρασε κατὰ τὴν μετὰ τὸ 1760 χρονικὴν περίοδον καὶ ἐφονεύθη εἰς τινὰ μάχην παρὰ τὸν Ἀχελῷον (Ἀσπροπόταμον) τὸ 1785.³

Εἰς τὸ τραγούδι, διαδεδομένον κυρίως εἰς Θεσσαλίαν, Ἡπειρον, Δυτικὴν Μακεδονίαν, παρουσιάζεται ὁ Λάπας προσερχόμενος ἀκάλεστος εἰς τὸν γάμον τοῦ υἱοῦ ἢ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Ζίδρου καὶ κομίζων ὡς δῶρον ἐλάφι στολισμένον. Πρώτη ἢ Ζίδραϊνα, κατὰ τινὰς παραλλαγὰς, βλέπει τὸν προσερχόμενον καὶ τὸν καλῶσορίζει.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο μᾶς μεταφέρει εἰς ἀτμόσφαιραν διάφορον τῆς συνήθους εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια, εἰς τὰ ὁποῖα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, γίνεται λόγος περὶ μαχῶν καὶ σκοτωμῶν. Εἰς ὅσμοια τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ὁ Διγενὴς μένει ἀπρόσκλητος εἰς γάμον, εἰς τὸν ὁποῖον πολλοὶ εἶναι οἱ προσκεκλημένοι. Πρὸς μεγάλην ὄμως ἐκπληξιν τῶν ἑορταζόντων ἐμφανίζεται κρατῶν λύραν ἢ ταμπουράν φανταστικῆς κατασκευῆς, ἔχοντα ὄφεις ἀντὶ χορδῶν, θηρία ἀντὶ κλειδίων (στριφταριῶν) ὡς δοξάρι κρατεῖ ἔχιδραν πλουμιστήν. Πρώτη διακρίνει τὸν ἀπροσδόκητον ἐπισκέπτην ἢ νύμφη, ἢ ἡ βασιλοπούλα κατὰ τινὰς παραλλαγὰς, καὶ ἀναγγέλλει τοῦτο εἰς τοὺς ἄλλους.⁴

Ἄξιοσημείωτον εἶναι ὅτι εἰς ἄλλο ὅσμο εὐρέως διαδεδομένον, ὁ μὴ προσκληθεὶς εἰς γάμον εἶναι πτωχὸς καλόγερος, ὁ ὁποῖος ὄμως προσέρχεται κομίζων πλουσιώτατα δῶρα.

Τὸ θέμα τῆς μὴ προσκλήσεως εἰς γάμον φαίνεται λαϊκὸν καὶ ἐξ ἐκείνων μάλιστα, ἅτινα ταχέως λαμβάνουν εὐρείαν διάδοσιν. Τοῦτο εἰς παλαιότερους χρόνους ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀκριτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ τῆς παραλογῆς τοῦ μὴ προσκληθέντος εἰς γάμον καλογέρου. Δοθείσης δὲ ἀφορμῆς ἐκ τινος περιστατικοῦ τῆς ζωῆς τοῦ κλέφτου Λάπα, συντέθη καὶ τὸ σχετικὸν πρὸς αὐτὸν ὅσμο κατὰ τὸν τύπον τῶν παλαιότερων.

Δ. Α. Π.

1) διοικητικὴ περιφέρεια (λ. τ. vilâyet). 2) Βλ. εἰσαγ. σημεῖωμα προηγουμένου ὅσμοτος. 3) Βλ. Ν. Κασομούλην, ἐνθ' ἄνωτ. Α', σ. 11, 23-24, 314. 4) Βλ. ἄνωτ., σ. 17.

Α'.

- Ὁ Ζίδρος κάνει τὴ χαρά, χαρά γιὰ τὸν υἱὸν του
 ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτᾶτα,¹
 τὸ Λάπα δὲν ἐκάλεσε, τὸ μαῦρο ψυχοπαίδι.
 Κι ὄλοι πηγαίνουν κέρασμα κριάρια μὲ κουδούνια,
 5 κι ὁ Λάπας πάγ' ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸν ἀλάφι,
 στ' ἀσήμι καὶ στὸ μάλαμα καὶ στὸ μαργαριτάρι.
 Κανέννας δὲν τὸν λόγιασεν ἀπὸ τοὺς καλεστάδες·
 ἡ Ζιδραῖνα τὸν λόγιασεν ἀπὸ τὸ παραθύρι·
 πάλε ἡ μαύρη Ζιδραῖνα, ἡ μαύρη παραμάννα.
 10 - «Καλῶς τὸν Λάπα πῶρχεται μ' ἀλάφι στολισμένο.
 Στρώστε τοῦ Λάπα στὸν ὄντά,² τοῦ Τρίτσα στὴν κρεββάτα,
 στρώστε καὶ τῶν παλληκαριῶν ἀπ' ὄλα τὰ πρωτᾶτα».¹

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 68.

Β'.

- Ὁ Ζίτρος κάνει τὴ χαρά, χαρά στὸν ἀνεψιὸ του
 κι ὄλους τοὺς κλέφτες κάλεσε κι ὄλους τοὺς καπετάνιους·
 τὸν Λάπα δὲν ἐκάλεσε τὸν πρῶτο ψυχογιό του.
 Ὅλοι πηγαίνουν κέρασμα κριάργια μὲ κουδούνια,
 5 κι ὁ Λάπας πάει ἀκάλεστος μ' ἀλάφι στολισμένο.
 Κανεὶς δὲν τὸν ἐλόγιασε, κανεὶς δὲν τὸν λογιάζει·
 ἡ Ζίτρινα τὸν λόγιασε ψηλ' ἀπ' τὸ παρεθύρι.
 - «Ζίτρο μ', ὁ Λάπας ἔρχεται μ' ἀλάφι στολισμένο,
 ἀπ' τὸ φλωρί δὲ φαίνεται κι ἀπ' τὸ μαργαριτάρι».
 10 - «Καλὴ μέρα σου, Ζίτρο μ'». - «Καλῶς τὸ Λάπα πού 'ρθε».
 - «Ζίτρο μ', ποῦ εἶν' οἱ ἀκάλεστοι καὶ ποῦ οἱ καλεσμένοι;»
 - «Στὴν κόχη¹ εἶν' οἱ ἀκάλεστοι, στὸν πάτο⁴ οἱ καλεσμένοι».

Δυτικὴ Μακεδονία. - Λ.Α. ἀρ. 22138'
 σ. 5 (Δ. Πετρόπουλος, 1935).

1) καπετανίγια. Ἡ χρῆσις τοῦ ἀριθμοῦ δώδεκα εἶναι τυπικὴ, κατ' ἐπίδρασιν ἴσως τῆς «δωδεκάδας», τῆς τουρκοκρατίας καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων, τῶν κατὰ τόπους δηλαδὴ συμβουλίων, ἀπαρτιζομένων ἢ μὴ ἐκ δώδεκα μελῶν. 2) δωμάτιον. Συνήθως διὰ τῆς λ. ἐννοεῖται δωμάτιον ὑποδοχῆς τῶν ξένων (λ. τ. oda). 3) εἰς τὴν γωνίαν. 4) εἰς τὸ κάτω κάτω μέρος, εἰς τὸ βάθος.

Ε΄. ΤΟΥ ΣΤΟΥΡΝΑΡΗ

Ὁ ἐξ Ἀκαρνανίας ἀρματολὸς Νικολὸς Στουρνάρης ἤκμασε τὸν 18ον αἰ., ἀποθανὼν κατὰ τὸ 1800.¹ Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λάπα τὸ 1785 παρέλαβε τὸ ἀρματολίκι Ἀσπροποτάμου, ὅπερ καὶ διετήρησε μέχρι τέλους τοῦ βίου του παραδώσας τοῦτο εἰς τοὺς ἀπογόνους του.² Ὁ Στουρνάρης ἐφημίζετο διὰ τὴν ἀνδρείαν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν διπλωματικὴν του ἱκανότητα νὰ βοηθῇ τοὺς ὁμοεθνεῖς του, χωρὶς νὰ ἔρχεται εἰς συγκρούσεις πρὸς τὴν τουρκικὴν διοίκησιν. Τὴν τακτικὴν του αὐτὴν ὑπαινίσσονται οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ.

Δ. Α. Π.

Βουνά μου ἀπ' τ' Ἀσπροπόταμο μὲ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια³
τὰ χιόνια μὴν τὰ λειώσετε, ὅσον νὰ ῥθοῦν καὶ τ' ἄλλα,
τί 'ν' ὁ Στουρνάρης ἄρρωστος βαριά γιὰ νὰ πεθάνη⁴
καὶ τοὺς γιατροὺς ἐκάλεσε, νὰ τὸν ἀποφασίσουν
5 κι ἀπὸ τὰ παλληκάρια του ἐκάλεσε τὸν πρῶτο.
- «Ἐλα, Φοντούλη⁵ ἀδελφέ, καὶ πρῶτο παλληκάρι,
ἔλα, κάθου στὰ γόνατα, ἔλα κάθου σιμά μου⁶
σ' ἀφήνω διάτα⁷ τὸ παιδί, τὸ μικροχαϊδεμένο,
τί 'ναι μικρὸ κι ἀνήξερο, τ' ἄρματα δὲν γνωρίζει⁸
10 νὰ μ' ἔχῃς ἔννοια τὰ χωριά καὶ τὸ καπετανλίκι⁹
γέροντες θέλουν χάιδεμα κι ἀγάδες θέλουν ἄσπρα
κι ὁ καπιτάνος δόκιμος,¹⁰ γιὰ νὰ τοὺς κυβερνήσῃ».

Τρ. Μπάρτα, Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος, ἐν Παρισίοις 1861, σ. 130.

Σ΄. ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΟΥ ΤΖΙΟΒΑΡΑ

Κλέφτης καὶ ἀρματολὸς ὁ Νικολὸς Τζιοβάρας ἐζήσε κατὰ τὸ β' ἡμῖον τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος. Κατὰ τὰ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενα δημοτικὰ ἄσματα, ἦτο ὄνομαστός διὰ τὴν δρᾶσιν του εἰς Ἡπειρον καὶ Ἀκαρνανίαν, ἐνθα εἶχε καταστή τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων. Κατὰ τὸν Π. Ἀρσβαντινὸν¹ ἐφονεύθη εἰς ἐνέδραν πλησίον τοῦ χωρίου Λούτζα.

Λάλησε, κοῦκε μ', λάλησε, λάλα, καημέν' ἀηδόني,
λαλᾶτε σ' ἀκροπέλαγος, ποὺ πλέουν τὰ καράβια²
ρωτᾶτε γιὰ τὸν Νικολό, τὸν Νικολό Τζουβάρα,
ποὺ ἦτον στὸ Λοῦρ³ ἀρματολός, στὸ Καρπενήσι κλέφτης⁴
5 εἶχε φλάμπουρο⁵ κόκκινο, κόκκινο καὶ γαλαζίο,

1) Ν. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικά. τόμ. Α', 24. 2) Βλ. καὶ Κ. Παπαρηγόπουλον, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. Εβ (1925), σ. 136. *Τρ. Μπάρτα*, Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος, ἐν Παρισίοις 1861, σ. 169. 3) πρόκειται πιθανῶς περὶ τοῦ Σφοντόλη Στουρνάρη. 4) σοῦ ἐμπιστεύομαι. 5) ἐμπειρός. 6) Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου Α', 259 στήμ. 1, ε'. Βλ. καὶ Κ. Παπαρηγόπουλον, ἔνθ' ἄν., σ. 139. 7) ποταμὸς τῆς Ἡπείρου. Ἐνταῦθα ἐννοεῖται ἢ περὶ τὸν ποταμὸν χῶρα. 8) σημαῖαν.

εἶχε Σταυρό, εἶχε Χριστό, εἶχε καὶ Παναγία·
 - «Ἐψές, προψές, ἀκούσαμε τὰ βροντερά τουφέκια,
 κ' εἶδαμε πῶς ἐβάρεσε τοὺς Τούρκους μέσ' στοῦ Λοῦρο
 κ' ἐπήρε σκλάβους δεκοκτῶ κι αὐτὸν τὸν Μουσελλίμη·
 10 πῆρε μουλάρια δώδεκα μ' ἀσήμι φορτωμένα,
 κ' ἐκεῖθε πέρα διάβηκε, πέρα κατὰ τὸ Βάλτο·
 πῆγε νὰ κάμη τῆ Λαμπρῆ καὶ τὸ Χριστὸς Ἄνεστη,
 νὰ ψήση τὸ σφαχτάρι του, κόκκιν' ἀβγά νὰ φάγη,
 καὶ νὰ χορέψουν τὰ παιδιά, νὰ ρίξουν στοῦ σημάδι.

Τρ. Μπάρτα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 132.

Ζ'. ΤΟΥ ΤΟΣΚΑ

Καταγόμενος ἐκ χωρίου τῆς περιοχῆς Ὀλύμπου ὁ Δ. Τόσκας, ἔδρα-
 σεν ὡς κλέφτης κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰ. εἰς τὰς περιφερείας
 Κονίτισης, Γρεβενῶν καὶ Χασιῶν. Τραχὺς καὶ ἀμελίκτος εἰς τὰς ἐνεργείας
 του, εἶναι γνωστὸς κυρίως διὰ τοὺς ἀγῶνας του ἐναντίον τοῦ Κούρτ Ἀχμέτ,
 πασᾶ τοῦ Βερατίου, ὅστις ἐπέδιώξε τὴν ἐξόντωσιν τῶν ἀρματολῶν καὶ κλε-
 φτῶν, ὅτε, μετὰ τὸ 1760, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου γενικὸς δερβέναγας,
 δηλαδὴ ἐπόπτης τῶν ὀδικῶν διαβάσεων Ἡπείρου, Θεσσαλίας καὶ Στερεᾶς Ἑλ-
 λάδος. Κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινὸν (Συλλογὴ δημοδῶν ἄσμάτων τῆς Ἡπείρου
 σ. 63, ἀρ. 71) ἐφονεύθη πλησίον τοῦ χωρίου Κυπριοῦ τῶν Γρεβενῶν μετὰ τὸ 1809.¹

Δ. Α. Π.

Ἵψές, προψές ἐδιάβαινα σὲ κλέφτικα λημέρια
 κι ἄκουσα πῶς ὠρμήνευε Τόσκας τὰ παλληκάρια.
 - «Παιδιά, μὴν προσκυνήσετε σ' αὐτὸν τὸν Διβιτάρη
 πού 'ναι βαλῆς² στὰ Γρεβενά, τὸν ἔχει βάλ' ὁ Κιούρτης».³
 5 - «Παιδιά, ἂν θέλετε σπαθί κι ἂν θέλετε παλούκι,⁴
 ἐλάτε νὰ σᾶς κόψω 'γὰ καὶ νὰ σᾶς παλουκώσω,
 γιὰ ν' ἀκουσθῆ στὰ Γρεβενά, σ' ὄλα τὰ βιλαέτια,⁵
 ὁ Τόσκας πῶς ἐλύσσαξε, σκοτῶν' τὰ παλληκάρια,
 γιὰτι δὲν θέλει στὴν Τουρκία νὰ καταντήσουν σκλάβοι.

Δ. Α. Ὑλη ἀρ. 2714 (Π. Λάμπρος).

1) Βλ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ Α', 11, 16. Ἰ. Λαμπριδίου, Ἡπειρω-
 τικὰ μελετήματα, τόμ. Γ' (Ἀθῆναι 1888), σελ. 69, σημ. 1. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ
 ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. Εβ (1925) σ. 138. Τρ. Μπάρτα, Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος, 1861, σ. 170.
 Α. J. B. Wase - M. S. Thompson, The Nomads of the Balkans, London 1914, σ. 24,
 Ἰ Βασδραβέλλη, ἀρματολοὶ καὶ κλέπτες εἰς τὴν Δουτικὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 27.

2) διοικητῆς (λ. τ. vali). 3) ἐνν. τὸν Κούρτ Ἀχμέτ πασάν. 4) ἐννοεῖ τὴν δι' ἀνα-
 σκολοπισμοῦ ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων ποινὴν (βλ. Δ. Α. Πετροπούλου, Ἡ θανάτω-
 σις δι' ἀνασκολοπισμοῦ κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, Ἐπετ. Ἐταιρ. Βοζ. Σκουδῶν, ΚΓ' (1953),
 σ. 531 κ.ἐξ.) 5) τὰς διοικητικὰς περιοχάς (λ. τ. vilayet).

Η'. ΤΟΥ ΝΑΝΟΥ

Περί τῆς δράσεως τοῦ Νάνου ὡς κλέφτου οὐδὲν βέβαιον γνωρίζομεν. Ὑπὸ τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ (Χρονογραφία Ἑπείρου, τόμ. 1, σ. 256, σημ. 1) τὸ ὄνομα τοῦ Νάνου ἀναφέρεται μεταξὺ ληστῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος, τοῦ Χοντρομάρα, τοῦ Τριμπούκη, τοῦ Χριστοῦ Μιλιόνη κ. ἄ., οἵτινες ἔδρασαν εἰς Ἑπείρον καὶ Θεσσαλίαν. Ληστρικοῦ περιεχομένου εἶναι καὶ τὸ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενον ἄσμα, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ λεηλασίας (πατήματος) τῶν σπιτιῶν τῆς Νικολοῦς. Τὸ θέμα τοῦτο εἶχε γίνει κοινόν, συνδεόμενον μὲ τὴν δρᾶσιν καὶ ἄλλων ληστῶν, ὡς ὁ Μετσοῖσος, Λιάζης καὶ Δελῆ Ἴσκος, οἵτινες ἀναφέρονται εἰς ἄσματα περιλαμβανόμενα εἰς τὴν «Συλλογὴν δημοδῶν ἄσματων Ἑπείρου» τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ (σ. 27, ἀρ. 31, σ. 29, ἀρ. 33 καὶ σ. 50, ἀρ. 58).¹ Στίχοι παραλλαγῶν τοῦ τραγουδιοῦ (ὡς οἱ 13-15 ἐν τῇ κατωτέρῳ παραλλαγῇ) προέρχονται ἐκ παλαιότερου ἀκριτικοῦ τραγουδιοῦ, ἔνθα οἱ ἐρχόμενοι πρὸς σύλληψιν τοῦ ἥρωος Πορφύρη, κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως, εὐχονται νὰ καταλάβουν τοῦτον εἰς τὴν κλίνην του (βλ. ἀνωτ., σ. 56-57, Β', Γ').

Δ. Α. Π.

- Νάνος² γυρίζει στὰ βουνά, ψηλά στὰ κορφοβούνια
καὶ κλέφτες ἔσυμμάζωνε καὶ κλέφτες συμμαζώνει
καὶ τὰ μικρὰ κλεφτόπουλα μὲ τ' ἀσημένια σκιαδία.
Τὰ μάζωξε, τὰ σύναξε, τὰ ἔκαμε τρεῖς χιλιάδες
5 κι ὀλημερίς τοὺς δίδαχνε κι ὀλονυχτίς τοὺς λέγει·
- «Βρ' ἀκοῦστε, παλληκάρια μου, καὶ σεῖς παιδιὰ δικά μου·
δὲν θέλω κλέφτες γιὰ³ τραγιά, κλέφτες γιὰ³ τὰ κριάρια,
μόν' θέλω κλέφτες γιὰ³ σπαθί, κλέφτες γιὰ τὸ τουφέκι·
τριῶν μερῶν περπατησιὰ νὰ πᾶμε σὲ μιὰ⁴ νύχτα,
10 νὰ πᾶμε νὰ πατήσωμε τῆς Νικολοῦς τὸ σπίτι,
πού ἔχει τὰ ἄσπρα τῆς Βλαχιᾶς, τῆς Βουλγαριᾶς τὰ γρόσια».
Στὴν στράτα ὅπου πήγαινε, τὸν Θεὸν ἐπαρακάλει.
«Θεὲ μου, νὰ βρῶ τὴ Νικολοῦ στοῦ στρῶμα νὰ κοιμᾶται,
ξεβράκωτη, ξεζώνωτη καὶ ξαμαντηλωμένη».
15 Καθὼς ἐπαρακάλεσε, πάγει καὶ τὴν εὐρίσκει.
- «Γειά σου, χαρά σου, Νικολοῦ». - «Καλῶς τονε τὸν Νάνο».
- «Ψωμί θέλουνε τὰ παιδιὰ, κρασί τὰ παλληκάρια,
καὶ ἀτός μου θέλω πέντε ἄρνιὰ καὶ δυὸ παλιοκριάρια».
- «Μὲ τὲς χαρὲς σου, Νάνο μου, νὰ στείλω νὰ τὰ φέρω».
20 - «Ψωμί δὲν θέλουν τὰ παιδιὰ, κρασί τὰ παλληκάρια,
μηδὲ κι ἀτός μου πέντ' ἄρνιὰ, τὰ δυὸ παλιοκριάρια,

1) Κρίσις περὶ τούτων βλ. *Γιάννη Ἀποστολάκη*, Ἡ συλλογὴ Ἀραβαντινοῦ, Ἀθήναι 1941, σ. 44-45. 2) ἔκδ. Ηαxth.: *Γιάννης*. 3) ἔκδ. Ηαxth.: *διά*. 4) ἔκδ. Ηαxth.: *εἰς μίαν*.

μόν' θέλομ' τ' ἄσπρα τῆς Βλαχιάς, τῆς Βουλγαρίας τὰ γρόσια». Πέντε καμήλες φόρτωσε καὶ τέσσερα μουλάρια καὶ στο βουνό ἀνέβηκε, νὰ πάη νὰ τὰ μοιράσουν.

Werner von Haxthausen, Neugriechische Volkslieder, Münster i. W. 1935, σ. 88.

Θ'. ΤΟΥ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ

Ἡ οἰκογένεια τῶν Μπουκουβαλαίων ἐξ Ἀκαρνανίας κατεῖχε τὸ ἀρματολίκι Ἀγράφων. Γενάρχης τῆς οἰκογενείας θεωρεῖται ὁ Γιάννης Μπουκουβάλας, ὅστις ἀνεδείχθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος κυρίως διὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐναντίον τῆς ἀλβανικῆς φάρας τῶν Μετσιοχουσαίων ἢ Μουσουχοусаίων. Ἀπέθανε περὶ τὸ 1780 ἢ 1785.

Οἱ Μουσουχοусаῖοι, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Μουσταφᾶ ἢ Μετσιοχοῦσο, προπάππου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐπεχείρουν πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν παρὰ τὸ Τεπελένιον χώραν, εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἡπείρου καὶ μέχρι τῆς Θεσσαλίας. Πρὸς τοὺτους ἦλθον πολλάκις εἰς συγκρούσεις οἱ Μπουκουβαλαῖοι, ὡς κατὰ τὰ ἔτη 1759 - 1760 ἐν Θεσσαλίᾳ.² Περιφανεστέρα τῶν συγκρούσεων τούτων φαίνεται ἡ ἐν τῷ ἐπομένῳ ἔσματι ἀναφερομένη παρὰ τὸ Κεράσοβον, χωρίον τοῦ Μεσολογγίου ἢ τῶν Ἀγράφων.

Δ. Α. Π.

Τὶ 'ν' ὁ ἀχὸς ποῦ γίνεται καὶ ταραχὴ μεγάλη:

- Μῆνα βουβάλια σφάζονται, μῆνα θεριά μαλώνουν;

- Κι οὐδὲ βουβάλια σφάζονται κι οὐδὲ θεριά μαλώνουν'

ὁ Μπουκουβάλας πολεμᾷ μὲ χίλιους πεντακόσιους,

5 στὴ μέση στο Κεράσοβο³ καὶ στὴν Καινούρια χώρα.

Κόρη ξανθὴ ἐχοῦϊαξεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.

- «Πάψε, Γιαννή, τὸν πόλεμον, πάψε καὶ τὰ τουφέκια,

νὰ κατακάτσω, ὁ κορνιαχτός, νὰ σηκωθῆ ἡ ἀντάρρα,

νὰ μετρηθῆ τ' ἄσκέρι σου,⁴ νὰ ἰδοῦμε πόσοι λείπουν».

10 Μετροῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορές, καὶ λείπουν πεντακόσοι, μετροῦνται τὰ κλεφτόπουλα, τοὺς λείπουν τρεῖς λεβέντες.

Ἐπῆγ' ὁ ἕνας στο νερόν κι ἄλλος ψωμί νὰ φέρη,

ὁ τρίτος ὁ καλύτερος στέκεται στο τουφέκι.

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 12.

1) Βλ. καὶ *C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 9 κ.έξ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικά, Ἀθήνα 1939, Α' σ. 28, 94, 100, 255, 367. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 50.* 2) Βλ. *Κ. Μέττζιου, Συμπλήρωμα εἰς τὰ "Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας", Εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου, Ἀθήνα 1960, σ. 63 κ.έξ.* 3) Μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται διάφορα χωρία τῆς Ἡπείρου καὶ Ἀκαρνανίας ἐνταῦθα πρόκειται πιθανώτατα διὰ τὸ Κεράσοβον τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου ἢ Εἰδρυτανίας. 4) οἱ πολεμισταῖ σου (λ. τ. asker).

Γ'. ΤΟΥ ΓΥΦΤΑΚΗ

Κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινὸν (Χρονογραφία Ἡπειροῦ I, σ. 282, σημ. α) ὁ Γυφτάκης τοῦ τραγουδιοῦ ἦτο συγγενὴς τῶν Μπουκουβαλαίων ἐκ μητρὸς καὶ ἐφονεύθη εἰς τὰ Βλαχοχώρια τῆς Θεσσαλίας πολεμῶν κατὰ τοῦ Γιουσούφ Ἀράπη.

Δ. Α. Π.

- Διψοῦν οἱ κάμποι γιὰ νερά καὶ τὰ βουνὰ γιὰ χιόνια
καὶ τὰ γεράκια¹ γιὰ πουλιὰ κ' οἱ Τοῦρκοι γιὰ κεφάλια.²
³ Ἄρα τὸ τί νὰ γένηκεν ἡ μάσσα τοῦ Γυφτάκη,
ποῦ ἔχασε τὰ δυὸ παιδιά, τὸν ἀδερφό της, τρία;
5 καὶ τώρα παλαβώθηκε καὶ περπατεῖ καὶ κλαίει
μῆτε στοὺς κάμπους φαίνεται, μῆτε στὰ κορφοβούνια.
Μᾶς εἶπαν πέρα πέρασε, πέρα στὰ Βλαχοχώρια,
κ' ἐκεῖ τουφέκια ἔπεφταν καὶ θλιβερά βροντοῦσαν.
Μῆτε σέ³ γάμους ἔπεφταν, μῆτε σέ³ πανηγύρια,
10 μόνον τὸν Γύφτη λάβωσαν στὸ γόνα καὶ στὸ χέρι.
Σὰν δένδρον ἐρραγίσθηκε, σὰν κυπαρίσσι πέφτει
ψιλὴν φωνούλαν ἔβαλε, σὰν παλληκάρ' ὀπού ἦταν.
— «Ποῦ εἶσαι, καλέ μου ἀδερφέ, καὶ πολλαγαπημένε;
γύρισε πίσω, πᾶρε με, πᾶρε μου τὸ κεφάλι,
15 νὰ μὴν τὸ πάρ' ἡ παγανιά⁴ καὶ ὁ Ἰσοῦφ ἀράπη⁵
καὶ μοῦ τὸ πάη στὰ Γιάννινα⁶ τ' Ἀλῆ πασσᾶ τοῦ σκύλου».

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 20.

ΙΑ'. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑ ἢ ΠΡΙΦΤΗ

Ὁ Γιάννης τοῦ Παπανικόλα ἢ Πρίφτης κατήγετο ἐκ Σαμαρίνης. Ἐξῆσε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμίσι τοῦ 18ου αἰῶνος, διακριθεὶς διὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐναντίον τῶν Τουρκαλβανῶν, οἵτινες τότε ἐλυμαίνοντο τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ πατρίδα. Μεταξὺ τῶν νικηφόρων ἐπιθέσεων τοῦ ἀναφέρεται ἡ τοῦ 1770, ὅτε κατεδίωξεν Ἀλβανοὺς ἐπανερχομένους ἐκ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐπιδρομῆς των, καὶ ἡ τοῦ 1793, ὅτε ἐπὶ κεφαλῆς πολεμιστῶν κατεδίωξεν ἐκ Σαμαρίνης καὶ Κερασόβου τοὺς Ἀλβανοὺς. Ὁ Πρίφτης ἦτο ἀπηνῆς καὶ ἀμείλικτος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του, τοσοῦτος δὲ ἦτο ὁ ἐκ τῆς ἐμφανίσεώς του προκαλούμενος τρόμος, ὥστε αἱ γυναῖκες τῶν Ἀλβανῶν πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν παιδιῶν ἔλεγον «ἔρχεται ὁ Γιάννης Πρίφτης».

Ὁ Πρίφτης κατ' ἄλλους ἔπεσε θύμα προδοσίας συμπολιτῶν τοῦ κινου-

1) ἔκδ. Faur.: *κεράκια*. 2) Οἱ δύο πρῶτοι στίχοι δὲν ἔχουν στενὴν συνάρτησιν πρὸς τὸ ὅλον ἄσμα. 3) ἔκδ. Faur.: *εἰς*. 4) τὸ ἐχθρικὸν ἀποσπάσμα, ἢ περίπολος. 5) ἀφῆγη γὼς τοῦ τουρκικοῦ στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος. 6) ἔκδ. Faur.: *Ἰάννινα*.

μένων ἐκ ζηλοτυπίας, κατ' ἄλλους ἐφονεύθη εἰς συμπλοκὴν μετὰ Τουρκαλβανῶν.¹

Δ. Α. Π.

Τί 'ν' τὰ μπαριάκια² πού 'ρχονται ἀπ' τοῦ Γκραικοῦ³ τῆ ράχη;
Μῆνα καὶ γάμος γίνεται, μῆνα καὶ πανηγύρι;
Οὔτε καὶ γάμος γίνεται οὔτε καὶ πανηγύρι,
παρὰ Τοῦρκοι μᾶς ἔρχονται, Τοῦρκοι καὶ Ἀρβανίτες.

5 Ὁ Γιάννης χαμογέλασε, ταράζει τὸ κεφάλι.
Παίρνει καὶ ζώνει τὸ σπαθί, παίρνει καὶ τὸ ντουφέκι,
κ' ἡ μάννα του τὸν ἤλεγε⁴ κ' ἡ μάννα του τὸν λέει.
- «Ποῦ πάς, Γιάννη μ', μοναχός, χωρὶς κἀνα⁵ κοντὰ σου;»
- «Καὶ τί τοὺς θέλω τοὺς πολλοὺς, πάνω⁶ καὶ μοναχός μου.»

10 Καὶ παίρνει τὸν ἀνήφορο σὰν 'μορφοπεριστέρι.⁷
Σὰν ἔτρεξε, ἐφώναζε⁸ σὰν ἄλογο βαρβάτο.
«Ποῦ πάτε, Σκυλαρβανιτιά καὶ σεῖς Σκυλαρβανίτες;
ἰγὼ 'μαί Γιάννης τοῦ παπᾶ καὶ τοῦ παπᾶ Νικόλα.»

Σαμαρινα. - Λ. Α. ἀρ. 2219, σ. 369 (Στ. Μάνεσης, 1954).

ΙΒ'. ΤΩΝ ΑΝΔΡΟΥΤΣΑΙΩΝ

Τὰ κατωτέρω τραγούδια ἀναφέρονται εἰς τοὺς Ἀνδρουτσαίους, τὸν πατέρα Ἀνδρουτσοῦ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ὀδυσσεᾶ. Ὁ πρῶτος ἐγεννήθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰ. εἰς χωρίον τῆς Ρούμελης ἐκ πατρὸς Θανάση Βουλούση.⁹ Διεκρίθη κατ' ἀρχὰς ὡς πρωτοπαλλήκαρον τοῦ ἐκ Βουνιχώρας Παρνασσίδος Μήτρου Βλαχοθανάση, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὀποίου, τὸ 1771, ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν ἄλλων κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν ἀρχηγὸς τῆς Ρούμελης. Χάριν ἀσφαλείας διεχειμάζεε συνήθως εἰς Πρέβεζαν, κατὰ δὲ τὴν ἀνοιξιν ἐξώρμα εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ἐπιτιθέμενος ἐναντίον τῶν Τούρκων. Τὸ 1787 εὕρισκόμενος εἰς Σαραγόσσαν τῆς Ἰσπανίας συνεφώνησε μὲ τὸν Ρῶσον στρατηγὸν ἵψον νὰ συγκεντρώσῃ ὀκτακοσίους πολεμιστὰς ἀπὸ τουρκικὰ μέρη. Τὴν 5ην Μαΐου 1790 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν παρὰ τὴν Κέαυ ναυμαχίαν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, μετὰ τοῦ ὀποίου κατέφυγε μετὰ ταῦτα εἰς Πόρτο Κάγιο τῆς Μάνης. Ἐκεῖ ὀχυρωθέντες οἱ δύο ἀρχηγοὶ μὲ τὰ πάλλη-

1) Βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημοτῶν ἰσμάτων τῆς Ἡπείρου, ἐν Ἀθήναις 1880, σ. 44, ἀρ. 51. A. J. B. Wace - M. S. Thompson, The Nomads of Balkans, London, 1914, σ. 141. Λαογρ., τόμ. 6, σ. 164. 2) αἱ σημαῖαι, αἱ στρατιωτικαὶ ὀμάδες (λ. τ. bayrak). 3) εἰς τινὰς παραλλ.: Ρωμιοῦ. 4) χειρ.: καὶ ἡ μάννα του ἀπὸ κοντὰ τὸν ἤλεγε. 5) κἀνενα. 6) πηγαῖνα. 7) χειρ.: σὰν ὀμορφο περιστέρι. 8) χειρ.: σὰν ἔδωκε καὶ φώναξε.

9) Ὁ Ἀνδρουτσοῦς ἐφέρετο καταγόμενος ἀπὸ τὸ χωρίον Λιθανάτες, μὲ τὸ οἶκογ. ὄν. Βεροῦσης ἢ Μουτσανᾶς (βλ. Τ. Λάππα, Ὀδυσσεῖας Ἀνδρουτσοῦ, Ἀθήνα [1961], σ. 12). Κατ' εἰδήσεις ἐγγράφων δημοσιευομένων ὀπὸ Κ. Μέρτζιου (Νέα εἰδήσεις περὶ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τοῦ Ἀνδρουτσοῦ, Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, τόμ. 23, ἀρ. 3 (1959), σ. 110, σημ. 2), κατήγετο ἀπὸ τὸ Λάνδι τῆς Ρούμελης. Κατὰ τὸν Κ. Μέρτζιον πρόκειται περὶ συγκεκριμένον τύπου τοῦ ὄν. Ἀταλάντη. Κατ' ἄλλα ἔγγραφα κατήγετο ἐκ Λεθαδεῖας καὶ εἰς ἔν μόνον σημεῖονται ὡς τόπος καταγωγῆς του ἡ Εὐβοία.

κάρια των έπεχείρουν έπιδρομάς έναντίον τών Τούρκων κατά θάλασσαν. Μετά την έπιθεισιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ὑπό τόν Χουσεΐν, τήν 5ην Ἰουνίου 1792, ἠναγκάσθησαν νά ἐγκαταλείψουν τό ὄχυρόν των καί κατέφυγον εἰς Κύθηρα. Ἐκεῖθεν, ὁ μὲν Κατσώνης διεπεραιώθη εἰς Ἰθάκην καί κατόπιν πολλῶν περιπλανήσεων ἔφθασεν εἰς Πετροῦπολιν περί τά τέλη Σεπτεμβρίου 1795, ὁ δὲ Ἄνδρουτσος, διαπεραιωθείς εἰς Πρέβεζαν, ἀπέπλευσε διὰ τό Σπάλατον τῆς Δαλματίας, ἵνα ὑποστῆ τήν νενομισμένην κάθαρσιν εἰς τό λιμοκαθαρθήριον καί ἀναχωρήσῃ διὰ Πετροῦπολιν, ἵνα εἰσπράξῃ καθυστερουμένουσ μισθός του. Ἐκεῖ ὅμως συνελήφθη, τό 1792, ὑπό τῶν ἐνετικῶν ἀρχῶν, παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καί μετεφέρθη ὑπ' αὐτῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐγκλεισθεὶς εἰς φυλακάς καί βασανισθεὶς ἐπὶ μακρόν, ἔθανατώθη, ἄγνωστον πῶς, κατά τό 1797.

Ἐκ τοῦ Ἄνδρουτσου καί τῆς Ἀκριβῆς Τσαρλαμπᾶ ἐκ Πρεβέζης ἐγεννήθη κατά τό 1788 ἢ 1790 ὁ Ὀδυσσεύς, ὀνομαστός διὰ τήν ἀνδρείαν του κατά τοὺς ἀγῶνας έναντίον τῶν Τούρκων. Ὑψηρετήσας εἰς τήν αὐλήν τοῦ Ἄλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ὁ Ὀδυσσεύς, διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ἀρματολὸς τῆς Ρούμελης. Κατά τό 1818 ἐμυήθη εἰς τήν Φιλικήν Ἐταιρείαν, ἀρχματοῦς δὲ τῆς ἐπαναστάσεως ἔλαβεν ἐνεργόν μέρος εἰς πολλὰς μάχας, προσπαθῶν πάντοτε νά ἀνακόψῃ τήν πρὸς νότον προέλασιν τῶν Τούρκων ἐκ Στερεᾶς Ἑλλάδος. Σημαντικὴ διὰ τὸν ἀγῶνα ὑπῆρξεν ἡ εἰς τό Χάνι τῆς Γραβιάς ἀντίστασις του (8 Μαΐου 1821), διὰ τῆς ὁποίας ἐπεχείρησε νά ἀνακόψῃ τήν πορείαν τοῦ Κιοσέ Μεχμέτ καί Ὁμέρ Βρυώνη. Περιελθὼν εἰς ρῆξιν πρὸς τήν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἐνεκλείσθη εἰς τὸν ἐνετικὸν πύργον τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα καί ἐδολοφονήθη κατά τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου τοῦ 1825.³

Τὸ Α' ἐκ τῶν ἐπομένων τραγουδιῶν ἀναφέρεται εἰς τήν εἰς Μέγα Μοναστήρι πολιορκίαν τοῦ Ἄνδρουτσου ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εἰς τό Β' τὰ βουνὰ θρηνοῦν διὰ τήν ἐγκατάλειψιν των ἀπὸ τοὺς Ἄνδρουτσαίους. Πιθανώτατα πρόκειται διὰ τήν χρονικὴν περίοδον περὶ τό 1790, ὅτε ὁ Ἄνδρουτσος ἐπολέμει μετὰ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη κατά θάλασσαν. Τὸ Γ' ἀναφέρεται εἰς τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἄνδρουτσον, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς μνεσίας τοῦ ὀνόματός του, διαχειμάσαντα ἐν Πρεβέζῃ, εἰς δὲ τό Δ' ἡ μάννα τοῦ Ὀδυσσεῶς θρηνεὶ τήν ἀπώλειαν τοῦ υἱοῦ.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Τίνους μαννούλα χλίβιτι, τίνους μαννούλα κλαίει;
 Γ' Ἀντρίτσου ἡ μάννα χλίβιτι, τ' Ἀντρίτσου ἡ μάννα κλαίει.
 Μὴ τὰ βουνὰ ν-ιμάλουνι, τοὺς κούκους καταριέτι.
 — «Κοῦκοι, νά μὴ λαλήσιτι, πουλιά, νά μὴν τοῦ εἰπῆτι,
 5 Ἀντρίτσους κάπου κλειστηκι, σὲ Μέγα Μοναστήρι³
 κὶ τρώει κὶ πίνει ξέγνοιαστα, στοῦ νοῦ του δὲν τοῦ βάνει
 κ' ἡ παγανιά⁴ τοὺν ἔζουσι. . .

Αἰτωλία. — Δ. Α. ἀφ. 869, σ. 12 (Δ. Λουκῆπουλος, 1902).

1) Βλ. Κ. Μέρτζιον, ἔνθ' ἄν., σ. 4-6. 2) Ν. Κασομούλη, Ἐνθρομήματα στρατιωτικά, Α', σ. 14. Μακρυγιάννη, Ἀπομνημονεύματα, ἐκδ. Γ' (1957), σ. 181. Κάρπου Παπαδοπούλου, Ὀδυσσεὺς Ἄνδρουτσος καί Γ. Βαρνακλιώτης (Ἀπομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 12, ἐκδ. «Βιβλιοθήκη», Ἐν Ἀθήναις 1957). Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. ἔθνος, τόμ. Εβ' (1925), σ. 210. Τ. Λάππα, Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσος, Ἀθήνα [1961].

3) τὸ μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ Λεβαδείας. 4) τὸ στρατιωτ. ἀπόσπασμα, ἡ περίπολος.

Β'.

- Κλαΐνε τὰ μαῦρα τὰ βουνά, παρηγοριά δὲν ἔχουν
 δὲν κλαΐνε γιὰ τὸ ψῆλωμα, δὲν κλαΐνε γιὰ τὰ χιόνια,
 ἢ κλεφτουριά τ' ἀρνήθηκε καὶ ροβολάει στοὺς κάμπους.
 Ἡ Γκιόνα¹ λέει τῆς Λιάκουρας,² κ' ἡ Λιάκουρα τῆς Γκιόνας.
 5 - «Βουνό μου, πού 'σαι πὸ ψηλά καὶ πὸ ψηλά ἀγναντεύεις,
 ποῦ νά 'ναι, τί νά γίνονται οἱ κλέφτες Ἀνδρουτσαῖοι;
 Σάν ποῦ νά ψένουν τὰ σφαχτά, νά ρίχνουν στὸ σημάδι;
 Ποιοὺς κάμπους νά στολίζουνε μὲ τούρκικα κεφάλια;»
 - «Τί νά σοῦ πῶ, βρὲ Λιάκουρα, τί νά σοῦ πῶ, βουνό μου,
 10 τὴν κλεφτουριά τὴν χαίρονται οἱ ψωριασμένοι κάμποι».
 Ἡ Λιάκουρα σάν τ' ἄκουσε, πολὺ τῆς κακοφάνη
 τηράει δεξά, τηράει ζερβά, τηράει κατὰ τὸν κάμπο.
 - «Βρὲ κάμπε, ἀρρωσιτάρικε, βρὲ κάμπε, μαραζιάρη,³
 μὲ τὴ δική μου λεβεντιά νά στολιστῆς γυρεύεις;
 15 Γιὰ βγάλε τὰ στολίδια μου, δώσ' μου τὴ λεβεντιά μου,
 μὴ λειώσω ὅλα τὰ χιόνια μου καὶ θάλασσα σὲ κάμω!»
 Ἐβδομάς, ἔτ. 6 (1889) ἀρ. 30, σ. 3.

Βα'.

- Ποιὸς εἶδε τέτοιο θάμασμα, παράξενο μεγάλο,
 νὰ κουβεντιάζουν τὰ βουνά μὲ τίς κοντοραχοῦλες!
 Ἡ Λιάκουρα⁴ τῆς Λειβαδιᾶς κ' ἡ Γκιόνα⁵ τῶν Σαλῶνων,
 καὶ τὰ Βαρδούσια⁶ τὰ ψηλά, κ' ἡ παλιο-Καταβόθρα,⁷
 5 ποῦ σώσανε⁸ τὴν κλεφτουριά, τοὺς δόλιους Ἀνδρουτσαίους,
 τὸ Δρόσο⁹ τὸν περήφανο.

*Μέλλως Μερλιέ, Τραγούδια τῆς Ρούμελης,
 ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 8.*

Γ'.

- «Δυσσέα, ποῦ ξεχείμασες τὸ φετινὸ χειμῶνα,
 ποῦ ἦταν τὰ χιόνια τὰ πολλὰ καὶ τὰ βαριά χαλάζια;»
 - «Στὴν Πρέβεζα ξεχείμασα, μέσ' στ' ἀγγλικά καράβια¹
 εἶχα λεβέντες διαλεχτούς, ὅλο Καρπενησιώτες,
 5 εἶχα τὸ Μᾶρκο Μπότσαρη, τὸ μπιστεμένο φίλο».²
Αἰτωλικόν. - Λ. Α. ἀρ. 1768, σ. 156 (Δ. Πετρόπουλος, 1952).

1) ὄρσοιρὰ μετὰξὺ Λοκρίδος καὶ Αἰτωλίας. 2) τοῦ Παρνασσοῦ. 3) ἀρρωστημένη, καχεκτικὴ (λ. τ. magaz). 4) ὄρσοιρὰ ἐν Στερεῇ Ἑλλάδι, ὁ ἀρχαῖος Κόραξ. 5) κοινὴ ὀνομασία τοῦ ὄρους Οἶτη. 6) ἔχασαν. ἔκδ. Μερλιέ: σώσατε. 7) πρόκειται περὶ τοῦ καπετάνιου Δρόσου Ζαπαντιώτη. 8) χειρ.: τὰ δόντια παίζουν τὰ σπαθιά· ὁ στίχος ἀντικατεστάθη ἐκ παραλλαγῆς ἐξ Ἀνδριταίνης (Λ. Α. ἀρ. 2213γ', σ. 48. Δ. Πετρόπουλος, 1934).

Δ'.

Ποιὸς θέλ' ν' ἀκούσῃ κλιάματα, δάκρυα καὶ μοιργιολόγια'
 διαβατ' ἀπὸ τῆ Λειβαδιὰ καὶ σῦρτε στῆ Βελίτσα'
 κ' ἐκεῖ ν' ἀκοῦστε κλιάματα, δάκρυα καὶ μοιργιολόγια,
 ν' ἀκοῦστε τὴν Ἄντρούτσαινα, τὴ μάννα τοῦ Δυσσέα,
 5 πῶς κλαίγει καὶ μοιργιολογᾷ καὶ σάν παπὶ μαδιέται,
 σάν τοῦ κοράκου τὰ φτερά μαυρίζ' ἢ φορεσιά της.
 «Δὲ στό εἶπα ἐγώ, Δυσσέα μου, δὲ στό εἶπα ἐγώ παιδί μου,
 μὲ τῆ Βουλή μὴν πιάνεσαι, μὲ τοὺς καλαμαράδες,
 κάνουν τὸ Γκούρα κεχαγιά,² τὸ Νικολὸ γιὰ πρῶτο;»

² *Ἡπειρος*. - Δ. Α. ἀρ. 1365, σ 76 (Σπ.ξ. Μουσελίμης, 1938).

ΙΓ'. ΚΛΕΦΤΗΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ (ΒΛΑΧΟΘΑΝΑΣΗΣ)

Εἰς τὰς διαφόρους ἐκδόσεις ποιητικῶν συλλογῶν τὸ τραγοῦδι τιτλοφορεῖται συνήθως «Κλέφτης τοῦ Ὀλύμπου», διότι γίνεται λόγος ἀορίστως περὶ κλέφτου ἀνεληθόντος εἰς τὸν Ὀλυμπον καὶ ἀναζητοῦντος τοὺς συντρόφους του. Ἐκ τῆς ἐπιδόου ὅμως εἰς πολλὰς παραλλαγὰς «Θανάση, Θανάση, μωρὲ Βλαχοθανάση», ὡς καὶ τοῦ ἀναφερομένου «κουμπάρου Ἀλεξαντρή», φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ γνωστοῦ κλέφτου, τοῦ Μήτρου Βλαχοθανάση ἐκ Βουνηχώρας Παρνασσίδος, ἀκμάσαντος κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος. Οὗτος ἔδρασε κυρίως ἐναντίον τῶν Ἀλβανῶν δερβεναγᾶδων, συνεργασθεὶς ἐπὶ μακρὸν μετὰ τοῦ Ἀνδρούτσου, πατρὸς τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου. Μετέσχε εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης τῆς Ρώσας ὑποκινηθεῖσαν ἐπαναστατικὴν κίνησιν τὸ 1770, ὡς καὶ εἰς ἄλλας μάχας ἐναντίον τῶν Τούρκων. Μετὰ τοῦ Ἀνδρούτσου ἐπίσης καὶ τοῦ Γιάννη Ξυλικιώτη ἔλαβε μέρος εἰς συμπλοκὴν κατὰ τοῦ Μουχτάρ πασᾶ περὶ τὴν Ναύπακτον, ἔνθα πληγωθεὶς ἀπέθανεν. Εἰς τὸ ἐπόμενον τραγοῦδι φέρεται προδοθεὶς ὑπὸ τοῦ κουμπάρου τοῦ Ἀλεξανδρῆ ἐξ Ἐλασσόνας.³

Δ. Α. Π.

Βγήκα ψηλὰ στὸν Ὀλυμπο καὶ κοίταξα τριγύρω'
 τριγύρω γύρω θάλασσα κι ἀπὸ στεριά Ἀρβανίτες
 κι ἀπὸ μεριά κλεφτόπουλα μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια'
 καὶ πάλε πίσω γύρισα, κατ' τὰ παλιὰ λημέρια,
 5 τὰ βρίσκω ὁ μαῦρος ἔρημα κι ὄλα χορταριασμένα.
 Ψιλή φωνίτσα ἔβαλα, ὅσο κι ἂν ἐδυνάστην·⁴
 «Ποῦ εἶσαι, κουμπάρ' Ἀλεξανδρῆ, κ' ἐξάδελφε Βασίλη;»
 Κανεὶς δὲν ἵπολογήθηκε, κανεὶς δὲν ἀπεκρίθη

1) χωρίον τῆς Λοκρίδος. 2) ἐπιμελητήν, ἀρχηγὸν (λ. τ. κεφαλαί).

3) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 52. Ἀ. Καρκαβίτσα, Ἱστορικὰ ἀνέκδοτα, ἐν Ἐστίᾳ, τόμ. 26 (1888), σ. 628. Τ. Λάππα, ἔνθ' ἀν. σ. 13. 4) ἐκδ. Ἰατρ.: ἐδυνάτο.

- κι ὁ ψυχογιός τ' Ἀλεξανδρῆ, κείνος ἀπολογήθη.
 10 - «Ἀλεξανδρῆς δὲν εἶν' ἐδῶ, πάγ' εἰς τὴν Ἑλασσόνα,
 πάγει νὰ μάσ' Ἀρβανιτιά, γιὰ νὰ σὲ πολεμήσῃ.
 - «Τὶ τῶκαμα τοῦ κερατᾶ καὶ θὰ μὲ πολεμήσῃ,
 πού ἦρθε μὲ παλιόρουχα καὶ τοῦ ἔδωκα καινούργια,
 πού ῥθε μὲ παλιοτούφεκο καὶ τοῦ ἔδωκα ἀσημένιο,
 15 καὶ τ' ἄρματά του τὰ ἔκαμα ὅλα μαλαματένια!»

Ἄ Ἰατριδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠσμάτων,
 ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 22 - 23.

ΙΔ'. ΤΟΥ ΚΑΛΙΑΚΟΥΔΑ

Ὁ Λουκάς Καλιακούδας ἔζησε περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ἔδρασεν ὡς πρωτοπαλλῆκαρον τοῦ Ἀνδρούτσου. Κατὰ τὰ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενα δημοτικὰ ᾠσματα ἐπολέμησε γενναίως ἐναντίον Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν, ἀπεσταλμένων ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πρὸς ἐξόντωσιν τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν. Ἐφονεύθη εἰς τινὰ συμπλοκὴν παρὰ τὸ χωρίον Γαβρολίμνη τῆς Ναυπακτίας.¹

Εἰς τὸ κατωτέρω ᾠσμα ἡ Καλιακούδαινα μανθάνει τὴν θλιβερὰν εἰδησιν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ συζύγου της, δι' ὃν θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται, ὡς λέγει τὸ δεύτερον ᾠσμα.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Ν-άκους, μαρ' Καλιακούδινα, τί λέν τὰ παλληκάρια:
 - «Σαββάτου μέρα μὴ λουστής, τὴν Κυριακὴ μὴ ἄλλάξης
 κὶ τὴ Δευτέρα τοῦ προὐὶ βάλ' του στὰ μοιργιολόγια.
 Τοὺν Καλιακούδα βάρισαν ψηλὰ στοὺν Ἀερίζη'
 5 τρεῖς παταριές τοὺν ἔρριξαν κὶ τρεῖς ἀράδ' ἀράδα'
 κ' ἢ μιὰ τοὺν παίρνει στοὺ πλιβρὸ κ' ἢ ἄλλη μέσ' στὰ στήθη.
 τοῦ στόμα τ' αἷμα γιόμουσι, τὰ χεῖλια του φαρμάκι».
 - «Γιὰ πάρτι με γιὰ σῦρτι με σὶ μιὰ ψηλὴ ραχοῦλα,
 δουμίτι μου τοὺν νταμπουρά,² νὰ τοὺν μουρφουλαλήσου,³
 10 νὰ βγάλου τοῦ τραγούδι μου, τοῦ παραπουνιμένου».

Τρίκαλα, - Λ. Α. Ὑλη, ἀφ. 1548
 (Ν. Βραχνός, 1890).

1) Βλ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ, Α', 14. C. Faurel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, σ. 117. II. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπείρου 1, σ. 281, σημ. 1α. Πηρλ. Γ. Βλαχογιάννη, Κλέφτες τοῦ Μοριά, σ. 133 καὶ 279 (πρόκειται περὶ ἄλλου Καλιακούδα, ἧ αἱ παρεχόμεναι εἰδήσεις παρὰ Γ. Ἀντωνοπούλου, τοῦ βιογράφου τοῦ Παχαριά, δὲν εἶναι ἀκριβεῖς.)

2) δώσατέ μου τὸν ταμπουράν. 3) νὰ τὸν παίξω ὄμορφα.

Β'.

Νά 'μουν πουλί νά πέταγα, νά πήγαινα τοῦ ψήλου,
ν' ἀγνάντευα καί τὴν Φραγκιά καί τὸ 'ρημο τὸ Θιάκι,
νά κούρμαινα' τὴ Λούκαινα, τὴ δόλια τὴ Διαλέττα,²
πῶς κλαίει, πῶς μοιρολογῆ, πῶς χύνει μαῦρα δάκρυα.

- 5 Σάν περδικούλα θλίβεται, σάν τὸ παπὶ μαδιέται,
σάν τοῦ κοράκου τὰ φτερά μαυρίζει ἢ φορεσιά της.
«Δὲν σ' εἶπα, Λούκα, μιά φορά, δὲν σ' εἶπα τρεῖς καὶ πέντε,
στὴ Γαβρολίμνη³ μὴν κλειστῆς καὶ πόλεμο μὴν κάμης,
ὅτι ἔμαθεν 'Αλῆ πασάς, στέλνει τὸν Μιτζομπόνο;»⁴

N. Tommaseo, *Canti popolari greci*,
Venezia 1842, σ. 431.

ΙΕ'. ΤΩΝ ΣΙΣΜΑΝΑΙΩΝ

Ἡ οἰκογένεια τῶν κλεφτῶν Σισμαναίων προήρχετο ἀπὸ τὸ χωριὸν Κοζίτσα τῆς ὄρεινῆς Ναυπακτίας, ὑπαγόμενον εἰς τὸ ἄρματολίκι Καρπενησίου. Μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης ἔπασαν κατὰ καιροὺς θύματα τῶν δολοπλοκῶν τῶν Τούρκων. Κατ' εἰδήσεις ἐν κώδικι ἐκ Καρπενησίου,⁵ τὸ ἔτος 1798 ὁ ἐξ 'Αραχόβης Ναυπακτίας Νικόλαος Σισμάνης ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ 'Αλῆ πασᾶ ὑπὸ τοῦ 'Αλβανοῦ δερβέναγα Μάλιου Μέτσιου. Ὁ Ἰωάννης, ἀδελφὸς τοῦ Ν. Σισμάνη, παρουσιάσθηκε τὸ 1803 εἰς τὸν ἐν Ἄρτῃ διατρίβοντα τότε Βελῆν πασάν, φυλακίζεται κατὰ διαταγὴν τούτου καὶ δίδει τέλος εἰς τὴν ζωὴν του διὰ «πνιγμονῆς». Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ρίπτεται κατὰ διαταγὴν τοῦ 'Αλῆ πασᾶ εἰς τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων ὁ εἰκοσιπενταετῆς υἱὸς τοῦ Νικολάου Μῆτσος.

Εἰς τὸ τραγικὸν τοῦτο τέλος τῶν δύο τελευταίων Σισμαναίων ἀναφέρεται τὸ κατωτέρω ᾄσμα.

Δ. Α. Π.

1) νά ἤμουον. 2) ἡ λ., ἐλλείπουσα εἰς τὴν ἔκδ. Tommaseo, παρελήφθη ἐξ ἄλλης παραλλαγῆς (*Passou*, Τραγοῦδια ρωμαίικα, 1860, ἀρ. 56). 3) χωριὸν τῆς Ναυπακτίας. 4) Ἄλβανὸς ὀπλαρχηγὸς τοῦ 'Αλῆ πασᾶ.

Εἰς τὴν ἔκδοσιν Tommaseo ἀκολουθοῦν οἱ κατωτέρω στίχοι, προφανῶς νεώτερα προσθήκη:

'Ο Μιτζομπόνος κίνησε μὲ χίλιους πεντακόσιους,
σὸ Μισολόγγι ἀπέρασε, σὴ Γαβρολίμνη ἐπῆγε.
Κ' ἐπίσπηκε ὁ πόλεμος ἀπ' τὴν ἀγῆ ὡς τὸ βράδυ.
'Ἐξήντα Τούρκους σκότωσαν, ὄλο ντζοχατζαγαίους
κ' ἕνα ριντζέλι τοῦ πασᾶ, καὶ τοῦ πασᾶ κολόσιες.

5) Βλ. Ἱστορικὰ σημειώματα ἐν Δελτίῳ Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρ. Ἑλλάδος, τόμ. Β' (1885) σ. 114-115. "Ἐστία", τόμ. 30 (1890) σ. 326 κ.ἐξ., 341 κ.ἐξ. Πρβλ. *Εἰρ. Σπανδωνίδη*, Τραγοῦδια τῆς Ἀγόριανης (Παρνασοῦ), 1939, σ. 265 κ.ἐξ., ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

- Τὸ λέν' οἱ κοῦκοι στὰ βουνὰ κ' οἱ πέρδικες στὰ πλάγια,
 τὸ λέν' οἱ Κραβαρίτισσες κ' οἱ Κραβαριτοποῦλες:
 Πᾶν' οἱ ἀρχόντοι στὸν πασά, πᾶν' οἱ κοτζαμπασήδες,
 πᾶνε τὰ Σισμανόπουλα, ὁ Μῆτσος κι ὁ Γιαννάκης.
- 5 Ὁ Μῆτσος πάει τὰ φλουριά, Γιαννάκης τὴν Ἑλένη.
 - «Πολλὰ τὰ ἔτ', ἀφέντη μου!» - «Καλῶς τὸν κύρ Γιαννάκη!»
 - «Γιαννάκη, τί παλάβωσες καὶ πήρε ὁ νοὺς σ' ἀγέρα,
 καὶ χάλασες τρία χωριά, τρία κεφαλοχώρια,
 Γρανίτσα,¹ τὸ Τρανὸ χωριό,² Ζελίτσα³ ξακουσμένη!»
- 10 - «Ἐφταιξ', ἀφέντη μ', ἔφταιξα, καὶ νὰ μὲ συμπαθήσης».
 - «Δὲν εἶναι γιὰ συμπάθισμα, γιὰ νὰ στὸ συμπαθήσω».
 Τὰ παλαμάκια βάρεσε καὶ τὸ τζελάτη³ κράζει.

Ναυπακτία. - Ἑστία, τόμ. 30 (1890)
 σ. 341 (Ἄνδρ. Καρκαβίτσας).

ΙΣ'. ΤΟΥ ΔΙΠΛΑ

Ἀρχηγὸς σώματος κλεφτῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος ὁ Δίπλας διεκρίθη διὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ ἐναντίον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Ἠπειρον, συνεργασθεὶς πολλάκις μετὰ τοῦ Κατσαντώνη, τοῦ ὁποιοῦ ὑπῆρξεν ἀνάδοχος καὶ συγγενής. Μετὰ τὸ 1804, ὅτε ἀρχίζει ἡ μεγάλη δίωξις τῶν κλεφτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁ Δίπλας συνεκρούσθη ἐπανειλημμένως μετὰ τῶν Τουρκαλβανῶν. Εἰς τινὰ μάχην τοῦ ἔτους 1807, πολεμῶν μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Κατσαντώνη, ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ δευτέρου, ἐφονεύθη.⁴

Δ. Α. Π.

- Τοῦ Δίπλα οἱ φίλοι λέγανε καὶ τὸν παρακαλοῦσαν.
 - «Σήκω νὰ φύγης, Δίπλα μου, μὲ τοὺς Κατσαντωναίους·
 σὰς ἔμαθε ὁ Ἀλῆ πασὰς καὶ στέλνει νὰ σὰς πιάσῃ
 ἕναν κακὸν δερβέναγα τὸν ἀγά Μουχαρνάρη».⁵
- 5 Τὸ λόγο δὲν ἀπόκειωσαν,⁶ τὸ λόγο δὲν ἀπέειπαν,
 καὶ τὰ λημέρια⁷ φώναξαν ὅσο κι ἂν ἤμποροῦσαν.
 - «Ὁ Μουχαρνάρης πλάκωσε μὲ τέσσερες χιλιάδες,
 σέρνει Ἀρβανῆτες διαλεχτοὺς ὄλο τσοχανταραίους.⁸
 Στὰ δόντια σέρνουν τὰ σπαθιά, στὰ χέρια τὰ ντουφέκια».

1) χωρίον τῆς Ἠπείρου. 2) χωρίον πλησίον τοῦ Καρπενησίου. 3) τὸν δῆμιον (λ. τ. cellat).

4) Βλ. καὶ C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 155. Ν. Κασμούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ Α', σ. 15 καὶ 301, σῆμ. 5. Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπείρου I, 282 (δ). Ν. Γ. Πολίτου, Ἑκλογαί, ἀρ. 65. Δ. Λουκοπούλου, Στὰ βουνὰ τοῦ Κατσαντώνη, Ἀθήναι 1934, σ. 141, 187.

5) πρόκειται διὰ τὸν Ἄγον Βέσσιανην Μορχουντάρην ἢ Μορχουντάραν (βλ. Εἰρ. Σπανδωνίδη, ἔνθ' ἂν., σ. 229). 6) ἐτελείωσαν. 7) τὰ καταφύγια τῶν κλεφτῶν. 8) στρατιώτας τῆς αὐλῆς, ἐπιλέκτους (λ. pers. çubudâr).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ, ΑΡΙΘΜ. 7

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
(ΕΚΛΟΓΗ)

ΤΟΜ. Α΄

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1962

ΦΩΤΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ 2000

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
(ΕΚΛΟΓΗ)

Ἡ Ἐφορευτική Ἐπιτροπή τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (πρ. Λαογραφικό Ἀρχεῖο), μετὰ ἀπὸ εἰσήγησι τῆς ὑπογράφουσας, ἀποφάσισε τὴν ἀνατύπωση τοῦ παρόντος τόμου, ὁ ὁποῖος πρὸ πολλοῦ εἶχε ἐξαντληθεῖ. Μετὰ τὴν πρόσφατη (1999) ἀνατύπωση τοῦ Γ' τόμου (Ἑλληνικά Δημοτικά Τραγούδια - Μουσική Ἐκλογή), παραδίδονται στὸ κοινὸ δύο ἔργα βασικά γιὰ τὴ μελέτη τῶν κειμένων καὶ τῆς μουσικῆς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Μὲ τὴν ἔκδοση καὶ τοῦ παρασκευαζομένου Β' τόμου τῶν Τραγουδιῶν ἐντὸς τοῦ 2001, θὰ ὁλοκληρωθεῖ μία χρηστική καὶ παράλληλα ἐπιστημονική σειρά γιὰ τὸ Δημοτικὸ μας Τραγούδι.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΟΛΥΜΕΡΟΥ - ΚΑΜΗΛΑΚΗ
Διευθ. τοῦ Κ.Ε.Ε.Λ.